# ONYSII
# CARNASSENSIS
# ERA OMNIA

QUIBUS

ETIAM ACCEDUNT FRAGMENTA

AB

ANGELO MAIO

NUPER REPERTA.



AD

OPTIMORUM LIBRORUM FIDEM

ACCURATE EDITA.

EDITIO STEREOTYPA.

TOM. I.



LIPSIAE
SUMPTIBUS OTTONIS HOLTZE.
1874.

LIPSIAE.
Impresserunt Metzger & Wittig.

Opera omnia

# ΝΥΣΙΟΥ

## ΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΤΟΥ

## ΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ

Angelo M
1874
Vol I.

# Μ Α Ι Κ Η Σ

# ΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

## ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

---

## PROOEMIVM.

ἰωθότας ἀποδίδοσθαι τοῖς προοιμίοις τῶν
λόγους, ἥκιστα βουλόμενος, ἀναγκάζομαι
οῦ προειπεῖν· οὔτε ἐν τοῖς ἰδίοις μέλλων
ἐπαίνοις, οὓς ἐπαχθεῖς οἶδα φαινομένους
σιν, οὔτε διαβολὰς καθ' ἑτέρων ἐγνω-
θαι συγγραφέων, ὥσπερ Ἀναξίλαος
ος ἐν τοῖς προοιμίοις τῶν ἱστοριῶν
ὶ τοὺς ἐμαυτοῦ λογισμοὺς ἀποδεικνύ-

μενὸς, οἷς ἐχρησάμην ὅτε πρὸς πραγματείαν, καὶ περὶ τῶν ἀφορ γους, ἐξ ὧν τὴν ἐμπειρίαν ἔλαβο νων. ἐπείσθην γὰρ ὅτι δεῖ τοὺς μνημεῖα τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς τοῖς ἐπι λιπεῖν, ἃ μὴ συναφανισθήσεται το τῶν ὑπὸ τοῦ χρόνου, καὶ πάντων μάλ γράφοντας ἱστορίας, ἐν αἷς καθιδρῦσ θειαν πάντες ὑπολαμβάνομεν, ἀρ σεώς τε καὶ σοφίας οὖσαν· πρῶτον μ αἱρεῖσθαι καλὰς καὶ μεγαλοπρεπεῖς, λὴν ὠφέλειαν τοῖς ἀναγνωσομένοις ἔπειτα παρασκευάζεσθαι τὰς ἐπιτηδείο ἀναγραφὴν τῆς ὑποθέσεως ἀφορμὰς με ἐπιμελείας τε καὶ φιλοπονίας. οἱ μὲν γὰρ ὑ ξων πραγμάτων ἢ πονηρῶν, ἢ μηδεμιᾶς δῆς ἀξίων ἱστορικὰς καταβαλλόμενοι πραγ εἴτε τοῦ προελθεῖν εἰς γνῶσιν ὀρεγόμενοι, χεῖν ὁποιουδήποτε ὀνόματος, εἴτε περιουσία δείξασθαι τῆς περὶ λόγους δυνάμεως βουλ οὔτε τῆς γνώσεως ζηλοῦνται παρὰ τοῖς ἐπ νοις, οὔτε τῆς δυνάμεως ἐπαινοῦνται ἐγκαταλείποντες τοῖς ἀναλαμβάνουσιν ἱστορίας, ὅτι τοιούτους ἐζήλωσαν αὐτοὶ ἐξέδωκαν τὰς γραφάς· ἐπιεικῶς γὰρ ἅπ ζουσιν εἰκόνας εἶναι τῆς ἑκάστου ψυχῆς οἱ δὲ προαιρούμενοι μὲν τὰς κρατίστας εἰκῇ δὲ καὶ ῥαθύμως αὐτὰς συντιθ ἐπιτυχόντων ἀκουσμάτων, οὐδένα

αἱρέσεως ἔπαινον κομίζονται. οὐ γὰρ ἀξιοῦμεν αὐτοσχεδίους οὐδὲ ῥαθύμους εἶναι τὰς περί τε πόλεων ἐνδόξων καὶ ἀνδρῶν ἐν δυναστείᾳ γεγονότων ἀναγραφομένας ἱστορίας. ταῦτα δὲ νομίσας ἀναγκαῖα καὶ πρῶτα θεωρήματα τοῖς ἱστορικοῖς εἶναι, καὶ πολλὴν ποιησάμενος ἐπιμέλειαν, οὔτε παρελθεῖν τὸν ὑπὲρ αὐτῶν λόγον ἐβουλήθην, οὔτε ἐν ἄλλῳ τινὶ τόπῳ καταχωρῖσαι μᾶλλον, ἢ τῷ προοιμίῳ τῆς πραγματείας.

II. Τὴν μὲν οὖν ὑπόθεσιν ὅτι καλὴν εἴληφα καὶ μεγαλοπρεπῆ, καὶ πολλοῖς ὠφέλιμον, οὐ μακρῶν οἶμαι δεήσειν λόγων, τοῖς γε δὴ μὴ παντάπασιν ἀπείρως ἔχουσι τῆς κοινῆς ἱστορίας. εἰ γάρ τις ἐπιστήσας τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὰς παραδεδομένας ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου πόλεών τε καὶ ἐθνῶν ἡγεμονίας, ἔπειτα χωρὶς ἑκάστην σκοπῶν, καὶ παρ' ἀλλήλας ἐξετάζων, διαγνῶναι βουληθείη τίς αὐτῶν ἀρχήν τε μεγίστην ἐκτήσατο, καὶ πράξεις ἐπεδείξατο λαμπροτάτας, ἐν εἰρήνῃ τε καὶ κατὰ πολέμους, μακρῷ δή τινι τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ἁπάσας ὑπερβεβλημένην ὄψεται τὰς πρὸ αὐτῆς μνημονευομένας, οὐ μόνον κατὰ τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς, καὶ κατὰ τὸ κάλλος τῶν πράξεων, ἃς οὔπω κεκόσμηκε λόγος οὐδεὶς ἀξίως, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μῆκος τοῦ περιειληφότος αὐτὴν χρόνου μέχρι τῆς καθ' ἡμᾶς ἡλικίας. ἡ μὲν γὰρ Ἀσσυρίων ἀρχὴ παλαιά τις οὖσα, καὶ εἰς τοὺς μυθικοὺς ἀναγομένη χρόνους, ὀλίγου τινὸς ἐκράτησε τῆς Ἀσίας μέρους. ἡ δὲ Μηδικὴ, καθελοῦσα τὴν Ἀσσυρίων, καὶ μείζονα δυναστείαν περιβαλομένη, χρόνον οὐ πολὺν κατέσχεν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς τε-

τάρτης κατελύθη γενεᾶς. Πέρσαι δὲ, οἳ Μήδους καταγωνισάμενοι, τῆς μὲν Ἀσίας ὀλίγου δεῖν πάσης τελευτῶντες ἐκράτησαν· ἐπιχειρήσαντες δὲ καὶ τοῖς Εὐρωπαίοις ἔθνεσιν, οὐ πολλὰ ἐπηγάγοντο, χρόνον τε οὐ πολλῷ πλείονα διακοσίων ἐτῶν ἔμειναν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς. ἡ δὲ Μακεδονικὴ δυναστεία, τὴν Περσῶν καθελοῦσα ἰσχὺν, μεγέθει μὲν ἀρχῆς ἁπάσας ὑπερεβάλετο τὰς πρὸ αὐτῆς· χρόνον δὲ οὐδὲ αὐτὴ πολὺν ἤνθησεν, ἀλλὰ μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ἤρξατο φέρεσθαι. διασπασθεῖσα γὰρ εἰς πολλοὺς ἡγεμόνας εὐθὺς ἀπὸ τῶν διαδόχων, καὶ μετ' ἐκείνους ἄχρι τῆς δευτέρας ἢ τρίτης ἰσχύσασα προελθεῖν γενεᾶς, ἀσθενὴς αὐτὴ δι' ἑαυτῆς ἐγένετο, καὶ τελευτῶσα ὑπὸ Ῥωμαίων ἠφανίσθη. καὶ οὐδὲ αὐτὴ μέντοι πᾶσαν ἐποιήσατο γῆν τε καὶ θάλασσαν ὑπήκοον. οὔτε γὰρ Λιβύης, ὅτι μὴ τῆς πρὸς Αἰγύπτῳ, πολλῆς οὔσης ἐκράτησεν, οὔτε τὴν Εὐρώπην ὅλην ὑπηγάγετο, ἀλλὰ τῶν μὲν βορείων αὐτῆς μερῶν μέχρι Θράκης προῆλθε, τῶν δὲ Ἑσπερίων ἄχρι τῆς Ἀδριανῆς κατέβη θαλάσσης.

III. Αἱ μὲν οὖν ἐπιφανέσταται τῶν πρόσθεν ἡγεμονιῶν, ἃς παρειλήφαμεν ἐκ τῆς ἱστορίας, τοσαύτην ἀκμήν τε καὶ ἰσχὺν λαβοῦσαι κατελύθησαν. τὰς γὰρ Ἑλληνικὰς δυνάμεις οὐκ ἄξιον αὐταῖς ἀντιπαρεξετάζειν· οὔτε μέγεθος ἀρχῆς, οὔτε χρόνον ἐπιφανείας τοσοῦτον, ὅσον ἐκεῖναι, λαβούσας. Ἀθηναῖοι μὲν γὰρ αὐτῆς μόνον ἦρξαν τῆς παραλίου, δυοῖν δέοντα ἑβδομήκοντα ἔτη· καὶ οὐδὲ ταύτης ἁπάσης, ἀλλὰ τῆς ἐντὸς Εὐξείνου τε πόντου καὶ τοῦ

*Παμφυλίου πελάγους, ὅτε μάλιστα ἐν θαλάσσῃ ἐκράτουν. Λακεδαιμόνιοι δὲ, Πελοποννήσου καὶ τῆς ἄλλης κρατοῦντες Ἑλλάδος, ἕως Μακεδονίας τὴν ἀρχὴν προὐβίβασαν· ἐπαύθησαν δὲ ὑπὸ Θηβαίων, οὔτε ὅλα ἔτη τριάκοντα τὴν ἀρχὴν κατασχόντες. ἡ δὲ Ῥωμαίων πόλις ἁπάσης μὲν ἄρχει γῆς, ὅση μὴ ἀνέμβατός ἐστιν, ἀλλ' ὑπ' ἀνθρώπων κατοικεῖται· πάσης δὲ κρατεῖ θαλάσσης, οὐ μόνον τῆς ἐντὸς Ἡρακλείων στηλῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς Ὠκεανίτιδος, ὅση πλεῖσθαι μὴ ἀδύνατός ἐστι, πρώτη καὶ μόνη τῶν ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος μνημονευομένων, ἀνατολὰς καὶ δύσεις ὅρους ποιησαμένη τῆς δυναστείας· χρόνος τε αὐτῇ τοῦ κράτους οὐ βραχὺς, ἀλλ' ὅσος οὐδεμιᾷ τῶν ἄλλων οὔτε πόλεων οὔτε βασιλειῶν. εὐθὺς μὲν γὰρ ἐξ ἀρχῆς μετὰ τὸν οἰκισμὸν, τὰ πλησίον ἔθνη πολλὰ καὶ μάχιμα ὄντα προσηγάγετο, καὶ προὔβαινεν ἀεὶ πᾶν δουλουμένη τὸ ἀντίπαλον. ταῦτα δὲ πέντε καὶ τετταράκοντα ἤδη πρὸς τοῖς ἑπτακοσίοις ἔτεσίν ἐστιν εἰς ὑπάτους, Κλαύδιον Νέρωνα τὸ δεύτερον ὑπατεύοντα καὶ Πίσωνα Καλπούρνιον, οἳ κατὰ τὴν τρίτην ἐπὶ ταῖς ἐννενήκοντα καὶ ἑκατὸν ὀλυμπιάσιν ἀπεδείχθησαν. ἐξ οὗ δὲ ὅλης ἐκράτησεν Ἰταλίας, καὶ ἐπὶ τὴν ἁπάντων ἀρχὴν ἐθάῤῥησε προελθεῖν, ἐκβαλοῦσα μὲν ἐκ τῆς θαλάττης Καρχηδονίους, οἳ πλείστην ἔσχον ναυτικὴν δύναμιν, ὑποχείριον δὲ λαβοῦσα Μακεδονίαν, ἣ τέως ἐδόκει μέγιστον ἰσχύειν κατὰ γῆν, οὐδὲν ἔτι ἀντίπαλον ἔχουσα, οὔτε βάρβαρον φῦλον οὔτε Ἑλληνικὸν, γενεὰν ἑβδόμην ἤδη τὴν ἐπ' ἐμοῦ διαμένει παντὸς ἄρ-*

χουσα τόπου· ἔθνος δὲ οὐδὲ ἕν, ὡς εἰπεῖν, ἐστὶν, ὃ περὶ τῆς κοινῆς ἡγεμονίας, ἢ τοῦ μὴ ἄρχεσθαι, πρὸς αὐτὴν διαφέρεται. ἀλλὰ γὰρ ὅτι μὲν οὔτε τὴν ἐλαχίστην τῶν ὑποθέσεων προῄρημαι, καθάπερ ἔφην, οὔτε περὶ φαύλας καὶ ἀσήμους πράξεις ἔγνωκα διατρίβειν, ἀλλὰ περί τε πόλεως γράφω τῆς περιφανεστάτης, καὶ περὶ πράξεων ὧν οὐκ ἂν ἔχοι τὶς ἐπιδείξασθαι λαμπροτέρας, οὐκ οἶδ' ὅτι δεῖ πλείω λέγειν.

IV. Ὅτι δ' οὐκ ἄνευ λογισμοῦ καὶ προνοίας ἔμφρονος ἐπὶ τὰ πάλαι τῶν ἱστορουμένων περὶ αὐτῆς ἐτράπην, ἀλλ' ἔχων εὐλογίστους ἀποδοῦναι τῆς προαιρέσεως αἰτίας, ὀλίγα βούλομαι προειπεῖν, ἵνα μή τινες ἐπιτιμήσωσί μοι τῶν πρὸς ἅπαντα φιλαιτίων, οὐδὲν οὔπω τῶν μελλόντων δηλοῦσθαι προακηκοότες, ὅτι τῆς ἀοιδίμου γενομένης καθ' ἡμᾶς πόλεως, ἀδόξους πάνυ καὶ ταπεινὰς τὰς πρώτας ἀφορμὰς λαβούσης, καὶ οὐκ ἀξίας ἀναγραφῆς ἱστορικῆς, οὐ πολλαῖς δὲ γενεαῖς πρότερον εἰς ἐπιφάνειαν καὶ δόξαν ἀφιγμένης; ἐξ οὗ τάς τε Μακεδονικὰς καθεῖλε δυναστείας, καὶ τοὺς Φοινικοὺς κατώρθωσε πολέμους, ἐξόν μοι τῶν ἐνδόξων τινὰς λαβεῖν ὑποθέσεων, ἐπὶ τὴν οὐδὲν ἔχουσαν ἐπιφανὲς ἀρχαιολογίαν ἀπέκλινα. ἔτι γὰρ ἀγνοεῖται παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὀλίγου δεῖν πᾶσιν ἡ παλαιὰ τῆς Ῥωμαίων πόλεως ἱστορία, καὶ δόξαι τινὲς οὐκ ἀληθεῖς, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐπιτυχόντων ἀκουσμάτων τὴν ἀρχὴν λαβοῦσαι, τοὺς πολλοὺς ἐξηπατήκασιν, ὡς ἀνεστίους μέν τινας, καὶ πλάνητας, καὶ βαρβάρους, καὶ οὐδὲ

τούτους ἐλευθέρους οἰκιστὰς ἐχομένης· οὐ δι᾽ εὐσέβειαν δὲ καὶ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἐπὶ τὴν ἁπάντων ἡγεμονίαν σὺν χρόνῳ παρελθούσης, ἀλλὰ δι᾽ αὐτοματισμόν τινα καὶ τύχην ἄδικον εἰκῇ δωρουμένην τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν τοῖς ἀνεπιτηδειοτάτοις. καὶ οἵγε κακοηθέστεροι κατηγορεῖν εἰώθασι τῆς τύχης κατὰ τὸ φανερὸν, ὡς βαρβάρων τοῖς πονηροτάτοις τὰ τῶν Ἑλλήνων πορίζομένης ἀγαθά. καὶ τί δεῖ περὶ τῶν ἄλλων λέγειν, ὅπου γε καὶ τῶν συγγραφέων τινὲς ἐτόλμησαν ἐν ταῖς ἱστορίαις ταῦτα γράψαντες καταλιπεῖν βασιλεῦσι βαρβάροις, μισοῦσι τὴν ἡγεμονίαν, οἷς δουλεύοντες αὐτοὶ, καὶ τὰ καθ᾽ ἡδονὰς ὁμιλοῦντες διετέλεσαν, οὔτε δικαίας οὔτε ἀληθεῖς ἱστορίας χαριζόμενοι.

V. Ταύτας δὴ τὰς πεπλανημένας, ὥσπερ ἔφην, ὑπολήψεις ἐξελέσθαι τῆς διανοίας τῶν πολιτῶν προαιρούμενος, καὶ ἀντικατασκευάσαι τὰς ἀληθεῖς, περὶ μὲν τῶν οἰκισάντων τὴν πόλιν, οἵτινες ἦσαν, καὶ κατὰ τίνας ἕκαστοι καιροὺς συνῆλθον, καὶ τίσι τύχαις χρησάμενοι τὰς πατρίους οἰκήσεις ἐξέλιπον, ἐν ταύτῃ δηλώσω τῇ γραφῇ, δι᾽ ἧς Ἕλληνάς τε αὐτοὺς ὄντας ἐπιδείξειν ὑπισχνοῦμαι, καὶ οὐκ ἐκ τῶν ἐλαχίστων ἢ φαυλοτάτων ἐθνῶν συνεληλυθότας. περὶ δὲ τῶν πράξεων ἃς μετὰ τὸν οἰκισμὸν εὐθέως ἐπεδείξαντο, καὶ περὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἐξ ὧν εἰς τοσαύτην ἡγεμονίαν προῆλθον οἱ μετ᾽ αὐτοὺς, ἀπὸ τῆς μετὰ ταύτην ἀρξάμενος ἀναγραφῆς ἀφηγήσομαι, παραλιπὼν οὐδὲν, ὅση μοι δύναμις, τῶν ἀξίων ἱστορίας, ἵνα τότε μαθοῦσι τὴν ἀλήθειαν, ἃ

προσήκει καὶ περὶ τῆς πόλεως τῆσδε παραστῆ φρονεῖν, εἰ μὴ παντάπασιν ἀγρίως καὶ δυσμενῶς διάκεινται πρὸς αὐτήν· καὶ μήτε ἄχθεσθαι τῇ ὑποτάξει κατὰ τὸ εἰκὸς γινομένῃ· φύσεως γάρ δὴ νόμος ἅπασι κοινὸς, ὃν οὐδεὶς καταλύσει χρόνος, ἄρχειν ἀεὶ τῶν ἡττόνων τοὺς κρείττονας· μήτε κατηγορεῖν τῆς τύχης, ὡς οὐκ ἐπιτηδείῳ πόλει τηλικαύτην ἡγεμονίαν καὶ τοσοῦτον ἤδη χρόνον προῖκα δωρησαμένης· μαθοῦσί γε δὴ παρὰ τῆς ἱστορίας ὅτι μυρίας ἤνεγκεν ἀνδρῶν ἀρετὰς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μετὰ τὸν οἰκισμὸν, ὧν οὔτε εὐσεβεστέρους, οὔτε δικαιοτέρους, οὔτε σωφροσύνῃ πλείονι παρὰ πάντα τὸν βίον χρησαμένους, οὐδέ γε τὰ πολέμια κρείττους ἀγωνιστὰς οὐδεμία πόλις ἤνεγκεν, οὔτε Ἑλλὰς οὔτε βάρβαρος· εἰ δὲ, ἀπέσται τοῦ λόγου τὸ ἐπίφθονον· ἔχει γάρ τι καὶ τοιοῦτον ἡ τῶν παραδόξων καὶ θαυμαστῶν ὑπόσχεσις. οἱ δὲ σύμπαντες, οἱ τοσοῦτον περιθέντες αὐτῇ δυναστείας μέγεθος, ἀγνοοῦνται πρὸς Ἑλλήνων, οὐ τυχόντες ἀξιολόγου συγγραφέως. οὐδεμία γὰρ ἀκριβὴς ἐξελήλυθε περὶ αὐτῶν Ἑλληνὶς ἱστορία μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ὅτι μὴ κεφαλαιώδεις ἐπιτομαὶ, πάνυ βραχεῖαι.

VI. Πρῶτον μὲν, ὅσα κἀμὲ εἰδέναι, τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχαιολογίαν ἐπιδραμόντος Ἱερωνύμου τοῦ Καρδιανοῦ συγγραφέως, ἐν τῇ περὶ τῶν Ἐπιγόνων πραγματείᾳ· ἔπειτα Τιμαίου τοῦ Σικελιώτου, τὰ μὲν ἀρχαῖα τῶν ἱστοριῶν ἐν ταῖς κοιναῖς ἱστορίαις ἀφηγησαμένου, τοὺς δὲ πρὸς Πύῤῥον τὸν Ἠπειρώτην πολέμους εἰς ἰδίαν καταχωρίσαντος πραγματε

αν· ἅμα δὲ τούτοις Ἀντιγόνου τε καὶ Πολυβίου, καὶ Σιληνοῦ, καὶ μυρίων ἄλλων τοῖς αὐτοῖς πράγμασιν οὐχ ὁμοίως ἐπιβαλόντων· ὧν ἕκαστος ὀλίγα, καὶ οὐδὲ αὐτὰ διεσπουδασμένως, οὐδὲ ἀκριβῶς, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐπιτυχόντων ἀκουσμάτων συνθεὶς, ἀνέγραψεν. ὁμοίας δὲ τούτοις καὶ οὐδὲν διαφόρους ἐξέδωκαν ἱστορίας καὶ Ῥωμαίων ὅσοι τὰ παλαιὰ ἔργα τῆς πόλεως Ἑλληνικῇ διαλέκτῳ συνέγραψαν· ὧν εἰσι πρεσβύτατοι, Κόϊντος Φάβιος, Λεύκιος Κίγκιος, ἀμφότεροι κατὰ τοὺς Φοινικοὺς ἀκμάσαντες πολέμους. τούτων δὲ τῶν ἀνδρῶν ἑκάτερος, οἷς μὲν αὐτὸς ἔργοις παρεγένετο, διὰ τὴν ἐμπειρίαν ἀκριβῶς ἀνέγραψε· τὰ δὲ ἀρχαῖα τὰ μετὰ τὴν κτίσιν τῆς πόλεως γενόμενα κεφαλαιωδῶς ἐπέδραμε. διὰ ταύτας μὲν δὴ τὰς αἰτίας, ἔδοξέ μοι μὴ παρελθεῖν καλὴν ἱστορίαν ἐγκαταλειφθεῖσαν ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων ἀμνημόνευτον, ἐξ ἧς ἀκριβῶς γραφείσης συμβήσεται τὰ κράτιστα καὶ δικαιότατα τῶν ἔργων· τοῖς μὲν ἐκπεπληρωκόσι τὴν ἑαυτῶν μοῖραν ἀνδράσιν ἀγαθοῖς, δόξης αἰωνίου τυγχάνειν, καὶ πρὸς τῶν ἐπιγιγνομένων ἐπαινεῖσθαι, ἃ ποιεῖ τὴν θνητὴν φύσιν ὁμοιοῦσθαι τῇ θείᾳ, καὶ μὴ συναποθνήσκειν αὐτοῖς τὰ ἔργα τοῖς σώμασι· τοῖς δὲ ἀπ' ἐκείνων τῶν ἰσοθέων ἀνδρῶν νῦν τε οὖσι καὶ ὕστερον ἐσομένοις, μὴ τὸν ἥδιστόν τε καὶ ῥᾷστον αἱρεῖσθαι τῶν βίων, ἀλλὰ τὸν εὐγενέστατον καὶ φιλοτιμώτατον, ἐνθυμουμένοις ὅτι τοὺς εἰληφότας καλὰς τὰς πρώτας ἐκ τοῦ γένους ἀφορμὰς, μέγα ἐφ' ἑαυτοῖς προσήκει φρονεῖν, καὶ μηδὲν ἀνάξιον ἐπιτηδεύει

τῶν προγόνων. ἐμοὶ δὲ, ὃς οὐχὶ κολακείας χάριν ἐπὶ ταύτην ἀπέκλινα τὴν πραγματείαν, ἀλλὰ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου προνοούμενος, ὧν δεῖ στοχάζεσθαι πᾶσαν ἱστορίαν, πρῶτον μὲν ἐπιδείξασθαι τὴν ἐμαυτοῦ διάνοιαν, ὅτι χρηστὴ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους ἐστὶ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ φιλοθεώρους τῶν καλῶν ἔργων καὶ μεγάλων· ἔπειτα χαριστηρίους ἀμοιβὰς, ἃς ἐμοὶ δύναμις ἦν, ἀποδοῦναι τῇ πόλει, παιδείας τε μεμνημένῳ, καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ὅσων ἀπέλαυσα, διατρίβων ἐν αὐτῇ.

VII. Ἀποδεδωκὼς δὲ τὸν ὑπὲρ τῆς προαιρέσεως λόγον, ἔτι βούλομαι καὶ περὶ τῶν ἀφορμῶν εἰπεῖν, αἷς ἐχρησάμην ὅτ' ἔμελλον ἐπιχειρεῖν τῇ γραφῇ. ἴσως γὰρ οἱ προανεγνωκότες Ἱερώνυμον, ἢ Τίμαιον, ἢ Πολύβιον, ἢ τῶν ἄλλων τινὰ συγγραφέων, ὑπὲρ ὧν ἐποιησάμην λόγον ὀλίγῳ πρότερον, ὡς ὑποσεσυρκότων τὴν γραφὴν, πολλὰ τῶν ὑπ' ἐμοῦ γραφομένων οὐχ εὑρηκότες παρ' ἐκείνοις κείμενα, σχεδιάζειν ὑπολήψονταί με, καὶ πόθεν εἰς ἐμὲ ἡ τούτων γνῶσις παραγέγονεν ἀξιώσουσι μαθεῖν. ἵνα δὴ μὴ τοιαύτη δόξα παραστῇ τισι περὶ ἐμοῦ, βέλτιον ἀφ' ὧν ὡρμήθην λόγων τε καὶ ὑπομνηματισμῶν διελθεῖν. ἐγὼ καταπλεύσας εἰς Ἰταλίαν, ἅμα τῷ καταλυθῆναι τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ὑπὸ τοῦ Σεβαστοῦ Καίσαρος, ἑβδόμης καὶ ὀγδοηκοστῆς καὶ ἑκατοστῆς ὀλυμπιάδος μεσούσης, καὶ τὸν ἐξ ἐκείνου χρόνον ἐτῶν δύο καὶ εἴκοσι μέχρι τοῦ παρόντος γενόμενον ἐν Ῥώμῃ διατρίψας, διάλεκτόν τε τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκμαθὼν, καὶ γραμμάτων ἐπιχωρίων λαβὼν ἐπιστήμην,

ἐν παντὶ τούτῳ χρόνῳ τὰ συντείνοντα πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην διετέλουν πραγματευόμενος· καὶ τὰ μὲν παρὰ τῶν λογιωτάτων ἀνδρῶν, οἷς εἰς ὁμιλίαν ἦλθον, διδαχῇ παραλαβών· τὰ δὲ ἐκ τῶν ἱστοριῶν ἀναλεξάμενος, ἃς οἱ πρὸς αὐτῶν ἐπαινούμενοι Ῥωμαῖοι συνέγραψαν, Πόρκιός τε Κάτων, καὶ Φάβιος Μάξιμος, καὶ Οὐαλέριος Ἀντιὰς, καὶ Λικίννιος Μάκερ, Αἴλιοί τε καὶ Γέλλιοι, καὶ Καλπούρνιοι, καὶ ἕτεροι πρὸς τούτοις συχνοὶ ἄνδρες οὐκ ἀφανεῖς· ἀπ᾽ ἐκείνων ὁρμώμενος τῶν πραγματειῶν· εἰσὶ δὲ ταῖς Ἑλληνικαῖς χρονογραφίαις ἐοικυῖαι. τότε ἐπεχείρησα τῇ γραφῇ. ταῦτα μὲν ὑπὲρ ἐμαυτοῦ διείλεγμαι. λοιπόν ἐστι δέ μοι καὶ περὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς προειπεῖν, τίσι τε αὐτὴν περιλαμβάνω χρόνοις, καὶ περὶ τίνων πραγμάτων ποιοῦμαι τὴν διήγησιν, καὶ ποταπὸν ἀποδίδωμι τὸ σχῆμα τῇ πραγματείᾳ.

VIII. Ἄρχομαι οὖν τῆς ἱστορίας ἀπὸ τῶν παλαιοτάτων μύθων, οὓς παρέλιπον οἱ πρὸ ἐμοῦ γενόμενοι συγγραφεῖς, χαλεποὺς ὄντας ἄνευ πραγματείας μεγάλης ἐξευρεθῆναι. καταβιβάζω δὲ τὴν διήγησιν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώτου Φοινικοῦ πολέμου, τὴν γενομένην ἐνιαυτῷ τρίτῳ τῆς ὀγδόης καὶ εἰκοστῆς ἐπὶ ταῖς ἑκατὸν ὀλυμπιάσιν. ἀφηγοῦμαι δὲ τούς τε ὀθνείους πολέμους τῆς πόλεως ἅπαντας, οὓς ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις ἐπολέμησε, καὶ τὰς ἐμφυλίους στάσεις ὁπόσας ἐστασίασεν, ἐξ οἵων αἰτιῶν ἐγένοντο, καὶ δι᾽ οἵων τρόπων τε καὶ λόγων κατελύθησαν. πολιτειῶν τε ἰδέας διέξειμι πάσας ὅσαις

ἐχρήσατο βασιλευομένη τε, καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν μονάρχων, καὶ τίς ἦν αὐτῶν ἑκάστης ὁ κόσμος· ἔθη τε τὰ κράτιστα καὶ νόμους τοὺς ἐπιφανεστάτους διηγοῦμαι, καὶ συλλήβδην ὅλον ἐπιδείκνυμι τὸν ἀρχαῖον βίον τῆς πόλεως. σχῆμα δὲ ἀποδίδωμι τῇ πραγματείᾳ, οὔθ᾽ ὁποῖον οἱ τοὺς πολέμους ἀναγράψαντες ἀποδεδώκασι ταῖς ἱστορίαις, οὔθ᾽ ὁποῖον οἱ τὰς πολιτείας αὐτὰς ἐφ᾽ ἑαυτῶν διηγησάμενοι, οὔτε ταῖς χρονικαῖς παραπλήσιον, ἃς ἐξέδωκαν οἱ τὰς Ἀτθίδας πραγματευόμενοι· μονοειδεῖς γὰρ ἐκεῖναί τε καὶ ταχὺ προσιστάμεναι τοῖς ἀκούουσιν· ἀλλ᾽ ἐξ ἁπάσης ἰδέας μικτὸν, ἐναγωνίου τε καὶ θεωρητικῆς, ἵνα καὶ τοῖς περὶ τοὺς πολιτικοὺς διατρίβουσι λόγους, καὶ τοῖς περὶ τὴν φιλόσοφον ἐσπουδακόσι θεωρίαν, καὶ εἴ τισιν ἀοχλήτου δεήσει διαγωγῆς ἐν ἱστορικοῖς ἀναγνώσμασιν, ἀποχρώντως ἔχουσα φαίνηται. ἡ μὲν οὖν ἱστορία περὶ τοιούτων τε γενήσεται πραγμάτων, καὶ τοιούτου τεύξεται σχήματος. ὁ δὲ συντάξας αὐτὴν εἰμὶ Διονύσιος Ἀλεξάνδρου Ἁλικαρνασσεύς. ἄρχομαι δ᾽ ἐνθάδε.

---

*Romae habitatores prisci.*

IX. ΤΗΝ ἡγεμόνα γῆς καὶ θαλάσσης ἁπάσης πόλιν, ἣν νῦν κατοικοῦσι Ῥωμαῖοι, παλαιότατοι τῶν μνημονευομένων λέγονται κατασχεῖν βάρβαροι Σικελοὶ, ἔθνος αὐθιγενές. τὰ δὲ πρὸ τούτων, οὔθ᾽ ὡς κατείχετο πρὸς ἑτέρων, οὔθ᾽ ὡς ἔρημος ἦν, οὐδεὶς ἔχει βεβαίως εἰπεῖν. χρόνῳ δὲ ὕστερον Ἀβοριγῖνες

αὐτὴν παραλαμβάνουσι, πολέμῳ μακρῷ τοὺς ἔχοντας ἀφελόμενοι. οἳ τὸ μὲν πρότερον ἐπὶ τοῖς ὄρεσιν ᾤκουν ἄνευ τειχῶν κωμηδὸν καὶ σποράδες· ἐπεὶ δὲ Πελασγοί τε καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων τινὲς ἀναμιχθέντες αὐτοῖς συνήραντο τοῦ πρὸς τοὺς ὁμοτέρμονας πολέμου, τὸ Σικελικὸν ἔθνος ἀπαναστήσαντες ἐξ αὐτῆς, πόλεις περιεβάλοντο συχνὰς, καὶ παρεσκεύασαν ὑπήκοον αὐτοῖς γενέσθαι πᾶσαν, ὅσην ὁρίζουσι ποταμοὶ δύο, Λίρις καὶ Τίβερις, οἳ τὰς μὲν ἀρχὰς λαμβάνουσι τῆς ῥύσεως ἐκ τῆς ὑπωρείας τῶν Ἀπεννινῶν ὀρῶν, ὑφ᾽ ὧν δίχα τέμνεται πᾶσα ἐπὶ μῆκος ἡ Ἰταλία· διαστάντες δὲ κατὰ τὰς ἐμβολὰς ὀκτακόσιά που στάδια ἀπ᾽ ἀλλήλων, εἰς τὸ Τυῤῥηνικὸν ἐξερεύγονται πέλαγος; ἀπὸ μὲν τῶν βορείων μερῶν ὁ Τίβερις Ὠστίας πόλεως πλησίον ἐκδιδούς· ἀπὸ δὲ μεσημβρινοῦ κλίματος ὁ Λίρις Μιντοῦρναν παραμειβόμενος. Ῥωμαίων δέ εἰσιν αἱ πόλεις ἀμφότεραι ἄποικοι· καὶ διέμειναν ἐπὶ τῆς αὐτῆς οἰκήσεως, οὐκέτι πρὸς ἑτέρων ἐξελαθέντες, ὀνομάτων ἀλλαγαῖς αὐταῖς οἱ αὐτοὶ ἄνθρωποι προσαγορευόμενοι· μέχρι μὲν τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, τὴν ἀρχαίαν τῶν Ἀβοριγίνων ὀνομασίαν ἔτι σώζοντες· ἐπὶ δὲ Λατίνου βασιλέως, ὃς κατὰ τὸν Ἰλιακὸν πόλεμον ἐδυνάστευσε, Λατῖνοι ἀρξάμενοι καλεῖσθαι. Ῥωμύλου δὲ τὴν ἐπώνυμον αὐτῷ πόλιν οἰκίσαντος, ἑκκαίδεκα γενεαῖς τῶν Τρωϊκῶν ὕστερον, ἣν νῦν ἔχουσιν ὀνομασίαν μεταλαβόντες, ἔθνος τε μέγιστον ἐξ ἐλαχίστου γενέσθαι σὺν χρόνῳ παρεσκεύασαν, καὶ περιφανέστατον ἐξ ἀδηλοτάτου, τῶν τε δεομένων οἰκή-

σεως παρά σφισι φιλανθρώπῳ ὑποδοχῇ, καὶ πολιτείας μεταδόσει τοῖς μετὰ τοῦ γενναίου. ἐν πολέμῳ κρατηθεῖσι, δούλων τε ὅσοι. παρ᾿ αὐτοῖς ἐλευθερωθεῖεν, ἀστοῖς εἶναι συγχωρήσει, τύχης τε ἀνθρώπων οὐδεμιᾶς, εἰ μέλλοι τὸ κοινὸν ὠφελεῖν, ἀπαξιώσει· ὑπὲρ ταῦτα δὲ πάντα, κόσμῳ τοῦ πολιτεύματος, ὃν ἐκ πολλῶν κατεστήσαντο παθημάτων, ἐκ παντὸς καιροῦ λαμβάνοντές τι χρήσιμον.

X. Τοὺς δὲ Ἀβοριγῖνας, ἀφ᾿ ὧν ἄρχει Ῥωμαίων τὸ γένος, οἱ μὲν αὐτόχθονας Ἰταλίας, γένος αὐτὸ καθ᾿ ἑαυτὸ γενόμενον, ἀποφαίνουσιν· Ἰταλίαν δὲ καλῶ τὴν ἀκτὴν σύμπασαν, ὅσην ὁ Ἰόνιός τε κόλπος καὶ Τυῤῥηνικὸς, καὶ τρίται περιέχουσιν ἐκ γῆς Ἄλπεις. καὶ τὴν ὀνομασίαν αὐτοῖς τὴν πρώτην φασὶ τεθῆναι, διὰ τὸ γενέσεως τοῖς μετ᾿ αὐτοὺς ἄρξαι, ὥσπερ ἂν ἡμεῖς εἴποιμεν γενάρχας ἢ πρωτογόνους. ἕτεροι δὲ λέγουσιν ἀνεστίους τινὰς καὶ πλάνητας, ἐκ πολλῶν συνελθόντας χωρίων, κατὰ δαίμονα περιτυχεῖν ἀλλήλοις αὐτόθι, καὶ τὴν οἴκησιν ἐπὶ τοῖς ἐρύμασι καταστήσασθαι, ζῆν δὲ ἀπὸ λῃστείας καὶ νομῆς. παραλλάττουσι δὲ καὶ τὴν ὀνομασίαν αὐτῶν, ἐπὶ τὸ ταῖς τύχαις οἰκειότερον, Ἀβεῤῥιγῖνας λέγοντες, ὥστε δηλοῦσθαι τοὺς πλάνητας. κινδυνεύει δὴ κατὰ τούτους μηδὲν διαφέρειν τὸ τῶν Ἀβοριγίνων φῦλον, ὧν ἐκάλουν οἱ παλαιοὶ δὴ λέγω· τοῖς γὰρ ἀνεστίοις καὶ μιγάσι, καὶ μηδεμίαν γῆν βεβαίως ὡς πατρίδα κατοικοῦσι, ταύτην ἐπετίθεντο τὴν ὀνομασίαν ὡς τὰ πολλά. ἄλλοι δὲ Λιγύων ἀποίκους μυθολογοῦσιν αὐτοὺς γε-

νέσθαι, τῶν ὁμορούντων Ὀμβρικοῖς. οἱ γὰρ Λίγυες οἰκοῦσι μὲν καὶ τῆς Ἰταλίας πολλαχῇ, νέμονται δέ τινα καὶ τῆς Κελτικῆς. ὁποτέρα δ᾽ αὐτοῖς ἐστι γῆ πατρὶς, ἄδηλον· οὐδὲ γὰρ ἔτι λέγεται περὶ αὐτῶν προσωτέρω σαφὲς οὐδέν.

XI. Οἱ δὲ λογιώτατοι τῶν Ῥωμαίων συγγραφέων, ἐν οἷς ἐστι Πόρκιός τε Κάτων, ὁ τὰς γενεαλογίας τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πόλεων ἐπιμελέστατα συναγαγὼν, καὶ Γάϊος Σεμπρώνιος, καὶ ἄλλοι συχνοὶ, Ἕλληνας αὐτοὺς εἶναι λέγουσι, τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ ποτὲ οἰκησάντων, πολλαῖς γενεαῖς πρότερον τοῦ πολέμου τοῦ Τρωϊκοῦ μεταναστάντας. οὐκέτι μέντοι διορίζουσιν οὔτε φῦλον Ἑλληνικὸν οὗ μετεῖχον, οὔτε πόλιν ἐξ ἧς ἀπανέστησαν, οὔτε χρόνον, οὔθ᾽ ἡγεμόνα τῆς ἀποικίας, οὔθ᾽ ὁποίαις τύχαις χρησάμενοι τὴν μητρόπολιν ἀπέλιπον· Ἑλληνικῷ τε μύθῳ χρησάμενοι, οὐδένα τῶν τὰ Ἑλληνικὰ γραψάντων βεβαιωτὴν παρέσχοντο. τὸ μὲν οὖν ἀληθὲς ὅπως ποτ᾽ ἔχει, ἄδηλον. εἰ δ᾽ ἔστιν ὁ τούτων λόγος ὑγιὴς, οὐκ ἂν ἑτέρου τινὸς εἴησαν ἄποικοι γένους, ἢ τοῦ καλουμένου νῦν Ἀρκαδικοῦ. πρῶτοι γὰρ Ἑλλήνων οὗτοι περαιωθέντες, τὸν Ἰόνιον κόλπον ᾤκησαν Ἰταλίαν, ἄγοντος αὐτοὺς Οἰνώτρου τοῦ Λυκάονος. ἦν δὲ πέμπτος ἀπό τε Αἰζειοῦ καὶ Φορωνέως, τῶν πρώτων ἐν Πελοποννήσῳ δυναστευσάντων. Φορωνέως μὲν γὰρ Νιόβη γίνεται· ταύτης δὲ υἱὸς καὶ Διὸς, ὡς λέγεται, Πελασγός. Αἰζειοῦ δὲ υἱὸς Λυκάων· τούτου δὲ Δηϊάνειρα θυγάτηρ· ἐκ δὲ Δηϊανείρας καὶ Πελασγοῦ Λυκάων ἕτερος· τούτου δὲ Οἴνωτρος, ἑπτα-

καίδεκα γενεαῖς πρότερον τῶν ἐπὶ Τροίαν στρατευσάντων. ὁ μὲν δὴ χρόνος ἐν ᾧ τὴν ἀποικίαν ἔστειλαν Ἕλληνες εἰς Ἰταλίαν, οὗτος ἦν. ἀπανέστη δὲ τῆς Ἑλλάδος Οἴνωτρος, οὐκ ἀρκούμενος τῇ μοίρᾳ. δύο γὰρ καὶ εἴκοσι παίδων Λυκάονι γενομένων, εἰς τοσούτους ἔδει κλήρους νεμηθῆναι τὴν Ἀρκάδων χώραν. ταύτης μὲν δὴ τῆς αἰτίας ἕνεκα Πελοπόννησον Οἴνωτρος ἐκλιπὼν, καὶ κατασκευασάμενὸς ναυτικὸν, διαίρει τὸν Ἰόνιον πόντον, καὶ σὺν αὐτῷ Πευκέτιος τῶν ἀδελφῶν εἷς. εἵποντο δὲ αὐτοῖς τοῦ τε οἰκείου λαοῦ συχνοί· πολυάνθρωπον γὰρ δὴ τοῦτο λέγεται τὸ ἔθνος κατ᾽ ἀρχὰς γενέσθαι· καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ὅσοι χώραν εἶχον ἐλάττω τῆς ἱκανῆς. Πευκέτιος μὲν οὖν ἔνθα τὸ πρῶτον ὡρμίσαντο τῆς Ἰταλίας, ὑπὲρ ἄκρας Ἰαπυγίας ἐκβιβάσας τὸν λεὼν, αὐτοῦ καθιδρύεται, καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ οἱ περὶ ταῦτα τὰ χωρία οἰκοῦντες Πευκέτιοι ἐκλήθησαν. Οἴνωτρος δὲ, τὴν πλείω τοῦ στρατοῦ μοῖραν ἀγόμενος, εἰς τὸν ἕτερον ἀφικνεῖται κόλπον, τὸν ἀπὸ τῶν ἑσπερίων μερῶν παρὰ τὴν Ἰταλίαν ἀναχεόμενον, ὃς τότε μὲν Αὐσόνιος ἀπὸ τῶν προσοικούντων Αὐσόνων ἐλέγετο· ἐπεὶ δὲ Τυῤῥηνοὶ θαλασσοκράτορες ἐγένοντο, μετέβαλεν ἣν ἔχει νῦν προσηγορίαν.

XII. Εὑρὼν δὲ χώραν πολλὴν μὲν εἰς νομὰς, πολλὴν δὲ εἰς ἀρότους εὔθετον, ἔρημον δὲ τὴν πλείστην, καὶ οὐδὲ τὴν οἰκουμένην πολυάνθρωπον, ἀνακαθάρας τὸ βάρβαρον ἐκ μέρους τινὸς αὐτῆς, ᾤκισε πόλεις μικρὰς καὶ συνεχεῖς ἐπὶ τοῖς ὄρεσιν, ὅσπερ ἦν

τοῖς παλαιοῖς τρόπος οἰκήσεως συνήθης. ἐκαλεῖτο δὲ ἥτε χώρα πᾶσα, πολλὴ οὖσα ὅσην κατέσχεν, Οἰνωτρία· καὶ οἱ ἄνθρωποι πάντες, ὅσων ἦρξεν, Οἴνωτροι, τρίτην μεταλαβόντες ὀνομασίαν ταύτην. ἐπὶ μὲν γὰρ Αἰζειοῦ βασιλεύοντος, Αἰζειοὶ ἐλέγοντο· Λυκάονος δὲ παραλαβόντος τὴν ἀρχὴν, ἀπ᾽ ἐκείνου αὖθις Λυκάονες ὠνομάσθησαν· Οἰνώτρου δὲ κομίσαντος αὐτοὺς εἰς Ἰταλίαν, Οἴνωτροι χρόνον τινὰ ἐκλήθησαν. μαρτυρεῖ δέ μου τῷ λόγῳ Σοφοκλῆς μὲν ὁ τραγῳδοποιὸς, ἐν Τριπτολέμῳ δράματι. πεποίηται γὰρ αὐτῷ Δημήτηρ διδάσκουσα Τριπτόλεμον, ὅσην χώραν ἀναγκασθήσεται σπείρων τοῖς δοθεῖσιν ὑπ᾽ αὐτῆς καρποῖς διεξελθεῖν· μνησθεῖσα δὲ τῆς ἑῴου πρῶτον Ἰταλίας, ἥ ἐστιν ἀπὸ ἄκρας Ἰαπυγίας μέχρι πορθμοῦ Σικελικοῦ, καὶ μετὰ τοῦτο τῆς ἀντικρὺ ἁψαμένη Σικελίας, ἐπὶ τὴν ἑσπέριον Ἰταλίαν αὖθις ἀναστρέφει, καὶ τὰ μέγιστα τῶν οἰκούντων τὴν παράλιον ταύτην ἐθνῶν διεξέρχεται, τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς Οἰνώτρων οἰκήσεως ποιησαμένη. ἀπόχρη δὲ ταῦτα μόνα λεχθέντα τῶν ἰαμβείων, ἐν οἷς φησι·

Τὰ δ᾽ ἐξόπισθε χειρὸς εἰς τὰ δεξιὰ,
Οἰνωτρία τε πᾶσα, καὶ Τυῤῥηνικὸς
Κόλπος, Λιγυστική τε γῆ σε δέξεται.

Ἀντίοχος δὲ ὁ Συρακούσιος, συγγραφεὺς πάνυ ἀρχαῖος, ἐν Ἰταλίας οἰκισμῷ τοὺς παλαιοτάτους οἰκήτορας διεξιὼν, ὡς ἕκαστοί τι μέρος αὐτῆς κατεῖχον, Οἰνώτρους λέγει πρώτους τῶν μνημονευομένων ἐν αὐτῇ κατοικῆσαι, εἰπὼν ὧδε· „Ἀντίοχος Ξενοφά-

„νεως τάδε συνέγραψε περὶ Ἰταλίας, ἐκ τῶν ἀρχαί-„ων λόγων τὰ πιστότατα καὶ σαφέστατα· τὴν γῆν „ταύτην, ἥτις νῦν Ἰταλία καλεῖται, τὸ παλαιὸν εἶ-„χον Οἴνωτροι.“ ἔπειτα διεξελθὼν ὃν τρόπον ἐπολιτεύοντο, καὶ ὡς βασιλεὺς ἐν αὐτοῖς Ἰταλὸς ἀνὰ χρόνον ἐγένετο, ἀφ' οὗ μετωνομάσθησαν Ἰταλοί· τούτου δὲ τὴν ἀρχὴν Μόργης διεδέξατο, ἀφ' οὗ Μόργητες ἐκλήθησαν· καὶ ὡς Σικελὸς ἐπιξενωθεὶς Μόργητι, ἰδίαν πράττων ἀρχὴν, διέστησε τὸ ἔθνος· ἐπιφέρει ταυτί· „οὕτω δὲ Σικελοὶ καὶ Μόργητες „ἐγένοντο, καὶ Ἰταλίητες, ἐόντες Οἴνωτροι.“

XIII. Φέρε δὴ, καὶ τὸ γένος ὅσον ἦν τὸ τῶν Οἰνώτρων ἀποδείξωμεν, ἕτερον ἄνδρα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων παρασχόμενοι μάρτυρα, Φερεκύδην τῶν Ἀθηναίων γενεαλόγων οὐδενὸς δεύτερον. πεποίηται γὰρ αὐτῷ περὶ τῶν ἐν Ἀρκαδίᾳ βασιλευσάντων ὧδε ὁ λόγος· „Πελασγοῦ καὶ Δηϊανείρας γί-„νεται Λυκάων. οὗτος γαμεῖ Κυλλήνην, Νηΐδα νύμ-„φην, ἀφ' ἧς τὸ ὄρος ἡ Κυλλήνη καλεῖται.“ ἔπειτα τοὺς ἐκ τούτων γεννηθέντας διεξιὼν, καὶ τίνας τόπους ἕκαστοι τούτων ᾤκησαν, Οἰνώτρου καὶ Πευκετίου μιμνήσκεται, λέγων ὧδε· „καὶ Οἴνωτρος, ἀφ' „οὗ Οἴνωτροι καλέονται οἱ ἐν Ἰταλίῃ οἰκέοντες· καὶ „Πευκέτιος, ἀφ' οὗ Πευκέτιοι καλέονται οἱ ἐν τῷ „Ἰονίῳ κόλπῳ.“ τὰ μὲν οὖν ὑπὸ τῶν παλαιῶν εἰρημένα ποιητῶν τε καὶ μυθογράφων, περί τε οἰκήσεως καὶ γένους τῶν Οἰνώτρων, τοιαῦτά ἐστιν· οἷς ἐγὼ πειθόμενος, εἰ τῷ ὄντι Ἑλληνικὸν φῦλον ἦν τὸ

τῶν Ἀβοριγίνων, ὡς Κάτωνι καὶ Σεμπρωνίῳ καὶ πολλοῖς ἄλλοις εἴρηται, τούτων ἔγγονον αὐτὸ τῶν Οἰνώτρων πείθομαι. τὸ γὰρ δὴ Πελασγικὸν καὶ τὸ Κρητικὸν, καὶ ὅσα ἄλλα ἐν Ἰταλίᾳ ᾤκησεν, ὑστέροις εὑρίσκω χρόνοις ἀφικόμενα. παλαιότερον δὲ τούτου στόλον ἀπαναστάντα τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰ προσεσπέρια τῆς Εὐρώπης, οὐδένα δύναμαι καταμαθεῖν. τοὺς δὲ Οἰνώτρους τῆς τ᾽ ἄλλης Ἰταλίας πολλὰ χωρία οἴομαι κατασχεῖν, τὰ μὲν ἔρημα, τὰ δὲ φαύλως οἰκούμενα καταλαβόντας, καὶ δὴ καὶ τῆς Ὀμβρικῶν γῆς ἐστιν ἣν ἀποτεμέσθαι, κληθῆναι δὲ Ἀβοριγῖνας ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς ὄρεσιν οἰκήσεως· Ἀρκαδικὸν γὰρ τὸ φιλοχωρεῖν ὄρεσιν· ὡς ὑπερακρίους τινὰς καὶ παραλίους Ἀθήνησιν. εἰ δέ τινες πεφύκασι μὴ ταχεῖς εἶναι περὶ πραγμάτων παλαιῶν ἀβασανίστως τὰ λεγόμενα δέχεσθαι, μὴ ταχεῖς ἔστωσαν μηδὲ Λίγυας, ἢ Ὀμβρικοὺς, ἢ ἄλλους τινὰς βαρβάρων αὐτοὺς νομίσαι· περιμείναντες δὲ καὶ τὰ λοιπὰ μαθεῖν, κρινέτωσαν ἐξ ἁπάντων τὸ πιθανώτατον.

XIV. Τῶν δὲ πόλεων, ἐν αἷς τὸ πρῶτον ᾤκησαν Ἀβοριγῖνες, ὀλίγαι περιῆσαν ἐπ᾽ ἐμοῦ· αἱ δὲ πλεῖσται ὑπό τε πολέμων καὶ ἄλλων κακῶν οἰκοφθόρων βαρηθεῖσαι, ἔρημοι ἀφεῖνται. ἦσαν δ᾽ ἐν τῇ Ῥεατίνῃ γῇ τῶν Ἀπεννινῶν ὀρῶν οὐ μακρὰν, ὡς Βάῤῥων Τερέντιος ἐν ἀρχαιολογίαις γράφει, ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων πόλεως αἱ τὸ βραχύτατον ἀπέχουσαι ἡμερήσιον διάστημα ὁδοῦ· ὧν ἐγὼ τὰς ἐπιφανεστάτας, ὡς ἐκεῖνος ἱστορεῖ, διηγήσομαι. Παλάτιον μὲν

πέντε πρὸς τοῖς εἴκοσι σταδίοις ἀφεστὼς Ῥεάτου, πόλεως οἰκουμένης ὑπὸ Ῥωμαίων ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ, Κοϊντίας ὁδοῦ πλησίον. ἡ Τριβόλα δὲ ἀμφὶ τοὺς ἑξήκοντα σταδίους τῆς αὐτῆς πόλεως ἀφεστῶσα, λόφον ἐπικαθημένη σύμμετρον. Οὐεσβόλα δὲ τὸ αὐτὸ διάστημα τῆς Τριβόλας ἀπέχουσα, τῶν Κεραυνίων ὀρῶν πλησίον. ἀπὸ δὲ ταύτης τετταράκοντα σταδίοις διῃρημένη πόλις ἐπιφανὴς Σούνη, ἔνθα νεὼς πάνυ ἀρχαῖός ἐστιν Ἄρεως. Μηφύλα δὲ ὡς τριάκοντα σταδίοις ἄποθεν τῆς Σούνης· δείκνυται δὲ αὐτῆς ἐρείπιά τε καὶ τείχους ἴχνη. τετταράκοντα δὲ σταδίους ἀπέχουσα Μηφύλης Ὀρουΐνιον, εἰ καί τις ἄλλη τῶν αὐτόθι πόλεων, ἐπιφανὴς καὶ μεγάλη. δῆλοι γάρ εἰσιν αὐτῆς οἵ τε θεμέλιοι τῶν τειχῶν, καὶ τάφοι τινὲς ἀρχαιοπρεπεῖς, καὶ πολυανδρίων ἐν ὑψηλοῖς χώμασι μηκυνομένων περίβολοι· ἔνθα καὶ νεώς ἐστιν Ἀθηνᾶς ἀρχαῖος, ἱδρυμένος ἐπὶ τῆς ἄκρας. ἀπὸ δὲ σταδίων ὀγδοήκοντα Ῥεάτου, τοῖς εἰσιοῦσι διὰ τῆς Ἰουρίας ὁδοῦ παρὰ Κόρητον ὄρος Κορσοῦλα νεωστὶ διεφθαρμένη. δείκνυται δέ τις καὶ νῆσος, Ἴσσα αὐτῇ ὄνομα, λίμνῃ περίῤῥυτος· ἣν χωρὶς ἐρύματος ποιητοῦ κατοικῆσαι λέγονται, τοῖς τέλμασι τῆς λίμνης, ὁπόσα τείχεσι, χρώμενοι. πλησίον δὲ τῆς Ἴσσης Μαρούϊον, ἐπὶ τῷ μυχῷ τῆς αὐτῆς λίμνης κειμένη, τετταράκοντα σταδίους ἀπέχουσα τῶν καλουμένων Ἑπτὰ ὑδάτων. ἀπὸ δὲ Ῥεάτου πάλιν τὴν ἐπὶ Λατίνην ὁδὸν ἰοῦσιν, ἡ Βατία μὲν ἀπὸ τριάκοντα σταδίων· Τιώρα δὲ ἀπὸ τριακοσίων, ἡ καλουμένη Ματιήνη. ἐν ταύτῃ δὲ λέγεται χρηστήριον Ἄρε-

ως γενέσθαι πάνυ ἀρχαῖον. ὁ δὲ τρόπος αὐτοῦ παραπλήσιος ἦν, ὥς φασι, τῷ παρὰ Δωδωναίοις μυθολογουμένῳ ποτὲ γενέσθαι· πλὴν ὅσον ἐκεῖ μὲν ἐπὶ δρυὸς ἱερᾶς καθεζομένη περιστερὰ θεσπιωδεῖν ἐλέγετο· παρὰ δὲ τοῖς Ἀβοριγῖσι θεόπεμπτος ὄρνις, ὃν αὐτοὶ μὲν πῖκον Ἕλληνες δὲ δρυοκολάπτην καλοῦσιν, ἐπὶ κίονος ξυλίνου φαινόμενος τὸ αὐτὸ ἔδρα. τέτταρα δὲ ἐπὶ τοῖς εἴκοσι σταδίοις ἀπέχουσα τῆς εἰρημένης πόλεως Λίστα, μητρόπολις Ἀβοριγίνων, ἣν παλαιότερον ἔτι Σαβῖνοι νύκτωρ ἐπιστρατεύσαντες ἐκ πόλεως Ἀμιτέρνης ἀφύλακτον αἱροῦσιν· οἱ δ᾽ ἐκ τῆς ἁλώσεως περισωθέντες, ὑποδεξαμένων αὐτοὺς Ῥεατίνων, πολλὰ πειραθέντες, ὡς οὐχ οἷοί τε ἦσαν ἀπολαβεῖν, ἱερὰν ἀνῆκαν, ὡς σφετέραν ἔτι, τὴν αὐτῶν γῆν, ἐξαγίστους ποιήσαντες ἀραῖς τοὺς καρπωσομένους αὐτὴν ὕστερον.

XV. Ἀπὸ δὲ σταδίων ἑβδομήκοντα Ῥεάτου Κοτυλία πόλις ἐπιφανὴς, πρὸς ὄρει κειμένη· ἧς ἐστιν οὐ πρόσω λίμνη τεττάρων πλέθρων ἔχουσα τὴν διάστασιν, αὐθιγενοῦς πλήρης νάματος ἀποῤῥέοντος ἀεὶ, βάθος, ὡς λέγεται, ἄβυσσος. ταύτην ἔχουσάν τι θεοπρεπὲς, ἱερὰν τῆς Νίκης οἱ ἐπιχώριοι νομίζουσι, καὶ περιείρξαντες κύκλῳ στέμμασι, τοῦ μηδένα τῷ νάματι πελάζειν, ἄβατον φυλάσσουσιν, ὅτι μὴ καιροῖς τισι διετησίοις, ἐν οἷς ἱερὰ θύουσιν, ἃ νόμος, ἐπιβαίνοντες τῆς ἐν αὐτῇ νησίδος, οἷς ὅσιον. ἡ δὲ νῆσός ἐστι μὲν ὥσπερὰν πεντήκοντα ποδῶν τὴν διάμετρον· ὑπερανέστηκε δὲ τοῦ νάματος, οὐ πλεῖον ἢ ποδιαῖον ὕψος. ἀνίδρυτος δ᾽ ἐστὶ, καὶ περινήχεται

πολλαχῇ, δινοῦντος αὐτὴν ἄλλοτε κατ᾽ ἄλλους τόπους τοῦ πνεύματος. χλόη δέ τις ἐν αὐτῇ φύεται βουτόμῳ προσεμφερὴς, καὶ θάμνοι τινὲς οὐ μεγάλοι, πρᾶγμα κρεῖττον λόγου τοῖς ἀθεάτοις ὧν ἡ φύσις δρᾷ, καὶ θαυμάτων οὐδενὸς δεύτερον.

XVI. Τὴν μὲν δὴ πρώτην οἴκησιν Ἀβοριγῖνες ἐν τούτοις λέγονται ποιήσασθαι τοῖς τόποις, ἐξελάσαντες ἐξ αὐτῶν Ὀμβρικούς. ἐντεῦθεν δὲ ὁρμώμενοι, τοῖς τε ἄλλοις βαρβάροις καὶ πάντων μάλιστα Σικελοῖς ὁμοτέρμοσιν οὖσιν, ὑπὲρ τῆς χώρας ἐπολέμουν. τὸ μὲν πρῶτον ἱερά τις ἐξελθοῦσα νεότης; ἄνδρες ὀλίγοι, κατὰ βίου ζήτησιν ὑπὸ τῶν γειναμένων ἀποσταλέντες, ἔθος ἐκπληροῦντες ἀρχαῖον, ᾧ πολλοὺς βαρβάρων τε καὶ Ἑλλήνων ἐπίσταμαι χρησαμένους. ὁπότε γὰρ εἰς ὄχλου πλῆθος ἐπίδοσιν αἱ πόλεις τισὶ λάβοιεν, ὥστε μηκέτι τὰς οἰκείας τροφὰς ἅπασιν εἶναι διαρκεῖς, ἢ κακωθεῖσα ταῖς οὐρανίαις μεταβολαῖς ἡ γῆ σπανίους τοὺς εἰωθότας καρποὺς ἐξήνεγκεν, ἢ τοιόνδε τι πάθος ἄλλο τὰς πόλεις κατασχὸν, εἴτε ἄμεινον εἴτε χεῖρον, ἀνάγκην ἐπιστήσειε μειώσεως τοῦ πλήθους, θεῶν ὅτῳ δὴ καθιεροῦντες ἀνθρώπων ἐτείους γονὰς ἐξέπεμπον ὅπλοις κοσμήσαντες ἐκ τῆς σφετέρας· εἰ μὲν ὑπὲρ εὐανδρίας ἢ νίκης ἐκ πολέμου χαριστήρια θεοῖς ἀποδιδοῖεν, προθύοντες ἱερὰ τὰ νομιζόμενα, εὐφήμοις οἰωνοῖς τὰς ἀποικίας προπέμποντες· εἰ δ᾽ ἐπὶ μηνίμασι δαιμονίοις ἀπαλλαγὰς αἰτούμενοι τῶν κατεχόντων σφᾶς κακῶν, τὸ παραπλήσιον δρῶντες, αὐτοί γε ἀχθόμενοι, καὶ συγγνώμονας ἀξιοῦντες γίνεσθαι

τοὺς ἀπελαυνομένους. οἱ δὲ ἀπαναστάντες, ὡς οὐκέτι τῆς πατρῴας γῆς μεταληψόμενοι, εἰ μὴ κτήσαιντο ἑτέραν τὴν ὑποδεξομένην αὐτοὺς, εἴτε πρὸς φιλίαν, εἴτε ἐν πολέμῳ κρατηθεῖσαν, πατρίδα ἐποιοῦντο· ὅ τε θεὸς, ᾧ κατονομασθεῖεν ἀπελαυνόμενοι, συλλαμβάνειν αὐτοῖς ὡς τὰ πολλὰ ἐδόκει, καὶ παρὰ τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν κατορθοῦν τὰς ἀποικίας. τούτῳ δὲ τῷ νόμῳ χρώμενοι καὶ τότε τῶν Ἀβοριγένων τινὲς, ἀνθούντων ἀνδράσι τῶν χωρίων· κτείνειν γὰρ οὐδένα τῶν ἐκγόνων ἠξίουν, ἄγος οὐδενὸς ἔλαττον τοῦτο τιθέμενοι· θεῶν ὁτῳδὴ καθιερώσαντες ἐνιαυσίους γονὰς, ἀνδρωθέντας ἀποικίζουσι τοὺς παῖδας ἐκ τῆς σφετέρας· οἳ τοὺς Σικελοὺς ἄγοντές τε καὶ φέροντες διετέλουν, ἐπειδὴ τὴν ἑαυτῶν ἐξέλιπον. ὡς δ᾽ ἅπαξ οὗτοι χωρίων τινῶν τῆς πολεμίας ἐκράτησαν, ἐκ τοῦ ἀσφαλεστέρου ἤδη καὶ οἱ λοιποὶ Ἀβοριγῖνες, οἱ δεόμενοι γῆς, τῆς κατὰ σφᾶς ἕκαστοι ἐπεχείρουν τοῖς ὁμόροις· καὶ πόλεις ἔκτισαν ἄλλας τέ τινας, καὶ τὰς μέχρι τοῦδε οἰκουμένας, Ἀντεμνάτας τε καὶ Τελληνεῖς, καὶ Φικολνέους τοὺς πρὸς τοῖς καλουμένοις Κορνίκλοις ὄρεσι, καὶ Τιβουρτίνους, παρ᾽ οἷς ἔτι καὶ εἰς τόδε χρόνου μέρος τι τῆς πόλεως ὀνομάζεται Σικελιών· καὶ ἦσαν ἁπάντων μάλιστα τῶν προσοικούντων λυπηροὶ τοῖς Σικελοῖς. ἀνίσταται δὲ ἐκ τούτων τῶν διαφορῶν τοῖς ἔθνεσιν ὅλοις πόλεμος, ὅσος οὐδεὶς τῶν πρότερον γενομένων ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ προῆλθεν ἄχρι πόῤῥω, χρόνῳ μηκυνόμενος.

XVII. Ἔπειτα Πελασγῶν τινες τῶν οἰκούντων ἐν τῇ καλουμένῃ Θετταλίᾳ, τὴν ἑαυτῶν ἀναγκά

σθέντες ἐκλιπεῖν, σύνοικοι γίνονται τοῖς Ἀβοριγῖσι, καὶ κοινῇ μετ' ἐκείνων ἐπολέμουν πρὸς τοὺς Σικελούς. ἐδέξαντο δὲ αὐτοὺς οἱ Ἀβοριγῖνες, ἴσως μὲν καὶ κατὰ τὴν τοῦ ὠφεληθήσεσθαι ἐλπίδα, ὡς δ' ἐγω πείθομαι, καὶ κατὰ τὸ συγγενὲς μάλιστα. ἦν γὰρ δὴ καὶ τὸ τῶν Πελασγῶν γένος Ἑλληνικὸν, ἐκ Πελοποννήσου τὸ ἀρχαῖον. ἐχρήσατο δὲ τύχαις δυσπότμοις, εἰς πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, μάλιστα δ' εἰς τὴν πολύπλανόν τε καὶ οὐδενὸς τόπου βέβαιον οἴκησιν. πρῶτον μὲν γὰρ περὶ τὸ καλούμενον νῦν Ἀχαϊκὸν Ἄργος ᾤκησαν αὐτόχθονες ὄντες, ὡς οἱ πολλοὶ περὶ αὐτῶν λέγουσι. τὴν δὲ ἐπωνυμίαν ἔλαβον ἐξ ἀρχῆς ταύτην, ἀπὸ τοῦ Πελασγοῦ βασιλέως. ἦν δὲ ὁ Πελασγὸς ἐκ Διὸς, ὡς λεγεται, καὶ τῆς Νιόβης τοῦ Φορωνέως, ᾗ πρώτῃ γυναικὶ θνητῇ μίσγεται ὁ Ζεὺς, ὡς ὁ μῦθος ἔχει. ἕκτῃ δὲ ὕστερον γενεᾷ Πελοπόννησον ἐκλιπόντες, εἰς τὴν τότε μὲν Αἱμονίαν, νῦν δὲ Θετταλίαν ὀνομαζομένην, μετανέστησαν. ἡγοῦντο δὲ τῆς ἀποικίας Ἀχαιὸς, καὶ Φθίος, καὶ Πελασγὸς, οἱ Λαρίσσης καὶ Ποσειδῶνος υἱοί. ἀφικόμενοι δ' εἰς τὴν Αἱμονίαν, τούς τε κατοικοῦντας ἐν αὐτῇ βαρβάρους ἐξελαύνουσι, καὶ νέμονται τὴν χώραν τριχῇ, τοῖς ἡγεμόσι ποιήσαντὲς ὁμωνύμους τὰς χώρας, Φθιῶτιν, καὶ Ἀχαΐαν, καὶ Πελασγιῶτιν. πέντε δὲ μείναντες αὐτόθι γενεὰς, ἐν αἷς ἐπὶ μήκιστον εὐτυχίας ἤλασαν, τὰ κράτιστα τῶν ἐν Θετταλίᾳ πεδίων καρπούμενοι, περὶ τὴν ἕκτην γενεὰν, ἐξελαύνονται Θετταλίας ὑπό τε Κουρήτων καὶ Λελέγων, οἳ νῦν Αἰτωλοὶ καὶ Λοκροὶ καλοῦνται, καὶ συχνῶν

ἄλλων τῶν περὶ τὸν Παρνασσὸν οἰκούντων, ἡγουμένου τῶν πολεμίων Δευκαλίωνος τοῦ Προμηθέως, μητρὸς δὲ Κλυμένης τῆς Ὠκεανοῦ.

XVIII. Σκεδασθέντες δὲ κατὰ τὴν φυγὴν, οἱ μὲν, εἰς Κρήτην ἀπῆλθον· οἱ δὲ, τῶν Κυκλάδων νήσων τινὰς κατέσχον· οἱ δὲ, περὶ τὸν Ὄλυμπόν τε καὶ τὴν Ὄσσαν, τὴν καλουμένην Ἑστιῶτιν, ᾤκησαν· ἄλλοι δὲ, εἴς τε Βοιωτίαν καὶ Φωκίδα καὶ Εὔβοιαν διεκομίσθησαν· οἱ δ', εἰς τὴν Ἀσίαν περαιωθέντες, τῆς περὶ τὸν Ἑλλήσποντον παραλίου πολλὰ χωρία κατέσχον, καὶ τῶν παρακειμένων αὐτῇ νήσων ἄλλας τε συχνὰς, καὶ τὴν νῦν καλουμένην Λέσβον, ἀναμιχθέντες τοῖς ἐκ τῆς Ἑλλάδος στέλλουσι τὴν πρώτην ἀποικίαν εἰς αὐτὴν, ἄγοντος Μάκαρος τοῦ Κριασίου. τὸ δὲ πλεῖον αὐτοῖς μέρος διὰ τῆς μεσογείου τραπόμενοι πρὸς τοὺς ἐν Δωδώνῃ κατοικοῦντας σφῶν συγγενεῖς, οἷς οὐδεὶς ἠξίου ἐπιφέρειν πόλεμον ὡς ἱεροῖς, χρόνον μέν τινα σύμμετρον αὐτόθι διέτριψαν· ἐπεὶ δὲ λυπηροὶ ὄντες αὐτοῖς ᾐσθάνοντο, οὐχ ἱκανῆς οὔσης ἅπαντας τρέφειν τῆς γῆς, ἐκλείπουσι τὴν χώραν, χρησμῷ πειθόμενοι κελεύοντι πλεῖν εἰς Ἰταλίαν, ἣ τότε Σατορνία ἐλέγετο. κατασκευασάμενοι δὲ ναῦς πολλὰς, περαιοῦνται τὸν Ἰόνιον, σπουδὴν μὲν ποιούμενοι τῶν ἔγγιστα τῆς Ἰταλίας ἅψασθαι χωρίων· ὑπὸ δὲ νοτίου πνεύματος καὶ ἀγνοίας τῶν τόπων μετέωροι ἐνεχθέντες, καὶ πρὸς ἑνὶ τῶν τοῦ Πάδου στομάτων ὁρμισάμενοι Σπινῆτι καλουμένῳ, ναῦς μὲν αὐτοῦ ταύτῃ καταλείπουσι, καὶ τὸν ἥκιστα δυνάμενον ταλαιπωρεῖν

ὄχλον, φυλακὴν ἐπ' αὐτοὺς καταστήσαντες, ὡς ἔχοιεν, εἰ μὴ προχωροίη σφίσι τὰ πράγματα, καταφυγήν. καὶ οἱ μὲν ὑπομείναντες ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ, τεῖχος τῷ στρατοπέδῳ περιβαλόμενοι, καὶ ταῖς ναυσὶν εἰσκομίσαντες τὰς εἰς τὸν βίον εὐπορίας, ἐπειδὴ κατὰ γνώμην ἐδόκει αὐτοῖς χωρεῖν τὰ πράγματα, πόλιν ἔκτισαν ὁμώνυμον τῷ στόματι τοῦ ποταμοῦ· εὐτυχήσάν τε μάλιστα τῶν περὶ τὸν Ἰόνιον οἰκούντων, θαλασσοκρατοῦντες ἄχρι πολλοῦ, καὶ δεκάτας εἰς Δελφοὺς ἀνῆγον τῷ θεῷ καὶ ἀπὸ τῶν τῆς θαλάσσης ὠφελειῶν, εἴ πέρ τινες καὶ ἄλλοι, λαμπροτάτας. ὕστερον μέντοι, μεγάλῃ χειρὶ τῶν προσοικούντων βαρβάρων ἐπιστρατευσάντων αὐτοῖς, ἐξέλιπον τὴν πόλιν· οἱ δὲ βάρβαροι μετὰ χρόνον ἀνέστησάν ὑπὸ Ῥωμαίων. καὶ τὸ μὲν ἐν τῷ Σπινῆτι καταλειφθὲν γένος τῶν Πελασγῶν οὕτως ἐφθάρη.

XIX. Οἱ δὲ διὰ τῆς μεσογείου τραπόμενοι, τὴν ὀρεινὴν τῆς Ἰταλίας ὑπερβαλόντες, εἰς τὴν Ὀμβρικῶν ἀφικνοῦνται χώραν, τῶν ὁμορούντων Ἀβοριγῖσι. πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα τῆς Ἰταλίας χωρία ᾤκουν οἱ Ὀμβρικοὶ, καὶ ἦν τοῦτο τὸ ἔθνος ἐν τοῖς πάνυ μέγα τε καὶ ἀρχαῖον. τὸ μὲν οὖν κατ' ἀρχὰς ἐκράτουν οἱ Πελασγοὶ τῶν χωρίων, ἔνθα τὸ πρῶτον ἱδρύσαντο, καὶ πολισμάτια τῶν Ὀμβρικῶν κατελάβοντό τινα. συνελθόντος δὲ ἐπ' αὐτοὺς μεγάλου στρατοῦ, δείσαντες τῶν πολεμίων τὸ πλῆθος, εἰς τὴν Ἀβοριγίνων ἀπιόντες τρέπονται· καὶ οἱ μὲν Ἀβοριγῖνες ἅτε πολεμίοις ἐδικαίουν αὐτοῖς προσφέρεσθαι, καὶ συνῄεσαν ἐκ τῶν ἔγγιστα χωρίων διατάχους, ὡς ἐξα-

ναστήσοντες αὐτούς. οἱ δὲ Πελασγοί· τυγχάνουσι γὰρ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ κατὰ δαίμονα περὶ Κοτύλην πόλιν Ἀβοριγίνων αὐλισάμενοι, πλησίον τῆς ἱερᾶς λίμνης· ὡς τήν τε νησίδα τὴν ἐν αὐτῇ περιδονουμένην κατέμαθον, καὶ παρὰ τῶν αἰχμαλώτων, οὓς ἐκ τῶν ἀγρῶν ἔλαβον, ἤκουσαν τὸ τῶν ἐπιχωρίων ὄνομα, τέλος ἔχειν σφίσι τὸ θεοπρόπιον ὑπέλαβον. ὁ γὰρ ἐν Δωδώνῃ γενόμενος αὐτοῖς χρησμὸς, ὅν φησι Λεύκιος Μάμιος ἀνὴρ οὐκ ἄσημος αὐτὸς ἰδεῖν ἐπί τινος τῶν ἐν τῷ τεμένει τοῦ Διὸς κειμένων τριπόδων γράμμασιν ἀρχαίοις ἐγκεχαραγμένον, ὧδὶ εἶχε·

Στείχετε μαιόμενοι Σικελῶν Σατορνίαν αἶαν,
Ἠδ' Ἀβοριγινέων Κοτύλην, οὗ νᾶσος ὀχεῖται·
Οἷς ἀναμιχθέντες, δεκάτην ἐκπέμψατε Φοίβῳ,
Καὶ κεφαλὰς Κρονίδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα.

XX. Ἐλθοῦσι δὲ τοῖς Ἀβοριγῖσι σὺν πολλῇ χτιᾷ, ἱκετηρίας οἱ Πελασγοὶ προτείνοντες, ὁμόωροῦσιν ἄνοπλοι, φράζοντές τε τὰς ἑαυτῶν τύ- καὶ δεόμενοι πρὸς φιλίαν δέξασθαι σφᾶς συνοι- ;, οὐ λυπηροὺς ἐσομένους· ἐπεὶ καὶ τὸ δαιμόνιον αὐτοὺς εἰς τήνδε μόνην ἄγει τὴν χώραν· ἐξηγούμενοι τὸ λόγιον. τοῖς δὲ Ἀβοριγῖσι ταῦτα πυθομένοις ἐδόκει πείθεσθαι τῷ θεοπροπίῳ, καὶ λαβεῖν συμμαχίαν Ἑλληνικὴν κατὰ τῶν διαφόρων σφίσι βαρβάρων, πονούμενοι τῷ πρὸς τοὺς Σικελοὺς πολέμῳ. σπένδονταί γε δὴ πρὸς τοὺς Πελασγοὺς, καὶ διδόασιν αὐτοῖς χωρία, τῆς ἑαυτῶν ἀποδασάμενοι, τὰ πε-

ρὶ τὴν ἱερὰν λιμνην, ἐν οἷς ἦν τὰ πολλὰ ἑλώδη, ἃ νῦν, κατὰ τὸν ἀρχαῖον τῆς διαλέκτου τρόπον, Οὐέλια ὀνομάζεται. σύνηθες γὰρ ἦν τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν, ὡς τὰ πολλά, προτιθέναι τῶν ὀνομάτων, ὁπόσων αἱ ἀρχαὶ ἀπὸ φωνηέντων ἐγίνοντο, τὴν ου συλλαβὴν ἑνὶ στοιχείῳ γραφομένην. τοῦτο δ᾽ ἦν ὥσπερ γάμμα διτταῖς ἐπὶ μίαν ὀρθὴν ἐπιζευγνύμενον ταῖς πλαγίαις, ὡς Fελένη, καὶ Fάναξ, καὶ Fοῖκος, καὶ Fανήρ, καὶ πολλὰ τοιαῦτα. ἔπειτα μοῖρά τις αὐτῶν οὐκ ἐλαχίστη, ὡς ἡ γῆ πᾶσιν οὐκ ἀπέχρη, πείσαντες τοὺς Ἀβοριγῖνας συνάρασθαι σφίσι τῆς διεξόδου, στρατεύουσιν ἐπὶ τοὺς Ὀμβρικοὺς, καὶ πόλιν αὐτῶν εὐδαίμονα καὶ μεγάλην ἄφνω προσπεσόντες αἱροῦσι Κρότωνα· ταύτῃ φρουρίῳ καὶ ἐπιτειχίσματι κατὰ τῶν Ὀμβρικῶν χρώμενοι, κατεσκευασμένῃ τε ὡς ἔρυμα εἶναι πολέμου ἀποχρώντως, καὶ χώραν ἐχούσῃ τὴν πέριξ εὔβοτον. πολλῶν δὲ καὶ ἄλλων ἐκράτησαν χωρίων τοῖς τε Ἀβοριγῖσι τὸν πρὸς τοὺς Σικελοὺς πόλεμον ἔτι συνεστῶτα πολλῇ προθυμίᾳ συνδιέφερον, ἕως ἐξήλασαν αὐτοὺς ἐκ τῆς σφετέρας. καὶ πόλεις πολλὰς, τὰς μὲν οἰκουμένας καὶ πρότερον ὑπὸ τῶν Σικελῶν, τὰς δὲ αὐτοὶ κατασκευάσαντες, ᾤκουν οἱ Πελασγοὶ κοινῇ μετὰ τῶν Ἀβοριγίνων, ὧν ἐστιν ἥ τε Καιρητανῶν πόλις, Ἄγυλλα δὲ τότε καλουμένη, καὶ Πίσα, καὶ Σατορνία, καὶ Ἄλσιον, καὶ ἄλλαι τινὲς, ἃς ἀνὰ χρόνον ὑπὸ Τυῤῥηνῶν ἀφῃρέθησαν.

XXI. Φαλέριον δὲ καὶ Φασκένιον, ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ ἦσαν οἰκούμεναι ὑπὸ Ῥωμαίων, μικρά ἄττα δια-

σώζουσαι ζώπυρα τοῦ Πελασγικοῦ γένους, Σικελῶν ὑπάρχουσαι πρότερον. ἐν ταύταις διέμεινε πολλὰ τῶν ἀρχαίων διαιτημάτων, οἷς τὸ Ἑλληνικὸν ποτ᾽ ἐχρήσατο, ἐπὶ μήκιστον χρόνον, οἷον ὅ, τε τῶν ὅπλων τῶν πολεμιστηρίων κόσμος, ἀσπίδες Ἀργολικαὶ καὶ δόρατα· καὶ ὁπότε πολέμου ἄρχοντες, ἢ τοὺς ἐπιόντας ἀμυνόμενοι, στρατὸν ὑπὲρ τῶν ὅρων ἀποστέλλοιεν, ἱεροί τινες ἄνδρες ἄνοπλοι πρὸ τῶν ἄλλων ἰόντες σπονδοφόροι· τῶν τε ἱερῶν αἱ κατασκευαὶ καὶ τὰ ἕδη τῶν θεῶν, ἁγιασμοί τε καὶ θυσίαι, καὶ πολλὰ τοιαῦτα ἕτερα. πάντων δὲ περιφανέστατον μνημεῖον τῆς ἐν Ἄργει ποτὲ οἰκήσεως τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων οἳ τοὺς Σικελοὺς ἐξήλασαν, ὁ τῆς Ἥρας νεὼς ἐν Φαλερίῳ κατεσκευασμένος ὡς ἐν Ἄργει· ἔνθα καὶ τῶν θυηπολιῶν ὁ τρόπος ὅμοιος ἦν, καὶ γυναῖκες ἱεραὶ θεραπεύουσαι τὸ τέμενος, ἥ τε λεγομένη κανηφόρος, ἁγνὴ γάμων παῖς καταρχομένη τῶν θυμάτων, χοροί τε παρθένων ὑμνουσῶν τὴν θεὸν ᾠδαῖς πατρίοις. κατέσχον δέ τινα καὶ οὗτοι τῶν καλουμένων Καμπανῶν, εὐβότων πάνυ καὶ τὴν ὄψιν ἡδίστων πεδίων, οὐκ ἐλαχίστην μοῖραν, ἔθνος τὶ βαρβαρικὸν Αὐρώγκους ἐκ μέρους ἀναστήσαντες αὐτῶν· καὶ πόλεις αὐτόθι κατεσκεύασαν ἄλλας τε καὶ Λάρισσαν, ἀπὸ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ σφῶν μητροπόλεως ὄνομα θέμενοι αὐτῇ. τῶν μὲν οὖν ἄλλων πολισμάτων ἔστιν ἃ καὶ μέχρις ἐμοῦ ὀρθὰ ἦν, διαμείψαντα πολλάκις τοὺς οἰκήτορας· ἡ δὲ Λάρισσα ἐκ πολλῶν πάνυ χρόνων ἐρημωθεῖσα, οὐδ᾽ εἴ πώποτε ᾠκίσθη γνώρισμα φανερὸν οὐδὲν ἔχει

τοῖς νῦν, ὅτι μὴ τοὔνομα, καὶ οὐδὲ τοῦτο πολλοὶ ἴσασιν. ἦν δὲ ἀγορᾶς Ποπιλίας καλουμένης οὐ πρόσω. πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα τῆς τε παραθαλαττίου, καὶ ἐν τῇ μεσογείῳ χωρία κατέσχον, ἀφελόμενοι τοὺς Σικελούς.

XXII. Οἱ δὲ Σικελοί· οὐ γὰρ ἔτι ἀντέχειν οἷοί τε ἦσαν, ὑπό τε Πελασγῶν καὶ Ἀβοριγίνων πολεμούμενοι· τέκνα καὶ γυναῖκας, καὶ χρημάτων ὅσα χρυσὸς ἢ ἄργυρος ἦν, ἀνασκευασάμενοι, μεθίενται αὐτοῖς ἁπάσης τῆς γῆς. τραπόμενοι δὲ διὰ τῆς ὀρεινῆς ἐπὶ τὰ νότια, καὶ διεξελθόντες ἅπασαν Ἰταλίαν τὴν κάτω, ἐπειδὴ πανταχόθεν ἀπηλαύνοντο, σὺν χρόνῳ κατασκευασάμενοι σχεδίας ἐπὶ τῷ πορθμῷ, καὶ φυλάξαντες κατιόντα τὸν ῥοῦν, ἀπὸ τῆς Ἰταλίας διέβησαν ἐπὶ τὴν ἔγγιστα νῆσον. κατεῖχον δ᾽ αὐτὴν Σικανοὶ, γένος Ἰβηρικὸν, οὐ πολλῷ πρότερον συνοικισάμενοι, Λίγυας φεύγοντες· καὶ παρεσκεύασαν ἀφ᾽ ἑαυτῶν Σικανίαν κληθῆναι τὴν νῆσον, Τρινακρίαν πρῶτον ὀνομαζομένην, ἀπὸ τοῦ τριγώνου σχήματος. ἦσαν δὲ οὐ πολλοὶ ἐν μεγάλῃ αὐτῇ οἰκήτορες, ἀλλ᾽ ἡ πλείων τῆς χώρας ἔτι ἦν ἔρημος. καταχθέντες οὖν εἰς αὐτὴν Σικελοὶ, τὸ μὲν πρῶτον ἐν τοῖς ἑσπερίοις μέρεσιν ᾤκησαν, ἔπειτα καὶ ἄλλῃ πολλαχῇ, καὶ τοὔνομα ἡ νῆσος ἐπὶ τούτων ἤρξατο Σικελία καλεῖσθαι. τὸ μὲν οὖν Σικελικὸν γένος οὕτως ἐξέλιπεν Ἰταλίαν· ὡς μὲν Ἑλλάνικος ὁ Λέσβιός φησι, τρίτῃ γενεᾷ πρότερον τῶν Τρωϊκῶν, Ἀλκυόνης ἱεραμένης ἐν Ἄργει κατὰ τὸ ἕκτον καὶ εἰκοστὸν ἔτος. δύο γὰρ ποιεῖ στόλους Ἰταλικοὺς διαβάντας εἰς Σι-

κελίαν· τὸν μὲν πρότερον, Ἐλύμων, οὕς φησιν ὑπὸ Οἰνώτρων ἐξαναστῆναι· τὸν δὲ μετὰ τοῦτον ἔτει πέμπτῳ γενόμενον, Αὐσονίων Ἰάπυγας φυγόντων· βασιλέα δὲ τούτων ἀποφαίνει Σικελὸν, ἀφ᾽ οὗ τοὔνομα τοῖς τε ἀνθρώποις καὶ τῇ νήσῳ τεθῆναι. ὡς δὲ Φίλιστος ὁ Συρακούσιος ἔγραψε, χρόνος μὲν τῆς διαβάσεως ἦν ἔτος ὀγδοηκοστὸν πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου· ἔθνος δὲ τὸ διακομισθὲν ἐξ Ἰταλίας, οὔτε Σικελῶν, οὔτε Αὐσόνων, οὔτ᾽ Ἐλύμων, ἀλλὰ Λιγύων, ἄγοντος αὐτοὺς Σικελοῦ. τοῦτον δ᾽ εἶναί φησιν υἱὸν Ἰταλοῦ, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐπὶ τούτου δυναστεύοντος ὀνομασθῆναι Σικελούς· ἐξαναστῆναι δὲ ἐκ τῆς ἑαυτῶν τοὺς Λίγυας ὑπό τε Ὀμβρικῶν καὶ Πελασγῶν. Ἀντίοχος δὲ ὁ Συρακούσιος χρόνον μὲν οὐ δηλοῖ τῆς διαβάσεως, Σικελοὺς δὲ τοὺς μεταναστάντας ἀποφαίνει, βιασθέντας ὑπό τε Οἰνώτρων καὶ Ὀπικῶν στρατῶν, ἡγεμόνα τῆς ἀποικίας ποιησαμένους. Θουκυδίδης δὲ Σικελοὺς μὲν γράφει τοὺς ἀπαναστάντας· Ὀπικοὺς δὲ τοὺς ἐκβαλόντας· τὸν δὲ χρόνον, πολλοῖς ἔτεσι τῶν Τρωϊκῶν ὕστερον. τὰ μὲν δὴ περὶ Σικελῶν λεγόμενα, τῶν ἐξ Ἰταλίας μετενεγκαμένων τὴν οἴκησιν εἰς Σικελίαν, ὑπὸ τῶν λόγου ἀξίων; τοιάδε ἐστίν.

XXIII. Οἱ δὲ Πελασγοὶ πολλῆς καὶ ἀγαθῆς χώρας κρατήσαντες, πόλεις τε προσέλαβον, καὶ ἄλλας αὐτοὶ κατασκευάσαντες, μεγάλην καὶ ταχεῖαν ἐπίδοσιν ἔλαβον εἰς ἀνδρείαν καὶ πλοῦτον, καὶ τὴν ἄλλην εὐτυχίαν, ἧς οὐ πολὺν ὤναντο χρόνον· ἀλλ᾽ ἡνίκα μᾶλλον τοῖς σύμπασιν ἀνθεῖν ἐδόκουν, δαι-

μονίοις τισὶ χόλοις ἐλαστρηθέντες, οἱ μὲν ὑπὸ τῶν θείων συμφορῶν, οἱ δὲ ὑπὸ τῶν προσοικούντων βαρβάρων ἐξεφθάρησαν· τὸ δὲ πλεῖστον αὐτῶν μέρος εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν βάρβαρον αὖθις ἐσκεδάσθη. περὶ ὧν πολὺς ἂν εἴη λόγος, εἰ βουλοίμην τὴν ἀκρίβειαν γράφειν. ὀλίγον δὲ κατέμεινεν ἐν Ἰταλίᾳ, τῶν Ἀβοριγίνων προνοίᾳ. πρῶτον μὲν οὖν τῆς οἰκοφθορίας ταῖς πόλεσιν ἐδόκει αὐχμῷ ἡ γῆ κακωθεῖσα ἄρξαι, ἡνίκα οὔτ' ἐπὶ τοῖς δένδρεσι καρπὸς οὐδεὶς ὡραῖος γενέσθαι διέμεινεν, ἀλλ' ὠμοὶ κατέῤῥεον· οὔθ' ὁπόσα σπερμάτων ἀνέντα βλαστοὺς ἀνθήσειεν, ἕως στάχυος ἀκμῆς τοὺς κατὰ νόμον ἐπλήρου χρόνους· οὔτε πόα κτήνεσιν ἐφύετο διαρκής· τῶν τε ναμάτων τὰ μὲν οὐκέτι πίνεσθαι σπουδαῖα ἦν, τὰ δ' ὑπελίμπανε θέρους, τὰ δ' εἰς τέλος ἀπεσβέννυτο. ἀδελφὰ δὲ τούτοις ἐγίνετο περί τε προβάτων καὶ γυναικῶν γονάς. ἢ γὰρ ἐξημβλοῦντο τὰ ἔμβρυα, ἢ κατὰ τοὺς τόκους διεφθείρετο, ἔστιν ἃ καὶ τὰς φερούσας συνδιαλυμηνάμενα. εἰ δέ τι διαφύγοι τὸν ἐκ τῶν ὠδίνων κίνδυνον, ἔμπηρον ἢ ἀτελὲς, ἢ δι' ἄλλην τινὰ τύχην βλαφθὲν, τρέφεσθαι χρηστὸν οὐκ ἦν. ἔπειτα καὶ τὸ ἄλλο πλῆθος, τὸ ἐν ἀκμῇ μάλιστα, ἐκακοῦτο νόσοις καὶ θανάτοις παρὰ τὰ εἰκότα συχνοῖς. μαντευομένοις δ' αὐτοῖς, τίνα θεῶν ἢ δαιμόνων παραβάντες τάδε πάσχουσι, καὶ τί ποιήσασιν αὐτοῖς λωφῆσαι τὰ δεινὰ ἐλπὶς, ὁ θεὸς ἀνεῖλεν, ὅτι τυχόντες ὧν ἐβούλοντο οὐκ ἀπέδοσαν ἃ εὔξαντο, ἀλλὰ προσοφείλουσι τὰ πλείστου ἄξια. οἱ γὰρ Πελασγοὶ, ἀφορίας αὐτοῖς γενομένης ἐν τῇ

γῇ πάντων χρημάτων, εὔξαντο τῷ Διῒ καὶ τῷ Ἀπόλλωνι καὶ τοῖς Καβείροις καταθύσειν δεκάτας τῶν προσγενησομένων ἁπάντων· τελεσθείσης δὲ τῆς εὐχῆς, ἐξελόμενοι καρπῶν τε καὶ βοσκημάτων ἁπάντων τὸ λάχος, ἐπέθυσαν τοῖς θεοῖς, ὡς δὴ κατὰ τούτων μόνων εὐξάμενοι. ταῦτα δὲ Μυρσίλος ὁ Λέσβιος ἱστόρηκεν, ὀλίγου δεῖν τοῖς αὐτοῖς ὀνόμασι γράφων, οἷς ἐγὼ νῦν, πλὴν ὅσον οὐ Πελασγοὺς καλεῖ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ Τυῤῥηνούς· τὴν δ᾽ αἰτίαν ὀλίγον ὕστερον ἐρῶ.

XXIV. Ὡς δὲ ἀπενεχθέντα τὸν χρησμὸν ἔμαθον, οὐκ εἶχον τὰ λεγόμενα συμβαλεῖν. ἀμηχανοῦσι δὲ αὐτοῖς τῶν γεραιτέρων τὶς λέγει συμβαλὼν τὸ λόγιον, ὅτι τοῦ παντὸς ἡμαρτήκασιν, εἰ οἴονται τοὺς θεοὺς ἀδίκως αὐτοῖς ἐγκαλεῖν. χρημάτων μὲν γὰρ ἀποδεδόσθαι τὰς ἀπαρχὰς αὐτοῖς ἁπάσας ὀρθῶς τε καὶ σὺν δίκῃ· ἀνθρώπων δὲ γονῆς τὸ λάχος, χρῆμα παντὸς μάλιστα θεοῖς τιμιώτατον, ὀφείλεσθαι. εἰ δὲ δὴ καὶ τούτων λάβοιεν τὴν δικαίαν μοῖραν, τέλος ἕξειν σφίσι τὸ λόγιον. τοῖς μὲν δὴ ὀρθῶς ἐδόκει λέγεσθαι ταῦτα· τοῖς δὲ, ἐξ ἐπιβουλῆς συγκεῖσθαι ὁ λόγος. εἰσηγησαμένου δέ τινος τὴν γνώμην, τὸν θεὸν ἐπέρεσθαι εἰ αὐτῷ φίλον ἀνθρώπων δεκάτας ἀπολαμβάνειν, πέμπουσι τὸ δεύτερον θεοπρόπους, καὶ ὁ θεὸς ἀνεῖλεν οὕτω ποιεῖν. ἐκ δὲ τούτου, στάσις αὐτοὺς καταλαμβάνει περὶ τοῦ τρόπου τῆς δεκατεύσεως. καὶ ἐν ἀλλήλοις οἱ προεστηκότες τῶν πόλεων τότε πρῶτον ἐταράχθησαν· ἔπειτα καὶ τὸ λοιπὸν πλῆθος δι᾽ ὑποψίας τοὺς ἐν τέλει ἐλάμβανεν.

ἐγίνοντό τε οὐδενὶ κόσμῳ αἱ ἐπαναστάσεις, ἀλλὰ, ὥσπερ εἰκὸς, οἴστρῳ καὶ θεοβλαβείᾳ ἀπελαυνόμεναι· καὶ πολλὰ ἐφέστια ὅλα ἐξηλείφθη, μέρους αὐτῶν μεθισταμένου. οὐ γὰρ ἐδικαίουν οἱ προσήκοντες τοῖς ἐξιοῦσιν ἀπολείπεσθαί τε τῶν φιλτάτων, καὶ ἐν τοῖς ἐχθίστοις ὑπομένειν. πρῶτοι μὲν δὴ οὗτοι μεταναστάντες ἐξ Ἰταλίας, εἴς τε τὴν Ἑλλάδα καὶ τῆς βαρβάρου πολλὴν ἐπλανήθησαν. μετὰ δὲ τοὺς πρώτους ἕτεροι τὸ αὐτὸ ἔπαθον· καὶ τοῦτο διετέλει γινόμενον ὅσα ἔτη. οὐ γὰρ ἀνίεσαν οἱ δυναστεύοντες ἐν ταῖς πόλεσι, τῆς ἀνδρουμένης ἀεὶ νεότητος ἐξαιρούμενοι τὰς ἀπαρχὰς, τοῖς τε θεοῖς τὰ δίκαια ὑπουργεῖν ἀξιοῦντες, καὶ στασιασμοὺς ἐκ τῶν διαλαθόντων δεδιότες. ἦν δὲ πολὺ καὶ τὸ πρὸς ἔχθραν σὺν προφάσει εὐπρεπεῖ ἀπελαυνόμενον ὑπὸ τῶν διαφόρων. ὥστε πολλαὶ αἱ ἐπαναστάσεις ἐγίνοντο, καὶ ἐπὶ πλεῖστον γῆς τὸ Πελασγικὸν γένος διεφορήθη.

XXV. Ἦσαν δὲ τὰ πολέμια, ἐκ τοῦ μετὰ κινδύνων ποιεῖσθαι τὰς μελέτας ἐν ἔθνεσι φιλοπολέμοις ζῶντες, πολλῶν ἀμείνους, καὶ τῆς κατὰ τὰ ναυτικὰ ἐπιστήμης διὰ τὴν μετὰ Τυῤῥηνῶν οἴκησιν, ἐπιπλεῖστον ἀπολελαυκότες· ἥ ἀνάγκη ἱκανὴ οὖσα τοῖς ἀπορουμένοις βίου τόλμαν παρασχεῖν, ἡγεμὼν καὶ διδάσκαλος τοῦ παντὸς κινδυνεύματος αὐτοῖς ἐγένετο· ὥστε οὐ χαλεπῶς ὅποι ἐπέλθοιεν ἐπεκράτουν. ἐκαλοῦντο δὲ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, τῆς τε χώρας ἐπικλήσει ἀφ᾽ ἧς ἐξανέστησαν, καὶ τοῦ παλαιοῦ γένους μνήμῃ, οἱ αὐτοὶ Τυῤῥηνοὶ καὶ Πελασγοί. ὧν ἐγὼ λόγον ἐποιησάμην, τοῦ μή τινα θαῦμα

ποιεῖσθαι, ἐπειδὰν ποιητῶν ἢ συγγραφέων ἀκούῃ τοὺς Πελασγοὺς καὶ Τυῤῥηνοὺς ὀνομαζόντων, πῶς ἀμφοτέρας ἔσχον τὰς ἐπωνυμίας οἱ αὐτοί. ἔχει γὰρ καὶ περὶ αὐτῶν Θουκυδίδης ἐν ἀκτῇ τῆς Θρᾴκης μνήμην, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ κειμένων πόλεων, ἃς οἰκοῦσιν ἄνθρωποι δίγλωττοι. περὶ δὲ τοῦ Πελασγικοῦ γένους ὧδε ὁ λόγος· „ἔνι δέ τι καὶ Χαλκιδικὸν, τὸ „δὲ πλεῖστον Πελασγικὸν, τῶν καὶ Λῆμνόν ποτε „καὶ Ἀθήνας οἰκησάντων Τυῤῥηνῶν.“ Σοφοκλεῖ δ' ἐν Ἰνάχῳ δράματι ἀνάπαιστον ὑπὸ τοῦ χοροῦ λεγόμενον πεποίηται ὧδε·

Ἴναχε γεννᾶτορ, παῖ κρηνῶν
Πατρὸς Ὠκεανοῦ, μέγα πρεσβεύων
Ἄργους τε γύαις Ἥρας τε πάγοις,
Καὶ Τυῤῥηνοῖσι Πελασγοῖς.

Τυῤῥηνίας μὲν δὴ ὄνομα τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ἦν, καὶ πᾶσα ἡ προσεσπέριος Ἰταλία τὰς κατὰ τὸ ἔθνος ὀνομασίας ἀφαιρεθεῖσα, καὶ τὴν ἐπίκλησιν ἐκείνην ἐλάμβανεν, ὥσπερ τῆς Ἑλλάδος ἄλλῃ τε πολλαχῇ, καὶ περὶ τὴν καλουμένην νῦν Πελοπόννησον ἐγένετο. ἐπὶ γὰρ ἑνὸς τῶν οἰκούντων ἐν αὐτῇ ἐθνῶν, τοῦ Ἀχαϊκοῦ, καὶ ἡ σύμπασα χεῤῥόνησος, ἐν ᾗ καὶ τὸ Ἀρκαδικὸν καὶ τὸ Ἰωνικὸν, καὶ ἄλλα συχνὰ ἔθνη ἔνεστιν, Ἀχαΐα ὠνομάσθη.

XXVI. Ὁ δὲ χρόνος ἐν ᾧ τὸ Πελασγικὸν κακοῦσθαι ἤρξατο, δευτέρα γενεὰ σχεδὸν πρὸ τῶν Τρωϊκῶν ἐγένετο· διέτεινε δὲ σχεδὸν καὶ μετὰ τὰ Τρωϊκὰ, ἕως εἰς ἐλάχιστον συνεστάλη τὸ ἔθνος. ἔξω γὰρ Κρότωνος τῆς ἐν Ὀμβρικοῖς πόλεως ἀξιολόγου,

καὶ εἰ δή τι ἄλλο Ἀβοριγίνων οἰκισθὲν ἐτύγχανε, τὰ λοιπὰ τῶν Πελασγῶν διεφθάρη πολίσματα. ἡ δὲ Κρότων ἄχρι πολλοῦ διαφυλάξασα τὸ παλαιὸν σχῆμα, χρόνος οὐ πολὺς ἐξ οὗ τήν τε ὀνομασίαν καὶ τοὺς οἰκήτορας ἤλλαξε, καὶ νῦν ἐστι Ῥωμαίων ἀποικία, καλεῖται δὲ Κοθωρνία. οἱ δὲ τῶν ἐκλιπόντων τὴν χώραν Πελασγῶν κατασχόντες τὰς πόλεις, ἄλλοι τε πολλοὶ ἦσαν, ὡς ἕκαστοί τισιν ἔτυχον ὁμοτέρμονας τὰς οἰκήσεις ἔχοντες, καὶ ἐν τοῖς μάλιστα πλείστας τε καὶ ἀρίστας Τυῤῥηνοί. τοὺς δὲ Τυῤῥηνοὺς οἱ μὲν αὐτόχθονας Ἰταλίας ἀποφαίνουσιν, οἱ δὲ ἐπήλυδας. καὶ τὴν ἐπωνυμίαν αὐτοῖς ταύτην, οἱ μὲν αὐθιγενὲς τὸ ἔθνος ποιοῦντες, ἀπὸ τῶν ἐρυμάτων, ἃ πρῶτοι τῶν τῇδε οἰκούντων κατεσκευάσαντο, τεθῆναι λέγουσι. τύρσεις γὰρ καὶ παρὰ Τυῤῥηνοῖς αἱ ἐντείχιοι καὶ στεγαναὶ οἰκήσεις ὀνομάζονται, ὥσπερ παρ' Ἕλλησιν. ἀπὸ δὲ τοῦ συμβεβηκότος ἀξιοῦσι τεθῆναι τοὔνομα, ὥσπερ καὶ τοῖς ἐν Ἀσίᾳ Μοσυνοίκοις. οἰκοῦσι μὲν γὰρ δὴ κἀκεῖνοι ἐπὶ ξυλίνοις, ὥσπερὰν πύργοις, ὑψηλοῖς σταυρώμασι, μόσυνας αὐτὰ καλοῦντες.

XXVII. Οἱ δὲ μετανάστας μυθολογοῦντες αὐτοὺς εἶναι, Τυῤῥηνὸν ἀποφαίνουσιν ἡγεμόνα τῆς ἀποικίας γενόμενον, ἀφ' ἑαυτοῦ θέσθαι τῷ ἔθνει τοὔνομα. τοῦτον δὲ Λυδὸν εἶναι τὸ γένος, ἐκ τῆς πρότερον Μηϊονίας καλουμένης, παλαιὸν δή τινα μεταναστάντα. εἶναι δ' αὐτὸν πέμπτον ἀπὸ Διός, λέγοντες ἐκ Διὸς καὶ Γῆς, Μάνην γενέσθαι πρῶτον ἐν τῇ γῇ ταύτῃ βασιλέα· τούτου δὲ καὶ Καλλιῤῥόης

τῆς Ὠκεανοῦ θυγατρὸς γεννηθῆναι Κότυν· τῷ δὲ Κότυϊ γήμαντι θυγατέρα Τύλλου τοῦ γηγενοῦς, Ἁλίην, δύο γενέσθαι παῖδας, Ἀδίην, καὶ Ἄτυν· ἐκ δὲ Ἄτυος καὶ Καλλιθέας τῆς Χωραίου, Λυδὸν φῦναι καὶ Τυῤῥηνόν· καὶ τὸν μὲν Λυδὸν, αὐτοῦ καταμείναντα, τὴν πατρώαν ἀρχὴν καταλαβεῖν, καὶ ἀπ᾽ αὐτοῦ Λυδίαν τὴν γῆν ὀνομασθῆναι· Τυῤῥηνὸν δὲ τῆς ἀποικίας ἡγησάμενον, πολλὴν κτήσασθαι τῆς Ἰταλίας, καὶ τοῖς συναραμένοις τοῦ στόλου ταύτην θέσθαι τὴν ἐπωνυμίαν. Ἡροδότῳ δὲ εἴρηται, Ἄτυος τοῦ Μάνεω παῖδες οἱ περὶ Τυῤῥηνὸν, καὶ ἡ μετανάστασις τῶν Μηϊόνων εἰς Ἰταλίαν οὐχ ἑκούσιος. φησὶ γὰρ ἐπὶ τῆς Ἄτυος ἀρχῆς ἀφορίαν καρπῶν ἐν τῇ γῇ Μηϊόνων γενέσθαι. τοὺς δὲ ἀνθρώπους τέως μὲν ὑπὸ τῆς φιλοχωρίας κρατουμένους, πολλὰ διαμηχανήσασθαι πρὸς τὴν συμφορὰν ἀλεξητήρια, τῇ μὲν ἑτέρᾳ τῶν ἡμερῶν μέτρια σιτία προσφερομένους, τῇ δ᾽ ἑτέρᾳ διακαρτεροῦντας· χρονίζοντος δὲ τοῦ δεινοῦ, διανείμαντας ἅπαντα τὸν δῆμον διχῆ, κλήρους ταῖς μοίραις ἐπιβαλεῖν· τοῦ μὲν, ἐπ᾽ ἐξόδῳ τῆς χώρας· τοῦ δ᾽, ἐπὶ μονῇ· καὶ τῶν Ἄτυος παίδων τὸν μὲν, προσμεῖναι· τὸν δὲ, μή. λαχούσης δὲ τῆς ὅμα Λυδῷ μοίρας, τὴν μὲν ἀμείνω τύχην ἐκχωρῆσαι· τὴν δὲ ἑτέραν ἀπολαχοῦσαν τῶν χρημάτων τὰ μέρη, ὁρμισαμένην δὲ ἐπὶ τοῖς ἑσπερίοις μέρεσι τῆς Ἰταλίας, ἔνθα ἦν Ὀμβρικοῖς ἡ οἴκησις, αὐτοῦ καταμείνασαν ἱδρύσασθαι πόλεις τὰς ἔτι καὶ κατ᾽ αὐτὸν ἐκεῖνον οὔσας.

XXVIII. Τούτῳ τῷ λόγῳ πολλοὺς καὶ ἄλλους

ἐν γραφῇ περὶ τοῦ Τυῤῥηνῶν γένους χρησαμένους. ἐπίσταμαι, τοὺς μὲν κατὰ ταὐτὰ, τοὺς δὲ μεταθέντας τὸν οἰκιστὴν καὶ τὸν χρόνον. ἔλεξαν γάρ δή τινες Ἡρακλέους υἱὸν εἶναι τὸν Τυῤῥηνὸν, ἐξ Ὀμφάλης τῆς Λυδῆς γενόμενον· τοῦτον δὲ, ἀφικόμενον εἰς Ἰταλίαν, ἐκβαλεῖν τοὺς Πελασγοὺς ἐκ τῶν πόλεων οὐχ ἁπασῶν, ἀλλ' ὅσαι πέραν ἦσαν τοῦ Τιβέριος, ἐν τῷ βορείῳ μέρει. ἕτεροι δὲ Τηλέφου παῖδα τὸν Τυῤῥηνὸν ἀποφαίνουσιν· ἐλθεῖν δὲ μετὰ Τροίας ἅλωσιν εἰς Ἰταλίαν. Ξάνθος δὲ ὁ Λυδὸς, ἱστορίας παλαιᾶς, εἰ καί τις ἄλλος, ἔμπειρος ὢν, τῆς δὲ πατρίου καὶ βεβαιωτὴς ἂν οὐδενὸς ὑποδεέστερος νομισθεὶς, οὔτε Τυῤῥηνὸν ὠνόμακεν οὐδαμοῦ τῆς γραφῆς, δυνάστην Λυδῶν, οὔτε ἀποικίαν Μηϊόνων εἰς Ἰταλίαν κατασχοῦσαν ἐπίσταται, Τυῤῥηνίας τε μνήμην ὡς Λυδῶν ἀποικήσεως, ταπεινοτέρων ἄλλων μεμνημένος, οὐδεμίαν πεποίηται· Ἄτυος δὲ παῖδας γενέσθαι λέγει Λυδὸν καὶ Τόρυβον. τούτους δὲ, μερισαμένους τὴν πατρῴαν ἀρχὴν, ἐν Ἀσίᾳ καταμεῖναι ἀμφοτέρους, καὶ τοῖς ἔθνεσιν, ὧν ἦρξαν, ἐπ' ἐκείνων φησὶ τεθῆναι τὰς ὀνομασίας, λέγων ὧδε· „ἀπὸ Λυδοῦ μὲν γίνονται Λυδοὶ, ἀπὸ δὲ Τορύβου „Τόρυβοι. τούτων ἡ γλῶσσα ὀλίγον παραφέρει, καὶ „νῦν ἔτι συλοῦσιν ἀλλήλους ῥήματα οὐκ ὀλίγα, ὥσ- „περ Ἴωνες καὶ Δωριεῖς.“ Ἑλλάνικος δὲ Λέσβιος τοὺς Τυῤῥηνούς φησι, Πελασγοὺς πρότερον καλουμένους, ἐπειδὴ κατῴκησαν ἐν Ἰταλίᾳ, παραλαβεῖν ἣν ἔχουσι προσηγορίαν. ἔχει δὲ αὐτῷ ἐν Φορωνίδι ὁ λόγος ὧδε· „τοῦ Πελασγοῦ τοῦ βασιλέως αὐτῶν,

„καὶ Μενίππης τῆς Πηνειοῦ, ἐγένετο Φράστωρ· τοῦ „δὲ, Ἀμύντωρ· τοῦ δὲ, Τευταμίδης· τοῦ δὲ, Νάνας. „ἐπὶ τούτου βασιλεύοντος, οἱ Πελασγοὶ ὑφ' Ἑλλή„νων ἀνέστησαν, καὶ ἐπὶ Σπινῆτι ποταμῷ ἐν τῷ Ἰο„νίῳ κόλπῳ τὰς νῆας καταλιπόντες, Κρότωνα πόλιν „ἐν μεσογείῳ εἷλον· καὶ ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι τὴν νῦν „καλουμένην Τυῤῥηνίαν ἔκτισαν.“ Μυρσίλος, τὰ ἔμπαλιν ἀποφαινόμενος Ἑλλανίκῳ, τοὺς Τυῤῥηνούς φησιν, ἐπειδὴ τὴν ἑαυτῶν ἐξέλιπον, ἐν τῇ πλάνῃ μετονομασθῆναι Πελαργοὺς, τῶν ὀρνέων τοῖς καλουμένοις πελαργοῖς εἰκασθέντας, ὡς κατὰ ἀγέλας ἐφοίτων, εἴς τε τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν βάρβαρον· καὶ τοῖς Ἀθηναίοις τὸ τεῖχος τὸ περὶ τὴν ἀκρόπολιν, τὸ Πελασγικὸν καλούμενον, τούτους περιβαλεῖν.

XXIX. Ἐμοὶ μέντοι δοκοῦσιν ἅπαντες ἁμαρτάνειν οἱ πεισθέντες ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἔθνος εἶναι τὸ Τυῤῥηνικὸν καὶ τὸ Πελασγικόν. τῆς μὲν γὰρ ὀνομασίας ἀπολαῦσαί ποτε αὐτοὺς τῆς ἀλλήλων οὐδὲν θαυμαστὸν ἦν· ἐπειδὴ καὶ ἄλλα δή τινα ἔθνη, τὰ μὲν Ἑλλήνων, τὰ δὲ βαρβάρων, ταυτὸ ἔπαθον, ὥσπερ τὸ Τρωϊκὸν καὶ τὸ Φρυγικὸν, ἀγχοῦ οἰκοῦντα ἀλλήλων. πολλοῖς γέ τοι γένος ἓν ἄμφω ταῦτ' ἐνομίσθη, κλήσει διαλλάττον, οὐ φύσει. καὶ οὐχ ἥκιστα τῶν ἄλλοθί που συνωνυμίαις ἐπικερασθέντων, καὶ τὰ ἐν Ἰταλίᾳ ἔθνη τὸ αὐτὸ ἔπαθον. ἦν γὰρ δὴ χρόνος ὅτε καὶ Λατῖνοι, καὶ Ὀμβρικοὶ, καὶ Αὔσονες, καὶ συχνοὶ ἄλλοι, Τυῤῥηνοὶ ὑφ' Ἑλλήνων ἐλέγοντο, τῆς διὰ μακροῦ τῶν ἐθνῶν οἰκήσεως ἀσαφῆ ποιούσης τοῦ πρόσω τὴν ἀκρίβειαν. τήν τε Ῥώ-

μην αὐτὴν πολλοὶ τῶν συγγραφέων, Τυῤῥηνίδα πόλιν εἶναι ὑπέλαβον. ὀνομάτων μὲν οὖν ἐναλλαγὴν, ἐπεὶ καὶ βίων, πείθομαι τοῖς ἔθνεσι γενέσθαι· κοινοῦ δὲ ἄμφω μετειληφέναι γένους οὐ πείθομαι, πολλοῖς τε ἄλλοις, καὶ μάλιστα ταῖς φωναῖς αὐτῶν διηλλαγμέναις, καὶ οὐδεμίαν ὁμοιότητα σωζούσαις τεκμαιρόμενος. „καὶ γὰρ δὴ οὔτε Κροτωνιᾶται, ὥς „φησιν Ἡρόδοτος, οὐδ' ἄλλοις τῶν νῦν σφέας περι„οικεόντων εἰσὶν ὁμόγλωσσοι, οὔτε Πλακιηνοὶ, σφί„σι δ' ὁμόγλωσσοι. δηλοῦσι δὲ ὅτι τὸν ἠνείκαντο „γλώσσης χαρακτῆρα, μεταβαίνοντες ἐς ταῦτα τὰ „χωρία, τοῦτον ἔχουσιν ἐν φυλακῇ." καίτοι θαυμάσειεν ἄν τις εἰ Πλακιανοῖς μὲν τοῖς περὶ τὸν Ἑλλήσποντον οἰκοῦσιν ὁμοίαν διάλεκτον εἶχον οἱ Κροτωνιᾶται, ἐπειδὴ Πελασγοὶ ἦσαν ἀμφότεροι ἀρχῆθεν· Τυῤῥηνοῖς δὲ τοῖς ἔγγιστα οἰκοῦσι μηδὲν ὁμοίαν. εἰ γὰρ τὸ συγγενὲς τῆς ὁμοφωνίας αἴτιον ὑποληπτέον, θάτερον δή που τῆς διαφωνίας. οὐ γὰρ δὲ κατά γε τὸ αὐτὸ ἐγχωρεῖ νομίζειν ἀμφότερα. καὶ γὰρ δὴ τὸ μὲν ἕτερον καὶ λόγον τινὰ εἶχε γενόμενον, τὸ δὴ τοὺς πρόσω τὰς οἰκήσεις ἀπ' ἀλλήλων ποιησαμένους ὁμοεθνεῖς, μηκέτι διασώζειν τὸν αὐτὸν τῆς διαλέκτου χαρακτῆρα, διὰ τὰς πρὸς τοὺς πέλας ὁμιλίας· τὸ δ' ἐν τοῖς αὐτοῖς οἰκοῦντας χωρίοις μηδ' ὁτιοῦν κατὰ τὴν φωνὴν ὁμολογεῖν ἀλλήλοις, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φύντας γένους, οὐδένα λόγον ἔχει.

XXX. Τούτῳ μὲν δὴ τῷ τεκμηρίῳ χρώμενος, ἑτέρους εἶναι πείθομαι τῶν Τυῤῥηνῶν τοὺς Πελασγούς. οὐ μὲν δὴ οὐδὲ Λυδῶν τοὺς Τυῤῥηνοὺς ἀποί-

κους οἶμαι γενέσθαι. οὐδὲ γὰρ ἐκείνοις ὁμόγλωσσοί εἰσιν, οὐδὲ ἔστιν εἰπεῖν ὡς φωνῇ μὲν οὐκέτι χρῶνται παραπλησίως, ἄλλα δέ τινα διασώζουσι τῆς μητροπόλεως γῆς μηνύματα. οὔτε γὰρ θεοὺς Λυδοῖς τοὺς αὐτοὺς νομίζουσιν, οὔτε νόμοις, οὔτ᾽ ἐπιτηδεύμασι κέχρηνται παραπλησίοις, ἀλλὰ κατά γε ταῦτα πλέον Λυδῶν ἢ Πελασγῶν διαφέρουσι. κινδυνεύουσι γὰρ τοῖς ἀληθέσι μᾶλλον ἐοικότα λέγειν, μηδαμόθεν ἀφιγμένον, ἀλλ᾽ ἐπιχώριον τὸ ἔθνος ἀποφαίνοντες· ἐπειδὴ ἀρχαῖόν τε πάνυ, καὶ οὐδενὶ ἄλλῳ γένει οὔτε ὁμόγλωσσον, οὔτε ὁμοδίαιτον εὑρίσκεται. ὠνομάσθαι δ᾽ ὑφ᾽ Ἑλλήνων αὐτὸ τῇ προσηγορίᾳ ταύτῃ οὐδὲν κωλύει, καὶ διὰ τὰς ἐν τύρσεσιν οἰκήσεις, καὶ ἀπ᾽ ἀνδρὸς δυνάστου. Ῥωμαῖοι μέντοι ἄλλαις αὐτὸ προσαγορεύουσιν ὀνομασίαις· καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς χώρας, ἐν ᾗ ποτε ᾤκησαν, Ἑτρουρίας προσαγορευομένης, Ἑτρούσκους καλοῦσι τοὺς ἀνθρώπους· καὶ ἀπὸ τῆς ἐμπειρίας τῶν περὶ τὰ θεῖα σεβάσματα λειτουργιῶν, διαφέροντας εἰς αὐτὴν ἑτέρων, νῦν μέν τοι ἀσαφέστερον, πρότερον δ᾽ ἀκριβοῦντες τοὔνομα ὥσπερ Ἕλληνες, Θυοσκόους ἐκάλουν· αὐτοὶ μέν τοι σφᾶς αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἡγεμόνων τινὸς Ῥασένα, τὸν αὐτὸν ἐκείνῳ τρόπον ὀνομάζουσι. πόλεις δὲ ἅςτινας ᾤκησαν οἱ Τυῤῥηνοὶ, καὶ πολιτευμάτων οὕςτινας κατεστήσαντο κόσμους, δύναμίν τε ὁπόσην οἱ σύμπαντες, καὶ ἔργα εἴ τινα μνήμης ἄξια διεδέξαντο, τύχαις τε ὁπόσαις ἐχρήσαντο, ἐν ἑτέρῳ δηλωθήσεται λόγῳ. τὸ δ᾽ οὖν Πελασγικὸν φῦλον, ὅσον μὴ διεφθάρη τε καὶ κατὰ τὰς ἀποικίας διε

σπάσθη, διέμεινε δὲ ὀλίγον ἀπὸ πολλοῦ, μετὰ τῶν Ἀβοριγίνων πολιτευόμενον ἐν τούτοις ὑπελείφθη τοῖς χωρίοις, ὅπου σὺν χρόνῳ τὴν Ῥώμην οἱ ἔκγονοι αὐτῶν σὺν τοῖς ἄλλοις ἐπολίσαντο. καὶ τὰ μὲν οὖν ὑπὲρ τοῦ Πελασγικοῦ γένους μυθολογούμενα τοιάδε ἐστί.

XXXI. Μετὰ δὲ οὐ πολὺν χρόνον στόλος ἄλλος Ἑλληνικὸς εἰς ταῦτα τὰ χωρία τῆς Ἰταλίας κατάγεται, ἑξηκοστῷ μάλιστα ἔτει πρότερον τῶν Τρωϊκῶν, ὡς αὐτοὶ Ῥωμαῖοι λέγουσιν, ἐκ Παλαντίου πόλεως Ἀρκαδικῆς ἀναστάς. ἡγεῖτο δὲ τῆς ἀποικίας Εὔανδρος, Ἑρμοῦ γενόμενος καὶ νύμφης τινὸς Ἀρκάσιν ἐπιχωρίας, ἣν οἱ μὲν Ἕλληνες Θέμιν εἶναι λέγουσι, καὶ θεοφόρητον ἀποφαίνουσιν· οἱ δὲ τὰς Ῥωμαϊκὰς συγγράψαντες ἀρχαιολογίας, τῇ πατρῴᾳ γλώσσῃ Καρμένταν ὀνομάζουσιν. εἴη δ' ἂν Ἑλλάδι φωνῇ Θεσπιῳδὸς τῇ νύμφῃ τοὔνομα· τὰς μὲν γὰρ ᾠδὰς καλοῦσι Ῥωμαῖοι κάρμινα. τὴν δὲ γυναῖκα ταύτην ὁμολογοῦσι δαιμονίῳ πνεύματι κατάσχετον γινομένην, τὰ μέλλοντα συμβαίνειν τῷ πλήθει δι' ᾠδῆς προλέγειν. ὁ δὲ στόλος οὗτος οὐκ ἀπὸ κοινοῦ τῆς γνώμης ἐπέμφθη· ἀλλά, στασιάσαντος τοῦ δήμου, τὸ ἐλαττωθὲν ἑκούσιον μέρος ὑπεξῆλθεν. ἐτύγχανε δὲ τότε τὴν βασιλείαν τῶν Ἀβοριγίνων παρειληφὼς Φαῦνος, Ἄρεος, ὥς φασιν, ἀπόγονος, ἀνὴρ μετὰ τοῦ δραστηρίου καὶ συνετός, καὶ αὐτὸν ὡς τῶν ἐπιχωρίων τινὰ Ῥωμαῖοι δαιμόνων θυσίαις καὶ ᾠδαῖς γεραίρουσιν. οὗτος ὁ ἀνὴρ δεξάμενος κατὰ πολλὴν φιλότητα τοὺς Ἀρκάδας ὀλίγους ὄντας, δίδωσιν αὐτοῖς τῆς αὑτοῦ χώρας ὁπόσην ἐβούλοντο. οἱ δὲ Ἀρ-

κάδες, ὥς ἡ Θέμις αὐτοῖς ἐπιθυσιάζουσα ἔφραζεν, αἱροῦνται λόφον, ὀλίγον ἀπέχοντα τοῦ Τιβέριος, ὅς ἐστι νῦν ἐν μέσῳ μάλιστα τῆς Ῥωμαίων πόλεως· καὶ κατασκευάζονται πρὸς αὐτῷ κώμην βραχεῖαν, δυσὶ ναυτικοῖς πληρώμασιν, ἐν οἷς ἀπανέστησαν τῆς Ἑλλάδος, ἀποχρῶσαν· ἣν ἔμελλε τὸ πεπρωμένον σὺν χρόνῳ θήσειν ὅσην οὔθ' Ἑλλάδα πόλιν, οὔτε βάρβαρον, κατά γε οἰκήσεως μέγεθος, καὶ κατὰ δυναστείας ἀξίωσιν, καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν εὐτυχίαν, χρόνον τε ὁπόσον ἂν ὁ θνητὸς ἀντέχῃ, πόλεων μάλιστα πασῶν μνημονευθησομένην. ὄνομα δὲ τῷ πολίσματι τούτῳ τίθενται Παλάντιον, ὡς ἀπὸ τῆς ἐν Ἀρκαδίᾳ σφῶν μητροπόλεως. νῦν μέν τοι Παλάτιον ὑπὸ Ῥωμαίων λέγεται, συγχέαντος τοῦ χρόνου τὴν ἀκρίβειαν· καὶ παρέχει πολλοῖς ἀτόπων ἐτυμολογιῶν ἀφορμάς.

XXXII. Ὡς δέ τινες ἱστοροῦσιν, ὧν ἐστι καὶ Πολύβιος ὁ Μεγαλοπολίτης, ἀπό τινος μειρακίου Πάλαντος αὐτόθι τελευτήσαντος· τοῦτον δὲ Ἡρακλέους εἶναι παῖδα, καὶ Δύνας τῆς Εὐάνδρου θυγατρός· χώσαντα δ' αὐτῷ τὸν μητροπάτορα τάφον ἐπὶ τῷ λόφῳ, Παλάντιον, ἐπὶ τοῦ μειρακίου τὸν τόπον ὀνομάσαι. ἐγὼ μέν τοι οὔτε τάφον ἐθεασάμην ἐν Ῥώμῃ Πάλαντος, οὔτε χοὰς ἔμαθον ἐπιτελουμένας, οὔτε ἄλλο τῶν τοιουτοτρόπων οὐδὲν ἠδυνήθην μαθεῖν· καίτοιγε οὐκ ἀμνήστου τῆς οἰκίας ταύτης ἀφειμένης, οὐδ' ἀμοίρου τιμῶν, αἷς τὸ δαιμόνιον γένος ὑπ' ἀνθρώπων γεραίρεται. καὶ γὰρ Εὐάνδρῳ θυσίας ἔμαθον ὑπὸ Ῥωμαίων ἐπιτελουμένας ὅσα ἔτη δημοσίᾳ, καὶ Καρμέντῃ, καθάπερ

τοῖς λοιποῖς ἥρωσι καὶ δαίμοσι· καὶ βωμοὺς ἐθεασάμην ἱδρυμένους, Καρμέντῃ μὲν, ὑπὸ τῷ καλουμένῳ Καπιτωλίῳ παρὰ ταῖς Καρμεντίσι πύλαις· Εὐάνδρῳ δὲ πρὸς ἑτέρῳ τῶν λόφων, Αὐεντίνῳ λεγομένῳ, τῆς Τριδύμου πύλης οὐ πρόσω· Πάλαντι δὲ οὐδὲν οἶδα γινόμενον ἀπὸ τούτων. οἱ δ' οὖν Ἀρκάδες ὑπὸ τῷ λόφῳ συνοικισθέντες, τά τε ἄλλα διεκοσμοῦντο κτίσματα, τοῖς οἴκοθεν νομίμοις χρώμενοι, καὶ ἱερὰ ἱδρύονται· πρῶτον μὲν τῷ Λυκαίῳ Πανὶ, τῆς Θέμιδος ἐξηγουμένης· Ἀρκάσι γὰρ θεῶν ἀρχαιότατός τε καὶ τιμιώτατος ὁ Πάν· χωρίον ἐξευρόντες ἐπιτήδειον, ὃ καλοῦσι Ῥωμαῖοι Λουπερκάλιον, ἡμεῖς δ' ἂν εἴποιμεν Λυκαῖον. νῦν μὲν οὖν συμπεπολισμένων τῷ τεμένει τῶν πέριξ χωρίων, δυσείκαστος γέγονεν ἡ παλαιὰ τοῦ τόπου φύσις. ἦν δὲ τὸ ἀρχαῖον, ὡς λέγεται, σπήλαιον ὑπὸ τῷ λόφῳ μέγα, δρυμῷ λασίῳ κατηρεφὲς, καὶ κρηνίδες ὑπὸ ταῖς πέτραις ἐμβύθιοι, ἥτε προσεχὴς τῶν κρημνῶν νάπη, πυκνοῖς καὶ μεγάλοις δένδρεσιν ἐπίσκιος. ἔνθα βωμὸν ἱδρυσάμενοι τῷ θεῷ, τὴν πάτριον θυσίαν ἐπετέλεσαν, ἣν μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου Ῥωμαῖοι θύουσιν ἐν μηνὶ Φεβρουαρίῳ, μετὰ χειμερίους τροπὰς, οὐδὲν τῶν τότε γινομένων μετακινοῦντες. ὁ δὲ τρόπος τῆς θυσίας ἐν τοῖς ἔπειτα λεχθήσεται. ἐπὶ δὲ τῇ κορυφῇ τοῦ λόφου, τὸ τῆς Νίκης τέμενος ἐξελόντες, θυσίας καὶ ταύτῃ κατεστήσαντο διετησίους, ἃς καὶ ἐπ' ἐμοῦ Ῥωμαῖοι ἔθυον.

XXXIII. Ταύτην δὲ Ἀρκάδες μυθολογοῦσι Πάλαντος εἶναι θυγατέρα τοῦ Λυκάονος· τιμὰς

δὲ παρ' ἀνθρώπων, ἃς ἔχει νῦν Ἀθηνᾶς βουλήσει λαβεῖν, γενομένην τῆς θεοῦ σύντροφον. δοθῆναι γὰρ εὐθὺς ἀπὸ γονῆς τὴν Ἀθηνᾶν Πάλαντι ὑπὸ Διός, καὶ παρ' ἐκείνῳ, τέως εἰς ὥραν ἀφίκετο, τραφῆναι. ἱδρύσαντο δὲ καὶ Δήμητρος ἱερόν, καὶ τὰς θυσίας αὐτῇ διὰ γυναικῶν τε καὶ νηφαλίους ἔθυσαν, ὡς Ἕλλησι νόμος, ὧν οὐδὲν ὁ καθ' ἡμᾶς ἤλλαξε χρόνος. ἀπέδειξαν δὲ καὶ Ποσειδῶνι τέμενος Ἱππίῳ, καὶ τὴν ἑορτὴν Ἱπποκράτεια μὲν παρ' Ἀρκάδων, Κωνσουάλια δὲ ὑπὸ Ῥωμαίων λεγόμενα κατεστήσαντο, ἐν ᾗ παρὰ Ῥωμαίοις ἐξ ἔθους ἐλινύουσιν ἔργων ἵπποι καὶ ὀρεῖς, καὶ στέφονται τὰς κεφαλὰς ἄνθεσι. πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα τεμένη, καὶ βωμούς, καὶ βρέτη θεῶν καθωσίωσαν, ἁγιασμούς τε καὶ θυσίας κατεστήσαντο πατρίους, αἳ μέχρι τῶν κατ' ἐμὲ χρόνων τὸν αὐτὸν ἐγίνοντο τρόπον. οὐ θαυμάσαιμι δ' ἂν εἰ καὶ παρεῖνταί τινες διαφυγοῦσαι τὴν τῶν ἐπιγινομένων μνήμην, ἀπὸ τοῦ πάνυ ἀρχαίου· ἀλλ' ἀποχρῶσί γε καὶ νῦν ἔτι γινόμεναι τεκμήρια εἶναι τῶν Ἀρκαδικῶν ποτε νομίμων. λεχθήσεται δὲ περὶ αὐτῶν ἐπιπλεῖον ἐν ἑτέρῳ. λέγονται δὲ καὶ γραμμάτων Ἑλληνικῶν χρῆσιν εἰς Ἰταλίαν πρῶτοι διακομίσαι, νεωστὶ φανεῖσαν Ἀρκάσι· καὶ μουσικὴν τὴν δι' ὀργάνων, ἃ δὴ λύρα τε καὶ τρίγωνα καὶ λυδοὶ καλοῦνται, τῶν προτέρων, ὅτι μὴ σύριγξι ποιμενικαῖς, οὐδενὶ ἄλλῳ μουσικῆς τεχνήματι χρωμένων· νόμους τε θέσθαι, καὶ τὴν δίαιταν ἐκ τοῦ θηριώδους ἐπὶ πλεῖστον εἰς ἡμερότητα μεταγαγεῖν· τέχνας τε καὶ ἐπιτηδεύματα, καὶ ἄλλα τινὰ πολλὰ ὠφελήματα εἰς

τὸ κοινὸν καταθεῖναι, καὶ διὰ ταῦτα πολλῆς ἐπιμε λείας τυγχάνειν πρὸς τῶν ὑποδεξαμένων. τοῦτο δεύ τερον ἔθνος Ἑλληνικὸν, μετὰ Πελασγοὺς, ἀφικόμε νον εἰς Ἰταλίαν, κοινὴν ἔσχε μετὰ τῶν Ἀβοριγίνων οἴκησιν, ἐν τῷ κρατίστῳ τῆς Ῥώμης ἱδρυσάμενοι χωρίῳ.

XXXIV. Ὀλίγοις δ' ὕστερον ἔτεσι μετὰ τοὺς Ἀρκάδας, ἄλλος εἰς Ἰταλίαν ἀφικνεῖται στόλος Ἑλληνικὸς, ἄγοντος Ἡρακλέους, ὃς Ἰβηρίαν καὶ τὰ μέχρι δυσμῶν ἡλίου χειρωσάμενος ἦν. ἐξ ὧν τινες Ἡρακλέα παραιτησάμενοι τῆς πραγματείας ἀφεθῆναι, περὶ ταῦτα τὰ χωρία ὑπέμειναν, καὶ πολίζονται λόφον ἐπιτήδειον εὑρόντες, τρισταδίῳ δὲ μάλιστα μήκει τοῦ Παλαντίου διειργόμενον, ὃς νῦν μὲν Καπιτωλῖνος ὀνομάζεται, ὑπὸ δὲ τῶν τότε ἀνθρώπων Σατόρνιος ἐλέγετο, ὥσπερ ἂν εἴποι τὶς Ἑλλάδι φωνῇ, Κρόνιος. τῶν δὲ ὑπολειφθέντων οἱ μὲν πλείους ἦσαν Πελοποννήσιοι, Φενεᾶταί τε καὶ Ἐπειοὶ οἱ ἐξ Ἤλιδος, οἷς οὐκέτι πόθος ἦν τῆς οἴκαδε ὁδοῦ, διαπεπορθημένης αὐτοῖς τῆς πατρίδος ἐν τῷ πρὸς Ἡρακλέα πολέμῳ. ἐμέμικτο δέ τι καὶ Τρωϊκὸν, αὐτοῖς τῶν ἐπὶ Λαομέδοντος αἰχμαλώτων ἐξ Ἰλίου γενομένων, ὅτε τῆς πόλεως Ἡρακλῆς ἐκράτησε. δοκεῖ δέ μοι καὶ τοῦ ἄλλου στρατοῦ πᾶν, εἴ τι καματηρὸν ἢ τῇ πλάνῃ ἀχθόμενον ἦν, ἄφεσιν τῆς στρατείας αἰτησάμενον, ἐν τῷ χωρίῳ τῷδε ὑπομεῖναι. τὸ δὲ ὄνομα τῷ λόφῳ τινὲς μὲν, ὥσπερ ἔφην, ἀρχαῖον οἴονται εἶναι, καὶ αὐτῷ τοὺς Ἐπειοὺς οὐχ ἥκιστα φιλοχωρῆσαι τῷ λόφῳ μνήμῃ τοῦ ἐν Ἤλιδι Κρονίου λόφου,

ὅς ἐστιν ἐν τῇ Πισάτιδι γῇ ποταμοῦ πλησίον Ἀλφειοῦ· καὶ αὐτὸν ἱερὸν τοῦ Κρόνου νομίζοντες Ἠλεῖοι, θυσίαις καὶ ἄλλαις τιμαῖς συνιόντες γεραίρουσιν ἐν ὡρισμένοις χρόνοις. Εὔξενος δὲ ὁ ποιητὴς ἀρχαῖος, καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν Ἰταλικῶν μυθογράφων ὑπ᾽ αὐτῶν οἴονται Πισατῶν, διὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ παρὰ σφισι Κρονίου, τεθῆναι τῷ τόπῳ τοὔνομα, καὶ τὸν βωμὸν τῷ Κρόνῳ τοὺς Ἐπειοὺς ἱδρύσασθαι μεθ᾽ Ἡρακλέους ὃς ἔτι καὶ νῦν διαμένει παρὰ τῇ ῥίζῃ τοῦ λόφου κατὰ τὴν ἄνοδον τὴν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς φέρουσαν εἰς τὸ Καπιτώλιον· τήντε θυσίαν, ἣν καὶ ἐπ᾽ ἐμοῦ Ῥωμαῖοι ἔθυον, φυλάττοντες τὸν Ἑλληνικὸν νόμον, ἐκείνους εἶναι τοὺς καταστησαμένους. ὡς δὲ ἐγὼ συμβαλλόμενος εὑρίσκω, καὶ πρὶν Ἡρακλέα ἐλθεῖν εἰς Ἰταλίαν, ἱερὸς ἦν ὁ τόπος τοῦ Κρόνου, καλούμενος ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων Σατόρνιος. καὶ ἄλλη δὲ ἀκτὴ σύμπασα, ἡ νῦν Ἰταλία καλουμένη, τῷ θεῷ τούτῳ ἀνέκειτο, Σατορνία πρὸς τῶν ἐνοικούντων ὀνομαζομένη, ὡς ἔστιν εὑρεῖν ἔν τε Σιβυλλείοις τισὶ λόγοις καὶ ἄλλοις χρηστηρίοις ὑπὸ τῶν θεῶν δεδομένοις εἰρημένον· ἱερά τε πολλαχῇ τῆς χώρας ἐστὶν ἱδρυμένα τῷ θεῷ, καὶ πόλεις τινὲς οὕτως, ὥσπερ ἡ σύμπασα τότε ἀκτὴ, ὀνομαζόμεναι· χῶροι δὲ πολλοὶ τοῦ δαίμονος ἐπώνυμοι, καὶ μάλιστα οἱ σκόπελοι, καὶ τὰ μετέωρα.

XXXV. Ἰταλία δὲ ἀνὰ χρόνον ὠνομάσθη, ἐπ᾽ ἀνδρὸς δυνατοῦ, ὄνομα Ἰταλοῦ. τοῦτον δέ φησιν Ἀντίοχος ὁ Συρακούσιος ἀγαθὸν καὶ σοφὸν γεγενημένον καὶ τῶν πλησιοχώρων τοὺς μὲν λόγοις ἀνα-

πείθοντα, τοὺς δὲ βίᾳ προσαγόμενον, ἅπασαν ὑφ' ἑαυτῷ ποιήσασθαι τὴν γῆν, ὅση ἐντὸς ἦν τῶν κόλπων τοῦ τε Ναπητίνου καὶ τοῦ Σκυλητίνου· ἣν δὴ πρώτην κληθῆναι Ἰταλίαν, ἐπὶ τοῦ Ἰταλοῦ. ἐπεὶ δὲ ταύτης ἐγκρατὴς ἐγένετο, καὶ ἀνθρώπους πολλοὺς εἶχεν ὑπηκόους, αὐτίκα τῶν ἐχομένων ἐπορέγεσθαι, καὶ πόλεις συνάγεσθαι πολλάς· εἶναι δ' αὐτὸν Οἴνωτρον τὸ γένος. Ἑλλάνικος δὲ ὁ Λέσβιός φησιν Ἡρακλέα τὰς Γηρυόνου βοῦς ἀπελαύνοντα εἰς Ἄργος, ἐπειδή τις αὐτῷ δάμαλις ἀποσκιρτήσας τῆς ἀγέλης ἐν Ἰταλίᾳ ὄντι ἤδη, φεύγων διῆρε τὴν ἀκτὴν, καὶ τὸν μεταξὺ διανηξάμενος πόρον τῆς θαλάσσης, εἰς Σικελίαν ἀφίκετο, ἐρόμενον ἀεὶ τοὺς ἐπιχωρίους καθ' οὓς ἑκάστοτε γένοιτο διώκων τὸν δάμαλιν, εἴ ποι τὶς αὐτὸν ἑωρακὼς εἴη τῶν τῇδε ἀνθρώπων, Ἑλλάδος μὲν γλώττης ὀλίγα συνιέντων, τῇ δὲ πατρίῳ φωνῇ κατὰ τὰς μηνύσεις τοῦ ζώου καλούντων τὸν δάμαλιν οὐΐτουλον, ὥσπερ καὶ νῦν λέγεται, ἀπὸ τοῦ ζώου τὴν χώραν ὀνομάσαι πᾶσαν, ὅσην ὁ δάμαλις διῆλθεν, Οὐϊταλίαν. μεταπεσεῖν δὲ ἀνὰ χρόνον τὴν ὀνομασίαν εἰς τὸ νῦν σχῆμα, οὐδὲν θαυμαστὸν, ἐπεὶ καὶ τῶν Ἑλληνικῶν πολλὰ τὸ παραπλήσιον πέπονθεν ὀνομάτων. πλὴν εἴτε, ὡς Ἀντίοχός φησιν, ἐπ' ἀνδρὸς ἡγεμόνος, ὅπερ ἴσως καὶ πιθανώτερόν ἐστιν· εἴθ', ὡς Ἑλλάνικος οἴεται, ἀπὸ τοῦ ταύρου τὴν ὀνομασίαν ταύτην ἔσχεν, ἐκεῖνό γ' ἐξ ἀμφοῖν δῆλον, ὅτι κατὰ τὴν Ἡρακλέους ἡλικίαν, ἢ μικρῷ πρόσθεν, οὕτως ὠνομάσθη. τὰ δὲ πρὸ τούτων Ἕλληνες μὲν Ἑσπερίαν καὶ Αὐσονίαν αὐτὴν

ἐνέλουν· οἱ δ᾽ ἐπιχώριοι Σατορνίαν, ὡς εἴρηταί μοι πρότερον.

XXXVI. Ἔστι δέ τις καὶ ἕτερος λόγος ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων μυθολογούμενος, ὡς πρὸ τῆς Διὸς ἀρχῆς ὁ Κρόνος ἐν τῇ γῇ ταύτῃ δυναστεύσειε, καὶ ὁ λεγόμενος ἐπ᾽ ἐκείνου βίος ἅπασι δαψιλὴς, ὁπόσοις ὧραι φύουσιν, οὐ παρ᾽ ἄλλοις μᾶλλον ἢ παρὰ σφισι γένοιτο. καὶ εἴ τις ἄλλος, ἀφελὼν τὸ μυθῶδες τοῦ λόγου, χώρας ἀρετὴν ἐξετάζειν ἐθελήσειεν, ἐξ ἧς γένος τῶν ἀνθρώπων πλείστας εὐφροσύνας ἐκαρπώσατο γενόμενον εὐθὺς, εἴτ᾽ ἐκ γῆς, ὡς ὁ παλαιὸς ἔχει λόγος, εἴτ᾽ ἄλλως πως, οὐκ ἂν εὕροι ταύτης τινὰ ἐπιτηδειοτέραν. ὡς γὰρ μία γῆ πρὸς ἑτέραν κρίνεσθαι τοσαύτην τὸ μέγεθος, οὐ μόνον τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης ἁπάσης κρατίστη κατ᾽ ἐμὴν δόξαν ἐστὶν Ἰταλία. καίτοι μὲ οὐ λέληθεν ὅτι πολλοῖς οὐ πιστὰ δόξω λέγειν, ἐνθυμουμένοις Αἴγυπτόν τε καὶ Λιβύην, καὶ Βαβυλῶνα, καὶ εἰ δή τινες ἄλλοι χῶροί εἰσιν εὐδαίμονες. ἀλλ᾽ ἐγὼ τὸν ἐκ γῆς πλοῦτον οὐκ ἐν μιᾷ τίθεμαι καρπῶν ἰδέᾳ, οὐδ᾽ εἰσέρχεταί μοι ζῆλος οἰκήσεως, ἐν ᾗ μόνον εἰσὶν ἄρουραι πίονες, τῶν δ᾽ ἄλλων οὐδὲν ἢ βραχύ τι χρήσιμον, ἀλλ᾽ ἥτις ἂν εἴη πολυαρκεστάτη τε καὶ τῶν ἐπεισάκτων ἀγαθῶν ἐπιπολὺ ἐλάχιστον δεομένη, ταύτην κρατίστην εἶναι λογίζομαι. τοῦτο δὲ τὸ πάμφορον καὶ πολυωφελὲς παρ᾽ ἥντινα ἄλλην γῆν Ἰταλίαν ἔχειν πείθομαι.

XXXVII. Οὐ γὰρ ἀρούρας μὲν ἀγαθὰς ἔχει καὶ πολλὰς, ἄδενδρος δ᾽ ἐστὶν ὡς σιτοφόρος· οὐδ᾽

αὖ φυτὰ μέν ἐστιν ἱκανὴ παντοῖα θρέψασθαι, σπείρεσθαι δ᾽ ὡς δενδρῖτις ὀλιγόκαρπος· οὐδ᾽ ἄμφω μὲν ταῦτα παρέχειν δαψιλὴς, προβατεύεσθαι δ᾽ ἀνεπιτήδειος· οὐδ᾽ ἄν τις αὐτὴν φαίη πολύκαρπον μὲν εἶναι καὶ πολύβοτον, ἐνδιαίτημα δ᾽ ἀνθρώποις ὑπάρχειν ἄχαρι· ἀλλ᾽ ἔστι πάσης, ὡς εἰπεῖν, ἡδονῆς τε καὶ ὠφελείας ἔμπλεως. ποίας μὲν γὰρ λείπεται σιτοφόρου, μὴ ποταμοῖς, ἀλλὰ τοῖς οὐρανίοις ὕδασιν ἀρδόμενα τὰ καλούμενα Καμπανῶν πεδία; ἐν οἷς ἐγὼ καὶ τρικάρπους ἐθεασάμην ἀρούρας, θερινὸν ἐπὶ χειμερινῷ, καὶ μετοπωρινὸν ἐπὶ θερινῷ σπόρον ἐκτρεφούσας; ποίας δ᾽ ἐλαιοφόρου τὰ Μεσαπίων, καὶ Δαυνίων, καὶ Σαβίνων, καὶ πολλῶν ἄλλων γεώργια, ποίας δ᾽ οἰνοφύτου, Τυῤῥηνία καὶ Ἀλβανὴ, καὶ Φαλερίνων χωρία θαυμαστῶς ὡς φιλάμπελα, καὶ δι᾽ ἐλαχίστου πόνου πλείστους ἅμα καὶ κρατίστους καρποὺς ἐξενεγκεῖν εὔπορα; χωρὶς δὲ τῆς ἐνεργοῦ, πολλὴν μὲν ἄν τις εὕροι τὴν εἰς ποίμνας ἀνειμένην αὐτῇ πολλὴν δὲ τὴν αἰγονόμον· ἔτι δὲ πλείω καὶ θαυμασιωτέραν τὴν ἱπποφορβόν τε καὶ βουκολίδα· ἡ γὰρ ἕλειος καὶ λειμωνία βοτάνη δαψιλὴς οὖσα, τῶν τε ὀργάδων ἡ δροσερὰ καὶ κατάῤῥυτος, ἥπειρος ἢ δερους νέμεται, παρέχει διὰ παντὸς εὐθηνούσας τὰς ἀγέλας. πάντων δ᾽ εἰσὶν οἱ δρυμοὶ θαυμασιώτατοι, περί τε τὰ κρημνώδη χωρία καὶ τὰς νάπας, καὶ τοὺς ἀγεωργήτους λόφους, ἐξ ὧν πολλῆς μὲν εὐποροῦσι καὶ καλῆς ναυπηγησίμου, πολλῆς δὲ τῆς εἰς τὰς ἄλλας ἐργασίας εὐθέτου. καὶ τούτων οὐθὲν οὔτε δυσπόριστόν ἐστιν,

οὔτε πρόσω τῆς ἀνθρωπίνης χρείας κείμενον, ἀλλ' εὐκατέργαστα καὶ ῥᾴδια παρεῖναι πάντα, διὰ πλῆθος τῶν ποταμῶν, οἳ διαῤῥέουσιν ἅπασαν τὴν ἀκτὴν, καὶ ποιοῦσι τάς τε κομιδὰς καὶ τὰς ἀμείψεις τῶν ἐκ γῆς φυομένων λυσιτελεῖς. ἔχει δὲ ἡ γῆ καὶ νάματα θερμῶν ὑδάτων ἐν πολλοῖς εὑρημένα χωρίοις, λουτρὰ παρασχεῖν ἥδιστα, καὶ νόσους ἰάσασθαι χρονίους ἄριστα· καὶ μέταλλα παντοδαπὰ, καὶ θηρίων ἄγρας ἀφθόνους, καὶ θαλάττης φύσιν πολύγονον· ἄλλα τε μυρία, τὰ μὲν εὔχρηστα, τὰ δὲ θαυμάσια· ἁπάντων δὲ κάλλιστον, ἀέρα κεκραμένον ταῖς ὥραις συμμέτρως, οἷον ἥκιστα πημαίνειν κρυμῶν ὑπερβολαῖς καὶ θάλπεσιν ἐξαισίοις καρπῶν τε γένεσιν ἢ ζώων φύσιν.

XXXVIII. Οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν τοὺς παλαιοὺς ἱερὰν ὑπολαβεῖν τοῦ Κρόνου τὴν χώραν ταύτην, τὸν μὲν δαίμονα τοῦτον οἰομένους εἶναι πάσης εὐδαιμονίας δοτῆρα καὶ πληρωτὴν ἀνθρώποις· εἴτε Χρόνον αὐτὸν δεῖ καλεῖν, ὡς Ἕλληνες ἀξιοῦσιν, εἴτε Κρόνον, ὡς Ῥωμαῖοι· πᾶσαν δὲ περιειληφότα τὴν τοῦ κόσμου φύσιν, ὁπότερον ἄν τις ὀνομάσοι· τὴν δὲ χώραν ταύτην ὁρῶντας ἔκπλεω πάσης εὐπορίας καὶ χάριτος, ἧς τὸ θνητὸν ἐφίεται γένος, ἀξιοῦντας δὲ θείῳ καὶ θνητῷ γένει τὸ πρόσφορον εἶναι πάντων χωρίων ἁρμοδιώτατον, ὄρη μὲν καὶ νάπας Πανὶ, λειμῶνας δὲ καὶ τεθηλότα χωρία νύμφαις, ἀκτὰς δὲ καὶ νήσους πελαγίοις δαίμοσι· τῶν δ' ἄλλων, ὡς ἑκάστῳ τι θεῷ καὶ δαίμονι οἰκεῖον. λέγουσι δὲ καὶ τὰς θυσίας ἐπιτελεῖν τῷ Κρόνῳ τοὺς

παλαιοὺς, ὥσπερ ἐν Καρχηδόνι, τέως ἡ πόλις διέμεινε, καὶ παρὰ Κελτοῖς εἰς τόδε χρόνου γίνεται, καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ τῶν ἑσπερίων ἐθνῶν, ἀνδροφόνους· Ἡρακλέα δὲ, παῦσαι τὸν νόμον τῆς θυσίας βουληθέντα, τόν τε βωμὸν ἱδρύσασθαι τὸν ἐπὶ τῷ Σατορνίῳ, καὶ κατάρξασθαι θυμάτων ἁγνῶν, ἐπὶ καθαρῷ πυρὶ ἁζομένων, ἵνα δὲ μηθὲν εἴη τοῖς ἀνθρώποις ἐνθύμιον, ὡς πατρίων ἠλογηκόσι θυσιῶν, διδάξαι τοὺς ἐπιχωρίους, ἀπομειλιττομένους τὴν τοῦ θεοῦ μῆνιν, ἀντὶ τῶν ἀνθρώπων, οὓς συμποδίζοντες, καὶ τῶν χειρῶν ἀκρατεῖς ποιοῦντες ἐῤῥίπτουν εἰς τὸ Τιβέριος ῥεῖθρον, εἴδωλα ποιοῦντας ἀνδρείκελα, κεκοσμημένα τὸν αὐτὸν ἐκείνοις τρόπον, ἐμβαλεῖν εἰς τὸν ποταμὸν, ἵνα δὴ τὸ τῆς ὀττείας ὅ, τι δή ποτε ἦν ἐν ταῖς ἁπάντων ψυχαῖς παραμένον ἐξαιρεθῇ, τῶν εἰκόνων τοῦ παλαιοῦ ἔθους ἔτι σωζομένων. τοῦτο δὲ καὶ μέχρις ἐμοῦ διετέλουν Ῥωμαῖοι δρῶντες ὅσον τι μικρὸν ὕστερον ἐαρινῆς ἰσημερίας, ἐν μηνὶ Μαΐῳ, ταῖς καλουμέναις ἰδοῖς, διχομηνίδα βουλόμενοι ταύτην εἶναι τὴν ἡμέραν· ἐν ᾗ προθύσαντες ἱερὰ τὰ κατὰ τοὺς νόμους οἱ καλούμενοι Ποντίφικες, ἱερέων οἱ διαφανέστατοι, καὶ σὺν αὐτοῖς αἱ τὸ ἀθάνατον πῦρ διαφυλάττουσαι παρθένοι, στρατηγοί τε καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν οὓς παρεῖναι ταῖς ἱερουργίαις θέμις, εἴδωλα μορφαῖς ἀνθρώπων εἰκασμένα, τριάκοντα τὸν ἀριθμὸν ἀπὸ τῆς ἱερᾶς γεφύρας βάλλουσιν εἰς τὸ ῥεῦμα τοῦ Τιβέριος, Ἀργείους αὐτὰ καλοῦντες. ἀλλὰ γὰρ περὶ μὲν τῶν θυσιῶν καὶ τῶν ἄλλων ἱερουργιῶν, ἃς ἡ Ῥωμαίων πόλις συντελεῖ

κατά τε τὸν Ἑλληνικὸν καὶ ἐπιχώριον τρόπον, ἐν ἑτέρῳ δηλώσομεν. ἀπαιτεῖν δὲ ὁ παρὼν καιρὸς ἔοικε καὶ περὶ τῆς Ἡρακλέους ἀφίξεως εἰς Ἰταλίαν μετ' ἐπιστάσεως πλείονος διελθεῖν, καὶ εἴ τι λόγου ἄξιον ἔδρασεν αὐτόθι, μὴ παραλιπεῖν.

XXXIX. Ἔστι δὲ τῶν ὑπὲρ τοῦ δαίμονος τοῦδε λεγομένων τὰ μὲν μυθικώτερα, τὰ δ' ἀληθέστερα. ὁ μὲν οὖν μυθικὸς περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ λόγος ὧδ' ἔχει· ὡς δὴ κελευσθεὶς ὑπ' Εὐρυσθέως Ἡρακλῆς σὺν τοῖς ἄλλοις ἄθλοις, καὶ τὰς Γηρυόνου βοῦς ἐξ Ἐρυθείας εἰς Ἄργος ἀπελάσαι, τελέσας τὸν ἆθλον, καὶ τὴν οἴκαδε πορείαν ποιούμενος, ἄλλῃ τε πολλαχῇ τῆς Ἰταλίας ἀφίκετο, καὶ τῆς Ἀβοριγίνων γῆς εἰς τὸ προσεχὲς τῷ Παλλαντίῳ χωρίον. εὑρὼν δὲ πόαν ἐν αὐτῷ βουκολίδα πολλὴν καὶ καλὴν, τὰς μὲν βόας ἀνῆκεν εἰς ἐκνομὴν, αὐτὸς δὲ βαρυνόμενος ὑπὸ κόπου, κατακλιθεὶς ἔδωκεν αὐτὸν ὕπνῳ. ἐν δὲ τούτῳ, λῃστής τις ἐπιχώριος ὄνομα Κάκος, περιτυγχάνει ταῖς βουσὶν ἀφυλάκτως νεμομέναις, καὶ αὐτῶν ἔρωτα ἴσχει. ὡς δὲ τὸν Ἡρακλέα κοιμώμενον κατέμαθεν, ἁπάσας μὲν οὐκ ἂν ᾤετο λαθεῖν ἀπελάσας, καὶ ἅμα οὐδὲ ῥᾴδιον τὸ πρᾶγμα κατεμάνθανεν· ὀλίγας δέ τινας ἐξ αὐτῶν εἰς τὸ ἄντρον, ἐν ᾧ πλησίον ὄντι ἐτύγχανε τὴν δίαιταν ποιούμενος, ἀποκρύπτεται, ἔμπαλιν τῆς κατὰ φύσιν τοῖς ζώοις πορείας ἐπισπώμενος ἑκάστην κατ' οὐράν. τοῦτο δὲ αὐτῷ τῶν ἐλέγχων ἀφανισμὸν ἐδύνατο παρασχεῖν, ἐναντίας φανησομένης τοῖς ἴχνεσι τῆς ὁδοῦ. ἀναστὰς δὲ μετ' ὀλίγον ὁ Ἡρακλῆς, καὶ τὸν ἀριθμὸν ἐπιλεξάμενος τῶν βοῶν,

ὡς ἔμαθε τὰς ἐκλειπούσας, τέως μὲν ἠπόρει ποῦ κεχωρήκασι, καὶ ὡς πεπλανημένας ἀπὸ τῆς νομῆς ἐμάστευεν ἀνὰ τὴν χώραν· ὡς δ᾽ οὐχ εὕρισκεν, ἐπὶ τὸ σπήλαιον ἀφικνεῖται τοῖς μὲν ἴχνεσι διαρτώμενος, οὐδὲν δὲ ἧττον οἰόμενος εἶναι διερευνήσασθαι τὸν χῶρον. τοῦ δὲ Κάκου πρὸ τῆς θύρας ἑστῶτος, καὶ οὔτ᾽ ἰδεῖν φάσκοντος ἐρομένῳ, οὔτε ἐρευνᾶσθαι ἐπιτρέποντος αἰτουμένῳ, τούς τε πλησίον, ὡς δεινὰ πάσχοι ὑπὸ τοῦ ξένου, ἐπιβοῶντος, ἀμηχανῶν ὁ Ἡρακλῆς ὅ, τι χρήσεται τῷ πράγματι, εἰς νοῦν βάλλεται προσελάσαι τῷ σπηλαίῳ τὰς ἄλλας βόας. ὡς δὲ ἄρα τῆς συννόμου φωνῆς τε καὶ ὀσμῆς αἱ ἔντοσθεν ᾔσθοντο, ἀντεμυκῶντο ταῖς ἔκτοσθεν, καὶ ἐγεγώνει ἡ φωνὴ αὐτῶν κατήγορος τῆς κλοπῆς. ὁ μὲν οὖν Κάκος, ἐπειδὴ περιφανὴς ἐγένετο κακουργῶν, τρέπεται πρὸς ἀλκὴν, καὶ τοὺς εἰωθότας αὐτῷ συναγραυλεῖν συνεκάλει· Ἡρακλῆς δὲ ἀλοιῶν αὐτὸν τῷ ῥοπάλῳ κτείνει, καὶ τὰς βόας ἐξαγαγὼν, ἐπειδὴ κακούργων ὑποδοχαῖς εὔθετον ἑώρα τὸ χωρίον, ἐπικατασκάπτει τῇ καλαύροπι τὸ σπήλαιον. ἁγνίσας δὲ τῷ ποταμῷ τὸν φόνον, ἱδρύεται πλησίον τοῦ τόπου Διὸς Εὑρεσίου βωμὸν, ὅς ἐστι τῆς Ῥώμης παρὰ τῇ Τριδύμῳ πύλῃ· καὶ θύει τῷ θεῷ δάμαλιν ἕνα, τῆς εὑρέσεως τῶν βοῶν χαριστήριον. ταύτην ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ τὴν θυσίαν ἡ Ῥωμαίων πόλις συνετέλει, νομίμοις Ἑλληνικοῖς ἅπασιν ἐν αὐτῇ χρωμένη, καθάπερ ἐκεῖνος κατεστήσατο.

XL. Οἱ δὲ Ἀβοριγῖνες καὶ τῶν Ἀρκάδων οἱ τὸ Παλάντιον κατοικοῦντες, ὡς τοῦ τε Κάκου τὸν θά-

νατον ἔγνωσαν, καὶ τὸν Ἡρακλέα εἶδον, τῷ μὲν ἀπεχθόμενοι διὰ τὰς ἁρπαγὰς, τοῦ δὲ τὴν ὄψιν ἐκπαγλούμενοι θεῖόν τι χρῆμα ἐνόμισαν ὁρᾷν, καὶ τοῦ λῃστοῦ μέγα εὐτύχημα τὴν ἀποβολὴν ἐποιοῦντο. οἱ δὲ πένητες αὐτῶν κλάδους δρεψάμενοι δάφνης, ἣ πολλὴ περὶ τὸν τόπον ἐφύετο, ἐκεῖνόν τε καὶ αὐτοὺς ἀνέστεφον, ἧκον δὲ καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτῶν, ἐπὶ ξενίᾳ τὸν Ἡρακλέα καλοῦντες. ὡς δὲ καὶ τοὔνομα καὶ τὸ γένος αὐτοῦ, καὶ τὰς πράξεις διεξιόντος ἔμαθον, ἐνεχείριζον αὐτῷ τήν τε χώραν, καὶ σφᾶς αὐτοὺς ἐπὶ φιλίᾳ. Εὔανδρος δὲ παλαίτερον ἔτι τῆς Θέμιδος ἀκηκοὼς διεξιούσης, ὅτι πεπρωμένον εἴη τὸν ἐκ Διὸς καὶ Ἀλκμήνης γενόμενον Ἡρακλέα, διαμείψαντα τὴν θνητὴν φύσιν, ἀθάνατον γενέσθαι δι' ἀρετὴν, ἐπειδὴ τάχιστα ὅστις ἦν ἐπύθετο, φθάσαι βουλόμενος ἅπαντας ἀνθρώπους, Ἡρακλέα θεῶν τιμαῖς πρῶτος ἱλασάμενος, βωμὸν αὐτοσχέδιον ὑπὸ σπουδῆς ἱδρύεται, καὶ δάμαλιν ἄζυγα θύει πρὸς αὐτῷ, τὸ θέσφατον ἀφηγησάμενος Ἡρακλεῖ, καὶ δεηθεὶς τῶν ἱερῶν κατάρξασθαι. ἀγασθεὶς δὲ τοὺς ἀνθρώπους τῆς φιλοξενίας Ἡρακλῆς, τὸν μὲν δῆμον ἑστιάσει ὑποδέχεται, θύσας τῶν βοῶν τινας, καὶ τῆς ἄλλης λείας τὰς δεκάτας ἐξελών· τοὺς δὲ βασιλεῖς χώρᾳ πολλῇ δωρεῖται Λιγύων τε καὶ τῶν ἄλλων προσοίκων, ἧς μέγα ἐποιοῦντο ἄρχειν, παρανόμους τινὰς ἐξ αὐτῆς ἐκβαλὼν ἀνθρώπους. λέγεται δὲ πρὸς τούτοις, ὡς καὶ δέησίν τινα ποιήσαιτο τῶν ἐπιχωρίων, ἐπειδὴ πρῶτοι θεὸν αὐτὸν ἐνόμισαν, ὅπως ἀθανάτους αὐτῷ διαφυλάττωσι τὰς τιμὰς, θύοντες μὲν

ἄζυγα δάμαλιν ἀνὰ πᾶν ἔτος, ἁγιστεύοντες δὲ τὴν ἱερουργίαν ἔθεσιν Ἑλληνικοῖς· καὶ ὡς διδάξειεν αὐτοὺς τὰς θυσίας, ἵνα διὰ παντὸς αὐτῷ κεχαρισμένα θύοιεν, οἴκους δύο τῶν ἐπιφανῶν παραλαβών. εἶναι δὲ τοὺς μαθόντας τότε τὴν Ἑλληνικὴν ἱερουργίαν, Ποτιτίους τε καὶ Πιναρίους, ἀφ᾽ ὧν τὰ γένη διαμεῖναι μέχρι πολλοῦ τὴν ἐπιμέλειαν ποιούμενα τῶν θυσιῶν, ὡς ἐκεῖνος κατεστήσατο· Ποτιτίων μὲν ἡγουμένων τῆς ἱερουργίας, καὶ τῶν ἐμπύρων ἀπαρχομένων· Πιναρίων δὲ σπλάγχνων τε μετουσίας εἰργομένων, καὶ ὅσα ἄλλα ἐχρῆν γενέσθαι ὑπ᾽ ἀμφοῖν, τὴν δευτέραν τιμὴν ἐχόντων. ταύτην δὲ αὐτοῖς προστεθῆναι τὴν ἀτιμίαν ὀψίμου τῆς παρουσίας ἕνεκα, ἐπειδὴ ἕωθεν αὐτοῖς κελευσθὲν ἥκειν, ἐσπλαγχνευμένων ἤδη τῶν ἱερῶν ἀφίκοντο. νῦν μέν τοι οὐκέτι τοῖς συγγενέσι τούτοις ἡ περὶ τὰς ἱερουργίας ἐπιμέλεια ἀνάκειται, ἀλλὰ παῖδες ἐκ τοῦ δημοσίου ὠνητοὶ δρῶσιν αὐτοῖς. δι᾽ ἃς δὲ αἰτίας τὸ ἔθος μετέπεσε, καὶ τίς ἡ τοῦ δαίμονος ἐπιφάνεια περὶ τὴν ἐναλλαγὴν τῶν ἱεροποιῶν ἐγένετο, ἐπειδὰν κατὰ τοῦτο γένωμαι τοῦ λόγου τὸ μέρος, διηγήσομαι. ὁ δὲ βωμός, ἐφ᾽ οὗ τὰς δεκάτας ἐπέθυσεν Ἡρακλῆς, καλεῖται μὲν ὑπὸ Ῥωμαίων Μέγιστος, ἔστι δὲ Βοαρίας λεγομένης ἀγορᾶς πλησίον, ἁγιστευόμενος εἰ καί τις ἄλλος ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων· ὅρκοι τε γὰρ ἐπ᾽ αὐτῷ καὶ συνθῆκαι τοῖς βουλομένοις βεβαίως τι διαπράττεσθαι, καὶ δεκατεύσεις χρημάτων γίνονται συχναὶ κατ᾽ εὐχάς. τῇ μέν τοι κατασκευῇ πολὺ τῆς δόξης ἐστὶ καταδεέστερος. πολλαχῇ δὲ καὶ ἄλλῃ τῆς Ἰτα-

λίας ἀνεῖται τεμένη τῷ θεῷ, καὶ βωμοὶ κατά πόλεις τε ἵδρυνται καὶ παρ᾽ ὁδοῖς, καὶ σπανίως ἂν εὕροι τὶς Ἰταλίας χῶρον, ἔνθα μὴ τυγχάνει τιμώμενος ὁ θεός. ὁ μὲν οὖν μυθικὸς λόγος ὑπὲρ αὐτοῦ τοιόςδε παραδέδοται.

*De Hercule verior historia.*

XLI. Ὁ δ᾽ ἀληθέστερος, ᾧ πολλοὶ τῶν ἐν ἱστορίας σχήματι τὰς πράξεις αὐτοῦ διηγησαμένων ἐχρήσαντο, τοιόςδε· ὡς στρατηλάτης γενόμενος ἁπάντων ὁ κράτιστος τῶν καθ᾽ αὐτὸν Ἡρακλῆς, καὶ δυνάμεως πολλῆς ἡγούμενος, ἅπασαν ἐπῆλθε τὴν ἐντὸς Ὠκεανοῦ, καταλύων μὲν εἴ τις εἴη τυραννὶς βαρεῖα καὶ λυπηρὰ τοῖς ἀρχομένοις, ἢ πόλις ὑβρίζουσα καὶ λωβουμένη τὰς πέλας ἡγεμονίας, ἀνθρώπων ἀνημέρῳ διαίτῃ καὶ ξενοκτονίαις ἀθεμίτοις χρωμένων· καθιστὰς δὲ νομίμους βασιλείας, καὶ σωφρονικὰ πολιτεύματα, καὶ βίων ἔθη φιλάνθρωπα καὶ κοινοπαθῆ· πρὸς δὲ τούτοις Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις συγκεραννύμενος, καὶ θαλαττίοις καὶ ἠπειρώταις, οἳ τέως ἀπίστους καὶ ἀσυναλλάκτους εἶχον ὁμιλίας. ἐρήμῳ τε γῇ πόλεις ἐνιδρύμενος, καὶ ποταμοὺς ἐκτρέπων ἐπικλύζοντας πεδία, καὶ τρίβους ἐκτέμνων ἀβάτοις ὄρεσι, καὶ τὰ ἄλλα μηχανώμενος, ὡς ἅπασα γῆ καὶ θάλαττα κοινὴ ταῖς ἁπάντων χρείαις γενήσοιτο. ἀφίκετο δὲ εἰς Ἰταλίαν οὐ μονόστολος, οὐδὲ ἀγέλην βοῶν ἐπαγόμενος. οὔτε γὰρ ὁ χῶρος ἐν τρίβῳ τοῖς εἰς Ἄργος ἐξ Ἰβηρίας ἀναγκαζομένοις, οὔτε τοῦ διελθεῖν ἕνεκα τὴν χώραν τοσαύτης ἂν ἠξιώθη τιμῆς·

ἀλλ' ἐπὶ δουλώσει καὶ ἀρχῇ τῶν τῇδε ἀνθρώπων στρατὸν ἄγων πολὺν, Ἰβηρίαν ἤδη κεχειρωμένος· διατρῖψαι δὲ αὐτόθι πλείω χρόνον ἠναγκάσθη, τοῦ τε ναυτικοῦ τῇ ἀπουσίᾳ, ἣ ἐγένετο χειμῶνος ἐπιβαλόντος, καὶ τῷ μὴ πάντα τὰ ἔθνη τὰ κατέχοντα Ἰταλίαν προσχωρῆσαι αὐτῷ ἑκούσια. χωρὶς γὰρ τῶν ἄλλων βαρβάρων, τὸ Λιγύων γένος πολὺ καὶ μάχιμον, ἐπὶ ταῖς παρόδοις τῶν Ἀλπίων ὀρῶν ἱδρυμένον, ἀποκωλύειν ὅπλοις τὰς εἰσβολὰς αὐτοῦ τὰς εἰς Ἰταλίαν ἐπεχείρησεν, ἔνθα μέγιστος ἀγὼν τοῖς Ἕλλησιν ἐγένετο, πάντων αὐτοὺς ἐπιλειπόντων ἐν τῇ μάχῃ τῶν βελῶν. δηλοῖ δὲ τὸν πόλεμον τόνδε τῶν ἀρχαίων ποιητῶν Αἰσχύλος ἐν Προμηθεῖ λυομένῳ. πεποίηται γὰρ αὐτῷ ὁ Προμηθεὺς Ἡρακλεῖ τά τε ἄλλα προλέγων, ὡς ἕκαστον αὐτῷ τι συμβήσεσθαι ἔμελλε κατὰ τὴν ἐπὶ Γηρυόνην στρατείαν, καὶ δὴ καὶ περὶ τοῦ Λιγυστικοῦ πολέμου, ὡς οὐ ῥᾴδιος ὁ ἀγὼν ἔσται, διηγούμενος. τὰ δὲ ποιήματα ὧδε ἔχει·

Ἥξεις δὲ Λιγύων εἰς ἀτάρβητον στρατὸν,
Ἔνθ' οὐ μάχης εὖ οἶδα καὶ θοῦρός περ ὢν
Μέμψει. πέπρωται γάρ σε καὶ βέλη λιπεῖν.

XLII. Ἐπεὶ δὲ τούτους καταστρεψάμενος τῶν παρόδων ἐκράτησεν, οἱ μέν τινες ἑκούσιοι παρεδίδοσαν αὐτῷ τὰς πόλεις, μάλιστα δὲ ὅσοι ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους ἦσαν, ἢ δυνάμεις οὐκ εἶχον ἀξιοχρέους· οἱ δὲ πλείους ἐκ πολέμου καὶ πολιορκίας παρίσταντο. ἐν δὴ τούτοις μάχῃ κρατηθεῖσι, καὶ τὸν ὑπὸ Ῥωμαίων μυθολογούμενον Κάκον, δυνάστην τινὰ κομιδῇ βάρβαρον καὶ ἀνθρώπων ἀνημέ-

ρων ἄρχοντα, γενέσθαι φασὶν αὐτῷ διάφορον, ἐρυμνοῖς χωρίοις ἐπικαθήμενον, καὶ διὰ ταῦτα τοῖς πλησιοχώροις ὄντα λυπηρόν. ὃς ἐπειδὴ καταστρατοπεδεύσαντα τὸν Ἡρακλέα ἔμαθεν ἐν τῷ προσεχεῖ πεδίῳ, ληστρικῶς διασκευασάμενος, ἐπιδρομῇ αἰφνιδίως ἐχρήσατο, καὶ κοιμωμένου τοῦ στρατοῦ τῆς λείας ὅση ἔτυχεν ἀφύλακτος περιβαλλόμενος ἀπήλασεν. ὕστερον δὲ κατακλεισθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς πολιορκίαν, τά τε φρούρια κατὰ κράτος ἑλόντων, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἠμύνετο, ἀνῃρέθη. τῶν δὲ φρουρίων αὐτοῦ κατασκαφέντων, τὰ πέριξ χωρία οἱ συνελθόντες Ἡρακλεῖ κατὰ σφᾶς ἕτεροι παρέλαβον, Ἀρκάδες τε οἱ σὺν Εὐάνδρῳ, καὶ Φαῦνος ὁ τῶν Ἀβοριγίνων βασιλεύς. εἰκάσειε δ' ἄν τις τοὺς ὑπομείναντας αὐτόθι τῶν Ἑλλήνων Ἐπειοὺς, καὶ τοὺς ἐκ Φενεοῦ Ἀρκάδας καὶ Τρῶας, ἐπὶ τῇ φυλακῇ τῆς χώρας καταλειφθῆναι. στρατηγικὸν γὰρ δὴ καὶ τοῦτο τῶν Ἡρακλέους ἔργων, καὶ οὐδενὸς ἧττον θαυμάζεσθαι ἐπιτήδειον, τὸ δὴ τοὺς ἀνασπαστοὺς ἐκ τῶν κεκρατημένων πόλεων τέως μὲν ἐπάγεσθαι εἰς τὰς στρατείας, καὶ ἐπειδὴ προθύμως τοὺς πολέμους συνδιενέγκαιεν, εἰς τὰ δορίκτητα κατοικίζειν, καὶ τὸν παρ' ἑτέρων ἐπιχορηγεῖν καὶ δωρεῖσθαι πλοῦτον. διὰ μὲν δὴ ταῦτα μέγιστον ὄνομα καὶ κλέος Ἡρακλέους ἐν Ἰταλίᾳ γενέσθαι, καὶ οὐ τῆς παρόδου χάριν, ᾗ σεμνὸν οὐδὲν προσῆν.

XLIII. Λέγουσι δέ τινες αὐτὸν καὶ παῖδας ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις, ἃ νῦν Ῥωμαῖοι κατοικοῦσιν, ἐκ δύο γυναικῶν γενομένους καταλιπεῖν· Πάλαντα

μὲν, ἐκ τῆς Εὐάνδρου θυγατρὸς, ἣ Λαῦναν ὄνομά φασιν εἶναι· Λατῖνον δὲ, ἔκ τινος ὑπερβορίδος κόρης, ἣν πατρὸς εἰς ὁμηρείαν δόντος ἐπήγετο, καὶ αὐτὴν μέχρι μέν τινος ἁγνὴν γάμων ἐφύλαττεν· ἐπεὶ δὲ εἰς Ἰταλίαν ἔπλει, ἐρασθεὶς ἐγκύμονα ποιεῖ. ἣν, καὶ ὅτε δὴ ἀπαίρειν εἰς Ἄργος ἔμελλε, τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀβοριγίνων Φαύνῳ γυναῖκα ποιήσασθαι δίδωσι· δι᾽ ἣν αἰτίαν τοὺς πολλοὺς τὸν Λατῖνον τούτου υἱὸν νομίζειν, οὐχ Ἡρακλέους. Πάλαντα μὲν οὖν πρὶν ἡβῆσαι λέγουσιν ἀποθανεῖν· Λατῖνον δὲ ἀνδρωθέντα τὴν Ἀβοριγίνων ἀρχὴν παραλαβεῖν. τούτου δὲ ἄπαιδος ἀῤῥένων τελευτήσαντος, ἐν τῇ πρὸς ὁμόρους Ῥοτόλους μάχῃ, περιστῆναι τὴν ἀρχὴν εἰς Αἰνείαν τὸν Ἀγχίσου, κηδεστὴν αὐτοῦ γενόμενον. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν ἑτέροις χρόνοις ἐγένετο.

XLIV. Ἡρακλῆς δὲ ἐπειδὴ τά τε κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἅπαντα ὡς ἐβούλετο κατεστήσατο, καὶ ὁ ναυτικὸς αὐτῷ στρατὸς σῶος ἐξ Ἰβηρίας ἀφίκετο, θύσας τοῖς θεοῖς τὰς δεκάτας τῶν λαφύρων, καὶ πολίχνην ἐπώνυμον αὐτοῦ κτίσας, ἔνθα ὁ στόλος αὐτῷ ἐναυλοχεῖτο, ἣ καὶ νῦν ὑπὸ Ῥωμαίων οἰκουμένη, καὶ Πομπηΐας ἐν μέσῳ κειμένη Νεαπόλεώς τε, λιμένας ἐν παντὶ καιρῷ βεβαίους ἔχουσα· δόξης τε καὶ ζήλου καὶ τιμῶν ἰσοθέων παρὰ πᾶσι τοῖς οἰκοῦσιν ἐν Ἰταλίᾳ τυχὼν, ἀπῆρεν εἰς Σικελίαν. οἱ δὲ καταλειφθέντες ὑπ᾽ αὐτοῦ φρουροὶ καὶ οἰκήτορες Ἰταλίας, οἱ περὶ τὸν Σατόρνιον ὄχθον ἱδρυμένοι, τέως μὲν ἐπολιτεύοντο καθ᾽ ἑαυτούς. χρόνῳ δὲ ὕστερον οὐ μακρῷ, δίαιτάν τε καὶ νόμους, καὶ θεῶν ἱερὰ συν-

ενεγκάμενοι τὰ σφέτερα τοῖς Ἀβοριγίνων, ὥσπερ Ἀρκάδες, καὶ ἔτι πρότερον Πελασγοὶ, πόλεώς τε τῆς αὐτῆς τοῖς Ἀβοριγῖσι κοινωνήσαντες, συνέβησαν ὁμοεθνεῖς νομίζεσθαι. Ἡρακλέους μὲν δὴ στρατιᾶς πέρι, καὶ Πελοποννησίων ὑπομονῆς ἐν Ἰταλίᾳ, ταῦτα εἰρήσθω. δευτέρᾳ δ' ὕστερον γενεᾷ μετὰ τὴν Ἡρακλέους ἄπαρσιν, ἔτει δὲ πέμπτῳ καὶ πεντηκοστῷ μάλιστα, ὡς αὐτοὶ Ῥωμαῖοι λέγουσι, βασιλεὺς μὲν Ἀβοριγίνων ἦν Λατῖνος ὁ Φαύνου, γόνος δὲ Ἡρακλέους, πέμπτον καὶ τριακοστὸν ἔτος ἔχων τὴν ἀρχήν.

*Aeneae et Troianorum in Italiam adventus.*

XLV. Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον, Τρῶες οἱ σὺν Αἰνείᾳ διαφυγόντες ἐξ Ἰλίου τῆς πόλεως ἁλούσης, κατέσχον εἰς Λωρεντὸν, αἰγιαλὸν Ἀβοριγίνων ἐπὶ τῷ Τυῤῥηνικῷ πελάγει κείμενον, οὐ πρόσω τῶν ἐμβολῶν τοῦ Τιβέριος· λαβόντες δὲ παρὰ τῶν Ἀβοριγίνων χωρίον εἰς οἴκησιν καὶ ὅσα ἠξίουν, πολίζονται μικρὸν ἀποσχόντες ἀπὸ θαλάττης, ἐπὶ λόφῳ τινὶ, Λαουΐνιον ὄνομα τῇ πόλει θέμενοι. ὀλίγῳ δ' ὕστερον χρόνῳ τὴν ἀρχαίαν ἀλλάξαντες ὀνομασίαν, ἅμα τοῖς Ἀβοριγῖσιν, ἀπὸ τοῦ βασιλέως τῆς χώρας Λατῖνοι ὠνομάσθησαν· καὶ μεταναστάντες ἐκ τοῦ Λαουϊνίου κοινῇ μετὰ τῶν ἐπιχωρίων, μείζονα περιβάλλονται πόλιν, ἣν Ἄλβαν ἐκάλεσαν, ἐξ ἧς ὁρμώμενοι πολλὰς μὲν καὶ ἄλλας πόλεις ἔκτισαν, τῶν κληθέντων Πρίσκων Λατίνων, ἐξ ὧν αἱ πλεῖσται ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ ἦσαν οἰκούμεναι. γενεαῖς δὲ ὕστερον ἑκκαίδεκα μετὰ Ἰλίου ἅλωσιν ἐκπέμψαντες ἀποικίαν εἰς τὸ Παλάντιόν τε

καὶ τὴν Σατορνίαν, ἔνθα Πελοποννήσιοί τε καὶ Ἀρκάδες τὴν πρώτην οἴκησιν ἐποιήσαντο, καὶ ἦν ἔτι ἐπ' αὐτῶν ζώπυρα ἄττα περιλειπόμενα τοῦ παλαιοῦ γένους, οἰκίζουσι τοὺς τόπους, περιβάλλοντες τείχεσι τὸ Παλάντιον, ὥστε λαβεῖν σχῆμα πόλεως τότε πρῶτον. τίθενται δὲ τῷ κτίσματι Ῥώμην ὄνομα, ἀπὸ τοῦ στείλαντος τὴν ἀποικίαν Ῥωμύλου, ὃς ἦν ἕβδομος καὶ δέκατος ἀπ' Αἰνείου γεγονώς. βούλομαι δὲ καὶ περὶ τῆς Αἰνείου παρουσίας εἰς Ἰταλίαν, ἐπεὶ τῶν συγγραφέων τοῖς μὲν ἠγνόηται, τοῖς δὲ διεφθόνηται ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος, μὴ παρέργως διελθεῖν, τάς τε τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων τῶν μάλιστα πιστευομένων ἱστορίας παραλαβών. ἔχει δὲ τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα ὧδε.

XLVI. Ἰλίου κρατηθέντος ὑπ' Ἀχαιῶν, εἴτε τοῦ δουρίου ἵππου τῇ ἀπάτῃ, ὡς Ὁμήρῳ πεποίηται, εἴτε τῇ προδοσίᾳ τῶν Ἀντηνοριδῶν, εἴτε ἄλλως πως, τὸ μὲν ἄλλο πλῆθος ἐν τῇ πόλει Τρωϊκόν τε καὶ συμμαχικὸν ἐν ταῖς εὐναῖς ἔτι καταλαμβανόμενον ἐφονεύετο. νυκτὸς γὰρ τὸ δεινὸν ἀφυλάκτοις αὐτοῖς ἐπιστῆναι ἔοικεν. Αἰνείας δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ παρόντες Ἰλιεῦσιν ἐπίκουροι Τρῶες ἐκ Δαρδάνου τε πόλεως καὶ Ὀφρυνίου, τῶν τε ἄλλων ὅσοι τῆς κάτω πόλεως ἁλισκομένης ἔφθασαν αἴσθησιν τοῦ δεινοῦ λαβεῖν, ἐπὶ τὰ καρτερὰ τοῦ Περγάμου συμφυγόντες, τὴν ἀκρόπολιν ἰδίῳ τείχει φρουρουμένην καταλαμβάνονται, ἐν ᾗ καὶ ἱερὰ τὰ πατρῷα τοῖς Τρωσὶν ἦν, καὶ χρημάτων ὁ πολὺς πλοῦτος, οἷα εἰκὸς ἐν ἐχυρῷ, καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ τὸ κράτιστον· ἔνθα ὑπομέ-

νοντες ἀπεκρούοντο τοὺς πειρωμένους ἐπιβαίνειν τῆς ἄκρας, καὶ τὸ διαπῖπτον ὑπὸ τῆς ἁλώσεως πλῆθος ἐμπειρίᾳ στενωπῶν ὑποθέοντες ἀπελάμβανον· καὶ ἐγένετο τοῦ καταληφθέντος πλεῖον τὸ διαφυγόν. τὴν μὲν δὴ αὐτίκα ὁρμὴν τῶν πολεμίων, ἣν εἶχον ὅλην διαχρήσασθαι τὴν πόλιν, καὶ τὸ μὴ πᾶν ἐξ ἐφόδου καταληφθῆναι τὸ ἄστυ, τοῦτο τὸ μηχάνημα ἐξευρὼν Αἰνείας ἐπέσχε. λογισμὸν δὲ τὸν εἰκότα περὶ τοῦ μέλλοντος λαμβάνων, ὡς ἀμήχανον εἴη πρᾶγμα, σῶσαι πόλιν ἧς τὰ πλείω ἤδη ἐκρατεῖτο, εἰς νοῦν βάλλεται τοῦ μὲν τείχους παραχωρῆσαι τοῖς πολεμίοις, τὰ δὲ σώματα αὐτὰ καὶ τὰ ἱερὰ τὰ πατρῷα, καὶ χρήματα ὁπόσα φέρειν δύναιτο, διασώσασθαι. δόξαν δὲ αὐτῷ, παῖδας μὲν καὶ γυναῖκας, καὶ καταγηραιὰ σώματα, καὶ ὁπόσοις ἄλλοις βραδείας ἔδει φυγῆς, προεξελθεῖν κελεύει τῆς πόλεως κατὰ τὰς ἐπὶ τὴν Ἴδην φερούσας ὁδούς, ἕως Ἀχαιοὶ τὴν ἄκραν ἑλεῖν προθυμούμενοι, διώξεως τοῦ διαπίπτοντος ἐκ τῆς πόλεως πλήθους οὐδὲν προσεμηχανῶντο. τοῦ δὲ στρατιωτικοῦ, τὸ μὲν ἐπὶ τῇ φυλακῇ τῶν ἐξιόντων ἔταξεν, ὡς ἀσφαλής τε καὶ ἀταλαίπωρος ἐκ τῶν ἐνόντων φυγὴ αὐτοῖς γένοιτο. εἴρητο δὲ τούτοις τὰ καρτερώτατα καταλαβέσθαι τῆς Ἴδης· τὸ δὲ λοιπόν, ὃ δὴ κράτιστον ἦν, αὐτὸς ἔχων ὑπέμενεν ἐπὶ τοῦ τείχους, καὶ παρεῖχε τοῖς προεξελθοῦσιν ἧττον ἐπιπόνους, διηρτημένων τειχομαχίᾳ τῶν πολεμίων, τὰς φυγάς. Νεοπτολέμου δὲ σὺν τοῖς ἀμφ᾽ αὐτὸν ἐπιβάντος μέρους τινὸς τῆς ἄκρας καὶ προσβοηθησάντων αὐτοῖς Ἀχαιῶν ἁπάντων, τῆς μὲν ἄκρας μεθίεται· ἀνοίξας δὲ τὰς φυγάδας πύ-

λας, ἀπῄει συντεταγμένους ἔχων τοὺς λοιποὺς, ἀγόμενος ἐπὶ ταῖς κρατίσταις συνωρίσι τόν τε πατέρα καὶ θεοὺς τοὺς πατρῴους, γυναῖκά τε καὶ τέκνα, καὶ τῶν ἄλλων εἴ τι πλεῖστον ἀξίωμα ἦν, σῶμα ἢ χρῆμα.

XLVII. Ἐν δὲ τούτῳ κατὰ κράτος εἰλήφεσαν Ἀχαιοὶ τὴν πόλιν, καὶ περὶ τὰς ἁρπαγὰς ἐσπουδακότες, πολλὴν ἄδειαν σώζεσθαι τοῖς φεύγουσι παρεσκεύασαν. οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Αἰνείαν ἔτι καθ᾽ ὁδὸν εὑρόντες τοὺς σφετέρους, καὶ καθ᾽ ἕνα ἅπαντες γενόμενοι, τὰ ἐχυρώτατα καταλαμβάνονται τῆς Ἴδης. ἦλθον δ᾽ ὡς αὐτοὺς, οἵ τ᾽ ἐν Δαρδάνῳ τότε οἰκοῦντες, ὡς εἶδον φλόγα πολλὴν παρὰ τὰ εἰωθότα ἐξ Ἰλίου, νύκτωρ καταλιπόντες τὴν πόλιν ἔρημον· χωρὶς ἢ ὅσοι σὺν Ἐλύμῳ καὶ Αἰγέστῳ ναυτικόν τι συνεσκευασμένοι ἔτυχον προεξεληλυθότες τῆς πόλεως· καὶ ἐξ Ὀφρυνίου πόλεως ὁ δῆμος ἅπας, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων Τρωϊκῶν πόλεων, τῆς ἐλευθερίας περιεχόμενοι· δύναμίς τε αὐτὴ δι᾽ ἐλαχίστου χρόνου μεγίστη τῶν Τρωϊκῶν ἐγένετο. οἱ μὲν οὖν σὺν Αἰνείᾳ διασωθέντες ἐκ τῆς καταλήψεως, ἐν τούτοις ὑπομένοντες τοῖς χωρίοις οὐ διὰ μακροῦ πάλιν ἐπὶ τὰ σφέτερα κατελεύσεσθαι ἤλπιζον, τῶν πολεμίων ἀποπλευσάντων. Ἀχαιοὶ δὲ ἀνδραποδισάμενοι τὴν πόλιν καὶ τὰ σύνεγγυς χωρία, καὶ φρούρια δῃώσαντες, παρεσκευάζοντο μὲν καὶ τοὺς ἐν τοῖς ὄρεσι χειρωσόμενοι· πεμψάντων δὲ κήρυκας αὐτῶν περὶ διαλύσεων, καὶ δεομένων μὴ σφᾶς εἰς ἀνάγκην καταστῆσαι πολέμου, συνελθόντες εἰς ἐκκλησίαν, ἐπὶ

τοῖςδε ποιοῦνται πρὸς αὐτοὺς τὰς διαλύσεις· Αἰνείαν μὲν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, τὰ χρήματα φέροντας ὅσα διεσώσαντο κατὰ τὴν φυγὴν, ἐν ὡρισμένοις τισὶ χρόνοις ἐκ τῆς Τρωάδος ἀπελθεῖν, παραδόντας Ἀχαιοῖς τὰ φρούρια· Ἀχαιοὺς δὲ παρασχεῖν αὐτοῖς τὴν ἀσφάλειαν ἐξ ἁπάσης ἧς ἐκράτουν γῆς καὶ θαλάσσης ἀπιοῦσι κατὰ τὰς ὁμολογίας. δεξάμενος δὲ ταῦτα Αἰνείας, καὶ νομίσας ἐκ τῶν ἐνόντων κράτιστα εἶναι, Ἀσκάνιον μὲν τὸν πρεσβύτατον τῶν παίδων ἔχοντα τοῦ συμμαχικοῦ τινα μοῖραν, ἧς Φρύγιον ἦν τὸ πλεῖστον, εἰς τὴν Δασκυλῖτιν καλουμένην γῆν, ἔνθα ἐστὶν ἡ Ἀσκανία λίμνη, μετάπεμπτον ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων γενόμενον ἐπὶ βασιλείᾳ τοῦ ἔθνους, ἀποπέμπει· καὶ ᾤκησεν Ἀσκάνιος αὐτόθι χρόνον τινὰ οὐ πολύν. ἐλθόντων δὲ ὡς αὐτὸν Σκαμανδρίου τε καὶ τῶν ἄλλων Ἑκτοριδῶν ἀφειμένων ἐκ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ Νεοπτολέμου, κατάγων αὐτοὺς ἐπὶ τὴν πατρῴαν ἀρχὴν, εἰς Τροίαν ἀφικνεῖται. καὶ περὶ μὲν Ἀσκανίου τοσαῦτα λέγεται. τοὺς δὲ ἄλλους παῖδας Αἰνείας παραλαβὼν, καὶ τὸν πατέρα καὶ τὰ ἕδη τῶν θεῶν, ἐπειδὴ παρεσκευάσθη τὸ ναυτικὸν αὐτῷ, διαπλεῖ τὸν Ἑλλήσποντον, ἐπὶ τῆς ἔγγιστα κειμένης χεῤῥονήσου τὸν πλοῦν ποιούμενος, ἣ πρόκειται μὲν τῆς Εὐρώπης, καλεῖται δὲ Παλλήνη. ἔθνος δ᾽ εἶχεν αὕτη Θρᾴκιον σύμμαχον, Κρουσαῖον καλούμενον, ἁπάντων προθυμότατον τῶν συναραμένων αὐτοῖς τοῦ πολέμου.

XLVIII. Ὁ μὲν οὖν πιστότατος τῶν λόγων, ᾧ κέχρηται τῶν παλαιῶν συγγραφέων Ἑλλάνικος ἐν

τοῖς Τρωϊκοῖς, περὶ τῆς Αἰνείου φυγῆς τοιόςδε ἐστίν· εἴρηνται δὲ καὶ ἄλλοις τισὶ περὶ τῶν αὐτῶν οὐ κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχοντες λόγοι, οὓς ἧττον ἔγωγε τούτου πιθανοὺς εἶναι νομίζω. κρινέτω δ' ὡς ἕκαστος τῶν ἀκουόντων βούλεται. Σοφοκλῆς μὲν ὁ τραγῳδοποιὸς ἐν Λαοκόωντι δράματι, μελλούσης ἁλίσκεσθαι τῆς πόλεως, πεποίηκε τὸν Αἰνείαν ἀνασκευαζόμενον εἰς τὴν Ἴδην, κελευσθέντα ὑπὸ τοῦ πατρὸς Ἀγχίσου, κατὰ τὴν μνήμην ὧν Ἀφροδίτη ἐπέσκηψε, καὶ ἀπὸ τῶν νεωστὶ γενομένων περὶ τοὺς Λαοκοωντίδας σημείων, τὸν μέλλοντα ὄλεθρον τῆς πόλεως συντεκμηράμενον. ἔχει δὲ αὐτῷ τὰ ἰαμβεῖα ἐν ἄλλῳ προσώπῳ λεγόμενα ὧδε·

Νῦν δ' ἐν πύλαισιν Αἰνείας ὁ τῆς θεοῦ
Πάρεστ', ἐπ' ὤμων πατέρ' ἔχων κεραυνίου
Νῶτου καταστάζοντα βύσσινον φάρος.
Κυκλεῖ δὲ πᾶσαν οἰκετῶν παμπληθίαν·
Συνοπάζεται δὲ πλῆθος οὐχ ὅσον δοκεῖ
Σοί, τοῖς δ' ἐρῶσι τῆς ἀποικίας Φρυγῶν.

Μενεκράτης δὲ ὁ Ξάνθιος προδοῦναι τοῖς Ἀχαιοῖς αὐτὸν ἀποφαίνει τὴν πόλιν τῆς πρὸς Ἀλέξανδρον ἔχθρας ἕνεκα· καὶ διὰ τὴν εὐεργεσίαν ταύτην Ἀχαιοὺς αὐτῷ συγχωρῆσαι διασώσασθαι τὸν οἶκον. σύγκειται δὲ ὁ λόγος αὐτῷ ἀρξαμένῳ ἀπὸ Ἀχιλλέως ταφῆς, τὸν τρόπον τόνδε· „Ἀχαιοὺς δ' ἀνίη εἶχε, καὶ „ἐδόκεον τῆς στρατιῆς τὴν κεφαλὴν ἀπηράχθαι. „ὅμως δὲ τάφον αὐτῷ δαίσαντες, ἐπολέμεον γῇ πά-„σῃ, ἄχρις Ἴλιος ἑάλω Αἰνείεω ἐνδόντος. Αἰνείης γὰρ „ἄτιτος ἐὼν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἀπὸ γερέων ἱερῶν

„ἐξειργόμενος, ἀνέτρεψε Πρίαμον· ἐργασάμενος δὲ „ταῦτα, εἷς Ἀχαιῶν ἐγεγόνει.“ ἄλλοι δέ τινες ἐπὶ τοῦ ναυστάθμου τοῦ Τρωϊκοῦ τυχεῖν αὐτὸν τηνικαῦτα διατρίβοντα λέγουσιν. οἱ δ᾽ εἰς Φρυγίαν ἀπεσταλμένον ὑπὸ Πριάμου μετὰ δυνάμεως ἐπί τινα χρείαν στρατιωτικήν. εἰσὶ δ᾽ οἳ μυθωδεστέραν αὐτοῦ ποιοῦσι τὴν ἔξοδον. ἐχέτω δ᾽ ὅπῃ τὶς αὐτὸν πείθει.

XLIX. Τὰ δὲ μετὰ τὴν ἔξοδον ἔτι πλείω παρέχει τοῖς πολλοῖς ἀπορίαν. οἱ μὲν γὰρ ἕως Θρᾴκης ἀγαγόντες αὐτὸν, ἐκεῖ λέγουσι τελευτῆσαι τὸν βίον· ὧν ἐστι Κεφάλων τε Γεργίθιος, καὶ Ἡγήσιππος ὁ περὶ Παλλήνης γράψας, ἄνδρες ἀρχαῖοι καὶ λόγου ἄξιοι. ἕτεροι δὲ ἐκ Θρᾴκης ἀναστήσαντες αὐτὸν, ἕως Ἀρκαδίας παρακομίζουσιν. οἰκῆσαι δὲ λέγουσιν ἐν Ὀρχομενῷ τε τῷ Ἀρκαδικῷ, καὶ τῇ Νήσῳ λεγομένῃ, καί περ οὔσῃ μεσόχθονι, ὑπὸ τελμάτων καὶ ποταμοῦ· τάς τε καλουμένας Καπύας, Αἰνείου τε καὶ Τρώων ἀπόκτισιν εἶναι, Καπύας ὀνομασθείσας ἀπὸ τοῦ Τρωϊκοῦ Κάπυος. λέγεται δὲ ταῦτα ἄλλοις τε καὶ Ἀρίσθῳ γράψαντι τὰ Ἀρκαδικά. εἰσὶ δ᾽ οἳ καὶ δεῦρο μὲν ἀφικέσθαι τὸν Αἰνείαν μυθολογοῦσιν, οὐ μέντοι τὴν τελευτὴν αὐτῷ τοῦ βίου συμπεσεῖν ἐν τούτοις τοῖς χωρίοις, ἀλλ᾽ ἐν Ἰταλίᾳ, ὡς ἄλλοι τε πολλοὶ δηλοῦσι, καὶ Ἀγάθυλλος Ἀρκὰς ὁ ποιητὴς ἐν ἐλεγείῳ λέγων ὧδε·

Ἵκετο δ᾽ Ἀρκαδίην, Νήσῳ δ᾽ ἐγκάτθετο παῖδας
Δοιὰς, Κωδώνης λέκτρα καὶ Ἀνθεμόνης.
Αὐτὸς δ᾽ Ἑσπερίην ἔσυτο χθόνα, γείνατο δ᾽ υἷα
Ῥωμύλον.

*Τῆς δὲ ἐπὶ Ἰταλίαν Αἰνείου καὶ Τρώων ἀφίξεως Ῥωμαῖοί τε πάντες βεβαιωταὶ, καὶ τὰ δρώμενα ὑπ᾽ αὐτῶν ἔν τε θυσίαις καὶ ἑορταῖς, μηνύματα, Σιβύλλης τε λόγια, καὶ χρησμοὶ Πυθικοὶ, καὶ ἄλλα πολλά· ὧν οὐκ ἄν τις ὡς εὐπρεπείας ἕνεκα συγκειμένων ὑπερίδοι. πολλὰ δὲ καὶ παρ᾽ Ἕλλησι γνωρίσματα καὶ φανερὰ εἰς τόδε χρόνου λείπεται, ἔνθα ὡρμίσαντο καὶ παρ᾽ οἷς διατριβὴν ἀπλοίας ἕνεκα ἐποιήσαντο· ὧν ἐγὼ μνήμην ὡς ἂν οἷός τε ὦ, πολλῶν ὄντων, διὰ βραχυτάτων ποιήσομαι. πρῶτον μὲν εἰς Θρᾴκην ἀφικόμενοι, κατὰ τὴν χεῤῥόννησον, ἣ καλεῖται Παλλήνη, ὡρμίσαντο. εἶχον δὲ αὐτὴν, ὥσπερ ἔφην, βάρβαροι, Κρουσαῖοι καλούμενοι, καὶ παρέσχον αὐτοῖς τὰς καταγωγὰς ἀσφαλεῖς. μείναντες δὲ τὴν χειμερινὴν ὥραν αὐτόθι, νεὼν Ἀφροδίτης ἱδρύσαντο ἐπὶ τῶν ἀκρωτηρίων ἑνὸς, καὶ πόλιν Αἴνειαν ἔκτισαν, ἐν ᾗ τούς τε ἀπὸ καμάτων ἀδυνάτους πλεῖν, καὶ ὅσοις αὐτοῦ μένειν βουλομένοις ἦν, ὡς ἐν οἰκείᾳ γῇ τὸ λοιπὸν ἐσομένους, ἀπελίποντο. αὕτη διέμεινεν ἕως τῆς Μακεδόνων δυναστείας τῆς κατὰ τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου γενομένης· ἐπὶ δὲ τῆς Κασσάνδρου βασιλείας καθῃρέθη, ὅτε Θεσσαλονίκη πόλις ἐκτίζετο· καὶ οἱ Αἰνειᾶται σὺν ἄλλοις πολλοῖς εἰς τὴν νεόκτιστον μετῴκησαν.*

L. *Ἐκ δὲ τῆς Παλλήνης ἄραντες οἱ Τρῶες εἰς Δῆλον ἀφικνοῦνται, βασιλεύοντος αὐτῆς Ἀνίου· καὶ ἦν πολλὰ σημεῖα ἐν Δήλῳ τῆς τε Αἰνείου καὶ Τρώων παρουσίας, ἥνθει τε καὶ ᾠκίσθη νῆσος. ἔπειτα εἰς Κύθηρα ἑτέραν νῆσον, ἣ πρόκειται Πελοπον-*

νήσου, παραγενόμενοι, ἱερὸν Ἀφροδίτης ἱδρύονται. ἀπὸ δὲ Κυθήρων ποιούμενοι τὸν πλοῦν, οὐ πρόσω τῆς Πελοποννήσου, τῶν ἑταίρων τινὰ τῶν Αἰνείου Κίναιθον ἐπὶ τῶν ἀκρωτηρίων ἑνὸς θάπτουσιν, ὃ νῦν ἀπ' ἐκείνου Κιναίθιον καλεῖται· καὶ τὴν πρὸς Ἀρκάδας συγγένειαν ἀνανεωσάμενοι, περὶ ἧς ἐν ὑστέρῳ λόγῳ διηγήσομαι, χρόνον τε ὀλίγον περὶ ταῦτα τὰ χωρία διατρίψαντες, καὶ ὑπολιπόμενοί τινας σφῶν αὐτῶν, εἰς Ζάκυνθον ἀφικνοῦνται. δεξαμένων δ' αὐτοὺς καὶ τῶν Ζακυνθίων πρὸς φιλίαν διὰ τὸ συγγενές· Δαρδάνῳ γὰρ τῷ Διὸς καὶ Ἠλέκτρας τῆς Ἀτλαντίδος, δύο γενέσθαι φασὶν ἐκ Βατείας παῖδας, Ζάκυνθόν τε καὶ Ἐριχθόνιον· ὧν ὁ μὲν Αἰνείου πρόγονος ἦν· Ζάκυνθος δὲ, τῆς νήσου κτίστης. ταύτης δὴ τῆς συγγενείας ἀναμνήσει, καὶ φιλοφροσύνῃ τῶν ἐπιχωρίων διατρίβοντες αὐτόθι, καὶ ἅμα ἀπλοίᾳ κατειργόμενοι, θύουσιν Ἀφροδίτῃ πρὸς τῷ κατασκευασθέντι ἱερῷ θυσίαν, ἣν εἰς τόδε χρόνου συντελοῦσι κοινῇ Ζακύνθιοι, καὶ ἀγῶνα ποιοῦσιν ἐφήβοις, τῶν τε ἄλλων ἀγωνισμάτων, καὶ δρόμου· τὸ δὲ νικητήριον ὁ πρῶτος ἐλθὼν εἰς τὸν νεὼν λαμβάνει· λέγεται δὲ Αἰνείου καὶ Ἀφροδίτης ὁ δρόμος, καὶ ξόανα τούτων ἕστηκεν ἀμφοτέρων. ἐκεῖθεν δὲ πελάγιον ποιησάμενοι τὸν πλοῦν, εἰς Λευκάδα κατάγονται, κατεχόντων ἔτι τὸ χωρίον Ἀκαρνάνων. κἀν ταύτῃ πάλιν ἱερὸν Ἀφροδίτης ἱδρύονται τοῦτο ὃ νῦν ἐστιν ἐν τῇ νησίδι τῇ μεταξὺ τοῦ Διορύκτου τε καὶ τῆς πόλεως· καλεῖται δὲ Ἀφροδίτης Αἰνειάδος. ἄραντες δὲ αὐτόθεν καὶ ἐπὶ τὸ Ἄκτιον ἐλθόντες, ὁρμίζονται τοῦ Ἀμ-

βρακικοῦ κόλπου πρὸς τὸ ἀκρωτήριον. κἀκεῖθεν εἰς Ἀμβρακίαν ἀφικνοῦνται πόλιν, ἧς ἐβασίλευεν Ἄμβραξ ὁ Δεξαμενοῦ τοῦ Ἡρακλέους. καὶ ὑπολείπονται ἑκατέρωθι μνημεῖα τῆς ἀφίξεως· ἐν Ἀκτίῳ μὲν, Ἀφροδίτης Αἰνειάδος ἱερὸν, καὶ πλησίον αὐτοῦ θεῶν μεγάλων, ἃ καὶ εἰς ἐμὲ νῦν· ἐν δὲ Ἀμβρακίᾳ, ἱερὸν τῆς αὐτῆς θεοῦ, καὶ ἡρῷον Αἰνείου πλησίον τοῦ μικροῦ θεάτρου, ἐν ᾧ καὶ ξόανον μικρὸν ἀρχαϊκὸν Αἰνείου λεγόμενον, καὶ αὐτὸ θυσίαις ἐγέραιρον αἱ καλούμεναι παρ' αὐτοῖς ἀμφίπολοι.

LI. Ἐκ δὲ Ἀμβρακίας, Ἀγχίσης μὲν τὰς ναῦς ἔχων, παρὰ γῆν κομιζόμενος, εἰς Βουθρωτὸν λιμένα τῆς Ἠπείρου κατάγεται. Αἰνείας δὲ καὶ οἱ ἀκμαιότατοι σὺν αὐτῷ τοῦ στρατοῦ, διανύσαντες ἡμερῶν δυοῖν ὁδὸν, εἰς Δωδώνην ἀφικνοῦνται χρησόμενοι τῷ θεῷ· καὶ καταλαμβάνουσι Τρῶας τοὺς αὐτοῦ σὺν Ἑλένῳ. ἀνελόμενοι δὲ χρησμοὺς περὶ τῆς ἀποικίας, καὶ τὸν θεὸν ἀναθήμασι δωρησάμενοι Τρωϊκοῖς, ἄλλοις τε, καὶ κρατῆρσι χαλκοῖς, ὧν τινες ἔτι περίεισιν ἐπιγραφαῖς πάνυ ἀρχαίαις δηλοῦντες τοὺς ἀναθέντας, ἐπὶ τὸ ναυτικὸν ἀφικνοῦνται, τεττάρων μάλιστα ἡμερῶν διελθόντες ὁδόν. ἐκ δὲ Βουθρωτοῦ παρὰ γῆν κομισθέντες ἄχρι λιμένος, Ἀγχίσου μὲν τότε ὀνομασθέντος, νῦν δὲ ἀσαφεστέραν ἔχοντος ὀνομασίαν, ἱερὸν καὶ αὐτόθι τῆς Ἀφροδίτης ἱδρυσάμενοι, διαίρουσι τὸν Ἰόνιον, ἡγεμόνας ἔχοντες τῆς ναυτιλίας, οἳ συνέπλευσαν αὐτοῖς ἐθελούσιοι, συνεπισπώμενοι τοὺς σὺν Πάτρωνι τῷ Θουρίῳ· καὶ αὐτῶν οἱ μὲν πλείους, ἐπειδὴ σῶος ὁ στρατὸς εἰς

Ἰταλίαν ἀφίκετο, ἐπ' οἴκου αὖθις ἀνεκομίσθησαν. Πάτρων δὲ πεισθεὶς ὑπ' Αἰνείου κοινωνεῖν τῆς ἀποικίας, καὶ σὺν αὐτῷ τινες τῶν φίλων, ὑπέμειναν ἐν τῷ στόλῳ· οὓς ἔνιοί φασιν ἐν Ἀλουντίῳ κατοικῆσαι τῆς Σικελίας. ταύτης ὑπομνήσει τῆς εὐεργεσίας, Ἀκαρνᾶσι Ῥωμαῖοι Λευκάδα καὶ Ἀνακτόριον, ἀφελόμενοι Κορινθίους, ἀνὰ χρόνον ἐχαρίσαντο, Οἰνιάδας τε ἀποκαταστῆσαι βουλομένοις ἐπέτρεψαν, καὶ τὰς Ἐχινάδας νήσους καρποῦσθαι κοινῇ μετ' Αἰτωλῶν ἔδωκαν. οἱ δὲ σὺν Αἰνείᾳ ποιησάμενοι τὴν ἀπόβασιν οὐ καθ' ἓν χωρίον τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ ταῖς μὲν πλείσταις ναυσὶ πρὸς ἄκραν Ἰαπυγίας ὁρμισάμενοι, ἣ τότε Σαλεντῖνος ἐγένετο· ταῖς δὲ λοιπαῖς κατὰ τὸ καλούμενον Ἀθηναῖον, ἔνθα καὶ αὐτὸς Αἰνείας ἐτύγχανεν ἐπιβὰς Ἰταλίας· τοῦτο δὲ τὸ χωρίον ἐστὶν ἀκρωτήριον καὶ ἐπ' αὐτῷ θερινὸς ὅρμος, ὃς ἐξ ἐκείνου λιμὴν Ἀφροδίτης καλεῖται· παρέπλευσαν ἄχρι πορθμοῦ, διὰ χειρὸς ἔχοντες Ἰταλίαν, ἴχνη τινὰ κἂν τούτοις ὑπολειπόμενοι τοῖς τόποις τῆς ἀφίξεως, ἄλλα τε, καὶ φιάλην χαλκῆν ἐν Ἥρας ἱερῷ, γραφῇ δηλοῦσαν ἀρχαίᾳ τοῦ δωρησαμένου τὴν θεὸν Αἰνείου τοὔνομα.

LII. Γενόμενοι δὲ κατὰ Σικελίαν, εἴ τε γνώμῃ χρησάμενοι τῇδε ὁρμίσασθαι, εἴ τε καὶ ὑπὸ ἀνέμων πονηρῶν βιασθέντες, ἃ δὴ φιλεῖ περὶ θάλασσαν γίνεσθαι τήνδε, κατάγονται τῆς νήσου περὶ τὰ καλούμενα Δρέπανα· ἔνθα περιτυγχάνουσι τοῖς σὺν Ἐλύμῳ καὶ Αἰγέστῳ προεξελθοῦσιν ἐκ τῆς Τροίας, οἳ τύχης τε καὶ πνεύματος οὐρίου λαβόμενοι, καὶ

ἅμα οὐ πολλῇ ἀποσκευῇ βαρυνόμενοι, δι' ὀλίγου κατήχθησαν εἰς Σικελίαν, καὶ ᾤκησαν περὶ ποταμὸν λεγόμενον Κριμισὸν, ἐν γῇ Σικανῶν, πρὸς φιλίαν λαβόντες παρ' αὐτῶν τὸ χωρίον, διὰ τὴν Αἰγέστου συγγένειαν γενομένου τε καὶ τραφέντος ἐν Σικελίᾳ. κατὰ τοιόνδε τι πάθος. τῶν προγόνων αὐτοῦ τις ἀνὴρ ἐπιφανὴς, ἐκ τοῦ Τρωϊκοῦ γένους ὢν, Λαομέδοντι διάφορος γίνεται, καὶ αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ἐπ' αἰτίᾳ δή τινι λαβὼν κτείνει, καὶ γένος αὐτοῦ τὸ ἄῤῥεν ἅπαν, ὑπὸ δέους μή τι πρὸς αὐτῶν πάθῃ· τὰς δὲ θυγατέρας παρθένους ἔτι οὔσας ἀποκτεῖναι μὲν οὐκ εὐπρεπὲς ἐνόμισε, Τρωσὶ δὲ συνοικούσας περιϊδεῖν οὐκ ἀσφαλὲς, δίδωσι δ' αὐτὰς ἐμπόροις, ὡς προσωτάτω κελεύσας ἀπάγειν. ταύταις ἀπιούσαις συνεκπλεῖ μειράκιόν τι τῶν ἐπιφανῶν, κρατούμενον ἔρωτι τῆς ἑτέρας, καὶ γαμεῖ τὴν παιδίσκην ἀχθεῖσαν εἰς Σικελίαν, καὶ γίνεται αὐτοῖς παῖς ἐν Σικελοῖς διατρίβουσιν, Αἴγεστος ὄνομα· ὃς ἤθη καὶ γλῶσσαν τὴν τῶν ἐπιχωρίων ἐκμαθὼν, ἐπειδὴ τοὺς γονεῖς αὐτῷ τελευτῆσαι συνέβη, βασιλεύοντος ἐν Τροίᾳ Πριάμου, κάθοδον αὐτῷ δοθῆναι διαπράττεται· καὶ συνδιενέγκας τὸν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς πόλεμον, ἁλισκομένης τῆς πόλεως, ἀπέπλει πάλιν εἰς Σικελίαν, σὺν Ἐλύμῳ ποιησάμενος τὴν φυγὴν ἐν τρισὶ ναυσὶν, ἃς Ἀχιλλεὺς ἔχων ὅτε τὰς Τρωΐδας ἐληΐζετο πόλεις, ἕρμασιν ὑφάλοις περιπεσούσας ἀπέβαλεν. ἐντυχὼν δὲ τοῖς εἰρημένοις Αἰνείας ἀνδράσι, φιλοφρονεῖται αὐτοὺς, καὶ κατασκευάζεται αὐτοῖς πόλεις, Αἴγεσταν καὶ Ἔλυμα, καί τινα καὶ μοῖραν τῆς ἑαυτοῦ στρα-

τιῶς ἐν τοῖς πολίσμασιν ὑπολείπεται· ὡς μὲν ἐγὼ εἰκάζω, γνώμῃ ἑκουσίῳ χρησάμενος, ἵνα τοῖς ὑπὸ καμάτων βαρυνομένοις, ἢ καὶ ἄλλως θαλάττῃ ἀχθομένοις ἀναπαύσεις γίνοιντο, καὶ καταγωγαὶ ἀσφαλεῖς· ὡς δέ τινες γράφουσι, τοῦ ναυτικοῦ μειωθέντος αὐτῷ, διὰ τὴν ἔμπρησιν ἣν ἐποιήσαντο τῶν γυναικῶν τινες ἀχθόμεναι τῇ πλάνῃ, τὸν οὐκέτι δυνάμενον συμπλεῖν ὄχλον ἐκ τῶν κατακεκαυμένων νεῶν, ἀνάγκῃ καταλιπών.

LIII. Τεκμήρια δὲ τῆς εἰς Σικελοὺς Αἰνείου τε καὶ Τρώων ἀφίξεως πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, περιφανέστατα δὲ τῆς Αἰνειάδος Ἀφροδίτης ὁ βωμὸς ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τοῦ Ἐλύμου ἱδρυμένος, καὶ ἱερὸν Αἰνείου ἱδρυμένον ἐν Αἰγέστῃ· τὸν μὲν, αὐτοῦ κατασκευάσαντος Αἰνείου τῇ μητρί· τὸ δὲ ἱερὸν, τῶν ὑπολειφθέντων ὑπὸ τοῦ στόλου τῇ μνήμῃ τοῦ σώσαντος σφᾶς ἀνάθημα ποιησαμένων. τὸ μὲν δὴ σὺν Ἐλύμῳ καὶ Αἰγέστῳ Τρωϊκὸν ἐν τούτοις κατέμεινε τοῖς χωρίοις, καὶ διετέλεσαν Ἔλυμοι καλούμενοι. πρόσθεν γὰρ κατὰ τὴν ἀξίωσιν Ἔλυμος, ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ γένους ὤν· ἀφ᾽ οὗ τὴν κλῆσιν οἱ σύμπαντες ἔλαβον. οἱ δὲ σὺν τῷ Αἰνείᾳ πλέοντες ἀπὸ Σικελίας διὰ τοῦ Τυῤῥηνικοῦ πελάγους, πρῶτον μὲν ὡρμίσαντο τῆς Ἰταλίας κατὰ τὸν λιμένα Παλίνουρον, ὃς ἀφ᾽ ἑνὸς τῶν Αἰνείου κυβερνητῶν τελευτήσαντος αὐτόθι, ταύτης τυχεῖν λέγεται τῆς ὀνομασίας. ἔπειτα νήσῳ προσέσχον, ᾗ τοὔνομα ἔθεντο Λευκασίαν, ἀπὸ γυναικὸς ἀνεψιᾶς Αἰνείου, περὶ τόνδε τὸν τόπον ἀποθανούσης. ἐκεῖθεν δὲ κατάραντες εἰς λιμένα καλὸν

καὶ βαθὺν ἐν Ὀπικοῖς, τελευτήσαντος καὶ αὐτόθι Μισήνου τῶν ἐπιφανῶν τινος, ἀπ' ἐκείνου τὸν λιμένα ὠνόμασαν. νήσῳ τε Προχύτῃ καὶ ἀκρωτηρίῳ καὶ ἐπιτυχεῖ προσορμισάμενοι, κατὰ ταῦτα τίθενται τὰς ἐπικλήσεις τοῖς τόποις, γυναικῶν ἀποθανουσῶν βουλόμενοι μνημεῖα ποιῆσαι τὰ χωρία. τούτων δὲ ἡ μὲν, συγγενὴς Αἰνείου λέγεται γενέσθαι· ἡ δὲ, τροφός. τελευτῶντες δὲ ἀφικνοῦνται τῆς Ἰταλίας εἰς Λωρεντόν· ἔνθα τῆς πλάνης παυσάμενοι, χάρακα ἔθεντο· καὶ τὸ χωρίον, ἐν ᾧ κατεστρατοπεδεύσαντο, ἐξ ἐκείνου Τροία καλεῖται· ἀπέχει δὲ τῆς θαλάττης, ἀμφὶ τοὺς τέτταρας σταδίους. ἔγραψα δὲ ταῦτα, καὶ τὴν παρέκβασιν ἐποιησάμην τοῦ ἀναγκαίου χάριν· ἐπειδὴ συγγραφέων οἱ μὲν οὐδ' ἐλθεῖν Αἰνείαν φασὶν εἰς Ἰταλίαν ἅμα Τρωσὶν· οἱ δ' ἕτερον Αἰνείαν, οὐ τὸν ἐξ Ἀγχίσου καὶ Ἀφροδίτης γενόμενον· οἱ δὲ Ἀσκάνιον τὸν Αἰνείου· οἱ δ' ἄλλους τινάς. εἰσὶ δ' οἳ τὸν ἐξ Ἀφροδίτης Αἰνείαν λέγουσι καταστήσαντα λόχον εἰς Ἰταλίαν, ἀνακομισθῆναι πάλιν οἴκαδε, καὶ βασιλεῦσαι τῆς Τροίας· τελευτῶντα δὲ καταλιπεῖν Ἀσκανίῳ τῷ υἱῷ τὴν βασιλείαν, καὶ τὸ ἀπ' ἐκείνου γένος ἐπιπλεῖστον κατασχεῖν τὴν ἀρχήν· ὡς μὲν ἐγὼ εἰκάζω, τοῖς Ὁμήρου ἔπεσιν οὐκ ὀρθῶς λαμβανομένοις παρακρουσθέντες, πεποίηται γὰρ αὐτῷ ἐν Ἰλιάδι Ποσειδῶν προλέγων τὴν μέλλουσαν ἔσεσθαι περὶ τὸν Αἰνείαν καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνου γενησομένους ἐπιφάνειαν, ὧδέ πως·

Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει,
Καὶ παῖδες παίδων, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.

ὑπολαβόντες οὖν τὸν Ὅμηρον ἐν Φρυγίᾳ δυναστεύοντας εἰδέναι τοὺς ἄνδρας, ὡς δὴ οὐ δυνατὸν ἐν Ἰταλίᾳ οἰκοῦντας βασιλεύειν Τρώων, τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ Αἰνείου ἀναπλάττουσιν. ἄρχειν δὲ δὴ τῶν Τρώων οὓς ἐπήγετο, καὶ ἄλλοθι πολιτευομένων, οὐ δυνατὸν ἦν; ἔχοι δ' ἄν τις τῆς ἀπάτης καὶ ἑτέρας αἰτίας λαβεῖν.

LIV. Εἰ δέ τινας ταράττοι τὸ πολλαχῇ λέγεσθαί τε καὶ δείκνυσθαι τάφους Αἰνείου, ἀμηχάνου ὄντος ἐν πλείοσι τὸν αὐτὸν τεθάφθαι χωρίοις, ἐνθυμηθέντες ὅτι κοινόν ἐστιν ἐπὶ πολλῶν τοῦτό γε τὸ ἄπορον, καὶ μάλιστα τῶν μὲν ἐπιφανεῖς τὰς τύχας ἐχόντων, πλάνητας δὲ τοὺς βίους ἐσχηκότων, μαθέτωσαν ὅτι χωρίον μὲν ἓν τὸ δεξάμενον τὰ σώματα αὐτῶν ἦν, μνημεῖα δὲ παρὰ πολλοῖς κατεσκεύαστο, δι' εὔνοιαν τῶν ἐν ὠφελείαις τισὶ δι' αὐτοὺς γενομένων, μάλιστα εἰ τοῦ γένους αὐτῶν τι περιῆν, ἢ πόλεώς τινος ἀπόκτισις, ἢ χρόνιοί τινες καὶ φιλάνθρωποι μοναί· οἷα δὴ καὶ περὶ τόνδε τὸν ἥρωα μυθολογούμενα ἴσμεν. Ἰλίῳ μὲν γὰρ τὸ μὴ πασσυδὶ διαφθαρῆναι κατὰ τὴν ἅλωσιν παρασχών· τῇ δὲ καλουμένῃ Βεβρυκίᾳ τὸ ἐπικουρικὸν διασωθῆναι παρασκευάσας· Φρυγίᾳ δὲ βασιλέα τὸν υἱὸν Ἀσκάνιον καταλιπών· ἐν Παλλήνῃ δὲ πόλιν ἐπώνυμον κτίσας· ἐν Ἀρκαδίᾳ δὲ θυγατέρα κηδεύσας· ἐν Σικελίῳ δὲ μέρος τῆς στρατιᾶς ὑπολιπόμενος· ἐν πολλοῖς δὲ ἄλλοις χωρίοις φιλανθρώπους τὰς διατριβὰς ποιήσασθαι δοκῶν, ἑκούσιον εἶχε παρ' αὐτῶν τὴν εὔνοιαν, δι' ἣν τὸν μετ' ἀνθρώπων βίον ἐκλιπὼν ἡρίοις ἐκοσμεῖτο, καὶ μνημάτων κατασκευαῖς πολ-

λαχῇ. ἐπεὶ φέρε τίνας αἰτίας ἔχει τὶς ὑποθέσθαι τῶν ἐν Ἰταλίᾳ αὐτοῦ μνημάτων; ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων καὶ αὖθις λεχθήσεται, καθότι ἂν ὁ λόγος ἐφ' ἑκάστου καιροῦ δηλωθῆναι ἀπαιτῇ.

LV. Τοῦ δὲ μηκέτι προσώτερον τῆς Εὐρώπης πλεῦσαι τὸν Τρωϊκὸν στόλον, οἵ τε χρησμοὶ ἐγένοντο αἴτιοι, τέλος λαβόντες ἐν τούτοις τοῖς χωρίοις, καὶ τὸ δαιμόνιον πολλαχῶς τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν ἐνδεικνύμενον. ἐπεὶ γὰρ ὅρμῳ χρησάμενοι τῷ Λωρεντῷ, σκηνὰς ἐπήξαντο περὶ τὸν αἰγιαλὸν, πρῶτον μὲν πιεζομένοις τοῖς ἀνθρώποις ὑπὸ δίψης, οὐκ ἔχοντος ὕδωρ τοῦ τόπου· λέγω δὲ ἃ παρὰ τῶν ἐγχωρίων παρέλαβον· λιβάδες αὐτόμαται νάματος ἡδίστου ἐκ γῆς ἀνελθοῦσαι ὤφθησαν, ἐξ ὧν ἤτε στρατιὰ πᾶσα ὑδρεύσατο, καὶ ὁ τόπος περίῤῥυτος γέγονε, μέχρι θαλάσσης καταβάντος ἀπὸ τῶν πηγῶν τοῦ ῥεύματος. νῦν μέντοι οὐκέτι πλήθουσιν, ὥστε καὶ ἀποῤῥεῖν, αἱ λιβάδες, ἀλλ' ἔστιν ὀλίγον ὕδωρ ἐν κοίλῳ χωρίῳ συνεστηκὸς, λεγόμενον ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ἱερὸν ἡλίου· καὶ βωμοὶ δύο παρ' αὐτῷ δείκνυνται, ὁ μὲν πρὸς ἀνατολὰς τετραμμένος, ὁ δὲ πρὸς δύσεις, Τρωϊκὰ ἱδρύματα, ἐφ' ὧν τὸν Αἰνείαν μυθολογοῦσι πρώτην θυσίαν ποιήσασθαι τῷ θεῷ χαριστήριον τῶν ὑδάτων. ἔπειτα ἄριστον αἱρουμένοις αὐτοῖς ἐπὶ τοῦ δαπέδου, σέλινα μὲν πολλοῖς ὑπέστρωτο, καὶ ἦν ταῦτα ὥσπερ τράπεζα τῶν ἐδεσμάτων· ὡς δέ φασί τινες, ἴτρια καρποῦ πεποιημένα πυρίνου, καθαρότητος ταῖς τροφαῖς ἕνεκα. ἐπεὶ δὲ αἱ παρατεθεῖσαι τροφαὶ κατανάλωντο, καὶ τῶν ὑπεστρωμένων αὐτοῖς σελίνων εἴτε ἰτρίων ἔφαγέ τις,

καὶ αὖθις ἕτερος, τοῦτο τυγχάνει τὶς εἰπὼν εἴτε τῶν Αἰνείου παίδων, ὡς λόγος ἔχει, εἴτε τῶν ὁμοσκήνων, Ἀλλ' ἡμῖν γε ἤδη καὶ ἡ τράπεζα κατεδήδοται· ὡς δὲ τοῦτο ἤκουσαν, ἅπαντες ἀνεθορύβησαν, ὡς τὰ πρῶτα τοῦ μαντεύματος ἤδη σφίσι τέλος ἔχοι. ἦν γάρ τι θέσφατον αὐτοῖς, ὡς μέν τινες λέγουσιν, ἐν Δωδώνῃ γενόμενον· ὡς δ' ἕτεροι γράφουσιν, ἐν Ἐρυθραῖς σχεδίῳ τῆς Ἴδης, ἔνθα ᾤκει Σίβυλλα ἐπιχωρία νύμφη χρησμῳδὸς, ἣ αὐτοῖς ἔφρασε πλεῖν ἐπὶ δυσμῶν ἡλίου, ἕως ἂν εἰς τοῦτο τὸ χωρίον ἔλθωσιν, ἐν ᾧ κατεδοῦνται τὰς τραπέζας· ὅταν δὲ τοῦτο μάθωσι γενόμενον, ἡγεμόνα τετράποδα ποιησαμένους, ὅπου ἂν κάμῃ τὸ ζῶον, ἐνταῦθα δείμασθαι πόλιν. τοῦτο δὴ τὸ θεοπρόπιον ἀναμνησθέντες, οἱ μὲν τὰ ἕδη τῶν θεῶν, Αἰνείου κελεύσαντος, εἰς τὸ ἀποδειχθὲν χωρίον ἐκ τῆς νεὼς ἐξέφερον· οἱ δὲ βάθρα καὶ βωμοὺς κατεσκεύαζον αὐτοῖς· αἱ δὲ γυναῖκες, ὀλολυγῇ καὶ χορείαις χρώμεναι, παρεκόμιζον τὰ ἱερά· οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Αἰνείαν, παρασκευασθείσης θυσίας, ἔχοντες τοὺς στεφάνους περὶ τὸν βωμὸν ἔστησαν.

LVI. Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι τὰς εὐχὰς ἐποιήσαντο, ἡ μέλλουσα καθιεροῦσθαι ὗς, ἐγκύμων οὖσα καὶ οὐ πρόσω τόκου, καταρχομένων αὐτῆς τῶν ἱερέων, διασεισαμένη καὶ ἀποφυγοῦσα τοὺς κατέχοντας ἄνω θαλάττης ἔθει. Αἰνείας δὲ μαθὼν ὅτι ταύτην ἄρα τὴν τετράποδα ἡγεμόνα τὸ θέσφατον αὐτοῖς ἐδήλου, παρηκολούθει σὺν ὀλίγοις μικρὸν ὑπολειπόμενος, δεδοικὼς μὴ ὑπὸ θορύβου τῶν διωκόντων ἀποτραπείη τῆς κατὰ δαίμονα ὁδοῦ. καὶ ἡ μὲν ἀμφὶ τοὺς

εἴκοσι καὶ τέτταρας σταδίους ἀπὸ θαλάττης διελθοῦσα λόφον τινὰ προσανατρέχει, ἔνθα ὑπὸ καμάτου μοχθήσασα καθέζεται. τῷ δὲ Αἰνείᾳ· τέλος γὰρ τὰ μαντεύματα ἐφαίνετο ἔχειν· ὁρῶντι τὸ χωρίον γῆς τε οὐκ ἐν καλῷ, καὶ θαλάττης πρόσω, καὶ οὐδὲ ταύτης ἐνορμίσασθαι ἀγαθῆς, πολλὴ παρίσταται ἀμηχανία, πότερα χρὴ τῷ θεσφάτῳ πειθομένους αὐτοῦ κατοικεῖν, ἔνθα λυπηρὸν εἰσαεὶ βίον τρίψουσιν, οὐδενὸς χρηστοῦ ἀπολαύοντες, ἢ προσωτέρω χωρητέον ἐπὶ γῆς ἀμείνονος μάστευσιν. ταῦτα δὲ αὐτῷ διανοουμένῳ, καὶ τοὺς θεοὺς ἔχοντι δι᾽ αἰτίας, ἄφνω λέγεται φωνή τις ἐκ τῆς νάπης, ἀφανοῦς ὄντος τοῦ φθεγγομένου, προσπεσεῖν, κελεύουσα μένειν τε αὐτόθι, καὶ πολίζεσθαι διὰ ταχέων, καὶ μὴ τῷ ἀπόρῳ τῆς παρούσης δόξης ἐπιτρέψαντα, εἰ μὴ ἐν εὐβότῳ γῇ τὸν βίον ἱδρύσεται, τὴν μέλλουσάν τε καὶ ὅσον οὔπω παροῦσαν εὐτυχίαν ἀπώσασθαι. εἶναι γὰρ αὐτῷ πεπρωμένον ἐκ ταύτης ὁρμώμενον τῆς λυπρᾶς καὶ ὀλίγης πρῶτον οἰκήσεως, πολλὴν καὶ ἀγαθὴν ἐπικτήσασθαι γῆν σὺν χρόνῳ· παισὶ δὲ αὐτοῦ καὶ ἐγγόνοις ἔσεσθαι ἀρχὴν μεγίστην, καὶ ἐπὶ πλεῖστον χρόνον ἐκμηκυνομένην ὑπάρξειν. ταύτην μὲν οὖν ἐν τῷ παρόντι καταγωγὴν ἔσεσθαι τοῖς Τρωσί· μετὰ δὲ τοσούτους ἐνιαυτοὺς, ὅσους ἂν ἡ ὗς τέκῃ χοίρους, κτισθήσεσθαι πρὸς τῶν ἐξ ἐκείνου γενησομένων πόλιν ἑτέραν εὐδαίμονα καὶ μεγάλην. μαθόντα δὲ τὸν Αἰνείαν, καὶ νομίσαντα δαιμόνιόν τι χρῆμα τῆς φωνῆς εἶναι, ποιεῖν ὡς ὁ θεὸς ἐκέλευεν. ἕτεροι δὲ λέγουσιν ἀδημονοῦντι τῷ ἀνδρὶ, καὶ παρεικότι

τὸ σῶμα ὑπὸ λύπης, καὶ οὔτε ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου καταβάντι, οὔτε σῖτα προσενεγκαμένῳ, αὐτοῦ δὲ ὡς ἔτυχεν αὐλισθέντι τὴν νύκτα ἐκείνην, ἐπιστῆναι μεγάλην τινὰ καὶ θαυμαστὴν ἐνύπνιον τῶν θεῶν τινι τῶν πατρίων εἰκασθεῖσαν ὄψιν, τὰ λεχθέντα μικρῷ πρότερον ὑποτιθεμένην. ὁποτέρῳ δὲ τἀληθὲς ἔχει, θεοῖς ἂν εἴη γνώριμον. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ τριάκοντα λέγεται χοίρους ἡ ὗς τεκεῖν· καὶ τοσούτοις ἐνιαυτοῖς ὕστερον ὑπὸ Τρώων ἑτέραν κτισθῆναι πόλιν, κατὰ τὸ θέσφατον, ὑπὲρ ἧς ἐν οἰκείῳ τόπῳ διαλέξομαι.

LVII. Αἰνείας δὲ τῆς μὲν ὑὸς τὸν τόκον ἅμα τῇ γειναμένῃ τοῖς πατρῴοις ἁγίζει θεοῖς ἐν τῷ χωρίῳ τῷδε, οὗ νῦν ἐστιν ἡ καλιάς· καὶ αὐτὴν οἱ Λαουϊνιᾶται, τοῖς ἄλλοις ἄβατον φυλάττοντες, ἱερὰν νομίζουσι· τοῖς δὲ Τρωσὶ μεταστρατοπεδεῦσαι κελεύσας ἐπὶ τὸν λόφον, ἱδρύεται τὰ ἕδη τῶν θεῶν ἐν τῷ κρατίστῳ, καὶ αὐτίκα περὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ πολίσματος ἁπάσῃ προθυμίᾳ ὥρμητο, ἐλάμβανέ τε καταθέων ἐκ τῶν πέριξ χωρίων ὁπόσα εἰς τὸν πολισμὸν αὐτῷ ἦν χρήσιμα, καὶ μάλιστα ἔμελλε λυπηρὰ τοῖς ἀφαιρεθεῖσι φανήσεσθαι, σίδηρον, καὶ ξύλα, καὶ τὰς γεωργικὰς παρασκευάς. Λατίνῳ δὲ, ὃς ἦν τότε βασιλεὺς, πολεμοῦντι πρὸς ἔθνος ὅμορον, τοὺς καλουμένους Ῥοτόλους, καὶ δυσημεροῦντι κατὰ τὰς μάχας, ἀγγέλλεται τὰ γινόμενα ἐπὶ τὸ φοβερώτατον, ὡς ἀνάστατος αὐτοῦ γίνεται πᾶσα ἡ παράλιος ὑπερορίῳ στρατιᾷ, καὶ εἰ μὴ σὺν τάχει κωλύσει τὰ δρώμενα, ἰσχυρὸς αὐτῷ φανήσεται ὁ πρὸς τοὺς ἀστυγείτονας ἀγών. ἀκούσαντι δὲ τῷ ἀνδρὶ δέος εἰσέρχεται, καὶ αὐτίκα τοῦ

παρόντος πολέμου μεθέμενος, ἐπὶ τοὺς Τρῶας ἐλαύνει πολλῇ στρατιᾷ. ὁρῶν δὲ αὐτοὺς ὡπλισμένους τε ὡς Ἕλληνας, καὶ ἐν τάξει εὐκόσμῳ ἀκαταπλήκτως τὸ δεινὸν ὑπομένοντας, τῆς μὲν αὐτίκα παρακινδυνεύσεως, ὡς οὐκ ἂν ἐξ ἐφόδου αὐτοὺς ἔτι χειρωσόμενος, καθ᾽ ἣν ἔσχε λίαν οἴκοθεν ὁρμώμενος, ἀποτρέπεται· στρατοπεδευσάμενος δ᾽ ἐπὶ λόφου τινός, τὸ πρῶτον ἀναλαβεῖν ᾤετο δεῖν τὴν δύναμιν ἐκ τοῦ παρόντος κόπου, ὃς πολὺς ἐκ μακρᾶς ὁδοῦ καὶ συντόνου διώξεως αὐτοῖς ἐγένετο. αὐλισάμενος δὲ διὰ νυκτὸς αὐτόθι, γνώμην ἐποιεῖτο ἀρχομένης ἕω συμφέρεσθαι τοῖς πολεμίοις. ἐγνωκότι δὲ αὐτῷ ταῦτα λέγει τὶς ἐπιστὰς καθ᾽ ὕπνον ἐπιχώριος δαίμων, δέχεσθαι τοὺς Ἕλληνας τῇ χώρᾳ συνοίκους· ἥκειν γὰρ αὐτοὺς μέγα ὠφέλημα Λατίνων, καὶ κοινὸν Ἀβοριγίνων ἀγαθόν. Αἰνείᾳ δὲ οἱ πατρῷοι θεοὶ τῆς αὐτῆς νυκτὸς φανέντες παρακελεύονται πείθειν Λατῖνον ἑκόντα παρασχεῖν σφίσι τὴν οἴκησιν ἐν ᾧ βούλονται χωρίῳ, καὶ χρήσασθαι δυνάμει Ἑλληνικῇ συμμάχῳ μᾶλλον ἢ διαφόρῳ. ἀμφοτέρους δὲ τὸ ὄναρ ἐκώλυε ἄρχειν μάχης. ὡς δὲ ἡμέρα τε ἐγένετο, καὶ διεκοσμήθησαν εἰς μάχην αἱ δυνάμεις, κήρυκες ἧκον ὡς τοὺς ἡγεμόνας ἑκατέρωθεν, τὸ αὐτὸ ἀξιοῦντες, συνελθεῖν ἀλλήλους εἰς λόγους· καὶ ἐγένετο τοῦτο.

LVIII. Πρῶτος δὲ ὁ Λατῖνος ἔγκλημα ποιούμενος τὸν αἰφνίδιόν τε καὶ ἀκατάγγελτον πόλεμον, ἠξίου τὸν Αἰνείαν λέγειν, ὅστις ὢν καὶ τί βουλόμενος ἄγει καὶ φέρει τὰ χωρία, πεπονθὼς γε οὐδὲν δεινὸν πρότερον, καὶ οὐκ ἀγνοῶν ὅτι τὸν ἄρχοντα

πολέμου πᾶς ὁ προπαθὼν ἀμύνεται· παρασχόν τε ἂν αὐτῷ πᾶν, εἴ τινος ἐδεῖτο μετρίου, πρὸς φιλίαν, καὶ παρ' ἑκόντων εὑρίσκεσθαι τῶν ἐγχωρίων, παρελθὼν τὴν ἁπάντων ἀνθρώπων δικαίωσιν, αἴσχιον ἢ κάλλιον ἠξίωσε βίαν προσφέρων τὰ αὐτὰ λαμβάνειν. τοιαῦτα δὲ αὐτοῦ διαλεχθέντος, ἀπεκρίνατο Αἰνείας· „Ἡμεῖς γένος μὲν Τρῶες ἐσμὲν, πόλεως δὲ οὐ τῆς „ἀφανεστάτης ἐν Ἕλλησιν ἐγενόμεθα· ἣν ἀφαιρε„θέντες ὑπὸ Ἀχαιῶν δεκαετεῖ πολέμῳ χειρωθεῖσαν, „ἀλῆται περιερχόμενοι, πόλεώς τε καὶ χώρας ἐν ᾗ „τὸ λοιπὸν οἰκήσομεν ἀπορίᾳ, θεοῖς δὲ κελεύουσι „πειθόμενοι, δεῦρο ἀφίγμεθα· καὶ ἡμῖν, ὡς τὰ „θέσφατα λέγει, λιμὴν τῆς πλάνης ἥδε ἡ γῆ μόνη „λείπεται. πορίζόμεθα δὲ ἐκ τῆς χώρας ὧν ἡμῖν δεῖ, „δυστυχέστερον μᾶλλον ἢ εὐπρεπέστερον, ὡς ἥκιστα „νεωστὶ ἐβουλόμεθα. ἀμειψόμεθα δὲ αὐτὰ πολλαῖς „καὶ ἀγαθαῖς ἔργων ἀμοιβαῖς, παρέχοντες ὑμῖν καὶ „σώματα καὶ ψυχὰς εὖ πρὸς τὰ δεινὰ πεπαιδευμένας, „χρῆσθαι ὁπόσα βούλεσθε, τὴν ὑμετέραν γῆν φυλάτ„τοντες ἀδῄωτον, τὴν δὲ τῶν πολεμίων προθύμως συγ„κατακτώμενοι. ἱκέται δὲ ὑμῶν γινόμεθα μὴ πρὸς ὀρ„γὴν τὰ πεπραγμένα λαμβάνειν, ἐνθυμηθέντας ὡς „οὐ σὺν ὕβρει, ἀλλ' ὑπ' ἀνάγκης ταῦτα βιασθέντες „ἐποιοῦμεν: ἅπαν δὲ συγγνώμης ἄξιον τὸ ἀκούσιον. „καὶ ἃ ὑμᾶς μηδὲν αὐτὸν βουλεῦσαι περὶ ἡμῶν „χεῖρας προεχομένων· εἰ δὲ μὴ, θεοὺς καὶ δαίμονας „οἳ κατέχουσι τήνδε τὴν γῆν παραιτούμενοι συγ„γνώμονας ἡμῖν γενέσθαι καὶ ὧν ἠναγκασμένοι δρῶ„μεν, πειρασόμεθα πολέμου ἄρχοντας ὑμᾶς ἀμύ-

„νασθαι. οὐ γὰρ ἂν νῦν πρῶτον, οὐδὲ μεγίστου „πολέμου τοῦδε ἀπολαύσαιμεν." ὡς δὲ ταῦτα ὁ Λατῖνος ἤκουσεν, ἀπεκρίνατο πρὸς αὐτόν· „Ἀλλ' „ἔγωγε εὔνοιάν τε πρὸς ἅπαν τὸ Ἑλληνικὸν γένος „ἔχω, καὶ συμφοραῖς ἀνθρώπων ἀναγκαίαις πάνυ „ἄχθομαι· σώζεσθαί τε ὑμᾶς περὶ πολλοῦ ἂν ποιη„σαίμην, εἴ μοι δῆλοι γένησθε οἰκήσεως δεόμενοι „ἥκειν, ἐν ἀποχρήσει τε γῆς μοίρας, καὶ πρὸς φι„λίαν τῶν δοθησομένων μεθέξοντες, ἀλλ' οὐ τὴν ἐμὴν „δυναστείαν ἀφαιρησόμενοι πρὸς βίαν. εἰ δ' ἐπαλη„θεύεται ἡμῖν ὅδ' ὁ λόγος, πίστεις τούτων ἀξιῶ „δοῦναι καὶ λαβεῖν, αἳ φυλάξουσιν ἡμῖν ἀδόλους „τὰς ὁμολογίας."

LIX. Αἰνείου δὲ ἐπαινέσαντος τὰ λεγόμενα, γίνονται συνθῆκαι τοῖς ἔθνεσιν ὑφ' ὁρκίων τοιαίδε· Ἀβοριγῖνας μὲν Τρωσὶ δοῦναι χώραν ὅσην ἠξίουν, ἀμφὶ τοὺς τετταράκοντα σταδίους, πανταχοῦ πορευομένοις ἀπὸ τοῦ λόφου· Τρῶας δὲ Ἀβοριγῖσι τοῦ τ' ἐν χερσὶ πολέμου συλλαβέσθαι, καὶ ὅπου ἂν ἄλλῃ παρακαλῶνται, συστρατεύειν· κοινῇ δὲ ἀμφοτέρους τὰ κράτιστα ὑπὲρ ἀλλήλων πράττειν καὶ χειρὶ καὶ γνώμῃ. συνθέμενοι δὲ ταῦτα, καὶ τέκνων ὁμηρείαις τὰς πίστεις βεβαιώσαντες, κοινῇ στρατεύουσιν ἐπὶ τὰς πόλεις τῶν Ῥοτόλων· δι' ὀλίγου δὲ τἀκεῖ πάντα χειρωσάμενοι, παρῆσαν ἐπὶ τὸ πόλισμα τὸ Τρωϊκὸν ἡμιτέλεστον, καὶ μιᾷ προθυμίᾳ πάντες χρώμενοι τειχίζουσιν αὐτό. ὄνομα δὲ τῷ κτίσματι Αἰνείας τίθεται Λαουΐνιον. ὡς μὲν αὐτοὶ Ῥωμαῖοι λέγουσιν, ἀπὸ τῆς Λατίνου θυγατρὸς, ἧ Λαῦναν

εἶναί φασι τοὔνομα· ὡς δ᾽ ἄλλοι τινὲς τῶν Ἑλλήνων μυθογράφων ἔλεξαν, ἀπὸ τῆς Ἀνίου τοῦ Δήλου βασιλέως θυγατρὸς, Λαύνας καὶ τῆςδε ὀνομαζομένης, ἧς ἀποθανούσης νόσῳ περὶ τὸν οἰκισμὸν τῆς πόλεως πρώτης, καὶ ἐν ᾧ ἔκαμε χωρίῳ ταφείσης, μνῆμα γενέσθαι τὴν πόλιν. συμπλεῦσαι δ᾽ αὐτὴν τοῖς Τρωσὶ λέγεται, δοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πατρὸς Αἰνείᾳ δεηθέντι, μαντικὴν οὖσαν καὶ σοφήν. λέγεται δὲ κατὰ τὸν πολισμὸν τοῦ Λαουϊνίου σημεῖα τοῖς Τρωσὶ γενέσθαι τοιάδε· πυρὸς αὐτομάτως ἀναφθέντος ἐκ τῆς νάπης, λύκον μὲν κομίζοντα τῷ στόματι τῆς ξηρᾶς ὕλης, ἐπιβάλλειν ἐπὶ τὸ πῦρ· ἀετὸν δὲ προσπετόμενον ἀναῤῥιπίζειν τῇ κινήσει τῶν πτερύγων τὴν φλόγα· τούτοις δὲ τἀναντία μηχανωμένην ἀλώπεκα, τὴν οὐρὰν διάβροχον ἐκ τοῦ ποταμοῦ φέρουσαν, ἐπιῤῥαπίζειν τὸ καιόμενον πῦρ· καὶ τοτὲ μὲν τοὺς ἀνάπτοντας ἐπικρατεῖν· τοτὲ δὲ τὴν ἀποσβέσαι βουλομένην· τέλος δὲ νικῆσαι τοὺς δύο, καὶ τὴν ἑτέραν οἴχεσθαι μηδὲν ἔτι ποιεῖν δυναμένην. ἰδόντα δὲ τὸν Αἰνείαν εἰπεῖν ὡς ἐπιφανὴς μὲν ἔσται καὶ θαυμαστὴ, καὶ γνώσεως ἐπὶ πλεῖστον ἥξουσα ἡ ἀποικία, ἐπίφθονος δὲ τοῖς πέλας αὐξομένη καὶ λυπηρὰ, κρατήσει δ᾽ ὅμως τῶν ἀντιπραττόντων, κρείττονα τὴν ἐκ τοῦ θείου τύχην λαβοῦσα τοῦ παρ᾽ ἀνθρώπων ἐναντιωθησομένου φθόνου. ταῦτα μὲν δὴ οὕτω περιφανῆ μηνύματα λέγεται γενέσθαι τῶν συμβησομένων τῇ πόλει· καὶ ἔστιν αὐτῶν μνημεῖα ἐν τῇ Λαουϊνιατῶν ἀγορᾷ, χάλκεα εἴδωλα τῶν ζώων, ἐκ πολλοῦ πάνυ χρόνου διατηρούμενα.

LX. Ἐπειδὴ δὲ κατεσκευάσθη τοῖς Τρωσὶν ἡ πόλις, ἐπιθυμία πάντας ἴσχει τοῦ παρ' ἀλλήλων ἀπολαῦσαι χρησίμου. καὶ οἱ βασιλεῖς αὐτῶν πρῶτοι ἄρχουσι, μίξαντες τοῦ τε ἐπιχωρίου καὶ τοῦ ἐπήλυδος γένους τὴν ἀξίωσιν ἐπὶ συναλλαγαῖς γάμου, δόντος Λατίνου τὴν θυγατέρα Λαῦναν Αἰνείᾳ γυναῖκα. ἔπειτα καὶ οἱ ἄλλοι τὴν αὐτὴν τοῖς βασιλεῦσιν ἐπιθυμίαν λαβόντες, καὶ δι' ὀλίγου πάνυ χρόνου συνδιενεγκάμενοι ἔθη καὶ νόμους καὶ θεῶν ἱερά, κηδείας συνάψαντες ἀλλήλοις καὶ κοινωνίας πόλεως, ἀνακερασθέντες τε οἱ σύμπαντες, καὶ ὀνομασίᾳ προσαγορεύοντες αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀβοριγίνων Λατίνους, οὕτω βεβαίως ἔμειναν ἐπὶ τοῖς συγκειμένοις, ὥστε αὐτοὺς οὐδεὶς ἔτι χρόνος ἀπ' ἀλλήλων διέστησε.

*Romanae gentis progenitores.*

Τὰ μὲν δὴ συνελθόντα ἔθνη καὶ κοινωσάμενα, ἐξ ὧν τὸ Ῥωμαίων γένος ὥρμηται, πρὶν ἣν νῦν ἔχουσιν οἰκισθῆναι πόλιν, ταῦτά ἐστιν. Ἀβοριγῖνες μὲν πρῶτοι· οἳ Σικελοὺς ἐξανέστησαν ἐκ τούτων τῶν χωρίων, Ἕλληνες ὄντες τὸ ἀρχαῖον ἐκ Πελοποννήσου, τῶν σὺν Οἰνώτρῳ μετενεγκαμένων τὴν οἴκησιν ἐκ τῆς καλουμένης νῦν Ἀρκαδίας, ὡς ἐγὼ πείθομαι· ἔπειθ' οἱ μεταστάντες ἐκ τῆς τότε μὲν Αἱμονίας, νῦν δὲ Θετταλίας καλουμένης, Πελασγοί· τρίτοι δὲ οἱ σὺν Εὐάνδρῳ παραγενηθέντες ἐς Ἰταλίαν, ἐκ Παλαντίου πόλεως· μετὰ δὲ τούτους τῶν σὺν Ἡρακλεῖ στρατευομένων Πελοποννησίων Ἐπειοὶ

τε καὶ Φενεᾶται, οἷς καὶ Τρωϊκόν τι ἐμέμικτο· τελευταῖοι δὲ οἱ διασωθέντες σὺν Αἰνείᾳ Τρῶες ἐξ Ἰλίου τε καὶ Δαρδάνου, καὶ τῶν ἄλλων Τρωϊκῶν πόλεων.

LXI. Ὅτι δὲ καὶ τὸ τῶν Τρώων ἔθνος Ἑλληνικὸν ἐν τοῖς μάλιστα ἦν, ἐκ Πελοποννήσου ποτὲ ὡρμημένον, εἴρηται μὲν καὶ ἄλλοις τισὶ πάλαι, λεχθήσεται δὲ καὶ πρὸς ἐμοῦ δι᾽ ὀλίγων. ἔχει δὲ ὁ λόγος περὶ αὐτῶν ὧδε· Ἄτλας γίνεται βασιλεὺς πρῶτος ἐν τῇ καλουμένῃ νῦν Ἀρκαδίᾳ· ᾤκει δὲ περὶ τὸ λεγόμενον Καυκάσιον ὄρος. τούτῳ θυγατέρες ἦσαν ἑπτὰ, αἱ νῦν ἐν οὐρανῷ κατηστερίσθαι λεγόμεναι, Πλειάδες ἐπίκλησιν· ὧν μίαν μὲν Ἠλέκτραν Ζεὺς γαμεῖ, καὶ γεννᾷ παῖδας ἐξ αὐτῆς, Ἴασον καὶ Δάρδανον. Ἴασος μὲν οὖν ἠΐθεος μένει· Δάρδανος δὲ ἄγεται γυναῖκα Χρύσην Πάλαντος θυγατέρα, ἐξ ἧς αὐτῷ γίνονται παῖδες, Ἰδαῖος καὶ Δείμας, οἳ τέως μὲν ἐν Ἀρκαδίᾳ παραλαβόντες τὴν Ἄτλαντος δυναστείαν, ἐβασίλευον. ἔπειτα κατακλυσμοῦ γενομένου μεγάλου περὶ τὴν Ἀρκαδίαν, τὰ μὲν πεδία ἐξελιμνώθη, καὶ πολλοῦ χρόνου γεωργεῖσθαι ἀδύνατα ἦν. οἱ δὲ ἄνθρωποι· ᾤκουν γὰρ ἀνὰ τὰ ὄρη, γλίσχρως πορίζόμενοι τὰς τροφάς· συμφρονήσαντες ὡς οὐχ ἱκανὸς βόσκειν πάντας ἔσται ἡ περιοῦσα γῆ, νέμονται σφᾶς αὐτοὺς διχῇ· καὶ αὐτῶν οἱ μὲν ἐν Ἀρκαδίᾳ ὑπομένουσι, βασιλέα Δείμαντα στησάμενοι τὸν Δαρδάνου· οἱ δὲ λοιποὶ ἀπανίστανται Πελοποννήσου στόλῳ μεγάλῳ. ποιούμενοι δὲ τὸν πλοῦν παρὰ τὴν Εὐρώπην, εἰς τὸν Μέλανα καλούμενον ἀφικνοῦνται κόλπον, καὶ τυγχάνουσιν ἐν νήσῳ τινὶ τῆς Θρά-

κης ὁρμισάμενοι· ἣν οὐκ ἔχω εἰπεῖν εἴτε ἦν οἰκουμένη καὶ πρότερον, εἴτε ἐρήμη· ἣ τίθενται τοὔνομα σύνθετον ἔκ τε ἀνδρὸς καὶ τόπου, Σαμοθρᾴκη. τὸ μὲν γὰρ χωρίον, τῆς Θρᾴκης· ὁ δὲ οἰκιστής, Σάμων, υἱὸς Ἑρμοῦ καὶ νύμφης Κυλληνίδος Ῥήνης ὀνομαζομένης. ἐκεῖ δὲ χρόνον οὐ πολὺν διατρίψαντες, ὡς οὐκ εὐμαρὴς ἦν ὁ βίος αὐτοῖς, γῇ τε λυπρᾷ καὶ θαλάττῃ ἀγρίᾳ μαχομένοις, ὀλίγους τινὰς ἐν τῇ νήσῳ λειπόμενοι, ἀπανίστανται πάλιν οἱ πλείους εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔχοντες ἡγεμόνα τῆς ἀποικίας Δάρδανον· „Ἴασος γὰρ ἐν τῇ νήσῳ κεραυνῷ πληγεὶς τελευτᾷ, „Δήμητρος εὐνὴν ὀριγνάμενός οἱ ἔχειν·" ποιησάμενοί τε τὴν ἀπόβασιν ἐν τῷ καλουμένῳ νῦν Ἑλλησπόντῳ, περὶ τὴν ὕστερον κληθεῖσαν οἰκίζονται Φρυγίαν· Ἰδαῖος μὲν ὁ Δαρδάνου μέρος τῆς στρατιᾶς ἔχων, ἐν τοῖς ὄρεσιν, ἃ νῦν Ἴδαια ἀπ' ἐκείνου λέγεται· ἔνθα μητρὶ θεῶν ἱερὸν ἱδρυσάμενος ὄργια καὶ τελετὰς κατεστήσατο, ἃ καὶ εἰς τόδε χρόνου διαμένουσιν ἐν πάσῃ Φρυγίᾳ· Δάρδανος δ' ἐν τῇ καλουμένῃ νῦν Τρῳάδι πόλιν ὁμώνυμον αὐτῷ κατασκευάσας, δόντος αὐτῷ τὰ χωρία Τεύκρου βασιλέως, ἀφ' οὗ Τευκρὶς τῶν χωρίων ἡ γῆ ἐλέγετο τοῦτον δὲ ἄλλοι τε πολλοί, καὶ Φανόδημος ὁ τὴν Ἀττικὴν γράψας ἀρχαιολογίαν, ἐκ τῆς Ἀττικῆς μετοικῆσαί φασιν εἰς τὴν Ἀσίαν, δήμου Ξυπεταιέως ἄρχοντα· καὶ πολλὰ παρέχονται τοῦ λόγου τεκμήρια. κρατήσαντα δὴ χώρας συχνῆς τε καὶ ἀγαθῆς, καὶ οὐ πολὺ τὸ ἐπιχώριον γένος ἐχούσης, ἀσμένως τὸν Δάρδανον ἰδεῖν καὶ τὸ σὺν αὐτῷ

παραγενόμενον Ἑλληνικὸν, τῶν τε πρὸς τοὺς βαρβάρους πολέμων συμμαχίας ἕνεκα, καὶ ἵνα ἡ γῆ μὴ ᾖ ἔρημος.

LXII. Ἀπαιτεῖ δὲ ὁ λόγος καὶ τὸν Αἰνείαν ἐξ ὧν ἔφυ διηγήσασθαι· βραχείᾳ δὲ καὶ τοῦτο δηλώσει σημανῶ. Δάρδανος ἐπειδὴ Χρύσην τὴν Πάλαντος θυγατέρα, ἐξ ἧς οἱ πρῶτοι παῖδες ἐγένοντο αὐτῷ, τελευτῆσαι συνέπεσε, Βάτειαν γαμεῖ, τὴν Τεύκρου θυγατέρα· καὶ γίνεται παῖς αὐτῷ Ἐριχθόνιος, ὃς ἁπάντων ἀνθρώπων εὐδαιμονέστατος λέγεται γενέσθαι, τῆς τε πατρῴας καὶ τῆς ὑπὸ τῷ μητροπάτορι γενομένης κληρονομήσας ἀρχῆς. Ἐριχθονίου δὲ καὶ Καλλιρόης τῆς Σκαμάνδρου γίνεται Τρὼς, ἀφ᾽ οὗ τὴν ἐπωνυμίαν τὸ ἔθνος ἔχει. Τρωὸς δὲ καὶ Ἀκαλίδος τῆς Εὐμήδους, Ἀσσάρακος ἦν. τούτου δὲ, καὶ Κλυτοδώρας τῆς Λαομέδοντος, Κάπυς. Κάπυος δὲ καὶ νύμφης Ναΐδος εἰρημένης, Ἀγχίσης. Ἀγχίσου δὲ καὶ Ἀφροδίτης, Αἰνείας. ὡς μὲν δὴ καὶ τὸ Τρωϊκὸν γένος Ἑλληνικὸν ἀρχῆθεν ἦν, δεδήλωταί μοι.

LXIII. Περὶ δὲ τῶν χρόνων ἐν οἷς ἐκτίσθη τὸ Λαουΐνιον, ἄλλοι μὲν ἄλλως λέγουσιν· ἐμοὶ μέντοι δοκοῦσιν οἱ δευτέρῳ μετὰ τὴν ἔξοδον τὴν ἐκ Τροίας ἔτει φέροντες αὐτὴν, εἰκότα μᾶλλον λέγειν. Ἴλιον μὲν γὰρ ἥλω τελευτῶντος ἤδη τοῦ θέρους, ἑπτακαίδεκα πρότερον ἡμέραις τῆς θερινῆς τροπῆς, ὀγδόῃ φθίνοντος μηνὸς Θαργηλιῶνος, ὡς Ἀθηναῖοι τοὺς χρόνους ἄγουσι. περιτταὶ δὲ ἦσαν αἱ τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον ἐκπληροῦσαι μετὰ τὴν τροπὴν εἴκοσι ἡμέραι. ἐν δὴ

ταῖς ἑπτὰ καὶ τριάκοντα, ταῖς ἀπὸ τῆς ἁλώσεως διαγενομέναις, τά τε περὶ τὴν πόλιν οἴομαι διοικήσασθαι τοὺς Ἀχαιοὺς, καὶ τὰς πρεσβείας ἐπιδέξασθαι τὰς παρὰ τῶν ἀφεστηκότων, καὶ τὰ ὅρκια ποιήσασθαι πρὸς αὐτούς· τῷ δ' ἑξῆς ἔτει, πρώτῳ δὲ μετὰ τὴν ἅλωσιν περὶ τὴν μετοπωρινὴν ἰσημερίαν ἄραντες οἱ Τρῶες ἐκ τῆς γῆς, περαιοῦνται τὸν Ἑλλήσποντον· καὶ καταχθέντες εἰς τὴν Θρᾴκην, αὐτοῦ διατρίβουσι τὴν χειμερινὴν ὥραν, δεχόμενοί τε τοὺς ἔτι συνιόντας ἐκ τῆς φυγῆς, καὶ παρασκευαζόμενοι τὰ εἰς τὸν ἀπόπλουν. ἐκ δὲ τῆς Θρᾴκης ἀναστάντες ἔαρος ἀρχομένου, τελοῦσι τὸν μεταξὺ πλοῦν, ἄχρι Σικελίας· ἐκεῖ δὲ ὁρμισαμένοις αὐτοῖς τὸ ἔτος τοῦτο τελευτᾷ, καὶ διατρίβουσι τὸν δεύτερον χειμῶνα, τὰς πόλεις συνοικίζοντες τοῖς Ἐλύμοις ἐν Σικελίᾳ. πλωΐμων δὲ γενομένων ἄραντες ἀπὸ τῆς νήσου, περῶσι τὸ Τυῤῥηνικὸν πέλαγος, καὶ τελευτῶντες εἰς Λωρεντὸν ἀφικνοῦνται, τὸν Ἀβοριγίνων αἰγιαλὸν, μεσούσης θερείας. λαβόντες δὲ τὸ χωρίον, οἰκίζουσιν ἐν αὐτῷ Λαουΐνιον, τὸν δεύτερον ἀπὸ τῆς ἁλώσεως ἐκπληρώσαντες ἐνιαυτόν. καὶ περὶ μὲν τούτων ὡς ἔχω δόξης, δεδήλωταί μοι.

### *Aeneas Latinorum rex I.*

LXIV. Αἰνείας δὲ κατασκευάσας ἱεροῖς τε καὶ τοῖς ἄλλοις κόσμοις ἀποχρώντως τὴν πόλιν, ὧν τὰ πλεῖστα ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ ἦν, τῷ μὲν ἑξῆς ἐνιαυτῷ, τρίτῳ δὲ ἀπὸ τῆς ἐξόδου, Τρώων ἐβασίλευσε μόνον· τῷ δὲ τετάρτῳ τελευτήσαντος Λατίνου, καὶ τὴν

ἐκείνου βασιλείαν παραλαμβάνει, τῆς τε κηδείας οἰκειότητι τῆς πρὸς αὐτὸν, ἐπικλήρου τῆς Λαύνας γενομένης μετὰ τὸν Λατίνου θάνατον, καὶ τοῦ πρὸς ἀστυγείτονας πολέμου τῆς στρατηγίας ἕνεκα. ἀπέστησαν γὰρ αὖθις ἀπὸ τοῦ Λατίνου Ῥότολοι, λαβόντες ἡγεμόνα τῶν αὐτομόλων τινὰ τῆς Λατίνου γυναικὸς Ἀμάτης ἀνεψιὸν, ὄνομα Τυρνόν. ὁ δὲ ἀνὴρ οὗτος ἐπὶ τῷ γάμῳ τὸν κηδεστὴν μεμφόμενος, ὅτι παρελθὼν τὸ συγγενὲς ὀθνείους ἐκήδευσε, τῆς τε Ἀμάτης παροξυνούσης, καὶ ἄλλων τινῶν συλλαμβανόντων, ἄγων τὴν δύναμιν ἧς αὐτὸς ἦρχε, προστίθεται τοῖς Ῥοτόλοις. πολέμου δὲ ἐκ τῶν ἐγκλημάτων τούτων γενομένου, καὶ μάχης ἰσχυρᾶς, Λατῖνος μὲν ἀποθνήσκει καὶ Τυρνὸς, καὶ τῶν ἄλλων συχνοί· κρατοῦσι δ᾽ ὅμως οἱ σὺν Αἰνείᾳ. ἐκ δὲ τούτου τὴν ὑπὸ τῷ κηδεστῇ γενομένην ἀρχὴν Αἰνείας παραλαμβάνει. τρία δὲ βασιλεύσας ἔτη μετὰ τὴν τοῦ Λατίνου τελευτὴν, τῷ τετάρτῳ θνήσκει κατὰ πόλεμον. Ῥότολοί τε γὰρ ἐκ τῶν πόλεων στρατεύουσιν ἅπαντες πρὸς αὐτὸν, καὶ σὺν αὐτοῖς βασιλεὺς Τυῤῥηνῶν Μεσέντιος, δείσας περὶ τῶν αὐτοῦ χώρων. ἤδη γὰρ ἐπὶ μέγα χωροῦσαν τὴν Ἑλληνικὴν ὁρῶν δύναμιν ἤχθετο. μάχης δὲ γενομένης καρτερᾶς, οὐ πρόσω τοῦ Λαουϊνίου, καὶ πολλῶν ἑκατέρωθεν ἀπολομένων, τὰ μὲν στρατεύματα νυκτὸς ἐπελθούσης διελύθη, τὸ δὲ Αἰνείου σῶμα φανερὸν οὐδαμῇ γενόμενον, οἱ μὲν εἰς θεοὺς μεταναστῆναι εἴκαζον, οἱ δ᾽ ἐν τῷ ποταμῷ, παρ᾽ ὃν ἡ μάχη ἐγένετο, διαφθαρῆναι. καὶ αὐτῷ κατασκευάζουσιν οἱ Λατῖνοι ἡρῷον,

ἐπιγραφῇ τοιᾷδε κοσμούμενον, ΠΑΤΡΟΣ ΘΕΟΥ ΧΘΟΝΙΟΥ, ΟΣ ΠΟΤΑΜΟΥ ΝΟΜΙΚΙΟΥ ΡΕΥΜΑ ΔΙΕΠΕΙ. εἰσὶ δ' οἳ λέγουσιν ἐπ' Ἀγχίσῃ κατασκευασθῆναι αὐτὸ ὑπ' Αἰνείου, ἐνιαυτῷ πρότερον τοῦ πολέμου τούτου τελευτήσαντι. ἔστι δὲ χωμάτιον οὐ μέγα, καὶ περὶ αὐτὸ δένδρα στοιχηδὸν πεφυκότα, θέας ἄξια.

## *Ascanius II.*

LXV. Αἰνείου δ' ἐξ ἀνθρώπων μεταστάντος ἑβδόμῳ μάλιστα ἔτει μετὰ τὴν Ἰλίου ἅλωσιν, Εὐρυλέων παρέλαβε τὴν Λατίνων ἡγεμονίαν, ὁ μετονομασθεὶς Ἀσκάνιος ἐν τῇ φυγῇ. ἦσαν δὲ τειχήρεις οἱ Τρῶες ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, καὶ τοῖς μὲν πολεμίοις ἀεὶ προσῄει δύναμις· αἱ δὲ τῶν Λατίνων ἀδύνατοι ἦσαν τοῖς ἐν τῷ Λαουϊνίῳ πολιορκουμένοις ἐπικουρεῖν. τὸ μὲν οὖν πρῶτον εἰς φιλίαν τε καὶ συνθήκας μετρίας προὐκαλοῦντο τοὺς πολεμίους οἱ περὶ τὸν Ἀσκάνιον· ὡς δ' οὐδὲν προσεῖχον αὐτοῖς, ἐπιτρέπειν ἐκείνοις ἠναγκάζοντο καταλύσασθαι τὸν πόλεμον ἐφ' οἷς ἂν αὐτοὶ δικαιῶσι. τοῦ δὲ βασιλέως τῶν Τυῤῥηνῶν τά τε ἄλλα ὡς δεδουλωμένοις ἀφόρητα ἐπιτάσσοντος, καὶ τὸ, οἶνον ὅσον ἂν ἡ Λατίνων γῆ φέροι Τυῤῥηνοῖς ἀπάγειν ἀνὰ πᾶν ἔτος, οὐκ ἀνασχετὸν ἡγησάμενοι τὸ πρᾶγμα, τῆς μὲν ἀμπέλου τὸν καρπὸν ἱερὸν ἐψηφίσαντο τοῦ Διὸς εἶναι, γνώμην ἀγορεύσαντος τοῦ Ἀσκανίου· αὐτοὶ δὲ ἀλλήλοις παρακελευσάμενοι προθύμοις ἀγωνισταῖς γίνεσθαι, καὶ θεοὺς αἰτησάμενοι συλλαβέσθαι τοῦ κινδυνεύ-

ματος, ἐξῆλθον ἐκ τῆς πόλεως, φυλάξαντες νύκτα ἀσέληνον. εὐθὺς δὲ προσβαλόντες τῷ χάρακι τῶν πολεμίων, ὃς ἐγγυτάτω τῆς πόλεως ἔκειτο, καὶ ἦν προτείχισμα τῆς ἄλλης δυνάμεως, ἐν ἐρυμνῷ τε κατεσκευασμένος χωρίῳ, καὶ τὴν κρατίστην νεότητα τῶν Τυῤῥηνῶν ἔχων, ἧς ἡγεῖτο Μεσεντίου παῖς Λαῦσος ὄνομα, οὐδενὸς προειδομένου τὴν ἔφοδον, αἱροῦσιν ἐκτενῶς τὸ ἔρυμα. ἐν ᾧ δὲ τὸ χωρίον τοῦτο ἡλίσκετο, φῶς τε ἄκαιρον ὁρῶντες οἱ ἐν τοῖς πεδίοις ἐστρατοπεδευκότες, καὶ βοὴν τῶν ἀπολλυμένων ἀκούοντες, ἔφυγον ἐκλιπόντες τοὺς ταπεινοὺς τόπους ἐπὶ τὰ ὄρη. ἐν δὲ τούτῳ πολλὴ ἐγένετο ταραχὴ καὶ θόρυβος, οἷα ἐν νυκτὶ κινουμένης στρατιᾶς, ὡς αὐτίκα μάλα τῶν πολεμίων σφίσιν ἐπιθησομένων οὐ σὺν κόσμῳ οὐδὲ κατὰ τέλη ἑστῶσιν. οἱ δὲ Λατῖνοι, ἐπειδὴ τό τε φρούριον ἐξ ἐφόδου κατειλήφεσαν, καὶ τὸ ἄλλο στράτευμα ἔμαθον τεταραγμένον, ἐπέκειντο αὐτοῖς κτείνοντες καὶ διώκοντες. τῶν δ᾽ οὐχ ὅπως τὶς πρὸς ἀλκὴν τραπέσθαι ἐπεχείρησεν, ἀλλ᾽ οὐδὲ μαθεῖν ἐν οἷς κακοῖς ἦν ἐδύνατο· ὑπὸ δὲ θορύβου καὶ ἀμηχανίας, οἱ μὲν κατὰ κρημνῶν φερόμενοι διεφθείροντο, οἱ δ᾽ εἰς φάραγγας ἀνεξόδους ἐμπίπτοντες ἡλίσκοντο· οἱ δὲ πλεῖστοι ἀγνοήσαντες ἀλλήλους ἀνὰ τὸ σκότος ὅσα πολεμίους διέθεσαν, καὶ ὁ πλεῖστος αὐτῶν φθόρος ἀλληλοκτόνος ἐγίνετο. Μεσέντιος δὲ σὺν ὀλίγοις λόφον τινὰ καταλαβὼν, ἐπειδὴ τοῦ παιδὸς τὸν μόρον ἤκουσε, καὶ ὅσος αὐτῷ στρατὸς διέφθαρτο, ἐν οἵῳ τε χωρίῳ κατακεκλεικὼς ἑαυτὸν ἦν, ὡς ἐν ἀπορίᾳ χρήματος, ἔπεμψε κή-

ρυκας εἰς τὸ Λαουΐνιον περὶ φιλίας διαλεξομένους· Ἀσκανίου δὲ τοῖς Λατίνοις ταμιεύεσθαι τὴν τύχην συμβουλεύοντος, ἄδειαν εὑρόμενος, ἀπῆλθεν ὑπόσπονδος μεθ᾽ ὅσης εἶχε δυνάμεως, καὶ τὸν ἀπὸ τοῦδε χρόνον ἅπαντα διαλυσάμενος τὴν ἔχθραν πρὸς τοὺς Λατίνους, βέβαιος φίλος ἦν.

LXVI. Τριακοστῷ δὲ ὕστερον ἔτει μετὰ τὴν κτίσιν τοῦ Λαουϊνίου, πόλιν ἑτέραν οἰκίζει, κατὰ τὸ γινόμενον Αἰνείᾳ θέσφατον, Ἀσκάνιος ὁ Αἰνείου· καὶ μετάγει τούς τ᾽ ἐκ Λαουϊνίου καὶ τῶν ἄλλων Λατίνων ὅσοις ἦν βουλομένοις ἄμεινον οἰκεῖν, εἰς τὴν νεόκτιστον, ὄνομα τῇ πόλει θέμενος Ἄλβαν. ἔστι δὲ ἡ Ἄλβα καθ᾽ Ἑλλάδα γλῶσσαν Λευκή. σαφηνισμοῦ δὲ ἕνεκα διορίζεται παρ᾽ ἑτέραν πόλιν ὁμώνυμον ἐπικλήσει, τοῦ σχήματος ἐπικατηγορήσει. ἔστι δὲ ὥσπερ σύνθετον ἤδη τοὔνομα ἐξ ἀμφοῖν, Ἄλβα λόγγα· τοῦτο δ᾽ ἔστι, Λευκὴ μακρά. νῦν μὲν οὖν ἔρημός ἐστιν. ἐπὶ γὰρ Ὀστιλίου Τύλλου Ῥωμαίων βασιλέως, στασιάζειν δόξασα πρὸς τὴν ἀποικίαν περὶ τῆς ἀρχῆς, ἀνῃρέθη. τὸ δ᾽ ἐν αὐτῇ πολιτευόμενον πλῆθος, καθελοῦσα τὴν μητρόπολιν, πόλις ὑπεδέξατο Ῥώμη. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τοῖς ἱκνουμένοις χρόνοις ἐγένετο. ἡνίκα δὲ ᾠκίζετο, πρὸς ὄρει καὶ λίμνῃ κατεσκευάσθη, τὸ μέσον ἐπέχουσα ἀμφοῖν· καὶ ἦν ὥσπερ τείχη τῆς πόλεως ταῦτα, δυσάλωτον αὐτὴν ποιοῦντα. τό τε γὰρ ὄρος ἐν τοῖς πάνυ ὀχυρόν τε καὶ ὑψηλόν ἐστιν, ἥτε λίμνη βαθεῖα καὶ μεγάλη, καὶ αὐτὴν διὰ κλεισιάδων ἀνοιγομένων ὑποδέχεται τὸ πεδίον, ταμιευομένων ὁπόσα βούλονται

τῶν ἀνθρώπων τὸ ὕδωρ. ὑπόκειται δὲ τῇ πόλει πεδία θαυμαστὰ μὲν ἰδεῖν, πλούσια δὲ καὶ καρποὺς ἐξενεγκεῖν παντοδαποὺς, καὶ οὐδὲν ἐνδεέστερον τῆς ἄλλης Ἰταλίας, μάλιστα δὲ τὸν καλούμενον Ἀλβανὸν οἶνον, ἡδὺν καὶ καλὸν, ἔξω τοῦ Φαλέρνου λεγομένου, τῶν γοῦν ἄλλων ἁπάντων διαφορώτατον.

LXVII. Ἐν δὲ τῇ κτίσει τῆς πόλεως θαῦμα μέγα λέγεται γενέσθαι. κατασκευασθέντος γὰρ τοῖς ἕδεσι τῶν θεῶν, οὓς Αἰνείας ἐκ τῆς Τρωάδος ἠνέγκατο καὶ καθίδρυσεν ἐν τῷ Λαουϊνίῳ, ναοῦ, χωρίον ἔχοντος ἄβατον, καὶ τῶν ἱδρυμάτων ἐκ τοῦ Λαουϊνίου κομισθέντων ἐκ τοῦ νεὼ εἰς τοῦτον τὸν μυχὸν, εἰς τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα κεκλεισμένων τέως μάλιστα τῶν θυρῶν, καὶ οὐδὲν παθόντων οὔτε περιβόλων οὔτε ὀροφῶν, διαμείψαντα τὰ βρέτη τὴν στάσιν, ἐπὶ τῶν ἀρχαίων εὑρεθῆναι κείμενα βάθρων· μετακομισθέντα δὲ αὖθις ἐκ τοῦ Λαουϊνίου σὺν ἱκετείαις καὶ θυσίαις ἀρεστηρίοις, εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον ὁμοίως ἀνελθεῖν. τοὺς δὲ ἀνθρώπους τέως μὲν ἀπορεῖν ὅ, τι χρήσονται τοῖς πράγμασιν, οὔτε δίχα τῶν πατρῴων θεῶν κατοικεῖν ἀξιοῦντας, οὔτε ἐπὶ τὴν ἐκλειφθεῖσαν οἴκησιν αὖθις ἀναστρέφειν. τελευτῶντας δὲ γνώμην εὑρέσθαι, ἣ ἔμελλεν ἀποχρώντως πρὸς ἀμφότερα ἕξειν· τὰ μὲν ἕδη κατὰ χώραν ἐᾶσαι μένειν, ἄνδρας δὲ τοὺς ἐπιμελησομένους αὐτῶν ἐκ τῆς Ἄλβας εἰς τὸ Λαουΐνιον αὖθις ἐποίκους μεταγαγεῖν. καὶ ἐγένοντο οἱ πεμφθέντες ἑξακόσιοι μελεδωνοὶ τῶν ἱερῶν, αὐτοῖς μεταναστάντες ἐφεστίοις·

ἡγεμὼν δ' ἐπ' αὐτοὺς ἐτάχθη Αἴγεστος. τοὺς δὲ θεοὺς τούτους Ῥωμαῖοι μὲν Πενάτας καλοῦσιν· οἱ δὲ ἐξερμηνεύοντες εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν τοὔνομα, οἱ μὲν Πατρῴους ἀποφαίνουσιν, οἱ δὲ Γενεθλίους· εἰσὶ δ' οἱ Κτησίους, ἄλλοι δὲ Μυχίους, οἱ δὲ Ἑρκίους. ἔοικε δὲ τούτων ἕκαστος κατά τινος τῶν συμβεβηκότων αὐτοῖς ποιεῖσθαι τὴν ἐπίκλησιν· κινδυνεύουσί τε οὐ τὸ αὐτὸ πάντες, ὅμως γέ πως τὸ αὐτὸ λέγειν. σχήματος δὲ καὶ μορφῆς αὐτῶν πέρι Τίμαιος μὲν ὁ συγγραφεὺς ὧδε ἀποφαίνεται· κηρύκια σιδηρᾶ καὶ χαλκᾶ, καὶ κέραμον Τρωϊκὸν εἶναι, τὰ ἐν τοῖς ἀδύτοις τοῖς ἐν Λαουϊνίῳ κείμενα ἱερά· πυθέσθαι δὲ αὐτὸς ταῦτα παρὰ τῶν ἐπιχωρίων. ἐγὼ δὲ ὅσα μὲν ὁρᾷν ἅπασιν οὐ θέμις, οὔτε παρὰ τῶν ὁρώντων ἀκούειν, οὐδ' ἂν ἐπιγράφειν οἴομαι δεῖν. νεμεσῶ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις, ὅσοι πλείω τῶν συγχωρουμένων ὑπὸ νόμου ζητεῖν ἢ γινώσκειν ἀξιοῦσιν.

LXVIII. Ἃ δὲ αὐτός τε ἰδὼν ἐπίσταμαι, καὶ δέος οὐδὲν ἀποκωλύει με περὶ αὐτῶν γράφειν, τοιάδε ἐστί· νεὼς ἐν Ῥώμῃ δείκνυται τῆς ἀγορᾶς οὐ πρόσω, κατὰ τὴν ἐπὶ Καρινὰς φέρουσαν ἐπίτομον ὁδόν, ὑπεροχῇ σκοτεινὸς ἱδρυμένος οὐ μέγας. λέγεται δὲ κατὰ τὴν ἐπιχώριον γλῶτταν, Ὑπελαίαις τὸ χωρίον. ἐν δὲ τούτῳ κεῖνται τῶν Τρωϊκῶν θεῶν εἰκόνες, ἅπασιν ὁρᾷν, ΔΕΝΑΣ ἐπιγραφὴν ἔχουσαι, δηλοῦσαν τοὺς Πενάτας. δοκεῖ γάρ μοι, τοῦ Π μήπω γράμματος εὑρημένου, τῷ δέλτα δηλοῦν τὴν ἐκείνου δύναμιν τοὺς παλαιούς. εἰσὶ δὲ νεανίαι δύο

καθήμενοι, δόρατα διειληφότες, τῆς παλαιᾶς ἔργα τέχνης. πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἐν ἱεροῖς ἀρχαίοις εἴδωλα τῶν θεῶν τούτων ἐθεασάμεθα, καὶ ἐν ἅπασι νεανίσκοι δύο στρατιωτικὰ σχήματα φαίνονται ἔχοντες. ὁρᾶν μὲν δὴ ταῦτα ἔξεστιν, ἀκούειν δὲ καὶ γράφειν ὑπὲρ αὐτῶν, ἃ Καλλίστρατός τε ὁ περὶ Σαμοθρᾴκης συνταξάμενος ἱστορίαν, καὶ Σάτυρος ὁ τοὺς ἀρχαίους μύθους συναγαγὼν, καὶ ἄλλοι συχνοὶ, παλαιότατος δὲ ὧν ἡμεῖς ἴσμεν, ποιητὴς Ἀρατῖνος. λέγουσι γοῦν ὧδε· Χρύσην τὴν Πάλαντος θυγατέρα γημαμένην Δαρδάνῳ, φερνὰς ἐπενέγκασθαι δωρεὰς Ἀθηνᾶς, τά τε Παλλάδια καὶ τὰ ἱερὰ τῶν μεγάλων θεῶν, διδαχθεῖσαν αὐτῶν τὰς τελετάς. ἐπειδὴ δὲ τὴν ἐπομβρίαν φεύγοντες Ἀρκάδες Πελοπόννησον μὲν ἐξέλιπον, ἐν δὲ τῇ Θρᾳκίᾳ νήσῳ τοὺς βίους ἱδρύσαντο, κατασκευάσαι τὸν Δάρδανον ἐνταῦθα τῶν θεῶν τούτων ἱερὸν, ἀῤῥήτους τοῖς ἄλλοις ποιοῦντα τὰς ἰδίας αὐτῶν ὀνομασίας, καὶ τὰς τελετὰς αὐτοῖς, τὰς καὶ εἰς τόδε χρόνου γινομένας ὑπὸ Σαμοθρᾴκων, ἐπιτελεῖν. ὡς δὲ μετῆγε τοῦ λαοῦ τὴν πλείονα μοῖραν εἰς τὴν Ἀσίαν, τὰ μὲν ἱερὰ τῶν θεῶν καὶ τὰς τελετὰς τοῖς ὑπομείνασιν ἐν τῇ νήσῳ καταλιπεῖν· τὰ δὲ Παλλάδια καὶ τῶν θεῶν εἰκόνας κατασκευασάμενον ἀγαγέσθαι μετ' αὐτοῦ. διαμαντευόμενον δὲ περὶ τῆς οἰκήσεως τά τε ἄλλα μαθεῖν, καὶ περὶ τῶν ἱερῶν τῆς φυλακῆς τόνδε χρησμὸν λαβεῖν·

*Εἰς πόλιν, ἣν κτίσητε, θεοῖς σέβας ἄφθιτον αἰεὶ*

Θεῖναι, καὶ φυλακαῖς τε σέβειν θυσίαις τε χοροῖς τε.
Εὖτ᾽ ἂν γὰρ τάδε σεμνὰ καθ᾽ ὑμετέραν χώραν ᾖ
Δῶρα Διὸς κούρης ἀλόχου σέθεν, ἡ δὲ πόλις σοι
Ἔσται ἀπόρθητος τὸν ἀεὶ χρόνον ἤματα πάντα.

LXIX. Δάρδανον μὲν οὖν ἐν τῇ κτισθείσῃ τε ὑφ᾽ ἑαυτοῦ καὶ ὀνομασίας ὁμοίας τυχούσῃ πόλει τὰ ἕδη καταλιπεῖν. Ἰλίου δ᾽ ἐν ὑστέρῳ χρόνῳ συνοικισθέντος, ἐκεῖ μετενεχθῆναι πρὸς τῶν συγγόνων αὐτοῦ τὰ ἱερά. ποιήσασθαι δὲ τοὺς Ἰλιεῖς νεών τε καὶ ἄδυτον αὐτοῖς ἐπὶ τῆς ἄκρας, καὶ φυλάττειν δι᾽ ἐπιμελείας ἧς ἐδύναντο πλείστης, θεόπεμπτά τε ἡγουμένους εἶναι, καὶ σωτηρίας κύρια τῇ πόλει. ἁλισκομένης δὲ τῆς κάτω πόλεως, τὸν Αἰνείαν κύριον τῆς ἄκρας γενόμενον, ἄραντα ἐκ τῶν ἀδύτων τά τε ἱερὰ τῶν μεγάλων θεῶν, καὶ ὅ, περ ἔτι περιῆν Παλλάδιον· θάτερον γὰρ Ὀδυσσέα καὶ Διομήδη νυκτὸς εἰς Ἴλιον ἀφικομένους λαβεῖν. οἴχεσθαί τε κομίσαντα τὸν Αἰνείαν ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἐλθεῖν ἄγοντα εἰς Ἰταλίαν. Ἀρατῖνος δέ φησιν ὑπὸ Διὸς δοθῆναι Δαρδάνῳ Παλλάδιον ἕν, καὶ εἶναι τοῦτο ἐν Ἰλίῳ, ἕως ἡ πόλις ἡλίσκετο, κεκρυμμένον ἐν ἀβάτῳ. εἰκόνα δὲ ἐκείνου κατεσκευασμένην μηδὲ ἓν τοῦ ἀρχετύπου διάφορον, ἀπάτης τῶν ἐπιβουλευόντων ἕνεκα, ἐν φανερῷ τεθῆναι, καὶ αὐτὴν Ἀχαιοὺς ἐπιβουλεύσαντας λαβεῖν. τὰ μὲν οὖν εἰς Ἰταλίαν ὑπ᾽ Αἰνείου κομι-

σθέντα ἱερὰ, τοῖς εἰρημένοις ἀνδράσι πειθόμενος, γράφω τῶν τε μεγάλων θεῶν εἰκόνας εἶναι, οὓς Σαμοθρᾷκες Ἑλλήνων μάλιστα ὀργιάζουσι· καὶ τὸ μεμυθευμένον Παλλάδιον, ὅ φασι τὰς ἱερὰς φυλάττειν παρθένους ἐν ναῷ κείμενον Ἑστίας, ἔνθα καὶ τὸ ἀθάνατον διασώζεται πῦρ. ὑπὲρ ὧν ἐν ὑστέρῳ λεχθήσεται λόγῳ. εἴη δ᾽ ἂν καὶ παρὰ ταῦτα τοῖς βεβήλοις ἡμῖν ἄδηλα ἕτερα. καὶ περὶ μὲν τῶν Τρωϊκῶν ἱερῶν τοσαῦτα εἰρήσθω.

## *Silvius III.*

LXX. Ἀσκανίου δὲ ὀγδόῳ καὶ τριακοστῷ ἔτει τῆς βασιλείας τελευτήσαντος, παρέλαβε τὴν ἡγεμονίαν Σιλούϊος, ἀδελφὸς ὢν Ἀσκανίου, μετὰ τὸν Αἰνείου θάνατον γενόμενος ἐκ Λαύνας τῆς Λατίνου θυγατρὸς, ὅν φασιν ἐν τοῖς ὄρεσιν ὑπὸ τῶν νομέων ἐκτραφῆναι. τοῦ γὰρ Ἀσκανίου παραλαβόντος τὴν βασιλείαν, περιδεὴς ἡ Λαύνα γενομένη, μή τι δεινὸν ὑπ᾽ αὐτοῦ πάθῃ κατὰ τὸ τῆς μητρυιᾶς ὄνομα, ἐγκύμων οὖσα, δίδωσιν ἑαυτὴν Τυῤῥηνῷ τινι συοφορβῶν ἐπιμελητῇ βασιλικῶν, ὃν ᾔδει Λατίνου γενόμενον ἐν τοῖς μάλιστα προσήγορον. ὁ δ᾽ εἰς ὕλας ἐρήμους ἀγαγὼν αὐτὴν ὡς τῶν ἐπιτυχουσῶν τινα, φυλαττόμενος ὀφθῆναι τοῖς εἰδόσιν, ἔτρεφεν ἐν τῇ νάπῃ κατασκευάσας οἴκησιν· ἧς τὸ ἐγκυμονούμενον ἀποκυησάσης, ἀναιρεῖταί τε καὶ τρέφει, Σιλούϊον ὀνομάσας ἀπὸ τῆς ὕλης, ὥσπερ ἂν εἴ τις Ἑλλάδι γλώσσῃ λέξειεν Ὑλαῖον. χρόνου δὲ προϊόντος, ὡς πολλὴν ζήτησιν ἔγνω τῆς γυναικὸς ὑπὸ τῶν Λατίνων

γενομένην, καὶ δι' αἰτίας ὄντα παρὰ τῷ πλήθει τὸν Ἀσκάνιον, ὡς ἀνῃρηκότα τὴν παιδίσκην, φράζει τῷ δήμῳ τὸ πρᾶγμα, καὶ τὴν ἄνθρωπον ἄγει μετὰ τοῦ παιδὸς ἐκ τῆς νάπης. τύχῃ μὲν δὴ τοιαύτῃ χρησάμενος Σιλούϊος, τὴν εἰρημένην ἔσχεν ὀνομασίαν, καὶ τὸ ἐξ ἐκείνου γένος ἅπαν τὴν βασιλείαν παρέλαβεν, ἐπειδὴ τὸν ἀδελφὸν αὐτῷ τελευτῆσαι συνέπεσεν, ἀμφίλογον γενομένην πρὸς ἕνα τὸν πρεσβεύσαντα τῶν Ἀσκανίου παίδων Ἴουλον, ἀξιοῦντα τὴν πατρῴαν ἀρχὴν διαδέξασθαι. τὴν δὲ δίκην ἐπεψήφισεν ὁ δῆμος, ἄλλοις τε ὑπαχθεὶς λόγοις, καὶ οὐχ ἥκιστα ὅτι μητρὸς ἦν ὁ Σιλούϊος ἐπικλήρου τῇ ἀρχῇ. Ἰούλῳ δὲ ἀντὶ τῆς βασιλείας ἱερά τις ἐξουσία προσετέθη καὶ τιμή, τῷ τε ἀκινδύνῳ προὔχουσα τῆς μοναρχικῆς καὶ τῇ ῥαστώνῃ τοῦ βίου· ἣν ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ γένος ἐκαρποῦτο, Ἰούλιοι κληθέντες ἀπ' ἐκείνου. ἐγένετο δὲ μέγιστος ἅμα καὶ λαμπρότατος οἴκων οὗτος, ὧν ἡμεῖς ἴσμεν. ἄνδρας δὲ διαφορωτάτους ἡγεμόνων ἤνεγκεν, οἷς τὸ εὐγενὲς αἱ ἀρεταὶ μὴ ἀπιστεῖσθαι παρέσχον· ὑπὲρ ὧν ἐν ἄλλῳ δηλωθήσεται λόγῳ τὰ προσήκοντα.

*Aeneas Silvius IV. Latinus S. V. Alba S. VI. Capetus S. VII. Capys S. VIII. Calpetus S. IX. Tiberinus S. X. Agrippa S. XI. Allades S. XII. Aventinus S. XIII. Procas S. XIV. Amulius S. XV. Numitor S. XVI. Urbs condita.*

LXXI. Σιλουΐου δ' ἑνὸς δέοντα τριάκοντά ἔτη κατασχόντος τὴν ἀρχήν, Αἰνείας υἱὸς αὐτοῦ διαδε-

ξάμενος τὴν δυναστείαν, ἑνὶ πλείω τριάκοντα ἐτῶν ἐβασίλευσε. μετὰ δὲ τοῦτον, ἓν καὶ πεντήκοντα Λατῖνος ἦρξεν ἔτη. Ἄλβας δὲ μετὰ τοῦτον ἑνὸς δέοντα τετταράκοντα ἐτῶν ἐβασίλευσε. μετὰ δὲ Ἄλβαν Κάπετος ἓξ ἐπὶ τοῖς εἴκοσιν. ἔπειτα Κάπυς, δυοῖν δέοντα τριάκοντα. μετὰ δὲ Κάπυν, Κάλπετος ἄχρι τρισκαίδεκα ἐτῶν κατέσχε τὴν ἀρχήν. ἑξῆς δὲ Τιβερῖνος ὀκταετῆ χρόνον ἐβασίλευσε. τελευτῆσαι δὲ τοῦτον ἐν μάχῃ παρὰ ποταμῷ γενομένῃ λέγεται· παρενεχθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ ῥεύματος, ἐπώνυμον ἑαυτῷ κατέλιπε τὸν ποταμὸν, Ἄλβουλαν καλούμενον πρότερον. Τιβερίνου δὲ διάδοχος Ἀγρίπας ἓν καὶ τετταράκοντα ἐβασίλευσεν ἔτη. μετὰ δὲ Ἀγρίπαν, Ἀλλάδης, τυραννικόν τι χρῆμα καὶ θεοῖς ἀπεχθόμενον, ἑνὸς δέοντα εἴκοσιν· ᾧ περιφρονοῦντι τὰ δαιμόνια κατεσκεύαστο κεραυνῶν τε μιμήματα καὶ κτύποι βρονταῖς ἐμφερεῖς, οἷς δεδίττεσθαι τοὺς ἀνθρώποις ὡς θεὸς ἠξίου. ὄμβρων δὲ καὶ κεραυνῶν εἰς τὸν οἶκον κατασκηψάντων, τῆς τε λίμνης, παρ᾽ ἣν οἰκῶν ἐτύγχανε, πλημμύραν οὐκ εἰωθυῖαν λαβούσης, κατακλυσθεὶς πανοίκιος ἀπόλλυται. καὶ νῦν ἔτι διαλειπούσης τῆς λίμνης ἐν μέρει τινὶ, ὅταν ὑπονοστήσῃ τὸ νᾶμα, καὶ σταθερὸς ὁ βυθὸς γένηται, παστάδων ἐρείπια καὶ ἄλλα οἰκήσεως ἴχνη φαίνεται. Ἀουεντῖνος δὲ παρὰ τούτου τὴν δυναστείαν διαδεξάμενος, οὗ τῶν ἑπτὰ λόφων τὶς ἐπώνυμος ἐγένετο τῶν συμπεπολισμένων τῇ Ῥώμῃ, τριάκοντα καὶ ἑπτὰ ἔτη τὴν ἀρχὴν κατέσχε· Πρόκας δὲ μετὰ τοῦτον ἔτη εἴκοσι καὶ τρία. ἔπειτα Ἀμούλιος, ὃς οὐ σὺν δίκῃ

τὴν βασιλείαν κατασχὼν Νομίτωρι προσήκουσαν, ὃς ἦν αὐτῷ πρεσβύτερος ἀδελφὸς, δύο καὶ τετταράκοντα ἔτη δυναστεύει. Ἀμουλίου δὲ ἀναιρεθέντος ὑπὸ Ῥωμύλου καὶ Ῥώμου, τῶν ἐκ τῆς ἱερᾶς κόρης γενομένων, ὡς αὐτίκα λεχθήσεται, μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον ἀπολαμβάνει τὴν κατὰ νόμον δυναστείαν Νομίτωρ ὁ τῶν νεανίσκων μητροπάτωρ. τῷ δ' ἑξῆς ἔτει τῆς Νομίτωρος ἀρχῆς, δευτέρῳ δὲ καὶ τριακοστῷ καὶ τετρακοσιοστῷ μετὰ τὴν Ἰλίου ἅλωσιν, ἀποικίαν στείλαντες Ἀλβανοὶ, Ῥωμύλου καὶ Ῥώμου τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς ἐχόντων, κτίζουσι Ῥώμην, ἔτους ἐνεστῶτος πρώτου τῆς ἑβδόμης ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα στάδιον Δαΐκλῆς Μεσήνιος, ἄρχοντος Ἀθήνησι Χαροποῦ ἔτος τῆς δεκαετίας πρῶτον.

LXXII. Ἀμφισβητήσεως δὲ πολλῆς οὔσης καὶ περὶ τοῦ χρόνου τῆς κτίσεως, καὶ περὶ τῶν οἰκιστῶν τῆς πόλεως, οὐδὲ αὐτὸς ᾤμην δεῖν ὥσπερ ὁμολογούμενα πρὸς ἁπάντων ἐξ ἐπιδρομῆς ἐπελθεῖν. Κεφάλων μὲν γὰρ ὁ Γεργίθιος συγγραφεὺς παλαιὸς πάνυ, δευτέρᾳ γενεᾷ μετὰ τὸν Ἰλιακὸν πόλεμον ἐκτίσθαι λέγει τὴν πόλιν ὑπὸ τῶν ἐξ Ἰλίου διασωθέντων σὺν Αἰνείᾳ· οἰκιστὴν δὲ αὐτῆς ἀποφαίνει τὸν ἡγησάμενον τῆς ἀποικίας Ῥῶμον· τοῦτον δ' εἶναι τῶν Αἰνείου παίδων ἕνα· τέτταρας δέ φησιν Αἰνείᾳ γενέσθαι παῖδας, Ἀσκάνιον, Εὐρυλέοντα, Ῥωμύλον, Ῥῶμον. εἴρηται δὲ Δημαγόρᾳ καὶ Ἀγαθύλλῳ καὶ ἄλλοις συχνοῖς ὅ, τε χρόνος, καὶ ὁ τῆς ἀποικίας ἡγεμὼν ὁ αὐτός. ὁ δὲ τὰς ἱερείας τὰς ἐν Ἄργει καὶ τὰ καθ' ἑκάστην πραχθέντα συναγαγὼν, Αἰ-

νεῖαν φησὶν ἐκ Μολοττῶν εἰς Ἰταλίαν ἐλθόντα μετ' Ὀδυσσέως, οἰκιστὴν γενέσθαι τῆς πόλεως· ὀνομάσαι δ' αὐτὴν ἀπὸ μιᾶς τῶν Ἰλιάδων Ῥώμης. ταύτην δὲ λέγει ταῖς ἄλλαις Τρῳάσι παρακελευσαμένην, κοινῇ μετ' αὐτῶν ἐμπρῆσαι τὰ σκάφη, βαρυνομένην τῇ πλάνῃ. ὁμολογεῖ δ' αὐτῷ καὶ Δαμαστὴς ὁ Σιγεὺς, καὶ ἄλλοι τινές. Ἀριστοτέλης δὲ ὁ φιλόσοφος Ἀχαιῶν τινας ἱστορεῖ τῶν ἀπὸ Τροίας ἀνακομισαμένων περιπλέοντας Μαλέαν· ἔπειτα χειμῶνι βιαίῳ καταληφθέντας, τέως μὲν ὑπὸ τῶν πνευμάτων φερομένους πολλαχῇ τοῦ πελάγους πλανᾶσθαι· τελευτῶντας δ' ἐλθεῖν εἰς τὸν τόπον τοῦτον τῆς Ὀπικῆς, ὃς καλεῖται Λάτιον, ἐπὶ τῷ Τυῤῥηνικῷ πελάγει κείμενος. ἀσμένους δὲ τὴν γῆν ἰδόντας, ἀνελκῦσαί τε τὰς ναῦς αὐτόθι, καὶ διατρίψαι τὴν χειμερινὴν ὥραν, παρασκευαζομένους ἔαρος ἀρχομένου πλεῖν. ἐμπρησθεισῶν δὲ αὐτοῖς ὑπὸ νύκτα τῶν νηῶν, οὐκ ἔχοντας ὅπως ποιήσονται τὴν ἄπαρσιν, ἀβουλήτῳ ἀνάγκῃ τοὺς βίους ἐν ᾧ κατήχθησαν χωρίῳ ἱδρύσασθαι. συμβῆναι δὲ αὐτοῖς τοῦτο, διὰ γυναῖκας αἰχμαλώτους, ἃς ἔτυχον ἔχοντες ἐξ Ἰλίου. ταύτας δὲ κατακαῦσαι τὰ πλοῖα, φοβουμένας τὴν οἴκαδε Ἀχαιῶν ἄπαρσιν, ὡς εἰς δουλείαν ἀφιξομένας. Καλλίας δὲ ὁ τὰς Ἀγαθοκλέους πράξεις ἀναγράψας, Ῥώμην τινὰ Τρῳάδα τῶν ἀφικνουμένων ἅμα τοῖς ἄλλοις Τρωσὶν εἰς Ἰταλίαν, γήμασθαι Λατίνῳ τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀβοριγίνων, καὶ γεννῆσαι δύο παῖδας, Ῥῶμον καὶ Ῥωμύλον· οἰκίσαντας δὲ πόλιν, ἀπὸ τῆς μητρὸς αὐτῇ θέσθαι τοὔνομα. Ξεναγόρας δὲ ὁ συγγραφεὺς,

Ὀδυσσέως καὶ Κίρκης υἱοὺς γενέσθαι τρεῖς, Ῥῶμον, Ἀντίαν, Ἀρδέαν. οἰκίσαντας δὲ τρεῖς πόλεις, ἀφ' ἑαυτῶν θέσθαι τοῖς κτίσμασι τὰς ὀνομασίας. Διονύσιος δὲ ὁ Χαλκιδεὺς οἰκιστὴν μὲν ἀποφαίνει τῆς πόλεως Ῥῶμον· τοῦτον δὲ λέγει κατὰ μέν τινας Ἀσκανίου, κατὰ δέ τινας Ἠμαθίωνος παῖδα εἶναι. εἰσὶ δέ τινες οἳ τὴν Ῥώμην ἐκτίσθαι λέγουσιν ὑπὸ Ῥώμου τοῦ Ἰταλοῦ, μητρὸς δὲ Ἠλέκτρας, τῆς Λατίνου θυγατρός.

LXXIII. Ἔχων δὲ πολλοὺς καὶ ἄλλους τῶν Ἑλληνικῶν παρέχεσθαι συγγραφέων, οἳ διαφόρους ἀποφαίνουσι τοὺς οἰκιστὰς τῆς πόλεως, ἵνα μὴ δόξαιμι μακρηγορεῖν, ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίων ἐλεύσομαι συγγραφεῖς. παλαιὸς μὲν οὖν οὔτε συγγραφεὺς οὔτε λογογράφος ἐστὶ Ῥωμαίων οὐδὲ εἷς· ἐκ παλαιῶν μέντοι λόγων ἐν ἱεραῖς δέλτοις σωζομένων, ἕκαστός τις παραλαβὼν ἀνέγραψε. τούτων δέ τινες μὲν Αἰνείου γενέσθαι υἱοὺς λέγουσι Ῥωμύλον καὶ Ῥῶμον, τοὺς οἰκιστὰς τῆς Ῥώμης· ἕτεροι δὲ θυγατρὸς Αἰνείου παῖδας· ὅτου δὲ πατρός, οὐκέτι διορίζοντες· δοθῆναι δ' αὐτοὺς ὑπ' Αἰνείου Λατίνῳ τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀβοριγίνων ὁμηρεύσοντας, ὅτε αἱ πίστεις τοῖς ἐπιχωρίοις πρὸς τοὺς ἐπήλυδας ἐγένοντο. ἀσπαζόμενον δὲ αὐτοὺς Λατῖνον τῇ τε ἄλλῃ θεραπείᾳ περιέπειν εὖ, ἐκγόνου τε ἄῤῥενος ἄπαιδα τελευτῶντα, διαδόχους μέρους τινὸς τῆς ἑαυτοῦ ἀρχῆς καταλιπεῖν. ἄλλοι δὲ λέγουσιν Αἰνείου τελευτήσαντος, Ἀσκάνιον ἅπασαν τὴν ἀρχὴν παραλαβόντα, νείμασθαι πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Ῥωμύλον τε καὶ Ῥῶμον, τήν τε χώ-

ραν καὶ τὴν δύναμιν τῶν Λατίνων τριχῇ· αὐτὸν μὲν δὴ τήν τε Ἄλβαν κτίσαι καὶ ἄλλ᾽ ἄττα πολίσματα· Ῥωμὸν δὲ Καπύην μέν, ἀπὸ τοῦ προπάππου Κάπυος· Ἀγχίσην δέ, ἀπὸ τοῦ προπάτορος Ἀγχίσου· Αἰνείαν δέ, τὴν ὕστερον κληθεῖσαν Ἰάνικλον, ἀπὸ τοῦ πατρός· Ῥώμην δέ, ἀφ᾽ ἑαυτοῦ. ταύτην δὲ χρόνους τινὰς ἐρημωθεῖσαν, ἑτέρας αὖθις ἐλθούσης ἀποικίας, ἣν Ἀλβανοὶ ἔστειλαν, ἡγουμένου Ῥωμύλου καὶ Ῥώμου, τὴν ἀρχαίαν κτίσιν ἀπολαβεῖν· ὥστε διττὰς εἶναι τῇ Ῥώμῃ τὰς κτίσεις· τὴν μέν, ὀλίγον ὕστερον τῶν Τρωϊκῶν γενομένην· τὴν δέ, πεντεκαίδεκα γενεαῖς ὑστεροῦσαν τῆς προτέρας. εἰ δέ τις ἀπιδεῖν βουλήσεται τὰ προσώτερα, καὶ τρίτη τις ἀρχαιοτέρα τούτων εὑρεθήσεται Ῥώμη, γενομένη πρὶν Αἰνείαν καὶ Τρῶας ἐλθεῖν ἐν Ἰταλίᾳ. ταῦτα δὲ οὐ τῶν ἐπιτυχόντων τὶς οὐδὲ νέων συγγραφεὺς ἱστόρηκεν, ἀλλ᾽ Ἀντίοχος ὁ Συρακούσιος, οὗ καὶ πρότερον ἐμνήσθην. φησὶ δὲ Μόργητος ἐν Ἰταλίᾳ βασιλεύοντος· ἦν δὲ τότε Ἰταλία ἡ ἀπὸ Τάραντος ἄχρι Ποσειδωνίας παράλιος· ἐλθεῖν πρὸς αὐτὸν ἄνδρα φυγάδα ἐκ Ῥώμης. λέγει δὲ ὧδε· „ἐπεὶ δὲ Ἰταλὸς „κατεγήρα, Μόργης ἐβασίλευσεν. ἐπὶ τούτου δὲ „ἀνὴρ ἀφίκετο ἐκ Ῥώμης φυγάς· Σίκελος ὄνομα αὐτῷ. κατὰ μὲν δὴ τὸν Συρακούσιον συγγραφέα, παλαιά τις εὑρίσκεται προτεροῦσα τῶν Τρωϊκῶν χρόνων ἡ Ῥώμη. πότερον δὲ περὶ τοὺς αὐτοὺς ἦν τόπους, ἐν οἷς ἡ νῦν οἰκουμένη πόλις ἐστίν, ἢ χωρίον ἕτερον οὕτως ἐτύγχανεν ὀνομαζόμενον, ἀσαφὲς ἐκείνου καταλιπόντος, οὐδ᾽ ἐγὼ δύναμαι συμβαλεῖν.

περὶ μὲν οὖν τῶν παλαιῶν κτίσεων ἱκανὰ ἡγοῦμαι τὰ προειρημένα.

LXXIV. Τὸν δὲ τελευταῖον τῆς Ῥώμης γενόμενον οἰκισμὸν, ἢ κτίσιν, ἢ ὅτι δήποτε χρὴ καλεῖν, Τίμαιος μὲν ὁ Σικελιώτης οὐκ οἶδ' ὅτῳ κανόνι χρησάμενος, ἅμα Καρχηδόνι κτιζομένῃ γενέσθαι φησὶν, ὀγδόῳ καὶ τριακοστῷ πρότερον ἔτει τῆς πρώτης ὀλυμπιάδος. Λεύκιος δὲ Κίγκιος, ἀνὴρ τῶν ἐκ τοῦ βουλευτικοῦ συνεδρίου, περὶ τὸ τέταρτον ἔτος τῆς δωδεκάτης ὀλυμπιάδος. Κάτων δὲ Πόρκιος Ἑλληνικὸν μὲν οὐχ ὁρίζει χρόνον· ἐπιμελὴς δὲ γενόμενος, εἰ καί τις ἄλλος, εἰς τὴν συναγωγὴν τῆς ἀρχαιολογουμένης ἱστορίας, ἔτεσιν ἀποφαίνει δυσὶ καὶ τριάκοντα καὶ τετρακοσίοις ὑστεροῦσαν τῶν Ἰλιακῶν. ὁ δὲ χρόνος οὗτος ἀναμετρηθεὶς ταῖς Ἐρατοσθένους χρονογραφίαις, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος πίπτει τῆς ἑβδόμης ὀλυμπιάδος. ὅτι δὲ εἰσιν οἱ κανόνες ὑγιεῖς οἷς Ἐρατοσθένης κέχρηται, καὶ πῶς ἄν τις ἀπευθύνοι τοὺς Ῥωμαίων χρόνους, πρὸς τοὺς Ἑλληνικοὺς, ἐν ἑτέρῳ δεδήλωταί μοι λόγῳ. οὐ γὰρ ἠξίουν, ὡς Πολύβιος ὁ Μεγαλοπολίτης, τοσοῦτον μόνον εἰπεῖν, ὅτι κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἑβδόμης ὀλυμπιάδος τὴν Ῥώμην ἐκτίσθαι πείθομαι· οὐδ' ἐπὶ τοῦ παρὰ τοῖς Ἀγχισεῦσι κειμένου πίνακος ἑνὸς καὶ μόνου τὴν πίστιν ἀβασάνιστον ἀπολιπεῖν, ἀλλὰ τοὺς ἐπιλογισμοὺς, οὓς αὐτὸς προεθέμην εἰς μέσον, ὑπευθύνους τοῖς βουληθεῖσιν ἐσομένους, ἐξενεγκεῖν. ἡ μὲν οὖν ἀκρίβεια ἐν ἐκείνῳ δηλοῦται τῷ λόγῳ· λεχθήσεται δὲ καὶ διὰ τῆσδε τῆς πραγματείας αὐτὰ τὰ

ἀναγκαιότατα. ἔχει δὲ οὕτως· ἡ Κελτῶν ἔφοδος, καθ' ἣν ἡ Ῥωμαίων πόλις ἑάλω, συμφωνεῖται σχεδὸν ὑπὸ πάντων, ἄρχοντος Ἀθήνησι Πυργίωνος, γενέσθαι, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ὀγδόης καὶ ἐννενηκοστῆς ὀλυμπιάδος. ὁ δὲ πρὸ τῆς καταλήψεως χρόνος ἀναγόμενος εἰς Λεύκιον Ἰούνιον Βροῦτον καὶ Λεύκιον Ταρκύνιον Κολλατῖνον, τοὺς πρώτους ὑπατεύσαντας ἐν Ῥώμῃ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν βασιλέων, ἔτη περιείληφεν εἴκοσι πρὸς τοῖς ἑκατόν. δηλοῦται δὲ ἐξ ἄλλων τε πολλῶν, καὶ τῶν καλουμένων Τιμητικῶν ὑπομνημάτων, ἃ διαδέχεται παῖς παρὰ πατρὸς, καὶ περὶ πολλοῦ ποιεῖται τοῖς μεθ' ἑαυτὸν ἐσομένοις, ὥσπερ ἱερὰ πατρῷα, παραδιδόναι. πολλοὶ δ' εἰσὶν ἀπὸ τῶν τιμητικῶν οἴκων ἄνδρες ἐπιφανεῖς οἱ διαφυλάττοντες αὐτά· ἐν οἷς εὑρίσκω δευτέρῳ πρότερον ἔτει τῆς ἁλώσεως τίμησιν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων δήμου γενομένην, ᾗ παραγέγραπται καθάπερ καὶ ταῖς ἄλλαις χρόνος οὗτος, „ὑπατεύοντος Λευκίου „Οὐαλερίου Ποτίτου καὶ Τίτου Μαλλίου Καπιτω„λίνου, μετὰ τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων ἑνὸς δέοντι „εἰκοστῷ καὶ ἑκατοστῷ ἔτει." ὥστε τὴν Κελτικὴν ἔφοδον, ἣν τῷ δευτέρῳ μετὰ τὴν τίμησιν ἔτει γενομένην εὑρίσκομεν, ἐκπεπληρωμένων τῶν εἴκοσι καὶ ἑκατὸν γενέσθαι. εἰ δὴ τοῦτο τὸ διάστημα τοῦ χρόνου τριάκοντα ὀλυμπιάδων εὑρίσκεται γενόμενον, ἀνάγκη τοὺς πρώτους ἀποδειχθέντας ὑπάτους ὁμολογεῖν ἄρχοντος Ἀθήνησιν Ἰσαγόρου παρειληφέναι τὴν ἀρχὴν, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ὀγδόης καὶ ἑξηκοστῆς ὀλυμπιάδος.

LXXV. *Καὶ μὴν ἀπό γε τῆς ἐκβολῆς τῶν βασιλέων ἐπὶ τὸν πρῶτον ἄρξαντα τῆς πόλεως ἀναβιβασθεὶς Ῥωμύλον ὁ χρόνος, ἔτη τέτταρα πρὸς τετταράκοντα καὶ διακοσίοις ἀποτελεῖ. γνωρίζεται δὲ τοῦτο ταῖς διαδοχαῖς τῶν βασιλέων καὶ τοῖς ἔτεσιν οἷς κατέσχον τὴν ἀρχὴν ἕκαστοι. Ῥωμύλος μὲν γὰρ ὁ κτίσας τὴν πόλιν, ἑπτὰ καὶ τριάκοντα ἔτη λέγεται κατασχεῖν τὴν δυναστείαν· μετὰ δὲ τὸν Ῥωμύλου θάνατον, ἀβασίλευτος ἡ πόλις γενέσθαι χρόνον ἐνιαύσιον. ἔπειτα Νουμᾶς Πομπίλιος, αἱρεθεὶς ὑπὸ τοῦ δήμου, τρία καὶ τετταράκοντα ἔτη βασιλεῦσαι. Τύλλος δὲ Ὀστίλλιος μετὰ Νουμᾶν, δύο καὶ τριάκοντα. ὁ δ' ἐπὶ τούτῳ βασιλεύσας Ἄγκος Μάρκιος, τέτταρα πρὸς τοῖς εἴκοσι. μετὰ δὲ Μάρκιον Λεύκιος Ταρκύνιος, ὁ κληθεὶς Πρίσκος, ὀκτὼ καὶ τριάκοντα. τοῦτον δὲ διαδεξάμενος Σερούϊος Τούλλιος, τετταράκοντα καὶ τέτταρα. Σερούϊον δὲ ἀνελὼν Λεύκιος Ταρκύνιος τυραννικός, καὶ διὰ τὴν τοῦ δικαίου ὑπεροψίαν κληθεὶς Σούπερβος, ἕως εἰκοστοῦ καὶ πέμπτου προαγαγεῖν τὴν ἀρχήν. τεττάρων δὲ καὶ τετταράκοντα καὶ διακοσίων ἀναπολουμένων, ἃ κατέσχον οἱ βασιλεῖς, ὀλυμπιάδων δε μιᾶς καὶ ἑξήκοντα, πᾶσα ἀνάγκη τὸν πρῶτον ἄρξαντα τῆς πόλεως Ῥωμύλον ἔτει πρώτῳ τῆς ἑβδόμης ὀλυμπιάδος παρειληφέναι τὴν βασιλείαν, ἄρχοντος Ἀθήνησι τῆς δεκαετίας Χάροπος ἔτος πρῶτον. τοῦτο γὰρ ὁ λογισμὸς τῶν ἐτῶν ἀπαιτεῖ. ὅτι δὲ τοσαῦτα ἕκαστος τῶν βασιλέων ἦρξεν ἔτη, δι' ἐκείνου δηλοῦταί μοι τοῦ λόγου.*

*Vrbis conditores.*

Τὰ μὲν δὴ περὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἡ νῦν δυναστεύουσα πόλις ᾠκίσθη, τοῖς τε πρὸ ἐμοῦ γενομένοις εἰρημένα, κἀμοὶ δοκοῦντα, τοιάδε ἐστίν. οἰκισταὶ δ' αὐτῆς οἵτινες ἦσαν, ἢ τίσι τύχαις χρησάμενοι τὴν ἀποικίαν ἔστειλαν, ὅσα τε ἄλλα περὶ τὴν κτίσιν ταύτην ἱστόρηται, πολλοῖς μὲν εἴρηται, καὶ διαφόροις τὰ πλεῖστα ἐνίοις· λεχθήσεται δὲ κἀμοὶ τὰ πιθανώτατα τῶν μνημονευομένων. ἔχει δὲ ὧδε·

LXXVI. Ἀμούλιος ἐπειδὴ παρέλαβε τὴν Ἀλβανῶν βασιλείαν, τὸν πρεσβύτερον ἀδελφὸν Νομίτορα, τῷ κατισχῦσαι, τῆς πατρίου τιμῆς ἀπείρξας, ἄλλα τε κατὰ πολλὴν ὑπεροψίαν τῶν δικαίων ἔδρα, καὶ τελευτῶν ἔρημον γένους τὸν οἶκον τὸν Νομίτορος ἐπεβούλευσε ποιῆσαι, τοῦ τε δίκην ὑποσχεῖν φόβῳ, καὶ ἔρωτι μὴ ἐκπαυθῆναί ποτε τῆς ἀρχῆς. βουλευσάμενος δὲ ταῦτα ἐκ πολλοῦ, πρῶτον μὲν τὸν υἱὸν τοῦ Νομίτορος Αἴγεστον ἄρτι γενειάζοντα, φυλάξας ἔνθα ἐκυνηγέτει, προλοχίσας τοῦ χωρίου τὸ ἀφανέστατον, ἐξελθόντα ἐπὶ θήραν ἀποκτείνει, παρασκευάσας λέγεσθαι μετὰ τὸ ἔργον, ὡς ὑπὸ λῃστῶν ἀναιρεθείη τὸ μειράκιον. οὐ μέντοι κρείττων ἡ κατεσκευασμένη δόξα τῆς σεσιωπημένης ἀληθείας ἐγένετο. ἀλλὰ καὶ πολλοῖς παρὰ τὸ ἀσφαλὲς ἐτολμᾶτο λέγεσθαι τὸ πραχθέν. Νομίτωρ δὲ ᾔδει μὲν τὸ ἔργον, λογισμῷ δὲ κρείττονι τοῦ πάθους χρώμενος, ἄγνοιαν ἐσκήπτετο, εἰς ἀκινδυνότερον ἀναβάλ-

λεσθαι χρόνον τὴν ὀργὴν βουλευσάμενος. Ἀμούλιος δὲ τὰ τοῦ μειρακίου ὑπολαβὼν λεληθέναι, δεύτερα τάδε ἐποίει· τὴν θυγατέρα τοῦ Νομίτωρος Ἰλίαν, ὡς δέ τινες γράφουσι, Ῥέαν ὄνομα, Ἰλίαν δ' ἐπίκλησιν, ἐν ἀκμῇ γάμου γενομένην, ἱέρειαν ἀποδείκνυσιν Ἑστίας, ὥς γε μὴ τάχιον εἰς ἀνδρὸς ἐλθοῦσα τέκῃ τιμωρὸν τῷ γένει. πενταετοῦς δὲ οὐκ ἐλάττω χρόνον ἔδει τὰς ἱερὰς κόρας ἁγνὰς διαμεῖναι γάμων, αἷς ἀνατέθειται τοῦ τε ἀσβέστου πυρὸς ἡ φυλακὴ, καὶ εἴ τι ἄλλο θρησκεύεσθαι τῷ κοινῷ διὰ παρθένων νόμιμον ἦν. ἔπραττε δὲ Ἀμούλιος τοῦτο μετ' ὀνομάτων καλῶν, ὡς τιμὴν τῷ γένει καὶ κόσμον περιτιθεὶς, οὔτε αὐτὸς εἰσηγησάμενος τὸν νόμον τόνδε, οὔτε κοινῷ ὄντι πρῶτον ἀναγκάσας τῶν ἐν ἀξιώματι χρῆσθαι τὸν ἀδελφόν· ἐν ἔθει δὲ τοῖς Ἀλβανοῖς καὶ ἐν καλῷ ὂν, τὰς εὐγενεστάτας ἀποδείκνυσθαι τῆς Ἑστίας προπόλους. ὁ δὲ Νομίτωρ, αἰσθόμενος οὐκ ἀπὸ τοῦ βελτίστου ταῦτα πράττοντα τὸν ἀδελφὸν, ὀργὴν φανερὰν οὐκ ἐποιεῖτο, ἵνα μὴ τῷ δήμῳ ἀπέχθοιτο, ἀπόῤῥητον δὲ καὶ τοῦτο ἔγκλημα ἐφύλαττε.

LXXVII. Τετάρτῳ δ' ὕστερον ἔτει τὴν Ἰλίαν ἐλθοῦσαν εἰς ἱερὸν ἄλσος Ἄρεος, ὕδατος ἁγνοῦ κομιδῆς ἕνεκα, ᾧ πρὸς τὰς θυσίας ἔμελλε χρῆσθαι, βιάζεταί τις ἐν τῷ τεμένει. τοῦτον δὲ τινες μὲν ἀποφαίνουσι τῶν μνηστήρων ἕνα γενέσθαι τῆς κόρης, ἐρῶντα τῆς παιδίσκης· οἱ δὲ αὐτὸν τὸν Ἀμούλιον, οὐκ ἐπιθυμίας μᾶλλον ἢ ἐπιβουλῆς ἕνεκα, φραξάμενόν τε ὅπλοις οἷς ἐκπληκτικώτατος ὀφθήσεσθαι

ἔμελλε, καὶ τὸ τῆς ὄψεως γνώριμον εἰς ἀσαφὲς ὡς μάλιστα ἠδύνατο καθιστάντα· οἱ δὲ πλεῖστοι μυθολογοῦσι τοῦ δαίμονος εἴδωλον, οὗ τὸ χωρίον ἦν, πολλὰ καὶ ἄλλα τῷ πάθει δαιμόνια ἔργα, ἡλίου τε ἀφανισμὸν, καὶ ζόφον ἐν οὐρανῷ κατασχόντος· ὄψιν δὲ, ἣν καὶ τὸ εἴδωλον εἶχε, θαυμασιωτέραν μακρῷ ἢ κατὰ μέγεθος καὶ κάλλος ἀνθρώπων. φασί τε εἰπεῖν τῇ κόρῃ παρηγοροῦντα τὴν λύπην τὸν βιασάμενον· ἐξ οὗ γενέσθαι δῆλον ὅτι θεὸς ἦν· μηδὲν ἄχθεσθαι τῷ πάθει. τὸ γὰρ κοινώνημα τῶν γάμων αὐτῇ γεγονέναι πρὸς τὸν ἐμβατεύοντα τῷ χωρίῳ δαίμονα· τέξεσθαι δ' αὐτὴν ἐκ τοῦ βιασμοῦ δύο παῖδας, ἀνθρώπων μακρῷ κρατίστους ἀρετὴν κατὰ τὰ πολέμια. ταῦτα δὲ εἰπόντα νέφει περικαλυφθῆναι, καὶ ἀπὸ γῆς ἀρθέντα φέρεσθαι δι' ἀέρος ἄνω. ὅπως μὲν οὖν χρὴ περὶ τῶν τοιῶνδε δόξης ἔχειν, πότερον καταφρονεῖν ὡς ἀνθρωπίνων διουργημάτων εἰς θεοὺς ἀναφερομένων, μηδὲν ἂν τοῦ θεοῦ λειτούργημα τῆς ἀφθάρτου καὶ μακαρίας φύσεως ἀνάξιον ὑπομένοντος· ἢ καὶ ταύτας παραδέχεσθαι τὰς ἱστορίας, ὡς ἀνακεκραμένης τῆς ἁπάσης οὐσίας τοῦ κόσμου, καὶ μεταξὺ τοῦ θείου καὶ τοῦ θνητοῦ γένους ὑπαρχούσης φύσεως, ἣν τὸ δαιμόνων φῦλον ἐπέχει, τοτὲ μὲν ἀνθρώποις, τοτὲ δὲ θεοῖς ἐπιμιγνύμενον, ἡρώων φῦναι γένος, οὔτε καιρὸς ἐν τῷ παρόντι διασκοπεῖν, ἀρκεῖ τε ὡς φιλοσόφοις περὶ αὐτῶν ἐλέχθη. ἡ δ' οὖν κόρη μετὰ τὸν βιασμὸν ἀῤῥωστεῖν σκηψαμένη· τοῦτο γὰρ αὐτῇ παρῄνεσεν ἡ μήτηρ ἀσφαλείας τε καὶ τῶν πρὸς τοὺς θεοὺς ὁσίων ἕνεκα· οὐκ ἔτι προσῄει

τοῖς ἱεροῖς, ἀλλὰ διὰ τῶν ἄλλων ἐγίνετο παρθένων, αἷς τὸ αὐτὸ προσέκειτο ἔργον, ὅσα λειτουργεῖν ἐκείνην ἔδει.

LXXVIII. Ἀμούλιος δὲ, εἴτε κατὰ τὴν συνείδησιν τῶν πραχθέντων, εἴτε ὑπονοίᾳ τῶν εἰκότων προαχθεὶς, ἔρευναν ἐποιεῖτο τῆς χρονίου τῶν ἱερῶν ἀποστάσεως, κατὰ τίνα γίνεται μάλιστ᾽ αἰτίαν. ἰατροὺς δὲ οἷς μάλιστα ἐπίστευεν εἰσπέμπων, ἐπειδὴ τὴν νόσον αἱ γυναῖκες ἀπόῤῥητον ἀνθρώποις ᾐτιῶντο εἶναι, τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα φύλακα τῆς κόρης κατέλιπεν. ὡς δὲ κατήγορος αὐτὴ τοῦ πάθους ἐγένετο, γυναικείᾳ τεκμάρσει τὸ ἀφανὲς τοῖς ἄλλοις ἀνευροῦσα, τῆς μὲν παιδὸς, ὡς μὴ λάθοι τεκοῦσα, ἣν δὲ οὐ πρόσω τοῦ τόκου, φυλακὴν ἐποιεῖτο δι᾽ ὅπλων· αὐτὸς δὲ καλέσας τὸν ἀδελφὸν εἰς τὸ συνέδριον τῆς τε λανθανούσης τοὺς ἄλλους φθορᾶς μηνυτὴς γίνεται, καὶ ᾐτιᾶτο συγκακουργεῖν τῇ κόρῃ τοὺς γονεῖς, ἐκέλευέ τε μὴ κρύπτειν τὸ εἰργασμένον, ἀλλ᾽ εἰς μέσον ἄγειν. Νομίτωρ δὲ παραδόξων τε λόγων ἀκούειν ἔφη, καὶ παντὸς ἀναίτιος εἶναι τοῦ λεγομένου, χρόνον τε ἠξίου βασάνου τῆς ἀληθείας ἕνεκα λαβεῖν. τυχὼν δὲ ἀναβολῆς μόλις, ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα παρὰ τῆς γυναικὸς ἔμαθεν, ὡς ἡ παῖς ἐν ἀρχαῖς ἀφηγήσατο, τόν τε βιασμὸν τὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ γενόμενον ἀπέφαινε, καὶ τοὺς λεχθέντας ὑπ᾽ αὐτοῦ περὶ τῶν διδύμων παίδων λόγους διεξῆλθεν, ἠξίου τε πίστιν ποιήσασθαι ταῦτα τῶν λεγομένων, εἰ τοιοῦτος ὁ τῆς ὠδῖνος ἔσται γόνος, οἷον ὁ θεὸς ὑφηγήσατο. καὶ γὰρ ὁμοῦ τι τῷ τὴν κόρην εἶναι τίκτειν· ὥστε οὐκ εἰς μακρὰν ῥᾳδιουργεῖν φανήσεται. παρεδίδου δὲ

καὶ τὰς φυλαττούσας τὴν κόρην, καὶ ἐλέγχων οὐδενὸς ἀφίστατο. ταῦτα λέγοντος αὐτοῦ τὸ μὲν συνέδρων πλῆθος ἐπείθετο. Ἀμούλιος δὲ οὐδὲν ὑγιὲς ἀπέφαινε τῶν ἀξιολογουμένων, ἀλλ᾽ ἐκ παντὸς ὥρμητο τρόπου τὴν ἄνθρωπον ἀπολέσαι. ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτ᾽ ἐγένετο, παρῆσαν οἱ τὴν ὠδῖνα φρουρεῖν ταχθέντες, ἀποφαίνοντες ἄῤῥενα βρέφη δίδυμα τεκεῖν τὴν κόρην. καὶ αὐτίκα Νομίτωρ μὲν ἐν τῷ αὐτῷ πολὺς ἦν λόγῳ, τοῦ θεοῦ τε ἀποδεικνὺς τὸ ἔργον, καὶ μηδὲν εἰς τὴν κόρην ἀναίτιον οὖσαν τοῦ πάθους παρανομεῖν ἀξιῶν. Ἀμουλίῳ δὲ τῶν ἀνθρωπείων τι μηχανημάτων καὶ τὸ περὶ τὸν τόκον ἐδόκει γενέσθαι, παρασκευασθέντος ἑτέρου ταῖς γυναιξὶ βρέφους, ἢ κρύφα τῶν φυλάκων, ἢ συγκακουργούντων· καὶ πολλὰ εἰς τοῦτο ἐλέχθη. ὡς δὲ τὴν γνώμην τοῦ βασιλέως ἔμαθον οἱ σύνεδροι ἀπαραιτήτῳ ὀργῇ χρωμένην, ἐδικαίωσαν καὶ αὐτοὶ, καθάπερ ἐκεῖνος ἠξίου, χρῆσθαι τῷ νόμῳ κελεύοντι τὴν μὲν αἰσχύνασαν τὸ σῶμα ῥάβδοις αἰκισθεῖσαν ἀποθανεῖν, τὸ δὲ γεννηθὲν εἰς τὸ τοῦ ποταμοῦ βάλλεσθαι ῥεῖθρον· νῦν μέντοι ζώσας κατορύττεσθαι ταύτας ὁ τῶν ἱερῶν διαγορεύει νόμος.

LXXIX. Μέχρι μὲν δὴ τούτων οἱ πλεῖστοι τῶν συγγραφέων τὰ αὐτὰ, ἢ μικρὸν παραλλάττοντες, οἱ μὲν ἐπὶ τὸ μυθωδέστερον, οἱ δ᾽ ἐπὶ τὸ τῇ ἀληθείᾳ ἐοικὸς μᾶλλον, ἀποφαίνουσι· περὶ δὲ τῶν ἑξῆς διαφέρονται. οἱ μὲν γὰρ εὐθὺς ἀναιρεθῆναι λέγουσι τὴν κόρην, οἱ δ᾽ ἐν εἱρκτῇ φυλαττομένην ἀδήλῳ διατελέσαι, δόξαν τῷ δήμῳ παρασχοῦσαν

ἀφανοῦς θανάτου. ἐπικλασθῆναι δὲ τὸν Ἀμούλιον εἰς τοῦτο, ἱκετευούσης τῆς θυγατρὸς χαρίσασθαι τὴν ἀνεψιὰν αὐτῇ· ἦσαν δὲ σύντροφοι καὶ ἡλικίαν ἔχουσαι τὴν αὐτὴν, ἀσπαζόμεναί τε ἀλλήλας ὡς ἀδελφάς. χαριζόμενον οὖν ταύτῃ τὸν Ἀμούλιον· μόνη δ' ἦν αὐτῷ θυγάτηρ· θανάτου μὲν ἀπολῦσαι τὴν Ἰλίαν, φυλάττειν δὲ καθείρξαντα ἐν ἀφανεῖ. λυθῆναι δὲ αὐτὴν ἀνὰ χρόνον, Ἀμουλίου τελευτήσαντος. περὶ μὲν οὖν τῆς Ἰλίας οὕτω διαλλάττουσιν αἱ τῶν παλαιῶν γραφαί. λόγον δὲ ἔχουσιν ὡς ἀληθεῖς ἑκάτεραι. διὰ τοῦτο κᾀγὼ μνήμην ἀμφοτέρων ἐποιησάμην, ὁποτέρᾳ δὲ χρὴ πιστεύειν, αὐτός τις εἴσεται τῶν ἀναγνωσομένων. περὶ δὲ τῶν ἐκ τῆς Ἰλίας γενομένων, Κόϊντος μὲν Φάβιος, ὁ Πίκτωρ λεγόμενος, ᾧ Λεύκιός τε Κίγκιος καὶ Κάτων Πόρκιος καὶ Πείσων Καλπούρνιος καὶ τῶν ἄλλων συγγραφέων οἱ πλείους ἠκολούθησαν, τῇδε γράφει· „ὡς κελεύσαντος Ἀμουλίου „τὰ βρέφη λαβόντες ἐν σκάφῃ κείμενα τῶν ὑπηρετῶν „τινες, ἔφερον ἐμβαλοῦντες εἰς τὸν ποταμὸν, ἀπέχοντα „τῆς πόλεως ἀμφὶ τοὺς ἑκατὸν εἴκοσι σταδίους. ἐπεὶ δὲ „ἐγγὺς ἐγένοντο, καὶ εἶδον ἔξω τοῦ γνησίου ῥείθρου „τὸν Τίβεριν ὑπὸ χειμώνων συνεχῶν ἐκτετραμμένον „εἰς τὰ πεδία, καταβάντες ἀπὸ τοῦ Παλαντίου τῆς „κορυφῆς ἐπὶ τὸ προσεχέστατον ὕδωρ· οὐ γὰρ ἔτι „προσωτέρω χωρεῖν οἷοί τ' ἦσαν· ἔνθα πρῶτον ἡ „τοῦ ποταμοῦ πλήμμη τῆς ὑπωρείας ἥπτετο, τίθενται τὴν σκάφην ἐπὶ τοῦ ὕδατος. ἡ δὲ μέχρι μέν τινος ἐνήχετο, ἔπειτα τοῦ ῥείθρου κατὰ μικρὸν ὑποχωροῦντος ἐκ τῶν περὶ ἔσχατα, λίθου προσπταίσει

„περιτραπεῖσα ἐκβάλλει τὰ βρέφη. τὰ μὲν δὴ κυν-„ζόμενα κατὰ τοῦ τέλματος ἐκυλινδοῦντο. λύκαινα „δέ τις ἐπιφανεῖσα, νεοτόκους σπαργῶσα τοὺς μα-„στοὺς ὑπὸ γάλακτος, ἐδίδου τὰς θηλὰς τοῖς στό-„μασιν αὐτῶν, καὶ τῇ γλώττῃ τὸν πηλὸν, οὗ κατά-„πλεω ἦσαν, ἀπελίχμα. ἐν δὲ τούτῳ τυγχάνουσιν „οἱ νομεῖς ἐξελαύνοντες τὰς ἀγέλας ἐπὶ νομήν· ἤδη „γὰρ ἐμβατὸν ἦν τὸ χωρίον· καί τις αὐτῶν ἰδὼν „τὴν λύκαιναν ὡς ἠσπάζετο τὰ βρέφη, τέως μὲν ἀμη-„χανὴς ἦν ὑπὸ θάμβους καὶ ἀπιστίας τῶν θεωρου-„μένων· ἔπειτα ἐλθὼν καὶ συλλέξας οὓς ἐδύνατο „πλείστους τῶν ἀγχοῦ νεμόντων· οὐ γὰρ ἐπιστεύετο „λέγων· ἄγει τοὔργον αὐτοὺς θεασομένους. ὡς δὲ „κἀκεῖνοι πλησίον ἐλθόντες ἔμαθον τὴν μὲν ὥσπερ „τέκνα περισπῶσαν, τὰ δ᾽ ὡς μητρὸς ἐξεχόμενα, „δαιμόνιόν τι χρῆμα δρᾷν ὑπολαβόντες, ἐγγυτέρω „προσίεσαν ἀθρόοι, δεδιττόμενοι βοῇ τὸ θηρίον. ἡ „δὲ λύκαινα οὐ μάλα ἀγριαίνουσα τῶν ἀνθρώπων „τῇ προσόδῳ, ἀλλ᾽ ὥσπερ ἂν χειροήθης, ἀποστᾶσα „τῶν βρεφῶν ἠρέμα, καὶ κατὰ πολλὴν ἀλογίαν τοῦ „ποιμενικοῦ ὁμίλου, ἀπῄει. καὶ ἦν γάρ τις οὐ πολὺ „ἀπέχων ἱερὸς χῶρος ὕλῃ βαθείᾳ συνηρεφὴς, καὶ πέ-„τρα κοίλη πηγὰς ἀνιεῖσα· ἐλέγετο δὲ Πανὸς εἶναι „τὸ νάπος, καὶ βωμὸς ἦν αὐτόθι τοῦ θεοῦ· εἰς τοῦ-„τό τὸ χωρίον ἐλθοῦσα ἀποκρύπτεται. τὸ μὲν οὖν „ἄλσος οὐκ ἔτι διαμένει· τὸ δὲ ἄντρον ἐξ οὗ ἡ λι-„βὰς ἐκδίδοται, τῷ Παλαντίῳ προσῳκοδομημένον „δείκνυται κατὰ τὴν ἐπὶ τὸν ἱππόδρομον φέρουσαν „ὁδόν· καὶ τέμενός ἐστιν αὐτοῦ πλησίον, ἔνθα εἰ-

„κὼν κεῖται τοῦ πάθους, λύκαινα παιδίοις δυσὶ τοὺς „μαστοὺς ἐπέχουσα, χάλκεα ποιήματα παλαιᾶς ἐρ„γασίας. ἦν δὲ τὸ χωρίον τῶν σὺν Εὐάνδρῳ ποτὲ „οἰκισάντων αὐτὸ Ἀρκάδων ἱερὸν, ὡς λέγεται. ὡς „δὲ ἀπέστη τὸ θηρίον, αἴρουσιν οἱ νομεῖς τὰ βρέφη, „σπουδὴν ποιούμενοι τρέφειν, ὡς θεῶν αὐτὰ σώζε„σθαι βουλομένων. ἦν δέ τις ἐν αὐτοῖς συφορβίων „βασιλικῶν ἐπιμελούμενος, ἐπιεικὴς ἀνὴρ, Φαυστύ„λος ὄνομα, ὃς ἐν τῇ πόλει κατὰ δή τι ἀναγκαῖον „ἐγεγόνει καθ᾽ ὃν χρόνον ἡ φθορὰ τῆς Ἰλίας καὶ „ὁ τόκος ἐλέγχετο· καὶ μετὰ ταῦτα κομιζομένων ἐπὶ „τὸν ποταμὸν τῶν βρεφῶν, τοῖς φέρουσιν αὐτὰ κα„τὰ θείαν τύχην ἅμα διεληλύθει τὴν αὐτὴν ὁδὸν, „εἰς τὸ Παλάντιον ἰών· ὃς ἥκιστα τοῖς ἄλλοις κατα„φανὴς γενόμενος ὡς ἐπίσταταί τι τοῦ πράγματος, „ἀξιώσας αὐτῷ συγχωρηθῆναι τὰ βρέφη, λαμβάνει „τε αὐτὰ παρὰ τοῦ κοινοῦ, καὶ φέρων ὡς τὴν γυ„ναῖκα ἔρχεται. τετοκυῖαν δὲ καταλαβὼν καὶ ἀχθο„μένην, ὅτι νεκρὸν αὐτῇ τὸ βρέφος ἦν, παραμυθεῖ„ται καὶ δίδωσιν ὑποβάλλεσθαι τὰ παιδία, πᾶσαν „ἐξ ἀρχῆς διηγησάμενος τὴν κατασχοῦσαν αὐτὰ τύ„χην. αὐξομένοις δὲ αὐτοῖς ὄνομα τίθεται, τῷ μὲν, „Ῥωμύλον· τῷ δὲ, Ῥῶμον. οἱ δὲ ἀνδρωθέντες γίνον„ται κατά τε ἀξίωσιν μορφῆς καὶ φρονήματος ὄγκον, „οὐ συοφορβοῖς καὶ βουκόλοις ἐοικότες, ἀλλ᾽ οἵους „ἄν τις ἀξιώσειε τοὺς ἐκ βασιλείου τε φύντας γένους, „καὶ ἀπὸ δαιμόνων σπορᾶς γενέσθαι νομιζομένους, „ὡς ἐν τοῖς πατρίοις ὕμνοις ὑπὸ Ῥωμαίων ἔτι καὶ „νῦν ᾄδεται. βίος δ᾽ αὐτοῖς ἦν βουκολικὸς, καὶ δί-

„αιτα αὐτουργὸς, ἐν ὄρεσι τὰ πολλὰ πηξαμένοις διὰ „ξύλων καὶ καλάμων σκηνὰς αὐτορόφους· ὧν ἔτι „καὶ εἰς ἐμὲ ἦν τις ἐκ τοῦ Παλαντίου ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν „ἱππόδρομον στρεφούσης λαγόνος, Ῥωμύλου λεγομέ„νη, ἣν φυλάττουσιν ἱερὰν οἷς τούτων ἐπιμελὲς, οὐ„δὲν ἐπὶ τὸ σεμνότερον ἐξάγοντες· εἰ δέ τι πονή„σειεν ὑπὸ χειμῶνος ἢ χρόνου, τὸ λεῖπον ἐξακούμε„νοι, καὶ τῷ πρόσθεν ἐξομοιοῦντες εἰς δύναμιν. ἐπεὶ „δὲ ἀμφὶ τὰ ὀκτωκαίδεκα ἔτη γεγονότες ἦσαν, ἀμ„φίλογόν τι περὶ τῆς νομῆς αὐτοῖς γίνεται πρὸς τοὺς „Νομίτωρος βουκόλους, οἳ περὶ τὸ Αὐέντιον ὄρος „ἀντικρὺ τοῦ Παλαντίου κείμενον εἶχον τὰς βου„στάσεις. ᾐτιῶντο δὲ ἀλλήλους θάτεροι θαμινὰ ἢ „τὴν μὴ προσήκουσαν ὀργάδα κατανέμειν, ἢ τὴν „κοινὴν μόνους διακρατεῖν, ἢ ὅ, τι δήποτε τύχοι. ἐκ „δὲ τῆς ἀψιμαχίας ταύτης ἐγένοντο πληγαί ποτε „διὰ χειρῶν, εἶτα δι᾽ ὅπλων. τραύματα δὲ πολλὰ „πρὸς τῶν μειρακίων λαμβάνοντες οἱ τοῦ Νομίτω„ρος, καί τινας ἀπολέσαντες τῶν σφετέρων, καὶ τῶν „χωρίων κατὰ κράτος ἐξειργόμενοι, παρασκευάζον„ται δόλον τινὰ ἐπ᾽ αὐτούς. προλοχίσαντες γὰρ τῆς „φάραγγος τὸ ἀφανὲς, καὶ συνθέμενοι τοῖς λοχῶσι „τὰ μειράκια τὸν τῆς ἐπιθέσεως καιρὸν, οἱ λοιποὶ „κατὰ πλῆθος ἐπὶ τὰ μανδρεύματα αὐτῶν νύκτωρ „ἐπέβαλον. Ῥωμύλος μὲν οὖν τὸν χρόνον τοῦτον „τυγχάνει ἅμα τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν κωμητῶν „πεπορευμένος εἴς τι χωρίον Καινινῶν ὀνομαζόμε„νον, ἱερὰ ποιήσων ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ πάτρια· Ῥῶ„μος δὲ τὴν ἔφοδον αὐτῶν αἰσθόμενος ἐξεβοήθει,

„τὰ ὅπλα λαβὼν διαταχέων, ὀλίγους τῶν ἐκ τῆς κώ-„μης φθασάντων καθ' ἓν γενέσθαι παραλαβών. „κἀκεῖνοι οὐ δέχονται αὐτὸν, ἀλλὰ φεύγουσιν ὑπα-„γόμενοι ἔνθα ἔμελλον ἐν καλῷ ὑποστρέψαντες ἐπι-„θήσεσθαι. ὁ δὲ Ῥῶμος κατ' ἄγνοιαν τοῦ μηχανή-„ματος, ὡς ἄχρι πολλοῦ διώκων αὐτοὺς, παραλλάτ-„τει τὸ λελοχισμένον χωρίον, καὶ ἐν τούτῳ ὅ, τε λόχος „ἀνίσταται, καὶ οἱ φεύγοντες ὑποστρέφουσι. κυκλωσά-„μενοι δὲ αὐτοὺς, καὶ πολλοῖς ἀράττοντες λίθοις, λαμ-„βάνουσιν ὑποχειρίους. ταύτην γὰρ εἶχον ἐκ τῶν δεσπο-„τῶν τὴν παρακέλευσιν, ζῶντας αὐτοῖς τοὺς νεανίσκους „ἀποκομίσαι. οὕτω μὲν δὴ χειρωθεὶς ὁ Ῥῶμος ἀπήγετο.

LXXX. Ὡς δὲ Τουβέρων Αἴλιος, δεινὸς ἀνὴρ καὶ περὶ τὴν συναγωγὴν τῆς ἱστορίας ἐπιμελὴς, γράφει, προειδότες οἱ τοῦ Νομίτωρος θύσοντας τὰ Λύκαια τοὺς νεανίσκους τῷ Πανὶ, τὴν Ἀρκαδικὴν, ὡς Εὔανδρος κατεστήσατο, θυσίαν, ἐνήδρευσαν τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τῆς ἱερουργίας, ἡνίκα ἐχρῆν τοὺς περὶ τὸ Παλλάντιον οἰκοῦντας τῶν νέων ἐκ τοῦ Λυκαίου τεθυκότας περιελθεῖν δρόμῳ τὴν κώμην γυμνοὺς, ὑπεζωσμένους τὴν αἰδῶ ταῖς δοραῖς τῶν νεοθύτων. τοῦτο δὲ καθαρμόν τινα τῶν κωμητῶν πάτριον ἐδύνατο, ὡς καὶ νῦν ἔτι δρᾶται. ἐν δὴ τούτῳ τῷ χρόνῳ τοὺς ἱεροποιοὺς νεανίσκους οἱ βουλόμενοι λοχήσαντες κατὰ τὸ στενόπορον τῆς ὁδοῦ, ἐπειδὴ πρῶτον τάγμα τὸ σὺν τῷ Ῥώμῳ κατ' αὐτοὺς ἐγένετο, τῶν ἀμφὶ Ῥωμύλον τε καὶ ἄλλων ὑστεριζόντων· τριχῇ γὰρ ἐνενέμηντο, καὶ ἐκ διαστήματος ἔθεον· οὐ περιμείναντες τοὺς λοιποὺς, ὁρμῶσιν ἐπὶ τοὺς πρώ-

τους ἐμβοήσαντες ἄθροοι, καὶ περιστάντες ἔβαλλον οἱ μὲν ἀκοντίοις, οἱ δὲ λίθοις, οἱ δ' ὡς ἕκαστοι διὰ χειρὸς εἶχον. οἱ δ', ἐκπλαγέντες τῷ παραδόξῳ τοῦ πάθους, καὶ ἀμηχανοῦντες ὅ, τι δράσειεν πρὸς ὡπλισμένους ἄνοπλοι μαχόμενοι, κατὰ πολλὴν εὐπέτειαν ἐχειρώθησαν. ὁ μὲν οὖν Ῥῶμος ἐπὶ τοῖς πολεμίοις γενόμενος οὕτως, εἴθ', ὡς ὁ Φάβιος παραδέδωκε, δέσμιος, εἰς τὴν Ἄλβαν ἀπήγετο. Ῥωμύλος δ' ἐπεὶ τὸ περὶ τὸν ἀδελφὸν ἔγνω πάθος, διώκειν εὐθὺς ᾤετο δεῖν τοὺς ἀκμαιοτάτους ἔχων τῶν νομέων, ὡς ἔτι κατὰ τὴν ὁδὸν ὄντα καταληψόμενος τὸν Ῥῶμον. ἀποτρέπεται δ' ὑπὸ τοῦ Φαυστύλου ὁρῶντος αὐτοῦ τὴν σπουδὴν μανικωτέραν οὖσαν. νομισθεὶς γὰρ πατὴρ, τὸν ἔμπροσθεν χρόνον ἀπόῤῥητα ποιούμενος τοῖς μειρακίοις διετέλεσεν, ὡς μὴ θᾶττον ὁρμήσωσι παρακινδυνεῦσαί τι, πρὶν ἐν τῷ κρατίστῳ τῆς ἀκμῆς γενέσθαι· τότε δὲ πρὸς τῆς ἀνάγκης βιασθεὶς, μονωθέντι τῷ Ῥωμύλῳ λέγει. μαθόντι δὲ τῷ νεανίσκῳ πᾶσαν ἐξ ἀρχῆς τὴν κατασχοῦσαν αὐτοὺς τύχην, τῆς τε μητρὸς οἶκτος εἰσέρχεται καὶ Νομίτωρος φροντίς· καὶ πολλὰ βουλευσαμένῳ μετὰ τοῦ Φαυστύλου, τῆς μὲν αὐτίκα ὁρμῆς ἐπισχεῖν ἐδόκει, πλείονι δὲ παρασκευῇ δυνάμεως χρησάμενον ὅλον ἀπαλλάξαι τὸν οἶκον τῆς Ἀμουλίου παρανομίας, κίνδυνόν τε τὸν ἔσχατον ὑπὲρ τῶν μεγίστων ἄθλων ἀναῤῥίψαι, πράττειν δὲ μετὰ τοῦ μητροπάτορος ὅ, τι ἂν ἐκείνῳ δοκῇ.

LXXXI. Ὡς δὲ ταῦτα κράτιστα εἶναι ἔδοξε, συγκαλέσας τοὺς κωμήτας ἅπαντας ὁ Ῥωμύλος, καὶ

δεηθεὶς εἰς τὴν Ἄλβαν ἐπείγεσθαι διαταχέων, μὴ κατὰ τὰς αὐτὰς πύλας ἅπαντας, μηδ' ἀθρόους εἰσιόντας, μή τις ὑπόνοια πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει γένηται, καὶ περὶ τὴν ἀγορὰν ὑπομένοντας ἑτοίμους εἶναι δρᾷν τὸ κελευόμενον, ἀπῄει πρῶτος εἰς τὴν πόλιν. οἱ δὲ τὸν Ῥῶμον ἄγοντες ἐπειδὴ κατέστησαν ἐπὶ τὸν βασιλέα, τάς τε ὕβρεις ἁπάσας, ὅσας ἦσαν ὑβρισμένοι πρὸς τῶν μειρακίων, κατηγόρουν, καὶ τοὺς τραυματίας σφῶν ἐπεδείκνυσαν, τιμωρίας εἰ μὴ τεύξονται, καταλείψειν προλέγοντες τὰ συφόρβια. Ἀμούλιος δὲ τοῖς χωρίταις κατὰ πλῆθος ἐληλυθόσι χαρίζεσθαι βουλόμενος, καὶ τῷ Νομίτορι· παρὼν γὰρ ἐτύγχανε· συναγανακτῶν τοῖς πελάταις· εἰρήνην τε ἀνὰ τὴν χώραν σπεύδων εἶναι, καὶ ἅμα τὸ αὔθαδες τοῦ μειρακίου, ὡς ἀκατάπληκτον ἦν ἐν τοῖς λόγοις, δι' ὑποψίας λαμβάνων, καταψηφίζεται τὴν δίκην· „τῆς δὲ τιμωρίας τὸν Νομίτορα ποιεῖ κύριον, εἰπὼν „ὡς τῷ δράσαντι δεινὰ, τὸ ἀντιπαθεῖν οὐ πρὸς ἄλ„λου τινὸς μᾶλλον, ἢ τοῦ πεπονθότος ὀφείλεται.“ ἐν ὅσῳ δὲ ὁ Ῥῶμος ὑπὸ τῶν τοῦ Νομίτορος βουκόλων ἤγετο, δεδεμένος τε ὀπίσω τὼ χεῖρε, καὶ πρὸς τῶν ἀγόντων ἐπικερτομούμενος, ἀκολουθῶν ὁ Νομίτωρ, τοῦ τε σώματος τὴν εὐπρέπειαν ἀπεθαύμασεν, ὡς πολὺ τὸ βασιλικὸν εἶχε, καὶ τοῦ φρονήματος τὴν εὐγένειαν ἐνεθυμεῖτο, ἣν παρὰ τὰ δεινὰ διέσωσεν, οὐ πρὸς οἶκτον οὐδὲ λιπαρήσεις, ὡς ἅπαντες ἐν ταῖς τοιαῖσδε ποιοῦσι τύχαις, τραπόμενος, ἀλλὰ σὺν εὐκόσμῳ σιωπῇ ἐπὶ τὸν μόρον ἀπιών. ὡς δ' εἰς τὴν οἰκίαν ἀφίκοντο, μεταστῆναι τοὺς ἄλλους κελεύσας.

μονωθέντα τὸν Ῥῶμον εἴρετο τίς εἴη, καὶ τίνων· ὡς οὐκ ἂν ἐκ τῶν τυχόντων γε ἄνδρα τοιοῦτον γενόμενον. εἰπόντος δὲ τοῦ Ῥώμου τοσοῦτον εἰδέναι μόνον κατὰ πίστιν τοῦ τρέφοντος, ὅτι σὺν ἀδελφῷ διδύμῳ ἐκτεθείη βρέφος εἰς νάπην εὐθὺς ἀπὸ γονῆς, καὶ πρὸς τῶν νομέων ἀναιρεθεὶς ἐκτραφείη, βραχὺν ἐπισχὼν χρόνον, εἴτε ὑποτυπωθείς τι τῶν ἀληθῶν, εἴτε τοῦ δαίμονος ἄγοντος εἰς τοὐμφανὲς τὸ πρᾶγμα, λέγει πρὸς αὐτόν· „Ὅτι μὲν ἐπ᾽ ἐμοὶ γέγονας, ὦ „Ῥῶμε, παθεῖν ὅ, τι ἂν δικαιώσω, καὶ ὡς περὶ πολ„λοῦ ποιήσαιντο ἂν οἱ κομίσαντές σε δεῦρο, πολλὰ „καὶ δεινὰ παθόντες, ἀποθανεῖν, οὐδὲν δεῖ πρὸς „εἰδότα λέγειν. εἰ δέ σε θανάτου τε καὶ ἄλλου παν„τὸς ἐκλυσαίμην κακοῦ, ἆρα ἂν εἰδείης μοι χάριν, „καὶ δεομένῳ ὑπουργήσειας ὃ κοινὸν ἀμφοῖν ἔσται „ἀγαθόν;“ ἀποκριναμένου δὲ τοῦ μειρακίου ὁπόσα τοὺς ἐν ἀπογνώσει βίου κειμένους ἡ τοῦ σωθῆναι ἐλπὶς τοῖς κυρίοις τούτου λέγειν καὶ ὑπισχνεῖσθαι ἐπαίρει, λῦσαι κελεύσας αὐτὸν ὁ Νομίτωρ, καὶ ἅπαντας ἐκποδὼν ἀπελθεῖν, φράζει τὰς αὑτοῦ τύχας, ὡς ὁ Ἀμούλιος αὐτὸν ἀδελφὸς ὢν ἀπεστέρησε τῆς βασιλείας, ὀρφανὸν δὲ τέκνων ἔθηκε, τὸν μὲν ἐπὶ θήρᾳ κρύφα διαχειρισάμενος, τὴν δὲ θυγατέρα εἱρκτῇ δεδεμένην φυλάττων, τάτε ἄλλα ὁπόσα δεσπότης χρώμενος δούλῳ.

LXXXII. Ταῦτ᾽ εἰπὼν καὶ πολὺν θρῆνον ἅμα τοῖς λόγοις καταχεόμενος, ἠξίου τιμωρὸν τοῖς κατοίκοις αὐτοῦ τὸν Ῥῶμον γενέσθαι. ἀσμένως δὲ ὑποδεξαμένου τὸν λόγον τοῦ μειρακίου, καὶ πάλαι

τάττειν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἔργον ἀξιοῦντος, ἐπαινέσας ὁ Νομίτωρ τὴν προθυμίαν, „Τῆς μὲν πράξεως, ἔφη. „τὸν καιρὸν ἐγὼ ταμιεύσομαι, σὺ δὲ τέως πρὸς τὸν „ἀδελφὸν ἀπόῤῥητον τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀγγελίαν „πέμψον, ὅτι σώζη τε δηλῶν, καὶ διαταχέων αὐτὸν „ἥκειν ἀξιῶν." ἐκ δὲ τούτου πέμπεταί τις ἐξευρεθεὶς, ὃς ἐδόκει ὑπηρετήσειν, καὶ περιτυχὼν οὐ πρόσω τῆς πόλεως ὄντι Ῥωμύλῳ, διασαφεῖ τὰς ἀγγελίας· ὁ δὲ, περιχαρὴς γενόμενος, ἔρχεται σπουδῇ πρὸς Νομίτωρα, καὶ περιπλακεὶς ἀμφοῖν ἀσπάζεται μὲν πρῶτον, ἔπειτα φράζει τὴν ἔκθεσιν σφῶν καὶ τροφὴν καὶ τἄλλα ὅσα παρὰ τοῦ σωματοφύλακος ἐπύθετο. τοῖς δὲ, βουλομένοις τε καὶ οὐ πολλῶν ἵνα πιστεύσειαν τεκμηρίων δεομένοις, καθ' ἡδονὰς τὸ λεγόμενον ἦν. ἐπεὶ δὲ ἀνέγνωσαν ἀλλήλους, αὐτίκα συνετάττοντο καὶ διεσκόπουν ὅστις ἔσται τρόπος ἢ καιρὸς εἰς τὴν ἐπίθεσιν ἐπιτήδειος. ἐν ᾧ δὲ οὗτοι περὶ ταῦτα ἦσαν, ὁ Φαυστύλος ἀπάγεται πρὸς Ἀμούλιον. δεδοικὼς γὰρ μὴ οὐ πιστὰ δόξῃ τῷ Νομίτωρι λέγειν ὁ Φαυστύλος ἄνευ σημείων ἐμφανῶν μεγάλου πράγματος μηνυτὴς γενόμενος, τὸ γνώρισμα τῆς ἐκθέσεως τῶν βρεφῶν τὴν σκάφην ἀναλαβὼν, ὀλίγου ὕστερον ἐδίωκεν εἰς τὴν πόλιν. διερχόμενον δ' αὐτὸν τὰς πύλας ταραχωδῶς πάνυ, καὶ περὶ πολλοῦ ποιούμενον μηδενὶ ποιῆσαι καταφανὲς τὸ λεγόμενον, τῶν φυλάκων τὶς καταμαθών· ἦν δὲ πολεμίων ἐφόδου δέος, καὶ τὰς πύλας οἱ μάλιστα πιστευόμενοι πρὸς τοῦ βασιλέως ἐφρούρουν· συλλαμβάνει τε, καὶ τὸ κρυπτὸν ὅ, τι δήποτ' ἦν καταμαθεῖν ἀξιῶν, ἀποκαλύ-

πτει βίᾳ τὴν περιβολήν. ὡς δὲ τὴν σκάφην ἐθεάσατο καὶ τὸν ἄνθρωπον ἔμαθεν ἀπορούμενον, ἠξίου λέγειν τίς ἡ ταραχὴ, καὶ τί τὸ βούλημα τοῦ μὴ φανερῶς ἐκφέρειν σκεῦος οὐδὲν δεόμενον ἀποῤῥήτου φορᾶς. ἐν δὲ τούτῳ πλείους τῶν φυλάκων συνέῤῥεον, καί τις αὐτῶν γνωρίζει τὴν σκάφην, αὐτὸς ἐν ἐκείνῃ τὰ παιδία κομίσας ἐπὶ τὸν ποταμὸν, καὶ φράζει πρὸς τοὺς παρόντας. οἱ δὲ, συλλαβόντες τὸν Φαυστύλον, ἄγουσιν ἐπὶ τὸν βασιλέα. Ἀμούλιος δὲ ἀπειλῇ βασάνων καταπληξάμενος τὸν ἄνθρωπον, εἰ μὴ λέξῃ τὰς ἀληθείας ἑκὼν, πρῶτον μὲν εἰ ζῶσιν οἱ παῖδες ἤρετο· ὡς δὲ τοῦτ᾽ ἔμαθεν, ὅστις αὐτοῖς ὁ τρόπος τῆς σωτηρίας ἐγένετο, διηγησαμένου αὐτοῦ πάντα ὡς ἐπράχθη, „Ἄγε δὴ, φησὶν ὁ βασιλεὺς, „ἐπειδὴ ταῦτα ἀληθεύσας ἔχεις, φράσον ὅπου ἂν „νῦν εὑρεθεῖεν. οὐ γὰρ ἔτι δίκαιοί εἰσιν ἐν βουκό„λοις καὶ ἀδόξῳ βίῳ ζῆν, ἔμοιγε ὄντες συγγενεῖς, „ἄλλως τε καὶ θεῶν προνοίᾳ σωζόμενοι.“

LXXXIII. Φαυστύλος δὲ τῆς ἀλόγου πραότητος ὑποψίᾳ κινηθεὶς μὴ φρονεῖν αὐτὸν ὅμοια τοῖς λόγοις, ἀποκρίνεται ὧδε· „Οἱ μὲν παῖδές εἰσιν ἐν „τοῖς ὄρεσι βουκολοῦντες, ὥσπερ ἐκείνων βίος· ἐγὼ „δ᾽ ἐπέμφθην ὑπ᾽ αὐτῶν τῇ μητρὶ δηλώσων ἐν αἷς „εἰσι τύχαις· ταύτην δὲ παρά σοι φυλάττεσθαι „ἀκούων, δεήσεσθαι τῆς θυγατρὸς τῆς σῆς ἔμελλον, „ἵνα με πρὸς αὐτὴν ἀγάγοι. τὴν δὲ σκάφην ἔφερον, „ἵν᾽ ἔχω δεικνύναι τεκμήριον ἐμφανὲς ἅμα τοῖς λό„γοις. νῦν οὖν ἐπειδὴ δέδοκταί σοι τοὺς νεανίσκους „δεῦρο κομίσαι, χαίρω τε, καὶ πέμψον οὕστινας βού-

„λει σὺν ἐμοί. δείξω μὲν οὖν τοῖς ἐλθοῦσι τοὺς παῖ-„δας ἐγὼ, φράσουσι δ' αὐτοῖς ἐκεῖνοι τὰ παρά σου." ὁ μὲν δὴ ταῦτ' ἔλεγεν, ἀναβολὴν εὑρέσθαι βουλόμενος τοῖς παισὶ τοῦ θανάτου, καὶ ἅμα αὐτὸς ἀποδράσαι τοὺς ἄγοντας, ἐπειδὰν ἐν τοῖς ὄρεσι γένηται, ἐλπίσας. Ἀμούλιος δὲ τοῖς πιστοτάτοις τῶν ὁπλοφόρων ἐπιστείλας κρύφα, οὓς ἂν ὁ συφορβὸς αὐτοῖς δείξῃ, συλλαβόντας ὡς αὐτὸν ἄγειν, ἀποστέλλει διαταχέων. ταῦτα δὲ διαπραξάμενος, αὐτίκα γνώμην ἐποιεῖτο, καλέσας τὸν ἀδελφὸν, ἐν φυλακῇ ἀδέσμῳ ἔχειν, ἕως ἂν εὖ θῆται τὰ παρόντα· καὶ αὐτὸν ὡς ἐπ' ἄλλῳ δή τινι ἐκάλει. ὁ δὲ ἀποσταλεὶς ἄγγελος, εὐνοίᾳ τε τοῦ κινδυνεύοντος, καὶ ἐλέῳ τῆς τύχης ἐπιτρέψας, κατήγορος γίνεται Νομίτωρι τῆς Ἀμουλίου γνώμης. ὁ δὲ, τοῖς παισὶ δηλώσας τὸν κατειληφότα κίνδυνον αὐτοὺς, καὶ παρακελευσάμενος ἄνδρας ἀγαθοὺς γενέσθαι, παρῆν ἄγων ὡπλισμένους ἐπὶ τὰ βασίλεια τῶν τε ἄλλων πελατῶν καὶ ἑταίρων καὶ θεραπείας πιστῆς χεῖρα οὐκ ὀλίγην. ἧκον δὲ καὶ οἱ ἐκ τῶν ἀγρῶν συνελθόντες εἰς τὴν πόλιν, ἐκλείποντες τὴν ἀγορὰν, ἔχοντες ὑπὸ ταῖς περιβολαῖς ἑαυτῶν ξίφη κεκρυμμένα, στίφος καρτερόν. βιασάμενοι δὲ τὴν εἴσοδον ἀθρόᾳ ὁρμῇ πάντες, οὐ πολλοῖς ὁπλίταις φρουρουμένην, ἀποσφάττουσιν εὐπετῶς τὸν Ἀμούλιον, καὶ μετὰ τοῦτο τὴν ἄκραν καταλαμβάνονται. ταῦτα μὲν οὖν τοῖς περὶ τὸν Φάβιον εἴρηται.

LXXXIV. Ἕτεροι δὲ οὐδὲν τῶν μυθωδεστέρων ἀξιοῦντες ἱστορικῇ γραφῇ προσήκειν, τήν γε ἀπόθεσιν τῶν βρεφῶν οὐχ, ὡς ἐκελεύθη τοῖς ὑπηρέταις

γενομένην, ἀπίθανον εἶναί φασι, καὶ τῆς λυκαίνης, τὸ τιθασσὸν, ἣ τοὺς μαστοὺς ἐπεῖχε τοῖς παιδίοις, ὡς δραματικῆς μεστὸν ἀτοπίας διασύρουσιν· ἀντιδιαλλαττόμενοι δὲ πρὸς ταῦτα, λέγουσιν ὡς ὁ Νομίτωρ, ἐπειδὴ τὴν Ἰλίαν ἔγνω κύουσαν, ἕτερα παρασκευασάμενος παιδία νεογνὰ, διηλλάξατο τεκούσης αὐτῆς τὰ βρέφη· καὶ τὰ μὲν ὀθνεῖα τοῖς φυλάττουσι τὰς ὠδῖνας ἔδωκεν ἀποφέρειν· εἴτε χρημάτων τὸ πιστὸν αὐτῶν τῆς χρείας πριάμενος, εἴτε διὰ γυναικῶν τὴν ὑπαλλαγὴν μηχανησάμενος· καὶ αὐτὰ λαβὼν ὁ Ἀμούλιος ὅτῳ δή τινι τρόπῳ ἀναιρεῖ· τὰ δὲ ἐκ τῆς Ἰλίας γενόμενα, περὶ παντὸς ποιούμενος ὁ μητροπάτωρ διασώζεσθαι, δίδωσι τῷ Φαυστύλῳ. τὸν δὲ Φαυστύλον τοῦτον Ἀρκάδα μὲν εἶναί φασι τὸ γένος, ἀπὸ τῶν σὺν Εὐάνδρῳ· κατοικεῖν δὲ περὶ τὸ Παλάντιον, ἐπιμέλειαν ἔχοντα τῶν Ἀμουλίου κτημάτων. χαρίσασθαι δὲ Νομίτωρι τὴν ἐκτροφὴν τῶν παίδων, ἀδελφῷ πειθόμενον ὄνομα Φαυστύλῳ, τὰς περὶ τὸ Αὐέντιον τρεφομένας τοῦ Νομίτωρος ἀγέλας ἐπιτροπεύοντι· τήν τε τιθηνησαμένην τὰ παιδία, καὶ μαστοὺς ἐπισχοῦσαν, οὐ λύκαιναν εἶναί φασιν, ἀλλ', ὥσπερ εἰκὸς, γυναῖκα τῷ Φαυστύλῳ συνοικοῦσαν, Λαυρεντίαν ὄνομα, ἣ δημοσιευούσῃ ποτὲ τὴν τοῦ σώματος ὥραν οἱ περὶ τὸ Παλάντιον διατρίβοντες ἐπίκλησιν ἔθεντο Λοῦπαν· ἔστι δὲ τοῦτο Ἑλληνικόν τε καὶ ἀρχαῖον, ἐπὶ ταῖς μισθαρνούσαις τὰ ἀφροδίσια τιθέμενον, αἳ νῦν εὐπρεπεστέρᾳ κλήσει ἑταῖραι προσαγορεύονται. ἀγνοοῦντας δέ τινας αὐτὸ, πλάσαι τὸν περὶ τῆς λυκαίνης μῦθον,

ἐπειδὴ, κατὰ γλῶτταν ἣν τὸ Λατίνων ἔθνος φθέγγεται, λοῦπα καλεῖται τοῦτο τὸ θηρίον. ἡνίκα δὲ τῆς ἐν τῷ γάλακτι τροφῆς ἀπηλλάγη τὰ παιδία, δοθῆναι πρὸς τῶν τρεφόντων εἰς Γαβίους, πόλιν οὐ μακρὰν ἀπὸ τοῦ Παλαντίου κειμένην, ὡς Ἑλλάδα παιδείαν ἐκμάθοιεν· κἀκεῖ παρ᾽ ἀνδράσιν ἰδιοξένοις τοῦ Φαυστύλου τραφῆναι, γράμματα καὶ μουσικὴν καὶ χρῆσιν ὅπλων Ἑλληνικὴν ἐκδιδασκομένους μέχρις ἥβης. ἐπεὶ δὲ ἀφίκοντο πρὸς τοὺς νομιζομένους γονεῖς, συμβῆναι τὴν διαφορὰν αὐτοῖς πρὸς τοὺς Νομίτωρος βουκόλους περὶ τῶν συννόμων χωρίων· ἐκ δὲ τούτου πληγὰς αὐτοῖς δόντας, ὡς αὐτοὺς ἀπελάσαι τὰς ἀγέλας· ποιῆσαι δὲ ταῦτα τῇ γνώμῃ τοῦ Νομίτωρος, ἵν᾽ ἀρχὴ γένοιτο ἐγκλημάτων, καὶ ἅμα παρουσίας εἰς τὴν πόλιν τῷ νομευτικῷ πλήθει πρόφασις. ὡς δὲ ταῦτ᾽ ἐγένετο, Νομίτωρα μὲν Ἀμουλίου καταβοᾷν, ὡς δεινὰ πάσχοι διαρπαζόμενος παρὰ τῶν ἐκείνου βουκόλων· καὶ ἀξιοῦν, εἰ μηδενὸς αἴτιος ἐκεῖνός ἐστι, παραδοῦναι τὸν συφορβὸν αὐτῷ καὶ τοὺς υἱοὺς ἐπὶ δίκῃ· Ἀμούλιον δὲ, ἀπολύσασθαι βουλόμενον τὴν αἰτίαν, τούτους τε αἰτηθέντας, καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὅσοι παρεῖναι τοῖς γενομένοις εἶχον αἰτίαν, ἥκειν κελεύειν δίκας ὑφέξοντας τῷ Νομίτωρι. πολλῶν δὲ συνελθόντων ἅμα τοῖς ἐπαιτίοις ἐπὶ φράσει τῆς δίκης, φράσαντα τοῖς νεανίσκοις τὸν μητροπάτορα πᾶσαν τὴν καταλαβοῦσαν αὐτοὺς τύχην, καὶ τιμωρίαν φήσαντα νῦν, εἴποτε, καιρὸν εἶναι λαβεῖν, αὐτίκα ποιήσασθαι σὺν τῷ νομευτικῷ πλήθει τὴν ἐπίθεσιν. περὶ μὲν οὖν

γενέσεως καὶ τροφῆς τῶν οἰκιστῶν τῆς Ῥώμης ταῦτα λέγεται.

## Urbis Romae aedificatio.

LXXXV. Τὰ δὲ κατὰ τὴν κτίσιν αὐτῆς γενόμενα· τοῦτο γάρ ἔτι μοι τὸ μέρος τῆς γραφῆς λείπεται· νῦν ἄρχομαι διηγησόμενος. ἐπειδὴ γὰρ Ἀμουλίου τελευτήσαντος ἀνενεώσατο τὴν ἀρχὴν ὁ Νομίτωρ, ὀλίγον ἐπισχὼν χρόνον, ἐν ᾧ τὴν πόλιν ἐκ τῆς πρότερον ἐπισχούσης ἀνομίας εἰς τὸν ἀρχαῖον ἐκόσμει τρόπον, εὐθὺς ἐπενόει τοῖς μειρακίοις ἰδίαν ἀρχὴν κατασκευάσαι, ἑτέραν πόλιν οἰκίσας. ἅμα δὲ καὶ τοῦ πολιτικοῦ πλήθους ἐπίδοσιν εἰς εὐανδρίαν ἐσχηκότος, ἐπαναλῶσαί τι καλῶς ἔχειν ᾤετο, καὶ μάλιστα τὸ διάφορον αὐτῷ ποτε γενόμενον, ὡς μὴ δι' ὑποψίας αὐτοὺς ἔχοι. κοινωσάμενος δὲ τοῖς μειρακίοις, ἐπειδὴ κἀκείνοις ἐδόκει, δίδωσιν αὐτοῖς χωρία, ὧν ἄρξουσιν, ἔνθα παῖδες ἐτράφησαν· ἐκ δὲ τοῦ λεὼ, τό τε δι' ὑποψίας αὐτῷ γενόμενον, ὡς ἔμελλε νεωτερισμοῦ εἰσαῦθις ἄρξειν, καὶ εἴ τι ἑκούσιον ἀπαναστῆναι ἐβούλετο. ἦν δὲ ἐν τούτοις πολὺ μὲν, ὥσπερ εἰκὸς ἐν πόλει κινουμένῃ, τὸ δημοτικὸν γένος· ἱκανὸν δὲ καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ κρατίστου γνώριμον, ἐκ δὲ τοῦ Τρωϊκοῦ τὸ εὐγενέστατον δὴ νομιζόμενον, ἐξ οὗ καὶ γενεαί τινες ἔτι περιῆσαν εἰς ἐμὲ, πεντήκοντα μάλιστα οἶκοι. ἐχορηγεῖτο δὲ τοῖς νεανίσκοις καὶ χρήματα, καὶ ὅπλα, καὶ σῖτος, καὶ ἀνδράποδα, καὶ ὑποζύγια ἀχθοφόρα, καὶ εἴ τι ἄλλο πόλεως ἦν κατασκευῇ πρόσφορον. ὡς δὲ ἀνέστησαν ἐκ τῆς Ἄλβας

οἱ νεανίσκοι τὸν λεὼν, μίξαντες αὐτῷ τὸν αὐτόθεν, ὅσος ἦν ἐν τῷ Παλαντίῳ καὶ περὶ τὴν Σατορνίαν ὑπολιπὴς, μερίζονται τὸ πλῆθος ἅπαν διχῇ. τοῦτο δὲ αὐταῖς δόξαν παρέσχε φιλοτιμίας, ἵνα θᾶττον ἀνύηται τῇ πρὸς ἀλλήλους ἁμίλλῃ τὰ ἔργα· αἴτιον δὲ τοῦ μεγίστου κακοῦ, στάσεως, ἐγένετο. οἵ τε γὰρ προσνεμηθέντες αὐτοῖς, τὸν ἑαυτῶν ἡγεμόνα ἕκαστοι κυδαίνοντες ὡς ἐπιτήδειον ἁπάντων ἄρχειν, ἐπῆρον· αὐτοί τε οὐκ ἔτι μίαν γνώμην ἔχοντες, οὐδὲ ἀδελφὰ διανοεῖσθαι ἀξιοῦντες, ὡς αὐτὸς ἄρξων ἑκάτερος θατέρου, παρώσαντες τὸ ἴσον, τοῦ πλείονος ὠρέγοντο. τέως μὲν οὖν ἀφανῆ τὰ πλεονεκτήματα αὐτῶν ἦν, ἔπειτα δ' ἐξεῤῥάγη σὺν τοιᾷδε προφάσει. τὸ χωρίον, ἔνθα ἔμελλον ἱδρύσειν τὴν πόλιν, οὐ τὸ αὐτὸ ᾑρεῖτο ἑκάτερος. Ῥωμύλου μὲν γὰρ ἦν γνώμη τὸ Παλάντιον οἰκίζειν, τῶν τε ἄλλων ἕνεκα καὶ τῆς τύχης τοῦ τόπου, ἣ τὸ σωθῆναί τε αὐτοῖς καὶ τραφῆναι παρέσχε· Ῥώμῳ δὲ ἐδόκει τὴν καλουμένην νῦν ἀπ' ἐκείνου Ῥωμορίαν οἰκίζειν. ἔστι δὲ τὸ χωρίον ἐπιτήδειον ὑποδέξασθαι πόλιν, λόφος οὐ πρόσω τοῦ Τιβέριος κείμενος, ἀπέχων τῆς Ῥώμης ἀμφὶ τοὺς τριάκοντα σταδίους. ἐκ δὲ τῆς φιλονεικίας ταύτης ἀκοινώνητος εὐθὺς ὑπεδηλοῦτο φιλαρχία. τῷ γὰρ εἴξαντι τὸ κρατῆσαν εἰς πάντα ὁμοίως ἐπιθήσεσθαι ἔμελλε.

LXXXVI. Χρόνου δέ τινος ἐν τούτῳ διαγενομένου, ἐπειδὴ οὐδὲν ἐμειοῦτο τῆς στάσεως, δόξαν ἀμφοῖν τῷ μητροπάτορι ἐπιτρέψαι, παρῆσαν εἰς τὴν Ἄλβαν. ὁ δὲ αὐτοῖς ταῦτα ὑποτίθεται, θεοὺς ποιή-

σασθαι δικαστὰς, ὁπότερον χρὴ τὴν ἀποικίαν λέγεσθαι καὶ τὴν ἡγεμονίαν εἶναι. ταξάμενος δ' αὐτοῖς ἡμέραν, ἐκέλευσεν ἐξ ἑωθινοῦ καθέζεσθαι χωρὶς ἀλλήλων, ἐν αἷς ἑκάτεροι ἀξιοῦσιν ἕδραις· προθύσαντας δὲ τοῖς θεοῖς ἱερὰ τὰ νομιζόμενα, φυλάττειν οἰωνοὺς αἰσίους· ὁποτέρῳ δ' ἂν ὄρνιθες πρότερον κρείττους γένωνται, τοῦτον ἄρχειν τῆς ἀποικίας. ἀπῄεσαν οἱ νεανίσκοι ταῦτ' ἐπαινέσαντες, καὶ κατὰ τὰ συγκείμενα παρῆσαν ἐν τῇ κυρίᾳ τῆς πράξεως ἡμέρᾳ. ἦν δὲ Ῥωμύλῳ μὲν οἰωνιστήριον, ἔνθα ἠξίου τὴν ἀποικίαν ἱδρύσαι, τὸ Παλάντιον· Ῥώμῳ δὲ προσεχὴς ἐκείνῳ λόφος, Αὐεντῖνος καλούμενος· ὡς δέ τινες ἱστοροῦσιν, ἡ Ῥωμορία· φυλακή τε ἀμφοῖν παρῆν, οὐκ ἔτι ἐπιτρέψουσα, ὅ, τι μὴ φανείη, λέξειν. ὡς δὲ τὰς προσηκούσας ἕδρας ἔλαβον, ὀλίγον ἐπισχὼν χρόνον ὁ Ῥωμύλος, ὑπὸ σπουδῆς τε καὶ τοῦ πρὸς τὸν ἀδελφὸν φθόνου· ὡς δὲ καὶ ὁ φθόνος, ἴσως καὶ ὁ θεὸς οὕτως ἐνῆγεν· πρὶν καὶ ὁτιοῦν σημεῖον θεάσασθαι, πέμψας ὡς τὸν ἀδελφὸν ἀγγέλους, ἥκειν ἠξίου διαταχέων, ὡς πρότερον ἰδὼν οἰωνοὺς αἰσίους. ἐν ᾧ δὲ οἱ πεμφθέντες ὑπ' αὐτοῦ, δι' αἰσχύνης ἔχοντες τὴν ἀπάτην, οὐ σπουδῇ ἐχώρουν, τῷ Ῥώμῳ γῦπες ἐπισημαίνουσιν ἕξ, ἀπὸ τῶν δεξιῶν πετόμενοι. καὶ ὁ μὲν ἰδὼν τοὺς ὄρνιθας, περιχαρὴς ἐγένετο, μετ' οὐ πολὺ δὲ οἱ παρὰ τοῦ Ῥωμύλου πεμφθέντες, ἀναστήσαντες αὐτὸν, ἄγουσιν ἐπὶ τὸ Παλάντιον. ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ αὐτῷ ἐγένοντο, εἴρετο μὲν τὸν Ῥωμύλον ὁ Ῥῶμος, οὕστινας οἰωνοὺς ἴδοι πρότερος· ὁ δὲ ἐν ἀπορίᾳ γίνεται ὅ, τι ἀποκρίναιτο.

ἐν δὲ τούτῳ δώδεκα γῦπες αἴσιοι πετώμενοι ὤφθησαν. οὓς ἰδὼν θαῤῥεῖ τε, καὶ τῷ Ῥώμῳ δείξας λέγει, „Τί γὰρ ἀξιοῖς τὰ πάλαι γενόμενα μαθεῖν; τούσ„δε γὰρ δήπου τοὺς οἰωνοὺς αὐτὸς ὁρᾷς.“ ὁ δὲ ἀγανακτεῖ τε, καὶ δεινὰ ποιεῖται, ὡς διηρτημένος ὑπ᾽ αὐτοῦ, τῆς τε ἀποικίας οὐ μεθήσεσθαι αὐτῷ φησιν.

LXXXVII. Ἀνίσταται δὲ ἐκ τούτου μείζων τῆς προτέρας ἔρις, ἑκατέρου τὸ πλέον ἔχειν ἀφανῶς διωκομένου· τὸ δὲ μὴ μεῖον, ἀναφανδὸν ἀπὸ δικαιώσεως τοιᾶσδε ἐπισυνάπτοντος. εἰρημένον γὰρ ἦν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ μητροπάτορος, ὅτῳ ἂν προτέρῳ κρείττους ὄρνιθες ἐπισημήνωσι, τούτῳ ἄρχειν τῆς ἀποικίας. γένους δὲ ὀρνίθων ἑνὸς ἀμφοῖν ὀφθέντος, ὁ μὲν τῷ προτέρῳ, ὁ δὲ τῷ πλείους ἰδεῖν ἐκρατύνετο. συνελάμβανε δὲ αὐτοῖς τῆς φιλονεικίας καὶ τὸ ἄλλο πλῆθος, ἦρξέ τε τοῦ πολέμου δίχα τῶν ἡγεμόνων ὁπλισθέν· καὶ γίνεται μάχη καρτερὰ, καὶ φόνος ἐξ ἀμφοῖν πολύς. ἐν ταύτῃ φασί τινες τῇ μάχῃ τὸν Φαυστύλον, ὃς ἐξεθρέψατο τοὺς νεανίσκους, διαλῦσαι τὴν ἔριν τῶν ἀδελφῶν βουλόμενον, ὡς οὐδὲν οἷός τε ἦν ἀνύσαι, εἰς μέσους ὤσασθαι τοὺς μαχομένους ἄνοπλον, θανάτου τοῦ ταχίστου τυχεῖν προθυμούμενον· ὅπερ ἐγένετο. τινὲς δὲ καὶ τὸν λέοντα τὸν λίθινον, ὃς ἔκειτο τῆς ἀγορᾶς τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐν τῷ κρατίστῳ χωρίῳ παρὰ τοῖς ἐμβόλοις, ἐπὶ τῷ σώματι τοῦ Φαυστύλου τεθῆναί φασιν, ἔνθα ἔπεσεν, ὑπὸ τῶν εὑρόντων ταφέντος. ἀποθανόντος δ᾽ ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Ῥώμου, νίκην οἰκτίστην ὁ Ῥωμύλος ἀπὸ

τοῦ ἀδελφοῦ καὶ πολιτικῆς ἀλληλοκτονίας ἀνελόμενος, τὸν μὲν Ῥῶμον ἐν τῇ Ῥωμορίᾳ θάπτει· ἐπειδὴ καὶ ζῶν τῆς κτίσεως τοῦ χωρίου περιείχετο· αὐτὸς δὲ ἀπὸ λύπης δὲ καὶ μετανοίας τῶν πεπραγμένων παρεὶς ἑαυτὸν, εἰς ἀπόγνωσιν τοῦ βίου τρέπεται. τῆς δὲ Λαυρεντίας, ἣ νεογνοὺς παραλαβοῦσα ἐξεθρέψατο, καὶ μητρὸς οὐχ ἧττον ἠσπάζετο, δεομένης καὶ παρηγορούσης, ταύτῃ πειθόμενος ἀνίσταται· συναγαγὼν δὲ τοὺς Λατίνους ὅσοι μὴ κατὰ τὴν μάχην ἐφθάρησαν, ὀλίγῳ πλείους ὄντας τρισχιλίων ἐκ πάνυ πολλοῦ καταρχὰς γενομένου πλήθους, ὅτε τὴν ἀποικίαν ἔστελλε, πολίζει τὸ Παλάντιον. ὁ μὲν οὖν πιθανώτατος τῶν λόγων περὶ τῆς Ῥώμου τελευτῆς, οὗτος εἶναί μοι δοκεῖ. λεγέσθω δὲ ὅμως καὶ εἴ τις ἑτέρως ἔχειν παραδίδωσι. φασὶ δέ τινες συγχωρήσαντα αὐτὸν τῷ Ῥωμύλῳ ἡγεμονίαν, ἀχθόμενον δὲ καὶ δι' ὀργῆς ἔχοντα τὴν ἀπάτην, ἐπειδὴ κατεσκευάσθη τὸ τεῖχος, φλαῦρον ἀποδεῖξαι τὸ ἔρυμα βουλόμενον, „Ἀλλὰ τοῦτό γε, εἰπεῖν, οὐ χαλεπῶς ἄν „τις ὑμῖν ὑπερβαίη πολέμιος, ὥσπερ ἐγώ· καὶ αὐτί„κα ὑπεράλλεσθαι·" Κελέριον δέ τινα τῶν ἐπιβεβηκότων τοῦ τείχους, ὃς ἦν ἐπιστάτης τῶν ἔργων, „Ἀλ„λὰ τοῦτόν γε τὸν πολέμιον οὐ χαλεπῶς ἄν τις ἡμῶν ἀμύναιτο, εἰπόντα, πλῆξαι τῷ σκαφίῳ κατὰ τῆς κεφαλῆς, καὶ αὐτίκα ἀποκτεῖναι· τὸ μὲν δὴ τέλος τῆς στάσεως τῶν ἀδελφῶν τοῦτο λέγεται γενέσθαι.

LXXXVIII. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ἔτι ἐμποδὼν ἦν τῷ κτίσματι, προειπὼν ὁ Ῥωμύλος ἐν ᾗ τοὺς θεοὺς ἀρεσάμενος ἔμελλε τὴν ἀρχὴν τῶν ἔργων ποιήσα-

σθαι, παρασκευασάμενός τε ὅσα εἰς θυσίας καὶ ὑποδοχὰς τοῦ λεὼ χρησίμως ἕξειν ἔμελλεν, ὡς ἧκεν ὁ συγκείμενος χρόνος, αὐτός τε προθύσας τοῖς θεοῖς, καὶ τοὺς ἄλλους κελεύσας κατὰ δύναμιν τὸ αὐτὸ δρᾷν, ὄρνιθας μὲν πρῶτον ἀετοὺς λαμβάνει· μετὰ δὲ ταῦτο πυρκαϊὰς πρὸ τῶν σκηνῶν γενέσθαι κελεύσας, ἐξάγει τὸν λεὼν τὰς φλόγας ὑπερθρώσκοντα τῆς ὁσιώσεως τῶν μιασμάτων ἕνεκα. ἐπεὶ δὲ πᾶν, ὅσον ἦν ἐκ λογισμοῦ θεοῖς φίλον, ᾤετο πεπρᾶχθαι, καλέσας ἅπαντας εἰς τὸν ἀποδειχθέντα τόπον, περιγράφει τετράγωνον σχῆμα τῷ λόφῳ, βοὸς ἄῤῥενος ἅμα θηλείᾳ ζευχθέντος ὑπ' ἄροτρον, ἑλκύσας αὔλακα διηνεκῆ, τὴν μέλλουσαν ὑποδέξεσθαι τὸ τεῖχος· ἐξ οὗ Ῥωμαίοις τοῦτο τῆς περιαρόσεως τῶν χωρίων ἐν οἰκισμοῖς πόλεων παραμένει. ἐργασάμενος δὲ ταῦτα, καὶ τῶν βοῶν ἑκατέρους ἱερεύσας, ἄλλων τε πολλῶν θυμάτων καταρξάμενος, ἐφίστησι τοῖς ἔργοις τὸν λεώ. ταύτην ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ τὴν ἡμέραν Ῥωμαίων ἡ πόλις ἑορτῶν οὐδεμιᾶς ἧττονα τιθεμένη, καθ' ἕκαστον ἔτος ἄγει, καλοῦσα Παρίλια. θύουσι δ' ἐν αὐτῇ περὶ γονῆς τετραπόδων οἱ γεωργοὶ καὶ νομεῖς θυσίαν χαριστήριον ἔαρος ἀρχομένου. πότερον δὲ παλαίτερον ἔτι τὴν ἡμέραν ταύτην ἐν εὐπαθείαις ἐπιτηδειοτάτην οἰκισμῷ πόλεως ἐνόμισαν, ἢ τοῦ κτίσματος ἄρξαντος ἱερὰν ἐποιήσαντο, καὶ θεοὺς ἐν αὐτῇ τοὺς ποιμέσι φίλους γεραίρειν ᾤοντο δεῖν, οὐκ ἔχω βεβαίως εἰπεῖν.

LXXXIX. Ἃ μὲν οὖν ἐμοὶ δύναμις ἐγένετο σὺν πολλῇ φροντίδι ἀνευρεῖν, Ἑλλήνων τε καὶ Ῥωμαίων

συχνὰς ἀναλεξαμένῳ γραφὰς ὑπὲρ τοῦ Ῥωμαίων γένους, τοιάδε ἐστίν. ὥστε θαῤῥῶν ἤδη τὶς ἀποφαινέσθω, πολλὰ χαίρειν φράσας τοῖς βαρβάρων καὶ δραπετῶν καὶ ἀνεστίων ἀνθρώπων καταφυγὴν τὴν Ῥώμην ποιοῦσιν, Ἑλλάδα πόλιν αὐτὴν ἀποδεικνύμενος κοινοτάτην τε πόλεων καὶ φιλανθρωποτάτην· ἐνθυμούμενος μὲν ὅτι τὸ τῶν Ἀβοριγίνων φῦλον Οἰνωτρικὸν ἦν, τοῦτο δὲ Ἀρκαδικόν· μεμνημένος δὲ τῶν συνοικησάντων αὐτοῖς Πελασγῶν, οἳ Θετταλίαν καταλιπόντες, Ἀργεῖοι τὸ γένος ὄντες, εἰς Ἰταλίαν ἀφίκοντο· Εὐάνδρου τε αὖ καὶ Ἀρκάδων ἀφίξεως, οἳ περὶ τὸ Παλάντιον ᾤκησαν, Ἀβοριγίνων αὐτοῖς παρασχόντων τὸ χωρίον· ἔτι τε Πελοποννησίων τῶν σὺν Ἡρακλεῖ παραγενομένων, οἳ κατῴκησαν ἐπὶ τοῦ Σατορνίου· τελευταίων δὲ τῶν ἀπαναστάντων ἐκ τῆς Τρωάδος, καὶ συγκερασθέντων τοῖς προτέροις. τούτων γὰρ ἂν οὐδὲν εὕροι τῶν ἐθνῶν οὔτε ἀρχαιότατον, οὔτε Ἑλληνικώτατον. αἱ δὲ τῶν βαρβάρων ἐπιμιξίαι, δι᾽ ἃς ἡ πόλις πολλὰ τῶν ἀρχαίων ἐπιτηδευμάτων ἀπέμαθε, σὺν χρόνῳ ἐγένοντο. καὶ θαῦμα μὲν τοῦτο πολλοῖς ἂν εἶναι δόξειε τὰ εἰκότα λογισαμένοις, πῶς οὐχ ἅπαξ ἐξεβαρβαρώθη, Ὀπικούς τε ὑποδεξαμένη, καὶ Μαρσοὺς, καὶ Σαυνίτας, καὶ Τυῤῥηνοὺς, καὶ Βρεττίους, Ὀμβρικῶν τε καὶ Λιγύων, καὶ Ἰβήρων καὶ Κελτῶν συχνὰς μυριάδας, ἄλλά τε πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἔθνη, τὰ μὲν ἐξ αὐτῆς Ἰταλίας, τὰ δ᾽ ἐξ ἑτέρων ἀφιγμένα τόπων μυρία ὅσα, οὔτε ὁμόγλωσσα, οὔτε ὁμοδίαιτα, οὓς οὔτε φωνὰς οὔτε δίαιταν, καὶ βίᾳ σύγκλυδας ἀναταραχθέντας, ἐκ τοσαύτης δια-

φωνίας πολλὰ τοῦ παλαιοῦ κόσμου τῆς πόλεως νεοχμῶσαι εἰκὸς ἦν· ἐπεὶ ἄλλοι γε συχνοὶ ἐν βαρβάροις οἰκοῦντες, ὀλίγου χρόνου διελθόντος ἅπαν τὸ Ἑλληνικὸν ἀπέμαθον, ὡς μήτε φωνὴν Ἑλλάδα φθέγγεσθαι, μήτε ἐπιτηδεύμασιν Ἑλλήνων ἔτι χρῆσθαι, μήτε θεοὺς τοὺς αὐτοὺς νομίζειν, μήτε νόμους τοὺς ἐπιεικεῖς, ᾧ μάλιστα διαλλάσσει φύσις Ἑλλὰς βαρβάρου, μήτε τῶν ἄλλων συμβολαίων μηδ' ὅ τι εἰσίν. ἀποχρῶσι δὲ τὸν λόγον τόνδε ὡς ἀληθῆ εἶναι Ἀχαιῶν οἱ περὶ τὸν Πόντον ᾠκημένοι τεκμηριῶσαι, ὅλον μὲν ἐκ τοῦ Ἑλληνικωτάτου γενόμενοι, βαρβάρων δὲ συμπάντων νῦν ὄντων ἀγροιότατοι.

XC. Ῥωμαῖοι δὲ φωνὴν μὲν οὔτ' ἄκραν βάρβαρον, οὐδ' ἀπηρτισμένως Ἑλλάδα φθέγγονται, μικτὴν δέ τινα ἐξ ἀμφοῖν, ἧς ἐστιν ἡ πλείων Αἰολίς· τοῦτο μόνον ἀπολαύσαντες ἐκ τῶν πολλῶν ἐπιμίξεων, τὸ μὴ πᾶσι τοῖς φθόγγοις ὀρθοεπεῖν. τὰ δὲ ἄλλα ὁπόσα γένους Ἑλληνικοῦ μηνύματά ἐστιν, ὡς οὐχ ἕτεροί τινες τῶν ἀποικησάντων διασώζονται, οὐ νῦν πρῶτον ἀρξάμενοι πρὸς φιλίαν ζῆν, ἡνίκα τὴν τύχην πολλὴν καὶ ἀγαθὴν ῥέουσαν διδάσκαλον ἔχουσι τῶν καλῶν· οὐδ' ἀφ' οὗ πρῶτον ὠρέχθησαν τῆς διαποντίου, τὴν Καρχηδονίων καὶ Μακεδόνων ἀρχὴν καταλύσαντες, ἀλλ' ἐκ παντὸς οὗ συνῳκίσθησαν χρόνου, βίον Ἕλληνα ζῶντες, καὶ οὐδὲν ἐκπρεπέστερον ἐπιτηδεύοντες πρὸς ἀρετὴν νῦν ἢ πρότερον. μυρία δ' εἰς τοῦτο λέγειν ἔχων, καὶ πολλοῖς τεκμηρίοις χρῆσθαι δυνάμενος, ἀνδρῶν τε μαρτυρίας φέρειν οὐκ ἀξίων ἀπιστεῖσθαι, πάντα ἀναβάλλομαι ταῦτα

εἰς τὸν περὶ τῆς πολιτείας αὐτῶν συγγραφησόμενον λόγον. νυνὶ δ' ἐπὶ τὴν ἑξῆς διήγησιν τρέψομαι, τὴν ἀνακεφαλαίωσιν τῶν ἐν ταύτῃ δεδηλωμένων τῇ βίβλῳ τῆς ἐχομένης γραφῆς ποιησάμενος ἀρχήν.

# ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ
## ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
## ΤΟΥ
## ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ
# ΡΩΜΑΙΚΗ
# ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
## ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

---

*Vrbis situs, habitatores prisci, conditor.*

Ἡ τῶν Ῥωμαίων πόλις ἵδρυται μὲν ἐν τοῖς ἑσπερίοις μέρεσι τῆς Ἰταλίας περὶ ποταμὸν Τίβεριν, ὃς κατὰ μέσην μάλιστα τὴν ἀκτὴν ἐκδίδωσιν, ἀπέχουσα τῆς Τυῤῥηνικῆς θαλάσσης ἑκατὸν εἴκοσι σταδίους. οἱ δὲ κατασχόντες αὐτὴν πρῶτοι τῶν μνημονευομένων, βάρβαροί τινες ἦσαν αὐτόχθονες Σικελοὶ λεγόμενοι, πολλὰ καὶ ἄλλα τῆς Ἰταλίας χωρία κατασχόντες, ὧν οὐκ ὀλίγα διέμεινεν οὐδ' ἀφανῆ μνημεῖα μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἐν οἷς καὶ τόπων τινὰ ὀνόματα Σικελικὰ λε-

γόμενα, μηνύοντα τὴν πάλαι ποτὲ αὐτῶν ἐνοίκησιν. τούτους ἐκβαλόντες Ἀβοριγῖνες, αὐτοὶ κατέσχον τὸν τόπον, Οἰνώτρων ὄντες ἀπόγονοι τῶν κατοικούντων τὴν ἀπὸ Τάραντος ἄχρι Ποσειδωνίας παράλιον. ἱερά τις αὕτη νεότης καθοσιωθεῖσα θεοῖς, κατὰ τὸν ἐπιχώριον νόμον ὑπὸ τῶν πατέρων ἀποσταλῆναι λέγεται χώραν οἰκήσουσα τὴν ὑπὸ τοῦ δαίμονος σφίσι δοθησομένην. τὸ δὲ τῶν Οἰνώτρων γένος Ἀρκαδικὸν ἦν, ἐκ τῆς τότε μὲν καλουμένης Λυκαονίας, νῦν δὲ Ἀρκαδίας, ἑκουσίως ἐξελθὸν ἐπὶ γῆς κτῆσιν ἀμείνονος, ἡγουμένου τῆς ἀποικίας Οἰνώτρου τοῦ Λυκάονος, ἀφ' οὗ τὴν ἐπίκλησιν τὸ ἔθνος ἔλαβεν. Ἀβοριγίνων δὲ κατεχόντων τὰ χωρία, πρῶτοι μὲν αὐτοῖς γίνονται σύνοικοι Πελασγοὶ πλανῆται ἐκ τῆς τότε καλουμένης Αἱμονίας, νῦν δὲ Θετταλίας, ἐν ᾗ χρόνον τινὰ ᾤκησαν· μετὰ δὲ τοὺς Πελασγοὺς Ἀρκάδες ἐκ Παλαντίου πόλεως ἐξελθόντες, Εὔανδρον ἡγεμόνα ποιησάμενοι τῆς ἀποικίας, Ἑρμοῦ καὶ νύμφης Θέμιδος υἱόν· οἳ πολίζονται πρὸς ἑνὶ τῶν ἑπτὰ λόφων, ὃς ἐν μέσῳ μάλιστα κεῖται τῆς Ῥώμης, Παλάντιον ὀνομάσαντες τὸ χωρίον, ἐπὶ τῆς ἐν Ἀρκαδίᾳ πατρίδος. χρόνοις δ' οὐ πολλοῖς ὕστερον, Ἡρακλέους καταχθέντος εἰς Ἰταλίαν, ὅτε τὴν στρατιὰν ἐξ Ἐρυθείας οἴκαδε ἀπήγαγε, μοῖρά τις ὑπολειφθεῖσα τῆς ἐν αὐτῇ δυνάμεως Ἑλληνικὴ πλησίον ἵδρυται τοῦ Παλαντίου, πρὸς ἑτέρῳ τῶν ἐμπεπολισμένων τῇ Ῥώμῃ λόφων, ὃς τότε μὲν ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων Σατόρνιος ἐλέγετο, νῦν δὲ Καπιτωλῖνος ὑπὸ Ῥωμαίων. Ἐπειοὶ τούτων πλείους ἦσαν ἐκ πόλεως Ἤλιδος ἐξα-

ναστάντες, διαπεπορθημένης αὐτοῖς τῆς πατρίδος ὑφ' Ἡρακλέους.

II. Γενεᾷ δ' ἑκκαιδεκάτῃ μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, Ἀλβανοὶ συνοικίζουσιν ἄμφω τὰ χωρία ταῦτα, τείχει περιβαλόντες καὶ τάφρῳ. τέως δὲ ἦν αὔλια βουφορβῶν τε καὶ ποιμένων, καὶ τῶν ἄλλων καταγωγαὶ βοτήρων, ἄφθονον ἀναδιδούσης πόαν τῆς αὐτόθι γῆς, οὐ μόνον τὴν χειμερινὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν θερεινόμον, διὰ τοὺς ἀναψύχοντάς τε καὶ καταρδοντας αὐτὴν ποταμούς. γένος δὲ τὸ Ἀλβανὸν μικτὸν ἦν ἔκ τε Ἀρκάδων καὶ Πελασγῶν, καὶ τῶν ἐξ Ἤλιδος ἐλθόντων Ἐπειῶν, τελευταίων δὲ τῶν μετὰ Ἰλίου ἅλωσιν ἀφικομένων εἰς Ἰταλίαν Τρώων, ὧν ἦν Αἰνείας ὁ Ἀγχίσου καὶ Ἀφροδίτης. εἰκὸς δέ τι καὶ βαρβαρικὸν ἐκ τῶν προσοίκων ἢ παλαιῶν οἰκητόρων ὑπολειπὲς τῷ Ἑλληνικῷ συγκαταλλαγῆναι. ὄνομα δὲ κοινὸν οἱ σύμπαντες οὗτοι Λατῖνοι ἐκλήθησαν ἐπ' ἀνδρὸς δυναστεύοντος τῶν τόπων Λατίνου, τὰς κατὰ ἔθνος ὀνομασίας ἀφαιρεθέντες. ἐτειχίσθη μὲν οὖν ἡ πόλις ὑπὸ τούτων τῶν ἐθνῶν ἐνιαυτῷ δευτέρῳ καὶ τριακοστῷ καὶ τετρακοσιοστῷ μετὰ Ἰλίου ἅλωσιν, ἐπὶ τῆς ἑβδόμης ὀλυμπιάδος. οἱ δὲ ἀγαγόντες τὴν ἀποικίαν, ἀδελφοὶ δίδυμοι τοῦ βασιλείου γένους ἦσαν· Ῥωμύλος αὐτῶν ὄνομα θατέρῳ· τῷ δὲ ἑτέρῳ, Ῥῶμος· τὰ μητρόθεν μὲν, ἀπ' Αἰνείου τε καὶ Δαρδανίδαι· πατρὸς δὲ ἀκρίβειαν εἰπεῖν οὐ ῥᾴδιον ἐξ ὅτου φύντες, πεπίστευνται δὲ ὑπὸ Ῥωμαίων Ἄρεος υἱοὶ γενέσθαι. οὐ μέντοι διέμειναν γε ἀμφότεροι τῆς ἀποικίας ἡγεμόνες, ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς στασιάσαντες·

ἀλλὰ περιλειφθεὶς αὐτῶν Ῥωμύλος ἀπολομένου θατέρου κατὰ τὴν μάχην, οἰκιστὴς γίνεται τῆς πόλεως, καὶ τοὔνομα αὐτῇ τῆς ἰδίας κλήσεως ἐπώνυμον τίθεται. ἀριθμὸς δὲ τῶν μετασχόντων αὐτοῖς τῆς ἀποικίας ἀπὸ πολλοῦ τοῦ κατ' ἀρχὰς ἐξαποσταλέντος ὀλίγος ἦν ὁ καταλειφθεὶς, τρισχίλιοι πεζοὶ καὶ ἱππεῖς τριακόσιοι.

*Romulus de instituenda Republica disserit.*

III. Ἐπεὶ οὖν ἥ τε τάφρος αὐτοῖς ἐξείργαστο, καὶ τὸ ἔρυμα τέλος εἶχεν, αἵ τε οἰκήσεις τὰς ἀναγκαίας κατασκευὰς ἀπειλήφεσαν, ἀπῄτει δ' ὁ καιρὸς καὶ περὶ κόσμου πολιτείας ᾧ χρήσαιντο σκοπεῖν, ἀγορὰν ποιησάμενος ὁ Ῥωμύλος, ὑποθεμένου τοῦ μητροπάτορος, καὶ διδάξαντος ἃ χρὴ λέγειν· „τὴν μὲν πόλιν „ἔφη ταῖς τε δημοσίαις καὶ ταῖς ἰδίαις κατασκευαῖς „ὡς νεόκτιστον ἀποχρώντως κεκοσμῆσθαι· ἠξίου δ' „ἐνθυμεῖσθαι πάντας ὡς οὐ ταῦτ' ἐστι τὰ πλείστου „ἄξια ἐν ταῖς πόλεσιν. οὔτε γὰρ ἐν τοῖς ὀθνείοις „πολέμοις τὰς βαθείας τάφρους καὶ ὑψηλὰς ἐρύματα „ἱκανὰ εἶναι τοῖς ἔνδον ἀπράγμονα σωτηρίας ὑπόληψιν „παρασχεῖν, ἀλλ' ἕν τι μόνον ἐγγυᾶσθαι, τὸ „μηδὲν ἐξ ἐπιδρομῆς κακὸν ὑπ' ἐχθρῶν παθεῖν προ„καταληφθέντας· οὔθ' ὅταν ἐμφύλιοι ταραχαὶ τὸ „κοινὸν κατάσχωσι, τῶν ἰδίων οἴκων καὶ ἐνδιαιτημά„των τὰς καταφυγὰς ὑπάρχειν τινὶ ἀκινδύνους. σχο„λῆς γὰρ ἀνθρώποις ταῦτα καὶ ῥᾳστώνης βίου εὑρέ„σθαι παραμύθια, μεθ' ὧν οὔτε τὸ ἐπιβουλεύειν τῷ „πέλας κωλύεσθαι μὴ οὐ πονηρὸν εἶναι, οὔτ' ἐν τῷ

„ἀκινδύνως βεβηκέναι θαῤῥεῖν τὸν ἐπιβουλευόμενον·
„πόλιν τε οὐδεμίαν πω τούτοις ἐκλαμπρυνθεῖσαν, ἐπὶ
„μήκιστον εὐδαίμονα γενέσθαι καὶ μεγάλην· οὐδ'
„αὖ παρὰ τὸ μὴ τυχεῖν τινὰ κατασκευῆς ἰδίας τε καὶ
„δημοσίας πολυτελοῦς, κεκωλῦσθαι μεγάλην γενέ-
„σθαι καὶ εὐδαίμονα· ἀλλ' ἕτερα εἶναι τὰ σώζοντα,
„καὶ ποιοῦντα μεγάλας ἐκ μικρῶν τὰς πόλεις· ἐν
„μὲν τοῖς ὀθνείοις πολέμοις, τὸ διὰ τῶν ὅπλων κρά-
„τος· τοῦτο δὲ τόλμῃ παραγίνεσθαι καὶ μελέτῃ· ἐν
„δὲ ταῖς ἐμφυλίοις ταραχαῖς, τὴν τῶν πολιτευομένων
„ὁμοφροσύνην. ταύτην δὲ τὸν σώφρονα καὶ δίκαιον
„ἑκάστου βίον ἀπέφηνεν ἱκανώτατον ὄντα τῷ κοινῷ
„παρασχεῖν. τοὺς δὲ τὰ πολέμιά τε ἀσκοῦντας, καὶ
„τὰ τῶν ἐπιθυμιῶν κρατοῦντας, ἄριστα κοσμεῖν τὰς
„ἑαυτῶν πατρίδας, τείχη τε ἀνάλωτα τῷ κοινῷ, καὶ
„καταγωγὰς τοῖς ἑαυτῶν βίοις ἀσφαλεῖς τούτους
„εἶναι τοὺς παρασκευαζομένους· μαχητὰς δέ γε καὶ
„δικαίους ἄνδρας, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἐπιτηδεύον-
„τας, τὸ τῆς πολιτείας σχῆμα ποιεῖν τοῖς φρονίμως
„αὐτὸ καταστησαμένοις· μαλθακοὺς τε αὖ καὶ πλεο-
„νέκτας, καὶ δούλους αἰσχρῶν ἐπιθυμιῶν, τὰ πο-
„νηρὰ ἐπιτηδεύματα ἐπιτελεῖν. ἔφη τε παρὰ τῶν
„πρεσβυτέρων καὶ διὰ πολλῆς ἱστορίας ἐληλυθότων
„ἀκούειν, ὅτι πολλαὶ μὲν ἀποικίαι μεγάλαι καὶ εἰς
„εὐδαίμονας ἀφικόμεναι τόπους, αἱ μὲν αὐτίκα
„διεφθάρησαν εἰς στάσεις ἐμπεσοῦσαι, αἱ δ' ὀλίγον
„ἀντισχοῦσαι χρόνον ὑπήκοοι τοῖς πλησιοχώροις
„ἠναγκάσθησαν γενέσθαι, καὶ ἀντὶ κρείττονος χώρας
„ἣν κατέσχον, τὴν χείρονα τύχην διαλλάξασθαι, δοῦ-

„λαι δὴ ἐξ ἐλευθέρων γενόμεναι· ἕτεραι δ' ὀλιγάν-
„θρωποι, καὶ εἰς χωρία οὐ πάνυ σπουδαῖα παρα-
„γενόμεναι, ἐλεύθεραι μὲν πρῶτον, ἔπειτα δ' ἑτέρων
„ἄρχουσαι διετέλεσαν. καὶ οὔτε ταῖς εὐπραγίαις
„τῶν ὀλίγων, οὔτε ταῖς δυστυχίαις τῶν πολλῶν, ἕτε-
„ρόν τι ἢ τὸ τῆς πόλεως σχῆμα ὑπάρχειν αἴτιον. εἰ
„μὲν οὖν μία τὶς ἦν παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις βίου
„τάξις ποιοῦσα εὐδαίμονας τὰς πόλεις, οὐ χαλεπὴν
„ἂν γενέσθαι σφίσι τὴν αἵρεσιν αὐτῆς· νῦν δ' ἔφη
„πολλὰς πυνθάνεσθαι κατασκευὰς παρ' Ἕλλησί τε
„καὶ βαρβάροις ὑπαρχούσας· τρεῖς δ' ἐξ ἁπασῶν
„ἐπαινουμένας μάλιστα ὑπὸ τῶν χρωμένων ἀκούειν,
„καὶ τούτων οὐδεμίαν εἶναι τῶν πολιτειῶν εἰλικρινῆ,
„προσεῖναι δέ τινας ἑκάστῃ κῆρας συμφύτους, ὥστε
„χαλεπὴν εἶναι τὴν αὐτῶν αἵρεσιν. ἠξίου τε αὐτοὺς
„βουλευσαμένους ἐπὶ σχολῆς εἰπεῖν εἴτε ὑφ' ἑνὸς
„ἄρχεσθαι θέλουσιν ἀνδρὸς, εἴτε ὑπ' ὀλίγων. ἐγὼ
„δὲ ὑμῖν, ἔφη, πρὸς ἣν ἐὰν καταστήσησθε πολιτείαν
„εὐτρεπὴς, καὶ οὔτε ἄρχειν ἀπαξιῶ, οὔτε ἄρχεσθαι
„ἀναίνομαι. τιμῶν δὲ ἃς μοι προσεθήκατε, ἡγεμόνα
„μὲν πρῶτον ἀποδείξαντες τῆς ἀποικίας, ἔπειτα καὶ
„τῇ πόλει τὴν ἐπωνυμίαν ἐπ' ἐμοῦ θέντες, ἅλις ἔχω.
„ταύτας γὰρ οὔτε πόλεμος ὑπερόριος, οὔτε στάσις
„ἐμφύλιος, οὔτε ὁ πάντα μαραίνων τὰ καλὰ χρόνος
„ἀφαιρήσεταί με, οὔτε ἄλλη τύχη παλίγκοτος οὐδε-
„μία· ἀλλὰ καὶ ζῶντι καὶ τὸν βίον ἐκλιπόντι τούτων
„ὑπάρξει μοι τῶν τιμῶν παρὰ πάντα τὸν λοιπὸν
„αἰῶνα τυγχάνειν.

IV. Τοιαῦτα μὲν ὁ Ῥωμύλος ἐκ διδαχῆς τοῦ

μητροπάτορος, ὥσπερ ἔφην, ἀπομνημονεύσας ἐν τοῖς πλήθεσιν ἔλεξεν. οἱ δὲ, βουλευσάμενοι κατὰ σφᾶς αὐτοὺς, ἀποκρίνονται τοιάδε· „Ἡμεῖς πολιτείας μὲν „καινῆς οὐδὲν δεόμεθα· τὴν δ' ὑπὸ τῶν πατέρων „δοκιμασθεῖσαν εἶναι κρατίστην παραλαβόντες οὐ „μετατιθέμεθα, γνώμῃ τε ἑπόμενοι τῶν παλαιοτέρων, „οὓς ἀπὸ μείζονος οἰόμεθα φρονήσεως αὐτὴν κατα- „στήσασθαι, καὶ τύχῃ ἀρεσκόμενοι. οὐ γὰρ τήνδε „μεμψαίμεθ' ἂν εἰκότως, ἣ παρέσχεν ἡμῖν βασιλευο- „μένοις τὰ μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθῶν, „ἐλευθερίαν τε καὶ ἄλλων ἀρχήν. περὶ μὲν δὴ πολι- „τείας ταῦτα ἐγνώκαμεν. τὴν δὲ τιμὴν ταύτην οὐχ „ἑτέρῳ τινὶ μᾶλλον ἤ σοι προσήκειν ὑπολαμβάνομεν, „τοῦ τε βασιλείου γένους ἕνεκα καὶ ἀρετῆς, μάλιστα „δ' ὅτι τῆς ἀποικίας ἡγεμόνι κεχρήμεθά σοι, καὶ „πολλὴν συνίεμεν δεινότητα, πολλὴν δὲ σοφίαν, οὐ „λόγῳ μᾶλλον ἢ ἔργῳ μαθόντες.“ ταῦτα ὁ Ῥωμύλος ἀκούσας, „ἀγαπᾷν μὲν ἔφη βασιλείας ἄξιος ὑπ' „ἀνθρώπων κριθείς· οὐ μέντοιγε λήψεσθαι τὴν „τιμὴν πρότερον, ἐὰν μὴ καὶ τὸ δαιμόνιον ἐπιθε- „σπίσῃ δι' οἰωνῶν αἰσίων.

*Romulus Romanorum REX I.*

V. Ὡς δὲ κἀκείνοις ἦν βουλομένοις, προειπὼν ἡμέραν ἐν ᾗ διαμαντεύσεσθαι περὶ τῆς ἀρχῆς ἔμελλεν, ἐπειδὴ καθῆκεν ὁ χρόνος, ἀναστὰς περὶ τὸν ὄρθρον ἐκ τῆς σκηνῆς προῆλθεν. στὰς δὲ ὑπαίθριος ἐν καθαρῷ χωρίῳ, καὶ προθύσας ἃ νόμος ἦν, εὔχετο Διΐ τε βασιλεῖ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς, οὓς ἐποιήσατο τῆς ἀποικίας ἡγεμόνας, εἰ βουλομένοις αὐτοῖς ἐστι βασι-

λεύεσθαι τὴν πόλιν ὑφ᾽ ἑαυτοῦ, σημεῖα οὐράνια φανῆναι καλά. μετὰ δὲ τὴν εὐχὴν ἀστραπὴ διῆλθεν ἐκ τῶν ἀριστερῶν ἐπὶ τὰ δεξιά. τίθενται δὲ Ῥωμαῖοι τὰς ἐκ τῶν ἀριστερῶν ἐπὶ τὰ δεξιὰ ἀστραπὰς αἰσίους, εἴτε παρὰ Τυῤῥηνῶν διδαχθέντες, εἴτε πατέρων καθηγησαμένων, κατὰ τοιονδε, ὡς ἐγὼ πείθομαι, λογισμόν, ὅτι καθέδρα μέν ἐστι καὶ στάσις ἀρίστη τῶν οἰωνοῖς μαντευομένων ἡ βλέπουσα πρὸς ἀνατολάς, ὅθεν ἡλίου τε ἀναφοραὶ γίνρνται καὶ σελήνης, καὶ ἀστέρων πλανητῶν τε καὶ ἀπλανῶν· ἥτε τοῦ κόσμου περιφορά, δι᾽ ἣν τοτὲ μὲν ὑπὲρ γῆς ἅπαντα τὰ ἐν αὐτῷ γίνεται, τοτὲ δ᾽ ὑπὸ γῆς, ἐκεῖθεν ἀρξαμένη τὴν ἐγκύκλιον ἀποδίδωσι. τοῖς δὲ πρὸς ἀνατολὰς βλέπουσιν ἀριστερὰ μὲν γίνονται πρὸς τὴν ἄρκτον ἐπιστρέφοντα μέρη· δεξιὰ δὲ πρὸς μεσημβρίαν φέροντα· τιμιώτερα δὲ τὰ πρῶτα πέφυκε τῶν ὑστέρων. μετεωρίζεται γὰρ ἀπὸ τῶν βορείων μερῶν ὁ τοῦ ἄξονος πόλος, περὶ ὃν ἡ τοῦ κόσμου στροφὴ γίνεται· καὶ τῶν πέντε κύκλων τῶν διεζωκότων τὴν σφαῖραν ὁ καλούμενος ἀρκτικός, ἀεὶ τῇδε φανερός· ταπεινοῦται δ᾽ ἀπὸ τῶν νοτίων ὁ καλούμενος ἀνταρκτικὸς κύκλος, ἀφανὴς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος. εἰκὸς δὲ κράτιστα τῶν οὐρανίων καὶ μεταρσίων σημείων ὑπάρχειν ὅσα ἐκ τοῦ κρατίστου γίνεται μέρους. ἐπεὶ δὲ τὰ μὲν ἐστραμμένα πρὸς ἀνατολὰς ἡγεμονικωτέραν μοῖραν ἔχει τῶν προσεσπερίων, αὐτῶν δέ γε τῶν ἀνατολικῶν ὑψηλότερα τὰ βόρεια τῶν νοτίων, ταῦτα ἂν εἴη κράτιστα. ὡς δέ τινες ἱστοροῦσιν, ἐκ παλαιοῦ τε καὶ πρὶν ἢ παρὰ Τυῤῥηνῶν μαθεῖν, τοῖς Ῥωμαίων

προγόνοις αἴσιοι ἐνομίζοντο αἱ ἐκ τῶν ἀριστερῶν ἀστραπαί. Ἀσκανίῳ γὰρ τῷ ἐξ Αἰνείου γεγονότι, καθ' ὃν χρόνον ὑπὸ Τυῤῥηνῶν, οὓς ἦγε βασιλεὺς Μεζέντιος, ἐπολεμεῖτο καὶ τειχήρης ἦν, περὶ τὴν τελευταίαν ἔξοδον, ἣν ἀπεγνωκὼς ἤδη τῶν πραγμάτων ἔμελλε ποιεῖσθαι, μετ' ὀλοφυρμοῦ τόν τε Δία καὶ τοὺς ἄλλους αἰτουμένῳ θεοὺς αἴσια σημεῖα δοῦναι τῆς ἐξόδου, φασὶν αἰθρίας οὔσης ἐκ τῶν ἀριστερῶν ἀστράψαι τὸν οὐρανόν. τοῦ δ' ἀγῶνος ἐκείνου λαβόντος τὸ κράτιστον τέλος, διαμεῖναι παρὰ τοῖς ἐγγόνοις αὐτοῦ νομιζόμενον αἴσιον τόδε τὸ σημεῖον.

VI. Τότε δ' οὖν ὁ Ῥωμύλος ἐπειδὴ τὰ παρὰ τοῦ δαιμονίου βέβαια προσέλαβε, συγκαλέσας τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν, καὶ τὰ μαντεῖα δηλώσας, βασιλεὺς ἀποδείκνυται πρὸς αὐτῶν, καὶ κατεστήσατο ἐν ἔθει τοῖς μετ' αὐτὸν ἅπασι μήτε βασιλείας μήτε ἀρχὰς λαμβάνειν, ἐὰν μὴ καὶ τὸ δαιμόνιον αὐτοῖς θεσπίσῃ· διέμεινέ τε μέχρι πολλοῦ φυλαττόμενον ὑπὸ Ῥωμαίων τὸ περὶ τοὺς οἰωνισμοὺς νόμιμον, οὐ μόνον βασιλευομένης τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν μονάρχων, ἐν ὑπάτων καὶ στρατηγῶν καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ νόμους ἀρχόντων αἱρέσει. πέπαυται δ' ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις· πλὴν οἷον εἰκών τις αὐτοῦ λείπεται, τῆς ὁσίας ταύτης ἕνεκα γινομένη· ἐπαυλίζονται μὲν γὰρ οἱ τὰς ἀρχὰς μέλλοντες λαμβάνειν, καὶ περὶ τὸν ὄρθρον ἀνιστάμενοι ποιοῦνταί τινας εὐχὰς ὑπαίθριοι· τῶν δὲ παρόντων τινὲς ὀρνιθοσκόπων μισθὸν ἐκ τοῦ δημοσίου φερόμενοι, ἀστραπὴν αὐτοῖς μηνύειν φασὶν ἐκ τῶν ἀριστερῶν

τὴν οὐ γενομένην. οἱ δὲ, τὸν ἐκ τῆς φωνῆς οἰωνὸν λαβόντες, ἀπέρχονται ταύτας παραληψόμενοι. οἱ μὲν, αὐτὸ τοῦθ᾽ ἱκανὸν ὑπολαμβάνοντες εἶναι, τὸ μηδένα γενέσθαι τῶν ἐναντιουμένων τε καὶ κωλυόντων οἰωνῶν· οἱ δὲ, καὶ παρὰ τὸ βούλημα τοῦ θεοῦ κωλύοντος· ἔστι δ᾽ ὅτε βιαζόμενοι, καὶ τὰς ἀρχὰς ἁρπάζοντες μᾶλλον ἢ λαμβάνοντες. διὸ καὶ πολλαὶ ἐν γῇ στρατιαὶ Ῥωμαίων ἀπώλοντο πανώλεθροι, πολλοὶ δ᾽ ἐν θαλάττῃ στόλοι διεφθάρησαν αὔτανδροι, ἄλλαι τε συμφοραὶ μεγάλαι καὶ δειναὶ τῇ πόλει συνέπεσον, αἱ μὲν ἐν ὀθνείοις πολέμοις, αἱ δὲ κατὰ τὰς ἐμφυλίους διχοστασίας· ἐμφανέσταται δὲ καὶ μέγισται καὶ κατὰ τὴν ἐμὴν ἡλικίαν, ὅτε Λικίννιος Κράσσος, ἀνὴρ οὐδενὸς δεύτερος τῶν καθ᾽ ἑαυτὸν ἡγεμόνων, στρατιὰν ἦγεν ἐπὶ τὸ Πάρθων ἔθνος, ἐναντιουμένου τοῦ δαιμονίου, πολλὰ χαίρειν φράσας τοῖς ἀποτρέπουσι τὴν ἔξοδον οἰωνοῖς μυρίοις ὅσοις γινομένοις. ἀλλ᾽ ὑπὲρ μὲν τῆς εἰς τὸ δαιμόνιον ὀλιγωρίας, ᾗ χρῶνταί τινες ἐν τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς χρόνοις, πολὺ ἂν ἔργον εἴη λέγειν.

VII. Ὁ δὲ Ῥωμύλος ἀποδειχθεὶς τοῦτον τὸν τρόπον ὑπό τε ἀνθρώπων καὶ θεῶν βασιλεὺς, τά τε πολέμια δεινὸς καὶ φιλοκίνδυνος ὁμολογεῖται γενέσθαι, καὶ πολιτείαν ἐξηγήσασθαι τὴν κρατίστην φρονιμώτατος. διέξειμι δ᾽ αὐτοῦ τὰς πράξεις τάς τε πολιτικὰς καὶ κατὰ πολέμους, ὧν καὶ λόγον ἄν τις ἐν ἱστορίας ἀφηγήσει ποιήσαιτο. ἐρῶ δὲ πρῶτον ὑπὲρ τοῦ κόσμου τῆς πολιτείας, ὃν ἐγὼ πάντων ἡγοῦμαι πολιτικῶν κόσμων αὐταρκέστατον ἐν εἰρήνῃ τε καὶ

κατὰ πολέμους. ἦν δὲ τοιόςδε· τριχῇ νείμας τὴν πληθὺν ἅπασαν, ἑκάστων τῶν μοιρῶν τὸν ἐπιφανέστατον ἐπέστησεν ἡγεμόνα. ἔπειτα τῶν τριῶν πάλιν μοιρῶν ἑκάστην εἰς δέκα μοίρας διελὼν, ἴσους ἡγεμόνας καὶ τούτων ἀπέδειξε τοὺς ἀνδρειοτάτους· ἐκάλει δὲ τὰς μὲν μείζους μοίρας, τρίβους· τὰς δ' ἐλάττους, κουρίας, ὡς καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον βίον ἔτι προσαγορεύονται. εἴη δ' ἂν Ἑλλάδι γλώττῃ τὰ ὀνόματα ταῦτα μεθερμηνευόμενα, φυλὴ μὲν καὶ τριττὺς, ἡ τρίβος· φράτρα δὲ καὶ λόχος, ἡ κουρία. καὶ τῶν ἀνδρῶν οἱ μὲν τὰς τρίβων ἡγεμονίας ἔχοντες, φύλαρχοί τε καὶ τριττύαρχοι, οὓς καλοῦσι Ῥωμαῖοι Τριβούνους· οἱ δὲ ταῖς κουρίαις ἐφεστηκότες, φρατρίαρχοι καὶ λοχαγοὶ, οὓς ἐκεῖνοι Κουρίωνας ὀνομάζουσι. διῄρηντο δὲ καὶ εἰς δεκάδας αἱ φρᾶτραι πρὸς αὐτοῦ, καὶ ἡγεμὼν ἑκάστην ἐκόσμει δεκάδα, Δεκουρίων κατὰ τὴν ἐπιχώριον γλῶτταν προσαγορευόμενος. ὡς δὲ διεκρίθησάν τε ἅπαντες, καὶ συνετάχθησαν εἰς φυλὰς καὶ φράτρας, διελὼν τὴν γῆν εἰς τριάκοντα κλήρους ἴσους, ἑκάστῃ φράτρᾳ κλῆρον ἀπέδωκεν ἕνα, ἐξελὼν τὴν ἀρκοῦσαν εἰς ἱερὰ καὶ τεμένη, καί τινα καὶ τῷ κοινῷ γῆν καταλιπών. μία μὲν οὖν αὕτη διαίρεσις ὑπὸ Ῥωμύλου τῶν τε ἀνδρῶν καὶ τῆς χώρας, περιέχουσα τὴν κοινὴν καὶ μεγίστην ἰσότητα, τοιάδε τις ἦν.

VIII. Ἑτέρα δὲ αὐτῷ πάλιν τῶν ἀνδρῶν ἡ τὰ φιλάνθρωπα καὶ τὰς τιμὰς νέμουσα, καὶ τὴν ἀξίαν, ἣν μέλλω διηγήσασθαι. τοὺς ἐπιφανεῖς κατὰ γένος καὶ δι' ἀρετὴν ἐπαινουμένους, καὶ χρήμασιν, ὡς ἐν

τοῖς τότε καιροῖς, εὐπόρους, οἷς ἤδη παῖδες ἦσαν, διώριζεν ἀπὸ τῶν ἀσήμων καὶ ταπεινῶν, καὶ ἀπόρων. ἐκάλει δὲ τοὺς μὲν ἐν τῇ καταδεεστέρᾳ τύχῃ, Πληβείους, ὡς δ' ἂν Ἕλληνες εἴποιεν, δημοτικούς· τοὺς δ' ἐν τῇ κρείττονι, Πατέρας, εἴτε διὰ τὸ πρεσβεύειν ἡλικίᾳ τῶν ἄλλων, εἴθ' ὅτι παῖδες αὐτοῖς ἦσαν, εἴτε διὰ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ γένους· εἴτε διὰ πάντα ταῦτα· ἐκ τῆς Ἀθηναίων πολιτείας, ὡς ἄν τις εἰκάσειε, τῆς κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἔτι διαμενούσης, τὸ παράδειγμα λαβών. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ εἰς δύο μέρη νείμαντες τὸ πλῆθος, Εὐπατρίδας μᾶλλον ἐκάλουν τοὺς ἐκ τῶν ἐπιφανῶν οἴκων καὶ χρήμασι δυνατούς, οἷς ἡ τῆς πόλεως ἀνέκειτο προστασία· Ἀγροίκους δὲ, τοὺς ἄλλους πολίτας, οἳ τῶν κοινῶν οὐδενὸς ἦσαν κύριοι· σὺν χρόνῳ δὲ καὶ οὗτοι προσελήφθησαν ἐπὶ τὰς ἀρχάς. οἱ μὲν δὴ τὰ πιθανώτατα περὶ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας ἱστοροῦντες, διὰ ταύτας τὰς αἰτίας κληθῆναί φασι τοὺς ἄνδρας ἐκείνους Πατέρας, καὶ τοὺς ἐκ γένους αὐτῶν, Πατρικίους· οἱ δὲ πρὸς τὸν ἴδιον φθόνον ἀναφέροντες τὸ πρᾶγμα, καὶ διαβάλλοντες εἰς δυσγένειαν τὴν πόλιν, οὐ διὰ ταῦτα Πατρικίους κληθῆναί φασι, ἀλλ' ὅτι πατέρας εἶχον ἀποδεῖξαι μόνοι, ὡς τῶν γε ἄλλων δραπετῶν ὄντων, καὶ οὐκ ἐχόντων ὀνομάσαι πατέρας ἐλευθέρους. τεκμήριον δὲ τούτου παρέχουσιν, ὅτι τοὺς μὲν πατρικίους ὁπότε δόξειε τοῖς βασιλεῦσι συγκαλεῖν, οἱ κήρυκες ἐξ ὀνόματός τε καὶ πατρόθεν ἀνηγόρευον· τοὺς δὲ δημοτικοὺς ὑπηρέται τινὲς, καὶ ἀθρόοι κέρασι βοείοις ἐμβυκανῶντες, ἐπὶ τὰς ἐκκλησίας συνῆγον. ἔστι δὲ

οὔτε ἡ τῶν κηρύκων ἀνάκλησις τῆς εὐγενείας τῶν πατρικίων τεκμήριον, οὔτε ἡ τῆς βυκάνης φωνὴ τῆς ἀγνωσίας τῶν δημοτικῶν σύμβολον· ἀλλ' ἐκείνη μὲν τιμῆς, αὕτη δὲ τάχους. οὐ γὰρ οἷόντ' ἦν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τὴν πληθὺν καλεῖν ἐξ ὀνόματος.

IX. Ὁ δὲ Ῥωμύλος ἐπειδὴ διέκρινε τοὺς κρείττους ἀπὸ τῶν ἡττόνων, ἐνομοθέτει μετὰ τοῦτο καὶ διέταττεν ἃ χρὴ πράττειν ἑκατέρους· τοὺς μὲν εὐπατρίδας ἱερᾶσθαί τε καὶ ἄρχειν, καὶ δικάζειν, καὶ μεθ' ἑαυτοῦ τὰ κοινὰ πράττειν, ἐπὶ τῶν κατὰ πόλιν ἔργων μένοντας· τοὺς δὲ δημοτικοὺς, τούτων μὲν ἀπολελῦσθαι τῶν πραγμάτων, ἀπείρους τε αὐτῶν ὄντας, καὶ δι' ἀπορίαν χρημάτων ἀσχόλους· γεωργεῖν δὲ καὶ κτηνοτροφεῖν, καὶ τὰς χρηματοποιοὺς ἐργάζεσθαι τέχνας, ἵνα μὴ στασιάζωσιν, ὥσπερ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσιν, ἢ τῶν ἐν τέλει προπηλακιζόντων τοὺς ταπεινοὺς, ἢ τῶν φαύλων καὶ ἀπόρων τοῖς ἐν ταῖς ὑπεροχαῖς φθονούντων. παρακαταθήκας δὲ ἔδωκε τοῖς πατρικίοις τοὺς δημοτικοὺς, ἐπιτρέψας ἑκάστῳ τῶν ἐκ τοῦ πλήθους ὃν αὐτὸς ἐβούλετο, νέμειν προστάτην· ἔθος Ἑλληνικὸν καὶ ἀρχαῖον, ᾧ Θετταλοί τε μέχρι πολλοῦ χρώμενοι διετέλεσαν καὶ Ἀθηναῖοι καταρχὰς, ἐπὶ τὰ κρείττω λαβών. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὑπεροπτικῶς ἐχρῶντο τοῖς πελάταις, ἔργα τε ἐπιτάττοντες οὐ προσήκοντα ἐλευθέροις, καὶ ὁπότε μὴ πράξειάν τι τῶν κελευομένων, πληγὰς ἐντείνοντες καὶ τἆλλα ὥσπερ ἀργυρωνήτοις χρώμενοι. ἐκάλουν δὲ Ἀθηναῖοι μὲν Θῆτας τοὺς πελάτας, ἐπὶ τῆς λατρείας· Θετταλοὶ δὲ, Πενέστας, ὀνειδίζοντες αὐτοῖς

εὐθὺς ἐν τῇ κλήσει τὴν τύχην. ὁ δὲ Ῥωμύλος ἐπικλήσει τε εὐπρεπεῖ τὸ πρᾶγμα ἐκόσμησε, Πατρωνίαν ὀνομάσας τὴν τῶν πενήτων καὶ ταπεινῶν προστασίαν· καὶ τὰ ἔργα χρηστὰ προέθηκεν ἑκατέροις, φιλανθρώπους καὶ πολιτικὰς κατασκευαζόμενος αὐτῶν τὰς συζυγίας.

X. Ἦν δὲ τὰ ὑπ᾽ ἐκείνου τότε ὁρισθέντα μέχρι πολλοῦ παραμείναντα Ῥωμαίοις ἔθη περὶ τὰς πατρωνίας τοιάδε· τοὺς μὲν πατρικίους ἔδει τοῖς ἑαυτῶν πελάταις ἐξηγεῖσθαι τὰ δίκαια, ὧν οὐκ εἶχον ἐκεῖνοι τὴν ἐπιστήμην, παρόντων τε αὐτῶν καὶ μὴ παρόντων τὸν αὐτὸν ἐπιμελεῖσθαι τρόπον, ἅπαντα πράττοντας ὅσα περὶ παίδων πράττουσι πατέρες, εἰς χρημάτων τε καὶ τῶν περὶ χρήματα συμβολαίων λόγον· δίκας τε ὑπὲρ τῶν πελατῶν ἀδικουμένων λαγχάνειν, εἴ τις βλάπτοιτο περὶ τὰ συμβόλαια, καὶ τοῖς ἐγκαλοῦσιν ὑπέχειν· ὡς δὲ ὀλίγα περὶ πολλῶν ἄν τις εἴποι, πᾶσαν αὐτοῖς εἰρήνην τῶν τε ἰδίων καὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων, ἧς μάλιστα ἐδέοντο, παρέχειν. τοὺς δὲ πελάτας ἔδει τοῖς ἑαυτῶν προστάταις θυγατέρας τε συνεκδίδοσθαι γαμουμένας, εἰ σπανίζοιεν οἱ πατέρες χρημάτων· καὶ λύτρα καταβάλλειν πολεμίοις, εἴ τις αὐτῶν ἢ παίδων αἰχμάλωτος γένοιτο· δίκας τε ἁλόντων ἰδίας ἢ ζημίας ὀφλόντων δημοσίας ἀργυρικὸν ἐχούσας τίμημα ἐκ τῶν ἰδίων λύεσθαι χρημάτων, οὐ δανείσματα ποιοῦντας ἀλλὰ χάριτας· ἔν τε ἀρχαῖς καὶ γερηφορίαις, καὶ ταῖς ἄλλαις ταῖς εἰς τὰ κοινὰ δαπάναις, τῶν ἀναλωμάτων ὡς τοὺς γένει προσήκοντας μετέχειν. κοινῇ δ᾽ ἀμφο-

τέροις οὔτε ὅσιον οὔτε θέμις ἦν κατηγορεῖν ἀλλήλων ἐπὶ δίκαις, ἢ καταμαρτυρεῖν, ἢ ψῆφον ἐναντίαν ἐπιφέρειν, ἢ μετὰ τῶν ἐχθρῶν ἐξετάζεσθαι. εἰ δέ τις ἐξελεγχθείη τούτων τὶ διαπραττόμενος, ἔνοχος ἦν τῷ νόμῳ τῆς προδοσίας, ὃν ἐκύρωσεν ὁ Ῥωμύλος. τὸν δὲ ἁλόντα τῷ βουλομένῳ κτείνειν ὅσιον ἦν, ὡς θῦμα τοῦ καταχθονίου Διός. ἔθος γὰρ Ῥωμαίοις, ὅσους ἐβούλοντο νηποινὶ τεθνάναι, τὰ τούτων σώματα θεῶν ὁτῳδήτινι, μάλιστα δὲ τοῖς καταχθονίοις κατονομάζειν· ὃ καὶ τότε ὁ Ῥωμύλος ἐποίησε. τοιγάρτοι διέμειναν ἐν πολλαῖς γενεαῖς οὐδὲν διαφέρουσαι συγγενικῶν ἀναγκαιοτήτων αἱ τῶν πελατῶν τε καὶ προστατῶν συζυγίαι, παισὶ παίδων συνιστάμεναι· καὶ μέγας ἔπαινος ἦν τοῖς ἐκ τῶν ἐπιφανῶν οἴκων ὡς πλείστους πελάτας ἔχειν, τάς τε προγονικὰς φυλάττουσι διαδοχὰς τῶν πατρωνιῶν, καὶ διὰ τῆς ἑαυτῶν ἀρετῆς ἄλλας ἐπικτωμένοις· ὅ, τε ἀγὼν ὑπὲρ τῆς εὐνοίας, ὑπὲρ τοῦ μὴ λειφθῆναι τῆς ἀλλήλων χάριτος, ἔκτοπος ἡλίκος ἀμφοτέροις ἦν· τῶν μὲν πελατῶν ἅπαντα τοῖς προστάταις ἀξιούντων, ὡς δυνάμεως εἶχον, ὑπηρετεῖν· τῶν δὲ πατρικίων, ἥκιστα βουλομένων τοῖς πελάταις ἐνοχλεῖν, χρηματικήν τε οὐδεμίαν δωρεὰν προσιεμένων· οὕτως ἐγκρατὴς ὁ βίος ἦν αὐτοῖς ἁπάσης ἡδονῆς· καὶ τὸ μακάριον ἀρετῇ μετρητὸν, οὐ τύχῃ.

XI. Οὐ μόνον δ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει τὸ δημοτικὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν πατρικίων ἦν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀποίκων αὐτῆς πόλεων, καὶ τῶν ἐπὶ συμμαχίᾳ καὶ φιλίᾳ προσελθουσῶν, καὶ τῶν ἐκ πολέμου

κεκρατημένων ἑκάστη φύλακας εἶχε καὶ προστάτας οὓς ἐβούλετο Ῥωμαίων. καὶ πολλάκις ἡ βουλὴ τὰ ἐκ τούτων ἀμφισβητήματα τῶν πόλεων καὶ ἐθνῶν ἐπὶ τοὺς προϊσταμένους αὐτῶν ἀποστέλλουσα, τὰ ὑπ' ἐκείνων δικασθέντα κύρια ἡγεῖτο. οὕτω δὲ ἄρα ἡ Ῥωμαίων βέβαιος ἦν ὁμόνοια, τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ Ῥωμύλου κατασκευασθέντων λαβοῦσα ἐθῶν, ὥστε οὐδέ ποτε δι' αἵματος καὶ φόνου τοῦ κατ' ἀλλήλων ἐχώρησαν ἐντὸς ἑξακοσίων καὶ τριάκοντα ἐτῶν, πολλῶν καὶ μεγάλων ἀμφισβητημάτων γενομένων τῷ δήμῳ πρὸς τοὺς ἐν τέλει περὶ τῶν κοινῶν, ὡς ἐν ἁπάσαις φιλεῖ γενέσθαι μικραῖς τε καὶ μεγάλαις πόλεσιν· ἀλλὰ πείθοντες καὶ διδάσκοντες ἀλλήλους, καὶ τὰ μὲν εἴκοντες, τὰ δὲ παρ' ἑκόντων λαμβάνοντες, πολιτικὰς ἐποιοῦντο τὰς τῶν ἐγκλημάτων διαλύσεις. ἐξ οὗ δὲ Γάϊος Γράκχος, ἐπὶ τῆς δημαρχικῆς ἐξουσίας γενόμενος, διέφθειρε τὴν τοῦ πολιτεύματος ἁρμονίαν, οὐκέτι πέπαυνται σφάττοντες ἀλλήλους, καὶ φυγάδας ἐλαύνοντες ἐκ τῆς πόλεως, καὶ οὐδενὸς τῶν ἀνηκέστων ἀπεχόμενοι παρὰ τὸ νικᾷν. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἕτερος ἔσται τοῖς λόγοις καιρὸς ἐπιτηδειότερος.

XII. Ὁ δὲ Ῥωμύλος ἐπειδὴ ταῦτα διεκόσμησε, βουλευτὰς εὐθὺς ἔγνω καταστήσασθαι, μεθ' ὧν πράττειν τὰ κοινὰ ἔμελλεν, ἐκ τῶν πατρικίων ἄνδρας ἑκατὸν ἐπιλεξάμενος. ἐποιεῖτο δὲ αὐτῶν τοιάνδε τὴν διαίρεσιν· αὐτὸς μὲν ἐξ ἁπάντων ἕνα τὸν ἄριστον ἀπέδειξεν, ᾧ τὰς κατὰ πόλιν ᾤετο δεῖν ἐπιτρέπειν οἰκονομίας, ὅτε αὐτὸς ἐξάγοι στρατιὰν ὑπερόριον·

τῶν δὲ φυλῶν ἑκάστῃ προσέταξε τρεῖς ἄνδρας ἑλέσθαι τοὺς ἐν τῇ φρονιμωτάτῃ τότε ὄντας ἡλικίᾳ, καὶ δι' εὐγένειαν ἐπιφανεῖς. μετὰ δὲ τοὺς ἐννέα τούτους, ἑκάστῃ φράτρᾳ πάλιν ἐκέλευσε τρεῖς πατρικίων ἐπιλέξαι τοὺς ἐπιτηδειοτάτους· ἔπειτα τοῖς πρώτοις ἐννέα τοῖς ὑπὸ τῶν φυλῶν ἀποδειχθεῖσι τοὺς ἐννενήκοντα προσθεὶς, οὓς αἱ φράτραι προεχειρίσαντο, καὶ τούτων ὃν αὐτὸς προέκρινεν ἡγεμόνα ποιήσας, τὸν τῶν ἑκατὸν ἐξεπλήρωσε βουλευτῶν ἀριθμόν. τοῦτο τὸ συνέδριον Ἑλληνιστὶ ἑρμηνευόμενον, Γερουσίαν βούλεται δηλοῦν, καὶ μέχρι τοῦ παρόντος οὕτως ὑπὸ Ῥωμαίων καλεῖται. πότερον δὲ διὰ γῆρας τῶν κατελθόντων εἰς αὐτὸ ἀνδρῶν, ἢ δι' ἀρετὴν ταύτης ἔτυχε τῆς ἐπικλήσεως, οὐκ ἔχω τὸ ἀσφαλὲς εἰπεῖν. καὶ γὰρ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ ἀρίστους, Γέροντας εἰώθασιν οἱ παλαιοὶ καλεῖν. οἱ δὲ μετέχοντες τοῦ βουλευτηρίου, Πατέρες ἔγγραφοι προσηγορεύθησαν, καὶ μέχρις ἐμοῦ ταύτης ἐτύγχανον τῆς προσηγορίας. Ἑλληνικὸν δὲ ἄρα καὶ τοῦτο ἔθος ἦν. τοῖς γοῦν βασιλεῦσιν, ὅσοι τε πατρίους ἀρχὰς παραλάβοιεν, καὶ ὅσους ἡ πληθὺς αὐτὴ καταστήσαιτο ἡγεμόνας, βουλευτήριον ἦν ἐκ τῶν κρατίστων, ὡς Ὅμηρός τε καὶ οἱ παλαιότατοι τῶν ποιητῶν μαρτυροῦσι· καὶ οὐχ, ὥσπερ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, αὐθάδεις καὶ μονογνώμονες ἦσαν αἱ τῶν ἀρχαίων βασιλέων δυναστεῖαι.

XIII. Ὡς δὲ κατεσκευάσατο καὶ τὸ βουλευτικὸν τῶν γερόντων συνέδριον ἐκ τῶν ἑκατὸν ἀνδρῶν, ὁρῶν, ὅπερ εἰκὸς, ὅτι καὶ νεότητος αὐτῷ

διήσει τινὸς συντεταγμένης, ἢ χρήσεται φυλακῆς ἕνεκα τοῦ σώματος, καὶ πρὸς τὰ κατεπείγοντα τῶν ἔργων, ὑπηρεσίᾳ, τριακοσίους ἄνδρας ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων οἴκων τοὺς ἐῤῥωμενεστάτους τοῖς σώμασιν ἐπιλεξάμενος, οὓς ἀπέδειξαν αἱ φράτραι τὸν αὐτὸν τρόπον ὅνπερ τοὺς βουλευτὰς, ἑκάστη φράτρα δέκα νέους, τούτους τοὺς ἄνδρας ἀεὶ περὶ αὑτὸν εἶχεν· ὄνομα δὲ κοινὸν ἅπαντες, ὃ καὶ οἱ νῦν κατέστησαν, ἔσχον Κελέριοι, ὡς μὲν οἱ πλείους γράφουσιν, ἐπὶ τῆς ὀξύτητος τῶν ὑπηρεσιῶν· τοὺς γὰρ ἑτοίμους καὶ ταχεῖς ἐπὶ τὰ ἔργα, Κέλερας οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν· ὡς δὲ Οὐαλέριος ὁ Ἀντίας φησιν, ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος τοῦτ' ἔχοντες τοὔνομα. ἦν γὰρ καὶ τούτων ἡγεμὼν ὁ διαφανέστατος, ᾧ τρεῖς ὑπετάγησαν ἑκατοντάρχαι, καὶ αὖθις ὑπ' ἐκείνοις ἕτεροι, τὰς ὑποδεεστέρας ἔχοντες ἀρχάς· οἳ κατὰ πόλιν μὲν αἰχμοφόροι τε αὐτῷ παρηκολούθουν, καὶ τῶν κελευομένων ὑπηρέται· κατὰ δὲ τὰς στρατείας πρόμαχοί τε ἦσαν καὶ παρασπισταί· καὶ τὰ πολλὰ οὗτοι κατώρθουν ἐν τοῖς ἀγῶσι, πρῶτοί τε ἄρχοντες τῆς μάχης, καὶ τελευταῖοι τῶν ἄλλων ἀφιστάμενοι· ἱππεῖς μὲν, ἔνθα ἐπιτήδειον εἴη πεδίον ἱππομαχῆσαι· πεζοὶ δὲ, ὅπου τραχὺς εἴη καὶ ἄνιππος τόπος. τοῦτό μοι δοκεῖ παρὰ Λακεδαιμονίων μετενέγκασθαι τὸ ἔθος, μαθὼν ὅτι καὶ παρ' ἐκείνοις οἱ γενναιότατοι τῶν νέων φύλακες ἦσαν τῶν βασιλέων, οἷς ἐχρῶντο κατὰ τοὺς πολέμους παρασπισταῖς, ἱππεῦσί τε οὖσι καὶ πεζοῖς.

XIV. Καταστησάμενος δὴ ταῦτα διέκρινε τὰς τιμὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἃς ἑκάστους ἐβούλετο ἔχειν.

βασιλεῖ μὲν οὖν ἐξῄρητο τάδε τὰ γέρα· πρῶτον μὲν, ἱερῶν καὶ θυσιῶν ἡγεμονίαν ἔχειν, καὶ πάντα δι' ἐκείνου πράττεσθαι τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ὅσια· ἔπειτα, νόμων τε καὶ πατρίων ἐθισμῶν φυλακὴν ποιεῖσθαι, καὶ παντὸς τοῦ κατὰ φύσιν ἢ κατὰ συνθήκας δικαίου προνοεῖν, τῶν τε ἀδικημάτων τὰ μέγιστα μὲν αὐτὸν δικάζειν, τὰ δὲ ἐλάττονα τοῖς βουλευταῖς ἐπιτρέπειν, προνοούμενον ἵνα μηδὲν γένηται περὶ τὰς δίκας πλημμελές· βουλήν τε συνάγειν, καὶ δῆμον συγκαλεῖν, καὶ γνώμης ἄρχειν, καὶ τὰ δόξαντα τοῖς πλείοσιν ἐπιτελεῖν. ταῦτα μὲν ἀπέδωκε βασιλεῖ τὰ γέρα, καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, ἡγεμονίαν ἔχειν αὐτοκράτορα ἐν πολέμῳ· τῷ δὲ συνεδρίῳ τῆς βουλῆς τιμὴν καὶ δυναστείαν ἀνέθηκε τοιάνδε, περὶ παντὸς ὅτου ἂν εἰσηγῆται βασιλεὺς, διαγινώσκειν τε καὶ ψῆφον ἐπιφέρειν· καὶ ὅ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι, τοῦτο νικᾶν· ἐκ τῆς Λακωνικῆς πολιτείας καὶ τοῦτο μετενηνεγμένος. οὐδὲ γὰρ οἱ Λακεδαιμονίων βασιλεῖς αὐτοκράτορες ἦσαν ὅ, τι βούλοιντο πράττειν, ἀλλ' ἡ γερουσία πᾶν εἶχε τῶν κοινῶν τὸ κράτος. τῷ δὲ δημοτικῷ πλήθει τρία ταῦτα ἐπέτρεψεν, ἀρχαιρεσιάζειν τε καὶ νόμους ἐπικυροῦν, καὶ περὶ πολέμου διαγινώσκειν, ὅταν ὁ βασιλεὺς ἐφῇ, οὐδὲ τούτων ἔχοντι τὴν ἐξουσίαν ἐπίληπτον, ἂν μὴ καὶ τῇ βουλῇ ταῦτα δοκῇ. ἔφερε δὲ τὴν ψῆφον οὐχ ἅμα πᾶς ὁ δῆμος, ἀλλὰ κατὰ τὰς φράτρας συγκαλούμενος· ὅ, τι δὲ ταῖς πλείοσι δόξειε φράτραις, τοῦτο ἐπὶ τὴν βουλὴν ἀνεφέρετο. ἐφ' ἡμῶν δὲ μετάκειται τὸ ἔθος. οὐ γὰρ ἡ βουλὴ διαγινώσκει τὰ ψηφισθέντα ὑπὸ τοῦ δήμου, τῶν δ'

ὑπὸ τῆς βουλῆς γνωσθέντων ὁ δῆμός ἐστι κύριος. πότερον δὲ τῶν ἐθῶν κρεῖττον, ἐν κοινῷ τίθημι τοῖς βουλομένοις σκοπεῖν. ἐκ δὲ τῆς διαιρέσεως ταύτης οὐ μόνον τὰ πολιτικὰ πράγματα σώφρονας ἐλάμβανε καὶ τεταγμένας τὰς διοικήσεις, ἀλλὰ καὶ τὰ πολεμικὰ ταχείας καὶ εὐπειθεῖς. ὁπότε γὰρ αὐτῷ φανείη στρατείαν ἐξάγειν, οὔτε χιλιάρχους τότε ἔδει ἀποδείκνυσθαι κατὰ φυλὰς, οὔτε ἑκατοντάρχας κατὰ λόχους, οὔτε ἱππέων ἡγεμόνας, οὔτε ἐξαριθμεῖσθαί τε καὶ λογίζεσθαι, καὶ τάξιν ἕκαστον τὴν προσήκουσαν ἀναλαμβάνειν· ἀλλὰ βασιλεὺς μὲν τοῖς χιλιάρχοις παρήγγελλεν, ἐκεῖνοι δὲ τοῖς λοχαγοῖς· παρὰ δὲ τούτων οἱ δεκάρχοι μαθόντες, ἐξῆγον τοὺς ὑποτεταγμένους ἑαυτοῖς ἕκαστοι· ἀφ' ἑνὸς δὲ κελεύματος εἴτε ἅπασα ἡ δύναμις, εἴτε μοῖρά τις ἐξ αὐτῆς κληθείη, τὰ ὅπλα ἔχουσα παρῆν εἰς τὸν ὑποδειχθέντα τόπον εὐτρεπής.

XV. Τεταγμένην οὖν καὶ κεκοσμημένην πρὸς εἰρήνην τε ἀποχρώντως, καὶ πρὸς τὰ πολέμια ἐπιτηδείως, ἐκ τούτων τῶν πολιτευμάτων τὴν πόλιν ὁ Ῥωμύλος ἀπειργάσατο· μεγάλην δὲ καὶ πολυάνθρωπον ἐκ τούτων. πρῶτον μὲν εἰς ἀνάγκην κατέστησε τοὺς οἰκήτορας αὐτῆς ἅπασαν ἄῤῥενα γενεὰν ἐκτρέφειν, καὶ θυγατέρων τὰς πρωτογόνους· ἀποκτιννύναι δὲ μηδὲν τῶν γενομένων νεώτερον τριετοῦς, πλὴν εἴ τι γένοιτο παιδίον ἀνάπηρον, ἢ τέρας εὐθὺς ἀπὸ γονῆς. ταῦτα δ' οὐκ ἐκώλυσεν ἐκτιθέναι τοὺς γειναμένους, ἐπιδείξαντας πρότερον πέντε ἀνδράσι τοῖς ἔγγιστα οἰκοῦσιν, ἐὰν κἀκείνοις συνδοκῇ. κατὰ δὲ

τῶν μὴ πειθομένων τῷ νόμῳ ζημίας ὥρισεν ἄλλας τε καὶ τῆς οὐσίας αὐτῶν τὴν ἡμίσειαν εἶναι δημοσίαν. ἔπειτα μαθὼν πολλὰς τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν πόλεων πονηρῶς ἐπιτροπευομένας ὑπὸ τυραννίδων τε καὶ ὀλιγαρχιῶν, τοὺς. ἐκ τούτων ἐκπίπτοντας τῶν πόλεων, συχνοὺς ὄντας, εἰ μόνον εἶεν ἐλεύθεροι, διακρίνων οὔτε συμφορὰς οὔτε τύχας αὐτῶν, ὑποδέχεσθαι καὶ μετάγειν ὡς ἑαυτὸν ἐπεχείρει, τήν τε Ῥωμαίων δύναμιν αὐξῆσαι βουληθεὶς, καὶ τὰς τῶν περιοίκων ἐλαττῶσαι· ἐποίει δὲ ταῦτα πρόφασιν ἐξευρὼν εὐπρεπῆ, καὶ εἰς θεοῦ τιμὴν τὸ ἔργον ἀναφέρων. τὸ γὰρ μεταξὺ χωρίον τοῦ τε Καπιτωλίου καὶ τῆς ἄκρας, ὃ καλεῖται νῦν κατὰ τὴν Ῥωμαίων διάλεκτον μεθόριον δυοῖν δρυμῶν, καὶ ἦν τότε τοῦ συμβεβηκότος ἐπώνυμον, ὕλαις ἀμφιλαφέσι κατ' ἀμφοτέρας τὰς συναπτούσας τοῖς λόφοις λαγόνας ἐπίσκιον, ἱερὸν ἀνεὶς ἄσυλον ἱκέταις, καὶ ναὸν ἐπὶ τούτῳ κατασκευασάμενος· ὅτῳ δὲ ἄρα θεῶν ἢ δαιμόνων, οὐκ ἔχω τὸ σαφὲς εἰπεῖν· τοῖς καταφεύγουσιν εἰς τοῦτο τὸ ἱερὸν ἱκέταις, τοῦ τε μηδὲν κακὸν ὑπ' ἐχθρῶν παθεῖν ἐγγυητὴς ἐγίνετο, τῆς εἰς τὸ θεῖον εὐσεβείας προφάσει, καὶ εἰ βούλοιντο παρ' αὐτῷ μένειν, πολιτείας μετεδίδου καὶ γῆς μοίρας ἣν κτήσαιτο τοὺς πολεμίους ἀφελόμενος. οἱ δὲ συνέῤῥεον ἐκ παντὸς τόπου, τὰ οἰκεῖα φεύγοντες κακά· καὶ οὐκ ἔτι ἑτέρωσε ἀπανίσταντο, ταῖς καθ' ἡμέραν ὁμιλίαις καὶ χάρισιν ὑπ' αὐτοῦ κατεχόμενοι.

XVI. Τρίτον ἦν ἔτι Ῥωμύλου πολίτευμα, ὃ πάντων μάλιστα τοὺς Ἕλληνας ἀσκεῖν ἔδει, κράτι-

στον ἁπάντων πολιτευμάτων ὑπάρχον, ὡς ἡ ἐμὴ δόξα φέρει, ὃ καὶ τῆς βεβαίου Ῥωμαίοις ἐλευθερίας ἦρχε, καὶ τῶν ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν ἀναγόντων οὐκ ἐλαχίστην μοῖραν παρέσχε, τὸ μηκέτι κατασφάττειν ἡβηδὸν τὰς ἁλούσας πολέμῳ πόλεις, μήτε ἀνδραποδίζεσθαι, μηδὲ γῆν αὐτῶν ἀνϊέναι μηλόβοτον· ἀλλὰ κληρούχους εἰς αὐτὰς ἀποστέλλειν ἐπὶ μέρει τινὶ τῆς χώρας, καὶ ποιεῖν ἀποικίας Ῥωμαίων τὰς κρατηθείσας· ἐνίαις δὲ καὶ πολιτείας μεταδιδόναι. ταῦτά τε δὴ καὶ ἄλλα τούτοις ὅμοια καταστησάμενος πολιτεύματα, μεγάλην ἐκ μικρᾶς ἐποίησε τὴν ἀποικίαν, ὡς αὐτὰ τὰ ἔργα ἐδήλωσεν. οἱ μὲν γὰρ συνοικίσαντες μετ' αὐτοῦ τὴν Ῥώμην, οὐ πλείους ἦσαν ἀνδρῶν τρισχιλίων πεζοὶ, καὶ τριακοσίων ἐλάττους ἱππεῖς· οἱ δὲ καταλειφθέντες ὑπ' ἐκείνου, ὅτε ἐξ ἀνθρώπων ἠφανίσθη, πεζοὶ μὲν ἑξακισχίλιοι πρὸς τέσσαρσι μυριάσιν, ἱππεῖς δ' οὐ πολλοὶ ἀπέχοντες χιλίων. ἐκείνου δὲ ἄρξαντος τούτων τῶν πολιτευμάτων, οἵ τε βασιλεῖς οἱ μετ' αὐτὸν ἡγησάμενοι τῆς πόλεως, τὴν αὐτὴν ἐφύλαξαν προαίρεσιν, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους τὰς ἐνιαυσίους λαμβάνοντες ἀρχὰς, ἔστιν ἃ καὶ προστιθέντες οὕτως, ὥστε μηδενὸς ἔθνους τοῦ δοκοῦντος εἶναι πολυανθρωποτάτου τὸν Ῥωμαῖον δῆμον γενέσθαι ἐλάττονα.

XVII. Τὰ δὲ Ἑλλήνων ἔθη παρὰ ταῦτα ἐξετάζων, οὐκ ἔχω πῶς ἐπαινέσαιμι τά τε Λακεδαιμονίων καὶ τὰ τῶν Θηβαίων, καὶ τῶν μέγιστον ἐπὶ σοφίᾳ φρονούντων Ἀθηναίων, οἱ φυλάττοντες τὸ εὐγενὲς καὶ μηδενὶ μεταδιδόντες, εἰ μὴ σπανίως, τῆς παρ' ἑαυτοῖς πολιτείας· ἐῶ γὰρ λέγειν ὅτι καὶ ξενηλατοῦν-

τες ἔνιοι· πρὸς τῷ μηδὲν ἀπολαῦσαι ταύτης τῆς μεγαληγορίας ἀγαθὸν, καὶ τὰ μέγιστα δι' αὐτὴν ἐβλάβησαν. Σπαρτιᾶται μέν γε πταίσαντες μάχῃ τῇ περὶ Λεῦκτρα, ἐν ᾗ χιλίους καὶ ἑπτακοσίους ἄνδρας ἀπέβαλον, οὐκ ἔτι τὴν πόλιν ἠδυνήθησαν ἐκ τῆς συμφορᾶς ταύτης ἀναλαβεῖν, ἀλλ' ἀπέστησαν τῆς ἡγεμονίας σὺν αἰσχύνῃ. Θηβαῖοι δὲ καὶ Ἀθηναῖοι ἐξ ἑνὸς τοῦ περὶ Χαιρώνειαν ἀτυχήματος, ἅμα τήν τε προστασίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἐλευθερίαν τὴν πάτριον ὑπὸ Μακεδόνων ἀφῃρέθησαν. ἡ δὲ Ῥωμαίων πόλις ἐν Ἰβηρίᾳ τε καὶ Ἰταλίᾳ πολέμους ἔχουσα μεγάλους, Σικελίαν τε ἀφεστῶσαν ἀνακτωμένη καὶ Σαρδόνα, καὶ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ κατὰ τὴν Ἑλλάδα πραγμάτων ἐκπεπολεμωμένων, καὶ Καρχηδόνος ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν πάλιν ἀνισταμένης, καὶ τῆς Ἰταλίας οὐ μόνον ἀφεστώσης ὀλίγου δεῖν πάσης, ἀλλὰ καὶ συνεπαγούσης τὸν Ἀννιβαϊκὸν κληθέντα πόλεμον, τοσούτοις περιπετὴς γενομένη κινδύνοις κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, οὐχ ὅπως ἐκακώθη διὰ τὰς τότε τύχας, ἀλλὰ καὶ προσέλαβεν ἰσχὺν ἐξ αὐτῶν ἔτι μείζονα τῆς προτέρας, τῷ πλήθει τοῦ στρατιωτικοῦ πρὸς ἅπαντα διαρκὴς γενομένη τὰ δεινὰ, ἀλλ' οὐχ ὥσπερ ὑπολαμβάνουσί τινες, εὐνοίᾳ τύχης χρησαμένη· ἐπεὶ ταύτης γε χάριν ᾤχετ' ἂν ὑποβρύχιος ἐξ ἑνὸς τοῦ περὶ Κάννας πτώματος, ὅτε αὐτῇ ἀπὸ μὲν ἑξακισχιλίων ἱππέων ἑβδομήκοντα καὶ τριακόσιοι περιελείφθησαν, ἀπὸ δὲ μυριάδων ὀκτὼ τῶν εἰς τὸ κοινὸν στράτευμα καταγραφεισῶν, ὀλίγῳ πλείους τρισχιλίων ἐσώθησαν.

XVIII. Ταῦτά τε δὴ τοῦ ἀνδρὸς ἄγαμαι, καὶ ἔτι πρὸς τούτοις ἃ μέλλω λέγειν, ὅτι τοῦ καλῶς οἰκεῖσθαι τὰς πόλεις αἰτίας ὑπολαβὼν, ἃς θρυλλοῦσι μὲν ἅπαντες οἱ πολιτικοὶ, κατασκευάζουσι δ' ὀλίγοι· πρώτην μὲν παρὰ τῶν θεῶν εὔνοιαν, ἧς παρούσης ἅπαντα τοῖς ἀνθρώποις ἐπὶ τὰ κρείττω συμφέρεται· ἔπειτα σωφροσύνην τε καὶ δικαιοσύνην, δι' ἃς ἧττον ἀλλήλους βλάπτοντες μᾶλλον ὁμονοοῦσι, καὶ τὴν εὐδαιμονίαν οὐ ταῖς αἰσχίσταις μετροῦσιν ἡδοναῖς ἀλλὰ τῷ καλῷ· τελευταίαν δὲ, τὴν ἐν πολέμοις γενναιότητα, τὴν παρασκευάζουσαν εἶναι καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς τοῖς ἔχουσιν ὠφελίμους· οὐκ ἀπὸ ταυτομάτου παραγίνεσθαι τούτων ἕκαστον τῶν ἀγαθῶν ἐνόμισεν, ἀλλ' ἔγνω ὅτι νόμοι σπουδαῖοι καὶ καλῶν ζῆλος ἐπιτηδευμάτων εὐσεβῆ καὶ σώφρονα καὶ τὰ δίκαια ἀσκοῦσαν, καὶ τὰ πολέμια ἀγαθὴν ἐξεργάζονται πόλιν· ὧν πολλὴν ἔσχε πρόνοιαν, τὴν ἀρχὴν ποιησάμενος ἀπὸ τῶν περὶ τὰ θεῖα καὶ δαιμόνια σεβασμῶν· ἱερὰ μὲν οὖν, καὶ τεμένη, καὶ βωμοὺς, καὶ ξοάνων ἱδρύσεις, μορφάς τε αὐτῶν, καὶ σύμβολα, καὶ δυνάμεις, καὶ δωρεὰς αἷς τὸ γένος ἡμῶν εὐηργέτησαν, ἑορτάς τε ὁποίας τινὰς ἑκάστῳ θεῶν ἢ δαιμόνων ἄγεσθαι προσήκει, καὶ θυσίας αἷς χαίρουσι γεραιρόμενοι πρὸς ἀνθρώπων, ἐκεχειρίας τε αὖ καὶ πανηγύρεις, καὶ πόνων ἀναπαύλας, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ὁμοίως κατεστήσατο τοῖς κρατίστοις τῶν παρ' Ἕλλησι νομίμων. τοὺς δὲ παραδεδομένους περὶ αὐτῶν μύθους, ἐν οἷς βλασφημίαι τινές εἰσι κατ' αὐτῶν ἢ κατηγορίαι, πονηροὺς καὶ ἀνωφελεῖς καὶ ἀσχήμονας ὑπο-

*λαβὼν εἶναι, καὶ οὐχ ὅτι θεῶν ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἀνθρώπων ἀγαθῶν ἀξίους, ἅπαντας ἐξέβαλε, καὶ παρεσκεύασε τοὺς ἀνθρώπους κράτιστα περὶ θεῶν λέγειν τε καὶ φρονεῖν, μηδὲν αὐτοῖς προσάπτοντας ἀνάξιον ἐπιτήδευμα τῆς μακαρίας φύσεως.*

XIX. *Οὔτε γὰρ Οὐρανὸς ἐκτεμνόμενος ὑπὸ τῶν ἑαυτοῦ παίδων παρὰ Ῥωμαίοις λέγεται· οὔτε Κρόνος ἀφανίζων τὰς ἑαυτοῦ γονάς, φόβῳ τῆς ἐξ αὐτῶν ἐπιθέσεως· οὔτε Ζεὺς καταλύων τὴν Κρόνου δυναστείαν, καὶ κατακλείων ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τοῦ Ταρτάρου τὸν ἑαυτοῦ πατέρα· οὐδέ γε πόλεμοι, καὶ τραύματα, καὶ δεσμοί, καὶ θητεῖαι θεῶν παρ᾽ ἀνθρώποις ἑορτή τε παρ᾽ αὐτοῖς οὐδεμία μελανείμων ἢ πένθιμος ἄγεται, κοπετοὺς ἔχουσα καὶ θρήνους γυναικῶν ἐπὶ θεοῖς ἀφανιζομένοις, ὥσπερ Ἕλλησιν ἐπιτελεῖται περί τε Περσεφόνης ἁρπαγὴν, καὶ τὰ Διονύσου πάθη, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα· οὐδ᾽ ἂν ἴδοι τις παρ᾽ αὐτοῖς, καίτοι διεφθαρμένων τῶν ἐθῶν ἤδη, οὐ θεοφορήσεις, οὐ κορυβαντιασμοὺς, οὐκ ἀγερμοὺς, οὐ βακχείας καὶ τελετὰς ἀποῤῥήτους, οὐ διαπαννυχιασμοὺς ἐν ἱεροῖς ἀνδρῶν σὺν γυναιξὶν, οὐκ ἄλλο τῶν παραπλησίων τούτοις τερατευμάτων οὐδὲν, ἀλλ᾽ εὐλαβῶς ἅπαντα πραττόμενά τε καὶ λεγόμενα τὰ περὶ τοὺς θεοὺς, ὡς οὔτε παρ᾽ Ἕλλησιν οὔτε παρὰ βαρβάροις· καὶ ὃ πάντων μάλιστα ἔγωγε τεθαύμακα, καίπερ μυρίων ὅσων εἰς τὴν πόλιν ἐληλυθότων ἐθνῶν, οἷς πολλὴ ἀνάγκη σέβειν τοὺς πατρίους θεοὺς τοῖς οἴκοθεν νομίμοις, οὐδενὸς εἰς ζῆλον ἐλήλυθε τῶν ξε-*

νικῶν ἐπιτηδευμάτων ἡ πόλις δημοσίᾳ, ὃ πολλαῖς ἤδη συνέβη παθεῖν, ἀλλὰ καὶ εἴ τινα κατὰ χρησμοὺς ἐπεισηγάγετο ἱερὰ, τοῖς ἑαυτῆς αὐτὰ τιμᾷ νόμοις, ἅπασαν ἐκβάλλουσα τερθρείαν μυθικὴν, ὥσπερ τὰ τῆς Ἰδαίας ἱερά. θυσίας μὲν γὰρ αὐτῇ καὶ ἀγῶνας ἄγουσιν ἀνὰ πᾶν ἔτος οἱ στρατηγοὶ κατὰ τοὺς Ῥωμαίων νόμους· ἱερᾶται δὲ αὐτῆς ἀνὴρ Φρὺξ, καὶ γυνὴ Φρυγία· καὶ περιάγουσιν ἀνὰ τὴν πόλιν οὗτοι μητραγυρτοῦντες, ὥσπερ αὐτοῖς ἔθος, τύπους τε περικείμενοι τοῖς στήθεσι, καὶ καταυλούμενοι πρὸς τῶν ἑπομένων τὰ μητρῷα μέλη, καὶ τύμπανα κροτοῦντες· Ῥωμαίων δὲ τῶν αὐθιγενῶν οὔτε μητραγυρτῶν τις, οὔτε καταυλούμενος πορεύεται διὰ τῆς πόλεως, ποικίλην ἐνδεδυκὼς στολὴν, οὔτε ὀργιάζων τὴν θεὸν τοῖς Φρυγίοις ὀργιασμοῖς, κατὰ νόμον ἢ ψήφισμα βουλῆς. οὕτως εὐλαβῶς ἡ πόλις ἔχει πρὸς τὰ οὐκ ἐπιχώρια ἔθη περὶ θεῶν, καὶ πάντα ὀττεύεται τύφον, ᾧ μὴ πρόςεστι τὸ εὐπρεπές.

XX. Καὶ μηδεὶς ὑπολάβοι με ἀγνοεῖν ὅτι τῶν Ἑλληνικῶν μύθων εἰσί τινες ἀνθρώποις χρήσιμοι· οἱ μὲν, ἐπιδεικνύμενοι τὰ τῆς φύσεως ἔργα δι' ἀλληγορίας· οἱ δὲ, παραμυθίας ἕνεκα συγκείμενοι τῶν ἀνθρωπείων συμφορῶν· οἱ δὲ, ταραχὰς ἐξαιρούμενοι ψυχῆς καὶ δείματα, καὶ δόξας καθαιροῦντες οὐχ ὑγιεῖς· οἱ δ', ἄλλης τινὸς ἕνεκα συμπλασθέντες ὠφελείας. ἀλλὰ καίπερ ἐπιστάμενος ταῦτα οὐδενὸς χεῖρον, ὅμως εὐλαβῶς διάκειμαι πρὸς αὐτοὺς, καὶ τὴν Ῥωμαίων μᾶλλον ἀποδέχομαι θεολογίαν, ἐνθυμούμενος ὅτι τὰ μὲν ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν μύθων ἀγα-

θά μικρά τε ἐστὶ καὶ οὐ πολλοὺς δυνάμενα ὠφελεῖν, ἀλλὰ μόνον τοὺς ἐξητακότας ὧν ἕνεκα γίνονται· σπάνιοι δ' εἰσὶν οἱ μετειληφότες ταύτης τῆς φιλοσοφίας. ὁ δὲ πολὺς καὶ ἀφιλοσόφητος ὄχλος ἐπὶ τὰ χείρω λαμβάνειν φιλεῖ τοὺς περὶ αὐτῶν λόγους, καὶ πάσχειν δυοῖν θάτερον, ἢ καταφρονεῖν τῶν θεῶν, ὡς ἐν πολλῇ κακοδαιμονίᾳ κυλινδουμένων, ἢ τῶν αἰσχίστων τε καὶ παρανομωτάτων οὐδενὸς ἀπέχεσθαι, θεοῖς αὐτὰ προσκείμενα ὁρῶν.

XXI. Ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων τοῖς αὐτὸ μόνον τὸ θεωρητικὸν τῆς φιλοσοφίας μέρος ἀποτετμημένοις ἀφείσθω σκοπεῖν. τῆς δὲ ὑπὸ Ῥωμύλου κατασταθείσης πολιτείας καὶ τάδε ἡγησάμην ἱστορίας ἄξια. πρῶτον μὲν, ὅτι πολλοῖς σώμασιν ἀπέδωκε θεραπεύειν τὸ δαιμόνιον. ἐν γοῦν ἄλλῃ πόλει νεοκτίστῳ τοσούτους ἱερεῖς καὶ θεραπευτὰς τῶν θεῶν εὐθὺς ἀποδειχθέντας οὐδεὶς ἂν εἰπεῖν ἔχοι. χωρὶς γὰρ τῶν ἐχόντων τὰς συγγενικὰς ἱερωσύνας, οἱ τὰ κοινὰ περὶ τῆς πόλεως ἱερὰ συντελοῦντες κατὰ φυλάς τε καὶ φράτρας, ἑξήκοντα κατεστάθησαν ἐπὶ τῆς ἐκείνου ἀρχῆς· λέγω δὲ ἃ Τερέντιος Οὐάῤῥων ἐν ἀρχαιολογίαις ἔγραψεν, ἀνὴρ τῶν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡλικίαν ἀκμασάντων πολυπειρότατος. ἔπειτα, ὅτι τῶν ἄλλων φαύλως πως καὶ ἀπερισκέπτως ὡς ἐπὶ πολὺ ποιουμένων τὰς αἱρέσεις τῶν ἐπιστησομένων τοῖς ἱεροῖς, καὶ τῶν μὲν ἀργυρίου τὸ τίμιον ἀποκηρύττειν ἀξιούντων, τῶν δὲ κλήρῳ διαιρούντων τοὺς ἱερεῖς, ἐκεῖνος οὔτε ὠνητὰς χρημάτων ἐποίησε τὰς ἱερωσύνας, οὔτε κλήρῳ μεριστὰς, ἀλλ' ἐξ ἑκάστης φράτρας

ἐνομοθέτησεν ἀποδείκνυσθαι δύο τοὺς ὑπὲρ πεντήκοντα ἔτη γεγονότας τοὺς γένει τε προὔχοντας τῶν ἄλλων, καὶ ἀρετῇ διαφόρους, καὶ χρημάτων περιουσίαν ἔχοντας ἀρκοῦσαν, καὶ μηδὲν ἠλαττωμένους τῶν περὶ τὸ σῶμα· τούτους δὲ οὐκ εἰς ὡρισμένον τινὰ χρόνον ἔχειν τὰς τιμὰς ἔταξεν, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ βίου, στρατειῶν μὲν ἀπολελυμένους, διὰ τὴν ἡλικίαν, τῶν δὲ κατὰ τὴν πόλιν ὀχληρῶν, διὰ τὸν νόμον.

XXII. Ἐπεὶ δὲ καὶ διὰ γυναικῶν ἔδει τινὰ ἱερὰ τελεῖσθαι, καὶ διὰ παίδων ἀμφιθαλῶν ἕτερα, ἵνα καὶ ταῦτα γένηται κατὰ τὸ κράτιστον, τάς τε γυναῖκας τῶν ἱερέων ἔταξε τοῖς ἑαυτῶν ἀνδράσι συνιερᾶσθαι, καὶ εἴ τι μὴ θέμις ἦν ὑπ᾽ ἀνδρῶν ὀργιάζεσθαι κατὰ νόμον τὸν ἐπιχώριον, ταύτας ἐπιτελεῖν, καὶ παῖδας αὐτῶν τὰ καθήκοντα λειτουργεῖν· τοῖς δὲ ἄπαισιν, ἐκ τῶν ἄλλων οἴκων τοὺς χαριεστάτους καταλεγέντας ἐξ ἑκάστης φράτρας, κοῦρον καὶ κόρην· τὸν μὲν, ἕως ἥβης ὑπηρέτην ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς· τὴν δὲ κόρην, ὅσον ἂν ᾖ χρόνον ἁγνὴ γάμων· ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν νόμων καὶ ταῦτα μετενεγκάμενος, ὡς ἐγὼ πείθομαι. ὅσα μὲν γὰρ αἱ κανηφόροι λεγόμεναι λειτουργοῦσιν ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἱερῶν, ταῦτα παρὰ Ῥωμαίοις αἵδε προσαγορευόμεναι. τοῦτο δὲ συντελοῦσι στεφάνοις κοσμούμεναι τὰς κεφαλὰς, οἵοις κοσμεῖται τὰ τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος ἀφιδρύματα παρ᾽ Ἕλλησιν. ὅσα δὲ παρὰ Τυῤῥηνοῖς, καὶ ἔτι πρότερον παρὰ Πελασγοῖς ἐτέλουν ἐπί τε Κουρήτων καὶ Μεγάλων Θεῶν ὀργιασμοῖς οἱ καλούμενοι πρὸς αὐτῶν Κάδωλοι,

ταῦτα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπηρέτουν τοῖς ἱερεῦσιν οἱ λεγόμενοι νῦν παρὰ Ῥωμαίων Κάμιλλοι. ἔτι πρὸς τούτοις ἔταξε μάντιν ἐξ ἑκάστης φυλῆς ἕνα παρεῖναι τοῖς ἱεροῖς, ὃν ἡμεῖς μὲν Ἱεροσκόπον καλοῦμεν, Ῥωμαῖοι δὲ ὀλίγον τι τῆς ἀρχαίας φυλάττοντες ὀνομασίας, Ἀρούσπικα προσαγορεύουσιν. ἅπαντας δὲ τοὺς ἱερεῖς τε καὶ λειτουργοὺς τῶν θεῶν ἐνομοθέτησεν ἀποδείκνυσθαι μὲν ὑπὸ τῶν φρατριῶν ὑποκυροῦσθαι δ' ὑπὸ τῶν ἐξηγουμένων τὰ θεῖα διὰ μαντικῆς.

XXIII. Ταῦτα περὶ τῶν θρησκευόντων τοὺς θεοὺς καταστησάμενος, διῄρει πάλιν, ὡς ἔφην, κατ' ἐπιτηδειότητα ταῖς φράτραις τὰ ἱερά, θεοὺς ἀποδεικνὺς ἑκάσταις καὶ δαίμονας, οὓς ἔμελλον ἀεὶ σέβειν· καὶ τὰς εἰς τὰ ἱερὰ δαπάνας ἔταξεν, ἃς ἐχρῆν αὐταῖς ἐκ τοῦ δημοσίου δίδοσθαι. συνέθυόν τε τοῖς ἱερεῦσιν αἱ φράτραι εἰς τὰς ἀπομερισθείσας αὐτοῖς θυσίας, καὶ συνειστιῶντο κατὰ τὰς ἑορτὰς ἐπὶ τῆς φρατριακῆς ἑστίας· ἑστιατόριον γὰρ ἦν κατεσκευασμένον ἑκάστῃ φράτρᾳ· καὶ ἐν αὐτῷ καθωσίωτό τις, ὥσπερ ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς πρυτανείοις, ἑστία κοινὴ τῶν φρατριῶν. ὄνομα δὲ τοῖς ἑστιατορίοις ἦν, ὅπερ ταῖς φράτραις, Κουρίαι, καὶ μέχρις ἡμῶν οὕτω καλοῦνται. τοῦτο τὸ πολίτευμα δοκεῖ μοι λαβεῖν ἐκ τῆς Λακεδαιμονίων ἀγωγῆς περὶ τὰ φιλίτια κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐπιχωριαζούσης· ἣν Λυκοῦργος εἰσηγήσασθαι δοκεῖ παρὰ Κρητῶν μαθών, καὶ μεγάλα τὴν πόλιν ὠφελῆσαι· ἐν εἰρήνῃ μέν, εἰς εὐτέλειαν ἀνάγων τοὺς βίους, καὶ σωφροσύνην τῆς καθ' ἡμέ-

ραν διαίτης· ἐν πολέμῳ δ', εἰς αἰδῶ καὶ πρόνοιαν καταστήσας ἕκαστον τοῦ μὴ καταλιπεῖν τὸν παραστάτην, ᾧ καὶ συνέσπεισε καὶ συνέθυσε καὶ κοινῶν ἱερῶν μετέσχεν. οὐ μόνον δὲ τῆς περὶ ταῦτα σοφίας χάριν ἄξιος ἐπαινεῖσθαι ὁ ἀνὴρ, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐτελείας τῶν θυσιῶν, αἷς γεραίρεσθαι τοὺς θεοὺς ἐνομοθέτησεν, ὧν αἱ πλεῖσται διέμενον ἕως τῆς καθ' ἡμᾶς ἡλικίας, εἰ καὶ μὴ πᾶσαι κατὰ τὸν ἀρχαῖον ἐπιτελούμεναι τρόπον. ἐγὼ γοῦν ἐθεασάμην ἐν ἱεραῖς οἰκίαις δεῖπνα προκείμενα θεοῖς, ἐν τραπέζαις ξυλίνοις ἀρχαϊκαῖς, ἐν κανοῖς καὶ πινακίσκοις κεραμίοις ἀλφίτων μάζας, καὶ πόπανα, καὶ ζέας, καὶ καρπῶν τινων ἀπαρχὰς, καὶ ἄλλα τοιαῦτα λιτὰ καὶ εὐδάπανα καὶ πάσης ἀπειροκαλίας ἀπηλλαγμένα· καὶ σπονδὰς εἶδον ἐγκεκραμένας οὐκ ἐν ἀργυροῖς καὶ χρυσοῖς ἄγγεσιν, ἀλλ' ἐν ὀστρακίναις κυλίσκαις καὶ πρόχοις, καὶ πάνυ ἠγάσθην τῶν ἀνδρῶν, ὅτι διαμένουσιν ἐν τοῖς πατρίοις ἔθεσιν, οὐδὲν ἐξαλλάττοντες τῶν ἀρχαίων ἱερῶν εἰς τὴν ἀλαζόνα πολυτέλειαν. ἔστι μὲν οὖν ἃ καὶ Νομᾶς Πομπίλιος, ὁ μετὰ Ῥωμύλον ἄρξας τῆς πόλεως, κατεστήσατο μνήμης ἄξια καὶ λόγου, περιττὸς τὴν γνώμην ἀνὴρ, καὶ τὰ θεῖα ἐξηγήσασθαι σοφὸς ἐν λόγοις, ὑπὲρ ὧν ὕστερον ἐρῶ· καὶ Τύλλος Ὁστίλιος ὁ τρίτος ἀπὸ Ῥωμύλου βασιλεύσας, καὶ πάντες οἱ μετ' ἐκεῖνον γενόμενοι βασιλεῖς· ἀλλ' ὁ τὰ σπέρματα καὶ τὰς ἀρχὰς αὐτοῖς παρασχὼν, καὶ τὰ κυριώτατα καταστησάμενος τῶν περὶ τὰ θεῖα νομίμων, Ῥωμύλος ἦν.

XXIV. Δοκεῖ δὲ καὶ τῆς ἄλλης εὐκοσμίας,

ἢ χρώμενοι Ῥωμαῖοι διεφύλαξαν εὐδαιμονοῦσαν τὴν πόλιν ἐπὶ πολλὰς γενεὰς, ἐκεῖνος ἄρξαι, νόμους καλοὺς καὶ συμφέροντας, ἀγράφους μὲν τοὺς πλείστους, ἔστι δ' οὓς καὶ ἐν γράμμασι κειμένους καταστησάμενος, ὧν ἐγὼ τοὺς μὲν ἄλλους οὐδὲν δέομαι γράφειν, οὓς δὲ πάντων μάλιστα τεθαύμακα, καὶ ἐξ ὧν ὑπείληφα καταφανῆ καὶ τὴν ἄλλην τοῦ ἀνδρὸς γενέσθαι νομοθεσίαν, ὡς αὐστηρὰ καὶ μισοπόνηρος ἦν, καὶ πολλὴν ἔχουσα πρὸς τοὺς ἡρωϊκοὺς βίους ὁμοιότητα, δι' ὀλίγης ὑπομνήσεως σημανῶ, τοσοῦτον προειπὼν, ὅτι μοι δοκοῦσιν ἅπαντες οἱ διατάξαντες τάς τε βαρβαρικὰς καὶ τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας τὸ μὲν κοινὸν ὀρθῶς ἰδεῖν, ὅτι πόλιν ἅπασαν ἐκ πολλῶν οἴκων συνεστῶσαν, ὀρθήν γε πλεῖν εἰκὸς ὅτε οἱ τῶν ἰδιωτῶν εὐσταθῶσι βίοι, καὶ χειμῶνα πολὺν ἄγειν, ὅταν κακῶς ἑκάστοις ἔχωσι τὰ ἴδια· καὶ ὅτι δεῖ τὸν νοῦν ἔχοντα πολιτικὸν, ἐάν τε νομοθέτης, ἐάν τε βασιλεὺς ᾖ, ταῦτα νομοθετεῖν ἃ ποιήσει δικαίους καὶ σώφρονας τοὺς ἰδιωτῶν βίους. ἐξ ὧν δ' ἂν ἐπιτηδευμάτων καὶ δι' οἵων γένοιντο τοιοῦτοι νόμων, οὐκ ἔθ' ὁμοίως ἅπαντες δοκοῦσί μοι συνιδεῖν· ἀλλ' ἔνιοί γε πολλοῦ καὶ τοῦ παντὸς, ὡς εἰπεῖν, ἐν τοῖς κυριωτάτοις καὶ πρώτοις μέρεσι τῆς νομοθεσίας ἁμαρτεῖν. αὐτίκα περὶ γάμων καὶ τῆς πρὸς γυναῖκας ὁμιλίας, ἀφ' ἧς ἄρχεσθαι δεῖ τὸν νομοθέτην, ὥσπερ καὶ ἡ φύσις ἁρμόττειν τοὺς βίους ἡμῶν ἤρξατο· οἱ μὲν, ἀπὸ τῶν θηρίων τὸ παράδειγμα λαμβάνοντες, ἀφέτους καὶ κοινὰς τὰς μίξεις ἐποιήσαντο τῷ ἄῤῥενι πρὸς τὸ θῆλυ, ὡς ἐρωτικῶν τε οἴστρων ἐλευθερώσον-

τες τοὺς βίους, καὶ ζῆλον ἀλληλοκτόνον ἀξιούμενοι, καὶ πολλῶν ἄλλων ἀπαλλάξοντες κακῶν, ἃ καταλαμβάνει τούς τε ἰδίους οἴκους καὶ τὰς πόλεις ὅλας, διὰ γυναῖκας· οἱ δὲ, ταύτας μὲν ἐξήλασαν ἐκ τῆς πόλεως τὰς ἀγερώχους καὶ θηριώδεις συνουσίας, ἄνδρα συναρμόσαντες εἰς γυναῖκα μίαν, περὶ δὲ φυλακῆς γάμων καὶ σωφροσύνης γυναικῶν νομοθετεῖν οὔτε μεῖζον οὔτ᾽ ἔλαττον οὐδὲν ἐπεχείρησαν, ἀλλ᾽ ὡς ἀδυνάτου πράγματος ἀπέστησαν· οἱ δὲ, οὔτε ἀνεγγύους ἐποίησαν, ὥσπερ ἔνιοι τῶν βαρβάρων, τὰς ἀφροδισίμους, οὔτε ἀφῆκαν ὥσπερ Λακεδαιμόνιοι, τὰς τῶν γυναικῶν φυλακάς· ἀλλὰ πολλοὺς ἔθεσαν ἐπ᾽ αὐταῖς νόμους σωφρονιστάς. εἰσὶ δὲ οἳ καὶ ἀρχήν τινα κατέστησαν ἐπιμελησομένην εὐκοσμίας γυναικῶν· οὐ μὲν ἀποχρῶσά γε ἡ πρόνοια αὐτῶν τῆς τηρήσεως, ἀλλὰ μαλακωτέρα τοῦ δέοντος ἐγένετο, καὶ οὐχ ἱκανὴ τὸ μὴ σπουδαίᾳ φύσει κεκραμένον εἰς ἀνάγκην βίου σώφρονος ἀγαγεῖν.

XXV. Ὁ δὲ Ῥωμύλος, οὔτε ἀνδρὶ κατὰ γυναικὸς ἐγκλήματα δοὺς φθαρείσης, ἢ τὸν οἶκον ἀδίκως καταλιπούσης, οὔτε γαμετῇ κατ᾽ ἀνδρὸς αἰτιωμένῃ κάκωσιν, ἢ ἄδικον ἀπόλειψιν, οὔτε περὶ προικὸς ἀποδόσεως ἢ κομιδῆς νόμους θεὶς, οὔτε ἄλλο τῶν παραπλησίων τούτοις διορίσας οὐδ᾽ ὁτιοῦν, ἕνα δὲ μόνον ὑπὲρ ἁπάντων εὖ ἔχοντα, ὡς αὐτὰ ἔργα ἐδήλωσε, καταστησάμενος, εἰς εὐκοσμίαν καὶ πολλὴν σωφροσύνην ἤγαγε τὰς γαμετάς. ἦν δὲ τοιόςδε ὁ νόμος, „γυναῖκα γαμετὴν κατὰ νόμους ἱεροὺς συνελθοῦσαν „ἀνδρὶ, κοινωνὸν ἁπάντων εἶναι χρημάτων τε καὶ

„ἱερῶν.“ ἐκάλουν δὲ τοὺς ἱεροὺς οἱ παλαιοὶ γάμους, Ῥωμαϊκῇ προσηγορίᾳ περιλαμβάνοντες, Φαῤῥάκια, ἐπὶ τῆς κοινωνίας τοῦ φαῤῥός, ὃ καλοῦμεν ἡμεῖς ζέαν. καὶ ὥσπερ Ἕλληνες, τὸν κρίθινον καρπὸν ἀρχαιότατον ὑπολαμβάνοντες, ἐπὶ τῶν θυσιῶν κριθαῖς καταρχόμεθα, οὐλὰς αὐτὰς καλοῦντες· οὕτω Ῥωμαῖοι τιμιώτατόν τε καρπὸν καὶ ἀρχαιότατον εἶναι νομίζοντες τὰς ζέας, διὰ τούτων ἁπάσης ἐμπύρου θυσίας κατάρχονται. μένει γὰρ ἔτι καὶ οὐ μεταπέπτωκεν εἰς πολυτελεστέρας ἀπαρχὰς τὸ ἔθος. τὸ δὴ κοινωνοὺς τῆς ἱερωτάτης τε καὶ πρώτης τροφῆς γενέσθαι γυναῖκας ἀνδράσι, καὶ ἐπὶ πολλῇ συνελθεῖν τύχῃ, τὴν μὲν ἐπίκλησιν τῆς κοινωνίας τοῦ φαῤῥὸς εἶχεν, εἰς σύνδεσμον δ' ἀναγκαῖον οἰκειότητος ἔφερεν ἀδιαλύτου, καὶ τὸ διαιρῆσον τοὺς γάμους τούτους οὐδὲν ἦν. οὗτος ὁ νόμος τάς τε γυναῖκας ἠνάγκασε τὰς γαμετὰς, οἷα μηδεμίαν ἐχούσας ἑτέραν ἀποστροφὴν, πρὸς ἕνα τὸν τοῦ γεγαμηκότος ζῆν τρόπον· καὶ τοὺς ἄνδρας, ὡς ἀναγκαίου τε καὶ ἀναφαιρέτου χρήματος, τῆς γυναικὸς κρατεῖν. σωφρονοῦσα μὲν γὰρ καὶ πάντα τῷ γεγαμηκότι πειθομένη γυνὴ, κυρία τοῦ οἴκου τὸν αὐτὸν τρόπον ἦν, ὅνπερ καὶ ὁ ἀνήρ· καὶ τελευτήσαντος τοῦ ἀνδρὸς, κληρονόμος ἐγίνετο τῶν χρημάτων, ὡς θυγάτηρ πατρός· εἰ μὲν ἄπαις τε καὶ περὶ μηδενὸς διαθέμενος ἀποθάνοι, πάντων οὖσα κυρία τῶν ἀπολειφθέντων εἰ δὲ γενεὰν ἔχοι, τοῖς παισὶν ἰσόμοιρος γινομένη. ἁμαρτάνουσα δέ τι, δικαστὴν τὸν ἀδικούμενον ἐλάμβανε, καὶ τοῦ μεγέθους τῆς τιμωρίας κύριον. ταῦτα

δὲ οἱ συγγενεῖς μετὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐδίκαζον· ἐν οἷς ἦν φθορὰ σώματος, καὶ ὃ πάντων ἐλάχιστον ἁμαρτημάτων Ἕλλησι δόξειεν ἂν ὑπάρχειν, εἴ τις οἶνον εὑρεθείη πιοῦσα γυνή. ἀμφότερα γὰρ ταῦτα ζημιοῦν ἐκέλευσεν ὁ Ῥωμύλος, ὡς ἁμαρτημάτων γυναικείων ἔσχατα· φθορὰν μὲν, ἀπονοίας ἀρχὴν νομίσας· μέθην δὲ, φθορᾶς. καὶ μέχρι πολλοῦ διέμεινε χρόνου ταῦτ' ἀμφότερα παρὰ Ῥωμαίοις, ἀπαραιτήτου τυγχάνοντα ὀργῆς. μάρτυς δὲ τοῦ καλῶς ἔχειν τὸν περὶ τῶν γυναικῶν νόμον ὁ πολὺς χρόνος. ὁμολογεῖται γὰρ ἐντὸς ἐτῶν εἴκοσι καὶ πεντακοσίων μηδεὶς ἐν Ῥώμῃ διαλυθῆναι γάμος. κατὰ δὲ τὴν ἑβδόμην ἐπὶ ταῖς τριάκοντα καὶ ἑκατὸν ὀλυμπιάσιν, ὑπατευόντων Μάρκου Πομπωνίου, καὶ Γαΐου Παπυρίου, πρῶτος ἀπολῦσαι λέγεται τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα Σπούριος Καρουΐλλιος ἀνὴρ οὐκ ἀφανὴς, ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τῶν τιμητῶν ὀμόσαι τέκνων ἕνεκα γυναικὶ μὴ συνοικεῖν· ἦν δ' αὐτῷ στεῖρα ἡ γυνή· ὃς ἐπὶ τῷ ἔργῳ τούτῳ, καίτοι δι' ἀνάγκην γινομένῳ, μισούμενος ὑπὸ τοῦ δήμου διετέλεσεν.

XXVI. Ἃ μὲν οὖν εἰς γυναῖκας εὖ ἔχοντα ὁ Ῥωμύλος ἐνομοθέτησεν, ἐξ ὧν κοσμιωτέρας περὶ τοὺς ἄνδρας αὐτὰς ἀπειργάσατο, ταῦτά ἐστιν. ἃ δ' εἰς αἰδῶ καὶ δικαιοσύνην παίδων, ἵνα σέβωσι τοὺς πατέρας, ἅπαντα πράττοντες ὅσα ἂν ἐκεῖνοι κελεύωσιν, ἔτι τούτων ἦν σεμνότερα καὶ μεγαλοπρεπέστερα, καὶ πολλὴν ἔχοντα παρὰ τοὺς ἡμετέρους νόμους διαφοράν. οἱ μὲν γὰρ τὰς Ἑλληνικὰς καταστησάμενοι πολιτείας, βραχύν τινα κομιδῇ χρόνον ἔταξαν ἄρχε-

σθαι τοὺς παῖδας ὑπὸ τῶν πατέρων, οἱ μὲν, ἕως τρίτον ἐκπληρώσωσιν ἀφ' ἥβης ἔτος· οἱ δὲ, ὅσον ἂν χρόνον ἠΐθεοι μένωσιν· οἱ δὲ, μέχρι τῆς εἰς τὰ ἀρχαῖα τὰ δημόσια ἐγγραφῆς, ὡς ἐκ τῆς Σόλωνος καὶ Πιττακοῦ καὶ Χαρώνδου νομοθεσίας ἔμαθον, οἷς πολλὴ μαρτυρεῖται σοφία· τιμωρίας τε κατὰ τῶν παίδων ἔταξαν, ἐὰν ἀπειθῶσι τοῖς πατράσιν, οὐ βαρείας, ἐξελάσαι τῆς οἰκίας ἐπιτρέψαντες αὐτοὺς, καὶ χρήματα μὴ καταλιπεῖν, περαιτέρω δὲ οὐδέν. εἰσὶ δ' οὐχ ἱκαναὶ κατασχεῖν ἄνοιαν νεότητος καὶ αὐθάδειαν τρόπων, οὐδ' εἰς τὸ σῶφρον ἀγαγεῖν τοὺς ἠμεληκότας τῶν καλῶν αἱ μαλακαὶ τιμωρίαι. τοιγάρτοι πολλὰ ἐν Ἕλλησιν εἰς πατέρας ὑπὸ τέκνων ἀσχημονεῖται. ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων νομοθέτης ἅπασαν, ὡς εἰπεῖν, ἔδωκεν ἐξουσίαν πατρὶ καθ' υἱοῦ, καὶ παρὰ πάντα τὸν τοῦ βίου χρόνον, ἐάν τε εἴργειν, ἐάν τε μαστιγοῦν, ἐάν τε δέσμιον ἐπὶ τῶν κατ' ἀγρὸν ἔργων κατέχειν, ἐάν τε ἀποκτιννύναι προαιρῆται, κἂν τὰ πολιτικὰ πράττων ὁ παῖς ἤδη τυγχάνῃ, κἂν ἐν ἀρχαῖς ταῖς μεγίσταις ἐξεταζόμενος, κἂν διὰ τὴν εἰς τὰ κοινὰ φιλοτιμίαν ἐπαινούμενος. κατὰ τοῦτον γέ τοι τὸν νόμον ἄνδρες ἐπιφανεῖς δημηγορίας διεξιόντες ἐπὶ τῶν ἐμβόλων, ἐναντίας μὲν τῇ βουλῇ, κεχαρισμένας δὲ τοῖς δημοτικοῖς, καὶ σφόδρα εὐδοκιμοῦντες ἐπὶ ταύταις, κατασπασθέντες ἀπὸ τοῦ βήματος ἀπήχθησαν ὑπὸ τῶν πατέρων, ἣν ἂν ἐκείνοις φανῇ τιμωρίαν ὑφέξοντες· οὓς ἀπαγομένους διὰ τῆς ἀγορᾶς οὐδεὶς τῶν παρόντων ἐξελέσθαι δυνατὸς ἦν, οὔτε ὕπατος, οὔτε δήμαρχος, οὔτε ὁ κολακευόμενος

ὑπ᾽ αὐτῶν πᾶσαν ἐξουσίαν ἐλάττω τῆς ἰδίας εἶναι νομίζων ὄχλος. ἐῶ γὰρ λέγειν ὅσους ἀπέκτειναν οἱ πατέρες ἄνδρας ἀγαθοὺς, ὑπ᾽ ἀρετῆς καὶ προθυμίας ἕτερόν τι διαπράξασθαι γενναῖον ἔργον προαχθέντας, ὃ μὴ προςέταξαν αὐτοῖς οἱ πατέρες, καθάπερ ἐπὶ Μαλλίου Τορκουάτου καὶ πολλῶν ἄλλων παρειλήφαμεν, ὑπὲρ ὧν κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν ἐρῶ.

XXVII. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη τῆς ἐξουσίας ὁ τῶν Ῥωμαίων νομοθέτης, ἀλλὰ καὶ πωλεῖν ἐφῆκε τὸν υἱὸν τῷ πατρὶ, οὐδὲν ἐπιστραφεὶς εἴ τις ὠμὸν ὑπολήψεται τὸ συγχώρημα, καὶ βαρύτερον ἢ κατὰ τὴν οἰκείαν συμπάθειαν. καὶ ὃ πάντων μάλιστα θαυμάσειεν ἄν τις, ὑπὸ τοῖς Ἑλληνικοῖς ἤθεσι τοῖς ἐκλελυμένοις τραφεὶς, ὡς πικρὸν καὶ τυραννικὸν, καὶ τοῦτο συνεχώρησε τῷ πατρὶ, μέχρι τῆς τρίτης πράσεως ἀφ᾽ υἱοῦ χρηματίσασθαι, μείζονα δοὺς ἐξουσίαν πατρὶ κατὰ παιδὸς, ἢ δεσπότῃ κατὰ δούλου. θεραπόντων μὲν γὰρ ὁ πραθεὶς ἅπαξ, ἔπειτα τὴν ἐλευθερίαν εὑράμενος, αὐτοῦ τὸ λοιπὸν κύριός ἐστιν· υἱῶν δ᾽ ὁ πραθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς, εἰ γένοιτο ἐλεύθερος, ὑπὸ τῷ πατρὶ πάλιν ἐγίνετο· κἂν τὸ δεύτερον ἀπεμποληθείς τε καὶ ἐλευθερωθεὶς, δοῦλος, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς, τοῦ πατρὸς ἦν· μετὰ δὲ τὴν τρίτην πρᾶσιν ἀπήλλακτο τοῦ πατρός. τοῦτον τὸν νόμον ἐν ἀρχαῖς μὲν οἱ βασιλεῖς ἐφύλαττον εἴτε γεγραμμένον εἴτε ἄγραφον· οὐ γὰρ ἔχω τὸ σαφὲς εἰπεῖν· ἁπάντων κράτιστον ἡγούμενοι νόμων. καταλυθείσης δὲ τῆς μοναρχίας, ὅτε πρῶτον ἐφάνη Ῥωμαίοις πάντας τοὺς πατρίκους ἐθισμοὺς τε καὶ νόμους ἅμα

τοῖς ἐπεισάκτοις ἐν ἀγορᾷ θεῖναι φανεροὺς ἅπασι τοῖς πολίταις, ἵνα μὴ συμμεταπίπτῃ τὰ κοινὰ δίκαια ταῖς τῶν ἀρχόντων ἐξουσίαις, οἱ λαβόντες παρὰ τοῦ δήμου τὴν ἐξουσίαν τῆς συναγωγῆς τε καὶ ἐπιγραφῆς αὐτῶν δέκα ἄνδρες, ἅμα τοῖς ἄλλοις ἀνέγραψαν νόμοις· καὶ ἔστιν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν λεγομένων δώδεκα δέλτων, ἃς ἀνέθεσαν ἐν ἀγορᾷ. ὅτι δ' οὐχ οἱ ἄνδρες δέκα, οἱ τριακοσίοις ὕστερον ἔτεσιν ἀποδειχθέντες ἐπὶ τὴν ἀναγραφὴν τῶν νόμων, πρῶτοι εἰσηγήσαντο Ῥωμαίοις τὸν νόμον, ἀλλ' ἐκ πολλοῦ κείμενον παραλαβόντες οὐκ ἐτόλμησαν ἀνελεῖν, ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων καταλαμβάνομεν, μάλιστα δ' ἐκ τῶν Νομᾶ Πομπιλίου τοῦ μετὰ Ῥωμύλον ἄρξαντος νόμων, ἐν οἷς καὶ οὕτω γέγραπται· „ἐὰν πατὴρ υἱῷ „συγχωρήσῃ γυναῖκα ἀγαγέσθαι, κοινωνὸν ἐσομέ„νην ἱερῶν τε καὶ χρημάτων κατὰ τοὺς νόμους, μη„κέτι τὴν ἐξουσίαν εἶναι τῷ πατρὶ πωλεῖν τὸν υἱόν.“ ὅπερ οὐκ ἂν ἔγραψεν εἰ μὴ κατὰ τοὺς προτέρους νόμους ἅπαντας ἐξῆν τῷ πατρὶ πωλεῖν τοὺς υἱούς. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων ἅλις. βούλομαι δὲ καὶ τὸν ἄλλον ἐπὶ κεφαλαίῳ διελθεῖν κόσμον, ᾧ τοὺς τῶν ἰδιωτῶν ὁ Ῥωμύλος ἐκόσμησε βίους.

XXVIII. Ὁρῶν γὰρ ὅτι τὸ σωφρόνως ζῆν ἅπαντας, καὶ τὰ δίκαια πρὸ τῶν κερδαλέων αἱρεῖσθαι, καρτερίαν τε τὴν περὶ τοὺς πόνους ἀσκεῖν, καὶ μηδὲν ὑπολαμβάνειν χρῆμα τιμιώτερον ἀρετῆς, οὐ λόγων διδαχῇ παραγίνεσθαι τοῖς πολιτικοῖς πλήθεσι πέφυκεν, ἐν οἷς τὸ πλεῖόν ἐστι δυσάγωγον, ἀλλ' ἔργων ἐθισμοῖς τῶν πρὸς ἑκάστην ἀρετὴν ἀγόντων,

καὶ τοὺς ὑπ' ἀνάγκης μᾶλλον ἢ κατὰ γνώμην ἐπ' αὐτὰ παραγινομένους, εἰ μηδὲν εἴη τὸ κωλῦσον, ἐπὶ τὴν φύσιν ὀλισθαίνοντας εἰδὼς, ἐπιδιφρίους μὲν καὶ βαναύσους καὶ προσαγωγοὺς ἐπιθυμιῶν αἰσχρῶν τέχνας, ὡς ἀφανιζούσας καὶ λυμαινομένας τά τε σώματα καὶ τὰς ψυχὰς τῶν μεταχειριζομένων, δούλοις καὶ ξένοις ἐπέδωκε μεθοδεύειν· καὶ διέμεινεν ἕως πολλοῦ χρόνου δι' αἰσχύνης ὄντα Ῥωμαίοις τὰ τοιαῦτα ἔργα, καὶ ὑπ' οὐδενὸς τῶν αὐθιγενῶν ἐπιτηδευόμενα. δύο δὲ μόνα τοῖς ἐλευθέροις ἐπιτηδεύματα καταλείπεται, τὰ κατὰ γεωργίαν καὶ τὰ κατὰ πολέμους, ὁρῶν ὅτι γαστρός τε ἄνθρωποι γίνονται διὰ τοιούτους τοὺς βίους ἐγκρατεῖς, ἀφροδισίοις τε ἧττον ἁλίσκονται παρανόμοις, πλεονεξίαν τε οὐ τὴν βλάπτουσαν ἀλλήλους διώκουσιν, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τῶν πολεμίων περιποιουμένην τὰς ὠφελείας. ἀτελῆ δὲ τούτων ἑκάτερον οἰόμενος εἶναι τῶν βίων χωριζόμενον θατέρου καὶ φιλαίτιον, οὐχ ἑτέροις μέρεσιν ἀπέδωκεν ἐργάζεσθαι τὴν γῆν, ἑτέροις δὲ τὰ πολεμίων ἄγειν τε καὶ φέρειν, ὡς ὁ παρὰ Λακεδαιμονίοις εἶχε νόμος. ἀλλὰ τοῖς αὐτοῖς τόν τε πολεμικὸν καὶ τὸν γεωργικὸν ἔταξε βίον· εἰ μὲν εἰρήνην ἄγοιεν, ἐπὶ τοῖς κατ' ἀγρὸν ἔργοις ἐθίζων ἅπαντας μένειν, πλὴν εἴ ποτε δεηθεῖεν ἀγορᾶς· τότε δ' εἰς ἄστυ συνιόντας ἀγοράζειν, ἐννάτην ὁρίζων ἡμέραν ταῖς ἀγοραῖς· ὅτε δ' ὁ πόλεμος καταλάβοι, στρατεύεσθαι διδάσκων, καὶ μὴ παραχωρεῖν ἑτέροις μήτε τῶν πόνων μήτε τῶν ὠφελειῶν. διῄρει γὰρ αὐτοῖς ἐξ ἴσου γῆν τε ὅσην ἂν ἀφέλοιντο πολεμίους, ἀνδράποδά τε καὶ

χρήματα, καὶ παρεσκεύαζεν ἀγαπητῶς δέχεσθαι τὰς στρατείας.

XXIX. Τῶν δ' εἰς ἀλλήλους ἀδικημάτων οὐ χρονίους ἀλλὰ ταχείας ἐποιεῖτο τὰς κρίσεις, τὰ μὲν αὐτὸς διελὼν, τὰ δ' ἄλλοις ἐπιτρέπων· καὶ τὰς τιμωρίας αὐτῶν πρὸς τὰ μεγέθη τῶν ἁμαρτημάτων ἐποιεῖτο. ἀποτρέπειν τε ἀνθρώπους ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ τὸν φόβον μάλιστα δυνάμενον ὁρῶν, πολλὰ εἰς τοῦτο παρεσκευάσατο, χωρίον τε ἐν ᾧ καθεζόμενος ἐδίκαζεν, ἐν τῷ φανερωτάτῳ τῆς ἀγορᾶς, καὶ στρατιωτῶν οἳ παρηκολούθουν αὐτῷ τριακόσιοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες, καταπληκτικωτάτην πρόσοψιν, ῥάβδους τε καὶ πελέκεις ὑπ' ἀνδρῶν δώδεκα φερομένους, οἳ τοὺς μὲν ἄξια μαστίγων δεδρακότας ἔξαινον ἐν ἀγορᾷ, τῶν δὲ τὰ μέγιστα ἠδικηκότων τοὺς τραχήλους ἀπέκοπτον ἐν τῷ φανερῷ. τοιοῦτος μὲν δή τις ὁ κόσμος ἦν τῆς κατασκευασθείσης ὑπὸ Ῥωμύλου πολιτείας. ἀπόχρη γὰρ ἐκ τούτων καὶ περὶ τῶν ἄλλων εἰκάσαι.

### *Raptus virginum.*

XXX. Αἱ δὲ ἄλλαι πράξεις, αἵ τε κατὰ τοὺς πολέμους ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς γινόμεναι καὶ αἱ κατὰ πόλεις, ὧν ἄν τις καὶ λόγον ποιήσαιτο ἐν ἱστορίας γραφῇ, τοιαῦταί τινες παραδίδονται. πολλῶν περιοικούντων τὴν πόλιν ἐθνῶν, μεγάλων τε καὶ τὰ πολέμια ἀλκίμων, ὧν οὐδὲν ἦν τοῖς Ῥωμαίοις φίλον, οἰκειώσασθαι ταῦτα βουληθεὶς ἐπιγαμίαις· ὅσπερ ἐδόκει τοῖς παλαιοῖς εἶναι τρόπος βεβαιότατος τῶν συναπτόντων φιλίας· ἐνθυμούμενός τε ὅτι βουλό-

μεναι μὲν αἱ πόλεις οὐκ ἂν συνέλθοιεν αὐτοῖς ἄρτι τε συνοικιζομένοις, καὶ οὔτε χρήμασι δυνατοῖς, οὔτε λαμπρὸν ἔργον ἐπιδεδειγμένοις οὐδὲν, βιασθεῖσαι δὲ εἴξουσιν, εἰ μηδεμία γένοιτο περὶ τὴν ἀνάγκην ὕβρις, γνώμην ἔσχεν, ᾗ καὶ Νομίτωρ ὁ πάππος αὐτοῦ προσέθετο, δι' ἁρπαγῆς παρθένων ἀθρόας γενομένης ποιήσασθαι τὰς ἐπιγαμίας. γνοὺς δὲ ταῦτα, θεῷ μὲν εὐχὰς τίθεται πρῶτον ἀποῤῥήτων βουλευμάτων ἡγεμόνι, ἐὰν ἡ πεῖρα αὐτῷ χωρήσῃ κατὰ νοῦν, θυσίας μὲν καὶ ἑορτὰς ἄξειν καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν· ἔπειτα τῷ συνεδρίῳ τῆς γερουσίας ἀνενέγκας τὸν λόγον, ἐπειδὴ κἀκείνοις τὸ βούλευμα ἤρεσκεν, ἑορτὴν προεῖπε καὶ πανήγυριν ἄξειν Ποσειδῶνι, καὶ περιήγγειλεν εἰς τὰς ἔγγιστα πόλεις, καλῶν τοὺς βουλομένους ἀγορᾶς τε μεταλαμβάνειν καὶ ἀγώνων· καὶ γὰρ ἀγῶνας ἄξειν ἔμελλον ἵππων τε καὶ ἀνδρῶν παντοδαπούς. συνελθόντων δὲ πολλῶν ξένων εἰς τὴν ἑορτὴν ἅμα γυναιξὶ καὶ τέκνοις, ἐπειδὴ τάς τε θυσίας ἐτέλεσε τῷ Ποσειδῶνι καὶ τοὺς ἀγῶνας, τῇ τελευταίᾳ τῶν ἡμερῶν, ᾗ διαλύσειν ἔμελλε τὴν πανήγυριν, παράγγελμα δίδωσι τοῖς νέοις, ἡνίκ' ἂν αὐτὸς αἴρῃ τὸ σημεῖον, ἁρπάζειν τὰς παρούσας ἐπὶ τὴν θέαν παρθένους αἷς ἂν ἐπιτύχωσιν ἕκαστος, καὶ φυλάττειν ἁγνὰς ἐκείνην τὴν νύκτα, τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ πρὸς αὐτὸν ἄγειν. οἱ μὲν δὴ νέοι διαστάντες κατὰ συστροφὰς, ἐπειδὴ τὸ σύνθημα ἀρθὲν εἶδον, τρέπονται πρὸς τὴν τῶν παρθένων ἁρπαγήν. ταραχὴ δὲ τῶν ξένων εὐθὺς ἐγίνετο καὶ φωνὴ, μεῖζόν τι κακὸν ὑφορωμένων. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ προσαχθεισῶν τῶν παρθένων, παρα-

μυθησάμενος αὐτῶν τὴν ἀθυμίαν ὁ Ῥωμύλος, οὐκ ἐφ' ὕβρει τῆς ἁρπαγῆς ἀλλ' ἐπὶ γάμῳ γενομένης, Ἑλληνικόν τε καὶ ἀρχαῖον ἀποφαίνων τὸ ἔθος, καὶ τρόπον συμπάντων καθ' οὓς συνάπτονται γάμοι ταῖς γυναιξὶν ἐπιφανέστατον, ἠξίου στέργειν τοὺς δοθέντας αὐταῖς ἄνδρας ὑπὸ τῆς τύχης· καὶ μετὰ τοῦτο διαριθμήσας τὰς κόρας, ἑξακοσίας τε καὶ ὀγδοήκοντα καὶ τρεῖς εὑρεθείσας, κατέλεξεν αὖθις ἐκ τῶν ἀγάμων ἄνδρας ἰσαρίθμους, οἷς αὐτὰς συνήρμοττε κατὰ τοὺς πατρίους ἑκάστης ἐθισμοὺς, ἐπὶ κοινωνίᾳ πυρὸς καὶ ὕδατος ἐγγυῶν τοὺς γάμους, ὡς καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐπιτελοῦνται χρόνων.

XXXI. Ταῦτα δὲ γενέσθαι τινὲς μὲν γράφουσι κατὰ τὸν πρῶτον ἐνιαυτὸν τῆς Ῥωμύλου ἀρχῆς· Γναῖος δὲ Γέλλιος κατὰ τὸν τέταρτον· ὃ καὶ μᾶλλον εἰκός. νέον γὰρ οἰκιζομένης πόλεως ἡγεμόνα, πρὶν ἢ καταστήσασθαι τὴν πολιτείαν, ἔργῳ τηλικούτῳ ἐπιχειρεῖν, οὐκ εἶχε λόγον. τῆς τε ἁρπαγῆς τὴν αἰτίαν οἱ μὲν, εἰς σπάνιν γυναικῶν ἀναφέρουσιν· οἱ δ', εἰς ἀφορμὴν πολέμου· οἱ δὲ τὰ πιθανώτατα γράφοντες, οἷς κἀγὼ συγκατεθέμην, εἰς τὸ συνάψαι φιλότητα πρὸς τὰς πλησιοχώρους πόλεις ἀναγκαίαν. τὴν δὲ τότε τῷ Ῥωμύλῳ καθιερωθεῖσαν ἑορτὴν ἔτι καὶ εἰς ἐμὲ ἄγοντες Ῥωμαῖοι διετέλουν, Κωνσουάλια καλοῦντες, ἐν ᾗ βωμός τε ὑπόγειος ἱδρυμένος παρὰ τῷ μεγίστῳ τῶν ἱπποδρόμων, περισκαφείσης τῆς γῆς, θυσίαις τε καὶ ὑπερπύροις ἀπαρχαῖς γεραίρεται, καὶ δρόμος ἵππων ζευκτῶν τε καὶ ἀζεύκτων ἐπιτελεῖται. καλεῖται δὲ ὁ θεὸς, ᾧ ταῦτα ἐπιτελοῦσι,

Κῶνσος ὑπὸ Ῥωμαίων· ὃν ἐξερμηνεύοντες εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶτταν, Ποσειδῶνα σεισίχθονά φασιν εἶναί τινες, καὶ διὰ τοῦτο ὑπογείῳ τετιμῆσθαι βωμῷ λέγουσιν, ὅτι τὴν γῆν ὁ θεὸς οὗτος ἔχει. ἐγὼ δὲ καὶ ἕτερον οἶδα λόγον ἀκούων, ὡς τῆς μὲν ἑορτῆς τῷ Ποσειδῶνι ἀγομένης, καὶ τοῦ δρόμου τῶν ἵππέων τούτῳ τῷ θεῷ γινομένου, τοῦ δὲ καταγείου βωμοῦ δαίμονι ἀῤῥήτῳ τινὶ βουλευμάτων κρυφίων ἡγεμόνι καὶ φύλακι κατασκευασθέντος ὕστερον. Ποσειδῶνι γὰρ ἀφανῆ βωμὸν οὐδαμόθι γῆς οὔθ᾽ ὑφ᾽ Ἑλλήνων οὔθ᾽ ὑπὸ βαρβάρων καθιδρῦσθαι· τὸ δ᾽ ἀληθὲς ὅπως ἔχει χαλεπὸν εἰπεῖν.

XXXII. Ὡς δὲ διεβοήθη τὰ περὶ τὴν ἁρπαγὴν τῶν παρθένων καὶ τὰ περὶ τοὺς γάμους εἰς τὰς πλησιοχώρους πόλεις, αἱ μενοῦν αὐτὸ τὸ πραχθὲν δι᾽ ὀργῆς ἐλάμβανον, αἱ δ᾽ ἀφ᾽ ἧς ἐπράχθη διαθέσεως καὶ εἰς τέλος ἐχώρησεν ἀναλογιζόμεναι, μετρίως αὐτὸ ἔφερον. κατέσκηψε δ᾽ οὖν ἀνὰ χρόνον εἰς πολέμους τοὺς μὲν ἄλλους εὐπετεῖς, ἕνα δὲ τὸν πρὸς Σαβίνους μέγαν καὶ χαλεπόν· οἷς ἅπασι τέλος ἐπηκολούθησεν ἀγαθὸν, ὥσπερ αὐτῷ τὰ μαντεύματα προεθέσπισε, πρὶν ἐπιχειρῆσαι τῷ ἔργῳ, πόνους μὲν καὶ κινδύνους μεγάλους προσημαίνοντα, τὰς δὲ τελευτὰς αὐτῶν ἔσεσθαι καλάς. ἦσαν δὲ αἱ πρῶται πόλεις ἄρξασαι τοῦ πρὸς αὐτὸν πολέμου, Καινίνη καὶ Ἄντεμνα καὶ Κρουστομερία, πρόφασιν μὲν ποιούμεναι τὴν ἁρπαγὴν τῶν παρθένων, καὶ τὸ λαβεῖν ὑπὲρ αὐτῶν δίκας· ὡς δὲ τἀληθὲς εἶχε, τῇ κτίσει τε καὶ αὐξήσει τῆς Ῥώμης δι᾽ ὀλίγου πολλῇ γενομένῃ

ἀχθόμεναι, καὶ οὐκ ἀξιοῦσαι περιϊδεῖν κοινὸν ἐπὶ τοῖς περιοίκοις ἅπασι κακὸν φυόμενον. τέως μὲν οὖν πρὸς τὸ Σαβίνων ἔθνος ἀποστέλλουσαι πρέσβεις, ἐκείνους ἠξίουν τὴν ἡγεμονίαν τοῦ πολέμου παραλαβεῖν, ἰσχύν τε μεγίστην ἔχοντας καὶ χρήμασι πλεῖ οσι δυναμένους, ἄρχειν τε ἀξιοῦντας τῶν πλησιοχώρων, καὶ οὐκ ἐλάχιστα τῶν ἄλλων περιϋβρισμένους· τῶν γὰρ ἡρπασμένων αἱ πλείους ἦσαν ἐκείνων.

XXXIII. Ἐπειδὴ δ᾽ οὐδὲν ἐπέραινον, ἀντικαθισταμένων αὐταῖς τῶν παρὰ τοῦ Ῥωμύλου πρεσβειῶν καὶ θεραπευουσῶν λόγοις τε καὶ ἔργοις τὸ ἔθνος, ἀχθόμεναι τῇ τριβῇ τοῦ χρόνου, μελλόντων ἀεὶ τῶν Σαβίνων καὶ ἀναβαλλομένων εἰς χρόνους μακροὺς τὴν περὶ τοῦ πολέμου βουλὴν, αὐταὶ καθ᾽ ἑαυτὰς ἔγνωσαν τοῖς Ῥωμαίοις πολεμεῖν, ἀποχρῆν οἰόμεναι τὴν οἰκείαν δύναμιν, εἰ καθ᾽ ἓν αἱ τρεῖς γένοιντο, μίαν αἱρῆσαι πόλιν οὐ μεγάλην. ἐβουλεύσαντο μὲν ταῦτα, συνελθεῖν δ᾽ οὐκ ὤφθησαν εἰς ἓν ἅπασαι στρατόπεδον, προεξαναστάντων προχειρότερον τῶν ἐκ τῆς Καινίνης, οἵπερ καὶ μάλιστα ἐδόκουν τὸν πόλεμον ἐνάγειν. ἐξεστρατευμένων δὲ τούτων καὶ δηούντων τὴν ὅμορον, ἐξαγαγὼν τὴν δύναμιν ὁ Ῥωμύλος, ἀφυλάκτοις οὖσιν ἔτι πολεμίοις ἀπροσδοκήτως ἐπιτίθεται, καὶ τοῦ τε χάρακος αὐτῶν ἀρτίως ἱδρυμένου γίνεται κύριος, τοῖς τε φεύγουσιν εἰς τὴν πόλιν ἐκ ποδὸς ἑπόμενος, οὐδέπω τῶν ἔνδον πεπυσμένων τὴν περὶ τοὺς σφετέρους συμφορὰν, τεῖχός τε ἀφύλακτον εὑρὼν, καὶ πύλας ἐκλείτους αἱρεῖ τὴν πόλιν ἐξ ἐφόδου, καὶ τὸν βασι-

λέα τῶν Καινιτῶν ὑπαντήσαντα σὺν καρτερᾷ χειρὶ μαχόμενος αὐτοχειρίᾳ κτείνει καὶ τὰ ὅπλα ἀφαιρεῖται.

XXXIV. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἁλούσης τῆς πόλεως, τὰ ὅπλα παραδοῦναι κελεύσας, καὶ παῖδας εἰς ὁμηρείαν οὓς ἐβούλετο λαβὼν, ἐπὶ τοὺς Ἀντεμνάτας ἐχώρει. γενόμενος δὲ καὶ τῆς ἐκείνων δυνάμεως, ἐσκεδασμένης ἔτι κατὰ τὰς προνομὰς, τῇ παρ᾽ ἐλπίδας ἐφόδῳ, καθάπερ καὶ τῆς προτέρας, ἐγκρατὴς, καὶ τὰ αὐτὰ τοὺς ἁλόντας διαθεὶς, ἀπῆγεν ἐπ᾽ οἴκου τὴν δύναμιν, ἄγων σκῦλά τε ἀπὸ τῶν ἀποίκων κατὰ τὴν μάχην καὶ ἀκροθίνια λαφύρων θεοῖς· καὶ πολλὰς ἅμα τούτοις θυσίας ἐποιήσατο. τελευταῖος δὲ τῆς πομπῆς αὐτὸς ἐπορεύετο, ἐσθῆτα μὲν ἠμφιεσμένος ἁλουργῆ, δάφνῃ δὲ κατεστεμμένος τὰς κόμας, καὶ ἵνα τὸ βασίλειον ἀξίωμα σώζῃ, τεθρίππῳ παρεμβεβηκώς. ἡ δ᾽ ἄλλη δύναμις αὐτῷ παρηκολούθει πεζῶν τε καὶ ἱππέων, κεκοσμημένη κατὰ τέλη, θεούς τε ὑμνοῦσα πατρίοις ᾠδαῖς, καὶ τὸν ἡγεμόνα κυδαίνουσα ποιήμασιν αὐτοσχεδίοις. οἱ δ᾽ ἐκ τῆς πόλεως ὑπήντων αὐτοῖς ἅμα γυναιξί τε καὶ τέκνοις, παρ᾽ ἄμφω τὰ μέρη τῆς ὁδοῦ, τῇτε νίκῃ συνηδόμενοι, καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν ἐνδεικνύμενοι φιλοφροσύνην. ὡς δὲ παρῆλθεν ἡ δύναμις εἰς τὴν πόλιν, κρατῆρσί τε ἐπετύγχανεν οἴνῳ κεκραμένοις, καὶ τραπέζαις τροφῆς παντοίας γεμούσαις, αἳ παρὰ τὰς ἐπιφανεστάτας τῶν οἰκιῶν ἔκειντο, ἵνα τοῖς ἐμφορεῖσθαι βουλομένοις ᾖ. ἡ μὲν οὖν ἐπινίκιός τε καὶ τροπαιοφόρος πομπὴ καὶ θυσία, ἣν καλοῦσι Ῥωμαῖοι Θρίαμβον, ὑπὸ Ῥωμύλου πρώτη κατασταθεῖσα τοιαύ-

τη τὶς ἦν. ἐν δὲ τῷ καθ' ἡμᾶς βίῳ πολυτελὴς γέγονε καὶ ἀλαζὼν, εἰς πλούτου μᾶλλον ἐπίδειξιν ἢ δόκησιν ἀρετῆς ἐπιτραγῳδουμένη, καὶ καθ' ἅπασαν ἰδέαν ἐκβέβηκε τὴν ἀρχαίαν εὐτέλειαν. μετὰ δὲ τὴν πομπήν τε καὶ θυσίαν νεὼν κατασκευάσας ὁ Ῥωμύλος ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Καπιτωλίου λόφου Διὸς ὃν ἐπικαλοῦσι Ῥωμαῖοι Φερέτριον, οὐ μέγαν· ἔτι γὰρ αὐτοῦ σώζεται ἀρχαῖον ἴχνος, ἐλάττονας ἢ πέντε ποδῶν καὶ δέκα τὰς μείζους πλευρὰς ἔχων· ἐν τούτῳ καθιερῶσαι τὰ σκῦλα τοῦ Καινιτῶν βασιλέως, ὃν αὐτοχειρίᾳ κατειργάσατο, διέγνω. τὸν δὲ Δία τὸν Φερέτριον, ᾧ τὰ ὅπλα ὁ Ῥωμύλος ἀνέθηκεν, εἴτε βούλεταί τις Τροπαιοῦχον, εἴτε Σκυλοφόρον καλεῖν, ὡς ἀξιοῦσί τινες εἴθ', ὅτι πάντων ὑπερέχει καὶ πᾶσαν ἐν κύκλῳ περιείληφε τὴν τῶν ὄντων φύσιν τε καὶ κίνησιν, Ὑπερφερέτην, οὐχ ἁμαρτήσεται τῆς ἀληθείας.

XXXV. Ὡς δ' ἀπέδωκε τοῖς θεοῖς ὁ βασιλεὺς τὰς χαριστηρίους θυσίας τε καὶ ἀπαρχὰς, πρὶν ἢ τῶν ἄλλων τὶ διαπράξασθαι, βουλὴν ἐποιεῖτο περὶ τῶν κρατηθεισῶν πόλεων, ὅν τινα χρηστέον αὐταῖς τρόπον, αὐτὸς ἣν ὑπελάμβανε κρατίστην γνώμην εἶναι, πρῶτος ἀποδειξάμενος. ὡς δὲ ἅπασι τοῖς ἐν τῷ συνεδρίῳ παροῦσιν ἥτε ἀσφάλεια τῶν βουλευμάτων τοῦ ἡγεμόνος ἤρεσκε καὶ ἡ λαμπρότης, τά τε ἄλλα ὅσα ἐξ αὐτῶν γενήσεται τῇ πόλει χρήσιμα, οὐκ ἐν τῷ παραχρῆμα μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἅπαντα τὸν ἄλλον χρόνον ἐπῃνεῖτο. συνελθεῖν γὰρ κελεύσας ὅσαι τοῦ τε Ἀντεμνατῶν καὶ τοῦ Καινιτῶν ἐτύγχα-

νον οὖσαι γένους, ἡρπασμέναι δὲ ἅμα ταῖς ἄλλαις, ἐπειδὴ συνῆλθον ὀλοφυρόμεναί τε καὶ προκυλιόμεναι, καὶ τὰς τῶν πατρίδων ἀνακλαίουσαι τύχας, ἐπισχεῖν τῶν ὀδυρμῶν καὶ σιωπῆσαι κελεύσας, ἔλεξε· „Τοῖς μὲν ὑμετέροις πατράσι καὶ ἀδελφοῖς, καὶ „ὅλαις ταῖς πόλεσιν ὑμῶν πάντα τὰ δεινὰ ὀφείλεται „παθεῖν, ὅτι πόλεμον ἀντὶ φιλίας οὔτε ἀναγκαῖον „οὔτε καλὸν ἀνείλοντο· ἡμεῖς δὲ πολλῶν ἕνεκα ἐγ„νώκαμεν μετρίᾳ χρήσασθαι γνώμῃ πρὸς αὐτοὺς, „θεῶν τε νέμεσιν ὑφορώμενοι τὴν ἅπασι τοῖς ὑπερ„όγκοις ἐνισταμένην, καὶ ἀνθρώπων φθόνον δεδιό„τες, ἔλεόν τε κοινῶν κακῶν οὐ μικρὸν ἔρανον εἶναι „νομίζοντες, ὡς καὶ αὐτοί ποτε τοῦ παρ᾽ ἑτέρων δεη„θέντες· ὑμῖν τε οὐ μεμπταῖς ὑπαρχούσαις μέχρι „τοῦδε περὶ τοὺς ἑαυτῶν ἄνδρας, οὐ μικρὰν οἰόμε„νοι ταύτην ἔσεσθαι τιμὴν καὶ χάριν. παρίεμεν „οὖν αὐτοῖς τὴν ἁμαρτάδα ταύτην ἀζήμιον· καὶ „οὔτε ἐλευθερίαν, οὔτε κτίσιν, οὔτ᾽ ἄλλο τῶν ἀγα„θῶν οὐδὲν τοὺς πολίτας ὑμῶν ἀφαιρούμεθα. ἐφίε„μεν δὲ τοῖς τε μένειν γλιχομένοις ἐκεῖ, καὶ τοῖς μετ„ενέγκασθαι βουλομένοις τὰς οἰκήσεις, ἀκίνδυνόν „τε καὶ ἀμεταμέλητον τὴν αἵρεσιν. τοῦ δὲ μηδὲν ἔτι „αὐτοὺς ἐπεξαμαρτεῖν, μηδ᾽ εὑρεθῆναί τι χρῆμα ὃ „ποιήσει τὰς πόλεις διαλύσασθαι τὴν πρὸς ἡμᾶς „φιλίαν, φάρμακον ἡγούμεθα κράτιστον εἶναι πρὸς „εὐδοξίαν τε καὶ ἀσφάλειαν τὸ αὐτὸ χρήσιμον ἀμ„φοτέροις, εἰ ποιήσαιμεν ἀποίκους τῆς Ῥώμης τὰς „πόλεις, καὶ συνοίκους αὐταῖς πέμψαιμεν αὐτόθεν „τοὺς ἱκανούς. ἄπιτε οὖν ἀγαθὴν ἔχουσαι διάνοιαν

„καὶ διπλασίως ἢ πρότερον ἀσπάζεσθε καὶ τιμᾶτε „τοὺς ἄνδρας, ὑφ᾽ ὧν γονεῖς τε ἐσώθησαν καὶ ἀδελ-„φοὶ, καὶ πατρίδες ἐλεύθεραι ἀφίενται.“ αἱ μὲν δὴ γυναῖκες ὡς ταῦτ᾽ ἤκουσαν, περιχαρεῖς γενόμεναι, καὶ πολλὰ δάκρυα ὑφ᾽ ἡδονῆς ἀφεῖσαι, μετέστησαν ἐκ τῆς ἀγορᾶς. ὁ δὲ Ῥωμύλος τριακοσίους μὲν ἄνδρας εἰς ἑκατέρας ἀποίκους ἀπέστειλεν, οἷς ἔδοσαν αἱ πόλεις τρίτην κατακληρουχῆσαι μοῖραν τῆς ἑαυτῶν γῆς. Καινιτῶν δὲ καὶ Ἀντεμνατῶν τοὺς βουλομένους μεταθέσθαι τὴν οἴκησιν εἰς Ῥώμην, γυναιξὶν ἅμα καὶ τέκνοις μετήγαγε, κλήρους τε τοὺς ἑαυτῶν ἔχοντας καὶ χρήματα φερομένους ὅσα ἐκέκτηντο· οὓς εὐθὺς εἰς φυλὰς καὶ φράτρας ὁ βασιλεὺς κατέγραφε, τρισχιλίων οὐκ ἐλάττους ὄντας· ὥστε τοὺς σύμπαντας ἑξακισχιλίους πεζοὺς Ῥωμαίοις τότε πρῶτον ἐν καταλόγοις γενέσθαι. Καινίνη μὲν δὴ καὶ Ἄντεμνα πόλεις οὐκ ἄσημοι, γένος ἔχουσαι τὸ Ἑλληνικόν· Ἀβοριγῖνες γὰρ αὐτὰς ἀφελόμενοι τοὺς Σικελοὺς κατέσχον, Οἰνώτρων μοῖρα τῶν ἐξ Ἀρκαδίας ἀφικομένων, ὡς εἴρηταί μοι πρότερον· μετὰ δὲ τόνδε τὸν πόλεμον, ἀποικίαι Ῥωμαίων ἐγένοντο.

*Sabinum bellum I.*

XXXVI. Ὁ δὲ Ῥωμύλος ταῦτα διαπραξάμενος, ἐπὶ Κρουστομερίνους ἐξάγει τὴν στρατιὰν, παρεσκευασμένους ἄμεινον τῶν προτέρων· οὓς ἐκ παρατάξεώς τε καὶ τειχομαχίας παραστησάμενος, ἄνδρας ἀγαθοὺς κατὰ τὸν ἀγῶνα γενομένους, οὐδὲν ἔτι διαθεῖναι ἠξίωσεν, ἀλλὰ καὶ ταύτην ἐποίησεν ἄποικον Ῥωμαίων τὴν πόλιν, ὥσπερ τὰς προτέρας.

ἦν δὲ Κρουστομέριον Ἀλβανῶν ἀπόκτισις, πολλοῖς πρότερον τῆς Ῥώμης ἀποσταλεῖσα χρόνοις. διαγγελούσης δὲ τῆς φήμης πολλαῖς πόλεσι τήν τε κατὰ πολέμους γενναιότητα τοῦ ἡγεμόνος, καὶ πρὸς τοὺς κρατηθέντας ἐπιείκειαν, ἄνδρες τε αὐτῷ προσετίθεντο πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ, δυνάμεις ἀξιοχρέους πανοικίᾳ μετανισταμένας ἐπαγόμενοι, ὧν ἐφ' ἑνὸς ἡγεμόνος ἐκ Τυῤῥηνίας ἐλθόντος, ᾧ Καίλιος ὄνομα ἦν, τῶν λόφων τὶς, ἐν ᾧ καθιδρύνθη, Καίλιος εἰς τόδε χρόνου καλεῖται· καὶ πόλεις ὅλαι παρεδίδοσαν ἑαυτὰς, ἀπὸ γῆς Μεδυλλίνων ἀρξάμεναι, καὶ ἐγίνοντο Ῥωμαίων ἄποικοι. Σαβῖνοι δὲ ταῦτα ὁρῶντες ἤχθοντο καὶ δι' αἰτίας ἀλλήλους εἶχον, ὅτι οὐκ ἀρχομένην τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἐκώλυσαν, ἀλλ' ἐπὶ μεγὰ προηκούσῃ συμφέρεσθαι ἔμελλον· ἐδόκει τε αὐτοῖς ἐπανορθώσασθαι τὴν προτέραν ἄγνοιαν, ἀξιολόγου δυνάμεως ἀποστολῇ. καὶ μετὰ τοῦτο ἀγορὰν ποιησάμενοι σύμπαντες ἐν τῇ μεγίστῃ τε πόλει καὶ πλεῖστον ἀξίωμα ἐχούσῃ τοῦ ἔθνους, ᾗ Κυρὶς ὄνομα ἦν, ψῆφον ὑπὲρ τοῦ πολέμου διήνεγκαν, ἀποδείξαντες ἡγεμόνα τῆς στρατιᾶς Τίτον, ὃς ἐπεκαλεῖτο Τάτιος, βασιλέα Κυριτῶν. Σαβῖνοι μὲν δὴ ταῦτα βουλευσάμενοι, καὶ διαλυθέντες κατὰ τὰς πόλεις, τὰ πρὸς πόλεμον ηὐτρεπίζοντο, ὡς εἰς νέωτα ἐπὶ τὴν Ῥώμην χειρὶ πολλῇ ἐλάσοντες.

XXXVII. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ ὁ Ῥωμύλος ἀντιπαρεσκευάζετο τὰ κράτιστα, ὡς ἀμυνούμενος ἄνδρας τὰ πολέμια ἀλκίμους· τοῦ μὲν Παλατίου τεῖχος, ὡς ἀσφαλέστερον εἶναι τοῖς ἔνδον, ὑψηλοτέροις

ἐρύμασιν ἐγείρων, τοὺς δὲ παρακειμένους αὐτῷ λόφους, τόν τε Αὐεντῖνον καὶ τὸν Καπιτωλῖνον νῦν λεγόμενον ἀποταφρεύων καὶ χαρακώμασι καρτεροῖς περιλαμβάνων, ἐν οἷς τὰ ποίμνια καὶ τοὺς γεωργοὺς αὐλίζεσθαι τὰς νύκτας ἐπέταξεν, ἐχεγγύῳ φρουρᾷ καταλαμβάνων ἑκάτερον, καὶ εἴ τι ἄλλο χωρίον ἀσφάλειαν αὐτοῖς παρέξειν ἔμελλεν, ἀποταφρεύων καὶ περισταυρῶν, καὶ διὰ φυλακῆς ἔχων. ἧκε δὲ αὐτῷ Τυῤῥηνῶν ἐπικουρίαν ἱκανὴν ἄγων ἐκ Σολωνίου πόλεως ἀνὴρ δραστήριος, καὶ τὰ πολέμια ἔργα διαφανὴς, Λοκόμων ὄνομα, φίλος οὐ πρὸ πολλοῦ γεγονώς· καὶ παρὰ Ἀλβανῶν ἄνδρες, οὓς ὁ πάππος ἔπεμψεν αὐτῷ, συχνοὶ, στρατιῶταί τε καὶ ὑπηρέται, καὶ τεχνῖται πολεμικῶν ἔργων. σῖτος δὲ καὶ ὅπλα καὶ ὅσα τοιούτοις πρόσφορα ἦν, καὶ εἰς ἅπαντα ἐπεχορηγεῖτο. ἐπεὶ δὲ ἐν ἑτοίμῳ τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα ἦν ἑκατέροις, ἔαρος ἀρχομένου μέλλοντες ἐξάγειν οἱ Σαβῖνοι τὰς δυνάμεις, ἔγνωσαν ἀποστεῖλαι πρεσβείαν πρῶτον ὡς τοὺς πολεμίους, τάς τε γυναῖκας ἀξιώσουσαν ἀπολαβεῖν, καὶ δίκας ὑπὲρ αὐτῶν αἰτήσουσαν τῆς ἁρπαγῆς· ἵνα δὴ δι' ἀνάγκην δοκῶσιν ἀνειληφέναι τὸν πόλεμον, οὐ τυγχάνοντες τῶν δικαίων· καὶ τοὺς κήρυκας ἔπεμπον ἐπὶ ταῦτα. Ῥωμύλου δὲ ἀξιοῦντος τὰς μὲν γυναῖκας, ἐπειδὴ οὐδ' αὐταῖς ἀκούσαις ὁ μετὰ τῶν ἀνδρῶν βίος ἦν, ἐᾶν παρὰ τοῖς γεγαμηκόσι μένειν· εἰ δέ τινος ἄλλου δέονται, λαμβάνειν ὡς παρὰ φίλων, πολέμου δὲ μὴ ἄρχειν· οἱ δὲ οὐδενὶ τῶν ἀξιουμένων ὑπακούσαντες, ἐξῆγον τὴν στρατιὰν, πεζοὺς μὲν ἄγοντες πεν-

τακισχιλίους ἐπὶ δύο μυριάσιν, ἱππεῖς δὲ ὀλίγου δέοντας χιλίων. ἦν δὲ καὶ τῶν Ῥωμαίων δύναμις οὐ πολὺ τῆς Σαβίνων δέουσα, δύο μὲν αἱ τῶν πεζῶν μυριάδες, ὀκτακόσιοι δ' ἱππεῖς, καὶ προεκάθητο τῆς πόλεως διχῇ διῃρημένη, μία μὲν μοῖρα τὸν Ἐσκύλινον κατέχουσα λόφον, ἐφ' ἧς αὐτὸς ὁ Ῥωμύλος ἦν· ἑτέρα δὲ τὸν Κυρίνιον, οὔπω τότε αὐτὴν ἔχοντα, τὴν προσηγορίαν, ἧς ὁ Τυῤῥηνῶν ἦν Λοκόμων ἡγεμών.

XXXVIII. Μαθὼν δὲ τὴν παρασκευὴν αὐτῶν Τάτιος ὁ τῶν Σαβίνων βασιλεὺς, νυκτὸς ἀναστήσας τὸν στρατὸν ἦγε διὰ τῆς χώρας, οὐδὲν οἰόμενος βλάπτειν τοὺς κατὰ τοὺς ἀγρούς· καὶ πρὶν ἀνατεῖλαι τὸν ἥλιον, μεταξὺ τοῦ τε Κυρινίου καὶ τοῦ Καπιτωλίου τίθησιν ἐν τῷ πεδίῳ τὸν χάρακα. ὁρῶν δὲ ἀσφαλεῖ φυλακῇ πάντα κατεχόμενα πρὸς τῶν πολεμίων, σφίσι δὲ οὐδὲν χωρίον ἀπολειπόμενον ὀχυρὸν, εἰς πολλὴν ἐνέπιπτεν ἀπορίαν, οὐκ ἔχων ὅ, τι χρήσεται τῇ τριβῇ τοῦ χρόνου. ἀμηχανοῦντι δὲ αὐτῷ παράδοξος εὐτυχία γίνεται, παραδοθέντος τοῦ κρατίστου ὀχυρωμάτων κατὰ τοιάνδέ τινα συντυχίαν. παρεξιόντας γὰρ τὴν ῥίζαν τοῦ Καπιτωλίου τοὺς Σαβίνους εἰς ἐπίσκεψιν εἴ τι μέρος εὑρεθείη τοῦ λόφου κλοπῇ ληφθῆναι δυνατὸν ἢ βίᾳ, παρθένος τὶς ἀπὸ μετεώρου κατεσκόπει, θυγάτηρ ἀνδρὸς ἐπιφανοῦς, ᾧ προσέκειτο ἡ τοῦ χωρίου φυλακὴ, Τάρπεια ὀνομαζομένη· καὶ αὐτὴν, ὡς μὲν Φάβιός τε καὶ Κίγκιος γράφουσιν, ἔρως εἰσέρχεται τῶν ψαλίων, ἃ περὶ τοῖς ἀριστεροῖς βραχίοσιν ἐφόρουν, καὶ τῶν

δακτύλων. χρυσοφόροι γὰρ ἦσαν οἱ Σαβῖνοι τότε, καὶ Τυῤῥηνῶν οὐχ ἧττον ἁβροδίαιτοι· ὡς δὲ Πίσων Λεύκιος ὁ τιμητικὸς ἱστορεῖ, καλοῦ πράγματος ἐπιθυμίᾳ γυμνοὺς τῶν σκεπαστηρίων ὅπλων παραδοῦναι τοῖς πολίταις τοὺς πολεμίους. ὁπότερον δὲ τούτων ἀληθέστερόν ἐστιν ἐκ τῶν ὕστερον γενομένων ἔξεστιν εἰκάζειν. πέμψασα δ' οὖν θεραπαινίδων τινὰ διὰ πυλίδος, ἣν οὐδεὶς ἔμαθεν ἀνοιγομένην, ἠξίου τὸν βασιλέα τῶν Σαβίνων ἐλθεῖν αὐτῇ δίχα τῶν ἄλλων εἰς λόγους, ὡς ἐκείνῳ διαλεξομένη περὶ πράγματος ἀναγκαίου καὶ μεγάλου. δεξαμένου δὲ τοῦ Τατίου τὸν λόγον κατ' ἐλπίδα προδοσίας, καὶ συνελθόντος εἰς τὸν ἀποδειχθέντα τόπον, προελθοῦσα ὡς ἐφικτὸν ἡ παρθένος, ἐξεληλυθέναι μὲν νυκτὸς ἐκ τοῦ φρουρίου τὸν πατέρα αὐτῆς ἔφη χρείας τινὸς ἕνεκα, τὰς δὲ κλεῖς αὐτὴ φυλάττειν τῶν πυλῶν, καὶ παραδώσειν αὐτοῖς τὸ ἔρυμα νυκτὸς ἀφικομένοις, μισθὸν τῆς προδοσίας λαβοῦσα τὰ φορήματα τῶν Σαβίνων, ἃ περὶ τοῖς εὐωνύμοις εἶχον ἅπαντες βραχίοσιν. εὐδοκοῦντος δὲ τοῦ Τατίου, λαβοῦσα τὰς πίστεις δι' ὅρκων παρ' αὐτοῦ, καὶ αὐτὴ δοῦσα, τοῦ μὴ ψεύδεσθαι τὰς ὁμολογίας, τόπον τε ὁρίσασα ἐφ' ὃν ἔδει τοὺς Σαβίνους ἐλθεῖν τῶν ὀχυροτάτων, καὶ νυκτὸς ὥραν τὴν ἀφυλακτοτάτην, ἀπῄει, καὶ τοὺς ἔνδον ἔλαθε.

XXXIX. Μέχρι μὲν δὴ τούτων συμφέρονται πάντες οἱ Ῥωμαίων συγγραφεῖς, ἐν δὲ τοῖς ὕστερον λεγομένοις οὐχ ὁμολογοῦσι. Πίσων γὰρ ὁ τιμητικός, οὗ καὶ πρότερον ἐμνήσθην, ἄγγελόν φησιν ὑπὸ

τῆς Ταρπείας ἀποσταλῆναι νύκτωρ ἐκ τοῦ χωρίου, δηλώσοντα τῷ Ῥωμύλῳ τὰς γενομένας τῇ κόρῃ πρὸς Σαβίνους ὁμολογίας, ὅτι μέλλει τὰ σκεπαστήρια αὐτῶν αἰτεῖν ὅπλα, διὰ τῆς κοινότητος τῶν ὁμολογιῶν παρακρουσαμένη, δύναμίν τε ἀξιώσοντα πέμπειν ἐπὶ τὸ φρούριον ἑτέραν νυκτὸς, ὡς αὐτῷ στρατηλάτῃ παραληψόμενον τοὺς πολεμίους γυμνοὺς τῶν ὅπλων· τὸν δὲ ἄγγελον αὐτομολήσαντα πρὸς τὸν βασιλέα Σαβίνων, κατήγορον γενέσθαι τῶν τῆς Ταρπείας βουλευμάτων. οἱ δὲ περὶ τὸν Φάβιόν τε καὶ Κίγκιον οὐδὲν τοιοῦτον λέγουσι γεγονέναι, ἀλλὰ φυλάξαι τὴν κόρην διαβεβαιοῦνται τὰς περὶ τὴν προδοσίαν συνθήκας. τὰ δ' ἑξῆς ἅπαντες πάλιν ὁμοίως γράφουσι. φασὶ γὰρ ὅτι παραγενομένου σὺν τῷ κρατίστῳ τῆς στρατιᾶς μέρει τοῦ βασιλέως τῶν Σαβίνων, φυλάττουσα τὰς ὑποσχέσεις ἡ Τάρπεια τοῖς μὲν πολεμίοις ἀνέῳξε τὴν συγκειμένην πυλίδα, τοὺς δ' ἐν τῷ χωρίῳ φύλακας ἀναστήσασα, διαταχέων σώζειν ἑαυτοὺς ἠξίου καθ' ἑτέρας ἐξόδους τοῖς πολεμίοις ἀφανεῖς, ὡς κατεχόντων ἤδη τῶν Σαβίνων τὸ φρούριον· διαφυγόντων δὲ τούτων, τοὺς μὲν Σαβίνους, ἀνεῳγμένας εὑρόντας τὰς πύλας, κατασχεῖν τὸ φρούριον ἔρημον φυλάκων· τὴν δὲ Τάρπειαν, ὡς τὰ παρ' ἑαυτῆς ὅσα συνέθετο παρεσχημένην, ἀξιοῦν τοὺς μισθοὺς τῆς προδοσίας κατὰ τοὺς ὅρκους ἀπολαβεῖν.

XL. Ἔπειτα πάλιν ὁ μὲν Πίσων φησὶ τῶν Σαβίνων τὸν χρυσὸν ἑτοίμων ὄντων διδόναι τῇ κόρῃ τὸν περὶ τοῖς ἀριστεροῖς βραχίοσι, τὴν Τάρπειαν

οὐ τὸν κόσμον, ἀλλὰ τοὺς θυρεοὺς παρ' αὐτῶν αἰτεῖν. Τατίῳ δὲ θυμόν τε εἰσελθεῖν ἐπὶ τῇ ἐξαπάτῃ, καὶ λογισμὸν τοῦ μὴ παραβῆναι τὰς ὁμολογίας. δόξαι δ' οὖν αὐτῷ δοῦναι μὲν τὰ ὅπλα, ὥσπερ ἡ παῖς ἠξίωσε, ποιῆσαι δ' ὅπως αὐτῶν μηδενὶ λαβοῦσα χρήσηται. καὶ αὐτίκα, διατεινάμενον ὡς μάλιστα ἰσχύος εἶχε, ῥίψαι τὸν θυρεὸν κατὰ τῆς κόρης, καὶ τοῖς ἄλλοις παρακελεύσασθαι τοῦτο ποιεῖν. οὕτω δὴ βαλλομένην πάντοθεν τὴν Τάρπειαν, ὑπὸ πλήθους τε καὶ ἰσχύος τῶν πληγῶν πεσεῖν, καὶ περισωρευθεῖσαν ὑπὸ τῶν θυρεῶν ἀποθανεῖν. οἱ δὲ περὶ τὸν Φάβιον ἐπὶ τοῖς Σαβίνοις ποιοῦσι τὴν τῶν ὁμολογιῶν ἀπάτην. δέον γὰρ αὐτοὺς τὸν χρυσὸν, ὥσπερ ἡ Τάρπεια ἠξίου, κατὰ τὰς ὁμολογίας ἀποδιδόναι, χαλεπαίνοντας ἐπὶ τῷ μεγέθει τοῦ μισθοῦ, τὰ σκεπαστήρια κατ' αὐτῆς βάλλειν, ὡς ταῦτα, ὅτε ὤμνυσαν, αὐτῇ δώσειν ὑποσχομένους· ἔοικε δὲ τὰ μετὰ ταῦτα γενόμενα τὴν Πίσωνος ἀληθεστέραν ποιεῖν ἀπόκρισιν. τάφου τε γὰρ ἔνθα ἔπεσεν ἠξίωται, τὸν ἱερώτατον τῆς πόλεως κατέχουσα λόφον, καὶ χοὰς αὐτῇ Ῥωμαῖοι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀποτελοῦσι· λέγω δὲ ἃ Πίσων γράφει· ὧν οὐδενὸς εἰκὸς αὐτὴν, εἰ προδιδοῦσα τὴν πατρίδα τοῖς πολεμίοις ἀπέθανεν, οὔτε παρὰ τῶν προδοθέντων, οὔτε παρὰ τῶν ἀποκτεινάντων τυχεῖν, ἀλλὰ καὶ εἴ τι λείψανον αὐτῆς ἦν τοῦ σώματος, ἀνασκαφὲν ἔξω ῥιφῆναι σὺν χρόνῳ, φόβου τε καὶ ἀποτροπῆς ἕνεκα τῶν μελλόντων τὰ ὅμοια δρᾶν. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων κρινέτω τὶς ὡς βούλεται.

XLI. Ὁ δὲ Τάτιος καὶ οἱ Σαβῖνοι φρουρίου γενόμενοι καρτεροῦ κύριοι, καὶ πλεῖστα τῶν Ῥωμαίων ἀποσκευῆς ἀμοχθὶ παρειληφότες, ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς ἤδη τὸν πόλεμον· διέφερον. πολλαὶ μὲν οὖν αὐτῶν ἐγίνοντο καὶ διὰ πολλὰς προφάσεις, παρεστρατοπεδευκότων ἀλλήλοις δι᾽ ὀλίγου, πεῖραί τε καὶ συμπλοκαὶ, οὔτε κατορθώματα μεγάλα ἑκατέρῳ φέρουσαι τῶν στρατευμάτων, οὔτε σφάλματα· μέγισται δ᾽ ἐκ παρατάξεως ὅλαις ταῖς δυνάμεσι πρὸς ἀλλήλας μάχαι διτταὶ, καὶ φόνος ἑκατέρων πολύς. ἑλκομένου δὲ τοῦ χρόνου, γνώμην ἀμφότεροι τὴν αὐτὴν ἔσχον, ὁλοσχερεῖ κρῖναι τὸν ἀγῶνα μάχῃ· καὶ προελθόντες εἰς τὸ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων χωρίον ἡγεμόνες τε ἄριστοι τὰ πολέμια καὶ στρατιῶται πολλῶν ἐθάδες ἀγώνων, ἄξια λόγου ἔργα ἀπεδείκνυντο ἐπιόντες ἀλλήλοις, καὶ τοὺς ἐπιόντας δεχόμενοι, καὶ ἐξ ὑποστροφῆς εἰς ἴσον αὖθις καθιστάμενοι. οἱ δὲ ἐπὶ τῶν ἐρυμάτων ἑστῶτες ἰσοῤῥόπου θεαταὶ ἀγῶνος, καὶ θαμινὰ ἑκατέρωσε μεταπίπτοντος, τῷ μὲν κατορθοῦντι τῶν σφετέρων ἐπικελεύσει τε καὶ παιανισμῷ πολλὴν ἐποίουν τὴν εἰς τὸ εὔψυχον ἐπίδοσιν· τῷ δὲ κάμνοντι καὶ διωκομένῳ, δεήσεις τε καὶ οἰμωγὰς προϊέμενοι, κωλυταὶ τοῦ εἰς τέλος ἀνάνδρου ἐγίνοντο· ὑφ᾽ ὧν ἀμφότεροι ἠναγκάζοντο καὶ παρὰ δύναμιν ὑπομένειν τὰ δεινά. ἐκείνην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν οὕτω διενέγκαντες ἀγχωμάλως τὴν μάχην, σκότους ὄντος ἤδη ἄσμενοι εἰς τοὺς οἰκείους ἑκάτεροι χάρακας ἀπηλλάσσοντο.

XLII. Ταῖς δ᾽ ἑξῆς ἡμέραις ταφὰς ποιησάμε-

νοι τῶν νεκρῶν, καὶ τοὺς κεκμηκότας ὑπὸ τραυμάτων ἀνακτησάμενοι, δυνάμεις τε παρασκευάσαντες ἄλλας, ἐπειδὴ ἔδοξεν αὐτοῖς αὖθις ἑτέραν συνάψαι μάχην, εἰς τὸ αὐτὸ τῷ προτέρῳ χωρίῳ συνελθόντες, ἄχρι νυκτὸς ἐμάχοντο, ἐν αὐτῇ τῇ μάχῃ Ῥωμαίων ἀμφοτέροις ἐπικρατούντων τοῖς κέρασιν. εἶχε δε τοῦ δεξιοῦ τὴν ἡγεμονίαν αὐτὸς ὁ Ῥωμύλος· τοῦ δὲ ἀριστεροῦ, Λοκόμων ὁ Τυῤῥηνός· τοῦ δὲ μέσου μηδέπω κρίσιν ἔχοντος, ὁ κωλύσας τὴν εἰς τέλος τῶν Σαβίνων ἧτταν, καὶ εἰς ἀντίπαλα καταστήσας αὖθις τὰ λειπόμενα τοῖς νικῶσιν, εἷς ἀνὴρ ἐγένετο Μέτιος Κούρτιος ὄνομα, ῥώμην τε σώματος πολὺς ἀνὴρ, καὶ κατὰ χεῖρα γενναῖος, μάλιστα δ' ἐπὶ τῷ μηδένα ὀκνεῖν κίνδυνον ἢ φόβον εὐδοκιμῶν. οὗτος διετάχθη μὲν ἡγεῖσθαι τῶν κατὰ μέσην ἀγωνιζομένων τὴν φάλαγγα, καὶ τοὺς ἀντιτεταγμένους ἐνίκα· βουληθεὶς δὲ καὶ τὰ κέρατα τῶν Σαβίνων μοχθοῦντα ἤδη καὶ ἐξωθούμενα εἰς τὸ ἴσον καταστῆναι, παρακελευσάμενος τοῖς ἀμφ' αὐτὸν, ἐδίωκε τοὺς φεύγοντας τῶν πολεμίων ἐσκεδασμένους, καὶ μέχρι τῶν πυλῶν αὐτοὺς ἤλασεν· ὥστε ἠναγκάσθη καταλιπὼν ἡμιτελῆ τὴν νίκην ὁ Ῥωμύλος ἐπιστρέψαι τε καὶ ἐπὶ τὰ νικῶντα τῶν πολεμίων ὤσασθαι μέρη. τὸ μὲν δὴ κάμνον τῶν Σαβίνων μέρος, ἐν τῷ ἴσῳ πάλιν ἦν, ἀπελθούσης τῆς μετὰ Ῥωμύλου δυνάμεως· ὁ δὲ κίνδυνος ἅπας περὶ τὸν Κούρτιον καὶ τοὺς σὺν ἐκείνῳ νικῶντας ἐγεγόνει. χρόνον μὲν οὖν τινα οἱ Σαβῖνοι δεξάμενοι τοὺς Ῥωμαίους, λαμπρῶς ἠγωνίσαντο· ἔπειτα πολλῶν ἐπ' αὐτοὺς συνιόντων, ἐνέκλινάν τε καὶ διέ-

σωζον ἑαυτοὺς ἐπὶ τὸν χάρακα, πολλὴν τοῦ Κουρτίου παρέχοντος αὐτοῖς, εἰς τὸ μὴ διώκεσθαι τεταραγμένοις, ἀλλὰ βάδην ἀποχωρεῖν, ἀσφάλειαν. αὐτὸς γὰρ εἱστήκει μαχόμενος, καὶ τὸν Ῥωμύλον ἐπιόντα δέχεται· γίνεταί τε τῶν ἡγεμόνων αὐτῶν συμπεσόντων ἀλλήλοις μέγας καὶ καλὸς ἀγών. ἔξαιμος δὲ ὢν ἤδη καὶ καταβελὴς ὁ Κούρτιος ὑπῄει κατ᾽ ὀλίγον, καὶ αὐτὸν ἐκ τῶν κατόπιν ὑποδέχεται λίμνη βαθεῖα, ἣν περιελθεῖν μὲν χαλεπὸν ἦν, περικεχυμένων πανταχόθεν τῶν πολεμίων, διελθεῖν δὲ ὑπό τε ἰλύος πληθύος, ἣν τὰ πέριξ τέλματα εἶχε, καὶ βάθους ὕδατος τοῦ κατὰ μέσην αὐτὴν συνεστῶτος, ἄπορον. ταύτῃ πλησιάσας ἔῤῥιψεν ἑαυτὸν εἰς τὸ νᾶμα σὺν τοῖς ὅπλοις. καὶ ὁ Ῥωμύλος ὡς αὐτίκα δὴ τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῇ λίμνῃ διαφθαρησομένου, καὶ ἅμα ἐπεὶ ἀδύνατον ἦν κατὰ τέλματός τε αὐτὸν καὶ δι᾽ ὕδατος πολλοῦ διώκειν, ἐπὶ τοὺς ἄλλους Σαβίνους τρέπεται· ὁ δὲ Κούρτιος πολλὰ μοχθήσας σὺν χρόνῳ σώζεται ἐκ τῆς λίμνης τὰ ὅπλα ἔχων, καὶ εἰς τὸν χάρακα ἀπάγεται. οὗτος ὁ τόπος ἀνακέχωσται μὲν ἤδη, καλεῖται δ᾽ ἐξ ἐκείνου τοῦ πάθους, Κούρτιος λάκος, ἐν μέσῳ μάλιστα ὢν τῆς Ῥωμαίων ἀγορᾶς.

XLIII. Ῥωμύλος δὲ τοὺς ἄλλους διώκων, ἐγγὺς γενόμενος τοῦ Καπιτωλίου, καὶ πολλὰς ἐλπίδας ἔχων αἱρήσειν τὸ φρούριον, ἄλλοις τε πολλοῖς τραύμασι καταπονηθεὶς, καὶ δὴ καὶ λίθου πληγῇ ἐξαισίῳ κατὰ κροτάφου ἐνεχθέντος ἐκ τῶν ἄνωθεν κακωθεὶς, αἴρεται πρὸς τῶν παρόντων ἡμιθανὴς, καὶ εἰς τὸ τεῖχος ἀποφέρεται. τοῖς δὲ Ῥωμαίοις δέος

ἐμπίπτει τὸν ἡγεμόνα οὐκ ἔτι ὁρῶσι, καὶ τρέπεται τὸ δεξιὸν κέρας εἰς φυγήν· οἱ δ᾽ ἐν τῷ εὐωνύμῳ ταχθέντες ἅμα τῷ Λοκόμωνι, τέως μὲν ἀντεῖχον, ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος ἀναθαῤῥυνόμενοι, λαμπροτάτου πολέμια ἀνδρὸς, καὶ ἔργα πλεῖστα κατὰ τοῦτον τὸν πόλεμον ἀποδειξαμένου· ἐπεὶ δὲ κἀκεῖνος ἐλαθεὶς διὰ τῶν πλευρῶν, Σαβίνων τῆς δυνάμεως ὑπολειπούσης, ἔπεσεν, οὐδ᾽ αὐτοὶ διέμειναν· φυγὴ δὲ μετὰ τοῦτο πάντων αὐτῶν ἐγένετο, καὶ οἱ Σαβῖνοι τεθαῤῥηκότες ἐδίωκον ἄχρι τῆς πόλεως· ἤδη δὲ πλησιάζοντες ταῖς πύλαις ἀπελαύνονται, τῆς νεότητος ἐπεξελθούσης αὐτοῖς, ᾗ τὰ τείχη φυλάττειν βασιλεὺς ἐπέτρεψεν· καὶ τοῦ Ῥωμύλου· ῥᾷον γὰρ ἤδη ἐκ τοῦ τραύματος † ἐκβοηθήσαντος ὡς εἶχε τάχους, ἐγίνετο ἀντίστροφος ἡ τοῦ ἀγῶνος τύχη, καὶ πολλὴν ἔχουσα τὴν μεταβολήν. οἱ μέν γε φεύγοντες ὡς τὸν ἡγεμόνα ἐκ τοῦ ἀπροσδοκήτου εἶδον, ἀναλαβόντες ἑαυτοὺς ἐκ τοῦ προτέρου δέους, εἰς τάξιν καθίσταντο, καὶ οὐκ ἔτι ἀνεβάλλοντο μὴ ὁμόσε τοῖς ἐχθροῖς χωρεῖν· οἱ δὲ τέως κατείργοντες αὐτοὺς, καὶ μηδεμίαν οἰόμενοι μηχανὴν εἶναι τὸ μὴ οὐ κατὰ κράτος τὴν πόλιν αὐτῶν ἁλῶναι, ἐπειδὴ τὸ αἰφνίδιόν τε καὶ παράδοξον ἐθεάσαντο τῆς μεταβολῆς, περὶ σωτηρίας αὐτοὶ ἑαυτῶν ἐσκόπουν. ἦν δὲ αὐτοῖς εὐπετὴς ἡ πρὸς τὸν χάρακα ἀναχώρησις, ἀπὸ καθυψηλοῦ τε χωρίου καὶ διὰ κοίλης ὁδοῦ διωκομένοις, καὶ ὁ πολὺς αὐτῶν φόνος ἐν ταύτῃ γίνεται τῇ τροπῇ. ἐκείνην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν οὕτως ἀγχωμάλως ἀγωνισάμενοι καὶ εἰς τύχας παραλόγους ἀμφότεροι κατα-

στάντες, ἡλίου περὶ καταφορὰν ὄντος ἤδη, διεκρίθησαν.

XLIV. Ταῖς δ' ἑξῆς ἡμέραις οἵ τε Σαβῖνοι ἐν βουλῇ ἐγίνοντο πότερον ἀποίσουσιν ἐπ' οἴκου τὰς δυνάμεις, ὅσα δύνανται τῆς χώρας τῶν πολεμίων κακώσαντες, ἢ προσμεταπέμπωνται στρατιὰν ἑτέραν οἴκοθεν, καὶ προσμείνωσι λιπαροῦντες ἕως τὸ κάλλιστον ἐπιθήσωσι τῷ πολέμῳ κράτος. πονηρὸν δὲ αὐτοῖς καὶ τὸ ἀπιέναι μετ' αἰσχύνης τῆς ἀπράκτου ἀναχωρήσεως ἐφαίνετο εἶναι, καὶ τὸ μένειν, οὐδενὸς σφίσι χωροῦντος κατ' ἐλπίδα. συμβάσεως δὲ περὶ τοῦ διαλέγεσθαι πρὸς τοὺς ἐχθροὺς, ἥνπερ ἐδόκουν εἶναι μόνην εὐπρεπῆ τοῦ πολέμου ἀπαλλαγὴν, οὐχ ἑαυτοῖς μᾶλλον ἢ Ῥωμαίοις ἁρμόττειν ὑπελάμβανον· Ῥωμαῖοι δὲ οὐδὲν ἧττον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον τῶν Σαβίνων εἰς πολλὴν ἀπορίαν ἐνέπιπτον ὅ, τι χρήσαιντο τοῖς πράγμασιν. οὔτε γὰρ ἀποδιδόναι τὰς γυναῖκας ἠξίουν, οὔτε κατέχειν· τῷ μὲν ἧτταν ὁμολογουμένην ἀκολουθεῖν οἰόμενοι, καὶ ἀναγκαῖον σφίσιν ἐσόμενον πᾶν ὅ, τι ἂν ἄλλο ἐπιταχθῶσιν ὑπομένειν· τῷ δὲ πολλὰ καὶ δεινὰ ἐπιδεῖν, χώρας τε πορθουμένης καὶ νεότητος τῆς κρατίστης ἀπολλυμένης· περὶ φιλίας τε εἰ διαλέγοιντο πρὸς Σαβίνους, οὐδενὸς ὑπελάμβανον τεύξεσθαι τῶν μετρίων, διὰ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, μάλιστα δ' ὅτι ταῖς αὐθαδείαις οὐ μετριότης γίνεται πρὸς τὸ ἀντίπαλον ἐπὶ θεραπείας τραπόμενον, ἀλλὰ βαρύτης.

XLV. Ἐν ᾧ δὲ ἀμφότεροι ταῦτα διαλογιζόμενοι, καὶ οὔτε μάχης ἄρχειν τολμῶντες, οὔτε περὶ

φιλίας διαλεγόμενοι, παρεῖλον τὸν χρόνον, αἱ τῶν Ῥωμαίων γυναῖκες αἳ τοῦ Σαβίνων ἐτύγχανον οὖσαι γένους, δι᾽ ἃς ὁ πόλεμος εἱστήκει, συνελθοῦσαι δίχα τῶν ἀνδρῶν εἰς ἓν χωρίον, καὶ λόγον ἑαυταῖς δοῦσαι, γνώμην ἐποιήσαντο συμβατηρίων ἄρξαι πρὸς ἀμφοτέρους λόγων. ἡ δὲ τοῦτο ἡγησαμένη τὸ βούλευμα ταῖς γυναιξὶν, Ἑρσιλία μὲν ἐκαλεῖτο. γένους δὲ οὐκ ἀφανοῦς ἐν Σαβίνοις. ταύτην δ᾽ οἱ μὲν φασι γεγαμημένην ἤδη σὺν ταῖς ἄλλαις ἁρπασθῆναι κόραις ὡς παρθένον· οἱ δὲ τὰ πιθανώτατα γράφοντες, ἑκοῦσαν ὑπομεῖναι λέγουσι μετὰ θυγατρός· ἁρπασθῆναι γὰρ δὴ κἀκείνης θυγατέρα μονογενῆ. ὡς δὲ ταύτην ἔσχον τὴν γνώμην αἱ γυναῖκες, ἧκον ἐπὶ τὸ συνέδριον, καὶ τυχοῦσαι λόγου μακρὰς ἐξέτεινον διηγήσεις, ἐπιτροπὴν ἀξιοῦσαι λαβεῖν τῆς πρὸς τοὺς συγγενεῖς ἐξόδου, πολλὰς καὶ ἀγαθὰς ἐλπίδας ἔχειν λέγουσαι περὶ τοῦ συνάξειν εἰς ἓν τὰ ἔθνη, καὶ ποιήσειν φιλίαν. ὡς δὲ ταῦτ᾽ ἤκουσαν οἱ συνεδρεύοντες τῷ βασιλεῖ, σφόδρα τε ἠγάσθησαν, καὶ πόρον ἐν ἀμηχάνοις πράγμασι τοῦτον ὑπέλαβον εἶναι μόνον. γίνεται δὲ μετὰ τοῦτο δόγμα τοιόνδε βουλῆς, ὅσαι τοῦ Σαβίνων γένους ἦσαν ἔχουσαι τέκνα, ταύταις ἐξουσίαν εἶναι καταλιπούσαις τὰ τέκνα παρὰ τοῖς ἀνδράσι, πρεσβεύειν ὡς τοὺς ὁμοεθνεῖς· ὅσαι δὲ πλειόνων παίδων μητέρες ἦσαν, ἐπάγεσθαι μοῖραν ἐξ αὐτῶν ὁσηνδήτινα, καὶ πράττειν ὅπως ἂν εἰς φιλίαν συνάξωσι τὰ ἔθνη· μετὰ τοῦτο ἐξῄεσαν ἐσθῆτας ἔχουσαι πενθίμους, τινὲς δὲ αὐτῶν καὶ τέκνα νήπια ἐπαγόμεναι. ὡς δ᾽

εἰς τὸν χάρακα τῶν Σαβίνων προῆλθον ὀδυρόμεναι καὶ προσπίπτουσαι τοῖς ἁπάντων γόνασιν, πολὺν οἶκτον ἐκ τῶν ὁρώντων ἐκίνησαν, καὶ τὰ δάκρυα κατέχειν οὐδεὶς ἱκανὸς ἦν. συναχθέντος δὲ αὐταῖς τοῦ συνεδρίου τῶν προβούλων, καὶ κελεύσαντος τοῦ βασιλέως ὑπὲρ ὧν ἥκουσι λέγειν, ἡ τοῦ βουλεύματος ἄρξασα, καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἔχουσα τῆς πρεσβείας Ἑρσιλία, μακρὰν καὶ συμπαθῆ διεξῆλθε δέησιν, ἀξιοῦσα χαρίσασθαι τὴν εἰρήνην ταῖς δεομέναις ὑπὲρ τῶν ἀνδρῶν, δι' ἃς ἐξενηνέχθαι τὸν πόλεμον ἀπέφαινον· ἐφ' οἷς δὲ γενήσονται δικαίοις αἱ διαλύσεις, τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν συνελθόντας ἐφ' ἑαυτῶν διομολογήσεσθαι, πρὸς τὰ κοινῇ συμφέροντα ὁρῶντας.

XLVI. Τοσαῦτα εἰποῦσαι προὔπεσον ἅπασαι τῶν τοῦ βασιλέως γονάτων ἅμα τοῖς τέκνοις, καὶ διέμενον ἐῤῥιμμέναι, τέως ἀνέστησαν αὐτὰς ἐκ τῆς γῆς οἱ παρόντες, ἅπαντα ποιήσειν τὰ μέτρια καὶ δυνατὰ ὑπισχνούμενοι. μεταστησάμενοι δὲ αὐτὰς ἐκ τοῦ συνεδρίου, καὶ βουλευσάμενοι καθ' ἑαυτοὺς, ἔκριναν ποιεῖσθαι τὰς διαλλαγάς. καὶ γίνονται τοῖς ἔθνεσιν ἐκεχειρίαι μὲν πρῶτον· ἔπειτα συνελθόντων τῶν βασιλέων, συνθῆκαι περὶ φιλίας. ἦν δὲ τὰ συνομολογηθέντα τοῖς ἀνδράσι, περὶ ὧν τοὺς ὅρκους ἐποιήσαντο, τοιάδε· βασιλέας μὲν εἶναι Ῥωμαίων, Ῥωμύλον καὶ Τάτιον, ἰσοψήφους ὄντας, καὶ τιμὰς καρπουμένους τὰς ἴσας· καλεῖσθαι δὲ τὴν μὲν πόλιν ἐπὶ τοῦ κτίσαντος τὸ αὐτὸ φυλάττουσαν ὄνομα, Ῥώμην· καὶ ἕνα ἕκαστον τῶν ἐν αὐτῇ πολιτῶν, Ῥωμαῖον, ὡς πρότερον· τοὺς δὲ σύμπαντας ἐπὶ τῆς

Τατίου πατρίδος κοινῇ περιλαμβανομένους κλήσει, Κυρίτας· πολιτεύειν δὲ τοὺς βουλομένους Σαβίνων ἐν Ῥώμῃ, ἱερά τε συνενεγκαμένους, καὶ εἰς φυλὰς καὶ φράτρας ἐπιδοθέντας. ταῦτα ὀμόσαντες καὶ βωμοὺς ἐπὶ τοῖς ὅρκοις ἱδρυσάμενοι κατὰ μέσην μάλιστα τὴν καλουμένην ἱερὰν ὁδὸν, συνεκράθησαν ἀλλήλοις, καὶ οἱ μὲν ἄλλοι τὰς δυνάμεις ἀναλαβόντες ἡγεμόνες ἀπῆλθον ἐπ᾽ οἴκου· Τάτιος δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ σὺν αὐτῷ τρεῖς ἄνδρες τῶν διαφανεστάτων ὑπέμειναν ἐν Ῥώμῃ, καὶ τιμὰς ἔσχον ἃς τὸ ἀπ᾽ αὐτῶν ἐκαρποῦτο γένος, Οὐόλεσσος Οὐαλέριος, καὶ Τάλλος Τύραννος ἐπίκλησιν, καὶ τελευταῖος Μέτιος Κούρτιος, ὁ τὴν λίμνην σὺν τοῖς ὅπλοις διανηξάμενος, οἷς παρέμειναν ἕτεροί τε συγγενεῖς καὶ πελάται, τῶν ἐπιχωρίων ἀριθμῷ οὐκ ἐλάττους.

XLVII. Καταστάντων δὲ τῶν πραγμάτων, ἔδοξε τοῖς βασιλεῦσι, ἐπειδὴ πολλὴν ἐπίδοσιν εἰς ὄχλου πλῆθος εἰλήφει, διπλάσιον τοῦ προτέρου ποιῆσαι τὸν τῶν πατρικίων ἀριθμὸν, προσκαταλέξαντας σὺν τοῖς ἐπιφανεστάτοις οἴκοις ἐκ τῶν ὕστερον ἐποικησάντων ἴσους τοῖς προτέροις νεωτέρους, οὓς ἐκάλεσαν πατρικίους· ἐξ ὧν ἑκατὸν ἄνδρας, οὓς αἱ φράτραι προεχειρίσαντο, τοῖς ἀρχαίοις βουλευταῖς προσέγραψαν. περὶ μὲν τούτων ὀλίγου δεῖν πάντες οἱ συγγράψαντες τὰς Ῥωμαϊκὰς ἱστορίας συμπεφωνήκασιν· ὀλίγοι δέ τινες περὶ τοῦ πλήθους τῶν προσκαταγραφέντων βουλευτῶν διαφέρονται. οὐ γὰρ ἑκατὸν, ἀλλὰ πεντήκοντα τοὺς ἐπεισελθόντας εἰς τὴν βουλὴν ἀποφαίνουσι γενέσθαι. περὶ δὲ τῶν τιμῶν

ἃς ταῖς γυναιξὶν οἱ βασιλεῖς ἀπέδοσαν, ὅτι συνήγαγον αὐτοὺς εἰς φιλίαν, οὐχ ἅπαντες οἱ Ῥωμαίων συγγραφεῖς συμφέρονται. τινὲς μὲν γὰρ αὐτῶν γράφουσι τά τε ἄλλα πολλὰ καὶ μεγάλα δωρήσασθαι ταῖς γυναιξὶ τοὺς ἡγεμόνας, καὶ δὴ καὶ τὰς φράτρας· τριάκοντα οὔσας, ὥσπερ ἔφην· ἐπωνύμους τῶν γυναικῶν ποιῆσαι. τοσαύτας γὰρ εἶναι γυναῖκας τὰς ἐπιπρεσβευσαμένας. Οὐάῤῥων δὲ Τερέντιος τοῦτ᾽ αὐτοῖς τὸ μέρος οὐχ ὁμολογεῖ, παλαίτερόν τι λέγων ἐν ταῖς κουρίαις τεθῆναι τὰ ὀνόματα ὑπὸ τοῦ Ῥωμύλου, κατὰ τὴν πρώτην τοῦ πλήθους διαίρεσιν, τὰ μὲν ἀπ᾽ ἀνδρῶν ληφθέντα ἡγεμόνων, τὰ δ᾽ ἀπὸ πάγων: τὰς δ᾽ ἐπὶ τὴν πρεσβείαν ἐξελθούσας γυναῖκας οὐ τριάκοντα εἶναί φησιν, ἀλλὰ πεντακοσίας καὶ τριάκοντα τριῶν δεούσας· οἴεταί τε οὐδ᾽ εἰκὸς εἶναι τοσούτων γυναικῶν τιμὴν ἀφελομένους τοὺς βασιλεῖς, ὀλίγαις ἐξ αὐτῶν δοῦναι μόναις. ἀλλ᾽ ὑπὲρ μὲν τούτων οὔτε μηδένα ποιήσασθαι λόγον, οὔτε πλείω γράφειν τῶν ἱκανῶν ἐφαίνετό μοι.

XLVIII. Περὶ δὲ τῆς Κυριτῶν πόλεως, ἐξ ἧς οἱ περὶ τὸν Τάτιον ἦσαν· ἀπαιτεῖ γὰρ ἡ διήγησις καὶ περὶ τούτων, οἵτινες καὶ ὁπόθεν ἦσαν, εἰπεῖν· τοσαῦτα παρελάβομεν. ἐν τῇ Ῥεατίνων χώρᾳ, καθ᾽ ὃν χρόνον Ἀβοριγῖνες αὐτὴν κατεῖχον, παρθένος τὶς ἐπιχωρία τοῦ πρώτου γένους εἰς ἱερὸν ἦλθεν Ἐνυαλίου χορεύουσα· τὸν δ᾽ Ἐνυάλιον οἱ Σαβῖνοι, καὶ παρ᾽ ἐκείνων οἱ Ῥωμαῖοι μαθόντες, Κυρῖνον ὀνομάζουσιν, οὐκ ἔχοντες εἰπεῖν τὸ ἀκριβὲς, εἴτε Ἄρης ἐστὶν, εἴτε ἕτερός τις ὁμοίας Ἄρει τιμὰς ἔχων. οἱ μὲν

γάρ, ἐφ' ἑνὸς οἴονται θεοῦ πολεμικῶν ἀγώνων ἡγεμόνος ἑκάτερον τῶν ὀνομάτων κατηγορῆσθαι· οἱ δὲ, κατὰ δυοῖν τάττεσθαι δαιμόνων πολεμιστῶν τὰ ὀνόματα. ἐν δὲ τοῦ θεοῦ τῷ τεμένει χορεύουσα ἡ παῖς ἔνθεος ἄφνω γίνεται, καὶ καταλιποῦσα τὸν χορὸν, εἰς τὸν σηκὸν εἰςτρέχει τοῦ θεοῦ. ἔπειτα ἐγκύμων ἐκ τοῦ δαίμονος, ὡς ἅπασιν ἐδόκει, γενομένη, τίκτει παῖδα, Μόδιον ὄνομα, Φαβίδιον ἐπίκλησιν· ὃς ἀνδρωθεὶς μορφήν τε οὐ κατ' ἄνθρωπον, ἀλλὰ δαιμόνιον ἴσχει, καὶ τὰ πολέμια πάντων γίνεται λαμπρότατος· καὶ αὐτὸν εἰσέρχεται πόθος οἰκίσαι πόλιν ἀφ' ἑαυτοῦ. συναγαγὼν δὴ χεῖρα πολλὴν τῶν περὶ ἐκεῖνα τὰ χωρία οἰκούντων, ἐν ὀλίγῳ πάνυ χρόνῳ κτίζει τὰς καλουμένας Κύρεις· ὡς μέν τινες ἱστοροῦσιν, ἐπὶ τοῦ δαίμονος, ἐξ οὗ γενέσθαι αὐτὸν λόγος εἶχε, τοὔνομα τῇ πόλει θέμενος· ὡς δ' ἕτεροι γράφουσιν, ἐπὶ τῆς αἰχμῆς· Κύρεις γὰρ οἱ Σαβῖνοι τὰς αἰχμὰς καλοῦσιν. ταῦτα μὲν οὖν Τερέντιος Οὐάῤῥων γράφει.

XLIX. Ζηνόδοτος δὲ Τροιζήνιος συγγραφεὺς Ὀμβρικοῦ ἔθνους, αὐθιγενεῖς ἱστορεῖ τὸ μὲν πρῶτον οἰκῆσαι περὶ τὴν καλουμένην Ῥεατίνην· ἐκεῖθεν δὲ ὑπὸ Πελασγῶν ἐξελαθέντας, εἰς ταύτην ἀφικέσθαι τὴν γῆν, ἔνθα νῦν οἰκοῦσιν· καὶ μεταβαλόντας ἅμα τῷ τόπῳ τοὔνομα, Σαβίνους ἐξ Ὀμβρικῶν προσαγορευθῆναι. Κάτων δὲ Πόρκιος τὸ μὲν ὄνομα τῷ Σαβίνων ἔθνει τεθῆναί φησιν ἐπὶ Σαβίνου τοῦ Σάγκου, δαίμονος ἐπιχωρίου. τοῦτον δὲ τὸν Σάγκον ὑπό τινων Πίστιον καλεῖσθαι Δία. πρώτην δ' αὐτῶν οἴκησιν ἀποφαίνει γενέσθαι κώμην τινὰ

καλουμένην Τεστρίναν, ἀγχοῦ πόλεως Ἀμιτέρνης κειμένην· ἐξ ἧς ὁρμηθέντας τότε τοὺς Σαβίνους εἰς τὴν Ῥεατίνην ἐμβαλεῖν, Ἀβοριγίνων ἅμα κατοικούντων, καὶ πόλιν αὐτῶν τὴν ἐπιφανεστάτην Κοτύνας πολέμῳ χειρωσαμένους κατασχεῖν. ἐκ δὲ τῆς Ῥεατίνης ἀποικίας ἀποστείλαντας ἄλλας τε πόλεις κτίσαι πολλὰς, ἐν αἷς οἰκεῖν ἀτειχίστους, καὶ δὴ καὶ τὰς προσαγορευομένας Κύρεις· χώραν δὲ κατασχεῖν τῆς μὲν Ἀδριανῆς θαλάττης ἀπέχουσαν ἀμφὶ τοὺς ὀγδοήκοντα καὶ διακοσίους σταδίους, τῆς δὲ Τυῤῥηνικῆς τετταράκοντα πρὸς διακοσίοις· μῆκος δὲ αὐτῇ εἶναί φησιν ὀλίγῳ μεῖον χιλίων σταδίων. ἔστι δέ τις καὶ ἄλλος ὑπὲρ τῶν Σαβίνων ἐν ἱστορίαις ἐπιχωρίοις λεγόμενος λόγος. ὡς Λακεδαιμονίων ἐποικησάντων αὐτοῖς, καθ' ὃν χρόνον ἐπιτροπεύων Εὔνομον τὸν ἀδελφιδοῦν Λυκοῦργος ἔθετο τῇ Σπάρτῃ τοὺς νόμους. ἀχθομένους γάρ τινας τῇ σκληρότητι τῆς νομοθεσίας, καὶ διαστάντας ἀπὸ τῶν ἑτέρων, οἴχεσθαι τὸ παράπαν ἐκ τῆς πόλεως. ἔπειτα διὰ πελάγους πολλοῦ φερομένους, εὔξασθαι τοῖς θεοῖς· πόθον γάρ τινα ὑπελθεῖν αὐτοὺς ὁποιασδήποτε γῆς· εἰς ἣν ἂν ἔλθωσι πρώτην, ἐν αὐτῇ κατοικῆσαι. καταχθέντας δὲ τῆς Ἰταλίας περὶ τὰ καλούμενα Πωμεντῖνα πεδία, τό, τε χωρίον ἐν ᾧ πρῶτον ὡρμίσαντο, Φερωνίαν ἀπὸ τῆς πελαγίου φορήσεως ὀνομάσαι· καὶ θεᾶς ἱερὸν ἱδρύσασθαι Φερωνίας, ᾗ τὰς εὐχὰς ἔθεντο· ἣν νῦν, ἑνὸς ἀλλαγῇ γράμματος, Φαρωνίαν καλοῦσιν. ἐκεῖθεν δ' ὁρμηθέντας αὐτῶν τινας, συνοίκους τοῖς Σαβίνοις γενέσθαι· καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ

τῶν νομίμων εἶναι Λακωνικὰ, μάλιστα δὲ τὸ φιλοπόλεμόν τε καὶ τὸ λιτοδίαιτον, καὶ τὸ παρὰ πάντα τὰ ἔργα τοῦ βίου σκληρόν. ὑπὲρ μὲν δὴ τοῦ Σαβίνων γένους ταῦθ᾽ ἱκανά.

L. Οἱ δὲ περὶ τὸν Ῥωμύλον καὶ Τάτιον τήν τε πόλιν εὐθὺς ἐποίουν μείζονα, προσθέντες ἑτέρους αὐτῇ δύο λόφους, τόν τε Κυρίνιον κληθέντα καὶ τὸν Καίλιον· καὶ διελόμενοι τὰς οἰκήσεις χωρὶς ἀλλήλων, δίαιταν ἐν τοῖς ἰδίοις ἑκάτεροι χωρίοις ἐποιοῦντο. Ῥωμύλος μὲν τὸ Παλάτιον κατέχων, καὶ τὸ Καίλιον ὄρος· ἔστι δὲ τῷ Παλατίῳ προσεχές· Τάτιος δὲ τὸ Καπιτώλιον, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς κατέσχε, καὶ τὸν Κυρίνιον ὄχθον. τὸ δ᾽ ὑποκείμενον τῷ Καπιτωλίῳ πεδίον, ἐκκόψαντες τὴν ἐν αὐτῷ πεφυκυῖαν ὕλην, καὶ τῆς λίμνης, ἣ δὴ διὰ τὸ κοῖλον εἶναι τὸ χωρίον ἐπλήθυνε τοῖς κατιοῦσιν ἐκ τῶν ὀρῶν νάμασι, τὰ πολλὰ χώσαντες, ἀγορὰν αὐτόθι κατεστήσαντο, ᾗ καὶ νῦν ἔτι χρώμενοι Ῥωμαῖοι διατελοῦσι· καὶ τὰς συνόδους ἐνταῦθα ἐποιοῦντο, ἐν Ἡφαίστου χρηματίζοντες ἱερῷ, μικρὸν ἐπανεστηκότι τῆς ἀγορᾶς. ἱερά τε ἱδρύσαντο καὶ βωμοὺς καθιέρωσαν οἷς ηὔξαντο κατὰ τὰς μάχας θεοῖς· Ῥωμύλος μὲν, Ὀρθωσίῳ Διῒ παρὰ ταῖς καλουμέναις Μυκωνίσι πύλαις, αἳ φέρουσιν εἰς τὸ Παλάτιον ἐκ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ, ὅτι τὴν στρατιὰν αὐτοῦ φυγοῦσαν ἐποίησε θεὸς ὑπακοῦσαι ταῖς εὐχαῖς, στῆναί τε καὶ πρὸς ἀλκὴν τραπέσθαι. Τάτιος δὲ, ἡλίῳ τε καὶ σελήνῃ, καὶ Κρόνῳ, καὶ Ῥέᾳ· πρὸς δὲ τούτοις, Ἑστίᾳ, καὶ Ἡφαίστῳ, καὶ Ἀρτέμιδι, καὶ Ἐνυαλίῳ, καὶ ἄλλοις θεοῖς ὧν χαλεπὸν ἐξει-

πεῖν Ἑλλάδι γλώττῃ τὰ ὀνόματα· ἐν ἁπάσαις τε ταῖς κουρίαις Ἥρᾳ τραπέζας ἔθετο Κυριτίᾳ λεγομένῃ, αἳ καὶ εἰς τόδε χρόνου κεῖνται. ἔτη μὲν οὖν πέντε συνεβασίλευσαν ἀλλήλοις, ὑπὲρ οὐδενὸς διαφερόμενοι χρήματος, ἐν οἷς κοινὴν πρᾶξιν ἀπεδείξαντο τὴν ἐπὶ Καμερίνους στρατείαν. λῃστήρια γὰρ ἐκπέμποντες οἱ Καμερῖνοι καὶ πολλὰ τὴν χώραν αὐτῶν κακοῦντες, οὐ συνέβαινον ἐπὶ δίκην, πολλάκις ὑπ' αὐτῶν καλούμενοι· οὓς ἐκ παρατάξεως νικήσαντες· ἐχώρησαν γὰρ αὐτοῖς ὁμόσε· καὶ μετὰ ταῦτα ἐκ τειχομαχίας κατὰ κράτος αὐτοὺς ἑλόντες, ὅπλα μὲν ἀφείλοντο, καὶ χώρας ἐζημίωσαν τῇ τρίτῃ μερίδι· ἣν λυμαινομένων, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐπεξελθόντες καὶ τροπωσάμενοι αὐτοὺς, τὰ μὲν αὐτῶν ἅπαντα τοῖς σφετέροις πολίταις διεῖλον, αὐτοὺς δὲ τοὺς ἀνθρώπους ὁπόσοι ἐβούλοντο ἐν Ῥώμῃ κατοικεῖν, εἴασαν. ἐγένοντο δ' ὡς τετρακισχίλιοι, οὓς ταῖς φράτραις ἐπεμέρισαν, καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἀποικίαν Ῥωμαίων ἐποίησαν. ἦν δὲ Ἀλβανῶν ἀπόκτισις ἡ Καμερία, πολλοῖς χρόνοις ἀποσταλεῖσα πρότερον τῆς Ῥώμης· τὸ δ' ἀρχαῖον, Ἀβοριγίνων οἴκησις ἐν ταῖς πάνυ ἐπιφανής.

LI. Ἐνιαυτῷ δὲ ἕκτῳ περιΐσταται πάλιν εἰς ἕνα τὸν Ῥωμύλον ἡ τῆς πόλεως ἀρχὴ, Τατίου τελευτήσαντος ἐξ ἐπιβουλῆς ἣν συνέστησαν ἐπ' αὐτῷ Λαβινιατῶν οἱ κορυφαιότατοι συμφρονήσαντες, ἀπὸ τοιαύτης αἰτίας· τῶν ἑταίρων τινὲς τοῦ Τατίου λῃστήριον ἐξαγαγόντες εἰς τὴν Λαβινιατῶν χώραν, χρήματά τε αὐτῶν ἥρπασαν πολλὰ, καὶ βοσκημάτων

ἀπήλασαν ἀγέλας· τῶν δ' ἐπιβοηθούντων οὓς μὲν ἀπέκτειναν, οὓς δὲ ἐτραυμάτισαν. ἀφικομένης δὲ πρεσβείας παρὰ τῶν ἠδικημένων, καὶ τὰ δίκαια ἀπαιτούσης, ὁ μὲν Ῥωμύλος ἐδικαίωσε παραδοῦναι τοὺς δράσαντας τοῖς ἀδικηθεῖσιν ἀπάγειν· ὁ δὲ Τάτιος τῶν ἑταίρων περιεχόμενος, οὐκ ἠξίου πρὸς δίκην τινὰς ὑπ' ἐχθρῶν ἐνάγεσθαι, καὶ ταῦτα πολίτας ὄντας ὑπὸ ξένων· δικάζεσθαι δ' αὐτοῖς ἐκέλευσε τοὺς ἀδικεῖσθαι λέγοντας εἰς Ῥώμην ἀφικομένους. οἱ μὲν δὴ πρέσβεις οὐδὲν εὑρόμενοι τῶν δικαίων, ἀγανακτοῦντες ἀπῄεσαν. ἀκολουθήσαντες δ' αὐτοῖς τῶν Σαβίνων τινὲς ὑπ' ὀργῆς, ἐσκηνωμένοις παρὰ τὴν ὁδόν· ἑσπέρα γὰρ αὐτοὺς κατέλαβεν· ἐπιτίθενται καθεύδουσι, καὶ τά τε χρήματ' αὐτοὺς ἀφαιροῦνται, καὶ ὁπόσους ἐν ταῖς κοίταις ἔτι κατέλαβον ἀποσφάττουσιν· ὅσοις δὲ ταχεῖα τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῶν αἴσθησις ἐγένετο καὶ τοῦ διαφυγεῖν δύναμις, εἰς τὴν πόλιν ἀφικνοῦνται. μετὰ τοῦτο ἔκ τε Λαβινίου πρέσβεις ἀφικόμενοι καὶ ἐξ ἄλλων πόλεων συχνῶν, κατηγόρουν τῆς παρανομίας, καὶ πόλεμον παρήγγελλον εἰ μὴ τεύξονται τῆς δίκης.

LII. Ῥωμύλῳ μὲν οὖν δεινὸν, ὥσπερ ἦν, τὸ περὶ τοὺς πρεσβευτὰς ἐφαίνετο πάθος, καὶ ταχείας ἀφοσιώσεως δεόμενον, ὡς ἱεροῦ καταλυομένου νόμου. καὶ οὐδὲν ἔτι ἀμελήσας, ὡς εἶδεν ὀλιγωροῦντα τὸν Τάτιον, αὐτὸς συνέλαβε τοὺς ἐνόχους τῷ ἄγει, καὶ δήσας παρέδωκε τοῖς πρεσβευταῖς ἀπάγειν. Τατίῳ δὲ θυμός τε εἰσέρχεται τῆς ὕβρεως, ἣν ἀπὸ τοῦ συνάρχοντος ᾐτιᾶτο ὑβρίσθαι κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀν-

δρῶν, καὶ οἶκτος τῶν ἀπαγομένων· ἦν γὰρ καὶ συγγενής τις αὐτοῦ τῷ ἄγει ἔνοχος· καὶ αὐτίκα τοὺς στρατιώτας ἀναλαβὼν, ἀφείλετο τοὺς ἀπαγομένους. χρόνου δὲ οὐ πολλοῦ διελθόντος, ὡς μέν τινές φασιν, ἅμα Ῥωμύλῳ παραγενόμενος εἰς τὸ Λαβίνιον ἕνεκα θυσίας ἣν ἔδει τοῖς πατρῴοις θεοῖς ὑπὲρ τῆς πόλεως θῦσαι τοὺς βασιλεῖς, συστάντων ἐπ' αὐτὸν τῶν ἑταίρων τε καὶ γένει προσηκόντων τοῖς ἀνῃρημένοις πρέσβεσιν, ἐπὶ τῷ βωμῷ ταῖς μαγειρικαῖς σφαγίσι καὶ τοῖς βουπόροις ὀβελοῖς παιόμενος ἀποθνήσκει. ὡς δ' οἱ περὶ Λικίνιον γράφουσιν, οὐ μετὰ Ῥωμύλου παραγενόμενος, οὐδὲ χάριν ἱερῶν, ἀλλὰ μόνος, ὡς πείσων τοὺς ἀδικηθέντας ἀφεῖναι τοῖς δεδρακόσι τὴν ὀργήν· ἀγανακτήσαντός τε τοῦ πλήθους ἐπὶ τῷ μὴ παραδεδόσθαι σφίσι τοὺς ἄνδρας, ὥς τε Ῥωμύλος ἐδικαίωσε καὶ ἡ τῶν Ῥωμαίων ἔκρινε βουλὴ, καὶ τῶν προσηκόντων τοῖς τεθνεῶσι κατὰ πλῆθος ὁρμησάντων ἐπ' αὐτὸν, ἀδύνατος ὢν ἔτι διαφυγεῖν τὴν ἐκ χειρὸς δίκην, καταλευσθεὶς ὑπ' αὐτῶν ἀποθνήσκει. Τάτιος μὲν οὖν τοιαύτης τελευτῆς ἔτυχε, τρία μὲν ἔτη πολεμήσας Ῥωμύλῳ, πέντε δὲ συνάρξας. θάπτεται δὲ εἰς Ῥώμην κοσμηθεὶς ἐντίμῳ ταφῇ, καὶ χοὰς αὐτῷ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἡ πόλις ἐπιτελεῖ δημοσίας.

LIII. Ῥωμύλος δὲ μόνος ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τὸ δεύτερον καταστὰς, τό, τε ἄγος ἀφοσιοῦται τὸ περὶ τοὺς πρέσβεις γενόμενον, προειπὼν τοῖς ἐργασαμένοις τὸ μύσος ὕδατος εἴργεσθαι καὶ πυρός· ἐπεφεύγεσαν γὰρ ἐκ τῆς πόλεως ἅπαντες ἅμα τῷ τὸν Τάτιον ἀπο-

θανεῖν· καὶ τῶν Λαβινιατῶν τοὺς συστάντας ἐπὶ τὸν Τάτιον δικαστηρίῳ παραδοὺς ἐκδοθέντας ὑπὸ τῆς πόλεως, ἐπειδὴ δικαιότερον ἐδόκουν λέγειν, τὰ βίαια τιμωρησάμενοι τοῖς βιαίοις, ἀπέλυσε τῆς αἰτίας. ταῦτα διαπραξάμενος ἐπὶ τὴν Φιδηναίων ἐστράτευσε πόλιν, ἀπὸ τετταράκοντα σταδίων τῆς Ῥώμης κειμένην, μεγάλην τε καὶ πολυάνθρωπον οὖσαν τότε. ἀγομένης γὰρ εἰς τὴν Ῥώμην ἀγορᾶς ἐν σκάφαις ποταμηγοῖς, ἣν Κρουστομέριοι πιεζομένοις ὑπὸ λιμοῦ Ῥωμαίοις ἀπέστειλαν, ὡσάμενοι κατὰ πλῆθος ἐπὶ τὰς σκάφας οἱ Φιδηναῖοι τήν τε ἀγορὰν διήρπασαν, καὶ τῶν ἀνθρώπων τινὰς τῶν ἐπιβοηθούντων ἀπέκτειναν· αἰτούμενοί τε δίκας οὐχ ὑπεῖχον. ἐφ᾽ οἷς ἀγανακτῶν ὁ Ῥωμύλος ἐνέβαλεν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν πολλῇ στρατιᾷ, καὶ γενόμενος ἀφθόνου λείας ἐγκρατὴς, ἀπάγειν μὲν παρεσκευάζετο τὴν δύναμιν· ἐπεξελθόντων δὲ τῶν Φιδηναίων, συνάπτει πρὸς αὐτοὺς μάχην. καρτεροῦ δὲ ἀγῶνος γενομένου, καὶ πολλῶν πεσόντων ἀφ᾽ ἑκατέρων, ἡττηθέντες οἱ Φιδηναῖοι τρέπονται πρὸς φυγήν. ὁ δὲ ἐκποδὼν συνακολουθῶν αὐτοῖς, συνεισπίπτει τοῖς φεύγουσιν εἰς τὸ τεῖχος. ἁλούσης δὲ τῆς πόλεως ἐξ ἐφόδου, τιμωρησάμενος ἐξ αὐτῶν ὀλίγους, καὶ φυλακὴν ἐν τῇ πόλει τριακοσίων ἀνδρῶν καταλιπὼν, τῆς τε χώρας μοῖραν ἀποτεμόμενος, ἣν τοῖς σφετέροις διεῖλεν, ἄποικον ἐποίησε Ῥωμαίων καὶ ταύτην τὴν πόλιν. ἦν δὲ Ἀλβανῶν ἀπόκτισις κατὰ τὸν αὐτὸν οἰκισθεῖσα Νωμεντῷ τε καὶ Κρουστομερίᾳ χρόνον, τριῶν ἀδελφῶν τῆς ἀποικίας ἡγησαμένων, ὧν ὁ πρεσβύτατος τὴν Φιδήνην ἔκτισεν.

LIV. Μετὰ τοῦτον τὸν πόλεμον ἐπὶ Καμαρίνους ἐστράτευσεν ἐπιτιθεμένους τοῖς παρὰ σφίσιν ἐποίκοις, καθ᾽ ὃν χρόνον ἔκαμνεν ἡ Ῥωμαίων πόλις ὑπὸ νόσου λοιμικῆς· ᾗ δὴ καὶ μάλιστα ἐπαρθέντες οἱ Καμαρῖνοι καὶ νομίσαντες ἄρδην τὸ Ῥωμαίων διαφθαρήσεσθαι γένος ὑπὸ τῆς συμφορᾶς, τοὺς μὲν ἀπέκτειναν τῶν ἐποίκων, τοὺς δ᾽ ἐξέβαλον. ἀνθ᾽ ὧν τιμωρούμενος αὐτοὺς ὁ Ῥωμύλος, ἐπειδὴ τὸ δεύτερον ἐκράτησε τῆς πόλεως, τοὺς μὲν αἰτίους τῆς ἀποστάσεως ἀπέκτεινε· τοῖς δὲ στρατιώταις διαρπάσαι τὴν πόλιν ἐφῆκε, τῆς τε χώρας τὴν ἡμίσειαν ἀποτεμόμενος, ἔξω τῆς πρότερον τοῖς κληρούχοις δοθείσης, καὶ φρουρὰν ἀξιόχρεων καταλιπὼν, ὡς μηδὲν ἔτι παρακινῆσαι τοὺς ἔνδον, ἀπῆγε τὴν δύναμιν. ἐκ ταύτης τῆς στρατιᾶς δεύτερον θρίαμβον κατήγαγε, καὶ ἀπὸ τῶν λαφύρων τέθριππον χάλκεον ἀνέθηκε τῷ Ἡφαίστῳ, καὶ παρ᾽ αὐτῷ τὴν ἰδίαν ἔστησεν εἰκόνα, ἐπιγράψας Ἑλληνικοῖς γράμμασι τὰς ἑαυτοῦ πράξεις. τρίτος αὐτῷ συνέστη πόλεμος πρὸς ἔθνους Τυῤῥηνικοῦ τὴν μέγιστον ἰσχύουσαν τότε πόλιν, ἣ καλεῖται μὲν Οὐιοὶ, ἀπέχει δὲ τῆς Ῥώμης ἀμφὶ τοὺς ἑκατὸν σταδίους. κεῖται δ᾽ ἐφ᾽ ὑψηλοῦ σκοπέλου καὶ περιῤῥῶγος, μέγεθος ἔχουσα ὅσον Ἀθῆναι. ἐποιήσαντο δ᾽ οἱ Οὐϊεντανοὶ τοῦ πολέμου πρόφασιν τὴν τῆς Φιδήνης ἅλωσιν, καὶ πρέσβεις ἀποστείλαντες ἐκέλευον Ῥωμαίοις ἐξάγειν ἐκ τῆς πόλεως τὴν φρουρὰν, καὶ τὴν χώραν, ἣν κατεῖχον ἀφελόμενοι τοὺς Φιδηναίους, ἀποδιδόναι τοῖς ἐξ ἀρχῆς κυρίοις. ὡς δ᾽ οὐκ ἔπειθον, ἐλάσαντες πολλῇ στρατιᾷ, πλησίον τῆς Φιδήνης ἐν

ἀπόπτῳ τίθενται τὸν χάρακα. προεγνωκὼς δὲ αὐτῶν τὴν ἔξοδον ὁ Ῥωμύλος ἐξεληλύθει τὴν κρατίστην δύναμιν ἔχων, καὶ ἦν ἐν τῇ πόλει τῶν Φιδηναίων εὐτρεπής. ἐπεὶ δ' ἕτοιμα τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα ἦν, ἀμφότεροι προελθόντες εἰς τὸ πεδίον ἐμάχοντο, καὶ διέμενον ἄχρι πολλῆς ὥρας ἐκθύμως ἀγωνιζόμενοι, ἕως ἡ νὺξ ἐπιλαβοῦσα διέκρινεν αὐτοὺς, ἴσους κατὰ τὸν ἀγῶνα γενομένους. καὶ ταύτην μὲν τὴν μάχην οὕτως ἠγωνίσαντο.

LV. Ἑτέρας δὲ μάχης μετ' οὐ πολὺ γενομένης, ἐνίκων οἱ Ῥωμαῖοι σοφίᾳ τοῦ ἡγεμόνος, ὄρος τι καταλαβομένου νύκτωρ, οὐ πολὺν τοῦ στρατοπέδου τῶν πολεμίων τόπον ἀπέχον, καὶ λοχίσαντος ἐν αὐτῷ τὴν ἀκμαιοτάτην τῶν ὕστερον ἀφικομένων ἐκ τῆς πόλεως, ἱππέων τε καὶ πεζῶν δύναμιν. συνελθόντων δὲ εἰς τὸ πεδίον ἀμφοτέρων καὶ τὸν αὐτὸν ἀγωνιζομένων τρόπον, ἐπειδὴ τὸ σύνθημα ὁ Ῥωμύλος ἦρετο τοῖς ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἀλαλάξαντες οἱ λοχῶντες ἔθεον ἐπὶ τοὺς Οὐϊεντανοὺς ἐκ τῶν κατόπιν, καὶ προσπεσόντες ἀνθρώποις μεμοχθηκόσιν αὐτοὶ ἀκμῆται ὄντες, οὐ σὺν πολλῷ τρέπουσι χρόνῳ. τῶν δ' ὀλίγοι μέν τινες ἀποθνήσκουσι κατὰ τὴν μάχην· οἱ δὲ πλείους εἰς τὸν Τίβεριν ποταμόν· ἐκρεῖ δὲ παρὰ τὴν Φιδήνην· ῥίψαντες ἑαυτοὺς, ὡς διανηξόμενοι τὸ ῥεῦμα, διεφθάρησαν. τραυματίαι γὰρ ὄντες καὶ βαρεῖς ὑπὸ κόπου, ἀδύνατοι ἐγίνοντο διανήξασθαι· οἱ δὲ καὶ ἀπειρίᾳ τοῦ νεῖν, οὐ προϊδόντες, ὑπὸ τοῦ δεινοῦ τὴν γνώμην ἐπιταραχθέντες, ἐν ταῖς δίναις ἀπώλλυντο. εἰ μὲν οὖν συνέγνωσαν ἑαυτοῖς

Οὐϊεντανοὶ κακῶς τὰ πρῶτα βουλευόμενοι, καὶ τὸ λοιπὸν ἡσυχίαν ἦγον, οὐδενὸς ἂν ἔτι μείζονος ἀπέλαυσαν κακοῦ· νῦν δὲ ἀναμαχεῖσθαί τε τὰ πρότερα σφάλματα ἐλπίσαντες, καὶ εἰ μείζονι παρασκευῇ ἐπιβάλλοιεν, ῥαδίως κρατήσειν οἰόμενοι τῷ πολέμῳ, πολλῇ τε τῇ ἐξ αὐτῆς τῆς πόλεως καταγραφείσῃ, καὶ ἐκ τῶν ὁμοεθνῶν κατὰ φιλίαν παραγενομένῃ, τὸ δεύτερον ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους ἐλαύνουσι στρατιᾷ· καὶ γίνεται πάλιν αὐτῶν μάχη καρτερὰ τῆς Φιδήνης πλησίον, ἣν ἐνίκων Ῥωμαῖοι πολλοὺς μὲν ἀποκτείναντες τῶν Οὐϊεντανῶν, ἔτι δὲ πλείους αἰχμαλώτους λαβόντες. ἑάλω δὲ καὶ ὁ χάραξ αὐτῶν, μεστὸς ὢν χρημάτων τε καὶ ὅπλων, καὶ ἀνδραπόδων· καὶ σκάφαι ποταμηγοὶ γέμουσαι πολλῆς ἀγορᾶς ἐλήφθησαν, ἐν αἷς ὁ τῶν αἰχμαλώτων ὄχλος εἰς τὴν Ῥώμην κατήγετο διὰ τοῦ ποταμοῦ. οὗτος ἤχθη τρίτος ὑπὸ Ῥωμύλου θρίαμβος, μακρῷ τῶν προτέρων εὐπρεπέστερος. καὶ μετ' οὐ πολὺ Οὐϊεντανῶν πρεσβείας ἀφικομένης περὶ διαλύσεως τοῦ πολέμου, καὶ συγγνώμην τῶν ἁμαρτημάτων ἀξιούσης λαβεῖν, δίκας ὁ Ῥωμύλος αὐτοῖς ἐπιτίθησι τάσδε· χώραν τε παραδοῦναι Ῥωμαίοις τὴν προσεχῆ τῷ Τιβέρει, τοὺς καλουμένους Ἑπτὰ πάγους, καὶ τῶν ἁλῶν ἀποστῆναι τῶν παρὰ ταῖς ἐμβολαῖς τοῦ ποταμοῦ· τοῦ δὲ μηδὲν ἔτι νεωτερίσαι τὸ πιστὸν παρασχεῖν, ὅμηρα πεντήκοντα ἀγαγόντας. ὑπομεινάντων δὲ τῶν Οὐϊεντανῶν ἅπαντα ταῦτα, σπονδὰς ποιησάμενος πρὸς αὐτοὺς εἰς ἑκατὸν ἔτη, στήλαις ἐνεχάραξε τὰς ὁμολογίας. τῶν δὲ αἰχμαλώτων τοὺς μὲν ἀπιέναι βουλομένους ἀφῆκεν

ἄνευ λύτρων· τοὺς δὲ αὐτοῦ μένειν προαιρουμένους, πολλῷ πλείους ὄντας τῶν ἑτέρων, πολίτας ποιησάμενος ταῖς φράτραις ἐπιδιεῖλε, καὶ κλήρους. αὐτοῖς προσένειμε τοὺς ἐπὶ τάδε τοῦ Τιβέριος.

*Romuli obitus.*

LVI. Οὗτοι συνέστησαν πόλεμοι Ῥωμύλῳ λόγου καὶ μνήμης ἄξιοι. τοῦ δὲ μηδὲν ἔτι τῶν πλησίον ἐθνῶν ὑπαγαγέσθαι, ταχεῖα ἡ τελευτὴ τοῦ βίου, συμβᾶσα ἔτι ἀκμάζοντι αὐτῷ τὰ πολέμια πράττειν, ἐν αἰτίᾳ γενέσθαι ἔδοξε· περὶ ἧς πολλοὶ παραδέδονται λόγοι καὶ διάφοροι. οἱ μὲν οὖν μυθωδέστερα τὰ περὶ αὐτοῦ ποιοῦντες, ἐκκλησιάζοντά φασιν αὐτὸν ἐπὶ στρατοπέδου, ζόφου κατασκήψαντος ἐξ αἰθρίας, καὶ χειμῶνος μεγάλου καταῤῥαγέντος, ἀφανῆ γενέσθαι· καὶ πεπιστεύκασιν ὑπὸ τοῦ πατρὸς Ἄρεως τὸν ἄνδρα ἀνηρπάσθαι· οἱ δὲ τὰ πιθανώτατα γράφοντες, πρὸς τῶν ἰδίων πολιτῶν λέγουσιν αὐτὸν ἀποθανεῖν. αἰτίαν δὲ τῆς ἀναιρέσεως αὐτοῦ φέρουσι, τήν τε ἄφεσιν τῶν ὁμήρων, οὓς παρὰ Οὐϊεντανῶν ἔλαβεν, ἄνευ κοινῆς γνώμης γενομένην παρὰ τὸ εἰωθός, καὶ τὸ μηκέτι τὸν αὐτὸν προσφέρεσθαι τρόπον τοῖς ἀρχαιοτάτοις πολίταις καὶ τοῖς προςγράφοις, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐν τιμῇ πλείονι ἄγειν, τῶν δ᾽ ἐπεισαχθέντων ὑπερορᾷν· τό, τε ὠμὸν αὐτοῦ τὸ περὶ τὰς τιμωρίας τῶν ἐξαμαρτανόντων καὶ αὔθαδες· Ῥωμαίων γάρ τινας ἐπὶ λῃστείᾳ τῶν πλησιοχώρων κατηγορηθέντας, οὔτε ἀφανεῖς ἄνδρας οὔτε ὀλίγους, ἐκέλευσεν ὦσαι κατὰ κρημνοῦ, τὴν δίκην αὐτὸς μό-

νὸς δικάσας· μάλιστα δὲ ὅτι βαρὺς ἤδη καὶ αὐθάδης εἶναι ἐδόκει, καὶ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἔτι βασιλικῶς ἀλλὰ τυραννικώτερον ἐξάγειν. διὰ ταύτας δὴ λέγουσι τὰς αἰτίας συστάντας ἐπ᾽ αὐτῷ τοὺς πατρικίους βουλεῦσαι τὸν φόνον. πρᾶξαι δὲ τὸ ἔργον ἐν τῷ βουλευτηρίῳ, καὶ διελόντας τὸ σῶμα κατὰ μέρη, χάριν τοῦ μὴ φανῆναι τὸν νεκρὸν, ἐξελθεῖν κρύπτοντας ὑπὸ ταῖς περιβολαῖς ὅσον ἕκαστος εἶχεν αὐτοῦ μέρος· καὶ μετὰ τοῦτο γῇ κρύψαι κατὰ τὸ ἀφανές. οἱ δ᾽, ἐκκλησιάζοντα μὲν φασιν αὐτὸν ὑπὸ τῶν νεοπολιτῶν Ῥωμαίων ἀναιρεθῆναι: ἐπιχειρῆσαι δ᾽ αὐτοὺς τῷ φόνῳ καθ᾽ ὃν χρόνον δηλαδὴ καὶ τὸ σκότος ἐγένετο, διασκεδασθέντος ἐκ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, καὶ μονωθέντος τῆς φυλακῆς τοῦ ἡγεμόνος. διὰ τοῦτό γε οὖν φασι τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ τὸ πάθος ἐγένετο, τῆς τροπῆς τοῦ πλήθους ἐπώνυμον εἶναι, καὶ μέχρι τῶν καθ᾽ ἡμᾶς χρόνων ὄχλου φυγὴν καλεῖσθαι. ἔοικε δὲ οὐ μικρὰν ἀφορμὴν παρέχειν τοῖς θεοποιοῦσι τὰ θνητὰ, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀναβιβάζουσι τὰς ψυχὰς τῶν ἐπιφανῶν, τὰ συμβάντα ἐκ τοῦ θεοῦ περὶ τὴν σύγκρισιν τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου καὶ τὴν διάκρισιν. ἔν τε γὰρ τῷ βιασμῷ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, εἴθ᾽ ὑπ᾽ ἀνθρώπων τινὸς εἴθ᾽ ὑπὸ θεοῦ γενομένῳ, τὸν ἥλιον ἐκλιπεῖν φασιν ὅλον, καὶ σκότος παντελῶς, ὥσπερ ἐν νυκτὶ, τὴν γῆν κατασχεῖν· ἔν τε τῇ τελευτῇ αὐτοῦ ταὐτὸ συμβῆναι λέγουσι πάθος. ὁ μὲν δὴ κτίσας τὴν Ῥώμην καὶ πρῶτος ἀποδειχθεὶς ὑπ᾽ αὐτῶν βασιλεὺς Ῥωμύλος, τοιαύτης λέγεται τελευτῆς τυχεῖν, οὐδεμίαν ἐξ αὐτοῦ γενεὰν καταλιπὼν, ἑπτὰ

μὲν ἔτη καὶ τριάκοντα βασιλεύσας, πεντηκοστὸν δὲ καὶ πέμπτον ἔτος ἔχων ἀπὸ γενεᾶς. νέος γὰρ δὴ παντάπασιν ἔτυχε τῆς ἡγεμονίας, ὀκτωκαιδεκαέτης, ὡς ἅπαντες ὁμολογοῦσιν οἱ τὰς περὶ αὐτοῦ συγγράψαντες ἱστορίας.

*Interregnum.*

LVII. Τῷ δ' ἑξῆς ἐνιαυτῷ βασιλεὺς μὲν οὐδεὶς ἀπεδείχθη Ῥωμαίων, ἀρχὴ δέ τις, ἣν καλοῦσι μεσοβασίλειον, ἐπεμελεῖτο τῶν κοινῶν, τοιόνδε τινα τρόπον ἀποδεικνυμένη· τῶν πατρικίων οἱ καταγραφέντες εἰς τὴν βουλὴν ὑπὸ Ῥωμύλου, διακόσιοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες, ὥσπερ ἔφην, διενεμήθησαν εἰς δεκάδας· ἔπειτα διακληρωσάμενοι, τοῖς λαχοῦσι δέκα πρώτοις ἀπέδωκαν ἄρχειν τῆς πόλεως τὴν αὐτοκράτορα ἀρχήν. ἐκεῖνοι δ' οὐχ ἅμα πάντες ἐβασίλευον, ἀλλ' ἐκ διαδοχῆς ἡμέρας πέντε ἕκαστος, ἐν αἷς τάς τε ῥάβδους εἶχε καὶ τὰ λοιπὰ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας σύμβολα. παρεδίδου δ' ὁ πρῶτος ἄρξας τῷ δευτέρῳ τὴν ἡγεμονίαν, κἀκεῖνος τῷ τρίτῳ, καὶ τοῦτ' ἐγίνετο μέχρι τοῦ τελευταίου. διεξελθούσης δὲ τοῖς πρώτοις δέκα βασιλεῦσι τῆς πεντηκονθημέρου προθεσμίας, ἕτεροι δέκα τὴν ἀρχὴν παρελάμβανον, καὶ παρ' ἐκείνων αὖθις ἄλλοι. ἔπειτα ἔδοξε τῷ δήμῳ παῦσαι τὰς δεκαρχίας, ἀχθομένῳ ταῖς μεταβολαῖς τῶν ἐξουσιῶν, διὰ τὸ μήτε προαιρέσεις ἅπαντας ὁμοίας ἔχειν, μήτε φύσεις. τότε δὴ συγκαλέσαντες εἰς ἐκκλησίαν τὸ πλῆθος οἱ βουλευταὶ κατὰ φυλάς τε καὶ φράτρας, ἀπέδωκαν αὐτῷ περὶ τοῦ κόσμου τῆς πολιτείας σκοπεῖν, εἴτε

βασιλεῖ βούλεται τὰ κοινὰ ἐπιτρέπειν, εἴτε ἀρχαῖς ἐνιαυσίοις. οὐ μὴν ὅγε δῆμος ἐφ᾽ ἑαυτῷ τὴν αἵρεσιν ἐποίησεν, ἀλλ᾽ ἀπέδωκε τοῖς βουλευταῖς τὴν διάγνωσιν, ὡς ἀγαπήσων ὁποτέραν ἂν ἐκεῖνοι δοκιμάσωσι τῶν πολιτειῶν. τοῖς δὲ βασιλικὴν μὲν ἐδόκει καταστήσασθαι πολιτείαν ἅπασι· περὶ δὲ τοῦ μέλλοντος ἄρξειν στάσις ἐνέπιπτεν ἐξ ὁποτέρας ἔσται τάξεως. οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν, ἐκ τῶν ἀρχαίων βουλευτῶν ᾤοντο δεῖν ἀποδειχθῆναι τὸν ἐπιτροπεύσοντα τὴν πόλιν· οἱ δ᾽, ἐκ τῶν ὕστερον ἐπεισαχθέντων, οὓς νεωτέρους ἐκάλουν.

## *Numa Pompilius Romanorum REX II.*

LVIII. Ἑλκομένης δ᾽ ἐπὶ πολὺ τῆς φιλονεικίας, τελευτῶντες ἐπὶ τούτῳ συνέβησαν τῷ δικαίῳ, ὥστε δυοῖν θάτερον, ἢ τοὺς πρεσβυτέρους βουλευτὰς ἀποδεῖξαι βασιλέα σφῶν μὲν αὐτῶν μηδένα, τῶν δ᾽ ἄλλων ὃν ἂν ἐπιτηδειότατον εἶναι νομίσωσιν, ἢ τοὺς νεωτέρους τὸ αὐτὸ ποιῆσαι τοῦτο. δέχονται τὴν αἵρεσιν οἱ πρεσβύτεροι, καὶ πολὺ ἐπὶ σφῶν αὐτῶν βουλευσάμενοι τὰ δ᾽ ἔγνωσαν· ἐπειδὴ τῆς ἡγεμονίας αὐτοὶ κατὰ τὰς συνθήκας ἀπηλαύνοντο, μή γε τῶν ἐπιβουλευόντων μηδενὶ προσθεῖναι τὴν ἀρχὴν, ἀλλ᾽ ἐπακτὸν ἔξωθεν ἄνδρα, καὶ μηδ᾽ ὁποτέροις προσθησόμενον, ὡς ἂν μάλιστα ἐξαιρεθείη τὸ στασιάζον, ἐξευρόντες ἀποδεῖξαι βασιλέα. ταῦτα βουλευσάμενοι προὐχειρίσαντο γένους μὲν τοῦ Σαβίνων, υἱὸν δὲ Πομπιλίου Πόμπωνος, ἀνδρὸς ἐπιφανοῦς, κατ᾽ ὄνομα Νομᾶν· χρὴ δὲ τὴν δευτέραν συλλαβὴν ἐκτείνον-

τας βαρυτονεῖν· ἡλικίας τε τῆς φρονιμωτάτης ὄντα· τετταρακονταετίας γὰρ οὐ πολὺ ἀπεῖχε· καὶ ἀξιώσει μορφῆς βασιλικόν. ἦν δὲ αὐτοῦ καὶ κλέος μέγιστον οὐ παρὰ Κυρίταις μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς περιοίκοις ἐπὶ σοφίᾳ. ὡς δὲ τοῦτ' ἔδοξεν αὐτοῖς, συγκαλοῦσι τὸ πλῆθος εἰς ἐκκλησίαν· καὶ παρελθὼν ἐξ αὐτῶν ὁ τότε μεσοβασιλεὺς εἶπεν, ὅτι κοινῇ δόξαν ἅπασι τοῖς βουλευταῖς βασιλικὴν καταστήσασθαι πολιτείαν, κύριος γεγονὼς αὐτὸς διαγνώσεως τοῦ παραληψομένου τὴν ἀρχὴν, βασιλέα τῆς πόλεως αἱρεῖται Νομᾶν Πομπίλιον. καὶ μετὰ τοῦτο πρεσβευτὰς ἀποδείξας ἐκ τῶν πατρικίων, ἀπέστειλε τοὺς παραληψομένους τὸν ἄνδρα ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, ἐνιαυτῷ τρίτῳ τῆς ἑκκαιδεκάτης ὀλυμπιάδος, ἐν ᾗ ἐνίκα στάδιον Πυθαγόρας Λάκων.

LIX. Μέχρι μὲν δὴ τούτων οὐδὲν ἀντειπεῖν ἔχω πρὸς τοὺς ἐκδεδωκότας τὴν περὶ τὸν ἄνδρα τοῦτον ἱστορίαν· ἐν δὲ τοῖς ἑξῆς ἀπορῶ τί ποτε χρὴ λέγειν. πολλοὶ μὲν οἱ γράψαντες ὅτι Πυθαγόρου μαθητὴς ὁ Νομᾶς ἐγένετο, καὶ καθ' ὃν χρόνον ὑπὸ τῆς Ῥωμαίων πόλεως ἀπεδείχθη βασιλεὺς, φιλοσοφῶν ἐν Κρότωνι διῆγεν. ὁ δὲ χρόνος τῆς Πυθαγόρου ἡλικίας μάχεται πρὸς τὸν λόγον. οὐ γὰρ ὀλίγοις ἔτεσιν, ἀλλὰ τέσσαρσι γενεαῖς ὅλαις ὕστερος ἐγένετο Πυθαγόρας Νομᾶ, ὡς ἐκ τῶν κοινῶν παρειλήφαμεν ἱστοριῶν. ὁ μὲν γὰρ, ἐπὶ τῆς ἑκκαιδεκάτης ὀλυμπιάδος μεσούσης, τὴν Ῥωμαίων βασιλείαν παρέλαβε· Πυθαγόρας δὲ μετὰ τὴν πεντηκοστὴν ὀλυμπιάδα διέτριψεν ἐν Ἰταλίᾳ. τούτου δέ τι μεῖζον

ἔχω τεκμήριον εἰπεῖν ὑπὲρ τοῦ μὴ συμφωνεῖν τοὺς χρόνους ταῖς παραδεδομέναις ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς ἱστορίαις, ὅτι καθ᾽ ὃν χρόνον ὁ Νομᾶς ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἐκαλεῖτο ὑπὸ Ῥωμαίων, οὔπω πόλις ἦν ἡ Κρότων· τέσσαρσι γὰρ ὅλοις ὕστερον ἔτεσιν ἢ Νομᾶν ἄρξαι Ῥωμαίων, Μύσκελος αὐτὴν ἔκτισεν, ἐνιαυτῷ τρίτῳ τῆς ἑπτακαιδεκάτης ὀλυμπιάδος. οὔτε δὴ Πυθαγόρᾳ τῷ Σαμίῳ συμφιλοσοφῆσαι τῷ μετὰ τέσσαρας γενεὰς ἀκμάσαντι δυνατὸν ἦν τὸν Νομᾶν, οὔτ᾽ ἐν Κρότωνι διατρίβειν, ὅτ᾽ αὐτὸν ἐκάλουν ἐπὶ τὴν βασιλείαν Ῥωμαῖοι, τῇ μήπω τότ᾽ οὔσῃ πόλει. ἀλλ᾽ ἐοίκασιν οἱ τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ γράψαντες, εἰ χρὴ δόξαν ἰδίαν ἀποφήνασθαι, δύο ταῦτα λαβόντες ὁμολογούμενα, τήν τε Πυθαγόρου διατριβὴν γενομένην ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ τὴν Νομᾶ σοφίαν· ὁμολογεῖται γὰρ ὑπὸ πάντων ὁ ἀνὴρ γενέσθαι σοφός· ἐπισυνάψαι ταῦτα καὶ ποιῆσαι Πυθαγόρου μαθητὴν Νομᾶν, οὐκέτι τοὺς βίους αὐτῶν ἐξετάσαντες, εἰ κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἤκμασαν ἀμφότεροι χρόνους, ὅπερ ἐγὼ πεποίηκα νῦν. εἰ μή τις ἄρα Πυθαγόραν ἕτερον ὑποθήσεται πρὸ τοῦ Σαμίου παιδευτὴν σοφίας γεγονέναι, ᾧ συνδιέτριψεν ὁ Νομᾶς. τοῦτο δ᾽ οὐκ οἶδ᾽ ὅπως ἂν ἀποδεῖξαι δύναιτο, μηδενὸς τῶν ἀξιολόγων, μήτε Ῥωμαίου μήθ᾽ Ἕλληνος, ὅσους με εἰδέναι, παραδεδωκότος ἐν ἱστορίᾳ. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἅλις.

LX. Ὁ δὲ Νομᾶς, ἀφικομένων ὡς αὐτὸν τούτων τῶν καλούντων εἰς ἡγεμονίαν, τέως μὲν ἀντέλεγε, καὶ μέχρι πολλοῦ διέμεινεν ἀπομαχόμενος μὴ λα-

βεῖν τὴν ἀρχήν. ὡς δὲ οἵ τε ἀδελφοὶ προσέκειντο λιπαροῦντες, καὶ τελευτῶν ὁ πατὴρ οὐκ ἠξίου τηλικαύτην τιμὴν διδομένην ἀπωθεῖσθαι, συνέγνω γενέσθαι βασιλεύς· τοῖς δὲ Ῥωμαίοις πυθομένοις ταῦτα παρὰ τῶν πρεσβευτῶν, πρὶν ὄψει τὸν ἄνδρα ἰδεῖν, πολὺς αὐτοῦ παρέστη πόθος, ἱκανὸν ἡγουμένοις τεκμήριον εἶναι τῆς σοφίας, εἰ τῶν ἄλλων ὑπὲρ τὸ μέτριον ἐκτετιμηκότων τὴν βασιλείαν, καὶ τὸν εὐδαίμονα βίον ἐνταῦθα τιθεμένων, μόνος ἐκεῖνος ὡς φαύλου τινὸς καὶ οὐκ ἀξίου σπουδῆς πράγματος καταφρονεῖ. παραγενομένῳ δὲ ὑπήντων ἔτι καθ' ὁδὸν ὄντι, σὺν ἐπαίνῳ πολλῷ καὶ ἀσπασμοῖς καὶ ταῖς ἄλλαις τιμαῖς παραπέμποντες εἰς τὴν πόλιν. ἐκκλησίας δὲ μετὰ τοῦτο συναχθείσης, ἐν ᾗ διήνεγκαν ὑπὲρ αὐτοῦ τὰς ψήφους αἱ φυλαὶ κατὰ φράτρας, καὶ τῶν πατρικίων ἐπικυρωσάντων τὰ δόξαντα τῷ πλήθει, καὶ τελευταίων ἔτι τῶν ὀρνιθοσκόπων αἴσια τὰ παρὰ τοῦ δαίμονος σημεῖα ἀποφηνάντων, παραλαμβάνει τὴν ἀρχήν. τοῦτον τὸν ἄνδρα Ῥωμαῖοί φασι στρατιὰν μηδεμίαν ποιήσασθαι, θεοσεβῆ δὲ καὶ δίκαιον γενόμενον ἐν εἰρήνῃ πάντα τὸν τῆς ἀρχῆς χρόνον διατελέσαι, καὶ τὴν πόλιν ἄριστα πολιτευομένην παρασχεῖν. λόγους τε πολλοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ θαυμαστοὺς λέγουσιν, ἀναφέροντες τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν εἰς θεῶν ὑποθήκας. νύμφην γάρ τινα μυθολογοῦσιν Ἠγερίαν φοιτᾷν πρὸς αὐτὸν ἑκάστοτε διδάσκουσαν τὴν βασιλικὴν σοφίαν· ἕτεροι δὲ οὐ Νύμφην, ἀλλὰ τῶν Μουσῶν μίαν. καὶ τοῦτό φασι γενέσθαι πᾶσι φανερόν. ἀπιστούντων γάρ,

ὡς ἔοικε, τῶν ἀνθρώπων κατ' ἀρχάς, καὶ πεπλάσθαι νομιζόντων τὸν περὶ τοῦ θείου λόγον, βουλόμενον αὐτὸν ἐπιδείξασθαι τοῖς ἀπιστοῦσιν ἐναργές τι μήνυμα τῆς πρὸς τὴν δαίμονα ὁμιλίας, καὶ διδαχθέντα ὑπ' αὐτῆς ποιῆσαι τάδε· καλέσαντα Ῥωμαίων πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς εἰς τὴν οἰκίαν, ἐν ᾗ διαιτώμενος ἐτύγχανεν, ἔπειτα δείξαντα τοῖς ἐλθοῦσι τὰ ἔνδον τῇ τε ἄλλῃ κατασκευῇ φαύλως κεχορηγημένα, καὶ δὴ καὶ τῶν εἰς ἑστίασιν ὀχλικὴν ἐπιτηδείων ἄπορα, τότε μὲν ἀπαλλάττεσθαι κελεύειν, εἰς ἑσπέραν δὲ καλεῖν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ δεῖπνον· παραγενομένοις δὲ κατὰ τὴν ἀποδειχθεῖσαν ὥραν ἐπιδεῖξαι στρωμνάς τε πολυτελεῖς, καὶ τραπέζας ἐκπωμάτων γεμούσας πολλῶν καὶ καλῶν, ἑστίασίν τε αὐτοῖς παραθεῖναι κατακλιθεῖσιν ἁπάσης ἐδωδῆς, ἣν οὐδ' ἂν ἐκ πολλοῦ πάνυ χρόνου παρεσκευάσθαι τινὶ τῶν τότ' ἀνθρώπων ῥᾴδιον ἦν. τοῖς δὲ Ῥωμαίοις κατάπληξίν τε πρὸς ἕκαστον τῶν ὁρωμένων ὑπελθεῖν, καὶ δόξαν ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου παραστῆναι βέβαιον, ὅτι θεά τις αὐτῷ συνῆν.

LXI. Οἱ δὲ τὰ μυθώδη πάντα περιαιροῦντες ἐκ τῆς ἱστορίας, πεπλάσθαι φασὶν ὑπὸ τοῦ Νομᾶ τὸν περὶ τῆς Ἠγερίας λόγον, ἵνα ῥᾷον αὐτῷ προσέχωσιν οἱ τὰ θεῖα δεδιότες, καὶ προθύμως δέχωνται τοὺς ὑπ' αὐτοῦ τιθεμένους νόμους, ὡς παρὰ θεῶν νομιζομένους. λαβεῖν δὲ αὐτὸν τούτων μίμησιν ἀποφαίνουσιν ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν παραδειγμάτων, ζηλωτὴν γενόμενον τῆς τε Μίνω τοῦ Κρητός, καὶ τῆς Λυκούργου τοῦ Λακεδαιμονίου σοφίας· ὧν ὁ μέν, ὁμιλητὴς ἔφη γενέσθαι τοῦ Διός, καὶ φοιτῶν εἰς τὸ Δικ-

ταῖον ὄρος, ἐν ᾧ τραφῆναι τὸν Δία μυθολογοῦσιν οἱ Κρῆτες ὑπὸ τῶν Κουρήτων ἔτι νεογνὸν ὄντα, κατέβαινεν εἰς τὸ ἱερὸν ἄντρον, καὶ τοὺς νόμους ἐκεῖ συνθεὶς ἐκόμιζεν, οὓς ἀπέφαινε παρὰ τοῦ Διὸς λαμβάνειν. ὁ δὲ Λυκοῦργος εἰς Δελφοὺς ἀφικνούμενος, ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ἔφη διδάσκεσθαι τὴν νομοθεσίαν. τὸ μὲν οὖν ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τῶν μυθικῶν ἱστορημάτων, καὶ μάλιστα τῶν εἰς θεοὺς ἀναφερομένων, μακρῶν λόγων δεόμενον ὁρῶν, ἐάσω· ἃ δέ μοι δοκοῦσιν ἀγαθὰ Ῥωμαῖοι λαβεῖν ἐκ τῆς ἐκείνου τοῦ ἀνδρὸς ἀρχῆς, ὡς ἐκ τῶν ἐπιχωρίων ἔμαθον ἱστοριῶν, ἀφηγήσομαι, προειπὼν ἐν οἵαις ἐτύγχανε ταραχαῖς τὰ πράγματα τῆς πόλεως ὄντα, πρὶν ἐκεῖνον ἐπὶ τὴν βασιλείαν παρελθεῖν.

LXII. Μετὰ τὴν Ῥωμύλου τελευτὴν ἡ βουλὴ τῶν κοινῶν γενομένη κυρία, καὶ χρόνον ἐνιαύσιον, ὥσπερ ἔφην, κατασχοῦσα τὴν δυναστείαν, διαφέρεσθαι καὶ στασιάζειν αὐτὴ πρὸς ἑαυτὴν ἤρξατο περὶ τοῦ πλείονός τε καὶ ἴσου. ὅσον μὲν γὰρ αὐτῆς μέρος Ἀλβανῶν ἐτύγχανεν, ἀπὸ τῶν ἅμα Ῥωμύλῳ τὴν ἀποικίαν στειλάντων, γνώμης τε ἄρχειν ἠξίου, καὶ τιμῶν τὰς μεγίστας λαμβάνειν, καὶ θεραπεύεσθαι πρὸς τῶν ἐπηλύδων· οἱ δ' ὕστερον εἰς τοὺς πατρικίους καταγραφέντες ἐκ τῶν ἐποίκων, οὐδεμιᾶς ᾤοντο δεῖν ἀπελαύνεσθαι τιμῆς, οὐδὲ μειονεκτεῖν τῶν ἑτέρων, μάλιστα δ' ὅσοι τοῦ Σαβίνων ἐτύγχανον ὄντες γένους, καὶ κατὰ τὰς συνθήκας τὰς γενομένας Ῥωμύλῳ πρὸς Τάτιον, ἐπὶ τοῖς ἴσοις γενόμενοι μετειληφέναι τῆς πόλεως παρὰ τῶν ἀρχαίων οἰκητόρων, ἢ τὴν

αὐτὴν χάριν ἐκείνοις αὐτοὶ δεδωκέναι. ἅμα δὲ τῷ τὴν βουλὴν διαστῆναι, καὶ τὸ τῶν πελατῶν πλῆθος διχῇ μερισθὲν ἑκατέρᾳ συνέβαινε τῶν στάσεων. ἦν δέ τι τοῦ δημοτικοῦ μέρος οὐκ ὀλίγον ἐκ τῶν νεωστὶ προσεληλυθότων τῇ πολιτείᾳ, ὃ διὰ τὸ μηδενὸς συναρασθαι τῷ Ῥωμύλῳ πολέμου, παρειμένον ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος οὔτε γῆς εἰληφε μοῖραν, οὔτε ὠφελείας. τοῦτο ἀνέστιον καὶ πτωχὸν ἀλώμενον, ἐχθρὸν ἐκ τοῦ ἀναγκαίου τοῖς κρείττοσιν ἦν, καὶ νεωτερίζειν ἑτοιμότατον. ἐν τοιούτῳ δὴ κλυδῶνι τὰ πράγματα τῆς πόλεως σαλεύοντα ὁ Νομᾶς καταλαβὼν, πρῶτον μὲν τοὺς ἀπόρους τῶν δημοτῶν ἀνέλαβε, διανείμας αὐτοῖς ἀφ᾽ ἧς Ῥωμύλος ἐκέκτητο χώρας, καὶ ἀπὸ τῆς δημοσίας μοῖράν τινα ὀλίγην· ἔπειτα τοὺς πατρικίους οὐδὲν μὲν ἀφελόμενος ὧν οἱ κτίσαντες τὴν πόλιν εὕροντο· τοῖς δ᾽ ἐποίκοις ἑτέρας τινὰς ἀποδοὺς τιμὰς, ἔπαυσε διαφερομένους. ἁρμοσάμενος δὲ τὸ πλῆθος ἅπαν, ὥσπερ ὄργανον, πρὸς ἕνα τὸν τοῦ κοινοῦ συμφέροντος λογισμὸν, καὶ τῆς πόλεως τὸν περίβολον αὐξήσας τῷ Κυρίνῳ λόφῳ· τέως γὰρ ἔτι ἀτείχιστος ἦν. τότε ἄλλων πολιτευμάτων ἥπτετο, δύο ταῦτα πραγματευόμενος, οἷς κοσμηθεῖσαν ὑπελάμβανεν ἂν τὴν πόλιν εὐδαίμονα γενήσεσθαι καὶ μεγάλην· εὐσέβειαν μὲν πρῶτον διδάσκων τοὺς ἀνθρώπους, ὅτι παντὸς ἀγαθοῦ θεοὶ δοτῆρές εἰσι τῇ θνητῇ φύσει καὶ φύλακες· ἔπειτα δικαιοσύνην, δι᾽ ἣν καὶ τὰ παρὰ τῶν θεῶν ἀπέφαινεν ἀγαθὰ καλὰς τὰς ἀπολαύσεις φέροντα τοῖς κτησαμένοις.

*Numa cultum deorum exauget.*

LXIII. Ἐξ ὧν δὲ διεπράξατο νόμων τε καὶ πολιτευμάτων ἑκάτερον τούτων εἰς μεγάλην ἐπίδοσιν προελθεῖν, ἅπαντα μὲν οὐκ ἀξιῶ γράφειν· τὸ μῆκος ὑφορώμενος τοῦ λόγου, καὶ ἅμα οὐδ' ἀναγκαίαν ὁρῶν τὴν γραφὴν αὐτῶν Ἑλληνικαῖς ἱστορίαις· αὐτὰ δὲ τὰ κυριώτατα καὶ φανερὰν δυνάμενα ποιῆσαι πᾶσαν τὴν προαίρεσιν τοῦ ἀνδρὸς, ἐπὶ κεφαλαίων ἐρῶ, τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῆς περὶ τὰ θεῖα διακοσμήσεως ποιησάμενος. ὅσα μὲν οὖν ὑπὸ Ῥωμύλου ταχθέντα ἐν ἐθισμοῖς τε καὶ νόμοις παρέλαβεν, ἀπὸ τοῦ κρατίστου τετάχθαι πάντα ἡγησάμενος εἴα κατὰ χώραν μένειν· ὅσα δ' ὑπ' ἐκείνου παραλελεῖφθαι ἐδόκει, ταῦτα προσετίθει, πολλὰ μὲν ἀποδεικνὺς τεμένη τοῖς μήπω τιμῶν τυγχάνουσι θεοῖς, πολλοὺς δὲ βωμοὺς καὶ ναοὺς ἱδρυόμενος, ἑορτάς τε ἑκάστῳ αὐτῶν ἀπονέμων, καὶ τοὺς ἐπιμελησομένους αὐτῶν ἱερεῖς καθιστὰς, ἁγνείας τε καὶ θρησκείας καὶ καθαρμοὺς, καὶ τὰς ἄλλας θεραπείας καὶ τιμὰς πάνυ πολλὰς νομοθετῶν, ὅσας οὐθ' Ἑλληνὶς οὔτε βάρβαρος ἔχει πόλις, οὐδ' αἱ μέγιστον ἐπ' εὐσεβείᾳ φρονοῦσαί ποτε. αὐτόν τε τὸν Ῥωμύλον, ὡς κρείττονα γενόμενον ἢ κατὰ τὴν θνητὴν φύσιν, ἱεροῦ κατασκευῇ καὶ θυσίαις διετησίοις ἔταξε Κυρῖνον ἐπονομαζόμενον γεραίρεσθαι. ἔτι γὰρ ἀγνοούντων τὸν ἀφανισμὸν αὐτοῦ Ῥωμαίων, εἴτε κατὰ δαίμονος πρόνοιαν, εἴτε ἐξ ἐπιβουλῆς ἀνθρωπίνης ἐγένετο, παρελθών τις εἰς τὴν ἀγορὰν Ἰούλιος ὄνομα, τῶν ἀπ' Ἀσκανίου, γεωργικὸς ἀνὴρ, καὶ τὸν βίον ἀνεπί-

ληπτος, οἷος μηδὲν ἂν ψεύσασθαι κέρδους ἕνεκα οἰκείου, ἔφη, παραγενόμενος ἐξ ἀγροῦ Ῥωμύλον ἰδεῖν ἀπιόντα ἐκ τῆς πόλεως, ἔχοντα τὰ ὅπλα· καὶ ἐπειδὴ ἐγγὺς ἐγένετο, ἀκοῦσαι ταῦτα αὐτοῦ λέγοντος· „Ἄγ„γελε Ῥωμαίοις Ἰούλιε τὰ παρ' ἐμοῦ, ὅτι μὲ ὁ λαχὼν „ὅτε ἐγεινάμην δαίμων εἰς θεοὺς ἄγεται, τὸν θνητὸν „ἐκπληρώσαντα αἰῶνα· εἰμὶ δὲ Κυρῖνος.“ περιλαβὼν δὲ ἅπασαν τὴν περὶ τὰ θεῖα νομοθεσίαν γραφαῖς, διεῖλεν εἰς ὀκτὼ μοίρας, ὅσαι τῶν ἱερῶν ἦσαν αἱ συμμορίαι.

LXIV. Ἀπέδωκε δὲ μίαν μὲν ἱερουργιῶν διάταξιν τοῖς τριάκοντα Κουρίοσιν, οὓς ἔφην τὰ κοινὰ θύειν ὑπὲρ τῶν φρατριέων ἱερά. τὴν δὲ δευτέραν τοῖς καλουμένοις ὑφ' Ἑλλήνων Στεφανηφόροις, ὑπὸ δὲ Ῥωμαίων Φλάμισιν, οὓς ἐπὶ τῆς φορήσεως τῶν πιλωτῶν τε καὶ στεμμάτων, ἃ καὶ νῦν ἔτι φοροῦσι, φλάμα καλοῦντες, οὕτω προσαγορεύουσι. τὴν δὲ τρίτην τοῖς ἡγεμόσι τῶν Κελερίων, οὓς ἔφην ἱππεῖς τε καὶ πεζοὺς στρατευομένους φύλακας ἀποδείκνυσθαι τῶν βασιλέων· καὶ γαρ οὗτοι τεταγμένας τινὰς ἱερουργίας ἐπετέλουν. τὴν δὲ τετάρτην τοῖς ἐξηγουμένοις τὰ θεόπεμπτα σημεῖα, καὶ διαιροῦσι τίνων ἐστὶ πραγμάτων ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ· οὓς ἀφ' ἑνὸς εἴδους τῆς τέχνης, τοῦ θεωρημάτων, Ῥωμαῖοι καλοῦσιν Αὐγόρας, ἡμεῖς δ' ἂν εἴποιμεν Οἰωνοπόλους, ἁπάσης τῆς μαντικῆς παρ' αὐτοῖς ὄντας ἐπιστήμονας, τῆς τε περὶ τὰ οὐράνια, καὶ τὰ μετάρσια, καὶ τὰ ἐπίγεια. τὴν δὲ πέμπτην ταῖς φυλαττούσαις τὸ ἱερὸν πῦρ παρθένοις, αἳ καλοῦνται πρὸς αὐτῶν ἀπὸ τῆς θεᾶς ἣν θεραπεύουσιν, Ἑστιάδες, αὐτὸς πρῶτος

ἱερὸν ἱδρυσάμενος Ῥωμαίοις Ἑστίας, καὶ παρθένους ἀποδείξας αὐτῇ θυηπόλους· ὑπὲρ ὧν ὀλίγα καὶ αὐτὰ τὰ ἀναγκαιότατα, τῆς ὑποθέσεως ἀπαιτούσης, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ἔστι γὰρ καὶ ζητήσεως ἄξιον, καὶ παρὰ πολλοῖς ζητήσεως ἠξίωται τῶν Ῥωμαϊκῶν συγγραφέων κατὰ τὸν τόπον τοῦτον. ὑπὲρ ὧν οἱ τὰς αἰτίας οὐκ ἐξητακότες καλῶς, εἰκαιοτέρας ἐξηνέγκαντο τὰς γραφάς.

LXV. Τὴν γοῦν ἵδρυσιν τοῦ ἱεροῦ Ῥωμύλῳ τινὲς ἀνατιθέασι, τῶν ἀμηχάνων νομίζοντες εἶναι, πόλεως οἰκιζομένης ὑπ' ἀνδρὸς ἐμπείρου μαντικῆς, μὴ κατασκευασθῆναι πρῶτον Ἑστίαν κοινὴν τῆς πόλεως, καὶ ταῦτα ἐν Ἄλβᾳ τοῦ κτίστου τραφέντος, ἐν ᾗ παλαιὸν τὸ τῆς θεᾶς ταύτης ἱερὸν ἱδρυμένον ἦν, καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ θυηπόλου γενομένης τῇ θεῷ· διαιρούμενοί τε διχῇ τὰ ἱερὰ, καὶ τὰ μὲν αὐτῶν κοινὰ ποιοῦντες καὶ πολιτικὰ, τὰ δὲ συγγενικὰ, δι' ἄμφω δ' αὐτά φασι πολλὴν ἀνάγκην εἶναι τῷ Ῥωμύλῳ ταύτην σέβειν τὴν θεόν. οὔτε γὰρ ἀναγκαιότερον ἀνθρώποις οὐδὲν εἶναι τῆς κοινῆς Ἑστίας, οὔτε τῷ Ῥωμύλῳ κατὰ διαδοχὴν γένους οὐδὲν οἰκειότερον, προγόνων μὲν ὑπάρχοντι τῶν ἐξ Ἰλίου τὰ τῆς θεᾶς ἱερὰ μετενεγκαμένων, μητρὸς δὲ ἱερείας. ἐοίκασι δ' οἱ διὰ ταῦτα τὴν ἵδρυσιν τοῦ ἱεροῦ Ῥωμύλῳ μᾶλλον ἀνατιθέντες ἢ Νομᾷ, τὸ μὲν κοινὸν ὀρθῶς λέγειν, ὅτι πόλεως οἰκιζομένης ἑστίαν πρῶτον ἔδει ἱδρυθῆναι, καὶ ταῦτα ὑπ' ἀνδρὸς οὐκ ἀπείρου τῆς περὶ τὰ θεῖα σοφίας· τὰ δὲ κατὰ μέρος, ὑπέρ τε τῆς κατασκευῆς τοῦ νῦν ὄντος ἱεροῦ, καὶ τῶν θε-

ραπευουσῶν τὴν θεὸν παρθένων, ἠγνοηκέναι. οὔτε γὰρ τὸ χωρίον τοῦτο ἐν ᾧ τὸ ἱερὸν φυλάττεται πῦρ, Ῥωμύλος ἦν ὁ καθιερώσας τῇ θεῷ· μέγα δὲ τούτου τεκμήριον, ὅτι τῆς τετραγώνου καλουμένης Ῥώμης, ἣν ἐκεῖνος ἐτείχισεν, ἐκτός ἐστιν· Ἑστίας δὲ κοινῆς ἱερὸν, ἐν τῷ κρατίστῳ μάλιστα καθιδρύονται τῆς πόλεως ἅπαντες, ἔξω δὲ τοῦ τείχους οὐδείς. οὔτε διὰ παρθένων τὰς θεραπείας κατεστήσατο τῇ θεῷ, μεμνημένος, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τοῦ περὶ τὴν μητέρα πάθους, ᾗ συνέβη θεραπευούσῃ τὴν θεὸν τὴν παρθενίαν ἀποβαλεῖν, οὐχ ἱκανὸς ἐσόμενος, ἐάν τινα τῶν θυηπόλων εὕρῃ διεφθαρμένην, κατὰ τοὺς πατρίους τιμωρήσασθαι νόμους, διὰ τὴν ἐπὶ ταῖς οἰκείαις συμφοραῖς ἀνάμνησιν. διὰ ταῦτα μὲν δὴ κοινὸν ἱερὸν οὐ κατεσκευάσατο τῆς Ἑστίας, οὐδὲ ἱερείας ἔταξεν αὐτῆς παρθένους. ἐν ἑκάστῃ δὲ τῶν τριάκοντα φρατριῶν ἱδρυσάμενος ἑστίαν, ἐφ᾽ ἧς ἔθυον οἱ φρατριεῖς, θυηπόλους αὐτῶν ἐποίησε τοὺς τῶν κουριῶν ἡγεμόνας, τὰ παρ᾽ Ἕλλησιν ἔθη μιμησάμενος, ἃ παρὰ ταῖς ἀρχαιοτάταις τῶν πόλεων ἔτι γίγνεται. τά γέ τοι καλούμενα πρυτανεῖα παρ᾽ αὐτοῖς ἐστιν ἱερὰ, καὶ θεραπεύεται πρὸς τῶν ἐχόντων τὸ μέγιστον ἐν ταῖς πόλεσι κράτος.

LXVI. Νομᾶς δὲ τὴν ἀρχὴν παραλαβὼν τὰς μὲν ἰδίας οὐκ ἐκίνησε τῶν φρατριῶν ἑστίας, κοινὴν δὲ κατεστήσατο πάντων μίαν, ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ τε Καπιτωλίου καὶ τοῦ Παλατίου χωρίῳ, συμπεπολισμένων ἤδη τῶν λόφων ἑνὶ περιβόλῳ, καὶ μέσης ἀμφοῖν οὔσης τῆς ἀγορᾶς, ἐν ᾗ κατεσκεύασται τὸ ἱερόν· τήν τε φυλακὴν τῶν ἱερῶν, κατὰ τὸν πάτριον

τῶν Λατίνων νόμον, διὰ παρθένων ἐνομοθέτησε γενέσθαι· ἔχει δέ τινας ἀπορίας καὶ τὸ φυλαττόμενον ἐν τῷ ἱερῷ τί δήποτέ ἐστι, καὶ διὰ τί πρόσκειται παρθένοις. τινὲς μὲν οὖν οὐδὲν ἔξω τοῦ φανεροῦ πυρὸς εἶναί φασι τὸ τηρούμενον· τὴν δὲ φυλακὴν αὐτοῦ παρθένοις ἀνακεῖσθαι μᾶλλον ἢ ἀνδράσι ποιοῦνται κατὰ τὸ εἰκός, ὅτι πῦρ μὲν ἀμίαντον, παρθένος δ' ἄφθαρτον· τῷ δ' ἁγνοτάτῳ τῶν θείων τὸ καθαρώτατον τῶν θνητῶν φίλον. Ἑστίᾳ δὲ ἀνακεῖσθαι τὸ πῦρ νομίζουσιν, ὅτι γῆ τε οὖσα ἡ θεός, καὶ τὸν μέσον κατέχουσα τοῦ κόσμου τόπον, τὰς ἀνάψεις τοῦ μεταρσίου ποιεῖται πυρὸς ἀφ' ἑαυτῆς. εἰσὶ δέ τινες οἵ φασιν ἔξω τοῦ πυρὸς ἀπόῤῥητα τοῖς πολλοῖς ἱερὰ κεῖσθαί τινα ἐν τῷ τεμένει τῆς θεᾶς, ὧν οἵ τε ἱεροφάνται τὴν γνῶσιν ἔχουσι καὶ αἱ παρθένοι, τεκμήριον οὐ μικρὸν παρεχόμενοι τοῦ λόγου τὸ συμβὰν περὶ τὴν ἔμπρησιν τοῦ ἱεροῦ κατὰ τὸν Φοινικὸν πόλεμον, τὸν πρῶτον συστάντα Ῥωμαίοις πρὸς Καρχηδονίους περὶ Σικελίας. ἐμπρησθέντος γὰρ τοῦ τεμένους, καὶ τῶν παρθένων φευγουσῶν ἐκ τοῦ πυρός, τῶν ἱεροφαντῶν τις Λεύκιος Καικίλιος ὁ καλούμενος Μέτελλος, ἀνὴρ ὑπατικός, ὁ τὸν ἀοίδιμον ἐκ Σικελίας ἀπὸ Καρχηδονίων καταγαγὼν ὀκτὼ καὶ τριάκοντα καὶ ἑκατὸν ἐλεφάντων θρίαμβον, ὑπεριδὼν τῆς ἰδίας ἀσφαλείας τοῦ κοινῇ συμφέροντος ἕνεκα, παρεκινδύνευσεν εἰς τὰ καιόμενα βιάσασθαι, καὶ καταλειφθέντα ὑπὸ τῶν παρθένων ἁρπάσας ἱερὰ διέσωσεν ἐκ τοῦ πυρός· ἐφ' ᾧ τιμὰς παρὰ τῆς πόλεως ἐξηνέγκατο μεγάλας, ὡς ἡ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ

τῆς ἐν Καπιτωλίῳ γινομένης ἐπιγραφὴ μαρτυρεῖ, τοῦτο δὴ λαβόντες ὁμολογούμενον, ἐπισυνάπτουσιν αὐτοὶ στοχασμούς τινας ἰδίους. οἱ μὲν, ἐκ τῶν ἐν Σαμοθρᾴκῃ λέγοντες ἱερῶν μοῖραν εἶναι τῷ Αἰνείᾳ φυλαττομένην τὴν ἐνθάδε. Δαρδάνου μὲν εἰς τὴν ὑφ' ἑαυτοῦ κτισθεῖσαν πόλιν ἐκ τῆς νήσου τὰ ἱερὰ μετενεγκαμένου· Αἰνείου δὲ, ὅτε ἔφυγεν ἐκ τῆς Τρῳάδος, ἅμα τοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτα κομίσαντος εἰς Ἰταλίαν. οἱ δὲ, τὸ διοπετὲς Παλλάδιον ἀποφαίνοντες εἶναι τὸ παρὰ Ἰλιεῦσι γενόμενον, ὡς Αἰνείου κομίσαντος δι' ἐμπειρίαν, Ἀχαιῶν δὲ τὸ μίμημα αὐτοῦ λαβόντων κλοπῇ· περὶ οὗ πολλοὶ σφόδρα εἴρηνται ποιηταῖς τε καὶ συγγραφεῦσι λόγοι. ἐγὼ δὲ τὸ μὲν εἶναί τινα τοῖς πολλοῖς ἄδηλα ἱερὰ φυλαττόμενα ὑπὸ τῶν παρθένων, καὶ οὐ τὸ πῦρ μόνον, ἐκ πολλῶν πάνυ καταλαμβάνομαι· τίνα δὲ ταῦτ' ἔστιν οὐκ ἀξιῶ πολυπραγμονεῖν οὔτε ἐμαυτὸν, οὔτε ἄλλον οὐδένα τῶν βουλομένων τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ὅσια τηρεῖν.

LXVII. Αἱ δὲ θεραπεύουσαι τὴν θεὸν παρθένοι τέτταρες μὲν ἦσαν κατ' ἀρχὰς, τῶν βασιλέων αὐτὰς αἱρουμένων ἐν οἷς κατεστήσατο δικαίοις ὁ Νομᾶς· ὕστερον δὲ, διὰ πλῆθος τῶν ἱερουργιῶν ἃς ἐπιτελοῦσιν, ἓξ γενόμεναι μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς διαμένουσι χρόνου, δίαιταν ἔχουσαι παρὰ τῇ θεῷ, ἔνθα δι' ἡμέρας μὲν οὐδεὶς ἀπείργεται τῶν βουλομένων εἰσιέναι· νύκτωρ δὲ οὐδενὶ τῶν ἀῤῥένων ἐναυλίσασθαι θέμις. χρόνον δὲ τριακονταετῆ μένειν αὐτὰς ἀναγκαῖον ἁγνὰς γάμων, θυηπολούσας τε καὶ τὰ ἄλλα θρησκευούσας κατὰ νόμον· ἐν ᾧ δέκα μὲν

ἔτη μανθάνειν αὐτὰς ἔδει· δέκα δέ, τελεῖν τὰ ἱερά· τὰ δὲ λοιπὰ ἔτη, διδάσκειν ἑτέρας. ἐκπληρωθείσης δὲ τῆς τριακονταετίας, οὐδὲν ἦν τὸ κωλῦσον τὰς βουλομένας ἀποθείσας τά τε στέμματα καὶ τὰ λοιπὰ παράσημα τῆς ἱερωσύνης γαμεῖσθαι. καὶ ἐποίησάν τινες τοῦτο πάνυ ὀλίγαι, αἷς ἄζηλοι συνέβησαν αἱ τελευταὶ τῶν βίων, καὶ οὐ πάνυ εὐτυχεῖς· ὥστε δι' οἰωνοῦ λαμβάνουσαι τὰς ἐκείνων συμφορὰς αἱ λοιπαί, παρθένοι μένουσι παρὰ τῇ θεῷ μέχρι θανάτου· τότε δὲ εἰς τὸν τῆς ἐκλιπούσης ἀριθμὸν ἑτέρα πάλιν ὑπὸ τῶν ἱεροφαντῶν ἀπεδείκνυτο. τιμαὶ δὲ αὐταῖς ἀποδέδονται παρὰ τῆς πόλεως πολλαὶ καὶ καλαί, δι' ἃς οὔτε παίδων ἐστὶν αὐταῖς πόθος οὔτε γάμων· τιμωρίαι τε ἐπὶ τοῖς ἁμαρτανομένοις κεῖνται μεγάλαι, ὧν ἐξετασταί τε καὶ κολασταὶ κατὰ νόμον εἰσὶν οἱ ἱεροφάνται, τὰς μὲν ἄλλό τι τῶν ἐλαττόνων ἁμαρτανούσας ῥάβδοις μαστιγοῦντες, τὰς δὲ φθαρείσας αἰσχίστῳ τε καὶ ἐλεεινοτάτῳ παραδιδόντες θανάτῳ· ζῶσαι γὰρ ἔτι πομπεύουσιν ἐπὶ κλίνης φερόμεναι τὴν ἀποδεδειγμένην τοῖς νεκροῖς ἐκφοράν, ἀνακλαιομένων αὐτὰς καὶ προπεμπόντων φίλων τε καὶ συγγενῶν· κομισθεῖσαι δὲ μέχρι τῆς Κολλίνης πύλης ἐντὸς τοῦ τείχους εἰς σηκὸν ὑπὸ γῆν κατεσκευασμένον ἅμα τοῖς ἐνταφίοις κόσμοις τίθενται, καὶ οὔτ' ἐπιστήματος, οὔτ' ἐναγισμῶν, οὔτε ἄλλου τῶν νομίμων οὐδενὸς τυγχάνουσι. πολλὰ μὲν οὖν καὶ ἄλλα δοκεῖ μηνύματα εἶναι τῆς οὐχ ὁσίως ὑπηρετούσης τοῖς ἱεροῖς, μάλιστα δὲ ἡ σβέσις τοῦ πυρός, ἣν ὑπὲρ ἅπαντα τὰ δεινὰ Ῥωμαῖοι δεδοίκασιν, ἀφανισμοῦ

τῆς πόλεως σημεῖον ὑπολαμβάνοντες, ἀφ᾽ ἧς ποτ᾽ ἂν αἰτίας γένηται· καὶ πολλαῖς αὐτὸ θεραπείαις ἐξιλασκόμενοι κατάγουσι πάλιν εἰς τὸ ἱερόν· ὑπὲρ ὧν κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν ἐρῶ.

LXVIII. Πάνυ δ᾽ ἄξιον καὶ τὴν ἐπιφάνειαν ἱστορῆσαι τῆς θεᾶς, ἣν ἐπεδείξατο ταῖς ἀδίκως ἐγκληθείσαις παρθένοις. πεπίστευται γὰρ ὑπὸ Ῥωμαίων, εἰ καὶ παράδοξά ἐστι, καὶ πολὺν πεποίηνται λόγον ὑπὲρ αὐτῶν οἱ συγγραφεῖς. ὅσοι μὲν οὖν τὰς ἀθέους ἀσκοῦσι φιλοσοφίας, εἰ δὴ καὶ φιλοσοφίας αὐτὰς δεῖ καλεῖν, ἁπάσας διασύροντες τὰς ἐπιφανείας τῶν θεῶν τὰς παρ᾽ Ἕλλησιν ἢ βαρβάροις γενομένας, καὶ ταύτας εἰς γέλωτα πολὺν ἄξουσι τὰς ἱστορίας, ἀλαζονείαις ἀνθρωπίναις αὐτὰς ἀνατιθέντες, ὡς οὐδενὶ θεῶν μέλον ἀνθρώπων οὐδενός ὅσοι δ᾽ οὐκ ἀπολύουσι τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιμελείας τοὺς θεούς, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀγαθοῖς εὐμενεῖς εἶναι νομίζουσι, καὶ τοῖς κακοῖς δυσμενεῖς, διὰ πολλῆς ἐληλυθότες ἱστορίας, οὐδὲ ταύτας ὑπολήψονται τὰς ἐπιφανείας ἀπίστους. λέγεται. δήποτε τοῦ πυρὸς ἐκλιπόντος δι᾽ ὀλιγωρίαν τινὰ τῆς τότε αὐτὸ φυλαττούσης Αἰμιλίας, ἑτέρᾳ παρθένῳ τῶν νεωστὶ κατειλεγμένων καὶ ἄρτι μανθανουσῶν παραδούσης τὴν ἐπιμέλειαν, ταραχὴ πολλὴ γενέσθαι κατὰ τὴν πόλιν ὅλην, καὶ ζήτησις παρὰ τῶν ἱεροφαντῶν μή τι μίασμα περὶ τὸ πῦρ τῆς ἱερείας ἐτύγχανε γεγονός· ἔνθα δή φασι τὴν Αἰμιλίαν ἀναίτιον μὲν οὖσαν, ἀπορουμένην δ᾽ ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι, παρόντων τῶν ἱερέων καὶ τῶν ἄλλων παρθένων, τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν

βωμὸν ἐκτείνασαν εἰπεῖν· „Ἑστία τῆς Ῥωμαίων „πόλεως φύλαξ, εἰ μὲν ὁσίως καὶ δικαίως τετέλεκά „σοι τὰ ἱερὰ χρόνον ὀλίγῳ δέοντα τριακονταετοῦς, „καὶ ψυχὴν ἔχουσα καθαρὰν καὶ σῶμα ἁγνὸν, ἐπι„φάνηθί μοι καὶ βοήθησόν γε, καὶ μὴ περιΐδῃς „τὴν σεαυτῆς ἱέρειαν οἴκτιστον μόρον ἀποθανεῖν· „εἰ δὲ ἀνόσιόν τι πέπρακταί μοι, ταῖς ἐμαῖς τιμωρί„αις τὸ τῆς πόλεως ἄγος ἀφάνισαι.“ ταῦτ' εἰποῦσαν καὶ περιῤῥήξασαν ἀπὸ τῆς καρπασίνης ἐσθῆτος, ἣν ἔτυχεν ἐνδεδυκυῖα, βαλεῖν τὸν τελαμῶνα ἐπὶ τὸν βωμόν· μετὰ δὲ τὴν εὐχὴν λέγουσιν ἐκ τῆς κατεψυγμένης πρὸ πολλοῦ, καὶ οὐδένα φυλαττούσης σπινθῆρα τέφρας ἀναλάμψαι φλόγα πολλὴν διὰ τῆς καρπάσου, ὥστε μηδὲν ἔτι δεῆσαι τῇ πόλει μήτε ἁγνισμῶν μήτε νέου πυρός.

LXIX. Ἔτι δὲ τούτου θαυμασιώτερόν ἐστι καὶ μύθῳ μᾶλλον ἐοικὸς ὃ μέλλω λέγειν. κατηγορῆσαί τινά φασιν ἀδίκως μιᾶς τῶν παρθένων τῶν ἱερῶν Τυκίας ὄνομα, ἀφανισμὸν μὲν πυρὸς οὐκ ἔχοντα προφέρειν, ἄλλας δέ τινας ἐξ εἰκότων τεκμηρίων καὶ μαρτυριῶν ἀποδείξεις φέροντα οὐκ ἀληθεῖς· κελευσθεῖσαν δ' ἀπολογεῖσθαι τὴν παρθένον τοῦτο μόνον εἰπεῖν, ὅτι τοῖς ἔργοις ἀπολύσεται τὰς διαβολάς· ταῦτα δ' εἰποῦσαν καὶ τὴν θεὸν ἐπικαλεσαμένην ἡγεμόνα τῆς ὁδοῦ γενέσθαι, προάγειν ἐπὶ τὸν Τίβεριν, ἐπιτρεψάντων μὲν αὐτῇ τῶν ἱεροφαντῶν, τοῦ δὲ κατὰ τὴν πόλιν ὄχλου συμπροπέμποντος· γενομένην δὲ τοῦ ποταμοῦ πλησίον τὸ παροιμιαζόμενον ἐν τοῖς πρώτοις τῶν ἀδυνάτων τόλμημα ὑπο-

μεῖναι, ἀρυσαμένην ἐκ τοῦ ποταμοῦ κενῷ κοσκίνῳ, καὶ μέχρι τῆς ἀγορᾶς ἐνέγκασαν παρὰ πόδας τῶν ἱεροφαντῶν ἐξερεῦξαι τὸ ὕδωρ. καὶ μετὰ ταῦτά φασι τὸν κατήγορον αὐτῆς, πολλῆς ζητήσεως γενομένης, μήτε ζῶντα εὑρεθῆναι μήτε νεκρόν. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τῶν ἐπιφανειῶν τῆς θεᾶς ἔχων ἔτι πολλὰ λέγειν, καὶ ταῦτα ἱκανὰ εἰρῆσθαι νομίζω.

LXX. Ἕκτη δὲ μοῖρα τῆς περὶ τὰ θεῖα νομοθεσίας ἦν ἡ προςνεμηθεῖσα τοῖς καλουμένοις ὑπὸ Ῥωμαίων Σαλίοις, οὓς αὐτὸς ὁ Νομᾶς ἀπέδειξεν ἐκ τῶν πατρικίων, δώδεκα τοὺς εὐπρεπεστάτους ἐπιλεξάμενος νέους, ὧν ἐν Παλατίῳ κεῖται τὰ ἱερά, καὶ αὐτοὶ καλοῦνται Παλατῖνοι. οἱ μὲν γὰρ Ἀγωναλεῖς, ὑπὸ δέ τινων καλούμενοι Κολλῖνοι σάλιοι, ὧν τὸ ἱεροφυλάκιόν ἐστιν ἐπὶ τοῦ Κολλίνου λόφου, μετὰ Νομᾶν ἀπεδείχθησαν ὑπὸ βασιλέως Ὀστιλλίου, κατ' εὐχὴν ἣν ἐν τῷ πρὸς Σαβίνους εὔξατο πολέμῳ. οὗτοι πάντες οἱ σάλιοι χορευταί τινές εἰσι καὶ ὑμνηταὶ τῶν ἐνοπλίων θεῶν. ἑορτὴ δ' αὐτῶν ἐστι περὶ τὰ Παναθήναια, τῷ καλουμένῳ Μαρτίῳ μηνί, δημοτελὴς ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀγομένη, ἐν αἷς διὰ τῆς πόλεως ἄγουσι τοὺς χοροὺς εἴς τε τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ Καπιτώλιον, καὶ πολλοὺς ἄλλους ἰδίους τε καὶ δημοσίους τόπους, χιτῶνας ποικίλους χαλκέαις μίτραις κατεζωσμένοι, καὶ τηβέννας ἐμπεπορπημένοι περιπορφύρους φοινικοπαρύφους, ἃς καλοῦσι τραβέας· ἔστι δ' ἐπιχώριος αὕτη Ῥωμαίοις ἐσθὴς ἐν τοῖς πάνυ τιμίοις· καὶ τοὺς καλουμένους ἄπικας ἐπικείμενοι ταῖς κεφαλαῖς, πίλους ὑψηλοὺς εἰς σχῆ-

μα συναγομένους κωνοειδὲς, οὓς Ἕλληνες προσαγορεύουσι κυρβασίας. παρέζωσται δ' ἕκαστος αὐτῶν ξίφος. καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ χειρὶ λόγχην ἢ ῥάβδον, ἤ τι τοιοῦθ' ἕτερον κρατεῖ· τῇ δ' εὐωνύμῳ κατέχει πέλτην Θρᾳκίαν· ἡ δ' ἐστὶ ῥαβδοειδεῖ θυρεῷ στενωτέρους ἔχοντι τοὺς λαγόνας ἐμφερὴς, οἵας λέγονται φέρειν οἱ τὰ Κουρήτων παρ' Ἕλλησιν ἐπιτελοῦντες ἱερά. καί εἰσιν οἱ σάλιοι, κατὰ γοῦν τὴν ἐμὴν γνῶσιν, Ἑλληνικῷ μεθερμηνευθέντες ὀνόματι Κούρητες, ὑφ' ἡμῶν μὲν ἀπὸ τῆς ἡλικίας οὕτως ὠνομασμένοι παρὰ τοὺς κούρους· ὑπὸ δὲ Ῥωμαίων, ἀπὸ τῆς συντόνου κινήσεως. τὸ γὰρ ἐξάλλεσθαί τε καὶ πηδᾷν σαλῖρε ὑπ' αὐτῶν λέγεται. ἀπὸ δὲ τῆς αὐτῆς αἰτίας καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὀρχηστὰς, ἐπεὶ κἀν τούτοις πολὺ τὸ χόρευμα καὶ σκίρτημα ἔνεστι, παραγαγόντες ἀπὸ τῶν σαλίων τοὔνομα, σαλίτωρας καλοῦσιν. εἰ δὲ ὀρθῶς ὑπείληφα ταύτην αὐτοῖς τὴν προσηγορίαν ἀποδιδοὺς, ἐκ τῶν γινομένων ὑπ' αὐτῶν ὁ βουλόμενος συμβαλεῖ. κινοῦνται γὰρ πρὸς αὐλὸν ἐν ῥυθμῷ τὰς ἐνοπλίους κινήσεις, τοτὲ μὲν ὁμοῦ, τοτὲ δὲ παραλλὰξ, καὶ πατρίους τινὰς ὕμνους ᾄδουσιν ἅμα ταῖς χορείαις. χορείαν δὲ καὶ κίνησιν ἐνόπλιον καὶ τὸν ἐν ταῖς ἀσπίσιν ἀποτελούμενον ὑπὸ τῶν ἐγχειριδίων ψόφον, εἴ τι δεῖ τοῖς ἀρχαίοις τεκμηριοῦσθαι λόγοις, Κούρητες ἦσαν οἱ πρῶτοι καταστησάμενοι. τὸν δὲ περὶ αὐτῶν μῦθον οὐδὲν δέομαι πρὸς εἰδότας ὀλίγου δεῖν πάντας γράφειν.

LXXI. Ἐν δὲ ταῖς πέλταις, ἃς οἵ τε σάλιοι

φοροῦσι, καὶ ἃς ὑπηρέται τινὲς αὐτῶν ἠρτημένας ἀπὸ κανόνων κομίζουσι, πολλαῖς πάνυ οὔσαις, μίαν εἶναι λέγουσι διοπετῆ· εὑρεθῆναι δ' αὐτήν φασιν ἐν τοῖς βασιλείοις τοῦ Νομᾶ, μηδενὸς ἀνθρώπων εἰσενέγκαντος, μηδ' ἐγνωσμένου πρότερον ἐν Ἰταλοῖς τοιούτου σχήματος. ἐξ ὧν ἀμφοτέρων ὑπολαβεῖν Ῥωμαίους θεόπεμπτον εἶναι τὸ ὅπλον·. βουληθέντα δὲ τὸν Νομᾶν τιμᾶσθαί τε αὐτὸ φερόμενον ὑπὸ τῶν κρατίστων νέων ἐν ἱεραῖς ἡμέραις ἀνὰ τὴν πόλιν, καὶ θυσιῶν ἐπετείων τυγχάνειν, δεδοικότα δὲ ἐπιβουλὰς τὰς ἀπ' ἐχθρῶν καὶ ἀφανισμὸν αὐτοῦ κλοπαῖον, ὅπλα λέγουσι πολλὰ κατασκευάσασθαι τῷ διοπετεῖ παραπλήσια, Μαμορίου τινὸς τὸ ἔργον δημιουργοῦ ἀναδεξαμένου, ὥστε ἄσημον γενέσθαι καὶ δυσδιάγνωστον τοῖς μέλλουσιν ἐπιβουλεύειν τὴν τοῦ θεοπέμπτου φύσιν, διὰ τὴν ἀπαράλλακτον τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων ὁμοιότητα. ἐπιχώριον δὲ Ῥωμαίοις καὶ πάνυ τίμιον ὁ κουρητισμός, ὡς ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων ἐγὼ συμβάλλομαι, μάλιστα δ' ἐκ τῶν περὶ τὰς πομπὰς τάς τε ἐν ἱπποδρόμῳ καὶ τὰς ἐν τοῖς θεάτροις γινομένων. ἐν ἁπάσαις γὰρ αὐταῖς πρόσηβοι κοῦροι χιτωνίσκους ἐνδεδυκότες ἐκπρεπεῖς, κράνη τε καὶ ξίφη καὶ πάρμας ἔχοντες στοιχηδὸν πορεύονται· καί εἰσιν οὗτοι τῆς πομπῆς ἡγεμόνες, καλούμενοι πρὸς αὐτῶν ἐπὶ τῆς παιδιᾶς τῆς ὑπὸ Λυδῶν ἐξευρῆσθαι δοκούσης Λυδίωνες, εἰκόνες, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τῶν σαλίων· ἐπεὶ τῶν γε Κουρητικῶν οὐδὲν ὥσπερ οἱ σάλιοι δρῶσιν, οὔτ' ἐν ὕμνοις, οὔτ' ἐν ὀρχήσει. ἐχρῆν δὲ αὐτοὺς ἐλευθέ-

ρους τε εἶναι καὶ αὐθιγενεῖς, καὶ ἀμφιθαλεῖς· οἱ δ' εἰσὶν ἐξ ὁποιασδήποτε τύχης. τί γὰρ δεῖ τὰ πλείω περὶ αὐτῶν γράφειν;

LXXII. Ἡ δ' ἑβδόμη μοῖρα τῆς ἱερᾶς νομοθεσίας τῷ συστήματι προσετέθη τῶν καλουμένων Φετιαλίων. οὗτοι δ' ἂν εἴησαν, κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν καλούμενοι διάλεκτον, εἰρηνοδίκαι. εἰσὶ δ' ἐκ τῶν ἀρίστων οἴκων ἄνδρες ἐπίλεκτοι, διὰ παντὸς ἱερωμένοι τοῦ βίου, Νομᾶ τοῦ βασιλέως πρώτου καὶ τοῦτο Ῥωμαίοις τὸ ἱερὸν ἀρχεῖον καταστησαμένου· εἰ μέντοι παρὰ τῶν καλουμένων Ἐβικλῶν τὸ παράδειγμα ἔλαβεν, ὥσπερ οἴονταί τινες, ἢ παρὰ τῆς Ἀρδεατῶν πόλεως, ὡς γράφει Γέλλιος, οὐκ ἔχω λέγειν· ἀπόχρη δέ μοι τοσοῦτον μόνον εἰπεῖν, ὅτι πρὸ τῆς Νομᾶ ἀρχῆς οὔπω τὸ τῶν εἰρηνοδικῶν σύστημα παρὰ Ῥωμαίοις ἦν. κατεστήσατο δ' αὐτὸ Νομᾶς ὅτε Φιδηνάταις ἔμελλε πολεμεῖν, ληστείας καὶ καταδρομὰς τῆς χώρας αὐτοῦ ποιησαμένοις, εἰ μὴ βούλοιντο συμβῆναι δίχα πολέμου πρὸς αὐτὸν, ὅπερ εἰς ἀνάγκην καταστάντες ἐποίησαν. οἴομαι δ', ἐπειδήπερ οὐκ ἔστιν ἐπιχώριον Ἕλλησι τὸ περὶ τοὺς εἰρηνοδίκας ἀρχεῖον, ἀναγκαῖον εἶναί μοι πόσων καὶ πηλίκων ἐστὶ πραγμάτων κύριον διελθεῖν, ἵνα τοῖς ἀγνοοῦσι τὴν Ῥωμαίων εὐσέβειαν, ἣν οἱ ἄνδρες ἐπετήδευον, μὴ παράδοξον φανῇ τὸ πάντας αὐτοῖς τὸ κάλλιστον λαβεῖν τοὺς πολέμους τέλος. ἁπάντων γὰρ αὐτῶν τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ὑποθέσεις εὐσεβεστάτας φανήσονται ποιησάμενοι, καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα τοὺς θεοὺς ἐσχηκότες ἐν τοῖς κινδύνοις εὐμενεῖς·

ἅπαντα μὲν οὖν ὅσα ἀνάκειται τούτοις τοῖς εἰρηνοδίκαις ἐπελθεῖν διὰ τὸ πλῆθος οὐ ῥάδιον, κεφαλαιώδει δ' ὑπογραφῇ δηλῶσαι τοιάδε ἐστί· φυλάττειν ἵνα μηδένα Ῥωμαῖοι πόλεμον ἐξενέγκωσι κατὰ μιᾶς ἐνσπόνδου πόλεως ἄδικον. ἀρξάντων δὲ παρασπονδεῖν εἰς αὐτοὺς ἑτέρων, πρεσβεύεσθαί τε καὶ τὰ δίκαια αἰτεῖν πρῶτον λόγῳ· ἐὰν δὲ μὴ πείθωνται τοῖς ἀξιουμένοις, τότ' ἐπικυροῦν τὸν πόλεμον. ὁμοίως δὲ κἂν ἀδικεῖσθαί τινες ὑπὸ Ῥωμαίων ἔνσπονδοι λέγοντες τὰ δίκαια αἰτῶσι, τούτους διαγινώσκειν τοὺς ἄνδρας εἴ τι πεπόνθασιν ἔκσπονδον· καὶ ἐὰν δόξωσι τὰ προσήκοντα ἐγκαλεῖν, τοὺς ἐνόχους ταῖς αἰτίαις συλλαβόντας ἐκδότους τοῖς ἀδικηθεῖσι παραδιδόναι· τὰ δὲ περὶ τοὺς πρεσβευτὰς ἀδικήματα δικάζειν, καὶ τὰ περὶ τὰς συνθήκας ὅσια φυλάττειν· εἰρήνην τε ποιεῖσθαι, καὶ γεγενημένην, ἐὰν μὴ κατὰ τοὺς ἱεροὺς δόξῃ πεπρᾶχθαι νόμους, ἀκυροῦν· καὶ τὰς τῶν στρατηγῶν παρανομίας, ὅσαι περί τε ὅρκους καὶ σπονδὰς ἐπιτελοῦνται, διαγινώσκοντας ἀφοσιοῦσθαι· περὶ ὧν κατὰ τοὺς οἰκείους καιροὺς ποιήσομαι τὸν λόγον. τὰ δὲ περὶ τὰς ἐπικηρυκείας ὑπ' αὐτῶν γινόμενα, ὅταν δόξασαν ἀδικεῖν πόλιν αἰτοῖεν δίκας· ἄξιον γὰρ μηδὲ ταῦτ' ἀγνοεῖν, κατὰ πολλὴν φροντίδα τῶν ὁσίων καὶ δικαίων γινόμενα· τοιαῦτα παρέλαβον. εἷς μὲν ἐκ τῶν εἰρηνοδικῶν, ὃν οἱ λοιποὶ προχειρίσαιντο, κεκοσμημένος ἐσθῆτι καὶ φορήμασιν ἱεροῖς, ἵνα διάδηλος ᾖ παρὰ τοὺς ἄλλους, εἰς τὴν τῶν ἀδικούντων παρεγίνετο πόλιν· ἐπιστὰς δὲ τοῖς ὁρίοις, τόν

τε Δία καὶ τοὺς ἄλλους ἐπεκαλεῖτο θεούς, μαρτυρούμενος ὅτι δίκας αἰτῶν ἥκει περὶ τῆς Ῥωμαίων πόλεως· ἔπειτα ὀμόσας ὅτι πρὸς ἀδικοῦσαν ἔρχεται πόλιν, καὶ ἀρὰς τὰς μεγίστας εἰ ψεύδοιτο ἐπαρασάμενος ἑαυτῷ τε καὶ τῇ πόλει, τότε ἐντὸς ᾔει τῶν ὅρων· ἔπειτα ὅτῳ πρώτῳ περιτύχοι, τοῦτον ἐπιμαρτυράμενος, εἴτε τῶν ἀγροίκων εἴτε τῶν πολιτικῶν εἴη, καὶ τὰς αὐτὰς προσθεὶς ἀράς, πρὸς τὴν πόλιν ᾤχετο· κᾆτα πρὶν εἰς τὴν πόλιν παρελθεῖν, τὸν πυλωρὸν ἢ τὸν πρῶτον ἀπαντήσαντα ἐν ταῖς πύλαις τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπιμαρτυράμενος, εἰς τὴν ἀγορὰν προῄει· ἐκεῖ δὲ καταστάς, τοῖς ἐν τέλει περὶ ὧν ἥκοι διελέγετο, πανταχῇ τούς τε ὅρκους καὶ τὰς ἀρὰς προστιθείς. εἰ μὲν οὖν ὑπέχοιεν τὰς δίκας, παραδιδόντες τοὺς ἐν ταῖς αἰτίαις, ἀπῄει τοὺς ἄνδρας ἀπάγων φίλος τε ἤδη γεγονὼς καὶ παρὰ φίλων· εἰ δὲ χρόνον εἰς βουλὴν αἰτήσαιντο, δέκα διδοὺς ἡμέρας παρεγίνετο πάλιν, καὶ μέχρι τῆς αἰτήσεως ἀνεδέχετο. διελθουσῶν δὲ τῶν τριάκοντα ἡμερῶν, εἰ μὴ παρεῖχεν αὐτῷ τὰ δίκαια ἡ πόλις, ἐπικαλεσάμενος τούς τε οὐρανίους καὶ καταχθονίους θεοὺς ἀπῄει, τοσοῦτον μόνον εἰπὼν ὅτι βουλεύσεται περὶ αὐτῶν ἡ Ῥωμαίων πόλις ἐφ᾽ ἡσυχίας. καὶ μετὰ τοῦτο ἀπέφαινεν εἰς τὴν βουλὴν ἅμα τοῖς ἄλλοις εἰρηνοδίκαις παραγενόμενος, ὅτι πέπρακται πᾶν αὐτοῖς ὅσον ἦν ὅσιον ἐκ τῶν ἱερῶν νόμων· καὶ εἰ βούλοιντο ψηφίζεσθαι πόλεμον, οὐδὲν ἔσται τὸ κωλῦσον ἀπὸ θεῶν. εἰ δέ τι μὴ γένοιτο τούτων, οὔτε ἡ βουλὴ κυρία ἦν ἐπιψηφίζεσθαι πόλεμον, οὔτε ὁ

δῆμος. περὶ μὲν οὖν τῶν εἰρηνοδικῶν τοσαῦτα παρελάβομεν.

LXXIII. Τελευταῖος δ' ἦν τῆς Νομᾶ παρατάξεως μερισμὸς ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, ὃν ἔλαχον οἱ τὴν μεγίστην παρὰ Ῥωμαίοις ἱερατείαν καὶ ἐξουσίαν ἔχοντες. οὗτοι κατὰ μὲν τὴν αὑτῶν διάλεκτον ἐφ' ἑνὸς τῶν ἔργων ὃ πράττουσιν, ἐπισκευάζοντες τὴν ξυλίνην γέφυραν, Ποντίφικες προσαγορεύονται· εἰσὶ δὲ τῶν μεγίστων πραγμάτων κύριοι. καὶ γὰρ δικάζουσιν οὗτοι τὰς ἱερὰς δίκας ἁπάσας ἰδιώταις τε καὶ ἄρχουσι καὶ λειτουργοῖς θεῶν· καὶ νομοθετοῦσιν ὅσα τῶν ἱερῶν ἄγραφα ὄντα καὶ ἀνέθιστα, κρίνοντες ἃ ἂν ἐπιτήδεια τυγχάνειν αὐτοῖς φανείη νόμων τε καὶ ἐθισμῶν· τάς τε ἀρχὰς ἁπάσας ὅσαις θυσία τε καὶ θεραπεία θεῶν ἀνάκειται, καὶ τοὺς ἱερεῖς ἅπαντας ἐξετάζουσιν· ὑπηρέτας τε αὐτῶν καὶ λειτουργούς, οἷς χρῶνται πρὸς τὰ ἱερὰ, οὗτοι φυλάττουσι μηδὲν ἐξαμαρτάνειν παρὰ τοὺς ἱεροὺς νόμους· τοῖς τε ἰδιώταις ὁπόσοι μὴ ἴσασι τοὺς περὶ τὰ θεῖα ἢ δαιμόνια σεβασμοὺς, ἐξηγηταὶ γίνονται καὶ προφῆται· καὶ εἴ τινας αἴσθωνται μὴ πειθομένους ταῖς ἐπιταγαῖς αὐτῶν, ζημιοῦσι πρὸς ἕκαστον χρῆμα ὁρῶντες· εἰσί τε ἀνυπεύθυνοι πάσης δίκης τε καὶ ζημίας, οὔτε βουλῇ λόγον ἀποδιδόντες οὔτε δήμῳ. περὶ οὖν τῶν ἱερέων τῶνδε, εἴτε βούλεταί τις αὐτοὺς ἱεροδιδασκάλους καλεῖν, εἴτε ἱερονόμους, εἴτε ἱεροφύλακας, εἴτε, ὡς ἡμεῖς ἀξιοῦμεν, ἱεροφάντας, οὐχ ἁμαρτήσεται τοῦ ἀληθοῦς. ἐκλιπόντος δέ τινος αὐτῶν τὸν βίον, ἕτερος εἰς τὸν ἐκείνου καθίστατο

τόπον, οὐχ ὑπὸ τοῦ δήμου αἱρεθεὶς, ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων, ὃς ἂν ἐπιτηδειότατος εἶναι ἐδόκει τῶν πολιτῶν. παραλαμβάνει δὲ τὴν ἱερατείαν ὁ δοκιμασθεὶς, ἐὰν εὔορνιθες τύχωσιν οἰωνοὶ γενόμενοι. τὰ μὲν δὴ περὶ τοῦ θείου νομοθετηθέντα ὑπὸ τοῦ Νομᾶ, καὶ διαιρεθέντα κατὰ τὰς συμμορίας τῶν ἱερῶν, ἐξ ὧν εὐσεβεστέραν συνέβη γενέσθαι τὴν πόλιν, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐλάττοσι τὰ μέγιστα καὶ φανερώτατα ταῦτ' ἦν.

LXXIV. Τὰ δ' εἰς εὐτέλειάν τε καὶ σωφροσύνην ἄγοντα τὸν ἑκάστου βίον, καὶ εἰς ἐπιθυμίαν καταστήσαντα τῆς φυλαττούσης ἐν ὁμονοίᾳ τὴν πόλιν δικαιοσύνης, πλεῖστα ὅσα, τὰ μὲν ἐγγράφοις περιληφθέντα νόμοις, τὰ δ' ἔξω γραφῆς εἰς ἐπιτηδεύσεις ἀχθέντα καὶ συνασκήσεις χρονίους· ὑπὲρ ὧν ἁπάντων μὲν πολὺ ἂν ἔργον εἴη λέγειν, ἀρκέσει δὲ δύο τὰ μεγίστης μνήμης τυχόντα, τεκμήρια καὶ τῶν ἄλλων γενέσθαι· τῆς μὲν αὐταρκείας, καὶ τοῦ μηδένα τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν, ἡ περὶ τοὺς ὁρισμοὺς τῶν κτήσεων νομοθεσία. κελεύσας γὰρ ἑκάστῳ περιγράψαι τὴν ἑαυτοῦ κτῆσιν, καὶ στῆσαι λίθους ἐπὶ τοῖς ὅροις, ἱεροὺς ἀπέδειξεν ὁρίου Διὸς τοὺς λίθους, καὶ θυσίας ἔταξεν αὐτοῖς ἐπιτελεῖν ἅπαντας ἡμέρᾳ τακτῇ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐπὶ τὸν τόπον συνερχομένους, ἑορτὴν ἐν ταῖς πάνυ τιμίαν καὶ τὴν τῶν ὁρίων θεῶν καταστησάμενος. ταύτην Ῥωμαῖοι Τερμινάλια καλοῦσιν, ἀπὸ τῶν τερμόνων, καὶ τοὺς ὅρους αὐτοὺς, ἑνὸς ἀλλαγῇ γράμματος παρὰ τὴν ἡμετέραν διάλεκτον ἐκφέροντες, τέρμινας προσαγο-

ρευουσιν. εἰ δέ τις ἀφανίσειεν ἢ μεταθείη τοὺς ὅρους, ἱερὸν ἐνομοθέτησεν εἶναι τοῦ θεοῦ τὸν τούτων τὶ διαπραξάμενον, ἵνα τῷ βουλομένῳ κτείνειν αὐτὸν ὡς ἱερόσυλον ἥ τε ἀσφάλεια καὶ τὸ καθαρὸν μιάσματος εἶναι προσῇ. τοῦτο δ' οὐκ ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν κατεστήσατο μόνον κτήσεων τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν δημοσίων, ὅροις κἀκεῖνα περιλαβὼν, ἵνα καὶ τὴν Ῥωμαίων γῆν ἀπὸ τῆς ἀστυγείτονος ὅριοι διαιρῶσι θεοὶ, καὶ τὴν κοινὴν ἀπὸ τῆς ἰδίας. τοῦτο μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων φυλάττουσι Ῥωμαῖοι, τοῦ χρόνου μνημεῖα τῆς ὁσίας αὐτῆς ἕνεκα. θεούς τε γὰρ ἡγοῦνται τοὺς τέρμονας, καὶ θύουσιν αὐτοῖς ἔτι, τῶν μὲν ἐμψύχων οὐδέν· οὐ γὰρ ὅσιον αἱμάττειν τοὺς λίθους· πελάνους δὲ Δήμητρος, καὶ ἄλλας τινὰς καρπῶν ἀπαρχάς. ἐχρῆν δὲ καὶ τὸ ἔργον ἔτι φυλάττειν αὐτὸ, οὗ χάριν θεοὺς ἐνόμισαν τοὺς τέρμονας ὀνομάσαι, ἱκανουμένους τοῖς ἑαυτῶν κτήμασι, τῶν δ' ἀλλοτρίων μήτε βίᾳ σφετεριζομένους μηδὲν, μήτε δόλῳ. νῦν δ' οὐχ ὡς ἄμεινον, οὐδ' ὡς πρόγονοι παρέδοσαν, ὁρίζουσί τινες ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων τὰ οἰκεῖα, ἀλλ' ἔστιν αὐτοῖς ὅρος τῶν κτήσεων οὐχ' ὁ νόμος, ἀλλ' ἡ πάντων ἐπιθυμία, πρᾶγμα οὐ καλόν. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων ἑτέροις παρίεμεν σκοπεῖν.

LXXV. Ὁ δὲ Νομᾶς εἰς μὲν εὐτέλειαν καὶ σωφροσύνην διὰ τοιούτων συνέστησε νόμων τὴν πόλιν. εἰς δὲ τὴν περὶ τὰ συμβόλαια δικαιοσύνην ὑπηγάγετο, πρᾶγμα ἐξευρὼν ἠγνοημένον ὑπὸ πάντων τῶν καταστησαμένων τὰς ἐλλογίμους πολιτείας. ὁρῶν

γὰρ ὅτι τῶν συμβολαίων τὰ μὲν ἐν φανερῷ καὶ μετὰ μαρτύρων πραττόμενα ἡ τῶν συνόντων αἰδὼς φυλάττει, καὶ σπάνιοί τινές εἰσιν οἱ περὶ ταῦτα ἀδικοῦντες· τὰ δὲ ἀμάρτυρα, πολλῷ πλείω τῶν ἑτέρων ὄντα, μίαν ἔχει φυλακὴν τὴν τῶν συμβαλλόντων πίστιν, περὶ ταύτην ᾤετο δεῖν σπουδάσαι παντὸς ἄλλου μάλιστα, καὶ ποιῆσαι θείων σεβασμῶν ἀξίαν. Δίκην μὲν γὰρ καὶ Θέμιν καὶ Νέμεσιν καὶ τὰς καλουμένας παρ' Ἕλλησιν Ἐριννύας, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια, ὑπὸ τῶν πρότερον ἀποχρώντως ἐκτεθειῶσθαί τε καὶ καθωσιῶσθαι ἐνόμισε· πίστιν δὲ, ἧς οὔτε μεῖζον οὔτε ἱερώτερον πάθος ἀνθρώποις οὐδὲν, οὔπω σεβασμῶν τυγχάνειν, οὔτ' ἐν τοῖς κοινοῖς τῶν πόλεων πράγμασιν, οὔτ' ἐν τοῖς ἰδίοις. ταῦτα δὲ διανοηθεὶς, πρῶτος ἀνθρώπων ἱερὸν ἱδρύσατο Πίστεως δημοσίας, καὶ θυσίας αὐτῇ κατεστήσατο, καθάπερ καὶ τοῖς ἄλλοις θεαῖς, δημοτελεῖς. ἔμελλε δὲ ἄρα σὺν χρόνῳ τὸ κοινὸν τῆς πόλεως ἦθος πιστὸν καὶ βέβαιον πρὸς ἀνθρώπους γενόμενον τοιούτους ἀπεργάσεσθαι καὶ τοὺς τῶν ἰδιωτῶν τρόπους. οὕτω γε οὖν σεβαστόν τι πρᾶγμα καὶ ἀμίαντον νενόμισται τὸ πιστὸν, ὥστε ὅρκον τε μέγιστον γενέσθαι τὴν ἰδίαν ἑκάστῳ πίστιν, καὶ μαρτυρίας συμπάσης ἰσχυρότερον· καὶ ὁπότε ὑπὲρ ἀμαρτύρου συναλλάγματος ἀμφίλογόν τι γένοιτο ἑνὶ πρὸς ἕνα, ἡ διαιροῦσα τὸ νεῖκος καὶ προσωτέρω χωρεῖν οὐκ ἐῶσα τὰς φιλονεικίας, ἡ θατέρα τῶν διαδικαζομένων αὐτῶν πίστις ἦν· αἵ τε ἀρχαὶ καὶ τὰ δικαστήρια τὰ πλεῖστα τῶν ἀμφισβητημάτων τοῖς ἐκ τῆς πίστεως ὅρκοις διῄτων. ταῦτα

μὲν δὴ σωφροσύνης παρακλητικὰ καὶ δικαιοσύνης ἀναγκαστήρια, ὑπὸ τοῦ Νομᾶ τότε ἐξευρεθέντα, κοσμιωτέραν οἰκίας τῆς κράτιστα οἰκουμένης τὴν Ῥωμαίων πολιτείαν ἀπειργάσατο.

LXXVI. Ἃ δὲ μέλλω νῦν λέγειν ἐπιμελῆ τε αὐτὴν ἀπέδωκε τῶν ἀναγκαίων, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐργάτιν. ἐνθυμούμενος γὰρ ὁ ἀνὴρ ὅτι πόλιν, τὴν μέλλουσαν ἀγαπήσειν τὰ δίκαια καὶ μένειν ἐν τῷ σώφρονι βίῳ, τῆς ἀναγκαίας δεῖ χορηγίας εὐπορεῖν, διεῖλε τὴν χώραν ἅπασαν εἰς τοὺς καλουμένους πάγους, καὶ κατέστησεν ἐφ᾽ ἑκάστου τῶν πάγων ἄρχοντα ἐπίσκοπόν τε καὶ περίπολον τῆς ἰδίας μοίρας. οὗτοι γὰρ περιϊόντες θαμινὰ, τοὺς εὖ τε καὶ κακῶς εἰργασμένους τῶν ἀγρῶν ἀπεγράφοντο, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ὑπέφαινον· ὁ δὲ τοὺς μὲν ἐπιμελεῖς γεωργοὺς ἐπαίνοις τε καὶ φιλανθρωπίαις ἀνελάμβανε· τοὺς δὲ ἀργοὺς γεωργοὺς ὀνειδίζων τε καὶ ζημιῶν, ἐπὶ τὸ θεραπεύειν ἄμεινον τὴν γῆν προὐτρέπετο. οἱ γάρ τοι πολέμων τε ἀπηλλαγμένοι, καὶ τῶν κατὰ πόλιν πραγμάτων σχολὴν πολλὴν ἄγοντες, ἀργίας τε καὶ βλακίας σὺν αἰσχύνῃ τίνοντες δίκας, αὐτουργοὶ πάντες ἐγένοντο, καὶ τὸν ἐκ γῆς πλοῦτον, ἁπάντων ὄντα πλοῦτον δικαιότατον, τῆς στρατιωτικῆς καὶ οὐκ ἐχούσης τὸ βέβαιον εὐπορίας γλυκύτερον ἐτίθεντο. τῷ δὲ περιῆν ἐκ τούτων φιλεῖσθαι μὲν ὑπὸ τῶν ἀρχομένων; ζηλοῦσθαι δὲ ὑπὸ τῶν περιοίκων, μνημονεύεσθαι δὲ ὑπὸ τῶν ἐπιγινομένων· δι᾽ ὃν οὔτε στάσις ἐμφύλιος τὴν πολιτικὴν ἔλυσεν ὁμόνοιαν,

οὔτε πόλεμος ἀλλοεθνὴς ἐκ τῶν κρατίστων καὶ θαυμασιωτάτων τὴν πόλιν ἐπιτηδευμάτων ἐκίνησε. τοσοῦτον γὰρ ἀπέσχον οἱ περίοικοι τὴν ἀπόλεμον ἡσυχίαν Ῥωμαίων ἀφορμὴν τῆς κατ᾽ αὐτῶν ἐπιθέσεως ὑπολαβεῖν, ὥστε καὶ εἴ τις αὐτοῖς πρὸς ἀλλήλους συνέστη πόλεμος διαλλακτῆρας ἐποιοῦντο Ῥωμαίους, καὶ ἐπὶ διαίτῃ τῇ Νομᾶ τὰς ἔχθρας διαλύειν ἠξίουν. τοῦτον οὐκ ἂν αἰσχυνθείην ἐγὼ τὸν ἄνδρα τῶν ἐπ᾽ εὐδαιμονίᾳ διαβοηθέντων ἐν τοῖς πρώτοις καταριθμεῖν. γένους τε γὰρ ἔφυ βασιλείου, μορφῆς τε ἀπέλαυσε βασιλικῆς, παιδείαν τε οὐ τὴν περὶ λόγον ἄχρηστον ἤσκησεν, ἀλλ᾽ ἐξ ἧς εὐσεβεῖν ἔμαθε καὶ τὰς ἄλλας ἐπιτηδεύειν ἀρετάς. ἡγεμονίαν δὲ τὴν Ῥωμαίων παραλαβεῖν ἠξιώθη νέος ὤν, κατὰ κλέος ἀρετῆς ὑπ᾽ αὐτῶν ἐπίκλητος ἀχθεὶς, καὶ διετέλεσε πειθομένοις ἅπαντα τὸν βίον τοῖς ἀρχομένοις χρώμενος· ἡλικίας δ᾽ ἐπὶ μήκιστον ἤλασεν ὁλόκληρος, οὐδὲν ὑπὸ τῆς τύχης κακωθεὶς, καὶ θανάτων τὸν ῥᾷστον ἐτελεύτησεν, ὑπὸ γήρως μαρανθεὶς, ὁμοίου παραμείναντος αὐτῷ τοῦ συγκληρωθέντος ἐξ ἀρχῆς δαίμονος, ἕως ἐξ ἀνθρώπων ἠφανίσθη· βιώσας μὲν ὑπὲρ ὀγδοήκοντα ἔτη, βασιλεύσας δὲ τρία καὶ τετταράκοντα· γενεὰν δὲ καταλιπὼν, ὡς μὲν οἱ πλείους γράφουσιν, υἱοὺς τέτταρας καὶ θυγατέρα μίαν, ὧν ἔτι σώζεται τὰ γένη· ὡς δὲ Γέλλιος Γναῖος ἱστορεῖ, θυγατέρα μόνην, ἐξ ἧς ἐγένετο Ἄγκος Μάρκιος, ὁ τρίτος ἀπ᾽ ἐκείνου γενόμενος Ῥωμαίων βασιλεύς. τελευτήσαντος δ᾽ αὐτοῦ πένθος μέγα

προὔθετο ἡ πόλις, καὶ ταφὰς ἐποιήσατο λαμπροτάτας. κεῖται δ' ἐν Ἰανικούλῳ πέραν τοῦ Τιβέριος ποταμοῦ. καὶ τὰ μὲν περὶ Πομπιλίου Νομᾶ τοσαῦτα παρελάβομεν.

# ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ
## ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
## ΤΟΥ
## ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ
# ΡΩΜΑΙΚΗΣ
# ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
## ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ.

---

## Tullus Hostilius Romanorum REX III.

ΤΕλευτήσαντος δὲ Νομᾶ Πομπιλίου, γενομένη πάλιν ἡ βουλὴ τῶν κοινῶν κυρία μένειν ἔγνω ἐπὶ τῆς αὐτῆς πολιτείας, οὐδὲ τοῦ δήμου γνώμην λαβόντος ἑτέραν, καὶ καθίστησιν ἐκ τῶν πρεσβυτέρων τοὺς ἄρξοντας τὴν μεσοβασίλειον ἀρχὴν εἰς ὡρισμένον τινὰ ἀριθμόν· ὑφ᾽ ὧν ἀποδείκνυται βασιλεὺς, ὃν ἅπας ὁ δῆμος ἠξίου, Τύλλος Ὁστίλλιος, γένους ὢν τοιοῦδε· ἐκ πόλεως Μεδυλλίας, ἣν Ἀλβανοὶ μὲν ἔκτισαν, Ῥωμύλος δὲ κατὰ συνθήκας παραλαβὼν

Ῥωμαίων ἐποίησεν ἄποικον· ἀνὴρ εὐγενὴς καὶ χρήμασι δυνατὸς, Ὁστίλλιος ὄνομα, μετενεγκάμενος εἰς Ῥώμην τὸν βίον, ἄγεται γυναῖκα ἐκ τοῦ Σαβίνων γένους, Ἑρσιλίου θυγατέρα, τὴν ὑφηγησαμένην ταῖς ὁμοεθνέσι πρεσβεῦσαι πρὸς τοὺς πατέρας ὑπὲρ τῶν ἀνδρῶν, ὅτε Σαβῖνοι Ῥωμαίοις ἐπολέμουν, καὶ τοῦ συνελθεῖν εἰς φιλίαν τῆς ἡγεμονίας αἰτιωτάτην γενέσθαι δοκοῦσαν. οὗτος ὁ ἀνὴρ πολλοὺς συνδιενέγκας Ῥωμύλῳ πολέμους, καὶ μεγάλα ἔργα ἐπιδειξάμενος, ἐν ταῖς πρὸς Σαβίνους μάχαις ἀποθνήσκει, καταλιπὼν παιδίον μονογενές. καὶ θάπτεται πρὸς τῶν βασιλέων ἐν τῷ κρατίστῳ τῆς ἀγορᾶς τόπῳ, στήλης ἐπιγραφῇ τὴν ἀρετὴν μαρτυρούσης ἀξιωθείς. ἐκ δὲ τοῦ μονογενοῦς παιδὸς, εἰς ἄνδρας ἀφικομένου καὶ γάμον ἐπιφανῆ λαβόντος, ὑιὸς γίνεται Τύλλος Ὁστίλλιος, ἀνὴρ δραστήριος, ὃς ἀπεδείχθη βασιλεὺς ψήφῳ τε πολιτικῇ διενεχθείσῃ περὶ αὐτοῦ κατὰ νόμους, καὶ τοῦ δαιμονίου δι᾽ οἰωνῶν αἰσίων ἐπικυρώσαντος τὰ δόξαντα τῷ δήμῳ. οὗτος δὲ ἦν ἐν ᾧ τὴν ἡγεμονίαν παρέλαβεν, ὁ δεύτερος ἐνιαυτὸς τῆς ἑβδόμης καὶ εἰκοστῆς ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα στάδιον Εὐρυβάτης Ἀθηναῖος, ἄρχοντος Λεωστράτου. οὗτος ἔργον πάντων μεγαλοπρεπέστερον ἀποδειξάμενος εὐθὺς ἅμα τῷ παραλαβεῖν τὴν ἀρχὴν, ἅπαν τὸ θητικὸν τοῦ δήμου καὶ ἄπορον οἰκεῖον ἔσχεν. ἦν δὲ τοιόνδε· χώραν εἶχον ἐξαίρετον οἱ πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς πολλὴν καὶ ἀγαθὴν, ἐξ ἧς ἀναιρούμενοι τὰς προσόδους, ἱερά τε θεοῖς ἐπετέλουν καὶ τὰς εἰς τὸν ἴδιον βίον ἀφθόνους εἶχον εὐ-

πορίας, ἣν ἐκτήσατο μὲν Ῥωμύλος πολέμῳ τότε κατασχόντας ἀφελόμενος· ἐκείνου δὲ ἄπαιδος ἀποθανόντος, Πομπίλιος Νομᾶς ὁ μετ' ἐκεῖνον βασιλεύσας ἐκαρποῦτο. ἦν δὲ οὐκ ἔτι δημοσία κτῆσις, ἀλλὰ τῶν ἀεὶ βασιλέων κλῆρος. ταύτην ὁ Τύλλιος ἐπέτρεψε τοῖς μηδένα κλῆρον ἔχουσι Ῥωμαίων κατ' ἄνδρα διανείμασθαι, τὴν πατρῴαν αὐτῷ κτῆσιν ἀρκοῦσαν ἀποφαίνων εἴς τε τὰ ἱερὰ καὶ τὰς τοῦ βίου δαπάνας. ταύτῃ δὲ τῇ φιλανθρωπίᾳ τοὺς ἀπόρους τῶν πολιτῶν ἀνέλαβε, παύσας λατρεύοντας τοῖς ἄλλοις. ἵνα δὲ μὴ οἰκίας ἄμοιρός τις εἴη, προςετείχισε τῇ πόλει τὸν καλούμενον Καίλιον λόφον· ἔνθα ὅσοι Ῥωμαίων ἦσαν ἀνέστιοι, λαχόντες τοῦ χωρίου τὸ ἀρκοῦν, κατεσκεύασαν οἰκίας· καὶ αὐτὸς ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ τὴν οἴκησιν εἶχεν. πολιτικὰ μὲν δὴ ταῦτα τὰ τοῦ ἀνδρὸς ἄρματα παραδίδονται λογου ἄξια.

## *Bellum Albanum.*

II. *Πολεμικαὶ δὲ πράξεις πολλαί τε καὶ ἄλλαι μνημονεύονται, περὶ ὧν ἔρχομαι λέξων, τὴν ἀρχὴν ποιησάμενος ἀπὸ τοῦ πρὸς τοὺς Ἀλβανοὺς πολέμου. αἴτιος δὲ τοῦ διαστῆναι τὰς πόλεις καὶ λῦσαι τὸ συγγενὲς ἀνὴρ Ἀλβανὸς ἐγένετο Κλοίλιος ὄνομα, τῆς μεγίστης ἀρχῆς ἀξιωθείς· ὃς ἀχθόμενος ἐπὶ τοῖς Ῥωμαίων ἀγαθοῖς, καὶ κατέχειν τὸν φθόνον μὴ δυνάμενος, φύσει τε αὐθάδης καὶ ὑπομαργότερος ὤν, ἐκπολεμῶσαι τὰς πόλεις ἔγνω πρὸς ἀλλήλας· οὐχ ὁρῶν δὲ ὅπως ἂν πείσειε τοὺς Ἀλβανοὺς στρα-*

τὸν αὐτῷ κατὰ Ῥωμαίων ἄγειν ἐπιτρέψαι, μήτε δικαίας ἔχοντι προφάσεις μήτε ἀναγκαίας, μηχανᾶται τοιόνδέ τι. τοῖς ἀπορωτάτοις τῶν Ἀλβανῶν καὶ θρασυτάτοις ἐφῆκε λῃστεύειν τοὺς Ῥωμαίων ἀγροὺς, ἄδειαν ὑπισχνούμενος, καὶ πολλοὺς παρεσκεύασεν ἀκίνδυνα κέρδη διώκοντας, ὧν οὐδὲν κωλυόμενοι ὑπὸ τοῦ δέους ἀποτίθεσθαι, ἔμελλον ἐμπλῆσαι πολέμου λῃστρικοῦ τὴν ὅμορον. τοῦτο δὲ πράττει κατὰ λογισμὸν οὐκ ἀπεικότα, ὡς τὸ ἔργον ἐμαρτύρησεν· Ῥωμαίους μὲν γὰρ οὐκ ἀνέξεσθαι τὰς ἁρπαγὰς ὑπελάμβανεν, ἀλλ' ἐπὶ τὰ ὅπλα χωρήσειν, αὐτῷ δ' ἐξουσίαν ἔσεσθαι κατηγορεῖν αὐτῶν πρὸς τὸν δῆμον ὡς ἀρχόντων πολέμου· ὑπολαβών τε τοὺς πλείστους φθονοῦντας τοῖς ἀποίκοις τῆς εὐτυχίας, δέξεσθαι τὰς διαβολὰς ἀσμένως, καὶ τὸν κατ' αὐτῶν πόλεμον ἐξοίσειν· ὅπερ καὶ συνέβη. ἀγόντων γὰρ καὶ φερόντων ἀλλήλους τῶν κακουργούντων ἐξ ἑκάστης πόλεως, καὶ στρατιᾶς ποτε Ῥωμαϊκῆς ἐμβαλούσης εἰς τὴν Ἀλβανὴν, ὑφ' ἧς πολλοὶ τῶν λῃστῶν οἱ μὲν ἀνῃρέθησαν, οἱ δὲ συνελήφθησαν, συγκαλέσας τὸ πλῆθος εἰς ἐκκλησίαν ὁ Κλοίλιος, ἐν ᾗ πολλὴν ἐποιήσατο τῶν Ῥωμαίων κατηγορίαν, τραυματίας τε συχνοὺς ἐπιδεικνύμενος, καὶ τοὺς προσήκοντας τοῖς ἡρπασμένοις ἢ τεθνηκόσι παράγων, καὶ πλείω τῶν γεγονότων ἐπικαταψευδόμενος, πρεσβείαν πέμπειν πρῶτον ἐψηφίσατο δίκας αἰτήσουσαν τῶν γεγονότων· ἐὰν δὲ ἀγνωμονῶσι Ῥωμαῖοι, τότε τὸν πόλεμον ἐπ' αὐτοὺς ἐκφέρειν.

III Ἀφικομένων δὲ τῶν πρεσβευτῶν εἰς Ῥώμην,

ὑποπτεύσας ὁ Τύλλος ὅτι δίκας αἰτήσοντες ἥκοιεν, αὐτὸς τοῦτο ποιῆσαι πρότερος ἔγνω, περιστῆσαι βουλόμενος εἰς ἐκείνους τὴν αἰτίαν τοῦ λύειν τὰ πρὸς τὴν ἀποικίαν συγκείμενα. συνθῆκαι γὰρ ἦσαν ταῖς πόλεσιν ἐπὶ Ῥωμύλου γενόμεναι, τά τε ἄλλα ἔχουσαι δίκαια, καὶ ἵνα μηδετέρα πολέμου ἄρχῃ· ἡ δ' ἐγκαλοῦσα ὅ, τι δή ποτε ἀδίκημα, δικάζηται παρὰ τοῖς ἀδικοῦσιν· εἰ δὲ μὴ τυγχάνει, τότε τὸν ἐξ ἀνάγκης ἐπιφέρῃ πόλεμον, ὡς λελυμένων ἤδη τῶν σπονδῶν. φυλαττόμενος δὲ τὸ μὴ πρότερον αἰτηθέντας δίκας Ῥωμαίους ἀντειπεῖν, ἔπειτα ὑπαιτίους Ἀλβανοῖς γενέσθαι, προσέταξε τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν ἑαυτοῦ φίλων τοὺς Ἀλβανῶν πρέσβεις ξενίζειν πάσῃ φιλοφροσύνῃ, καὶ κατέχειν ἔνδον παρ' ἑαυτοῖς· αὐτὸς δὲ ἐν ἀσχολίαις εἶναι τισὶν ἀναγκαίοις σκηψάμενος, διεκρούσατο τὴν πρόσοδον αὐτῶν. τῇ δ' ἔγγιστα νυκτὶ Ῥωμαίων ἄνδρας ἐπιφανεῖς, ἐντειλάμενος αὐτοῖς ἃ χρὴ πράττειν, ἀπέστειλεν εἰς Ἄλβαν ἅμα τοῖς εἰρηνοδίκαις, αἰτήσοντας ὑπὲρ ὧν ἠδίκηντο Ῥωμαῖοι δίκας παρ' Ἀλβανῶν λαβεῖν· οἱ πρὶν ἥλιον ἀνασχεῖν, διανύσαντες τὴν ὁδὸν, πληθούσης τῆς ἑωθινῆς ἀγορᾶς ἐντυγχάνουσι τῷ Κλοιλίῳ κατ' ἀγορὰν ὄντι· καὶ διεξιόντες ὅσα ἠδίκηντο Ῥωμαῖοι παρ' Ἀλβανῶν, ἠξίουν πράττειν τὰ συγκείμενα ταῖς πόλεσιν. ὁ δὲ Κλοίλιος, ὡς Ἀλβανῶν πρότερον ἀπεσταλκότων εἰς Ῥώμην τοὺς αἰτήσοντας δίκας, καὶ μηδὲ ἀποκρίσεως ἠξιωμένων, ἀπιέναι τοὺς Ῥωμαίων ἐκέλευσεν ὡς παραβεβηκότας τὰς ὁμολογίας, καὶ προεῖπεν αὐτοῖς τὸν πόλεμον. ἀπαλλατ-

τόμενος δὲ ὁ τῆς πρεσβείας ἡγεμὼν, τοῦτ᾿ ἠξίωσεν ἀκοῦσαι παρ᾿ αὐτοῦ μόνον, εἰ παραβαίνειν τὰς σπονδὰς ὁμολογοῖ τοὺς καὶ προτέρους αἰτηθέντας καὶ μηδὲν ὑπομείναντας τῶν ὁσίων ποιεῖν. ὁμολογήσαντος δὲ τοῦ Κλοιλίου, „Μαρτύρομαι τοίνυν, „ἔφη, τοὺς θεοὺς οὓς ἐποιησάμεθα τῶν σπονδῶν „μάρτυρας, ὅτι Ῥωμαίοις οὐ τυχοῦσι τῶν δικαίων „προτέροις ὅσιος ὁ κατὰ τῶν παραβάντων τὰς „σπονδὰς πόλεμος ἔσται· οἱ δὲ πεφευγότες τοῦτο „τὸ δίκαιον ὑμεῖς ἐστε, ὡς αὐτὰ τὰ ἔργα δηλοῖ. πρό„τεροί τε γὰρ αἰτηθέντες τὸ δίκαιον οὐχ ὑπέσχετε, „καὶ πρότεροι τὸν πόλεμον ἡμῖν προειρήκατε. τοι„γάρτοι τοὺς ἀμυνουμένους ὑμᾶς προσδέχεσθε με„τὰ τῶν ὅπλων οὐκ εἰς μακράν.“ ταῦτα παρὰ τῶν πρεσβευτῶν ἀφικομένων εἰς Ῥώμην ἀκούσας ὁ Τύλλος, τότε τοὺς Ἀλβανοὺς προσάγειν ἐκέλευσε, καὶ περὶ ὧν ἥκουσι λέγειν. ἀπαγγειλάντων δ᾿ αὐτῶν ὅσα προσέταξεν ὁ Κλοίλιος, καὶ τὸν πόλεμον ἀπειλούντων εἰ μὴ τεύξονται τῆς δίκης, „Ἐγὼ πρότερος „ὑμῶν, ἔφη, τοῦτο πεποίηκα, καὶ μηδὲν εὑρόμενος „ὧν ἐκέλευον αἱ συνθῆκαι, φαίνονται παρ᾿ ὑμῶν „πρότερον αὗται λελυμέναι καὶ μηδενὸς λόγου ἠξιω„μέναι· ὅθεν δὴ τὸν ἀναγκαῖόν τε καὶ δίκαιον Ἀλ„βανοῖς ἀναγγέλλω πόλεμον, οὐ μόνον τὰς οἰκείας „καθοπλίζων δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ τὰς παρὰ τῶν „ὑπηκόων ἐπικαλούμενος.“

IV. Ὡς δὲ πάντα ἦσαν αὐτοῖς· μετὰ γὰρ τὰς προφάσεις ταύτας παρεσκευάζοντο ἀμφότεροι πρὸς πόλεμον, οὐ μόνον τὰς οἰκείας εὐτρεπίζοντες δυνά-

μεις, ἀλλὰ καὶ τὰς παρὰ τῶν ὑπηκόων ἐπικαλούμενοι· συνῆεσαν ὁμόσε, καὶ καταστρατοπεδεύονται τετταράκοντα σταδίους τῆς Ῥώμης ἀποσχόντες· οἱ μὲν Ἀλβανοὶ, περὶ τὰς καλουμένας Κλοιλίας τάφρους· φυλάττουσι γὰρ ἔτι τὴν τοῦ κατασκευάσαντος αὐτὰς ἐπίκλησιν· Ῥωμαῖοι δὲ, ὀλίγον ἐνδοτέρω τὸν ἐπιτηδειότερον εἰς στρατοπεδείαν τόπον ἐκλεξάμενοι. ἐπεὶ δὲ συνεῖδον ἀλλήλων ἀμφότεροι τὰς δυνάμεις, οὔτε πλήθει λειπομένας, οὔτε ὁπλισμοῖς εὐτελεῖς, οὔτε ταῖς ἄλλαις παρασκευαῖς οὔσας εὐκαταφρονήτους, τῆς μὲν ταχείας ἐπὶ τὸν ἀγῶνα ὁρμῆς ἣν κατ' ἀρχὰς εἶχον ὡς αὐτῇ ἐφόδῳ τρεψόμενοι τοὺς πολεμίους, ἀπέστησαν· φυλακῆς δὲ μᾶλλον ἢ προεπιχειρήσεως πρόνοιαν ἐλάμβανον, ὑψηλοτέρους ἐγείροντες χάρακας. εἰσῄει τε αὐτῶν τοῖς χαριεστάτοις εἰς τοὺς λογισμοὺς ὡς τὰ κράτιστα βουλευομένοις καὶ καταμέμψεις τῶν ἐν τέλει. ἑλκομένου δὲ τοῦ χρόνου διὰ κενῆς· οὐδὲν γὰρ ὅ, τι καὶ λόγου ἄξιον ἦγε· καταδρομαῖς ψιλῶν ἢ συμπλοκαῖς ἱππέων ἔβλαπτον ἀλλήλους· ὁ δὲ τοῦ πολέμου δόξας αἴτιος γεγονέναι Κλοίλιος, ἀχθόμενος ἐπὶ τῇ ἀπράκτῳ καθέδρᾳ, γνώμην ἔσχεν ἐξάγειν τὴν στρατιὰν, καὶ προκαλεῖσθαι τοὺς πολεμίους εἰς μάχην· ἐὰν δὲ μὴ ὑπακούσωσι, προσβάλλειν αὐτῶν πρὸς τὰ ἐρύματα. παρασκευασάμενος δὲ τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα, καὶ εἰ δεήσει τειχομαχίας, ὅσα τῷ τοιούτῳ πρόσφορα ἔργῳ, μηχανησάμενος, ἐπεὶ νὺξ ἐγένετο, καθεύδων ἐν τῇ στρατηγικῇ σκηνῇ, παρούσης αὐτῷ τῆς εἰωθυίας φυλακῆς, περὶ τὸν ὄρθρον εὑρίσκεται νεκρὸς, οὔτε

σφαγῆς, οὔτε ἀγχόνης, οὔτε φαρμάκων, οὔτε ἄλλης βιαίας συμφορᾶς σημεῖον ἐπὶ τοῦ σώματος οὐδὲν ἔχων.

V. Παραδόξου δὲ τοῦ πάθους, ὥσπερ ἦν, ἅπασι φαινομένου, καὶ ζητουμένης τῆς αἰτίας· οὔτε γὰρ νόσον προηγησαμένην εἶχε τὶς αἰτιάσασθαι· οἱ μὲν ἐπὶ τὴν θείαν πρόνοιαν ἁπάσας τὰς ἀνθρωπίνας ἀναφέροντες τύχας. κατὰ χόλον δαιμόνιον ἔλεγον αὐτὸν ἀποθανεῖν, ὅτι πόλεμον ἐξέκαυσε τῇ μητροπόλει πρὸς τὴν ἀπόκτισιν οὔτε δίκαιον οὔτε ἀναγκαῖον· οἱ δὲ χρηματισμὸν ἡγούμενοι τὸν πόλεμον, καὶ μεγάλων ἀποστερεῖσθαι νομίζοντες ὠφελειῶν, εἰς ἐπιβουλὴν καὶ φθόνον ἀνθρώπινον τὸ ἔργον μετέφερον, αἰτιώμενοι τῶν ἀντιπολιτευομένων τινὰς ἀφανῆ καὶ δυσεξέλεγκτα εὑρόντας φάρμακα, διὰ τούτων τὸν ἄνδρα ἀνῃρηκέναι· οἱ δὲ, ὑπὸ λύπης τε καὶ ἀμηχανίας κρατούμενον, ἑκουσίῳ χρήσασθαι τελευτῇ αὐτὸν ἔφασαν, ἐπειδὴ ἅπαντα χαλεπὰ καὶ ἄπορα συνέβαινεν αὐτῷ, καὶ οὐδὲν ἐχώρει κατὰ νοῦν τῶν ἐν ἀρχαῖς, ὅτε εἰς τὰ πράγματα εἰσῄει, προσδοκηθέντων. τοῖς δ' ἐκτὸς οὖσι φιλίας τε καὶ ἔχθρας τῆς πρὸς τὸν στρατηγὸν, καὶ ἀπὸ παντὸς τοῦ βελτίστου κρίνουσι τὸ συμβεβηκὸς, οὔτε ἡ θεία νέμεσις, οὔτε ὁ τῶν ἀντιπολιτευομένων φθόνος, οὔθ' ἡ τῶν πραγμάτων ἀπόγνωσις ἀνῃρηκέναι τὸν ἄνδρα ἐδόκει, ἀλλ' ἡ τῆς φύσεως ἀνάγκη, καὶ τὸ χρεὼν, ὡς ἐκπεπληρωκότα τὴν ὀφειλομένην μοῖραν, ἧς ἅπασι τοῖς γινομένοις πέπρωται τυχεῖν. Κλοίλιος μὲν δὴ, πρὶν ἤ γενναῖον ἀποδείξασθαί τι, τοιαύτης τελευ-

της ἔτυχεν. εἰς δὲ τὸν ἐκείνου τόπον ἀποδείκνυται στρατηγὸς αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῶν ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου Μέττιος Φουφέτιος, ἀνὴρ οὔτε πολέμου ἡγεμὼν ἱκανὸς, οὔτε εἰρήνης βέβαιος φύλαξ· ὃς οὐδενὸς ἧττον Ἀλβανῶν πρόθυμος ὢν κατ᾽ ἀρχὰς διαστῆσαι τὰς πόλεις, καὶ διὰ τοῦτο τῆς ἀρχῆς μετὰ τὸν Κλοιλίου θάνατον ἀξιωθεὶς, ἐπειδὴ τῆς ἡγεμονίας ἔτυχε, καὶ ὅσα ἦν ἐν τοῖς πράγμασι δυσχερῆ καὶ ἄπορα συνεῖδεν, οὐκ ἔτι διέμεινεν ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς βουλεύμασιν, ἀλλ᾽ εἰς ἀναβολὰς καὶ διατριβὰς ἄγειν ἠξίου τὰ πράγματα, ὁρῶν οὔτε τοὺς Ἀλβανοὺς συμπάντας ὁμοίαν ἔχοντας ἔτι προθυμίαν πρὸς πόλεμον, οὔτε τὰ σφάγια, ὁπότε θύοιτο περὶ μάχης, καλὰ γινόμενα· τελευτῶν δὲ εἰς καταλλαγὰς ἔγνω προκαλεῖσθαι τοὺς πολεμίους, πρότερον ἐπικηρυκευσάμενος, μαθὼν τὸν ἐπικρεμάμενον ἔξωθεν Ἀλβανοῖς τε καὶ Ῥωμαίοις κίνδυνον, εἰ μὴ σπείσονται τὸν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον, ἀφύλακτον ὄντα, ὃς ἔμελλεν ἀμφοτέρας ἀναρπάσεσθαι τὰς δυνάμεις. ἦν δὲ τοιόςδε.

VI. Οὐϊεντανοὶ καὶ Φιδηναῖοι μεγάλας ἔχοντες πόλεις, ἐπὶ μὲν τῆς Ῥωμύλου βασιλείας εἰς πόλεμον ὑπὲρ ἀρχῆς καὶ δυναστείας Ῥωμαίοις κατέστησαν, ἐν ᾧ πολλὰς ἀπολέσαντες δυνάμεις ἀμφότεροι, καὶ χώρας ἀποδασμῷ ζημιωθέντες, ὑπήκοοι τοῖς κεκρατηκόσιν ἠναγκάσθησαν γενέσθαι. περὶ ὧν ἐν τῇ πρὸ ταύτης δεδήλωκα γραφῇ τὸ ἀκριβές· ἐπὶ δὲ τῆς Νομᾶ Πομπιλίου δυναστείας, εἰρήνης ἀπολαύσαντες βεβαίου, πολλὴν ἔσχον ἐπίδοσιν εἰς εὐανδρίαν τε καὶ πλοῦτον, καὶ τὴν ἄλλην εὐδαιμονίαν. τοί-

τοις δὴ τοῖς ἀγαθοῖς ἐπαρθέντες, ἐλευθερίας τε αὖθις ὠρέγοντο, καὶ φρόνημα ἐλάμβανον ὑψηλότερον, παρεσκευάζοντό τε ὡς οὐκ ἔτι Ῥωμαίων ἀκροώμενοι. τέως μὲν οὖν ἄδηλος αὐτῶν ἡ διάνοια τῆς ἀποστάσεως ἦν, ἐν δὲ τῷ πρὸς Ἀλβανοὺς ἐφανερώθη πολέμῳ. ὡς γὰρ ἐπύθοντο πανστρατιᾷ Ῥωμαίους ἐπεληλυθότας ἐπὶ τὸν πρὸς Ἀλβανοὺς ἀγῶνα, κράτιστον ὑπολαβόντες εἰληφέναι καιρὸν ἐπιθέσεως, ἀποῤῥήτους ἐποιήσαντο διὰ τῶν δυνατωτάτων ἀνδρῶν συνωμοσίας, πάντας τοὺς ὁπλοφορεῖν δυναμένους εἰς Φιδήνην συνελθεῖν, κρύφα καὶ κατ' ὀλίγους ἰόντας, ὡς ἂν ἥκιστα γένοιντο τοῖς ἐπιβουλευομένοις καταφανεῖς· ἐκεῖ δ' ὑπομένοντας ἐκδέχεσθαι τὸν καιρὸν, ὅτε αἱ Ῥωμαίων τε καὶ Ἀλβανῶν δυνάμεις ἐκλιποῦσαι τοὺς χάρακας ἐπὶ τὸν ἀγῶνα προελεύσονται· τοῦτο δὲ φανερὸν αὐτοῖς ποιεῖν ἔμελλον διὰ συμβόλων σκοποί τινες ἐν τοῖς ὄρεσι λοχῶντες· ὅταν δὲ ἀρθῇ τὰ σημεῖα, λαβόντας ὅπλα χωρεῖν ἐπ' αὐτοὺς ἔδει πάντας κατὰ τάχος· ἦν δὲ οὐ πολλὴ ἐπὶ τοὺς χάρακας ἀπὸ Φιδήνης φέρουσα ὁδὸς, ἀλλ' ὅσον ἢ δυσὶν ὥραις ἢ τρισὶν ἀνυσθῆναι, τὸ μακρότατον· ἐπιφανέντας δὲ ἀγῶνι τέλος ἤδη ἔχοντι, ὥσπερ εἰκὸς ἦν, μηθὲν ἡγεῖσθαι φίλιον, ἀλλ' ἐάν τε Ἀλβανοὶ νικῶσιν, ἐάν τε Ῥωμαῖοι, κτείνειν τοὺς κεκρατηκότας αὐτῶν. ταῦτα ἦν ἃ διέγνωστο πράττειν τοῖς προεστηκόσι τῶν πόλεων. εἰ μὲν οὖν θρασύτερον ἐπὶ τὸν ἀγῶνα ὥρμησαν Ἀλβανοὶ Ῥωμαίων καταφρονήσαντες, καὶ μιᾷ κρῖναι μάχῃ τὰ ὅλα διέγνωσαν, οὐδὲν ἂν τὸ κωλῦον ἦν τόν τε κατα-

σκευασθέντα δόλον ἐπ' αὐτοῖς λεληθέναι, καὶ διεφθάρθαι τὰ στρατεύματα αὐτῶν ἀμφότερα· νῦν δὲ ἡ διατριβὴ τοῦ πολέμου παράδοξος ἅπασι γενομένη, καὶ ὁ χρόνος ἐν ᾧ παρεσκευάζοντο πολὺς ἀφελκυσθεὶς, διέχεεν αὐτῶν τὰ βουλεύματα. τῶν γὰρ ἐκ τῆς συνωμοσίας τινὲς, εἴτε οἰκεῖα κέρδη περιβαλέσθαι ζητοῦντες, εἴτε τοῖς κορυφαιοτάτοις τῶν σφετέρων καὶ τὸ ἔργον εἰσηγησαμένοις φθονοῦντες, εἴτε μήνυσιν ἑτέραν δεδιότες, ὅ, τι πολλοῖς συνέβη παθεῖν ἐν ταῖς πολυανθρώποις καὶ χρονιζομέναις συνωμοσίαις, εἴτε ὑποθέσει ἀναγκαζόμενοι γνώμης οὐκ ἀξιούσης ἔργον ἀνόσιον εἰς εὐτυχὲς κατασκῆψαι τέλος, μηνυταὶ γίνονται τοῖς πολεμίοις τοῦ δόλου.

VII. Ταῦτα δὴ μαθὼν ὁ Φουφέτιος ἔτι μᾶλλον ἔσπευσε ποιεῖσθαί τὰς διαλύσεις, ὡς οὐδὲ αἱρέσεως ἔτι τοῦ μὴ ταῦτα πράττειν σφίσι καταλειπομένης. ἐγεγόνει δὲ καὶ τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων ὑπὲρ τῆς συνωμοσίας ταύτης ἡ μήνυσις παρὰ τῶν ἐκ Φιδήνης φίλων· ὥστ' οὐδ' αὐτὸς ἔτι διαμελλήσας, δέχεται τὰς τοῦ Φουφετίου προκλήσεις. ἐπεὶ δὲ συνῆλθον εἰς τὸ μεταξὺ τῶν στρατοπέδων χωρίον ἐπαγόμενοι συμβούλους ἑκάτεροι τοὺς φρονῆσαι τὰ δέοντα ἱκανοὺς, ἀσπασάμενοι πρῶτον ἀλλήλους, ὡς πρότερον εἰώθεσαν, καὶ φιλοφρονηθέντες τὰς ἑταιρικάς τε καὶ συγγενικὰς φιλοφροσύνας, διελέγοντο περὶ τῶν διαλύσεων. ἤρχετο δ' ὁ Ἀλβανὸς πρότερον τοιάδε λέγων· „Ἀναγκαῖον εἶναί μοι δοκεῖ ἐπιδεῖξαι τὰς αἰτίας πρῶτον, δι' ἃς ἐγὼ πρῶτος ἠξίω-

„σα περὶ καταλύσεως τοῦ πολέμου διαλέγεσθαι, οὔ„τε μάχῃ κρατηθεὶς ὑφ᾽ ὑμῶν, οὔτε ἐπισιτισμοὺς „εἰσάγεσθαι κωλυόμενος ἀνάγκῃ οὐδεμιᾷ· ἵνα μὴ „με ὑπολάβητε τῆς μὲν οἰκείας δυνάμεως ἀσθένειαν „κατεγνωκότα, τὴν δὲ ὑμετέραν ἰσχὺν δυσκαταγώ„νιστον εἶναι νομίζοντα, εὐπρεπῆ ζητεῖν ἀπαλλαγὴν „τοῦ πολέμου. ἀφόρητοι γὰρ ἂν γένοισθε ὑπὸ βα„ρύτητος, εἴ τι πεισθείητε περὶ ἡμῶν τοιοῦτον, καὶ „οὐθὲν ἂν τῶν μετρίων ὑπομείνοιτε ποιεῖν, ὡς κρα„τοῦντες ἤδη τῷ πολέμῳ. ἵνα δὴ μὴ τὰς ψευδεῖς „αἰτίας εἰκάζητε περὶ τῆς ἐμῆς προαιρέσεως, δι᾽ ἃς „ἀξιῶ καταλύσασθαι τὸν πόλεμον, ἀκούσατε τὰς „ἀληθεῖς· ἐγὼ στρατηγὸς ἀποδειχθεὶς ὑπὸ τῆς πα„τρίδος αὐτοκράτωρ, ἅμα τῷ παραλαβεῖν τὴν ἀρχὴν, „ἐσκόπουν τίνες ἦσαν αἱ συνταράξασαι τὰς πόλεις „ἡμῶν προφάσεις. ὁρῶν δὲ μικρὰς καὶ φαύλας, καὶ „οὐχ ἱκανὰς διελεῖν τοσαύτην φιλίαν καὶ συγγένει„αν, οὐ τὰ κράτιστα ἡγούμην οὔτε Ἀλβανοὺς οὔτε „ὑμᾶς βουλεύσασθαι. ἔτι δὲ μᾶλλον ἔγνων τοῦτο, „καὶ πολλὴν κατέγνων ἀμφοτέρων ἡμῶν μανίαν, „ἐπειδὴ παρῆλθον ἐπὶ τὰ πράγματα, καὶ πεῖραν „ἐλάμβανον τῆς ἑκάστου προαιρέσεως. οὔτε γὰρ ἐν „τοῖς ἰδίοις οὔτ᾽ ἐν τοῖς κοινοῖς συλλόγοις ὁμονοοῦν„τας ὑπὲρ τοῦ πολέμου πάντας Ἀλβανοὺς ἑώρων· „μακρῷ δέ τινι τῶν ἐν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ κατα„λαμβανομένων χαλεπῶν, τὰ δαιμόνια σημεῖα, ὁπό„τε χρησαίμην σφαγίοις περὶ μάχης, χαλεπώτερα „γινόμενα, πολλὴν δυσθυμίαν παρεῖχέ μοι καὶ ἀμη„χανίαν. ἐνθυμούμενος δὲ ταῦτα, τῆς μὲν ἐπὶ τοῖς

„ἀγῶνας ὁρμῆς ἐπέσχον, ἀναβολὰς δὲ καὶ διατριβὰς „ἐποιούμην τοῦ πολέμου, προτέρους ὑμᾶς οἰόμενος „ἄρξειν τῶν περὶ φιλίας λόγων· καὶ ἔδει γε, ὦ Τύλ- „λε, τοῦτο ποιεῖν ὑμᾶς ἀποίκους ὄντας ἡμῶν, καὶ „μὴ περιμένειν ἕως ἡ μητρόπολις ἄρξει. ὅσης γὰρ „ἀξιοῦσι τιμῆς τυγχάνειν οἱ πατέρες παρὰ τῶν ἐγ- „γόνων, τοσαύτης οἱ κτίσαντες τὰς πόλεις παρὰ τῶν „ἀποίκων. ἐν ᾧ δὲ ἡμεῖς ἐμέλλομεν καὶ παρετηροῦ- „μεν ἀλλήλους, πότεροι τῶν εὐγνωμόνων ἄρξουσι „λόγων, ἑτέρα τὶς ἡμᾶς ἀνάγκη κρείττων παντὸς „ἀνθρωπίνου λογισμοῦ περιλαβοῦσα συνάγει· ἣν „ἐγὼ πυθόμενος ἔτι λανθάνουσαν ὑμᾶς, οὐκ ἔτ' „ᾠόμην δεῖν τῆς εὐπρεπείας τῶν διαλλαγῶν στοχά- „ζεσθαι. δειναὶ γὰρ, ὦ Τύλλε, μηχαναὶ πλέκονται „καθ' ἡμῶν, καὶ δόλος ἄφυκτος ἔῤῥαπται κατ' ἀμ- „φοτέρων, ὃς ἔμελλεν ἀκονιτὶ καὶ δίχα πόνου πάν- „τα συντρίψειν καὶ διαφθερεῖν ἡμῶν τὰ πράγμα- „τα, πυρὸς ἢ ποταμοῦ δίκην ἐμπεσών. δημιουργοὶ „δὲ τῶν ἀνοσίων βουλευμάτων εἰσὶν οἱ δυνατώτε- „ροι Φιδηναίων τε καὶ Οὐϊεντανῶν συνελθόντες. „ὅστις δὲ ὁ τῆς ἐπιβουλῆς αὐτῶν τρόπος ἦν, καὶ „πόθεν εἰς ἐμὲ ἡ τῶν ἀποῤῥήτων βουλευμάτων γνῶ- „σις ἐλήλυθεν, ἀκούσατε.“

VIII. Ταῦτα εἰπὼν δίδωσι τῶν παρόντων τινὶ ἀναγνῶναι τὰς ἐπιστολὰς, ἅς αὐτῷ κεκομικώς τις ἐτύγχανε παρὰ τῶν ἐν Φιδήνῃ ξένων, καὶ τὸν κομίσαντα αὐτὰς παρήγαγεν. ἀναγνωσθεισῶν δὲ τῶν ἐπιστολῶν, καὶ τοῦ ἀνδρὸς ἐξηγησαμένου πάντα ὅσα παρὰ τῶν συντιθεμένων αὐτὰς ἀπὸ στόματος

ἤκουσεν, ἐκπλήξεώς τε μεγάλης κατασχούσης τοὺς ἀκούοντας, οἷα εἰκὸς ἐπὶ τηλικούτῳ κακῷ παρ' ἐλπίδας ἀκουσθέντι, ἐπισχὼν ὁ Φουφέτιος πάλιν ἔλεξεν· „Ἀκηκόατε τὰς αἰτίας, ἄνδρες Ῥωμαῖοι, δι' ἃς „ἐγώ τε ἀνεβαλόμην τοὺς πρὸς ὑμᾶς ἀγῶνας· νῦν δὲ „καὶ τῶν περὶ φιλίας ἠξίωσα πρότερος ἄρχειν λόγων. „ὑμεῖς δὲ τὸ μετὰ τοῦτο ἤδη σκοπεῖσθε, πότερον· „οἴεσθε δεῖν περὶ βοϊδίων καὶ προβάτων ἁρπαγῆς „ἄσπειστον πόλεμον φυλάττειν πρὸς τοὺς κτίσαν„τας καὶ πατέρας, ἐν ᾧ καὶ κρατηθέντες ἀπολεῖσθε „καὶ κρατήσαντες· ἢ διαλυσάμενοι τὴν πρὸς τοὺς „συγγενεῖς ἔχθραν, μεθ' ἡμῶν ἐπὶ τοὺς κοινοὺς „ἐχθροὺς χωρεῖν, οἵ γε οὐ μόνον ἐβούλευσαν ἀφ' „ὑμῶν ἀπόστασιν ἀλλὰ καὶ ἐπανάστασιν, οὔτε πε„πονθότες οὐδὲν δεινὸν, οὔτε μὴ πάθωσι δεδιότες· „καὶ οὐδ' ἐκ τοῦ φανεροῦ ἐπέθεντο ἡμῖν, ὡς ὁ κοι„νὸς ἀξιοῖ τοῦ πολέμου νόμος, ἀλλ' ὑπὸ σκότους, „ὡς ἂν ἥκιστα ὑπίδοιτό τις αὐτῶν τὴν ἐπιβουλὴν „καὶ φυλάξαιτο. ἀλλὰ γὰρ ὅτι μὲν ἐπὶ τοὺς ἀνο„σίους ἀνθρώπους ἰτέον ἡμῖν ἁπάσῃ σπουδῇ κατα„λυσαμένοις τὰ ἔχθη· μανίας γὰρ θάτερα ἀξιοῦν· „ὡς ἐγνωκόσιν ὑμῖν καὶ ποιήσουσιν, οὐδὲν δέομαι „πλείω λέγειν καὶ παρακελεύεσθαι. ὃν δὲ τρόπον „αἱ διαλύσεις καλαὶ καὶ συμφέρουσαι γένοιντ' ἂν „ἀμφοτέραις ταῖς πόλεσι· τοῦτο γὰρ ἴσως ποθεῖτε „ἀκοῦσαι πάλαι· νῦν ἤδη πειράσομαι λέγειν. ἐγὼ „νομίζω κρατίστας μὲν εἶναι διαλλαγὰς, καὶ πρε„πωδεστάτας συγγενέσι καὶ φίλοις πρὸς ἀλλήλους, ἐν „αἷς οὐδέν ἐστιν ἔγκοτον οὐδὲ μνησίκακον, ἀφέσεως

„ἅπασι πρὸς ἅπαντας ὑπὲρ ὧν ἔδρασαν ἢ ἔπαθον „ἀδήλου γενομένης· ἧττον δὲ τούτων εὐπρεπεῖς, ἐν „αἷς τὸ μὲν πλῆθος ἀπολύεται τῶν ἐγκλημάτων, οἱ „δὲ ἀδικήσαντες ἀλλήλους ἀναγκάζονται δίκας ὑπέ„χειν λόγῳ κρινόμενοι καὶ νόμῳ. τούτων δὴ τῶν „διαλλαγῶν ἐμοί τε δοκεῖ χρῆναι τὰς εὐπρεπεστέ„ρας καὶ μεγαλοψυχοτέρας ἡμᾶς ἑλέσθαι, καὶ γνώ„μην θέσθαι περὶ μηδενὸς ἡμᾶς ἀλλήλοις μνησικα„κεῖν. σὺ δ' εἰ μὴ βούλῃ διαλλάττεσθαι τοῦτον „τρόπον, ὦ Τύλλε, ἀλλὰ καὶ διδόναι δίκας καὶ λαμ„βάνειν ἀξιοῖς τοὺς ἐν ταῖς αἰτίαις παρ' ἀλλήλων, „ἕτοιμοι καὶ ταῦτα ποιεῖν εἰσιν Ἀλβανοὶ, τὰ κοινὰ „ἔχθη προκαταλυσάμενοι. εἰ δέ τινας ἔχεις παρὰ „ταύτας λέγειν ἑτέρας εἴτε καλλίους διαλλαγὰς εἴτε „δικαιοτέρας, οὐκ ἂν φθάνοις φέρων εἰς μέσον, καὶ „πολλήν σοι χάριν εἴσομαι."

IX. Ταῦτ' εἰπόντος τοῦ Φουφετίου, παραλαβὼν τὸν λόγον ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς ἔλεξε· „Καὶ „ἡμεῖς, ὦ Φουφέτιε, βαρεῖαν ὑπολαμβάνομεν ἡμᾶς „καταλήψεσθαι συμφορὰν, εἰ δι' αἵματος καὶ φό„νων ἀναγκασθείημεν κρῖναι τὸν συγγενῆ πόλεμον, „καὶ ὑπὸ τῶν ἱερῶν, ὁπότε τὰ πολέμια θύοιμεν, „ἐκωλυόμεθα ἄρχειν μάχης· τάς τε ἀποῤῥήτους Φι„δηναίων καὶ Οὐϊεντανῶν συνωμοσίας, ἃς ἐπ' ἀμ„φοτέροις ἡμῖν συνώμοσαν, ὀλίγῳ πρότερον πεπύ„σμεθα παρὰ τῶν ἐκεῖθεν ξένων· καὶ οὐκ ἀφύλακτοι „πρὸς αὐτάς ἐσμεν, ἀλλ' ὡς παθεῖν τε μηδὲν αὐ„τοὶ κακὸν, κἀκείνους τιμωρήσασθαι τῆς ἐπιβου„λῆς ἀξίως παρεσκευάσμεθα· οὐχ ἧττόν τε σοῦ

„καταλύσασθαι τὸν πόλεμον ἀμαχητὶ μᾶλλον ἢ διὰ „τῶν ὅπλων ἐβουλόμεθα. πρότεροι δὲ πρεσβεύε- „σθαι περὶ διαλλαγῶν οὐκ ἀξιοῦμεν, ἐπείπερ οὐδ᾽ „ἤρξαμεν αὐτοὶ πρότεροι τοῦ πολέμου, ἄρξαντας „δὲ ἠμυνάμεθα. ἀποτιθεμένων δὲ ὑμῶν τὰ ὅπλα, „δεχόμεθα τὰς προκλήσεις ἄσμενοι· καὶ περὶ διαλ- „λαγῶν οὐδὲν ἀκριβολογούμεθα, ἀλλὰ τὰς κρατί- „στας τε καὶ μεγαλοψυχοτάτας δεχόμεθα, πᾶν ἀδί- „κημα καὶ πᾶν ἁμάρτημα τῆς Ἀλβανῶν πόλεως ἀφι- „έντες· εἰ δὴ καὶ κοινὰ χρὴ καλεῖν πόλεως ἁμαρ- „τήματα, ὧν ὁ στρατηγὸς ὑμῶν Κλοίλιος αἴτιος „ἦν, ὃς ὑπὲρ ἀμφοτέρων ἡμῶν οὐ μεμπτὰς τέτικε „δίκας τοῖς θεοῖς. ἀφείσθω δὴ πᾶσα ἐγκλήματος „ἰδίου τε καὶ κοινοῦ πρόφασις, καὶ μηδενὸς ἔτι μνή- „μη τῶν παρεληλυθότων ἔστω κακῶν, ὡς καὶ σοί, „Φουφέτιε, δοκεῖ· ἀλλ᾽ οὐκ ἀπόχρη τοῦτο μόνον „ἡμᾶς σκοπεῖν, ὅπως ἂν τὴν παροῦσαν ἔχθραν δια- „λυσαίμεθα πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ᾽ ὥστε μηδ᾽ αὖ- „θίς ποτε πολεμήσωμεν ἔτι δεῖ παρασκευάσασθαι „οὐ γὰρ ἀναβολὰς ποιησόμενοι τῶν κακῶν συνελη- „λύθαμεν, ἀλλ᾽ ἀπαλλαγάς. τίς οὖν ἡ βεβαία τοῦ „πολέμου κατάλυσις ἔσται, καὶ τί παρασχόντες εἰς τὰ „πράγματα ἑκάτεροι νῦν τε καὶ εἰς τὸν ἀεὶ χρόνον „ἐσόμεθα φίλοι, σὺ μὲν παρέλιπες, ὦ Φουφέτιε, „ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο προσθεῖναι πειράσομαι. εἰ παύσον- „ται μὲν Ἀλβανοὶ φθονοῦντες Ῥωμαίοις ἐφ᾽ οἷς ἔχου- „σιν ἀγαθοῖς, οὐκ ἄνευ μεγάλων κινδύνων καὶ πόνων „αὐτὰ κτησαμένοις· οὐδὲν γοῦν πεπονθότες ὑφ᾽ „ἡμῶν οὔτε μεῖζον οὔτε ἔλαττον κακόν, διὰ τοῦτο

„μισεῖτε ἡμᾶς, ὅτι δοκοῦμεν ἄμεινον ὑμῶν πράτ-
„τειν. παύσαιντο δὲ Ῥωμαῖοι δι' ὑποψίας ἔχοντες
„Ἀλβανοὺς ὡς ἐπιβουλεύοντας ἀεὶ σφίσι, καὶ φυ-
„λαττόμενοι καθάπερ ἐχθρούς· οὐ γὰρ ἂν γένοιτο
„βέβαιος φίλος τῷ μισοῦντι οὐδείς. πῶς οὖν γενή-
„σεται τούτων ἑκάτερον; οὐκ ἐὰν γράψωμεν αὐτὰ
„ἐν ταῖς ὁμολογίαις, οὐδ' ἐὰν ὀμόσωμεν ἀμφότεροι
„καθ' ἱερῶν· μικραὶ γὰρ αὗταί γε αἱ φυλακαὶ καὶ
„ἀσθενεῖς· ἀλλ' ἐὰν κοινὰς ἡγησώμεθα τὰς ἀλ-
„λήλων τύχας. ἓν γάρ ἐστιν, ὦ Φουφέτιε, λύπης
„ἀνθρωπίνης ἐπ' ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς γινομένης
„ἄκος, τοῦ μηκέτι τοὺς φθονοῦντας ἀλλότρια τὰ
„τῶν φθονουμένων ἀγαθὰ ἡγεῖσθαι. ἵνα δὴ τοῦτο
„γένηται, Ῥωμαίους οἶμαι δεῖν εἰς τὸ κοινὸν Ἀλβα-
„νοῖς θεῖναι πάντα ὅσα τε νῦν ἔχουσι καὶ αὖθις
„ἕξουσιν ἀγαθά· Ἀλβανοὺς δὲ ἀγαπητῶς τὰ διδό-
„μενα δέχεσθαι, καὶ γενέσθαι ἅπαντας ὑμᾶς, εἰ δὲ
„μήγε, τοὺς πλείστους τε καὶ ἀρίστους ὑμῶν τῆς
„Ῥωμαίων πόλεως οἰκήτορας. οὐ γὰρ δὴ Σαβίνοις
„μὲν καὶ Τυῤῥηνοῖς καλῶς εἶχεν ἐκλιποῦσι τὰς ἑαυ-
„τῶν πόλεις μεταθέσθαι τοὺς βίους ὡς ἡμᾶς· ὑμῖν
„δὲ ἄρα τοῖς συγγενεστάτοις τὸ αὐτὸ τοῦτο γενό-
„μενον οὐχ ἕξει καλῶς. εἰ δ' οὐκ ἀξιώσετε μίαν οἰ-
„κεῖν πόλιν τὴν ἡμετέραν, μεγάλην οὖσαν ἤδη καὶ
„ἔτι μᾶλλον ἐσομένην, ἀλλὰ φιλοχωρήσετε τοῖς
„πατρῴοις ἐφεστίοις, ἐκεῖνό γέ τοι ποιήσατε· βου-
„λευτήριον ἓν ἀποδείξατε ὃ τὰ συμφέροντα ὑπὲρ
„ἑκατέρας βουλεύσει πόλεως, καὶ τὴν ἡγεμονίαν
„ἀπόδοτε μιᾷ τῇ κρείττονι πόλει καὶ πλείονα δυνα-

„μένῃ ποιεῖν ἀγαθὰ τὴν ἧττονα. ἐγὼ μὲν δὴ ταῦτα „ἀξιῶ· καὶ τούτων γενομένων, τόθ' ἡγοῦμαι βεβαίους „ἡμᾶς ἔσεσθαι φίλους· δύο δὲ πόλεις οἰκοῦντας ἰσο„κορύφους, ὥσπερ νῦν, οὐδέποτε ὁμονοήσειν."

X. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Φουφέτιος, χρόνον εἰς βουλὴν ᾐτήσατο· καὶ μεταναστὰς ἐκ τοῦ συλλόγου μετὰ τῶν παρόντων Ἀλβανῶν εἰ χρὴ δέχεσθαι τὰς αἱρέσεις ἐσκόπει. ὡς δὲ τὰς ἁπάντων γνώμας ἔλαβεν, ἐπιστρέψας αὖθις πρὸς τὸν σύλλογον ἔλεξεν· „Ἡμῖν μὲν, ὦ Τύλλε, τὴν μὲν πατρίδα καταλιπεῖν „οὐ δοκεῖ, οὐδ' ἐξερημοῦν ἱερὰ πατρῷα καὶ προγο„νικὰς ἑστίας, καὶ τόπον ὃν ἐγγὺς ἐτῶν πεντακοσίων „οἱ πατέρες ἡμῶν κατέσχον, καὶ ταῦτα μὴ πολέμου κατ„ειληφότος ἡμᾶς, μηδ' ἄλλης θεοπέμπτου συμφο„ρᾶς μηδεμιᾶς· ἓν δὲ καταστήσασθαι βουλευτήρι„ον, καὶ μίαν εἶναι τὴν ἄρξουσαν τῆς ἑτέρας πόλιν, „οὐκ ἀπαρέσκει. γραφέσθω δὲ καὶ τοῦτο τὸ μέρος „ἐν ταῖς συνθήκαις, εἰ δοκεῖ, καὶ πᾶσα ἀνῃρήσθω „πολέμου πρόφασις." ὡς δὲ συνέβησαν ἐπὶ τούτοις, περὶ τῆς μελλούσης τὴν ἡγεμονίαν παραλήψεσθαι πόλεως διεφέροντο, καὶ πολλοὶ ἐλέχθησαν εἰς τοῦτο λόγοι παρ' ἀμφοτέρων, δικαιοῦντος ἑκατέρου τὴν αὑτοῦ πόλιν ἄρχειν τῆς ἑτέρας. ὁ μὲν οὖν Ἀλβανὸς τοιαῦτα προΐσχετο δίκαια· „Ἡμεῖς, ὦ Τύλλε, καὶ „τῆς ἄλλης ἄρχειν ἄξιοί ἐσμεν Ἰταλίας, ὅτι ἔθνος „Ἑλληνικὸν καὶ μέγιστον τῶν κατοικούντων τήνδε „τὴν γῆν ἐθνῶν παρεχόμεν· τοῦ δὲ Λατίνων ἔθ„νους, εἰ μηδενὸς τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἡγεῖσθαι δι„καιοῦμεν οὐκ ἄτερ αἰτίας, ἀλλὰ κατὰ τὸν κοινὸν

„ἀνθρώπων νόμον, ὃν ἡ φύσις ἔδωκεν ἅπασι, τῶν
„ἐκγόνων ἄρχειν τοὺς προγόνους. ὑπὲρ δὲ πάσας
„τὰς ἄλλας ἀποικίας; αἷς μέχρι τοῦ παρόντος οὐ-
„δὲν ἐγκαλοῦμεν, τῆς ὑμετέρας οἰόμεθα δεῖν πόλεως
„ἄρχειν, οὐ πρὸ πολλοῦ τὴν ἀποικίαν εἰς αὐτὴν
„ἀπεσταλκότες, ὥστε ἐξίτηλον εἶναι ἤδη τὸ ἀφ' ἡμῶν
„γένος ὑπὸ χρόνων παλαιωθὲν, ἀλλὰ τῇ τρίτῃ γενεᾷ
„πρὸ ταύτης. ἐὰν δὲ ἀναστρέψασα τὰς ἀνθρωπίνας
„δικαιώσεις ἡ φύσις τὰ νέα τάξῃ τῶν πρεσβυτέρων
„ἄρχειν, καὶ τὰ ἔκγονα τῶν προγόνων, τότε καὶ
„ἡμεῖς ἀνεξόμεθα τὴν μητρόπολιν ὑπὸ τῆς ἀποικί-
„ας ἀρχομένην ὁρᾷν, πρότερον δὲ οὔ. ἓν μὲν δὴ
„τοῦτο τὸ δικαίωμα παρεχόμεθα τῆς ἀρχῆς, ἧς οὐκ
„ἂν ἀποσταίημεν ὑμῖν ἑκόντες. ἕτερον δὲ τοιόνδε·
„δέξασθε δὲ αὐτὸ μὴ ὡς ἐπὶ διαβολῇ καὶ ὀνειδισμῷ
„τῷ ὑμετέρῳ λεγόμενον, ἀλλὰ τοῦ ἀναγκαίου ἕνε-
„κα· ὅτι τὸ μὲν Ἀλβανῶν γένος οἷον ἐπὶ τῶν κτι-
„σάντων τὴν πόλιν, τοιοῦτον ἕως τῶν καθ' ἡμᾶς
„χρόνων διαμένει· καὶ οὐκ ἂν ἔχοι τὶς ἐπιδεῖξαι
„φῦλον ἀνθρώπων οὐδὲν, ἔξω τοῦ Ἑλληνικοῦ τε
„καὶ τοῦ Λατίνων, ᾧ τῆς πολιτείας μεταδεδώκαμεν·
„ὑμεῖς δὲ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ παρ' ἑαυτοῖς πολιτεύμα-
„τος διεφθάρκατε, Τυῤῥηνούς τε ὑποδεξάμενοι καὶ
„Σαβίνους, καὶ ἄλλους τινὰς ἀνεστίους καὶ πλανήτας
„βαρβάρους πάνυ πολλούς· ὥστε ὀλίγον τὸ γνήσιον
„ὑμῶν ἐστιν ὅσον ἀφ' ἡμῶν ὡρμίσθη, μᾶλλον δὲ πολ-
„λοστὸν τοῦ ἐπεισάκτου τε καὶ ἀλλοφύλου. εἰ δὲ ἡμεῖς
„παραχωρήσαιμεν ὑμῖν τῆς ἀρχῆς, τὸ νόθον ἄρξει τοῦ
„γνησίου, καὶ τὸ βάρβαρον τοῦ Ἑλληνικοῦ, καὶ τὸ

„ἐπείσακτον τοῦ αὐθιγενοῦς. οὐδὲ γὰρ ἂν τοῦτο ἔχοιτε „εἰπεῖν, ὅτι τὸν μὲν ἔπηλυν ὄχλον οὐδενὸς εἰάκατε „εἶναι τῶν κοινῶν κύριον, ἄρχετε δ' αὐτοὶ τῆς πό-„λεως καὶ κελεύετε οἱ αὐθιγενεῖς· ἀλλὰ καὶ βασι-„λεῖς ἀποδείκνυτε ξένους, καὶ τῆς βουλῆς τὸ πλεῖστον „ὑμῖν ἐκ τῶν ἐπηλύδων, ὧν οὐδὲν ἂν φήσαιτε ἑκόντες „ὑπομένειν. τίς γὰρ ἑκουσίως ἄρχεται τῶν κρειτ-„τόνων ὑπὸ τοῦ χείρονος; πολλὴ δὴ μανία καὶ κα-„κότης, ἃ δι' ἀνάγκην φαίητ' ἂν ὑμεῖς ὑπομένειν, „ταῦτα ἡμᾶς ἑκόντας δέχεσθαι. τελευταῖός μοι λό-„γος ἐστὶν, ὅτι τῆς Ἀλβανῶν πόλεως οὐδὲν ἔτι παρα-„κινεῖ μέρος τοῦ πολιτεύματος, ὀκτωκαιδεκάτην ἤδη „γενεὰν οἰκουμένης, καὶ πάντα ἐν κόσμῳ τὰ συνή-„θη καὶ πάτρια ἐπιτελούσης· ἡ δ' ὑμετέρα πόλις „ἀδιακόσμητός ἐστι καὶ ἀδιάτακτος, ἅτε νεόκτιστος „οὖσα καὶ ἐκ πολλῶν συμφορητὸς ἐθνῶν, ἣ μακρῶν „δεῖ χρόνων καὶ παθημάτων παντοδαπῶν, ἵνα καταρ-„τυθῇ καὶ παύσηται ταραττομένη καὶ στασιάζουσα, „ὥσπερ νῦν. ἅπαντες δ' ἂν εἴποιμεν, ὅτι δεῖ τὰ καθε-„στηκότα τῶν ταραττομένων, καὶ τὰ πεπειραμένα τῶν „ἀδοκιμάστων, καὶ τὰ ὑγιαίνοντα τῶν νοσούντων ἄρ-„χειν· οἷς ὑμεῖς τἀναντία ἀξιοῦντες οὐκ ὀρθῶς ποιεῖτε.

XI. Τοιαῦτα τοῦ Φουφετίου λέξαντος, παρα-λαβὼν ὁ Τύλλος τὸν λόγον εἶπε· „Τὸ μὲν ἐκ φύ-„σεως καὶ προγόνων ἀρετῆς δίκαιον, ὦ Φουφέτιε „καὶ ὑμεῖς ἄνδρες Ἀλβανοὶ, κοινὸν ἀμφοτέροις ἡμῖν. „τοὺς αὐτοὺς γὰρ εὐχόμεθα προγόνους ἑκάτεροι· ὥστε „οὐδὲν δεῖ τούτου χάριν οὔτε πλέον ἡμῶν ἔχειν τοὺς „ἑτέρους, οὔτ' ἔλαττον. τὸ δὲ ἄρχειν ἐκ παντὸς τῶν

„ἀποικιῶν τὰς μητροπόλεις, ὡς ἀναγκαῖόν τι φύ-
„σεως νόμιμον, οὔτε ἀληθὲς οὔτε δίκαιον ἠξιοῦτο
„ὑφ' ἡμῶν· πολλά γέ τοι φῦλά ἐστιν ἀνθρώπων,
„παρ' οἷς αἱ μητροπόλεις οὐκ ἄρχουσιν ἀλλ' ὑπο-
„τάττονται ταῖς ἀποικίαις. μέγιστον δὲ καὶ φανε-
„ρώτατον τοῦ λόγου τοῦδε παράδειγμα ἡ Σπαρ-
„τιατῶν πόλις, οὐ τῶν ἄλλων μόνον ἀξιοῦσα ἄρχειν
„Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τοῦ Δωρικοῦ γένους, ὅθεν
„ἀπῳκίσθη. καὶ τί δεῖ περὶ τῶν ἄλλων λέγειν; αὐ-
„τοὶ γὰρ ὑμεῖς, οἱ τὴν ἡμετέραν πόλιν ἀποικίσαν-
„τες, Λαουϊνιατῶν ἐστε ἄποικοι. εἰ δὴ φύσεώς ἐστι
„νόμος ἄρχειν τῆς ἀποικίας τὴν μητρόπολιν, οὐκ
„ἂν φθάνοιεν ἀμφοτέροις ἡμῖν Λαουϊνιᾶται τὰ δί-
„καια πράττοντες; πρὸς μὲν δὴ τὸ πρῶτον ὑμῶν
„δικαίωμα καὶ πλείστην ἔχων εὐπροσωπίαν, ταῦθ'
„ἱκανά. ἐπεὶ δὲ καὶ τοὺς βίους τῶν πόλεων ἀντιπαρ-
„εξετάζειν ἀλλήλοις ἐπιχειρεῖς, ὦ Φουφέτιε, λέγω
„ὅτι τὸ μὲν Ἀλβανῶν εὐγενὲς ὅμοιον ἀεὶ διαμένει,
„τὸ δ' ἡμέτερον ἐξέφθαρται ταῖς ἐπιμιξίαις τοῦ
„ἀλλοφύλου, καὶ οὐκ ἠξίους ἄρχειν τῶν γνησίων
„τοὺς νόθους, οὐδὲ τῶν αὐθιγενῶν τοὺς ἐπήλυδας.
„μάθε καὶ κατὰ τοῦτο ἁμαρτάνων μάλιστα τὸ δι-
„καίωμα. ἡμεῖς γὰρ τοσοῦτον δέομεν αἰσχύνεσθαι
„κοινὴν ἀναδείξαντες τὴν πόλιν τοῖς βουλομένοις,
„ὥστε καὶ σεμνυνόμεθα ἐπὶ τούτῳ μάλιστα τῷ ἔργῳ,
„οὐκ αὐτοὶ τοῦ ζήλου τοῦδε ἄρξαντες, παρὰ δὲ τῆς
„Ἀθηναίων πόλεως τὸ παράδειγμα λαβόντες, ἧς
„μέγιστον κλέος ἐν Ἕλλησίν ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο
„οὐχ ἥκιστα, εἰ μὴ μάλιστα, τὸ πολίτευμα. καὶ τὸ

„πρᾶγμα ἡμῖν πολλῶν γενόμενον ἀγαθῶν αἴτιον, „οὔτ᾽ ἐπίμεμψιν οὔτε μεταμέλειαν ὡς ἡμαρτηκόσι „φέρει· ἄρχει τε καὶ βουλεύει καὶ τὰς ἄλλας τιμὰς „καρποῦται παρ᾽ ἡμῖν οὐχ ὁ πολλὰ χρήματα κεκτη„μένος, οὐδὲ ὁ πολλοὺς πατέρας ἐπιχωρίους ἀπο„δεῖξαι δυνάμενος, ἀλλ᾽ ὅστις ἂν ᾖ τούτων τῶν τι„μῶν ἄξιος. οὐ γὰρ ἐν ἄλλῳ τινὶ τὴν ἀνθρωπίνην „εὐγένειαν ὑπάρχειν νομίζομεν, ἀλλ᾽ ἐν ἀρετῇ. ὁ δὲ „ἄλλος ὄχλος σῶμα τῆς πόλεώς ἐστιν, ἰσχὺν καὶ δύ„ναμιν τοῖς βουλευθεῖσιν ὑπὸ τῶν κρατίστων παρε„χόμενος. μεγάλη τε ἡμῶν ἡ πόλις ἐκ μικρᾶς, καὶ „φοβερὰ τοῖς περιοίκοις ἐξ εὐκαταφρονήτου διὰ „ταύτην τὴν φιλανθρωπίαν γέγονε· τῆς τε ἡγεμο„νίας ὑπὲρ ἧς τῶν ἄλλων Λατίνων οὐδεὶς ἀντιποι„εῖται πρὸς ἡμᾶς, τοῦτο Ῥωμαίοις τὸ πολίτευμα „ἦρξεν, οὗ σὺ κατηγορεῖς, ὦ Φουφέτιε. ἐν ἰσχύϊ „γὰρ ὅπλων κεῖται τὸ τῶν πόλεων κράτος, αὕτη δ᾽ „ἐκ πολλῶν σωμάτων γίνεται. ταῖς δὲ μικραῖς καὶ „ὀλιγανθρώποις, καὶ διὰ τοῦτο ἀσθενέσιν, οὐκ ἔστιν „ἄρχειν ἑτέρων, ἀλλ᾽ οὐδὲ αὑτῶν ἄρχειν. καθόλου „δ᾽ ἔγωγε τόδ᾽ ὑπολαμβάνω δεῖν διασύρειν τὰς „ἑτέρων πολιτείας, καὶ τὴν ἰδίαν ἐπαινεῖν, ὅταν τὶς „ἔχῃ δεῖξαι τὴν μὲν ἑαυτοῦ πόλιν ἐκ τοῦ ταῦτα ἐπι„τηδεύειν, ἅ φησιν, εὐδαίμονα καὶ μεγάλην οὖσαν· „τὰς δὲ διαβαλλομένας, διὰ τὸ μὴ ταῦτα προαιρεῖ„σθαι, κακοδαιμονούσας. τὰ δ᾽ ἡμέτερα πράγματα „οὐχ οὕτως ἔχει· ἀλλ᾽ ἡ μὲν ὑμετέρα πόλις, ἀπὸ „μείζονος αὐχήματος ἀρχομένη καὶ πλειόνων ἀφορ„μῶν τυχοῦσα, εἰς ἐλάττονα οἶκον συνῆκται· ἡμεῖς

„δὲ μικρὰς τὰς πρώτας ἀρχὰς λαβόντες, οὐ πολλῷ „χρόνῳ μεγίστην τῶν πλησιοχώρων πόλεων τὴν Ῥώ„μην πεποιήκαμεν τούτοις τοῖς πολιτεύμασιν, ὧν „σὺ κατηγορεῖς, χρώμενοι. τὸ δὲ στασιάζον ἡμῶν, „ἐπεὶ καὶ τοῦτο δι᾽ αἰτίας εἶχες, ὦ Φουφέτιε, οὐκ „ἐπὶ διαφθορᾷ καὶ ἐλαττώσει τῶν κοινῶν, ἀλλ᾽ ἐπὶ „σωτηρίᾳ καὶ αὐξήσει γίνεται. φιλοτιμούμεθα γὰρ „οἱ νεώτεροι πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ οἱ ἔποικοι „πρὸς τοὺς ἐπικαλεσαμένους, πότεροι πλείονα ποιήσω„μεν τὸ κοινὸν ἀγαθά. ἵνα δὲ συντεμὼν εἴπω, τοῖς μέλ„λουσιν ἑτέρων ἄρξειν δύο προσεῖναι δεῖ ταῦτα, τὴν ἐν „τῷ πολέμῳ ἰσχὺν καὶ τὴν ἐν τῷ βουλεύεσθαι φρόνη„σιν· ἃ περὶ ἡμᾶς ἐστιν ἀμφότερα. καὶ ὅτι οὐ κενὸς ὁ „κόμπος, ἡ παντὸς λόγου κρείττων πεῖρα ἡμῖν μαρτυ„ρεῖ. τοσαύτην γοῦν μεγέθει καὶ δυνάμει πόλιν οὐχ οἷ„όν τε ἦν γενέσθαι τρίτῃ γενεᾷ μετὰ τὸν οἰκισμόν, εἰ „μὴ τό, τε ἀνδρεῖον ἐπερίττευεν αὐτῇ καὶ τὸ φρόνιμον. „ἱκαναὶ δὲ τεκμηριῶσαι τὸ κράτος αὐτῆς πολλαὶ πό„λεις ἐκ τοῦ Λατίνων οὖσαι γένους, καὶ τὴν κτίσιν „ἀφ᾽ ὑμῶν ἔχουσαι, αἳ τὴν ὑμετέραν ὑπεριδοῦσαι „πόλιν, ἡμῖν προσκεχωρήκασι, καὶ ὑπὸ Ῥωμαίων „ἄρχεσθαι μᾶλλον ἀξιοῦσιν ἢ ὑπὸ Ἀλβανῶν· ὡς „ἡμῶν μὲν ἀμφότερα ἱκανῶν ὄντων τούς τε φίλους „εὖ ποιεῖν, καὶ τοὺς ἐχθροὺς κακῶς· ὑμῶν δ᾽ οὐδ᾽ „ἕτερα. πολλὰ εἶχον ἔτι καὶ ἰσχυρά, ὦ Φουφέτιε, „πρὸς τὰς δικαιώσεις, ἃς σὺ παρέσχες, λέγειν· μά„ταιον δὲ ὁρῶν τὸν λόγον, καὶ ἐν ἴσῳ τὰ πολλὰ τοῖς „σοῖς λόγοις ἐλεγχθησόμενα, πρὸς ἀντιπάλους ὄντας „ὑμᾶς τοὺς δικαίους κριτὰς παύομαι λέγων. ἕνα

„δὲ ὑπολαμβάνω κράτιστον εἶναι καὶ μόνον ἡμῖν „τὰ νείκη δύνασθαι διακρῖναι τρόπον, ᾧ πολλοὶ „βάρβαροί τε καὶ Ἕλληνες εἰς ἔχθη καταστάντες, οἱ „μὲν ὑπὲρ ἡγεμονίας οἱ δὲ ὑπὲρ ἀμφισβητησίμου „γῆς, ἐχρήσαντο· τοῦτον εἰπὼν ἔτι, παύσομαι· εἰ „ποιησαίμεθα μέρει τινὶ τῆς ἑαυτῶν στρατιᾶς ἑκά„τεροι τὸν ἀγῶνα, εἰς ὀλίγιστόν τι πλῆθος ἀνδρῶν „συναγαγόντες τὴν τοῦ πολέμου τύχην· ἐξ ὁποτέρας „δ᾽ ἂν πόλεως οἱ κρατήσαντες τῶν ἀντιπάλων γέ„νωνται, ταύτῃ συγχωρήσαιμεν ἄρχειν τῆς ἑτέρας. „ὁπόσα γὰρ μὴ διαιρῆται ὑπὸ λόγου, ταῦτα ὑπὸ „τῶν ὅπλων κρίνεται.“

XII. Τὰ μὲν λεχθέντα περὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν πόλεων δικαιώματα ὑπ᾽ ἀμφοτέρων τῶν στρατηγῶν, τοιάδε ἦν· τέλος δὲ τοῖς λόγοις αὐτῶν ἠκολούθησεν οἷον ὁ Ῥωμαῖος ὑπετίθετο. οἱ γὰρ ἐν τῷ συλλόγῳ παρόντες Ἀλβανῶν τε καὶ Ῥωμαίων, ταχεῖαν ἀπαλλαγὴν τοῦ πολέμου ποιήσασθαι ζητοῦντες, ὅπλοις τὸ νεῖκος ἔγνωσαν διελεῖν. συγχωρηθέντος δὲ καὶ τούτου, περὶ τοῦ πλήθους τῶν ἀγωνιουμένων ζήτησις ἐγίνετο, οὐ τὴν αὐτὴν ἑκατέρου τῶν στρατηγῶν διάνοιαν ἀποδεικνυμένου. Τύλλος μὲν γὰρ ἐβούλετο ἐλαχίστοις σώμασι γενέσθαι τὴν τοῦ πολέμου κρίσιν, ἑνὸς Ἀλβανῶν τοῦ λαμπροτάτου πρὸς ἕνα Ῥωμαίων τὸν ἄριστον μονομαχήσοντος· καὶ πρόθυμος ἦν αὐτὸς ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος διαγωνίσασθαι, προκαλούμενος εἰς τὴν ὁμοίαν φιλοτιμίαν τὸν Ἀλβανόν, καλοὺς ἀποφαίνων τοῖς ἀνειληφόσι τὰς τῶν στρατοπέδων ἡγεμονίας τοὺς ὑπὲρ

ἀρχῆς καὶ δυναστείας ἀγῶνας, οὐ μόνον ἐὰν νικήσωσιν ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἀλλὰ κἂν αὐτοὶ κρατηθῶσιν ὑπ' ἀγαθῶν· καὶ διεξιὼν ὅσοι στρατηγοὶ καὶ βασιλεῖς τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς προκινδυνεῦσαι τῶν κοινῶν παρέσχον, δεινὸν ἡγούμενοι τῶν μὲν τιμῶν πλέον αὐτοὶ φέρεσθαι, τῶν δὲ πολέμων ἔλαττον. ὁ δὲ Ἀλβανὸς τὸ μὲν ὀλίγοις σώμασι κινδυνεύειν τὰς πόλεις ὀρθῶς ἐνόμιζεν εἰρῆσθαι, περὶ δὲ τῆς ἑνὶ πρὸς ἕνα μάχης διεφέρετο, λέγων ὅτι τοῖς μὲν ἡγουμένοις τῶν στρατοπέδων, ὅταν ἰδίαν κατασκευάζωνται δυναστείαν, καλὸς καὶ ἀναγκαῖος ἔσται ὁ περὶ τῆς ἀρχῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγὼν, ταῖς δὲ πόλεσιν αὐταῖς, ἐπειδὰν περὶ τῶν πρωτείων διαφέρωνται πρὸς ἀλλήλας, οὐ μόνον σφαλερὸς ἀλλὰ καὶ αἰσχρὸς ὁ διὰ μονομαχίας κίνδυνος, ἐάν τε τῆς κρείττονος λάβωνται τύχης, ἐάν τε τῆς χείρονος. τρεῖς δὲ ἄνδρας ἐπιλέκτους ἀφ' ἑκατέρας πόλεως συνεβούλευεν ὑπὸ τὴν ἁπάντων ὄψιν Ἀλβανῶν τε καὶ Ῥωμαίων διαγωνίσασθαι. ἐπιτηδειότατον γὰρ εἶναι τόνδε τὸν ἀριθμὸν εἰς πᾶσαν ἀμφισβητουμένου πράγματος διαίρεσιν, ἀρχήν τε καὶ μέσα καὶ τελευτὴν ἔχοντα ἐν αὐτῷ. ταύτῃ προςθεμένων τῇ γνώμῃ Ῥωμαίων τε καὶ Ἀλβανῶν, ὅ, τε σύλλογος διελύθη, καὶ ἐπὶ τοὺς ἰδίους ἀπήεσαν ἑκάτεροι χάρακας.

XIII. Ἔπειτα καλέσαντες εἰς ἐκκλησίαν τὰς δυνάμεις ἀμφοτέρας οἱ στρατηγοὶ, διεξῆλθον ἅ τε διελέχθησαν αὐτοὶ πρὸς ἀλλήλους, καὶ ἐφ' οἷς συνέθεντο καταλῦσαι τὸν πόλεμον. ἐπικυρωσάντων δὲ τῶν στρατευμάτων ἀμφοτέρων κατὰ πολλὴν εὐδόκη-

σιν τὰς τῶν στρατηγῶν ὁμολογίας, θαυμαστὴ μετὰ τοῦτο κατεῖχε φιλοτιμία καὶ λοχαγοὺς καὶ στρατιώτας, πολλῶν πάνυ προθυμουμένων ἐξενέγκασθαι τὰ τῆς μάχης ἀριστεῖα, καὶ οὐ λόγῳ σπουδαζόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ φιλοτιμίας ἀποδεικνυμένων· ὥστε χαλεπὴν γενέσθαι τοῖς ἡγεμόσιν αὐτῶν τὴν τῶν ἐπιτηδειοτάτων διάγνωσιν. εἰ γάρ τις ἦν ἢ πατέρων ἐπιφανείᾳ λαμπρὸς, ἢ σώματος ῥώμῃ διαπρεπὴς, ἢ πράξει τῇ κατὰ χεῖρα γενναῖος, ἢ κατ' ἄλλην τινὰ τύχην ἢ τόλμαν ἐπίσημος, αὐτὸν ἠξίου τάττειν πρῶτον ἐν τοῖς τρισί. ταύτην ἐπὶ πολὺ χωροῦσαν ἐν ἀμφοτέροις τοῖς στρατεύμασι τὴν φιλοτιμίαν ὁ τῶν Ἀλβανῶν ἔπαυσε στρατηγὸς, ἐνθυμηθεὶς ὅτι θεία πρόνοια, ἐκ πολλοῦ προορωμένη τὸν μέλλοντα συμβήσεσθαι ταῖς πόλεσιν ἀγῶνα, τοὺς προκινδυνεύσοντας αὐτῶν κατεσκεύασε γενέσθαι οἴκων τε οὐκ ἀφανῶν, καὶ τὰ πολέμια ἀγαθοὺς, ὀφθῆναί τε καλλίστους, καὶ οὔτε γενέσεως τοῖς πολλοῖς μετειληφότας, ἀλλὰ σπανίου καὶ θαυμαστῆς διὰ τὸ παράδοξον. Ὁρατίῳ γάρ τινι Ῥωμαίῳ, καὶ Κορατίῳ τὸ γένος Ἀλβανῷ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐνεγγύησε θυγατέρας διδύμους Σεκιήνιος Ἀλβανός. τούτοις ἀμφοτέροις αἱ γυναῖκες ἐγκύμονες ἅμα γενόμεναι, τὰς πρωτοτόκους ἐκφέρουσι γονὰς ἄῤῥενα βρέφη, τρίδυμα καὶ αὐτά· ἃ οἱ γειναμένοι, πρὸς οἰωνοῦ λαβόντες ἀγαθοῦ καὶ πόλει καὶ οἴκῳ τῷ σφετέρῳ, τρέφουσιν ἅπαντα καὶ τελειοῦσι· θεὸς δ' αὐτοῖς, ὥσπερ κατ' ἀρχὰς ἔφην, δίδωσι κάλλος τε καὶ ῥώμην, καὶ δὴ καὶ ψυχῆς γεν-

ναιότητα μηδενὸς τῶν ἄριστα πεφυκότων χείροσι γενέσθαι. τούτοις ἔγνω τοῖς ἀνδράσιν ὁ Φουφέτιος ἐπιτρέπειν τὸν ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας ἀγῶνα· καὶ προκαλεσάμενος εἰς λόγους τὸν βασιλέα τῶν Ῥωμαίων, λέγει πρὸς αὐτόν·

XIV. „Θεός τις ἔοικεν, ὦ Τύλλε, προνοούμενος τῶν „πόλεων ἑκατέρας, ἐν ἄλλοις τε πολλοῖς καὶ δὴ κατὰ „τόνδε τὸν ἀγῶνα φανερὰν τὴν εὔνοιαν πεποιῆσθαι. „τὸ γὰρ εὑρεθῆναι τοὺς ἀγωνιουμένους ὑπὲρ πάν„των γένει τε μηδενὸς χείρονας καὶ τὰ πολέμια ἀγα„θούς, ὀφθῆναί τε καλλίστους, πρὸς δὲ τούτοις ἐξ „ἑνὸς πεφυκότας πατρὸς, καὶ ὑπὸ μιᾶς γεγεννημέ„νους μητρός, καὶ τὸ θαυμασιώτατον, ἐν μιᾷ προ„ελθόντας εἰς φῶς ἡμέρᾳ, παρ' ὑμῖν μὲν Ὁρατίους, „παρ' ἡμῖν δὲ Κορατίους, θαυμαστῇ τινι καὶ θείᾳ „παντάπασιν ἔοικεν εὐεργεσίᾳ. τί οὖν οὐ δεχόμεθα „τὴν τοσαύτην τοῦ δαιμονίου πρόνοιαν, καὶ παρα„καλοῦμεν ἐπὶ τὸν ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας ἀγῶνα τοὺς „τριδύμους ἀδελφοὺς ἑκάτεροι; τά τε γὰρ ἄλλα ὅσα „ἐν τοῖς ἄριστα μαχησομένοις βουλοίμεθα εἶναι, „καὶ τούτοις ἔνεστι τοῖς ἀνδράσι· καὶ τὸ μὴ προ„λιπεῖν τοὺς προασπιστὰς κάμνοντας, τούτοις μᾶλ„λον ὑπάρξει, ἀδελφοῖς οὖσι, παρ' οὕς τινας ἄλ„λους Ῥωμαίων τε καὶ Ἀλβανῶν· ἥ τε φιλοτιμία „τῶν ἄλλων νέων, χαλεπὴ λυθῆναι δι' ἑτέρου τινὸς „οὖσα τρόπου, ταχεῖαν ἕξει κρίσιν. τεκμαίρομαι „γάρ τινας καὶ παρ' ὑμῖν πολλοὺς εἶναι τοὺς ἀντι„ποιουμένους ἀρετῆς, ὥσπερ καὶ παρ' Ἀλβανοῖς· „οὓς εἰ διδάσκοιμεν ὅτι θεία τὶς ἔφθασε τύχη τὰς

„ἀνθρωπίνας σπουδάς, αὐτὴ παρασχοῦσα τοὺς ἐξ „ἴσου τὸν ὑπὲρ τῶν πόλεων ἀγῶνα ποιησομένους, „οὐ χαλεπῶς πείσομεν. οὐ γὰρ ἀρετῇ λείπεσθαι δό„ξουσι τριδύμων ἀδελφῶν, ἀλλὰ φύσεως εὐκληρίᾳ „καὶ τύχης ἰσοῤῥόπου πρὸς τὸ ἀντίπαλον ἐπιτη„δειότητι."

XV. Τοσαῦτα τοῦ Φουφετίου λέξαντος, καὶ πάντων τὴν γνώμην ἐπαινεσάντων· ἔτυχον δὲ Ῥωμαίων τε καὶ Ἀλβανῶν οἱ κράτιστοι παρόντες ἀμφοτέροις· μικρὸν ἐπισχὼν ὁ Τύλλος λέγει· „Τὰ „μὲν ἄλλα ὀρθῶς ἐπιλελογίσθαι μοι δοκεῖς, ὦ Φου„φέτιε· θαυμαστὴ γάρ τις ἡ τὴν οὐδέ ποτε συμ„βᾶσαν ὁμοιογένειαν, ἐν ἀμφοτέραις ταῖς πόλεσιν „ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς ἐξενέγκασα τύχη· ἓν δ' „ἀγνοεῖν ἔοικας, ὃ πολὺν παρέξει τοῖς νεανίσκοις „ὄκνον, ἐὰν ἀξιῶμεν αὐτοὺς ἀλλήλοις χωρεῖν διὰ „μάχης. ἡ γὰρ Ὁρατίων μήτηρ τῶν ἡμετέρων, ἀδελ„φὴ τῆς Κορατίων μητρός ἐστι τῶν Ἀλβανῶν, καὶ „τέθραπται τὰ μειράκια ἐν τοῖς ἀμφοτέρων τῶν „γυναικῶν κόλποις, ἀσπάζονταί τ' ἀλλήλους καὶ „φιλοῦσιν οὐχ ἧττον ἢ τοὺς ἑαυτῶν ἀδελφούς. ὅρα „δὴ μή ποτε οὐχ ὅσιον ᾖ τούτοις ἀναδιδόναι τὰ ὅπλα, „καὶ καλεῖν αὐτοὺς ἐπὶ τὸν κατ' ἀλλήλων φόνον, „ἀδελφοὺς καὶ συντρόφους ὄντας. τὸ γὰρ ἐμφύλιον „ἄγος, ἐὰν ἀναγκασθῶσιν ἀλλήλους μιαιφονεῖν, „εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀναγκάζοντας δικαίως ἐλεύσεται. „λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Φουφέτιος· „Οὐδ' ἐμὲ λέλη„θεν, ὦ Τύλλε, τὸ συγγενὲς τῶν μειρακίων, οὐδ' ὡς „ἀναγκάσων αὐτοὺς τοῖς ἀνεψιοῖς διὰ μάχης χωρεῖν,

„εἰ μὴ βουληθεῖεν αὐτοὶ τὸν ἀγῶνα ὑπομεῖναι, παρ-
„εσκευασάμην· ἀλλ' ἐπειδὴ τάχιστα ἐπὶ νοῦν ἦλ-
„θέ μοι τόδε τὸ βούλευμα, τοὺς Ἀλβανοὺς Κορα-
„τίους μεταπεμψάμενος, αὐτὸς ἐπ' ἐμαυτοῦ διάπει-
„ραν ἔλαβον εἰ βουλομένοις αὐτοῖς ἐστιν ὁ ἀγών
„δεξαμένων δ' αὐτῶν τὸν λόγον ἀπίστῳ τινὶ καὶ
„θαυμαστῇ προθυμίᾳ, τότε ἀνακαλύπτειν ἔγνων
„τὸ βούλημα καὶ φέρειν εἰς μέσον· σοί τε αὐτῷ
„τοῦτο ὑποτίθεμαι ποιεῖν, καλέσαντι τοὺς παρ'
„ὑμῖν τριδύμους, πεῖραν αὐτῶν τῆς γνώμης ποιή-
„σασθαι. ἐὰν μὲν οὖν ἑκόντες συνεπιδιδῶσι κἀκεῖ-
„νοι τὰ σώματα προκινδυνεῦσαι τῆς ἑαυτῶν πατρί-
„δος, δέχου τὴν χάριν· ἐὰν δὲ ἀναδύωνται, μηδε-
„μίαν αὐτὸς πρόσφερε ἀνάγκην. μαντεύομαι δὲ
„καὶ περὶ ἐκείνων οἷα καὶ περὶ τῶν ἡμετέρων. εἰ
„οὖν εἰσὶν οἵους ἀκούομεν, ὀλίγοις τοῖς ἄριστα πε-
„φυκόσιν ὅμοιοι, καὶ τὰ πολέμια ἀγαθοί· κλέος
„γὰρ αὐτῶν καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐλήλυθε τῆς ἀρετῆς·
„προθυμότατα ἂν δέξοιντο τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος
„ἀγῶνα καὶ μηδενὸς ἀναγκάσαντος."

XVI. Δέχεται τὴν παραίνεσιν ὁ Τύλλος, καὶ δεχημέρους ποιησάμενος ἀνοχάς, ἐν αἷς βουλεύσεταί τε καὶ μαθὼν τὴν διάνοιαν τῶν Ὁρατίων ἀποκρινεῖται, παρῆν εἰς τὴν πόλιν. ταῖς δ' ἑξῆς ἡμέραις βουλευσάμενος ἅμα τοῖς ἀρίστοις, ἐπειδὴ τοῖς πλείστοις ἔδοξε δέχεσθαι τὰς Φουφετίου προκλήσεις, μεταπέμπεται τοὺς τριδύμους ἀδελφούς, καὶ λέγει πρὸς αὐτούς· „Ἄνδρες Ὁράτιοι, Φουφέτιος εἰς λό-
„γους ἐλθὼν ἐμοὶ τὴν τελευταίαν ἐπὶ στρατοπέδου

„σύνοδον, ἔφη τοὺς προκινδυνεύσοντας ὑπὲρ ἑκατέ-„ρας πόλεως τρεῖς ἄνδρας ἀγαθοὺς κατὰ θείαν γε-„γενῆσθαι πρόνοιαν, ὧν οὐκ ἂν εὕροιμεν ἑτέρους „οὔτε γενναιοτέρους οὔτε ἐπιτηδειοτέρους· Ἀλβανῶν „μὲν, Κορατίους· Ῥωμαίων δὲ, ὑμᾶς. τοῦτό τε κατα-„μαθὼν, αὐτὸς ἐξητακέναι πρῶτον εἰ βουλομένοις ἐστὶ „τοῖς ἀνεψιοῖς ὑμῶν ἐπιδοῦναι τὰ σώματα τῇ πατρί-„δι· μαθὼν δὲ αὐτοὺς ἀναδεχομένους τὸν ὑπὲρ ἁπάν-„των ἀγῶνα κατὰ πολλὴν προθυμίαν, θαῤῥῶν εἰς μέ-„σον ἐκφέρει ἤδη τὸν λόγον, ἠξίου τε καὶ ἐμὲ πεῖ-„ραν ὑμῶν λαβεῖν, πότερον βούλεσθε προκινδυνεῦ-„σαι τῆς πατρίδος ὁμόσε χωρήσαντες Κορατίοις, ἢ „παραχωρεῖτε τῆς φιλοτιμίας ταύτης ἑτέροις. ἐγὼ „δὲ ἀρετῆς μὲν ἕνεκα καὶ τῆς κατὰ χεῖρα γενναιό-„τητος, ἣν οὐ λανθάνουσαν ἔχετε, πάντων μάλιστά „δεξομένους ὑμᾶς τὸν ὑπὲρ τῶν ἀριστείων κίνδυνον „ἄρασθαι, ἐπιεικῶς ὑπέλαβον· δεδοικὼς δὲ μὴ τὸ „πρὸς Ἀλβανοὺς τριδύμους συγγενὲς ἐμπόδιον ὑμῖν „γένηται τῆς προθυμίας, χρόνον ᾐτησάμην εἰς βου-„λὴν, ἀνακωχὰς δεχημέρους ποιησάμενος· ὡς δὲ „ἀφικόμην δεῦρο, τὴν βουλὴν συνεκάλεσα, καὶ „προὔθηκα περὶ τοῦ πράγματος ἐν κοινῷ σκοπεῖν· „δόξαν δὲ ταῖς πλείοσι γνώμαις, εἰ μὲν ἑκόντες ἀνα-„δέχεσθε τὸν ἀγῶνα καλὸν ὄντα καὶ προσήκοντα „ὑμῖν, ὃν ἐγὼ πρόθυμος ἤμην μόνος ὑπὲρ ἁπάν-„των διαγωνίσασθαι, ἐπαινεῖν τε καὶ δέχεσθαι τὴν „χάριν ὑμῶν· εἰ δὲ τὸ συγγενὲς ἐντρεπόμενοι μία-„σμα, οὐ γὰρ δὴ κακὴν ψυχὴν ὁμολογοῦντες εἶναι, „τοὺς ἔξω τοῦ γένους ἀξιώσετε καλεῖν, μηδεμίαν

„ὑμῖν ἀνάγκην προςφέρειν. ταῦτα τῆς βουλῆς ψη-„φισαμένης, καὶ οὔτε πρὸς ὀργὴν δεξομένης εἰ δι' „ὄκνου τὸ ἔργον λάβοιτε, οὔτε μικρὰν χάριν εἰσο-„μένης ὑμῖν εἰ τιμιωτέραν ἡγήσαισθε τῆς συγγενείας „τὴν πατρίδα, τυγχάνοιτε εὖ βουλευσάμενοι."

XVII. Ὡς δὴ ταῦτ' ἤκουσαν οἱ νεανίαι, μετ-αναστάντες ἑτέρωσε καὶ διαλεχθέντες ὀλίγα πρὸς ἀλλήλους, προσέρχονται πάλιν ἀποκρινούμενοι, καὶ λέγει ὑπὲρ ἁπάντων ὁ πρεσβύτατος τοιάδε· „Εἰ „μὲν ἐλευθέροις ἡμῖν οὖσι καὶ μόνοις κυρίοις τῆς „ἰδίας γνώμης ἐξουσίαν παρεῖχες, ὦ Τύλλε, βουλεύ-„σασθαι περὶ τοῦ πρὸς τοὺς ἀνεψιοὺς ἀγῶνος, οὐ-„θὲν ἔτι μελλήσαντες ἀπεκρινάμεθα ἄν σοι τοὺς ἑαυ-„τῶν διαλογισμούς· ἐπειδὴ δὲ περίεστιν ἡμῖν ὁ πατὴρ „οὗ χωρὶς οὐδὲ τἀλάχιστα λέγειν ἢ πράττειν ἀξιοῦμεν, „αἰτούμεθά σε ὀλίγον ἀναδέξασθαι χρόνον τὴν ἀπό-„κρισιν ἡμῶν, ἕως τῷ πατρὶ διαλεχθῶμεν." ἐπαινέ-σαντος δὲ τοῦ Τύλλου τὴν εὐσέβειαν αὐτῶν, καὶ κελεύσαντος οὕτω ποιεῖν, ἀπῄεσαν ὡς τὸν πατέρα. δηλώσαντες δὲ αὐτῷ τὰς προκλήσεις τοῦ Φουφετίου, καὶ οὓς ὁ Τύλλος διελέχθη λόγους, καὶ τελευταίαν τὴν ἑαυτῶν ἀπόκρισιν, ἠξίουν εἰπεῖν ἥντινα γνώμην αὐτὸς ἔχει. ὁ δὲ ὑπολαβὼν, „Ἀλλ' εὐσεβὲς μὲν, ἔφη, „πρᾶγμα ποιεῖτε, ὦ παῖδες, τῷ πατρὶ ζῶντες, καὶ „οὐδὲν ἄνευ τῆς ἐμῆς γνώμης διαπραττόμενοι· και-„ρὸς δὲ καὶ ὑμᾶς αὐτοὺς ἤδη περὶ ὑμῶν τά γε τη-„λικαῦτα φαίνεσθαι φρονοῦντας. ὑπολαβόντες οὖν „τὸν ἐμὸν ἤδη τέλος ἔχειν βίον, φανερὸν ποιήσατέ „μοι, τί δή ποτ' ἂν αὐτοὶ προείλεσθε πράττειν,

„ἄνευ τοῦ πατρὸς περὶ τῶν ἰδίων βουλευσάμενοι;“ ἀποκρίνεται πρὸς αὐτὸν ὁ πρεσβύτατος τοιάδε. „Ἐδε-„ξάμεθα, ὦ πάτερ, τὸν ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας ἀγῶνα, „καὶ πάσχειν ὑπεμείναμεν ὅ, τι ἂν δοκῇ τῷ δαιμονίῳ. „τεθνᾶναι γὰρ ἂν βουλοίμεθα μᾶλλον ἢ ζῆν ἀνάξιοι „γενόμενοι σοῦ τε καὶ τῶν προγόνων. τὸ δὲ πρὸς τοὺς „ἀνεψιοὺς συγγενὲς οὐχ ἡμεῖς πρότεροι λύσομεν, ἀλλ' „ὡς ὑπὸ τῆς τύχης διαλέλυται στέρξομεν. εἰ γὰρ Κο-„ρατίοις ἔλαττον κρίνεται τοῦ καλοῦ τὸ συγγενὲς, οὐδὲ „Ὁρατίοις τιμιώτερον φανήσεται τὸ γένος τῆς ἀρε-„τῆς.“ ὁ δὲ πατὴρ ὡς ἔμαθε τὴν διάνοιαν αὐτῶν, πε-ριχαρὴς γενόμενος καὶ τὰς χεῖρας ἀνασχὼν εἰς τὸν οὐ-ρανὸν, πολλὰς ἔφη χάριτας εἰδέναι τοῖς θεοῖς, ὅτι παῖδας ἔδωκαν αὐτῷ γενέσθαι καλοὺς καὶ ἀγαθούς· ἔπειτα παραλαβὼν ἕκαστον αὐτῶν, καὶ τὰς ἡδίστας ἀποδοὺς ἀσπασμῶν τε καὶ φιλημάτων φιλοφροσύνας, „Ἔχετε, ἔφη, καὶ τὴν ἐμὴν γνώμην, ὦ παῖδες ἀγαθοί· „καὶ πορευθέντες ἀποκρίνασθε Τύλλῳ τήν τ' εὐσεβῆ „καὶ καλὴν ἀπόκρισιν.“ οἱ μὲν δὴ χαίροντες ἐπὶ τῇ πα-ρακελεύσει τοῦ πατρὸς ἀπῄεσαν, καὶ προσελθόντες τῷ βασιλεῖ ἀναδέχονται τὸν ἀγῶνα. κἀκεῖνος συγκαλέσας τὴν βουλὴν, καὶ πολλοὺς ἐπαίνους τῶν νεανίσκων διαθέ-μενος, ἀποστέλλει πρέσβεις πρὸς τὸν Ἀλβανὸν, τοὺς δη-λώσοντας ὅτι δέχονται Ῥωμαῖοι τὴν αἵρεσιν, καὶ παρέ-χονται τοὺς Ὁρατίους διαγωνιουμένους ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς.

*Trigeminorum pugna.*

XVIII. Ἀπαιτούσης δὲ τῆς ὑποθέσεως καὶ τὸν τρόπον διεξελθεῖν τῆς μάχης ἀκριβῶς, καὶ τὰ μετὰ

ταύτην γενόμενα πάθη θεατρικαῖς ἐοικότα περιπετείαις μὴ ῥαθύμως διελθεῖν, πειράσομαι καὶ περὶ τούτων ἑκάστων, ὡς ἐμὴ δύναμις, εἰπεῖν. ἐπειδὴ γὰρ ὁ χρόνος ἧκεν ἐν ᾧ τέλος ἔδει λαβεῖν τὰς ὁμολογίας, ἐξῄεσαν μὲν αἱ τῶν Ῥωμαίων δυνάμεις πανστρατιᾷ, ἐξῄεσαν δὲ μετὰ ταῦθ᾽ οἱ νεανίσκοι τοῖς πατρῴοις θεοῖς εὐξάμενοι, καὶ προῆγον ἅμα τῷ βασιλεῖ, κατευφημούμενοί τε ὑπὸ παντὸς τοῦ κατὰ τὴν πόλιν ὄχλου, καὶ παττόμενοι τὰς κεφαλὰς ἄνθεσιν· ἤδη δὲ καὶ τῶν Ἀλβανῶν ἐξεληλύθει στρατιά. ἐπεὶ δὲ κατεστρατοπεδεύσαντο πλησίον ἀλλήλων, μεταίχμιον ποιησάμενοι τὸν διείργοντα τὴν Ῥωμαίων ἀπὸ τῆς Ἀλβανῶν ὅρον, ἔνθα καὶ πρότερον εἶχον ἑκάτεροι τοὺς χάρακας, πρῶτον μὲν ἱερὰ θύσαντες ὤμοσαν ἐπὶ τῶν ἐμπύρων, στέρξειν τὴν τύχην ἣν ἂν ἐκ τῆς μάχης τῶν ἀνεψιῶν ἑκατέρα πόλις ἐξενέγκηται, καὶ φυλάξειν τὰς ὁμολογίας βεβαίους, μηδένα προσάγοντες αὐταῖς δόλον αὐτοί τε καὶ γένος τὸ ἐξ αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς διεπράξαντο ὅσια, θέμενοι τὰ ὅπλα προῆγον ἐκ τοῦ χάρακος ἀμφότεροι θεαταὶ τῆς μάχης ἐσόμενοι, τριῶν ἢ τεττάρων σταδίων τὸ μεταξὺ χωρίον τοῖς ἀγωνισομένοις καταλιπόντες· καὶ μετ᾽ οὐ πολὺ παρῆν τοὺς Κορατίους ὁ τῶν Ἀλβανῶν στρατηγὸς ἄγων, καὶ τοὺς Ὁρατίους ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς, ὡπλισμένους τε κάλλιστα καὶ τὸν ἄλλον ἔχοντας κόσμον οἷον ἄνθρωποι λαμβάνουσιν ἐπὶ θανάτῳ. γενόμενοι δὲ σύνεγγυς ἀλλήλων, τὰ μὲν ξίφη τοῖς ὑπασπισταῖς παρέδωκαν, προσδραμόντες δὲ περιέβαλον

ἀλλήλους κλαίοντες, καὶ τοῖς ἡδίστοις ὀνόμασιν ἀνακαλοῦντες, ὥστε εἰς δάκρυα προσπεσεῖν ἅπαντας, καὶ πολλὴν ἀστοργίαν κατηγορεῖν σφῶν τε αὐτῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων, ὅτι παρὸν ἄλλοις τισὶ καὶ σώμασι κρῖναι τὴν μάχην, εἰς ἐμφύλιον αἷμα καὶ συγγενικὸν ἄγος τὸν ὑπὲρ τῶν πόλεων ἀγῶνα κατέκλεισαν. παυσάμενοι δὲ τῶν ἀσπασμῶν οἱ νεανίσκοι, καὶ τὰ ξίφη παρὰ τῶν ὑπασπιστῶν λαβόντες, ἀναχωρησάντων τῶν πέλας, ἐτάξαντό τε καθ' ἡλικίαν, καὶ συνῄεσαν ὁμόσε.

XIX. Τέως μὲν οὖν ἡσυχία καὶ σιγὴ κατεῖχεν ἀμφοτέρας τὰς δυνάμεις· ἔπειτα ἀναβοήσεις τε ἀθρόαι παρ' ἀμφοτέρων αὐτῶν ἐγίνοντο, καὶ παρακελεύσεις τοῖς μαχομένοις ἐναλλὰξ, εὐχαί τε καὶ οἰμωγαὶ, καὶ παντὸς ἄλλου πάθους ἐναγωνίου φωναὶ συνεχεῖς, αἱ μὲν πρὸς τὰ δρώμενά τε καὶ ὁρώμενα ὑφ' ἑκατέρων, αἱ δὲ πρὸς τὰ μέλλοντά τε καὶ ὑποπτευόμενα· καὶ ἦν πλείω τὰ εἰκαζόμενά τε καὶ δρώμενα τῶν γινομένων. ἥ τε γὰρ ὄψις ἐκ πολλοῦ διαστήματος γινομένη πολὺ τὸ ἀσαφὲς εἶχε, καὶ τὸ πρὸς τοὺς οἰκείους ἀγωνιστὰς ἑκάστοις συμπαθὲς ἐπὶ τὸ βεβουλευμένον ἐλάμβανε τὰ πρασσόμενα· αἵτε συνεχεῖς τῶν μαχομένων ἐπεμβάσεις καὶ ὑπαναχωρήσεις, καὶ εἰς τὸν ἀντίπαλον αὖθις ἀντιμεταστάσεις πολλαὶ καὶ ἀντίστροφοι γενόμεναι τὸ ἀκριβὲς τῆς γνώμης ἀφῃροῦντο, καὶ ταῦτα ἐπὶ πολὺν ἐγίνοντο χρόνον. ῥώμην τε γὰρ τοῦ σώματος ἔτυχον ὁμοίαν ἔχοντες ἑκάτεροι, καὶ τὸ γενναῖον τῆς ψυχῆς ἰσόῤῥοπον, ὅπλοις τε καλλίστοις ἐσκεπασμε-

νοι τὰ σώματα, καὶ γυμνὸν οὐδὲν ἀπολιπόντες μέρος ὅ, τι καὶ τρωθὲν ὀξεῖαν ἔμελλεν οἴσειν τὴν τελευτήν. ὥστε πολλοὶ Ῥωμαίων τε καὶ Ἀλβανῶν ἐκ τοῦ φιλονεικεῖν τε καὶ συμπαθεῖν τοῖς σφετέροις, ἔλαθον αὐτοὺς τοῦ τῶν κινδυνευόντων μεταλαμβάνοντες πάθους, ἀγωνισταί τε μᾶλλον ἐβούλοντο ἢ θεαταὶ τῶν δρωμένων γεγονέναι. ὀψὲ δ' οὖν ποτε ὁ πρεσβύτατος τῶν Ἀλβανῶν τῷ πρὸς αὐτὸν ἀντιτεταγμένῳ συμπλέκεται παίων τε καὶ παιόμενος ἄλλαις ἐπ' ἄλλαις πληγαῖς, καί πως τυγχάνει τοῦ Ῥωμαίου διὰ τοῦ βουβῶνος ἐνέγκας τὸ ξίφος. ὁ δὲ τοῖς τε ἄλλοις τραύμασι κεκαρωμένος ἤδη, καὶ τὴν τελευταίαν πληγὴν θανατηφόρον ἔχων, ὑπολυθέντων τῶν μελῶν καταῤῥυεὶς ἀποθνήσκει. ὡς δὲ τοῦτ' εἶδον οἱ θεαταὶ τῆς μάχης, ἅμα πάντες ἀνεβόησαν, Ἀλβανοὶ μὲν, ὡς νικῶντες ἤδη· Ῥωμαῖοι δ', ὡς κρατούμενοι. τοὺς γὰρ δὴ σφετέρους δύο τρισὶν Ἀλβανοῖς εὐκατεργάστους ὑπελάμβανον γενήσεσθαι. ἐν ᾧ δ' ἐγίνετο ταῦτα, ὁ παρασπίζων τῷ πεσόντι Ῥωμαῖος, ὁρῶν ἐπὶ τῷ κατορθώματι περιχαρῆ τὸν Ἀλβανὸν, ὠθεῖται ταχὺς ἐπ' αὐτὸν, καὶ πολλὰ μὲν τραύματα δοὺς, πολλὰ δὲ αὐτὸς λαβὼν, τυγχάνει πως κατὰ τῆς σφαγῆς αὐτοῦ βάψας τὸ ξίφος καὶ διαχρησάμενος. μεταβαλούσης δὲ τῆς τύχης ἐν ὀλίγῳ τάτε τῶν ἀγωνιζομένων ἔργα καὶ τὰ τῶν θεωμένων πάθη, καὶ Ῥωμαίων μὲν ἀναθαῤῥησάντων ἐκ τῆς πρότερον κατηφείας, Ἀλβανῶν δὲ ἀφῃρημένων τὸ χαίρειν, ἑτέρα πάλιν ἀντιπνεύσασα τοῖς τῶν Ῥωμαίων κατορθώμασι τύχη τούτων μὲν ἐταπείνωσε

τὰς ἐλπίδας, τὰ δὲ τῶν πολεμίων φρονήματα ἐπῆρε. τοῦ γὰρ Ἀλβανοῦ πεσόντος, ὁ τὴν πλησίον αὐτοῦ ἔχων στάσιν ἀδελφὸς συμπλέκεται τῷ καταβαλόντι· καὶ τυγχάνουσιν ἀμφότεροι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον πληγὰς ἐξαισίους ἐξενέγκαντες κατ᾽ ἀλλήλων· ὁ μὲν Ἀλβανὸς, τοῦ Ῥωμαίου κατὰ τῶν μεταφρένων, καὶ μέχρι τῶν σπλάγχνων βάψας τὸ ξίφος· ὁ δὲ Ῥωμαῖος, ὑπελθὼν τὴν προβολὴν τοῦ πολεμίου, καὶ τῶν ἰγνύων τὴν ἑτέραν ἀποτεμών.

XX. Ὁ μὲν δὴ τὸ καίριον τραῦμα λαβὼν εὐθὺς ἐτεθνήκει, ὁ δὲ τὴν ἰγνὺν τετρωμένος οὐκέτι βέβαιος ἦν ἑστάναι, σκάζων δὲ καὶ κατὰ πολλὰ τῷ θυρεῷ διερειδόμενος ἀντεῖχεν ὅμως ἔτι, καὶ μετὰ τοῦ περιλειπομένου τῶν ἀδελφῶν ἐπὶ τὸν ὑπομένοντα Ῥωμαῖον ἐχώρει· περιέστησάν τε αὐτὸν ὁ μὲν ἐξ ἐναντίας προσιὼν, ὁ δὲ κατὰ νώτων. τῷ δὲ Ῥωμαίῳ δείσαντι μὴ κυκλωθεὶς ὑπ᾽ αὐτῶν εὐκατέργαστος γένηται, δυσί τε μαχόμενος καὶ διχόθεν ἐπιοῦσιν, ἦν δὲ ἀκραιφνὴς ἔτι, λογισμὸς εἰσέρχεται διελεῖν τοὺς πολεμίους ἀπ᾽ ἀλλήλων, καὶ χωρὶς ἑκατέρῳ μάχεσθαι. ῥᾷστα δὲ διαστήσειν αὐτοὺς ὑπελάμβανεν, εἰ δόξαν παράσχοι φυγῆς. οὐ γὰρ ἂν ὑπ᾽ ἀμφοτέρων διώξεσθαι τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ᾽ ὑφ᾽ ἑνὸς ὁρῶντος τὸν ἀδελφὸν οὐκ ἔτι καρτερὸν τὸν πόδα. ταῦτα διανοηθεὶς ὡς εἶχεν ἔφευγε τάχους, καὶ συνέπεσεν αὐτῷ μὴ διαμαρτεῖν τῆς ἐλπίδος. ὁ μὲν γὰρ ἕτερος τῶν Ἀλβανῶν μηδεμίαν ἔχων πληγὴν καίριον, ἐδίωκεν αὐτὸν ἐκποδὸς· ὁ δ᾽ ἐπιβαίνειν ἀδύνατος ὢν, πολὺ τοῦ δέοντος ὑστέρει. ἔνθα δὴ τῶν Ἀλβανῶν τοῖς σφετέ-

ροις ἐγκελευομένων, τῶν δὲ Ῥωμαίων τὸν αὑτῶν ἀγωνιστὴν κακιζόντων, καὶ τῶν μὲν δὴ παιανιζόντων τε καὶ στεφανουμένων, ὡς ἐπὶ κατορθουμένῳ τῷ ἀγῶνι· τῶν δ' ὀδυρομένων ὡς οὐκ ἂν ἐπὶ σφᾶς τῆς τύχης διαναστησομένης, ταμιευσάμενος τὸν καιρὸν ὁ Ῥωμαῖος ὑποστρέφει τε ὀξέως, καὶ πρὶν ἢ φυλάξασθαι τὸν Ἀλβανὸν φθάνει τῷ ξίφει κατὰ τοῦ βραχίονος πληγὴν ἐνέγκας, καὶ διελὼν τὸν ἀγκῶνα. πεσούσης δὲ τῆς χειρὸς ἅμα τῷ ξίφει, μίαν ἔτι πληγὴν καίριον ἐξενέγκας, κτείνει τὸν Ἀλβανόν· καὶ μετὰ τοῦτον ἐπὶ τὸν τελευταῖον ὠσάμενος, ἡμιθνῆτα καὶ παρειμένον ἐπικατασφάττει. σκυλεύσας δὲ τοὺς τῶν ἀνεψιῶν νεκροὺς, εἰς τὴν πόλιν ἠπείγετο, πρῶτος ἀπαγγεῖλαι θέλων τὴν ἑαυτοῦ νίκην τῷ πατρί.

XXI. Ἔδει δὲ ἄρα καὶ τοῦτον ἄνθρωπον ὄντα μὴ πάντα διευτυχεῖν, ἀλλ' ἀπολαῦσαί τι τοῦ φθονεροῦ δαίμονος, ὃς αὐτὸν ἐκ μικροῦ μέγαν ἐν ὀλίγῳ θεὶς χρόνῳ, καὶ εἰς ἐπιφάνειαν θαυμαστὴν καὶ παράδοξον ἐξάρας, κατέβαλε φέρων αὐθημερὸν εἰς ἄχαριν συμφορὰν ἀδελφοκτόνον. ὡς γὰρ ἐγγὺς ἐγένετο τῶν πυλῶν, ἄλλον τε ὄχλον ὁρᾷ παντοδαπὸν ἐκχεόμενον τῆς πόλεως, καὶ δὴ καὶ τὴν ἀδελφὴν τρέχουσαν· διαταραχθεὶς δὲ κατὰ τὴν πρώτην πρόσοψιν, ὅτι καταλιποῦσα τὴν μητρὸς οἰκουρίαν παρθένος ἐπίγαμος εἰς ὄχλον αὑτὴν ἔδωκεν ἀγνῶτα, καὶ πολλοὺς λαμβάνων λογισμοὺς ἀτόπους, τελευτῶν ἐπὶ τοὺς ἐπιεικεῖς καὶ φιλανθρώπους ἀπέκλινεν, ὡς ἀσπάσασθαί τε πρῶτον τὸν σωθέντα ἀδελφὸν πο-

θοῦσα, καὶ τὰς ἀρετὰς τῶν τεθνηκότων παρ' αὐτοῦ μαθεῖν βουλομένη, εὐσχημόνων ὑπερίδοι, γυναικεῖόν τι παθοῦσα. ἡ δὲ ἄρα οὐ τοὺς ἀδελφοὺς ποθοῦσα τὰς ἀσυνήθεις ἐτόλμησεν ἐξελθεῖν ὁδοὺς, ἀλλ' ἔρωτι κρατουμένη τῶν ἀνεψιῶν ἑνὸς, ᾧ καθωμολόγητο ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐπὶ γάμῳ, καὶ κρύπτουσα τὸ πάθος ἀπόῤῥητον· ἐπειδὴ δὲ τῶν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τινὸς ἤκουσεν ἀπαγγέλλοντος τὰ περὶ τὴν μάχην, οὐκ ἔτι κατέσχεν, ἀλλ' ἐκλιποῦσα τὴν οἰκίαν, ὥσπερ αἱ μαινάδες, ἐφέρετο πρὸς τὰς πύλας, οὐδὲν ἐπιστρεφομένη τῆς ἀνακαλούσης τε καὶ μεταδιωκούσης τροφοῦ. ἔξω δὲ γενομένη τῆς πόλεως, ὡς τὸν ἀδελφὸν εἶδε περιχαρῆ τοὺς ἐπινικίους ἐπικείμενον στεφάνους, οἷς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ἀνέδησε, καὶ τοὺς ἑταίρους αὐτοῦ φέροντας τὰ τῶν πεφονευμένων σκῦλα, ἐν οἷς ἦν πέπλος ποικίλος, ὃν αὐτὴ μετὰ τῆς μητρὸς ἐξυφήνασα τῷ μνηστῆρι δῶρον εἰς τὸν μέλλοντα γάμον ἀπεστάλκει· ποικίλους γὰρ ἔθος ἐστὶν ἀμφιέννυσθαι πέπλους Λατίνων τοῖς μετιοῦσι τὰς νύμφας· τοῦτον δὴ τὸν πέπλον θεασαμένη πεφυρμένον αἵματι, τόν τε χιτῶνα κατεῤῥήξατο, καὶ ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις παίουσα τὸ στῆθος ἐθρήνει καὶ ἀνεκαλεῖτο τὸν ἀνεψιόν· ὥστε πολλὴν κατάπληξιν εἰσελθεῖν ἅπαντας ὅσοι κατὰ τὸν αὐτὸν ἦσαν τόπον. ἀνακλαυσαμένη δὲ τὸν μόρον τοῦ μνηστῆρος, ἀτενέσι τοῖς ὀφθαλμοῖς εἰς τὸν ἀδελφὸν ὁρᾷ καὶ λέγει· „Μιαρώτατε ἄνθρωπε, χαίρεις ἀποκτείνας τοὺς ἀνε„ψιοὺς, κἀμὲ τὴν παναθλίαν ἀδελφὴν ἀποστερήσας „γάμου, ὦ δύστηνε! ἀλλ' οὐδ' ἔλεος εἰσέρχεταί σε

„τῶν ἀπολωλότων συγγενῶν, οὓς ἀδελφοὺς ἐκάλεις· „ἀλλ' ὥσπερ ἀγαθόν τι διαπραξάμενος ἐξέστηκας „τῶν φρενῶν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, καὶ στεφάνους ἐπὶ „τοῖς τοιούτοις ἐπίκεισαι κακοῖς; τίνος ἔχων ψυχὴν „θηρίου;“ κἀκεῖνος ὑπολαβὼν, „Φιλοῦντος, ἔφη, „τὴν πατρίδα πολίτου, καὶ τοὺς κακῶς αὐτῇ βου- „λομένους κολάζοντος, ἐάν τε ἀλλότριοι αὐτῆς τύ- „χωσιν ὄντες, ἐάν τε οἰκεῖοι· ἐν οἷς τίθεμαι καὶ σὲ, „ἥτις ἐνὶ καιρῷ τὰ μέγιστα ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν „συμβεβηκότα ἡμῖν ἐπιγνοῦσα, τήν τε νίκην τῆς „πατρίδος ἣν ὁ σὸς ἀδελφὸς ἐγὼ πάρειμι κατάγων, „καὶ τὸν θάνατον τῶν ἀδελφῶν, οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀγα- „θοῖς, ὦ μιαρὰ, τοῖς κοινοῖς τῆς πατρίδος χαίρεις, „οὔτ' ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς ταῖς οἰκείαις ἀλγεῖς· ἀλλ' „ὑπεριδοῦσα τῶν σεαυτῆς ἀδελφῶν, τὸν τοῦ μνη- „στῆρος ἀνακλαίεις μόρον, οὐδ' ὑπὸ τοῦ σκότους „φθαρεῖσά πως, ἀλλ' ἐν τοῖς ἁπάντων ὀφθαλμοῖς· „καί μοι τὴν ἀρετὴν καὶ τοὺς στεφάνους ὀνειδίζεις, „ὦ ψευδοπάρθενε καὶ μισάδελφε, καὶ ἀναξία τῶν „προγόνων. ἐπειδὴ τοίνυν οὐ τοὺς ἀδελφοὺς πεν- „θεῖς, ἀλλὰ τοὺς ἀνεψιοὺς, καὶ τὸ μὲν σῶμα ἐν τοῖς „ζῶσιν ἔχεις, τὴν δὲ ψυχὴν παρὰ τῷ νεκρῷ, ἄπιθι „πρὸς ἐκεῖνον, ὃν ἀνακαλῇ, καὶ μήτε τὸν πατέρα „μήτε τοὺς ἀδελφοὺς καταίσχυνε.“ ταῦτα εἰπὼν, οὐκ ἐφύλαξεν ἐν τῷ μισοπονήρῳ τὸ μέτριον, ἀλλ', ὡς εἶχεν ὀργῆς, ὠθεῖ διὰ τῶν πλευρῶν αὐτῆς τὸ ξίφος· ἀποκτείνας δὲ τὴν ἀδελφὴν, παρῆν ὡς τὸν πατέρα. οὕτω δὲ ἄρα μισοπόνηρα καὶ αὐθάδη τὰ τῶν τότε Ῥωμαίων ἤθη καὶ φρονήματα ἦν, καὶ εἴ

τις αὐτὰ βούλοιτο παρὰ τὰ νῦν ἔργα καὶ τοὺς ἐφ' ἡμῶν ἐξετάζειν βίους, ὠμὰ καὶ σκληρὰ, καὶ τῆς θηριώδους οὐ πολὺ ἀπέχοντα φύσεως· ὥστε πάθος οὕτω δεινὸν ὁ πατὴρ ἀκούσας, οὐχ ὅπως ἠγανάκτησεν, ἀλλὰ καλῶς καὶ προσηκόντως ὑπέλαβε τὸ πραχθὲν ἔχειν· ὅςγε οὔτε εἰς τὴν οἰκίαν εἴασεν εἰσενεχθῆναι τὸν νεκρὸν τῆς θυγατρὸς, οὔτ' ἐν τοῖς πατρῴοις τεθῆναι μνήμασιν ἐπέτρεψεν, οὔτε κηδείας καὶ περιστολῆς καὶ τῶν ἄλλων νομίμων μεταλαβεῖν· ἀλλ' οἱ παριόντες αὐτὴν ἐῤῥιμμένην ἐν ᾧ διεχρήσθη χωρίῳ, λίθους ἐπιφοροῦντες καὶ γῆν, ἐκήδευσαν ὡς πτῶμα ἔρημον κηδομένων. ταῦτά τε δὴ στεῤῥὰ τοῦ ἀνδρὸς, καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, ἃ μέλλω λέγειν· ὡς γὰρ ἐπὶ καλοῖς τε καὶ εὐτυχέσιν ἔργοις, αὐθημερὸν ἔθυε τοῖς πατρῴοις θεοῖς ἃς ηὔξατο θυσίας, καὶ τοὺς συγγενεῖς ἑστιάσει λαμπρᾷ τε, καὶ καθάπερ ἐν ταῖς μεγίσταις ἑορταῖς ὑπεδέχετο, ἐλάττους ἡγούμενος τὰς ἰδίας συμφορὰς τῶν κοινῶν τῆς πατρίδος ἀγαθῶν. τοῦτο δὲ οὐ μόνον ὁ Ὁράτιος, ἀλλὰ καὶ μετ' ἐκεῖνον ἄλλοι συχνοὶ Ῥωμαίων μνημονεύονται ποιήσαντες ἄνδρες ἐπιφανεῖς. λέγω δὲ τὸ θύειν καὶ στεφηφορεῖν, καὶ θριάμβους κατάγειν τέκνων αὐτοῖς ἀπολωλότων ἔναγχος, ὅταν εὐτυχήσῃ δι' αὐτοὺς τὸ κοινόν· ὑπὲρ ὧν κατὰ τοὺς οἰκείους ἐρῶ καιρούς.

XXII. Μετὰ δὲ τὴν μάχην τῶν τριδύμων, Ῥωμαίων μὲν οἱ τότε ὄντες ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου, ταφὰς ποιησάμενοι λαμπρὰς τῶν ἀποθανόντων ἐν οἷς ἔπεσον χωρίοις, καὶ θύσαντες τὰ ἐπινίκια τοῖς θεοῖς, ἐν εὐπαθείαις ἦσαν. Ἀλβανοὶ δὲ ἀχθόμενοι ἐπὶ

τοῖς συμβεβηκόσι, καὶ τὸν ἡγεμόνα δι' αἰτίας ἔχοντες, ὡς κακῶς ἐστρατηγηκότα. ἄσιτοί τε οἱ πολλοὶ καὶ ἀθεράπευτοι τὴν ἑσπέραν ἐκείνην διετέλεσαν. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ καλέσας αὐτοὺς ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς εἰς ἐκκλησίαν, καὶ πολλὰ παραμυθησάμενος, ὡς οὔτε ἄσχημον ἐπιτάξων αὐτοῖς οὐθὲν οὔτε χαλεπὸν, οὔτε ὃ μὴ τὸ συγγενὲς ἐπιτρέπει, τῇ δὲ αὐτῇ γνώμῃ περὶ ἀμφοτέρων τῶν πόλεων τὰ κράτιστα καὶ συμφορώτατα συμβουλεύσων, καὶ τὸν ἄρχοντά γε αὐτῶν Φουφέτιον ἐπὶ τῆς ἀρχῆς κατασχὼν αὐτῆς, ἄλλο τε οὐδὲν τῶν πολιτικῶν μεθαρμοσάμενος, οὔτε κινήσας, ἀπῆγεν ἐπ' οἴκου τὴν δύναμιν. καταγαγόντι δὲ αὐτῷ τὸν ψηφισθέντα ὑπὸ τῆς βουλῆς θρίαμβον, καὶ τὰ πολιτικὰ πράττειν ἀρξαμένῳ, προσέρχονται τῶν πολιτικῶν ἄνδρες οὐκ ἀφανεῖς, τὸν Ὁράτιον ἄγοντες ὑπὸ δίκην, ὡς οὐ καθαρὸν αἵματος ἐμφυλίου, διὰ τὸν τῆς ἀδελφῆς φόνον· καὶ καταστάντες, μακρὰν διεξῆλθον δημηγορίαν, τοὺς νόμους παρεχόμενοι τοὺς οὐκ ἐῶντας ἄκριτον ἀποκτείνειν οὐδένα, καὶ τὰ παρὰ τῶν θεῶν ἁπάντων μηνίματα ταῖς μὴ κολαζούσαις πόλεσι τοὺς ἐναγεῖς διεξιόντες. ὁ δὲ πατὴρ ἀπελογεῖτο περὶ τοῦ μειρακίου, κατηγορῶν τῆς θυγατρὸς, καὶ τιμωρίαν, οὐ φόνον εἶναι τὸ πραχθὲν λέγων· δικαστήν τε αὐτὸν ἀξιῶν εἶναι τῶν ἰδίων κακῶν, ἀμφοτέρων γενόμενον πατέρα. συχνῶν δὲ λόγων ῥηθέντων ὑφ' ἑκατέρων, πολλὴ τὸν βασιλέα κατεῖχεν ἀμηχανία, τί τέλος ἐξενέγκοι περὶ τῆς δίκης. οὔτε γὰρ ἀπολῦσαι τοῦ φόνου τὸν ὁμολογοῦντα τὴν ἀδελφὴν ἀνῃρηκέναι πρὸ

δίκης, καὶ ταῦτα ἐφ᾽ οἷς οὐ συνεχώρουν ἀποκτείνειν οἱ νόμοι, καλῶς ἔχειν ὑπελάμβανεν, ἵνα μὴ τὴν ἀρὰν καὶ τὸ ἄγος ἀπὸ τοῦ δεδρακότος εἰς τὸν ἴδιον οἶκον εἰσενέγκηται· οὔτε ὡς ἀνδροφόνον ἀποκτεῖναι τὸν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἑλόμενον προκινδυνεῦσαι, καὶ τοσαύτης αὐτῇ δυναστείας γενόμενον αἴτιον, ἄλλως τε καὶ τοῦ πατρὸς αὐτὸν ἀπολύοντος τῆς αἰτίας, ᾧ τὴν περὶ τῆς θυγατρὸς ὀργὴν ἥ τε φύσις ἀπεδίδου πρώτῳ, καὶ ὁ νόμος. ἀπορούμενος δὲ τί χρήσεται τοῖς πράγμασι, τελευτῶν κράτιστον εἶναι διέγνω τῷ δήμῳ τὴν διάγνωσιν ἐπιτρέπειν. γενόμενος δὲ θανατηφόρου κρίσεως τότε πρῶτον ὁ Ῥωμαίων δῆμος κύριος, τῇ γνώμῃ τοῦ πατρὸς προσέθετο, καὶ ἀπολύει τοῦ φόνου τὸν ἄνδρα· οὐ μὴν ὅγε βασιλεὺς ἀποχρῆναι ὑπέλαβε τοῖς βουλομένοις τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς ὅσια φυλάττειν, τὴν ὑπὸ ἀνθρώπων συντελεσθεῖσαν ὑπὲρ αὐτοῦ κρίσιν, ἀλλὰ μεταπεμψάμενος τοὺς ἱεροφάντας, ἐκέλευσεν ἐξιλάσασθαι θεούς τε καὶ δαίμονας, καὶ καθᾶραι τὸν ἄνδρα οἷς νόμος τοὺς ἀκουσίους φόνους ἁγνίζεσθαι καθαρμοῖς. κἀκεῖνοι βωμοὺς ἱδρυσάμενοι δύο, τὸν μὲν, Ἥρας, ἣ λέλογχεν ἐπισκοπεῖν ἀδελφάς· τὸν δ᾽ ἕτερον, ἐπιχωρίου θεοῦ τινος ἢ δαίμονος, Ἰανοῦ λεγομένου κατὰ τὴν ἐπιχώριον γλῶτταν, ἐπωνύμου δὲ Κορατίων τῶν ἀναιρεθέντων ἀνεψιῶν ὑπὸ τοῦ ἀνδρός· καὶ θυσίας τινὰς ἐπ᾽ αὐτοῖς ποιήσαντες, τοῖς τε ἄλλοις καθαρμοῖς ἐχρήσαντο, καὶ τελευτῶντες ὑπήγαγον τὸν Ὁράτιον ὑπὸ ζυγόν. ἔστι δὲ Ῥωμαίοις νόμιμον, ὅταν πολεμίων παραδιδόντων τὰ

ὅπλα γένωνται κύριοι, δύο καταπήττειν ξύλα ὀρθά, καὶ τρίτον ἐφαρμόττειν αὐτοῖς ἄνωθεν πλάγιον, ἔπειθ᾽ ὑπάγειν τοὺς αἰχμαλώτους ὑπὸ ταῦτα, καὶ διελθόντας ἀπολύειν ἐλευθέρους ἐπὶ τὰ σφέτερα. τοῦτο καλεῖται παρ᾽ αὐτοῖς ζυγόν· ᾧ καὶ οἱ τότε καθαίροντες τὸν ἄνδρα τελευταίῳ τῶν περὶ τοὺς καθαρμοὺς νομίμων ἐχρήσαντο. ἐν ᾧ δὲ τῆς πόλεως χωρίῳ τὸν ἁγνισμὸν ἐποιήσαντο, ἅπαντες Ῥωμαῖοι νομίζουσιν ἱερόν. ἔστι δ᾽ ἐν τῷ στενωπῷ τῷ φέροντι ἀπὸ Καρίνης κάτω τοῖς ἐπὶ τὸν Κύπριον ἐρχομένοις στενωπὸν, ἔνθα οἵ τε βωμοὶ μένουσιν οἱ τότε ἱδρυθέντες, καὶ ξύλον ὑπὲρ αὐτῶν τέταται δυσὶ τοῖς ἀντικρὺ ἀλλήλων τοίχοις ἐνηρμοσμένον, ὃ γίνεται τοῖς ἐξιοῦσιν ὑπὲρ κεφαλῆς, καλούμενον τῇ Ῥωμαϊκῇ διαλέκτῳ ξύλον ἀδελφῆς. τοῦτο μὲν δὴ τὸ χωρίον τῆς συμφορᾶς τοῦ ἀνδρὸς μνημεῖον ἐν τῇ πόλει ἔτι φυλάττει, θυσίαις γεραιρόμενον ὑπὸ Ῥωμαίων καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτόν. ἕτερον δὲ τῆς ἀρετῆς, ἣν ἐπεδείξατο κατὰ τὴν μάχην, μαρτύριον ἡ γωνιαία στυλὶς, ἡ τῆς ἑτέρας παστάδος ἄρχουσα ἐν ἀγορᾷ, ἐφ᾽ ἧς ἔκειτο τὰ σκῦλα τῶν Ἀλβανῶν τριδύμων. τὰ μὲν οὖν ὅπλα ἠφάνισται διὰ μῆκος χρόνου, τὴν δ᾽ ἐπίκλησιν ἡ στυλὶς φυλάττει τὴν αὐτὴν, Ὁρατία καλουμένη πίλα. ἔστι δὲ καὶ νόμος παρ᾽ αὐτοῖς δι᾽ ἐκεῖνο κυρωθεὶς τὸ πάθος, ᾧ καὶ εἰς ἐμὲ χρῶνται, τιμὴν καὶ δόξαν ἀθάνατον τοῖς ἀνδράσιν ἐκείνοις περιτιθεὶς, ὁ κελεύων, οἷς ἂν γένωνται τρίδυμοι παῖδες, ἐκ τοῦ δημοσίου τὰς τροφὰς τῶν παίδων χορηγεῖσθαι μέχρις ἥβης. τὰ μὲν δὴ περὶ τὴν Ὁρα-

τίων οἰκίαν γενόμενα, θαυμαστὰς καὶ παραδόξους περιπετείας λαβόντα, τοιούτου τέλους ἔτυχε.

*Fidenate bellum.*

XXIII. Ὁ δὲ Ῥωμαίων βασιλεὺς ἐνιαύσιον διαλιπὼν χρόνον, ἐν ᾧ πάντα τὰ πρὸς τὸν πόλεμον παρεσκευάσατο ἐπιτήδεια, στρατὸν ἐξάγειν ἐπὶ τὴν Φιδηναίων πόλιν ἔγνω, προφάσεις τοῦ πολέμου ποιησάμενος, ὅτι κληθέντες εἰς ἀπολογίαν περὶ τῆς ἐπιβουλῆς ἣν συνεστήσαντο κατὰ Ῥωμαίων τε καὶ Ἀλβανῶν, οὐχ ὑπήκουσαν, ἀλλ' εὐθὺς ἀναλαβόντες τὰ ὅπλα, καὶ τὰς πύλας κλείσαντες, Οὐϊεντανῶν τε συμμαχίαν ἐπαγόμενοι, ἐκ τοῦ φανεροῦ ἀφειστήκεισαν· καὶ τοῖς παραγενομένοις ἐκ Ῥώμης πρεσβευταῖς πυνθανομένοις τὴν αἰτίαν τῆς ἀποστάσεως ἀπεκρίναντο μηδὲν αὐτοῖς ἔτι πρᾶγμα πρὸς τὴν Ῥωμαίων πόλιν εἶναι κοινὸν, ἐξ οὗ Ῥωμύλος ὁ βασιλεὺς αὐτῶν ἐτελεύτησε, πρὸς ὃν ἐποιήσαντο τὰ περὶ τῆς φιλίας ὅρκια. ταύτας δὴ τὰς προφάσεις λαβὼν, τήν τε οἰκείαν καθώπλιζε δύναμιν, καὶ παρὰ τῶν συμμάχων μετεπέμπετο. πλεῖστον δὲ καὶ κράτιστον ἐπικουρικὸν ἐκ τῆς Ἀλβανῶν πόλεως Μέτιος Φουφέτιος ἧκεν ἄγων, ὅπλοις κεκοσμημένον ἐκπρεπέσιν, ὥστε ἁπάσας ὑπερβάλλεσθαι τὰς συμμαχικὰς δυνάμεις. ὁ μὲν οὖν Τύλλος ὡς ἐκ προθυμίας τε καὶ παντὸς τοῦ βελτίστου κοινωνεῖν ἐγνωκότα τοῦ πολέμου τὸν Μέτιον ἐπῄνει τε καὶ πάντων ἐποιεῖτο τῶν βουλευμάτων συνίστορα· ὁ δὲ ἀνὴρ οὗτος ἐν αἰτίαις οὕτω παρὰ τοῖς πολίταις ὑπάρχων, ὡς κακῶς ἐστρατηγη-

κῶς τοῦ πολέμου, καὶ εἰς προδοσίαν διαβαλλόμενος, ἐπειδὴ τρίτον ἔτος ἐπὶ τῆς αὐτοκράτορος ἀρχῆς διέμενε Τύλλου κελεύσαντος, οὐκ ἀξιῶν ἀρχὴν ἔχειν ἑτέρας ἀρχῆς ὑπήκοον, οὐδὲ ὑποτάττεσθαι μᾶλλον ἢ αὐτὸς ἡγεῖσθαι, πρᾶγμά τι ἐπεβούλευσεν ἀνόσιον· διαπρεσβευσάμενος γὰρ κρύφα πρὸς τοὺς Ῥωμαίων πολεμίους ἐνδοιαστῶς ἔτι πρὸς τὴν ἀπόστασιν ἔχοντας, ἐπῆρεν αὐτοὺς μὴ κατοκνεῖν, ὡς αὐτὸς συνεπιθησόμενος Ῥωμαίοις ἐν τῷ ἀγῶνι· καὶ ταῦτα πράττων τε καὶ διανοούμενος ἅπαντας ἐλάνθανε. Τύλλος δ᾽ ἐπειδὴ παρεσκευάσατο τήν τε οἰκείαν καὶ τὴν συμμαχικὴν δύναμιν, ἐξῆγεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους· καὶ διαβὰς τὸν Ἀνίηνον ποταμόν, οὐ μακρὰν τῆς Φιδήνης κατεστρατοπέδευσεν. εὑρὼν δὲ πρὸ τῆς πόλεως στρατιὰν ἐκτεταγμένην πολλὴν αὐτῶν τε Φιδηναίων καὶ τῶν συμμαχούντων αὐτοῖς, ἐκείνην μὲν τὴν ἡμέραν ἡσυχίαν ἔσχε· τῇ δ᾽ ἑξῆς Φουφέτιόν τε μεταπεμψάμενος τὸν Ἀλβανὸν καὶ τῶν ἄλλων φίλων τοὺς ἀναγκαιοτάτους, ἐσκόπει μετ᾽ ἐκείνων τίνα χρηστέον εἴη τῷ πολέμῳ τρόπον· καὶ ἐπειδὴ πᾶσιν ἔδοξε μάχην τίθεσθαι διαταχέων, καὶ μὴ τρίβειν τὸν χρόνον, χώραν καὶ τάξιν, ἣν ἔμελλεν ἕκαστος ἕξειν, προειπών, ἡμέραν τε ὁρίσας τῆς μάχης τὴν κατόπιν, διέλυσε τὸν σύλλογον. ὁ δὲ Ἀλβανὸς Φουφέτιος· ἦν γὰρ ἔτι ἄδηλος καὶ τῶν ἑαυτοῦ φίλων πολλοῖς προδοσίαν μηχανώμενος· συγκαλέσας τῶν ἐπιφανεστάτων Ἀλβανῶν λοχαγοὺς καὶ ταξιάρχας, λέγει πρὸς αὐτοὺς τοιάδε· "Ἄνδρες ταξίαρχοι καὶ λοχαγοί, πράγματα μέλ-

„λω ἐς ὑμᾶς μεγάλα καὶ ἀπροσδόκητα ἐκφέ„ρειν, ἃ τέως ἔκρυπτον. ἱκετεύω δὲ ὑμᾶς ἀπόῤ„ῥητα ποιήσασθαι, εἰ μή με διεργάσεσθε· καὶ ἐὰν „δόξῃ συνοίσειν ἐπιτελῆ γενόμενα, συλλάβεσθέ μοι „αὐτῶν. πολλὰ μὲν οὖν λέγειν ὁ καιρὸς οὐκ ἐπιτρέ„πει βραχὺς ὤν, αὐτὰ δὲ τὰ ἀναγκαιότατα ἐρῶ. ἐγὼ „πάντα τὸν μεταξὺ χρόνον ἐξ οὗ Ῥωμαίοις ὑπετά„χθημεν, ἐς τήνδε τὴν ἡμέραν αἰσχύνης μεστὸν καὶ „ὀδύνης ἔχων τὸν βίον διατετέλεκα, καί τοι τιμηθεὶς „ὑπὸ τοῦ βασιλέως αὐτῶν τῇ αὐτοκράτορι ἀρχῇ, ἣν „τρίτον ἔτος ἤδη τοῦτο ἔχω, καὶ εἰ βουλοίμην μέχρι „παντὸς ἕξω. ἀλλὰ πάντων ἡγούμενος εἶναι κακὸν „ἔσχατον ἐν οὐκ εὐτυχοῦσι τοῖς κοινοῖς μόνος εὐτυ„χεῖν, ἐνθυμούμενος δὲ, ὅτι παρὰ πάντα τὰ νενομι„σμένα ἀνθρώποις ὅσια τὴν ἡγεμονίαν ὑπ' αὐτῶν „ἀφῃρέθημεν, ἐσκόπουν ὅπως ἂν αὐτὴν ἀνακομι„σώμεθα, μηδεμιᾶς πειραθέντες μεγάλης συμφορᾶς· „πολλοὺς δὲ καὶ παντοδαποὺς λογισμοὺς λαμβάνων, „μίαν εὕρισκον ὁδὸν ἄγουσαν ἐπὶ τὰ πράγματα, „ῥᾴστην τε καὶ ἀκινδυνοτάτην, εἴ τις αὐτοῖς ἀνα„σταίη πόλεμος ἐκ τῶν πλησιοχώρων πόλεων. εἰς „γὰρ τοῦτον ὑπελάμβανον αὐτοὺς καθισταμένους „συμμάχων δεήσεσθαι, καὶ πρώτων γε ἡμῶν. τὸ „δὴ μετὰ τοῦτο οὐ πολλῆς ὑπελάμβανον ὑμῖν διδα„χῆς δεήσειν, ὅτι κάλλιόν τε καὶ δικαιότερον περὶ „τῆς ἡμῶν αὐτῶν ἐλευθερίας μᾶλλον, ἢ περὶ τῆς „Ῥωμαίων ἡγεμονίας ποιήσασθαι τὸν ἀγῶνα. ταῦ„τα διανοηθεὶς, ὑπενόμευσα Ῥωμαίοις πόλεμον ἐκ „τῶν ὑπηκόων, Οὐϊεντανοὺς καὶ Φιδηναίους πείσας

„ἐπὶ τὰ ὅπλα χωρεῖν, ὡς συλληψόμενος αὐτοῖς τοῦ „πολέμου. καὶ μέχρι τούτου λέληθα Ῥωμαίους „ταῦτα πράττων, καὶ ταμιευόμενος ἐμαυτῷ τὸν τῆς „ἐπιθέσεως καιρόν· ἐν ᾧ σκέψασθε ὅσα ὠφελησό- „μεθα. πρῶτον μὲν, οὐκ ἐν φανερῷ βουλεύσαντες „ἀπόστασιν, ἐν ᾧ κίνδυνος ἦν καθ' ἑκάτερον, ἢ „ἀπαρασκεύους ἐπειχθέντας, καὶ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει „μόνῃ πιστεύσαντας τὸν ὑπὲρ ἁπάντων ἀναῤῥίψαι „κύβον, ἢ παρασκευαζομένους καὶ βοηθείας ἐγείρον- „τας ὑπὸ τῶν ἐν παρασκευῇ ὄντων προκαταληφθῆ- „ναι, οὐδ' ἑτέρου τῶν χαλεπῶν τούτων πειραθέντες „τὸ ἐξ ἀμφοτέρων χρήσιμον ἕξομεν. ἔπειτα πολλὴν „καὶ δυσπολέμητον οὖσαν τὴν τῶν ἀντιπάλων ἰσχὺν „καὶ τύχην οὐκ ἐκ τοῦ βιαίου τρόπου πειρασόμεθα „καθαιρεῖν, ἀλλ' οἷς ἁλίσκεται πάντα τὰ ὑπέραυχα „καὶ μὴ ῥᾴδια τῷ βιαίῳ καθαιρεθῆναι, δόλῳ καὶ „ἀπάτῃ, οὔτε πρῶτοι ἄρξαντες αὐτῶν οὔτε μόνοι. „πρὸς δὲ τούτοις, οὐκ ἀξιομάχῳ οὔσῃ τῇ οἰκείᾳ δυ- „νάμει πρὸς ἅπασαν τὴν Ῥωμαίων τε καὶ τῶν συμ- „μάχων ἰσχὺν ἀντιταχθῆναι, τὴν Φιδηναίων τε καὶ „Οὐϊεντανῶν, τοσαύτην οὖσαν, ὅσην ὁρᾶτε, προσει- „λήφαμέν τε, καὶ ὡς ἂν μάλιστα θάρσος τινὶ συμ- „μαχίας βεβαίου τὸ ἐπικουρικὸν παράσχοι προσγι- „νόμενον, οὕτω παρεσκεύασταί μοι. οὐ γὰρ ἐν „τῇ ἡμετέρᾳ γῇ Φιδηναῖοι τὸν ἀγῶνα ἀράμενοι, „τῆς δὲ αὐτῶν προκινδυνεύοντες, ἐν τῷ αὐτῷ καὶ „τὴν ἡμετέραν φυλάξουσιν. ὃ δὲ πάντων μέν ἐστιν „ἥδιστον ἀνθρώποις, σπανίως δέ τισιν ἐκ τοῦ παρελ- „θόντος αἰῶνος ἐξεγένετο, καὶ τοῦθ' ἡμῖν ὑπάρξει

„πάσχοντες ὑπὸ τῶν συμμάχων εὖ, δρᾶν ἐκείνοις „αὐτοὶ δόξομεν. καὶ ἐὰν ἡμῖν κατὰ νοῦν χωρήσῃ τὸ „ἔργον, ὥσπερ τὸ εἰκὸς ἔχει, Φιδηναῖοί τε καὶ Οὐ„ϊεντανοὶ, βαρείας ἀπαλλάξαντες ἡμᾶς ὑποταγῆς, „ὡς ὑφ᾽ ἡμῶν τοῦτο πεπονθότες αὐτοὶ χάριν εἴσον„ται ἡμῖν. ταῦτα μέν ἐστιν, ἃ διὰ πολλῆς φροντί„δος παρασκευασθέντα, ἱκανὰ εἶναι δοκεῖ μοι θάρ„σος τε καὶ προθυμίαν τῆς ἀποστάσεως ὑμῖν παρα„σχεῖν. ὃν δὲ τρόπον ἐπιχειρεῖν τῷ ἔργῳ βεβούλη„μαι, ταῦτα ἀκούσατέ μου· τάξιν μὲν ἀποδέδωκέ „μοι Τύλλος τὴν ὑπὸ τῷ ὄρει, καὶ κελεύει με θατέ„ρου τῶν κεράτων ἄρχειν· ὅταν δὲ μέλλωμεν ὁμόσε „τοῖς πολεμίοις χωρεῖν, ἄρξω μὲν ἐγὼ λύσας τὴν „τάξιν ἐπὶ τὸ ὄρος ἄγειν, ἀκολουθήσετε δέ μοι ὑμεῖς „συντεταγμένους ἄγοντες τοὺς λόχους. ἁψάμενος „δὲ τῶν ἄκρων, καὶ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ γενόμενος, τίνα „χρήσομαι τρόπον τοῖς μετὰ ταῦτα πράγμασιν, „ἀκούσατέ μου· ἐὰν μὲν ὁρῶ κατὰ γνώμην, ἃ δια„λογίζομαι, χωροῦντά μοι, καὶ θρασεῖς μὲν γεγονό„τας τοὺς πολεμίους, ὡς ἡμῶν αὐτοῖς συλλαμβα„νόντων, ταπεινοὺς δὲ καὶ περιφόβους τοὺς Ῥω„μαίους, ὡς προδεδομένους ὑφ᾽ ἡμῶν, φυγῆς τε „μᾶλλον ἢ ἀλκῆς προνοουμένους, ὅπερ εἰκὸς, ἐπιθή„σομαι αὐτοῖς, καὶ μεστὸν ποιήσω νεκρῶν τὸ πε„δίον, ἐξ ὑπερδεξίου τε κατιὼν ἐπὶ τὸ πρανὲς, θαῤ„ῥούσῃ τε καὶ συντεταγμένῃ δυνάμει πρὸς ἐπτοη„μένους προσφερόμενος καὶ σποράδας. δεινὴ δ᾽ ἐν τοῖς „πολέμοις καὶ ἡ διὰ κενῆς ἐμπίπτουσα προδοσίας „συμμάχων, ἢ πολεμίων ἄλλων ἐφόδου δόκησις, καὶ

„πολλὰ ἤδη στρατεύματα μεγάλα ὑπ' οὐδενὸς οὕ-
„τως ἑτέρου φοβεροῦ παθήματος, ὡς ὑπὸ δόξης κε-
„νῆς, ἴσμεν πανώλεθρα διαφθαρέντα. τὸ δ' ἡμέτε-
„ρον οὐ λόγος ἔσται κενὸς, οὐδ' ἀφανὲς δεῖμα,
„ἀλλ' ἔργον ἁπάσης ὄψεως καὶ πείρας φοβερώτερον·
„ἂν δ' ἄρα τἀναντία τῶν λελογισμένων γινόμενα
„ὁρῶ· λεγέσθω γὰρ καὶ τὰ παρὰ τὰς ἀνθρωπίνας
„δόξας εἰωθότα ἀπαντᾷν, ἐπειδὴ πολλὰ καὶ τὰ μὴ
„εἰκότα οἱ βίοι φέρουσι· καὶ τἀναντία καὶ αὐτὸς, ὧν
„προὐθέμην, ἐπιχειρήσω ποιεῖν. ἄξω γὰρ ὑμᾶς ἐπὶ
„τοὺς πολεμίους ἅμα Ῥωμαίοις, καὶ συλλήψομαι
„αὐτοῖς τῆς νίκης, τήν τε κατάληψιν τῶν ὑψηλῶν
„πεποιῆσθαι σκήψομαι, τῆς κυκλώσεως τῶν ἀντιτε-
„ταγμένων ἕνεκα. γενήσεται δέ μου πιστὸς ὁ λόγος,
„ἔργα ὁμολογούμενα τῇ σκήψει παρεχομένου· ὥσθ'
„ἡμᾶς τῶν μὲν δεινῶν μηδ' ἑτέροις κοινωνῆσαι, τῆς
„δ' ἀμείνονος τύχης παρ' ἀμφοτέρων μεταλαβεῖν·
„ἐγὼ μὲν οὖν ταῦτα ἔγνωκά τε καὶ δράσω σὺν θε-
„οῖς, κράτιστα ὄντα οὐ μόνον Ἀλβανοῖς, ἀλλὰ καὶ
„τοῖς ἄλλοις Λατίνοις. ὑμᾶς δὲ χρὴ σιγὴν μὲν πρῶ-
„τον φυλάττοντας, ἔπειτα κόσμον τε σώζοντας, καὶ
„τοῖς παραγγελλομένοις ὀξέως ὑπηρετοῦντας, προ-
„θύμους ἀγωνιστὰς γίνεσθαι, καὶ τοὺς ὑφ' αὑτοὺς
„προθύμους παρέχειν, ἐνθυμουμένους ὅτι οὐχ
„ὅμοιός ἐστιν ἡμῖν τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις ὁ
„περὶ τῆς ἐλευθερίας ἀγὼν, οἷς τισιν ἐν ἔθει καθέ-
„στηκεν ἄρχεσθαι ὑφ' ἑτέρων, καὶ ὅσοις τοιαύτην
„πολιτείαν οἱ πατέρες παρέδοσαν. ἐλεύθεροι γὰρ ἐξ
„ἐλευθέρων ἔφυμεν. καὶ ἄρχειν τῶν προσοίκων ἀπέ-

„δοσαν ἡμῖν οἱ πατέρες, ὁμοῦ πεντακόσια ἔτη τοῦ-„το τὸ σχῆμα διαφυλάξαντες, οὐ μὴ ἀποστερήσω-„μεν ἡμῶν τοὺς ἐκγόνους. παραστῇ δὲ μηδενὶ ὑμῶν „δέος, ἂν ταῦτα ἐθέλῃ πράττειν, μὴ συνθήκας τε „λύσῃ, καὶ ὅρκους τοὺς ἐπ᾽ αὐταῖς γενομένους πα-„ραβῇ, ἀλλ᾽ ἐννοείσθω διότι τὰς ὑπὸ Ῥωμαίων λελυ-„μένας εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς ἀποκαταστήσει· καὶ οὐ τάς „γε ἐλαχίστου ἀξίας, ἀλλ᾽ ἃς ἥ τε φύσις ἡ ἀνθρω-„πεία κατεστήσατο, καὶ ὁ πάντων κοινὸς Ἑλλήνων „τε καὶ βαρβάρων βεβαιοῖ νόμος, ἄρχειν καὶ τὰ δί-„καια προστάττειν τοὺς πατέρας τοῖς ἐκγόνοις, καὶ „τὰς μητροπόλεις ταῖς ἀποικίαις. ταύτας δὴ τὰς „συνθήκας οὐδέποτε ἀναιρεθησομένας ἐκ τῆς ἀνθρω-„πείας φύσεως οὐχ ἡμεῖς, οἱ κυρίας ἀξιοῦντες αἰεὶ „διαμένειν, παρασπονδοῦμεν, οὐδ᾽ ἄν τις ἡμῖν θεῶν „ἢ δαιμόνων νεμεσήσειεν ὡς ἀνόσια πράττουσιν, εἰ „δουλεύειν τοῖς ἰδίοις ἐκγόνοις δυσανασχετοῦμεν· „ἀλλ᾽ οἱ καταλύσαντες αὐτὰς ἀρχῆθεν, καὶ ἔργῳ „ἐπιχειρήσαντες ἀθεμίτῳ κρείττονα ποιῆσαι τοῦ „θείου νόμου τὸν ἀνθρώπινον· ὅ, τε τοῦ δαιμονί-„ου χόλος οὐχ ἡμῖν, ἀλλὰ τούτοις ἐναντιώσεται, „κατὰ τὸ εἰκός, καὶ ἡ παρ᾽ ἀνθρώπων νέμεσις εἰς „τούτους ἀνθ᾽ ἡμῶν κατασκήψει. εἰ μὲν οὖν ταῦτα „κράτιστα πᾶσιν ὑμῖν ἔσεσθαι δοκεῖ, πράττωμεν „αὐτά, θεοὺς καὶ δαίμονας ἀρωγοὺς ἐπικαλεσάμε-„νοι· εἰ δέ τις ὑμῶν τἀναντία ἔγνωκε, καὶ δυοῖν „θάτερον, ἢ μηδέποτε ἀνασώσασθαι τὸ ἀρχαῖον „ἀξίωμα τῆς πόλεως οἴεται δεῖν· ἢ καιρὸν ἕτερόν „τινα τοῦ παρόντος ἐπιτηδειότερον ἀναμένων, ἀνα-

„βάλλεται τὸν παρόντα· μὴ κατοκνοίη φέρειν εἰς „μέσον ἃ φρονεῖ· ὅ, τι γὰρ ἂν ἅπασι φανῇ ὑμῖν „κράτιστον βούλευμα, τούτῳ χρησόμεθα."

XXIV. Ἐπαινεσάντων δὲ τὴν γνώμην τῶν παρόντων, καὶ πάντα ὑποσχομένων ποιήσειν, ὅρκοις ἕκαστον αὐτῶν καταλαβὼν διέλυσε τὸν σύλλογον. τῇ δ᾽ ἑξῆς ἡμέρᾳ προήεσαν μὲν ἐκ τοῦ χάρακος αἱ Φιδηναίων τε καὶ συμμάχων δυνάμεις ἅμα τῷ τὸν ἥλιον ἀνασχεῖν, καὶ παρετάσσοντο ὡς εἰς μάχην· ἀντεπεξήεσαν δὲ οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ καθίσταντο εἰς τάξιν. τὸ μὲν οὖν ἀριστερὸν κέρας αὐτὸς ὁ Τύλλος καὶ οἱ Ῥωμαῖοι κατεῖχον ἐναντίον Οὐϊεντανοῖς· οὗτοι γὰρ τὸ δεξιὸν τῶν πολεμίων κατεῖχον κέρας· ἐπὶ δὲ τοῦ δεξιοῦ τῶν Ῥωμαίων κέρατος ὁ Μέτιος Φουφέτιος καὶ οἱ Ἀλβανοὶ κατὰ Φιδηναίους παρὰ τὴν λαγόνα τοῦ ὄρους ἐτάξαντο. ἐπεὶ δὲ σύνεγγυς ἀλλήλων ἐγίνοντο, πρὶν ἐντὸς βέλους γενέσθαι, οἱ Ἀλβανοὶ σχισθέντες ἀπὸ τοῦ ἄλλου στρατοῦ, συντεταγμένους ἦγον τοὺς λόχους ἐπὶ τὸ ὄρος· οἱ μὲν οὖν Φιδηναῖοι τοῦτο μαθόντες, καὶ πιστεύσαντες ἀληθεύσειν σφίσι τὰς περὶ τῆς προδοσίας ὑποσχέσεις τῶν Ἀλβανῶν, θρασύτερον ἤδη τοῖς Ῥωμαίοις προσεφέροντο· καὶ τὸ μὲν δεξιὸν κέρας τῶν Ῥωμαίων ἐψιλωμένον τῆς συμμαχίας παρεῤῥήγνυτό τε καὶ σφόδρα ἐπόνει. τὸ δ᾽ εὐώνυμον ἀνὰ κράτος ἠγωνίζετο, ἔνθα καὶ αὐτὸς ἦν ὁ Τύλλος ἐν τοῖς ἐπιλέκτοις τῶν ἱππέων μαχόμενος. ἐν δὲ τούτοις προσελάσας τις ἱππεὺς τοῖς ἅμα τῷ βασιλεῖ μαχομένοις, „Κάμνει τὸ δεξιὸν ἡμῶν κέρας, ἔφησεν, ὦ Τύλλε.

„Ἀλβανοί τε γὰρ ἐκλιπόντες τὴν τάξιν ἐπὶ τὰ μετέωρα „ἐπείγονται, Φιδηναῖοί τε, καθ᾽ οὓς ἐκεῖνοι ἐτά„χθησαν, ὑπὲρ κέρατος ὄντες τοῦ ἐψιλωμένου, κυ„κλοῦσθαι μέλλουσιν ἡμᾶς.“ ταῦτα ἀκούσαντας τοὺς Ῥωμαίους, καὶ ἰδόντας τὴν ὁρμὴν τῶν Ἀλβανῶν τὴν ἐπὶ τὸ ὄρος, δεῖμα, ὡς κυκλωσομένους ὑπὸ τῶν πολεμίων, καταλαμβάνει· ὥστε οὔτε μάχεσθαι, οὔτε μένειν αὐτοῖς ἐπῄει. ἔνθα δὴ σοφίᾳ λέγεται χρήσασθαι ὁ Τύλλος, οὐδὲν ἐπιταραχθεὶς τὴν διάνοιαν ὑπὸ τοσούτου τε καὶ οὕτως ἀπροσδοκήτου κακοῦ φανέντος· δι᾽ ἣν οὐ μόνον ἔσωσε τὴν Ῥωμαίων στρατιὰν, εἰς προὗπτον κατακεκλημένην ὄλεθρον, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν πολεμίων πράγματα συνέτριψε καὶ διέφθειρεν. ὡς γὰρ ἤκουσε τοῦ ἀγγέλου, μεγάλῃ φωνῇ χρώμενος, ὥστε καὶ τοὺς πολεμίους ἀκούειν, „Κρα„τοῦμεν, εἶπεν, ἄνδρες Ῥωμαῖοι, τῶν ἐχθρῶν. Ἀλ„βανοὶ μὲν γὰρ ἡμῖν τὸ πλησίον ὄρος τοῦτο κατει„λήφασιν, ὥσπερ ὁρᾶτε, κατὰ τὰς ἐμὰς ἐντολάς· ἵνα „κατὰ νώτου γενόμενοι τῶν πολεμίων, ἐπίωσιν αὐ„τοῖς. ἐνθυμηθέντες οὖν ὅτι ἐν καλῷ τοὺς ἐχθί„στους ἡμῶν ἔχομεν, οἱ μὲν ἄντικρυς ἐπιόντες, οἱ „δὲ κατόπιν, ἔνθα οὔτε πρόσω χωρεῖν, οὔτ᾽ ὀπίσω „ἐπιστρέφειν δυνάμενοι, ποταμῷ τε καὶ ὄρει ἐκ τῶν „πλαγίων ἀποκλειόμενοι, καλὴν δώσουσιν ἡμῖν δί„κην, ἴτε σὺν πολλῇ καταφρονήσει ἐπ᾽ αὐτούς.“

XXV. Ταῦτα παρὰ τὰς τάξεις ἁπάσας διεξιὼν ἔλεγε· καὶ αὐτίκα τοὺς μὲν Φιδηναίους δέος εἰσέρχεται παλινπροδοσίας, ὡς κατεστρατηγημένους ὑπὸ τοῦ Ἀλβανοῦ, ἐπεὶ οὔτε ἀντιμεταταξάμενον

αὐτὸν εἶδον, οὔτε ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους εὐθὺς ἐλαύνοντα, ὥσπερ ὑπέσχετο αὐτοῖς· τοὺς δὲ Ῥωμαίους ἐπῆρεν εἰς εὐτολμίαν, καὶ θάρσους ἐνέπλησεν ὁ λόγος· καὶ μέγα ἐμβοήσαντες ὁρμῶσιν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἀθρόοι. τροπὴ δὲ γίνεται μετὰ τοῦτο τῶν Φιδηναίων καὶ φυγὴ πρὸς τὴν πόλιν ἄκοσμος. ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς ἐπιῤῥάξας αὐτοῖς τὴν ἵππον περιφόβοις οὖσι καὶ τεταραγμένοις, καὶ μέχρι τινὸς διώξας, ὡς ἔμαθεν ἐσκεδασμένους ἀπ' ἀλλήλων, καὶ οὔτε λογισμὸν ἔτι τοῦ συστῆναι ληψομένους, οὔτε δύναμιν ἔχοντας, ἀφεὶς τοὺς φεύγοντας, ἐπὶ τὸ συνεστηκὸς ἔτι καὶ διαμένον τῶν πολεμίων ἐχώρει μέρος. καὶ γίνεται καλὸς μὲν καὶ ὁ τῶν πεζῶν ἀγών, ἔτι δὲ καλλίων καὶ ὁ τῶν ἱππέων. οὐ γὰρ ἐνέκλιναν οἱ τῇδε τεταγμένοι Οὐϊεντανοὶ τὴν ἔφοδον ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἵππου καταπλαγέντες, ἀλλ' ἀντεῖχον ἄχρι πολλοῦ. ἔπειτα μαθόντες ὅτι τὸ εὐώνυμον σφῶν ἥττηται, καὶ πᾶσα ἡ Φιδηναίων τε καὶ συμμάχων στρατιὰ φεύγει προτροπάδην, δείσαντες μὴ κυκλωθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναστρεφόντων ἐκ τοῦ διωγμοῦ, τρέπονται καὶ αὐτοὶ λύσαντες τὰς τάξεις, καὶ διὰ τοῦ ποταμοῦ σώζειν ἑαυτοὺς ἐπειρῶντο. ὅσοι μὲν οὖν ἐῤῥωμενέστατοί τε αὐτῶν ἦσαν καὶ ἥκιστα ὑπὸ τραυμάτων βαρυνόμενοι, νεῖν τε οὐκ ἀδύνατοι, δίχα τῶν ὅπλων τὸ ῥεῖθρον διαπερῶντες ἐσώζοντο· ὅσοι δὲ τούτων τινὸς ἐνέλιπον, ἐν ταῖς δίναις ἀπέθνησκον· ὀξὺ γὰρ τοῦ Τιβέριος περὶ τὴν Φιδήνην καὶ σκολιὸν τὸ ῥεῦμα. ὁ δὲ Τύλλος μοίρᾳ τινὶ τῶν ἱππέων κελεύσας τοὺς ἐπὶ τὸν ποταμὸν ὠθουμένους κτείνειν, αὐτὸς ἐπὶ τὸ στρατό-

πεδον τῶν Οὐϊεντανῶν τὴν ἄλλην δύναμιν ἄγων, ἐξ ἐφόδου γίνεται κύριος αὐτοῦ. καὶ τὰ μὲν Ῥωμαίων πράγματα παραδόξου τυχόντα σωτηρίας ἐν τούτοις ἦν.

XXVI. Ὁ δὲ Ἀλβανὸς ἐπειδὴ λαμπρῶς ἤδη νικῶντας ἐθεάσατο τοὺς ἀμφὶ τὸν Τύλλον, καταβιβάσας καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν τὴν οἰκείαν δύναμιν, ἐπὶ τοὺς φεύγοντας τῶν Φιδηναίων ἐχώρει, ἵνα δὴ τοῖς Ῥωμαίοις πᾶσι γένοιτο φανερὸς ἔργον τὶ ποιῶν συμμάχου, καὶ συχνοὺς τῶν διεσκεδασμένων ἐν τῇ φυγῇ διέφθειρε. συνεὶς δὲ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ καὶ μισήσας τὴν παλινπροδοσίαν ὁ Τύλλος, οὐδὲν ἐξελέγχειν ᾤετο δεῖν κατὰ τὸ παρὸν, ἕως ἂν ὑφ' ἑαυτῷ ποιήσηται τὸν ἄνδρα· ἀλλὰ ἐπαινεῖν τε τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ τὴν ἐπὶ τὰ μετέωρα πρὸς πολλοὺς τῶν παρόντων, ὡς ἀπὸ παντὸς τοῦ βελτίστου γενομένην, ἐσκήπτετο· καὶ τῶν ἱππέων μοῖράν τινα πέμψας ὡς αὐτὸν, ἠξίου τελείαν ἀποδείξασθαι τὴν προθυμίαν, τοὺς μὴ δυνηθέντας εἰς τὰ τείχη τῶν Φιδηναίων καταφεύγειν, ἀλλ' ἐσκεδασμένους ἀνὰ τὴν χώραν, συχνοὺς ὄντας, κελεύων διερευνώμενον ἀποκτείνειν. κᾀκεῖνος, ὡς θάτερον ὧν ἤλπισε διαπεπραγμένος καὶ λεληθὼς τὸν Τύλλον, ἔχαιρέ τε καὶ μέχρι πολλοῦ καθιππεύων τὰ πεδία τοὺς καταλαμβανομένους διέφθειρεν· ἤδη δὲ δεδυκότος ἡλίου, τοὺς ἱππέας ἧκεν ἄγων ἐπὶ τὸ στρατόπεδον τὸ Ῥωμαϊκὸν ἐκ τοῦ διωγμοῦ, καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα ἐν εὐπαθείαις ἅμα τοῖς ἑτέροις ἦν. ὁ δὲ Τύλλος ἐν τῷ Οὐϊεντανῶν χάρακι μείνας ἄχρι πρώτης φυλακῆς, καὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν αἰχμαλώτων ἀνα-

κρίνας, τίνες ποτὲ ἦσαν οἱ τῆς ἀποστάσεως ἡγεμόνες, ὡς ἔμαθε καὶ τὸν Ἀλβανὸν Μέτιον Φουφέτιον ἐν τοῖς συνομοσαμένοις ὑπάρχοντα, δόξας συνᾴδειν τὰ πραχθέντα ὑπ᾽ αὐτοῦ τοῖς μηνυομένοις ὑπὸ τῶν αἰχμαλώτων, ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον, καὶ τοὺς πιστοτάτους τῶν ἑταίρων παραλαβὼν, πρὸς τὴν πόλιν ἀφιππεύει· καὶ πρὸ μέσων νυκτῶν ἐκ τῶν οἰκιῶν τοὺς βουλευτὰς συγκαλέσας, τήν τε προδοσίαν αὐτοῖς λέγει τῶν Ἀλβανῶν, μάρτυρας τοὺς αἰχμαλώτους παρασχόμενος, καὶ ὃν τρόπον αὐτὸς κατεστρατήγησε τούς τε πολεμίους καὶ τοὺς Φιδηναίους διηγεῖται. τέλος δὲ τὸ κράτιστον εἰληφότος τοῦ πολέμου, τὰ λοιπὰ ἤδη σκοπεῖν αὐτοὺς ἠξίου, τίνα χρὴ τρόπον τιμωρήσασθαι μὲν τοὺς προδότας, σωφρονεστέραν δὲ τὴν Ἀλβανῶν πόλιν ἀποδοῦναι εἰς τὸ λοιπόν. τὸ μὲν οὖν τιμωρήσασθαι τοὺς ἐπιχειρήσαντας ἔργοις ἀνοσίοις, πᾶσιν ἐδόκει δίκαιόν τε καὶ ἀναγκαῖον εἶναι· ὃν δὲ τρόπον γένοιτ᾽ ἂν ῥᾷστα καὶ ἀσφαλέστατα, πολλὴν αὐτοῖς παρεῖχεν ἀπορίαν. ἀδήλῳ μὲν γὰρ καὶ λεληθότι μόρῳ πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς Ἀλβανῶν ἄνδρας διαχειρίσασθαι, τῶν ἀδυνάτων αὐτοῖς ἐφαίνετο εἶναι· εἰ δὲ φανερῶς συλλαμβάνειν καὶ τιμωρεῖσθαι τοὺς ἐνόχους ταῖς αἰτίαις ἐπιχειρήσαιεν, οὐ περιόψεσθαι τοὺς Ἀλβανοὺς ὑπελάμβανον, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὰ ὅπλα χωρήσειν. ἅμα δὲ πολεμεῖν Φιδηναίοις τε καὶ Τυῤῥηνοῖς καὶ τοῖς ἐπὶ τὴν συμμαχίαν σφῶν συνεληλυθόσιν Ἀλβανῶν οὐκ ἐβούλοντο. ἀπορουμένων δ᾽ αὐτῶν, τελευταῖος ἀποδείκνυται γνώμην ὁ Τύλλος, ἣν ἅπαντες ἐπῄνεσαν, ὑπὲρ ἧς μετὰ μικρὸν ἐρῶ.

XXVII. Τετταράκοντα δ᾽ ὄντων σταδίων τῶν μεταξὺ Φιδήνης τε καὶ Ῥώμης, ἐλάσας τὸν ἵππον ἀνὰ κράτος παρῆν ἐπὶ τὸν χάρακα, καὶ πρὶν ἡμέραν λαμπρὰν γενέσθαι καλέσας Μάρκον Ὁράτιον τὸν περιλειφθέντα ἐκ τῶν τριδύμων, καὶ δοὺς αὐτῷ τῶν ἱππέων καὶ τῶν πεζῶν τοὺς ἀκμαιοτάτους, ἐκέλευσεν ἐπὶ τὴν Ἀλβανῶν πόλιν ἄγειν· παρελθόντα δ᾽ ἐντὸς τείχους ὡς φίλον ὄντα, ὅταν ὑποχειρίους λάβῃ τοὺς ἔνδον, καθελεῖν τὴν πόλιν ἄχρι θεμελίων, μηδενὸς μήτε ἰδίου μήτε κοινοῦ κατασκευάσματος φειδόμενον, ἔξω τῶν ἱερῶν· ἀνθρώπων δὲ μηθένα μήτε κτείνειν μήτε ἀδικεῖν, ἀλλὰ πάντας ἐᾶν ἔχειν τὰ ἑαυτῶν. ἐκπέμψας δὲ τοῦτον ἐκάλει τοὺς ταξιάρχους καὶ τοὺς λοχαγούς, καὶ τὰ δόξαντα τῇ βουλῇ διασαφήσας, φυλακὴν ἐκ τούτων καθίσταται περὶ τὸ σῶμα· καὶ μετ᾽ οὐ πολὺ παρῆν ὁ Ἀλβανὸς ὡς ἐπὶ νικήματι κοινῷ γεγηθὼς καὶ τῷ Τύλλῳ συνηδόμενος. ὁ δὲ Τύλλος, ἀπόῤῥητον τὴν γνώμην ἔτι φυλάσσων, ἐπῄνει τε αὐτὸν καὶ μεγάλων ἄξιον ἀπέφαινε δωρεῶν, παρεκάλει τε γράψαντα καὶ τὰ τῶν Ἀλβανῶν ὀνόματα τῶν ἐπιφανές τι κατὰ τὴν μάχην διαπραξαμένων, φέρειν ὡς αὐτόν, ἵνα κἀκεῖνοι τὴν ἐκ τῶν ἐπινικίων ἀπενέγκωνται μοῖραν. ὁ μὲν δὴ περιχαρὴς γενόμενος, τοὺς πιστοτάτους τῶν φίλων αὐτοῦ, οἷς ἐχρήσατο τῶν ἀποῤῥήτων βουλευμάτων συνεργοῖς, γράψας εἰς δέλτον ἐπιδίδωσιν. ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς εἰς ἐκκλησίαν ἅπαντας ἀποθεμένους τὰ ὅπλα ἐκάλει· συνιόντων δ᾽ αὐτῶν, τὸν μὲν ἡγεμόνα τῶν Ἀλβανῶν ἅμα τοῖς ταξιάρχοις τε καὶ λοχαγοῖς παρ᾽ αὐτὸ τὸ

βῆμα ἐκέλευσεν ἑστάναι, ἐχομένους δὲ τούτων τοὺς ἄλλους Ἀλβανοὺς ταχθέντας ἐκκλησιάζειν· μετὰ δὲ τοὺς Ἀλβανοὺς, τὸ λοιπὸν τῶν συμμάχων πλῆθος· ἔξωθεν δὲ τούτων πάντων περιέστησε Ῥωμαίους, ἐν οἷς ἦσαν οἱ γενναιότατοι ξίφη κρύπτοντες ὑπὸ ταῖς περιβολαῖς. ὡς δ' ἐν καλῷ τοὺς ἐχθροὺς ἔχειν ὑπέλαβεν, ἀναστὰς ἔλεξε τοιάδε.

XXVIII. „Ἄνδρες Ῥωμαῖοί τε καὶ ἄλλοι φίλοι „καὶ σύμμαχοι, τοὺς μὲν ἐκ τοῦ φανεροῦ τολμήσαν„τας εἰς πόλεμον ἡμῖν καταστῆναι, Φιδηναίους καὶ „τοὺς συμμάχους αὐτοῖς, ἐτιμωρησάμεθα σὺν θεοῖς· „καὶ δυοῖν θάτερον, ἢ παύσονται τὸ λοιπὸν ἐνο„χλοῦντες ἡμῖν, ἢ δίκας τίσουσιν ἔτι τούτων χείρο„νας. ἀπαιτεῖ δὲ ὁ καιρὸς, ἐπεὶ τὰ πρῶτα ἡμῖν κατ' „εὐχὴν κεχώρηκε, καὶ τοὺς ἄλλους τιμωρήσασθαι „πολεμίους, ὅσοι φίλων μὲν ἔχουσιν ὀνόματα, καὶ „παρελήφθησαν εἰς τόνδε τὸν πόλεμον ὡς κακῶς „τοὺς κοινοὺς ἐχθροὺς μεθ' ἡμῶν ποιήσοντες, ἐγκατ„έλιπον δὲ τὸ πρὸς ἡμᾶς πιστὸν, καὶ μετὰ τῶν πο„λεμίων ἀποῤῥήτους ποιησάμενοι συνθήκας, δια„φθεῖραι πάντας ἡμᾶς ἐπεβάλοντο. πολὺ γὰρ οὗ„τοι κακίους τῶν ἐκ τοῦ φανεροῦ πολεμίων εἰσὶ, καὶ „μείζονος τιμωρίας ἄξιοι· τοὺς μὲν γὰρ καὶ φυλά„ξασθαι ῥᾴδιον τοῖς ἐπιβουλευομένοις, καὶ συμ„πλακέντας ὡς ἐχθροὺς, ἀμύνασθαι δυνατόν· φί„λους δ' ἐχθρῶν ἔργα ποιοῦντας οὔτε φυλάξασθαι „ῥᾴδιον, οὔτε ἀμύνασθαι τοῖς προκαταληφθεῖσι „δυνατόν. οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ πεμφθέντες ἡμῖν ὑπὸ „τῆς Ἀλβανῶν πόλεως ἐπὶ δόλῳ σύμμαχοι, κακὸν μὲν

„οὐδὲν ὑφ' ἡμῶν παθόντες, ἀγαθὰ δὲ πολλὰ καὶ „μεγάλα ἄποικοι μὲν γὰρ αὐτῶν ὄντες, οὐδὲν τῆς „τούτων ἀρχῆς παρασπάσαντες, ἰδίαν ἰσχὺν καὶ δύ„ναμιν ἀπὸ τῶν ἰδίων πολέμων ἐκτησάμεθα· ἔθνεσι „δὲ μεγίστοις καὶ πολεμικωτάτοις ἐπιτειχίσαντες τὴν „ἡμῶν αὐτῶν πόλιν, πολλὴν ἀσφάλειαν τούτοις τοῦ „τε ἀπὸ Τυῤῥηνῶν καὶ ἀπὸ Σαβίνων πολέμου παρ„ειχόμεθα· ἧς δὴ πόλεως εὖ τε πραττούσης, πάντων „μάλιστα χαίρειν αὐτοὺς ἔδει· καὶ σφαλλομένης „μηδὲν ἐνδεέστερον ἢ περὶ τῆς αὐτῶν ἄχθεσθαι. οἱ „δὲ ἄρα φθονοῦντες οὐχ ἡμῖν μόνον τῶν ἀγαθῶν, „ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῖς τῆς δι' ἡμᾶς εὐτυχίας διετέλουν, „καὶ τελευτῶντες ὡς οὐκ ἔτι κατέχειν τὴν ὕπουλον „ἔχθραν ἐδύναντο, πόλεμον ἡμῖν προεῖπον. μαθόν„τες δὲ ἡμᾶς εὖ πρὸς τὸν ἀγῶνα παρεσκευασμένους, „ὡς οὐθὲν οἷοί τ' ἦσαν ἡμᾶς ἐργάσασθαι κακὸν, εἰς „διαλλαγὰς ἐκάλουν καὶ φιλίαν, καὶ τὸ περὶ τῆς „ἡγεμονίας νεῖκος ἐν τρισὶν ἀφ' ἑκατέρας πόλεως „σώμασιν ἠξίουν κριθῆναι. ἐδεξάμεθα καὶ ταύτας „τὰς προκλήσεις, καὶ νικήσαντες τῇ μάχῃ, τὴν πόλιν „αὐτῶν ἔσχομεν ὑποχείριον. φέρε δὴ τί μετὰ ταῦτα „ἐποιήσαμεν; ἐξὸν ἡμῖν ὅμηρά τε αὐτῶν λαβεῖν, „καὶ φρουρὰν ἐν τῇ πόλει καταλιπεῖν, καὶ τοὺς κο„ρυφαιοτάτους τῶν διαστησάντων τὰς πόλεις τοὺς „μὲν ἀνελεῖν, τοὺς δὲ ἐκβαλεῖν, πολιτείας τε αὐτῶν „κόσμον μεταστῆσαι πρὸς τὸ ἡμῖν συμφέρον, καὶ χώ„ρας καὶ χρημάτων ἀποδασμῷ ζημιῶσαι, καὶ, ὃ πάντων „ῥᾷστον ἦν, ἀφελέσθαι τὰ ὅπλα αὐτοὺς, ἐξ ὧν ἐγκρα„τεστέραν ἂν τὴν ἀρχὴν κατεστησάμεθα· τούτων

„μὲν οὐδὲν ἠξιώσαμεν ποιῆσαι, τῷ δ' εὐσεβεῖ μᾶλ-„λον ἢ τῷ ἀσφαλεῖ τῆς ἀρχῆς ἐπετρέψαμεν· καὶ τὸ „εὐπρεπὲς τὸ πρὸς ἅπαντας τοῦ λυσιτελοῦντος ἡμῖν „αὐτοῖς ἰδίᾳ κρεῖττον ἡγησάμενοι, συνεχωρήσαμεν „αὐτοῖς ἅπαντα τὰ σφέτερα καρποῦσθαι. Μέττιον „δὲ Φουφέτιον, ὃν αὐτοὶ τῇ μεγίστῃ ἀρχῇ ἐκόσμη-„σαν, ὡς δὴ κράτιστον Ἀλβανῶν, διοικεῖν τὰ κοινὰ „μέχρι τοῦ παρόντος εἰάσαμεν. ἀνθ' ὧν τίνας ἡμῖν „χάριτας ἀπέδωκαν, ἡνίκα μᾶλλον φίλων τε καὶ συμ-„μάχων εὐνοίας ἔδει, ἀκούσατε· ἀποῤῥήτους ποιη-„σάμενοι συνθήκας πρὸς τοὺς κοινοὺς πολεμίους, ὡς „ἐν τῷ ἀγῶνι συνεπιθησόμενοι ἡμῖν μετ' αὐτῶν, „ἐπειδὴ πλησίον ἀλλήλων ἐγινόμεθα, καταλιπόντες „τὴν τάξιν ἐφ' ἣν ἐτάχθησαν, ᾤχοντο πρὸς τὰ πλη-„σίον ὄρη δρόμῳ, προκαταλαβέσθαι σπεύδοντες τὰ „ὀχυρά. εἰ μὲν οὖν κατὰ νοῦν ἡ πεῖρα αὐτοῖς ἐχώ-„ρει, οὐδὲν ἂν τὸ κωλῦον ἦν ἅπαντας ἡμᾶς ἀπολω-„λέναι, κυκλωθέντας ὑπό τε πολεμίων καὶ φίλων, „καὶ τοὺς πολλοὺς [τῆς πόλεως] ἡμῖν ἀγῶνας, οὓς „ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας ἠγωνισάμεθα, ἐν ἡμέρᾳ διαφθα-„ρῆναι μιᾷ. ἐπειδὴ δὲ διέπεσεν αὐτῶν τὸ βούλευμα, „θεῶν μὲν εὐνοίας προηγησαμένης· ἁπάσας γὰρ „ἔγωγε τὰς καλὰς καὶ ἀγαθὰς πράξεις ἐκείνοις ἀνα-„τίθημι· ἔπειτα καὶ τῆς ἐμῆς στρατηγίας οὐκ ἐλαχί-„στην μοῖραν εἴς τε τὸ δέος τῶν πολεμίων καὶ εἰς „τὸ θάρσος τὸ ἡμέτερον παρασχομένης· ἃ γὰρ ἐγὼ ἐν „τῷ ἀγῶνι ἔφην, ὡς ὑπ' ἐμοῦ κελευσθέντες Ἀλβανοὶ „προκαταλαμβάνονται τὰ ὄρη κυκλώσεως τῶν πο-„λεμίων ἕνεκα, πλάσματα καὶ στρατηγήματα ἦν

„ἐμά· κεχωρηκότων δ' ἡμῖν τῶν πραγμάτων ὡς ἡμῖν „συνέφερεν, οὐκ ἂν εἴημεν ἄνδρες οἵους ἡμᾶς προσ-„ῆκεν εἶναι, εἰ μὴ τιμωρησαίμεθα τοὺς προδότας, „οἵ γε χωρὶς τῆς ἄλλης ἀναγκαιότητος, ἣν διὰ τὸ „συγγενὲς ἐχρῆν αὐτοὺς φυλάσσειν, σπονδὰς καὶ „ὅρκια ποιησάμενοι πρὸς ἡμᾶς ἔναγχος, οὔτε θε-„οὺς δείσαντες, οὓς τῶν ὁμολογιῶν ἐποιήσαντο μάρ-„τυρας, οὔτε τὸ δίκαιον αὐτὸ, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην „νέμεσιν ἐντραπέντες, οὔτε τὸ τοῦ κινδύνου μέγε-„θος, εἰ μὴ κατὰ νοῦν αὐτοῖς ἡ προδοσία χωρή-„σειε, λογιζόμενοι, τὸν οἴκτιστον τρόπον ἡμᾶς ἐπε-„χείρησαν ἀπολέσαι τοὺς ἀποίκους τε καὶ εὐεργέτας, „οἱ κτίσται, μετὰ τῶν ἐχθίστων τε καὶ πολεμιωτά-„των στάντες."

XXIX. Ταῦτα δ' αὐτοῦ λέγοντος, οἰμωγαί τε τῶν Ἀλβανῶν ἐγίνοντο, καὶ παντοδαπαὶ δεήσεις· τοῦ μὲν δήμου μηδὲν ἐγνωκέναι λέγοντος ὧν ὁ Μέτιος ἐμηχανᾶτο· τῶν δὲ τὰς ἡγεμονίας ἐχόντων οὐ πρότερον πεπύσθαι τὰς ἀποῤῥήτους βουλὰς σκηπτομένων, ἢ ἐν αὐτῷ γενέσθαι τῷ ἀγῶνι, ἐν ᾧ οὔτε κωλύειν οὔτε μὴ πράττειν τὰ κελευόμενα ἐν δυνατῷ σφίσιν ἦν ἤδη δέ τινων καὶ ἐπὶ τὴν ἀκούσιον ἀνάγκην ἀναφερόντων τὸ πρᾶγμα, διὰ κηδείαν ἢ συγγένειαν. οἷς ὁ βασιλεὺς σιωπῆσαι κελεύσας, ἔλεξεν· „Οὐδ' ἐμὲ λέ-„ληθεν, ἄνδρες Ἀλβανοὶ, τούτων ὧν ἀπολογεῖσθε „οὐδέν. ἀλλὰ τὸ μὲν πλῆθος ὑμῶν ἀγνοεῖν τὴν προ-„δοσίαν οἴομαι, τεκμαιρόμενος ὅτι πολλῶν συνει-„δότων, οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον πέφυκε τὰ ἀπόῤῥητα „σιωπᾶσθαι χρόνον· τῶν δὲ ταξιαρχῶν τε καὶ λο-

„χαγῶν βραχύ τι μέρος ἡγοῦμαι τὸ συνεπιβουλεῦ-
„σαν ἡμῖν γενέσθαι, τὸ δὲ πλεῖστον ἐξηπατῆσθαι
„καὶ εἰς ἀκουσίας ἀνάγκας ἀφῖχθαι. εἰ δὲ τούτων
„ἀληθὲς ἦν μηδὲν, ἀλλὰ πάντας εἰσῆλθεν Ἀλβανοὺς,
„καὶ τοὺς ἐνθάδε ὄντας ὑμᾶς καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει
„καταλιπομένους, ἡ τοῦ κακῶς ποιεῖν ἡμᾶς ἐπιθυ-
„μία, καὶ τοῦτο οὐ νῦν πρῶτον, ἀλλ' ἐκ πολλοῦ
„πάνυ χρόνου δεδογμένον ὑμῖν ἦν, τῆς γε συγγε-
„νείας ἕνεκα πολλὴ Ῥωμαίοις ἀνάγκη καὶ ταῦθ'
„ὑμῖν τὰ ἀδικήματα φέρειν. ἵνα δὲ μηθὲν βουλεύ-
„σητε καθ' ἡμῶν ἄδικον, μήτε δὴ βιασθέντες ὑπὸ
„τῶν ἡγουμένων τῆς πόλεως, μήτε παρακρουσθέν-
„τες, μία φυλακὴ καὶ πρόνοιά ἐστιν, εἰ τῆς αὐτῆς
„πόλεως πολῖται γενόμενοι ἅπαντες καὶ μίαν ἡγοί-
„μεθα πατρίδα, ἧς εὖ τε καὶ χεῖρον φερομένης, τὸ
„ἐπιβάλλον μέρος ἕκαστος οἴσεται τῆς τύχης· ἕως
„δ' ἂν ἐκ διαφόρου γνώμης, ὥσπερ καὶ νῦν ἔχει, τὸ
„πλεῖον καὶ τὸ ἔλαττον ἐπικρίνωμεν ἑκάτεροι, οὐκ
„ἔσται βέβαιος ἡμῖν ἡ πρὸς ἀλλήλους φιλία, ἄλλως
„τε καὶ εἰ μέλλοιεν οἱ μὲν πρότεροι ἐπιβουλεύσαντες
„τοῖς ἑτέροις, ἢ κατορθώσαντες πλεῖον ἕξειν, ἢ σφα-
„λέντες ἐν μηδενὶ δεινῷ ἔσεσθαι διὰ τὸ συγγενές·
„καθ' ὧν δ' ἂν αἱ ἐπιχειρήσεις γένωνται, ὑποχείριοι
„καταστάντες τὰ ἔσχατα παθεῖν, καὶ διαφυγόντες,
„μηδὲν ὥσπερ ἐχθροῖς μνησικακεῖν, ὅπερ καὶ ἐν τῷ
„παρόντι γέγονεν. ἴστε δὴ ταῦτα δεδογμένα Ῥωμαί-
„οις τῇ παρελθούσῃ νυκτὶ συναγαγόντος ἐμοῦ τὴν
„βουλὴν, καὶ τὰ δόξαντα τοῖς συνέδροις γραψαμέ-
„νου, τὴν μὲν πόλιν ὑμῶν καθαιρεθῆναι, καὶ μήτε

„δημοσίων μήτε ἰδιωτικῶν κατασκευασμάτων ὀρ-
„θόν τι ἐᾶσαι διαμένειν μηθὲν ἔξω τῶν ἱερῶν· τοὺς
„δ᾽ ἐν αὐτῇ πάντας ἔχοντας οὓς καὶ νῦν ἔχουσι κλή-
„ρους, ἀνδραπόδων τε καὶ βοσκημάτων καὶ τῶν ἄλ-
„λων χρημάτων μηθὲν ἀφαιρεθέντας, ἐν Ῥώμῃ τὸν
„ἀπὸ τοῦδε χρόνον οἰκεῖν· ὅσην τε τὸ κοινὸν ὑμῶν
„ἐκέκτητο γῆν, τοῖς μηδένα κλῆρον ἔχουσιν Ἀλβα-
„νῶν διαμερισθῆναι, χωρὶς τῶν ἱερῶν κτημάτων, ἐξ
„ὧν αἱ θυσίαι τοῖς θεοῖς ἐγίνοντο. οἰκιῶν δὲ κα-
„τασκευῆς, ἐν αἷς τοὺς βίους ἱδρύσεσθε οἱ μετανι-
„στάμενοι, καθ᾽ οὓς ἔσονται τῆς πόλεως τόπους,
„ἐμὲ ποιήσασθαι πρόνοιαν, συλλαμβάνοντα τοῖς
„ἀπορωτάτοις ὑμῶν τῆς εἰς τὰ ἔργα δαπάνης. καὶ τὸ
„μὲν ἄλλο πλῆθος ὑμῶν μετὰ τῶν παρ᾽ ἡμῖν δημο-
„τικῶν συντελεῖν εἰς φυλὰς καὶ φράτρας καταμερι-
„σθέν, βουλῆς δὲ μετέχειν καὶ ἀρχὰς λαμβάνειν καὶ
„τοῖς Πατρικίοις προσνεμηθῆναι τούςδε τοὺς οἴκους,
„Ἰουλίους, Σερουϊλίους, Γεγανίους, Μετιλίους, Κο-
„ρατίους, Κοϊντιλίους, Κλοιλίους· Μέτιον δὲ καὶ
„τοὺς σὺν τούτῳ βουλεύσαντας τὴν προδοσίαν, δί-
„κας ὑποσχεῖν, ἃς ἡμεῖς τάξομεν δικασταὶ περὶ ἑκά-
„στου τῶν ὑπαιτίων καθεζόμενοι· οὐδένα γὰρ ἀπο-
„στερήσομεν κρίσεως οὐδὲ λόγου.“

XXX. Ὡς δὲ ταῦτα εἶπεν, ὅσοι μὲν ἦσαν Ἀλ-
βανῶν πένητες, ἠγάπων εἰ Ῥώμην τε οἰκήσουσι καὶ
γῆς κλῆρον ἕξουσι, καὶ ἐπῄνουν μεγάλῃ τῇ βοῇ τὰ
λεγόμενα· οἱ δὲ λαμπρότεροι τοῖς ἀξιώμασι καὶ
ταῖς τύχαις κρείττους ἤχθοντο, εἰ δεήσει πόλιν τε τὴν
γειναμένην αὐτοὺς ἐκλιπεῖν, καὶ προγονικὰς ἑστίας

ἐρημῶσαι, καὶ τὸ λοιπὸν οἰκεῖν ἐν τῇ ξένῃ· οἷς οὐδὲν ἐπῄει λέγειν εἰς τὴν ἐσχάτην κατακλειομένοις ἀνάγκην. ὁ δὲ Τύλλος, ἐπειδὴ τὴν διάνοιαν εἶδε τῶν πολλῶν, ἀπολογεῖσθαι τὸν Μέτιον ἐκέλευσεν, εἴ τι πρὸς ταῦτα λέγειν βούλεται. οὐκ ἔχων δ' ὁ Μέτιος ὅ, τι χρὴ λέγειν πρὸς τοὺς κατηγοροῦντας καὶ καταμαρτυροῦντας, τὴν Ἀλβανῶν βουλὴν ἔφησεν αὐτῷ ταῦτα ὑποθέσθαι ποιεῖν δι' ἀποῤῥήτων, ὅτε ἐξῆγε τὴν δύναμιν ἐπὶ τὸν πόλεμον· ἠξίου τε τοὺς Ἀλβανούς, οἷς ἀνακτήσασθαι τὴν ἡγεμονίαν ἐπεχείρει, βοηθεῖν αὐτῷ, καὶ μήτε τὴν πατρίδα κατασκαπτομένην περιορᾶν, μήτε τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν πολιτῶν ἐπὶ τιμωρίαις συναρπαζομένους. ταραχῆς δὲ γενομένης κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, καί τινων φεύγειν ἐπὶ τὰ ὅπλα ὡρμηκότων, οἱ περιεστεφανωκότες τὸν ὄχλον, ἀρθέντος σημείου τινός, ἀνέσχον τὰ ξίφη. περιφόβων δὲ γενομένων ἁπάντων, πάλιν ἀναστὰς ὁ Τύλλος εἶπεν· „Οὐδὲν ἔξεστιν ὑμῖν νεωτερίζειν, „οὐδὲ ἐξαμαρτάνειν, ἄνδρες Ἀλβανοί. εἰ γὰρ ἂν „παρακινεῖν τι τολμήσητε, πάντες ἀπολεῖσθε ὑπὸ „τούτων· δείξας τοὺς ἔχοντας τὰ ξίφη. δέχεσθε οὖν „τὰ διδόμενα, καὶ γίνεσθε ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦδε „Ῥωμαῖοι. δυοῖν γὰρ ἀνάγκη θάτερον ὑμᾶς ποιεῖν, „ἢ Ῥώμην κατοικεῖν, ἢ μηδεμίαν ἑτέραν γῆν ἔχειν „πατρίδα. οἴχεται γὰρ ἕωθεν ἐκπεμφθεὶς ὑπ' ἐμοῦ „Μάρκος Ὁράτιος ἀναιρήσων τὴν πόλιν ὑμῶν ἐκ „θεμελίων, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντας εἰς Ῥώμην „μετάξων. ταῦτα οὖν εἰδότες ὅσον οὔπω γενησόμε-„να, παύσασθε θανατῶντες, καὶ ποιεῖτε τὰ κελεύ-

„μενα. Μέττιον δὲ Φουφέτιον ἀφανῶς τε ἡμῖν ἐπι„βουλεύσαντα, καὶ οὐδὲ νῦν ὀκνήσαντα ἐπὶ τὰ ὅπλα „τοὺς ταραχώδεις καὶ στασιαστὰς καλεῖν, τιμωρή„σομαι τῆς κακῆς καὶ δολίου ψυχῆς ἀξίως.“ ταῦτα λέξαντος αὐτοῦ, τὸ μὲν ἐρεθιζόμενον τῆς ἐκκλησίας μέρος ἔπτηξεν, οἷα δὴ κρατούμενον ἀνάγκῃ ἀφυλάκτῳ. τὸν δὲ Φουφέτιον ἀγανακτοῦντα ἔτι καὶ κεκραγότα μόνον, τάς τε συνθήκας ἀνακαλούμενον, ἃς αὐτὸς ἐξηλέγχθη παρασπονδῶν, καὶ οὐδ' ἐν κακοῖς τοῦ θράσους ὑφιέμενον, οἱ ῥαβδοῦχοι, κελεύοντος τοῦ βασιλέως Τύλλου, συλλαβόντες, καὶ τὴν ἐσθῆτα περικαταῤῥήξαντες, ἔξαινον τὸ σῶμα μάστιξι πάνυ πολλαῖς. ἐπεὶ δὲ ταύτης ἅλις εἶχε τῆς τιμωρίας, προσελάσαντες δύο συνωρίδας, τῇ μὲν ἑτέρᾳ προσήρτων τοὺς βραχίονας αὐτοῦ, τῇ δ' ἑτέρᾳ τοὺς πόδας ῥυτῆρσι μακροῖς· ἐλαυνόντων δὲ τῶν ἡνιόχων τὰς συνωρίδας ἀπ' ἀλλήλων, ξαινόμενός τε περὶ τῇ γῇ καὶ ἀνθελκόμενος ὑφ' ἑκατέρας ἐπὶ τἀναντία, ὁ δειλαῖος ἐν ὀλίγῳ διασπᾶται χρόνῳ. Μέττιος μὲν δὴ Φουφέττιος οὕτως οἰκτρᾶς καὶ ἀσχήμονος τελευτῆς ἔτυχε. τοῖς δ' ἑταίροις αὐτοῦ καὶ συνειδόσι τὴν προδοσίαν αὐτοῦ δικαστήρια ὁ βασιλεὺς καθίσας, τοὺς ἁλόντας ἐξ αὐτῶν κατὰ τὸν τῶν λειποτακτῶν τε καὶ προδοτῶν νόμον ἀπέκτεινεν.

XXXI. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐγένετο χρόνῳ, Μάρκος Ὁράτιος ὁ προαπεσταλμένος μετὰ τῶν ἐπιλέκτων ἐπὶ τὴν καθαίρεσιν τῆς Ἄλβας, ταχέως διανύσας τὴν ὁδὸν, καὶ καταλαβὼν πύλας τε ἀκλείστους καὶ τεῖχος ἀφύλακτον, εὐπετῶς γίνεται τῆς πόλεως

κύριος. συναγαγὼν δὲ τὸ πλῆθος εἰς ἐκκλησίαν, τά τε πραχθέντα κατὰ τὴν μάχην ἅπαντα ἐδήλωσεν αὐτοῖς, καὶ τὸ ψήφισμα τῆς Ῥωμαίων βουλῆς διεξῆλθεν. ἀντιβολούντων δὲ τῶν ἀνθρώπων καὶ χρόνον εἰς πρεσβείαν αἰτουμένων, οὐδεμίαν ἀναβολὴν ποιησάμενος, τὰς μὲν οἰκίας καὶ τὰ τείχη, καὶ εἴ τι ἄλλο κατασκεύασμα ἰδιωτικὸν ἢ δημόσιον ἦν, κατέσκαψε, τοὺς δὲ ἀνθρώπους μετὰ πολλῆς φροντίδος παρέπεμπεν εἰς Ῥώμην, ἄγοντάς τε τὰ ἑαυτῶν χρήματα καὶ φέροντας· οὓς ὁ Τύλλος ἀφικομένους ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου ταῖς Ῥωμαίων φυλαῖς καὶ φρατριαῖς ἐπιδιεῖλεν, οἰκήσεις τε συγκατεσκεύασεν ἐν οἷς αὐτοὶ προῃροῦντο τῆς πόλεως τόποις, καὶ τῆς δημοσίας γῆς τὴν ἀρκοῦσαν τοῖς θητεύουσιν ἐξ αὐτῶν ἀπεμέριζε, ταῖς τε ἄλλαις φιλανθρωπίαις ἀντελάμβανε τὸ πλῆθος. ἡ μὲν δὴ τῶν Ἀλβανῶν πόλις ἣν ἔκτισεν Ἀσκάνιος ὁ ἐξ Αἰνείου τοῦ Ἀγχίσου καὶ Κρεούσης τῆς Πριάμου θυγατρὸς, ἔτη διαμείνασα μετὰ τὸν οἰκισμὸν πεντακόσια τριῶν ἐπὶ τοῖς δέκα δέοντα, ἐν οἷς πολλὴν ἔσχεν ἐπίδοσιν εἰς εὐανδρίαν τε καὶ πλοῦτον καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν εὐδαιμονίαν, ἡ τὰς τριάκοντα Λατίνων ἀποικίσασα πόλεις, καὶ πάντα τὸν χρόνον ἡγησαμένη τοῦ ἔθνους, ὑπὸ τῆς ἐσχάτης ἀποικίσεως καθαιρεθεῖσα, ἔρημος εἰς τόδε χρόνου διαμένει. βασιλεὺς δὲ Τύλλος τὸν ἐπιόντα χειμῶνα διαλιπὼν, ἔαρος ἀρχομένου στρατὸν ἐπὶ Φιδηναίους πάλιν ἐξάγει. τοῖς δὲ Φιδηναίοις κοινῇ μὲν οὐδ᾽ ἡτισοῦν βοήθεια ἐξ οὐδεμιᾶς τῶν πόλεων τῶν συμμάχων ἀφίκετο, μισθοφόροι δέ τινες

ἐκ πολλῶν συνεῤῥύησαν τόπων, οἷς πιστεύσαντες ἐκ τῆς πόλεως προελθεῖν ἐτόλμησαν. παραταξάμενοι δὲ καὶ πολλοὺς ἀποκτείναντες ἐν τῇ μάχῃ, κατεκλείσθησαν πάλιν εἰς τὸ ἄστυ. ὡς δὲ περιχαρακώσας αὐτῶν τὴν πόλιν ὁ Τύλλος καὶ περιταφρεύσας εἰς τὴν ἐσχάτην κατέκλεισε τοὺς ἔνδον ἀπορίαν, ἠναγκάσθησαν τῷ βασιλεῖ παραδοῦναι σφᾶς αὐτοὺς ἐφ᾽ οἷς αὐτὸς ἐβούλετο. γενόμενος δὲ τοῦτον τὸν τρόπον ὁ βασιλεὺς τῆς πόλεως κύριος, τοὺς αἰτίους τῆς ἀποστάσεως ἀποκτείνας, τοὺς δὲ λοιποὺς ἅπαντας ἀπολύσας, καὶ τὰ σφέτερα πάντα καρποῦσθαι τὸν αὐτὸν ἐάσας τρόπον, τήν τε πολιτείαν, ἣν εἶχον πρότερον, ἀποδοὺς αὐτοῖς, διέλυσε τὴν στρατιάν· καὶ παραγενόμενος εἰς τὴν Ῥώμην, τὴν τροπαιοφόρον ἀπεδίδου τοῖς θεοῖς πομπήν τε καὶ θυσίαν, δεύτερον ἐκεῖνον κατάγων θρίαμβον.

*Sabinum bellum II.*

XXXII. Μετὰ δὲ τοῦτον τὸν πόλεμον, ἕτερος ἀνέστη Ῥωμαίοις ἐκ τοῦ Σαβίνου ἔθνους· ἀρχὴ δὲ αὐτοῦ καὶ πρόφασις ἐγίνετο τοιάδε. ἱερόν ἐστι κοινῇ τιμώμενον ὑπὸ Σαβίνων τε καὶ Λατίνων, ἅγιον ἐν τοῖς πάνυ, θεᾶς Φερωνείας ὀνομαζομένης, ἣν οἱ μεταφράζοντες εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν οἱ μὲν Ἀνθηφόρον, οἱ δὲ Φιλοστέφανον, οἱ δὲ Φερσεφόνην καλοῦσιν· εἰς δὲ τὸ ἱερὸν τοῦτο συνήεσαν ἐκ τῶν περιοίκων πόλεων κατὰ τὰς ἀποδεδειγμένας ἑορτάς, πολλοὶ μὲν εὐχὰς ἀποδιδόντες καὶ θυσίας τῇ θεῷ, πολλοὶ δὲ χρηματιούμενοι διὰ τὴν πανήγυριν ἐμπο-

ροί τε καὶ χειροτέχναι καὶ γεωργοὶ, ἀγοραί τε αὐτόθι λαμπρόταται τῶν ἐν ἄλλοις τισὶ τόποις τῆς Ἰταλίας ἀγομένων ἐγίνοντο. εἰς ταύτην δὲ τὴν πανήγυριν ἐλθόντας ποτὲ Ῥωμαίων ἄνδρας οὐκ ἀφανεῖς Σαβῖνοί τινες ἄνδρες συναρπάσαντες ἔδησαν, καὶ τὰ χρήματα ἀφείλοντο. πρεσβείας τε ἀφικομένης περὶ αὐτῶν, οὐδὲν ἐβούλοντο τῶν δικαίων ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα καὶ τὰ χρήματα τῶν συλληφθέντων κατεῖχον, ἐγκαλοῦντες καὶ αὐτοὶ Ῥωμαίοις, ὅτι τοὺς Σαβίνων φυγάδας ὑπεδέχοντο κατασκευάσαντες ἄσυλον ἱερὸν, ὑπὲρ οὗ ἐν τῷ προτέρῳ λόγῳ δεδήλωταί μοι. ἐκ τούτων δὲ τῶν ἐγκλημάτων εἰς πόλεμον καταστάντες, ἐξῄεσαν εἰς ὕπαιθρον δυνάμεσι πολλαῖς, γίνεταί τε αὐτῶν ἐκ παρατάξεως ἀγών· διέμενον γὰρ ἀγχωμάλως ἀγωνιζόμενοι· καὶ διελύθησαν ὑπὸ τῆς νυκτὸς, ἀμφίλογον καταλιπόντες τὸ νίκημα. ταῖς δ' ἑξῆς ἡμέραις μαθόντες ἀμφότεροι τῶν τε ἀπολωλότων καὶ τῶν τραυματιῶν τὸ πλῆθος, οὐκ ἔτι πεῖραν ἐβούλοντο ἑτέρου λαβεῖν ἀγῶνος, ἀλλ' ἐκλιπόντες τοὺς χάρακας ἀπῄεσαν· καὶ διαλιπόντες τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον, πάλιν ἐξῄεσαν ἐπ' ἀλλήλους, μείζονας παρασκευασάμενοι δυνάμεις. γίνεταί τε αὐτῶν περὶ πόλιν Ἠρητὸν ἀπὸ σταδίων ἑπτὰ καὶ ἑκατὸν τῆς Ῥώμης ἀγὼν, ἐν ᾧ πολλοὺς μὲν ἀμφοτέρων συνέβη πεσεῖν· ἰσοῤῥόπου δὲ κἀκείνης τῆς μάχης ἐπὶ πολὺν χρόνον διαμενούσης, ἀνατείνας εἰς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας ὁ Τύλλος εὔξατο τοῖς θεοῖς, ἐὰν νικήσῃ τῇ τόθ' ἡμέρᾳ Σαβίνους, Κρόνου τε καὶ Ῥέας καταστήσεσθαι δημοτελεῖς ἑορτὰς, ἃς

ἄγουσι Ῥωμαῖοι καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτὸν, ὅταν ἅπαντας ἐκ γῆς συγκομίσωσι τοὺς καρπούς· καὶ τὸν τῶν Σαλίων καλουμένων διπλασιάσειν ἀριθμόν. οὗτοι δ᾽ εἰσὶ πατέρων εὐγενῶν, ἐνοπλίους ὀρχήσεις κινούμενοι πρὸς αὐλὸν ἐν τοῖς καθήκουσι χρόνοις, καὶ ὕμνους τινὰς ᾄδοντες πατρίους, ὡς ἐν τῷ προτέρῳ δεδήλωκα λόγῳ. μετὰ δὲ τὴν εὐχὴν ταύτην θάρσος τι καταλαμβάνει τοὺς Ῥωμαίους, καὶ ὥσπερ ἀκμῆτες εἰς κάμνοντας ὠσάμενοι, διασπῶσι τὰς τάξεις αὐτῶν περὶ δείλην ὀψίαν ἤδη, καὶ ἀναγκάζουσι τοὺς πρωτοστάτας ἄρξαι φυγῆς· ἀκολουθήσαντές τε αὐτοῖς φεύγουσιν ἐπὶ τὸν χάρακα, καὶ περὶ τὰς τάφρους πολλῷ πλείους καταλαβόντες, οὐδ᾽ οὕτως ἀπετρέποντο, ἀλλὰ παραμείναντες τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα, καὶ τοὺς ἀπὸ τοῦ ἐρύματος μαχομένους ἀνείρξαντες, ἐκράτησαν τῆς παρεμβολῆς. μετὰ δὲ τοῦτο τὸ ἔργον, ὅσην ἐβούλοντο γῆν τῶν Σαβίνων λεηλατήσαντες, ὡς οὐδεὶς αὐτοῖς οὐκ ἔτι περὶ τῆς χώρας ὁ μαχόμενος ἦν, ἀπῄεσαν ἐπ᾽ οἴκου. ἀπὸ ταύτης τῆς μάχης τὸν τρίτον κατήγαγε θρίαμβον ὁ βασιλεύς· καὶ μετ᾽ οὐ πολὺ πρεσβευσαμένοις τοῖς Σαβίνοις καταλύεται τὸν πόλεμον, αἰχμαλώτους τε παρ᾽ αὐτῶν κομισάμενος, οὓς ἐτύγχανον εἰληφότες ἐν ταῖς προνομαῖς, καὶ αὐτομόλους· βοσκημάτων τε καὶ ὑποζυγίων, καὶ τῶν ἄλλων χρημάτων ὅσα τοὺς γεωργοὺς ἀφείλοντο, ἣν ἔταξεν ἡ βουλὴ τῶν Ῥωμαίων ζημίαν, τιμησαμένη τὰς βλάβας πρὸς ἀργύριον, ἀναπράξας.

XXXIII. Ἐπὶ τούτοις καταλυσάμενοι τὸν πόλεμον οἱ Σαβῖνοι, καὶ τῶν ὁμολογιῶν στήλας ἀντι-

γράφους θέντες ἐν τοῖς ἱεροῖς, ἐπειδὴ συνέστη Ῥωμαίοις πρὸς τὰς Λατίνων πόλεις κοινῇ συνηῤῥαγμένος πόλεμος, οὐ ῥάδιος ἐν ὀλίγῳ καθαιρεθῆναι χρόνῳ· δι' ἃς δὲ αἰτίας, ὀλίγῳ ὕστερον ἐρῶ· δεξάμενοι τὸ συμβὰν ἀγαπητῶς, ὅρκων μὲν ἐκείνων καὶ συνθηκῶν, ὥσπερ οὐδὲ γεγενημένων, ἐπελάθοντο· καιρὸν δὲ νομίσαντες ἐπιτήδειον ὧν χρημάτων ἐξέτισαν Ῥωμαίοις πολλαπλάσια παρ' αὐτῶν ἀπολαβεῖν, ὀλίγοι μὲν τὸ πρῶτον καὶ ἀφανῶς ἐξιόντες ἐληΐζοντο τὴν ὅμορον· ἔπειτα δὲ πολλοὶ συνιόντες, καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ, ἐπεὶ τὰ πρῶτα κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἐχώρει, μηδεμιᾶς ἐπὶ τὴν φυλακὴν τῶν γεωργῶν ἀφικομένης βοηθείας, καταφρονήσαντες τῶν πολεμίων, ἐπ' αὐτὴν διενοοῦντο τὴν Ῥώμην ἐλαύνειν, καὶ συνῆγον ἐξ ἁπάσης πόλεως στρατόν. διελέγοντο δὲ καὶ ταῖς Λατίνων πόλεσι περὶ συμμαχίας. οὐ μὴν ἐξεγένετό γε αὐτοῖς φιλίαν τε καὶ ὁμαιχμίαν ποιήσασθαι πρὸς τὸ ἔθνος. μαθὼν γὰρ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ὁ Τύλλος, ἀνοχὰς μετὰ τῶν Λατίνων ποιησάμενος, ἐπὶ τούτους ἔγνω στρατὸν ἐξάγειν· τήν τε Ῥωμαίων ἅπασαν δύναμιν καθοπλίσας διπλασίαν οὖσαν ἤδη τῆς πρότερον, ἐξ οὗ τὴν Ἀλβανῶν πόλιν προςέλαβε, καὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων συμμάχων ὅσον ἐπικουρικὸν πλεῖστον ἐδύνατο μεταπεμψάμενος. συνῆκτο δὲ καὶ τοῖς Σαβίνοις ἤδη τὰ στρατεύματα· καὶ ἐπειδὴ πλησίον ἐγένοντο περὶ τὴν καλουμένην ὕλην κακούργων, ὀλίγον τὸ μεταξὺ χωρίον ἀφέντες κατεστρατοπεδεύσαντο. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ συμπεσόντες ἐμάχοντο, καὶ ἦσαν ἰσόῤῥοποι μέχρι πολλοῦ·

ἤδη δὲ περὶ δείλην ὀψίαν ἐγκλίνουσιν οἱ Σαβῖνοι, βιασθέντες ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίων ἱππικοῦ, καὶ πολὺς αὐτῶν γίνεται φόνος ἐν τῇ φυγῇ. Ῥωμαῖοι δὲ νεκρούς τε τῶν πολεμίων σκυλεύσαντες, καὶ χρήματα ὅσα ἦν ἐν τῷ χάρακι διαρπάσαντες, τῆς τε χώρας τὴν κρατίστην λεηλατήσαντες, ἀπῄεσαν ἐπ᾽ οἴκου. τοῦτο τὸ τέλος ἔλαβεν ὁ συμβὰς Ῥωμαίοις πρὸς Σαβίνους πόλεμος ἐπὶ τῆς Τύλλου ἀρχῆς.

*Bellum Latinum.*

XXXIV. *Αἱ δὲ τῶν Λατίνων πόλεις Ῥωμαίοις ἐγένοντο τότε πρῶτον διάφοροι, οὐκ ἀξιοῦσαι κατεσκαμμένης τῆς Ἀλβανῶν πόλεως τοῖς ἀνῃρηκόσιν αὐτὴν Ῥωμαίοις τὴν ἡγεμονίαν παραδοῦναι. ἐτῶν γὰρ διαγενομένων πεντεκαίδεκα μετὰ τὸν ἀφανισμὸν τῆς Ἄλβας, πρέσβεις ἀποστείλας ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς εἰς τὰς ἀποίκους τε καὶ ὑπηκόους αὐτῆς τριάκοντα πόλεις, ἠξίου πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ Ῥωμαίων ἐπιταττομένοις, ὡς παρειληφότων αὐτῶν ἅμα τοῖς ἄλλοις, οἷς εἶχον Ἀλβανοὶ, καὶ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Λατίνων ἔθνους· δύο μὲν ἀποφαίνων τρόπους κτήσεων, καθ᾽ οὓς ἄνθρωποι γίνονται τῶν ἀλλοτρίων κύριοι, τόν τε ἀναγκαῖον καὶ τὸν ἑκούσιον· Ῥωμαίους δὲ λέγων καθ᾽ ἑκάτερον τῶν τρόπων παρειληφέναι τὴν ἡγεμονίαν, ὧν εἶχον Ἀλβανοὶ πόλεων. πολεμίων τε γὰρ αὐτῶν σφίσι γενομένων τοῖς ὅπλοις κεκρατηκέναι, καὶ τὴν πόλιν τὴν ἑαυτῶν ἀπολωλεκόσι τῆς ἰδίας αὐτοῖς μεταδεδωκέναι· ὥστε καὶ ἄκουσιν Ἀλβανοῖς καὶ ἑκοῦσι προσήκειν, ἐξιστάναι*

Ῥωμαίοις τῆς τῶν ὑπηκόων ἀρχῆς. αἱ δὲ τῶν Λατίνων πόλεις ἰδίᾳ μὲν οὐδὲν ἀπεκρίναντο πρὸς τοὺς πρέσβεις, κοινῇ δὲ τοῦ ἔθνους ἀγορὰν ἐν Φερεντίνῳ ποιησάμενοι, ψηφίζονται μὴ παραχωρεῖν Ῥωμαίοις τῆς ἀρχῆς. καὶ αὐτίκα αἱροῦνται δύο στρατηγοὺς αὐτοκράτορας εἰρήνης τε καὶ πολέμου, Ἄγκον Πουπλίκιον ἐκ πόλεως Κόρας, καὶ Σπούσιον Οὐεκίλιον ἐκ Λαουϊνίου. διὰ ταύτας μὲν δὴ τὰς αἰτίας συνέστη Ῥωμαίοις ὁ πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς πόλεμος, προὔβη δὲ ἄχρι πενταετοῦς χρόνου, πολιτικός τις γενόμενος καὶ ἀρχαϊκός. οὔτε γὰρ ἐκ παρατάξεως ὅλοις τοῖς στρατεύμασι πρὸς ὅλα συμβαλοῦσι μεγάλη συμφορὰ καὶ φόνος ὁλοσχερὴς συνέβη· οὔτε πόλις αὐτῶν οὐδεμία πολέμῳ κρατηθεῖσα, κατασκαφῆς, ἢ ἀνδραποδισμοῦ, ἢ ἄλλης τινὸς ἀνηκέστου συμφορᾶς ἐπειράθη· ἀλλ' ἐμβαλόντες εἰς τὴν ἀλλήλων γῆν ὑπὸ τὴν ἀκμὴν τοῦ σίτου, καὶ προνομεύσαντες, ἀπῆγον ἐπ' οἴκων τὰς δυνάμεις, διαμειβόμενοι τοὺς αἰχμαλώτους. μίαν δὲ πόλιν ἐκ τοῦ Λατίνων ἔθνους Μεδύλλειαν, παλαίτερον ἔτι Ῥωμαίων ἀποικίαν γενομένην ἐπὶ τῆς Ῥωμύλου ἀρχῆς, ὡς ἐν τῷ πρὸ τούτου δεδήλωται λόγῳ, μεταθεμένην αὖθις ὡς τοὺς ὁμοεθνεῖς, πολιορκίᾳ παραστησάμενος ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεύς, ἔπεισε μηδὲν ἔτι νεωτερίζειν· ἄλλο δὲ οὐθὲν ὧν οἱ πόλεμοι φέρουσι δεινῶν οὐδ' ἑτέροις ἐν τῷ τότε συνέβη χρόνῳ. τοιγάρτοι ῥᾴδιαί τε καὶ οὐδὲν ἔγκοτον ἔχουσαι προθυμίᾳ τῶν Ῥωμαίων αἱ διαλύσεις ἐπετελέσθησαν.

*Tulli obitus et laus.*

XXXV. Ταῦτα διαπραξάμενος ἐπὶ τῆς ἰδίας ἀρχῆς ὁ βασιλεὺς Τύλλος Ὁστίλλιος, ἀνὴρ ἐν ὀλίγοις ἄξιος εὐλογεῖσθαι τῆς τε εὐτολμίας ἕνεκα τῆς πρὸς τὰ πολέμια, καὶ τῆς φρονήσεως τῆς περὶ τὰ δεινά· ὑπὲρ ἄμφω δὲ ταῦτα, ὅτι οὐ ταχὺς ὢν εἰς πόλεμον ἰέναι, βέβαιος ἦν, καταστὰς εἰς αὐτὸν, ἐν ἅπασι τῶν ἀντιπάλων προέχειν. ἔτη δὲ κατασχὼν τὴν ἀρχὴν δύο καὶ τριάκοντα, τελευτᾷ τὸν βίον, ἐμπρησθείσης τῆς οἰκίας· καὶ σὺν αὐτῷ γυνή τε ἀπόλλυται, καὶ τέκνα, καὶ ὁ ἄλλος οἰκετικὸς ἅπας ὄχλος, καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ πυρός. καταπρησθῆναι δὲ τὴν οἰκίαν οἱ μὲν ὑπὸ κεραυνοῦ λέγουσι, μηνίσαντος τοῦ θεοῦ δι' ὀλιγωρίαν τινῶν ἱερῶν· ἐκλιπεῖν γὰρ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκείνου πατρίους τινὰς θυσίας, ἑτέρας δ' οὐχ ὑπαρχούσας ἐπιχωρίους Ῥωμαίοις παραγαγεῖν· οἱ δὲ πλείους ἐξ ἀνθρωπίνης φασὶν ἐπιβουλῆς τὸ πάθος γενέσθαι, ἀνατιθέντες τὸ ἔργον Μαρκίῳ τῷ μετ' ἐκεῖνον ἄρξαντι τῆς πόλεως. τοῦτον γὰρ ἐκ τῆς Νομᾶ τοῦ Πομπιλίου θυγατρὸς γενόμενον ἄχθεσθαί τε ὅτι ἐκ βασιλείου γένους πεφυκὼς αὐτὸς ἰδιώτης ἦν, καὶ γένος ἐπιτρεφόμενον ὁρῶντα τῷ Τύλλῳ, παντὸς μάλιστα ὑποπτεύειν, εἴ τι πάθοι Τύλλος, εἰς τοὺς ἐκείνου παῖδας ἥξειν τὴν ἀρχήν. ταῦτα δὴ διανοούμενον ἐκ πολλοῦ στήσασθαι κατὰ τοῦ βασιλέως ἐπιβουλήν, πολλοὺς ἔχοντα Ῥωμαίων τοὺς συσκευάζοντας αὐτῷ τὴν βασιλείαν, φίλον τε ὄντα τοῦ Τύλλου, καὶ ἐν τοῖς μάλιστα πι-

στευόμενον, φυλάττειν ὅτε καιρὸς ἐπιτήδειος φανείη τῆς ἐπιθέσεως. μέλλοντος δὲ Τύλλου θυσίαν τινὰ κατ' οἶκον ἐπιτελεῖν, ἣν αὐτοὺς μόνον ἐβούλετο τοὺς ἀναγκαίους εἰδέναι, καὶ κατὰ τύχην τῆς ἡμέρας ἐκείνης χειμερίου σφόδρα γενομένης, κατά τε ὄμβρον καὶ ζάλην καὶ σκότον, ὥστ' ἔρημον ἀπολειφθῆναι τὸν πρὸ τῆς οἰκίας τόπον τῶν φυλαττόντων, ἐπιτήδειον ὑπολαμβάνοντα τὸν καιρὸν, ἅμα τοῖς ἑταίροις, ἔχουσιν ὑπὸ ταῖς περιβολαῖς τὰ ξίφη, παρελθεῖν εἴσω τῶν θυρῶν· ἀποκτείναντας δὲ τὸν βασιλέα καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ, καὶ τῶν ἄλλων ὅσοις ἔτυχεν εἶναι, πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν ἐμβαλεῖν κατὰ πολλοὺς τόπους· ταῦτα δὲ πράξαντα τὸν ὑπὲρ τῆς κεραυνώσεως διασπεῖραι λόγον. ἐγὼ δὲ τοῦτον μὲν οὐ δέχομαι τὸν λόγον, οὔτ' ἀληθῆ νομίζω, οὔτε πιθανόν. τῷ δὲ προτέρῳ μᾶλλον προστιθέμενος, κατὰ δαίμονα νομίζω τὸν ἄνδρα ταύτης τῆς τελευτῆς τυχεῖν. οὔτε γὰρ ἀπόῤῥητον φυλαχθῆναι τὴν πρᾶξιν ὑπὸ πολλῶν συσκευαζομένην εἰκὸς ἦν· οὔτε τῷ συστήσαντι αὐτὴν βέβαιον, ὅτι μετὰ τὴν τελευτὴν Ὁστιλλίου Τύλλου ἐκεῖνον ἀποδείξουσι Ῥωμαῖοι βασιλέα τῆς πόλεως· οὔτ', εἰ τὰ παρὰ τῶν ἀνθρώπων αὐτῷ πιστὰ καὶ βέβαια ἦν, τά γέ τοι παρὰ τῶν θεῶν ὅμοια ἔμελλε ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἐννοίαις ἔσεσθαι. μετὰ γὰρ τὴν ὑπὸ τῶν φυλῶν γενησομένην ψηφηφορίαν τοὺς θεοὺς ἔδει τὴν βασιλείαν αὐτῷ δι' οἰωνῶν αἰσίων ἐπιθεσπίσαι· ἄνδρα δὲ μιαρὸν καὶ τοσούτοις ἠμαγμένον φόνοις ἀδίκως, τίς ἔμελλε θεῶν ἢ δαιμόνων παρήσειν βωμοῖς τε προσ-

ιόντα, καὶ θυμάτων καταρχόμενον, καὶ τὰς ἄλλας ἐπιτελοῦντα θεραπείας; ἐγὼ μὲν δὴ διὰ ταῦτα οὐκ εἰς ἀνθρωπίνην ἐπιβουλὴν, ἀλλ' εἰς θεοῦ βούλησιν τὸ ἔργον ἀναφέρω. κρινέτω δ' ἕκαστος ὡς βούλεται.

*Ancus Marcius Romanorum REX IV.*

XXXVI. Μετὰ δὲ τὴν Ὁστιλλίου Τύλλου τελευτὴν, ἡ μεσοβασίλειος ὑπὸ τῆς βουλῆς ἀποδειχθεῖσα ἀρχὴ, κατὰ πατρίους ἐθισμοὺς, αἱρεῖται βασιλέα τῆς πόλεως Μάρκιον ἐπίκλησιν Ἄγκον· ἐπικυρώσαντος δὲ τοῦ δήμου τὰ δόξαντα τῇ βουλῇ, καὶ τῶν ἐκ τοῦ θεοῦ καλῶν γενομένων, συντελέσας τὰ κατὰ νόμον ἅπαντα, παραλαμβάνει τὴν ἀρχὴν ὁ Μάρκιος, ἐνιαυτῷ δευτέρῳ τῆς τριακοστῆς καὶ πέμπτης ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα Σφαῖρος ὁ Λακεδαιμόνιος, καθ' ὃν χρόνον Ἀθήνησι τὴν ἐνιαύσιον ἀρχὴν εἶχε Δαμασίας. οὗτος ὁ βασιλεὺς πολλὰς τῶν ἱερουργιῶν ἀμελουμένας καταμαθὼν, ἃς ὁ μητροπάτωρ αὐτοῦ Πομπίλιος Νομᾶς κατεστήσατο, πολεμιστάς τε καὶ πλεονέκτας τοὺς πλείους τῶν Ῥωμαίων γεγονότας ὁρῶν, καὶ οὐκ ἔτι ὡς πρότερον τὴν γῆν ἐργαζομένους, συναγαγὼν εἰς ἐκκλησίαν τὸ πλῆθος, τά τε θεῖα σέβειν αὐτοὺς ἠξίου πάλιν, ὥσπερ ἐπὶ Νομᾶ διετέλουν σέβοντες, διεξιὼν ὅτι παρὰ τὴν τῶν θεῶν ὀλιγωρίαν νόσοι τε καὶ λοιμοὶ καὶ βλάβαι πολλαὶ κατέσκηψαν εἰς τὴν πόλιν, ὑφ' ὧν ἐφθάρη μοῖρα τοῦ πλήθους οὐκ ὀλίγη· καὶ βασιλεὺς Ὁστίλλιος, ὁ μὴ ποιούμενος αὐτῶν φυλακὴν ἣν ἔδει, κάμνων ἐπὶ πολλοὺς χρόνους τὸ σῶμα πάθεσι παντοδα-

ποῖς, καὶ οὐδὲ τῆς γνώμης ἔτι τῆς αὑτοῦ καρτερὸς διαμένων, ἀλλὰ συνδιαφθαρεὶς τῷ σώματι τὰς φρένας, οἰκτρᾶς καταστροφῆς ἔτυχεν αὐτός τε καὶ γένος τὸ ἐξ αὐτοῦ· πολιτείας τε ἀγωγὴν τὴν ὑπὸ Νομᾶ κατασταθεῖσαν Ῥωμαίοις ἐπαινῶν ὡς καλὴν καὶ σώφρονα, ἀπὸ τῶν δικαιοτάτων ἔργων τὰς καθ' ἡμέραν ἑκάστῳ παρέχουσαν εὐπορίας, ἀνανεώσασθαι πάλιν αὐτὴν παρεκάλει, γεωργίαις τε καὶ κτηνοτροφίαις, καὶ ταῖς ἄλλαις ἐργασίαις, ὅσαις μηδὲν ἀδίκημα προσῆν ἁρπαγῆς τε καὶ βίας, καὶ τῶν ἐκ τοῦ πολέμου γινομένων ὠφελειῶν ὑπεριδεῖν. ταῦτα καὶ τὰ τούτοις ὅμοια διαλεγόμενος, καὶ εἰς πολλὴν ἐπιθυμίαν καθιστὰς ἅπαντας ἡσυχίας ἀπολέμου καὶ φιλεργίας σώφρονος, καὶ μετὰ τοῦτο συγκαλέσας τοὺς ἱεροφάντας, καὶ τὰς περὶ τῶν ἱερῶν συγγραφὰς, ἃς Πομπίλιος συνεστήσατο, παρ' αὐτῶν λαβὼν ἀνέγραψεν εἰς δέλτους, καὶ προὔθηκεν ἐν ἀγορᾷ πᾶσι τοῖς βουλομένοις σκοπεῖν, ἃς ἀφανισθῆναι συνέβη τῷ χρόνῳ· χάλκεαι γὰρ στῆλαι οὔπω τότε ἦσαν, ἀλλ' ἐν δρυΐναις ἐχαράττοντο σανίσιν οἵ τε νόμοι καὶ αἱ περὶ τῶν ἱερῶν διαγραφαί· μετὰ δὲ τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων εἰς ἀναστροφὴν δημοσίαν αὖθις ἤχθησαν ὑπ' ἀνδρὸς ἱεροφάντου Γαΐου Παπιρίου, τὴν ἁπάντων τῶν ἱερῶν ἡγεμονίαν ἔχοντος· ἀνακτησάμενος δὲ τὰ κατεῤῥᾳθυμημένα τῶν ἱερῶν, καὶ τὸν ἀργὸν ὄχλον ἐπὶ τὰς ἰδίας ἐργασίας ἀποστείλας, ἐπῄνει μὲν τοὺς ἐπιμελεῖς γεωργοὺς, ἐμέμφετο δὲ τοὺς κακῶς προϊσταμένους τῶν ἰδίων κτημάτων, ὡς οὐ βεβαίους πολίτας.

*Bellum gerit cum Latinis, Sabinis, Vejentibus et Volscis.*

XXXVIII. Ταῦτά καθιστάμενος τὰ πολιτεύματα, καὶ διὰ παντὸς μάλιστα ἐλπίσας ἄνευ πολέμου καὶ κακῶν ἅπαντα τὸν βίον διατελέσειν, ὥσπερ ὁ μητροπάτωρ, οὐκ ἔσχεν ὁμοίαν τῇ προαιρέσει τὴν τύχην, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην πολεμιστὴς ἠναγκάσθη γενέσθαι, καὶ μηδένα χρόνον ἄνευ κινδύνου καὶ ταραχῆς βιῶσαι. εὐθὺς γὰρ ἅμα τῷ παρελθεῖν αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἡγεμονίαν, καὶ τὴν ἀπράγμονα καθίστασθαι πολιτείαν, καταφρονήσαντες αὐτοῦ Λατῖνοι, καὶ νομίσαντες δι' ἀνανδρίαν οὐχ ἱκανὸν εἶναι πολέμου στρατηγεῖν, λῃστήρια διέπεμπον εἰς τὴν ὁμοροῦσαν αὐτοῖς ἕκαστοι χώραν, ὑφ' ὧν πολλοὶ Ῥωμαίων ἐβλάπτοντο. ἀφικομένων δὲ παρὰ τοῦ βασιλέως πρέσβευτῶν, καὶ τὰ δίκαια Ῥωμαίοις ἀξιούντων ὑπέχειν, κατὰ τὰς συνθήκας, οὔτε γινώσκειν ἐσκήπτοντο τῶν περὶ τὰ λῃστήρια κατηγορουμένων οὐθέν, ὡς οὐ μετὰ κοινῆς γνώμης γεγονότων. οὔτε ὑπόδικοι Ῥωμαίοις περὶ οὐδενὸς πράγματος· οὐδὲ γὰρ πρὸς ἐκείνους ποιήσασθαι τὰς συνθήκας, ἀλλὰ πρὸς Τύλλον· τελευτήσαντος δὲ τοῦ Τύλλου λελύσθαι σφίσι τὰς περὶ τῆς εἰρήνης ὁμολογίας. ἀναγκασθεὶς δὴ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας καὶ ἀποκρίσεις τῶν Λατίνων ὁ Μάρκιος ἐξάγει στρατιὰν ἐπ' αὐτούς· καὶ προσκαθεζόμενος τῇ πόλει, πρὶν ἐπικουρίαν τινὰ τοῖς πολιορκουμένοις ἐκ τῶν ἄλλων ἀφικέσθαι Λατίνων, παραλαμβάνει τὴν πόλιν καθ'

ὁμολογίας· οὐ μέντοι διέθηκε τοὺς ἀνθρώπους δεινὸν οὐδὲν, ἀλλ᾽ ἔχοντας τὰ σφέτερα πανδημεὶ κατήγαγεν εἰς Ῥώμην, καὶ κατένειμεν εἰς φυλάς.

XXXVIII. Τῷ δ᾽ ἑξῆς ἐνιαυτῷ Λατίνων εἰς ἔρημον τὸ Πολιτώριον ἀποίκους ἀποστειλάντων, καὶ τὴν τῶν Πολιτωρίων χώραν ἐπεργαζομένων, ἀναλαβὼν τὴν δύναμιν ὁ Μάρκιος ἦγεν ἐπ᾽ αὐτούς. προελθόντων δὲ τοῦ τείχους τῶν Λατίνων καὶ παραταξαμένων, νικήσας αὐτοὺς παραλαμβάνει τὴν πόλιν τὸ δεύτερον. ἐμπρήσας δὲ τὰς οἰκίας, καὶ τὸ τεῖχος κατασκάψας, ἵνα μηδὲν αὖθις ὁρμητήριον ἔχοιεν οἱ πολέμιοι, μηδ᾽ ἐργάζοιντο τὴν γῆν, ἀπῆγε τὴν στρατιάν. τῷ δ᾽ ἑξῆς ἔτει Λατῖνοι μὲν ἐπὶ Μεδύλλειαν πόλιν στρατεύσαντες, ἐν ᾗ Ῥωμαίων ἦσαν ἄποικοι προκατασκευαζόμενοι, καὶ τῷ τείχει πανταχόθεν ποιησάμενοι τὰς προσβολὰς, αἱροῦσιν αὐτὴν κατὰ κράτος. Μάρκιος δὲ Τελλήνην πόλιν τῶν Λατίνων ἐπιφανῆ κατὰ τὸν αὐτὸν αἱρεῖ χρόνον, ἐκ παρατάξεώς τε νικήσας, καὶ διὰ τειχομαχίας παραστησάμενος· τούς τε ἁλόντας οὐδὲν, ὧν εἶχον, ἀφελόμενος, εἰς Ῥώμην μετήγαγε, καὶ τῆς πόλεως εἰς κατασκευὴν οἰκιῶν τόπον ἀπεμέρισε· Μεδύλλειάν τε τριετῆ χρόνον ὑπὸ τοῖς Λατίνοις γενομένην τῷ τετάρτῳ κομίζεται πάλιν ἐνιαυτῷ πολλαῖς καὶ μεγάλαις παραστησάμενος μάχαις. καὶ μετ᾽ οὐ πολὺ τὴν Φιδηναίων αἱρεῖ πόλιν, ἣν τρίτῳ πρότερον ἐνιαυτῷ λαβὼν καθ᾽ ὁμολογίας, καὶ τοὺς ἐξ αὐτῆς ἅπαντας εἰς Ῥώμην μεταγαγὼν, ἄλλο δὲ τῆς πόλεως οὐδὲν κακώσας, ἐπιεικέστερον μᾶλλον, ἢ φρονιμώτερον, ἔδοξε βουλεύσασθαι.

ἀποίκους γὰρ ἀποστείλαντες εἰς αὐτὴν οἱ Λατῖνοι, καὶ τὴν χώραν αὐτῶν διακατέχοντες, αὐτοὶ τὴν Φιδηναίων ἐκάρπουν· ὥστε ἠναγκάσθη πάλιν ὁ Μάρκιος τὸ δεύτερον ἐπὶ τὴν πόλιν στρατεῦσαι, καὶ μετὰ πολλῆς πραγματείας κύριος αὐτῆς καταστὰς, ἐμπρῆσαί τε τὰς οἰκίας καὶ τὰ τείχη κατασκάψαι.

XXXIX. Μετὰ τοῦτο γίνονται Λατίνων τε καὶ Ῥωμαίων μάχαι διτταί. τῇ μὲν οὖν προτέρᾳ μέχρι πολλοῦ διαγωνισάμενοι, καὶ δόξαντες ἰσόῤῥοποι γεγονέναι διεκρίθησαν, καὶ ἐπὶ τοὺς ἰδίους ἑκάτεροι χάρακας ἀπηλλάγησαν· τῇ δ' ὑστέρᾳ Ῥωμαῖοι νικῶσι τοὺς Λατίνους, καὶ μέχρι τοῦ στρατοπέδου διώκουσι. μετὰ δὲ ταύτας τὰς μάχας, ἀγὼν μὲν ἐκ παρατάξεως οὐδεὶς αὐτοῖς ἔτι πρὸς ἀλλήλους συνέστη, καταδρομαὶ δὲ τῆς ὁμόρου χώρας ὑπ' ἀμφοτέρων ἐγίνοντο συνεχεῖς, καὶ συμπλοκαὶ τῶν περιπόλων τῆς γῆς ἱππέων τε καὶ ψιλῶν, ἐν αἷς ἐπεκράτουν ὡς τὰ πολλὰ Ῥωμαῖοι, δύναμιν ὕπαιθρον ἔχοντες ἐν τοῖς ἐπικαίροις φρουρίοις ἐπικαθημένην, ἧς ὁ Τυῤῥηνὸς Ταρκύνιος ἡγεῖτο. ἀπέστησαν δὲ καὶ Φιδηναῖοι Ῥωμαίων κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, οὐκ ἐκ τοῦ φανεροῦ τὸν πόλεμον ἀναδείξαντες, ἀλλὰ κατ' ὀλίγους καὶ κρύφα τὴν χώραν αὐτῶν καταδρομαῖς κακουργοῦντες· ἐφ' οὓς ὁ Μάρκιος εὐζώνῳ στρατιᾷ ἐλάσας, πρὶν ἢ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον παρεσκευάσθαι, ἐγγὺς τῆς πόλεως τίθεται τὸν χάρακα. οἱ δὲ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀγνοεῖν ἐσκήπτοντο ἀντὶ ποίων ἀδικημάτων στρατὸς ἐπ' αὐτοὺς Ῥωμαίων ἀφῖκται· τοῦ δὲ βασιλέως εἰπόντος ὅτι δίκας

παρ' αὐτῶν ἥκει ληψόμενος ὧν διήρπασάν τε καὶ κατέβλαψαν αὐτοῦ τὴν γῆν, ἀπελογοῦντο πρὸς ταῦτα, ὡς οὐ τὸ κοινὸν ἦν αἴτιον τῶν ἀδικημάτων, καὶ χρόνον ᾐτοῦντο εἰς διάγνωσίν τε καὶ ζήτησιν τῶν ἐνόχων ταῖς αἰτίαις· καὶ πολλὰς κατέτριψαν ἡμέρας, πράττοντες μὲν οὐδὲν τῶν δεόντων, ἐπικαλούμενοι δὲ κρύφα τοὺς συμμάχους, καὶ περὶ κατασκευὴν ὅπλων γινόμενοι.

XL. Μαθὼν δὲ τὴν διάνοιαν αὐτῶν ὁ Μάρκιος, ὑπονόμους ὤρυττεν, ἀπὸ τῆς ἰδίας παρεμβολῆς ἀρξάμενος, ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως· καὶ ἐπειδὴ τέλος εἶχεν ἤδη τὸ ἔργον, ἀναστήσας τὴν στρατιὰν ἦγεν ἐπὶ τὴν πόλιν, κλίμακάς τε πολλὰς καὶ μηχανὰς καὶ τἄλλα τὰ πρὸς τειχομαχίαν κατεσκευασμένα ἐπαγόμενος, οὐ καθ' ὃν αἱ διώρυγες τοῦ τείχους ἐγίνοντο τόπον, ἀλλὰ καθ' ἕτερον. τῶν δὲ Φιδηναίων ἐπὶ τὰ πολιορκούμενα μέρη τῆς πόλεως συνδραμόντων ἀθρόως, καὶ τὰς προσβολὰς γενναίως ἀποτριβομένων, ἀπαναστομώσαντες τὰ πέρατα τῶν ὑπονόμων οἱ ταχθέντες ἐπὶ τούτῳ Ῥωμαῖοι, ἐντὸς ἐγεγόνεισαν τοῦ περιβόλου· καὶ τοὺς ὁμόσε χωροῦντας διαφθείραντες, ἀνοίγουσι τοῖς πολιορκοῦσι τὰς πύλας. πολλῶν δ' ἐν τῇ καταλήψει τῆς πόλεως ἀπολομένων, τοὺς λοιποὺς τῶν Φιδηναίων ὅπλα τε παραδοῦναι κελεύσας ὁ Μάρκιος, καὶ εἰς ἕνα τόπον τῆς πόλεως προκηρύξας ἅπαντας συνελθεῖν, ὀλίγους ἐξ αὐτῶν, τοὺς αἰτίους τῆς ἀποστάσεως, μάστιξιν αἰκισάμενος ἀπέκτεινεν· οἰκίας δὲ ἁπάντων διαρπάσαι τοῖς στρατιώταις ἐπιτρέψας, καὶ φρουρὰν ἐν τῇ

πόλει καταλιπὼν ἀξιόχρεων, ἀπῆγε τὴν δύναμιν ἐπὶ Σαβίνους. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνοι διέμειναν ἐν ταῖς ὁμολογίαις, ἃς ἐποιήσαντο πρὸς βασιλέα Τύλλον, ἀλλ' ἐμβαλόντες εἰς τὴν Ῥωμαίων γῆν, ἐδῄουν αὐτῆς τὴν ὅμορον. μαθὼν δ' ὁ Μάρκιος παρά τε κατασκόπων καὶ αὐτομόλων τὸν καιρὸν τῆς ἐπιχειρήσεως, ἐσκεδασμένων τῶν Σαβίνων καὶ λεηλατούντων τοὺς ἀγροὺς, αὐτὸς μὲν ἅμα τοῖς πεζοῖς ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν πολεμίων ἀφικόμενος ὀλίγην ἔχοντα φυλακὴν, καταλαμβάνει τὸ ἔρυμα ἐξ ἐφόδου· Ταρκύνιον δὲ τοὺς ἵππους ἄγοντα, ἐπὶ τοὺς ἐν προνομαῖς ἐσκεδασμένους ἐπείγεσθαι κελεύει. μαθόντες δὲ οἱ Σαβῖνοι τὴν ἵππον τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ σφᾶς ἐλαύνουσαν, ἀφέντες τὴν λείαν, καὶ τὰς ἄλλας ὠφελείας, ὅσας ἔφερόν τε καὶ ἦγον, ἔφευγον ἐπὶ τὸν χάρακα. ὡς δὲ κἀκεῖνον ἔγνωσαν κατεχόμενον ὑπὸ τῶν πεζῶν, ἀποροῦντες ὅπῃ τράποιντο, συνέτεινον εἰς ὕλας τε καὶ ὄρη. διωκόμενοι δὲ ὑπὸ τῶν ψιλῶν καὶ τῶν ἱππέων, ὀλίγοι μέν τινες ἐσώθησαν, οἱ πλείους δὲ διεφθάρησαν. καὶ μετὰ τὴν συμφορὰν ταύτην πρεσβευσάμενοι πάλιν εἰς Ῥώμην, εἰρήνης τυγχάνουσιν οἵας ἐβούλοντο. ἔτι γὰρ ὁ πρὸς τὰς Λατίνων πόλεις συνεστηκὼς τοῖς Ῥωμαίοις πόλεμος, ἀναγκαίας ἐποίει τὰς πρὸς τοὺς ἄλλους ἐχθροὺς ἀνοχάς τε καὶ διαλύσεις.

XLI. Τετάρτῳ δὲ μάλιστα μετὰ τόνδε τὸν πόλεμον ἐνιαυτῷ, Μάρκιος ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς τήν τε πολιτικὴν δύναμιν ἄγων, καὶ τὴν συμμαχικὴν μεταπεμψάμενος ὅσην ἐδύνατο πλείστην, ἐστράτευσεν

ἐπὶ Οὐϊεντανούς, καὶ πολλὴν τῆς χώρας αὐτῶν ἐδῄωσεν. ἐκεῖνοι δ' ἤρξαντο ἐνιαυτῷ πρότερον εἰς τὴν Ῥωμαίων γῆν ἐμβαλόντες, καὶ πολλὰς ἁρπαγὰς χρημάτων, πολὺν δὲ ὄλεθρον ἀνθρώπων ποιήσαντες, στρατιᾶς δὲ πολλῆς παρὰ τῶν Οὐϊεντανῶν ἐξελθούσης, καὶ πέραν τοῦ Τιβέριος ποταμοῦ πρὸς τῇ Φιδηναίων πόλει χάρακα θεμένης, ἀναλαβὼν τὴν δύναμιν ὡς εἶχε τάχους ὁ Μάρκιος, πρῶτον μὲν τὰς ἐπὶ τὴν χώραν ἐξόδους αὐτῶν ἀπέκλεισεν ἱπποκρατῶν, ἔπειτ' εἰς παράταξιν ἐλθεῖν αὐτοὺς ἀναγκάσας ἐνίκησε, καὶ τοῦ χάρακος αὐτῶν ἐκράτησε. χωρήσαντος δὲ αὐτῷ καὶ τούτου κατὰ γνώμην τοῦ πολέμου, τὴν ἐπινίκιον πομπὴν καὶ τὸν εἰωθότα θρίαμβον τοῖς θεοῖς κατήγαγεν εἰς τὴν πόλιν ἀφικόμενος. δευτέρῳ δ' ὕστερον ἔτει πάλιν τῶν Οὐϊεντανῶν καταλυσάντων ἃς ἐποιήσαντο πρὸς αὐτὸν ἀνοχάς, καὶ τὰς ἄλλας ἀξιούντων ἀπολαβεῖν πόλεις, ὧν ἐπὶ Ῥωμύλου βασιλέως καθ' ὁμολογίας ἀπέστησαν, ἑτέραν τίθεται πρὸς αὐτοὺς μάχην πρὸς ταῖς Ἄλλαις, μείζονα τῆς προτέρας, ἣν εὐπετῶς ἐνίκησε· καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἐξ ἐκείνου κατεῖχεν ἀναμφιλόγως. τὰ δὲ ἀριστεῖα ἐκ ταύτης ἔλαβε τῆς μάχης ὁ τῶν ἱππέων ἡγεμὼν Ταρκύνιος, καὶ αὐτὸν ὁ Μάρκιος ἄνδρα πάντων κράτιστον ἡγησάμενος, τά τε ἄλλα σεμνύνων διετέλει, καὶ εἰς τὸν τῶν πατρικίων τε καὶ βουλευτῶν ἀριθμὸν ἀπέγραψεν. ἐγένετο δὲ καὶ πρὸς τὸ τῶν Οὐολούσκων ἔθνος τῷ Μαρκίῳ πόλεμος, λῃστηρίων κἀκεῖθεν ἐξιόντων ἐπὶ τοὺς τῶν Ῥωμαίων ἀγρούς· καὶ στρατεύσας ἐπ' αὐτοὺς μεγάλῃ ἀλκῇ,

πολλὴν περιεβάλετο λείαν, πόλει τε αὐτῶν Οὐελίτραις προσκαθεζόμενος, ἀπετάφρευε καὶ περιεχαράκου, καὶ τειχομαχίαν συνίστα τὸ τῆς ὑπαίθρου λαβών. ἐξελθόντων δὲ σὺν ἱκετηρίαις τῶν πρεσβυτάτων, καὶ τάς τε βλάβας διαλύσειν ὑποσχομένων ὡς ἂν ὁ βασιλεὺς δικαιώσῃ, καὶ τοὺς ἐνόχους αὐταῖς ἐπὶ δίκην παρέξειν ὁμολογούντων, ἀνοχὰς πρὸς αὐτοὺς ποιησάμενος, καὶ τὰ δίκαια παρ' ἑκόντων λαβών, εἰρήνην καὶ φιλίαν συντίθεται.

XLII. Ἐκ δὲ τοῦ Σαβίνων ἔθνους αὖθις ἕτεροί τινες, τῆς Ῥωμαίων οὔπω πεπειραμένοι δυνάμεως, πόλιν οἰκοῦντες εὐδαίμονα καὶ μεγάλην, ἐγκαλεῖν μὲν Ῥωμαίοις οὐδὲν ἔχοντες, φθονεῖν δὲ ταῖς εὐτυχίαις ἀναγκαζόμενοι, μείζοσιν ἢ κατὰ λόγον γινομέναις, ἄνθρωποι δεινοὶ τὰ πολέμια, τὸ μὲν πρῶτον ἀπὸ λῃστηρίων καταδρομῆς ἀγρῶν ὀλίγοι συνελθόντες ἤρξαντο, ἔπειτα δελεαζόμενοι ταῖς ὠφελείαις, φανερὰν ποιοῦνται στρατείαν ἐπ' αὐτοὺς, καὶ τῆς ὁμόρου πολλὴν λεηλατοῦντες ἐκάκωσαν ἰσχυρῶς. οὐ μὴν ἐξεγένετό γε αὐτοῖς οὔτε τὰς ὠφελείας ἀπάγειν, οὔτ' ἀθώοις ἀπελθεῖν· ἀλλ' ἐκβοηθήσας κατὰ σπουδὴν ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς, καὶ πλησίον τῆς ἐκείνων παρεμβολῆς θέμενος τὸν χάρακα, προελθεῖν αὐτοὺς ἠνάγκασεν εἰς μάχην. ἐγένετο μὲν οὖν μέγας ἀγὼν, καὶ πολλοὶ παρ' ἀμφοτέρων ἔπεσον· ἐκράτησαν δὲ Ῥωμαῖοι κατὰ τὸ ἔμπειρόν τε καὶ φερέπονον, ὧν ἐθάδες ἦσαν ἐκ πλείστου, καὶ περιεγένοντο παρὰ πολὺ τῶν Σαβίνων, τοῖς τε φεύγουσιν αὐτῶν ἐπὶ τὸν χάρακα σποράσι καὶ ἀσυντά-

κτοις ἐκποδὸς ἑπόμενοι, πολὺν ἐποίουν φόνον. κρατήσαντες δὲ καὶ τῆς παρεμβολῆς αὐτῆς παντοδαπῶν χρημάτων γεμούσης, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, οὓς ἔλαβον οἱ Σαβῖνοι κατὰ τὰς προνομὰς, ἀπολαβόντες, ἀπῄεσαν ἐπ' οἴκου. αἱ μὲν δὴ πολεμικαὶ πράξεις τοῦδε τοῦ βασιλέως, αἱ μνήμης καὶ λόγου παρὰ Ῥωμαίοις τυγχάνουσαι, τοιαίδέ τινες λέγονται γενέσθαι· πολιτικαὶ δὲ, ἃς ἔρχομαι λέξων.

*In republica quae gesserit.*

XLIII. Πρῶτον μὲν τῇ πόλει μοῖραν οὐ μικρὰν προσέθηκεν, ἐντειχίσας τὸν λεγόμενον Αὐεντῖνον· ἔστι δὲ λόφος ὑψηλὸς ἐπιεικῶς, ὀκτωκαίδεκά που σταδίων τὴν περίμετρον, ὃς τότε μὲν ὕλης παντοδαπῆς μεστὸς ἦν, πλείστης δὲ καὶ καλλίστης δάφνης, ἐφ' ἧς Λαυρῆτον ὑπὸ Ῥωμαίων καλεῖται τόπος τὶς ἐξ αὐτοῦ· νῦν δὲ οἰκιῶν ἐστι πλήρης ἅπας· ἔνθα σὺν πολλοῖς ἄλλοις καὶ τὸ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν ἵδρυται. εἴργετο δὲ ἀφ' ἑτέρων τῶν συμπεριεχομένων τῇ Ῥώμῃ, λόφου τοῦ καλουμένου Παλαντίου, περὶ ὃν ἡ πρώτη κατασκευασθεῖσα πόλις ἱδρύνθη, βαθείᾳ καὶ στενῇ φάραγγι. ἐν δὲ τοῖς ὕστερον χρόνοις ἐχώσθη πᾶς ὁ μεταξὺ τῶν λόφων αὐλός. τοῦτον δὴ τὸν λόφον ἐπιτείχισμα κατὰ τῆς πόλεως ὁρῶν ἐσόμενον, εἴ τις αὐτῇ ἐπίῃ στρατὸς, τείχει καὶ τάφρῳ περιέβαλε, καὶ τοὺς μεταχθέντας ἐκ Τελλήνης τε καὶ Πολιτωρίου, καὶ τῶν ἄλλων πόλεων, ὅσων ἐκράτησεν, ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ καθίδρυσεν. ἓν μὲν δὴ τοῦτο τὸ πολίτευμα τοῦ βασιλέως παραδίδοται, κα-

λὸν ἅμα καὶ πραγματικὸν, ἐξ οὗ μείζονά τε γενέσθαι συνέβη τὴν πόλιν, ἑτέρας προσθέσει πόλεως, καὶ πολλῇ χειρὶ πολεμίων ἐπιστρατευσάντων ἧττον εὐληπτοτέραν.

XLIV. Ἕτερον δέ τι τοῦ προειρημένου πολιτεύματος κρεῖττον, ὃ καὶ τοῖς κατὰ τὸν βίον ἅπασιν εὐδαιμονεστέραν αὐτὴν ἐποίησε, καὶ πραγμάτων ἐπῆρεν ἅψασθαι γενναιοτέρων. τοῦ γὰρ Τιβέριος ποταμοῦ καταβαίνοντος μὲν ἐκ τῶν Ἀπεννίνων ὀρῶν, παρ᾽ αὐτὴν δὲ τὴν Ῥώμην ῥέοντος, ἐμβάλλοντος δ᾽ εἰς αἰγιαλοὺς ἀλιμένους καὶ προσεχεῖς, οὓς τὸ Τυῤῥηνικὸν ποιεῖ πέλαγος, μικρὰ δὲ καὶ οὐκ ἄξια λόγου τὴν Ῥώμην ὠφελοῦντος, διὰ τὸ μηθὲν ἐπὶ ταῖς ἐκβολαῖς ἔχειν φρούριον, ὃ καὶ τὰς εἰσκομιζομένας διὰ θαλάττης καὶ τὰς καταγομένας ἄνωθεν ἀγορὰς ὑποδέξεταί τε καὶ ἀμείψεται τοῖς ἐμπορευομένοις, ἱκανοῦ δὲ ὄντος ἄχρι μὲν τῶν πηγῶν ποταμηγοῖς σκάφεσιν εὐμεγέθεσιν ἀναπλεῖσθαι, πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν Ῥώμην καὶ θαλαττίαις ὁλκάσι μεγάλαις, ἐπίνειον ἔγνω κατασκευάζειν ἐπὶ ταῖς ἐκβολαῖς αὐτοῦ, λιμένι χρησάμενος αὐτῷ τῷ τοῦ ποταμοῦ στόματι. εὐρύνεταί τε γὰρ ἐπιπολὺ τῇ θαλάττῃ συνάπτων, καὶ κόλπους λαμβάνει μεγάλους, οἵους οἱ κράτιστοι τῶν θαλαττίων λιμένων. ὃ δὲ μάλιστα θαυμάσειεν ἄν τις, οὐκ ἀποκλείεται, τοῦ στόματος ὑπὸ τῆς θαλαττίας θινὸς ἐμφραττομένου, ὃ πάσχουσι πολλοὶ καὶ τῶν μεγάλων ποταμῶν, οὐδ᾽ εἰς ἕλη καὶ τέλματα πλανώμενος, ἄλλοτε ἄλλῃ προκαταναλίσκεται πρὶν ἢ τῇ θαλάττῃ συνάψαι τὸ ῥεῖθρον, ἀλλὰ ναυσιπέ-

ρατός ἐστιν ἀεὶ, καὶ δι' ἑνὸς ἐκδίδωσι τοῦ γνησίου στόματος, ἀνακόπτων τὰς πελαγίους ῥαχίας τῆς θαλάττης, καίτοι πολὺς αὐτόθι γίνεται καὶ χαλεπὸς ὁ πνέων ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ἄνεμος. αἱ μὲν οὖν ἐπίκωποι νῆες, ὁπηλίκαι ποτ' ἂν οὖσαι τύχωσι, καὶ τῶν ὁλκάδων αἱ μέχρι τρισχιλιοφόρων, εἰσάγουσί τε διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ μέχρι τῆς Ῥώμης εἰρεσίᾳ καὶ ῥύμασι παρελκόμεναι κομίζονται· αἱ δὲ μείζους πρὸ τοῦ στόματος ἐπ' ἀγκυρῶν σαλεύουσαι ταῖς ποταμηγοῖς ἀπογεμίζονταί τε καὶ ἀντιφορτίζονται σκάφαις. ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς θαλάττης ἀγκῶνι πόλιν ὁ βασιλεὺς ἐντειχίσας, ἣν ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος Ὠστίαν ὠνόμασεν, ὡς δ' ἂν ἡμεῖς εἴποιμεν, Θύραν, οὐ μόνον ἠπειρῶτιν, ἀλλὰ καὶ θαλαττίαν παρεσκεύασε τὴν Ῥώμην γενέσθαι, καὶ τῶν διαποντίων ἀγαθῶν ἔγευσεν.

XLV. Ἐτείχισε δὲ καὶ τὸ καλούμενον Ἰανίκολον, ὄρος ὑψηλὸν ἐπέκεινα τοῦ Τιβέριος ποταμοῦ κείμενον, καὶ φρουρὰν ἱκανὴν ἐν αὐτῷ κατέστησεν, ἀσφαλείας ἕνεκα τῶν διὰ τοῦ ποταμοῦ πλεόντων· ἐλῄστευον γὰρ οἱ Τυῤῥηνοὶ τοὺς ἐμπόρους, ἅπασαν ἐπέχοντες τὴν ἐπέκεινα τοῦ ποταμοῦ χώραν· καὶ τὴν ξυλίνην γέφυραν, ἣν ἄνευ χαλκοῦ καὶ σιδήρου θέμις ὑπ' αὐτῶν διακρατεῖσθαι τῶν ξύλων, ἐκεῖνος ἐπιθεῖναι τῷ Τιβέρει λέγεται, ἣν ἄχρι τοῦ παρόντος διαφυλάττουσιν, ἱερὰν εἶναι νομίζοντες. εἰ δέ τι πονήσειεν αὐτῆς μέρος, οἱ ἱεροφάνται θεραπεύουσι, θυσίας τινὰς ἐπιτελοῦντες ἅμα τῇ κατασκευῇ πατρίους. ταῦτα διαπραξάμενος ἐπὶ τῆς ἰδίας ἀρχῆς ὁ βασιλεὺς

οὗτος ἱστορίας ἄξια, καὶ τὴν Ῥώμην οὐκ ὀλίγῳ κρείττονα παραδοὺς τοῖς ἐπιγινομένοις ἢ αὐτὸς παρέλαβεν, ἐπὶ τέτταρα πρὸς τοῖς εἴκοσιν ἔτη τὴν βασιλείαν κατασχὼν, ἀποθνήσκει, δύο καταλιπὼν υἱοὺς, τὸν μὲν, ἔτι παῖδα τῇ ἡλικίᾳ· τὸν δὲ πρεσβύτερον, ἀρτίως γενειῶντα.

*Lucius Tarquinius Romanorum REX V.*

XLVI. Μετὰ δὲ τὸν Ἄγκου Μαρκίου θάνατον, ἡ βουλὴ πάλιν, ἐπιτρέψαντος αὐτῇ τοῦ δήμου πολιτείαν, ἣν ἐβούλετο, καταστήσασθαι, μένειν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἔγνω, καὶ ἀποδείκνυσι μεσοβασιλεῖς. οἱ δὲ συναγαγόντες εἰς ἀρχαιρεσίας τὸ πλῆθος, αἱροῦνται βασιλέα Λεύκιον Ταρκύνιον. βεβαιωσάντων δὲ καὶ τῶν παρὰ τοῦ δαιμονίου σημείων τὰ κριθέντα ὑπὸ τοῦ πλήθους, παραλαμβάνει τὴν βασιλείαν ἐνιαυτῷ δευτέρῳ μάλιστα τῆς μιᾶς καὶ τετταρακοστῆς ὀλυμπιάδος ὁ Ταρκύνιος, ἣν ἐνίκα στάδιον Κλεωνίδας ὁ Θηβαῖος, ἄρχοντος Ἀθήνησιν Ἡνιοχίδου. γονέων δ' ὁποίων τινῶν οὗτος ὁ Ταρκύνιος ἦν, καὶ πατρίδος ἐξ ἧς ἔφυ, καὶ διὰ τίνας αἰτίας εἰς Ῥώμην ἀφίκετο, καὶ δι' οἵων ἐπιτηδευμάτων εἰς τὴν βασιλείαν παρῆλθεν, ὡς ἐν ταῖς ἐπιχωρίαις γραφαῖς εὗρον, ἐρῶ. Κορίνθιός τις ἀνὴρ, ὄνομα Δημάρατος, ἐκ τῆς Βακχιαδῶν συγγενείας, ἐμπορεύεσθαι προελόμενος ἔπλευσεν εἰς Ἰταλίαν, ὁλκάδα τε οἰκείαν ἄγων καὶ φόρτον ἴδιον. ἐξεμπολήσας δὲ τὸν φόρτον ἐν ταῖς τῶν Τυῤῥηνῶν πόλεσιν, εὐδαιμονούσαις μάλιστα τῶν ἐν Ἰταλίᾳ τότε, καὶ μεγάλα κέρδη περιβα-

λόμενος ἐκεῖθεν, οὐκ ἔτι εἰς ἄλλους ἐβούλετο κατάγεσθαι λιμένας, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν εἰργάζετο συνεχῶς θάλασσαν, Ἑλληνικόν τε φόρτον εἰς Τυῤῥηνοὺς κομίζων, καὶ τὸν Τυῤῥηνικὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα φέρων· καὶ γίνεται πάνυ πολλῶν χρημάτων κύριος. ἐπικαταλαβούσης δὲ στάσεως τὴν Κόρινθον, καὶ τῆς Κυψέλου τυραννίδος ἐπανισταμένης τοῖς Βακχιάδαις, οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι δοκῶν ἐν τυραννίδι ζῆν πολλὰ κεκτημένος, ἄλλως τε καὶ τῆς ὀλιγαρχικῆς οἰκίας ὑπάρχων, συνεσκευασμένος τὴν οὐσίαν ὅσην οἷός τ' ἦν, ᾤχετο πλέων ἐκ τῆς Κορίνθου. ἔχων δὲ φίλους πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς Τυῤῥηνῶν, διὰ τὰς συνεχεῖς ἐπιμιξίας, μάλιστα δ' ἐν Ταρκυνίοις, πόλει μεγάλῃ καὶ εὐδαίμονι τότε οὔσῃ, οἶκόν τε αὐτόθι κατασκευάζεται, καὶ γυναῖκα ἐπιφανῆ κατὰ γένος ἄγεται. γενομένων δ' αὐτῷ δυοῖν παίδων, Τυῤῥηνικὰ θέμενος αὐτοῖς ὀνόματα, τῷ μὲν Ἄροντα· τῷ δὲ Λυκόμωνα· καὶ παιδεύσας ἀμφοτέρους Ἑλληνικήν τε καὶ Τυῤῥηνικὴν παιδείαν, εἰς ἄνδρας ἐλθοῦσιν αὐτοῖς γυναῖκας ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων οἴκων λαμβάνει.

XLVII. Καὶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον ὁ μὲν πρεσβύτερος αὐτοῦ τῶν παίδων, γένος οὐδὲν καταλιπὼν ἐμφανὲς ἀποθνήσκει. καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας αὐτὸς ὁ Δημάρατος ὑπὸ λύπης τελευτᾷ, κληρονόμον ἁπάσης τῆς οὐσίας τὸν περιλειπόμενον τῶν παίδων Λυκόμωνα καταλιπών· ὃς παραλαβὼν τὸν πατρικὸν πλοῦτον μέγαν ὄντα, πολιτεύεσθαί τε καὶ τὰ κοινὰ πράττειν, καὶ ἐν τοῖς πρώτοις τῶν ἀστῶν εἶναι προῄρητο. ἀπελαυνόμενος δὲ πανταχόθεν

ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων, καὶ οὐχ ὅπως ἐν τοῖς πρώτοις ἀριθμούμενος, ἀλλ' οὐδ' ἐν τοῖς μέσοις, ἀνιαρῶς ἔφερε τὴν ἀτιμίαν. ἀκούων δὲ περὶ τῆς Ῥωμαίων πόλεως, ὅτι πάντας ἀσμένως ὑποδεχομένη τοὺς ξένους, καὶ ἀστοὺς ποιεῖται καὶ τιμᾷ κατὰ τὴν ἀξίαν ἕκαστον, ἐκεῖ μετενέγκασθαι τὴν οἴκησιν ἔγνω, τάτε χρήματα πάντα συσκευασάμενος, καὶ τὴν γυναῖκα ἐπαγόμενος, καὶ τῶν ἄλλων φίλων καὶ οἰκείων τοὺς βουλομένους. ἐγένοντο δὲ οἱ σὺν αὐτῷ ἀπαίρειν προθυμηθέντες συχνοί. ὡς δὲ εἰς τὸ καλούμενον Ιανίκολον ἦσαν, ὅθεν ἡ Ῥώμη τοῖς ἀπὸ Τυῤῥηνίας ἐρχομένοις πρῶτον ἀφορᾶται, καταπτὰς ἀετὸς ἄφνω, καὶ τὸν πῖλον αὐτοῦ τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κείμενον ἁρπάσας, ἄνω πάλιν ἀνέπτη, κατὰ τὴν ἐγκύκλιον αἰώραν φερόμενος, καὶ εἰς τὸ βάθος τοῦ περιέχοντος ἀέρος ἀπέκρυψεν· ἔπειτ' ἐξαίφνης ἐπιτίθησι τῷ Λυκόμωνι τὸν πῖλον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἁρμόσας ὃν τρόπον πρότερον ἥρμοστο. θαυμαστοῦ δὲ καὶ παραδόξου πᾶσι τοῦ σημείου φανέντος, ἡ γυνὴ τοῦ Λυκόμωνος, ὄνομα Τανακύλα, ἐμπειρίαν ἱκανὴν ἐκ πατέρων ἔχουσα Τυῤῥηνικῆς οἰωνοσκοπίας, λαβοῦσα μόνον αὐτὸν ἀπὸ τῶν συνόντων, ἠσπάσατό τε καὶ ἀγαθῶν ἐλπίδων ἐνέπλησεν, ὡς ἐξ ἰδιωτικῆς τύχης εἰς ἐξουσίαν βασιλικὴν ἐλευσόμενον. σκοπεῖν μέντοι συνεβούλευεν ὅπως παρ' ἑκόντων λήψεται τὴν ἡγεμονίαν Ῥωμαίων. ἄξιον τῆς τιμῆς ταύτης ἑαυτὸν παρασχών.

XLVIII. Ὁ δὲ περιχαρὴς τῷ σημείῳ γενόμενος, ἐπειδὴ ταῖς πύλαις ἤδη συνήγγιζεν, εὐξάμενος τοῖς

θεοῖς ἐπιτελῆ γενέσθαι τὰ μαντεύματα, καὶ σὺν ἀγαθαῖς εἰσελθεῖν τύχαις, παρῆλθεν εἰς τὴν πόλιν· καὶ μετὰ τοῦτο συνελθὼν εἰς λόγους Μαρκίῳ τῷ βασιλεῖ, πρῶτον μὲν ἑαυτὸν ἐδήλωσεν ὅστις ἦν, ἔπειθ' ὅτι κατοικεῖν ἐν τῇ πόλει βουλόμενος παρείη πᾶσαν τὴν πατρικὴν οὐσίαν ἐπαγόμενος, καὶ εἰς τὸ κοινὸν ἔφη τῷ βασιλεῖ καὶ τῇ Ῥωμαίων πόλει τιθέναι, μείζονα οὖσαν ἢ κατ' ἰδιώτην ἄνδρα κεκτῆσθαι. ἀσμένως δὲ τοῦ βασιλέως αὐτὸν ὑποδεξαμένου, καὶ καταχωρίσαντος ἅμα τοῖς συμπαροῦσιν αὐτῷ Τυῤῥηνῶν εἰς φυλήν τε καὶ φρατρίαν, οἰκίαν τε κατασκευάζεται, τόπον διαλαχὼν τῆς πόλεως τὸν ἀρκοῦντα, καὶ γῆς λαμβάνει κλῆρον. ἐπειδὴ δὲ ταῦτα διῳκήσατο, καὶ τῶν ἀστῶν εἷς ἐγεγόνει, μαθὼν ὅτι Ῥωμαίων ἑκάστῳ κοινόν τι ὄνομα κεῖται, καὶ μετὰ τὸ κοινὸν, ἕτερον, ὃ δὴ συγγενικὸν αὐτοῖς ἐστι καὶ πατρωνυμικὸν, ἐξομοιοῦσθαι καὶ κατὰ τοῦτο αὐτοῖς βουλόμενος, Λεύκιον μὲν ἀντὶ Λυκόμωνος ἑαυτῷ τίθεται τὸ κοινὸν ὄνομα, Ταρκύνιον δὲ τὸ συγγενικὸν, ἐπὶ τῆς πόλεως, ἐν ᾗ γενέσεώς τε καὶ τροφῆς ἔτυχε· βασιλέως τε φίλος ἐν ὀλίγῳ πάνυ χρόνῳ γίνεται, δῶρα διδοὺς, ὧν ἐν χρείᾳ μάλιστα αὐτὸν γενόμενον ᾔσθετο, καὶ χρήματα παρέχων εἰς τὰς πολεμικὰς χρείας, ὅσων ἐδεῖτο. ἐν δὲ ταῖς στρατείαις πάντων κράτιστα πεζῶν τε καὶ ἱππέων ἀγωνιζόμενος, γνώμης τε ὅπου δεήσειεν ἀγαθῆς, ἐν τοῖς πάνυ φρονίμοις τῶν συμβούλων ἀριθμούμενος. γενόμενος δὲ παρὰ τῷ βασιλεῖ τίμιος, οὐδὲ τῆς ἄλλης εὐνοίας Ῥωμαίων διήμαρτεν, ἀλλὰ καὶ τῶν πατρι-

κίων πολλοὺς ταῖς εὐεργεσίαις ὑπηγάγετο, καὶ τὸ δημοτικὸν πλῆθος οἰκείως ἔχειν αὐτῷ παρεσκεύασεν, εὐπροσηγόροις τε ἀσπασμοῖς καὶ κεχαρισμέναις ὁμιλίαις, καὶ χρημάτων μεταδόσει, καὶ ταῖς ἄλλαις φιλοφροσύναις.

*Debellat Latinos, Sabinos et Etruscos.*

XLIX. Τοιοῦτος μὲν δή τις ὁ Ταρκύνιος ἦν, καὶ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ζῶντός τε Μαρκίου πάντων ἐγένετο Ῥωμαίων περιφανέστατος, καὶ τελευτήσαντος ἐκείνου τῆς βασιλείας ὑπὸ πάντων ἄξιος ἐκρίθη. ἐπειδὴ δὲ παρέλαβε τὴν ἀρχὴν, πρῶτον μὲν ἐπολέμησε τοῖς καλουμένοις Ἀπιολάνοις, πόλει τοῦ Λατίνων ἔθνους οὐκ ἀφανεῖ. οἱ γὰρ Ἀπιολάνοι καὶ οἱ ἄλλοι σύμπαντες Λατῖνοι, μετὰ τὸν Ἄγκου Μαρκίου θάνατον λελῦσθαι τὰς περὶ τῆς εἰρήνης ὁμολογίας οἰόμενοι, λῃστείαις τε καὶ προνομαῖς τὴν Ῥωμαίων γῆν ἐπόρθουν· ἀνθ' ὧν τιμωρήσασθαι βουλόμενος αὐτοὺς ὁ Ταρκύνιος ἐξεστράτευσε πολλῇ δυνάμει, καὶ τῆς γῆς αὐτῶν τὴν κρατίστην ἐδῄωσεν· ἀφικομένης δ' ἐκ τῶν πλησιοχώρων Λατίνων ἐπικουρίας μεγάλης τοῖς Ἀπιολάνοις, διττὰς τίθεται πρὸς αὐτοὺς μάχας· κρατήσας δ' ἐν ἀμφοτέραις, περὶ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως ἐγίνετο, καὶ προσῆγε τοῖς τείχεσι τὰς δυνάμεις ἐκ διαδοχῆς· οἱ δ' ἐκ τῆς πόλεως ὀλίγοι τε πρὸς πολλοὺς μαχόμενοι, καὶ κατ' οὐδένα καιρὸν ἀναπαύσεως τυγχάνοντες, ἐξηρέθησαν σὺν χρόνῳ. ἁλούσης δὲ κατὰ κράτος τῆς πόλεως, οἱ μὲν πλείους τῶν Ἀπιολάνων μαχόμενοι κατε-

σφάγησαν· ὀλίγοι δὲ τὰ ὅπλα παραδόντες, ἅμα τοῖς ἄλλοις λαφύροις ἐπράθησαν, παῖδές τε αὐτῶν καὶ γυναῖκες ἀνδραποδισθέντες ὑπὸ Ῥωμαίων ἀπήχθησαν, καὶ ἡ πόλις διαρπασθεῖσα ἐνεπρήσθη. ταῦτα διαπραξάμενος ὁ βασιλεὺς, καὶ τὸ τεῖχος ἐκ θεμελίων κατασκάψας, ἀπῆγε τὴν δύναμιν ἐπ' οἴκου. καὶ μετὰ τοῦθ' ἑτέραν στρατιὰν ἀπῆγεν ἐπὶ τὴν Κρουστομερινῶν. αὕτη ἀποικία μὲν ἦν Λατίνων, προσεχώρησε δὲ Ῥωμαίοις ἐπὶ τῆς Ῥωμύλου βασιλείας· Ταρκυνίου δὲ τὴν ἀρχὴν παραλαβόντος, τὰ Λατίνων αὖθις ἤρξατο φρονεῖν, οὐ μὴν οὐδ' ἐδεήθη γε καὶ ταύτην πολιορκίᾳ τε παραστήσασθαι καὶ πόνῳ. μαθόντες γὰρ οἱ Κρουστομερινοὶ τό τε πλῆθος τῆς ἡκούσης ἐπ' αὐτοὺς δυνάμεως, καὶ τὴν ἑαυτῶν ἀσθένειαν, οὐδεμιᾶς αὐτοῖς ἐπικουρίας παρὰ τῶν ἄλλων Λατίνων ἀφικομένης, ἀνέῳξαν τὰς πύλας· καὶ προσελθόντες οἱ πρεσβύτατοι τῶν πολιτῶν καὶ τιμιώτατοι, παρεδίδοσαν αὐτῷ τὴν πόλιν, ἀξιοῦντες ἐπιεικῶς αὐτοῖς χρήσασθαι καὶ μετρίως. τῷ δὲ κατ' εὐχὴν τὸ πρᾶγμα ἐφάνη· καὶ παρελθὼν εἰς τὸ τεῖχος ἀπέκτεινε μὲν οὐδένα Κρουστομερινῶν, ὀλίγους δὲ πάνυ τοὺς αἰτίους τῆς ἀποστάσεως φυγαῖς ἀϊδίαις ἐζημίωσε· τοῖς δ' ἄλλοις ἅπασι τὰ σφέτερα συνεχώρησεν ἔχειν, καὶ τῆς Ῥωμαίων πολιτείας, ὡς πρότερον, μετέχειν· τοῦ δὲ μηδὲν ἔτι παρακινῆσαι χάριν, ἐποίκους αὐτοῖς κατέλιπε Ῥωμαίους.

L. Τὰ δ' αὐτὰ καὶ Νωμεντανοῖς διανοηθεῖσι, τῶν αὐτῶν τυχεῖν ἐξεγένετο. καὶ γὰρ οὗτοι λῃστήρια πέμποντες ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίων ἀγροὺς, πολέμιοι κατ-

ἔστησαν αὐτοῖς ἐκ τοῦ προφανοῦς, ταῖς Λατίνων πεποιθότες συμμαχίαις· στρατεύσαντος δ' ἐπ' αὐτοὺς Ταρκυνίου, καὶ τῆς Λατίνων ἐπικουρίας ὑστεριζούσης, οὐχ οἷοί τε ὄντες αὐτοὶ πρὸς τοσαύτην δύναμιν ἀντέχειν, ἱκετηρίας ἀναλαβόντες ἐξῆλθον ἐκ τῆς πόλεως, καὶ παρέδοσαν ἑαυτούς. οἱ δὲ τὴν καλουμένην Κολλατίαν κατοικοῦντες, ἐπειράθησαν μὲν ἐλθεῖν διὰ μάχης πρὸς τὰς Ῥωμαίων δυνάμεις, καὶ προῆλθον ἔξω τῆς πόλεως· ἐν ἁπάσαις δὲ ταῖς συμπλοκαῖς ἐλαττούμενοι, καὶ πληγὰς πολλὰς λαμβάνοντες, ἠναγκάσθησαν πάλιν εἰς τὸ τεῖχος καταφυγεῖν, καὶ διεπέμποντο πρὸς τὰς Λατίνων πόλεις αἰτούμενοι συμμαχίαν. ὡς δὲ βραδύτερα τὰ παρ' ἐκείνων ἦν, καὶ κατὰ πολλὰ μέρη τοῦ τείχους οἱ πολέμιοι τὰς προσβολὰς ἐποιοῦντο, παραδοῦναι τὴν πόλιν ἠναγκάσθησαν σὺν χρόνῳ. οὐ μέντοι τῆς αὐτῆς μετριότητος ἔτυχον, ἧς Νωμεντανοί τε καὶ Κρουστομερινοί· ἀλλ' ὅπλα τε ὁ βασιλεὺς ἀφείλετο, καὶ εἰς χρήματα ἐζημίωσε, καὶ φρουρὰν κατέλιπεν ἐν τῇ πόλει τὴν ἱκανήν, ἄρχειν τε αὐτῶν ἔταξε τὴν ἀνυπεύθυνον ἀρχὴν διὰ βίου, Ταρκύνιον Ἄροντα, τὸν ἴδιον ἀδελφιδοῦν, ὃς μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ πατρὸς Ἄροντος καὶ τοῦ πάππου Δημαράτου γενόμενος, οὔτε τῶν πατρῴων, οὔτε τῶν τοῦ πάππου χρημάτων τὴν προσήκουσαν ἐκληρονόμησε μοῖραν· καὶ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν Ἠγέριος ἐπωνομάσθη. τοὺς γὰρ ἀπόρους καὶ πτωχοὺς οὕτως ὀνομάζουσι Ῥωμαῖοι. ἐξ οὗ δὲ παρέλαβε τὴν ἐκείνης τῆς πόλεως ἐπιμέλειαν, αὐτός τε Κολλατῖνος ἐπεκλήθη, καὶ πάν-

τες οἱ ἀπ᾽ ἐκείνου γενόμενοι. μετὰ δὲ τὴν Κολλατίας παράδοσιν, ἐπὶ τὸν καλούμενον Κορνίκολον ὁ βασιλεὺς ἐστράτευσεν· ἦν δὲ κἀκείνη τοῦ Λατίνων ἔθνους ἡ πόλις. λεηλατήσας δὲ τὴν χώραν αὐτῶν κατὰ πολλὴν ἄδειαν, οὐδενὸς ὑπὲρ αὐτῆς ἀμυνομένου, πρὸς αὐτὴν στρατεύεται τὴν πόλιν, προκαλούμενος τοὺς ἄνδρας εἰς φιλίαν· οὐ βουλομένων δὲ αὐτῶν εἰς διαλλαγὰς ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῦ τείχους τῇ ὀχυρότητι πεποιθότων, καὶ συμμαχίας πανταχόθεν ἥξειν οἰομένων, περὶ πάντα τὸν κύκλον τῆς πόλεως τὴν δύναμιν περιστήσας ἐτειχομάχει. οἱ δὲ Κορνικόλανοι πολὺν μὲν χρόνον ἀντεῖχον, ἀνδρείως ἀπομαχόμενοι, καὶ πολλὰς τοῖς προσβαλοῦσι πληγὰς ἔδωκαν. κάμνοντες δὲ τῇ συνεχείᾳ τῶν πόνων, καὶ οὐδὲ τὴν αὐτὴν ἔτι γνώμην ἅπαντες φυλάττοντες· τοῖς μὲν γὰρ ἐδόκει παραδιδόναι τὴν πόλιν, τοῖς δὲ μέχρι παντὸς ἀντέχειν· δι᾽ αὐτὸ τὸ στασιάζειν μᾶλλον καταπονούμενοι, κατὰ κράτος ἑάλωσαν· τὸ μὲν οὖν κράτιστον αὐτῶν μέρος ἐν τῇ καταλήψει τῆς πόλεως μαχόμενον διεφθάρη, τὸ δὲ ἀγενὲς, καὶ διὰ τοῦτο σωθὲν, ἐν ἀνδραπόδων ἐπράθη λόγῳ, γυναιξὶν ὁμοῦ καὶ τέκνοις· ἡ δὲ πόλις αὐτῶν διαρπασθεῖσα ὑπὸ τῶν κεκρατηκότων ἐνεπρήσθη· ἐφ᾽ οἷς οἱ Λατῖνοι χαλεπῶς φέροντες ἐψηφίσαντο κοινῇ στρατιὰν ἐπὶ Ῥωμαίους ἐξαγαγεῖν· καὶ παρασκευασάμενοι πολλὴν δύναμιν, εἰς τὴν κρατίστην χώραν αὐτῶν ἐνέβαλον, ἐξ ἧς αἰχμαλώτους πολλοὺς ἀπήγαγον, καὶ λείας ἐγένοντο μεγάλης κύριοι. βασιλεὺς δὲ Ταρκύνιος ἐξῆλθε μὲν ἐπ᾽ αὐτοὺς τὴν εὔζωνόν τε

καὶ ἐν ἑτοίμῳ δύναμιν ἐπαγόμενος, οὐκ ἔτι δὲ καταλαβεῖν αὐτοὺς φθάσας, εἰς τὴν ἐκείνων χώραν ἐνέβαλε, καὶ τὰ ὅμοια διέθηκε. τοιαῦτα συνέβαινε πολλὰ παραλλὰξ ἑκατέροις ἐπὶ τὰς ὁμόρους χώρας ἐκστρατευομένοις ἐλαττώματά τε καὶ πλεονεκτήματα. μία δὲ αὐτῶν ἐκ παρατάξεως ἐγένετο μάχη, Φιδήνης πόλεως πλησίον, ἁπάσαις συμβαλόντων ταῖς δυνάμεσιν. ἐν ᾗ πολλοὶ μὲν ἔπεσον ἀμφοτέρων, ἐνίκησαν δὲ Ῥωμαῖοι, καὶ Λατίνους ἠνάγκασαν λιπόντας τὸν χάρακα νύκτωρ εἰς τὰς ἑαυτῶν πόλεις ἀπελθεῖν.

LI. Μετὰ δὲ τὸν ἀγῶνα τοῦτον, ἔχων συντεταγμένην τὴν Ῥωμαίων δύναμιν ὁ Ταρκύνιος, ἐπὶ τὰς πόλεις αὐτῶν ἐχώρει, λόγους προσφέρων περὶ φιλίας. οἱ δ᾽ οὔτ᾽ ἐν τῷ κοινῷ συνεστῶσαν ἔχοντες δύναμιν, οὔτε ταῖς ἰδίαις παρασκευαῖς πεποιθότες, ἐδέχοντο τὰς προκλήσεις, καὶ παρεδίδοσαν αὐτῶν τινες τὰς πόλεις, ὁρῶντες ὅτι ταῖς μὲν ἁλούσαις κατὰ κράτος ἀνδραποδισμοί τε ἠκολούθουν καὶ κατασκαφαί· ταῖς δὲ προσχωρούσαις καθ᾽ ὁμολογίας, τὸ πειθαρχεῖν τοῖς κεκρατηκόσι μόνον, ἄλλο δὲ ἀνήκεστον οὐδέν. πρῶτον μὲν οὖν Φιδηναῖοι προσέθεντο, πόλις ἀξιόλογος, ἐπὶ συγκειμένοις τισὶ δικαίοις, ἔπειτα οἱ Καμαρῖνοι· αἷς ἠκολούθησαν ἄλλαι τινὲς πολίχναι μικραὶ, καὶ φρούρια ἐχυρά. ἐφ᾽ οἷς ταραχθέντες οἱ λοιποὶ Λατῖνοι, καὶ δείσαντες μὴ πᾶν ὑφ᾽ ἑαυτῷ ποιήσεται ἔθνος, εἰς τὴν ἐν Φερεντίῳ συνελθόντες ἀγορὰν, ἐψηφίσαντο τήν τε οἰκείαν δύναμιν ἐξ ἁπάσης πόλεως ἐξάγειν, καὶ τῶν πλη-

σιοχώρων ἐθνῶν τὰ κράτιστα παρακαλεῖν, καὶ διεπρεσβεύοντο πρὸς Τυῤῥηνούς τε καὶ Σαβίνους, αἰτούμενοι συμμαχίαν. Σαβῖνοι μὲν οὖν ὑπέσχοντο αὐτοῖς, ἐπειδὰν ἐκείνους ἐμβεβληκότας εἰς τὴν Ῥωμαίων γῆν ἀκούσωσιν, ἀναλαβόντες καὶ αὐτοὶ τὰ ὅπλα τὴν πλησίον αὐτῶν χώραν λεηλατήσειν· Τυῤῥηνοὶ δὲ συμμαχίαν ἀποστελεῖν ὡμολόγησαν, ἧς ἂν αὐτοὶ μὴ δεηθῶσιν· οὐχ ἅπαντες ἐπὶ τῆς αὐτῆς γενόμενοι γνώμης. ἀλλὰ πέντε πόλεις μόναι, Κλουσῖνοί τε καὶ Ἀῤῥητῖνοι, καὶ Οὐολατερναῖοι, Ῥουσαλῖνοί τε, καὶ ἔτι πρὸς τούτοις Οὐετυλωνιᾶται.

LII. Ταύταις ἐπαρθέντες ταῖς ἐλπίσιν οἱ Λατῖνοι, παρασκευασάμενοι δύναμιν οἰκείαν συχνὴν, καὶ παρὰ Τυῤῥηνῶν λαβόντες, εἰς τὴν Ῥωμαίων γῆν ἐνέβαλον· καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐκ τοῦ Σαβίνων ἔθνους αἱ τοῦ πολέμου κοινωνήσειν αὐτοῖς ὑπισχνούμεναι πόλεις τὴν προσομοροῦσαν αὐταῖς χώραν ἐδῄουν. ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς παρασκευασάμενος καὶ αὐτὸς ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ, πολλὴν καὶ ἀγαθὴν δύναμιν ἐξῆγεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους διὰ ταχέων. Σαβίνοις μὲν οὖν ἅμα καὶ Λατίνοις πολεμεῖν, καὶ διαιρεῖν εἰς μέρη δύο τὴν δύναμιν οὐκ ἀσφαλὲς ὑπέλαβεν εἶναι· ἅπασαν δὲ τὴν στρατιὰν ἐπὶ Λατίνους ἄγειν ἐβουλεύσατο· καὶ τίθεται πλησίον αὐτῶν χάρακα. καταρχὰς μὲν οὖν ὀκνηρῶς εἶχον ἑκάτεροι πάσαις ἀποκινδυνεῦσαι ταῖς δυνάμεσι, δεδιότες τὰς ἀλλήλων παρασκευάς. ἀκροβολισμοὺς δὲ, κατιόντες ἐκ τῶν ἐρυμάτων, οἱ ψιλοὶ παρ' ἑκατέρων συνεχεῖς ἐποιοῦντο, καὶ ἦσαν ὡς τὰ πολλὰ

ἰσόμαχοι· χρόνῳ δ' ὕστερον ἐμπεσούσης ἀμφοτέροις ἐκ τῶν τοιούτων ἀψιμαχιῶν φιλονεικίας, ἐπιβοηθοῦντες ἑκάτεροι τοῖς σφετέροις, ὀλίγοι μὲν πρῶτον, ἔπειτα σύμπαντες ἠναγκάσθησαν ἐκ τῶν στρατοπέδων προελθεῖν. καὶ καταστάντες εἰς μάχην ἄνδρες, οὔτε πολεμικῶν ἀγώνων ἀτριβεῖς, οὔτε πλήθει πολὺ ἀποδέοντες ἀλλήλων, πεζοί τε καὶ ἱππεῖς, προθυμίᾳ τε ὡρμημένοι πρὸς τὸν πόλεμον ὁμοίᾳ, καὶ κινδύνων τὸν ἔσχατον ἀναῤῥιπτεῖν νομίσαντες, ἠγωνίσαντο μὲν ἀμφότεροι λόγου ἀξίως· διεκρίθησαν δὲ ἀπ' ἀλλήλων ἰσόμαχοι, νυκτὸς ἐπιλαβούσης. ἡ μέντοι μετὰ τὸν ἀγῶνα διάνοια ἑκατέρων οὐχ ὁμοία γενομένη φανεροὺς ἐποίησε τοὺς κρεῖττον ἀγωνισαμένους τῶν ἑτέρων· τῇ γὰρ ἑξῆς ἡμέρᾳ Λατῖνοι μὲν οὐκ ἔτι προῄεσαν ἐκ τοῦ χάρακος· ὁ δὲ Ῥωμαίων βασιλεὺς ἐξαγαγὼν τὰς δυνάμεις εἰς τὸ πεδίον, ἕτοιμος ἦν ἑτέραν ποιεῖσθαι μάχην, καὶ μέχρι πολλοῦ κατεῖχεν ἐν τάξει τὴν φάλαγγα. ὡς δ' οὐκ ἀντεπεξῄεσαν οἱ πολέμιοι, σκυλεύσας αὐτῶν τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ἰδίους ἀνελόμενος, σὺν πολλῷ τῷ αὐχήματι ἀπῆγε τὴν στρατιὰν ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ χάρακα.

LIII. Ταῖς δ' ἑξῆς ἡμέραις ἀφικομένης τοῖς Λατίνοις ἑτέρας παρὰ Τυῤῥηνῶν συμμαχίας, δεύτερος ἀγὼν γίνεται πολὺ μείζων τοῦ προτέρου, ἐξ οὗ νίκην ἀναιρεῖται βασιλεὺς Ταρκύνιος ἐπιφανεστάτην, ἧς αὐτὸς αἴτιος ὡμολογεῖτο ὑπὸ πάντων γεγενῆσθαι. καμνούσης γὰρ ἤδη τῆς Ῥωμαϊκῆς φάλαγγος καὶ κατὰ τὸ ἀριστερὸν κέρας παραῤῥηγνυμένης, καθὼν τὸ γιγνόμενον ἐλάττωμα περὶ τοὺς σφετέ-

ρους· ἔτυχε δὲ τότε μαχόμενος ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος· τὰς κρατίστας τῶν ἱππέων ἴλας ἐπιστρέψας, καὶ τῶν πεζῶν τοὺς ἀκμαιοτάτους ἀναλαβὼν, ἦγε κατὰ νώτου τῆς ἑαυτοῦ στρατιᾶς, καὶ παραλλάξας τὸ ἀριστερὸν κέρας ἤλαυνεν ἔτι προσωτέρω τῆς φάλαγγος. ἔπειτα ἐπιστρέψας ἐπὶ δόρυ, καὶ τὰ κέντρα προσβαλὼν τοῖς ἵπποις εἰς πλαγίους ἐμβάλλει τοὺς τῶν Τυῤῥηνῶν λόχους· οὗτοι γὰρ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ τῶν πολεμίων μαχόμενοι κέρατος ἐτρέψαντο τοὺς καθ᾽ ἑαυτούς· ἐπιφανεὶς δ᾽ αὐτοῖς ἀπροσδοκήτως πολλὴν ἔκπληξιν καὶ ταραχὴν παρέσχεν. ἐν δὲ τούτῳ καὶ ἡ πεζὴ τῶν Ῥωμαίων δύναμις ἀναλαβοῦσα ἑαυτὴν ἐκ τοῦ προτέρου δείματος εἰς τὸ ἀντίπαλον ἐχώρει· καὶ μετὰ τοῦτο φόνος τε πολὺς τῶν Τυῤῥηνῶν ἐγένετο, καὶ τροπὴ τοῦ δεξιοῦ κέρατος παντελής. Ταρκύνιος δὲ τοῖς ἡγεμόσι τῶν πεζῶν ἀκολουθεῖν κελεύσας ἐν κόσμῳ, καὶ βάδην, αὐτὸς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἐχώρει τῶν πολεμίων, ἐλαύνων τοὺς ἵππους ἀνὰ κράτος. φθάσας δὲ τοὺς ἐκ τῆς τροπῆς ἀνασωζομένους, ἐγκρατὴς γίνεται τοῦ χάρακος εὐθὺς ἐξ ἐφόδου. οἱ γὰρ ἐν αὐτῷ καταλειφθέντες οὔτε τὴν κατασχοῦσαν συμφορὰν τοὺς σφετέρους προεγνωκότες, οὔτε τοὺς προσιόντας ἱππεῖς γνωρίσαι διὰ τὸ αἰφνίδιον τῆς ἐφόδου δυνηθέντες, εἴασαν αὐτοὺς παρελθεῖν. ἁλούσης δὲ τῆς παρασκευῆς τῶν Λατίνων, οἱ μὲν ἀναχωροῦντες ἐκ τῆς τροπῆς εἰς ἀσφαλῆ καταφυγὴν, ὑπὸ τῶν καταλαβόντων αὐτὴν ἱππέων ἀπώλλυντο· οἱ δ᾽ ἐκ τοῦ στρατοπέδου φεύγειν ὁρμήσαντες εἰς τὸ πεδίον, ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς φάλαγγος

ὁμόσε χωροῦντες ἀπέθνησκον· οἵ τε πλείους αὐτῶν ὠθούμενοί τε ὑπ' ἀλλήλων καὶ καταπατούμενοι, περὶ τοῖς σκόλοψιν ἢ κατὰ τὰς τάφρους τὸν οἴκτιστόν τε καὶ ἀγενέστατον τρόπον διεφθάρησαν. ὥστ' ἠναγκάσθησαν οἱ περιλειπόμενοι, τῆς σωτηρίας οὐδένα πόρον εὑρεῖν δυνάμενοι, παραδοῦναι τοῖς κεκρατηκόσιν ἑαυτούς. γενόμενος δὲ ὁ Ταρκύνιος πολλῶν σωμάτων καὶ χρημάτων ἐγκρατὴς, τοὺς μὲν αἰχμαλώτους ἀπέδοτο, τὰ δ' ἐν τῷ χάρακι καταληφθέντα τοῖς στρατιώταις ἐχαρίσατο.

LIV. Ταῦτα διαπραξάμενος, ἐπὶ τὰς πόλεις τῶν Λατίνων ἦγε τὴν δύναμιν, ὡς μάχῃ τὰς μὴ προσχωρούσας αὐτῷ παραστησόμενος· οὐ μὴν ἐδέησέ γε αὐτῷ τειχομαχίας. ἅπαντες γὰρ εἰς ἱκεσίας καὶ δεήσεις ἐτράποντο, καὶ πρέσβεις ἀπὸ τοῦ κοινοῦ πέμψαντες, καταλύσασθαι τὸν πόλεμον ἠξίουν ἐφ' οἷς αὐτὸς ἐβούλετο, καὶ τὰς πόλεις παρέδοσαν. γενόμενος δὲ τῶν πόλεων κατὰ τάσδε τὰς ὁμολογίας ὁ βασιλεὺς κύριος, ἐπιεικέστατα πάσαις προσηνέχθη καὶ μετριώτατα. οὔτε γὰρ ἀπέκτεινεν οὔτε φεύγειν ἠνάγκασεν, οὔτε χρήμασιν ἐζημίωσε Λατίνων οὐδένα· γῆν τε αὐτοῖς καρποῦσθαι τὴν ἑαυτῶν ἐπέτρεψε, καὶ πολιτεύμασι χρῆσθαι τοῖς πατρίοις ἐφῆκεν· ἀποδοῦναι δὲ ἐκέλευσε Ῥωμαίοις τούς τε αὐτομόλους καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἄνευ λύτρων, θεράποντάς τε ἀποκαταστῆσαι τοῖς δεσπόταις, ὅσων ἐγένοντο κατὰ τὰς προνομὰς κύριοι, καὶ χρήματα, ὅσα ἀφείλοντο τοὺς γεωργοὺς, διαλῦσαι, καὶ εἴ τι ἄλλο κατέβλαψαν ἢ διέφθειραν ἐν ταῖς

εἰσβολαῖς, ἐπανορθῶσαι. ταῦτα δὲ ποιήσαντας εἶναι φίλους Ῥωμαίων καὶ συμμάχους, ἅπαντα πράττοντας, ὅσα ἂν ἐκεῖνοι κελεύωσιν. ὁ μὲν δὴ πρὸς Λατίνους Ῥωμαίοις πόλεμος εἰς τοῦτο τὸ τέλος κατέσκηψε· καὶ βασιλεὺς Ταρκύνιος τὸν ἐπινίκιον ἐκ τοῦ πολέμου τούτου κατήγαγε θρίαμβον.

LV. Τῷ δ' ἑξῆς ἔτει παραλαβὼν τὴν δύναμιν ἐπὶ Σαβίνους ἦγεν, ἐκ πολλοῦ τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ καὶ τὴν παρασκευὴν τὴν ἐφ' ἑαυτοὺς προεγνωκότας. οὐχ ὑπομείναντες δὲ εἰς τὴν ἑαυτῶν χώραν παρεῖναι τὸν πόλεμον, ἀλλ' ἀντιπαρασκευασάμενοι δύναμιν ἱκανὴν, ἐχώρουν ὁμόσε. γενομένης δὲ αὐτοῖς μάχης περὶ τὰ μεθόρια τῆς χώρας ἄχρι νυκτὸς ἐνίκων μὲν οὐδέτεροι, πάνυ δ' ἰσχυρῶς ἐπόνησαν ἀμφότεροι. ταῖς γοῦν ἑξῆς ἡμέραις οὔτε ὁ τῶν Σαβίνων ἡγεμὼν προῆγε τὰς δυνάμεις ἐκ τοῦ χάρακος, οὔτε ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεύς· ἀλλ' ἀναστρατοπεδεύσαντες ἀμφότεροι, καὶ τῆς ἀλλήλων γῆς οὐδὲν δῃώσαντες, ἀπῄεσαν ἐπ' οἴκου. γνώμη δ' ἀμφοτέρων ἦν ὁμοία, μείζονα δύναμιν ἑτέραν ἐπὶ τὴν ἀλλήλων χώραν ἐξάγειν ἔαρος ἀρχομένου. ἐπεὶ δὲ παρεσκεύαστο αὐτοῖς, πρότεροι μὲν ἐξῆλθον οἱ Σαβῖνοι, Τυῤῥηνῶν ἔχοντες δύναμιν ἱκανὴν πρὸς συμμαχίαν· καὶ καταστρατοπεδεύονται Φιδήνης πλησίον, περὶ τὰς συμβολὰς τοῦ τε Ἀνίητος καὶ τοῦ Τιβέριος ποταμοῦ, διττοὺς βαλόμενοι τοὺς χάρακας ἐναντίους τε καὶ συνεχεῖς ἀλλήλοις, μέσον ἔχοντας τὸ κοινὸν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ποταμῶν ῥεῖθρον, ἐφ' οὗ κατεσκεύαστο γέφυρα ξυλόφρακτος, σκάφαις ἀνεχομένη καὶ

σχεδίαις, ἡ ποιοῦσα ταχείας τὰς πρὸς ἀλλήλους ἀφίξεις, καὶ τὸν χάρακα ἕνα. πυθόμενος δὲ τὴν εἰσβολὴν αὐτῶν ὁ Ταρκύνιος, ἐξῆγε καὶ αὐτὸς τὸ τῶν Ῥωμαίων· καθίδρυταί τε μικρὸν ἀνωτέρω τῆς ἐκείνων στρατοπεδείας παρὰ τὸν Ἀνίητα ποταμὸν, ἐπὶ λόφου τινὸς καρτεροῦ. ἁπάσῃ δὲ προθυμίᾳ πρὸς τὸν πόλεμον ὡρμημένων ἀμφοτέρων, οὐδεὶς ἀγὼν ἐκ παρατάξεως οὔτε μείζων οὔτε ἐλάσσων αὐτοῖς συνέστη. ἔφθασε γὰρ ὁ Ταρκύνιος ἀγχινοίᾳ στρατηγικῇ πάντα συντρίψας τὰ τῶν Σαβίνων πράγματα, καὶ τὰς παρεμβολὰς αὐτῶν ἀμφοτέρας ἀράμενος. τὸ δὲ στρατήγημα τοῦ ἀνδρὸς τοιόνδε ἦν.

LVI. Σκάφας ποταμηγοὺς, καὶ σχεδίας ξύλων αὔων καὶ φρυγάνων γεμούσας, ἔτι τε θείου τε καὶ πίσσης παρασκευασάμενος ἐπὶ θατέρῳ τῶν ποταμῶν παρ' ὃν αὐτὸς ἐστρατοπεδεύκει, ἔπειτα φυλάξας ἄνεμον οὔριον, περὶ τὴν ἑωθινὴν φυλακὴν πῦρ ἐνεῖναι ταῖς ὕλαις ἐκέλευσε, καὶ μεθεῖναι τὰς σκάφας καὶ τὰς σχεδίας φέρεσθαι κατὰ ῥοῦν. αἳ δὲ ἐν ὀλίγῳ πάνυ χρόνῳ διελθοῦσαι τὸν μεταξὺ πόρον ἐμπίπτουσι τῇ γεφύρᾳ, καὶ ἀνάπτουσιν αὐτὴν πολλαχόθεν. τῶν δὲ Σαβίνων, ὡς εἶδον ἄφνω πολλὴν φλόγα φερομένην, συνδραμόντων ἐπὶ τὴν βοήθειαν, καὶ πάντα μηχανωμένων ὅσα σβεστήρια τοῦ πυρὸς ἦν, ἧκεν ὁ Ταρκύνιος περὶ τὸν ὄρθρον συντεταγμένην ἄγων τὴν Ῥωμαίων δύναμιν καὶ προσβαλὼν θατέρῳ χάρακι, τῶν μὲν πλείστων ἐκλελοιπότων τὰς φυλακὰς, διὰ τὴν ἐπὶ τὰ καιόμενα ὁρμὴν, ὀλίγων δέ τινων πρὸς ἀλκὴν τραπομένων, ἐγκρατὴς αὐτοῦ

γίνεται δίχα πόνων. ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐπράττετο χρόνῳ, καὶ τὸν ἕτερον τῶν Σαβίνων χάρακα τὸν ἐπέκεινα τοῦ ποταμοῦ κείμενον ἑτέρα δύναμις Ῥωμαίων ἐπελθοῦσα αἱρεῖ, ἣ προαπέσταλτο μὲν ὑπὸ Ταρκυνίου περὶ πρῶτον ὕπνον, διεληλύθει δὲ τὸν ἐκ τῶν δυοῖν ποταμῶν ἕνα γενόμενον ἐν σκάφαις καὶ σχεδίαις, καθ' ὃ μέρος περαιουμένη λήσεσθαι ἔμελλε τοὺς Σαβίνους. πλησίον δὲ τῆς ἑτέρας ἐγεγόνει παρεμβολῆς ἅμα τῷ θεάσασθαι τὴν γέφυραν καιομένην· τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῇ τὸ σύνθημα τῆς ἐφόδου. τῶν δ' ἐν τοῖς χάραξι καταληφθέντων οἱ μὲν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων μαχόμενοι κατεκόπησαν, οἱ δ' εἰς τὴν συμβολὴν τῶν ποταμῶν ῥίψαντες ἑαυτοὺς, οὐ δυνηθέντες ὑπερενεχθῆναι τὰς δίνας, κατεπόθησαν. ἐφθάρη δέ τις αὐτῶν μοῖρα οὐκ ὀλίγη καὶ κατὰ τὴν βοήθειαν τῆς γεφύρας ὑπὸ τοῦ πυρός. λαβὼν δὲ ὁ Ταρκύνιος ἀμφότερα τὰ στρατόπεδα, τὰ μὲν ἐν αὐτοῖς καταληφθέντα χρήματα τοῖς στρατιώταις ἐπέτρεψε διανείμασθαι, τοὺς δὲ αἰχμαλώτους πολλοὺς πάνυ ὄντας Σαβίνων τε αὐτῶν καὶ Τυῤῥηνῶν, εἰς Ῥώμην ἀγαγὼν διὰ πολλῆς εἶχε φυλακῆς.

LVII. Σαβῖνοι μὲν οὖν ἐγνωσιμάχησαν ἀπὸ τῆς τότε συμφορᾶς βιασθέντες, καὶ πρεσβευτὰς ἀποστείλαντες ἀνοχὰς ἐποιήσαντο τοῦ πολέμου σπονδὰς ἑξαετεῖς· Τυῤῥηνοὶ δὲ, ὀργῇ φέροντες ὅτι ἡττηντό τε ὑπὸ Ῥωμαίων πολλάκις, καὶ ὅτι τοὺς αἰχμαλώτους αὐτοῖς ὁ Ταρκύνιος οὐκ ἀπεδίδου πρεσβευσαμένοις, ἀλλ' ἐν ὁμήρων κατεῖχε λόγῳ, ψήφισμα ποιοῦνται πάσας Τυῤῥηνῶν πόλεις κοινῇ τὸν κατὰ

Ῥωμαίων πόλεμον ἐκφέρειν· τὴν δὲ μὴ μετέχουσαν τῆς στρατείας ἔκσπονδον εἶναι. ταῦτ᾽ ἐπικυρώσαντες ἐξῆγον τὰς δυνάμεις· καὶ διαβάντες τὸν Τίβεριν, ἀγχοῦ Φιδήνης τίθενται τὰ ὅπλα. γενόμενοι δὲ τῆς πόλεως ταύτης ἐγκρατεῖς διὰ προδοσίας, στασιασάντων πρὸς ἀλλήλους τῶν ἐν αὐτῇ, καὶ πολλὰ μὲν σώματα λαβόντες, πολλὴν δὲ λείαν ἐκ τῆς Ῥωμαίων χώρας ἐλαύνοντες, ἀπῆλθον ἐπ᾽ οἴκου, φρουρὰν ἐν τῇ Φιδήνῃ καταλιπόντες ἀποχρῶσαν. αὕτη γὰρ ἡ πόλις ὁρμητήριον αὐτοῖς ἐδόκει κράτιστον ἔσεσθαι τοῦ κατὰ Ῥωμαίων πολέμου. βασιλεὺς δὲ Ταρκύνιος εἰς τοὐπιὸν ἔτος Ῥωμαίους τε σύμπαντας καθοπλίσας, καὶ παρὰ τῶν συμμάχων ὅσους ἐδύνατο πλείστους παραλαβὼν, ἐξῆγεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἔαρος ἀρχομένου, πρὶν ἐκείνους συναχθέντας ἐξ ἁπασῶν τῶν πόλεων ἐπ᾽ αὐτὸν, ὡς πρότερον, ἐλθεῖν· καὶ διελὼν εἰς δύο μοίρας ἅπασαν τὴν δύναμιν, τῆς μὲν Ῥωμαϊκῆς στρατιᾶς αὐτὸς ἡγούμενος, ἐπὶ τὰς πόλεις τῶν Τυῤῥηνῶν ἐστράτευσε, τῆς δὲ συμμαχικῆς, ἐν ᾗ τὸ πλεῖστον μέρος ἦν τῶν Λατίνων, Ἠγέριον τὸν ἑαυτοῦ συγγενῆ στρατηγὸν ἀποδείξας, ἐπὶ τοὺς ἐν Φιδήνῃ πολεμίους ἐκέλευσε χωρεῖν. ἡ μὲν οὖν συμμαχικὴ πλησίον τῆς Φιδήνης οὐκ ἐν ἀσφαλεῖ χωρίῳ θεμένη τὸν χάρακα, διὰ τὸ καταφρονεῖν τῶν πολεμίων, ὀλίγου τινὸς ἐδέησεν ἅπασα διαφθαρῆναι· οἱ γὰρ ἐν τῇ πόλει φρουροὶ βοήθειαν ἑτέραν παρὰ Τυῤῥηνῶν κρύφα μεταπεμψάμενοι, καὶ φυλάξαντες καιρὸν ἐπιτήδειον, ἐξελθόντες ἐκ τῆς πόλεως, τόν τε χάρακα τῶν πολεμίων ἔλαβον ἐξ ἐφόδου φαύ-

λως φυλαττόμενον, καὶ τῶν ἐξεληλυθότων ἐπὶ τὰς προνομὰς πολὺν εἰργάσαντο φόνον. ἡ δὲ Ῥωμαίων δύναμις, ἧς Ταρκύνιος ἡγεῖτο, τὴν Οὐϊεντανῶν κείρουσα καὶ λεηλατοῦσα χώραν, καὶ πολλὰς ὠφελείας ἐξενηνεγκαμένη, συνελθούσης ἐξ ἁπασῶν τῶν Τυῤῥηνίδων πόλεων μεγάλης τοῖς Οὐϊεντανοῖς ἐπικουρίας, εἰς μάχην καταστᾶσα, νίκην ἀναμφίβολον αἵρεται· καὶ μετὰ τοῦτο διεξιοῦσα τὴν χώραν τῶν πολεμίων ἀδεῶς ἐπόρθει· γενομένη τε πολλῶν μὲν σωμάτων ἐγκρατὴς, πολλῶν δὲ χρημάτων, οἷα ἐξ εὐδαίμονος, τελευτῶντος ἤδη τοῦ θέρους οἴκαδε ἀπῄει.

LVIII. Οὐϊεντανοὶ μὲν οὖν ἐξ ἐκείνης τῆς μάχης μεγάλως κακωθέντες, οὐκ ἔτι προήεσαν ἐκ τῆς πόλεως, ἀλλ' ἀνείχοντο κειρομένην τὴν χώραν ὁρῶντες. βασιλεὺς δὲ Ταρκύνιος τρισὶν εἰσβολαῖς χρησάμενος, καὶ τριετῆ χρόνον ἀποστερήσας τοὺς Οὐϊεντανοὺς τῶν ἐκ τῆς σφετέρας γῆς ἐπικαρπιῶν, ὡς ἔρημον ἐποίησε τὴν πλείστην, καὶ ὡς οὐδὲν αὐτὴν ἔτι βλάπτειν εἶχεν, ἐπὶ τὴν Καιρητανῶν πόλιν ἦγε τὴν δύναμιν, ἣ πρότερον μὲν Ἄγυλλα ἐκαλεῖτο, Πελασγῶν αὐτὴν κατοικούντων, ὑπὸ δὲ Τυῤῥηνοῖς γενομένη Καίρητα μετωνομάσθη. εὐδαίμων δ' ἦν, εἰ καί τις ἄλλη τῶν ἐν Τυῤῥηνίᾳ πόλεων, καὶ πολυάνθρωπος· ἐξ ἧς στρατιὰ μεγάλη μαχεσομένη περὶ τῆς χώρας ἐξῆλθε, καὶ πολλοὺς μὲν διαφθείρασα τῶν πολεμίων, πολλῷ δ' ἔτι πλείους ἀποβαλοῦσα τῶν σφετέρων, εἰς τὴν πόλιν κατέφυγε. τῆς δὲ χώρας αὐτῶν οἱ Ῥωμαῖοι κρατοῦντες ἄφθονα πάντα παρεχομένης, συχνὰς διέτριψαν ἡμέρας· καὶ ἐπειδὴ καιρὸς

ἀπάρσεως ἦν, ἄγοντες ὅσας οἷοί τε ἦσαν ὠφελείας, ἀπήεσαν ἐπ᾽ οἴκου. Ταρκύνιος δ᾽ ἐπεὶ τὰ πρὸς Οὐϊεντανοὺς ἐχώρησεν αὐτῷ κατὰ νοῦν, ἐπὶ τοὺς ἐν Φιδήνῃ πολεμίους ἐξάγει τὴν στρατιὰν, ἐκβαλεῖν τε βουλόμενος τὴν ἐν αὐτῇ φρουρὰν, καὶ τοὺς παραδόντας τοῖς Τυῤῥηνοῖς τὰ τείχη τιμωρήσασθαι προθυμούμενος. ἐγένετο μὲν οὖν καὶ ἐκ παρατάξεως μάχη Ῥωμαίοις πρὸς τοὺς ἐξελθόντας ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἐν ταῖς τειχομαχίαις ἀγὼν καρτερός. ἑάλω δ᾽ οὖν ἡ πόλις κατὰ κράτος· καὶ οἱ μὲν φρουροὶ δεθέντες ἅμα τοῖς ἄλλοις τῶν Τυῤῥηνῶν αἰχμαλώτοις ἦσαν ἐν φυλακῇ. Φιδηναίων δὲ οἱ δοκοῦντες αἴτιοι γεγονέναι τῆς ἀποστάσεως, οἱ μὲν, ὑπὸ μαστίγων αἰκισθέντες, ἐν τῷ φανερῷ τοὺς αὐχένας ἀπεκόπησαν· οἱ δὲ, φυγαῖς ἐζημιώθησαν ἀϊδίαις. τὰς δὲ οὐσίας αὐτῶν διέλαχον οἱ καταλειφθέντες Ῥωμαίων ἔποικοί τε καὶ φρουροὶ τῆς πόλεως.

LIX. Τελευταία δ᾽ ἡ Ῥωμαίων μάχη καὶ Τυῤῥηνῶν ἐγένετο πόλεως Ἠρήτου πλησίον ἐν τῇ Σαβίνων γῇ. δι᾽ ἐκείνης γὰρ ἐποιήσαντο τὴν ἐπὶ Ῥωμαίους ἔλευσιν οἱ Τυῤῥηνοὶ, πεισθέντες ὑπὸ τῶν ἐκεῖ δυνατῶν, ὡς συστρατευσομένων σφίσι τῶν Σαβίνων. αἱ γὰρ ἑξαετεῖς αὐτοῖς περὶ τῆς εἰρήνης πρὸς Ταρκύνιον ἀνοχαὶ διεληλύθεσαν ἤδη, καὶ πολλοῖς τῶν Σαβίνων πόθος ἦν ἐπανορθώσασθαι τὰς προτέρας ἥττας, ἐπιτεθραμμένης ἐν ταῖς πόλεσι νεότητος ἱκανῆς. οὐ μὴν ἐχώρησέ γε αὐτοῖς ἡ πεῖρα κατὰ νοῦν, θᾶττον ἐπιφανείσης τῆς Ῥωμαίων στρατιᾶς, οὐδ᾽ ἐξεγένετο παρ᾽ οὐδεμιᾶς τῶν πόλεων κοι-

νὴν ἀποσταλῆναι τοῖς Τυῤῥηνοῖς συμμαχίαν, ἀλλὰ ἐθέλονταί τινες ἐπεκούρησαν αὐτοῖς ὀλίγοι μισθοῖς μεγάλοις ὑπαχθέντες. ἐκ ταύτης τῆς μάχης, μεγίστης τῶν προτέρων γενομένης, ὅσας πρὸς ἀλλήλους ἐπολέμησαν, τὰ μὲν Ῥωμαίων πράγματα θαυμαστὴν ὅσην ἐπίδοσιν ἔλαβε, νίκην ἐξενεγκαμένων καλλίστην, καὶ βασιλεῖ Ταρκυνίῳ τὴν τροπαιοφόρον πομπὴν κατάγειν ἥτε βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ἐψηφίσατο. τὰ δὲ τῶν Τυῤῥηνῶν ἔπεσε φρονήματα, πάσας μὲν ἐξαποστειλάντων εἰς τὸν ἀγῶνα τὰς ἐξ ἑκάστης πόλεως δυνάμεις, ὀλίγους δέ τινας τοὺς διασωθέντας ἐκ πολλῶν ὑποδεξαμένων. οἱ μὲν γὰρ ἐν τῇ παρατάξει μαχόμενοι κατεκόπησαν, οἱ δ' ἐν τῇ τροπῇ δυσχωρίαις ἐγκυρήσαντες ἀνεξόδοις, παρέδοσαν τοῖς κεκρατηκόσιν ἑαυτούς. τοιαύτης μέντοι συμφορᾶς πειραθέντες οἱ δυνατώτατοι τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν, ἔργον ἐποίησαν ἀνθρώπων φρονίμων. ἑτέραν γὰρ στρατιὰν ἐξαγαγόντος ἐπ' αὐτοὺς βασιλέως Ταρκυνίου, συναχθέντες εἰς μίαν ἀγορὰν, περὶ καταλύσεως τοῦ πολέμου διαλέγεσθαι πρὸς αὐτὸν ἐψηφίσαντο· καὶ πέμπουσι τοὺς πρεσβυτάτους ἄνδρας καὶ τιμιωτάτους ἐξ ἑκάστης πόλεως, αὐτοκράτορας ἀποδείξαντες τῶν περὶ τῆς εἰρήνης ὁμολογιῶν.

LX. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀκούσας αὐτῶν, πολλὰ διαλεχθέντων ἐπαγωγὰ πρὸς ἐπιείκειαν καὶ μετριότητα, καὶ τῆς συγγενείας, ἧς εἶχε πρὸς τὸ ἔθνος, ὑπομιμνησκόντων, ἓν τοῦτο μόνον ἔφη βούλεσθαι παρ' αὐτῶν μαθεῖν, πότερον ἔτι διαφέρονται περὶ τῶν ἴσων καὶ ἐπὶ ῥητοῖς τισι τὰς περὶ τῆς εἰ-

ρήνης ὁμολογίας πάρεισι. ποιησόμενοι, ἢ συγνινώσκουσιν ἑαυτοῖς κεκρατημένοις, καὶ τὰς πόλεις ἐπιτρέπουσιν αὐτῷ. ἀποκριναμένων δ' αὐτῶν ὅτι καὶ τὰς πόλεις ἐπιτρέπουσιν αὐτῷ, καὶ τὴν εἰρήνην στέρξουσιν ἐφ' οἷς ἂν ποτε δικαίοις αὐτῆς τύχωσι, περιχαρὴς ἐπὶ τούτοις γενόμενος, „Ἀκούσατε νῦν, „ἔφησεν, ἐφ' οἷς [ἂν ποτε] δικαίοις καταλύσομαι „τὸν πόλεμον, καὶ τίνας ὑμῖν δίδωμι χάριτας· ἐγὼ „Τυῤῥηνῶν οὔτε ἀποκτεῖναί τινα πρόθυμός εἰμι, „οὔτε φυγάδα ποιῆσαι τῆς πατρίδος, οὔτε ἀφαιρέ„σει τῶν ὑπαρχόντων ζημιῶσαι· τάς τε πόλεις ὑμῖν „ἀφίημι πάσας ἀφρουρήτους καὶ ἀφορολογήτους „καὶ αὐτονόμους, πολιτείας τε κόσμον ἑκάστῃ φυλάτ„τειν συγχωρῶ τὸν ἀρχαῖον. διδοὺς δὲ ταῦθ' ὑμῖν, „ἓν οἴομαι δεῖν, ἀνθ' ὧν δίδωμι πάντων, ὑπάρξαι „μοὶ παρ' ὑμῶν, τὴν ἡγεμονίαν τῶν πόλεων, ἧς κύ„ριος μὲν ἔσομαι καὶ μὴ βουλομένων ὑμῶν, ἕως ἂν „κρατῶ τοῖς ὅπλοις· παρ' ἑκόντων δὲ μᾶλλον ἢ „παρ' ἀκόντων τυχεῖν αὐτῆς βούλομαι. ταῦτ' ἀπαγ„γέλλετε ταῖς πόλεσιν, ἐγὼ δὲ ὑμῖν ἐκεχειρίαν, ἕως „ἂν ἀφίκησθε, παρέξειν ὑπισχνοῦμαι."

LXI. Ταύτας λαβόντες οἱ πρέσβεις τὰς ἀποκρίσεις ᾤχοντο, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας παρῆσαν, οὐ λόγους αὐτῷ μόνον φέροντες ψιλοὺς, ἀλλὰ καὶ σύμβολα τῆς ἡγεμονίας, οἷς ἐκόσμουν αὐτοὶ τοὺς σφετέρους βασιλεῖς, κομίζοντες, στέφανόν τε χρύσεον, καὶ θρόνον ἐλεφάντινον, καὶ σκῆπτρον ἀετὸν ἔχον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, χιτῶνά τε πορφυροῦν χρυσόσημον, καὶ περιβόλαιον πορφυροῦν ποικίλον, οἷα Λυδῶν

τε καὶ Περσῶν ἐφόρουν οἱ βασιλεῖς, πλὴν οὐ τετράγωνόν γε τῷ σχήματι, καθάπερ ἐκεῖνα ἦν, ἀλλ' ἡμικύκλιον. τὰ δὲ τοιαῦτα τῶν ἀμφιεσμάτων Ῥωμαῖοι μὲν τόγας, Ἕλληνες δὲ τήβεννον καλοῦσιν, οὐκ οἶδ' ὁπόθεν μαθόντες· Ἑλληνικὸν γὰρ οὐ φαίνεταί μοι τοὔνομα εἶναι. ὡς δέ τινες ἱστοροῦσι, καὶ τοὺς δώδεκα πελέκεις ἐκόμισαν αὐτῷ, λαβόντες ἐξ ἑκάστης πόλεως ἕνα. Τυῤῥηνὸν γὰρ ἔθος ἐδόκει, ἑκάστου τῶν κατὰ πόλιν βασιλέων ἕνα προηγεῖσθαι ῥαβδοφόρον, ἅμα τῇ δέσμῃ τῶν ῥάβδων πέλεκυν φέροντα· εἰ δὲ κοινὴ γίνοιτο τῶν δώδεκα πόλεων στρατεία, τοὺς δώδεκα πελέκεις ἑνὶ παραδίδοσθαι τῷ λαβόντι τὴν αὐτοκράτορα ἀρχήν. οὐ μὴν ἅπαντές γε συμφέρονται τοῖς ταῦτα λέγουσιν, ἀλλὰ παλαίτερον ἔτι τῆς Ταρκυνίου βασιλείας πελέκεις δώδεκα πρὸ τῶν βασιλέων φέρεσθαί φασι· καταστήσασθαι δὲ τὸ ἔθος τοῦτο Ῥωμύλον εὐθὺς ἅμα τῷ παραλαβεῖν τὴν ἀρχήν. οὐθὲν δὲ κωλύει τὸ μὲν εὕρημα Τυῤῥηνῶν εἶναι, χρήσασθαι δ' αὐτῷ πρῶτον Ῥωμύλον παρ' ἐκείνων λαβόντα, κομισθῆναι δὲ καὶ Ταρκυνίῳ σὺν τοῖς ἄλλοις κόσμοις βασιλικοῖς καὶ τοὺς δώδεκα πελέκεις, ὥσπέρ γε καὶ νῦν Ῥωμαῖοι τὰ σκῆπτρα καὶ τὰ διαδήματα δωροῦνται τοῖς βασιλεῦσι, βεβαιοῦντες αὐτοῖς τὰς ἐξουσίας· ἐπεὶ καὶ μὴ λαβόντες παρ' ἐκείνων, ἔχουσιν αὐτά.

LXII. Ταύταις μὲν τιμαῖς ὁ Ταρκύνιος οὐκ εὐθὺς ἐχρήσατο λαβών, ὡς οἱ πλεῖστοι γράφουσι τῶν Ῥωμαϊκῶν συγγραφέων· ἀλλ' ἀποδοὺς τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ τὴν διάγνωσιν, εἰ ληπτέον αὐτά, ἐπειδὴ πᾶσι βουλομένοις ἦν, τότε προσεδέξατο, καὶ πάν-

τα τὸν ἐξ ἐκείνου χρόνον ἕως εἰς τὸ χρεὼν μετέστη, στέφανόν τε χρύσεον ἐφόρει καὶ πορφυρᾶν ἐσθῆτα ποικίλην ἀμπείχετο, καὶ σκῆπτρον ἐλεφάντινον ἔχων ἐπὶ θρόνου ἐκαθέζετο ἐλεφαντίνου, καὶ οἱ δώδεκα ῥαβδοῦχοι τοὺς πελέκεις φέροντες ἅμα ταῖς ῥάβδοις δικάζοντί τε αὐτῷ παρίσταντο, καὶ πορευομένου προηγοῦντο. οὗτος ὁ κόσμος ἅπασι, καὶ τοῖς μετ᾿ ἐκεῖνον τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν ἔχουσι παρέμεινε, καὶ μετὰ τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων τοῖς κατ᾿ ἐνιαυτὸν ὑπάτοις, ἔξω τοῦ στεφάνου καὶ τῆς ποικίλης ἐσθῆτος· ταῦτα δ᾿ αὐτῶν ἀφῃρέθη μόνα, φορτικὰ δόξαντα εἶναι καὶ ἐπίφθονα. πλὴν ὅταν ἐκ πολέμου νίκην κατάγοντες, θριάμβου παρὰ τῆς βουλῆς ἀξιωθῶσι, τότε καὶ χρυσοφοροῦσι, καὶ ποικίλαις ἁλουργίσιν ἀμφιέννυνται. ὁ μὲν οὖν πρὸς Τυῤῥηνοὺς συστὰς Ταρκυνίῳ πόλεμος, ἔτη κατασχὼν ἐννέα, τοιαύτην ἔσχε συντέλειαν.

LXIII. Ἑνὸς δὲ καταλειπομένου τοῦ Σαβίνων ἔθνους ἀντιπάλου Ῥωμαίοις ὑπὸ τῆς ἀλκῆς, ἄνδρας τε μαχητὰς ἔχοντος, καὶ χώραν νεμομένου πολλὴν καὶ ἀγαθὴν, καὶ τῆς Ῥώμης οὐ πρόσω κειμένην, πολλὴν ἔσχεν ὁ Ταρκύνιος προθυμίαν καὶ τούτους ὑπαγαγέσθαι, καὶ προεῖπεν αὐτοῖς τὸν πόλεμον, ἐγκαλῶν ταῖς πόλεσιν ὅτι τοὺς ὑποσχομένους Τυῤῥηνοῖς, ἐὰν ἀφίκωνται στρατὸν ἄγοντες εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, ἐκείνοις μὲν φίλας, Ῥωμαίοις δ᾿ ἐχθρὰς ποιήσειν τὰς ἰδίας πατρίδας, ἀπαιτούμενοι οὐκ ἐβούλοντο ἐκδοῦναι. οἱ δὲ ἄσμενοί τε ὑποδέχονται τὸν πόλεμον, οὐκ ἀξιοῦντες τοὺς δυνατωτάτους τῶν ἀστῶν ἀφαιρεθῆναι· καὶ πρὶν ἀφικέσθαι Ῥωμαίων δύναμιν ἐπὶ

σφᾶς, αὐτοὶ στρατὸν ἐξάγουσιν ἐπὶ τὴν ἐκείνων. βασιλεὺς δὲ Ταρκύνιος ὡς ἤκουσε διαβεβηκότας τοὺς Σαβίνους Ἀνίητα ποταμὸν, καὶ λεηλατοῦμενα ὑπ' αὐτῶν τὰ περὶ τὴν παρεμβολὴν ἅπαντα, ἀναλαβὼν τὴν εὐζωνοτάτην Ῥωμαίων νεότητα, ὡς εἶχε τάχους ἐξῆγεν ἐπὶ τοὺς διεσπαρμένους ἐπὶ τὰς προνομάς. ἀποκτείνας δὲ πολλοὺς αὐτῶν, καὶ τὴν λείαν ὅσην ἦγον ἀφελόμενος, ἐγγὺς τῆς ἐκείνων παρεμβολῆς τίθεται τὸν χάρακα· καὶ διαλιπὼν ὀλίγας τινὰς ἡμέρας, ἕως ἥτε λοιπὴ δύναμις ἐκ τῆς πόλεως πρὸς αὐτὸν ἀφίκετο, καὶ αἱ παρὰ τῶν συμμάχων ἐπικουρίαι συνήχθησαν, κατέβαινεν εἰς τὸ πεδίον ὡς μαχησόμενος.

LXIV. Ἰδόντες δὲ τοὺς Ῥωμαίους οἱ Σαβῖνοι προθύμως ἐπὶ τὸν ἀγῶνα χωροῦντας, ἐξῆγον καὶ αὐτοὶ τὰς δυνάμεις, οὔτε πλήθει λειπόμενοι τῶν πολεμίων οὔτε ἀρετῇ· καὶ συμπεσόντες ἐμάχοντο πᾶσαν ἐπιδεικνύμενοι τόλμαν, ἕως ἦν αὐτοῖς μόνος εἷς ὁ πρὸς τοὺς ἀντιτεταγμένους ἀγών. ἔπειτα μαθόντες ἐπιόντα σφίσι κατὰ νώτου στρατὸν πολεμίων ἕτερον ἐν τάξει καὶ κόσμῳ χωροῦντα, καταλιπόντες τὰ σημεῖα τρέπονται εἰς φυγήν. ἦσαν δὲ Ῥωμαίων ἄνδρες ἐπίλεκτοι πεζοί τε καὶ ἱππεῖς οἱ κατόπιν ἐπιφανέντες τοῖς Σαβίνοις, οὓς ὁ Ταρκύνιος ἐπιτηδείοις χωρίοις ἐλόχισε διὰ νυκτός. τούτους δὴ τοὺς ἄνδρας οἱ Σαβῖνοι δείσαντες ἐκ τοῦ ἀδοκήτου σφίσιν ἐπιγενομένους, οὐθὲν ἔτι γενναῖον ἔργον ἀπεδείξαντο, ἀλλ' ὡς κατεστρατηγημένοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ συμφορᾷ πεπληγότες ἀμάχῳ, σώζειν ἑαυτοὺς ἄλλοι κατ' ἄλλας ὁδοὺς ἐπειρῶντο· κἂν τούτῳ μάλιστα

πολὺς αὐτῶν φόνος διωκομένων ὑπὸ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἵππου, καὶ πανταχόθεν ἀποκλειομένων· ὥστε ὀλίγους τινὰς ἐξ αὐτῶν γενέσθαι κομιδῇ τοὺς διασωθέντας εἰς τὰς ἔγγιστα πόλεις, τὸ δὲ πλεῖον μέρος, ὅσον μὴ κατὰ τὴν μάχην ἔπεσεν, ὑποχείριον τοῖς Ῥωμαίοις γενέσθαι· οὐδὲ γὰρ οἱ καταληφθέντες ἐν τῷ χάρακι τὴν ἔφοδον ἀποκρούσασθαι τῶν ἐπιόντων σφίσιν ἐθάῤῥησαν, οὐδ᾽ εἰς πεῖραν ἦλθον μάχης, ἀλλ᾽ ἐκταραχθέντες ὑπὸ τοῦ παρ᾽ ἐλπίδα καιροῦ, παρέδοσαν ἀμαχητὶ σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τὸ ἔρυμα. αἱ μὲν δὴ τῶν Σαβίνων πόλεις ὡς κατεστρατηγημέναι, καὶ οὐκ ἀρετῇ τὴν νίκην ἀφῃρημέναι πρὸς τῶν πολεμίων, ἀλλὰ δόλῳ, μείζονας αὖθις ἀποστέλλειν δυνάμεις παρεσκευάζοντο, καὶ στρατηγὸν ἐμπειρότερον. ὁ δὲ Ταρκύνιος μαθὼν τὴν διάνοιαν αὐτῶν, συνῆγε τὴν στρατιὰν διὰ τάχους, καὶ πρὶν ἐκείνους ἅπαντας δὴ συνελθεῖν, φθάνει διαβὰς τὸν Ἀνίητα ποταμόν. ταῦτα μαθὼν ὁ τῶν Σαβίνων στρατηγὸς, ἐξῄει μὲν ὡς εἶχε τάχους τὴν νεωστὶ δύναμιν συνηγμένην ἀναλαβὼν, καὶ στρατοπεδεύεται πλησίον τῶν Ῥωμαίων, ἐπὶ λόφου τινὸς ὑψηλοῦ καὶ ἀποτόμου· μάχης δὲ ἄρχειν οὐκ ἐδοκίμαζεν ἕως αἱ λοιπαὶ τῶν Σαβίνων δυνάμεις συνέλθωσιν, ἀλλ᾽ ἐπὶ τοὺς προνομεύοντας τὴν χώραν ἐκπέμπων αἰεί τινας τῶν ἱππέων, καὶ λόχους ἐγκαθίζων ὕλαις ἢ νάπαις, εἶργε τοὺς Ῥωμαίους τῶν ἐπὶ τὴν χώραν ἐξόδων.

LXV. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον αὐτοῦ χρωμένου τῷ πολέμῳ, πολλαὶ μὲν συμπλοκαὶ καὶ κατ᾽ ὀλίγους ψιλῶν τε καὶ ἱππέων ἐγίνοντο, μάχη δὲ ὁλοσχερὴς

ἁπάντων οὐδεμία. ἑλκομένου δὲ τοῦ χρόνου δι' ὀργῆς φέρων τὴν διατριβὴν ὁ Ταρκύνιος, ἐπὶ τὴν παρεμβολὴν τῶν πολεμίων τὰς δυνάμεις ἔκρινεν ἄγειν, καὶ πολλὰς ἐποιήσατο προσβολάς. ἔπειτα μαθὼν τῷ βιαίῳ τρόπῳ οὐ ῥᾳδίαν οὖσαν αὐτὴν ἁλῶναι δι' ἰσχυρότητα, τῇ σπάνῃ τῶν ἐπιτηδείων πολεμεῖν τοὺς ἐν αὐτῇ διέγνω. καὶ παρὰ πάσας τὰς φερούσας ἐπ' αὐτὴν ὁδοὺς φρουρὰς κατασκευαζόμενος, ξυλίζεσθαί τε αὐτοὺς καὶ χιλὸν ἵπποις συνάγειν καὶ τἄλλα ἐπιτήδεια λαμβάνειν ἐκ τῆς χώρας οὐκ ἐῶν, εἰς πολλὴν κατέστησεν ἁπάντων ἀπορίαν· ὥστ' ἠναγκάσθησαν φυλάξαντες νύκτα χειμέριον ὕδασι καὶ ἀνέμῳ, φυγεῖν αἰσχρῶς ἐκ τοῦ χάρακος, καταλιπόντες ἐν αὐτῷ τά τε ὑποζύγια καὶ τὰς σκηνάς, καὶ τοὺς τραυματίας, καὶ τὴν εἰς τὸν πόλεμον παρασκευὴν πᾶσαν. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ μαθόντες οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἄπαρσιν αὐτῶν, καὶ γενόμενοι τοῦ χάρακος ἀμαχητὶ κύριοι, σκηνὰς μὲν καὶ ὑποζύγια καὶ χρήματα διήρπασαν, τοὺς δὲ αἰχμαλώτους ἄγοντες εἰς τὴν Ῥώμην ἀνέστρεψαν. οὗτος ὁ πόλεμος ἔτη πέντε διέμεινε συνεχῶς πολεμούμενος, ἐν ᾧ γῆν ἀμφότεροι τὴν ἀλλήλων πορθοῦντες, καὶ μάχας πολλὰς ἐλάττους τε καὶ μείζους μαχόμενοι διετέλεσαν, ὀλίγα μέν τινα καὶ τῶν Σαβίνων διευτυχούντων ἐν τοῖς ἀγῶσι, τὰ δὲ πλεῖστα Ῥωμαίων. ἐν δὲ τῇ τελευταίᾳ μάχῃ τέλος ἔλαβεν ὁλοσχερές. Σαβῖνοι γὰρ οὐχ ὡς πρότερον ἐκ διαδοχῆς, ἀλλ' ἅμα πάντες οἱ στρατεύσιμον ἔχοντες ἡλικίαν, ἐξῆλθον ἐπὶ τὸν πόλεμον· Ῥωμαῖοί τε σύμπαντες, τὰς Λατίνων καὶ Τυῤῥηνῶν καὶ τῶν ἀλ-

λων συμμάχων δυνάμεις παραλαβόντες, ἐχώρουν ὁμόσε τοῖς πολεμίοις. ὁ μὲν οὖν τῶν Σαβίνων στρατηγός, μερίσας τὰς δυνάμεις, δύο ποιεῖται στρατόπεδα. ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς τρία ποιήσας τάγματα, καὶ τρεῖς παρεμβολὰς οὐ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων θέμενος, αὐτὸς μὲν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἡγεῖτο δυνάμεως· Ἄρόντα δὲ τὸν ἀδελφιδοῦν τῆς Τυῤῥηνικῆς συμμαχίας ἀπέδειξε στρατηγόν· Λατίνων δὲ καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων ἔταξεν ἄρχειν ἄνδρα γενναῖον μὲν τὰ πολέμια, καὶ φρονεῖν τὰ δέοντα ἱκανώτατον, ξένον δὲ καὶ ἄπολιν· Σερούϊος αὐτῷ προσηγορικὸν ὄνομα ἦν, Τύλλιος δὲ τὸ συγγενικόν· ᾧ Ῥωμαῖοι μετὰ τὴν Ταρκυνίου τελευτὴν βασιλεύειν τῆς πόλεως ἐπέτρεψαν, οὐκ οὔσης Ταρκυνίῳ γενεᾶς ἄῤῥενος, ἀγάμενοι τὸν ἄνδρα τῆς περὶ τὰ πολέμια καὶ τῆς περὶ τὰ πολιτικὰ ἀρετῆς. γένος δὲ τοῦ ἀνδρὸς τοῦδε καὶ τροφὰς καὶ τύχας, καὶ τὴν ἐκ τοῦ θείου γενομένην περὶ αὐτὸν ἐπιφάνειαν, ὅταν κατὰ τοῦτο γένωμαι τὸ μέρος τοῦ λόγου, διηγήσομαι.

LXVI. Τότε δ' οὖν, ἐπειδὴ παρεσκεύαστο ἀμφοτέροις τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα ἐπιτήδεια, συνῄεσαν εἰς μάχην· εἶχον δὲ τὸ μὲν εὐώνυμον κέρας οἱ Ῥωμαῖοι, τὸ δὲ δεξιὸν οἱ Τυῤῥηνοί, κατὰ μέσην δὲ τὴν φάλαγγα Λατῖνοι ἐτάχθησαν. γενομένου δὲ ἀγῶνος καρτεροῦ δι' ὅλης ἡμέρας, ἐνίκων οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ πολύ· καὶ πολλοὺς μὲν ἀποκτείναντες ἐν τῇ μάχῃ τῶν πολεμίων γενομένους ἄνδρας ἀγαθούς, πολλῷ δ' ἔτι πλείους αἰχμαλώτους λαβόντες ἐν τῇ φυγῇ, τῶν δὲ παρεμβολῶν ἀμφοτέρων ἐγκρατεῖς γενόμενοι,

καὶ χρημάτων μέγαν περιβαλόμενοι πλοῦτον, ἀδεῶς ἤδη τῆς ὑπαίθρου πάσης ἐκράτουν· ἣν πυρὶ καὶ σιδήρῳ καὶ πᾶσι λωβησάμενοι κακοῖς, ἐπειδὴ τὸ θέρος ἐτελεύτα, λύσαντες τὰς παρεμβολὰς ἀπῄεσαν ἐπ' οἴκου. καὶ ὁ βασιλεὺς Ταρκύνιος τρίτον ἐπὶ τῆς ἰδίας ἀρχῆς τὸν ἐκ τῆσδε τῆς μάχης κατήγαγε θρίαμβον. τῷ δ' ἑξῆς ἐνιαυτῷ παρασκευαζομένου πάλιν στρατὸν τοῦ βασιλέως ἐπὶ τὰς πόλεις τῶν Σαβίνων ἐξάγειν, καὶ πολιορκίαις αὐτὰς προσάγεσθαι διεγνωκότος, γενναῖον μὲν οὐδὲν ἔτι βούλευμα καὶ νεανικὸν οὐδεμιᾶς ἐγένετο, κοινῇ δὲ πᾶσαι γνώμῃ χρησάμεναι, πρὶν εἰς κίνδυνον ἐλθεῖν ἀνδραποδισμοῦ καὶ κατασκαφῆς, καταλύσασθαι τὸν πόλεμον ἔγνωσαν. καὶ παρῆσαν ἐξ ἑκάστης πόλεως οἱ κράτιστοι τῶν Σαβίνων πρὸς βασιλέα Ταρκύνιον ἐξεληλυθότα μετὰ πάσης ἤδη δυνάμεως, παραδιδόντες αὐτῷ τὰ τείχη, καὶ δεόμενοι μετρίας ποιήσασθαι συμβάσεις. ὁ δὲ ἀσπαστῶς δεξάμενος τὴν ἄνευ κινδύνου ὑποταγὴν τοῦ ἔθνους, σπονδάς τε ποιεῖται πρὸς αὐτοὺς ὑπὲρ εἰρήνης τε καὶ φιλίας ἐπὶ ταῖς αὐταῖς ὁμολογίαις, αἷς Τυῤῥηνοὺς πρότερον ὑπηγάγετο, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἀπέδωκεν αὐτοῖς ἄνευ λύτρων.

*In republica quae gesserit.*

LXVII. Αὗται αἱ πολεμικαὶ πράξεις βασιλέως Ταρκυνίου μνημονεύονται. εἰρηνικαὶ δὲ καὶ πολιτικαὶ τοιαίδε τινες. οὐδὲ γὰρ αὐτὰς βούλομαι παρελθεῖν ἀμνημονεύτους. εὐθὺς γὰρ ἅμα τῷ παραλαβεῖν τὴν ἀρχὴν, τὸν δημοτικὸν ὄχλον οἰκεῖον ἑαυτῷ

ποιῆσαι προθυμηθεὶς, ὥσπερ οἱ πρότερον βασιλεῖς ἐποίουν, διὰ τοιαύτης εὐεργεσίας ὑπηγάγετο. ἐπιλέξας ἄνδρας ἑκατὸν ἐκ πάντων τῶν δημοτικῶν, οἷς ἀρετήν τινα πολεμικὴν ἢ πολιτικὴν φρόνησιν ἅπαντες ἐμαρτύρουν, πατρικίους ἐποίησε, καὶ κατέταξεν εἰς τὸν τῶν βουλευτῶν ἀριθμόν. καὶ τότε πρῶτον ἐγένοντο Ῥωμαίοις τριακόσιοι βουλευταὶ, τέως ὄντες διακόσιοι. ἔπειτα ταῖς ἱεραῖς παρθένοις, ὑφ᾽ ὧν τὸ ἄσβεστον φυλάττεται πῦρ, τέτταρσιν οὔσαις, δύο προσκατέλεξεν ἑτέρας· πλειόνων γὰρ ἤδη συντελουμένων ὑπὲρ τῆς πόλεως ἱερουργιῶν, αἷς ἔδει τὰς τῆς Ἑστίας παρεῖναι θυηπόλους, οὐκ ἐδόκουν αἱ τέτταρες ἀρκεῖν. Ταρκυνίου δὲ ἄρξαντος ἠκολούθουν οἱ λοιποὶ βασιλεῖς, καὶ μέχρι τῶν καθ᾽ ἡμᾶς χρόνων ἀποδείκνυνται ἓξ τῆς Ἑστίας ἀμφίπολοι. δοκεῖ δὲ καὶ τὰς τιμωρίας, αἷς κολάζονται πρὸς τῶν ἱεροφαντῶν αἱ μὴ φυλάττουσαι τὴν παρθενίαν, ἐκεῖνος ἐξευρεῖν πρῶτος, εἴτε κατὰ λογισμὸν, εἴτε, ὡς οἴονταί τινες, ὀνείροις πειθόμενος, ἃ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν ἐν τοῖς Σιβυλλείοις εὑρεθῆναι χρησμοῖς οἱ τῶν ἱερῶν ἐξηγηταὶ λέγουσιν. ἐφωράθη γάρ τις ἐπὶ τῆς ἐκείνου βασιλείας ἱέρεια Πιναρία Ποπλίου θυγάτηρ, οὐχ ἁγνὴ προσιοῦσα τοῖς ἱεροῖς. τρόπος δὲ τιμωρίας ὅστις ἐστὶν, ᾧ κολάζουσι τὰς διαφθαρείσας, ἐν τῇ πρὸ ταύτης δεδήλωταί μοι γραφῇ. τήν τε ἀγορὰν, ἐν ᾗ δικάζουσι καὶ ἐκκλησιάζουσι, καὶ τὰς ἄλλας ἐπιτελοῦσι πολιτικὰς πράξεις, ἐκεῖνος ἐκόσμησεν, ἐργαστηρίοις τε καὶ τοῖς ἄλλοις κόσμοις περιλαβών· καὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως αὐτοσχέδια, καὶ

φαῦλα ταῖς ἐργασίαις ὄντα, πρῶτος ἐδοκίμασε λίθοις ἁμαξιαίοις εἰργασμένοις πρὸς κανόνα κατασκευάζειν. ἤρξατο δὲ καὶ τὰς ὑπονόμους ὀρύττειν τάφρους, δι' ὧν ἐπὶ τὸν Τίβεριν ὀχεύεται πᾶν τὸ συῤῥέον ἐκ τῶν στενωπῶν ὕδωρ, ἔργα θαυμαστὰ καὶ κρείττω λόγου κατασκευασάμενος. ἔγωγ' οὖν ἐν τρισὶ τοῖς μεγαλοπρεπεστάτοις κατασκευάσμασι τῆς Ῥώμης, ἐξ ὧν μάλιστα τὸ τῆς ἡγεμονίας ἐμφαίνεται μέγεθος, τάς τε τῶν ὑδάτων ἀγωγὰς τίθεμαι, καὶ τὰς τῶν ὁδῶν στρώσεις, καὶ τὰς τῶν ὑπονόμων ἐργασίας, οὐ μόνον εἰς τὸ χρήσιμον τῆς κατασκευῆς τὴν διάνοιαν φέρων· ὑπὲρ οὗ κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν ἐρῶ· ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τῶν ἀναλωμάτων πολυτέλειαν, ἣν ἐξ ἑνὸς ἔργου τεκμήραιτ' ἄν τις, Γάϊον Ἀκύλιον ποιησάμενος τοῦ μέλλοντος λέγεσθαι βεβαιωτὴν, ὅς φησιν ἀμεληθεισῶν ποτε τῶν τάφρων καὶ μηκέτι διαῤῥεομένων, τοὺς τιμητὰς τὴν ἀνακάθαρσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐπισκευὴν χιλίων μισθῶσαι ταλάντων.

LXVIII. Κατεσκεύασε δὲ καὶ τὸν μέγιστον τῶν ἱπποδρόμων Ταρκύνιος τὸν μεταξὺ τοῦ τε Αὐεντίνου καὶ τοῦ Παλαντίου κείμενον, πρῶτον ὑποστέγους περὶ αὐτὸν ποιήσας καθέδρας· τέως γὰρ ἑστῶτες ἐθεώρουν ἐπ' ἰκρίων, δοράτων ξυλίναις σκηναῖς ἐπικειμένων· καὶ διελὼν τοὺς τόπους εἰς τριάκοντα φράτρας, ἑκάστῃ φράτρᾳ μοῖραν ἀπέδωκε μίαν, ὥστε ἐν τῇ προσηκούσῃ χώρᾳ καθεζόμενον ἕκαστον θεωρεῖν. ἔμελλε δὲ ἄρα σὺν χρόνῳ καὶ τοῦτο τὸ ἔργον ἐν τοῖς πάνυ καλοῖς καὶ θαυμαστοῖς κατασκευάσμασι τῆς πόλεως γενήσεσθαι. μῆκος μὲν

γὰρ τοῦ ἱπποδρόμου, τριῶν καὶ ἡμίσους ἐστὶ σταδίων· εὖρος δὲ, τεττάρων πλέθρων· πέριξ δὲ αὐτοῦ κατά τε τὰς μείζους πλευρὰς, καὶ κατὰ μίαν τῶν ἐλαττόνων, εὔριπος εἰς ὑποδοχὴν ὕδατος ὀρώρυκται, βάθος τε καὶ πλάτος δεκάπους. μετὰ δὲ τὸν εὔριπον ᾠκοδόμηνται στοαὶ τρίστεγοι. τούτων δὲ αἱ μὲν ἐπίπεδοι, λιθίνας ἔχουσιν, ὥσπερ ἐν τοῖς θεάτροις, ὀλίγον ὑπερανεστηκυίας καθέδρας· αἱ δ' ὑπερῷοι, ξυλίνας. συνάγονται δ' εἰς τὸ αὐτὸ καὶ συνάπτουσιν ἀλλήλαις αἱ μείζους, ὑπὸ τῆς ἐλάττονος, μηνοειδὲς ἐχούσης τὸ σχῆμα, συγκλειόμεναι· ὥστε μίαν ἐκ τῶν τριῶν γενέσθαι στοὰν ἀμφιθέατρον, ὀκτὼ σταδίων, ἱκανὴν ὑποδέξασθαι πεντεκαίδεκα μυριάδας ἀνθρώπων. ἡ δὲ λοιπὴ τῶν ἐλαττόνων πλευρῶν αἴθριος ἀνειμένη ψαλιδωτὰς ἱππαφέσεις ἔχει, διὰ μιᾶς ὕσπληγγος ἅμα πάσας ἀνοιγομένας. ἔστι δὲ καὶ περὶ τὸν ἱππόδρομον ἔξωθεν ἑτέρα στοὰ μονόστεγος, ἐργαστήρια ἔχουσα ἐν αὐτῇ, καὶ οἰκήσεις ὑπὲρ αὐτά· δι' ἧς εἰσιν εἴσοδοί τε καὶ ἀναβάσεις τοῖς ἐπὶ τὴν θέαν ἀφικνουμένοις παρ' ἕκαστον ἐργαστήριον, ὥστε μηδὲν ἐνοχλεῖσθαι τὰς τοσάςδε μυριάδας εἰσιούσας τε καὶ ἀπολυομένας.

LXIX. Ἐνεχείρησε δὲ καὶ τὸν νεὼν κατασκευάζειν τοῦτε Διὸς καὶ τῆς Ἥρας καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, ὁ βασιλεὺς οὗτος, εὐχὴν ἀποδιδοὺς, ἥνπερ ἐποιήσατο τοῖς θεοῖς ἐν τῇ τελευταίᾳ πρὸς Σαβίνους μάχῃ. τὸν μὲν οὖν λόφον, ἐφ' οὗ τὸ ἱερὸν ἔμελλεν ἱδρῦσθαι, πολλῆς δεόμενον πραγματείας· οὔτε γὰρ εὐπρόσοδος ἦν, οὔτε ὁμαλὸς, ἀλλ' ἀπότομος καὶ εἰς

κορυφὴν συναγόμενος ὀξεῖαν· ἀναλήμμασιν ὑψηλοῖς πολλαχόθεν περιλαβὼν, καὶ πολὺν χοῦν εἰς τὸν μεταξὺ τῶν τε ἀναλημμάτων καὶ τῆς κορυφῆς τόπον ἐμφορήσας, ὁμαλὸν γενέσθαι παρεσκεύασε, καὶ πρὸς ὑποδοχὴν ἱερῶν ἐπιτηδειότατον. τοὺς δὲ θεμελίους οὐκ ἔφθασε θεῖναι τοῦ νεὼ, χρόνον ἐπιβιώσας μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ πολέμου τετραετῆ. πολλοῖς δ' ὕστερον ἔτεσιν ὁ τρίτος βασιλεύσας ἀπ' ἐκείνου Ταρκύνιος, ὁ τῆς ἀρχῆς ἐκπεσὼν, τούς τε θεμελίους κατεβάλετο, καὶ τῆς οἰκοδομῆς τὰ πολλὰ εἰργάσατο· οὐ μὴν ἐτελείωσε τὸ ἔργον οὐδ' αὐτὸς, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἐνιαυσίων ἀρχόντων τῶν κατὰ τὸν τρίτον ἐνιαυτὸν ὑπατευσάντων, τὴν συντέλειαν ἔλαβεν ὁ νεώς. ἄξιον δὲ καὶ τὰ πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ γενόμενα διελθεῖν, ἃ παραδεδώκασιν ἅπαντες οἱ τὰς ἐπιχωρίους συναγαγόντες ἱστορίας. ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε κατασκευάζειν ὁ Ταρκύνιος τὸν νεὼν, συγκαλέσας τοὺς οἰωνομάντεις, ἐκέλευσε τοῖς ἀνδράσι περὶ αὐτοῦ πρῶτον διαμαντεύσασθαι τοῦ τόπου, τίς ἐπιτηδειότατός ἐστι τῆς πόλεως χῶρος ἱερὸς ἀνεῖσθαι, καὶ τοῖς θεοῖς αὐτοῖς μάλιστα κεχαρισμένος. ἀποδειξάντων δ' αὐτῶν τὸν ὑπερκείμενον τῆς ἀγορᾶς λόφον, ὃς τότε μὲν ἐκαλεῖτο Ταρπήϊος, νῦν δὲ Καπιτωλῖνος, αὖθις ἐκέλευσεν αὐτοὺς διαμαντευσαμένους εἰπεῖν ἐν ὁποίῳ τοῦ λόφου χωρίῳ θέσθαι δεήσει τοὺς θεμελίους. τοῦτο δὲ οὐ πάνυ ῥᾴδιον ἦν· πολλοὶ γὰρ ἦσαν ἐν αὐτῷ βωμοὶ θεῶν τε καὶ δαιμόνων ὀλίγον ἀπέχοντες ἀλλήλων, οὓς ἔδει μετάγειν ἑτέρωσέ πη, καὶ πᾶν ἀποδοῦναι τῷ μέλλοντι τοῖς θεοῖς τεμένει

γενήσεσθαι τὸ δάπεδον ὁμαλές. ἔδοξε δὲ τοῖς οἰωνοπόλοις ὑπὲρ ἑκάστου βωμοῦ τῶν καθιδρυμένων διαμαντευσαμένοις, ἐὰν παραχωρῶσιν οἱ θεοὶ, τότε κινεῖν αὐτούς. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι θεοί τε καὶ δαίμονες ἐπέτρεψαν αὐτοῖς εἰς ἕτερα χωρία τοὺς βωμοὺς μεταφέρειν· οἱ δὲ τοῦ Τέρμονος καὶ τῆς Νεότητος πολλὰ παραιτουμένοις τοῖς μάντεσι καὶ λιπαροῦσιν οὐκ ἐπείσθησαν, οὐδ᾽ ἠνέσχοντο παραχωρῆσαι τῶν τόπων. τοιγάρτοι συμπεριελήφθησαν αὐτῶν οἱ βωμοὶ τῇ κατασκευῇ τῶν ἱερῶν· καὶ νῦν ὁ μὲν ἕτερός ἐστιν ἐν τῷ προνάῳ τῆς Ἀθηνᾶς, ὁ δ᾽ ἕτερος ἐν αὐτῷ τῷ σηκῷ πλησίον τοῦ ἕδους. ἐκ δὲ τούτου συνέβαλον οἱ μάντεις, ὅτι τῆς Ῥωμαίων πόλεως οὔτε τοὺς ὅρους μετακινήσει καιρὸς οὐθεὶς, οὔτε τὴν ἀκμὴν μεταβαλεῖ· καὶ μέχρι τῶν κατ᾽ ἐμὲ χρόνων ἀληθές ἐστιν αὐτῶν ἑκάτερον, εἰκοστὴν ἤδη καὶ τετάρτην γενεάν.

LXX. Ὁ δὲ τῶν οἰωνοσκόπων ἐπιφανέστατος τοὺς βωμοὺς μεθιδρυσάμενος, καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Διὸς τεμενίσας, καὶ τἄλλα προλέγων τὰ θεῖα τῷ δήμῳ διὰ μαντικῆς, αὐτὸς μὲν ἐκαλεῖτο τὸ κοινὸν ὄνομα καὶ προσηγορικὸν, Νέβιος, τὸ δὲ συγγενικὸν, Ἄττιος, ὃς ἁπάντων θεοφιλέστατος ὁμολογεῖται γενέσθαι τῶν ἀκριβούντων τὴν τέχνην, καὶ μεγίστου τυχεῖν δι᾽ αὐτῆς ὀνόματος, ἀπίστους τινὰς ὑπερβολὰς τῆς οἰωνομαντικῆς ἐπιδειξάμενος ἐπιστήμης· ὧν ἐγὼ μίαν, ἣν μάλιστα τεθαύμακα, προχειρισάμενος ἐρῶ, προειπὼν ἐξ οἵας ὁρμηθεὶς συντυχίας, καὶ τίνας ἀφορμὰς παρὰ τοῦ δαιμονίου λαβὼν, τοσαύτην ἔσχεν ἐπιφά-

νειαν, ὥστε πάντας ἀζήλους ἀποδεῖξαι τοὺς κατὰ τὴν αὐτὴν ἀμείψαντας ἡλικίαν. πένης αὐτῷ πατὴρ ἐγένετο, χωρίον εὐτελὲς γεωργῶν, ᾧ τά τε ἄλλα συνειργάζετο παῖς ὢν ὁ Νέβιος, ὅσα τοῖς τηλικούτοις δύναμις [ἦν,] καὶ τὰς ὗς ἐξελαύνων ἔβοσκεν. ἀποκοιμηθεὶς δέ ποτε καὶ μετὰ τὴν ἐξέγερσιν οὐχ εὑρίσκων τινὰς τῶν ὑῶν, τέως μὲν ἔκλαιε, τὰς πληγὰς ὀῤῥωδῶν τὰς παρὰ τοῦ πατρός· ἔπειτ᾽ ἐλθὼν ἐπὶ τὴν καλιάδα τὴν τῶν ἐν τῷ χωρίῳ καθιδρυμένων ἡρώων, ἠξίου τοὺς ἥρωας συνεξευρεῖν αὐτῷ τὰς ὗς· γενομένου δὲ τούτου θύσειν αὐτοῖς τὸν μέγιστον ὑπέσχετο τῶν ἐκ τοῦ χωρίου βοτρύων. εὑρὼν δὲ μετ᾽ ὀλίγον τὰς ὗς, ἐβούλετο μὲν ἀποδοῦναι τοῖς ἥρωσι τὴν εὐχήν, ἐν ἀπορίᾳ δὲ ἦν πολλῇ, τὸν μέγιστον οὐ δυνάμενος ἐξευρεῖν βότρυν. ἀδημονῶν δ᾽ ἐπὶ τῷ πράγματι, τοὺς θεοὺς ἠξίου δι᾽ οἰωνῶν φανερὸν αὐτῷ ποιῆσαι τὸ ζητούμενον. ἔπειτ᾽ ἐπελθὸν αὐτῷ κατὰ δαίμονα διχῇ νέμειν τὸν ἀμπελῶνα, θάτερα μὲν αὐτοῦ λαμβάνων ἐκ δεξιᾶς, θάτερα δ᾽ ἐξ ἀριστερᾶς, ἔπειθ᾽ ὑπὲρ ἑκατέρου τῶν μερῶν τοὺς παρακειμένους οἰωνοὺς ἐσκόπει. φανέντων δ᾽ ἐπὶ θατέρου μέρους ὀρνίθων, οἵων αὐτὸς ἐβούλετο, πάλιν ἐκεῖνο διχῇ διῄρει τὸ χωρίον, καὶ τοὺς ὄρνιθας διέκρινε τοὺς παραγενομένους κατὰ τὸ αὐτό. ταύτῃ χρώμενος τῇ διαιρέσει τῶν τόπων, καὶ τὴν ἐσχάτην ὑπὸ τῶν ὀρνίθων ἀποδειχθεῖσαν ἄμπελον ἐπελθών, εὑρίσκει βότρυος ἄπιστόν τι χρῆμα, καὶ αὐτὸν φέρων ἐπὶ τὴν καλιὰν τῶν ἡρώων ὁρᾶται πρὸς τοῦ πατρός. θαυμάσαντι δὲ τὸ μέγεθος τῆς σταφυλῆς, καὶ πόθεν

εἰλήφει πυνθανομένῳ, διηγεῖται πάντα ἐξ ἀρχῆς. ὁ δὲ ὑπολαβὼν, ὅπερ ἦν, ἐμφύτους εἶναί τινας ἀρχὰς μαντικῆς ἐν τῷ παιδὶ, κομίσας αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν, γραμμάτων διδασκάλοις συνίστησιν. ἐπειδὴ δὲ τῆς κοινῆς παιδείας ἀποχρώντως μετέλαβε, Τυῤῥηνῶν αὐτὸν παραδίδωσι τῷ λογιωτάτῳ, τὴν οἰωνοσκοπικὴν τέχνην διδαχθησόμενον. ἔχων δὲ τὴν ἔμφυτον ὁ Νέβιος μαντικὴν, καὶ τὴν ἐπίκτητον παρὰ Τυῤῥηνῶν λαβὼν, μακρῷ δή που τοὺς ἄλλους οἰωνοσκόπους ἅπαντας, ὡς ἔφην, ὑπερεβάλλετο. εἰς ἁπάσας δὲ τὰς δημοσίας ἐπισκέψεις οἱ τῆς πόλεως οἰωνομάντεις οὐκ ὄντα ἐκ τοῦ συστήματος παρεκάλουν αὐτὸν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν μαντευμάτων. καὶ οὐθὲν ὅ, τι μὴ δόξειεν ἐκείνῳ, προὔλεγον.

LXXI. Οὗτος ὁ Νέβιος βουλομένῳ ποτὲ τῷ Ταρκυνίῳ τρεῖς φυλὰς ἑτέρας ἀποδεῖξαι νέας ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ πρότερον κατειλεγμένων ἱππέων, καὶ ποιῆσαι τὰς ἐπιθέτους φυλὰς ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ἰδίων ἑταίρων ἐπωνύμους, μόνος ἀντεῖπε κατὰ τὸ καρτερὸν, οὐκ ἐῶν κινεῖν τῶν ὑπὸ Ῥωμύλου κατασταθέντων οὐδέν. ἀχθόμενος δ' ἐπὶ τῇ κωλύσει, καὶ δι' ὀργῆς ἔχων τὸν Νέβιον ὁ βασιλεὺς, καταβαλεῖν αὐτοῦ τὴν ἐπιστήμην εἰς τὸ μηδὲν ἐπεχείρησεν, ὡς ἀλαζονευομένου καὶ μηθὲν ἀληθὲς λέγοντος. ταῦτα διανοηθεὶς ἐκάλει τὸν Νέβιον ἐπὶ τὸ βῆμα, πολλοῦ παρόντος ὄχλου κατὰ τὴν ἀγοράν. προδιαλεχθεὶς δὲ τοῖς περὶ αὐτὸν δι' οὗ τρόπου ψευδόμαντιν ἀποδείξειν τὸν οἰωνοσκόπον ὑπελάμβανεν, ἐπειδὴ παρεγένετο, φιλανθρώποις αὐτὸν ἀσπασμοῖς ἀναλαβὼν,

„Νῦν, ἔφη, καιρὸς ἐπιδεῖξασθαί σε τὴν ἀκρίβειαν „τῆς μαντικῆς ἐπιστήμης, ὦ Νέβιε. πρᾶξει γὰρ ἐπι- „χειρεῖν μεγάλῃ διανοούμενος, εἰ τὸ δυνατὸν αὐτῇ „πρόσεστι μαθεῖν βούλομαι. ἀλλ' ἄπιθι καὶ δια- „μαντευσάμενος ἧκε ταχέως· ἐγὼ δ' ἐνθάδε καθή- „μενος ἀναμενῶ." ἐποίει τὰ κελευόμενα ὁ μάντις, καὶ μετ' οὐ πολὺ παρῆν αἰσίους εἰληφέναι λέγων οἰωνούς, καὶ δυνατὴν εἶναι τὴν πρᾶξιν ἀναφαίνων. γελάσας δ' ὁ Ταρκύνιος ἐπὶ τῷ λόγῳ, καὶ προενέγκας ἐκ τοῦ κόλπου ξυρὸν καὶ ἀκόνην, λέγει πρὸς αὐτὸν, „Ἑάλωκας, ὦ Νέβιε, φενακίζων ἡμᾶς, καὶ καταψευ- „δόμενος τοῦ δαιμονίου καταφανῶς, ὁπότε καὶ τὰς „ἀδυνάτους πράξεις τετόλμηκας λέγειν δυνατάς. „ἔγωγ' οὖν διεμαντευόμην, εἰ τῷ ξυρῷ τῷδε τὴν „ἀκόνην πλήξας μέσην δυνήσομαι διελεῖν." γέλωτος δ' ἐξ ἁπάντων γενομένου τῶν περὶ τὸ βῆμα, οὐδὲν ἐπιταραχθεὶς ὁ Νέβιος ὑπὸ τοῦ τωθασμοῦ τε καὶ τοῦ θορύβου, „Παῖε θαῤῥῶν, ἔφη, Ταρκύνιε, „τὴν ἀκόνην, ὡς προαιρῇ· διαιρεθήσεται γάρ, ἢ „πάσχειν ὁτιοῦν ἕτοιμος ἐγώ." θαυμάσας δὲ ὁ βασιλεὺς τὸ θράσος τοῦ μάντεως, φέρει τὸ ξυρὸν κατὰ τῆς ἀκόνης. ἡ δὲ ἀκμὴ τοῦ σιδήρου, δι' ὅλου κατελθοῦσα τοῦ λίθου, τήν τε ἀκόνην διαιρεῖ, καὶ τῆς κατεχούσης αὐτὴν χειρὸς ἐπιτέμνει τὸ μέρος. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες, ὡς τὸ θαυμαστὸν τοῦτο καὶ ἄπιστον ἔργον ἐθεάσαντο, καταπλαγέντες ἀνεβόησαν. ὁ δὲ Ταρκύνιος, αἰδεσθεὶς ἐπὶ τῇ διαπείρᾳ τῆς τέχνης, καὶ τὸ ἀπρεπὲς τῶν ὀνειδισμῶν ἐπανορθώσασθαι βουλόμενος, πρῶτον μὲν τῶν περὶ τὰς φυλὰς

ἐγχειρημάτων ἀπέστη, ἔπειτα δ' αὐτὸν τὸν Νέβιον ἀποθεραπεῦσαι διαγνοὺς, ὡς ἁπάντων ἀνθρώπων θεοφιλέστατον, ἄλλαις τε καὶ πολλαῖς φιλανθρωπίαις ὑπηγάγετο, καὶ ἵνα μνήμης αἰωνίου τυγχάνοι παρὰ τῶν ἐπιγινομένων, εἰκόνα κατασκευάσας αὐτοῦ χαλκῆν, ἀνέστησεν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς· ἣ καὶ εἰς ἐμὲ ἦν ἔτι πρὸ τοῦ βουλευτηρίου κειμένη, πλησίον τῆς ἱερᾶς συκῆς, ἐλάττων ἀνδρὸς μετρίου, τὴν περιβολὴν ἔχουσα κατὰ τῆς κεφαλῆς. ὀλίγον δὲ ἄποθεν αὐτῆς ἥτε ἀκόνη κεκρύφθαι λέγεται καὶ ὁ ξυρὸς κατὰ γῆς ὑπὸ βωμῷ τινι· καλεῖται δὲ Φρέαρ ὁ τόπος ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. καὶ τὰ μὲν περὶ τοῦ μάντεως τούτου μνημονευόμενα ταῦτά ἐστι.

*Tarquinii obitus.*

LXXII. Βασιλεὺς δὲ Ταρκύνιος ἀναπεπαυμένος ἤδη τῶν πολεμικῶν διὰ γῆρας· ἦν γὰρ ὀγδοηκονταέτης· δολοφονηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἄγκου Μαρκίου παίδων ἀποθνήσκει, ἐπιχειρησάντων μὲν ἔτι πρότερον ἐκβαλεῖν αὐτὸν ἐκ τῆς ἀρχῆς, καὶ πολλάκις τοῦτο διαπραγματευσαμένων, κατ' ἐλπίδα τοῦ περιπεσεῖν εἰς αὐτοὺς, ἐκπεσόντος ἐκείνου, τὴν δυναστείαν, ὡς δὴ πατρῴαν σφίσιν ὑπάρχουσαν, καὶ ἐκ τοῦ ῥᾴστου πρὸς τῶν πολιτῶν δοθησομένην. ἐπεὶ δὲ διήμαρτον τῆς ἐλπίδος, ἐπιβουλὴν ἄφυκτον κατ' αὐτοῦ ἐμηχανήσαντο, ἣν οὐκ εἴασεν ἀτιμώρητον γενέσθαι τὸ δαιμόνιον. διηγήσομαι δὲ καὶ τὸν τῆς ἐπιβουλῆς τρόπον. ὁ Νέβιος ἐκεῖνος, ὃν ἔφην ἐναντιωθῆναί ποτε τῷ βασιλεῖ πλείονας ἐξ ἐλασσόνων ποιῆ-

σαι τὰς φυλὰς βουλομένῳ, ὅτε μάλιστα ἤνθει παρὰ τὴν τέχνην, καὶ πλεῖστον ἠδύνατο Ῥωμαίων ἁπάντων, δεινὸς ὢν οἰωνόμαντις, εἴτε φθονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἀντιτέχνων τινος, εἴτ᾽ ἐπιβουλευθεὶς ὑπ᾽ ἐχθρῶν, εἴτε ὅ, τι δή ποτε ἄλλο παθὼν, ἀφανὴς ἄφνω γίνεται, καὶ οὔτε τὸν μόρον αὐτοῦ τις ἠδύνατο τῶν προσηκόντων συμβαλεῖν, οὔτε τὸ σῶμα ἐφευρεῖν. ἀχθομένου δὲ τοῦ δήμου καὶ δεινῶς φέροντος τὸ πάθος, ὑπονοίας τε πολλὰς καὶ κατὰ πολλῶν λαμβάνοντος, κατανοήσαντες τὴν ὁρμὴν τοῦ πλήθους οἱ τοῦ Μαρκίου παῖδες, ἐπὶ τὸν βασιλέα Ταρκύνιον τὴν διαβολὴν τοῦ ἄγους ἀνέφερον, ἄλλο μὲν οὐθὲν ἔχοντες φέρειν τῆς διαβολῆς οὔτε τεκμήριον οὔτε σημεῖον, δυσὶ δὲ τούτοις τοῖς εἰκόσι κρατυνόμενοι, πρώτῳ μὲν ὅτι πολλὰ καὶ δεινὰ περὶ τὴν πολιτείαν διεγνωκὼς παρανομεῖν, τὸν ἐναντιωσόμενον, ὥσπερ ἐπὶ τῶν προτέρων, ἐκ ποδῶν ἐβούλετο ποιήσασθαι· ἔπειτα ὅτι δεινοῦ πάθους γεγονότος οὐδεμίαν ἐποιήσατο τῶν δεδρακότων ζήτησιν, ἀλλ᾽ ἀμελείᾳ παρέδωκε τὸ πραχθέν· ὅπερ οὐκ ἂν ποιῆσαί τινα τῶν ἔξω τῆς αἰτίας ὑπαρχόντων. παρασκευασάμενοι δὲ μεγάλας ἑταιρείας περὶ αὐτοὺς πατρικίων τε καὶ δημοτικῶν, οἷς τὰς ἑαυτῶν οὐσίας κατεχορήγουν, πολλὴν ἐποιοῦντο τοῦ Ταρκυνίου κατηγορίαν, καὶ τῷ δήμῳ παρῄνουν μὴ παρορᾶν ἄνδρα μιαρὸν ἱεροῖς τε προσφέροντα τὰς χεῖρας καὶ τὴν ἐξουσίαν μιαίνοντα, καὶ ταῦτ᾽ οὐκ ἐπιχώριον, ἀλλ᾽ ἐπήλυτόν τινα ὄντα καὶ ἄπολιν. τοιαῦτα κατὰ τὴν ἀγορὰν δημηγοροῦντες ἄνδρες ἱκανοὶ καὶ λέγειν οὐκ ἀδύνατοι,

πολλοὺς μὲν ἠρέθισαν τῶν δημοτικῶν, οἳ παραγενόμενον αὐτὸν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐλαύνειν ἐπεχείρησαν, ὡς οὐ καθαρόν· οὐ μὴν καταγωνίσασθαί γε τὴν ἀλήθειαν ἴσχυσαν, οὐδὲ πεῖσαι τὸν δῆμον ἠδυνήθησαν ἐκβαλεῖν αὐτὸν ἐκ τῆς ἀρχῆς. ἐπεὶ δὲ αὐτός τε ἀπολογηθεὶς κράτιστα περὶ αὐτοῦ τὴν διαβολὴν ἀπελύσατο, καὶ ὁ κηδεστὴς αὐτοῦ Τύλλιος, ᾧ τὴν ἑτέραν δεδωκὼς ἦν θυγατέρα, μέγιστον ἐν τῷ δήμῳ δυνάμενος, εἰς ἔλεον τοὺς Ῥωμαίους ὑπηγάγετο, συκοφάνται καὶ πονηροὶ δόξαντες εἶναι, καὶ πολλὴν ὄφλοντες αἰσχύνην ἀπῆλθον ἐκ τῆς ἀγορᾶς.

LXXIII. Ταύτης δὲ τῆς πείρας ἀποτυχόντες, καὶ διαλλαγὰς τῆς ἔχθρας διὰ φίλων εὑράμενοι, μετρίως τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτῶν ἐνέγκαντος Ταρκυνίου, διὰ τὰς ἐκ τοῦ πατρὸς εὐεργεσίας, καὶ τὴν μετάνοιαν ἱκανὴν ὑπολαμβάνοντος εἶναι τῆς προπετείας διόρθωσιν, ἔμειναν μὲν ἔτη τρία ἐν τῇ προσποιήσει τῆς φιλίας· ἐπειδὴ δὲ καιρὸν ὑπέλαβον ἐπιτήδειον ἔχειν, δόλον ἐπ᾽ αὐτῷ ῥάπτουσι τοιόνδε. νεανίσκους δύο τῶν ἀπὸ τῆς συνωμοσίας τοὺς τολμηροτάτους ποιμενικαῖς ἐνδύσαντες στολαῖς, καὶ δρεπάνοις καθοπλίσαντες ὑλουργοῖς, πέμπουσιν ἐπὶ τὴν οἰκίαν τοῦ βασιλέως ἡμέρας μεσούσης, διδάξαντες ἃ χρὴ λέγειν, καὶ τὸν τρόπον τῆς ἐπιθέσεως αὐτοῖς ὑφηγησάμενοι. οὗτοι πλησίον τῶν βασιλείων γενόμενοι, κακῶς τε ἀλλήλους ἔλεγον ὡς ἀδικούμενοι, καὶ οὐδὲ τὼ χεῖρε τῶν σωμάτων ἀπείχοντο, βοῇ τε μεγάλῃ χρώμενοι τὴν παρὰ τοῦ βασιλέως βοήθειαν ἐκάλουν ἀμφότεροι, παρόντων αὐτοῖς συχνῶν

ἐκ τῆς συνωμοσίας ἀγροίκων δὲ τῷ λόγῳ, συναγανακτούντων ἀμφοτέροις καὶ συμμαρτυρούντων. ὡς δὲ εἰσκαλέσας αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς λέγειν ἐκέλευσε περὶ ὧν διεφέροντο· αἰγῶν μὲν ἕνεκα διαμφισβητεῖν ἐσκήπτοντο· κεκραγότες δὲ ἅμα καὶ παθαινόμενοι τὸν ἄγριον τρόπον, καὶ μηδὲν εἰς τὸ πρᾶγμα λέγοντες, πολὺν ἐκίνησαν ἐξ ἁπάντων γέλωτα. ὡς δ' ἐκ τοῦ καταφρονεῖσθαι καιρὸν ἔδοξαν εἰληφέναι τῆς ἐπιθέσεως τὸν ἐπιτήδειον, φέρουσι κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ βασιλέως πληγὰς τοῖς δρεπάνοις, καὶ τοῦτο πράξαντες ἔφευγον ἔξω θυρῶν. κραυγῆς δὲ γενομένης ἐπὶ τῷ πάθει, καὶ συνδραμούσης πολλῆς βοηθείας, οὐ δυνηθέντες διαφυγεῖν, συλλαμβάνονται πρὸς τῶν ἐπιδιωξάντων· καὶ μετὰ τοῦτο βασάνοις καταικισθέντες, καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐπιβουλῆς ἀναγκασθέντες εἰπεῖν, τῆς προσηκούσης τιμωρίας ἔτυχον σὺν χρόνῳ. βασιλεὺς μὲν δὴ Ταρκύνιος, οὐ μικρῶν οὐδὲ ὀλίγων Ῥωμαίοις ἀγαθῶν αἴτιος γενόμενος, ὀκτὼ καὶ τριάκοντα ἔτη τὴν ἀρχὴν κατασχὼν, οὕτω τελευτᾷ.

# DIONYSII
## HALICARNASSENSIS
# OPERA OMNIA

QUIBUS

ETIAM ACCEDUNT FRAGMENTA

AB

ANGELO MAIO

NUPER REPERTA.

---

AD

OPTIMORUM LIBRORUM FIDEM

ACCURATE EDITA.

---

EDITIO STEREOTYPA.

---

TOM. II.

---

LIPSIAE
SUMPTIBUS OTTONIS HOLTZE.
1875.

LIPSIAE
Impressorunt Metzger & Wittig

# ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ
## ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
## ΤΟΥ
## ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ
# ΡΩΜΑΙΚΗΣ
# ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
## ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

---

*Servius Tullius Romanorum REX VI.*

Βασιλεὺς μὲν δὴ Ταρκύνιος, οὐ μικρῶν, οὐδὲ ὀλίγων Ῥωμαίοις ἀγαθῶν αἴτιος γενόμενος, ὀκτὼ καὶ τριάκοντα ἔτη τὴν ἀρχὴν κατασχὼν, οὕτω τελευτᾷ, υἱούς τε δύο καταλιπὼν νηπίους, καὶ δύο θυγατέρας ἀνδράσιν ἤδη συνοικούσας. διάδοχος δὲ τῆς ἡγεμονίας ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ γίνεται Τύλλιος, ἐνιαυτῷ τετάρτῳ τῆς πεντηκοστῆς ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα στάδιον Ἐπιτελίδης Λάκων, ἄρχοντος Ἀθήνησιν Ἀρχεστρατίδου· περὶ οὗ καιρὸς ἤδη λέγειν, ἃ κατ' ἀρ-

χάς παρελίπομεν, ἐξ ὧν τε γονέων ἔφυ, καὶ τίνας ἀπεδείξατο πράξεις ἰδιώτης ὢν ἔτι, καὶ πρὶν ἐπὶ τὴν δυναστείαν παρελθεῖν. τὰ μὲν οὖν περὶ τοῦ γένους αὐτοῦ λεγόμενα, οἷς μάλιστα ἔγωγε συγκατατίθεμαι, τοιαῦτ᾽ ἐστιν. ἐν Κορνικόλῳ πόλει τοῦ Λατίνων ἔθνους ἀνήρ τις ἐκ τοῦ βασιλείου γένους, Τύλλιος ὄνομα, γυναικὶ συνῆν Ὀκρισίᾳ, καλλίστῃ τε καὶ σωφρονεστάτῃ τῶν ἐν Κορνικόλῳ γυναικῶν. αὐτὸς μὲν ὁ Τύλλιος, ὅθ᾽ ἡ πόλις ὑπὸ Ῥωμαίων κατελαμβάνετο, μαχόμενος ἀποθνήσκει· τὴν δὲ Ὀκρισίαν, ἐγκύμονα οὖσαν, ἐκ τῶν λαφύρων Ταρκύνιος βασιλεὺς ἐξαίρετον λαμβάνει, καὶ δίδωσι δωρεὰν τῇ ἑαυτοῦ γυναικί. μαθοῦσα δ᾽ ἐκείνη πάντα τὰ περὶ τὴν ἄνθρωπον, οὐ πολλοῖς χρόνοις ὕστερον ἐλευθέραν ἀφίησι, καὶ πασῶν μάλιστα γυναικῶν ἀσπαζομένη τε καὶ τιμῶσα διετέλεσεν. ἐκ ταύτης γίνεται τῆς Ὀκρισίας ἔτι δουλευούσης παιδίον, ᾧ τίθεται τραφέντι ἡ μήτηρ τὸ μὲν ἴδιόν τε καὶ συγγενικὸν ὄνομα, Τύλλιον, ἐπὶ τοῦ πατρός· τὸ δὲ κοινὸν καὶ προσηγορικὸν, Σερούϊον, ἐπὶ τῆς ἰδίας τύχης, ὅτι δουλεύουσα ἔτεκεν αὐτόν. εἴη δ᾽ ἂν ὁ Σερούϊος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον μεταβιβαζόμενος, Δούλιος.

II. Φέρεται δέ τις ἐν ταῖς ἐπιχωρίοις ἀναγραφαῖς ἕτερος ὑπὲρ τῆς γενέσεως αὐτοῦ λόγος, ἐπὶ τὸ μυθῶδες ἐξαίρων τὰ περὶ αὐτὸν, ὃν ἐν πολλαῖς Ῥωμαϊκαῖς ἱστορίαις εὕρομεν, εἰ θεοῖς τε καὶ δαίμοσι λέγεσθαι φίλος, τοιοῦτός τις· ἀπὸ τῆς ἑστίας τῶν βασιλέων, ἐφ᾽ ἧς ἄλλας τε συντελοῦσι Ῥωμαῖοι ἱερουργίας, καὶ τὰς ἀπὸ τῶν δείπνων ἀπαρχὰς ἁγι-

ζουσιν, ὑπὲρ τοῦ πυρὸς ἀνασχεῖν λέγουσιν αἰδοῖον ἀνδρός. τοῦτο θεάσασθαι τὴν Ὀκρισίαν πρώτην, φέρουσαν τοὺς εἰωθότας πελάνους ἐπὶ τὸ πῦρ, καὶ αὐτίκα πρὸς τοὺς βασιλεῖς ἐλθοῦσαν εἰπεῖν. τὸν μὲν οὖν Ταρκύνιον, ἀκούσαντά τε καὶ μετὰ ταῦτα ἰδόντα τὸ τέρας, ἐν θαύματι γενέσθαι· τὴν δὲ Τανακυλίδα, τά τε ἄλλα σοφὴν οὖσαν, καὶ δὴ καὶ τὰ μαντικὰ οὐδενὸς χεῖρον Τυῤῥηνῶν ἐπισταμένην, εἰπεῖν πρὸς αὐτὸν, ὅτι γένος ἀπὸ τῆς ἑστίας τῆς βασιλείου πέπρωται γενέσθαι κρεῖσσον, ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, ἐκ τῆς μιχθείσης τῷ φάσματι γυναικός τὰ δὲ αὐτὰ καὶ τῶν ἄλλων τερατοσκόπων ἀποφηναμένων, δόξαι τῷ βασιλεῖ, ᾗ πρῶτον ἐφάνη τὸ τέρας, εἰς ὁμιλίαν αὐτῷ συνελθεῖν· καὶ μετὰ τοῦτο τὴν γυναῖκα κοσμησαμένην, οἷς ἔθος ἐστὶ κοσμεῖσθαι τὰς γαμουμένας, κατακλεισθῆναι μόνην εἰς τὸν οἶκον, ἐν ᾧ τὸ τέρας ὤφθη· μιχθέντος δέ τινος αὐτῇ θεῶν ἢ δαιμόνων, καὶ μετὰ τὴν μίξιν ἀφανισθέντος, εἴτε Ἡφαίστου, καθάπερ οἴονται, εἴτε τοῦ κατ' οἰκίαν ἥρωος, ἐγκύμονα γενέσθαι, καὶ τεκεῖν τὸν Τύλλιον ἐν τοῖς καθήκουσι χρόνοις. τοῦτο τὸ μύθευμα, οὐ πάνυ πιστὸν εἶναι δοκοῦν, ἑτέρα τις ἐπιφάνεια γενομένη περὶ τὸν ἄνδρα θαυμαστὴ καὶ παράδοξος ἧττον ἀπιστεῖσθαι ποιεῖ. καθημένου γάρ ποτε αὐτοῦ μεσούσης μάλιστα ἡμέρας ἐν τῇ παστάδι τῶν βασιλέων, καὶ κατενεχθέντος ἐφ' ὕπνον, πῦρ ἀπέλαμψεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ· ἥ τε μήτηρ αὐτοῦ καὶ ἡ τοῦ βασιλέως γυνὴ πορευόμεναι διὰ τῆς παστάδος ἐθεάσαντο, καὶ πάντες, ὅσοι

σὺν ταῖς γυναιξὶν ἐτύγχανον τότε παρόντες· καὶ μέχρι τότε διέμενεν ἡ φλὸξ ὅλην αὐτοῦ καταλάμπουσα τὴν κεφαλὴν, ἕως ἡ μήτηρ προσδραμοῦσα διανέστησεν αὐτὸν, καὶ ἡ φλὸξ ἅμα τῷ ὕπνῳ διασκεδασθεῖσα ἠφανίσθη. τὰ μὲν δὴ περὶ τοῦ γένους αὐτοῦ λεγόμενα τοιαῦτά ἐστιν.

III. Ἃ δὲ πρὸ τοῦ βασιλεῦσαι διεπράξατο λόγου ἄξια, ἐξ ὧν Ταρκύνιός τε αὐτὸν ἠγάσθη, καὶ ὁ Ῥωμαίων δῆμος τῆς μετὰ βασιλέα ἠξίου τιμῆς, τοιάδε. ἀντίπαις μὲν οὖν ἔτι τῇ πρώτῃ στρατείᾳ, ἣν ἐπὶ Τυῤῥηνοὺς ὁ Ταρκύνιος ἐστράτευσεν, ἐν τοῖς ἱππεῦσι τεταγμένος, οὕτως ἔδοξεν ἀγωνίσασθαι καλῶς, ὥστε περιβόητος εὐθὺς γενέσθαι, καὶ τὰ ἀριστεῖα πρῶτος ἁπάντων λαβεῖν· ἔπειθ' ἑτέρας γενομένης ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἔθνος στρατείας καὶ μάχης καρτερᾶς περὶ πόλιν Ἤρητον, ἀνδρειότατος ἁπάντων φανεὶς, στεφάνοις αὖθις ἀριστείας ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐκοσμεῖτο. ἔτη δὲ γεγονὼς εἴκοσι μάλιστα, τῆς συμμαχικῆς στρατηγὸς ἀπεδείχθη δυνάμεως, ἣν Λατῖνοι ἔπεμψαν, καὶ συγκατεκτήσατο βασιλεῖ Ταρκυνίῳ τὴν τῶν Τυῤῥηνῶν ἀρχήν· ἔν τε τῷ πρὸς Σαβίνους πολέμῳ τῷ πρώτῳ συστάντι, τῶν ἱππέων ἀποδειχθεὶς ἡγεμὼν, ἐτρέψατο τοὺς τῶν πολεμίων ἱππεῖς, καὶ μέχρι πόλεως Ἀντέμνης ἐλάσας, τὰ ἀριστεῖα καὶ ἐκ ταύτης τῆς μάχης ἔλαβεν· ἑτέρας τε πολλὰς πρὸς τὸ αὐτὸ ἔθνος ἀγωνισάμενος μάχας, τοτὲ μὲν ἱππέων ἡγούμενος, τοτὲ δὲ πεζῶν, ἐν ἁπάσαις ἐφάνη ψυχὴν ἄριστος, καὶ πρῶτος ἐστεφανοῦτο τῶν ἄλλων. καὶ ἐπειδὴ παρέστη Ῥωμαίοις εἰς ὑπόταξιν

τε καὶ παράδοσιν τῶν πόλεων τὸ ἔθνος, αἰτιώτατος εἶναι δόξας Ταρκυνίῳ καὶ ταύτης τῆς δυναστείας, τοῖς ἐπινικίοις στεφάνοις ἀνεδεῖτο ὑπ' αὐτοῦ. ἦν δὲ καὶ φρονῆσαι τὰ πολιτικὰ συνετώτατος, καὶ λόγῳ τὰ βουλευθέντα ἐξενεγκεῖν οὐδενὸς χείρων, ἁπάσαις τε ἁρμόσαι ταῖς τύχαις καὶ παντὶ συνεξομοιωθῆναι τρόπῳ δυνατώτατος. καὶ διὰ ταῦτα Ῥωμαῖοι μὲν αὐτὸν ἐκ τοῦ δήμου μεταγαγεῖν ἠξίωσαν εἰς τοὺς πατρικίους, ψήφους ἐπενέγκαντες, ὥσπερ Ταρκύνιόν τε πρότερον, καὶ ἔτι πρὸ τούτου Νομᾶν Πομπίλιον. ὁ δὲ βασιλεὺς κηδεστὴν ἐποιήσατο, τὴν ἑτέραν τῶν θυγατέρων ἐγγυήσας· καὶ πάνθ' ὅσα διὰ νόσους ἢ γῆρας ἀδύνατος ἦν ἐπιτελεῖν δι' ἑαυτοῦ, τούτῳ πράττειν ἐπέσκηπτεν· οὐ μόνον τὸν ἴδιον οἶκον ἐπιτρέπων, ἀλλὰ καὶ τὰ κοινὰ τῆς πόλεως διοικεῖν ἀξιῶν. ἐφ' οἷς ἅπασιν ἐξητάσθη πιστὸς καὶ δίκαιος, καὶ οὐδὲν ᾤοντο διαφέρειν οἱ δημόται Ταρκύνιον ἐπιμελεῖσθαι τῶν κοινῶν, ἢ Τύλλιον· οὕτως ἐξεθεραπεύθησαν ὑπ' αὐτοῦ ταῖς εὐεργεσίαις.

IV. Φύσεώς τε δὴ μετειληφὼς ἀποχρώντως πρὸς ἡγεμονίαν κατεσκευασμένης οὗτος ὁ ἀνὴρ, καὶ τὰς παρὰ τῆς τύχης ἐσχηκὼς πολλὰς καὶ μεγάλας ἀφορμὰς, ἐπειδὴ τελευτῆσαι συνέβη Ταρκύνιον, ἐπιβουλευθέντα ὑπὸ τῶν Ἄγκου Μαρκίου παίδων, ἀνασώσασθαι τὴν τοῦ πατρὸς ἀρχὴν βουλομένων, ὡς ἐν τῷ πρὸ τούτου δεδήλωκα λόγῳ, δόξας ὑπὸ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἐπὶ τὴν βασίλειον καλεῖσθαι ἀρχὴν, δραστήριος ὢν ἀνὴρ, οὐκ ἀφῆκεν ἐκ τῶν χειρῶν τὸν καιρόν. ἡ δὲ συγκατασκευάσασα τὴν ἡγεμονίαν αὐ-

τῷ, καὶ πάντων αἰτία γενομένη τῶν ἀγαθῶν, ἡ τοῦ τετελευτηκότος βασιλέως ἦν γυνὴ, γαμβρῷ τι συλλαμβάνουσα ἰδίῳ, καὶ ἐκ πολλῶν συνεγνωκυῖα θεσφάτων, ὅτι βασιλεῦσαι Ῥωμαίων τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον εἵμαρτο. ἔτυχε δὲ αὐτῇ νεανίας μὲν ὑιὸς οὐ πρὸ πολλοῦ τετελευτηκὼς χρόνου, παιδία δὲ ἐξ ἐκείνου δύο νήπια καταλειπόμενα. ἐνθυμουμένη δὲ τὴν περὶ τὸν οἶκον ἐρημίαν, καὶ περιδεὴς οὖσα μὴ καταςχόντες οἱ Μάρκιοι τὴν ἀρχὴν αἵρωνται τὰ παιδία, καὶ πᾶσαν τὴν βασιλικὴν συγγένειαν ἀφανίσωσι, πρῶτον μὲν τὰς τῶν βασιλείων θύρας ἔκλεισε, καὶ φύλακας ἐπ᾿ αὐτὰς ἐπέστησε, διακελευσαμένη μηδένα παριέναι μήτε ἔσω μήτε ἔξω· ἔπειτ᾿ ἐκ τοῦ δωματίου πάντας ἐξελθεῖν κελεύσασα τοὺς ἄλλους, ἐν ᾧ τὸν Ταρκύνιον ἡμιθνῆτα ἔθεσαν, τὴν δὲ Ὀκρισίαν, καὶ τὸν Τύλλιον, καὶ τὴν θυγατέρα τὴν συνοικοῦσαν τῷ Τυλλίῳ, κατασχοῦσα, καὶ τὰ παιδία ὑπὸ τῶν τροφῶν ἐνεχθῆναι κελεύσασα, λέγει πρὸς αὐτούς· „Ταρκύνιος μὲν ἡμῖν, ὦ Τύλλιε, ὁ βασιλεὺς, παρ᾿ „ᾧ τροφῆς καὶ παιδείας ἔτυχες, ἁπάντων μάλιστα „φίλων σε καὶ συγγενῶν τιμήσας, ἀνόσια παθὼν ἐκ„πεπλήρωκε τὴν ἑαυτοῦ μοῖραν, οὔτε περὶ τῶν ἰδίων „πραγμάτων διαθέμενος οὐδὲν, οὔτε περὶ τῶν κοι„νῶν καὶ πολιτικῶν ἐπισκήψας, ἀλλ᾿ οὐδὲ ἀσπάσα„σθαί τινα ἡμῶν, οὐδὲ προσαγορεῦσαι τοὺς ἐσχάτους „ἀσπασμοὺς δυνηθείς. ἔρημα δὲ καὶ ὀρφανὰ τὰ δύ„στηνα ταυτὶ παιδία καταλείπεται, κίνδυνον οὐ τὸν „ἐλάχιστον ὑπὲρ τῆς ψυχῆς τρέχοντα· εἰ γὰρ ἐπὶ „Μαρκίοις τοῖς ἀνελοῦσι τὸν πάππον αὐτῶν, τὰ

,,τῆς πόλεως ἔσται πράγματα, τὸν οἴκτιστον ἀπο-
,,λοῦνται τρόπον ὑπ᾽ αὐτῶν· ἔσται τε οὐδ᾽ ὑμῖν
,,ἀσφαλὴς ὁ βίος, οἷς ἐνεγγύησεν ὁ Ταρκύνιος τὰς
,,ἑαυτοῦ θυγατέρας, ἐκείνους ὑπεριδὼν, ἐὰν οἱ φο-
,,νεύσαντες αὐτὸν τὴν ἀρχὴν κατάσχωσιν, οὐδὲ τοῖς
,,ἄλλοις αὐτοῦ φίλοις καὶ συγγενέσιν, οὐδ᾽ ἡμῖν ταῖς
,,ἀθλίαις γυναιξίν· ἀλλὰ πάντας ἡμᾶς φανερῶς τε
,,καὶ κρύφα πειράσονται διολέσαι. ταῦτα οὖν ἐν-
,,θυμουμένους ἡμᾶς δεῖ μὴ περιορᾷν τοὺς ἐκεῖνον
,,ἀποκτείναντας ἄνδρας ἀνοσίους, καὶ πᾶσιν ἡμῖν
,,ἐχθροὺς, τοσαύτην ἀρχὴν κτησομένους, ἀλλ᾽ ἐναν-
,,τιοῦσθαι καὶ κωλύειν, νῦν μὲν ἀπάτῃ καὶ δόλῳ
,,χρησαμένους· τούτων γὰρ ἐν τῷ παρόντι δεῖ·
,,ὅταν δὲ τὰ πρῶτα ἡμῖν χωρήσῃ κατὰ νοῦν, τότε
,,καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ πάσῃ δυνάμει καὶ μεθ᾽ ὅπλων
,,αὐτοῖς ὁμόσε χωροῦντας, ἐὰν ἄρα καὶ τούτων δε-
,,ήσῃ. ἀλλ᾽ οὐ δεήσει, βουληθέντων ἡμῶν πράττειν
,,νῦν ἃ δεῖ. τίνα δὲ ταῦτ᾽ ἐστί; πρῶτον μὲν κρυ-
,,πτώμεθα τὸν τοῦ βασιλέως θάνατον, καὶ πρὸς
,,ἅπαντας ἐξενεχθῆναι παρασκευάσωμεν ὅτι πληγὴν
,,οὐδεμίαν ἔχει καίριον· οἵ τε ἰατροὶ λεγέτωσαν ἐν
,,ὀλίγαις ἡμέραις αὐτὸν ἀποδείξειν ὑγιῆ· ἔπειτ᾽ ἐγὼ
,,προελθοῦσα εἰς τοὐμφανὲς ἐρῶ πρὸς τὸν ὄχλον,
,,ὡς δὴ Ταρκυνίου μοι ταῦτα εἰπεῖν ἐπισκήψαντος,
,,ὅτι πάντων ἐπιδείκνυσιν ἐπιμελητὴν καὶ φύλακα
,,τῶν ἰδίων καὶ τῶν κοινῶν, ἕως ἂν αὐτὸς ὑγιὴς ἐκ
,,τῶν τραυμάτων γένηται, τὸν ἕτερον τῶν ἑαυτοῦ
,,υἱῶν, τὸ σὸν εἰποῦσα ὄνομα, ὦ Τύλλιε· ἔσται δὲ
,,οὐκ ἄκουσι Ῥωμαίοις, ἀλλὰ βουλομένοις ὑπὸ σοῦ τὴν

„πόλιν ἐπιτροπεύεσθαι, ὑφ' οὗ πολλάκις ἤδη καὶ „πρότερον ἐπετροπεύθη. ὅταν δὲ τὸν παρόντα κίν„δυνον διασκεδάσωμεν, οὐδὲν γὰρ ἔτι τῶν ἐχθρῶν „ἔσται ἰσχυρὸν, ζῆν τοῦ βασιλέως ἀγγελλομένου· „παραλαβὼν σὺ τάς τε ῥάβδους καὶ τὴν τῶν ὅπλων „ἐξουσίαν, κάλει τοὺς βουλεύσαντας ἀποκτεῖναι „Ταρκύνιον ἐπὶ τὸν δῆμον, ἀπὸ τῶν Μαρκίου παί„δων ἀρξάμενος, καὶ πρόθες αὐτοῖς δίκας· τιμωρη„σάμενος δὲ τούτους ἅπαντας, ἐὰν μὲν ὑπομείνωσι „τὰς κρίσεις, θανάτοις· ἐὰν δὲ ἐρήμους ἀφῶσιν, „ὃ μᾶλλον αὐτοὺς οἶμαι ποιήσειν, ἀειφυγίᾳ καὶ δη„μεύσει τῶν ὑπαρχόντων, καθίστασο ἤδη τὰ περὶ „τὴν ἀρχὴν, ὁμιλίαις τε φιλανθρώποις ἀναλαμβά„νων τὸ πλῆθος, καὶ τοῦ μηδὲν ἀδίκημα γενέσθαι „πολλὴν ἔχων φροντίδα, καὶ τοὺς ἀπόρους τῶν πο„λιτῶν εὐεργεσίαις τισὶ καὶ δωρεαῖς ἐπαγόμενος· „ἔπειθ' ὅταν καιρὸς ἡμῖν εἶναι δοκῇ, τότε λέγωμεν „ἀποτεθνηκέναι Ταρκύνιον, καὶ ταφὰς αὐτῷ ποι„ῶμεν ἀπὸ τοῦ φανεροῦ. δίκαιος δ' εἶ, Τύλλιε, τρα„φείς τε ὑφ' ἡμῶν καὶ παιδευθεὶς, καὶ πάντων μετε„σχηκὼς ἀγαθῶν, ὅσων παρὰ μητρός τε καὶ πα„τρὸς υἱοὶ μεταλαμβάνουσι, καὶ θυγατρὶ συνοικῶν „ἡμετέρᾳ, ἐὰν δὴ καὶ βασιλεὺς ἔτι γένῃ Ῥωμαίων, „ἐμοῦ γε ἕνεκα τῆς εἰς τοῦτό σοι συναγωνισαμένης, „πατρὸς εὔνοιαν τοῖς παιδίοις τοῖσδε παρασχέσθαι· „ὅταν δὲ εἰς ἄνδρας ἔλθωσι καὶ τὰ κοινὰ πράττειν „ἱκανοὶ γένωνται, τὸν πρεσβύτερον αὐτῶν ἀποδεῖ„ξαι Ῥωμαίων ἡγεμόνα."

V. Ταῦτ' εἰποῦσα καὶ τῶν παιδίων ἑκάτερον

εἰς τὰς ἀγκάλας ἐμβαλοῦσα τοῦ τε γαμβροῦ καὶ τῆς θυγατρὸς, καὶ πολὺν ἐξ ἀμφοτέρων κινήσασα οἶκτον, ἐπειδὴ καιρὸς ἦν, ἐξῆλθε τοῦ δωματίου, καὶ παρήγγειλε τοῖς ἔνδον εὐτρεπῆ τὰ πρὸς τὴν θεραπείαν ἐπιτήδεια ποιεῖν, καὶ τοὺς ἰατροὺς συγκαλεῖν. διαλιποῦσα δὲ τὴν μεταξὺ νύκτα, τῆς κατόπιν ἡμέρας πολλοῦ πρὸς τὰ βασίλεια συνδραμόντος ὄχλου, προῆλθεν εἰς τοὐμφανὲς ταῖς θυρίσιν ἐπιστᾶσα ταῖς φερούσαις εἰς τὸν πρὸ τῶν θυρῶν στενωπὸν, καὶ πρῶτον μὲν ἐδήλωσε τοῖς παροῦσι τοὺς βουλεύσαντας ἐπὶ τῷ βασιλεῖ τὸν φόνον, καὶ τοὺς ἐπὶ τοὖργον ἀποσταλέντας ὑπ' αὐτῶν δεδεμένους παρήγαγεν· ἔπειθ' ὡς εἶδε πολλοὺς ὀλοφυρομένους τε τὸ πάθος, καὶ τοῖς δεδρακόσιν ἀπεχθανομένους, τελευτῶσα εἶπεν οὐδὲν αὐτοῖς ἐκ τῶν ἀνοσίων ἐπιβουλευμάτων γεγονέναι, οὐ δυνηθεῖσιν ἀποκτεῖναι Ταρκύνιον. ἀγαπητῶς δὲ ἁπάντων τὸν λόγον δεξαμένων, τότε τὸν Τύλλιον αὐτοῖς συνίστησιν, ὡς ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐπίτροπον ἁπάντων τε τῶν κοινῶν καὶ τῶν ἰδίων ἀποδεικνύμενον, ἕως ἂν αὐτὸς ῥαΐσῃ. ὁ μὲν οὖν δῆμος ἀπῄει περιχαρὴς γενόμενος εἰ μηδὲν πέπονθε κακὸν ὁ βασιλεὺς, καὶ μέχρι πολλοῦ τὴν δόξαν ἔχων ταύτην διετέλει. ὁ δὲ Τύλλιος ἰσχυρὰν χεῖρα περὶ αὑτὸν ἔχων, καὶ τοὺς ῥαβδούχους ἐπαγόμενος τοὺς βασιλικοὺς, προῆλθεν εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ τοὺς Μαρκίους ἐκήρυττεν ἥκειν υφέξοντας δίκην· ὡς δ' οὐχ ὑπήκουον, ἐπικηρύξας αὐτοῖς ἀϊδίους φυγὰς, καὶ τὰς οὐσίας ἀναλαβὼν εἰς τὸ δημόσιον, ἀσφαλῶς ἤδη κατέσχε τὴν Ταρκυνίου ἀρχήν.

*Tarquinius an filios superstites reliquerit?* |

VI. Βούλομαι δ', ἐπιστήσας τὸν ἑξῆς λόγον ἀποδοῦναι τὰς αἰτίας, δι' ἃς οὔτε Φαβίῳ συγκατεθέμην, οὔτε τοῖς ἄλλοις ἱστορικοῖς, ὅσοι γράφουσιν υἱοὺς εἶναι τοὺς καταλειφθέντας παῖδας ὑπὸ Ταρκυνίου, ἵνα μή τινες τῶν ἐκείναις ἐντυχόντων ταῖς ἱστορίαις σχεδιάζειν με ὑπολάβωσιν, οὐχ υἱούς, ἀλλ' υἱωνοὺς αὐτοῦ γράφοντα τοὺς παῖδας. παντάπασι γὰρ ἀπερισκέπτως καὶ ῥαθύμως οἱ συγγραφεῖς περὶ αὐτῶν ταύτην ἐξενηνόχασι τὴν ἱστορίαν, οὐδὲν ἐξητακότες τῶν ἀναιρούντων αὐτὴν ἀδυνάτων τε καὶ ἀτόπων· ὧν ἕκαστον ἐγὼ πειράσομαι ποιεῖν φανερὸν δι' ὀλίγων. Ταρκύνιος ἐκ Τυῤῥηνίας μετανίσταται τὸν οἶκον μετασκευασάμενος ὅλον, ἐν τῇ κρατίστῃ τοῦ φρονεῖν ὑπάρχων ἡλικίᾳ. πολιτεύεσθαι γὰρ ἤδη καὶ ἄρχειν καὶ τὰ κοινὰ πράττειν ἀξιῶν παραδίδοται, καὶ τὴν ἄπαρσιν ἐκεῖθεν πεποιημένος, διὰ τὸ μηδεμιᾶς ἐν τῇ πόλει τιμῆς μεταλαμβάνειν. ἕτερος μὲν οὖν ἄν τις αὐτὸν ὑπέθετο καὶ τριακοστὸν ἔχοντα τοὐλάχιστον ἔτος, ὅτε ἀπῆρεν ἐκ Τυῤῥηνίας· ἀπὸ ταύτης γὰρ οἱ νόμοι καλοῦσι τῆς ἡλικίας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τοὺς ἄρχειν τε καὶ πράττειν βουλομένους τὰ κοινά· ἐγὼ δ' ἔτι νεώτερον αὐτὸν ὑποτίθεμαι πέντε ὅλοις ἔτεσι, καὶ ποιῶ κατὰ πέμπτον καὶ εἰκοστὸν ἔτος ἀπανιστάμενον. καὶ μὴν ὅτι γυναῖκα Τυῤῥηνίδα ἐπηγάγετο, ἣν ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς ἔγημεν, ἅπαντες ὁμολογοῦσιν οἱ τὰς Ῥωμαϊκὰς συγγράψαντες ἱστορίας. παραγίνεται δ' εἰς Ῥώμην

Ἄγκου Μαρκίου βασιλεύοντος, ὡς μὲν Γέλλιος ἱστορεῖ, κατὰ τὸν πρῶτον ἐνιαυτὸν τῆς βασιλείας· ὡς δὲ Λικίννιος γράφει, κατὰ τὸν ὄγδοον. ἔστω δὲ κατὰ τοῦτον ἐληλυθὼς τὸν ἐνιαυτὸν, καθ᾽ ὃν γράφει Λικίννιος, καὶ μὴ πρότερον. ἐν ὑστέρῳ μὲν γὰρ οὐκ ἂν εἴη χρόνῳ παραγεγονὼς, εἴγε δὴ κατὰ τὸν ἔννατον ἐνιαυτὸν τῆς Ἄγκου δυναστείας ἱππέων ἡγούμενος ἐπὶ τὸν πρὸς Λατίνους πόλεμον ὑπὸ τοῦ βασιλέως πέμπεται, ὡς ἀμφότεροι λέγουσιν οἱ συγγραφεῖς. εἰ δὴ παρεγένετο μὲν εἰς Ῥώμην οὐ πλείω τῶν πέντε καὶ εἴκοσι γεγονὼς ἐτῶν, Ἄγκῳ δὲ βασιλεῖ κατὰ τὸν ὄγδοον τῆς ἀρχῆς ἐνιαυτὸν φίλος γενόμενος, ἑπτακαίδεκα διέτριψεν ἔτη παρ᾽ αὐτῷ τὰ λοιπὰ; (τέτταρα γὰρ ἐπὶ τοῖς εἴκοσιν ἐβασίλευσεν Ἄγκος,) ἔτη δὲ ὀκτὼ καὶ τριάκοντα τὴν βασιλείαν κατέσχεν, ὡς ἅπαντες ὁμολογοῦσιν· ὀγδοηκονταέτης ἂν εἴη ὅτ᾽ ἐτελεύτα. ἐκ τοῦ συλλογισμοῦ γὰρ τῶν ἐτῶν τοῦτο συνάγεται τὸ πλῆθος. ἡ γυνὴ δ᾽ εἰ πέντε ἔτεσιν ἦν αὐτῷ νεωτέρα, καθάπερ εἰκός· ἑβδομηκοστὸν ἂν δήπου καὶ πέμπτον εἶχεν ἔτος, ὅτε ἀπέθνησκε Ταρκύνιος· εἰ δὲ δὴ τὸν νεώτερον τῶν υἱῶν ἔσχατον ἐκύησεν ἔτος ἔχουσα πεντηκοστόν· προσωτέρω γὰρ οὐκ ἔτι κυΐσκεται τούτου τοῦ χρόνου γυνὴ, ἀλλ᾽ ἔστιν οὗτος αὐταῖς τῶν ὠδίνων ὅρος, ὡς οἱ ταῦτ᾽ ἐξητακότες γράφουσιν· οὗτος μὲν [οὖν] οὐκ ἂν ἐλάττων γεγονὼς ἦν ἐτῶν πέντε καὶ εἴκοσι κατὰ τὸν τοῦ πατρὸς θάνατον· ὁ δὲ Λεύκιος ὁ πρεσβύτερος οὐ μείων ἑπτὰ καὶ εἴκοσιν ἐτῶν· οὐκ ἄρα νηπίους κατέλιπεν υἱοὺς ὁ Ταρκύνιος ἐκ ταύτης γεγονότας τῆς γυ-

ναικός. ἀλλὰ μὴν εἴ γε ἀνδρῶν ἡλικίαν εἶχον οἱ παῖδες, ὅταν ὁ πατὴρ αὐτῶν ἀπέθνησκεν, οὔτ' ἂν ἡ μήτηρ αὐτῶν οὕτως ἦν ἀθλία καὶ θεοβλαβής, ὥστ' ἀφαιρεῖσθαι μὲν τῶν ἑαυτῆς τέκνων, ἣν κατέλιπεν ὁ πατὴρ αὐτοῖς, ἀρχὴν, τῷ δὲ ἀλλοτρίῳ καὶ ἐκ δούλης γεγονότι χαρίζεσθαι· οὔτ' ἂν αὐτοὶ τῆς πατρῴας ἀρχῆς ἀποστερούμενοι φαύλως καὶ ῥαθύμως τὸ ἀδίκημα ἔφερον, καὶ ταῦτα ἐν τῇ κρατίστῃ τοῦ λέγειν τε καὶ πράττειν ὄντες ἀκμῇ· οὔτε γὰρ εὐγενείᾳ προεῖχεν αὐτῶν ὁ Τύλλιος, οὔτε ἡλικίας ἀξιώματι παρὰ πολὺ διήλλαττεν, ἀλλὰ τρισὶ μόνον ἔτεσι θατέρου πρεσβύτερος ἦν· ὥστε οὐκ ἄν γε παρεχώρησαν αὐτῷ τῆς βασιλείας ἑκόντες.

VII. Ἔχει δὲ καὶ ἄλλας τινὰς τὸ πρᾶγμα ἀτοπίας, ἃς ἅπαντες ἠγνόησαν οἱ τὰ Ῥωμαϊκὰ συνταξάμενοι, πλὴν ἑνός, οὗ μετὰ μικρὸν ἐρῶ τοὔνομα. ὡμολόγηται γὰρ ὅτι μετὰ τὴν Ταρκυνίου τελευτὴν παραλαβὼν τὴν βασιλείαν Τύλλιος ἐπ' ἔτη τετταράκοντα καὶ τέτταρα κατέσχεν. ὥστε εἰ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἑπτακαιεικοσαέτης ἦν, ὅτε ἀπεστερεῖτο τῆς ἀρχῆς ὁ πρεσβύτερος τῶν Ταρκυνίων, ὑπὲρ ἑβδομήκοντα ἔτη γεγονὼς ἂν ἦν ὅτε τὸν Τύλλιον ἀπέκτεινεν. ἐν κρατίστῃ δέ γε αὐτὸν ἡλικίᾳ τότε ὄντα παραδεδώκασιν οἱ συγγραφεῖς, καί φασιν ὅτι Τύλλιον αὐτὸς ἀράμενος ἐκ τοῦ βουλευτηρίου, καὶ φέρων ἔξω, κατὰ τῶν κρηπίδων ἐξέχεεν· ἥ τε ἐκ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ἔκπτωσις γίνεται πέμπτῳ καὶ εἰκοστῷ μετὰ ταῦτα ἔτει. καὶ τούτῳ τῷ ἔτει στρατευόμενος ἐν τῷ πρὸς Ἀρδεάτας εἰσάγεται πολέμῳ, καὶ πάντα τὰ ἔργα δι' ἑαυτοῦ

τελῶν. οὐκ ἔχει δὲ λόγον ἐν πολέμοις ἐξετάζεσθαι σῶμα ἀνδρὸς ἓξ καὶ ἐννενήκοντα βεβιωκότος ἔτη. ἐκπεσών τε τῆς ἀρχῆς ἔτι πολεμεῖ Ῥωμαίοις, οὐκ ἔλαττον τεττάρων καὶ δέκα ἐτῶν, αὐτὸς ἐν τοῖς πράγμασιν ἐξεταζόμενος, ὥς φασιν· ὃ παρὰ τὰς κοινὰς τῶν ἁπάντων ἐστὶ δόξας, καὶ ὁ τοῦ βίου χρόνος αὐτῷ πλείων ἀναφαίνεται τῶν ἑκατὸν καὶ δέκα γεγονὼς ἐτῶν· τοῦτο δὲ τὸ μῆκος τῶν βίων οὐ φέρουσιν οἱ καθ᾽ ἡμᾶς τόποι. ταῦτα δὴ τὰ ἄτοπα συνιδόντες τῶν Ῥωμαϊκῶν συγγραφέων τινὲς, ἑτέραις αὐτὰ λύειν ἐπειράθησαν ἀτοπίαις, οὐ Τανακυλίδα ποιοῦντες μητέρα τῶν παιδίων, ἀλλὰ Γεγανίαν τινὰ, περὶ ἧς οὐδεμίαν παρειλήφαμεν ἱστορίαν· ἄωρος δὴ γίνεται πάλιν ὁ γάμος τοῦ Ταρκυνίου μικρὸν ἀπολείποντος ἐτῶν ὀγδοήκοντα· καὶ ἡ τῶν τέκνων γένεσις τοῖς ταύτην ἔχουσι τὴν ἡλικίαν ἄπιστος. οὐδὲ γὰρ ἄπαις ἦν, ὥστε ἐκ παντὸς ἐπιθυμῆσαι τέκνων· ἀλλὰ θυγατέρες ἦσαν αὐτῷ δύο, καὶ αὗταί γε ἤδη γεγαμημέναι. τούτων δὴ τῶν ἀδυνάτων τε καὶ ἀτόπων ἕκαστα ἐπιλογιζόμενος, οὐχ υἱοὺς εἶναι Ταρκυνίου γράφω τοὺς παῖδας, ἀλλ᾽ υἱωνοὺς, Λευκίῳ Πίσωνι τῷ Φρυγὶ συγκατατιθέμενος. ἐκεῖνος γὰρ ἐν ταῖς ἐνιαυσίοις πραγματείαις τοῦθ᾽ ἱστόρηκε μόνος· εἰ μή γε ἄρα γόνῳ μὲν ἦσαν υἱωνοὶ τοῦ βασιλέως οἱ παῖδες, ποιήσει δὲ υἱοί. καὶ τοῦτ᾽ ἦν αἴτιον τῆς ἀπάτης τοῖς ἄλλοις ἅπασι τοῖς συγγράψασι τὰς Ῥωμαϊκὰς ἱστορίας. προειρημένων δὲ τούτων, καιρὸς ἐπανάγειν ἐπὶ τὴν ἀπολειπομένην διήγησιν.

*Tullius e vicario rex factus.*

VIII. Ἐπειδὴ δὲ παραλαβὼν τὴν ἐπιτροπὴν τῆς ἡγεμονίας ὁ Τύλλιος, καὶ τὴν ἑταιρείαν τῶν Μαρκίων ἐξελάσας, βεβαίως ἤδη τῆς ἀρχῆς ἐνόμιζε κρατεῖν, τόν τε βασιλέα Ταρκύνιον, ὡς ἐκ τῶν τραυμάτων τετελευτηκότα ἔναγχος, ἐκκομιδῇ τε πολυτελεῖ καὶ μνήματος ἐπισήμου κατασκευῇ, καὶ ταῖς ἄλλαις τιμαῖς ἐκόσμει, καὶ τὸν ἐξ ἐκείνου χρόνον, ὡς ἐπίτροπος ὢν τῶν ἐκ τοῦ βασιλείου γένους παίδων, τόν τε ἴδιον αὐτῶν βίον καὶ τὰ κοινὰ πράγματα τῆς πόλεως διὰ φυλακῆς τε καὶ φροντίδος ἐποιεῖτο. τοῖς δὲ πατρικίοις οὐκ ἦν τὰ γινόμενα καθ' ἡδονάς, ἀλλ' ἠγανάκτουν καὶ χαλεπῶς ἔφερον, οὐκ ἀξιοῦντες αὐτὸν ἑαυτῷ τινα μηχανήσασθαι βασιλικὴν ἐξουσίαν, μήτε βουλῆς ψηφισαμένης, μήτε τῶν ἄλλων τῶν κατὰ νόμον ἐπιτελεσθέντων. συνιόντες τε πολλάκις οἱ πλεῖστον ἐξ αὐτῶν δυνάμενοι, διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους περὶ τῆς καταλύσεως τῆς παρανόμου ἀρχῆς· καὶ ἐδόκει αὐτοῖς, ἐπειδὰν πρῶτον εἰς τὸ συνέδριον ὑπὸ τοῦ Τυλλίου συναχθῶσιν, ἀναγκάσαι τὸν ἄνδρα τὰς ῥάβδους ἀποθέσθαι καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἀρχῆς σύμβολα· ὅταν δὲ τοῦτο γένηται, τοὺς καλουμένους μεσοβασιλεῖς ἀποδεῖξαι, καὶ δι' ἐκείνων ἑλέσθαι τὸν ἄρξοντα τῆς πόλεως κατὰ νόμον. ταῦτα διανοουμένων αὐτῶν, ἐπιγνοὺς ὁ Τύλλιος, ἐπὶ τὸ δημαγωγεῖν καὶ θεραπεύειν τοὺς ἀπόρους τῶν πολιτῶν ἐτρέπετο, δι' ἐκείνων ἐλπίσας τὴν ἀρχὴν καθέξειν. καὶ συγκαλέσας τὸ πλῆθος εἰς ἐκκλησίαν, τά τε

παιδία προήγαγεν ἐπὶ τὸ βῆμα, καὶ λόγον διεξῆλθε τοιόνδε.

IX. „Πολλή με ἀνάγκη κατείληφεν, ἄνδρες „πολῖται, κήδεσθαι τῶν παιδίων τούτων τῶν νη-„πίων. Ταρκύνιος γὰρ ὁ πάππος αὐτῶν ἀπάτορα „καὶ ἄπολιν ὄντα με παραλαβὼν ἐξέθρεψεν, οὐδὲν „ἐνδεέστερον ἄγων τῶν αὐτοῦ τέκνων, καὶ τὴν ἑτέ-„ραν τῶν θυγατέρων ἔδωκέ μοι γυναῖκα, καὶ παρὰ „τὸν τοῦ βίου χρόνον ὡς ἐξ αὐτοῦ γεγονότα τιμῶν „καὶ φιλῶν, ὡς καὶ ὑμεῖς ἴστε, διετέλεσε. καὶ ἐπειδὴ „τὰ περὶ τὴν ἐπιβουλὴν αὐτῷ συνέπεσεν, εἴ τι πάθοι „τῶν ἀνθρωπίνων, ἐμοὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν παίδων „ἐπίστευσε. τίς οὖν πρὸς θεοὺς ὅσιον, ἢ πρὸς ἀν-„θρώπους δίκαιον ὑπολήψεταί με, ἐὰν ἐγκαταλίπω „καὶ προδῶ τοὺς ὀρφανοὺς, οἷς τοσαύτας ὀφείλω χά-„ριτας; ἀλλ' οὔτε τὴν ἐμαυτοῦ προδώσω πίστιν, οὔτε „τὴν τῶν παίδων ἐρημίαν ἐγκαταλείψω, κατὰ δύνα-„μιν τὴν ἐμήν. δίκαιοι δ' ἔστε καὶ ὑμεῖς διαμεμνῆ-„σθαι τὰς εὐεργεσίας, ἃς ὁ πάππος αὐτῶν τὸ κοι-„νὸν εὐηργέτησεν, ὑποτάξας μὲν ὑμῖν τὰς Λατίνων „τοσαύτας πόλεις ἀντιποιουμένας τῆς ἀρχῆς, ὑπηκό-„ους δὲ ποιήσας Τυῤῥηνοὺς ἅπαντας μέγιστα τῶν „περιοίκων δυναμένους, ἀναγκάσας δὲ τὸ Σαβίνων „ἔθνος ὑποχείριον ὑμῖν γενέσθαι, μετὰ πολλῶν ἅπαν-„τα ταῦτα καὶ μεγάλων κινδύνων κατεργασάμενος. „ὅσον μὲν οὖν αὐτὸς ἔζη χρόνον, ἐκείνῳ προσῆκεν „ὑμᾶς ὑπὲρ τῶν εὐεργεσιῶν χάριτας εἰδέναι· ἐπεὶ „δὲ τετελεύτηκε τὸν βίον, τοῖς ἐγγόνοις αὐτοῦ τὰς „ἀμοιβὰς ἀποτίνειν, καὶ μὴ συγκατορύττειν ἅμα

„τοῖς σώμασι τῶν εὐεργετῶν καὶ τὴν μνήμην τῶν „ἔργων. δόξατε οὖν κοινῇ πάντες ἐπίτροποι καταλελεῖφθαι τῶν παιδίων, καὶ βεβαιοῦτε αὐτοῖς ἣν ὁ „πάππος κατέλιπεν ἀρχήν. οὐδὲν γὰρ ἂν τοσοῦτον „ἀπολαύσειαν ἐκ τῆς ἐμῆς ἑνὸς ὄντος προστασίας, „ὅσον ἐκ τῆς κοινῆς ἁπάντων βοηθείας. ταῦτα δ' „εἰπεῖν ἠνάγκασμαι συνισταμένους τινὰς ἐπ' αὐτοὺς „αἰσθανόμενος, καὶ τὴν ἀρχὴν ἑτέροις παραδοῦναι „βουλομένους. ἀξιῶ δὲ ὑμᾶς, ἄνδρες Ῥωμαῖοι, καὶ „τῶν ἐμῶν μεμνημένους ἀγώνων, οὓς ὑπὲρ τῆς „ἡγεμονίας ἠγωνισάμην, οὔτε μικρῶν ὄντων, οὔτ' „ὀλίγων, οὓς οὐδὲν δέομαι πρὸς εἰδότας ὑμᾶς λέγειν, „τὰς ἀντὶ τούτων ὀφειλομένας ἐμοὶ χάριτας τοῖς „παιδίοις ἀποδοῦναι τούτοις. οὐ γὰρ ἰδίαν ἀρχὴν „ἐμαυτῷ κατασκευαζόμενος, ἧς, οὐδενὸς ἧττον, ἄξιος „ἦν βουληθεὶς τυγχάνειν, ἀλλὰ τῷ Ταρκυνίου γένει „βοηθῶν, τὰ κοινὰ πράττειν προήρημαι. ἱκέτης „δὲ ὑμῶν γίγνομαι μήτε τοὺς ὀρφανοὺς ἐγκαταλιπεῖν, νῦν μὲν ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς κινδυνεύοντας· εἰ δὲ „ἡ πρώτη πεῖρα τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν χωρήσειε κατὰ „νοῦν, καὶ ἐκ τῆς πόλεως ἐξελαθησομένους. ἀλλ' „ὑπὲρ μὲν τούτων ὡς ἐγνωκόσιν ὑμῖν τὰ δέοντα, καὶ „ποιήσουσιν ὅσα προσήκει, οὐδὲν δέομαι πλείω λέ„γειν· ἃ δὲ παρεσκεύασμαι ποιεῖν ὑμᾶς αὐτὸς ἀγα„θὰ, καὶ ὧν χάριν τὴν ἐκκλησίαν συνεκάλεσα, ἀκού„σατέ μου. ὅσοι μὲν ὑμῶν ὀφείλοντες ἤδη χρέα, διὰ „πενίαν ἀδύνατοί εἰσιν ἀποδοῦναι, τούτοις βοηθεῖν „προθυμούμενος, ἐπειδὴ πολῖταί εἰσι, καὶ πολλοὺς „ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀνηντλήκασι πόνους, ἵνα μὴ

„τὴν ἰδίαν ἀφαιρεθῶσιν ἐλευθερίαν οἱ τὴν κοινὴν „βεβαιώσαντες, ἐκ τῶν ἐμαυτοῦ χρημάτων δίδωμι „διαλύσασθαι τὰ χρέα. ὅσοι δ' ἂν μετὰ ταῦτα δα„νείσωνται, τούτους οὐκ ἐάσω πρὸς τὰ χρέα ἀπάγε„σθαι, ἀλλὰ καὶ νόμον θήσομαι, μηδένα δανείζειν „ἐπὶ σώμασιν ἐλευθέροις, ἱκανὸν ἡγούμενος τοῖς „δανεισταῖς τὰς οὐσίας τῶν συμβαλλόντων κρατεῖν. „ἵνα δὲ καὶ τὰς εἰς τὸ δημόσιον γινομένας εἰσφορὰς, „δι' ἃς οἱ πένητες ἐπιβαροῦνταί τε καὶ ἀναγκάζονται „δανείσματα ποιεῖν, κουφοτέρως εἰς τὸ λοιπὸν φέ„ρητε, τιμήσασθαι τὰς οὐσίας ἅπαντας κελεύσω, καὶ „ἀπὸ τοῦ τιμήματος ἕκαστον φέρειν τὸ ἐπιβάλλον, „ὡς ἐν ταῖς μεγίσταις καὶ εὐνομωτάταις πόλεσι πυν„θάνομαι γενόμενον· δίκαιόν τε γὰρ καὶ συμφέ„ρον τῷ κοινῷ τὸ αὐτὸ ἡγοῦμαι, τοὺς μὲν πολλὰ κε„κτημένους πολλὰ εἰσφέρειν, τοὺς δ' ὀλίγα ἔχον„τας, ὀλίγα. δοκεῖ δέ μοι καὶ τῆς δημοσίας γῆς, „ἣν διὰ τῶν ὅπλων κτησάμενοι κατέχετε, μὴ τοὺς „ἀναιδεστάτους, ὥσπερ νῦν, κρατεῖν, οὔτε χάριτι „λαβόντας, οὔτε ὠνῇ κτησαμένους, ἀλλὰ τοὺς μηδέ„να κλῆρον ἔχοντας ὑμῶν, ἵνα μὴ θητεύητε ὄντες „ἐλεύθεροι, μήτε τὰς ἀλλοτρίας κτήσεις, ἀλλὰ τὰς „ἰδίας γεωργῆτε. οὐ γὰρ ἂν γένοιτο φρόνημα εὐγε„νὲς ἐν ἀνδράσιν ἀπορουμένοις τῶν καθ' ἡμέραν „ἀναγκαίων. ὑπὲρ ἅπαντα δὲ ταῦτα ἔγνων ἴσην καὶ „κοινὴν ποιεῖν πολιτείαν, καὶ τὰ δίκαια πᾶσι πρὸς „ἅπαντας ὅμοια. εἰς τοῦτο γὰρ ἥκουσί τινες αὐθα„δείας, ὥστε ὑβρίζειν εἰς τὸ δημοτικὸν ἀξιοῦσι, καὶ „μηδὲ ἐλευθέρους ἡγεῖσθαι τοὺς πένητας ὑμᾶς. ἵνα

„δὲ καὶ λαμβάνωσι τὰ δίκαια καὶ ὑπέχωσιν οἱ μεί-„ζους τοῖς ἐλάττοσιν, ἐξ ἴσου νόμους θήσομαι κω-„λυτὰς μὲν τῆς βίας, φύλακας δὲ τῆς δικαιοσύνης, „καὶ αὐτὸς οὐδένα χρόνον ἀνήσω τῆς ἁπάντων προ-„νοούμενος ἰσηγορίας."

X. Τοιαῦτα λέγοντος αὐτοῦ, πολὺς ἔπαινος ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐγένετο, τῶν μὲν, ὅτι πιστὸς ἦν καὶ δίκαιος περὶ τοὺς εὐεργέτας, ἐπαινούντων· τῶν δ', ὅτι φιλάνθρωπος καὶ μεγαλόψυχος εἰς τοὺς ἀπόρους· τῶν δ', ὡς μέτριος καὶ δημοτικὸς πρὸς τοὺς ταπεινοτέρους· ἁπάντων δ', ὅτι νόμιμος καὶ δίκαιος ἄρχων, ἀγαπώντων τε καὶ τεθαυμακότων. διαλυθείσης δὲ τῆς ἐκκλησίας, ταῖς ἑξῆς ἡμέραις ἀπογράφεσθαι κελεύσας τοὺς ὑποχρέους, ὅσοι τὴν πίστιν ἀδύνατοι ἦσαν φυλάττειν, τίσιν ὀφείλουσι, καὶ πόσον ἕκαστος, ἐπειδὴ τὰς ἀπογραφὰς ἔλαβε, τραπέζας θεὶς ἐν ἀγορᾷ, πάντων ὁρώντων ἀπηρίθμει τοῖς δανεισταῖς τὰ χρέα. ταῦτα διαπραξάμενος ἐξέθηκεν ἐν φανερῷ διάταγμα βασιλικὸν, ἐκχωρεῖν τῆς δημοσίας γῆς τοὺς καρπουμένους τε καὶ ἰδίᾳ κατέχοντας αὐτὴν ἐν ὡρισμένῳ τινὶ χρόνῳ, καὶ τοὺς οὐδένα κλῆρον ἔχοντας τῶν πολιτῶν πρὸς ἑαυτὸν ἀπογράφεσθαι· νόμους τε συνέγραφεν ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ παρημελημένων ἀνανεούμενος, οὓς Ῥωμύλος τε εἰσηγήσατο καὶ Νομᾶς Πομπίλιος, οὓς δὲ αὐτὸς καθιστάμενος. ταῦτα δὲ αὐτοῦ πολιτευομένου χαλεπῶς ἔφερον οἱ πατρίκιοι, καταλυομένην τὴν δυναστείαν τῆς βουλῆς ὁρῶντες, καὶ λογισμοὺς οὐκ ἔτι τοὺς αὐτοὺς, ἀλλ' ἐναντίους τοῖς προτέροις ἐλάμβα-

νον. ἐν ἀρχαῖς μὲν γὰρ ὥρμησαν ἀφελέσθαι τὴν παράνομον αὐτοῦ δυναστείαν, ἀποδείξαντες μεσοβασιλεῖς, καὶ δι' ἐκείνων ἑλέσθαι τὸν κατὰ νόμους ἄξοντα τὴν ἀρχήν· τότε δὲ στέργειν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν ᾤοντο δεῖν, καὶ μὴ πολυπραγμονεῖν. εἰσπίπτει γὰρ αὐτοῖς λογισμὸς, ὅτι τῆς μὲν βουλῆς ἐν αὐτῇ προῃρεῖτο παραγούσης ἐπὶ τὰ πράγματα, ὁ δῆμος ἐναντιώσεται τὴν ψῆφον ἀναλαβών· ἐὰν δὲ ἐπὶ τῷ δήμῳ ποιήσωσι τὴν αἵρεσιν τοῦ βασιλέως, ἅπασαι τὸν Τύλλιον ψηφηφορήσουσιν αἱ φρατριαὶ, καὶ περιέσται τῷ ἀνδρὶ τὸ δοκεῖν κατὰ νόμους ἄρχειν. ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς ἄμεινον εἶναι κλέπτοντα τὴν ἀρχὴν τὸν ἄνδρα, καὶ παρακρουόμενον τοὺς πολίτας μᾶλλον ἢ πείσαντα καὶ φανερῶς λαβόντα κατέχειν. ἀλλ' οὐδὲν αὐτοῖς ἐγένετο προὔργου τῶν λελογισμένων· οὕτω κατεστρατήγησεν αὐτοὺς ὁ Τύλλιος, καὶ κατέσχε τὴν βασιλείαν ἀκόντων ἐκείνων. κατασκευάσας γὰρ ἐκ πολλοῦ φήμας λέγεσθαι κατὰ τὴν πόλιν, ὡς ἐπιβουλευόντων αὐτῷ τῶν πατρικίων, προῆλθεν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐσθῆτα πιναρὰν περιβεβλημένος, καὶ κατηφὴς, συνούσης αὐτῷ καὶ τῆς μητρὸς Ὀκρισίας, καὶ τῆς Ταρκυνίου γαμετῆς Τανακυλίδος, καὶ τῆς συγγενείας τῆς βασιλικῆς ἅλης. ὄχλου δὲ συνδραμόντος πολλοῦ πρὸς τὸ παράδοξον τῆς ὄψεως, ἐκκλησίαν συγκαλέσας προῆλθεν ἐπὶ τὸ βῆμα, καὶ διεξῆλθε τοιοῦτόν τινα λόγον.

XI. „Οὐκ ἔτι περὶ τῶν Ταρκυνίου παίδων μό„νον ὁ κίνδυνός ἐστιν, ἵνα μηδὲν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν „δεινὸν πάθωσιν, ἀλλ' ἤδη καὶ περὶ τῆς ἐμῆς ψυχῆς „δέος ἐπεισέρχεται, μὴ πικρὰς ἀμοιβὰς τῆς δικαιο

„σύνης ἀπολάβω. ἐπιβουλεύομαι γὰρ ὑπὸ τῶν πα-„τρικίων, καὶ μεμήνυνταί μοι τινὲς ἐξ αὐτῶν ἀπο-„κτεῖναί με συνομνύμενοι, ἀδίκημα μὲν οὔτε μεῖζον, „οὔτε ἔλαττον ἔχοντες ἐγκαλεῖν, ὧν δὲ τὸν δῆμον εὖ „πεποίηκα καὶ παρεσκεύασμαι ποιεῖν, ἀχθόμενοί τε „καὶ ἀναξιοπαθοῦντες·' οἱ δανεισταὶ μὲν, ὅτι τοὺς „πένητας ὑμᾶς οὐκ εἴασα τὴν ἐλευθερίαν ἀφαιρε-„θῆναι, ὑπ' αὐτῶν πρὸς τὰ χρέα ἀχθέντας· οἱ δὲ „κατανοσφιζόμενοι τὰ δημόσια, καὶ κατέχοντες ἣν „ὑμεῖς δι' αἵματος ἐκτήσασθε γῆν, ἐκλιπεῖν ἀναγκα-„ζόμενοι, ὥσπερ τὰ πατρῷα ἀποστερούμενοι· καὶ οἱ „τὰ ἀλλότρια ἀποδιδόντες οἵδε, ἀνειμένοι τῶν εἰσ-„φορῶν τῶν εἰς τοὺς πολέμους, ὅτι τιμήσασθαι τοὺς „βίους ἀναγκασθήσονται, καὶ ἀπὸ τῶν τιμημάτων „τὰς εἰσφορὰς συνεισφέρειν· κοινῇ δὲ σύμπαντες, „ὅτι κατὰ νόμους γεγραμμένους ἐθισθήσονται ζῆν, „τὰ δίκαια ἐξ ἴσου διδόντες ὑμῖν καὶ λαμβάνοντες, „ἀλλ' οὐχ ὥσπερ ἀργυρωνήτοις παραχρήσονται τοῖς „πένησιν, ὃ ποιοῦσι νῦν. καὶ ταῦτα δὴ τὰ ἐγκλή-„ματα συνενέγκαντες εἰς τὸ κοινὸν, βεβούλευνται καὶ „συνομωμόκασι κατάγειν τοὺς φυγάδας, καὶ τοῖς „Μαρκίου παισὶ τὴν βασιλείαν ἀποδιδόναι, οὓς „ὑμεῖς Ταρκύνιον ἀποκτείνοντας, τὸν βασιλέα ὑμῶν, „ἄνδρα χρηστὸν καὶ φιλόπολιν, καὶ τηλικοῦτο δια-„πραξαμένους ἄγος, τάς τε δίκας ἐρήμους ἐκλιπόν-„τας, καὶ φυγὴν ἑαυτοῖς ταμιευσαμένους, πυρὸς καὶ „ὕδατος εἴργειν ἐψηφίσασθε· ἔμελλόν τε, εἰ μὴ „θᾶττον ἐμοὶ περὶ τούτων ἐγένετο μήνυσις, ξενικήν „τινα δύναμιν ἐπαγόμενοι, νυκτὸς ἔτι πολλῆς εἰς

„τὴν πόλιν κατάγειν τοὺς φυγάδας. τὰ μετὰ ταῦτα „πάντες ἴστε δήπου, κἂν ἐγὼ μὴ λέγω, ὅτι Μάρκιοι, „συλλαμβανόντων αὐτοῖς τῶν πατρικίων, κατασχόν„τες τὰ πράγματα δίχα πόνου, πρῶτον μὲν ἐμὲ τὸν „φύλακα τῶν βασιλέων, καὶ τὰς κατ᾿ αὐτῶν ἐπιτε„λεσάμενον δίκας, ἔμελλον ἀναρπάσασθαι, ἔπειτα „ταυτὶ τὰ παιδία καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς τε καὶ „φίλους Ταρκυνίου πάντας ἀναιρεῖσθαι· γυναῖκας „δ᾿ ἡμῶν καὶ μητέρας καὶ θυγατέρας καὶ πᾶν τὸ „θῆλυ γένος ἐν ἀνδραπόδων ποιήσασθαι λόγῳ, πολὺ „τὸ θηριῶδες ἔχοντες ἐν τῇ φύσει, καὶ τυραννικόν. „εἰ μὲν οὖν καὶ ὑμῖν ταῦτα βουλομένοις ἐστὶν, ὦ „δημόται, τοὺς μὲν ἀνδροφόνους κατάγειν καὶ βα„σιλεῖς ἀποδεικνύναι, τοὺς δὲ τῶν εὐεργετῶν παῖδας „ἐξελαύνειν, καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ πάππου καταλειφθεῖ„σαν ἀρχὴν ἀφαιρεῖσθαι, στέρξομεν τὴν τύχην. ἀλλὰ „πρὸς ἁπάντων τε θεῶν καὶ δαιμόνων, ὅσοι τὸν ἀν„θρώπινον ἐποπτεύουσι βίον, ἱκέται πάντων ὑμῶν „γενόμενοι σὺν γυναιξί τε καὶ τέκνοις, ἀντὶ πολλῶν „μὲν, ὧν ὁ Ταρκύνιος, ὁ τῶν παιδίων πάππος, εὖ „ποιῶν ὑμᾶς διετέλεσεν, ἀντὶ πολλῶν δὲ ὧν ἐγὼ αὐ„τὸς κατὰ τὴν ἐμαυτοῦ δύναμιν ἐγενόμην ὑμῖν χρή„σιμος, ἀξιοῦμεν ὑμᾶς μίαν ἡμῖν ταύτην δοῦναι „δωρεὰν, φανερὰν ποιῆσαι τὴν ὑμῶν αὐτῶν γνώμην. „εἰ γὰρ ἀξιονικοτέρους τινὰς ἑτέρους ὑπειλήφατε „ἡμῶν εἶναι ταύτης τῆς τιμῆς τυγχάνειν, τὰ μὲν „παιδία οἰχήσεται τὴν πόλιν ὑμῖν καταλιπόντα, „καὶ ἡ ἄλλη Ταρκυνίου συγγένεια· ἐγὼ δὲ ἕτερόν „τι βουλεύσομαι γενναιότερον ὑπὲρ ἐμαυτοῦ· βεβίω-

„ται γάρ ἤδη μοι καὶ πρὸς ἀρετὴν καὶ πρὸς εὐδο-„ξίαν ἀποχρώντως, καὶ οὐκ ἂν ἀξιώσαιμι τῆς παρ' „ὑμῶν εὐνοίας ψευσθεὶς, ἣν ἀντὶ πάντων εἰλόμην „ἀγαθῶν, ζῆν αἰσχρῶς ἐν ἄλλοις τισί. παραλάβετε „δὴ τὰς ῥάβδους. καὶ δότε, εἰ βούλεσθε, τοῖς πα-„τρικίοις· ἐγὼ δ' ὑμῖν οὐκ ἐνοχλήσω παρών."

XII. Ταῦτα λέγοντος αὐτοῦ καὶ ἀναχωρεῖν οἵου τε ὄντος ἀπὸ τοῦ βήματος, κραυγή τε παρὰ πάντων ἐξαίσιος ἐγένετο, καὶ δεήσεις μεμιγμέναι δάκρυσιν, ἵνα μένῃ τε καὶ διακατέχῃ τὰ πράγματα, μηδένα δεδοικώς. ἔπειτ' ἐγκέλευστοί τινες διειλη-φότες τὴν ἀγορὰν, βασιλέα ποιεῖν αὐτὸν ἀνεβόων, καὶ συγκαλεῖν τὰς φράτρας ἠξίουν, ψῆφόν τε ᾔτουν. ἀρξαμένων δὲ τούτων, εὐθὺς ὁ δῆμος ἅπας ἐπὶ τῆς αὐτῆς προαιρέσεως ἐγεγόνει. τοῦτο καταμαθὼν ὁ Τύλλιος οὐκ ἔτι παρῆκε τὸν καιρὸν, ἀλλὰ πολλὰς αὐτοῖς εἰδέναι φήσας χάριτας, ὅτι μέμνηνται τῶν εὐεργεσιῶν, καὶ ἔτι πλείονα ὑποσχόμενος ἀγαθὰ ποιήσειν, ἐὰν αὐτὸν ἀποδείξωσι βασιλέα, προεῖπεν ἡμέραν ἀρχαιρεσιῶν, εἰς ἣν ἐκέλευσε καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀγρῶν ἅπαντας παρεῖναι. συνελθόντος δὲ τοῦ δή-μου καλῶν τὰς φράτρας, ἀνεδίδου κατὰ μίαν τὰς ψήφους. ἁπάσαις δὲ ταῖς φράτραις κριθεὶς τῆς βα-σιλείας ἄξιος, πολλὰ χαίρειν τῇ βουλῇ φράσας, ἣ οὐκ ἠξίωσεν ἐπικυρῶσαι τὰ τοῦ δημοτικοῦ πλήθους, ὥσπερ αὐτῇ ποιεῖν ἔθος ἦν, κατέσχε τὴν ἀρχήν. τοῦ-τον δὲ τὸν τρόπον ἐπὶ τὴν βασιλείαν παρελθὼν, πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων πολιτευμάτων εἰσηγητὴς ἐγένετο, μέ-γαν δὲ καὶ λόγου ἄξιον πρὸς Τυῤῥηνοὺς ἐπολέμησε

πόλεμον. ποιήσομαι δὲ περὶ τῶν πολιτευμάτων αὐτοῦ πρῶτον τοὺς λόγους.

*Tullius quae egerit in republica.*

XIII. Εὐθὺς ἅμα τῷ παραλαβεῖν τὴν ἀρχὴν, διένειμε τὴν δημοσίαν χώραν τοῖς θητεύουσι Ῥωμαίων· ἔπειτα τοὺς νόμους, τούς τε συναλλακτικοὺς, καὶ τοὺς περὶ τῶν ἀδικημάτων, ἐπεκύρωσε ταῖς φράτραις· ἦσαν δὲ πεντήκοντά που μάλιστα τὸν ἀριθμὸν, ὧν οὐδὲν δέομαι μεμνῆσθαι κατὰ τὸ παρόν. τῇ τε πόλει προσέθηκε δύο λόφους, τόν τε Οὐϊμινάλιον καλούμενον καὶ τὸν Ἰσκυλῖνον, ὧν ἑκάτερος ἀξιολόγου πόλεως ἔχει μέγεθος, καὶ διένειμεν αὐτοὺς τοῖς ἀνεστίοις Ῥωμαίων οἰκίας κατασκευάσασθαι, ἔνθα καὶ αὐτὸς ἐποιήσατο τὴν οἴκησιν, ἐν τῷ κρατίστῳ τῆς Ἰσκυλίας τόπῳ. οὗτος ὁ βασιλεὺς τελευταῖος ηὔξησε τὸν περίβολον τῆς πόλεως, τοὺς δύο τοῖς πέντε προσθεὶς λόφους, ὀρνιθευσάμενός τε, ὡς νόμος ἦν, καὶ τἄλλα τὰ πρὸς θεοὺς ὅσια διαπραξάμενος. προσωτέρω δὲ οὐκ ἔτι προῆλθεν ἡ κατασκευὴ τῆς πόλεως, οὐκ ἐῶντος, ὥς φασι, τοῦ δαιμονίου· ἀλλ' ἔστιν ἅπαντα τὰ περὶ τὴν πόλιν οἰκούμενα χωρία, πολλὰ ὄντα καὶ μεγάλα, γυμνὰ καὶ ἀτείχιστα, καὶ ῥᾷστα πολεμίοις ἐλθοῦσιν ὑποχείρια γενέσθαι· καὶ εἰ μὲν εἰς ταῦτά τις ὁρῶν, τὸ μέγεθος ἐξετάζειν βουλήσεται τῆς Ῥώμης, πλανᾶσθαί τε ἀναγκασθήσεται, καὶ οὐχ ἕξει βέβαιον σημεῖον οὐδὲν, ᾧ διαγνώσεται, μέχρι ποῦ προβαίνουσα ἡ πόλις ἔτι πόλις ἐστὶ, καὶ πόθεν ἄρχεται μηκέ-

τι εἶναι πόλις· οὕτω συνύφανται τῷ ἄστει ἡ χώρα, καὶ εἰς ἄπειρον ἐκμηκυνομένης πόλεως ὑπόληψιν τοῖς θεωμένοις παρέχεται. εἰ δὲ τῷ τείχει, τῷ δυσευρέτῳ μὲν ὄντι διὰ τὰς περιλαμβανούσας αὐτὸ πολλαχόθεν οἰκήσεις, ἴχνη δέ τινα φυλάττοντι κατὰ πολλοὺς τόπους τῆς ἀρχαίας κατασκευῆς, βουληθείη μετρεῖν αὐτὴν κατὰ τὸν Ἀθηναῖον κύκλον τὸν περιέχοντα ἄστυ, οὐ πολλῷ τινι μείζων ὁ τῆς Ῥώμης ἂν αὐτῷ φανείη κύκλος. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τοῦ μεγέθους τε καὶ κάλλους τῆς πόλεως, ὡς κατὰ τὴν ἐμὴν εἶχεν ἡλικίαν, ἕτερος ἔσται τῇ διηγήσει καιρὸς ἐπιτηδειότερος.

XIV. Ὁ δὲ Τύλλιος, ἐπειδὴ τοὺς ἑπτὰ λόφους ἑνὶ τείχει περιέλαβεν, εἰς τέσσαρα μέρη διελὼν τὴν πόλιν, καὶ θέμενος ἐπὶ τῶν λόφων ταῖς μοίραις τὰς ἐπικλήσεις, τῇ μὲν Παλατίνην, τῇ δὲ Σαβωράνην, τῇ τρίτῃ δὲ Κολλίνην, τῇ τετάρτῃ δὲ τῶν μοιρῶν Ἰσκυλίνην, τετράφυλον ἐποίησε τὴν πόλιν εἶναι, τρίφυλον οὖσαν τέως, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἔταξε τοὺς ἐν ἑκάστῃ μοίρᾳ τῶν τεττάρων οἰκοῦντας, ὥσπερ κωμήτας, μήτε λαμβάνειν ἑτέραν οἴκησιν, μήτε ἄλλοθί που συντελεῖν τάς τε καταγραφὰς τῶν στρατιωτῶν καὶ τὰς εἰσπράξεις τὰς γινομένας τῶν χρημάτων εἰς τὰ στρατιωτικά, καὶ τὰς ἄλλας χρείας, ἃς ἕκαστον ἔδει τῷ κοινῷ παρέχειν· καὶ οὐκ ἔτι κατὰ τὰς τρεῖς φυλὰς τὰς γενικὰς στρατιωτικά, ὡς πρότερον, ἀλλὰ κατὰ τὰς τέσσαρας τὰς τοπικάς, καὶ τὰς ὑφ' ἑαυτοῦ διαταχθείσας ἐποιεῖτο, ἡγεμόνας ἐφ' ἑκάστης ἀποδείξας συμμορίας, ὥσπερ φυλάρ-

χου· ἢ κωμάρχας, οἷς προσέταξεν εἰδέναι ποίαν οἰκίαν ἕκαστος οἰκεῖ· ἔπειτα κατὰ πάντας ἐκέλευσε τοὺς στενωποὺς ἱερὰς κατασκευασθῆναι καλιάδας ὑπὸ τῶν γειτόνων ἥρωσι προνωπίοις, καὶ θυσίας αὐτοῖς ἐνομοθέτησεν ἐπιτελεῖσθαι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν, πελάνους εἰσφερούσης ἑκάστης οἰκίας· τοῖς δὲ τὰ περὶ τῶν γειτόνων ἱερὰ συντελοῦσιν ἐν τοῖς προνωπίοις, οὐ τοὺς ἐλευθέρους, ἀλλὰ τοὺς δούλους ἔταξε παρεῖναί τε καὶ συνιερουργεῖν, ὡς κεχαρισμένης τοῖς ἥρωσι τῆς τῶν θεραπόντων ὑπηρεσίας· ἣν ἔτι καὶ καθ' ἡμᾶς ἑορτὴν ἄγοντες Ῥωμαῖοι διετέλουν, ὀλίγαις ὕστερον ἡμέραις τῶν Κρονίων, σεμνὴν ἐν ταῖς πάνυ καὶ πολυτελῆ, Κομπιτάλια προσαγορεύοντες αὐτὴν ἐπὶ τῶν στενωπῶν· κομπίτους γὰρ τοὺς στενωποὺς καλοῦσι· καὶ φυλάττουσι τὸν ἀρχαῖον ἐθισμὸν ἐπὶ τῶν ἱερῶν, διὰ τῶν θεραπόντων τοὺς ἥρωας ἱλασκόμενοι, καὶ ἅπαν τὸ δοῦλον αὐτῶν ἀφαιροῦντες ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις· ἵνα τῇ φιλανθρωπίᾳ ταύτῃ τιθασσευόμενοι, μέγα τι καὶ σεμνὸν ἐχούσῃ, χαριέστεροι γίνωνται περὶ τοὺς δεσπότας, καὶ τὰ λυπηρὰ τῆς τύχης ἧττον βαρύνωνται.

XV. Διεῖλε δὲ καὶ τὴν χώραν ἅπασαν, ὡς μὲν Φάβιός φησιν, εἰς μοίρας ἓξ καὶ εἴκοσιν, ἃς καὶ αὐτὰς καλεῖ φυλὰς, καὶ τὰς ἀστικὰς προστιθεὶς αὐταῖς τέτταρας, καὶ τριάκοντα φυλὰς ἀμφοτέρων. Κάτων μέν τοι τούτων ἐπὶ Τυλλίου τὰς πάσας γενέσθαι λέγει· ὡς δὲ Οὐενώνιος ἱστόρηκεν, εἰς μίαν καὶ τριάκοντα φυλὰς, ἀξιοπιστότερος ὤν, οὐχ ὁρί-

ζει τῶν μοιρῶν τὸν ἀριθμόν. διελὼν δ' οὖν ὁ Τύλλιος εἰς ὁπόσας δήποτε μοίρας τὴν γῆν, κατὰ τοὺς ὀρεινοὺς, καὶ πολὺ τὸ ἀσφαλὲς τοῖς γεωργοῖς παρέχειν δυνησομένους ὄχθους, κρησφύγετα κατεσκεύασεν, Ἑλληνικοῖς ὀνόμασιν αὐτὰ καλῶν Πάγους. ἔνθα συνέφευγον ἐκ τῶν ἀγρῶν ἅπαντες, ὁπότε πολεμίων ἔφοδος γένοιτο, καὶ τὰ πολλὰ διενυκτέρευον ἐνταῦθα. ἄρχοντες δὲ καὶ τούτων ἦσαν, οἷς ἐπιμελὲς ἐγίνετο τά τε ὀνόματα τῶν γεωργῶν εἰδέναι τῶν συντελούντων εἰς τὸν αὐτὸν πάγον, καὶ τὰς κτήσεις, ἐν αἷς ὁ βίος αὐτῶν ἦν· καὶ, ὁπότε χρεία γένοιτο ἐπὶ τὰ ὅπλα τοὺς χωρήτας καλεῖν, ἢ χρημάτων εἰσφορὰς κατ' ἄνδρα ἐκλέγειν, οὗτοι τά τε σώματα συνῆγον, καὶ τὰ χρήματα εἰσέπραττον. ἵνα δὲ καὶ τούτων ἡ πληθὺς μὴ δυσεύρετος, ἀλλ' εὐλόγιστος ᾖ καὶ φανερὰ, βωμοὺς ἐκέλευσεν αὐτοῖς ἱδρύσασθαι θεῶν ἐπισκόπων τε καὶ φυλάκων τοῦ πάγου, οὓς ἔταξε θυσίαις κοιναῖς γεραίρειν καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἅμα συνερχομένους, ἑορτήν τινα, καὶ ταύτην ἐν ταῖς πάνυ τιμίαν, καταστησάμενος, τὰ καλούμενα Παγανάλια· καὶ νόμους ὑπὲρ τῶν ἱερῶν τούτων, οὓς ἔτι διὰ φυλακῆς ἔχουσι Ῥωμαῖοι, συνέγραψεν. εἰς δὲ τὴν θυσίαν ταύτην καὶ τὴν σύνοδον ἅπαντας ἐκέλευσε τοὺς ὁμοπάγους κατὰ κεφαλὴν ὡρισμένον νόμισμά τι συνεισφέρειν, ἕτερον μέν τι τοὺς ἄνδρας, ἕτερον δέ τι τὰς γυναῖκας, ἄλλο δέ τι τοὺς ἀνήβους. ἐξ οὗ συναριθμηθέντος ὑπὸ τῶν ἐφεστηκότων τοῖς ἱεροῖς, φανερὸς ὁ τῶν ἀνθρώπων ἀριθμὸς ἐγίνετο κατὰ γένη τε καὶ καθ' ἡλικίαν. ὡς δὲ Πίσων Λεύ-

κιος ἐν τῇ πρώτῃ τῶν ἐνιαυσίων ἀναγραφῶν ἱστορεῖ, βουλόμενος καὶ τῶν ἐν ἄστει διατριβόντων τὸ πλῆθος εἰδέναι, τῶν τε γεννωμένων καὶ ἀπογινομένων, καὶ τῶν εἰς ἄνδρας ἐγγραφομένων, ἔταξεν ὅσον ἔδει νόμισμα καταφέρειν ὑπὲρ ἑκάστου τοὺς προσήκοντας, εἰς μὲν τὸν τῆς Εἰλειθυίας θησαυρὸν, ἣν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν Ἥραν φωσφόρον, ὑπὲρ τῶν γεννωμένων· εἰς δὲ τὸν τῆς Ἀφροδίτης ἐν ἄλσει καθιδρυμένον, ἣν προσαγορεύουσι Λιβιτίνην, ὑπὲρ τῶν ἀπογινομένων· εἰς δὲ τὸν τῆς Νεότητος, ὑπὲρ τῶν εἰς ἄνδρας ἀρχομένων συντελεῖν· ἐξ ὧν ἤμελλε διαγνώσεσθαι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ὅσοι τε οἱ σύμπαντες ἦσαν, καὶ τίνες ἐξ αὐτῶν τὴν στρατεύσιμον ἡλικίαν εἶχον. ταῦτα καταστησάμενος ἐκέλευσεν ἅπαντας Ῥωμαίους ἀπογράφεσθαί τε καὶ τιμᾶσθαι τὰς οὐσίας πρὸς ἀργύριον, ὀμόσαντας τὸν νόμιμον ὅρκον, ἦ μὴν τἀληθῆ καὶ ἀπὸ παντὸς τοῦ βελτίστου τετιμῆσθαι, πατέρων τε ὧν εἰσι γράφοντας, καὶ ἡλικίαν ἣν ἔχουσι δηλοῦντας, γυναῖκάς τε καὶ παῖδας ὀνομάζοντας, καὶ ἐν τίνι κατοικοῦσιν ἕκαστοι τῆς πόλεως τόπῳ, ἢ πάγῳ τῆς χώρας, προστιθέντας· τῷ δὲ μὴ τιμησαμένῳ τιμωρίαν ὥρισε τῆς τε οὐσίας στέρεσθαι, καὶ αὐτὸν μαστιγωθέντα πραθῆναι· καὶ μέχρι πολλοῦ διέμεινε παρὰ Ῥωμαίοις οὗτος ὁ νόμος.

XVI. Τιμησαμένων δὲ πάντων ἀναλαβὼν τὰ γραμματεῖα, καὶ διαγνοὺς τό τε πλῆθος αὐτῶν καὶ τὰ μεγέθη τῶν βίων, σοφώτατον πάντων πολιτευμάτων εἰσηγήσατο, καὶ μεγίστων Ῥωμαίοις ἀγαθῶν

αἴτιον, ὡς τὰ ἔργα ἐδήλωσε. τὸ δὲ πολίτευμα τοιόνδε ἦν· μίαν ἀφεῖλεν ἐξ ἁπάντων μοῖραν, ἧς τὸ μέγιστον τίμημα ἦν τῆς οὐσίας οὐκ ἔλαττον ἑκατὸν μνῶν. τούτους δὲ συντάξας εἰς ὀγδοήκοντα λόχους, ὅπλα φέρειν ἐπέταξεν, ἀσπίδας Ἀργολικὰς καὶ δόρατα, καὶ κράνη χάλκεα, καὶ θώρακας καὶ κνημίδας καὶ ξίφη. διελὼν δὲ αὐτοὺς διχῇ, τετταράκοντα μὲν ἐποίησε νεωτέρων λόχους, οἷς τὰς ὑπαιθρίους ἀπέδωκε στρατείας, τετταράκοντα δὲ τῶν πρεσβυτέρων, οὓς ἔδει τῆς νεότητος εἰς πόλεμον ἐξιούσης ὑπομένοντας ἐν τῇ πόλει, τὰ ἐντὸς τοῦ τείχους φυλάττειν. αὕτη πρώτη σύνταξις ἦν· χώραν δὲ κατεῖχεν ἡ νεότης ἐν τοῖς πολέμοις τὴν προαγωνιζομένην τῆς φάλαγγος ὅλης. ἔπειτα ἐκ τῶν ὑπολειπομένων ἑτέραν ἀφῄρει μοῖραν, οἷς ἦν ἐντὸς μὲν μυρίων δραχμῶν, οὐ μεῖον δὲ πέντε καὶ ἑβδομήκοντα μνῶν τὸ τίμημα. συντάξας δὲ αὐτοὺς εἰς εἴκοσι λόχους, τὰ μὲν ἄλλα ὅπλα φορεῖν προσέταξεν, ὅσα τοὺς προτέρους, τοὺς δὲ θώρακας αὐτῶν ἀφεῖλε, καὶ ἀντὶ τῶν ἀσπίδων ἀνέδωκε θυρεούς. διελὼν δὲ καὶ τούτων τοὺς ὑπὲρ τετταράκοντα καὶ πέντε ἔτη γεγονότας ἀπὸ τῶν ἐχόντων στρατεύσιμον τὴν ἡλικίαν, δέκα μὲν ἐποίησε λόχους νεωτέρων, οὓς ἔδει προπολεμεῖν τῆς πόλεως· δέκα δὲ πρεσβυτέρων, οἷς ἀπέδωκε τειχοφυλακεῖν. αὕτη δευτέρα σύνταξις ἦν· ἐκοσμεῖτο δ᾿ ἐν τοῖς ἀγῶσι μετὰ τοὺς προμάχους. τὴν δὲ τρίτην ἐποίει σύνταξιν ἐκ τῶν ὑπολειπομένων ὅσοι τίμησιν εἶχον ἐλάττονα μὲν τῶν ἑπτακισχιλίων καὶ πεντακοσίων δραχμῶν, οὐ μείονα δὲ μνῶν πεντήκοντα.

τούτων δὲ ἐμείωσε τὸν ὁπλισμὸν οὐ μόνον τοῖς θώραξιν, ὥσπερ τῶν δευτέρων, ἀλλὰ καὶ ταῖς περικνημῖσι. συνέταξε δὲ καὶ τούτους εἰς εἴκοσι λόχους, καὶ διεῖλε τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς προτέροις καθ᾽ ἡλικίαν, δέκα λόχους ἀποδοὺς τοῖς νεωτέροις, καὶ δέκα τοῖς πρεσβυτέροις. χώρα δὲ καὶ στάσις ἦν τούτων τῶν λόχων ἐν ταῖς μάχαις, μετὰ τοὺς ἐφεστῶτας τοῖς προμάχοις.

XVII. Ἀφελὼν δὲ πάλιν ἐκ τῶν ὑπολειπομένων τοὺς ἐλάττω πεντακισχιλίων δραχμῶν ἔχοντας οὐσίαν, ἄχρι πέντε καὶ εἴκοσι μνῶν, τετάρτην ἐποιήσατο μοῖραν. διέταξε δὲ καὶ ταύτην εἰς εἴκοσι λόχους· καὶ δέκα μὲν ἐποίησε τῶν ἐν ἀκμῇ, δέκα δὲ τῶν ὑπερηλίκων, κατὰ ταὐτὰ τοῖς προτέροις. ὅπλα δὲ φέρειν ἔταξεν αὐτοὺς, θυρεούς τε καὶ ξίφη καὶ δόρατα, καὶ στάσιν ἔχειν ἐν τοῖς ἀγῶσι τὴν ὑστάτην. τὴν δὲ πέμπτην μοῖραν, οἷς ἐντὸς εἴκοσι καὶ πέντε μνῶν ἄχρι δώδεκα καὶ ἡμίσους μνῶν ὁ βίος ἦν, εἰς τριάκοντα συνέταξε λόχους. διῄρηντο δὲ καὶ οὗτοι καθ᾽ ἡλικίαν· πεντεκαίδεκα μὲν γὰρ αὐτῶν λόχοι τοὺς πρεσβυτέρους εἶχον, πεντεκαίδεκα δὲ τοὺς νεωτέρους. τούτους ἔταξε σαυνία καὶ σφενδόνας ἔχοντας ἔξω τάξεως στρατεύεσθαι. τέσσαρας δὲ λόχους οὐδὲν ἔχοντας ὅπλον ἀκολουθεῖν ἐκέλευσε τοῖς ἐν ὅπλοις. ἦσαν δὲ τῶν τεττάρων τούτων δύο μὲν, ὁπλοποιῶν τε καὶ τεκτόνων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατασκευαζόντων τὰ εἰς τὸν πόλεμον εὔχρηστα· δύο δὲ, σαλπιστῶν τε καὶ βυκανιστῶν, καὶ τῶν ἄλλοις τισὶν ὀργάνοις ἐπισημαινόντων τὰ παρακλητικὰ τοῦ πολέμου. προσέκειντο

δὲ οἱ μὲν χειροτέχναι τοῖς τὸ δεύτερον ἔχουσι τίμημα, διῃρημένοι καθ' ἡλικίαν, ὁ μὲν τοῖς πρεσβυτέροις, ὁ δὲ τοῖς νεωτέροις ἀκολουθῶν λόχος. οἱ δὲ σαλπισταί τε καὶ οἱ βυκανισταὶ τῇ τετάρτῃ συνετάττοντο μοίρᾳ. ἦν δὲ καὶ τούτων εἷς μὲν τῶν πρεσβυτέρων λόχος, εἷς δὲ τῶν νεωτέρων· λοχαγοὶ δ' ἐκ πάντων ἐπιλεχθέντες οἱ γενναιότατοι τὰ πολεμικά· τοὺς δ' ἰδίους ἕκαστοι λόχους εὐπειθεῖς τοῖς παραγγελλομένοις παρείχοντο.

XVIII. Αὕτη μὲν ἡ διακόσμησις ἦν ἡ τὸ πεζικὸν ἐκπληροῦσα τῶν τε φαλαγγιτῶν καὶ τῶν ψιλῶν στράτευμα· τὸ δὲ τῶν ἱππέων πλῆθος ἐπέλεξεν ἐκ τῶν ἐχόντων τὸ μέγιστον τίμημα καὶ κατὰ γένος ἐπιφανῶν· συνέταξε δὲ εἰς ὀκτωκαίδεκα λόχους, καὶ προσένειμεν αὐτοὺς τοῖς πρώτοις τῶν φαλαγγιτῶν ὀγδοήκοντα λόχοις. εἶχον δὲ καὶ οὗτοι τοὺς ἐπιφανεστάτους λοχαγούς. τοὺς δὲ λοιποὺς πολίτας, οἳ τίμησιν εἶχον ἐλάττονα δώδεκα καὶ ἡμίσους μνῶν, πλείους ἀριθμῷ ὄντας τῶν προτέρων, ἅπαντας εἰς ἕνα συντάξας λόχον, στρατείας τε ἀπέλυσε, καὶ πάσης εἰσφορᾶς ἐποίησεν ἀτελεῖς. ἐγένοντο δὲ συμμορίαι μὲν ἕξ, ἃς καλοῦσι Ῥωμαῖοι κλάσεις, κατὰ τὰς Ἑλληνικὰς ἐπικλήσεις παρονομάσαντες. ὃ γὰρ ἡμεῖς ῥῆμα προστακτικῶς σχηματίζοντες ἐκφέρομεν, κάλει, τοῦτ' ἐκεῖνοι λέγουσι κάλα. καὶ τὰς καλέσεις ἀρχαῖον ἐκάλουν κλάσεις. λόχοι δέ, οὓς αἱ συμμορίαι περιελάμβανον, ἑκατὸν καὶ ἐννενηκοντατρεῖς. ἐπεῖχον δὲ τὴν μὲν πρώτην συμμορίαν ὀκτὼ καὶ ἐννενήκοντα λόχοι σὺν τοῖς ἱππεῦσι· τὴν δὲ δευτέραν, εἴκοσι καὶ

δύο σὺν τοῖς χειροτέχναις· τὴν δὲ τρίτην, εἴκοσι· τὴν δὲ τετάρτην, πάλιν εἴκοσι καὶ δύο σὺν τοῖς σαλπισταῖς καὶ βυκανισταῖς· τὴν δὲ πέμπτην, τριάκοντα· τὴν δὲ ἐπὶ πάσαις τεταγμένην, εἷς λόχος ὁ τῶν ἀπόρων.

XIX. Ταύτῃ τῇ διακοσμήσει χρησάμενος, τὰς μὲν τῶν στρατιωτῶν καταγραφὰς κατὰ τὴν διαίρεσιν ἐποιεῖτο τὴν τῶν λόχων, τὰς δὲ τῶν εἰσφορῶν ἐπιταγὰς, κατὰ τὰ τιμήματα τῶν βίων. ὁπότε γὰρ αὐτῷ δεήσειε μυρίων ἢ δισμυρίων, εἰ τύχοι, στρατιωτῶν, καταδιαιρῶν τὸ πλῆθος εἰς τοὺς ἑκατὸν ἐννενηκοντατρεῖς λόχους, τὸ ἐπιβάλλον ἑκάστῳ λόχῳ ἐκέλευε παρέχειν ἕκαστον λόχον· τὴν δὲ δαπάνην τὴν εἰς τὸν ἐπισιτισμὸν τῶν στρατευομένων καὶ εἰς τὰς ἄλλας χορηγίας τὰς πολεμικὰς ἐπιτελεσθησομένην συμμετρησάμενος ὁπόση τις ἀρκοῦσα ἔσται, διαιρῶν τὸν αὐτὸν τρόπον εἰς τοὺς ἑκατὸν ἐννενηκοντατρεῖς λόχους, τὸ ἐκ τῆς τιμήσεως ἐπιβάλλον ἑκάστῳ διάφορον ἅπαντας ἐκέλευσεν εἰσφέρειν. συνέβαινεν οὖν τοῖς τὰς μεγίστας ἔχουσιν οὐσίας, ἐλάττοσι μὲν οὖσιν, εἰς πλείονας δὲ λόχους μεμερισμένοις, στρατεύεσθαί τε πλείους στρατείας οὐδέποτε ἀναπαυομένους, καὶ χρήματα πλείω τῶν ἄλλων εἰσφέρειν· τοῖς δὲ τὰ μικρὰ καὶ μέτρια κεκτημένοις, πλείοσιν οὖσιν, ἐν ἐλάττοσι δὲ λόχοις, στρατεύεσθαί τε ὀλιγάκις καὶ ἐκ διαδοχῆς, καὶ βραχείας συντελεῖν εἰσφοράς· τοῖς δ' ἐλάττω τῶν ἱκανῶν τετιμημένοις, ἀφεῖσθαι πάντων τῶν ὀχληρῶν. ἐποίει δὲ τούτων ἕκαστον οὐκ ἄτερ αἰτίας, ἀλλὰ πεπεισμένος ὅτι πᾶσιν ἀνθρώποις ἆθλα

τῶν πολέμων ἐστὶ τὰ χρήματα, καὶ περὶ τῆς τούτων φυλακῆς ἅπαντες κακοπαθοῦσιν, ὀρθῶς ἔχειν ᾤετο τοὺς μὲν περὶ μειζόνων κινδυνεύοντας ἄθλων, μείζονας ὑπομένειν κακοπαθείας τοῖς τε σώμασι καὶ τοῖς χρήμασι· τοὺς δὲ περὶ ἐλαττόνων, ἧσσον ἐνοχλεῖσθαι κατ' ἀμφότερα· τοὺς δὲ περὶ μηδενὸς δεδοικότας, μηδὲν κακοπαθεῖν, τῶν μὲν εἰσφορῶν ἀπολυομένους διὰ τὴν ἀπορίαν, τῶν δὲ στρατειῶν διὰ τὴν οὐκ εἰσφοράν. οὐ γὰρ ἐλάμβανον ἐκ τοῦ δημοσίου τότε Ῥωμαῖοι στρατιωτικοὺς μισθοὺς, ἀλλὰ τοῖς ἰδίοις τέλεσιν ἐστρατεύοντο. οὔτε δὴ χρήματα συνεισφέρειν τοὺς οὐκ ἔχοντας ὁπόθεν συνεισοίσουσιν, ἀλλὰ τῶν καθ' ἡμέραν ἀναγκαίων ἀπορουμένους ᾤετο δεῖν, οὔτε μηδὲν συμβαλλομένους στρατεύεσθαί τινας ἐκ τῶν ἀλλοτρίων ὀψωνιαζομένους χρημάτων, ὥσπερ τοὺς μισθοφόρους.

XX. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἅπαν ἐπιθεὶς τὸ βάρος τοῖς πλουσίοις τῶν τε κινδύνων καὶ τῶν ἀναλωμάτων, ὡς εἶδεν ἀγανακτοῦντας αὐτοὺς, δι' ἑτέρου τρόπου τήν τε ἀθυμίαν αὐτῶν παρεμυθήσατο, καὶ τὴν ὀργὴν ἐπράϋνε, πλεονέκτημα δωρησάμενος, ἐξ οὗ πάσης ἔμελλον τῆς πολιτείας ἔσεσθαι κύριοι, τοὺς πένητας ἀπελάσαντες ἀπὸ τῶν κοινῶν· καὶ τοῦτο διαπραξάμενος ἔλαθε τοὺς δημοτικούς. ἦν δὲ τὸ πλεονέκτημα περὶ τὰς ἐκκλησίας, ἐν αἷς τὰ μέγιστα ἐπεκυροῦντο ὑπὸ τοῦ δήμου. εἴρηται δέ μοι καὶ πρότερον ὅτι τριῶν πραγμάτων ὁ δῆμος ἐκ τῶν παλαιῶν νόμων κύριος ἦν, τῶν μεγίστων τε καὶ ἀναγκαιοτάτων, ἀρχὰς ἀποδεῖξαι τάς τε κατὰ πόλιν καὶ

τὰς ἐπὶ στρατοπέδου, καὶ νόμους τοὺς μὲν ἐπικυρῶσαι, τοὺς δὲ ἀνελεῖν, καὶ περὶ πολέμου συνισταμένου τε καὶ καταλυομένου διαγνῶναι. τὴν δὲ περὶ τούτων διάσκεψιν καὶ κρίσιν ἐποιεῖτο κατὰ τὰς φράτρας ψηφηφορῶν· καὶ ἦσαν οἱ τὰ ἐλάχιστα κεκτημένοι τοῖς τὰς μεγίστας ἔχουσιν οὐσίας ἰσόψηφοι· ὀλίγων δὲ ὄντων, ὥσπερ εἰκὸς, τῶν πλουσίων, οἱ πένητες ἐν ταῖς ψηφηφορίαις ἐπεκράτουν, μακρῷ πλείους ὄντες ἐκείνων. τοῦτο συνιδὼν ὁ Τύλλιος ἐπὶ τοὺς πλουσίους μετέθηκε τὸ τῶν ψήφων κράτος. ὁπότε γὰρ ἀρχὰς ἀποδεικνύειν, ἢ περὶ νόμου διαγινώσκειν, ἢ πόλεμον ἐκφέρειν δόξειεν αὐτῷ, τὴν λοχῖτιν ἀντὶ τῆς φρατρικῆς συνῆγεν ἐκκλησίαν. ἐκάλει δὲ εἰς ἀπόφασιν γνώμης πρώτους μὲν λόχους τοὺς ἀπὸ τοῦ μεγίστου τιμήματος καταγραφέντας, ἐν οἷς ἦσαν οἵτε τῶν ἱππέων ὀκτωκαίδεκα, καὶ οἱ τῶν πεζῶν ὀγδοήκοντα. οὗτοι τρισὶ πλείους τῶν ὑπολειπομένων, εἰ τὸ αὐτὸ φρονήσειαν, ἐκράτουν τῶν ἑτέρων, καὶ τέλος εἶχεν ἡ γνώμη· εἰ δὲ μὴ γένοιντο ἐπὶ τῆς αὐτῆς προαιρέσεως ἅπαντες οὗτοι, τότε τοὺς ἀπὸ τοῦ δευτέρου τιμήματος καταγραφέντας εἴκοσι καὶ δύο λόχους ἐκάλει. μερισθεισῶν δὲ καὶ τότε τῶν ψήφων, τοὺς ἀπὸ τοῦ τρίτου τιμήματος ἐκάλει· καὶ τετάρτους, τοὺς ἀπὸ τοῦ τετάρτου τιμήματος. καὶ τοῦτ᾽ ἐποίει μέχρι τοῦ γενέσθαι λόχους ἑπτὰ καὶ ἐννενήκοντα ἰσοψήφους. εἰ δὲ μέχρι τῆς πέμπτης κλήσεως μὴ τύχοι τοῦτο γενόμενον, ἀλλ᾽ εἰς ἴσα μέρη σχισθεῖεν αἱ τῶν ἑκατὸν ἐννενήκοντα δύο λόχων γνῶμαι, τότε τὸν ἔσχατον ἐκάλει λόχον, ἐν ᾧ τὸ τῶν ἀπόρων, καὶ διὰ

τοῦτ' ἀφειμένων ἁπάσης στρατείας τε καὶ εἰσφορᾶς πολιτῶν πλῆθος ἦν· ὁποτέρᾳ δὲ προσθεῖτο μερίδων ὁ λόχος οὗτος, αὕτη τὸ κράτος ἐλάμβανε. τοῦτο δ' ἦν σπάνιον καὶ οὐ μακρὰν ἀπέχον ἀδυνάτου. τὰ πολλὰ μὲν γὰρ ἐκ τῆς πρώτης κλήσεως τέλος ἐλάμβανεν, ὀλίγα δὲ μέχρι τῆς τετάρτης προὔβαινεν· ἡ δὲ πέμπτη κλῆσις καὶ ἡ τελευταία παρείλκοντο.

XXI. Τοῦτο τὸ πολίτευμα καταστησάμενος καὶ πλεονέκτημα τοῖς πλουσίοις τηλικοῦτον, διέλαθε τὸν δῆμον, ὥσπερ ἔφην, καταστρατηγήσας, καὶ τοὺς πένητας ἀπελάσας τῶν κοινῶν. ὑπελάμβανον μὲν γὰρ ἅπαντες ἴσον ἔχειν τῆς πολιτείας μέρος, κατ' ἄνδρα διερωτώμενοι τὰς γνώμας ἐν τοῖς ἰδίοις ἕκαστοι λόχοις. ἐξηπατῶντο δὲ τῷ τε μίαν εἶναι ψῆφον ὅλου τοῦ λόχου, τοῦ τε ὀλίγους ἔχοντος ἐν αὑτῷ πολίτας καὶ τοῦ πάνυ πολλούς· καὶ τῷ πρώτους ἐπιφέρειν ψῆφον τοὺς τὸ μέγιστον ἔχοντας τίμημα λόχους, πλείους μὲν ὄντας τῶν ὑπολειπομένων, ἐλάττονα δὲ ἀριθμὸν ἀνθρώπων ἔχοντας· μάλιστα δὲ τῷ τοὺς ἀπόρους μίαν ψῆφον ἔχειν πολλοὺς ὄντας, καὶ τελευταίους καλεῖσθαι. γενομένου δὲ τούτου, τοῖς μὲν πλουσίοις τοῖς πολλὰ δαπανωμένοις, καὶ μηδεμίαν ἀνάπαυσιν τῶν πολεμικῶν κινδύνων λαμβάνουσιν, ἧττον ἐπῄει βαρύνεσθαι, κυρίοις τε γεγονόσι τῶν μεγίστων, καὶ πᾶν τὸ κράτος ἀφῃρημένοις τῶν μὴ τὰ αὐτὰ ποιούντων· τοῖς δὲ πένησι, τοῖς πολλοστὴν ἔχουσι τῶν πολιτικῶν μοῖραν, εὐλογίστως καὶ πρᾴως φέρειν τὴν ἐν τούτοις ἐλάττωσιν, ἀφειμένοις τῶν εἰσφορῶν καὶ τῶν στρατειῶν· τῇ δὲ πόλει, τοὺς αὐ-

τοὺς ἔχειν τοὺς βουλευσομένους τε ὑπὲρ αὐτῆς ἃ δεῖ, καὶ τοὺς κινδύνων πλεῖστον τῶν ἄλλων μεταλαχόντας καὶ πράξοντας ὅσα δεῖ. οὗτος ὁ κόσμος τοῦ πολιτεύματος ἐπὶ πολλὰς διέμεινε γενεὰς φυλαττόμενος ὑπὸ Ῥωμαίων· ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς κεκίνηται χρόνοις, καὶ μεταβέβληται εἰς τὸ δημοτικώτερον, ἀνάγκαις τισὶ βιασθεὶς ἰσχυραῖς, οὐ τῶν λόχων καταλυθέντων, ἀλλὰ τῆς κλήσεως αὐτῶν οὐκ ἔτι τὴν ἀρχαίαν ἀκρίβειαν φυλαττούσης, ὡς ἔγνων ταῖς ἀρχαιρεσίαις αὐτῶν πολλάκις παρών. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων οὐχ ὁ παρὼν καιρὸς ἁρμόττει τοῖς λόγοις.

XXII. Τότε δ' οὖν ὁ Τύλλιος ἐπειδὴ διέταξε τὸ περὶ τὰς τιμήσεις, κελεύσας τοὺς πολίτας ἅπαντας συνελθεῖν εἰς τὸ μέγιστον τῶν πρὸ τῆς πόλεως πεδίων ἔχοντας τὰ ὅπλα, καὶ τάξας τούς τε ἱππεῖς κατὰ τέλη, καὶ τοὺς πεζοὺς ἐν φάλαγγι, καὶ τοὺς ἐσταλμένους ἐς τὸν ψιλικὸν ὁπλισμὸν, ἐν τοῖς ἰδίοις ἑκάστους λόχοις, καθαρμὸν αὐτῶν ἐποιήσατο, ταύρῳ καὶ κριῷ καὶ τράγῳ. τὰ δὲ ἱερεῖα ταῦτα τρὶς περιαχθῆναι περὶ τὸ στρατόπεδον κελεύσας, ἔθυε τῷ κατέχοντι τὸ πεδίον Ἄρει. τοῦτον τὸν καθαρμὸν ἕως τῶν κατ' ἐμὲ χρόνων Ῥωμαῖοι καθαίρονται μετὰ τὴν συντέλειαν τῶν τιμήσεων, ὑπὸ τῶν ἐχόντων τὴν ἱερωτάτην ἀρχὴν, Λοῦστρον ὀνομάζοντες. ἐγένετο δὲ ὁ σύμπας τῶν τιμησαμένων τοὺς βίους Ῥωμαίων ἀριθμὸς, ὡς ἐν τοῖς τιμητικοῖς φέρεται γράμμασιν, ἐπὶ μυριάσιν ὀκτὼ χιλιάδες πέντε, τριακοσίων ἀποδέουσαι. ἐποιήσατο δὲ καὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ πολιτικοῦ συντάγματος οὐ μικρὰν πρόνοιαν οὗτος ὁ βασιλεὺς,

πρᾶγμα συνιδὼν, ὃ παρέλιπον ἅπαντες οἱ πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τοὺς ξένους ὑποδεχόμενοι, καὶ μεταδιδόντες τῆς ἰσοπολιτείας, φύσιν δὲ ἢ τύχην οὐδεμίαν ἀπαξιοῦντες, εἰς πολυανθρωπίαν προήγαγον τὴν πόλιν. ὁ δὲ Τύλλιος καὶ τοῖς ἐλευθερουμένοις τῶν θεραπόντων, ἐὰν μὴ θέλωσιν εἰς τὰς ἑαυτῶν πόλεις ἀπιέναι, μετέχειν τῆς ἰσοπολιτείας ἐπέτρεψε. κελεύσας γὰρ ἅμα τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἐλευθέροις καὶ τούτους τιμήσασθαι τὰς οὐσίας, εἰς φυλὰς κατέταξεν αὐτοὺς τὰς κατὰ πόλιν τέτταρας ὑπαρχούσας, ἐν αἷς καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ταττόμενον διετέλει τὸ τῶν ἐξελευθερικῶν φῦλον ὅσον ἂν ᾖ· καὶ πάντων ἀπέδωκε τῶν κοινῶν αὐτοῖς μετέχειν, ὧν καὶ τοῖς ἄλλοις δημοτικοῖς.

XXIII. Ἀχθομένων δὲ τῶν πατρικίων ἐπὶ τῷ πράγματι καὶ δυσανασχετούντων, συγκαλέσας τὸ πλῆθος εἰς ἐκκλησίαν, „Πρῶτον μὲν θαυμάζειν ἔφη τῶν „ἀγανακτούντων, εἰ τῇ φύσει τὸ ἐλεύθερον οἴονται „τοῦ δούλου διαφέρειν, ἀλλ' οὐ τῇ τύχῃ· ἔπειτα εἰ μὴ „τοῖς ἔθεσι καὶ τοῖς τρόποις ἐξετάζουσι τοὺς ἀξίους „τῶν καλῶν, ἀλλὰ ταῖς συντυχίαις, ὁρῶντες ὡς ἀστάθμητόν ἐστιν εὐτυχία πρᾶγμα καὶ ἀγχίστροφον, καὶ „οὐδενὶ ῥᾴδιον εἰπεῖν οὐδὲ τῶν πάνυ μακαρίων μέχρι „τίνος αὐτῷ παρέσται χρόνου. ἠξίου τε αὐτοὺς σκοπεῖν ὅσαι μὲν ἤδη πόλεις ἐκ δουλείας μετέβαλον εἰς „ἐλευθερίαν, βάρβαροί τε καὶ Ἑλληνίδες, ὅσαι δ' εἰς „δουλείαν ἐξ ἐλευθερίας· εὐήθειάν τε αὐτῶν πολλὴν „κατεγίνωσκεν, εἰ τῆς ἐλευθερίας τοῖς ἀξίοις τῶν θεραπόντων μεταδιδόντες, τῆς πολιτείας φθονοῦσι.

„συνεβούλευέ τε αὐτοῖς, εἰ μὲν πονηροὺς νομίζουσι, „μὴ ποιεῖν ἐλευθέρους. εἰ δὲ χρηστοὺς, μὴ περιορᾶν „ὄντας ἀλλοτρίους· ἄτοπόν τε πρᾶγμα ποιεῖν αὐτοὺς „ἔφη καὶ ἀμαθὲς, ἅπασι μὲν τοῖς ξένοις ἐπιτρέποντας „τῆς πόλεως μετέχειν, μὴ διακρίνοντας αὐτῶν τὰς τύ„χας, μηδ᾽ εἴ τινες ἐκ δούλων ἐγένοντο ἐλεύθεροι πο„λυπραγμονοῦντας· τοὺς δὲ παρὰ σφίσι δεδουλευκό„τας ἀναξίους ἡγουμένους ταύτης τῆς χάριτος· φρο„νήσει τε διαφέρειν οἰομένους τῶν ἄλλων, οὐδὲ τὰ ἐν „ποσὶ καὶ κοινότητι ὁρᾶν ἔφασκεν, ἃ καὶ τοῖς φαυλο„τάτοις εἶναι πρόδηλα, ὅτι τοῖς μὲν δεσπόταις πολλὴ „φροντὶς ἔσται τοῦ μὴ προχείρως τινὰς ἐλευθεροῦν, „ὡς τὰ μέγιστα τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθῶν οἷς ἔτυχε „δωρησομένοις· τοῖς δὲ δούλοις ὅτι μείζων ὑπάρξει „προθυμία χρηστοῖς εἶναι περὶ τοὺς δεσπότας, ἐὰν „μάθωσιν ὅτι τῆς ἐλευθερίας ἄξιοι κριθέντες εὐδαίμο„νος εὐθέως ἔσονται καὶ μεγάλης πόλεως πολῖται, „καὶ ταῦθ᾽ ἕξουσιν ἀμφότερα παρὰ τῶν δεσποτῶν „τἀγαθά. τελευτῶν δὲ τὸν περὶ τοῦ συμφέροντος εἰσ„ηγήσατο λόγον, τοὺς μὲν ἐπισταμένους ὑπομιμνή„σκων, τοὺς δὲ ἀγνοοῦντας διδάσκων, ὅτι πόλει δυνα„στείας ἐφιεμένῃ, καὶ μεγάλων πραγμάτων ἑαυτὴν „ἀξιούσῃ, οὐδενὸς οὕτω δεῖ πράγματος ὡς πολυαν„θρωπίας, ἵνα διαρκὴς ᾖ πρὸς πάντας τοὺς πολέμους „οἰκείοις ὅπλοις χρωμένη, καὶ μὴ ξενικοῖς στρατεύμασι „καταμισθοφοροῦσα συνεξαναλωθῇ τοῖς χρήμασι· „καὶ διὰ τοῦτο ἔφη τοὺς προτέρους βασιλεῖς ἅπασι „μεταδεδωκέναι τῆς πολιτείας τοῖς ξένοις. εἰ δὲ καὶ „τοῦτον καταστήσονται τὸν νόμον, πολλὴν αὐτοῖς ἐλε-

„γεν ἐκ τῶν ἐλευθερουμένων ἐπιγραφήσεσθαι νεότητα, „καὶ οὐδέποτε ἀπορήσειν τὴν πόλιν οἰκείων ὅπλων, „ἀλλ' ἕξειν δυνάμεις ἄγειν διαρκεῖς κἂν πρὸς πάντας „ἀνθρώπους ἀναγκασθῇ πολεμεῖν. χωρὶς δὲ τοῦ κοι- „νῇ χρησίμου, καὶ ἰδίᾳ πολλὰ ὠφεληθήσεσθαι τοὺς „εὐπορωτάτους Ῥωμαίων, ἐὰν τοὺς ἀπελευθέρους „ἐῶσι τῆς ἐκκλησίας μετέχειν, ἐν ἐκκλησίαις τε καὶ „ψηφηφορίαις καὶ ταῖς ἄλλαις πολιτικαῖς χρείαις τὰς „χάριτας ἐν οἷς μάλιστα δέονταί πράγμασι κομιζομέ- „νους, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἀπελευθέρων γινομένους πελά- „τας τοῖς ἐκγόνοις αὐτῶν καταλιπόντας.“ Τοιαῦτα λέ- γοντος αὐτοῦ συνεχώρησαν οἱ πατρίκιοι τὸ ἔθος εἰς τὴν πολιτείαν παρελθεῖν, καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ὡς ἕν τι τῶν ἱερῶν καὶ ἀκινήτων νομίμων διατελεῖ τοῦτ' ἐν τῇ πόλει φυλαττόμενον.

XXIV. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τοῦτο γέγονα τὸ μέρος τοῦ διηγήματος, ἀναγκαῖον εἶναί μοι δοκεῖ διελθεῖν ὡς εἶχε τότε Ῥωμαίοις τὰ περὶ τοὺς δούλους ἔθη, ἵνα μήτε τὸν βασιλέα τὸν πρῶτον ἐπιχειρήσαντα τῷ τοὺς δεδουλευκότας ἀστοὺς ποιεῖν, μήτε τοὺς παρα- δεξαμένους τὸν νόμον, ἐν αἰτίαις σχῇ τις, ὡς ῥιπτοῦν- τας εἰκῇ τὰ καλά. ἐτύγχανον δὴ τοῖς Ῥωμαίοις αἱ τῶν θεραπόντων κτήσεις κατὰ τοὺς δικαιοτάτους γι- νόμεναι τρόπους. ἢ γὰρ ὠνησάμενοι παρὰ τοῦ δημο- σίου τοὺς ὑπὸ δόρυ πωλουμένους ἐκ τῶν λαφύρων, ἢ τοῦ στρατηγοῦ συγχωρήσαντος ἅμα ταῖς ἄλλαις ὠφελείαις καὶ δορυαλώτους τοῖς λαβοῦσιν ἔχειν, ἢ πριάμενοι παρ' ἑτέρων κατὰ τοὺς αὐτοὺς τρόπους κυρίων γενομένων, ἐκέκτηντο τοὺς δούλους. οὐδὲ δὴ

πρᾶγμα ποιεῖν αἰσχύνης ἢ βλάβης κοινῆς ἄξιον οὔτε ὁ Τύλλιος ὁ καταστησάμενος τὸ ἔθος, οὔτε οἱ παραδεξάμενοι καὶ διαφυλάξαντες ᾤοντο, εἰ τοῖς ἀφαιρεθεῖσιν ἐν πολέμῳ τήν τε πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, χρηστοῖς γενομένοις περὶ τοὺς τὸ πρῶτον αὐτοὺς καταδουλωσαμένους, ἢ περὶ τοὺς ἀπ᾽ ἐκείνων αὐτοὺς πριαμένους, ἀμφότερα ταῦτα παρ᾽ αὐτῶν ὑπάρξει αὖθις τῶν κτησαμένων αὐτοὺς εἰς δουλείαν. ἐτύγχανον δὲ τῆς ἐλευθερίας οἱ μὲν πλεῖστοι προῖκα, διὰ καλοκἀγαθίαν· καὶ κράτιστος ἀπαλλαγῆς δεσποτῶν τρόπος οὗτος ἦν· ὀλίγοι δέ τινες λύτρα κατατιθέντες ἐξ ὁσίων καὶ δικαίων ἐργασιῶν συναχθέντα. ἀλλ᾽ οὐκ ἐν τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς χρόνοις οὕτω ταῦτ᾽ ἔχει, ἀλλ᾽ εἰς τοσαύτην σύγχυσιν ἥκει τὰ πράγματα, καὶ τὰ καλὰ τῆς Ῥωμαίων πόλεως οὕτως ἄτιμα καὶ ῥυπαρὰ γέγονεν, ὥσθ᾽ οἱ μὲν ἀπὸ λῃστείας, καὶ τοιχωρυχίας, καὶ πορνείας, καὶ παντὸς ἄλλου πονηροῦ πόρου χρηματισάμενοι, τούτων ὠνοῦνται τῶν χρημάτων τὴν ἐλευθερίαν, καὶ εὐθὺς εἰσι Ῥωμαῖοι· οἱ δὲ, συνίστορες καὶ συνεργοὶ τοῖς δεσπόταις γενόμενοι φαρμακειῶν καὶ ἀνδροφονιῶν, καὶ τῶν εἰς τοὺς θεοὺς ἢ τὸ κοινὸν ἀδικημάτων, ταύτας φέρονται παρ᾽ αὐτῶν τὰς χάριτας· οἱ δὲ, ἵνα τὸν δημοσίως διδόμενον σῖτον λαμβάνοντες κατὰ μῆνα, καὶ εἴ τις ἄλλη παρὰ τῶν ἡγουμένων γίγνοιτο τοῖς ἀπόροις τῶν πολιτῶν φιλανθρωπία, φέρωσι τοῖς δεδωκόσι τὴν ἐλευθερίαν· οἱ δὲ, διὰ κουφότητα τῶν δεσποτῶν καὶ κενὴν δοξοκοπίαν. ἔγωγ᾽ οὖν ἐπίσταμαί τινας ἅπασι τοῖς δούλοις συγκεχωρηκότας εἶναι ἐλευθέροις, μετὰ τὰς ἑαυ-

τῶν τελευτὰς, ἵνα χρηστοὶ καλῶνται νεκροὶ, καὶ πολλοὶ ταῖς κλίναις αὐτῶν ἐκκομιζομέναις παρακολουθῶσι τοὺς πίλους ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς ἔχοντες· ἐν οἷς ἐπόμπευόν τινες, ὡς ἦν παρὰ τῶν ἐπισταμένων ἀκούειν, ἐκ τῶν δεσμωτηρίων ἐξεληλυθότες κακοῦργοι ἀρτίως, μυρίων ἄξια διαπεπραγμένοι θανάτων. εἰς τούτους μέντοι τοὺς δυσεκκαθάρτους σπίλους ἐκ τῆς πόλεως ἀποβλέποντες οἱ πολλοὶ δυσχεραίνουσι, καὶ προβέβληνται τὸ ἔθος, ὡς οὐ πρέπον ἡγεμονικῇ πόλει, καὶ παντὸς ἄρχειν ἀξιούσῃ τόπου, τοιούτους πολίτας ποιεῖσθαι. ἔχοι δ' ἄν τις πολλὰ καὶ ἄλλα διαβάλλειν ἔθη, καλῶς μὲν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐπινοηθέντα, κακῶς δ' ὑπὸ τῶν νῦν ἐπιτριβόμενα. ἐγὼ δὲ τὸν νόμον οὐκ οἴομαι τοῦτον δεῖν ἀναιρεῖν, μή τι μεῖζον ἐκραγῇ τῷ κοινῷ δι' αὐτοῦ κακόν· ἐπανορθοῦσθαι μέντοι φημὶ δεῖν τὰ δυνατὰ, καὶ μὴ περιορᾷν ὀνείδη μεγάλα καὶ ῥύπους δυσεκκαθάρτους εἰς τὴν πολιτείαν εἰσαγομένους. καὶ μάλιστα μὲν τοὺς τιμητὰς ἀξιώσαιμι ἂν τούτου τοῦ μέρους προνοεῖν· εἰ δὲ μὴ, τοὺς ὑπάτους· δεῖ γὰρ ἀρχῆς τινος μεγάλης· οἳ τοὺς καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐλευθέρους γινομένους ἐξετάσωσι, τίνες ὄντες, καὶ διὰ τί, καὶ πῶς ἠλευθερώθησαν· ὥσπερ τοὺς τῶν ἱππέων καὶ τοὺς τῶν βουλευτῶν βίους ἐξετάζουσιν· ἔπειθ' οὓς μὲν ἂν εὕρωσιν ἀξίους τῆς πόλεως ὄντας, εἰς φυλὰς καταγράψωσι, καὶ μένειν ἀφήσωσιν ἐν τῇ πόλει· τὸ δὲ μιαρὸν καὶ ἀκάθαρτον φῦλον ἐκβάλωσιν ἐκ τῆς πόλεως, εὐπρεπὲς ὄνομα τῷ πράγματι θέντες, ἀποικίαν. ταῦτα μὲν οὖν τῆς ὑποθέσεως ἀπαιτούσης, ἀναγκαῖόν

τε καὶ δίκαιον ἔδοξεν εἶναί μοι πρὸς τοὺς ἐπιτιμῶντας τοῖς Ῥωμαίων ἔθεσιν εἰπεῖν.

XXV. Ὁ δὲ Τύλλιος οὐκ ἐν μόνοις τούτοις τοῖς πολιτεύμασι δημοτικὸς ὢν ἐδήλωσεν, ἐν οἷς ἐδόκει τήν τε τῆς βουλῆς ἐξουσίαν καὶ τὴν τῶν πατρικίων δυναστείαν ἐλαττοῦν, ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν ἐμείωσε, τὴν ἡμίσειαν τῆς ἐξουσίας αὐτὸς ἀφελόμενος. τῶν γὰρ πρὸ αὐτοῦ βασιλέων ἁπάσας ἀξιούντων ἐφ᾽ ἑαυτοὺς ἄγειν τὰς δίκας, καὶ πάντα τὰ ἐγκλήματα τά τε ἴδια καὶ τὰ κοινὰ πρὸς τὸν ἑαυτῶν τρόπον δικαζόντων, ἐκεῖνος διελὼν ἀπὸ τῶν ἰδιωτικῶν τὰ δημόσια, τῶν μὲν εἰς τὸ κοινὸν φερόντων ἀδικημάτων αὐτὸς ἐποιεῖτο τὰς διαγνώσεις, τῶν δὲ ἰδιωτικῶν ἰδιώτας ἔταξεν εἶναι δικαστάς, ὅρους αὐτοῖς καὶ κανόνας τάξας οὓς αὐτὸς ἔγραψε νόμους. ἐπεὶ δὲ αὐτῷ τὰ ἐν τῇ πόλει πράγματα τὸν κράτιστον εἰλήφει κόσμον, εἰς ἐπιθυμίαν ἦλθε διαφανές τι διαπραξάμενος, αἰώνιον αὑτοῦ μνήμην τοῖς ἐπιγενομένοις καταλιπεῖν. ἐφιστὰς δὲ τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὰ τῶν ἀρχαίων βασιλέων τε καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν μνημεῖα, ἐξ ὧν εἰς ὀνόματα καὶ δόξας προῆλθον, οὔτε τοῦ Βαβυλωνίου τείχους ἐμακάρισε τὴν Ἀσσυρίαν ἐκείνην γυναῖκα, οὔτε τῶν ἐν Μέμφει πυραμίδων τοὺς Αἰγύπτου βασιλεῖς, οὔτε εἴ τις ἄλλη πλούτου καὶ πολυχειρίας ἐπίδειξις ἦν, οὐκ ἀνδρὸς ἡγεμόνος· ἀλλὰ ταῦτα πάντα μικρὰ καὶ ὀλιγοχρόνια, καὶ οὐκ ἄξια σπουδῆς ἡγησάμενος, ὄψεώς τε ἀπάτας, οὐκ εἰς βίους καὶ πραγμάτων ὠφελείας, ἐξ ὧν μακαρισμοὶ τοῖς κατασκευασαμένοις ἠκολούθουν μόνον·

ἐπαίνου δὲ καὶ ζήλου ἄξια τὰ τῆς γνώμης ἔργα ὑπολαβών, ἧς πλεῖστοί τε ἀπολαύουσι καὶ ἐπὶ μήκιστον χρόνον καρποῦνται τὰς ὠφελείας, πάντων μάλιστα τῶν τοιούτων ἔργων τὴν Ἀμφικτύονος τοῦ Ἕλληνος ἐπίνοιαν ἠγάσθη, ὃς ἀσθενὲς ὁρῶν καὶ ῥᾴδιον ὑπὸ τῶν περιοικούντων βαρβάρων ἐξαναλωθῆναι τὸ Ἑλληνικὸν γένος, εἰς τὴν ἐπ᾿ ἐκείνου κληθεῖσαν Ἀμφικτυονικὴν σύνοδον καὶ πανήγυριν αὐτὸ συνήγαγε, νόμους καταστησάμενος, ἔξω τῶν ἰδίων, οὓς ἑκάστη πόλις εἶχε, τοὺς κοινοὺς ἅπασιν, οὓς καλοῦσιν Ἀμφικτυονικούς, ἐξ ὧν φίλοι μὲν ὄντες ἀλλήλοις διετέλουν, καὶ τὸ συγγενὲς φυλάττοντες ἔργοις μᾶλλον ἢ λόγοις, λυπηροὶ δὲ τοῖς βαρβάροις καὶ φοβεροί. παρ᾿ οὗ τὸ παράδειγμα λαβόντες Ἴωνές τε οἱ μεταθέμενοι τὴν οἴκησιν ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὰ παραθαλάττια μέρη τῆς Καρίας, καὶ Δωριεῖς οἱ περὶ τοὺς αὐτοὺς τόπους τὰς πόλεις ἐνιδρυσάμενοι, ἱερὰ κατεσκεύασαν ἀπὸ κοινῶν ἀναλωμάτων· Ἴωνες μέν, ἐν Ἐφέσῳ, τὸ τῆς Ἀρτέμιδος· Δωριεῖς δ᾿, ἐν Τριοπίῳ, τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος· ἔνθα συνϊόντες γυναιξὶν ὁμοῦ καὶ τέκνοις κατὰ τοὺς ἀποδειχθέντας χρόνους, συνέθυόν τε καὶ συνεπανηγύριζον, καὶ ἀγῶνας ἐπετέλουν ἱππικοὺς καὶ γυμνικούς, καὶ τῶν περὶ μουσικὴν ἀκουσμάτων, καὶ τοὺς θεοὺς κοινοῖς ἀναθήμασιν ἐδωροῦντο. θεωρήσαντες δὲ καὶ πανηγυρίσαντες, καὶ τὰς ἄλλας φιλοφροσύνας παρ᾿ ἀλλήλων λαβόντες, εἴ τι πρόσκρουσμα πρὸς πόλιν ἐγεγόνει, δικασταὶ καθεζόμενοι διῄτων, καὶ περὶ τοῦ πρὸς βαρβάρους πολέμου καὶ περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ὁμοφροσύνης κοινὰς

ἐποιοῦντο βουλάς. ταῦτα δὴ καὶ τὰ ὅμοια τούτοις παραδείγματα λαβὼν, προθυμίαν ἔσχε καὶ αὐτὸς τὰς πόλεις τοῦ Λατίνων γένους συστῆσαι καὶ συναγαγεῖν, ἵνα μὴ, στασιάζουσαι καὶ πολεμοῦσαι πρὸς ἀλλήλας, ὑπὸ τῶν προσοικούντων βαρβάρων τὴν ἐλευθερίαν ἀφαιρεθῶσι.

XXVI. Γνοὺς δὲ ταῦτα, τοὺς κρατίστους ἄνδρας ἐξ ἑκάστης πόλεως συνεκάλει, περὶ μεγάλων καὶ κοινῶν φήσας πραγμάτων συμβούλους αὐτοὺς συγκαλεῖν. ἐπεὶ δὲ συνῆλθον, συναγαγὼν τήν τε Ῥωμαϊκὴν βουλὴν καὶ τοὺς ἀπὸ τῶν πόλεων ἥκοντας, λόγον διεξῆλθε παρακλητικὸν ὁμονοίας, διδάσκων ὡς καλὸν μὲν χρῆμα, πολλαὶ πόλεις μιᾷ χρώμεναι γνώμῃ· αἰσχρὸν δὲ, ὄψις συγγενῶν ἀλλήλοις διαφερομένων. αἴτιόν τε ἰσχύος μὲν ταῖς ἀσθενέσιν ἀποφαίνων ὁμοφροσύνην, ταπεινότητος δὲ καὶ ἀσθενείας καὶ ταῖς ἰσχυροτάταις ἀλληλοφθονίαν. μετὰ ταῦτ' ἐδίδασκεν αὐτοὺς, ὡς χρὴ Λατίνους μὲν τῶν προσοίκων ἄρχειν, καὶ τὰ δίκαια προστάττειν, Ἕλληνας ὄντας, βαρβάροις· Ῥωμαίους δὲ τὴν ἁπάντων Λατίνων ἔχειν προστασίαν, μεγέθει τε πόλεως προὔχοντας, καὶ πραγμάτων ὄγκῳ, καὶ τῇ προνοίᾳ τοῦ δαιμονίου κρεῖττον κεχρημένους ἐκείνων, δι' ἣν εἰς τοσαύτην ἐπιφάνειαν προῆλθον. τοιαῦτα διεξελθὼν, συνεβούλευεν αὐτοῖς ἱερὸν ἄσυλον ἀπὸ κοινῶν ἀναλωμάτων ἐν Ῥώμῃ κατασκευάσασθαι, ἐν ᾧ θύσουσί τε αἱ πόλεις συνερχόμεναι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἰδίας τε καὶ κοινὰς θυσίας, καὶ πανηγύρεις ἄξουσιν, ἐν οἷς ἂν ὁρίσωσι χρόνοις· καὶ εἴ τι

*γένοιτο αὐταῖς πρόσκρουσμα πρὸς ἀλλήλας, ἐκ τῶν ἱερῶν τούτων διαλύσονται, ταῖς ἄλλαις πόλεσιν ἐπιτρέψασαι διαγνῶναι τὰ ἐγκλήματα. ταῦτα διεξιὼν τε καὶ ὅσα ἄλλα ἕξουσιν ἀγαθὰ βουλευτήριον ἐγκαταστησάμενοι, πάντας ἔπεισε τοὺς ἐν τῷ συνεδρίῳ παρόντας· καὶ μετὰ τοῦτο κατεσκεύασεν ἐξ ὧν ἅπασαι συνήνεγκαν αἱ πόλεις χρημάτων, τὸν τῆς Ἀρτέμιδος ναὸν, τὸν ἐπὶ τοῦ μεγίστου τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ λόφων ἱδρυμένον, Αὐεντίνου· καὶ τοὺς νόμους συνέγραψε ταῖς πόλεσι πρὸς ἀλλήλας, καὶ τἄλλα τὰ περὶ τὴν ἑορτὴν καὶ πανήγυριν ὃν ἐπιτελεσθήσεται τρόπον ἔταξεν. ἵνα δὲ μηδεὶς χρόνος αὐτοὺς ἀφανίσῃ, στήλην κατασκευάσας χαλκῆν, ἔγραψεν ἐν ταύτῃ τά τε δόξαντα τοῖς συνέδροις, καὶ τὰς μετασχούσας τῆς συνόδου πόλεις. αὕτη διέμεινεν ἡ στήλη μέχρι τῆς ἐμῆς ἡλικίας ἐν τῷ τῆς Ἀρτέμιδος ἱερῷ κειμένη, γραμμάτων ἔχουσα χαρακτῆρας Ἑλληνικῶν, οἷς τὸ παλαιὸν ἡ Ἑλλὰς ἐχρῆτο. ὃ καὶ αὐτὸ ποιήσαιτ' ἄν τις οὐ μικρὸν τεκμήριον τοῦ μὴ βαρβάρους εἶναι τοὺς οἰκίσαντας τὴν Ῥώμην. οὐ γὰρ ἂν Ἑλληνικοῖς ἐχρῶντο γράμμασιν, ὄντες βάρβαροι. πολιτικαὶ μὲν δὴ πράξεις τοῦ βασιλέως τούτου σὺν ἄλλαις πολλαῖς ἐλάττοσί τε καὶ ἀμαυροτέραις, αἱ μέγισται καὶ λαμπρόταται αὗται μνημονεύονται. πολεμικαὶ δὲ αἱ πρὸς ἓν τὸ τῶν Τυῤῥηνῶν ἔθνος γενόμεναι, περὶ ὧν μέλλω νῦν διεξιέναι.*

*Bello quae gesserit Tullius.*

XXVII. *Μετὰ τὴν τοῦ Ταρκυνίου τελευτὴν*

αἱ παραδοῦσαι τὴν ἡγεμονίαν ἐκείνῳ πόλεις οὐκ ἔτι φυλάττειν ἐβούλοντο τὰς ὁμολογίας, Τυλλίῳ τε οὐκ ἀξιοῦσαι ταπεινῷ κατὰ γένος ὄντι ὑπακούειν, καὶ τὴν διαφορὰν τῶν πατρικίων τὴν πρὸς τὸν ἡγεμόνα γενομένην μεγάλην σφίσιν ὠφέλειαν παρέξειν νομίζουσαι. ἤρξαντο δὲ τῆς ἀποστάσεως οἱ καλούμενοι Οὐϊεντανοὶ, καὶ τοῖς ἐλθοῦσι παρὰ τοῦ Τυλλίου πρεσβευταῖς ἀπεκρίναντο, μηδεμίαν εἶναι σφίσι πρὸς ἐκεῖνον μήθ' ὑπὲρ ἡγεμονίας παραχώρησιν, μήτε περὶ φιλίας καὶ συμμαχίας συνθήκην. ἀρξάντων δὲ τούτων, Καιρητανοί τε ἠκολούθησαν, καὶ Ταρκυνῖται, καὶ τελευτῶσα ἐν ὅπλοις ἦν ἅπασα ἡ Τυῤῥηνία. οὗτος ὁ πόλεμος εἴκοσι διέμεινεν ἔτη συνεχῶς πολεμούμενος, εἰσβολάς τε πολλὰς ἀμφοτέρων μεγάλοις στρατεύμασι ποιουμένων εἰς τὴν ἀλλήλων, καὶ παρατάξεις ἄλλας ἐπ' ἄλλαις συνισταμένων. ἐν ἁπάσαις δὲ ταῖς μάχαις κατορθῶν ὁ Τύλλιος, ὅσαι κατὰ πόλεις τε καὶ πρὸς ὅλον τὸ ἔθνος αὐτῷ συνέστησαν, καὶ τρισὶν ἐπιφανεστάτοις κοσμηθεὶς θριάμβοις, τελευτῶν ἠνάγκασε τοὺς οὐκ ἀξιοῦντας ἄρχεσθαι, τὸν χαλινὸν ἑκόντας λαβεῖν. εἰκοστῷ δ' οὖν ἔτει συνελθοῦσαι πάλιν αἱ δώδεκα πόλεις, ἐξανηλωμέναι τῷ πολέμῳ τά τε σώματα καὶ τὰ χρήματα, γνώμην ἔσχον παραδοῦναι Ῥωμαίοις τὴν ἡγεμονίαν, ἐφ' οἷς πρότερον ἐψηφίσαντο. καὶ παρῆσαν ἐξ ἁπάσης πόλεως οἱ προχειρισθέντες σὺν ἱκετηρίαις, ἐπιτρέποντες Τυλλίῳ τὰς πόλεις, καὶ μηδὲν ἀνήκεστον βουλεύσασθαι περὶ αὐτῶν ἀξιοῦντες. Τύλλιος δὲ τῆς μὲν ἀφροσύνης ἕνεκα, καὶ τῶν εἰς τοὺς θεοὺς

ἀθετημάτων, οὓς ἐγγυητὰς ποιησάμενοι τῶν ὁμολογιῶν, παρέβησαν τὰ συγκείμενα, πολλῶν αὐτοὺς ἔφη τιμωριῶν ἀξίους εἶναι καὶ μεγάλων· τῆς δὲ Ῥωμαίων ἐπιεικείας καὶ μετριότητος, ἐπειδὴ συγγνόντες ἀδικεῖν, στέμμασι καὶ λιτανείαις παρῃτοῦντο τὴν ὀργὴν, οὐδ' ἐν τῷ παρόντι ἀτυχήσειν. ταῦτα εἰπὼν, καταλύεται τὸν πρὸς αὐτοὺς πόλεμον, ταῖς μὲν ἄλλαις πόλεσιν ἁπλῶς καὶ δίχα ὀργῆς μνησικάκου πολιτεύεσθαί τε ἀποδοὺς, ὡς πρότερον, καὶ τὰ ἴδια καρποῦσθαι, μενούσαις ἐν ταῖς γραφείσαις πρὸς αὐτὰς συνθήκαις ὑπὸ βασιλέως Ταρκυνίου. τρεῖς δὲ ἐξ αὐτῶν πόλεις, αἳ προεξανέστησάν τε καὶ τὰς ἄλλας ὑπηγάγοντο κατὰ Ῥωμαίων ἐξενεγκεῖν τὸν πόλεμον, Καιρητανῶν καὶ Ταρκυνιτῶν καὶ Οὐϊεντανῶν, ταύτας ἀφαιρέσει χώρας τιμωρησάμενος, ἣν κατεκληρούχησε Ῥωμαίων τοῖς νεωστὶ προσεληλυθόσι πρὸς τὴν πολιτείαν. ταῦτα διαπραξάμενος ἐν εἰρήνῃ τε καὶ κατὰ πολέμους, καὶ ναοὺς δύο κατασκευασάμενος Τύχης, ᾗ παρὰ πάντα τὸν βίον ἔδοξεν ἀγαθῇ κεχρῆσθαι, τὸν μὲν ἐν ἀγορᾷ τῇ καλουμένῃ Βοαρίᾳ, τὸν δ' ἕτερον ἐπὶ ταῖς ᾐόσι τοῦ Τιβέριος, ἣν ἀνδρείαν προσηγόρευσεν, ὡς καὶ νῦν ὑπὸ Ῥωμαίων καλεῖται· ἡλικίας τε προβεβηκὼς ἐπὶ πολὺ, καὶ τῆς κατὰ φύσιν τελευτῆς οὐ μακρὰν ἀπέχων, ἐπιβουλευθεὶς ὑπὸ Ταρκυνίου τε τοῦ γαμβροῦ καὶ τῆς ἑαυτοῦ θυγατρὸς ἀποθνήσκει. διηγήσομαι δὲ καὶ τῆς ἐπιβουλῆς τὸν τρόπον, μικρὰ τῶν ἔμπροσθεν γενομένων ἀναλαβών.

XXVIII. Ἦσαν δὴ Τυλλίῳ δύο θυγατέρες ἐν

γυναικὸς γενόμεναι Ταρκυνίας, ἣν ἐνεγγύησεν αὐτῷ βασιλεὺς Ταρκύνιος. ταύτας τὰς κόρας ἐπιγάμους γενομένας ἐκδίδοται τοῖς ἀδελφιδοῖς τῆς μητρὸς αὐτῶν, υἱωνοῖς τε Ταρκυνίου, τῷ πρεσβυτέρῳ τὴν πρεσβυτέραν ἁρμόσας, καὶ τῷ νεωτέρῳ τὴν νεωτέραν· οὕτως οἰόμενος αὐτοῖς μᾶλλον συνοίσεσθαι τοῖς λαβοῦσιν. ἔτυχε δὲ τῶν γαμβρῶν ἑκάτερος ἐναντίᾳ συναφθεὶς τύχῃ, κατὰ τὴν οὐχ ὁμοτροπίαν· Λευκίῳ μὲν γὰρ τῷ πρεσβυτέρῳ, τολμηρῷ καὶ αὐθάδει καὶ τυραννικῷ τὴν φύσιν ὄντι, χρηστὴ καὶ σώφρων καὶ φιλοπάτωρ συνῆλθε γυνή· Ἀρρόυντι δὲ τῷ νεωτέρῳ, πολὺ τὸ πρᾷον ἔχοντι καὶ εὐλόγιστον, ἀνοσία καὶ μισοπάτωρ καὶ πάντολμος ἦν ἡ γαμετή. συνέβαινε δὲ τῶν ἀνδρῶν ἑκάτερον φέρεσθαι μὲν ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, μετάγεσθαι δὲ ὑπὸ τῆς γυναικὸς ἐπὶ τἀναντία· ὁ μέν γε πονηρὸς, ἐκβαλεῖν τῆς βασιλείας τὸν κηδεστὴν προθυμούμενος, καὶ πάντα μηχανώμενος εἰς τοῦτο, ὑπὸ τῆς γυναικὸς μετεπείθετο ἀντιβολούσης τε καὶ ὀδυρομένης· ὁ δ' ἐπιεικὴς, οὐδὲν οἰόμενος δεῖν ἐξαμαρτάνειν εἰς τὸν πενθερὸν, ἀλλὰ περιμένειν ἕως ἡ φύσις αὐτὸν ἐκ τοῦ ζῆν ἐξαγάγοι, καὶ τὸν ἀδελφὸν οὐκ ἐῶν πράττειν τὰ μὴ δίκαια, ὑπὸ τῆς ἀνοσίας γυναικὸς εἰς τἀναντία μετήγετο, νουθετούσης τε καὶ λοιδορουμένης, καὶ τὴν ἀνανδρίαν κακιζούσης· ὡς δ' οὐδὲν ἐπέραινον οὔτε αἱ τῆς σώφρονος λιτανεῖαι, τὰ κράτιστα τὸν οὐ δίκαιον ἄνδρα πειθούσης, οὔτε αἱ τῆς μιαρᾶς παραινέσεις, ἐπὶ τὰς ἀνοσίους πράξεις τὸν οὐ πονηρὸν εἶναι πεφυκότα παρακαλούσης, ἀλλ' ἑκάτερος ἐπὶ τὴν

ἑαυτοῦ φύσιν ἐφέρετο, καὶ λυπηρὰν ἡγεῖτο τὴν μὴ τὰ ὅμοια βουλομένην, τῇ μὲν, ὀδύρεσθαί τε καὶ φέρειν τὸν ἑαυτῆς δαίμονα περιῆν· τῇ δὲ παντόλμῳ, χαλεπαίνειν καὶ ἀπαλλαγῆναι ζητεῖν ἀπὸ τοῦ συνοικοῦντος. ἔπειτα δ' ἡ κακὴ φύσιν ἀπονοηθεῖσα, καὶ νομίσασα τοῖς ἑαυτῆς τρόποις ἁρμόττειν μάλιστα τὸν τῆς ἀδελφῆς ἄνδρα, μεταπέμπεταί τε αὐτὸν, ὡς ὑπὲρ ἀναγκαίου πράγματος διαλεξομένη.

XXIX. Καὶ ἐπειδὴ παρεγένετο, μεταναστῆναι κελεύσασα τοὺς ἔνδον, ἵνα μόνη διαλεχθείη πρὸς μόνον, „Ἆρ', ἔφη, ὦ Ταρκύνιε, μετὰ παῤῥησίας „ἔξεστί μοι καὶ ἀκινδύνως ἅπαντα εἰπεῖν ὅσα φρο„νῶ περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων; καὶ καθέξεις „οὓς ἂν ἀκούσῃς λόγους; ἢ σιωπᾶν ἄμεινόν ἐστί „μοι, καὶ μὴ φέρειν εἰς μέσον βουλὰς ἀποῤῥήτους;" κελεύσαντος δὲ τοῦ Ταρκυνίου λέγειν ὃ βούλεται, καὶ περὶ τοῦ καθέξειν ἐν ἑαυτῷ τοὺς λόγους πίστεις ἐπιθέντος δι' ὅρκων, οὓς ἐκείνη προῃρεῖτο, οὐδὲν ἔτι αἰσχυνθεῖσα λέγει πρὸς αὐτόν· „Μέχρι τίνος, „ὦ Ταρκύνιε, τῆς βασιλείας ἀποστερούμενος ἀνέ„χεσθαι διανοῇ; πότερον ἐκ ταπεινῶν καὶ ἀσήμων „ἔφυς προγόνων, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀξιοῖς ἐπὶ σε„αυτῷ μέγα φρονεῖν; ἀλλὰ πάντες ἴσασιν ὅτι τοῖς „μὲν ἀρχαίοις προγόνοις ὑμῶν Ἕλλησιν οὖσι, καὶ „ἀφ' Ἡρακλέους γεγονόσι, τῆς εὐδαίμονος ἄρξαι „Κορίνθου τὴν αὐτοκράτορα ὑπῆρξεν ἀρχὴν ἐπὶ „πολλὰς, ὡς ἀκούω, γενεάς· τῷ δὲ πάππῳ σου Ταρ„κυνίῳ, μεταθεμένῳ τὴν οἴκησιν ἐκ Τυῤῥηνῶν, ταύ„της τῆς πόλεως βασιλεῦσαι ἐξεγένετο δι' ἀρετὴν

„οὗ σὺ κληρονομεῖν οὐ μόνον τῶν χρημάτων, ἀλλὰ „καὶ τῆς βασιλείας ὀφείλεις, πρεσβύτερος υἱωνὸς „ὤν. ἢ σώματος οὐκ ἔτυχες ἱκανοῦ πράττειν ὅσα „βασιλεῖ προσῆκε, δι' ἀσθένειάν τε καὶ ἀμορφίαν, „ἀλλὰ σοί γε καὶ ῥώμη πάρεστιν, οἵα τοῖς κράτιστα „πεφυκόσι, καὶ μορφὴ τοῦ βασιλείου γένους ἀξία. „ἢ τούτων μὲν οὐδ' ἕτερον, ἡ δὲ ἀσθενὴς ἔτι καὶ „πολὺ ἀπέχουσα τοῦ φρονεῖν τὰ προσήκοντα νεό- „της μεθέλκει σε, δι' ἣν οὐκ ἀξιοῖς τὰ πολιτικὰ „πράττειν, ὃς οὐ πολὺ ἀποδέῃ πεντηκονταέτης εἶναι; „κράτιστα δὲ ἄνθρωποι φρονεῖν πεφύκασιν οἱ περὶ „ταύτην μάλιστα γενόμενοι τὴν ἡλικίαν. φέρε, ἀλλ' „ἡ τοῦ κατέχοντος τὰ πράγματα εὐγένεια, καὶ ἡ „πρὸς τοὺς κρατίστους τῶν πολιτῶν ἐπιτηδειότης, „δι' ἣν οὐκ ἐπιχείρητός ἐστιν, ἀνέχεσθαί σε ἀναγ- „κάζει; ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἀμφότερα κακῶς ἔχοντα αὐ- „τῷ τυγχάνει καὶ οὐδ' αὐτός αὐτά γε ἀγνοεῖ. „καὶ μὴν ἥ τε τόλμα καὶ τὸ φιλοκίνδυνον ἔνεστί σοι „τοῖς τρόποις, ὧν μάλιστα τῷ βασιλεύειν μέλλοντι „δεῖ. ὑπάρχει δέ σοι καὶ πλοῦτος ἱκανὸς, καὶ φίλοι „πολλοὶ, καὶ ἄλλαι ἀφορμαὶ πρὸς τὰ πράγματα πολ- „λαὶ καὶ μεγάλαι. τί οὖν ἔτι μέλλεις, καὶ τὸν αὐτό- „ματον ἐκδέχῃ καιρὸν, ὃς ἥξει σοι φέρων τὴν βασι- „λείαν μηδὲν εἰς τοῦτο πραγματευσαμένῳ; μετὰ „τὴν τοῦ Τυλλίου δήπου τελευτήν; ὥσπερ ἀναμε- „νούσης τῆς τύχης ἀνθρωπίνας μελλήσεις, ἢ τῆς φύ- „σεως ἡμῶν καθ' ἡλικίαν τὰς τελευτὰς φερούσης, „ἀλλ' οὐκ ἐν ἀδήλῳ καὶ δυστεκμάρτῳ τέλει πάντων „τῶν ἀνθρωπίνων κειμένων. ἐρῶ δὲ μετὰ παῤῥη-

„σίας, καὶ εἴ με φήσεις θρασεῖαν, τὸ δοκοῦν αἴτιον „εἶναί μοι τοῦ μηδεμιᾶς ὀρέγεσθαί σε μήτε φιλο- „τιμίας, μήτε δόξης. γυνή σοι σύνεστι μηδὲν ἐοικυῖα „τοῖς σοῖς τρόποις, ἥ σε κηλοῦσα καὶ κατᾴδουσα „μαλθακὸν ἀποδέδωκε„ καὶ λήσεις ἐξ αὐτῆς γενό- „μενος ἐξ ἀνδρὸς τὸ μηδέν· ὥσπερ κᾀμοὶ ψοφοδεὴς „καὶ οὐδὲν ἔχων ἀνδρὸς ἀνὴρ, ὅς με ταπεινὴν ποιεῖ „μεγάλων οὖσαν ἀξίαν, καὶ καλὴν τὸ σῶμα, μαραν- „θεῖσαν δὲ ὑπ᾽ αὐτοῦ. εἰ δ᾽ ἐξεγένετό σοι λαβεῖν με „γυναῖκα, κᾀμοί σου τυχεῖν ἀνδρὸς, οὐκ ἂν ἐν ἰδι- „ώτῃ βίῳ τοσοῦτον διεζήσαμεν χρόνον. τί οὖν οὐκ „ἐπανορθούμεθα τὸ τῆς τύχης ἐλάττωμα ἡμεῖς μετα- „θέμενοι τοὺς γάμους, καὶ σὺ μὲν ἀπαλλάττεις „τοῦ βίου τὴν σαυτοῦ γυναῖκα; ἐγὼ δὲ τὸ αὐτὸ „διαθήσω τὸν ἐμὸν ἄνδρα. ὅταν δὲ τούτων διαχει- „ρισθέντων συνέλθωμεν εἰς τὸ αὐτὸ, ἀσφαλῶς ἤδη τὰ „λοιπὰ βουλεύσομεν, ἐκποδὼν πεποιημένοι τὰ λυ- „ποῦντα ἡμᾶς. καὶ γὰρ ἐὰν τἄλλα τις ἀδικεῖν ὀκνῇ, „βασιλείας γε χάριν οὐ νέμεσις ἅπαντα τολμᾷν.“

XXX. Τοιαῦτα τῆς Τυλλίας λεγούσης, ἀσμένως δέχεται τὰς αἱρέσεις ὁ Ταρκύνιος, καὶ αὐτίκα δοὺς αὐτῇ πίστεις καὶ λαβὼν, καὶ τὰ προτέλεια τῶν ἀνοσίων γάμων διαπραξάμενος, ἀπέρχεται. διελθόντος δὲ οὐ πολλοῦ μετὰ ταῦτα χρόνου, τοῖς αὐτοῖς πάθεσιν ἀποθνήσκουσιν ἥτε πρεσβυτέρα τῶν Τυλλίου θυγατέρων καὶ ὁ νεώτερος τῶν Ταρκυνίων. ἐνταῦθα πάλιν ἀναγκάζομαι μεμνῆσθαι Φαβίου, καὶ τὸ ῥᾴθυμον αὐτοῦ περὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν χρόνων ἐλέγχειν. ἐπὶ γὰρ τῆς Ἀρρύντα τελευτῆς γενό-

μενος, οὐ καθ' ἓν ἁμαρτάνει μόνον, ὃ καὶ πρότερον ἔφην, ὅτι γέγραφεν υἱὸν εἶναι Ταρκυνίου τὸν Ἀρρούνταν· ἀλλὰ καὶ καθ' ἕτερον, ὅτι φησὶν ἀποθανόντα ὑπὸ τῆς μητρὸς Τανακυλίδος τεθάφθαι, ἣν ἀμήχανον ἔτι κατ' ἐκείνους περιεῖναι τοὺς χρόνους. ἐδείχθη γὰρ ἐν ἀρχαῖς ἑβδομηκοστὸν ἔχουσα καὶ πέμπτον ἔτος ἡ Τανακυλὶς, ὅτε βασιλεὺς Ταρκύνιος ἐτελεύτα· προστεθέντων δὲ τοῖς ἑβδομήκοντα καὶ πέντε ἔτεσιν ἑτέρων τετταράκοντα ἐτῶν· ἐν γὰρ ταῖς ἐνιαυσίαις ἀναγραφαῖς κατὰ τὸν τεσσαρακοστὸν ἐνιαυτὸν τῆς Τυλλίου ἀρχῆς τὸν Ἀρρούνταν τετελευτηκότα παρειλήφαμεν· ἐτῶν ἡ Τανακυλὶς ἔσται πεντεκαίδεκα πρὸς τοῖς ἑκατόν. οὕτως ὀλίγον ἐστὶν ἐν ταῖς ἱστορίαις αὐτοῦ τὸ περὶ τὴν ἐξέτασιν τῆς ἀληθείας εὐταλαίπωρον. Μετὰ τοῦτο τὸ ἔργον οὐδὲν ἔτι διαμελλήσας ὁ Ταρκύνιος ἐπάγεται γυναῖκα τὴν Τυλλίαν, οὔτε τοῦ πατρὸς αὐτῆς βεβαιοῦντος τὸν γάμον, οὔτε τῆς μητρὸς συνευδοκούσης, ἀλλ' αὐτὴν παρ' ἑαυτῆς λαβών. ὡς δὲ συνεκεράσθησαν ἀνόσιοι καὶ ἀνδροφόνοι φύσεις, ἐκβάλλειν ἐκ τῆς βασιλείας τὸν Τύλλιον, εἰ μὴ βούλοιτο ἑκὼν παραδοῦναι τὴν ἀρχὴν, ἐμηχανῶντο, ἑταιρίας τε συνάγοντες, καὶ τῶν πατρικίων τοὺς ἀλλοτρίως ἔχοντας πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὰ δημοτικὰ πολιτεύματα παρακαλοῦντες, ἔκ τε τοῦ δημοτικοῦ πλήθους τοὺς ἀπορωτάτους, οἷς οὐδενὸς τῶν δικαίων φροντὶς ἦν, χρήμασιν ἐξωνούμενοι, καὶ οὐδὲ ἀφανῶς ἕκαστα τούτων πράττοντες. ταῦτα ὁρῶν ὁ Τύλλιος ἤχθετο μὲν καὶ περὶ ἑαυτοῦ δεδιὼς εἴ τι πείσεται προκαταληφθείς·

ἠγανάκτει δὲ οὐχ ἥκιστα, εἰ θυγατρὶ καὶ γαμβρῷ πολεμεῖν ἀναγκασθήσεται, καὶ τιμωρίας, ὡς παρ' ἐχθρῶν, λαμβάνειν· καὶ πολλάκις μετὰ τῶν φίλων προσκαλούμενος εἰς λόγους τὸν Ταρκύνιον, καὶ τὰ μὲν ἐγκαλῶν, τὰ δὲ νουθετῶν, τὰ δὲ πείθων μηδὲν εἰς αὐτὸν ἐξαμαρτάνειν, ὡς οὐ προσεῖχεν αὐτῷ τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς βουλῆς ἔφη τὰ δίκαια πρὸς αὐτὸν ἐρεῖν, συγκαλέσας τὸ συνέδριον· „Ἄνδρες, „ἔφη, βουλευταὶ, Ταρκύνιος ἑταιρίας ἐπ' ἐμὲ συνα„γαγὼν, καὶ προθυμούμενος ἐκβαλεῖν με τῆς ἀρ„χῆς καταφανὴς γέγονεν ἐμοί. βούλομαι δὲ, πάν„των ὑμῶν παρόντων, μαθεῖν παρ' αὐτοῦ τί πεπον„θὼς ἰδίᾳ κακὸν, ἢ τί τὴν πόλιν ὁρῶν ἀδικου„μένην ὑπ' ἐμοῦ, ταῦτ' ἐπ' ἐμοὶ μηχανᾶται. ἀπό„κριναι δὴ, Ταρκύνιε, μηδὲν ἀποκρυψάμενος, τί „μου κατηγορεῖν ἔχεις; ἐπειδὴ τούτους ἠξίους „ἀκοῦσαι.“

XXXI. Λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Ταρκύνιος· „Βρα„χύς ἐστιν ὁ παρ' ἐμοῦ λόγος, ὦ Τύλλιε, καὶ δίκαιος· „καὶ διὰ τοῦτο προειλόμην αὐτὸν εἰς τούτους ἐκφέ„ρειν. Ταρκύνιος ἐμὸς ὢν πάππος ἐκτήσατο τὴν „Ῥωμαίων ἀρχὴν, πολλοὺς καὶ μεγάλους ἀγῶνας „ὑπὲρ αὐτῆς ἀράμενος· ἐκείνου δὲ τελευτήσαντος, „ἐγὼ διάδοχός εἰμι, κατὰ τοὺς ἁπάντων κοινοὺς Ἑλ„λήνων τε καὶ βαρβάρων νόμους· καὶ προσήκει „μοι, καθάπερ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς διαδεχομένοις „τὰ παππῷα, μὴ μόνον τῶν χρημάτων, ἀλλὰ καὶ „τῆς βασιλείας αὐτοῦ κληρονόμον γενέσθαι. σὺ δὲ τὰ „μὲν χρήματα τὰ καταλειφθέντα ὑπ' αὐτοῦ παραδέ-

„δωκάς μοι, τὴν δὲ βασιλείαν ἀποστερεῖς με, καὶ „τοσοῦτον ἤδη κατέχεις χρόνον, οὐκ ἐκ τοῦ δικαίου „λαβών· οὔτε γὰρ μεσοβασιλεῖς σε ἀπέδειξαν, οὔτε „ἡ βουλὴ ψῆφον ὑπὲρ σου διήνεγκεν, οὔτ᾽ ἀρχαιρε„σίαις νομίμοις τῆς ἐξουσίας ταύτης ἔτυχες, ὡς ὁ „πάππος οὑμὸς, καὶ πάντες οἱ πρὸ αὐτοῦ γενόμενοι „βασιλεῖς· ἀλλὰ τὸ ἀνέστιον καὶ ἄπορον, καὶ πρὸς „καταδικας ἢ χρέα τὴν ἐπιτιμίαν ἀπολωλεκὸς φῦλον, „ᾧ τῶν κοινῶν οὐδενὸς ἔμελε, καταμισθοδοτήσας καὶ „πάντα τρόπον διαφθείρας, καὶ οὐδὲ τότε μέντοι „σαυτῷ πράττειν τὴν δυναστείαν λέγων, ἀλλ᾽ ἡμῖν „φυλάξειν σκηπτόμενος ὀρφανοῖς οὖσι καὶ νηπίοις, „ἐπὶ τὰ πράγματα παρῆλθες, καὶ πάντων ἀκουόν„των ὡμολόγεις, ὅταν ἀνδρωθῶμεν ἡμεῖς, ἐμοὶ πα„ραδώσειν, ὄντι πρεσβυτέρῳ, τὴν ἀρχήν. ἐχρῆν μὲν „οὖν σε, εἰ τὰ δίκαια ποιεῖν ἤθελες, ὅτε μοι τὸν „οἶκον παρεδίδως τοῦ πάππου, ἅμα τοῖς χρήμασι „καὶ τὴν βασιλείαν ἀποδεδωκέναι, παραδείγμασι „χρώμενον τοῖς τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἐπιτρόπων „ἔργοις, ὅσοι βασιλικοὺς παῖδας ὀρφανοὺς πατέρων „λαβόντες εἰς ἄνδρας ἐλθοῦσιν ὀρθῶς καὶ δικαίως „τὰς πατρῴας καὶ προγονικὰς παρέδωκαν ἀρχάς. εἰ „δὲ, μήπω σοι φρονεῖν τὰ καθήκοντα ἐφαινόμην, „ἀλλ᾽ ἔτι διὰ τὸ νέον τῆς ἡλικίας οὐχ ἱκανὸς εἶναι „πόλιν τηλικαύτην διοικεῖν, ὅτε γ᾽ εἰς τὴν κρατίστην „παρεγενόμην τοῦ σώματος καὶ τῆς φρονήσεως ἀκ„μὴν, τριάκοντα γεγονὼς ἐτῶν, μετὰ τοῦ γάμου τῆς „θυγατρὸς ἔδει καὶ τὰ τῆς πόλεως ἐγχειρίσαι πρά„γματα· ταύτην γε τὴν ἡλικίαν ἔχων καὶ σὺ τὸν

„τε οἶκον τὸν ἡμέτερον ἐπιτροπεύειν ἦρξω, καὶ τῆς „βασιλείας ἐπιμελεῖσθαι.

XXXII. „Περιῆν γάρ ἄν σοι ταῦτα πράξαντι „πρῶτον μὲν εὐσεβεῖ καὶ δικαίῳ λέγεσθαι, ἔπειτα „συμβουλεύειν ἐμοὶ καὶ πάσης μετέχειν τιμῆς, εὐεργέτην τε καὶ πατέρα, καὶ σωτῆρα, καὶ πάντα, ὅσα „τιμιώτατα ὀνόματα ὑπ' ἀνθρώπων ἐπὶ καλοῖς κεῖ„ται πράγμασιν, ἀκούειν, καὶ μὴ τέταρτον ἤδη τοῦ„το καὶ τεσσαρακοστὸν ἔτος ἀποστερεῖν με τῶν ἐμῶν, „οὔτε σώματος ἀναπήρου τυχόντα, οὔτε διανοίας „ἠλιθίου. ἔπειτα ἐρωτᾷν με τολμᾷς, τί παθὼν δει„νὸν ἐχθρὸν ἡγοῦμαί σε, καὶ διὰ τί σου κατηγορῶ. „σὺ μὲν οὖν ἀπόκριναί μοι, Τύλλιε, τίνος αἰτίας „χάριν οὐκ ἀξιοῖς με τῶν τοῦ πάππου τιμῶν κλη„ρονομεῖν, καὶ τίνα πρόφασιν εὑρεῖν εὐπρεπῆ τῆς „ἀποστερήσεως σκηπτόμενος; πότερον οὐχ ἡγούμε„νος ἐξ ἐκείνου γένος εἶναί με γνήσιον, ἀλλ' ὑποβο„λιμαῖόν τινα καὶ νόθον; τί οὖν ἐπετρόπευες τὸν „ἀλλότριον τοῦ γένους, καὶ τὸν οἶκον ἀνδρωθέντι „ἀπεδίδως; ἀλλ' ἔτι νομίζων με ὀρφανὸν εἶναι „παῖδα, καὶ τὰ κοινὰ πράττειν ἀδύνατον, ὃς οὐ „πολὺ ἀπέχω πεντηκονταετίας; κατάβαλε οὖν τὴν „εἰρωνείαν τῶν ἀναισχύντων ἐρωτημάτων, καὶ παῦ„σαί ποτε ἤδη πονηρὸς ὤν· καὶ εἴ τι δίκαιον ἔχεις „πρὸς ταῦτα εἰπεῖν, ἕτοιμός εἰμι τούτοις ἐπιτρέπειν „δικασταῖς, ὧν οὐκ ἂν ἔχοις ἑτέρους εἰπεῖν ἄνδρας „ἐν τῇ πόλει κρείττους· ἐὰν δ' ἐντεῦθεν ἀποδιδρά„σκων, ὅπερ ἐστὶν ἀεὶ ποιεῖν σοι σύνηθες, ἐπὶ τὸν „ἐκδημαγωγούμενον ὑπό σου καταφύγῃς ὄχλον, οὐκ

„ἐπιτρέψω σοι· παρεσκεύασμαι γὰρ καὶ τὰ δίκαια „ἐρῶν, καὶ εἰ μὴ πείθοιο, τὰ δίκαια πράξων."

XXXIII. Παυσαμένου δὲ αὐτοῦ, παραλαβὼν τὸν λόγον ὁ Τύλλιος ἔλεξεν ὧδε· „Ἅπαντα μέν, ὡς „ἔοικεν, ἄνθρωπον ὄντα δεῖ προσδοκᾷν, ὦ βουλή, τὰ „παράδοξα, καὶ μηδὲν ἡγεῖσθαι ἄτοπον, ὅπου γε „κἀμὲ Ταρκύνιος οὑτοσὶ τῆς ἀρχῆς παῦσαι πρόθυμός „ἐστιν· ὃν ἐγὼ νήπιον παραλαβὼν, καὶ ἐπιβουλευόμε„νον ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἔσωσα καὶ ἐξέθρεψα, καὶ εἰς „ἄνδρας ἐλθόντα, κηδεστὴν ἠξίωσα λαβεῖν· καί, εἴ „τι πάθοιμι, διάδοχον ἔμελλον καταλείψειν ἁπάντων „τῶν ἐμῶν. ἐπειδὴ δὲ παρὰ γνώμην ἅπαντα ἀπήν„τηκέ μοι, καὶ ὥσπερ ἀδικῶν αὐτὸς ἐγκαλοῦμαι, „τὴν ἐμὴν τύχην ὕστερον ἀνακλαύσομαι· τὰ δὲ δί„καια νῦν πρὸς αὐτὸν ἐρῶ. ἐγὼ τὴν ἐπιτροπίαν „ὑμῶν ἔλαβον, ὦ Ταρκύνιε, νηπίων καταλειφθέν„των, οὐχ ἑκὼν, ἀλλ᾽ ὑπὸ τῶν πραγμάτων ἀναγκα„σθείς· ἐπειδὴ τὸν μὲν πάππον ὑμῶν οἱ τῆς βασι„λείας ἀντιποιούμενοι φανερῶς ἀπέκτειναν· ὑμῖν δὲ „καὶ τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ συγγενέσιν ἐπιβουλεύειν „ἐλέγοντο ἀφανῶς· καὶ πάντες τοῦτο οἱ προσήκον„τες ὑμῖν ὡμολόγουν, ὅτι κρατήσαντες ἐκεῖνοι τῆς „ἀρχῆς οὐδὲ σπέρμα καταλείψουσι τοῦ Ταρκυνιείου „γένους. κηδεμὼν δὲ καὶ φύλαξ οὐδεὶς ὑμῶν ἕτερος „ἦν, ὅτι μὴ γυνὴ, πατρὸς μήτηρ, καὶ αὐτὴ διὰ γῆ„ρας ἑτέρων δεομένη κηδεμόνων· ἀλλ᾽ ἐν ἐμοὶ κατ„ελείφθητε μόνῳ φύλακι τῆς ἐρημίας, ὃν νῦν ἀλλό„τριον καὶ οὐδὲν προσήκοντα ἀποκαλεῖς. τούτοις „μέντοι τοῖς πράγμασιν ἐπιστὰς ἐγὼ τούς τε ἀπο-

„κτείναντας τὸν πάππον ὑμῶν ἐτιμωρησάμην, καὶ „ὑμᾶς εἰς ἄνδρας ἤγαγον, καὶ, γενεᾶς ἄῤῥενος οὐκ „ὑπαρχούσης, τῶν ἐμαυτοῦ κυρίους προειλόμην „ποιῆσαι. ἔχεις τὸν τῆς ἐπιτροπῆς λόγον, ὦ Ταρκύ„νιε, καὶ οὐκ ἂν ἐπιχειρήσειας εἰπεῖν ὡς ψεύδομαί „τι τούτων.

XXXIV. „Περὶ δὲ τῆς βασιλείας, ἐπειδὴ τοῦτ' „ἔστιν ὃ κατηγορεῖς μου, ἄκουσον ὅπως τε αὐτῆς „ἔτυχον, καὶ δι' ἃς αἰτίας οὔθ' ὑμῖν, οὔτ' ἄλλῳ τινὶ „μεθίεμαι. ὅτε τὴν ἐπιμέλειαν τῆς πόλεως παρέλα„βον, αἰσθόμενος ἐπιβουλάς τινας κατ' ἐμαυτοῦ γι„νομένας, παραδοῦναι τὰ πράγματα τῷ δήμῳ ἐβου„λήθην· καὶ συναγαγὼν ἅπαντας εἰς ἐκκλησίαν, „ἀπεδίδουν αὐτοῖς τὴν ἀρχὴν ἀντὶ τῆς ἐπιφθόνου „ταύτης καὶ πλείω τὰ λυπηρὰ τῶν ἡδέων ἐχούσης „ἡγεμονίας τὴν ἀκίνδυνον ἀντικαταλλασσόμενος ἡσυ„χίαν. οὐκ ἀνέσχοντο δὲ Ῥωμαῖοι ταῦτά μου πράτ„τειν βουλομένου, οὐδ' ἠξίωσαν ἕτερόν τινα τῶν „κοινῶν ἀποδεῖξαι κύριον, ἀλλ' ἐμὲ κατέσχον, καὶ „τὴν βασιλείαν ἔδωκάν μοι, ψῆφον ἐπενέγκαντες, „τὴν ἑαυτῶν, Ταρκύνιε, κτῆσιν, οὐ τὴν ὑμετέραν· „ὥσπέρ γε καὶ τὸν πάππον ὑμῶν παρήγαγον ἐπὶ τὰ „πράγματα, ξένον ὄντα καὶ οὐδὲν προσήκοντα τῷ „προτέρῳ βασιλεῖ· καίτοι παῖδάς τε ἄῤῥενας Ἄγκος „Μάρκιος ὁ βασιλεὺς κατέλιπε καὶ ἀκμάζοντας, οὐχ „υἱωνοὺς καὶ νηπίους, ὥσπερ ὑμᾶς Ταρκύνιος. εἰ δὲ „κοινὸς ἁπάντων ἦν νόμος, τοὺς διαδεχομένους τήν „τε φύσιν καὶ τὰ χρήματα τῶν ἐκλειπόντων βασι„λέων, σὺν τούτοις καὶ τὰς βασιλείας αὐτῶν παρα-

„λαμβάνειν, οὐκ ἂν Ταρκύνιος ὁ πάππος ὑμῶν τὴν „ἡγεμονίαν παρέλαβεν Ἄγκου τελευτήσαντος, ἀλλ᾽ ὁ „πρεσβύτερος τῶν ἐκείνου παίδων. ἀλλ᾽ ὁ δῆμος „Ῥωμαίων οὐ τὸν διάδοχον τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τὸν „ἄξιον τῆς ἀρχῆς, ἐπὶ τὰ πράγματα ἐκάλει· ἡγεῖτο „γὰρ τὰ μὲν χρήματα τῶν κτησαμένων εἶναι, τὴν „βασιλείαν δὲ τῶν δεδωκότων· καὶ τὰ μὲν, ὅταν τι „πάθωσιν οἱ κύριοι, τοὺς κατὰ γένος ἢ κατὰ δια-„θήκην διαδόχους προσήκειν λαμβάνειν· τὴν δ᾽, „ὅταν ἐκλείπωσιν οἱ λαβόντες, τοὺς δεδωκότας „ἔχειν· εἰ μή τι τοιοῦτον δικαίωμα ἔχεις φέρειν, ὅτι „τὴν βασιλείαν ὁ πάππος ὑμῶν ἐπὶ ῥητοῖς τισι παρ-„έλαβεν, ὥστε καὶ αὐτὸς ἔχειν ἀναφαίρετον, καὶ „ὑμῖν τοῖς ἐγγόνοις καταλιπεῖν, καὶ ὁ δῆμος οὐ κύ-„ριος ἦν ἀφελόμενος αὐτὴν ὑμῶν ἐμοὶ δοῦναι. εἰ γάρ „τι τοιοῦτον εἰπεῖν ἔχεις, τί οὐ φέρεις τὰς συνθήκας „εἰς μέσον; ἀλλ᾽ οὐκ ἂν ἔχοις. εἰ δὲ οὐ κατὰ τὸν „βέλτιστον ἔτυχον αὐτῆς ἐγὼ τρόπον, ὡς λέγεις, μὴ „ὑπὸ τῶν μεσοβασιλέων αἱρεθεὶς, μήτε τῆς βουλῆς „μοι παραδούσης τὰ πράγματα, μήτε τῶν ἄλλων „γενομένων τῶν κατὰ τὸν νόμον, τούτους ἀδικῶ δή-„που, καὶ οὐχί σε· καὶ ὑπὸ τούτων παυσθῆναι δί-„καιός εἰμι τῆς ἀρχῆς, οὐχ ὑπό σου. ἀλλ᾽ οὔτε τού-„τους, οὔτε ἄλλον ἀδικῶ. μάρτυς δὲ τῆς ἐκ δικαίου „μοι καὶ τότε δοθείσης καὶ νῦν ὑπαρχούσης ἐξουσίας „ὁ χρόνος, ἐν ᾧ τετταρακονταετεῖ γεγονότι, Ῥω-„μαίων οὐδεὶς ἡγήσατό με πώποτε ἀδικεῖν· οὐδ᾽ „ἐκβαλεῖν με τῆς ἀρχῆς ἐπεχείρησεν οὔτε ὁ δῆμος, „οὔτε ἡ βουλή·

XXXV. „Ἀλλ' ἵνα ταῦτα πάντ' ἀφῶ, κα „ὁμόσε χωρήσω τοῖς σοῖς λόγοις, εἴ σε παρακατα„θήκης παππῴας ἀπεστέρουν, καὶ παρὰ πάντα τὰ „ἐν ἀνθρώποις δίκαια τὴν σὴν βασιλείαν κατεῖχον, „ἐχρῆν σε παραγενόμενον ἐπὶ τοὺς δεδωκότας μοι „τὴν ἐξουσίαν, ἀγανακτεῖν καὶ κατηγορεῖν ἐμοῦ τε, „ὅτι μὴ τὰ προσήκοντα κατέχω, καὶ τῶν δεδωκό„των, ὅτι ἀλλότρια ἐχαρίσαντό μοι· ῥᾳδίως γὰρ ἂν „ἔπεισας αὐτοὺς, εἴ τι δίκαιον εἶχες λέγειν. εἰ δὲ „τούτῳ μὲν οὐκ ἐπίστευες τῷ λόγῳ, οὐ δικαίως δὲ „ἄρχεσθαι τὴν πόλιν ἐνόμιζες ὑπ' ἐμοῦ, καὶ σεαυτὸν „ἐπιτηδειότερον εἶναι τὴν ἐπιμέλειαν τῶν κοινῶν πα„ραλαβεῖν, ἐκεῖνα ποιεῖν σε προσῆκεν, ἐξέτασιν τῶν „ἐμῶν ποιησάμενον ἁμαρτημάτων, καὶ τὰς σαυτοῦ „πράξεις ἀριθμησάμενον, καλεῖν με εἰς διαδικασίαν· „ὧν οὐδέτερον ἐποίησας, ἀλλὰ τοσούτοις χρόνοις „ὕστερον, ὥσπερ ἐκ μακρᾶς ἀνανήψας μέθης, νῦν „ἥκεις μου κατηγορῶν, καὶ οὐδὲ νῦν ὅπου δεῖ. οὐ „γὰρ ἐνθάδε σοι ταῦτα προσήκει λέγειν· καὶ μηδὲν „ἀχθεσθῆτέ μοι ταῦτα λέγοντι, ὦ βουλή· οὐ γὰρ „ὑμῶν ἀφαιρούμενος τὴν διάγνωσιν, ἀλλὰ τὴν τού„του συκοφαντίαν ἐπιδείξασθαι βουλόμενος, λέγω „ταῦτα· προειπόντα δέ μοι τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν „συναγαγεῖν, ἐκεῖ μου κατηγορεῖν. πλὴν ἐπεὶ σὺ „τοῦτο πέφευγας, ἐγὼ περί σου ποιήσω, καὶ συγκα„λέσας τὸν δῆμον, παρέξομαί σοι δικαστὴν ὧν ἂν „μου κατηγορήσῃς, καὶ ἀποδώσω πάλιν αὐτῷ διαγνῶ„ναι, πότερος ἡμῶν ἐπιτηδειότερός ἐστιν ἔχειν τὴν „ἀρχήν· καὶ ὅ τι ἂν ἅπαντες οὗτοι γνῶσί με πράτ-

„τειν, ποιήσω. καὶ πρὸς μὲν σὲ ταῦθ᾽ ἱκανά· ἐν „ἴσῳ γάρ ἐστι τά τε πολλὰ δίκαια πρὸς τοὺς ἀγνώ„μονας ἀντιδίκους λέγειν, καὶ τὰ ὀλίγα· τὸ γὰρ „πεῖσον αὐτοὺς εἶναι χρηστοὺς οὐ πεφύκασι φέρειν.

XXXVI. „Ὑμῶν δὲ τεθαύμακα, ὦ βουλή, εἴ „τινές εἰσι τῆς ἀρχῆς με ἀπαλλάξαι βουλόμενοι, καὶ „μετὰ τούτου συνεστηκότες ἐπ᾽ ἐμέ· ἡδέως δ᾽ ἂν „πυθοίμην παρ᾽ αὐτῶν τίνος ἀδικήματος ἕνεκα πο„λεμοῦσί μοι, καὶ ἐπὶ τίνι τῶν ἐμῶν ἔργων ἀχθό„μενοι· πότερον ὅτι πολλοὺς ἴσασιν ἐπὶ τῆς ἐμῆς „ἀρχῆς ἀκρίτους ἀπολωλότας, ἢ τῆς πατρίδος στε„ρουμένους, ἢ τὰς οὐσίας ἀπολωλεκότας, ἢ ἄλλῃ τινὶ „συμφορᾷ κεχρημένους ἀδίκῳ; ἢ τούτων μὲν τῶν „τυραννικῶν ἀδικημάτων οὐδὲν ἔχουσιν εἰπεῖν ὑπ᾽ „ἐμοῦ γεγονὸς, ὕβρεις δέ μοι τινὰς συνοίδασιν εἰς „γυναῖκας γαμετὰς, ἢ προπηλακισμοὺς εἰς θυγατέ„ρας παρθένους, ἢ ἄλλην τινὰ περὶ σῶμα ἐλεύθερον „ἀκολασίαν; δίκαιον μέντ᾽ ἄν, εἴ τι μοι τοιοῦτον „ἡμάρτηται, τῆς ἀρχῆς τε ἅμα καὶ τῆς ψυχῆς ἀπο„στερηθῆναι. φέρε εἰπεῖν ἀλλ᾽ ὑπερήφανός εἰμι, καὶ „διὰ βαρύτητα ἐπαχθὴς, καὶ τὴν αὐθάδειαν, ἣ κέ„χρημαι περὶ τὴν ἀρχὴν, οὐδεὶς φέρειν δύναταί „μου; τίς μέντοι τῶν πρὸ ἐμοῦ βασιλέων οὕτω μέ„τριος ἐν ἐξουσίᾳ διετέλεσε, καὶ φιλάνθρωπος, πᾶσι „τοῖς πολίταις, ὡς πατὴρ πρᾶος υἱοῖς αὐτοῦ, χρώ„μενος; ὅς γε καὶ τὴν ἐξουσίαν, ἣν ὑμεῖς ἐδώκατέ „μοι, πατέρων φυλάττοντες παραδοχὰς, οὐχ ἅπασαν „ἐβουλόμην ἔχειν, ἀλλὰ νόμους τε ὑπὲρ τῶν κυριω„τάτων καταστησάμενος, οὓς ἅπαντες ἐπεκυρώσατε,

„κατὰ τούτους ὑμῖν ἀπέδωκα διδόναι τὰ δίκαια καὶ „λαμβάνειν, καὶ αὐτὸς ἐξηταζόμην πρῶτος, οἷς ὥρισα „κατὰ τῶν ἄλλων δικαίοις, ὥσπερ ἰδιώτης, πειθόμε„νος· τῶν τε ἀδικημάτων οὐχ ἁπάντων ἐγενόμην „δικαστὴς αὐτὸς, ἀλλὰ τὰ ἰδιωτικὰ ὑμῖν ἀπέδωκα „διαγινώσκειν, ὃ τῶν ἔμπροσθεν οὐδεὶς ἐποίησε βα„σιλέων. ἀλλ' ἔοικεν ἀδίκημα μὲν οὐδὲν εἶναι, δι' ὃ „δυσχεραίνουσί μοί τινες· αἱ δ' εἰς τὸ δημοτικὸν „πλῆθος εὐεργεσίαι λυποῦσιν ὑμᾶς ἀδίκως; περὶ ὧν „πολλάκις ἀπολελόγημαι πρὸς ὑμᾶς. ἀλλ' οὐδὲν δεῖ „τούτων νυνὶ τῶν λόγων. εἰ δὲ δοκεῖ κρεῖττον ἐπι„μελήσεσθαι τῶν κοινῶν Ταρκύνιος ούτοσὶ τὰ „πράγματα παραλαβὼν, οὐ φθονῶ τῇ πόλει βελτίο„νος ἡγεμόνος· ἀποδοὺς δὲ τὴν ἀρχὴν τῷ δεδωκότι „μοι δήμῳ, καὶ γενόμενος ἰδιώτης, πειράσομαι ποιῆ„σαι πᾶσι φανερὸν ὅτι καὶ ἄρχειν ἐπίσταμαι καλῶς, „καὶ ἄρχεσθαι σωφρόνως δύναμαι.“

XXXVII. Τοιαῦτα διαλεχθεὶς, καὶ εἰς πολλὴν αἰδῶ καταστήσας τοὺς συνισταμένους ἐπ' αὐτῷ, διέλυσε τὸν σύλλογον· καὶ μετὰ τοῦτο τοὺς κήρυκας ἀνακαλεσάμενος ἐκέλευσε διὰ πάντων τῶν στενωπῶν διεξιόντας τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν συγκαλεῖν. συνδραμόντος δ' εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ κατὰ τὴν πόλιν ὄχλου, προελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα μακρὰν καὶ συμπαθῆ διεξῆλθε δημηγορίαν, τάς τε πολεμικὰς ἑαυτοῦ πράξεις ἐξαριθμούμενος, ἃς Ταρκυνίου τε ζῶντος διεπράξατο, καὶ μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν, καὶ τῶν πολιτευμάτων καθ' ἓν ἕκαστον ἐπιλεγόμενος, ἐξ ὧν πολλὰς καὶ μεγάλας ἔδοξεν ἐσχηκέναι τὸ κοινὸν

ὠφελείας. πολλοῦ δὴ ἐφ᾽ ἑκάστου τῶν λεγομένων ἀπαντῶντος ἐπαίνου, καὶ πάντων σπουδὴν ἐχόντων μαθεῖν τίνων ἕνεκα ταῦτα λέγει, τελευτῶν ἔφησεν, ὅτι Ταρκύνιος αὐτὸν αἰτιᾶται τὴν βασιλείαν οὐ δικαίως κατέχειν ἑαυτῷ προσήκουσαν· καταλιπεῖν γὰρ αὐτῷ τὸν πάππον ἀποθνήσκοντα σὺν τοῖς χρήμασι καὶ τὴν ἀρχήν, τὸν δὲ δῆμον οὐκ εἶναι κύριον τὰ ἀλλότρια ἑτέρῳ διδόναι. κραυγῆς δὲ καὶ ἀγανακτήσεως ἐξ ἁπάντων ἐπὶ τούτῳ γενομένης, σιωπῆσαι κελεύσας αὐτοὺς ἠξίου μηδὲν ἄχθεσθαι μηδ᾽ ἀγανακτεῖν πρὸς τὸν λόγον· ἀλλ᾽ εἴ τι δίκαιον εἰπεῖν ἔχει Ταρκύνιος, καλεῖν αὐτόν, καὶ διδαχθέντας, ἐάν τε ἀδικούμενον εὕρωσιν, ἐάν τε ἐπιτηδειότερον ἄρχειν, ἐκείνῳ παραδοῦναι τὴν τῆς πόλεως προστασίαν· αὐτὸς δὲ τῆς ἀρχῆς ἔφησεν ἀφίστασθαι, καὶ ἀποδιδόναι τοῖς κυρίοις, ἀφ᾽ ὧν αὐτὴν ἔλαβε. ταῦτα λέξαντος αὐτοῦ, καταβαίνειν τε ἀπὸ τοῦ βήματος βουλομένου, κραυγή τε ἐξ ἁπάντων ἐγένετο, καὶ δεήσεις πολλαὶ σὺν οἰμωγαῖς, ὑπὲρ τοῦ μηδενὶ παραχωρεῖν τῆς ἀρχῆς· τινὲς δ᾽ ἐξ αὐτῶν καὶ βάλλειν τὸν Ταρκύνιον ἐβόων. ἐκεῖνος μὲν οὖν δείσας τὴν ἐκ χειρὸς δίκην, ὁρμῆς ἤδη γινομένης τῶν ὄχλων ἐπ᾽ αὐτόν, ᾤχετο φεύγων ἅμα τοῖς ἑταίροις. τὸν δὲ Τύλλιον ἡ πληθὺς ἅπασα μετὰ χαρᾶς καὶ κρότου καὶ εὐφημίας παραπέμπουσα μέχρι τῆς οἰκίας, αὐτῆς κατέστησεν.

XXXVIII. Ὡς δὲ καὶ ταύτης διήμαρτε τῆς πείρας ὁ Ταρκύνιος, ἀδημονῶν ἐπὶ τῷ μηδεμίαν αὐτῷ βοήθειαν παρὰ τῆς βουλῆς, ᾗ μάλιστα ἐπε-

ποίθει, γίνεσθαι, χρόνον μέν τινα διέτριβε κατ' οἰκίαν, τοῖς ἑταίροις μόνοις διαλεγόμενος· ἔπειτα γνώμην ἀποδειξαμένης τῆς γυναικός, μηδὲν ἔτι μαλακίζεσθαι, μηδὲ κατοκνεῖν, ἀλλὰ καταβαλόντα τοὺς λόγους ἐπὶ τὰ ἔργα χωρεῖν, διαλλαγὰς πρῶτον εὑρόμενον διὰ φίλων πρὸς τὸν Τύλλιον, ἵνα πιστεύσας ὡς φίλῳ γεγονότι, ἧττον αὐτὸν φυλάττοιτο· δόξας [δὲ] αὐτὴν κράτιστα ὑποθέσθαι, μετανοεῖν τε περὶ τῶν γεγονότων ἐσκήπτετο, καὶ πολλὰ διὰ φίλων λιπαρῶν τὸν Τύλλιον ἠξίου συγγνώμονα γενέσθαι· ῥᾷστα δὲ πείσας τὸν ἄνδρα, φύσει τ' εὐδιάλλακτον ὄντα, καὶ οὐκ ἀξιοῦντα πόλεμον ἄσπειστον θυγατρὶ καὶ γαμβρῷ πολεμεῖν· ἐπειδὴ τὸν οἰκεῖον καιρὸν ἔλαβε, διεσκεδασμένου τοῦ δήμου κατὰ τοὺς ἀγροὺς ἐπὶ τὴν τῶν καρπῶν συλλογήν, ἐξῆλθε μετὰ τῶν ἑταίρων ἐχόντων ὑπὸ ταῖς περιβολαῖς ξίφη, τοὺς τε πελέκεις ὑπηρέταις τισὶν ἀναδούς, καὶ αὐτὸς τὴν βασιλικὴν ἐσθῆτα ἀναλαβών, καὶ τἄλλα παράσημα τῆς ἀρχῆς ἐπαγόμενος· ἐλθὼν δ' εἰς τὴν ἀγοράν, καὶ πρὸ τοῦ βουλευτηρίου στάς, ἐκέλευσε τῷ κήρυκι τοὺς βουλευτὰς καλεῖν εἰς τὸ συνέδριον. ἦσαν δ' ἐκ παρασκευῆς ἕτοιμοι περὶ τὴν ἀγορὰν οἱ συνειδότες αὐτῷ τὴν πρᾶξιν καὶ παρορμῶντες ἐκ τῶν πατρικίων συχνοί. οἱ μὲν δὴ συνῄεσαν· τῷ δὲ Τυλλίῳ λέγει τις ἐλθὼν ὄντι κατ' οἰκίαν, ὅτι Ταρκύνιος ἐν ἐσθῆτι βασιλικῇ προελήλυθε, καὶ καλεῖ τοὺς βουλευτὰς εἰς τὸ συνέδριον. ὁ δέ, θαυμάσας τὴν τόλμαν αὐτοῦ, τάχιον ἢ φρονιμώτερον προῆλθεν ἐκ τῆς οἰκίας, οὐ πολλοὺς περὶ αὐτὸν ἔχων. ἐλθὼν δὲ εἰς τὸ συνέδριον,

καὶ τὸν Ταρκύνιον ἰδὼν ἐπὶ τῆς βασιλικῆς καθήμενον καθέδρας, καὶ τὸν ἄλλον βασίλειον ἔχοντα κόσμον· „Τίς, εἶπεν, ὦ μιαρώτατε ἀνθρώπων, τοῦτό „σοι τὸ σχῆμα συνεχώρησε λαβεῖν;" καὶ ὅς, ὑπολαβών· „Ἡ σὴ τόλμα καὶ ἀναίδεια, ὦ Τύλλιε, ὃς οὐδὲ „ἐλεύθερος ὢν, ἀλλὰ δοῦλος ἐκ δούλης, ἣν οὑμὸς „ἐκτήσατο πάππος ἐκ τῶν αἰχμαλώτων, ἐτόλμησας „βασιλέα Ῥωμαίων σεαυτὸν ἀναδεῖξαι." ὡς δὲ ταῦτ' ἤκουσεν ὁ Τύλλιος, ἐκπικρανθεὶς ἐπὶ τῷ λόγῳ, παρὰ τὸ συμφέρον ὥρμησε πρὸς αὐτὸν ὡς ἐξαναστήσων τῆς ἕδρας. καὶ ὁ Ταρκύνιος ἄσμενος τοῦτο ἰδὼν, ἀναπηδᾷ τε ἀπὸ τοῦ δίφρου, καὶ συναρπάσας τὸν γέροντα κεκραγότα καὶ τοὺς ὑπηρέτας ἐπικαλούμενον ἔφερε. γενόμενος δ' ἔξω τοῦ βουλευτηρίου, μετέωρον ἐξαρπάσας αὐτὸν, ἀκμάζων τὸ σῶμα καὶ ῥωμαλέος, ἀναῤῥίπτει κατὰ τῶν κρηπίδων τοῦ βουλευτηρίου τῶν εἰς τὸ ἐκκλησιαστήριον φερουσῶν. μόλις δ' ἐκ τοῦ πτώματος ἀναστὰς ὁ πρεσβύτης, ὡς εἶδε μεστὰ τὰ πέριξ ἅπαντα τῆς περὶ τὸν Ταρκύνιον βοηθείας, τῶν δὲ αὐτοῦ φίλων πολλὴν ἐρημίαν, ἀπῄει στένων, κρατούντων καὶ παραπεμπόντων αὐτὸν ὀλίγων, αἵματι πολλῷ περιῤῥεόμενος, καὶ κακῶς ὅλον ἑαυτὸν ἐκ τοῦ πτώματος ἔχων.

*Tullius occiditur.*

XXXIX. Τὰ μετὰ ταῦτα δὲ δεινὰ μὲν ἀκουσθῆναι, θαυμαστὰ δὲ καὶ ἄπιστα πραχθῆναι, τῆς ἀνοσίας αὐτοῦ θυγατρὸς ἔργα παραδίδοται. πεπυσμένη γὰρ τὴν εἰς τὸ βουλευτήριον τοῦ πατρὸς εἴσο-

δον, καὶ σπουδὴν ἔχουσα μαθεῖν οἷόν τι λήψεται τὰ πράγματα τέλος, ἐπὶ τῆς ἀπήνης καθεζομένη παρῆν εἰς τὴν ἀγοράν. μαθοῦσα δὲ τὰ γενόμενα, καὶ τὸν Ταρκύνιον ἐπὶ τῆς κρηπῖδος ἑστῶτα τοῦ βουλευτηρίου θεασαμένη, βασιλέα τε αὐτὸν ἠσπάσατο πρώτη μεγάλῃ τῇ φωνῇ, καὶ τοῖς θεοῖς εὔξατο ἐπὶ τῷ συμφέροντι τῆς Ῥωμαίων πόλεως τὴν ἀρχὴν αὐτὸν κατασχεῖν. ἀσπασαμένων δὲ καὶ τῶν ἄλλων αὐτὸν ὡς βασιλέα, τῶν συγκατασκευασάντων τὴν ἀρχὴν, λαβοῦσα μόνον αὐτὸν ἔφη· „Τὰ μὲν πρῶτα, ὦ Ταρ„κύνιε, πέπρακταί σοι κατὰ τὸ δέον· βεβαίως δὲ „τὴν βασιλείαν ἔχειν Τυλλίου περιόντος οὐκ ἔνεστί „σοι. ἐκδημαγωγήσει γὰρ αὖθις ἐπί σοι τὸν ὄχλον, „ἐὰν καὶ ὁποσονοῦν ταύτης τῆς ἡμέρας περιγένηται „χρόνον· ἐπίστασαι δ' ὡς εὔνουν ἐστὶν αὐτῷ τὸ „δημοτικὸν ἅπαν. ἀλλὰ πρὶν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτὸν „εἰσελθεῖν, ἀποστείλας τοὺς διαχρησομένους, ἐκπο„δὼν ποίησον.“ Ταῦτα εἰποῦσα, καὶ καθεζομένη πάλιν ἐπὶ τῆς ἀπήνης, ᾤχετο. Ταρκύνιος δὲ καὶ ταῦτα ὀρθῶς δόξας τὴν ἀνοσιωτάτην γυναῖκα ὑποτίθεσθαι, πέμπει τινὰς τῶν θεραπόντων ἐπ' αὐτὸν ἔχοντας ξίφη· οἵ, τάχει πολλῷ τὴν μεταξὺ διανύσαντες ὁδὸν, ἐγγὺς ὄντα τῆς οἰκίας ἤδη τὸν Τύλλιον καταλαβόντες, κατέσφαξαν. ἔτι δὲ νεουφαγοῦς ἐῤῥιμμένου τοῦ σώματος καὶ σπαίροντος, ἡ θυγάτηρ παρῆν. στενοῦ δὲ ὄντος πάνυ τοῦ στενωποῦ, δι' οὗ τὴν ἀπήνην ἔδει διελθεῖν, αἱ ἡμίονοι τὸ πτῶμα ἰδοῦσαι διεταράχθησαν, καὶ ὁ προηγούμενος αὐτῶν ὀρεωκόμος παθών τι πρὸς τὸ τῆς ὄψεως ἐλεεινὸν, ἐπέστη.

καὶ πρὸς τὴν δέσποιναν ἀπέβλεψε. πυνθανομένης δ' ἐκείνης, τί παθὼν οὐκ ἄγει τὸ ζεῦγος· „Οὐχ „ὁρᾷς, εἶπεν, ὦ Τυλλία, τὸν πατέρα σου νεκρὸν κεί„μενον, καὶ πάροδον οὐκ οὖσαν ἄλλην, εἰ μὴ διὰ τοῦ „πτώματος;" ἡ δ' ἐκπικρανθεῖσα, καὶ ἀπὸ τῶν ποδῶν τὸ βάθρον ἁρπάσασα, βάλλει τὸν ὀρεωκόμον, καί φησιν· „Οὐκ ἄξεις, ἀλιτήριε, καὶ διὰ τοῦ νε„κροῦ;" κἀκεῖνος ἐπὶ τῷ πάθει μᾶλλον ἢ τῇ πληγῇ στενάξας, ἄγει βίᾳ τὰς ἡμιόνους κατὰ τοῦ πτώματος. οὗτος ὁ στενωπὸς, ὄλβιος καλούμενος πρότερον, ἐξ ἐκείνου τοῦ δεινοῦ καὶ μυσαροῦ πάθους ἀσεβὴς ὑπὸ Ῥωμαίων κατὰ τὴν πάτριον γλῶτταν καλεῖται.

XL. Τοιαύτης τελευτῆς ἔτυχε Τύλλιος, ἔτη τετταράκοντα τὴν βασιλείαν κατασχών. τοῦτον τὸν ἄνδρα λέγουσι Ῥωμαῖοι πρῶτον τὰ πάτρια ἔθη καὶ νόμιμα κινῆσαι, τὴν ἀρχὴν λαβόντα οὐ παρὰ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου, καθάπερ οἱ πρὸ αὐτοῦ πάντες, ἀλλὰ παρὰ μόνου τοῦ δήμου, δεκασμοῖς καὶ δωροδοκίαις, καὶ ἄλλαις πολλαῖς κολακείαις ἐκθεραπεύσαντα τοὺς ἀπόρους· καὶ ἔχει τἀληθὲς οὕτως. ἐν γὰρ τοῖς πρότερον χρόνοις, ὁπότε βασιλεὺς ἀποθάνοι, τὴν μὲν ἐξουσίαν ἐδίδου ὁ δῆμος τῷ συνεδρίῳ τῆς βουλῆς, οἵαν προέλοιτο καταστήσασθαι πολιτείαν· ἡ δὲ βουλὴ μεσοβασιλεῖς ἀπεδείκνυεν· ἐκεῖνοι δὲ τὸν ἄριστον ἄνδρα, εἴτ' ἐκ τῶν ἐπιχωρίων, εἴτ' ἐκ τῶν πολιτῶν, εἴτ' ἐκ τῶν ξένων, βασιλέα καθίστασαν. εἰ μὲν οὖν ἥ τε βουλὴ τὸν αἱρεθέντα ὑπ' αὐτῶν ἐδοκίμασε, καὶ ὁ δῆμος ἐπεψήφισε, καὶ τὰ μαντεύματα ἐπεκύρωσε, παρελάμβανεν οὗτος τὴν ἀρχήν·

ἐλλείποντος δέ τινος τούτων, ἕτερον ὠνόμαζον, καὶ τρίτον, εἰ μὴ συμβαίη τῷ δευτέρῳ τά τε παρὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ παρὰ τῶν θεῶν ἀνεπίληπτα. ὁ δὲ Τύλλιος ἐπιτρόπου βασιλικοῦ σχῆμα κατ' ἀρχὰς λαβὼν, ὡς εἴρηταί μοι πρότερον, ἔπειτα φιλανθρωπίαις τισὶ τὸν δῆμον οἰκειωσάμενος, ὑπ' ἐκείνου βασιλεὺς ἀπεδείχθη μόνου. ἐπιεικὴς δὲ καὶ μέτριος ἀνὴρ γενόμενος, ἔλυσε τὰς ἐπὶ τῷ μὴ πάντα κατὰ τοὺς νόμους πρᾶξαι διαβολὰς, τοῖς μετὰ ταῦτα ἔργοις, παρέσχέ τε πολλοῖς ὑπόληψιν ὡς, εἰ μὴ θᾶττον ἀνῃρέθη, μεταστήσων τὸ σχῆμα τῆς πολιτείας εἰς δημοκρατίαν. καὶ ἐπὶ ταύτῃ μάλιστα λέγεται τῇ αἰτίᾳ τῶν πατρικίων αὐτῷ τινας συνεπιβουλεῦσαι· ἀδυνάτους δὲ ὄντας δι' ἑτέρου τρόπου τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ καταλῦσαι, καὶ Ταρκύνιον ἐπὶ τὰ πράγματα παραλαβεῖν, καὶ συγκατασκευάσαι τὴν ἀρχὴν ἐκείνῳ, κακῶσαί τε βουλομένους τὸ δημοτικὸν, ἰσχύος γε οὐ μικρᾶς ἐπειλημμένον ἐκ τῆς Τυλλίου πολιτείας, καὶ τὴν ἰδίαν ἀξίωσιν, ἣν εἶχον πρότερον, ἀναλαβεῖν. θορύβου δὲ γενομένου πολλοῦ ἐπὶ τὴν πόλιν ὅλην, καὶ οἰμωγῆς ἐπὶ τῷ Τυλλίου θανάτῳ, δείσας ὁ Ταρκύνιος εἰ διὰ τῆς ἀγορᾶς ὁ νεκρὸς φέροιτο, ὡς ἔστι Ῥωμαίοις ἔθος, τόν τε βασίλειον κόσμον ἔχων, καὶ τἄλλα, ὅσα νόμος ἐπὶ ταῖς ταφαῖς, μή τις εἰς αὐτὸν ὁρμὴ γένηται τοῦ δημοτικοῦ, πρὶν ἢ βεβαίως κρατύνασθαι τὴν ἀρχὴν, οὐκ εἴασε τῶν νομίμων οὐδὲν αὐτῷ γενέσθαι· ἀλλ' ἡ γυνὴ τοῦ Τυλλίου σὺν ὀλίγοις τισὶ τῶν φίλων, Ταρκυνίου θυγάτηρ οὖσα τοῦ πρώτου βασιλέως, νυκτὸς ἐκκομίζει τὸ σῶμα τῆς

πόλεως, ὡς τῶν ἐπιτυχόντων τινός· καὶ πολλὰ μὲν τὸν ἑαυτῆς κἀκείνου δαίμονα κατοδυρομένη, μυρίας δὲ κατάρας τῷ τε γαμβρῷ καὶ τῇ θυγατρὶ καταρασαμένη, κρύπτει γῇ τὸ σῶμα. ἀπελθοῦσα δὲ ἀπὸ τοῦ σήματος οἴκαδε, καὶ μίαν ἡμέραν ἐπιβιώσασα μετὰ τὴν ταφὴν, τῇ κατόπιν νυκτὶ ἀποθνήσκει. τοῦ θανάτου δὲ ὁ τρόπος ὅστις ἦν ἠγνοεῖτο τοῖς πολλοῖς. ἔλεγον δὲ οἱ μὲν, ὑπὸ λύπης αὐτοχειρίᾳ τὸ ζῆν προεμένην αὐτὴν ἀποθανεῖν· οἱ δὲ, ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ καὶ τῆς θυγατρὸς ἀναιρεθῆναι, τῆς εἰς τὸν ἄνδρα συμπαθείας τε καὶ εὐνοίας ἕνεκα. ταφῆς μὲν οὖν βασιλικῆς καὶ μνήματος ἐπιφανοῦς διὰ ταύτας τὰς αἰτίας οὐκ ἐξεγένετο τυχεῖν τῷ Τυλλίου σώματι, μνήμης δὲ αἰωνίου τοῖς ἔργοις αὐτοῦ παρὰ πάντα τὸν χρόνον ὑπάρχει τυγχάνειν. ἐδήλωσε δέ τι καὶ ἄλλο δαιμόνιον ἔργον, ὅτι θεοφιλὴς ἦν ὁ ἀνὴρ, ἐξ οὗ καὶ ἡ περὶ τῆς γενέσεως αὐτοῦ μυθικὴ καὶ ἄπιστος ὑπόληψις, ὥσπερ εἴρηταί μοι πρότερον, ἀληθὴς εἶναι ὑπὸ πολλῶν ἐπιστεύθη. ἐν γὰρ τῷ ναῷ τῆς Τύχης, ὃν αὐτὸς κατεσκεύασεν, εἰκὼν αὐτοῦ κειμένη ξυλίνη κατάχρυσος, ἐμπρήσεως γενομένης, τῶν ἄλλων πάντων διαφθαρέντων, μόνη διέμεινεν οὐδὲν λωβηθεῖσα ὑπὸ τοῦ πυρός. καὶ ἔτι καὶ νῦν ὁ μὲν νεὼς καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα ὅσα μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἀπετελέσθη, φανερὰ πᾶσιν ὅτι τῆς καινῆς ἐστι τέχνης· ἡ δ' εἰκὼν, οἵα πρότερον ἦν, ἀρχαϊκὴ τὴν κατασκευὴν διαμένει ἔτι σεβασμοῦ τυγχάνουσα ὑπὸ Ῥωμαίων. καὶ περὶ μὲν τοῦ Τυλλίου τοσαῦτα παρελάβομεν.

*L. Tarquinius Superbus Romanorum REX VII.*

XLI. Μετὰ δὲ τοῦτον παραλαμβάνει Λεύκιος Ταρκύνιος τὴν Ῥωμαίων δυναστείαν, οὐ κατὰ νόμους, ἀλλὰ διὰ τῶν ὅπλων κατασχὼν, κατὰ τὸν τέταρτον ἐνιαυτὸν τῆς ἑξηκοστῆς καὶ πρώτης ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα στάδιον Ἀγάθαρχος, ἄρχοντος Ἀθήνησιν Θηρικλέους. οὗτος ὑπεριδὼν μὲν τοῦ πλήθους τοῦ δημοτικοῦ, ὑπεριδὼν δὲ τῶν πατρικίων, ὑφ᾽ ὧν ἐπὶ τὴν δυναστείαν προήχθη, ἔθη τε καὶ νόμους καὶ πάντα τὸν ἐπιχώριον κόσμον, ᾧ τὴν πόλιν ἐκόσμησαν οἱ πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς, συγχέας καὶ διαφθείρας, εἰς ὁμολογουμένην τυραννίδα μετέστησε τὴν ἀρχήν. καὶ πρῶτον μὲν φυλακὴν κατεστήσατο περὶ ἑαυτὸν ἀνθρώπων θρασυτάτων, ξίφη τε καὶ λόγχας φερόντων, ἐπιχωρίων καὶ ἀλλοδαπῶν, οἳ νυκτὸς περὶ τὴν βασίλειον αὐλιζόμενοι αὐλὴν, καὶ μεθ᾽ ἡμέραν ἐξιόντι παρακολουθοῦντες ὅποι πορεύοιτο, πολλὴν τὴν ἀπὸ τῶν ἐπιβουλευσόντων ἀσφάλειαν παρείχοντο. ἔπειτα τὰς ἐξόδους οὔτε συνεχεῖς, οὔτε τεταγμένας, ἀλλὰ σπανίους καὶ ἀπροσδοκήτους ἐποιεῖτο. ἐχρημάτιζέ τε περὶ τῶν κοινῶν, κατ᾽ οἶκον μὲν τὰ πολλὰ, καὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαιοτάτων συμπαρόντων· ὀλίγα δ᾽ ἐν ἀγορᾷ. προσελθεῖν δὲ οὐδενὶ τῶν βουλομένων ἐπέτρεπεν, εἰ μή τινα καλέσειεν αὐτός· οὔτε τοῖς προσιοῦσιν εὐμενὴς, οὔτε πρᾷος ἦν, ἀλλ᾽ οἷα δὴ τύραννος, βαρὺς, καὶ χαλεπὸς ὀργὴν, καὶ φοβερὸς μᾶλλον ἢ φαιδρὸς ὀφθῆναι· καὶ τὰς περὶ τῶν ἀμφισβητουμένων συμβολαίων ἐπικρίσεις οὐκ

ἐπὶ τὰ δίκαια καὶ τοὺς νόμους, ἀλλ' ἐπὶ τοὺς ἑαυτοῦ τρόπους ἀναφέρων, ἐποιεῖτο. διὰ ταῦτα ἐπωνυμίαν τίθενται αὐτῷ Ῥωμαῖοι τὸν Σούπερβον. τοῦτο δὲ δηλοῦν βούλεται κατὰ τὴν ἡμετέραν γλῶτταν τὸν ὑπερήφανον. τὸν δὲ πάππον αὐτοῦ Πρίσκον ἐκάλουν· ὡς δὲ ἡμεῖς ἂν εἴποιμεν, τὸν προγενέστερον· ὁμώνυμος γὰρ ἦν τῷ νεωτέρῳ κατ' ἄμφω τὰ ὀνόματα.

XLII. Ἐπεὶ δ' ἐγκρατῶς ἤδη κατέχειν ὑπελάμβανε τὴν ἀρχὴν, παρασκευάσας ἐκ τῶν ἑταίρων τοὺς πονηροτάτους, δι' ἐκείνων ἦγεν εἰς ἐγκλήματα καὶ θανάτου δίκας πολλοὺς τῶν ἐπιφανῶν· πρώτους μὲν τοὺς ἐχθρῶς διακειμένους πρὸς αὐτὸν, οἷς οὐκ ἦν βουλομένοις Τύλλιον ἐκπεσεῖν τῆς ἀρχῆς· ἔπειτα καὶ τῶν ἄλλων οὓς ὑπελάμβανε βαρεῖαν ἡγουμένους τὴν μεταβολὴν, καὶ οἷς πολὺς πλοῦτος ἦν. οἱ δ' ὑπάγοντες αὐτοὺς εἰς τὰς δίκας, ἄλλους ἐπ' ἄλλαις ψευδέσιν αἰτίαις, μάλιστα δ' ἐπιβουλεύειν αἰτιώμενοι τῷ βασιλεῖ, κατηγόρουν ἐπ' αὐτῷ δικαστῇ. ὁ δὲ τῶν μὲν θάνατον κατεδίκαζε· τῶν δὲ φυγὴν, καὶ τὰ χρήματα τούς τε ἀναιρουμένους καὶ ἐξελαυνομένους ἀφαιρούμενος, τοῖς μὲν κατηγόροις μικράν τινα μοῖραν ἀπένειμεν, αὐτὸς δὲ τὰ πλείω κατεῖχεν. ἔμελλον δὲ ἄρα τῶν δυνατῶν πολλοὶ, πρὶν ἁλῶναι ταῖς ἐπαγομέναις σφίσι δίκαις, εἰδότες ὧν ἕνεκα ἐπεβουλεύοντο, καταλείψειν τῷ τυράννῳ ἑκόντες τὴν πόλιν, καὶ πολλῷ πλείονες ἐγένοντο τῶν ἑτέρων. ἦσαν δέ τινες οἳ καὶ κρύφα διεφθάρησαν ὑπ' αὐτοῦ, κατ' οἰκίας τε καὶ ἀπ' ἀγρῶν ἁρπαζόμενοι, λόγου ἄξιοι ἄνδρες, ὧν οὐδὲ τὰ σώματα ἐφάνη. ἐπεὶ δὲ

διέφθειρε τὸ κράτιστον τῆς βουλῆς μέρος, θανάτοις τε καὶ ἀειφυγίαις, ἑτέραν βουλὴν αὐτὸς κατεστήσατο, παραγαγὼν εἰς τὰς τῶν ἐκλιπόντων τιμὰς τοὺς ἰδίους ἑταίρους. καὶ οὐδὲ τούτοις μέντοι τοῖς ἀνδράσιν οὔτε πράττειν ἐπέτρεπεν οὐδὲν, οὔτε λέγειν, ὅ τι μὴ κελεύσειεν αὐτός. ὥστε ὁπόσοι κατελείφθησαν ἐν τῷ συνεδρίῳ βουλευταὶ τῶν ἐπὶ Τυλλίου καταλεγέντων, διάφοροι τοῖς δημοτικοῖς τέως ὄντες, καὶ τὴν μεταβολὴν τῆς πολιτείας ἐπὶ τῷ σφετέρῳ νομίζοντες ἀγαθῷ γενήσεσθαι· τοιαύτας γὰρ αὐτοῖς ὑπέτεινεν ὁ Ταρκύνιος τὰς ὑποσχέσεις, ἐξαπατῶν καὶ φενακίζων· τότε μαθόντες ὅτι τῶν κοινῶν οὐδὲν ἔτι μετεῖχον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν παῤῥησίαν ἅμα τοῖς δημοτικοῖς ἀφῃρέθησαν, ὠδύροντο μὲν, καὶ τὰ μέλλοντα τῶν παρόντων δεινότερα ὑπώπτευον, στέργειν δὲ τὰ παρόντα ἠναγκάζοντο, δύναμιν οὐκ ἔχοντες κωλύειν τὰ πραττόμενα.

XLIII. Ταῦτα δὲ ὁρῶντες οἱ δημοτικοὶ, δίκαια πάσχειν αὐτοὺς ὑπελάμβανον, καὶ ἐπέχαιρον ὑπ᾽ εὐηθείας, ὡς ἐκείνοις μόνοις τῆς τυραννίδος βαρείας ἐσομένης, σφίσι δ᾽ αὐτοῖς ἀκινδύνου. ἧκε δὲ κᾀκείνοις οὐ μετὰ πολὺν χρόνον ἔτι πλείω τὰ χαλεπά. τούς τε γὰρ νόμους τοὺς ὑπὸ Τυλλίου γραφέντας, καθ᾽ οὓς ἐξ ἴσου τὰ δίκαια παρ᾽ ἀλλήλων ἐλάμβανον, καὶ οὐδὲν ὑπὸ τῶν πατρικίων, ὡς πρότερον, ἐβλάπτοντο περὶ τὰ συμβόλαια, πάντας ἀνεῖλε· καὶ οὐδὲ τὰς σανίδας, ἐν αἷς ἦσαν γεγραμμένοι, κατέλιπεν· ἀλλὰ καὶ ταύτας ἀναιρεθῆναι κελεύσας ἐκ τῆς ἀγορᾶς, διέφθειρεν. ἔπειτα κατέλυσε τὰς ἀπὸ τῶν τιμη

μάτων εἰσφορὰς, καὶ τὸν ἐξ ἀρχῆς τρόπον ἀποκατέστησε· καὶ ὁπότε δεήσειεν αὐτῷ χρημάτων, τὸ ἴσον διάφορον ὁ πενέστατος τῷ πλουσίῳ κατέφερε. τοῦτο τὸ πολίτευμα πολὺ τοῦ δημοτικοῦ πλήθους ἀπανάλωσεν, ἐπὶ τῆς πρώτης εὐθὺς εἰσφορᾶς ἀναγκαζομένου κατὰ κεφαλὴν ἑκάστου δραχμὰς δέκα εἰσφέρειν. συνόδους τε συμπάσας, ὅσαι πρότερον ἐγίνοντο κωμητῶν ἢ φρατριαστῶν ἢ γειτόνων ἔν τε τῇ πόλει καὶ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν ἐφ᾽ ἱερὰ καὶ θυσίας πάσας κοινὰς, προεῖπε μηκέτι συντελεῖν, ἵνα μὴ συνιόντες εἰς τὸ αὐτὸ πολλοὶ βουλὰς ἀποῤῥήτους μετ᾽ ἀλλήλων ποιῶνται περὶ καταλύσεως τῆς ἀρχῆς. ἦσαν δ᾽ αὐτῷ πολλαχῇ διεσπαρμένοι κατόπται τινὲς καὶ διερευνηταὶ τῶν λεγομένων τε καὶ πραττομένων, λεληθότες τοὺς πολλοὺς, οἱ συγκαθιέντες εἰς ὁμιλίαν τοῖς πέλας, καὶ ἔστιν ὅτε κατὰ τοῦ τυράννου λέγοντες αὐτοὶ, πεῖραν τῆς ἑκάστου γνώμης ἐλάμβανον· ἔπειτα οὓς ᾔσθοντο τοῖς καθεστηκόσι πράγμασιν ἀχθομένους, κατεμήνυον πρὸς τὸν τύραννον· αἱ δὲ τιμωρίαι κατὰ τῶν ἐλεγχθέντων ἐγίνοντο πικραὶ καὶ ἀπαραίτητοι.

XLIV. Καὶ οὐκ ἀπέχρη ταῦτα μόνον εἰς τοὺς δημοτικοὺς αὐτῷ παρανομεῖν, ἀλλ᾽ ἐπιλέξας ἐκ τοῦ πλήθους ὅσον ἦν πιστὸν ἑαυτῷ, καὶ εἰς τὰς πολεμικὰς χρείας ἐπιτήδειον, τὸ λοιπὸν ἠνάγκαζεν ἐργάζεσθαι τὰς κατὰ πόλιν ἐργασίας, μέγιστον οἰόμενος εἶναι κίνδυνον τοῖς μονάρχαις, ὅταν οἱ πονηρότατοι τῶν πολιτῶν καὶ ἀπορώτατοι σχολὴν ἄγωσι· καὶ ἅμα προθυμίαν ἔχων ἐπὶ τῆς ἰδίας ἀρχῆς τὰ καταλειφθέντα ἡμίεργα ὑπὸ τοῦ πάππου τελειῶσαι, τάς

μὲν ἐξαγωγίμους τῶν ὑδάτων τάφρους, ἃς ἐκεῖνος ὀρύττειν ἤρξατο, μέχρι τοῦ ποταμοῦ καταγαγεῖν· τὸν δὲ ἀμφιθέατρον ἱππόδρομον, οὐδὲν ἔξω τῶν κρηπίδων ἔχοντα, παστάσιν ὑποστέγοις περιλαβεῖν· εἰς ταῦτα δὴ πάντες οἱ πένητες εἰργάζοντο, σῖτα παρ' αὐτοῦ μέτρια λαμβάνοντες· οἱ μὲν ὑλοτομοῦντες, οἱ δὲ τὰς κομιζούσας ταῦτα ἁμάξας ἄγοντες, οἱ δ' ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοὶ τὰ ἄχθη φέροντες. μεταλλεύοντές τε ὑπονόμους καὶ σήραγγας ἕτεροι, καὶ πλάττοντες τὰς ἐν αὐταῖς καμάρας, καὶ παστάδας ἐγείροντες, καὶ τοῖς ταῦτα πράττουσι χειροτέχναις ὑπηρετοῦντες χαλκοτύποι τε καὶ τέκτονες καὶ λιθουργοὶ, τῶν ἰδιωτικῶν ἔργων ἀφεστῶτες, ἐπὶ ταῖς δημοσίαις κατείχοντο χρείαις. περὶ ταῦτα δὴ τὰ ἔργα τριβόμενος ὁ λεὼς, οὐδεμίαν ἀνάπαυσιν ἐλάμβανεν· ὥστε οἱ πατρίκιοι τὰ τούτων κακὰ καὶ τὰς λατρείας ὁρῶντες, ἔχαιρόν τ' ἐν μέρει, καὶ τῶν ἰδίων ἐπελανθάνοντο ἀλγεινῶν· κωλύειν μὲν γὰρ οὐδέτεροι τὰ γινόμενα ἐπεχείρουν.

XLV. Λογιζόμενος δὲ ὁ Ταρκύνιος, ὅτι τοῖς μὴ κατὰ νόμον λαβοῦσι τὰς δυναστείας, ἀλλὰ διὰ τῶν ὅπλων κτησαμένοις, οὐ μόνον ἐπιχωρίου δεῖ φυλακῆς, ἀλλὰ καὶ ξενικῆς, τὸν ἐπιφανέστατον ἐκ τοῦ Λατίνων ἔθνους, καὶ πλεῖστον ἁπάντων δυνάμενον, ἐσπούδασε φίλον ποιήσασθαι, τῷ γάμῳ συζεύξας τῆς θυγατρὸς, ὃς ἐκαλεῖτο Ὀκτάϊος Μαμίλιος. ἀνέφερε δὲ τὸ γένος εἰς Τηλέγονον τὸν ἐξ Ὀδυσσέως καὶ Κίρκης, κατῴκει δ' ἐν πόλει Τύσκλῳ. ἐδόκει δὲ τὰ πολιτικὰ συνετὸς ἐν ὀλίγοις εἶναι, καὶ πο-

λεμους στρατηγεῖν ἱκανός. τοῦτον τὸν ἄνδρα φίλον ἔχων, καὶ δι' αὐτοῦ τοὺς ἀρίστους ἐν ἑκάστῃ πόλει τῶν τὰ κοινὰ πραττόντων προσλαβὼν, τότε δὴ τῶν ὑπαιθρίων ἐπεχείρει πειρᾶσθαι πολέμων, καὶ στρατιὰν ἐπὶ Σαβίνους ἐξάγειν, οὐ βουλομένους ὑπηκόους εἶναι τοῖς ἐπιτάγμασιν, ἀλλ' ἀπηλλάχθαι τῶν ὁμολογιῶν οἰομένους, ἐξ οὗ Τύλλιος ἐτελεύτησε, πρὸς ὃν ἐποιήσαντο τὰς ὁμολογίας. γνοὺς δὲ ταῦτα, προεῖπε δι' ἀγγέλων ἥκειν εἰς τὴν ἐν Φερεντίνῳ γενομένην ἀγορὰν τοὺς εἰωθότας ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τῶν Λατίνων συνεδρεύειν· ἡμέραν τινὰ ὁρίσας, ὡς περὶ κοινῶν καὶ μεγάλων πραγμάτων σὺν αὐτοῖς βουλευσόμενος. οἱ μὲν δὴ παρῆσαν· ὁ δὲ Ταρκύνιος ὁ καλέσας αὐτοὺς ὑστέρει. ὡς δὲ πολὺς ἐγένετο καθημένοις χρόνος, καὶ ἐδόκει τοῖς πλείοσιν ὕβρις εἶναι τὸ πρᾶγμα, ἀνήρ τις ἐν πόλει οἰκῶν Κορίλλῃ, δυνατὸς δὲ καὶ χρήμασι καὶ φίλοις, καὶ τὰ πολεμικὰ ἄλκιμος, πολιτικόν τε λόγον εἰπεῖν οὐκ ἀδύνατος, Τύρνος Ἑρδόνιος ὄνομα, Μαμιλίῳ τε διάφορος ὢν διὰ τὴν πρὸς τὰ κοινὰ φιλοτιμίαν, καὶ Ταρκυνίῳ διὰ τὸν Μαμίλιον ἀπεχθόμενος, ὅτι κηδεστὴν ἐκεῖνον ἠξίωσε λαβεῖν ἀνθ' ἑαυτοῦ, πολλὴν ἐποιεῖτο τοῦ Ταρκυνίου κατηγορίαν, τά τε ἄλλα διεξιὼν ἔργα τοῦ ἀνδρὸς, οἷς αὐθάδειά τις ἐδόκει προσεῖναι καὶ βαρύτης, καὶ τὸ μὴ παρεῖναι πρὸς τὸν σύλλογον, αὐτὸν κεκληκότα, τῶν ἄλλων ἁπάντων παρόντων. ἀπολογουμένου δὲ τοῦ Μαμιλίου, καὶ εἰς ἀναγκαίας τινας ἀναφέροντος αἰτίας τὸν τοῦ Ταρκυνίου χρονισμὸν, ἀναβάλλεσθαί τε ἀξιοῦντος τὸν σύλλογον εἰς τὴν ἐπιοῦσαν

ἡμέραν, πεισθέντες οἱ πρόεδροι τῶν Λατίνων ἀνεβάλοντο τὴν βουλήν.

XLVI. Τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ παρῆν ὁ Ταρκύνιος, καὶ συναχθέντος τοῦ συλλόγου, μικρά τε ὑπὲρ τοῦ χρονισμοῦ προειπὼν, ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας εὐθὺς ἐποιεῖτο τοὺς λόγους, ὡς κατὰ τὸ δίκαιον αὐτῷ προσηκούσης, ἐπειδὴ Ταρκύνιος αὐτὴν κατέσχεν ὁ πάππος αὐτοῦ, πολέμῳ κτησάμενος, καὶ τὰς συνθήκας παρείχετο τὰς γενομένας ταῖς πόλεσι πρὸς ἐκεῖνον. πολὺν δὲ λόγον ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ τῶν ὁμολογιῶν διεξελθὼν, καὶ μεγάλα τὰς πόλεις εὐεργετήσειν ὑποσχόμενος, ἐὰν ἐν τῇ φιλίᾳ διαμείνωσι, τελευτῶν ἔπειθεν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ Σαβίνων ἔθνος συστρατεύειν. ὡς δ' ἐπαύσατο λέγων, παρελθὼν ὁ Τύρνος καὶ τὸν ὀψισμὸν αὐτοῦ διαβαλὼν, οὐκ εἴα τοὺς συνέδρους παραχωρεῖν τῷ ἀνδρὶ τῆς ἀρχῆς, ὡς οὔτε κατὰ τὸ δίκαιον αὐτῷ προσηκούσης, οὔτ' ἐπὶ τῷ συμφέροντι τῶν Λατίνων δοθησομένης· καὶ πολλοὺς ὑπὲρ ἀμφοτέρων διεξῆλθε λόγους· τὰς μὲν συνθήκας, ἃς ἐποιήσαντο πρὸς τὸν πάππον αὐτοῦ, παραδιδόντες τὴν ἡγεμονίαν, λελῦσθαι λέγων μετὰ τὸν ἐκείνου θάνατον, διὰ τὸ μὴ προσγεγράφθαι ταῖς ὁμολογίαις, τὴν αὐτὴν εἶναι δωρεὰν καὶ τοῖς Ταρκυνίου ἐγγόνοις· τὸν δὲ ἀξιοῦντα τῶν τοῦ πάππου δωρεῶν κληρονομεῖν, ἁπάντων ἀνθρώπων παρανομώτατον ἀποφαίνων καὶ πονηρότατον· καὶ τὰς πράξεις αὐτοῦ διεξιὼν, ἃς ἐπὶ τῷ κατασχεῖν τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἀπετελέσατο. διεξελθὼν δὲ πολλὰς καὶ δεινὰς αὐτοῦ κατηγορίας, τελευτῶν ἐδίδασκεν ὡς οὐδὲ τὴν

βασιλείαν εἶχε τῶν Ῥωμαίων κατὰ νόμους παρ' ἑκόντων λαβὼν, ὥσπερ οἱ πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς· ὅπλοις δὲ καὶ βίᾳ κατισχύσας, τυραννικήν τε μοναρχίαν καταστησάμενος, τοὺς μὲν ἀποκτείνοι τῶν πολιτῶν, τοὺς δὲ ἐξελαύνοι τῆς πατρίδος, τῶν δὲ περικόπτοι τὰς οὐσίας, ἁπάντων δὲ ἅμα τὴν παῤῥησίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀφαιροῖτο· πολλῆς τε μωρίας ἔφη καὶ θεοβλαβείας εἶναι, παρὰ πονηροῦ καὶ ἀνοσίου τρόπου χρηστόν τι καὶ φιλάνθρωπον ἐλπίζειν, καὶ νομίζειν ὡς ὁ τῶν συγγενεστάτων καὶ ἀναγκαιοτάτων μὴ φεισάμενος, τῶν ἀλλοτρίων φείσεται· παρῄνει τε ἕως οὔπω τὸν χαλινὸν εἰλήφασι τῆς δουλείας, περὶ τοῦ μὴ λαβεῖν αὐτὸν διαμάχεσθαι, ἐξ ὧν ἕτεροι πεπόνθασι δεινῶν τεκμαιρομένους ἃ συμβήσεται παθεῖν αὐτοῖς.

XLVII. Τοιαύτῃ καταδρομῇ τοῦ Τύρνου χρησαμένου, καὶ τῶν πολλῶν σφόδρα κινηθέντων ὑπὸ τῶν λόγων, αἰτησάμενος εἰς ἀπολογίαν ὁ Ταρκύνιος τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν, καὶ λαβὼν, ὡς ὁ σύλλογος διελύθη, παρακαλέσας τοὺς ἀναγκαιοτάτους, ἐσκόπει μετ' ἐκείνων τίνα χρηστέον τοῖς πράγμασι τρόπον. οἱ μὲν οὖν ἄλλοι τοὺς λόγους, οὓς ἦν αὐτῷ λεκτέον ἐπὶ τῆς ἀπολογίας, ὑπετίθεντο, καὶ τοὺς τρόπους, οἷς ἔδει τὸ πλῆθος ἀποθεραπεύειν, ἀπελογίζοντο. αὐτὸς δ' ὁ Ταρκύνιος τούτων μὲν οὐδενὸς ἔφη δεῖν τοῖς πράγμασιν, ἰδίαν δὲ γνώμην ἀπεδείκνυ, τοῦ μὴ τὰ κατηγορηθέντα λύειν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν κατηγορήσαντα ἀναιρεῖν. ἐπαινεσάντων δὲ τὴν γνώμην ἁπάντων, συνταξάμενος μετ' αὐτῶν, τῷ κατὰ τὴν

ἐπίθεσιν πράγματι ἐπεχείρησεν, ἥκιστα δυναμένῳ πεσεῖν εἰς πρόνοιαν ἀνθρωπίνην καὶ φυλακήν. τῶν γὰρ παρακομιζόντων τά τε ὑποζύγια καὶ τὴν ἀποσκευὴν τοῦ Τύρνου θεραπόντων τοὺς πονηροτάτους ἐξευρὼν καὶ διαφθείρας χρήμασιν, ἔπειθεν ὑπὸ νύκτα ξίφη πολλὰ παῤ αὐτοῦ λαβόντας εἰσενεγκεῖν εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ δεσπότου, καὶ ἀποθέσθαι κρύψαντας ἐν τοῖς σκευοφόροις. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ συναχθείσης ἐκκλησίας παρελθὼν, ὑπὲρ μὲν τῶν κατηγορηθέντων βραχεῖαν εἶναι τὴν ἀπολογίαν ἔλεγε, καὶ δικαστὴν ἁπάντων τῶν ἐγκλημάτων ἐποιεῖτο αὐτὸν τὸν κατήγορον. „Οὑτοσὶ γὰρ Τύρνος, ἔφη, „ὦ σύνεδροι, τούτων, ὧν νυνί μου κατηγορεῖ, πάν-„των δικαστὴς γενόμενος αὐτὸς ἀπέλυσέ με, ὅτε τὴν „θυγατέρα τὴν ἐμὴν ἐβούλετο λαβεῖν γυναῖκα. ἐπεὶ „δὲ ἀπηξιώθη τῶν γάμων κατὰ τὸ εἰκός· τίς γὰρ „ἂν τῶν νοῦν ἐχόντων Μαμίλιον τὸν εὐγενέστατόν „τε καὶ κράτιστον Λατίνων ἀπώσατο, τοῦτον δὲ „κηδεστὴν ἠξίωσε λαβεῖν, ὃς οὐδὲ εἰς τρίτον πάπ-„πον ἀνενεγκεῖν ἔχει τὸ γένος; ἀγανακτῶν ἐπὶ τού-„τῳ νῦν ἥκει μου κατηγορῶν· ἔδει δὲ αὐτὸν, εἰ μὲν „ᾔδει με τοιοῦτον ὄντα, οἷον νῦν αἰτιᾶται, μὴ προ-„θυμεῖσθαι λαβεῖν τότε πενθερόν· εἰ δὲ χρηστὸν „ἐνόμιζεν, ὅτε τὴν θυγατέρα με ᾔτεῖτο, μηδὲ νῦν ὡς „πονηροῦ κατηγορεῖν. καὶ περὶ μὲν ἐμαυτοῦ τοσαῦ-„τα λέγω. ὑμῖν δὲ, ὦ σύνεδροι, κινδύνων τὸν μέγι-„στον τρέχουσιν, οὐ περὶ ἐμοῦ σκεπτέον ἐστὶ νυνὶ, „πότερον χρηστὸς ἢ πονηρός εἰμι· τουτὶ γὰρ ἐξέ-„σται καὶ μετὰ ταῦθ' ὑμῖν σκοπεῖν· ἀλλὰ περὶ τῆς

„ὑμῶν αὐτῶν ἀσφαλείας, καὶ περὶ τῆς τῶν πατρί„δων ἐλευθερίας. ἐπιβουλεύονται γὰρ οἱ κορυφαιό„τατοι τῶν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τὰ κοινὰ πράττοντες „ὑπὸ τοῦ καλοῦ τούτου δημαγωγοῦ, ὃς παρεσκεύ„ασταί τε, τοὺς ἐπιφανεστάτους ὑμῶν ἀποκτείνας, „ἐπιθέσθαι τῇ τῶν Λατίνων ἀρχῇ· καὶ ἐπὶ τοῦθ' „ἥκει. ταῦτα δ' οὐκ εἰκάζων, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐπιστά„μενος λέγω, μηνύσεώς μοι γενομένης ἐν τῇ παρελ„θούσῃ νυκτὶ ὑπό τινος τῶν συμμετεσχηκότων τῆς „συνωμοσίας. τεκμήριον δὲ ὑμῖν παρέξομαι τῶν λό„γων ἔργον ἀναμφίλεκτον, ἐὰν θελήσητε ἐλθεῖν ἐπὶ „τὴν κατάλυσιν αὐτοῦ, τὰ κεκρυμμένα ἐν αὐτῇ δεί„ξας ὅπλα."

XLVIII. Ὡς δὲ ταῦτα εἶπεν, ἀνεβόησάν τε πάντες, καὶ περὶ ἑαυτοῖς δεδιότες, ἐλέγχειν τὸ πρᾶγμα καὶ μὴ φενακίζειν ἠξίουν. καὶ ὁ Τύρνος, οἷα τὴν ἐπιβουλὴν οὐ προεγνωκώς, ἄσμενος τὴν ἐξέτασιν ἔφη δέχεσθαι, καὶ τοὺς προέδρους ἐπὶ τὴν ἔρευναν τῆς καταλύσεως ἐκάλει, καὶ δυοῖν γενέσθαι θάτερον ἔφη δεῖν, ἢ αὐτὸν ἀποθανεῖν, ἐὰν εὑρεθῇ παρεσκευασμένος ὅπλα ἔξω τῶν ἐνοδίων, ἢ τὸν καταψευσάμενον αὐτοῦ δίκην ὑποσχεῖν. ἐδόκει ταῦτα. καὶ οἱ πορευθέντες ἐπὶ τὴν κατάλυσιν αὐτοῦ καταλαμβάνουσιν ἐν τοῖς σκευοφόροις τὰ κατακρυφθέντα ὑπὸ τῶν θεραπόντων ξίφη. μετὰ τοῦτο τὸν μὲν Τύρνον οὐκ ἔτι λόγου τυχεῖν ἐάσαντες, εἰς βάραθρόν τι καταβάλλουσι, καὶ ἐπικατασκάψαντες ἔτι ζῶντι τὴν γῆν, διαφθείρουσι παραχρῆμα. τὸν δὲ Ταρκύνιον ἐπαινέσαντες ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, ὡς κοινὸν εὐεργέτην

τῶν πόλεων, ἐπὶ τῷ σεσωκέναι τοὺς ἀρίστους ἄνδρας, ἡγεμόνα ποιοῦνται τοῦ ἔθνους, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς δικαίοις, ἐφ' οἷς Ταρκύνιόν τε τὸν πάππον αὐτοῦ πρότερον ἐποιήσαντο, καὶ μετὰ ταῦτα Τύλλιον· συνθήκας τε γράψαντες ἐν στήλαις, καὶ περὶ φυλακῆς τῶν συγκειμένων ὅρκια τελέσαντες, διέλυσαν τὸν σύλλογον.

XLIX. Τυχὼν δὲ τῆς Λατίνων ἡγεμονίας ὁ Ταρκύνιος ἐπρεσβεύσατο πρὸς τὰς Ἑρνίκων πόλεις, καὶ πρὸς τὰς Οὐολούσκων, προκαλούμενος κἀκείνας εἰς φιλίαν τε καὶ συμμαχίαν. ἐκ μὲν οὖν τοῦ Οὐολούσκων ἔθνους δύο πόλεις ἐδέξαντο μόναι τὰς προκλήσεις, Ἐχετρανοί τε καὶ Ἀντιάται· Ἕρνικες δὲ ἅπαντες ἐψηφίσαντο ποιεῖν τὴν συμμαχίαν. τοῦ δὲ μένειν εἰς ἅπαντα τὸν χρόνον τὰ συγκείμενα ταῖς πόλεσι πρόνοιαν ὁ Ταρκύνιος λαμβάνων, ἱερὸν ἔγνω κοινὸν ἀποδεῖξαι Ῥωμαίων τε καὶ Λατίνων καὶ Ἑρνίκων, καὶ Οὐολούσκων τῶν ἐγγραψαμένων εἰς τὴν συμμαχίαν, ἵνα συνερχόμενοι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰς τὸν ἀποδειχθέντα τόπον πανηγυρίζωσι καὶ συνεστιῶνται, καὶ κοινῶν ἱερῶν μεταλαμβάνωσιν. ἀγαπητῶς δὲ πάντων τὸ πρᾶγμα δεξαμένων, τόπον μὲν ἀπέδειξεν ἔνθα ποιήσονται τὴν σύνοδον, ἐν μέσῳ μάλιστα τῶν ἐθνῶν κείμενον, ὄρος ὑψηλὸν, ὃ τῆς Ἀλβανῶν ὑπέρκειται πόλεως, ἐν ᾧ πανηγύρεις τε ἀνὰ πᾶν ἔτος ἄγεσθαι, καὶ ἐκεχειρίας εἶναι πᾶσι πρὸς πάντας ἐνομοθέτησε, θυσίας τε συντελεῖσθαι κοινὰς τῷ καλουμένῳ Λατιαρίῳ Διῒ καὶ συνεστιάσεις, τάξας ἃ δεῖ παρέχειν ἑκάστην πόλιν εἰς τὰ ἱερὰ,

καὶ μοῖραν, ἣν ἑκάστην δεήσει λαμβάνειν. αἱ δὲ μετασχοῦσαι τῆς ἑορτῆς τε καὶ τῆς θυσίας πόλεις, τριῶν δέουσαι, πεντήκοντα ἐγένοντο. ταύτας τὰς ἑορτάς τε καὶ τὰς θυσίας μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων τελοῦσι Ῥωμαῖοι, Λατίνας καλοῦντες· καὶ φέρουσιν εἰς ταύτας αἱ μετέχουσαι τῶν ἱερῶν πόλεις, αἱ μὲν ἄρνας, αἱ δὲ τυροὺς, αἱ δὲ γάλακτός τι μέτρον, αἱ δὲ ὅμοιόν τι τούτοις πελάνου γένος· ἑνὸς δὲ ταύρου κοινῶς ὑπὸ πασῶν θυομένου μέρος ἑκάστη τὸ τεταγμένον λαμβάνει. θύουσι δὲ ὑπὲρ πάντων, καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῶν ἱερῶν ἔχουσι Ῥωμαῖοι.

*Bello quae gesserit Tarquinius.*

L. Ὡς δὲ καὶ ταύταις ἐκρατύνατο τὴν ἀρχὴν ταῖς συμμαχίαις, στρατὸν ἐξάγειν ἐπὶ Σαβίνους ἔγνω. Ῥωμαίων δὲ αὐτῶν ἐπιλέξας οὓς ἥκιστα ὑπώπτευεν, εἰ κύριοι τῶν ὅπλων γένοιντο, ἐλευθερίας μεταποιήσεσθαι, καὶ τὴν παρὰ τῶν συμμάχων ἀφιγμένην δύναμιν προσλαβὼν πολλῷ πλείονα τῆς πολιτικῆς ὑπάρχουσαν, δῃώσας τε αὐτῶν τοὺς ἀγροὺς, καὶ τοὺς ὁμόσε χωρήσαντας μάχῃ νικήσας, ἐπὶ τοὺς καλουμένους Πωμεντίνους ἦγε τὴν δύναμιν, οἳ πόλιν μὲν Σούεσσαν ᾤκουν, εὐδαιμονέστατοι δ' ἁπάντων ἐδόκουν εἶναι τῶν πλησιοχώρων, καὶ διὰ τὴν πολλὴν εὐτυχίαν ἅπασι λυπηροὶ καὶ βαρεῖς· ἐγκαλῶν αὐτοῖς ἁρπαγὰς καὶ λῃστείας τινὰς, ὑπὲρ ὧν αἰτούμενοι δίκας, αὐθάδεις ἔδωκαν ἀποκρίσεις· καὶ ἦσαν ἕτοιμοι, προσδεχόμενοι τὸν πόλεμον, καὶ

ἐν τοῖς ὅπλοις. συνάψας δ' αὐτοῖς μάχην περὶ τὰ μεθόρια, καὶ πολλοὺς μὲν ἀποκτείνας, τοὺς δὲ λοιποὺς τρεψάμενος καὶ κατακλείσας εἰς τὸ τεῖχος, ὡς οὐκ ἔτι προήεσαν ἐκ τῆς πόλεως, παραστρατοπεδεύσας αὐτοῖς ἀπετάφρευέ τε καὶ περιεχαράκου, καὶ προσβολὰς ἐποιεῖτο τοῖς τείχεσι συνεχεῖς. οἱ δ' ἔνδον τέως μὲν ἀπεμάχοντο, καὶ πολὺν ἀντέσχον τῇ ταλαιπωρίᾳ χρόνον· ὡς δὲ ὑπέλιπεν αὐτοὺς τὰ ἐπιτήδεια, ἐξασθενοῦντες τὰ σώματα, καὶ οὔτ' ἐπικουρίαν οὐδεμίαν προσλαβόντες, οὔτ' ἀναπαύσεως τυγχάνοντες, ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ αὐτοὶ ταλαιπωροῦντες, ἁλίσκονται κατακράτος. γενόμενος δὲ τῆς πόλεως ἐγκρατὴς, τοὺς μὲν ἐν τοῖς ὅπλοις διέφθειρε, γυναῖκας δὲ αὐτῶν καὶ τέκνα, καὶ τοὺς ὑπομείναντας αἰχμαλώτους γενέσθαι, καὶ τὸ τῶν θεραπόντων πλῆθος οὐδὲ ἀριθμηθῆναι ῥᾴδιον, τοῖς στρατιώταις ἐπέτρεψεν ἀπάγεσθαι· τήν τε ἄλλην τῆς κτήσεως ἄγειν καὶ φέρειν, ᾗ τις ἐπιτύχοι, τήν τε ἐντὸς τοῦ τείχους καὶ τὴν ἐπὶ τῶν ἀγρῶν, ἀφῆκεν· ἄργυρον δὲ καὶ χρυσὸν, ὅσος εὑρέθη, συναγαγὼν εἰς ἓν χωρίον, καὶ τὴν δεκάτην ἐξελόμενος εἰς κατασκευὴν ἱεροῦ, τὰ λοιπὰ χρήματα τοῖς στρατιώταις διεῖλεν. οὕτω δὲ ἄρα πολὺς ὁ καταληφθεὶς ἄργυρός τε ἦν καὶ χρυσὸς, ὥστε τῶν μὲν στρατιωτῶν ἕκαστον πέντε μνᾶς ἀργυρίου λαβεῖν, τὸ δὲ τοῖς θεοῖς δεκατευθὲν ἀργύριον τετρακοσίων οὐ μεῖον γενέσθαι ταλάντων.

LI. Ἔτι δ' ἐν τῇ Σουέσσῃ διατρίβοντος αὐτοῦ, παρῆν τις ἀγγέλλων, ὅτι Σαβίνων ἡ κρατίστη νεό-

της ἐξελήλυθε, καὶ δυσὶν εἰς τὴν Ῥωμαίων στρατεύμασιν ἐμβαλοῦσα λεηλατεῖ τοὺς ἀγροὺς, ἡ μὲν Ἠρήτου πλησίον θεμένη τὸν χάρακα, ἡ δὲ περὶ Φιδήνην· καὶ εἰ μή τις αὐτοῖς δύναμις ἐναντιωθήσεται, πάντα οἰχήσεται τἀκεῖ. ὡς δὲ ταῦτ᾽ ἤκουσεν, ἐν μὲν τῇ Σουέσσῃ βραχύ τι καταλείπει μέρος τῆς στρατιᾶς, τά τε λάφυρα καὶ τὴν ὑποσκευὴν φυλάττειν παρακελευσάμενος· τὴν δὲ ἄλλην δύναμιν εὔζωνον ἀναλαβὼν, ἦγεν ἐπὶ τοὺς πρὸς Ἠρήτῳ κατεστρατοπεδευκότας, καὶ τίθεται χάρακα μετέωρον, ὀλίγον τὸ μεταξὺ χωρίον καταλιπών. δόξαν τε τοῖς ἡγεμόσι τῶν Σαβίνων μάχην ἕωθεν τίθεσθαι, μεταπεμψαμένους τὸ ἐν Φιδήνῃ στράτευμα, μαθὼν τὴν διάνοιαν αὐτῶν ὁ Ταρκύνιος· ἑάλω γὰρ ὁ τὰ γράμματα κομίζων παρὰ τῶν αὐτόθεν ἡγεμόνων πρὸς τοὺς ἐκεῖ· σοφίᾳ πρὸς τὸ συμβὰν ἀπὸ τύχης ἐχρήσατο τοιᾷδε. νείμας τὴν δύναμιν διχῇ, τὴν μὲν ἑτέραν ὑπὸ νύκτα πέμπει, λαθὼν τοὺς πολεμίους, ἐπὶ τὴν φέρουσαν ἀπὸ Φιδήνης ὁδόν· τὴν δ᾽ ἑτέραν, ἅμα τῷ λαμπρὰν ἡμέραν γενέσθαι συντάξας, προῆγεν ἐκ τοῦ χάρακος ὡς εἰς μάχην· καὶ οἱ Σαβῖνοι τεθαῤῥηκότες ἀντεπεξῄεσαν, τούς τε πολεμίους οὐ πολλοὺς ὁρῶντες, καὶ τὴν ἑαυτῶν δύναμιν τὴν ἀπὸ Φιδήνης ὅσον οὔπω νομίζοντες παρέσεσθαι. οὗτοι μὲν δὴ καταστάντες ἐμάχοντο, καὶ ἦν ἰσόῤῥοπος αὐτοῖς ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁ ἀγών· οἱ δὲ προαποσταλέντες ὑπὸ Ταρκυνίου νύκτωρ, ὑποστρέψαντες ἐκ τῆς ὁδοῦ, καὶ γενόμενοι κατὰ νώτου τῶν Σαβίνων ἐπῄεσαν. τούτους ἰδόντες οἱ Σαβῖνοι, καὶ γνωρίσαντες ἀπὸ τῶν

ὅπλων καὶ τῶν σημείων, ἐξέστησαν τῶν λογισμῶν, καὶ τὰ ὅπλα ῥίψαντες ἐπειρῶντο σώζειν ἑαυτούς. ἦν δὲ ἄπορος ἡ σωτηρία τοῖς πολλοῖς, περιεχομένοις κύκλῳ ὑπ' ἐχθρῶν· καὶ τῶν Ῥωμαίων ἡ ἵππος ἐπικειμένη πανταχόθεν αὐτοὺς ἀπέκλεισεν· ὥστε ὀλίγοι μέν τινες ἐσώθησαν, τὰ δεινὰ ὑπεκδύντες· οἱ δὲ πλείους κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἢ παρέδοσαν ἑαυτούς. ἀντέσχον δὲ οὐδ' οἱ καταλειφθέντες ἐπὶ τοῦ χάρακος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔρυμα ἑάλω τῇ πρώτῃ ἐφόδῳ· ἔνθα σὺν τοῖς ἰδίοις τῶν Σαβίνων χρήμασι, καὶ τὰ Ῥωμαίων ἅπαντα σὺν πολλοῖς αἰχμαλώτοις ἔτι ἀκέραια ὄντα τοῖς ἀπολωλεκόσιν ἀνεσώθη.

LII. Ὡς δὲ ἡ πρώτη πεῖρα τῷ Ταρκυνίῳ κατὰ νοῦν ἐχώρησεν, ἀναλαβὼν τὴν δύναμιν, ἧκεν ἐπὶ τοὺς ἐν Φιδήνῃ ἐστρατοπεδευκότας τῶν Σαβίνων, οἷς οὔπω δῆλος ἦν ὁ τῶν σφετέρων ὄλεθρος. ἔτυχον δὲ κἀκεῖνοι προεληλυθότες ἐκ τοῦ χάρακος, καὶ ἤδη ὄντες ἐν ὁδῷ· ὡς δὲ πλησίον ἐγένοντο, καὶ εἶδον ἐπὶ δορατίων ἀναπεπηγυίας τὰς κεφαλὰς τῶν σφετέρων ἡγεμόνων· προὔτεινον γὰρ αὐτὰς καταπλήξεως τῶν πολεμίων ἕνεκα οἱ Ῥωμαῖοι· μαθόντες ὅτι διέφθαρται αὐτῶν τὸ ἕτερον στράτευμα, οὐδὲν ἔτι ἀπεδείξαντο γενναῖον ἔργον, ἀλλ' εἰς ἱκεσίας καὶ δεήσεις τραπόμενοι, παρεδίδοσαν ἑαυτούς. οὕτω δὲ αἰσχρῶς καὶ κακῶς ἀμφοτέρων τῶν στρατοπέδων ἀναρπασθέντων, εἰς στενὰς ἐλπίδας οἱ Σαβῖνοι κατακεκλεισμένοι, καὶ περὶ τῶν πόλεων μὴ ἐξ ἐφόδου καταληφθῶσι δεδιότες, ὑπὲρ εἰρήνης διεπρεσβεύοντο

το, παραδιδόντες σφᾶς αὐτοὺς ὑπηκόους εἶναι Ταρκυνίου, καὶ φόρων τὸ λοιπὸν ὑποτελεῖς. σπεισάμενος δὲ πρὸς αὐτοὺς τὸν πόλεμον, καὶ ἐπὶ ταῖς αὐταῖς συνθήκαις παραλαβὼν τὰς πόλεις, ἐπὶ Σούεσσαν ᾤχετο. ἐκεῖθεν δὲ τήν τε καταλειφθεῖσαν δύναμιν, καὶ τὰ λάφυρα, καὶ τὴν ἄλλην ἀποσκευὴν ἀναλαβὼν, εἰς Ῥώμην ἀπῄει, πλουτοῦσαν τὴν στρατιὰν ἀπάγων. ἐποιήσατο δὲ καὶ μετὰ ταῦτα πολλὰς ἐξόδους ἐπὶ τὴν Οὐολούσκων χώραν, τοτὲ μὲν ἁπάσῃ τῇ δυνάμει, τοτὲ δὲ μέρει τινί· καὶ λείας πολλῆς ἐγένετο κύριος. ἤδη δὲ τῶν πλείστων αὐτῷ κατὰ νοῦν χωρούντων, πόλεμος ἐκ τῶν ὁμόρων ἀνέστη, χρόνῳ τε μακρὸς· ἔτη γὰρ ἑπτὰ συνεχῶς ἐπολεμήθη· καὶ παθήμασι χαλεποῖς καὶ ἀπροσδοκήτοις μέγας. ἀφ' ὧν δὲ αἰτιῶν ἤρξατο, καὶ τελευτῆς ὁποίας ἔτυχεν, ἐπειδὴ δολίῳ τε ἀπάτῃ καὶ στρατηγήματι παραδόξῳ κατειργάσθη, δι' ὀλίγων ἐρῶ.

LIII. Πόλις ἦν τοῦ Λατίνων γένους, Ἀλβανῶν ἀπόκτισις, ἀπέχουσα τῆς Ῥώμης σταδίους ἑκατὸν, ἐπὶ τῆς εἰς Πραίνεστον φερούσης ὁδοῦ κειμένη. Γαβίους ταύτην ἐκάλουν· νῦν μὲν οὐκέτι συνοικουμένη πᾶσα, πλὴν ὅσα μέρη πανδοκεύεται κατὰ τὴν ὁδόν· τότε δὲ πολυάνθρωπος, καὶ, εἴ τις ἄλλη, μεγάλη. τεκμήραιτο δ' ἄν τις αὐτῆς τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀξίωσιν, ἐρείπια θεασάμενος οἰκιῶν πολλαχῇ, καὶ τείχους κύκλον· ἔτι γὰρ ἕστηκεν αὐτοῦ τὰ πλεῖστα. εἰς ταύτην συνεῤῥύησαν Πωμεντίνων τε τῶν ἐκ Σουέσσης διαφυγόντων τινὲς, ὅτε τὴν πόλιν αὐτοῖς Ταρκύνιος κατελάβετο, καὶ τῶν ἐκ

Ῥώμης φυγάδων συχνοί· οὗτοι δεόμενοι καὶ λιπαροῦντες τιμωρῆσαι σφίσι τοὺς Γαβίους, καὶ πολλὰς ὑπισχνούμενοι δωρεὰς εἰ κατέλθοιεν ἐπὶ τὰ σφέτερα, τήν τε κατάλυσιν τοῦ τυράννου δυνατὴν ἀποφαίνοντες καὶ ῥᾳδίαν, ὡς καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει συλληψομένων, ἔπεισαν αὐτοὺς, συμπροθυμηθέντων καὶ Οὐολούσκων· ἐπρεσβεύσαντο γὰρ κἀκεῖνοι δεόμενοι συμμαχίας· τὸν κατὰ τοῦ Ταρκυνίου πόλεμον ἀναλαβεῖν. ἐγένοντο δὴ μετὰ ταῦτα μεγάλοις στρατεύμασιν εἰς τὴν ἀλλήλων γῆν εἰσβολαὶ καὶ καταδρομαὶ, μάχαι τε, ὥσπερ εἰκὸς, τοτὲ μὲν ὀλίγοις πρὸς ὀλίγους, τοτὲ δὲ πᾶσι πρὸς πάντας, ἐν αἷς πολλάκις μὲν οἱ Γάβιοι, τοὺς Ῥωμαίους τρεψάμενοι μέχρι τῶν πυλῶν, καὶ πολλοὺς καταβαλόντες, ἀδεῶς τὴν χώραν ἐπόρθουν· πολλάκις δὲ οἱ Ῥωμαῖοι, τοὺς Γαβίους ὠσάμενοι καὶ κατακλείσαντες εἰς τὴν πόλιν, ἀνδράποδα καὶ λείαν αὐτῶν πολλὴν ἀπήγαγον.

LIV. Συνεχῶς δὲ τούτων γινομένων, ἠναγκάζοντο ἀμφότεροι, τῆς χώρας ὅσα ἦν ἐρυμνὰ τειχίζοντες, φρουρὰν ἐν αὐτοῖς καθιστάναι, καταφυγῆς τῶν γεωργῶν ἕνεκα· ὅθεν ὁρμώμενοι τά τε λῃστήρια, καὶ εἴ τι ἀποσπασθὲν ἴδοιεν μέρος ὀλίγον ἀπὸ πολλοῦ στρατοῦ, καὶ, οἷα εἰκὸς ἐν προνομαῖς, ἀσύντακτον διὰ καταφρόνησιν, κατιόντες ἀθρόοι διέφθειρον· καὶ τῶν πόλεων ὅσα ἦν ἐπίμαχα καὶ ῥᾴδια ληφθῆναι διὰ κλιμάκων, ἐξοικοδομεῖν τε καὶ ἀποταφρεύειν, δεδοικότες τὰς αἰφνιδίους ἀλλήλων ἐφόδους. μᾶλλον δὲ περὶ ταῦτα ὁ Ταρκύνιος ἐνεργὸς ἦν, καὶ τῆς πόλεως τὰ πρὸς τοὺς Γαβίους φέ-

ροντα τοῦ περιβόλου, διὰ πολυχειρίας ἐξωχύρου, τάφρον ὀρυξάμενος εὐρυτέραν, καὶ τεῖχος ἀνεγείρας ὑψηλότερον, καὶ πύργοις διαλαβὼν τὸ χωρίον πυκνοτέροις· κατὰ τοῦτο γὰρ ἐδόκει μάλιστα τὸ μέρος ἡ πόλις ἀνώχυρος εἶναι, πάντα τὸν ἄλλον περίβολον ἀσφαλὴς οὖσα ἐπιεικῶς, καὶ δυσπρόσιτος. ἔμελλε δὲ, ὃ πάσαις φιλεῖ ταῖς πόλεσι συμβαίνειν ἐν τοῖς μακροῖς πολέμοις, δῃουμένης διὰ τὰς συνεχεῖς τῶν πολεμίων εἰσβολὰς τῆς γῆς καὶ μηκέτι τοὺς καρποὺς ἐκφερούσης, σπάνις ἁπάσης τροφῆς ἐν ἀμφοτέραις ἔσεσθαι, καὶ δεινὴ περὶ τοῦ μέλλοντος ἀθυμία· κάκιον δὲ τοὺς Ῥωμαίους ἐπίεζεν, ἢ τοὺς Γαβίους, ἡ τῶν ἀναγκαίων ἔνδεια, καὶ οἱ πενέστατοι αὐτῶν μάλιστα κάμνοντες ὁμολογίας ᾤοντο δεῖν ποιήσασθαι πρὸς τοὺς Γαβίους, καὶ τὸν πόλεμον ἐφ' οἷς ἂν ἐκεῖνοι θέλωσι διαλύσασθαι.

LV. Ἀδημονοῦντος δ' ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι τοῦ Ταρκυνίου, καὶ οὔτε διαλύσασθαι τὸν πόλεμον αἰσχρῶς ὑπομένοντος, οὔτε ἀντέχειν ἔτι δυναμένου, πάσας δὲ πείρας ἐπιτεχνωμένου, καὶ δόλους παντοδαποὺς συντιθέντος, ὁ πρεσβύτατος αὐτοῦ τῶν υἱῶν κοινωσάμενος τὴν γνώμην τῷ πατρὶ μόνῳ, Σέξτος ὄνομα, καὶ δόξας τολμηρῷ μὲν ἐπιχειρεῖν πράγματι, καὶ μέγαν ἔχοντι κίνδυνον, οὐ μὴν ἀδυνάτῳ γε, συγχωρήσαντος τοῦ πατρὸς ποιεῖν ὅσα βούλεται, σκήπτεται διαφορὰν πρὸς τὸν πατέρα περὶ τῆς καταλύσεως τοῦ πολέμου· μαστιγωθεὶς δὲ ὑπ' αὐτοῦ ῥάβδοις ἐν ἀγορᾷ, καὶ τἄλλα περιυβρισθεὶς, ὥστε περιβόητον γενέσθαι τὸ πρᾶγμα, πρῶτον μὲν ἐκ

τῶν ἑταίρων τοὺς πιστοτάτους ἔπεμπεν ὡς αὐτομόλους φράσοντας τοῖς Γαβίοις δι᾽ ἀποῤῥήτων, ὅτι πολεμεῖν τῷ πατρὶ διέγνωκεν, ὡς αὐτοὺς ἀφικόμενος, εἰ λάβοι πίστιν ὅτι φυλάξουσιν αὐτὸν ὥσπερ καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐκ Ῥώμης φυγάδας, καὶ οὐκ ἐκδώσουσι τῷ πατρὶ, τὰς ἰδίας ἔχθρας ἐλπίσαντες ἐπὶ τῷ σφετέρῳ συμφέροντι διαλύσασθαι. ἀσμένως δὲ τῶν Γαβίων τὸν λόγον ἀκουσάντων, καὶ μηδὲν εἰς αὐτὸν παρανομήσειν διομολογησαμένων, παρῆν ἑταίρους τε πολλοὺς καὶ πελάτας ἐπαγόμενος ὡς αὐτομόλους· ἵνα δὴ μᾶλλον αὐτῷ πιστεύσειαν ἀληθεύειν τὴν ἀπὸ τοῦ πατρὸς ἀπόστασιν, ἀργύριόν τε καὶ χρυσίον πολὺ κομίζων. ἐπισυνέῤῥεόν τε αὐτῷ πολλοὶ μετὰ ταῦτα τῶν ἐκ τῆς πόλεως, φεύγειν τὴν τυραννίδα σκηπτόμενοι· καὶ χεὶρ ἦν ἤδη περὶ αὐτὸν καρτερά. δόξαντες δὲ οἱ Γάβιοι μέγα προσγενέσθαι σφίσι πλεονέκτημα, πολλῶν ὡς αὐτοὺς ἀφικομένων, καὶ οὐ διὰ μακροῦ τὴν Ῥώμην ὑποχείριον ἕξειν ἐλπίσαντες, καὶ ἔτι μᾶλλον ἐξαπατηθέντες ὑφ᾽ ὧν ἔπραττεν ὁ τοῦ πατρὸς ἀποστάτης, συνεχῶς ἐπὶ τὴν χώραν ἐξιὼν, καὶ πολλὰς περιβαλλόμενος ὠφελείας· παρεσκεύασε γὰρ αὐτῷ ὁ πατὴρ, προειδὼς εἰς οὓς παρέσται τόπους, τήν τε λείαν ἄφθονον καὶ τὰ χωρία ἀφύλακτα, καὶ τοὺς ἀπολουμένους [ὑπ᾽] αὐτῷ συνεχῶς ἔπεμπεν, ἐπιλεγόμενος ἐκ τῶν πολιτῶν οὓς ἐν ὑποψίαις εἶχεν· ἐξ ἁπάντων δὲ τούτων δόξαντες εἶναι φίλον πιστὸν σφίσι τὸν ἄνδρα, καὶ στρατηλάτην ἀγαθὸν, πολλοὶ δὲ καὶ χρήμασι δωροδοκηθέντες, ἐπὶ τὴν αὐτοκράτορα παράγουσιν ἀρχήν.

LVI. Τοσαύτης δὲ γενόμενος ἐξουσίας ὁ Σέξτος κύριος, δι' ἀπάτης καὶ φενακισμοῦ, τῶν θεραπόντων τινὰ, λαθὼν τοὺς Γαβίους, πέμπει πρὸς τὸν πατέρα, τήν τε ἐξουσίαν, ἣν εἰληφὼς ἦν, δηλώσοντα, καὶ πευσόμενον τί χρὴ ποιεῖν. ὁ δὲ Ταρκύνιος, οὐδὲ τὸν θεράποντα γινώσκειν βουλόμενος ἃ τὸν υἱὸν ἐκέλευσε ποιεῖν, ἄγων τὸν ἄγγελον προῆλθεν εἰς τὸν προσκείμενον τοῖς βασιλείοις κῆπον· ἔτυχον δὲ μήκωνες ἐν αὐτῷ πεφυκυῖαι, πλήρεις ἤδη τοῦ καρποῦ, καὶ συγκομιδῆς ὥραν ἔχουσαι· διεξιὼν δὴ διὰ τούτων, τῆς ὑπερεχούσης ἀεὶ μήκωνος τῷ σκήπωνι πάλλων τὴν κεφαλὴν ἀπήρατρε. ταῦτα ποιήσας ἀπέλυσε τὸν ἄγγελον, οὐδὲν ἀποκρινόμενος πολλάκις ἐπερωτῶντι· τὴν Θρασυβούλου τοῦ Μιλησίου διάνοιαν, ὡς ἔμοιγε δοκεῖ, μιμησάμενος· καὶ γὰρ ἐκεῖνος Περιάνδρῳ ποτὲ τῷ Κορινθίων τυράννῳ διὰ τοῦ πεμφθέντος ἀγγέλου, πῶς ἂν ἐγκρατέστατα τὴν ἀρχὴν κατάσχοι, λόγον μὲν οὐδένα ἀπέστειλεν, ἀκολουθεῖν δὲ τὸν ἥκοντα παρ' αὐτοῦ κελεύσας, ἦγε δι' ἀρούρας σιτοσπόρου, καὶ τοὺς ὑπερέχοντας τῶν σταχύων ἀποθραύων, ἐῤῥίπτει χαμαί· διδάσκων ὅτι δεῖ τῶν ἀστῶν τοὺς δοκιμωτάτους κολούειν καὶ διαφθείρειν. τὸ παραπλήσιον δὴ καὶ τοῦ Ταρκυνίου τότε ποιήσαντος, συνεὶς τὴν διάνοιαν τοῦ πατρὸς ὁ Σέξτος, ὅτι κελεύει τοὺς ὑπερέχοντας τῶν Γαβίων ἀναιρεῖν, συνεκάλεσεν εἰς ἐκκλησίαν τὸ πλῆθος, καὶ πολὺν ὑπὲρ αὐτοῦ λόγον διαθέμενος, ὅτι καταπεφευγὼς εἰς τὴν ἐκείνων πίστιν ἅμα τοῖς ἑταίροις, κινδυνεύει συλληφθεὶς ὑπό τινων τῷ πατρὶ παρα-

δοθῆναι, τήν τε ἀρχὴν ἕτοιμος ἦν ἀποθέσθαι, καὶ, πρὶν ἢ παθεῖν τι δεινὸν, ἀπαίρειν ἐκ τῆς πόλεως ἐβούλετο, δακρύων ἅμα καὶ τὴν ἑαυτοῦ τύχην κατολοφυρόμενος, ὥσπερ οἱ κατ' ἀλήθειαν ὑπὲρ ψυχῆς ἀγωνιῶντες.

LVII. Ἠρεθισμένου δὲ τοῦ πλήθους, καὶ μετὰ πολλῆς προθυμίας πυνθανομένου τίνες εἰσὶν οἱ μέλλοντες αὐτὸν προδιδόναι, τὸν ἐπιφανέστατον τῶν Γαβίων Ἀντίστιον Πέτρωνα ὠνόμασεν, ὃς ἐν εἰρήνῃ τε πολλὰ καὶ σπουδαῖα πολιτευσάμενος, καὶ στρατηγίας δὲ πολλὰς τετελεκὼς, ἐπιφανέστατος ἁπάντων ἐγεγόνει. ἀπολογουμένου δὲ τοῦ ἀνδρὸς, καὶ διὰ τὸ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδέναι, πᾶσαν ἐξέτασιν ὑπομένοντος, ἔφη βούλεσθαι τὴν οἰκίαν αὐτοῦ διερευνήσασθαι πέμψας ἑτέρους, αὐτὸς δ' ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας σὺν ἐκείνῳ, ἕως ἂν οἱ πεμφθέντες ἔλθωσι, μένειν. ἔτυχε δὲ διεφθαρκὼς τῶν θεραπόντων τινὰς αὐτοῦ ἀργυρίῳ, τὰς ἐπὶ τὸν ὄλεθρον Πέτρωνος κατασκευασθείσας ἐπιστολὰς σεσημειωμένας τῇ τοῦ πατρὸς σφραγίδι λαβόντας ἔνδον [τῆς οἰκίας] ἀποθέσθαι. ὡς δ' οἱ πεμφθέντες ἐπὶ τὴν ἔρευναν· οὐδὲ γὰρ ἀντεῖπεν ὁ Πέτρων, ἀλλ' ἀφῆκε τὴν οἰκίαν ἐρευνᾶν· εὑρόντες ἔνθα ἦν ἀποκεκρυμμένα τὰ γράμματα, παρῆσαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἄλλας τε πολλὰς φέροντες ἐπιστολὰς ἐπισεσημασμένας, καὶ τὴν πρὸς Ἀντίστιον γραφεῖσαν, ἐπιγινώσκειν φήσας τὴν σφραγίδα τοῦ πατρὸς ὁ Σέξτος ἔλυσε, καὶ τῷ γραμματεῖ δοὺς ἐκέλευσεν ἀναγινώσκειν. ἐγέγραπτο δ' ἐν αὐτῇ, μάλιστα μὲν ζῶντα παραδοῦναι τὸν υἱὸν αὐτῷ· ἐὰν

δὲ ἀδύνατος ᾖ, τὴν κεφαλὴν ἀποτεμόντα πέμψαι [αὐτῷ] ταῦτα δὲ ποιήσαντι αὐτῷ τε καὶ τοῖς συλλαβομένοις τοῦ ἔργου, χωρὶς τῶν ἄλλων μισθῶν, οὓς πρότερον ὑπέσχετο, πολιτείαν τε τὴν ἐν Ῥώμῃ δώσειν ἔφη, καὶ τῷ πατρικίων ἀριθμῷ ἅπαντας ἐγγράψειν, οἰκίας τε καὶ κλήρους καὶ ἄλλας δωρεὰς πολλὰς ἐπιθήσειν καὶ μεγάλας. ἐφ' οἷς ἐρεθισθέντες οἱ Γάβιοι τὸν μὲν Ἀντίστιον ἐκπεπληγότα ἐπὶ τῇ παραδόξῳ συμφορᾷ, καὶ οὐδὲ φωνὴν ἀπὸ τοῦ κακοῦ ῥῆξαι δυνάμενον ἀποκτείνουσι, βάλλοντες λίθοις· τὴν δὲ κατὰ τῶν ἄλλων ζήτησίν τε καὶ τιμωρίαν τῶν ταὐτὰ τῷ Πέτρωνι βουλευσαμένων ἐπέτρεψαν τῷ Σέξτῳ ποιήσασθαι. ὁ δὲ τοῖς ἰδίοις ἑταίροις τὴν φυλακὴν ἐπιτρέψας τῶν πυλῶν, ἵνα μὴ διαφύγοιεν αὐτὸν οἱ ἐν ταῖς αἰτίαις, πέμπων ἐπὶ τὰς οἰκίας τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν, ἀπέκτεινε πολλοὺς τῶν Γαβίων καὶ ἀγαθούς.

LVIII. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐπράττετο, θορύβου κατὰ τὴν πόλιν ὄντος, ὡς ἐπὶ τοσούτῳ κακῷ, μαθὼν τὰ γενόμενα ὁ Ταρκύνιος διὰ γραμμάτων, παρῆν ἄγων τὴν δύναμιν, καὶ πρὸ μέσης νυκτὸς ἀγχοῦ γενόμενος τῆς πόλεως, ἀνοιχθεισῶν τῶν πυλῶν ὑπὸ τῶν ἐπὶ τούτῳ παρεσκευασμένων, εἰσελθὼν δίχα πόνου κύριος ἐγεγόνει τῆς πόλεως. ὡς δ' ἐγνώσθη τὸ πάθος, ἁπάντων κατοδυρομένων ἑαυτούς, οἵας πείσονται σφαγὰς καὶ ἀνδραποδισμούς, καὶ πάντα ὅσα καταλαμβάνει δεινὰ τοὺς ὑπὸ τυράννων ἁλόντας, προσδοκώντων· εἰ δὲ τὰ κράτιστα πράξειαν, δουλείας τε καὶ χρημάτων ἀφαιρέσεις, καὶ τὰ ὅμοια

τούτοις κατεψηφικότων, οὐδὲν ὁ Ταρκύνιος ὧν προσεδόκων τε καὶ ἐδεδοίκεσαν, καίτοι πονηρὸς ὢν καὶ περὶ τὰς τιμωρίας τῶν ἐχθρῶν ἀπαραίτητος, ἔδρασεν. οὔτε γὰρ ἀπέκτεινεν οὐδένα Γαβίων, οὔτ᾽ ἐξήλασε τῆς πόλεως, οὔτ᾽ εἰς ἀτιμίαν ἢ χρημάτων ζημίαν ἐνέβαλε· συγκαλέσας δ᾽ εἰς ἐκκλησίαν τὸ πλῆθος, καὶ βασιλικὸν ἐκ τυραννικοῦ τρόπον μεταλαβὼν, τήν τε πόλιν αὐτοῖς ἔφη τὴν ἰδίαν ἀποδιδόναι, καὶ τὰς οὐσίας ἃς ἔχουσι συγχωρεῖν· καὶ σὺν τούτοις τὴν Ῥωμαίων ἰσοπολιτείαν ἅπασι χαρίζεσθαι, οὐ δι᾽ εὔνοιαν τὴν πρὸς τοὺς Γαβίους, ἀλλ᾽ ἵνα σὺν τούτοις τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν ἐγκρατέστερον κατέχοι, ταῦτα πράττων· κρατίστην ἡγούμενος ἔσεσθαι φυλακὴν ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν παίδων, τὴν ἐκ τῶν παρ᾽ ἐλπίδα σεσωσμένων καὶ τὰ ἴδια πάντα κεκομισμένων πίστιν. καὶ ἵνα μηδὲν αὐτοῖς δεῖμα περὶ τοῦ μέλλοντος ὑπάρχῃ χρόνου, μηδ᾽ ἐνδοιάζωσι, βέβαια δὲ ταῦτα σφίσι διαμένῃ, γράψας ἐφ᾽ οἷς ἔσονται δικαίοις φίλοι, τὰ περὶ τούτων ὅρκια συνετέλεσεν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας παραχρῆμα, καὶ διωμόσατο κατὰ τῶν σφαγίων. τούτων ἐστὶ τῶν ὁρκίων μνημεῖον ἐν Ῥώμῃ κείμενον ἐν ἱερῷ Διὸς Πιστίου, ὃν Ῥωμαῖοι Σάγκτον καλοῦσιν, ἀσπὶς ξυλίνη βύρσῃ βοείᾳ περίτονος τοῦ σφαγιασθέντος ἐπὶ τῶν ὁρκίων τότε βοὸς, γράμμασιν ἀρχαϊκοῖς ἐπιγεγραμμένη τὰς γενομένας αὐτοῖς ὁμολογίας. ταῦτα πράξας, καὶ βασιλέα τῶν Γαβίων τὸν υἱὸν Σέξτον ἀποδείξας, ἀπῆγε τὴν δύναμιν. ὁ μὲν δὴ πρὸς Γαβίους πόλεμος τοιούτου τετύχηκε τέλους.

*Templa aedificat et Sibyllinos libros emit.*

LIX. Ταρκύνιος δὲ μετὰ τοῦτο τὸ ἔργον ἀναπαύσας τὸν λεὼν τῶν στρατειῶν καὶ πολέμων, περὶ τὴν κατασκευὴν τῶν ἱερῶν ἐγίνετο, τὰς τοῦ πάππου προθυμούμενος εὐχὰς ἐπιτελέσαι. ἐκεῖνος γὰρ, ἐν τῷ τελευταίῳ πολέμῳ μαχόμενος πρὸς Σαβίνους, εὔξατο τῷ Διῒ καὶ τῇ Ἥρᾳ καὶ τῇ Ἀθηνᾷ, ἐὰν νικήσῃ τῇ μάχῃ, ναοὺς αὐτοῖς κατασκευάσειν· καὶ τὸν μὲν σκόπελον ἔνθα ἱδρύσεσθαι ἔμελλε τοὺς θεοὺς, ἀναλήμμασί τε καὶ χώμασι μεγάλοις ἐξειργάσατο, καθάπερ ἔφην ἐν τῷ πρὸ τούτου λόγῳ· τὴν δὲ τῶν ναῶν κατασκευὴν οὐκ ἔφθη τελέσαι. τοῦτο δὴ τὸ ἔργον ὁ Ταρκύνιος ἀπὸ τῆς δεκάτης τῶν ἐκ Σουέσσης λαφύρων ἐπιτελέσαι προαιρούμενος, ἅπαντας τοὺς τεχνίτας ἐπέστησε ταῖς ἐργασίαις. ἔνθα δὴ λέγεται τέρας τι θαυμαστὸν ὑπόγειον, ὀρυττομένων τῶν θεμελίων, καὶ τῆς ὀρυγῆς εἰς πολὺ βάθος ἤδη παρούσης, εὑρῆσθαι κεφαλὴν νεοσφαγοῦς ἀνθρώπου, τό τε πρόσωπον ἔχουσαν τοῖς ἐμψύχοις ὅμοιον, καὶ τὸ καταφερόμενον ἐκ τῆς σφαγῆς αἷμα θερμὸν ἔτι καὶ νεαρόν. τοῦτο τὸ τέρας ἰδὼν ὁ Ταρκύνιος, τοῦ μὲν ὀρύγματος ἐπισχεῖν ἐκέλευσε τοὺς ἐργαζομένους· συγκαλέσας δὲ τοὺς ἐπιχωρίους μάντεις, ἐπυνθάνετο παρ᾽ αὐτῶν, τί βούλεταί σημαίνειν τὸ τέρας. οὐδὲν δ᾽ αὐτῶν ἀποφαινομένων, ἀλλὰ Τυῤῥηνοῖς ἀποδιδόντων τὴν περὶ τῶν τοιούτων ἐπιστήμην, ἐξετάσας παρ᾽ αὐτῶν καὶ μαθὼν τὸν ἐπιφανέστατον τῶν ἐν Τυῤῥηνοῖς τερατοσκόπων ὅστις ἦν, πέμπει τῶν ἀστῶν τοὺς δοκιμωτάτους πρέσβεις πρὸς αὐτόν.

LX. Τούτοις τοῖς ἀνδράσιν ἀφικομένοις εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ τερατοσκόπου περιτυγχάνει τὶ μειράκιον ἐξιόν· ᾧ φράσαντες ὅτι Ῥωμαίων εἰσὶ πρέσβεις τῷ μάντει βουλόμενοι συντυχεῖν, παρεκάλουν ἀπαγαγεῖν πρὸς αὐτόν. καὶ ὁ νεανίας, „Πατὴρ ἐστιν „ἐμός, ἔφησεν, ᾧ βούλεσθε συντυχεῖν· ἀσχολεῖται „δὲ κατὰ τὸ παρόν· ἔσται δ' ὑμῖν ὀλίγου χρόνου „παρελθεῖν πρὸς αὐτόν. ἐν ᾧ δ' ἐκεῖνον ἐκδέχεσθε, „πρὸς ἐμὲ δηλώσατε περὶ τίνος ἥκετε. περιέσται γὰρ „ὑμῖν, εἴ τι μέλλετε διὰ τὴν ἀπειρίαν σφάλλεσθαι „κατὰ τὴν ἐρώτησιν, ὑπ' ἐμοῦ διδαχθεῖσιν μηδὲν „ἐξαμαρτεῖν· μοῖρα δ' οὐκ ἐλαχίστη τῶν ἐν μαντικῇ „θεωρημάτων ἐρώτησις ὀρθή.“ ἐδόκει τοῖς ἀνδράσιν οὕτω ποιεῖν· καὶ λέγουσιν αὐτῷ τὸ τέρας. ὁ δὲ ὡς ἤκουσε, μικρὸν ἐπισχὼν χρόνον, „Ἀκούσατε, „ἔφη, ὦ ἄνδρες Ῥωμαῖοι· τὸ μὲν τέρας ὑμῖν ὁ πα„τὴρ διελεῖται, καὶ οὐδὲν ψεύσεται· μάντει γὰρ οὐ „θέμις. ἃ δὲ λέγοντες ὑμεῖς καὶ ἀποκρινόμενοι πρὸς „τὰς ἐρωτήσεις, ἀναμάρτητοι καὶ ἀψευδεῖς ἔσεσθε· „διαφέρει γὰρ ὑμῖν προεγνωκέναι· ταῦτα παρ' ἐμοῦ „μάθετε. ὅταν ἀφηγήσησθε αὐτῷ τὸ τέρας, οὐκ „ἀκριβῶς μανθάνειν φήσας ὅ, τι λέγετε, περιγράψει „τῷ σκήπωνι τῆς γῆς μέρος ὅσον δή τι· ἔπειθ' ὑμῖν „ἐρεῖ, τουτὶ μέν ἐστιν ὁ Ταρπήϊος λόφος, μέρος δὲ „αὐτοῦ τουτὶ μὲν πρὸς τὰς ἀνατολὰς βλέπον, τουτὶ „δὲ πρὸς τὰς δύσεις, βόρειον δὲ αὐτοῦ τόδε, καὶ „τοὐναντίον. ταῦτα τῷ σκήπωνι δεικνύς, πεύσεται „παρ' ὑμῶν, ἐπὶ ποίου τῶν μερῶν τούτων εὑρέθη „ἡ κεφαλή. τί οὖν ὑμῖν ἀποκρίνασθαι παραινῶ; μὴ

„συγχωρεῖν ἐν μηδενὶ τῶν τόπων, οὓς ἂν ἐκεῖνος τῷ „σκήπωνι δεικνὺς πυνθάνηται, τὸ τέρας εὑρεθῆναι, „ἀλλ' ἐν Ῥώμῃ φανῆναι παρ' ὑμῖν ἐν Ταρπηΐῳ „λόφῳ. ταύτας ἐὰν φυλάττητε τὰς ἀποκρίσεις, καὶ „μηδὲν παράγησθε ὑπ' αὐτοῦ, συγγνοὺς ὅτι τὸ „χρεὼν οὐκ ἔνεστι μετατεθῆναι, διελεῖται τὸ τέρας „ὑμῖν ὅ, τι βούλεται σημαίνειν, καὶ οὐκ ἀπο„κρύψεται."

LXI. Ταῦτα μαθόντες οἱ πρέσβεις, ἐπειδὴ σχολὴν ὁ πρεσβύτης εἶχε, καὶ προσῆλθέ τις αὐτοὺς μετιὼν, εἰσελθόντες φράζουσι τὸ τέρας τῷ μάντει. σοφιζομένου δ' αὐτοῦ καὶ διαγράφοντος ἐπὶ τῆς γῆς περιφερεῖς τε γραμμὰς, καὶ ἑτέρας αὖθις εὐθείας, καὶ καθ' ἓν ἕκαστον χωρίον ποιουμένου τὰς ὑπὲρ τῆς εὑρέσεως ἐρωτήσεις, οὐδὲν ἐπιταραττόμενοι τὴν γνώμην οἱ πρέσβεις, τὴν αὐτὴν ἐφύλαττον ἀπόκρισιν, ὥσπερ αὐτοῖς ὁ τοῦ μάντεως ὑπέθετο υἱὸς, τὴν Ῥώμην καὶ τὸν Ταρπήϊον ὀνομάζοντες ἀεὶ λόφον, καὶ τὸν ἐξηγητὴν ἀξιοῦντες μὴ σφετερίζεσθαι τὸ σημεῖον, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ κρατίστου καὶ δικαιοτάτου λέγειν. οὐ δυνηθεὶς δὲ παρακρούσασθαι ὁ μάντις τοὺς ἄνδρας, οὐδὲ σφετερίσασθαι τὸν οἰωνὸν, λέγει πρὸς αὐτοὺς, „Ἄνδρες Ῥωμαῖοι, λέγετε πρὸς τοὺς „ἑαυτῶν πολίτας, ὅτι κεφαλὴν εἵμαρται γενέσθαι „συμπάσης Ἰταλίας τὸν τόπον τοῦτον ἐν ᾧ τὴν κε„φαλὴν εὕρετε." ἐξ ἐκείνου καλεῖται Καπιτωλῖνος ὁ τόπος, ἀπὸ τῆς εὑρεθείσης ἐν αὐτῷ κεφαλῆς· κάπιτα γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσι τὰς κεφαλάς. ταῦτα παρὰ τῶν πρεσβευσάντων ἀκούσας ὁ Ταρκύνιος,

ἐπέστησε τοῖς ἔργοις τοὺς τεχνίτας· καὶ τὰ μὲν πολλὰ ἐξειργάσατο τοῦ ναοῦ, τελειῶσαι δ' οὐκ ἔφθασεν ἅπαν τὸ ἔργον, ἐκπεσὼν τάχιον ἐκ τῆς δυναστείας· ἀλλ' ἐπὶ τῆς τρίτης ὑπατείας ἡ Ῥωμαίων πόλις αὐτὸν εἰς συντέλειαν ἐξειργάσατο. ἐποιήθη δ' ἐπὶ κρηπῖδος ὑψηλῆς βεβηκὼς, ὀκτάπλεθρος τὴν περίοδον, διακοσίων ποδῶν ἔγγιστα τὴν πλευρὰν ἔχων ἑκάστην· ὀλίγον δέ τι τὸ διαλλάττον εὕροι τὶς ἂν τῆς ὑπεροχῆς τοῦ μήκους παρὰ τὸ πλάτος, οὐδ' ὅλων πεντεκαίδεκα ποδῶν. ἐπὶ γὰρ τοῖς αὐτοῖς θεμελίοις ὁ μετὰ τὴν ἔμπρησιν οἰκοδομηθεὶς κατὰ τοὺς πατέρας ἡμῶν εὑρέθη, τῇ πολυτελείᾳ τῆς ὕλης μόνον διαλλάττων τοῦ ἀρχαίου, ἐκ μὲν τοῦ κατὰ πρόσωπον μέρους πρὸς μεσημβρίαν βλέποντος, τριπλῷ περιλαμβανόμενος στίχῳ κιόνων, ἐκ δὲ τῶν πλαγίων, διπλῷ· ἐν δὲ αὐτῷ, τρεῖς ἔνεισι σηκοὶ παράλληλοι, κοινὰς ἔχοντες πλευράς. μέσος μὲν, ὁ τοῦ Διός· παρ' ἑκάτερον δὲ τὸ μέρος, ὅ,τε τῆς Ἥρας καὶ ὁ τῆς Ἀθηνᾶς, ὑφ' ἑνὸς ἀετοῦ καὶ μιᾶς στέγης καλυπτόμενοι.

LXII. Λέγεται δέ τι καὶ ἕτερον ἐπὶ τῆς Ταρκυνίου βασιλείας πάνυ θαυμαστὸν εὐτύχημα τῇ Ῥωμαίων ὑπάρξαι πόλει, εἴτε θεῶν τινος, εἴτε δαιμόνων εὐνοίᾳ δωρηθέν· ὅπερ οὐ πρὸς ὀλίγον καιρὸν, ἀλλ' εἰς ἅπαντα τὸν βίον πολλάκις αὐτὴν ἔσωσεν ἐκ μεγάλων κακῶν. γυνή τις ἀφίκετο πρὸς τὸν τύραννον, οὐκ ἐπιχωρία, βίβλους ἐννέα μεστὰς Σιβυλλείων χρησμῶν ἀπεμπολῆσαι θέλουσα. οὐκ ἀξιοῦντος δὲ τοῦ Ταρκυνίου τῆς αἰτηθείσης τιμῆς πρίασθαι τὰς

βίβλους, ἀπελθοῦσα τρεῖς ἐξ αὐτῶν κατέκαυσε· καὶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον τὰς λοιπὰς ἐνέγκασα, τῆς αὐτῆς ἐπώλει τιμῆς. δόξασα δ' ἄφρων τὶς εἶναι, καὶ γελασθεῖσα ἐπὶ τῷ τὴν αὐτὴν τιμὴν αἰτεῖν περὶ τῶν ἐλαττόνων, ἣν οὐδὲ περὶ τῶν πλειόνων ἐδυνήθη λαβεῖν, ἀπελθοῦσα πάλιν τὰς ἡμισείας τῶν ἀπολειπομένων κατέκαυσε, καὶ τὰς λοιπὰς τρεῖς ἐνέγκασα τὸ ἴσον ᾔτει χρυσίον. θαυμάσας δὲ τὸ βούλευμα τῆς γυναικὸς ὁ Ταρκύνιος, τοὺς οἰωνοσκόπους μετεπέμψατο, καὶ διηγησάμενος αὐτοῖς τὸ πρᾶγμα, τι χρὴ πράττειν ἤρετο. κἀκεῖνοι διά σημείων τινῶν μαθόντες ὅτι θεόπεμπτον ἀγαθὸν ἀπεστράφη, καὶ μεγάλην συμφορὰν ἀποφαίνοντες, τὸ μὴ πάσας αὐτὸν τὰς βίβλους πρίασθαι, ἐκέλευσαν ἀπαριθμῆσαι τῇ γυναικὶ τὸ χρυσίον ὅσον ᾔτει, καὶ τοὺς περιόντας τῶν χρησμῶν λαβεῖν· ἡ μὲν οὖν γυνὴ τὰς βίβλους δοῦσα, καὶ φράσασα τηρεῖν ἐπιμελῶς, ἐξ ἀνθρώπων ἠφανίσθη. ὁ δὲ Ταρκύνιος τῶν ἀστῶν ἄνδρας ἐπιφανεῖς δύο προχειρισάμενος, καὶ δημοσίους αὐτοῖς δύο θεράποντας παραζεύξας, ἐκείνοις ἀπέδωκε τὴν τῶν βιβλίων φυλακὴν, ὧν τὸν ἕτερον Μάρκον Ἀτύλιον, ἀδικεῖν τι δόξαντα περὶ τὴν πίστιν, καὶ μηνυθέντα ὑφ' ἑνὸς τῶν δημοσίων, ὡς πατροκτόνον, εἰς ἀσκὸν ἐῤῥάψας βόειον, ἔῤῥιψεν εἰς τὸ πέλαγος. μετὰ δὲ τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων ἡ πόλις ἀναλαβοῦσα τὴν τῶν χρησμῶν προστασίαν, ἄνδρας τοὺς ἐπιφανεστάτους ἀποδείκνυσιν αὐτῶν φύλακας, οἳ διὰ βίου ταύτην ἔχουσι τὴν ἐπιμέλειαν, στρατειῶν ἀφειμένοι καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ τὴν πόλιν πραγματειῶν,

καὶ δημοσίους αὐτοῖς παρακαθίστησιν, ὧν χωρὶς οὐκ ἐπιτρέπει τὰς ἐπισκέψεις τῶν χρησμῶν τοῖς ἀνδράσι ποιεῖσθαι. συνελόντι δ' εἰπεῖν, οὐδὲν οὕτω Ῥωμαῖοι φυλάττουσιν, οὔτε ὅσιον κτῆμα οὔτε ἱερὸν, ὡς τὰ Σιβύλλεια θέσφατα. χρῶνται δ' αὐτοῖς ὅταν ἡ βουλὴ ψηφίσηται, στάσεως καταλαβούσης τὴν πόλιν, ἢ δυστυχίας τινὸς μεγάλης συμπεσούσης κατὰ πόλεμον, ἢ τεράτων τινῶν καὶ φαντασμάτων μεγάλων καὶ δυσευρέτων αὐτοῖς φανέντων, οἷα πολλὰ συνέβη. οὗτοι διέμειναν οἱ χρησμοὶ μέχρι τοῦ Μαρσικοῦ κληθέντος πολέμου, κείμενοι κατὰ γῆς, ἐν τῷ ναῷ τοῦ Καπιτωλίνου Διός, ἐν λιθίνῃ λάρνακι, ὑπ' ἀνδρῶν δέκα φυλαττόμενοι. μετὰ δὲ τὴν τρίτην ἐπὶ ταῖς ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν ὀλυμπιάσιν ἐμπρησθέντος τοῦ ναοῦ, εἴτ' ἐξ ἐπιβουλῆς, ὡς οἴονταί τινες, εἴτ' ἀπὸ ταὐτομάτου, σὺν τοῖς ἄλλοις ἀναθήμασι τοῦ θεοῦ καὶ οὗτοι διεφθάρησαν ὑπὸ τοῦ πυρός. οἱ δὲ νῦν ὄντες, ἐκ πολλῶν εἰσι συμφόρητοι τῶν τόπων· οἱ μὲν ἐκ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πόλεων κομισθέντες· οἱ δ' ἐξ Ἐρυθρῶν τῶν ἐν Ἀσίᾳ, κατὰ δόγμα βουλῆς ἀποσταλέντων πρεσβευτῶν ἐπὶ τὴν ἀντιγραφήν· οἱ δ', ἐξ ἄλλων πόλεων, καὶ παρ' ἀνδρῶν ἰδιωτῶν μεταγραφέντες· ἐν οἷς εὑρίσκονταί τινες ἐμπεποιημένοι τοῖς Σιβυλλείοις, ἐλέγχονται δὲ ταῖς καλουμέναις ἀκροστιχίσι· λέγω δὲ ἃ Τερέντιος Οὐάῤῥων ἱστόρηκεν ἐν τῇ θεολογικῇ πραγματείᾳ.

*Colonias deducit.*

LXIII. Ταῦτα διαπραξάμενος ἐν εἰρήνῃ τε καὶ

κατὰ πολέμους ὁ Ταρκύνιος, καὶ δύο πόλεις ἀποικίσας, τὴν μὲν καλουμένην Σιγναίαν, οὐ κατὰ προαίρεσιν, ἀλλ' ἐκ τοῦ αὐτομάτου· χειμασάντων ἐν τῷ πεδίῳ τῶν στρατιωτῶν, καὶ κατασκευασαμένων τὸ στρατόπεδον, ὡς μηδὲν διαφέρειν πόλεως· Κιρκαίαν δὲ κατὰ λογισμὸν, ὅτι τοῦ Πωμεντίνων πεδίου μεγίστου τῶν περὶ τῇ Λατίνῃ, καὶ τῆς συναπτούσης αὐτῷ θαλάσσης, ἔκειτο ἐν καλῷ· ἔστι δὲ χερσοειδὴς σκόπελος ὑψηλὸς ἐπιεικῶς ἐπὶ τοῦ Τυῤῥηνικοῦ πελάγους κείμενος. ἔνθα λόγος ἔχει Κίρκην τὴν Ἡλίου θυγατέρα κατοικῆσαι· καὶ τὰς ἀποικίας ἀμφοτέρας δυσὶ τῶν παίδων οἰκισταῖς ἀναθεὶς, Κιρκαίαν μὲν Ἄροντι, Σιγναίαν δὲ Τίτῳ, δέος οὐδὲν ἔτι περὶ τῆς ἀρχῆς ἔχων, διὰ γυναικὸς ὕβριν, ἣν ὁ πρεσβύτατος αὐτοῦ τῶν παίδων Σέξτος διέφθειρεν, ἐξελαύνεται τῆς τ' ἀρχῆς καὶ τῆς πόλεως, προθεσπίσαντος αὐτῷ τοῦ δαιμονίου τὴν μέλλουσαν γενήσεσθαι περὶ τὸν οἶκον συμφορὰν, πολλοῖς μὲν καὶ ἄλλοις οἰωνοῖς, τελευταίῳ δὲ τῷδε. ἀετοὶ συνιόντες εἰς τὸν παρακείμενον τοῖς βασιλείοις τόπον ἔαρος ὥρᾳ, νεοσσιὰς ἔπλαττον ἐπὶ κορυφῇ φοίνικος ὑψηλοῦ. τούτων δὲ τῶν ἀετῶν ἀπτῆνας ἔτι τοὺς νεοττοὺς ἐχόντων, γῦπες ἀθρόοι προσπετασθέντες τὴν νεοττιὰν διέφθειραν, καὶ τοὺς νεοσσοὺς ἀπέκτειναν, καὶ τοὺς ἀετοὺς προσιόντας ἀπὸ τῆς νομῆς νύττοντές τε καὶ παίοντες τοῖς ταρσοῖς, ἀπὸ τοῦ φοίνικος ἀπήλασαν. τούτους τοὺς οἰωνοὺς ἰδὼν ὁ Ταρκύνιος, καὶ φυλασσόμενος εἴ πως δύναιτο διακρούσασθαι τὴν μοῖραν, οὐκ ἴσχυσε νικῆσαι τὸ χρεὼν, ἀλλ' ἐπιθεμένων αὐ-

τῷ τῶν πατρικίων, καὶ τοῦ δήμου συμφρονήσαντος, ἐξέπεσε τῆς δυναστείας. οἵ τινες δ' ἦσαν οἱ τῆς ἐπαναστάσεως ἄρξαντες, καὶ δι' οἵων τρόπων ἦλθον ἐπὶ τὰ πράγματα, δι' ὀλίγων πειράσομαι διελθεῖν.

*Conspiratio in Tarquinium facta.*

LXIV. Ἀρδεατῶν πόλιν ὁ Ταρκύνιος ἐπολέμει, πρόφασιν μὲν ποιούμενος, ὅτι τοὺς ἐκ Ῥώμης φυγάδας ὑπεδέχετο, καὶ συνέπραττεν αὐτοῖς περὶ καθόδου· ὡς δὲ τἀληθὲς εἶχεν, ἐπιβουλεύων αὐτῇ διὰ τὸν πλοῦτον, εὐδαιμονούσῃ μάλιστα τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πόλεων. γενναίως δὲ τῶν Ἀρδεατῶν ἀπομαχομένων, καὶ πολυχρονίου τῆς πολιορκίας γενομένης, οἵ τ' ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου κάμνοντες ἐπὶ τῇ τριβῇ τοῦ πολέμου, καὶ οἱ κατὰ πόλιν ἀπειρηκότες ταῖς εἰσφοραῖς, ἕτοιμοι πρὸς ἀποστασίαν ἦσαν, εἴ τις ἀρχὴ γένοιτο. ἐν τούτῳ δὴ τῷ καιρῷ Σέξτος ὁ πρεσβύτατος τῶν Ταρκυνίου παίδων ἀποσταλεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἰς πόλιν, ἣ ἐκαλεῖτο Κολλάτεια, χρείας τινὰς ὑπερητήσων στρατιωτικάς, παρ' ἀνδρὶ κατήχθη συγγενεῖ Λευκίῳ Ταρκυνίῳ τῷ Κολλατίνῳ προσαγορευομένῳ. τοῦτον τὸν ἄνδρα Φάβιος μὲν υἱὸν εἶναί φησιν Ἠγερίου, περὶ οὗ δεδήλωκα πρότερον, ὅτι Ταρκυνίου τοῦ πρότερον βασιλεύσαντος Ῥωμαίων ἀδελφοῦ παῖς ἦν, καὶ Κολλατείας ἡγεμὼν ἀποδειχθεὶς, ἀπὸ τῆς ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει διατριβῆς αὐτός τε Κολλατῖνος ἐκλήθη, καὶ τοῖς ἐγγόνοις ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν αὐτὴν κατέλιπεν ἐπίκλησιν· ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτον υἱωνὸν εἶναι τοῦ Ἠγερίου πείθομαι, εἴ γε

τὴν αὐτὴν εἶχε τοῖς Ταρκυνίου παισὶν ἡλικίαν, ὡς Φάβιός τε καὶ οἱ πολλοὶ συγγραφεῖς παραδεδώκασιν· ὁ γὰρ χρόνος ταύτην μοι τὴν ὑπόληψιν βεβαιοῖ. ὁ μὲν οὖν Κολλατῖνος ἐπὶ στρατοπέδου τότε ὢν ἐτύγχανεν· ἡ δὲ συνοικοῦσα αὐτῷ γυνὴ Ῥωμαία, Λουκρητίου θυγάτηρ, ἀνδρὸς ἐπιφανοῦς, ἐξένιζεν αὐτὸν, ὡς συγγενῆ τοῦ ἀνδρὸς, πολλῇ προθυμίᾳ τε καὶ φιλοφροσύνῃ. ταύτην τὴν γυναῖκα καλλίστην τῶν ἐν Ῥώμῃ γυναικῶν καὶ σωφρονεστάτην ἐπεχείρησεν ὁ Σέξτος διαφθεῖραι, παλαίτερον μὲν ἐπειγόμενος, ὁπότε κατάγοιτο παρὰ τῷ συγγενεῖ, τότε δὲ καιρὸν ἁρμόττοντα οἰόμενος ἔχειν. ὡς δὲ μετὰ τὸ δεῖπνον ἀπῆλθε κοιμησόμενος, ἐπισχὼν τῆς νυκτὸς πολὺ μέρος, ἐπειδὴ καθεύδειν ἅπαντας ἐνόμιζεν, ἀναστὰς ἧκεν ἐπὶ δωμάτιον, ἐν ᾧ τὴν Λουκρητίαν ᾔδει καθεύδουσαν, καὶ λαθὼν τοὺς παρὰ ταῖς θύραις τοῦ δωματίου κοιμωμένους, εἰσέρχεται ξίφος ἔχων.

LXV. Ἐπιστὰς δὲ τῇ κλίνῃ, διεγερθείσης ἅμα τῷ συνιέναι τὸν ψόφον τῆς γυναικὸς, καὶ πυνθανομένης ὅστις εἴη, φράσας τοὔνομα, σιωπᾷν ἐκέλευσε καὶ μένειν ἐν τῷ δωματίῳ, σφάξειν αὐτὴν ἀπειλήσας, ἐὰν ἐπιχειρήσῃ φεύγειν ἢ βοᾷν. τούτῳ καταπληξάμενος τῷ τρόπῳ τὴν ἄνθρωπον, αἱρέσεις αὐτῇ δύο προὔτεινεν· ὧν ὁποτέραν αὐτὴ προῃρεῖτο λαβεῖν ἠξίου, θάνατον μετ᾽ αἰσχύνης, ἢ βίον μετ᾽ εὐδαιμονίας. „Εἰ μὲν γὰρ ὑπομενεῖς, ἔφη, χαρίσασθαί μοι, „γυναῖκά σε ποιήσομαι, καὶ βασιλεύσεις σὺν ἐμοὶ, „νῦν μὲν ἧς ὁ πατὴρ ἔδωκέ μοι πόλεως, μετὰ δὲ τὴν

„ἐκείνου τελευτὴν, Ῥωμαίων τε καὶ Λατίνων καὶ „Τυῤῥηνῶν, καὶ τῶν ἄλλων ὅσων ἐκεῖνος ἄρχει. ἐγὼ „γὰρ οἶδ' ὅτι παραλήψομαι τὴν τοῦ πατρὸς βασι„λείαν, ὥσπέρ ἐστι δίκαιον, τῶν υἱῶν αὐτοῦ πρεσ„βύτατος ὤν. ὅσα δὲ ὑπάρχει τοῖς βασιλεῦσιν ἀγα„θὰ, ὧν ἁπάντων ἔσῃ σὺν ἐμοὶ κυρία, τί δεῖ σε κα„λῶς ἐπισταμένην διδάσκειν; εἰ δ' ἀντιπράττειν „ἐπιχειρήσεις, σώζειν βουλομένη τὸ σῶφρον, ἀπο„κτενῶ σε, καὶ τῶν θεραπόντων ἐπικατασφάξας ἕνα, „θήσω τὰ σώματα ὑμῶν ἅμα, καὶ φήσω κατειλη„φὼς ἀσχημονοῦσάν σε μετὰ τοῦ δούλου τετιμωρῆ„σθαι, τὴν τοῦ συγγενοῦς ὕβριν μετερχόμενος· ὥστ' „αἰσχρὰν καὶ ἐπονείδιστόν σου γενέσθαι τὴν τελευ„τὴν, καὶ μηδὲ ταφῆς τὸ σῶμά σου τυχεῖν, μηδ' „ἄλλων νομίμων μηδενός." Ὡς δὲ πολὺς ἦν ἀπειλῶν τε ἅμα καὶ ἀντιβολῶν καὶ διομνύμενος ἀληθεύειν τῶν λεγομένων ἕκαστον, εἰς ἀνάγκην ἦλθεν ἡ Λουκρητία, φοβηθεῖσα τὴν περὶ τὸν θάνατον ἀσχημοσύνην, εἶξαί τε καὶ περιϊδεῖν αὐτὸν ἃ προῄρητο διαπραξόμενον.

LXVI. Ἡμέρας δὲ γενομένης, ὁ μὲν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀπῄει, πονηρὰν καὶ ὀλέθριον ἐπιθυμίαν ἐκπεπληρωκώς· ἡ δὲ Λουκρητία, δεινῶς φέρουσα τὸ συμβεβηκὸς, ὡς εἶχε τάχους ἐπιβᾶσα τῆς ἀπήνης, εἰς Ῥώμην ᾤχετο, μέλαιναν ἐσθῆτα περιβαλομένη, καὶ ξιφίδιόν τι κρύπτουσα ὑπὸ τῇ στολῇ, οὔτε προσαγορεύουσα κατὰ τὰς συναντήσεις οὐδένα τῶν προσαγορευόντων, οὔτ' ἀποκρινομένη τοῖς μαθεῖν βουλομένοις ὅ τι πέπονθεν, ἀλλὰ σύννους

καὶ κατηφὴς, καὶ μεστοὺς ἔχουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς δακρύων. ὡς δὲ τὴν οἰκίαν εἰσῆλθε τοῦ πατρὸς· ἔτυχον δὲ συγγενεῖς ὄντες τινὲς παρ᾽ αὐτῷ· τῶν γονάτων αὐτοῦ λαβομένη καὶ περιπεσοῦσα, τέως μὲν ἔκλαιε, φωνὴν οὐδεμίαν προϊεμένη· ἔπειτ᾽ ἀνιστάντος αὐτὴν τοῦ πατρὸς, καὶ τί πέπονθεν ἀξιοῦντος λέγειν· „Ἱκέτις, ἔφη, γίνομαί σου, πάτερ, δεινὴν „καὶ ἀνήκεστον ὑπομείνασα ὕβριν, τιμωρῆσαί μοι, „καὶ μὴ περιϊδεῖν τὴν σαυτοῦ θυγατέρα θανάτου „χείρονα παθοῦσαν.“ Θαυμάσαντος δ᾽ αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, καὶ τίς ὕβρικεν αὐτὴν, καὶ ποταπὴν ὕβριν, ἀξιοῦντος λέγειν· „Ἀκούσῃ τὰς ἐμὰς „συμφορὰς, ἔφη, ὦ πάτερ, οὐκ εἰς μακράν· χάρισαι „δέ μοι ταύτην, πάτερ, πρῶτον αἰτουμένῃ τὴν χά„ριν· κάλεσον ὅσους δύνασαι φίλους τε καὶ συγγε„νεῖς, ἵνα παρ᾽ ἐμοῦ τῆς τὰ δεινὰ παθούσης ἀκού„σωσι, καὶ μὴ παρ᾽ ἑτέρων. ὅταν δὲ μάθῃς τὰς κα„τασχούσας αἰσχρὰς καὶ δεινὰς ἀνάγκας, βουλεύσῃ „μετ᾽ αὐτῶν ὄντινα τιμωρήσεις ἐμοί τε καὶ σεαυτῷ „τρόπον· καὶ μὴ πολὺν ποίει χρόνον τὸν διὰ μέσου.“

LXVII. Ταχείᾳ δὲ καὶ κατεσπουδασμένῃ παρακλήσει τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν εἰς τὴν οἰκίαν συνελθόντων, ὥσπερ ἠξίου, πρὸς αὐτοὺς λέγει ἅπαν τὸ πρᾶγμα, ἐξ ἀρχῆς ἀναλαβοῦσα. καὶ μετὰ τοῦτο ἀσπασαμένη τὸν πατέρα, καὶ πολλὰς λιτανείας ἐκείνου τε καὶ τῶν σὺν αὐτῷ παρόντων ποιησαμένη, θεοῖς τε καὶ δαίμοσιν εὐξαμένη ταχεῖαν αὐτῇ δοῦναι τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ βίου, σπάσασα τὸ ξιφίδιον, ὃ κατέκρυπτεν ὑπὸ τοῖς πέπλοις, καὶ μίαν ἐνέγκασα

διὰ τῶν στέρνων πληγήν, ἕως τῆς καρδίας ὦθει τὸ ξίφος. κραυγῆς δὲ καὶ θρήνου καὶ τυπετοῦ γυναικείου τὴν οἰκίαν ὅλην κατασχόντος, ὁ μὲν πατὴρ περιχυθεὶς τῷ σώματι περιέβαλλε καὶ ἀνεκαλεῖτο, καὶ ὡς ἀνοίσουσαν ἐκ τοῦ τραύματος ἐτημελεῖτο. ἡ δ' ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτοῦ σπαίρουσα καὶ ψυχοῤῥαγοῦσα ἀποθνήσκει. τοῖς δὲ παροῦσι Ῥωμαίων οὕτω δεινὸν ἔδοξεν εἶναι καὶ ἐλεεινὸν τὸ πάθος, ὥστε μίαν ἁπάντων γενέσθαι φωνήν, ὡς μυριάκις αὐτοῖς κρεῖττον εἴη τεθνᾶναι περὶ τῆς ἐλευθερίας, ἢ τοιαύτας ὕβρεις ὑπὸ τῶν τυράννων γινομένας περιορᾷν. ἦν δέ τις ἐν αὐτοῖς Πούπλιος Οὐαλέριος, ἑνὸς τῶν ἅμα τῷ Τατίῳ παραγενομένων εἰς Ῥώμην Σαβίνων ἀπόγονος, δραστήριος ἀνὴρ καὶ φρόνιμος. οὗτος ἐπὶ τὸ στρατόπεδον πέμπεται ὑπ' αὐτῶν, τῷ τ' ἀνδρὶ τῆς Λουκρητίας τὰ συμβεβηκότα φράσων, καὶ σὺν ἐκείνῳ πράξων ἀπόστασιν τοῦ στρατιωτικοῦ πλήθους ἀπὸ τῶν τυράννων. ἄρτι δ' αὐτῷ τὰς πύλας ἐξεληλυθότι συναντᾷ κατὰ δαίμονα παραγινόμενος εἰς τὴν πόλιν ὁ Κολλατῖνος ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου, τῶν κατεσχηκότων τὴν οἰκίαν αὐτοῦ κακῶν οὐδὲν εἰδώς· καὶ σὺν αὐτῷ Λεύκιος Ἰούνιος, ᾧ Βροῦτος ἐπώνυμον ἦν· εἴη δ' ἂν ἑξερμηνευόμενος ὁ Βροῦτος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον, ἠλίθιος. ὑπὲρ οὗ μικρὰ προειπεῖν ἀναγκαῖον, ἐπειδὴ τοῦτον ἀποφαίνουσι Ῥωμαῖοι τῆς καταλύσεως τῶν τυράννων γενέσθαι αἰτιώτατον, τίς τ' ἦν καὶ ἀπὸ τίνων, καὶ διὰ τί τῆς ἐπωνυμίας ταύτης ἔτυχεν οὐδὲν αὐτῷ προσηκούσης.

LXVIII. *Τῷ ἀνδρὶ τούτῳ πατὴρ μὲν ἦν Μάρκος Ἰούνιος, ἑνὸς τῶν σὺν Αἰνείᾳ τὴν ἀποικίαν στειλάντων ἀπόγονος, ἐν τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν Ῥωμαίων ἀριθμούμενος δι' ἀρετήν· μήτηρ δὲ Ταρκυνία, τοῦ προτέρου βασιλέως Ταρκυνίου θυγάτηρ· αὐτὸς δὲ τροφῆς τε καὶ παιδείας πάσης τῆς ἐπιχωρίου μετέλαβε, καὶ φύσιν εἶχε πρὸς οὐδὲν τῶν καλῶν ἀντιπράττουσαν. ἐπεὶ δὲ Τύλλιον ἀποκτείνας Ταρκύνιος, σὺν ἄλλοις ἀνδράσι πολλοῖς καὶ ἀγαθοῖς καὶ τὸν ἐκείνου πατέρα διεχρήσατο ἀφανεῖ θανάτῳ· δι' οὐδὲν μὲν ἀδίκημα, τοῦ δὲ πλούτου προαχθεὶς εἰς ἐπιθυμίαν, ὃν ἐκ παλαιᾶς τε καὶ προγονικῆς παραλαβὼν εὐτυχίας ἐκέκτητο· καὶ σὺν αὐτῷ τὸν πρεσβύτατον υἱὸν εὐγενές τι φρόνημα διαφαίνοντα, καὶ τὸ μὴ τιμωρῆσαι τῷ θανάτῳ τοῦ πατρὸς οὐκ ἂν ὑπομείναντα· νέος ὢν ὁ Βροῦτος ἔτι καὶ κομιδῇ βοηθείας συγγενικῆς ἔρημος, ἔργον ἐπεχείρησε ποιῆσαι πάντων φρονιμώτατον, ἐπίθετον ἑαυτοῦ καταψεύσασθαι μωρίαν· καὶ διέμεινεν ἅπαντα τὸν ἐξ ἐκείνου χρόνον, ἕως οὗ τὸν ἐπιτήδειον ἔδοξε καιρὸν ἔχειν, φυλάττων τὸ προσποίημα τῆς ἀνοίας· ἐξ οὗ δὲ ταύτης ἔτυχε τῆς ἐπωνυμίας, τοῦτ' αὐτὸν ἐῤῥύσατο μηδὲν ὑπὸ τοῦ τυράννου παθεῖν, πολλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἀπολλυμένων.*

LXIX. *Καταφρονήσας γὰρ ὁ Ταρκύνιος τῆς δοκούσης εἶναι περὶ αὐτόν, ἀλλ' οὐ κατ' ἀλήθειαν ὑπαρχούσης μωρίας, ἀφελόμενος ἅπαντα τὰ πατρῷα μικρὰ δ' εἰς τὸν καθ' ἡμέραν βίον ἐπιχορηγῶν, ὡς παῖδα ὀρφανὸν ἐπιτρόπων δεόμενον ἐφύλαττεν ὑφ'*

ἑαυτῷ, διαιτᾶσθαί τε μετὰ τῶν οἰκείων παίδων ἐπέτρεπεν, οὐ διὰ τιμὴν, ὡς ἐσκήπτετο πρὸς τοὺς πέλας, οἷα δὴ συγγενὴς, ἀλλ' ἵνα γέλωτα παρέχῃ τοῖς μειρακίοις, λέγων τ' ἀνόητα πολλὰ, καὶ πράττων ὅμοια τοῖς κατ' ἀλήθειαν ἠλιθίοις. καὶ δὴ καὶ ὅτε τῷ Δελφικῷ μαντείῳ χρησομένους ἀπέστελλε τῶν παίδων τοὺς δύο, Ἄροντα καὶ Τίτον, ὑπὲρ τοῦ λοιμοῦ· κατέσκηψε γάρ τις ἐπὶ τῆς ἐκείνου βασιλείας οὐκ εἰωθυῖα νόσος εἰς παρθένους τε καὶ παῖδας, ὑφ' ἧς πολλὰ διεφθάρη σώματα, χαλεπωτάτη δὲ καὶ δυσίατος εἰς τὰς κυούσας γυναῖκας, αὐτοῖς βρέφεσιν ἀποκτείνουσα τὰς μητέρας ἐν ταῖς ἀγοραῖς· τήν τ' αἰτίαν τῆς νόσου γνῶναι παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ τὴν λύσιν βουλόμενος, συνέπεμψε κἀκεῖνον ἅμα τοῖς μειρακίοις δεηθεῖσιν, ἵνα κατασκώπτειν τε καὶ περιυβρίζειν ἔχοιεν. ὡς δὲ παρεγενήθησαν εἰς τὸ μαντεῖον οἱ νεανίσκοι, καὶ τοὺς χρησμοὺς ἔλαβον ὑπὲρ ὧν ἐπέμφθησαν, ἀναθήμασι δωρησάμενοι τὸν θεὸν, καὶ τοῦ Βρούτου πολλὰ καταγελάσαντες, ὅτι βακτηρίαν ξυλίνην ἀνέθηκε τῷ Ἀπόλλωνι· ὁ δὲ διατρήσας ὅλην ὥσπερ αὐλὸν, χρυσῆν ῥάβδον ἀνέθηκεν οὐδενὸς ἐπισταμένου· καὶ μετὰ τοῦτ' ἠρώτων τὸν θεὸν, τίνι πέπρωται τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν παραλαβεῖν· ὁ δὲ θεὸς αὐτοῖς ἀνεῖλε, τῷ πρώτῳ τὴν μητέρα φιλήσαντι. οἱ μὲν οὖν νεανίσκοι, τοῦ χρησμοῦ τὴν διάνοιαν ἀγνοήσαντες, συνέθεντο πρὸς ἀλλήλους ἅμα φιλῆσαι τὴν μητέρα, βουλόμενοι κοινῇ τὴν βασιλείαν κατασχεῖν. ὁ δὲ Βροῦτος συνεὶς ὃ βούλεται δηλοῦν ὁ θεὸς, ἐπειδὴ τάχιστα τῆς Ἰταλίας ἐπέβη,

προκύψας κατεφίλησε τὴν γῆν, ταύτην οἰόμενος ἁπάντων εἶναι μητέρα. τὰ μὲν οὖν προγεγενημένα τῷ ἀνδρὶ τούτῳ τοιαῦτα ἦν.

LXX. Τότε δ' ὡς ἤκουσε τοῦ Οὐαλερίου τὰ συμβάντα τῇ Λουκρητίᾳ καὶ τὴν ἀναίρεσιν αὐτῆς διηγουμένου, τὰς χεῖρας ἀνατείνας εἰς τὸν οὐρανὸν εἶπεν· „Ὦ Ζεῦ καὶ θεοὶ πάντες, ὅσοι τὸν ἀνθρώ„πινον ἐπισκοπεῖτε βίον, ἆρά γε ὁ καιρὸς ἐκεῖνος „ἥκει νῦν, ὃν ἐγὼ περιμένων ταύτην τοῦ βίου τὴν „προσποίησιν ἐφύλαττον; ἆρα πέπρωται Ῥωμαίοις „ὑπ' ἐμοῦ καὶ δι' ἐμὲ τῆς ἀποῤῥήτου τυραννίδος „ἀπαλλαγῆναι;“ Ταῦτα εἰπὼν ἐχώρει κατὰ σπουδὴν ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἅμα τῷ Κολλατίνῳ τε καὶ Οὐαλερίῳ. ὡς δ' εἰσῆλθον, ὁ μὲν Κολλατῖνος ἰδὼν τὴν Λουκρητίαν ἐν τῷ μέσῳ κειμένην, καὶ τὸν πατέρα περικείμενον αὐτῇ, μέγα ἀνοιμώξας καὶ περιλαβὼν τὴν νεκρὰν κατεφίλει, καὶ ἀνεκαλεῖτο, καὶ διελέγετο ὡς πρὸς ζῶσαν, ἔξω τοῦ φρονεῖν γεγονὼς ὑπὸ τοῦ κακοῦ. πολλὰ δ' αὐτοῦ κατολοφυρομένου, καὶ τοῦ πατρὸς ἐν μέρει, καὶ τῆς οἰκίας ὅλης κλαυθμῷ καὶ θρήνῳ κατεχομένης βλέψας εἰς αὐτοὺς ὁ Βροῦτος λέγει· „Μυρίους ἕξετε καιροὺς, ὦ Λουκρήτιε καὶ „Κολλατῖνε, καὶ ἅπαντες ὑμεῖς οἱ τῇ γυναικὶ προσ„ήκοντες, ἐν οἷς αὐτὴν κλαύσετε. νυνὶ δὲ ὡς τιμω„ρήσομεν αὐτῇ μελετῶμεν· τοῦτο γὰρ ὁ παρὼν και„ρὸς ἀπαιτεῖ.“ Ἐδόκει τὰ εἰκότα λέγειν· καὶ καθεζόμενοι καθ' ἑαυτοὺς, τὸν οἰκετικὸν ὄχλον ἐκ ποδῶν μεταστήσαντες, ἐβουλεύοντο τί χρὴ πράττειν. πρῶτος δὲ ὁ Βροῦτος ἀρξάμενος ὑπὲρ ἑαυτοῦ λέγειν,

ὅτι τὴν δοκοῦσαν τοῖς πολλοῖς μωρίαν οὐκ εἶχεν ἀληθινὴν, ἀλλ' ἐπίθετον, καὶ τὰς αἰτίας εἰπὼν, δι' ἃς τὸ προσποίημα τοῦτο ὑπέμεινεν, καὶ δόξας ἁπάντων ἀνθρώπων εἶναι φρονιμώτατος, μετὰ τοῦτ' ἔπειθεν αὐτοὺς τὴν αὐτὴν γνώμην ἅπαντας λαβόντας, ἐξελάσαι Ταρκύνιόν τε καὶ τοὺς παῖδας ἐκ τῆς πόλεως, πολλὰ καὶ ἐπαγωγὰ εἰς τοῦτο διαλεχθείς. ἐπεὶ δὲ πάντας εἶδεν ἐπὶ τῆς αὐτῆς γνώμης ὄντας, οὐ λόγων ἔφη δεῖν, οὐχ ὑποσχέσεων, ἀλλ' ἔργων, εἴ τι τῶν δεόντων μέλλει γενήσεσθαι· ἄρξειν δὲ τούτων αὐτὸς ἔφη. Ταῦτ' εἰπὼν, καὶ λαβὼν τὸ ξιφίδιον, ᾧ διεχρήσατο ἑαυτὴν ἡ γυνὴ, καὶ τῷ πτώματι προσελθὼν αὐτῆς· ἔτι γὰρ ἔκειτο ἐν τῷ φανερῷ θέαμα οἴκτιστον· ὤμοσε τόν τ' Ἄρην καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς, πάντα καθ' ὅσον δύναται πράξειν ἐπὶ καταλύσει τῆς Ταρκυνίου δυναστείας· καὶ οὔτ' αὐτὸς διαλλαγήσεσθαι πρὸς τοὺς τυράννους, οὔτε τοῖς διαλλαττομένοις ἐπιτρέψειν, ἀλλ' ἐχθρὸν ἡγεῖσθαι τὸν μὴ ταὐτὰ βουλόμενον, καὶ μέχρι θανάτου τῇ τυραννίδι καὶ τοῖς συναγωνιζομένοις αὐτῇ διεχθρεύσειν. εἰ δὲ παραβαίη τὸν ὅρκον, τοιαύτην αὐτῷ τελευτὴν ἠράσατο τοῦ βίου γενέσθαι καὶ τοῖς αὐτοῦ παισὶν, οἵας ἔτυχεν ἡ γυνή.

LXXI. Ταῦτ' εἰπὼν ἐκάλει καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας ἐπὶ τὸν αὐτὸν ὅρκον. οἱ δ' οὐδὲν ἔτι ἐνδοιάσαντες ἀνίσταντο, καὶ τὸ ξίφος δεχόμενοι παρ' ἀλλήλων, ὤμνυον. γενομένων δὲ τῶν ὅρκων, μετὰ τοῦτ' ἐζήτουν τίς αὐτοῖς ὁ τῆς ἐπιχειρήσεως ἔσται τρόπος. καὶ ὁ Βροῦτος αὐτοῖς ὑποτίθεται τοιαῦτα·

„Πρῶτον μὲν διὰ φυλακῆς τὰς πύλας ἔχωμεν, ἵνα „μηδὲν τῶν ἐν τῇ πόλει λεγομένων τε καὶ πραττο„μένων κατὰ τῆς τυραννίδος αἴσθηται Ταρκύνιος, „πρὶν ἢ τὰ παρ' ἡμῶν εὐτρεπῆ γενέσθαι. ἔπειτα „κομίσαντες τὸ σῶμα τῆς γυναικός, ὡς ἔστιν αἵματι πε„φυρμένον, εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ προθέντες ἐν φα„νερῷ, συγκαλῶμεν τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν. ὅταν „δὲ συνέλθῃ, καὶ πλήθουσαν ἴδωμεν τὴν ἀγορὰν, „προελθὼν Λουκρήτιός τε καὶ Κολλατῖνος, ἀποδυ„ράσθωσαν τὰς ἑαυτῶν τύχας, ἅπαντα τὰ γενόμενα „φράσαντες. ἔπειτα τῶν ἄλλων ἕκαστος παριὼν κατ„ηγορείτω τῆς τυραννίδος, καὶ τοὺς πολίτας ἐπὶ τὴν „ἐλευθερίαν παρακαλείτω. ἔσται δὲ πᾶσι Ῥωμαίοις „κατ' εὐχὴν, ἐὰν ἴδωσιν ἡμᾶς τοὺς πατρικίους ἄρ„χοντας τῆς ἐλευθερίας· πολλὰ γὰρ καὶ δεινὰ πε„πόνθασιν ὑπὸ τοῦ Ταρκυνίου, καὶ μικρᾶς ἀφορ„μῆς δέονται. ὅταν δὲ λάβωμεν τὸ πλῆθος ὡρμη„μένον καταλῦσαι τὴν μοναρχίαν, ψῆφόν τ' αὐτοῖς „ἀναδῶμεν ὑπὲρ τοῦ μηκέτι Ῥωμαίων Ταρκύνιον „ἄρξειν, καὶ τὸ περὶ τούτου δόγμα πρὸς τοὺς ἐπὶ „στρατοπέδου διαπεμψώμεθα ἐν τάχει. καὶ γὰρ οἱ „τὰ ὅπλα ἔχοντες, εἰ μάθοιεν ὅτι τὰ ἐν τῇ πόλει „πάντα τοῖς τυράννοις ἐστὶν ἀλλότρια, πρόθυμοι „περὶ τὴν τῆς πατρίδος ἐλευθερίαν γενήσονται, οὔ„τε δωρεαῖς ἔτι κατεχόμενοι, οὔτε τὰς ὕβρεις τῶν „Ταρκυνίου παίδων τε καὶ κολάκων φέρειν δυνάμε„νοι." Ταῦτα λέξαντος αὐτοῦ, παραλαβὼν τὸν λόγον Οὐαλέριος, „Τἄλλα μὲν, ἔφη, ὀρθῶς ἐπιλογί„ζεσθαί μοι δοκεῖς, Ἰούνιε· περὶ δὲ τῆς ἐκκλησίας

„ἔτι βούλομαι μαθεῖν, τίς ὁ καλέσων ἔσται αὐτὴν „κατὰ νόμους, καὶ τὴν ψῆφον ἀναδώσων ταῖς φρά-„τραις. ἄρχοντι γὰρ ἀποδέδοται τοῦτο πράττειν· „ἡμῶν δὲ οὐδεὶς οὐδεμίαν ἀρχὴν ἔχει." Ὁ δὲ ὑπο-λαβών· „Ἐγώ, φησίν, Οὐαλέριε. τῶν γὰρ Κελε-„ρίων ἄρχων εἰμί· καὶ ἀποδέδοταί μοι κατὰ νό-„μους ἐκκλησίαν, ὅτε βουλοίμην, συγκαλεῖν. ἔδωκέ μοι „τὴν ἀρχὴν ταύτην ὁ Ταρκύνιος, μεγίστην οὖσαν, ὡς „ἠλιθίῳ, καὶ οὔτ' αἰσθησομένῳ τῆς δυνάμεως αὐτῆς, „οὔτ', εἰ γνοίην, χρησομένῳ· καὶ τὸν κατὰ τοῦ τυ-„ράννου λόγον πρῶτος ἐγὼ διαθήσομαι."

LXXII. Ὡς δὲ τοῦτ' ἤκουσαν, ἅπαντες ἐπῄ-νεσάν τε καὶ ὡς ἀπὸ καλῆς ὑποθέσεως ἀρξάμενον καὶ νομίμου, καὶ τἄλλα λέγειν αὐτὸν ἠξίουν. κἀκεῖ-νος εἶπεν, „Ἐπειδὴ ταῦτα οὕτω πράττειν ἡμῖν δο-„κεῖ, σκοπώμεθα πάλιν τίς ἡ τὴν πόλιν ἐπιτροπεύ-„ουσα ἀρχὴ γενήσεται μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν βα-„σιλέων, καὶ ὑπὸ τίνος ἀποδειχθεῖσα ἀνδρός, καὶ „ἔτι πρότερον, ὅστις ἔσται πολιτείας λόγος, ὃν ἀπαλ-„λαττόμενοι τοῦ τυράννου καταστησόμεθα. βεβου-„λεῦσθαι γὰρ ἅπαντα βέλτιον, πρὶν ἐπιχειρεῖν ἔρ-„γῳ τηλικῷδε, καὶ μηδὲν ἀνεξέταστον ἀφεῖσθαι, „μηδ' ἀπροβούλευτον. ἀποφαινέσθω δὲ περὶ τού-„των ἕκαστος ὑμῶν ἃ φρονεῖ." Μετὰ τοῦτ' ἐλέχθη-σαν πολλοὶ καὶ παρὰ πολλῶν λόγοι. ἐδόκει δὲ τοῖς μέν, βασιλικὴν αὖθις καταστήσασθαι πολιτείαν, ἐξαριθμουμένοις ὅσα εἰς τὴν πόλιν ἐποίησαν ἀγα-θὰ πάντες οἱ πρότερον βασιλεῖς· τοῖς δέ, μηκέτι ποιεῖν ἐφ' ἑνὶ δυνάστῃ τὰ κοινά, τὰς τυραννικὰς

διεξιοῦσι παρανομίας, αἷς ἄλλοι τε πολλοὶ κατὰ τῶν ἰδίων πολιτῶν ἐχρήσαντο, καὶ Ταρκύνιος τελευτῶν· ἀλλὰ τὸ συνέδριον τῆς βουλῆς ἁπάντων ἀποδεῖξαι κύριον, ὡς ἐν πολλαῖς τῶν Ἑλληνίδων πόλεων· οἱ δέ, τούτων μὲν οὐδετέραν προῃροῦντο τῶν πολιτειῶν, δημοκρατίαν δὲ συνεβούλευον, ὥσπερ Ἀθήνησι, καταστῆσαι, τὰς ὕβρεις καὶ τὰς πλεονεξίας τῶν ὀλίγων προφερόμενοι. καὶ τὰς στάσεις τὰς γινομένας τοῖς ταπεινοῖς πρὸς τοὺς ὑπερέχοντας· ἐλευθέρᾳ δὲ πόλει τὴν ἰσονομίαν ἀποφαίνοντες ἀσφαλεστάτην οὖσαν καὶ πρεπωδεστάτην τῶν πολιτειῶν.

LXXIII. Χαλεπῆς δὲ καὶ δυσκρίτου τῆς αἱρέσεως ἅπασι φαινομένης διὰ τὰς παρακολουθούσας ἑκάστῃ τῶν πολιτειῶν κακίας, τελευταῖος παραλαβὼν τὸν λόγον ὁ Βροῦτος εἶπεν· „Ἐγὼ δ᾽, ὦ Λου„κρήτιε καὶ Κολλατῖνε, καὶ πάντες ὑμεῖς οἱ παρόν„τες ἄνδρες ἀγαθοὶ καὶ ἐξ ἀγαθῶν, καινὴν μὲν οὐ„δεμίαν ἡμᾶς οἴομαι δεῖν καθίστασθαι πολιτείαν „κατὰ τὸ παρόν· ὅ τε γὰρ καιρός, εἰς ὃν συνήγμε„θα ὑπὸ τῶν πραγμάτων, βραχύς, ἐν ᾧ μεθαρμόσα„σθαι πόλεως κόσμον οὐ ῥᾴδιον· ἥ τε πεῖρα τῆς „μεταβολῆς, κἂν τὰ κράτιστα τύχωμεν περὶ αὐτῆς „βουλευσάμενοι, σφαλερὰ καὶ οὐκ ἀκίνδυνος. ἐξέ„σται δ᾽ ἡμῖν ὕστερον ὅταν ἀπαλλαγῶμεν τῆς τυ„ραννίδος, μετὰ πλείονος ἐξουσίας καὶ κατὰ σχολὴν „βουλευσαμένοις τὴν κρείττονα πολιτείαν ἀντὶ τῆς „χείρονος ἑλέσθαι· εἰ δή τις ἄρα ἐστὶ κρείττων, ἧς „Ῥωμύλος τε καὶ Πομπίλιος, καὶ πάντες οἱ μετ᾽

„ἐκείνους βασιλεῖς καταστησάμενοι παρέδοσαν ἡμῖν, „ἐξ ἧς μεγάλη καὶ εὐδαίμων καὶ πολλῶν ἄρχουσα „ἀνθρώπων ἡ πόλις ἡμῶν διετέλεσεν. ἃ δὲ παρα„κολουθεῖν εἴωθε ταῖς μοναρχίαις δεινά, ἐξ ὧν εἰς „τυραννικὴν ὠμότητα περιΐστανται, καὶ δι' ἃ δυσ„χεραίνουσιν ἅπαντες πρὸς αὐτάς, ταῦθ' ὑμῖν ἐπαν„ορθώσασθαί τε τὰ νῦν, καὶ ἵνα μηδ' ἐξ ὑστέρου „γένηταί ποτε, φυλάξασθαι παραινῶ. τίνα δέ ἐστι „ταῦτα; πρῶτον μέν, ἐπειδὴ τὰ ὀνόματα τῶν πρα„γμάτων οἱ πολλοὶ σκοποῦσι, καὶ ἀπὸ τούτων ἢ „προσίενταί τινα τῶν βλαβερῶν, ἢ φεύγουσι τῶν „ὠφελίμων, ἐν οἷς καὶ τὴν μοναρχίαν εἶναι συμβέ„βηκε, μεταθέσθαι τοὔνομα τῆς πολιτείας ὑμῖν παρ„αινῶ, καὶ τοὺς μέλλοντας ἕξειν τὴν ἁπάντων ἐξου„σίαν, μήτε βασιλεῖς ἔτι μήτε μονάρχους καλεῖν, „ἀλλὰ μετριωτέραν τινὰ καὶ φιλανθρωποτέραν αὐ„τοῖς θέσθαι προσηγορίαν. ἔπειτα μὴ ποιεῖν γνώ„μην μίαν ἁπάντων κυρίαν, ἀλλὰ δυσὶν ἐπιτρέπειν „ἀνδράσι τὴν βασιλικὴν ἀρχήν, ὡς Λακεδαιμονίους „πυνθάνομαι ποιεῖν ἐπὶ πολλὰς ἤδη γενεάς, καὶ διὰ „τοῦτο τὸ σχῆμα τοῦ πολιτεύματος ἁπάντων μάλι„στα τῶν Ἑλλήνων εὐνομεῖσθαί τε καὶ εὐδαιμονεῖν· „ἧττον γὰρ ὑβρισταὶ καὶ βαρεῖς ἔσονται, διαιρε„θείσης τῆς ἐξουσίας διχῇ, καὶ τὴν αὐτὴν ἰσχὺν „ἐχόντων ἑκατέρων· αἰδώς τ' ἀλλήλων καὶ κώλυσις „τοῦ καθ' ἡδονὴν ζῆν, φιλοτιμία τε πρὸς ἀρετῆς δό„κησιν, ἐκ ταύτης γένοιτ' ἂν τῆς ἰσοτίμου δυναστεί„ας μάλιστα.

LXXIV. „Τῶν τε παρασήμων, ἃ τοῖς βασι-

„λεῦσι παραδέδοται, πολλῶν ὄντων, εἴ τινα λυπηρὰς „ὄψεις καὶ ἐπιφθόνους τοῖς πολλοῖς παρέχεται, τα „μὲν μειῶσαι, τὰ δ' ἀφελεῖν οἴομαι δεῖν· τὰ σκῆ- „πτρα ταυτὶ λέγω, καὶ τοὺς χρυσοῦς στεφάνους, καὶ „τὰς ἁλουργεῖς καὶ χρυσοσήμους ἀμπεχόνας, πλὴν „εἰ μὴ κατὰ καιρούς τινας ἑορταίους, καὶ ἐκ πομ- „παῖς θριάμβων, ὅτε αὐτὰ τιμῆς θεῶν ἕνεκα λήψον- „ται. λυπήσει γὰρ οὐδένα, ἐὰν γένωνται σπάνια· „θρόνον δὲ τοῖς ἀνδράσιν ἐλεφάντινον, ἐν ᾧ καθε- „ζόμενοι δικάσουσι, καὶ λευκὴν ἐσθῆτα περιπόρ- „φυρον, καὶ τοὺς προηγουμένους ἐν ταῖς ἐξόδοις „δώδεκα πελέκεις καταλιπεῖν. ἔτι πρὸς τούτοις, „ὃ πάντων οἴομαι τῶν εἰρημένων χρησιμώτατον ἔσε- „σθαι, καὶ τοῦ μὴ πολλὰ ἐξαμαρτάνειν τοὺς παρα- „ληψομένους τὴν ἀρχὴν αἰτιώτατον, τὸ μὴ διὰ βίου „τοὺς αὐτοὺς ἐᾶν ἄρχειν· χαλεπὴ γὰρ ἅπασιν ἀόρι- „στος ἀρχὴ, καὶ μηδεμίαν ἐξέτασιν διδοῦσα τῶν πραττ- „τομένων, ἐξ ἧς φύεται τυραννίς· ἀλλ' εἰς ἐνιαύσι- „ον χρόνον, ὡς παρ' Ἀθηναίοις γίνεται, τὸ κράτος „τῆς ἀρχῆς συνάγειν. τὸ γὰρ ἐν μέρει τὸν αὐτὸν ἄρχειν „τε καὶ ἄρχεσθαι, καὶ πρὸ τοῦ διαφθαρῆναι τὴν διά- „νοιαν ἀφίστασθαι τῆς ἐξουσίας, συστέλλει τὰς αὐθά- „δεις φύσεις, καὶ οὐκ ἐᾷ μεθύσκεσθαι ταῖς ἐξουσίαις τὰ „ἤθη. Ταῦθ' ἡμῖν καταστησαμένοις ὑπάρξει τὰ „μὲν ἀγαθὰ καρποῦσθαι τῆς βασιλικῆς πολιτείας, „τῶν δὲ παρακολουθούντων αὐτῇ κακῶν ἀπηλλά- „χθαι. ἵνα δὲ καὶ τοὔνομα τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας „πάτριον ὑπάρχον ἡμῖν, καὶ σὺν οἰωνοῖς αἰσίοις „θεῶν ἐπικυρωσάντων παρεληλυθὸς εἰς τὴν πόλιν,

„τῆς ἕνεκα τῆς ὁσίας φυλάττηται, ἱερῶν ἀποδει„κνύσθω τις ἀεὶ-βασιλεὺς, ὁ τὴν τιμὴν ταύτην „ἕξων διὰ βίου, πάσης ἀπολελυμένος πολεμικῆς „ἀσχολίας, ἓν τοῦτο μόνον ἔχων ἔργον, ὥσπερ ὁ βα„σιλεὺς, τὴν ἡγεμονίαν τῶν θυηπολιῶν, ἄλλο δ' οὐδέν.

LXXV. „Ὃν δὲ τρόπον ἔσται τούτων ἕκαστον, „ἀκούσατέ μου· συνάξω μὲν ἐγὼ τὴν ἐκκλησίαν, „ὥσπερ ἔφην, ἐπειδὴ συγκεχώρηταί μοι κατὰ νόμον, „καὶ γνώμην εἰσηγήσομαι· φεύγειν Ταρκύνιον ἅμα „τοῖς παισὶ καὶ τῇ γυναικὶ, πόλεώς τε καὶ χώρας „τῆς Ῥωμαίων εἰργομένους τὸν ἀεὶ χρόνον, καὶ γέ„νος τὸ ἐξ αὐτῶν· ὅταν δ' ἐπιψηφίσωσι τὴν γνώ„μην οἱ πολῖται, δηλώσας αὐτοῖς ἣν διανοούμεθα „πολιτείαν καταστήσασθαι, μεσοβασιλέα ἑλοῦμαι „τὸν ἀποδείξοντα τοὺς παραληψομένους τὰ κοινὰ, „καὶ αὐτὸς ἀποθήσομαι τὴν τῶν Κελερίων ἀρχήν. „ὁ δὲ κατασταθεὶς ὑπ' ἐμοῦ μεσοβασιλεὺς, συναγα„γὼν τὴν λοχῖτιν ἐκκλησίαν, ὀνομασάτω τε τοὺς „μέλλοντας ἕξειν τὴν μέλλουσαν βασιλείαν, καὶ ψῆ„φον ὑπὲρ αὐτῶν τοῖς πολίταις δότω· ἐὰν δὲ τοῖς „πλείοσι δόξῃ λόχοις κυρίαν εἶναι τὴν τῶν ἀνδρῶν „αἵρεσιν, καὶ τὰ μαντεύματα γένηται περὶ αὐτῶν „καλὰ, τοὺς πελέκεις οὗτοι παραλαβόντες καὶ τὰ „λοιπὰ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας σύμβολα, πραττέτωσαν „ὅπως ἐλευθέραν οἰκήσομεν τὴν πατρίδα, καὶ μηκέτι „κάθοδον ἕξουσιν εἰς αὐτὴν Ταρκύνιοι· πειράσονται „γὰρ, εὖ ἴστε, καὶ πειθοῖ καὶ βίᾳ καὶ δόλῳ, καὶ παν„τὶ ἄλλῳ τρόπῳ παρελθεῖν πάλιν ἐπὶ τὴν δυναστείαν, ἐὰν μὴ φυλαττώμεθα αὐτούς. Ταυτὶ μὲν οὖν ἐστι

„τὰ μέγιστα καὶ κυριώτατα ὧν ὑμῖν ἐν τῷ παρόντι „λέγειν ἔχω καὶ παραινεῖν· τὰ δὲ κατὰ μέρος, πολ„λὰ ὄντα καὶ οὐ ῥᾴδια νῦν δι᾽ ἀκριβείας ἐξετασθῆ„ναι· συνήγμεθα γὰρ εἰς ὀξὺν καιρόν· ἐπ᾽ αὐτοῖς „οἴομαι δεῖν ποιῆσαι τοῖς παραληψομένοις τὴν ἀρχήν. „σκοπεῖσθαι μέντοι φημὶ χρῆναι τοὺς ἄνδρας ἅπαν„τα μετὰ τοῦ συνεδρίου τῆς βουλῆς, ὥσπερ οἱ βα„σιλεῖς ἐποίουν, καὶ μηδὲν πράττειν δίχα ἡμῶν, καὶ „τὰ δόξαντα τῇ βουλῇ φέρειν εἰς τὸν δῆμον, ὡς τοῖς „προγόνοις ἡμῶν ἔθος ἦν, μηδενὸς ἀφαιρουμένου „αὐτὸν, ὧν ἐν τοῖς προτέροις καιροῖς κύριος ἦν. οὕ„τω γὰρ αὐτοῖς ἀσφαλέστατα καὶ κάλλιστα ἕξει τὰ „τῆς ἀρχῆς."

LXXVI. Ταύτην ἀποδειξαμένου τὴν γνώμην Ἰουνίου Βρούτου, πάντες ἐπῄνεσαν, καὶ αὐτίκα περὶ τῶν παραληψομένων τὴν ἡγεμονίαν ἀνδρῶν βουλευόμενοι, μεσοβασιλέα μὲν ἔκριναν ἀποδειχθῆναι Σπόριον Λουκρήτιον, τὸν πατέρα τῆς διαχρησαμένης ἑαυτήν· ὑπ᾽ ἐκείνου δὲ τοὺς ἕξοντας τὴν τῶν βασιλέων ἡγεμονίαν ἐξετασθῆναι, Λεύκιον Ἰούνιον Βροῦτον, καὶ Λεύκιον Ταρκύνιον Κολλατῖνον. τοὺς δ᾽ ἄρχοντας τούτους ἔταξαν καλεῖσθαι κατὰ τὴν ἑαυτῶν διάλεκτον, κωνσούλας. τοῦτο μεθερμηνευόμενον εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶτταν τοὔνομα, συμβούλους ἢ προβούλους δύναται δηλοῦν· κωνσίλια γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι τὰς συμβουλὰς καλοῦσιν· ὕπατοι δὲ ὑφ᾽ Ἑλλήνων ἀνὰ χρόνον ὠνομάσθησαν ἐπὶ τοῦ μεγέθους τῆς ἐξουσίας, ὅτι πάντων τ᾽ ἄρχουσι, καὶ τὴν ἀνωτάτω χώραν ἔχουσι. τὸ γὰρ ὑπερέχον καὶ

ἄκρον, ὕπατον ἐκάλουν οἱ παλαιοί. ταῦτα βουλευσάμενοί τε καὶ καταστησάμενοι, καὶ τοὺς θεοὺς εὐχαῖς λιτανεύσαντες συλλαβέσθαι σφίσιν ὁσίων καὶ δικαίων ἔργων ἐφιεμένοις, ἐξήεσαν εἰς τὴν ἀγοράν. ἠκολούθουν δ' αὐτοῖς οἱ θεράποντες ἐπὶ κλίνης μέλασιν ἀμφίοις ἐστρωμένης κομίζοντες ἀθεράπευτόν τε καὶ πεφυρμένην αἵματι τὴν νεκράν· ἣν πρὸ τοῦ βουλευτηρίου τεθῆναι κελεύσαντες ὑψηλὴν καὶ περιφανῆ, συνεκάλουν τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν. ὄχλου δὲ συναχθέντος οὐ μόνον τοῦ κατ' ἀγορὰν τότε ὄντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ κατὰ τὴν πόλιν ὅλην· διεξήεσαν γὰρ οἱ κήρυκες διὰ τῶν στενωπῶν τὸν δῆμον εἰς τὴν ἀγορὰν καλοῦντες· ἀναβὰς ὁ Βροῦτος ἔνθα τοῖς συνάγουσι τὰς ἐκκλησίας δημηγορεῖν ἔθος ἦν, καὶ τοὺς πατρικίους παραστησάμενος, ἔλεξε τοιάδε.

LXXVII. „Ὑπὲρ ἀναγκαίων καὶ καλῶν πραγμάτων τοὺς λόγους μέλλων πρὸς ὑμᾶς ποιεῖσθαι, „ἄνδρες πολῖται, περὶ ἐμαυτοῦ πρῶτον ὀλίγα βούλομαι προειπεῖν· ἴσως γάρ τισιν ὑμῶν, μᾶλλον δ' „ἀκριβῶς οἶδα ὅτι πολλοῖς τεταράχθαι δόξω τὴν „διάνοιαν. ἀνὴρ οὐ φρενήρης, περὶ τῶν μεγίστων „ἐπιχειρῶν λέγειν, ᾧ κηδεμόνων, οὐχ ὑγιαίνοντι, δεῖ. „ἴστε δὴ τὴν κοινὴν ὑπόληψιν, ἣν περὶ ἐμοῦ πάντες εἴχετε ὡς ἠλιθίου, ψευδῆ γενομένην, καὶ οὐχ „ὑπ' ἄλλου τινὸς κατασκευασθεῖσαν, ἀλλ' ὑπ' ἐμοῦ. „ὁ δ' ἀναγκάσας με μήθ' ὡς φύσις ἠξίου, μήθ' ὡς „ἥρμοττέ μοι ζῆν, ἀλλ' ὡς Ταρκυνίῳ τ' ἦν βουλομένῳ, κἀμοὶ συνοίσειν ἔδοξεν, ὁ περὶ τῆς ψυχῆς φόβος ἦν· πατέρα γάρ μου Ταρκύνιος ἀποκτείνας,

„ἅμα τῷ παραλαβεῖν τὴν ἀρχὴν, ἵνα τὴν οὐσίαν αὐ-„τοῦ κατάσχῃ πολλὴν σφόδρα οὖσαν. καὶ ἀδελφὸν „πρεσβύτερον, ὃς ἔμελλε τιμωρήσειν τῷ θανάτῳ τοῦ „πατρός, εἰ μὴ γένοιτο ἐκ ποδῶν, ἀφανεῖ θανάτῳ „διαχρησάμενος, οὐδ᾽ ἐμοῦ δῆλος ἦν φεισόμενος ἐρή-„μου τῶν ἀναγκαιοτάτων γεγονότος, εἰ μὴ τὴν ἐπί-„θετον ἐσκηψάμην μωρίαν. τοῦτό με τὸ πλάσμα, „πιστευθὲν ὑπὸ τοῦ τυράννου, μὴ ταὐτὰ παθεῖν „ἐκείνοις ἐῤῥύσατο, καὶ μέχρι τοῦ παρόντος διασέσωκε „χρόνου· νῦν δ᾽ αὐτὸ πρῶτον· ἧκε γὰρ ὁ καιρὸς, „ὃν εὐχόμην τε καὶ προσεδεχόμην· πέμπτον ἤδη „τοῦτο καὶ εἰκοστὸν ἔτος φυλάξας, ἀποτίθεμαι. καὶ „τὰ μὲν περὶ ἐμοῦ τοσαῦτα.

LXXVIII. „Τὰ δὲ κοινὰ, ὑπὲρ ὧν ὑμᾶς εἰς „ἐκκλησίαν συνεκάλεσα, ταῦτ᾽ ἐστί.· Ταρκύνιον, οὔ-„τε κατὰ τοὺς πατρίους ἡμῶν ἐθισμοὺς καὶ νόμους „τὴν δυναστείαν κατασχόντα, οὔτ᾽ ἐπειδὴ κατέσχεν „ὅπως δή ποτε λαβὼν, καλῶς αὐτῇ καὶ βασιλικῶς „χρώμενον, ἀλλ᾽ ὑπερβεβληκότα πάντας ὕβρει τε „καὶ παρανομίᾳ τοὺς ὅπου δή ποτε γενομένους τυ-„ράννους, ἀφελέσθαι τὴν ἐξουσίαν βεβουλεύμεθα „νῦν συνελθόντες οἱ πατρίκιοι· πάλαι μὲν δέον, „νῦν δ᾽ ἐν καιρῷ τοῦτο ποιοῦντες ἐπιτηδείῳ, ὑμᾶς „τ᾽, ὦ δημόται, συνεκαλέσαμεν, ἵνα τὴν προαίρεσιν „ἀποδειξάμενοι τὴν ἑαυτῶν, συναγωνιστὰς ἀξιώσω-„μεν ἡμῖν γενέσθαι, πράττοντας ἐλευθερίαν τῇ πα-„τρίδι, ἧς οὔτε πρότερον ἡμῖν ἐξεγένετο μεταλαβεῖν, „ἐξ οὗ Ταρκύνιος τὴν ἀρχὴν κατέσχεν, οὔθ᾽ ὕστε-„ρον, ἐὰν νῦν μαλακισθῶμεν, ἐξέσται. εἰ μὲν οὖν

„χρόνον, ὅσον ἐβουλόμην, εἶχον, ἢ πρὸς ἀγνοοῦντας „ἔμελλον λέγειν, ἁπάσας διεξῆλθον ἂν τὰς τοῦ τυ„ράννου παρανομίας, ἐφ᾽ αἷς οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πολ„λάκις εἴη ἅπασι δίκαιος ἀπολωλέναι. ἐπειδὴ δ᾽ ὁ „καιρὸς, ὃν τὰ πράγματα δίδωσί μοι, βραχὺς, ἐν ᾧ „λέγειν μὲν ὀλίγα δεῖ, πράττειν δὲ πολλὰ, καὶ πρὸς „εἰδότας τὸν λόγον ποιοῦμαι, ὀλίγα τὰ μέγιστα „καὶ φανερώτατα τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ ἀπολο„γίας μηδεμιᾶς δεόμενα τυχεῖν, ταῦθ᾽ ὑμᾶς ὑπο„μνήσω.

LXXIX. „Οὗτός ἐστιν, ἄνδρες πολῖται, Ταρ„κύνιος ὁ πρὸ τοῦ λαβεῖν τὴν ἀρχὴν, Ἀρούνταν, τὸν „ἴδιον ἀδελφὸν, ὅτι πονηρὸς οὐκ ἐβούλετο γενέσθαι, „φαρμάκοις διαχρησάμενος, συνεργὸν εἰς τοῦτο τὸ „μῦσος λαβὼν τὴν ἐκείνου γυναῖκα, τῆς δ᾽ αὑτῷ „συνοικούσης ἀδελφὴν, ἣν ἐμοίχευεν ὁ θεοῖς ἐχθρὸς „ἔτι καὶ πάλαι. οὗτος ὁ τὴν γαμετὴν, γυναῖκα σώ„φρονα καὶ τέκνων κοινωνὸν γεγονυῖαν, ἐν ταῖς αὐ„ταῖς ἡμέραις καὶ διὰ τῶν αὐτῶν φαρμάκων ἀποκτεί„νας· ὃς οὐδ᾽ ἀφοσιώσασθαι τῶν φαρμακειῶν ἀμ„φοτέρων τὰς διαβολὰς, ὡς οὐχ ὑφ᾽ ἑαυτοῦ γενομέ„νων, ἠξίωσεν, ἐλεεινῷ χρησάμενος σχήματι, καὶ „μικρᾷ προσποιήσει πένθους· ἀλλ᾽ εὐθὺς ἅμα τῷ „αὐτὰ διαπράξασθαι τὰ θαυμαστὰ ἔργα, πρὶν ἢ „μαρανθῆναι τὰς ὑποδεξαμένας τὰ δύστηνα σώματα „πυρὰς, φίλους εἱστία, καὶ γάμους ἐπετέλει, καὶ „τὴν ἀνδροφόνον νύμφην ἐπὶ τὸν τῆς ἀδελφῆς θά„λαμον ἤγετο, τὰς ἀποῤῥήτους πρὸς αὐτὴν ἐμπεδῶν „ὁμολογίας· ἀνόσια καὶ ἐξάγιστα, καὶ οὔθ᾽ Ἑλλά-

„δος οὔτε βαρβάρου γῆς οὐδαμόθι γινόμενα, πρῶ-„τος εἰς τὴν Ῥωμαίων πόλιν εἰσάγων, καὶ μόνος. „οἷα δ' ἐξειργάσατο, ὦ δημόται, τὰ περιβόητα καὶ „δεινὰ περὶ τοὺς κηδεστὰς ἀμφοτέρους ἐπιχειρήμα-„τα, ἐπὶ ταῖς δυσμαῖς ὄντας ἤδη τοῦ βίου; Σερούϊον „μὲν Τύλλιον τὸν ἐπιεικέστατον τῶν βασιλέων, καὶ „πλεῖστα ὑμᾶς εὖ ποιήσαντα, φανερῶς ἀποσφάξας, „καὶ οὔτε κομιδῆς, οὔτε ταφῆς νομίμου τὸ σῶμα „ἐάσας τυχεῖν· Ταρκυνίαν δὲ τὴν ἐκείνου γυναῖκα, „ἣν προσῆκεν αὐτῷ τιμᾶν ὥσπερ μητέρα, πατρὸς „ἀδελφὴν οὖσαν, καὶ σπουδαίαν περὶ αὐτὸν γενο-„μένην, πρὶν ἢ πενθῆσαι καὶ τὰ νομιζόμενα τῷ κα-„τὰ γῆς ἀνδρὶ ποιῆσαι, τὴν ἀθλίαν ἀγχόνῃ διαχρη-„σάμενος, ὑφ' ὧν ἐσώθη, καὶ παρ' οἷς ἐτράφη, καὶ „οὓς διαδέξεσθαι μετὰ τὴν τελευτὴν ἔμελλεν, ὀλίγον „ἀναμείνας, ἕως ὁ κατὰ φύσιν αὐτοῖς παραγένηται „θάνατος.

LXXX. „Ἀλλὰ τί τούτοις ἐπιτιμῶ, τοσαύτας „ἔχων αὐτοῦ παρανομίας κατηγορεῖν, ἔξω τῶν εἰς „τοὺς συγγενεῖς καὶ κηδεστὰς γενομένων, τὰς εἰς τὴν „πατρίδα καὶ πάντας ἡμᾶς ἐπιτελεσθείσας, εἰ δὴ δεῖ „καὶ παρανομίας αὐτὰς καλεῖν, ἀλλ' οὐκ ἀνατροπὰς „καὶ ἀφανισμοὺς ἁπάντων τῶν ἐθῶν καὶ τῶν νόμων. „αὐτίκα τὴν ἡγεμονίαν, ἵν' ἀπὸ ταύτης ἄρξωμαι, „πῶς παρέλαβεν; ἆρά γε ὡς οἱ πρὸ αὐτοῦ γενόμενοι „βασιλεῖς; πόθεν; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. ἐκεῖνοι μέν „γε ἅπαντες ὑφ' ἡμῶν ἐπὶ τὰς δυναστείας παρήγον-„το κατὰ τοὺς πατρίους ἐθισμοὺς καὶ νόμους· πρῶ-„τον μὲν ψηφίσματος ὑπὸ τῆς βουλῆς γραφέντος,

„ἡ περὶ πάντων ἀποδέδοται τῶν κοινῶν προβου-„λεύειν· ἔπειτα μεσοβασιλέων αἱρεθέντων, οἷς ἐπι-„τρέπει τὸ συνέδριον ἐκ τῶν ἀξίων τῆς ἀρχῆς δια-„γνῶναι τὸν ἐπιτηδειότατον· μετὰ ταῦτα ψῆφον „ἐπενέγκαντος ἐν ἀρχαιρεσίαις τοῦ δήμου, μεθ᾽ ἧς „ἅπαντα ἐπικυροῦσθαι βούλεται τὰ μέγιστα ὁ νό-„μος· ἐφ᾽ ἅπασι δὲ τούτοις, οἰωνῶν, σφαγίων, καὶ „τῶν ἄλλων σημείων καλῶν γενομένων· ὧν χωρὶς „οὐθὲν ἂν γένοιτο τῆς ἀνθρωπίνης σπουδῆς καὶ „προνοίας ὄφελος. φέρε δὴ τίς ὑμῶν τι τούτων οἶδε „γενόμενον, ὅτε τὴν ἀρχὴν Ταρκύνιος ἐλάμβανε; „ποῖον προβούλευμα συνεδρίου; τίνα μεσοβασιλέων „διάγνωσιν; ποίαν δήμου ψηφηφορίαν; ποίους „οἰωνοὺς αἰσίους; οὐ λέγω ταῦτα πάντα, καίτοι „δέον, εἰ γοῦν ἔμελλεν ἕξειν καλῶς, μηδὲν τῶν ἐν „ἔθει κατὰ τοὺς νόμους παραλελεῖφθαι· ἀλλ᾽ ἐάν „τις ἓν μόνον ἔχῃ τούτων ἐπιδεῖξαι γεγονός, οὐκ „ἀξιῶ τὰ παραλειφθέντα συκοφαντεῖν. πῶς οὖν παρ-„ῆλθεν ἐπὶ τὴν δυναστείαν; ὅπλοις, καὶ βίᾳ, καὶ „πονηρῶν ἀνθρώπων συνωμοσίαις, ὡς τυράννοις „ἔθος, ἀκόντων ἡμῶν καὶ δυσχεραινόντων. φέρε, „ἀλλ᾽ ἐπειδὴ κατέσχε τὴν δυναστείαν ὅπως ποτὲ „λαβὼν, ἆρα βασιλικῶς κέχρηται ταύτῃ, ζηλῶν τοὺς „προτέρους ἡγεμόνας, οἳ λέγοντές τε καὶ πράττοντες „τοιαῦτα διετέλουν ἐξ ὧν εὐδαιμονεστέραν τε καὶ „μείζω τὴν πόλιν τοῖς ἐπιγινομένοις παρέδοσαν, ἧς „αὐτοὶ παρέλαβον; καὶ τίς ἂν ὑγιαίνων ταῦτα „φράσειεν, ὁρῶν ὡς οἰκτρῶς καὶ κακῶς ἅπαντες ὑπ᾽ „αὐτοῦ διατεθείμεθα;

LXXXI. „Τὰς μὲν οὖν ἡμετέρας τῶν πατρι„κίων συμφορὰς, ἃς καὶ τῶν πολεμίων ἄν τις μα„θὼν δακρύσειε, σιωπῶ, οἵ γε ὀλίγοι μὲν ἐκ πολλῶν „λελείμμεθα, ταπεινοὶ δ' ἐκ μεγάλων γεγόναμεν, „εἰς πενίαν δὲ καὶ μεγάλην ἀπορίαν ἥκομεν ἐκ πολ„λῶν καὶ μυρίων ἐκπεσόντες ἀγαθῶν. οἱ λαμπροὶ δ' „ἐκεῖνοι καὶ δεινοὶ καὶ μεγάλοι, δι' οὓς ἐπιφανὴς ἡ „πόλις ἡμῶν ποτ' ἦν, οἱ μὲν ἀπολώλασιν, οἱ δὲ „φεύγουσι τὴν πατρίδα. ἀλλὰ τὰ ὑμέτερα πράγματα, „ὦ δημόται, πῶς ἔχει; οὐκ ἀφῄρηται μὲν ὑμῶν τοὺς „νόμους; ἀφῄρηται δὲ τὰς ἐφ' ἱερὰ καὶ θυσίας συν„όδους, πέπαυκε δὲ τοὺς ἀρχαιρεσιάζοντας, καὶ „ψηφηφοροῦντας, καὶ περὶ τῶν κοινῶν ἐκκλησιάζον„τας; ἀναγκάζει δ' ὅσα δούλοις ἀργυρωνήτοις „αἰσχύνης ἄξια ταλαιπωρεῖν, λατομοῦντας, ὑλοτο„μοῦντας, ἀχθοφοροῦντας, ἐν ταρτάροις καὶ βαρά„θροις δαπανωμένους, ἀνάπαυσιν τῶν κακῶν οὐδὲ „τὴν ἐλαχίστην λαμβάνοντας. τίς οὖν ὅρος ἔσται „τῶν συμφορῶν; καὶ μέχρι τίνος χρόνου ταῦτα „πάσχοντες ὑπομενοῦμεν; καὶ πότε τὴν πάτριον „ἐλευθερίαν ἀνακτησόμεθα; ὅταν ἀποθάνῃ Ταρ„κύνιος; νὴ Δία. καὶ τί πλέον ἡμῖν ἔσται πότε; τί „δ' οὐ χεῖρον; τρεῖς γὰρ ἐξ ἑνὸς Ταρκυνίους ἕξομεν „πολλῷ μιαρωτέρους τοῦ πατρός. ὅπου γὰρ ὁ γενό„μενος ἐξ ἰδιώτου τύραννος, καὶ ὀψὲ ἀρξάμενος πο„νηρὸς εἶναι, πᾶσαν ἀκριβῶς διεξήλασε τὴν τυραννι„κὴν κακίαν, ποταποὺς χρὴ νομίζειν ἔσεσθαι τοὺς „ἐξ ἐκείνου φύντας, οἷς πονηρὸν μὲν γένος, πονηραὶ „δὲ τροφαὶ, πολιτικὸν δὲ καὶ μέτριον οὐδὲν οὔτ'

„ἰδεῖν ἐξεγένετο πώποτε πραττόμενον, οὔτε μαθεῖν;
„ἵνα δὲ μὴ μαντεύησθε τὰς καταράτους αὐτῶν φύ-
„σεις, ἀλλ' ἀκριβῶς μάθητε οἵους σκύλακας ἡμῖν ἡ
„Ταρκυνίου τυραννὶς ὑποτρέφει, θεάσασθε ἔργον
„ἑνὸς αὐτῶν τοῦ πρεσβυτάτου.

LXXXII. „Αὕτη Σπορίου μέν ἐστι τοῦ Λου-
„κρητίου θυγάτηρ, ὃν ἀπέδειξε τῆς πόλεως ἔπαρχον
„ὁ τύραννος ἐξιὼν ἐπὶ τὸν πόλεμον, Ταρκυνίου δὲ
„Κολλατίνου γυνὴ, τοῦ συγγενοῦς τῶν τυράννων,
„καὶ πολλὰ ὑπὲρ αὐτῶν κακοπαθήσαντος. αὕτη μέν-
„τοι σωφρονεῖν βουλομένη, καὶ τὸν ἄνδρα τὸν ἑαυ-
„τῆς φιλοῦσα, ὥσπερ ἀγαθῇ προσήκει γυναικὶ, ξε-
„νιζομένου παρ' αὐτῇ Σέξτου, διὰ τὴν συγγένειαν,
„τῇ παρελθούσῃ νυκτὶ, Κολλατίνου δὲ τότ' ἀποδη-
„μοῦντος ἐπὶ στρατοπέδου, τὴν ἀκόλαστον ὕβριν
„τῆς τυραννίδος οὐκ ἠδυνήθη διαφυγεῖν· ἀλλ' ὥσ-
„περ αἰχμάλωτος ὑπ' ἀνάγκης κρατηθεῖσα ὑπέμεινεν
„ὅσα μὴ θέμις ἐλευθέρᾳ γυναικὶ παθεῖν. ἐφ' οἷς
„ἀγανακτοῦσα, καὶ ἀφόρητον ἡγουμένη τὴν ὕβριν,
„ἐπειδὴ πρὸς τὸν πατέρα καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς
„τὰς κατασχούσας αὐτὴν διεξῆλθε τύχας, πολλὰς
„ποιησαμένη δεήσεις καὶ ἀρὰς, ἵνα τιμωροὶ τοῖς κα-
„κοῖς αὐτῆς γένοιντο, τὸ κεκρυμμένον ὑπὸ τοῖς
„κόλποις ξίφος σπασαμένη, τοῦ πατρὸς ὁρῶντος, ὦ
„δημόται, διὰ τῶν ἑαυτῆς σπλάγχνων ἔβαψε τὸν
„σίδηρον. ὦ θαυμαστὴ σὺ καὶ πολλῶν ἐπαίνων ἀξία
„τῆς εὐγενοῦς προαιρέσεως. οἴχῃ, ἀπόλωλας, οὐχ
„ὑπομείνασα τὴν τυραννικὴν ὕβριν, ἁπάσας ὑπερι-
„δοῦσα τὰς ἐν τῷ ζῆν ἡδονὰς, ἵνα σοι μηδὲν ἔτι

„τοιοῦτον συμβῇ παθεῖν. ἔπειτα σὺ μὲν, ὦ Λουκρη-„τία, γυναικείας τυχοῦσα φύσεως, ἀνδρὸς εὐγενοῦς „φρόνημα ἔσχες· ἡμεῖς δ' ἄνδρες γενόμενοι γυναι-„κῶν χείρους ἀρετῇ γενησόμεθα; καὶ σοὶ μὲν, ὅτι „μίαν ἐτυραννήθης νύκτα τὴν ἀμίαντον ἀφαιρεθεῖ-„σα αἰδῶ μετὰ βίας, ἡδίων καὶ μακαριώτερος ἔδοξεν „ὁ θάνατος εἶναι τοῦ βίου· ἡμῖν δ' ἄρα οὐ παρα-„στήσεται τὸ αὐτὸ τοῦτο ὑπολαβεῖν, ὧν Ταρκύνιος „οὐ μίαν ἡμέραν, ἀλλὰ πέμπτον καὶ εἰκοστὸν ἔτος „ἤδη τυραννῶν, πάσας τὰς ἐλπίδας ἀφῄρηται, ἐλευ-„θερίαν ἀφελόμενος; οὐκ ἔστιν ἡμῖν, ὦ δημόται, „βιωτὸν ἐν τοιούτοις καλινδουμένοις κακοῖς, ἐκείνων „τῶν ἀνδρῶν οὖσιν ἀπογόνοις, οἳ τὰ δίκαια τάττειν „ἠξίουν τοῖς ἄλλοις, καὶ πολλοὺς ὑπὲρ ἀρχῆς καὶ „δόξης ἤραντο κινδύνους· ἀλλὰ δυοῖν θάτερον „ἅπασιν αἱρετέον, ἢ βίον ἐλεύθερον, ἢ θάνατον „ἔνδοξον. ἥκει δὲ καιρὸς οἷον εὐχόμεθα, μεθεστηκό-„τος μὲν ἐκ τῆς πόλεως Ταρκυνίου, ἡγουμένων δε „τῆς ἐπιχειρήσεως τῶν πατρικίων, οὐδενὸς δ' ἡμῖν „ἐλλείψοντος, ἐὰν ἐκ προθυμίας χωρήσωμεν ἐπὶ τὰ „ἔργα, οὐ σωμάτων, οὐ χρημάτων, οὐχ ὅπλων, οὐ „στρατηγῶν, οὐ τῆς ἄλλης τῆς εἰς τὰ πολεμικὰ πα-„ρασκευῆς· μεστὴ γὰρ ἁπάντων ἡ πόλις· αἰσχρόν γε „εἴη Οὐολούσκων, καὶ Σαβίνων, καὶ ἄλλων μυρίων „ἄρχειν ἀξιοῦντας, αὐτοὺς δουλεύοντας ἑτέροις „ὑπομένειν· καὶ περὶ μὲν τῆς Ταρκυνίου πλεονεξίας „πολλοὺς ἀναιρεῖσθαι πολέμους, περὶ δὲ τῆς ἑαυτῶν „ἐλευθερίας οὐδένα.

LXXXIII. „Τίσιν οὖν ἀφορμαῖς εἰς τὰ πρά-

„γματα χρησόμεθα, καὶ ποίαις συμμαχίαις; τοῦτο „γὰρ λοιπὸν εἰπεῖν. πρῶτον μὲν ταῖς παρὰ τῶν θεῶν „ἐλπίσιν, ὧν ἱερὰ καὶ τεμένη καὶ βωμοὺς μιαίνει „Ταρκύνιος ταῖς αἱμοφύρτοις χερσὶ καὶ παντὸς „ἐμφυλίου γεμούσαις ἄγους, θυσιῶν καὶ σπονδῶν „καταρχόμενος· ἔπειτα ταῖς ἐξ ἡμῶν αὐτῶν, οὔτ' „ὀλίγων ὄντων, οὔτ' ἀπείρων πολέμου· πρὸς δὲ „τούτοις, ταῖς παρὰ τῶν συμμάχων ἐπικουρίαις, οἳ „μὴ καλούντων μὲν ἡμῶν, οὐδὲν ἀξιώσουσι πολυ„πραγμονεῖν· ἐὰν δ' ἀρετῆς ὁρῶσι μεταποιουμέ„νους, ἄσμενοι συναροῦνται τοῦ πολέμου. τυραννὶς „γὰρ πᾶσιν ἐχθρὰ τοῖς βουλομένοις ἐλευθέροις εἶναι. „εἰ δέ τινες ὑμῶν τοὺς ἐπὶ στρατοπέδου συνόντας „ἅμα Ταρκυνίῳ πολίτας δεδοίκασιν, ὡς ἐκείνῳ μὲν „συναγωνιουμένους, ἡμῖν δὲ πολεμήσοντας, οὐκ „ὀρθῶς δεδοίκασι. βαρεῖα γὰρ κἀκείνοις ἡ τυραννὶς, „καὶ ἔμφυτος πᾶσιν ἀνθρώποις ὁ τῆς ἐλευθερίας „πόθος, καὶ πᾶσα μεταβολῆς πρόφασις τοῖς δι' „ἀνάγκην ταλαιπωροῦσιν ἱκανή· οὓς, εἰ ψηφίσησθε „τῇ πατρίδι βοηθεῖν, οὐ φόβος ὁ καθέξων ἔσται „παρὰ τοῖς τυράννοις, οὐ χάρις, οὐχ ἕτερόν τι τῶν „βιαζομένων ἢ πειθόντων ἀνθρώπους τὰ μὴ δίκαια „πράττειν. εἰ δέ τισιν αὐτῶν ἄρα διὰ κακὴν φύσιν „ἢ πονηρὰς τροφὰς τὸ φιλοτύραννον ἐμπέφυκεν, οὐ „πολλοῖς οὖσι μὰ Δία, μεγάλαις καὶ τούτους ἀνάγ„καις ζεύξομεν, ὥστ' ἐκ πονηρῶν γενέσθαι χρηστούς. „ὅμηρα γὰρ αὐτῶν ἔχομεν ἐν τῇ πόλει τέκνα, καὶ „γυναῖκας, καὶ γονεῖς· ἃ τιμιώτερα τῆς ἰδίας ἐστὶν „ἑκάστῳ ψυχῆς. ταῦτά τ' οὖν αὐτοῖς ἀποδώσειν,

„ἐὰν ἀποστῶσι τῶν τυράννων, ὑπισχνούμενοι, καὶ „ἄδειαν ὧν ἥμαρτον ψηφιζόμενοι, ῥᾳδίως πείσομεν. „ὥστε θαῤῥοῦντες, ὦ δημόται, καὶ ἀγαθὰς ἔχοντες „ὑπὲρ τῶν μελλόντων ἐλπίδας, χωρεῖτε πρὸς τὸν „ἀγῶνα, κάλλιστον ὧν πώποτε ἤρασθε πόλεμον τόνδε „ὑποστησόμενοι. ὑμεῖς μὲν οὖν, ὦ θεοὶ πατρῷοι, „φύλακες ἀγαθοὶ τῆσδε τῆς γῆς, καὶ δαίμονες, οἱ „τοὺς πατέρας ἡμῶν λελόγχατε, καὶ πόλις θεοφιλε„στάτη πόλεων, ἐν ᾗ γενέσεώς τε καὶ τροφῆς ἐτύ„χομεν, ἀμυνοῦμεν ὑμῖν καὶ γνώμῃ, καὶ λόγοις, καὶ „χερσὶ, καὶ ψυχαῖς, καὶ πάσχειν ἕτοιμοι πᾶν ὅ τι ἂν „ὁ δαίμων καὶ τὸ χρεὼν φέρῃ. μαντεύομαι δὲ καλοῖς „ἐγχειρήμασιν εὐτυχές ἀκολουθήσειν τέλος.' εἴη δὲ „τούτοις ἅπασι τὸ αὐτὸ λαβοῦσι θάρσος, καὶ μιᾷ „γνώμῃ χρησαμένοις, σώζειν θ' ἡμᾶς, καὶ σώζεσθαι „ὑφ' ἡμῶν."

LXXXIV. Τοιαῦτα τοῦ Βρούτου δημηγοροῦντος, ἀναβοήσεις τε συνεχεῖς ἐφ' ἑκάστῳ τῶν λεγομένων ἐκ τοῦ πλήθους ἐγένοντο, διασημαίνουσαι τὸ βουλόμενόν τε καὶ ἐπικελευόμενον. τοῖς δὲ πλείοσιν αὐτῶν καὶ δάκρυα ὑφ' ἡδονῆς ἔῤῥει, θαυμαστῶν καὶ ἀπροσδοκήτων ἀκούουσι λόγων· πάθη τε ποικίλα τὴν ἑκάστου ψυχὴν κατελάμβανεν οὐδὲν ἀλλήλοις ἐοικότα· λύπαις τε γὰρ καὶ ἡδοναῖς ἐκέκραντο· αἷς μὲν, ἐπὶ τοῖς προγεγονόσι δεινοῖς· αἷς δ', ἐπὶ τοῖς προσδοκωμένοις ἀγαθοῖς· καὶ θυμοὶ συνεξέπιπτον φόβοις, οἱ μὲν ἐπὶ τῷ κακῶς δράσοντι τὰ μισούμενα, τῆς ἀσφαλείας ὑπερορᾷν ἐπαίροντες· οἱ δὲ κατὰ λογισμὸν τοῦ μὴ ῥᾳδίαν εἶναι τὴν καθαί-

ρεσιν τῆς τυραννίδος, ὄκνον ταῖς ἐπιβολαῖς ἐπιφέροντες. ἐπεὶ δ' ἐπαύσατο λέγων, ὥσπερ ἐξ ἑνὸς στόματος ἅπαντες τὴν αὐτὴν φωνὴν ἀνέκραγον, ἄγειν σφᾶς ἐπὶ τὰ ὅπλα. καὶ ὁ Βροῦτος ἡσθεὶς, „Ἐάν γε „πρότερον, ἔφη, τὰ δόξαντα τῷ συνεδρίῳ μαθόντες, „ἐπικυρώσητε τὸ ταχθέν. δέδοκται γὰρ ἡμῖν φεύγειν „Ταρκυνίους πόλιν τε τὴν Ῥωμαίων, καὶ χώραν, „ὅσης ἄρχουσι Ῥωμαῖοι, καὶ γένος τὸ ἐξ αὐτῶν „ἅπαν· καὶ μηδενὶ ἐξεῖναι περὶ καθόδου Ταρκυνίων „μήτε πράττειν μηδὲν, μήτε λέγειν· ἐὰν δέ τις παρὰ „ταῦτα ποιῶν εὑρίσκηται, τεθνᾶναι. ταύτην εἰ βου-„λομένοις ὑμῖν ἐστι τὴν γνώμην εἶναι κυρίαν, δια-„στάντες κατὰ φράτρας ψῆφον ἐπενέγκατε. τοῦτο „γὰρ ὑμῖν πρῶτον ἀρξάτω τὸ δίκαιον τῆς ἐλευθε-„ρίας.“ Ἐγίνετο ταῦτα· καὶ ἐπειδὴ πᾶσαι τὴν φυγὴν τῶν τυράννων αἱ φράτραι κατεψηφίσαντο, παρελθὼν πάλιν ὁ Βροῦτος λέγει· „Ἐπειδὴ τὰ πρῶτα „ἡμῖν κεκύρωται κατὰ τὸ δέον, ἀκούσατε καὶ τὰ „λοιπὰ ὅσα βεβουλεύμεθα περὶ τῆς πολιτείας. ἡμῖν „σκοπουμένοις τίς ἀρχὴ γενήσεται τῶν κοινῶν κυρία, „βασιλείαν μὲν οὐκέτι καταστήσασθαι δοκεῖ, ἄρχον-„τας δὲ δύο καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀποδεικνύναι „βασιλικὴν ἐξουσίαν ἔχοντας, οὓς ἂν ὑμεῖς ἐν ἀρχαι-„ρεσίαις ἀποδείξητε, ψῆφον ἐπιφέροντες κατὰ λό-„χους. εἰ δὴ καὶ ταῦτα βουλομένοις ἐστὶν ὑμῖν, „ψηφίσατε“ Ἐπῄνει καὶ ταύτην τὴν γνώμην ὁ δῆμος, καὶ ψῆφος οὐδεμία ἐγένετο ἐναντία. μετὰ τοῦτο παρελθὼν ὁ Βροῦτος ἀποδείκνυσι μεσοβασιλέα, τὸν ἐπιμελησόμενον τῶν ἀρχαιρεσιῶν κατὰ τοὺς πα-

τρίους νόμους, Σπόριον Λουκρήτιον. κἀκεῖνος ἀπολύσας τὴν ἐκκλησίαν, ἐκέλευσεν ἅπαντας ἥκειν εἰς τὸ πεδίον, ἔνθα σύνηθες ἦν αὐτοῖς ἀρχαιρεσιάζειν, ἔχοντας τὰ ὅπλα ἐν τάχει. ἀφικομένων δ' αὐτῶν, ἄνδρας αἱρεῖται δύο τοὺς πράξοντας ὅσα τοῖς βασιλεῦσιν ἐξῆν, Βροῦτόν τε καὶ Κολλατῖνον· καὶ ὁ δῆμος καλούμενος κατὰ λόχους ἐπεκύρωσε τοῖς ἀνδράσι τὴν ἀρχήν. καὶ τὰ μὲν κατὰ πόλιν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ πραχθέντα τοιαῦτα ἦν.

*Tarquinio tyranno exacto regium imperium tollitur.*

LXXXV. Βασιλεὺς δὲ Ταρκύνιος ὡς ἤκουσε παρὰ τῶν ἀπὸ τῆς πόλεως ἀγγέλων οἷς ἐξεγένετο πρώτοις, πρὶν ἢ κλεισθῆναι τὰς πύλας, διαδρᾶναι, τοσοῦτον μόνον ἀπαγγελλόντων, ὅτι Βροῦτος κατέχει τὴν ἐκκλησίαν δημαγωγῶν, καὶ τοὺς πολίτας ἐπὶ τὴν ἐλευθερίαν παρακαλῶν, οὐδενὶ τῶν ἄλλων φράσας ἠπείγετο, τοὺς υἱοὺς ἀναλαβὼν καὶ τῶν ἑταίρων τοὺς πιστοτάτους, ἐλαύνων τοὺς ἵππους ἀπὸ ῥυτῆρος, ὡς φθάσων τὴν ἀπόστασιν. εὑρὼν δὲ κεκλεισμένας τὰς πύλας, καὶ μεστὰς ὅπλων τὰς ἐπάλξεις, ᾤχετο πάλιν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ὡς εἶχε τάχους, οἰμώζων καὶ δεινοπαθῶν. ἔτυχε δὲ κἀκεῖ τὰ πράγματα ἤδη διεφθαρμένα. οἱ γὰρ ὕπατοι, ταχεῖαν αὐτοῦ τὴν παρουσίαν ἐπὶ τὴν πόλιν προορώμενοι, πέμπουσι γράμματα καθ' ἑτέρας ὁδοὺς πρὸς τοὺς ἐπὶ στρατοπέδου, παρακαλοῦντες αὐτοὺς ἀποστῆναι τοῦ τυράννου, καὶ τὰ δόξαντα τοῖς ἐν ἄστει ποιοῦν-

τες φανερά. ταῦτα τὰ γράμματα λαβόντες οἱ καταλειφθέντες ὑπὸ τοῦ τυράννου εἰς τὸ στρατόπεδον, Τίτος Ἑρμήνιος καὶ Μάρκος Ὁράτιος, ἀνέγνωσαν ἐν ἐκκλησίᾳ· καὶ γνώμας διερωτήσαντες κατὰ λόχους ὅ τι χρὴ ποιεῖν, ἐπειδὴ πᾶσιν ἐφάνη κύρια ἡγεῖσθαι τὰ κριθέντα ὑπὸ τῆς πόλεως, οὐκέτι προσδέχονται παραγενηθέντα τὸν Ταρκύνιον. ἀπωσθεὶς δὲ καὶ ταύτης ὁ βασιλεὺς τῆς ἐλπίδος, φεύγει σὺν ὀλίγοις εἰς Γαβίων πόλιν, ἧς βασιλέα τὸν πρεσβύτερον υἱὸν ἀπέδειξε Σέξτον, ὡς καὶ πρότερον ἔφην· ἡλικίαν μὲν ἤδη πολιός, ἔτη δὲ πέντε καὶ εἴκοσι τὴν βασιλείαν κατασχών. οἱ δὲ περὶ τὸν Ἑρμήνιόν τε καὶ Ὁράτιον ἀνοχὰς τοῦ πολέμου καταστησάμενοι πρὸς τοὺς Ἀρδεάτας πεντεκαιδεκαετεῖς, ἀπήγαγον ἐπ᾽ οἴκου τὰς δυνάμεις. ἡ μὲν δὴ βασιλικὴ πολιτεία διαμείνασα μετὰ τὸν οἰκισμὸν τῆς Ῥώμης, ἐτῶν τεττάρων καὶ τετταράκοντα καὶ διακοσίων ἀριθμόν, ἐπὶ δὲ τοῦ τελευταίου βασιλέως τυραννὶς γενομένη, διὰ ταύτας τὰς προφάσεις, καὶ ὑπὸ τούτων κατελύθη τῶν ἀνδρῶν.

# ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΤΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

## ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ.

*Primi Coss. creati L. Iunius Brutus et L. Tarquinius Collatinus.*

Ἡ μὲν δὴ βασιλικὴ Ῥωμαίων πολιτεία διαμείνασα μετὰ τὸν οἰκισμὸν τῆς Ῥώμης, ἐτῶν τεττάρων καὶ τετταράκοντα καὶ διακοσίων ἀριθμὸν, ἐπὶ δὲ τοῦ τελευταίου βασιλέως τυραννὶς γενομένη, διὰ ταύτας τὰς προφάσεις ὑπὸ τούτων κατελύθη τῶν ἀνδρῶν, ὀλυμπιάδος μὲν ὀγδόης καὶ ἑξηκοστῆς ἐνεστώσης, καθ᾽ ἣν ἐνίκα στάδιον Ἰσχόμαχος Κροτωνιάτης· Ἀθήνησι δὲ τὴν ἐνιαύσιον ἀρχὴν ἔχοντος Ἰσαγόρου. ἀριστοκρατίας δὲ γενομένης οἱ πρῶτοι τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν παραλαβόντες ὕπατοι, τεττάρων μηνῶν εἰς τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον ὑπολειπομένων, Λεύκιος

Ἰούνιος Βροῦτος, καὶ Λεύκιος Ταρκύνιος Κολλατῖνος, οὓς καλοῦσι Ῥωμαῖοι κατὰ τὴν ἑαυτῶν διάλεκτον, ὥσπερ ἔφην, προβούλους, ἑτέρους παραλαβόντες πολλοὺς ἐλθόντας εἰς τὴν πόλιν τῶν ἐπὶ στρατοπέδου, μετὰ τὰς σπονδὰς τὰς γενομένας αὐτοῖς πρὸς Ἀρδεάτας, ὀλίγαις ἡμέραις ὕστερον τῆς ἐκβολῆς τοῦ τυράννου, συγκαλέσαντές τε τὸν δῆμον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πολλοὺς ὑπὲρ ὁμονοίας λόγους ποιησάμενοι, ψηφίσματι πάλιν ἐπεκύρωσαν ἑτέρῳ, περὶ ὧν οἱ κατὰ πόλιν ὄντες πρότερον ἐψηφίσαντο, φυγὴν Ταρκυνίοις ἐπιβαλόντες ἀΐδιον. καὶ μετὰ τοῦτο καθαρμοὺς τῆς πόλεως ποιησάμενοι, καὶ ὅρκια τεμόντες, αὐτοί τε πρῶτοι στάντες ἐπὶ τῶν τομίων, ὤμοσαν, καὶ τοὺς ἄλλους πολίτας ἔπεισαν ὀμόσαι, μὴ κατάξειν ἀπὸ τῆς φυγῆς βασιλέα Ταρκύνιον, μήτε τοὺς παῖδας αὐτοῦ, μήτε τοὺς ἐξ ἐκείνων γενησομένους· βασιλέα τε τῆς Ῥωμαίων πόλεως μηκέτι καταστήσειν μηδένα, μήτε τοῖς καθιστάνειν βουλομένοις ἐπιτρέψειν. ταῦτα μὲν περὶ ἑαυτῶν τε καὶ τῶν τέκνων καὶ τοῦ μεθ' ἑαυτοὺς γένους ὤμοσαν. ἐπειδὴ δὲ πολλῶν καὶ μεγάλων ἀγαθῶν αἴτιοι γενόμενοι τοῖς κοινοῖς πράγμασιν ἔδοξαν οἱ βασιλεῖς, φυλάττειν τοὔνομα τῆς ἀρχῆς, ὅσον ἂν ἡ πόλις διαμένῃ χρόνον, βουλόμενοι, τοὺς ἱεροφάντας τε καὶ οἰωνομάντεις ἐκέλευσαν ἀποδεῖξαι τὸν ἐπιτηδειότατον τῶν πρεσβυτέρων, ὃς οὐδενὸς ἤμελλεν ἕξειν ἑτέρου, πλὴν τῶν περὶ τὰ θεῖα σεβασμάτων, τὴν προστασίαν, ἁπάσης λειτουργίας πολεμικῆς ἀφειμένος, ἱερῶν καλούμενος βασιλεύς. καὶ καθίσταται πρῶτος

ἱερῶν βασιλεὺς Μάνιος Παπίριος, ἐκ τῶν πατρικίων ἀνὴρ ἡσυχίας φίλος.

II. Ὡς δὲ κατεστήσαντο ταῦτα, δείσαντες, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, μὴ δόξα τοῖς πολλοῖς ἐγγένηται περὶ τῆς καινῆς πολιτείας οὐκ ἀληθὴς, ὅτι δύο βασιλεῖς κύριοι γεγόνασι τῆς πόλεως ἀνθ᾽ ἑνὸς, ἑκατέρου τῶν ὑπάτων τοὺς δώδεκα πελέκεις ἔχοντος, ὥσπερ εἶχον οἱ βασιλεῖς, ἔκριναν τό τε δέος ἀφελέσθαι τῶν πολιτῶν, καὶ τῆς ἐξουσίας μειῶσαι τὸν φθόνον, τοῦ μὲν ἑτέρου τῶν ὑπάτων τοὺς δώδεκα κατατάξαντες ἡγεῖσθαι πελέκεις, τοῦ δ᾽ ἑτέρου, δώδεκα ὑπηρέτας ῥάβδους ἔχοντας μόνον· ὡς δέ τινες ἱστοροῦσι, καὶ κορώνας· γίνεσθαι δὲ τῶν πελέκεων τὴν παράληψιν ἐκ περιτροπῆς, ἕνα μῆνα κατέχοντος αὐτοὺς παραλλὰξ ἑκατέρου. τοῦτο δὴ τὸ πολίτευμα καταστησάμενοι, πρόθυμον ἐποίησαν εἰς τὴν διαμονὴν τῶν πραγμάτων τὸν δημότην καὶ ταπεινὸν ὄχλον, καὶ ἄλλα τούτοις παραπλήσια οὐκ ὀλίγα. καὶ γὰρ τοὺς νόμους τοὺς περὶ τῶν συμβολαίων τοὺς ὑπὸ Τυλλίου γραφέντας, φιλανθρώπους καὶ δημοτικοὺς εἶναι δοκοῦντας, οὓς ἅπαντας κατέλυσε Ταρκύνιος, ἀνενεώσαντο· καὶ τὰς θυσίας τάς τε κατὰ τὴν πόλιν καὶ τὰς ἐπὶ τῶν ἀγρῶν, ἃς ἐποιοῦντο κοινῇ συνιόντες οἱ δημόται καὶ οἱ φυλέται, πάλιν προσέταξαν ἐπιτελεῖσθαι, ὡς ἐπὶ Τυλλίου συνετελοῦντο· ἐκκλησίαν τε καὶ αὐτοῖς ἀπέδοσαν ὑπὲρ τῶν μεγίστων, καὶ ψῆφον ἐπιφέρειν, καὶ τἄλλα πράττειν ὅσα κατὰ τοὺς προτέρους ἐθισμοὺς ἔπραττον. τοῖς μὲν οὖν πολλοῖς καθ᾽ ἡδονὴν τὰ γινόμενα ὑπ᾽ αὐτῶν ἦν,

ἐκ πολυχρονίου δουλείας εἰς ἀνέλπιστον ἀφιγμένοις ἐλευθερίαν· εὑρέθησαν δέ τινες ἐξ αὐτῶν ὅμως, οἷς πόθος ἦν δι᾽ εὐήθειαν τῶν ἐν τυραννίδι κακῶν, ἢ καὶ διὰ πλεονεξίαν, ἄνδρες οὐκ ἀφανεῖς, οἳ συνώμοσαν ἐπὶ προδοσίᾳ τῆς πόλεως, Ταρκύνιόν τε καταδέξασθαι συνθέμενοι, καὶ τοὺς ὑπάτους ἀποκτεῖναι. ἡγεμόνες δ᾽ αὐτῶν οἵτινες ἐγένοντο, καὶ δι᾽ οἵας ἐξηλέγχθησαν ἀνελπίστους συντυχίας, καίτοι πάντας ἀνθρώπους λεληθέναι δοκοῦντες, μικρὰ τῶν ἔμπροσθεν γενομένων ἀναλαβὼν, λέξω.

*Tarquinii regnd expulsi machinamenta.*

III Ταρκύνιος ἐπειδὴ τῆς βασιλείας ἐξέπεσε, χρόνον μέν τινα οὐ πολὺν ἐν πόλει Γαβίων διέτριβε, τούς τε συνιόντας ἐκ τῆς πόλεως πρὸς αὐτὸν ὑποδεχόμενος, οἷς ἦν ἡ τυραννὶς ἀσπαστότερον χρῆμα ἐλευθερίας, καὶ ταῖς Λατίνων ἐλπίσιν ἐπέχων, ὡς δι᾽ ἐκείνων καταχθησόμενος ἐπὶ τὴν ἀρχήν. ὡς δ᾽ οὐ προσεῖχον αὐτῷ τὸν νοῦν αἱ πόλεις, οὐδ᾽ ἐβούλοντο πόλεμον ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς τὴν Ῥωμαίων πόλιν ἐκφέρειν, ἀπογνοὺς τὰς παρὰ τούτων ἐπικουρίας, εἰς Ταρκυνίους Τυῤῥηνικὴν καταφεύγει πόλιν, ἐξ ἧς τὸ πρὸς μητρὸς αὐτῷ γένος ἦν. πείσας δὲ γένος τῶν Ταρκυνιτῶν δωρεαῖς, καὶ δι᾽ ἐκείνων ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν παραχθεὶς, τήν τε συγγένειαν ἀνενεώσατο τὴν ὑπάρχουσαν αὐτῷ πρὸς τὴν πόλιν, καὶ τὰς εὐεργεσίας διεξῆλθεν, ἃς ὁ πάππος αὐτοῦ πάσαις ἐχαρίσατο ταῖς ἐν Τυῤῥηνίᾳ πόλεσι, καὶ τὰς συνθήκας ὑπεμίμνησκεν, ἃς ἦσαν πεποιημένοι πρὸς αὐ-

τόν. ἐπὶ δὲ τούτοις ἅπασι, τὰς κατειληφυίας αὐτὸν ὠδύρετο τύχας, ὡς ἐκ μεγάλης ἐκπεσὼν εὐδαιμονίας ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ, πλάνης καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐνδεὴς σὺν υἱοῖς τρισὶν, ἐπὶ τοὺς ὑφ' ἑαυτῷ ποτε γενομένους ἠναγκάσθη καταφυγεῖν. διεξελθὼν δὲ τοιαῦτα μετὰ πολλῶν οἴκτων τε καὶ δακρύων, ἔπεισε τὸν δῆμον πρέσβεις ἀποστεῖλαι πρῶτον εἰς Ῥώμην, συμβατηρίους φέροντας ὑπὲρ αὐτοῦ λόγους, ὡς δὴ συμπρασσόντων αὐτῷ τῶν δυνατῶν ἐκεῖθεν, καὶ συλληψομένων τῆς καθόδου. ἀποδειχθέντων δὲ τῶν πρεσβευτῶν, οὓς αὐτὸς προείλετο, καὶ διδάξας ἃ χρὴ λέγειν τε καὶ πράττειν τοὺς ἄνδρας, καὶ παρὰ τῶν σὺν αὐτῷ φυγάδων γράμματα δοὺς δεήσεις ἔχοντα πρὸς τοὺς οἰκείους αὐτῶν καὶ φίλους, ἀπέστειλε φέροντάς τι καὶ χρυσίον.

IV. Οὗτοι οἱ ἄνδρες, εἰς τὴν Ῥώμην ἐλθόντες, ἔλεγον ἐπὶ τῆς βουλῆς, „Ὅτι Ταρκύνιος ἀξιοῖ λα„βὼν ἄδειαν ἐλθεῖν σὺν ὀλίγοις, πρῶτον μὲν ἐπὶ τὸ „συνέδριον, ὥσπερ ἐστὶ δίκαιον· ἔπειτα ἂν λάβῃ „παρὰ τῆς βουλῆς τὸ συγχώρημα, τότε καὶ ἐπὶ τὴν „ἐκκλησίαν ἐλθεῖν, λόγον ὑφέξων ὑπὲρ ἁπάντων ὧν „ἔπραξεν, ἀφ' οὗ τὴν ἀρχὴν ἔλαβε, καὶ δικασταῖς „χρησόμενος, ἐάν τις αὐτοῦ κατηγορήσῃ, πᾶσι Ῥω„μαίοις. ἀπολογηθεὶς δὲ, καὶ πείσας ἅπαντας ὡς „οὐδὲν ἄξιον εἴργασται φυγῆς, ἐὰν μὲν ἀποδῶσιν „αὐτῷ τὴν βασιλείαν, αὖθις ἄρξειν ἐφ' οἷς ἂν ὁρίσω„σιν οἱ πολῖται δικαίοις· ἐὰν δὲ μηκέτι βασιλεύε„σθαι προαιρῶνται, καθάπερ ἔμπροσθεν, ἀλλ' ἑτέραν „τινα καταστήσασθαι πολιτείαν, μένων ἐν τῇ πόλει „πατρίδι οὔσῃ, καὶ τὸν ἴδιον οἶκον ἔχων, πολιτεύ-

„σεσθαι μετὰ πάντων ἐξ ἴσου, φυγῆς δ' ἀπηλλά-„χθαι καὶ πλάνης.“ ταῦτα διεξελθόντες, ἐδέοντο τῆς βουλῆς, μάλιστα μὲν διὰ τὸ δίκαιον, ὃ πᾶσιν ἀνθρώποις καθέστηκε, μηδένα λόγου καὶ κρίσεως ἀποστερεῖν, „συγχωρῆσαι τῷ ἀνδρὶ τὴν ἀπολογίαν, „ἧς αὐτοὶ γενήσονται δικασταί· εἰ δ' ἐκείνῳ ταύ-„την οὐ βούλονται δοῦναι τὴν χάριν, τῆς δεομένης „ὑπὲρ αὐτοῦ πόλεως ἕνεκα, μετριάσαι, δωρεὰν αὐ-„τῇ διδόντας, ἐξ ἧς οὐδὲν αὐτοὶ βλαπτόμενοι „μεγάλην δόξουσι τιμὴν κατατίθεσθαι τῇ λαμβα-„νούσῃ· ἀνθρώπους δ' ὄντας, μηδὲν ὑπὲρ τὴν ἀν-„θρωπίνην φύσιν φρονεῖν, μηδ' ἀθανάτους ἔχειν „τὰς ὀργὰς ἐν θνητοῖς σώμασιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ „γνώμην τὶ πράττειν ἐπιεικὲς ὑπομεῖναι, τῶν δεομέ-„νων χάριν· ἐνθυμηθέντας ὅτι φρονίμων μὲν ἀν-„θρώπων ἔργον ἐστὶ ταῖς φιλίαις χαρίζεσθαι τὰς „ἔχθρας, ἀνοήτων δὲ καὶ βαρβάρων, τοῖς ἐχθροῖς “συναναιρεῖν τοὺς φίλους.“

V. Τοιαῦτα λεξάντων αὐτῶν, ἀναστὰς ὁ Βροῦτος ἔφη· „Περὶ μὲν εἰσόδου Ταρκυνίων εἰς τήνδε „τὴν πόλιν παύσασθε, ἄνδρες Τυῤῥηνοὶ, τὰ πλείω „λέγοντες. ἐπῆκται γὰρ ἤδη ψῆφος ἀΐδιον κατ' αὐ-„τῶν ὁρίζουσα φυγὴν, καὶ θεοὺς ὀμωμόκαμεν ἅπαν-„τες μήτ' αὐτοὶ κατάξειν τοὺς τυράννους, μήτε τοῖς „κατάγουσιν ἐπιτρέψειν· εἰ δέ τινος ἄλλου δεῖσθε τῶν „μετρίων, ἃ μήτ' ὅρκοις μήτε νόμοις κεκωλύμεθα δρᾷν, „λέγετε.“ Μετὰ τοῦτο παρελθόντες οἱ πρέσβεις λέγουσι· „Παράδοξα μὲν ἡμῖν ἀπήντηται τὰ πρῶτα· „πρεσβευσάμενοι γὰρ ὑπὲρ ἀνδρὸς ἱκέτου λόγον ὑμῖν

„ὑποσχεῖν ἀξιοῦντος, καὶ τὸ κοινὸν ἁπάντων δίκαιον „εἰς ἰδίαν αἰτούμενοι χάριν, οὐ δεδυνήμεθα τούτου „τυχεῖν. ἐπεὶ δ' οὕτως ὑμῖν δοκεῖ, περὶ μὲν εἰσόδου „Ταρκυνίων οὐδὲν ἔτι λιπαροῦμεν· προκαλούμεθα „δ' ὑμᾶς εἰς ἕτερόν τι δίκαιον, ὑπὲρ οὗ τὰς ἐντολὰς „ἡμῖν ἔδωκεν ἡ πατρὶς, καὶ οὔτε νόμος ὁ κωλύσων „αὐτὸ ποιεῖν ὑμᾶς ἐστιν, οὔτ' ὅρκος, ἀποδοῦναι τῷ „βασιλεῖ τὴν οὐσίαν, ἣν ὁ πάππος αὐτοῦ πρότερον „ἐκέκτητο, οὐθὲν τῶν ὑμετέρων οὔτε βίᾳ κατασχὼν, „οὔτε λάθρα, παρὰ δὲ τοῦ πατρὸς διαδεξάμενος, καὶ „πρὸς ὑμᾶς μετενέγκας. ἀπόχρη γὰρ αὐτῷ τὰ ἑαυτοῦ „κομισαμένῳ ζῆν ἑτέρωθί που μακαρίως, μηδὲν ἐνο„χλοῦντι ὑμῖν.“ Τοιαῦτα μὲν οἱ πρέσβεις διαλεχθέντες, ἐξῆλθον. τῶν δ' ὑπάτων Βροῦτος μὲν κατέχειν τὰ χρήματα συνεβούλευσε, τιμωρίας τε χάριν ἀνθ' ὧν οἱ τύραννοι τὸ κοινὸν ἠδίκησαν πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων, καὶ τοῦ συμφέροντος ἕνεκεν, ἵνα μὴ γένοιτο αὐτοῖς ἀφορμὴ πρὸς τὸν πόλεμον, διδάσκων ὡς οὐκ ἀγαπήσουσι Ταρκύνιοι τὰς οὐσίας ἀπολαβόντες, οὐδ' ὑπομενοῦσιν ἰδιώτην βίον ζῆν, ἀλλὰ πόλεμον ἐπάξουσι Ῥωμαίοις ἀλλοεθνῆ, καὶ βίᾳ πειράσονται κατελθεῖν ἐπὶ τὴν ἀρχήν. Κολλατῖνος δὲ τἀναντία παρῄνει, λέγων ὡς οὐδὲν τὰ χρήματα τῶν τυράννων ἠδίκει τὴν πόλιν, ἀλλὰ τὰ σώματα, φυλάττεσθαι τ' αὐτοὺς ἀξιῶν ἀμφότερα, μὴ δόξης τε πονηρᾶς παρὰ πάντων τύχωσιν, ὡς διὰ τὸν πλοῦτον ἐξεληλακότες ἐκ τῆς ἀρχῆς Ταρκυνίους, καὶ πρόφασιν πολέμου δικαίαν παράσχωσιν αὐτοῖς, ὡς ἀποστερουμένοις τῶν ἰδίων· ἄδηλον μὲν εἶναι φάσκων

εἰ κομισάμενοι τὰ χρήματα πολεμεῖν ἐπιχειρήσουσιν ἔτι πρὸς αὐτοὺς περὶ τῆς καθόδου. πρόδηλον δὲ θάτερον, ὡς οὐκ ἀξιώσουσιν εἰρήνην ἄγειν τὰς οὐσίας ἀφαιρεθέντες.

*Coniuratio urbana.*

VI. Ταῦτα τῶν ὑπάτων λεγόντων καὶ πολλῶν συναγορευόντων ἀμφοτέροις, ἀποροῦσα ὅ τι χρὴ πράττειν ἡ βουλὴ, καὶ ἐφ' ἡμέρας συχνὰς σκοποῦσα, ἐπεὶ συμφορώτερα μὲν ὁ Βροῦτος ἐδόκει λέγειν, δικαιότερα δ' ὁ Κολλατῖνος παρῄνει, τελευτῶσα διέγνω τὸν δῆμον εἶναι τοῦ τε συμφέροντος καὶ τοῦ δικαίου κριτήν. πολλῶν δὲ λεχθέντων ὑφ' ἑκατέρου τῶν ὑπάτων, ἀναλαβοῦσαι ψῆφον αἱ φράτραι τριάκοντα οὖσαι τὸν ἀριθμὸν, οὕτω μικρὰν ἐποίησαντο τὴν ἐπὶ θάτερα ῥοπὴν, ὥστε μιᾷ ψήφῳ πλείους γενέσθαι τῶν κατέχειν τὰ χρήματα βουλευομένων τὰς ἀποδιδόναι κελευούσας. λαβόντες δὲ παρὰ τῶν ὑπάτων τὰς ἀποκρίσεις οἱ Τυῤῥηνοὶ, καὶ πολλὰ τὴν πόλιν ἐπαινέσαντες, ὅτι τὰ δίκαια πρὸ τῶν συμφερόντων εἵλοντο, Ταρκυνίῳ μὲν ἐπέστειλαν τοὺς ἀποληψομένους τὰ χρήματα πέμπειν, αὐτοὶ δ' ἐπέμειναν ἐν τῇ πόλει, συναγωγήν τε τῶν ἐπίπλων, καὶ διάθεσιν τῶν μὴ δυναμένων ἄγεσθαί τε καὶ φέρεσθαι σκηπτόμενοι· ὡς δὲ τἀληθὲς εἶχε, πράττοντές τε καὶ σκευωρούμενοι τὰ κατὰ τὴν πόλιν, ὡς ὁ τύραννος αὐτοῖς παρήγγειλε. τάς τε γὰρ ἐπιστολὰς τὰς παρὰ τῶν φυγάδων τοῖς ἐπιτηδείοις αὐτῶν ἀπεδίδουν, καὶ παρ' ἐκείνων ἑτέρας πρὸς τοὺς φυγάδας ἐλάμβανον. συνιόντες δὲ πολλοῖς εἰς ὁμιλίαν. καὶ

διάπειραν αὐτῶν τῆς προαιρέσεως λαμβάνοντες, οὓς εὑρίσκοιεν ἂν εὐαλώτους δι' ἀσθένειαν γνώμης, ἢ βίου σπάνιν, ἢ πόθον τῶν ἐν τῇ τυραννίδι πλεονεξιῶν, ἐλπίδας τε χρηστὰς ὑποτείνοντες αὐτοῖς, καὶ χρήματα διδόντες, ἐπεχείρουν διαφθείρειν. ἔμελλον δὲ, ὥσπερ εἰκὸς ἐν πόλει μεγάλῃ καὶ πολυόχλῳ οὔσῃ φανήσεσθαί τινες οἱ τὴν χείρω πολιτείαν αἱρησόμενοι πρὸ τῆς κρείττονος, οὐ τῶν ἀσήμων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιφανῶν, ἐν οἷς ἦσαν Ἰούνιοί τε δύο, Τίτος καὶ Τιβέριος, Βρούτου παῖδες, τοῦ ὑπατεύοντος, ἀρτίως ἀρχόμενοι γενειᾷν· καὶ σὺν αὐτοῖς Γέλλιοί τε δύο, Μάρκος καὶ Μάνιος, ἀδελφοὶ τῆς Βρούτου γυναικὸς, ἱκανοὶ τὰ κοινὰ πράττειν· καὶ Κολλατίνου θατέρου τῶν ὑπάτων ἀδελφῆς υἱοὶ δύο, Λεύκιος καὶ Μάρκος Ἀκυήλιοι, τὴν αὐτὴν ἔχοντες τοῖς Βρούτου παισὶν ἡλικίαν, παρ' οἷς αἱ σύνοδοι τὰ πολλὰ ἐγίνοντο, πατρός γ' οὐκέτι περιόντος αὐτοῖς, καὶ τὰ περὶ τῆς καθόδου τῶν τυράννων βουλεύματα συνετίθεντο.

VII. Ἐκ πολλῶν μὲν οὖν καὶ ἄλλων ἔδοξέ μοι τὰ Ῥωμαίων πράγματα προνοίᾳ θεῶν εἰς τοσαύτην παρελθεῖν εὐδαιμονίαν, οὐχ ἥκιστα δ' ἐκ τῶν τότε γενομένων. τοιαύτη γὰρ ἄνοια καὶ θεοβλάβεια τοὺς δυστήνους ἐκείνους κατέσχεν, ὥσθ' ὑπέμειναν ἐπιστολὰς γράψαι πρὸς τὸν τύραννον αὐτογράφους, δηλοῦντες αὐτῷ τὸ πλῆθός τε τῶν μετεχόντων τῆς συνωμοσίας, καὶ χρόνον ἐν ᾧ τὴν κατὰ τῶν ὑπάτων ἔμελλον ποιήσεσθαι ἐπίθεσιν, πεισθέντες ὑπὸ τῶν ἀφικομένων ὡς αὐτοὺς παρὰ τοῦ τυράννου γραμμά-

των, ὅτι βούλεται προειδέναι τίνας αὐτῷ Ῥωμαίων προσήκει εὖ ποιεῖν κατασχόντι τὴν ἀρχήν. τούτων δ' ἐγένοντο τῶν ἐπιστολῶν ἐγκρατεῖς οἱ ὕπατοι κατὰ τοιάνδε τινὰ συντυχίαν. παρ' Ἀκυηλίοις τοῖς ἐκ τῆς Κολλατίνου γεγονόσιν ἀδελφῆς οἱ κορυφαιότατοι τῶν ἐν τῇ συνωμοσίᾳ κατήγοντο, παρακληθέντες ὡς ἐφ' ἱερὰ καὶ θυσίαν. μετὰ δὲ τὴν ἑστίασιν ἐξελθεῖν ἐκ τοῦ συμποσίου κελεύσαντες τοὺς διακόνους, καὶ πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ ἀνδρῶνος ἀπελθεῖν, διεφέροντο πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ τῆς καταγωγῆς τῶν τυράννων, καὶ τὰ δόξαντα εἰς ἐπιστολὰς κατεχώριζον αὐτογράφους, ἃς ἔδει τοὺς Ἀκυηλίους λαβόντας, ἀποδοῦναι τοῖς ἐκ Τυῤῥηνίας πρέσβεσιν, ἐκείνους δὲ Ταρκυνίῳ. ἐν τούτῳ δὴ τῷ χρόνῳ τῶν θεραπόντων τὶς οἰνοχόος, ἐκ πόλεως Καινίνης αἰχμάλωτος, ὄνομα Οὐϊνδίκης, ὑποπτεύσας τι τοὺς ἄνδρας βουλεύειν πονηρὸν τῇ μεταστάσει τῶν διακόνων, ἔμεινε μόνος ἔξω παρὰ ταῖς θύραις, καὶ τούς τε λόγους παρ' αὐτῶν ἠκροάσατο, καὶ τὰς ἐπιστολὰς εἶδεν ὑπὸ πάντων γραφομένας, ἁρμῷ τινι τῆς θύρας διαφανεῖ τὴν ὄψιν προσβαλών. ἐξελθὼν δὲ πολλῆς ἔτι νυκτὸς οὔσης, ὡς ἀπεσταλμένος ὑπὸ τῶν δεσποτῶν ἐπὶ χρείαν τινὰ, πρὸς μὲν τοὺς ὑπάτους ὤκνησεν ἐλθεῖν, δεδιὼς μὴ τὸ πρᾶγμα συγκρύψαι βουλόμενοι διὰ τὴν εὔνοιαν τῶν συγγενῶν, τὸν μηνύσαντα τὴν συνωμοσίαν ἀφανίσωσιν· ἀφικόμενος δ' εἰς Πόπλιον Οὐαλέριον, ὃς ἐν τοῖς πρώτοις τέσσαρσιν ἦν τῶν τὴν τυραννίδα καταλυσάντων, δεξιὰν δίδωσι, καὶ δι' ὅρκων τὸ πιστὸν παρ' αὐτοῦ λαβὼν ὑπὲρ ἀσφαλείας

τῆς ἑαυτοῦ, μηνυτὴς ὧν τ' ἤκουσε καὶ ὧν εἶδε γίνεται. ὁ δ' ὡς ἔμαθεν, οὐδεμίαν ἀναβολὴν ποιησάμενος, ἐπὶ τὴν οἰκίαν τῶν Ἀκυηλίων σὺν χειρὶ πολλῇ πελατῶν τε καὶ φίλων παραγίνεται περὶ τὸν ὄρθρον. καὶ παρελθὼν εἴσω τῶν θυρῶν ὡς ἐπ' ἄλλην τινὰ χρείαν παρὼν, ἀκωλύτως, κατ' οἶκον ἔτι τῶν μειρακίων ὄντων, ἐγκρατὴς γίνεται τῶν ἐπιστολῶν, καὶ τοὺς νεανίσκους συλλαβὼν καθίστησιν ἐπὶ τοὺς ὑπάτους.

VIII. Τὰ δὲ μετὰ ταῦτα ἔργα θατέρου τῶν ὑπάτων Βρούτου μεγάλα καὶ θαυμαστὰ λέγειν ἔχων, ἐφ' οἷς μέγιστα φρονοῦσι Ῥωμαῖοι, δέδοικα μὴ σκληρὰ καὶ ἄπιστα τοῖς ἄλλοις Ἕλλησι δόξω λέγειν· ἐπειδὴ πεφύκασιν ἅπαντες ἀπὸ τῶν οἰκείων τὰ περὶ τῶν ἄλλων λεγόμενα κρίνειν, καὶ τὸ πιστὸν ἢ ἄπιστον ἐφ' ἑαυτοῖς ποιεῖν· ἐρῶ δ' οὖν ὅμως. ἐπειδὴ γὰρ ἡμέρα τάχιστα ἐγένετο, καθίσας ἐπὶ τὸ βῆμα, καὶ τὰς ἐπιστολὰς τῶν ἐν τῇ συνωμοσίᾳ διασκεπτόμενος, ὡς εὗρε τὰς ὑπὸ τῶν υἱῶν γραφείσας, ταῖς σφραγίσιν ἑκατέραν γνωρίσας, μετὰ τὸ λῦσαι τὰ σημεῖα [τοῖς χειρογραφοις,] ἀναγνωσθῆναι πρῶτον ἐκέλευσεν ἀμφοτέρας ὑπὸ τοῦ γραμματέως, εἰς τὴν ἁπάντων τῶν παρόντων ἀκοήν· ἔπειτα λέγειν ἐκέλευσε τοῖς παισὶν εἴ τι βούλονται. ὡς δ' οὐκ ἐτόλμησεν αὐτῶν οὐδέτερος πρὸς ἄρνησιν ἀναιδῆ τραπέσθαι πάλαι κατεψηφικότες ἑαυτῶν, ἔκλαιον δ' ἀμφότεροι, ὀλίγον ἐπισχὼν χρόνον ἀνίσταται, καὶ σιωπὴν προκηρύξας, ἐκδεχομένων ἁπάντων τί τὸ τέλος ἐξοίσει, θάνατον ἔφη καταδικάζειν τῶν τέκνων· ἐφ' ᾧ πάντες ἀνέκραγον, οὐκ ἀξιοῦντες τοιοῦτον ἄνδρα ζημιω-

θῆναι τέκνων θανάτῳ, καὶ χαρίζεσθαι τὰς ψυχὰς τῶν μειρακίων ἐβούλοντο τῷ πατρί. ὁ δ᾽ οὔτε τὰς φωνὰς αὐτῶν, οὔτε τὰς οἰμωγὰς ἀνεχόμενος, ἐκέλευσε τοῖς ὑπηρέταις ἀπάγειν τοὺς νεανίσκους ὀλοφυρομένους καὶ ἀντιβολοῦντας καὶ ταῖς φιλτάταις αὐτὸν ἀνακαλουμένους προσηγορίαις. θαυμαστὸν μὲν καὶ τοῦτο ἅπασιν ἐφάνη, τὸ μηδὲν ἐνδοῦναι τὸν ἄνδρα μήτε πρὸς τὰς δεήσεις τῶν πολιτῶν, μήτε πρὸς τοὺς οἴκτους τῶν τέκνων. πολλῷ δ᾽ ἔτι τούτου θαυμασιώτερον τὸ περὶ τὰς τιμωρίας αὐτῶν ἀμείλικτον. οὔτε γὰρ ἄλλοθί που συνεχώρησεν ἀπαχθέντας τοὺς υἱοὺς ἔξω τῆς ἁπάντων ὄψεως ἀποθανεῖν, οὔτ᾽ αὐτὸς ἐκ τῆς ἀγορᾶς παρεχώρησεν ἕως ἐκεῖνοι κολασθῶσι, τὴν δεινὴν θέαν ἐκτρεπόμενος, οὔτ᾽ ἄνευ προπηλακισμοῦ ἀφῆκεν αὐτοὺς τὴν ἐψηφισμένην ἐκπληρῶσαι μοῖραν· ἀλλὰ πάντα τὰ περὶ τὴν τιμωρίαν ἔθη καὶ νόμιμα φυλάττων, ὅσα τοῖς κακούργοις ἀπόκειται παθεῖν, ἐν ἀγορᾷ πάντων ὁρώντων, αἰκισθέντας τὰ σώματα πληγαῖς, αὐτὸς ἅπασι τοῖς γινομένοις παρών, τότε συνεχώρησε τοὺς αὐχένας τοῖς πελέκεσιν ἀποκοπῆναι. ὑπὲρ ἅπαντα δὲ τὰ παράδοξα καὶ θαυμαστὰ τοῦ ἀνδρὸς, τὸ ἀτενὲς τῆς ὄψεως καὶ τὸ ἄτεγκτον ἦν· ὅσγε τῶν ἄλλων ἁπάντων ὅσοι τῷ πάθει παρεγένοντο κλαιόντων, μόνος οὔτ᾽ ἀνακλαυσάμενος ὤφθη τὸν μόρον τῶν παίδων, οὔτ᾽ ἀποιμώξας ἑαυτὸν τῆς καθεξούσης τὸν οἶκον ἐρημίας, οὔτ᾽ ἄλλο μαλακὸν οὐθὲν ἐνδούς, ἀλλ᾽ ἀδακρύς τε καὶ ἀστένακτος καὶ ἀτενὴς διαμένων, εὐκαρδίως ἤνεγκε τὴν συμφοράν. οὕτως ἰσχυρὸς ἦν

τὴν γνώμην καὶ βέβαιος τὰ κριθέντα διατηρεῖν, καὶ των ἐπιταραττόντων τοὺς λογισμοὺς παθῶν καρτερός.

IX. Ἀποκτείνας δὲ τοὺς υἱοὺς, εὐθὺς ἐκάλει τοὺς ἀδελφιδοῦς τοῦ συνάρχοντος Ἀκυηλίους, παρ' οἷς αἱ σύνοδοι τῶν κατὰ τῆς πόλεως συνομοσαμένων ἐγίνοντο· καὶ τὰς ἐπιστολὰς αὐτῶν ἀναγνῶναι τῷ γραμματεῖ κελεύσας, ὥστε πάντας ἀκούειν τοὺς παρόντας, ἀπολογίαν ἔφησεν αὐτοῖς διδόναι. ὡς δὲ προήχθησαν οἱ νεανίσκοι πρὸς τὸ βῆμα, εἶθ' ὑποθεμένου τινὸς τῶν φίλων, εἴτ' αὐτοὶ συμφρονήσαντες, τοῖς γόνασι τοῦ θείου προσπίπτουσιν, ὡς δι' αὐτοῦ σωθησόμενοι. κελεύσαντος δὲ τοῦ Βρούτου τοῖς ῥαβδούχοις ἀποσπᾶν αὐτοὺς καὶ ἀπάγειν ἐπὶ τὸν θάνατον, εἰ μὴ βούλοιντο ἀπολογεῖσθαι, μικρὸν ἐπισχεῖν τοῖς ὑπηρέταις ὁ Κολλατῖνος εἰπὼν, ἕως τῷ συνάρχοντι διαλεχθῇ, λαβὼν τὸν ἄνδρα κατὰ μόνας, πολλὰς ἐξέτεινεν ὑπὲρ τῶν μειρακίων δεήσεις· τὰ μὲν, ἀπολογούμενος, ὡς διὰ νεότητος ἄγνοιαν καὶ πονηρᾶς φίλων ὁμιλίας εἰς ταύτην ἐμπεσόντων τὴν φρενοβλάβειαν· τὰ δὲ παρακαλῶν αὐτῷ χαρίσασθαι τῶν συγγενῶν τὰς ψυχὰς, μίαν αἰτουμένῳ ταύτην δωρεὰν, καὶ περὶ οὐδενὸς ἔτι διενοχλήσοντι ἑτέρου· τὰ δὲ, διδάσκων ὅτι συνταραχθῆναι κίνδυνος ὅλην τὴν πόλιν, ἐὰν ἅπαντας ἐπιχειρῶσι θανάτῳ ζημιοῦν τοὺς δόξαντάς τι συμπράττειν τοῖς φυγάσιν ὑπὲρ τῆς καθόδου· πολλοὺς γὰρ εἶναι, καὶ οὐκ ἀσήμων οἰκιῶν ἐνίους. ὡς δ' οὐκ ἔπειθε, τελευτῶν ἠξίου μὴ θάνατον, ἀλλὰ μετρίαν κατ' αὐτῶν ὁρίσαι κόλασιν· ἄτοπον εἶναι λέγων, τοὺς μὲν τυράννους φυγαῖς ἐζη-

μιῶσθαι, τοὺς δὲ τῶν τυράννων φίλους θανάτῳ. ἀντιλέγοντος δὲ καὶ πρὸς τὴν ἐπιείκειαν τῆς κολάσεως τοῦ ἀνδρὸς, καὶ οὐδ᾽ εἰς ἑτέρους ἀναβαλέσθαι χρόνους τὰς κρίσεις τῶν ἐν ταῖς αἰτίαις βουλομένου· τελευταία γὰρ αὕτη τοῦ συνάρχοντος δέησις ἦν· ἀλλ᾽ αὐθημερὸν ἀποκτείνειν ἅπαντας ἀπειλοῦντος καὶ διομνυμένου, ἀδημονῶν ὁ Κολλατῖνος ἐπὶ τῷ μηδενὸς ὧν ἠξίου τυγχάνειν, „Τοιγαροῦν, ἔφησεν, ἐπεὶ σκαιὸς εἶ καὶ πικρὸς, „ἐγὼ τὰ μειράκια καὶ ἀφαιροῦμαι, τῆς αὐτῆς ἐξου„σίας, ἧς σὺ, κύριος ὤν." καὶ ὁ Βροῦτος ἐκπικρανθεὶς, „Οὐκ ἐμοῦ γ᾽, ἔφη, ζῶντος, ὦ Κολλατῖνε, τοὺς „προδότας τῆς πατρίδος ἰσχύσεις ἐξελέσθαι· ἀλλὰ „καὶ σὺ δώσεις δίκας ἃς σοὶ προσῆκον οὐκ εἰς μακράν."

X. Ταῦτα εἰπὼν καὶ φυλακὴν τοῖς μειρακίοις ἐπιστήσας, ἐκάλει τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν. πληρωθείσης δὲ τῆς ἀγορᾶς ὄχλου· περιβόητον γὰρ ἀνὰ τὴν πόλιν ὅλην τὸ περὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ πάθος ἐγεγόνει. προελθών τε καὶ τοὺς ἐντιμοτάτους τῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ παραστησάμενος, ἔλεξε τοιάδε· „Ἐβου„λόμην μὲν δὴ, ὦ ἄνδρες πολῖται, Κολλατῖνον του„τονὶ τὸν ἄνδρα, συνάρχοντα ὄντα, περὶ ἁπάντων „μοὶ τὰ αὐτὰ φρονεῖν, καὶ μὴ τῷ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ „καὶ τοῖς ἔργοις μισεῖν τοὺς τυράννους καὶ πολεμεῖν. „ἐπειδὴ δὲ τἀναντία φρονῶν γέγονέ μοι καταφανὴς, „καὶ ἔστιν οὐ μόνον τῇ φύσει Ταρκυνίων συγγενὴς, „ἀλλὰ καὶ τῇ προαιρέσει, διαλλαγάς τε πράττων πρὸς „αὐτοὺς, καὶ ἀντὶ τῶν κοινῇ συμφερόντων τὸ ἑαυτοῦ „σκοπῶν λυσιτελὲς, αὐτός τε κωλύειν αὐτὸν παρε„σκεύασμαι πράττειν ἃ κατὰ νοῦν ἔχει, πονηρὰ ὄντα,

„καὶ ὑμᾶς ἐπὶ τοῦτο παρακαλῶ. φράσω δ᾽ ὑμῖν πρῶ-
„τον ἐν οἷς ἐγένετο κινδύνοις τὰ πράγματα τῆς πό-
„λεως, ἔπειτα πῶς αὐτοῖς ἑκάτερος ἡμῶν κέχρηται.
„τῶν πολιτῶν τινες συνελθόντες εἰς τὴν Ἀκυηλίων
„οἰκίαν τῶν ἐκ τῆς Κολλατίνου γεγονότων ἀδελφῆς,
„ἐν οἷς ἦσαν οἵ τ᾽ ἐμοὶ παῖδες ἀμφότεροι, καὶ οἱ
„τῆς γυναικὸς ἀδελφοὶ τῆς ἐμῆς, καὶ ἅμα τινὲς
„ἄλλοι σὺν τούτοις οὐκ ἀφανεῖς, συνθήκας ἐποιή-
„σαντο πρὸς ἀλλήλους, καὶ συνώμοσαν, ἀποκτεί-
„ναντες ἐμὲ, Ταρκύνιον ἐπὶ τὴν ἀρχὴν καταγαγεῖν·
„ἐπιστολάς τε περὶ τούτων γράψαντες αὐτογράφους,
„καὶ ταῖς ἑαυτῶν σφραγίσι κατασημηνάμενοι, πέμ-
„πειν πρὸς τοὺς φυγάδας ἔμελλον. ταῦθ᾽ ἡμῖν θεῶν
„τινος εὐνοίᾳ καταφανῆ γέγονεν ὑπὸ τοῦδε μη-
„νυθέντα τοῦ ἀνδρός· ἔστι δ᾽ Ἀκυηλίων δοῦλος,
„παρ᾽ οἷς καταγόμενοι τῇ παρελθούσῃ νυκτὶ τὰς
„ἐπιστολὰς ἔγραψαν· καὶ τῶν γραμμάτων αὐτῶν
„γεγόναμεν ἐγκρατεῖς. Τίτον μὲν οὖν ἐγὼ καὶ Τι-
„βέριον τοὺς ἐμοὺς παῖδας τετιμώρημαι· καὶ οὐδὲν
„καταλέλυται διὰ τὴν ἐμὴν ἐπιείκειαν, οὔτε νόμος,
„οὔθ᾽ ὅρκος· Ἀκυηλίους δὲ Κολλατῖνος ἀφαιρεῖταί
„μου, καί φησιν οὐκ ἐάσειν ὅμοια τοῖς ἐμοῖς παισὶ
„βουλεύσαντας τῶν ὁμοίων ἐκείνοις τυχεῖν. εἰ δ᾽
„οὗτοι μηδεμίαν ὑφέξουσι δίκην, οὐδὲ τοὺς ἀδελ-
„φοὺς τῆς ἐμῆς γυναικὸς, οὐδὲ τοὺς ἄλλους προδό-
„τας τῆς πατρίδος ἐξέσται μοι κολάσαι. τί γὰρ δὴ
„δικαιότερον πρὸς αὐτοὺς ἕξω λέγειν, ἂν τούτους
„ἀφῶ; τίνος οὖν ταῦτα μηνύματα ἡγεῖσθε; πότερα
„τῆς πρὸς τὴν πόλιν εὐνοίας, ἢ τῶν πρὸς τοὺς τυ-

„ράννους διαλλαγῶν; καὶ πότερα τῆς ἐμπεδώσεως „τῶν ὅρκων, οὓς ἀφ' ἡμῶν ἀρξάμενοι πάντες ὠμό- „σατε, ἢ τῆς συγχύσεώς τε καὶ ἐπιορκίας; καὶ εἰ μὲν „ἔλαθεν ἡμᾶς, ταῖς ἀραῖς ἔνοχος ἂν ἦν, καὶ θεοῖς „ὑπέσχεν, οὓς ἐπιορκεῖ, δίκας. ἐπειδὴ δὲ καταφανὴς „γέγονεν, ὑφ' ἡμῶν αὐτὸν προσήκει κολασθῆναι· „ὅς γε ὀλίγαις μὲν ἡμέραις πρότερον τὰ χρήματα „τοῖς τυράννοις ὑμᾶς ἔπεισε παραδοῦναι, ἵνα μὴ „κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἡ πόλις αὐτοῖς ἔχῃ χρῆσθαι πρὸς „τὸν πόλεμον, ἀλλὰ κατὰ τῆς πόλεως οἱ ἐχθροί. νῦν „δὲ τοὺς ἐπὶ καθόδῳ τοῖς τυράννοις συνομοσαμέ- „νους ἀφεῖσθαι τῆς τιμωρίας οἴεται δεῖν, ἐκείνοις „αὐτοῖς δηλονότι χαριζόμενος, ἵν' ἐὰν ἄρα κατέλθω- „σιν εἴτ' ἐκ προδοσίας εἴτε πολέμῳ, ταύτας προφε- „ρόμενος τὰς χάριτας, ἁπάντων, ὡς φίλος, ὅσων ἂν „αἱρῆται, παρ' αὐτῶν τυγχάνῃ. ἔπειτα ἐγὼ τῶν „ἐμῶν οὐ φεισάμενος τέκνων, σοῦ φείσομαι, Κολλα- „τῖνε, ὃς τὸ μὲν σῶμα παρ' ἡμῖν ἔχεις, τὴν δὲ ψυχὴν „παρὰ τοῖς πολεμίοις· καὶ τοὺς μὲν προδότας τῆς „πατρίδος σώζεις, ἐμὲ δὲ τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἀγωνιζό- „μενον ἀποκτείνεις; πόθεν; πολλοῦ γε καὶ δεῖ· ἀλλ' „ἵνα μηδὲν ἔτι τοιοῦτον ἐξεργάσῃ, τὴν μὲν ἀρχὴν „ἀφαιροῦμαί σε, καὶ πόλιν ἑτέραν κελεύω μεταλα- „βεῖν. ὑμῖν δ', ὦ πολῖται, ψῆφον ἀναδώσω, καλέ- „σας αὐτίκα μάλα τοὺς λόχους, ἵνα διαγνῶτε εἰ χρὴ „ταῦτ' εἶναι κύρια. εὖ δ' ἴστε [ὅτι] δυοῖν θάτερον, „ἢ Κολλατῖνον ἕξοντες ὕπατον, ἢ Βροῦτον."

XI. Τοιαῦτα δὲ λέγοντος αὐτοῦ, βοῶν καὶ δεινοπαθῶν ὁ Κολλατῖνος, ἐπίβουλόν τε καὶ προ-

δότην τῶν φίλων αὐτὸν παρ' ἕκαστα ἀποκαλῶν, καὶ τὰ μὲν ὑπὲρ τῶν αὐτοῦ διαβολῶν ἀπολογούμενος, τὰ δ' ὑπὲρ τῶν ἀδελφιδῶν δεόμενος, ψῆφόν τε καθ' ἑαυτοῦ τοῖς πολίταις οὐκ ἐῶν ἀναδοῦναι, χαλεπώτερον ἐποίει τὸν δῆμον, καὶ δεινοὺς ἤγειρεν ἐπὶ πᾶσι τοῖς λεγομένοις θορύβους. ἠγριωμένων δὲ τῶν πολιτῶν πρὸς αὐτὸν, καὶ οὔτ' ἀπολογίαν ὑπομενόντων, οὔτε δέησιν προσιεμένων, ἀλλὰ τὰς ψήφους ἀναδοθῆναι σφίσι κελευσάντων, δι' εὐλαβείας τὸ πρᾶγμα ὁ κηδεστὴς αὐτοῦ λαβὼν Σπόριος Λουκρήτιος, ἀνὴρ τῷ δήμῳ τίμιος, μὴ μεθ' ὕβρεως τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς πατρίδος ἐκπέσῃ, λόγον αἰτησάμενος παρ' ἀμφοτέρων τῶν ὑπάτων, καὶ τυχὼν τῆς ἐξουσίας ταύτης πρῶτος, ὥς φασιν οἱ Ῥωμαίων συγγραφεῖς, οὔπω τότε Ῥωμαίοις ὄντος ἐν ἔθει δημηγορεῖν ἰδιώτην ἐν ἐκκλησίᾳ, κοινὴν ἐποιήσατο δέησιν ἀμφοτέρων τῶν ὑπάτων, Κολλατίνῳ μὲν παραινῶν μὴ θυμομαχεῖν, μηδ' ἀκόντων κατέχειν τῶν πολιτῶν τὴν ἀρχὴν, ἣν παρ' ἑκόντων ἔλαβεν, ἀλλ' εἰ δοκεῖ τοῖς δοῦσιν αὐτὴν ἀπολαβεῖν, ἑκόντα καταθέσθαι, καὶ μὴ τοῖς λόγοις ἀπολύεσθαι τὰς καθ' ἑαυτοῦ διαβολὰς, ἀλλὰ τοῖς πράγμασι· μεταθέσθαι δὲ τὴν οἴκησιν ἑτέρωθί γέ ποί ποτε γῆς πάντα τὰ ἑαυτοῦ λαβόντα, ἕως ἂν ἐν ἀσφαλείᾳ γένηται τὰ κοινά· ἐπεὶ τοῦτο δοκεῖ τῷ δήμῳ συμφέρειν· ἐνθυμούμενον ὅτι τοῖς μὲν ἄλλοις ἀδικήμασι γενομένοις ὀργίζεσθαι πεφύκασιν ἅπαντες, προδοσίας δ' ὑποπτευομένης, σωφρονίστερον ἡγοῦνται καὶ διὰ κενῆς φοβηθέντας αὐτὴν φυλάξασθαι μᾶλλον, ἢ κατα-

φρονήσει ἐπιτρέψαντας ἀνατραπῆναι· Βροῦτον δὲ πείθων μὴ μετ' αἰσχύνης καὶ προπηλακισμοῦ τὸν συνάρχοντα τῆς πόλεως ἐκβάλλειν, μεθ' οὗ τὰ κράτιστα τῇ πατρίδι ἐβούλευσεν· ἀλλ' ἐὰν αὐτὸς ὑπομένῃ τὴν ἀρχὴν ἀποθέσθαι, καὶ παραχωρῇ τῆς πατρίδος ἑκὼν, τήν τ' οὐσίαν αὐτῷ πᾶσαν ἐπιτρέψαι κατὰ σχολὴν μετασκευάσασθαι, καὶ ἐκ τοῦ δημοσίου προσθεῖναί τινα δωρεὰν, ἵνα παραμύθιον ἔχῃ τῆς συμφορᾶς τὴν ἀπὸ τοῦ δήμου χάριν.

*Collatinus magistratu se abdicat, et P. Valerius in ejus locum subrogatur.*

XII. Ταῦτα τοῦ ἀνδρὸς ἀμφοτέροις παραινοῦντος, καὶ τῶν πολιτῶν ἐπαινεσάντων τὸν λόγον, ὁ μὲν Κολλατῖνος πολλὰ κατολοφυρόμενος ἑαυτὸν, εἰ διὰ συγγενῶν ἔλεος ἐκλιπεῖν ἀναγκασθήσεται τὴν πατρίδα μηδὲν ἀδικῶν, ἀποτίθεται τὴν ἀρχήν. ὁ δὲ Βροῦτος ἐπαινέσας αὐτὸν ὡς τὰ κράτιστα καὶ συμφέροντα ἑαυτῷ τε καὶ τῇ πόλει βεβουλευμένον, παρεκάλει μήτ' αὐτῷ, μήτε τῇ πατρίδι μνησικακεῖν· ἑτέραν δὲ καταλαβόντα οἴκησιν, τὴν καταλειπομένην πατρίδα ἡγεῖσθαι, μηδενὸς μήτε λόγου, μήτ' ἔργου κοινωνοῦντα τοῖς ἐχθροῖς κατ' αὐτῆς· τὸ δ' ὅλον ἀποδημίαν ὑπολαβόντα τὴν μετανάστασιν, οὐκ ἐξορισμὸν, οὐδὲ φυγὴν, τὸ μὲν σῶμα παρὰ τοῖς ὑποδεξαμένοις ἔχειν, τὴν δὲ ψυχὴν παρὰ τοῖς προπέμπουσι. ταῦτα δ' ὑποθέμενος τῷ ἀνδρὶ, πείθει τὸν δῆμον εἴκοσι ταλάντων δοῦναι αὐτῷ δωρεὰν, καὶ αὐτὸς πέντε τάλαντα προστίθησιν ἐκ τῶν ἰδίων.

Ταρκύνιος μὲν δὴ Κολλατῖνος τοιαύτῃ τύχῃ περιπεσών, εἰς Λαουίνιον ᾤχετο τὴν μητρόπολιν τοῦ Λατίνων γένους, ἐν ᾗ γηραιὸς ἐτελεύτα. ὁ δὲ Βροῦτος οὐκ ἀξιῶν μόνος ἄρχειν, οὐδ᾽ εἰς ὑπόνοιαν ἐλθεῖν τοῖς πολίταις, ὅτι μοναρχίας ὑπαχθεὶς πόθῳ τὸν συνύπατον ἐξήλασεν ἐκ τῆς πατρίδος, καλέσας τὸν δῆμον εὐθὺς εἰς τὸ πεδίον, ἔνθα σύνηθες ἦν αὐτοῖς τούς τε βασιλεῖς καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς καθιστάναι, συνάρχοντα αἱρεῖται Πούπλιον Οὐαλέριον [συνυπατεύειν], ἀπόγονον, ὡς καὶ πρότερον εἶπον, τοῦ Σαβίνων γένους, ἄνδρα καὶ πολλῶν μὲν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων χάριν ἐπαινεῖσθαί τε καὶ θαυμάζεσθαι ἄξιον, μάλιστα δὲ τῆς αὐταρκείας τοῦ βίου. φιλοσοφία γάρ τις αὐτοδίδακτος ἐγένετο περὶ αὐτόν, ἣν ἐν πολλοῖς ἀπεδείξατο πράγμασιν, ὑπὲρ ὧν ὀλίγον ὕστερον ἐρῶ.

*Res urbanae.*

XIII. Μετὰ τοῦτ᾽ ἤδη μιᾷ γνώμῃ περὶ πάντων χρώμενοι, τοὺς μὲν ἐπὶ τῇ καθόδῳ τῶν φυγάδων συνομοσαμένους ἅπαντας ἀπέκτειναν παραχρῆμα, καὶ τὸν μηνύσαντα τὴν συνωμοσίαν δοῦλον ἐλευθερίας τε καὶ πολιτείας μεταδόσει ἐτίμησαν, καὶ πολλοῖς χρήμασιν. ἔπειτα τρία πολιτεύματα κάλλιστα καὶ συμφορώτατα τῷ κοινῷ καταστησάμενοι, τούς τ᾽ ἐν τῇ πόλει πάντας ὁμονοεῖν παρεσκεύασαν, καὶ τὰς τῶν ἐχθρῶν ἑταιρίας ἐμείωσαν. ἦν δὲ τὰ πολιτεύματα τῶν ἀνδρῶν τοιάδε. πρῶτον μὲν ἐκ τῶν δημοτικῶν τοὺς κρατίστους ἐπιλέξαντες, πατρικίους

ἐποίησαν, καὶ συνεπλήρωσαν ἐξ αὐτῶν τὴν βουλὴν εἰς τριακοσίους. ἔπειτα τὰς οὐσίας τῶν τυράννων εἰς τὸ κοινὸν πᾶσι τοῖς πολίταις φέροντες ἔθεσαν, συγχωρήσαντες ὅσον ἂν λάβοι τις ἐξ αὐτῶν, ἔχειν· καὶ τὴν αὐτῶν γῆν ὅσην ἐκέκτηντο, τοῖς μηδένα κλῆρον ἔχουσι διένειμαν, ἓν μόνον ἐξελόμενοι πεδίον, ὃ κεῖται μεταξὺ τῆς τε πόλεως καὶ τοῦ ποταμοῦ. τοῦτο δ' Ἄρεος ὑπάρχειν ἱερὸν οἱ πρότερον ἐψηφίσαντο, ἵπποις τε λειμῶνα, καὶ νέοις ἀσκοῦσι τὰς ἐνοπλίους μελέτας γυμνάσιον ἐπιτηδειότατον· ὅτι δὲ καὶ πρὸ τούτου ἱερὸν ἦν τοῦ θεοῦ τοῦδε, Ταρκύνιος δὲ σφετερισάμενος ἔσπειρεν αὐτὸ, μέγιστον δὴ ἡγοῦμαι τούτου τεκμήριον εἶναι τὸ πραχθὲν ὑπὸ τῶν ὑπάτων τότε περὶ τοὺς ἐν αὐτῷ καρπούς. ἅπαντα γὰρ ἐπιτρέψαντες τῷ δήμῳ τὰ τῶν τυράννων ἄγειν τε καὶ φέρειν, τὸν ἐν τούτῳ γενόμενον τῷ πεδίῳ σῖτον, τὸν μὲν ἐπὶ ταῖς ἅλωσιν ἔτι κείμενον, τὸν δ' ἐπὶ ταῖς καλάμαις καὶ τὸν ἤδη κατειργασμένον, οὐκ ἐπέτρεψαν οὐδενὶ φέρειν, ἀλλ' ὡς ἐξάγιστόν τε καὶ οὐδαμῶς ἐπιτήδειον εἰς οἰκίας εἰσενεχθῆναι, εἰς τὸν ποταμὸν καταβαλεῖν ἐψηφίσαντο. καὶ ἔστι νῦν μνημεῖον ἐμφανὲς τοῦ τότε ἔργου, νῆσος εὐμεγέθης Ἀσκληπιοῦ ἱερά, περίκλυστος ἐκ τοῦ ποταμοῦ, ἣν φασιν ἐκ τοῦ σοροῦ τῆς καλάμης σαπείσης, καί τι καὶ τοῦ ποταμοῦ προσλιπαίνοντος αὐτὴν, νῆσον γενέσθαι. καὶ τοῖς μετὰ τοῦ τυράννου πεφευγόσι Ῥωμαίων κάθοδον εἰς τὴν πόλιν ἐπ' ἀδείᾳ τε καὶ ἀμνηστίᾳ παντὸς ἁμαρτήματος ἔδωκαν, χρόνον ὁρίσαντες ἡμερῶν εἴκοσιν· εἰ δὲ μὴ κατέλθοιεν ἐν ταύτῃ

τῇ προθεσμίᾳ, τιμωρίας αὐτοῖς ὥρισαν ἀϊδίους φυγὰς, καὶ κτημάτων, ὧν ἐκέκτηντο, δημεύσεις. ταῦτα τῶν ἀνδρῶν τὰ πολιτεύματα τοὺς μὲν ἀπολαύσαντας ἐκ τῆς οὐσίας τῶν τυράννων ὅτου δή τινος, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀφαιρεθῆναι πάλιν, ἃς ἔσχον, ὠφελείας, πάντα κίνδυνον ἐποίησαν ὑπομένειν· τοὺς δὲ κατὰ δέος ὧν παρενόμησαν ἐπὶ τῆς τυραννίδος, μὴ ἀναγκασθεῖεν ὑποσχεῖν τιμὴν, ἑαυτοὺς τιμησαμένους, ἀπαλλαγέντας τοῦ φόβου, μηκέτι τὰ τῶν τυράννων, ἀλλὰ τὰ τῆς πόλεως φρονεῖν.

*Res bellicae.*

XIV. Διαπραξάμενοι δὲ ταῦτα, καὶ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον εὐτρεπισάμενοι, τέως μὲν ὑπὸ τῇ πόλει τὰς δυνάμεις συνεῖχον ἐν τοῖς πεδίοις ὑπὸ σημείοις τε καὶ ἡγεμόσι τεταγμένας, καὶ τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἀσκούσας· πυνθανόμενοι τοὺς φυγάδας ἐξ ἁπασῶν τῶν πόλεων τῶν ἐν Τυῤῥηνίᾳ ἀγείρειν ἐπὶ σφᾶς στρατὸν, καὶ δύο μὲν πόλεις ἐκ τοῦ φανεροῦ συλλαμβάνειν αὐτοῖς τῆς καθόδου, Ταρκυνίτας τε καὶ Οὐϊεντανοὺς, ἀξιοχρέοις δυνάμεσιν ἀμφοτέρας, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ἐθελοντάς τινας, οὓς μὲν ὑπὸ φίλων παρασκευασθέντας, οὓς δὲ μισθοφόρους. ἐπεὶ δ' ἔμαθον ἐξεληλυθότας ἤδη τοὺς πολεμίους, ἀπαντᾶν αὐτοῖς ἔγνωσαν, καὶ πρὶν ἐκείνους διαβῆναι τὸν ποταμὸν, αὐτοὶ τὰς δυνάμεις διαβιβάσαντες, ἐχώρουν πρόσω, καὶ καταστρατοπεδεύσαντες πλησίον Τυῤῥηνῶν ἐν λειμῶνι καλουμένῳ Οὐϊνίῳ, παρὰ δρυμὸν ἱερὸν ἥρωος Ὁράτου. ἐτύγχανον δὲ πλήθει τε

ἀγχώμαλοι μάλιστα αἱ δυνάμεις αὐτῶν οὖσαι, καὶ προθυμίᾳ ὁμοίᾳ χωροῦσαι πρὸς τὸν ἀγῶνα ἀμφότεραι. πρῶτον μὲν οὖν ἐγένετο τῶν ἱππέων μάχη βραχεῖά τις, εὐθὺς ἅμα τῷ συνιδεῖν ἀλλήλους, πρὶν ἢ τοὺς πεζοὺς καταστρατοπεδεύεσθαι· ἐν ᾗ διάπειραν ἀλλήλων λαβόντες, καὶ οὔτε νικήσαντες, οὔτε λειφθέντες, πρὸς τοὺς ἑαυτῶν ἑκάτεροι χάρακας ἀνεχώρουν. ἔπειτα οἵ θ' ὁπλῖται καὶ οἱ ἱππεῖς ἀφ' ἑκατέρων συνῄεσαν ταξάμενοι τὸν αὐτὸν ἀλλήλοις τρόπον, μέσην μὲν τὴν φάλαγγα τῶν πεζῶν ποιήσαντες, ἐπὶ δὲ τῶν κεράτων ἀμφοτέρων τὴν ἵππον στήσαντες. ἡγεῖτο δὲ τοῦ μὲν δεξιοῦ τῶν Ῥωμαίων κέρατος Οὐαλέριος ὁ προσαιρεθεὶς ὕπατος, ἐναντίαν στάσιν ἔχων Οὐϊεντανοῖς· τοῦ δ' εὐωνύμου Βρούτος, καθ' ὃ μέρος ἡ Ταρκυνιτῶν δύναμις ἦν· ἡγεμόνες δ' αὐτὴν ἐκόσμουν οἱ Ταρκυνίου τοῦ βασιλέως παῖδες.

XV. Μελλόντων δ' αὐτῶν εἰς χεῖρας ἰέναι, προελθὼν ἐκ τῆς τάξεως τῶν Τυῤῥηνῶν ὁ εἷς τῶν Ταρκυνίου παίδων, Ἀρύντας τοὔνομα, μορφήν τε κάλλιστος, καὶ ψυχὴν λαμπρότατος τῶν ἀδελφῶν, ἐγγὺς τῶν Ῥωμαίων ἐλάσας τὸν ἵππον, ὅθεν τὴν φωνὴν πάντες ἔμελλον αὐτοῦ συνήσειν, λόγους ὑβριστὰς εἰς τὸν Ῥωμαίων ἡγεμόνα Βροῦτον ἀπεῤῥίπτει, θηρίον ἄγριον ἀποκαλῶν καὶ τέκνων αἵματι μιαρὸν, ἀνανδρίαν τ' ἐν ταὐτῷ καὶ δειλίαν ὀνειδίζων, καὶ τελευτῶν εἰς τὸν ὑπὲρ ἁπάντων ἀγῶνα προκαλεῖται μόνος αὐτῷ συνοισόμενος. κἀκεῖνος οὐκ ἀξιῶν τοὺς ὀνειδισμοὺς ὑπομένειν, ἤλαυνε τὸν ἵππον ἐκ τῆς τά-

ξεως, ὑπεριδὼν τῶν ἀποτρεπόντων φίλων, ἐπὶ τὸν κατεψηφισμένον ὑπὸ τῆς μοίρας θάνατον καρτερῶς ἐπειγόμενος. ὁμοίῳ δ' ἀμφότεροι θυμῷ φερόμενοι, καὶ λογισμὸν οὐχ ὧν πείσονται λαβόντες, ἀλλ' ὧν ἐβούλοντο δρᾶσαι, συναράττουσι τοὺς ἵππους ἐξ ἐναντίας ἐλαύνοντες, καὶ φέρουσι ταῖς σαρίσσαις κατ' ἀλλήλων ἀμφότεροι πληγὰς ἀφύκτους, δι' ἀσπίδων τε καὶ θωράκων, ὁ μὲν εἰς τὰς πλευρὰς βάψας τὴν αἰχμὴν, ὁ δ' εἰς τὰς λαγόνας· καὶ οἱ ἵπποι αὐτῶν ἐμπλέξαντες τὰ στήθη τῇ ῥύμῃ τῆς φορᾶς, ἐπὶ τοῖς ὀπισθίοις ἀνίστανται ποσὶν, καὶ τοὺς ἐπιβάτας ἀναχαιτίσαντες ἀποσείονται. οὕτω μὲν δὴ πεσόντες ἔκειντο, πολὺ διὰ τῶν τραυμάτων ἐκβαλόντες αἷμα καὶ ψυχοῤῥαγοῦντες. αἱ δ' ἄλλαι δυνάμεις ὡς τοὺς ἡγεμόνας εἶδον πεσόντας, ὠθοῦνται σὺν ἀλαλαγμῷ καὶ πατάγῳ, καὶ γίνεται μέγιστος ἁπάντων ἀγὼν πεζῶν τε καὶ ἱππέων· καὶ τύχη περὶ ἀμφοτέρους ὁμοία. Ῥωμαίων τε γὰρ οἱ τὸ δεξιὸν κέρας ἔχοντες, ἐφ' οὗ τεταγμένος ἦν ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Οὐαλέριος, ἐνίκων τοὺς Οὐϊεντανοὺς, καὶ μέχρι τοῦ στρατοπέδου διώξαντες, ἐπλήρωσαν νεκρῶν τὸ πεδίον· Τυῤῥηνῶν δ' οἱ τὴν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ κέρατος ἔχοντες στάσιν, ὧν ἡγοῦντο Τῖτος καὶ Σέξτος, οἱ Ταρκυνίου τοῦ βασιλέως παῖδες, ἐτρέψαντο τοὺς ἐπὶ τοῦ λαιοῦ ὄντας Ῥωμαίων κέρατος· καὶ πλησίον τοῦ χάρακος αὐτῶν γενόμενοι, πεῖρας μὲν οὐκ ἀπέστησαν εἰ δύναιντο ἑλεῖν τὸ ἔρυμα ἐξ ἐφόδου· πολλὰς δὲ πληγὰς λαβόντες, ὑποστάντων αὐτοὺς τῶν ἔνδον, ἀνετρέποντο. ἦσαν δ' αὐτοῦ φύλακες οἱ τριάριοι λεγόμε

νοι, παλαιοί τε καὶ πολλῶν ἔμπειροι πολέμων, οἷς ἐσχάτοις, ὅταν ἀπογνωσθῇ πᾶσα ἐλπὶς, εἰς τοὺς περὶ τῶν μεγίστων ἀγῶνας καταχρῶνται.

XVI. Ἤδη δὲ περὶ καταφορὰν ὄντος ἡλίου, πρὸς τοὺς ἑαυτῶν ἀνέστρεψαν ἑκάτεροι χάρακας, οὐ τοσοῦτον ἐπὶ τῇ νίκῃ χαίροντες, ὅσον ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν ἀπολωλότων ἀχθόμενοι, καὶ εἰ δεήσειεν αὐτοῖς ἑτέρας μάχης, οὐχ ἱκανοὺς ἡγούμενοι τὸν ἀγῶνα ἄρασθαι τοὺς περιλειπομένους σφῶν, τραυματίας τοὺς πολλοὺς ὄντας. πλείων δ' ἦν περὶ τοὺς Ῥωμαίους ἀθυμία καὶ ἀπόγνωσις τῶν πραγμάτων διὰ τὸν τοῦ ἡγεμόνος θάνατον· καὶ λογισμὸς εἰσῄει πολλοῖς, ὡς ἄμεινον εἴη σφίσιν ἐκλιπεῖν τὸν χάρακα πρὶν ἡμέραν γενέσθαι. τοιαῦτα δ' αὐτῶν διανοουμένων καὶ διαλεγομένων πρὸς ἀλλήλους, περὶ τὴν πρώτην που μάλιστα φυλακὴν, ἐκ τοῦ δρυμοῦ, παρ' ὃν ἐστρατοπεδεύσαντο, φωνή τις ἠκούσθη ταῖς δυνάμεσιν ἀμφοτέραις γεγονυῖα, ὥσθ' ἅπαντας αὐτῆς ἀκούειν, εἴτε τοῦ κατέχοντος τὸ τέμενος ἥρωος, εἴτε τοῦ καλουμένου Φαύνου. τούτῳ γὰρ ἀνατιθέασι τῷ δαίμονι Ῥωμαῖοι τὰ πανικὰ καὶ ὅσα φάσματα ἄλλοτε ἀλλοίας ἴσχοντα μορφὰς εἰς ὄψιν ἀνθρώπων ἔρχονται, δείματα φέροντα, ἢ φωναὶ δαιμόνιοι ταράττουσαι τὰς ἀκοὰς, τούτου φασὶν εἶναι τοῦ θεοῦ τὸ ἔργον. ἡ δὲ τοῦ δαίμονος φωνὴ θαῤῥεῖν παρεκελεύετο τοῖς Ῥωμαίοις ὡς νενικηκόσιν, ἑνὶ πλείους εἶναι τοὺς τῶν πολεμίων ἀποφαίνουσα νεκρούς. ταύτῃ λέγουσι τῇ φωνῇ τὸν Οὐαλέριον ἐπαρθέντα, νυκτὸς ἔτι πολλῆς ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν Τυῤῥηνῶν

ῶσασθαι, καὶ πολλοὺς μὲν ἀποκτείναντα ἐξ αὐτῶν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐκβαλόντα, κρατῆσαι τοῦ στρατοπέδου.

*Bruti funus et laudes.*

XVII. Τοιοῦτο μὲν ἡ μάχη τέλος ἔλαβεν· τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ σκυλεύσαντες οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς τῶν πολεμίων νεκροὺς, καὶ τοὺς ἑαυτῶν θάψαντες, ἀπῆεσαν. τὸ δὲ Βρούτου σῶμα ἀράμενοι μετὰ πολλῶν ἐπαίνων τε καὶ δακρύων, εἰς τὴν Ῥώμην ἀπεκόμιζον οἱ κράτιστοι τῶν ἱππέων, στεφάνοις κεκοσμημένον ἀριστείας. ὑπήντα δ' αὐτοῖς ἥ τε βουλὴ, θριάμβου καταγωγῇ ψηφισαμένη κοσμῆσαι τὸν ἡγεμόνα, καὶ ὁ δῆμος ἅπας κρατῆρσι καὶ τραπέζαις ὑποδεχόμενος τὴν στρατιάν. ὡς δ' εἰς τὴν πόλιν ἀφίκοντο, πομπεύσας ὁ ὕπατος, ὡς τοῖς βασιλεῦσιν ἔθος ἦν, ὅτε τὰς τροπαιοφόρους πομπάς τε καὶ θυσίας ἐπιτελοῖεν, καὶ τὰ σκῦλα τοῖς θεοῖς ἀναθεὶς, ἐκείνην μὲν τὴν ἡμέραν ἱερὰν ἦγε, καὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν πολιτῶν ἑστίασιν προθεὶς ὑπεδέχετο. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ φαιὰν ἐσθῆτα λαβὼν, καὶ τὸ Βρούτου σῶμα προθεὶς ἐν ἀγορᾷ κεκοσμημένον ἐπὶ στρωμνῆς εὐπρεποῦς, συνεκάλει τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν, καὶ προελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα, τὸν ἐπιτάφιον ἔλεξεν ἐπ' αὐτῷ λόγον. εἰ μὲν οὖν Οὐαλέριος πρῶτος κατεστήσατο τὸν νόμον τόνδε Ῥωμαίοις, ἢ κείμενον ὑπὸ τῶν βασιλέων παρέλαβεν, οὐκ ἔχω τὸ σαφὲς εἰπεῖν. ὅτι δὲ Ῥωμαίων ἐστὶν ἀρχαῖον εὕρεμα, τὸ παρὰ τὰς ταφὰς τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν ἐπαίνους τῆς ἀρετῆς αὐτῶν λέγεσθαι, καὶ οὐχ Ἕλληνες αὐτὸ κατεστή-

σαντο πρῶτοι, παρὰ τῆς κοινῆς ἱστορίας οἶδα μαθών, ἣν ποιητῶν τε οἱ παλαιότατοι καὶ συγγραφέων οἱ λογιώτατοι παραδεδώκασιν. ἀγῶνας μὲν γὰρ ἐπιταφίους τιθεμένους ἐπὶ τοῖς ἐνδόξοις ἀνδράσι γυμνικούς τε καὶ ἱππικοὺς ὑπὸ τῶν προσηκόντων ἱστορήκασιν, ὡς ὑπό τ' Ἀχιλλέως ἐπὶ Πατρόκλῳ, καὶ ἔτι πρότερον ὑφ' Ἡρακλέους ἐπὶ Πέλοπι· ἐπαίνους δὲ λεγομένους ἐπ' αὐτοῖς οὐ γράφουσιν ἔξω τῶν Ἀθήνησι τραγῳδοποιῶν, οἳ κολακεύοντες τὴν πόλιν, ἐπὶ τοῖς ὑπὸ Θησέως θαπτομένοις καὶ τοῦτο ἐμύθευσαν. ὀψὲ γάρ ποτ' Ἀθηναῖοι προσέθεσαν τὸν ἐπιτάφιον ἔπαινον τῷ νόμῳ, εἴτ' ἀπὸ τῶν ἐπ' Ἀρτεμισίῳ καὶ περὶ Σαλαμῖνα καὶ ἐν Πλαταιαῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀποθανόντων ἀρξάμενοι, εἴτ' ἀπὸ τῶν περὶ Μαραθῶνα ἔργων. ὑστερεῖ δὲ καὶ τὰ Μαραθώνια τῆς Βρούτου ταφῆς, εἰ δὴ ἀπὸ τούτων πρώτων ἤρξαντο οἱ ἔπαινοι λέγεσθαι τοῖς ἀπογενομένοις, ἑκκαίδεκα ἔτεσιν. εἰ δέ τις, ἐάσας σκοπεῖν οἵ τινες ἦσαν οἱ πρῶτοι τοὺς ἐπιταφίους ἐπαίνους καταστησάμενοι, τὸν νόμον αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ βουληθείη καταμαθεῖν παρ' ὁποτέροις ἄμεινον ἔχει, τοσούτῳ φρονιμώτερον εὑρήσει παρὰ τοῖσδε κείμενον αὐτόν, ἢ παρ' ἐκείνοις, ὅσῳ γ' Ἀθηναῖοι μὲν ἐπὶ τοῖς ἐκ τῶν πολέμων θαπτομένοις καταστήσασθαι τοὺς ἐπιταφίους ἀγορεύεσθαι λόγους δοκοῦσιν, ἐκ μιᾶς τῆς περὶ τὸν θάνατον ἀρετῆς, κἂν τἄλλα φαῦλος γένηταί τις, ἐξετάζειν οἰόμεναι δεῖν τοὺς ἀγαθούς. Ῥωμαῖοι δ' ἐφ' ἅπασι τοῖς ἐνδόξοις ἀνδράσιν, ἐάν τε πολέμων ἡγεμονίας λαβόν-

τες, ἐάν τε πολιτικῶν ἔργων προστασίας, συνετὰ βουλεύματα καὶ πράξεις ἀποδείξωνται καλάς, ταύτην ἔταξαν εἶναι τὴν τιμήν, οὐ μόνον τοῖς κατὰ πόλεμον ἀποθανοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὁποίᾳ δήποτε χρησαμένοις τοῦ βίου τελευτῇ· ἐξ ἁπάσης τῆς περὶ τὸν βίον ἀρετῆς οἰόμενοι δεῖν ἐπαινεῖσθαι τοὺς ἀγαθοὺς, οὐκ ἐκ μιᾶς τῆς περὶ τὸν θάνατον εὐκλείας.

XVIII. Ἰούνιος μὲν δὴ Βροῦτος, ὁ τὴν βασιλείαν ἐκβαλὼν, καὶ πρῶτος ἀποδειχθεὶς ὕπατος, ὀψὲ μὲν εἰς ἐπιφάνειαν προελθὼν, ἀκαρῆ δὲ χρόνον ἀνθήσας ἐν αὐτῇ, Ῥωμαίων ἁπάντων κράτιστος φανεὶς, τοιαύτης τελευτῆς ἔτυχε, γενεὰν οὔτ' ἄῤῥενα καταλιπὼν οὔτε θήλειαν, ὡς οἱ τὰ Ῥωμαίων σαφέστατα ἐξητακότες γράφουσιν, τεκμήρια μὲν καὶ ἄλλα πολλὰ τούτου φέροντες, ὑπὲρ ἅπαντα δ', ὃ δυσαντίλεκτόν ἐστιν, ὅτι τοῦ πατρικίων γένους ἐκεῖνος ἦν· οἱ δ' ἀπ' ἐκείνης ἑαυτοὺς λέγοντες τῆς οἰκίας εἶναι, Ἰούνιοί τε καὶ Βροῦτοι, πάντες ἦσαν πλήβιοι, καὶ τὰς ἀρχὰς μετῄεσαν, ἃς τοῖς δημοτικοῖς μετιέναι νόμος εἴα, ἀγορανομίας τε καὶ δημαρχίας· ὑπατείας δ' οὐδεὶς, ἧς οὐδενὶ πλὴν ἢ τοῖς πατρικίοις μετῆν. ὀψὲ δέ ποτε καὶ ταύτης ἔτυχον τῆς ἀρχῆς, ὅτε συνεχωρήθη καὶ τοῖς δημοτικοῖς αὐτὴν λαβεῖν. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων οἷς μέλει τε καὶ διαφέρει τὸ σαφὲς εἰδέναι, παρίημι σκοπεῖν.

*Valerius adscitis sibi collegis quae instituerit in republica.*

XIX. Μετὰ δὲ τὴν Βρούτου τελευτὴν, ὁ συνύπατος αὐτοῦ Οὐαλέριος ὕποπτος γίνεται τοῖς δημο-

τικοῖς, ὡς βασιλείαν κατασκευαζόμενος· πρῶτον μὲν, ὅτι μόνος κατέσχε τὴν ἀρχὴν, δέον εὐθὺς ἑλέσθαι τὸν συνύπατον, ὥσπερ ὁ Βροῦτος ἐποίησε, Κολλατῖνον ἐκβαλών· ἔπειθ' ὅτι τὴν οἰκίαν ἐν ἐπιφθόνῳ τόπῳ κατεσκευάσατο, λόφον ὑπερκείμενον τῆς ἀγορᾶς ὑψηλὸν ἐπιεικῶς καὶ περίτομον, ὃν καλοῦσι Ῥωμαῖοι Ἐλίαν, ἐκλεξάμενος. πυθόμενος δὲ παρὰ τῶν ἐπιτηδείων, ὅτι ταῦτα λυπεῖ τὸν δῆμον, ἀρχαιρεσιῶν προθεὶς ἡμέραν, ὕπατον αἱρεῖται τὸν Σπύριον Λουκρήτιον, ὃς οὐ πολλὰς ἡμέρας κατασχὼν τὴν ἀρχὴν ἀποθνήσκει. εἰς δὲ τὸν ἐκείνου τόπον καθίστησι Μάρκον Ὁράτιον, καὶ τὴν οἰκίαν ἀπὸ τοῦ λόφου μετατίθεται κάτω, ἵνα ἐξείη Ῥωμαίοις, ὡς αὐτὸς ἐκκλησιάζων ἔφη, βάλλειν αὐτὸν ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ μετεώρου τοῖς λίθοις, εἴ τι λάβωσιν ἀδικοῦντα. βεβαίαν τε πίστιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοὺς δημοτικοὺς λαβεῖν βουλόμενος, ἀφεῖλεν ἀπὸ τῶν ῥάβδων τοὺς πελέκεις, καὶ κατεστήσατο τοῖς μετ' αὐτὸν ὑπάτοις ἔθος, ὃ καὶ μέχρι τῆς ἐμῆς διέμεινεν ἡλικίας, ὅταν ἔξωθεν τῆς πόλεως γένωνται, χρῆσθαι τοῖς πελέκεσιν, ἔνδον δὲ ταῖς ῥάβδοις κοσμεῖσθαι μόναις· νόμους τε φιλανθρωποτάτους ἔθετο, βοηθείας ἔχοντας τοῖς δημοτικοῖς· ἕνα μὲν, ἐν ᾧ διαῤῥήδην ἀπεῖπεν, ἄρχοντα μηδένα εἶναι Ῥωμαίων, ὃς ἂν μὴ παρὰ τοῦ δήμου λάβῃ τὴν ἀρχὴν, θάνατον ἐπιθεὶς ζημίαν ἐάν τις παρὰ ταῦτα ποιῇ, καὶ τὸν ἀποκτείναντα τούτων τινὰ ποιῶν ἀθῷον· ἕτερον δὲ, ἐν ᾧ γέγραπται, „Ἐάν τις ἄρχων Ῥωμαί-„ων τινὰ ἀποκτείνειν, ἢ μαστιγοῦν, ἢ ζημιοῦν εἰς

„χρήματα θέλῃ, ἐξεῖναι τῷ ἰδιώτῃ προκαλεῖσθαι „τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τὴν τοῦ δήμου κρίσιν, πάσχειν δ' „ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ μηδὲν ὑπὸ τῆς ἀρχῆς, ἕως ἂν „ὁ δῆμος ὑπὲρ αὐτοῦ ψηφίσηται." ἐκ τούτων γίνεται τῶν πολιτευμάτων τίμιος τοῖς δημοτικοῖς, καὶ τίθενται αὐτῷ ἐπώνυμον Ποπλικόλαν· τοῦτο κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον βούλεται δηλοῦν δημοκηδῆ. καὶ τὰ μὲν ἐν ἐκείνῳ τῷ ἐνιαυτῷ συντελεσθέντα ὑπὸ τῶν ὑπάτων τοιάδε ἦν.

XX. Τῷ δ' ἑξῆς αὐτός τε πάλιν ἀποδείκνυται Οὐαλέριος τὸ δεύτερον ὕπατος, καὶ σὺν αὐτῷ Λουκρήτιος, ἐφ' ὧν οὐδὲν ἄλλο ἄξιον ἐπράχθη λόγου· τιμήσεις δ' ἐγίνοντο τῶν βίων καὶ τάξεις τῶν εἰς τοὺς πολέμους εἰσφορῶν, ὡς Τύλλιος ὁ βασιλεὺς ἐνομοθέτησεν, πάντα τὸν ἐπὶ τῆς Ταρκυνίου δυναστείας χρόνον ἀφειμέναι, τότε δὲ πρῶτον ὑπὸ τούτων ἀνανεωθεῖσαι· ἐξ ὧν εὑρέθη τῶν ἐν ἥβῃ Ῥωμαίων περὶ τρισκαίδεκα μυριάδας. καὶ εἰς χωρίον Συγκήριον καλούμενον, Ῥωμαίων ἀπεστάλη στρατιά, διὰ φυλακῆς ἕξουσα τὸ φρούριον ἐπὶ ταῖς Λατίνων τε καὶ Ἑρνίκων πόλεσι κείμενον, ὅθεν τὸν πόλεμον προσεδέχοντο.

*Porsena ad restituendos exsules bellum parat Romanis.*

XXI. Ποπλίου Οὐαλερίου τοῦ προσαγορευθέντος Ποπλικόλα, τὸ τρίτον ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἀποδειχθέντος ἀρχὴν, καὶ σὺν αὐτῷ Μάρκου Ὁρατίου τὸ δεύτερον, βασιλεὺς Κλουσιανῶν τῶν ἐν Τυῤῥη-

νίᾳ, Λάρος ὄνομα, Πορσῖνος ἐπίκλησιν, καταφυγόντων ἐπ' αὐτὸν τῶν Ταρκυνίων, ὑποσχόμενος αὐτοῖς δυοῖν θάτερον, ἢ διαλλάξειν αὐτοὺς πρὸς τοὺς πολίτας ἐπὶ καθόδῳ καὶ ἀναλήψει τῆς ἀρχῆς, ἢ τὰς οὐσίας ἀνακομισάμενος, ἃς ἀφῃρέθησαν, ἀποδώσειν, ἐπειδὴ πρέσβεις ἀποστείλας εἰς τὴν Ῥώμην ἐν τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ, μεμιγμένας ἀπειλαῖς ἐπικλήσεις κομίζοντας, οὔτε διαλλαγὰς εὕρατο τοῖς ἀνδράσι καὶ κάθοδον, αἰτιωμένης τῆς βουλῆς τὰς ἀρὰς καὶ τοὺς ὅρκους τοὺς γενομένους κατ' αὐτῶν, οὔτε τὰς οὐσίας ἀνεπράξατο αὐτοῖς, τῶν διανειμαμένων καὶ κατακληρουχησάντων αὐτὰς οὐκ ἀξιούντων ἀποδιδόναι· ὑβρίζεσθαι φήσας ὑπὸ Ῥωμαίων καὶ δεινὰ πάσχειν, ὅτι τῶν ἀξιουμένων οὐδετέρου παρ' αὐτῶν ἔτυχεν, ἀνὴρ αὐθάδης καὶ διεφθαρμένος τὴν γνώμην ὑπό τε πλούτου καὶ ἀρχῆς μεγέθους καὶ χρημάτων, ἀφορμὰς ὑπέλαβεν ἔχειν καλὰς καταλῦσαι τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν, παλαίτερον ἔτι τοῦτο βουλόμενος· καὶ προεῖπεν αὐτοῖς τὸν πόλεμον. συνήρατο δ' αὐτῷ τοῦ πολέμου πᾶσαν προθυμίαν ἀποδεῖξαι βουλόμενος ὁ Ταρκυνίου γαμβρὸς, Ὀκταούϊος Μαμίλιος, ἐκ πόλεως ὁρμώμενος Τούσκλου, Καμερινοὺς μὲν καὶ Ἀντεμνάτας, οἳ τοῦ Λατίνων μετεῖχον γένους, ἅπαντας ἐπαγόμενος, ἀφεστηκότας ἤδη Ῥωμαίων ἐκ τοῦ φανεροῦ· παρὰ δὲ τῶν ἄλλων ὁμοεθνῶν, οἷς οὐκ ἦν βουλομένοις πολεμεῖν ἀναφανδὸν ἐνσπόνδῳ καὶ μεγάλην ἐχούσῃ ἰσχὺν τῇ πόλει, διὰ προφάσεις οὐκ ἀναγκαίας, ἐθελοντὰς συχνοὺς, ἰδίᾳ πεπεικὼς χάριτι.

XXII. Ταῦτα μαθόντες οἱ τῶν Ῥωμαίων ὕπατοι, πρῶτον μὲν τὰ ἐκ τῶν ἀγρῶν χρήματά τε, καὶ βοσκήματα, καὶ ἀνδράποδα μετάγειν τοῖς γεωργοῖς ἐκέλευσαν εἰς τὰ πλησίον ὄρη, φρούρια κατασκευάσαντες ἐπὶ τοῖς ἐρυμνοῖς, ἱκανὰ σώζειν τοὺς εἰς αὐτὰ καταφυγόντας. ἔπειτα τὸν καλούμενον Ἰανίκολον ὄχθον· ἔστι δὲ τοῦτο τὸ ὄρος ὑψηλὸν, ἀγχοῦ τῆς Ῥώμης πέραν τοῦ Τιβέριος ποταμοῦ κείμενον· ὀχυρωτέραις ἐκρατύναντο κατασκευαῖς τε καὶ φυλακαῖς, περὶ παντὸς ποιούμενοι μὴ γενέσθαι τοῖς πολεμίοις ἐπίκαιρον [χωρίον] ἐπιτείχισμα κατὰ τῆς πόλεως, καὶ τὰς εἰς τὸν πόλεμον παρασκευὰς ἐνταῦθ' ἀπέθεντο. τά τ' ἐντὸς τείχους ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον καθίσταντο, πολλὰ πολιτευόμενοι φιλάνθρωπα πρὸς τοὺς πένητας, ἵνα μὴ μεταβάλλοιντο πρὸς τοὺς τυράννους, ἐπὶ τοῖς ἰδίοις κέρδεσι πεισθέντες προδοῦναι τὸ κοινόν. καὶ γὰρ ἀτελεῖς αὐτοὺς ἁπάντων ἐψηφίσαντο εἶναι τῶν κοινῶν τελῶν, ὅσα βασιλευομένης τῆς πόλεως ἐτέλουν, καὶ ἀνεισφόρους τῶν εἰς τὰ στρατιωτικὰ καὶ τοὺς πολέμους ἀναλισκομένων ἐποίησαν· μέγα κέρδος ἡγούμενοι τῷ κοινῷ, εἰ τὰ σώματα μόνον αὐτῶν ἕξουσι προκινδυνεύοντα τῆς πατρίδος. τήν τε δύναμιν ἠσκημένην ἐκ πολλοῦ καὶ παρεσκευασμένην ἔχοντες, ἐν τῷ προκειμένῳ τῆς πόλεως ἐστρατοπεδεύοντο πεδίῳ. βασιλεὺς δὲ Πορσῖνος ἄγων τὴν στρατιὰν, τὸν μὲν Ἰανίκολον ἐξ ἐφόδου καταλαμβάνεται, καταπληξάμενος τοὺς φυλάττοντας αὐτὸν, καὶ φρουρὰν Τυῤῥηνῶν ἐν αὐτῷ καθίστησιν. ἐπὶ δὲ τὴν πόλιν ἐλαύνων, ὡς καὶ αὐτὴν

δίχα πόνου παραστησόμενος, ἐπειδὴ πλησίον τῆς γεφύρας ἐγένετο, καὶ τοὺς Ῥωμαίους ἐθεάσατο προκαθημένους τοῦ ποταμοῦ, παρεσκευάζετό τε πρὸς μάχην, ὡς ἀναρπασόμενος αὐτοὺς πλήθει καὶ ἐπήγαγε σὺν πολλῇ καταφρονήσει τὴν δύναμιν. εἶχον δὲ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ μὲν ἀριστεροῦ κέρως οἱ Ταρκυνίου παῖδες, Τίτος καὶ Σέξτος, Ῥωμαίων τε τοὺς φυγάδας ἄγοντες, καὶ ἐκ τῆς Γαβίων πόλεως τὸ ἀκμαιότατον, ξένων τε καὶ μισθοφόρων χεῖρα οὐκ ὀλίγην· τοῦ δὲ δεξιοῦ Μαμίλιος ὁ Ταρκυνίου κηδεστής, ἐφ' οὗ Λατίνων οἱ ἀποστάντες Ῥωμαίων ἐτάξαντο· βασιλεὺς δὲ Πορσῖνος κατὰ μέσην τὴν φάλαγγα ἐτέτακτο. Ῥωμαίων δὲ τὸ μὲν δεξιὸν κέρας Σπόριος Λάρκιος καὶ Τίτος Ἑρμήνιος κατεῖχον, ἐναντίοι Ταρκυνίοις· τὸ δ' ἀριστερὸν, Μάρκος Οὐαλέριος, ἀδελφὸς θατέρου τῶν ὑπάτων Ποπλικόλα, καὶ Τίτος Λουκρήτιος, ὁ τῷ πρόσθεν ὑπατεύσας ἔτει, Μαμιλίῳ καὶ Λατίνοις συνοισόμενοι· τὰ δὲ μέσα τῶν κεράτων οἱ ὕπατοι κατεῖχον ἀμφότεροι.

XXIII. Ὡς δὲ συνῆλθον εἰς χεῖρας, ἐμάχοντο γενναίως ἀμφότεροι, καὶ πολὺν ἀντεῖχον χρόνον· ἐμπειρίᾳ μὲν καὶ καρτερίᾳ κρείττους ὄντες οἱ Ῥωμαῖοι τῶν Λατίνων καὶ Τυῤῥηνῶν, πλήθει δὲ κρατοῦντες τῶν Ῥωμαίων οἱ Τυῤῥηνοὶ καὶ Λατῖνοι μακρῷ. πολλῶν δὲ πεσόντων ἀφ' ἑκατέρων, δέος εἰσέρχεται Ῥωμαιους· πρῶτον μὲν τοὺς κατέχοντας τὸ ἀριστερὸν κέρας, ἐπειδὴ τοὺς ἡγεμόνας ἐθεάσαντο Οὐαλέριόν τε καὶ Λουκρήτιον τραυματίας ἀποκομισθέντας ἐκ τῆς μάχης· ἔπειτα καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ

δεξιοῦ κέρατος τεταγμένους, νικῶντας ἤδη τὴν σὺν Ταρκυνίοις δύναμιν, τὸ αὐτὸ καταλαμβάνει πάθος, ὁρῶντας τὴν τροπὴν τῶν ἑταίρων. φευγόντων δ' εἰς τὴν πόλιν ἁπάντων, καὶ διὰ μιᾶς γεφύρας βιαζομένων ἀθρόων, ὁρμὴ γίνεται τῶν πολεμίων ἐπ' αὐτοὺς μεγάλη· ὀλίγου τε πάλιν ἐδέησεν ἡ πόλις ἁλῶναι κατὰ κράτος, ἀτείχιστος οὖσα ἐκ τῶν παρὰ τὸν ποταμὸν μερῶν, εἰ συνεισέπεσον εἰς αὐτὴν ἅμα τοῖς φεύγουσιν οἱ διώκοντες. οἱ δὲ τὴν ὁρμὴν τῶν πολεμίων ἐπισχόντες καὶ διασώσαντες ὅλην τὴν στρατιὰν, τρεῖς ἄνδρες ἐγένοντο, Σπόριος Λάρκιος καὶ Τῖτος Ἑρμήνιος, οἱ τὸ δεξιὸν ἔχοντες κέρας ἐκ τῶν πρεσβυτέρων· Πόπλιος δὲ Ὁράτιος, ὁ καλούμενος Κόκλης, ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ὄψιν ἐλαττώματος, ἐκκοπεὶς ἐν μάχῃ τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν, ἐκ τῶν νεωτέρων, μορφῇ τε κάλλιστος ἀνθρώπων καὶ ψυχὴν ἄριστος. οὗτος ἀδελφιδοῦς μὲν ἦν Ὁρατίου Μάρκου, θατέρου τῶν ὑπάτων, τὸ δ' εὐγενὲς κατῆγεν ἀφ' ἑνὸς τῶν τριδύμων Ὁρατίου Μάρκου, τοῦ νικήσαντος τοὺς Ἀλβανοὺς τριδύμους, ὅτε περὶ τῆς ἡγεμονίας αἱ πόλεις εἰς πόλεμον κατάστᾶσαι, συνέβησαν μὴ πάσαις ἀποκινδυνεῦσαι ταῖς δυνάμεσιν, ἀλλὰ τρισὶν ἀνδράσιν ἀφ' ἑκατέρας, ὡς ἐν τοῖς προτέροις δεδήλωκα λόγοις. οὗτοι δὴ μόνοι κατὰ νώτου λαβόντες τὴν γέφυραν, εἶργον τοὺς πολεμίους τῆς διαβάσεως μέχρι πολλοῦ, καὶ διέμενον ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως βαλλόμενοί τε ὑπὸ πολλῶν παντοδαποῖς βέλεσι, καὶ ἐκ χειρὸς παιόμενοι τοῖς ξίφεσιν, ἕως ἅπασα ἡ στρατιὰ διῆλθε τὸν ποταμόν.

*Horatii Coclitis virtus.*

XXIV. Ὡς δ᾽ ἐν ἀσφαλεῖ τοὺς σφετέρους ἔδοξαν γεγονέναι, δύο μὲν ἐξ αὐτῶν, Ἑρμήνιός τε καὶ Λάρκιος, διεφθαρμένων αὐτοῖς ἤδη τῶν σκεπαστηρίων διὰ τὰς συνεχεῖς πληγὰς, ἐχώρουν ἐπὶ πόδα. Ὁράτιος δὲ μόνος, ἀνακαλουμένων αὐτὸν ἀπὸ τῆς πόλεως τῶν τε ὑπάτων καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν, καὶ περὶ παντὸς ποιουμένων σωθῆναι τοιοῦτον ἄνδρα τῇ πατρίδι καὶ τοῖς γειναμένοις, οὐκ ἐπείσθη, ἀλλ᾽ ἔμενεν ἔνθα καὶ τὸ πρῶτον ἔστη, κελεύσας τοῖς περὶ τὸν Ἑρμήνιον λέγειν πρὸς τοὺς ὑπάτους, ὡς αὐτοῦ φράζοντος, ἀποκόπτειν τὴν γέφυραν ἀπὸ τῆς πόλεως ἐν τάχει· ἦν δὲ μία κατ᾽ ἐκείνους τοὺς χρόνους ξυλόφρακτος, ἄνευ σιδήρου δεδεμένη ταῖς σανίσιν αὐταῖς, ἣν καὶ μέχρις ἐμοῦ τοιαύτην φυλάττουσι Ῥωμαῖοι· ἐπιστείλας δὲ τοῖς ἀνδράσιν, ὅταν τὰ πλείω τῆς γεφύρας λυθῇ, καὶ βραχὺ τὸ λειπόμενον ᾖ μέρος, φράσαι πρὸς αὐτὸν σημείοις τισὶν, ἢ φωνῇ γεγωνοτέρᾳ· τὰ λοιπὰ λέγων ἑαυτῷ μελήσειν. ταῦτ᾽ ἐπικελευσάμενος τοῖς δυσὶν, ἐπ᾽ αὐτῆς ἵσταται τῆς γεφύρας, καὶ τῶν ὁμόσε χωρούντων οὓς μὲν τῷ ξίφει παίων, οὓς δὲ τῷ θυρεῷ περιτρέπων, πάντας ἀνέστειλε τοὺς ὁρμῶντας ἐπὶ τὴν γέφυραν· οὐκέτι γὰρ εἰς χεῖρας αὐτῷ χωρεῖν ἐτόλμων οἱ διώκοντες, ὡς μεμηνότι καὶ θανατῶντι· καὶ ἅμα οὐδὲ ῥᾴδιον αὐτῷ προσελθεῖν ὑπάρχον, ἐξ εὐωνύμων μὲν καὶ δεξιῶν ἔχοντι πρόβλημα τὸν ποταμὸν, ἐκ δὲ τοῦ κατὰ πρόσωπον, ὅπλων τε καὶ νεκρῶν σωρόν· ἀλλ᾽ ἀπο-

θεν ἀθρόοι ἑστῶτες, λόγχαις τε καὶ σαυνίοις καὶ λίθοις χειροπληθέσιν ἔβαλλον· οἷς δὲ μὴ παρείη ταῦτα, τοῖς ξίφεσι καὶ ταῖς ἀσπίσι τῶν νεκρῶν. ὁ δ' ἠμύνετο, τοῖς ἐκείνων χρώμενος ὅπλοις κατ' αὐτῶν· καὶ ἔμελλεν, ὥσπερ εἰκός, εἰς ἀθρόους βάλλων, ἀεί τινος τεύξεσθαι σκοποῦ. ἤδη δὲ καταβελὴς ὢν, καὶ τραυμάτων πλῆθος ἐν πολλοῖς μέρεσι τοῦ σώματος ἔχων, μίαν δὲ πληγὴν λόγχης, ἣ διὰ θατέρου τῶν γλουτῶν ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς τοῦ μηροῦ ἀντία ἐνεχθεῖσα, ἐκάκωσεν αὐτὸν ὀδύναις, καὶ τὴν βάσιν ἔβλαπτεν, ἐπεὶ ἐκ τῶν κατόπιν ἤκουσεν ἐμβοησάντων λελῦσθαι τῆς γεφύρας τὸ πλεῖον μέρος, καθάλλεται σὺν τοῖς ὅπλοις εἰς τὸν ποταμόν· καὶ διανηξάμενος τὸ ῥεῦμα χαλεπῶς πάνυ· περὶ γὰρ τοῖς ὑπερείσμασι τῶν σανίδων σχιζόμενος ὁ ῥοῦς ὀξὺς ἦν, καὶ δίνας ἐποίει μεγάλας· ἐξεκολύμβησεν εἰς τὴν γῆν, οὐδὲν τῶν ὅπλων ἐν τῷ νεῖν ἀποβαλών.

XXV. Τοῦτο τὸ ἔργον ἀθάνατον αὐτῷ δόξαν εἰργάσατο. παραχρῆμά τε γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι στεφανώσαντες αὐτὸν, ἀπέφερον εἰς τὴν πόλιν, ὑμνοῦντες, ὡς τῶν ἡρώων ἕνα. καὶ πᾶς ὁ κατοικίδιος ὄχλος ἐξεχεῖτο ποθῶν αὐτοῦ, ἕως ἔτι περιῆν, θεάσασθαι τὴν τελευταίαν πρόσοψιν· ἐδόκει γὰρ ὑπὸ τῶν τραυμάτων οὐκ εἰς μακρὰν διαφθαρήσεσθαι. καὶ ἐπειδὴ διέφυγε τὸν θάνατον, εἰκόνα χαλκῆν ἔνοπλον ὁ δῆμος ἔστησεν αὐτοῦ, τῆς ἀγορᾶς ἐν τῷ κρατίστῳ· καὶ χώραν ἐκ τῆς δημοσίας ἔδωκεν, ὅσην αὐτὸς ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ ζεύγει βοῶν περιαρόσειε, χωρὶς δὲ τῶν δημοσίᾳ δοθέντων, κατὰ κεφαλὴν ἕκαστος ἀνδρῶν τε καὶ

γυναικῶν, ὅτε μάλιστα δεινὴ σπάνις τῶν ἀναγκαίων ἐπιτηδείων ἅπαντας κατεῖχε, μιᾶς ἡμέρας τροφὴν ἐχαρίσαντο, μυριάδες ἀνθρώπων αἱ σύμπασαι πλείους ἢ τριάκοντα. Ὁράτιος μὲν δὴ τοιαύτην ἀποδειξάμενος ἀρετὴν ἐν τῷ τότε χρόνῳ, ζηλωτὸς μέν, εἰ καί τις ἄλλος Ῥωμαίων, ἐγένετο, ἄχρηστος δ᾽ εἰς τὰ λοιπὰ πράγματα τῆς πόλεως, διὰ τὴν πήρωσιν τῆς βάσεως· καὶ διὰ τὴν συμφορὰν ταύτην οὔτε ὑπατείας, οὔτ᾽ ἄλλης ἡγεμονίας στρατιωτικῆς οὐδεμιᾶς ἔτυχεν. οὗτος μὲν δὴ θαυμαστὸν ἔργον ἀποδειξάμενος ἐν τῷ τότε ἀγῶνι Ῥωμαίοις, ἄξιος, εἴπερ τις καὶ ἄλλος τῶν ἐπ᾽ ἀνδρείᾳ διονομασθέντων, ἐπαινεῖσθαι· καὶ ἔτι πρὸς τούτῳ, Γάϊος Μούκιος, ᾧ Κόρδος ἐπώνυμον ἦν, ἀνὴρ ἐπιφανῶν πατέρων, καὶ αὐτὸς ἐγχειρήματι ἐπιβαλόμενος μεγάλῳ, περὶ οὗ μικρὸν ὕστερον ἐρῶ, διηγησάμενος πρῶτον ἐν οἷς ἡ πόλις τότε δεινοῖς ἦν.

XXVI. Μετὰ γὰρ τὴν μάχην ἐκείνην ὁ μὲν Τυῤῥηνῶν βασιλεὺς ἐν τῷ πλησίον ὄρει καταστρατοπεδευσάμενος, ὅθεν τὴν Ῥωμαίων φρουρὰν ἐξέβαλε, τῆς ἐπέκεινα τοῦ Τιβέριος ποταμοῦ χώρας ἁπάσης ἐκράτει. οἱ δὲ Ταρκυνίου παῖδες καὶ ὁ κηδεστὴς αὐτοῦ Μαμίλιος, σχεδίαις τε καὶ σκάφαις διαβιβάσαντες τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις ἐπὶ θάτερα μέρη τοῦ ποταμοῦ, τὰ πρὸς Ῥώμην φέροντα, ἐν ὀχυρῷ τίθενται χωρίῳ τὸν χάρακα· ὅθεν ὁρμώμενοι τῶν τε Ῥωμαίων ἐδῄουν τὴν γῆν καὶ τὰς αὐλὰς κατέσκαπτον, καὶ τοῖς ἐπὶ νομὰς ἐξιοῦσιν ἐκ τῶν ἐρυμάτων βοσκήμασιν ἐπετίθεντο. κρατουμένης δὲ τῆς

ὑπαιθρίου πάσης ὑπὸ τῶν πολεμίων, καὶ οὔτ' ἐκ γῆς εἰς τὴν πόλιν εἰσκομιζομένων τῶν ἀγορῶν, οὔτε μὴν διὰ τοῦ ποταμοῦ καταγομένων ὅτι μὴ σπανίων, ταχεῖα τῶν ἀναγκαίων σπάνις ἐγένετο μυριάσι πολλαῖς τὰ παρασκευασθέντα οὐ πολλὰ ὄντα δαπανώσαις. καὶ μετὰ τοῦθ' οἱ θεράποντες πολλοὶ καταλιπόντες τοὺς δεσπότας, ηὐτομόλουν ὁσημέραι, καὶ ἐκ τοῦ δημοτικοῦ πλήθους οἱ πονηρότατοι πρὸς τοὺς τυράννους ἀφίσταντο· ταῦθ' ὁρῶσι τοῖς ὑπάτοις ἔδοξε, Λατίνων μὲν δεῖσθαι τῶν ἔτι αἰδουμένων τὸ συγγενὲς, καὶ μένειν δοκούντων ἐν τῇ φιλίᾳ, συμμαχίας σφίσι πέμψαι διὰ ταχέων· εἰς δὲ τὴν Καμπανίδα Κύμην καὶ τὰς ἐν τῷ Πωμεντίνῳ πεδίῳ πόλεις ἀποστεῖλαι πρέσβεις, ἀξιώσοντας αὐτὰς σφίσι σίτου ἐξαγωγὴν ἐπιτρέψαι. Λατῖνοι μὲν οὖν διεκρούσαντο τὴν ἐπικουρίαν, ὡς οὐχ ὅσιον αὐτοῖς ὂν οὔτε Ταρκυνίῳ πολεμεῖν οὔτε Ῥωμαίοις, ἐπειδὴ κοινῇ συνέθεντο πρὸς ἀμφοτέρους τὰ περὶ τῆς φιλίας ὅρκια. ἐκ δὲ τοῦ Πωμεντίνου πεδίου Λάρκιός τε καὶ Ἑρμήνιος οἱ πεμφθέντες ἐπὶ τὴν παρακομιδὴν τοῦ σίτου πρέσβεις, πολλὰς γεμίσαντες σκάφας παντοίας τροφῆς, ἀπὸ θαλάττης ἀνὰ τὸν ποταμὸν, ἐκ νυκτὶ ἀσελήνῳ, λαθόντες τοὺς πολεμίους, διεκόμισαν. ταχὺ δὲ καὶ ταύτης ἐξαναλωθείσης τῆς ἀγορᾶς, καὶ τῆς αὐτῆς κατασχούσης τοὺς ἀνθρώπους ἀπορίας, μαθὼν παρὰ τῶν αὐτομόλων ὁ Τυῤῥηνὸς ὅτι κάμνουσιν ἀπὸ τοῦ λιμοῦ οἱ ἔνδον, ἐπεκηρυκεύσατο πρὸς αὐτοὺς, ἐπιτάττων δέχεσθαι τὸν Ταρκύνιον εἰ βούλοιντο πολέμου καὶ λιμοῦ ἀπηλλάχθαι.

*C. Mucii Cordi egregium facinus.*

XXVII. Οὐκ ἀνεχομένων δὲ Ῥωμαίων τὰς ἐπιταγὰς, ἀλλὰ πάντα τὰ δεινὰ ὑπομένειν βουλομένων, καταμαθὼν ὁ Μούκιος ὅτι δυοῖν θάτερον αὐτοῖς συμβήσεται, ἢ μὴ διαμεῖναι πολὺν ἐν τοῖς λελογισμένοις χρόνον ὑπὸ τῆς ἀπορίας τῶν ἀναγκαίων ἐκβιασθεῖσιν, ἢ φυλάττουσι βεβαίας τὰς κρίσεις, τὸν οἴκτιστον ἀπολέσθαι μόρον, δεηθεὶς τῶν ὑπάτων τὴν βουλὴν αὐτῷ συναγαγεῖν, ὡς μέγα τι καὶ ἀναγκαῖον ἐξοίσων πρὸς αὐτὴν, ἐπειδὴ συνήχθη, λέγει τοιάδε· „Ἄνδρες πατέρες, ἐγχείρημα τολμᾷν διανοού„μενος, ὑφ᾽ οὗ τῶν παρόντων ἀπαλλαγήσεται κακῶν „ἡ πόλις, τῷ μὲν ἔργῳ πάνυ θαῤῥῶ, καὶ ῥᾳδίως αὐ„τοῦ κρατήσειν οἴομαι· περὶ δὲ τῆς ἐμαυτοῦ ψυχῆς, „εἰ περιέσται μοι μετὰ τὸ ἔργον, οὐ πολλὰς ἐλπίδας „ἔχω, μᾶλλον δ᾽, εἰ χρὴ τἀληθὲς λέγειν, οὐδεμίαν. εἰς „τοσοῦτον δὲ κίνδυνον ἐμαυτὸν καθιέναι μέλλων, „οὐκ ἀξιῶ λαθεῖν ἅπαντας αἰωρηθεὶς ὑπὲρ μεγά„λων, ἐὰν ἄρα συμβῇ μοι διαμαρτεῖν τῆς πείρας, „ἀλλ᾽ ἐπὶ καλοῖς ἔργοις μεγάλων ἐπαίνων τυγχάνειν, „ἐξ ὧν ἀντὶ θνητοῦ σώματος ἀθάνατον ὑπάρξει μοι „κλέος. δήμῳ μὲν οὖν φράζειν ἃ διανοοῦμαι πράτ„τειν, οὐκ ἀσφαλὲς, μή τις ἴδια κέρδη περιβαλόμε„νος πρὸς τοὺς πολεμίους αὐτὰ ἐξενέγκῃ, δέον αὐ„τοῖς ὥσπερ μυστηρίου ἀποῤῥήτου φυλακῆς· ὑμῖν „δὲ, οὓς καθέξειν αὐτὰ πεπίστευκα ἐγκρατῶς, πρώ„τοις τε καὶ μόνοις ἐκφέρω· παρ᾽ ὑμῶν δὲ οἱ ἄλλοι „πολῖται ἐν τῷ προσήκοντι καιρῷ μαθήσονται. τὸ

„δ' ἐγχείρημά μου τοιόνδ' ἐστίν. αὐτομόλου σχῆμα „μέλλω λαβὼν, ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν Τυῤῥηνῶν πο-„ρεύεσθαι. ἐὰν μὲν οὖν ἀπιστηθεὶς πρὸς αὐτῶν ἀπο-„θάνω, ἑνὶ πολίτῃ μόνῳ ἐλάττους οἱ λοιποὶ γενή-„σεσθε· ἐὰν δὲ παρελθεῖν εἴσω τοῦ χάρακος ἐκγέ-„νηταί μοι, τὸν βασιλέα τῶν πολεμίων ἀποκτείνειν „ὑμῖν ὑπισχνοῦμαι· ἀποθανόντος δὲ Πορσίνου, κα-„ταλυθήσεται μὲν ὑμῖν ὁ πόλεμος. ἐγὼ δ' εἰ, ὅ τι „ἂν τῷ δαιμονίῳ δόξῃ, τοῦτο πείσομαι, τούτων συν-„ίστορας ὑμᾶς ἕξων καὶ μάρτυρας πρὸς τὸν δῆμον, „ἄπειμι τὴν κρείττονα τύχην τῆς πατρίδος ἡγεμόνα „τῆς ὁδοῦ ποιησάμενος.“

XXVIII. Ἐπαινεθεὶς δ' οὖν ὑπὸ τῶν ἐν τῷ συνεδρίῳ, καὶ λαβὼν οἰωνοὺς αἰσίους τῆς πράξεως, διαβαίνει τὸν ποταμόν. καὶ παραγενηθεὶς ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν Τυῤῥηνῶν, εἰσέρχεται, παρακρουσάμενος τοὺς φυλάττοντας τὰς πύλας, ὡς τῶν ὁμοεθνῶν τις, ὅπλων τ' οὐδὲν φανερὸν ἔχων, καὶ γλώττῃ Τυῤ-ῥηνικῇ διαλεγόμενος, ἣν ἐξέμαθεν ἔτι παῖς ὢν, ὑπὸ τροφοῦ Τυῤῥηνίδος τὸ γένος ἐκδιδαχθείς. ὡς δ' ἐπὶ τὴν ἀγορὰν καὶ τὸ στρατήγιον ἀφίκετο, ἄνδρα ὁρᾷ μεγέθει σώματος καὶ ῥώμῃ διαφέροντα, ἐσθῆτα πορφύρας ἐνδεδυκότα, καθήμενον ἐπὶ τοῦ στρατηγικοῦ βήματος, καὶ περὶ αὐτὸν ἑστῶτας ἐνόπλους συχνούς. διαμαρτὼν δὲ τῆς δόξης, οἷα δὴ μηδέποτε τὸν βασιλέα τῶν Τυῤῥηνῶν θεασάμενος, τοῦτον τὸν ἄνδρα ὑπέλαβε Πορσῖνον εἶναι· ὁ δ' ἦν ἄρα γραμματεὺς τοῦ βασιλέως, ἐκάθητο δ' ἐπὶ τοῦ βήματος διαριθμῶν τοὺς στρατιώτας, καὶ διαγράφων αὐτοῖς

τοὺς ὀψωνιασμούς. ἐπὶ τοῦτον δὴ τὸν γραμματέα χωρήσας διὰ τοῦ περιεστηκότος ὄχλου, καὶ ἀναβὰς, ὡς ἄνοπλος ὑπ' οὐδενὸς κωλυόμενος, ἐπὶ τὸ βῆμα, σπᾶται τὸ ξιφίδιον, ὃ ἐντὸς τῆς περιβολῆς ἔκρυπτε, καὶ παίει τὸν ἄνδρα κατὰ τῆς κεφαλῆς. ἀποθανόντος δὲ τοῦ γραμματέως πληγῇ μιᾷ, συλληφθεὶς εὐθὺς ὑπὸ τῶν περὶ τὸ βῆμα, πρὸς τὸν βασιλέα, πεπυσμένον ἤδη τὴν τοῦ γραμματέως ἀναίρεσιν, ἀπάγεται. ὁ δ' ὡς εἶδεν αὐτὸν, „Ὦ μιαρώτατε πάντων, „εἶπεν, ἀνθρώπων, καὶ δίκας ὑφέξων οὐκ εἰς μακρὰν, „ὧν ἄξιος εἶ. λέγε τίς εἶ, καὶ πόθεν ἀφιγμένος, καὶ „τίνι βοηθείᾳ πεποιθὼς, ἐπεχείρησας ἔργῳ τηλικῷδε· „καὶ πότερον τὸν γραμματέα τὸν ἐμὸν ἀποκτεῖναί „σοι προὔκειτο μόνον, ἢ κἀμέ· καὶ τίνας ἔχεις κοι„νωνοὺς τῆς ἐπιβουλῆς; ἀπόκρυψαι δὲ μηδὲν τῶν ἀλη„θῶν, ἵνα μὴ βασανιζόμενος ἀναγκασθείης λέγειν.“

XXIX. Καὶ ὁ Μούκιος οὔτε μεταβολῇ χρώματος, οὔτε συννοίᾳ προσώπου τὸν ὀῤῥωδοῦντα διασημάνας, οὔτ' ἄλλο παθὼν οὐδὲν, ὧν φιλοῦσι πάσχειν οἱ μέλλοντες ἀποθνήσκειν, λέγει πρὸς αὐτόν· „Ἐγὼ μὲν Ῥωμαῖός εἰμι, καὶ οὐ τῶν ἐπιτυχόντων „ἕνεκά του, ἐλευθερῶσαι δὲ τὴν πατρίδα βουληθεὶς „τοῦ πολέμου, ἦλθον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ὑμῶν, ὡς „τῶν αὐτομόλων εἷς, ἀποκτεῖναί σε βουλόμενος· „οὐκ ἀγνοῶν μὲν ὅτι καὶ κατορθώσαντι καὶ διαμαρ„τόντι τῆς ἐλπίδος, ἀποθανεῖν ὑπάρχει μοι, χαρί„σασθαι δὲ τῇ γειναμένῃ τὴν ἐμαυτοῦ ψυχὴν προ„αιρούμενος, καὶ ἀντὶ τοῦ γεννητοῦ σώματος ἀθά„νατον δόξαν καταλιπεῖν· ψευσθεὶς δὲ τῆς ἐλπίδος,

„ἀντί σου τὸν γραμματέα, ὃν οὐδὲν ἐδεόμην, ἀνῄρη-„κα, τῇ τε πορφύρᾳ καὶ τῷ δίφρῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις „τῆς ἐξουσίας συμβόλοις πλανηθείς. τὸν μὲν οὖν „θάνατον, ὃν αὐτὸς ἐμαυτοῦ κατεψηφισάμην, ὅτ' „ἐπὶ τὴν πρᾶξιν ἔμελλον ὁρμᾷν, οὐ παραιτοῦμαι· „βασάνους δὲ καὶ τὰς ἄλλας ὕβρεις εἴ μοι παρείης, „πίστεις δοὺς ἐπὶ θεῶν, ὑπισχνοῦμαί σοι μέγα πρᾶ-„γμα δηλώσειν, καὶ πρὸς τὴν σωτηρίαν ἀνῆκόν σοι.“ Ὁ μὲν δὴ ταῦτ' ἔλεγε, στρατηγῆσαι τὸν ἄνδρα δια-νοούμενος. ὁ δ' ἔξω τοῦ φρονεῖν γεγονὼς, καὶ ἅμα κινδύνους ἐκ πολλῶν μαντευόμενος ἀνθρώπων οὐκ ἀληθεῖς, δίδωσιν αὐτῷ δι' ὅρκων τὸ πιστόν. μετὰ δὲ τοῦτο, καινότατον ἐνθυμηθεὶς ὁ Μούκιος ἀπά-της τρόπον, ἧς ἐν ἀφανεῖ τὸν ἔλεγχον εἶχε, λέγει πρὸς αὐτόν· „Ὦ βασιλεῦ, Ῥωμαίων ἄνδρες τριακό-„σιοι τὴν αὐτὴν ἔχοντες ἡλικίαν, ἐκ τοῦ γένους τῶν „πατρικίων ἅπαντες, ἐβουλευσάμεθα συνελθόντες „ἀποκτεῖναί σε, καὶ τὸ πιστὸν ὅρκοις παρ' ἀλλήλων „ἐλάβομεν. ἔδοξε δ' ἡμῖν βουλευσαμένοις ὅστις „ἦν ὁ τῆς ἐπιβουλῆς τρόπος, μήτε ἅπαντας ἅμα χω-„ρεῖν ἐπὶ τὸ ἔργον, ἀλλὰ καθ' ἕνα, μήτε φράζειν ἕτε-„ρον ἑτέρῳ, πότε καὶ ποῦ καὶ πῶς, καὶ τίσιν ἀφορ-„μαῖς χρησάμενος ἐπιθήσεταί σοι· ἵνα ῥᾷον ἡμῖν „ὑπάρχῃ τὸ λαθεῖν. ταῦτα διανοηθέντες, ἐκληρω-„σάμεθα, καὶ πρῶτος ἄρξαι τῆς πείρας ἔλαχον ἐγώ. „προειδὼς οὖν ὅτι πολλοὶ καὶ ἀγαθοὶ τὴν αὐτὴν „ἕξουσιν ἐπιθυμίαν δόξης, ὧν ἴσως καὶ εἷς τις ἀμεί-„νονι τύχῃ χρήσεται τῆς ἐμῆς, σκόπει τίς ἔσται σοι „πρὸς πάντας ἀρκοῦσα φυλακή.“

XXX. Ὡς δὲ ταῦτ᾽ ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς, ἐκεῖνον μὲν ἀπαγαγόντας τοὺς δορυφόρους ἐκέλευσε δῆσαι, καὶ φυλάττειν ἐπιμελῶς· αὐτὸς δὲ τοὺς πιστοτάτους τῶν φίλων παραλαβὼν, καὶ τὸν υἱὸν Ἄροντα παρακαθισάμενος, μετ᾽ ἐκείνων ἐσκόπει τί ποιῶν τὰς ἐπιβουλὰς αὐτῶν διακρούσεται. τῶν μὲν οὖν ἄλλων ἕκαστος εὐήθεις ἀσφαλείας λέγων, ἐδόκει τῶν δεόντων φρονεῖν οὐδέν· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ τελευταῖον ἀπεφήνατο γνώμην πρεσβυτέραν τῆς ἡλικίας, ἀξιῶν αὐτὸν μὴ σκοπεῖν τίσι φυλακαῖς χρώμενος οὐδὲν πείσεται δεινὸν, ἀλλὰ τί ποιῶν οὐ δεήσεται φυλακῆς· θαυμασάντων δὲ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ πάντων, καὶ πῶς ἂν τοῦτο γένοιτο μαθεῖν βουλομένων, „Εἰ „φίλους ἀντὶ πολεμίων, ἔφη, ποιήσαιο τοὺς ἄνδρας, „τιμιωτέραν ἡγησάμενος τὴν σαυτοῦ ψυχὴν τῆς καθ-„ύδου τῶν σὺν Ταρκυνίοις φυγάδων.“ Καὶ ὁ βασιλεὺς τὰ κράτιστα μὲν ἔφησεν αὐτὸν λέγειν, βουλῆς δ᾽ εἶναι ἄξιον τὸ πρᾶγμα, πῶς εὐπρεπεῖς γενήσονται πρὸς αὐτοὺς αἱ διαλλαγαί· μεγάλην αἰσχύνην φάσκων εἶναι, εἰ κρατήσας αὐτῶν μάχῃ, καὶ τειχήρεις ἔχων, ἀπελεύσεται, μηδὲν ὧν Ταρκυνίοις ὑπέσχετο διαπραξάμενος, ὥσπερ ἡττημένος ὑπὸ τῶν νενικημένων, καὶ πεφευγὼς τοὺς μηδ᾽ ἐκ τῶν πυλῶν ὑπομένοντας ἔτι προελθεῖν· μίαν δὲ μόνην ἔσεσθαι ὑποφαίνων καλὴν τῆς ἔχθρας λύσιν, εἰ παρὰ τῶν πολεμίων παραγένοιντό τινες πρὸς αὐτὸν περὶ φιλίας διαλεξόμενοι.

XXXI. Ταῦτα μὲν τότε πρὸς τὸν υἱὸν καὶ τοὺς παρόντας εἶπεν· ὀλίγαις δ᾽ ὕστερον ἡμέραις αὐτὸς

ἠναγκάσθη πρότερος ἄρχειν λόγων διαλλακτηρίων, διὰ τοιαύτην αἰτίαν· ἐσκεδασμένων ἀνὰ τὴν χώραν τῶν στρατιωτῶν, καὶ τὰς ἀγομένας εἰς τὴν πόλιν ἀγορὰς ἀφαιρουμένων, καὶ τοῦτο ποιούντων συνεχῶς, οἱ τῶν Ῥωμαίων ὕπατοι λοχήσαντες αὐτοὺς ἐν καλῷ χωρίῳ, διαφθείρουσί τε συχνοὺς, καὶ ἔτι πλείους τῶν ἀναιρεθέντων αἰχμαλώτους λαμβάνουσιν. ἐφ' ᾧ χαλεπαίνοντες οἱ Τυῤῥηνοὶ, διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους κατὰ συστροφὰς, δι' αἰτίας τόν τε βασιλέα καὶ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας ἔχοντες ἐπὶ τῇ τριβῇ τοῦ πολέμου, καὶ ἀπαλλάττεσθαι ποθοῦντες ἐπὶ τὰ οἰκεῖα. δόξας οὖν ἅπασι κεχαρισμένας φανήσεσθαι τὰς διαλλαγὰς, ἀποστέλλει πρεσβευτὰς ἐκ τῶν οἰκείων φίλων τοὺς ἀναγκαιοτάτους. τινὲς μὲν οὖν φασι καὶ τὸν Μούκιον ἅμα τούτοις ἀποσταλῆναι, δόντα πίστιν τῷ βασιλεῖ δι' ὅρκων ὑπὲρ τοῦ πάλιν ἐλεύσεσθαι· οἱ δὲ λέγουσιν ὅμηρον, ἕως ἂν διαλλαγαὶ γένωνται, τὸν ἄνδρα τοῦτον ἐν τῷ στρατοπέδῳ φυλάττεσθαι· καὶ τάχ' ἂν εἴη τοῦτ' ἀληθέστερον. ἐντολαὶ δ' ἦσαν, ἃς ἔδωκε τοῖς πρεσβευταῖς ὁ βασιλεὺς, τοιαίδε· „Περὶ μὲν καθόδου Ταρκυνίων μη„δένα ποιεῖσθαι λόγον, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῖς ἀξι„οῦν ἀποδοθῆναι, μάλιστα μὲν ἅπαντα, ὅσα Ταρ„κύνιός τε ὁ πρεσβύτατος κατέλιπεν, καὶ αὐτοὶ σὺν „τῷ δικαίῳ κτησάμενοι κατέσχον· εἰ δὲ μή γε, ὅσα „δυνατὰ, ἀγρῶν τε καὶ οἰκιῶν καὶ βοσκημάτων, καὶ „ὧν ἐκ γῆς ἀνῄρηνται καρπῶν τὰς ἀξίας, ὁποτέρως „ἂν αὐτοῖς δόξῃ συμφέρειν, ἐάν τε τοὺς κατέχον„τας αὐτὰ καὶ καρπουμένους εἰσφέρειν, ἐάν τ' ἐκ

„τοῦ δημοσίου διαλύειν. ταῦτα μὲν ὑπὲρ ἐκείνων, „ἑαυτῷ δὲ αἰτεῖσθαι διαλυομένῳ τὴν ἔχθραν, τοὺς „καλουμένους Ἑπτὰ πάγους· αὕτη Τυῤῥηνῶν ἡ „χώρα τὸ ἀρχαῖον ἦν, Ῥωμαῖοι δ' αὐτὴν κατέσχον „πολέμῳ, τοὺς ἔχοντας ἀφελόμενοι· καὶ ἵνα μένωσι „Ῥωμαῖοι Τυῤῥηνοῖς βέβαιοι φίλοι, παῖδας ἐκ τῶν „ἐπιφανεστάτων οἰκιῶν τοὺς ὁμηρεύσοντας ὑπὲρ „τῆς πόλεως αἰτεῖν παρ' αὐτῶν."

XXXII. Ἀφικομένων δὲ τῶν πρέσβεων εἰς Ῥώμην, ἡ βουλὴ μὲν ἐψηφίσατο, Ποπλικόλᾳ θατέρῳ τῶν ὑπάτων πεισθεῖσα, πάντα συγχωρεῖν, ὅσα ὁ Τυῤῥηνὸς ἠξίου, κάμνειν τὸν δῆμον καὶ τὸν ἄπορον ὄχλον οἰομένη τῇ σπάνει τῶν ἐπιτηδείων, καὶ ἀγαπητῶς δέξεσθαι τὴν τοῦ πολέμου λύσιν, ἐφ' οἷς ἂν γένηται δικαίοις. ὁ δὲ δῆμος τὰ μὲν ἄλλα τοῦ προβουλεύματος ἐψηφίσατο κύρια εἶναι, τὴν δ' ἀπόδοσιν τῶν χρημάτων οὐκ ἠνέσχετο, ἀλλὰ τἀναντία ἔγνω, μήτ' ἐκ τῶν κοινῶν, μήτ' ἐκ τῶν ἰδίων τοῖς Ταρκυνίοις μηδὲν ἀποδοῦναι, πρεσβευτὰς δὲ περὶ τούτων πρὸς βασιλέα Πορσῖνον ἀποστεῖλαι, οἵτινες ἀξιώσουσιν αὐτὸν τὰ μὲν ὅμηρα καὶ τὴν χώραν παραλαβεῖν· περὶ δὲ τῶν χρημάτων αὐτὸν δικαστὴν γενόμενον Ταρκυνίῳ τε καὶ Ῥωμαίοις, ὅταν ἀμφοτέρων ἀκούσῃ, κρῖναι τὰ δίκαια δοκοῦντα, μήτε χάριτι, μήτ' ἔχθρᾳ παραχθέντα. ἀπῄεσαν οἱ Τυῤῥηνοὶ τὰς ἀποκρίσεις ταύτας κομίζοντες πρὸς βασιλέα, καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ κατασταθέντες ὑπὸ τοῦ δήμου πρέσβεις, ἄγοντες ἐκ τῶν πρώτων οἰκιῶν εἴκοσι παῖδας οὓς ἔδει περὶ τῆς πατρίδος ὁμηρεῦσαι, τῶν ὑπάτων

πρώτων τὰ τέκνα ἐπιδόντων, Μάρκου μὲν Ὁρατίου τὸν υἱὸν, Ποπλίου δὲ Οὐαλερίου τὴν θυγατέρα γάμων ἔχουσαν ὥραν. ἀφικομένων δὲ τούτων ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, ἡσθεὶς ὁ βασιλεὺς καὶ πολλὰ τοὺς Ῥωμαίους ἐπαινέσας, ἀνοχὰς σπένδεται πρὸς αὐτοὺς εἰς ὡρισμένον τινὰ ἡμερῶν ἀριθμὸν, καὶ τὴν δίκην ἀναδέχεται δικάσειν. Ταρκύνιοι δ' ἤχθοντο μὲν ἀπὸ μειζόνων ἐκπεσόντες ἐλπίδων, ἃς εἶχον ἐπὶ τῷ βασιλεῖ, καταχθῆναι δόξαντες ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ὑπ' ἐκείνου· στέργειν δὲ ὅμως τὰ παρόντα ἠναγκάζοντο, καὶ τὰ δεδομένα δέχεσθαι. ἀφικομένων δ' εἰς τὸν ὁρισθέντα χρόνον ἐκ τῆς πόλεως τῶν ἀπολογησομένων τὴν δίκην, καὶ ἀπὸ τῆς βουλῆς τῶν πρεσβυτάτων, καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν φίλων, καὶ τὸν υἱὸν συνδικάζειν κελεύσας, ἐπέδωκεν αὐτοῖς λόγον.

XXXIII. Ἔτι δὲ τῆς δικαιολογίας γινομένης, ἧκέ τις ἀπαγγέλλων τὴν φυγὴν τῶν ὁμηρευουσῶν παρθένων. δεηθεῖσαι γὰρ τῶν φυλαττόντων, ἵνα συγχωρήσωσιν αὐταῖς λούσασθαι παραγενομέναις εἰς τὸν ποταμὸν, ἐπειδὴ τὸ συγχώρημα ἔλαβον, ἀποστῆναι μικρὸν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τοῖς ἀνδράσιν εἰποῦσαι, ἕως ἂν ἀπολούσωνται, καὶ τὰς ἐσθῆτας ἀπολάβωσιν, ἵνα μὴ γυμνὰς ὁρῶσιν αὐτάς· ποιησάντων καὶ τοῦτο τῶν ἀνδρῶν, παρακελευσαμένης αὐταῖς τῆς Κλοιλίας, καὶ πρώτης καταρχούσης, διανηξάμεναι τὸν ποταμὸν, εἰς τὴν πόλιν ἀπῆλθον. ἔνθα δὴ πολὺς ὁ Ταρκύνιος ἦν ἐπιορκίαν καὶ ἀπιστίαν τοῖς Ῥωμαίοις ἐγκαλῶν,

καὶ τὸν βασιλέα παροξύνων, ὡς ἐξαπατώμενον ὑπ' ἀνθρώπων δολίων, μηδὲν προσέχειν αὐτοῖς. ἀπολογουμένου δὲ τοῦ ὑπάτου, καὶ τὸ ἔργον ἐξ αὐτῶν λέγοντος εἶναι τῶν παρθένων, δίχα τῆς ἐπιταγῆς τῶν πατέρων, καὶ τὸ πιστὸν οὐκ εἰς μακρὰν παρέξεσθαι λέγοντος, ὑπὲρ τοῦ μηδὲν ἐξ ἐπιβουλῆς ὑφ' ἑαυτῶν πεπρᾶχθαι, πεισθεὶς ὁ βασιλεὺς, συνεχώρησεν αὐτῷ πορευθέντι τὰς παρθένους ἀγαγεῖν, ὡς ὑπισχνεῖτο. Οὐαλέριος μὲν δὴ τὰς παρθένους ἄξων ᾤχετο· Ταρκύνιος δὲ καὶ ὁ κηδεστὴς αὐτοῦ τῶν δικαίων ὑπεριδόντες, πράγματι ἐπεβούλευσαν ἀνοσίῳ, λόχον ὑποπέμψαντες εἰς τὴν ὁδὸν ἱππέων, τάς τε παρθένους ἁρπάσαι τὰς ἀγομένας, καὶ τὸν ὕπατον καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἐρχομένους συλλαβεῖν, ῥύσια καθέξοντες ἀνθ' ὧν Ταρκύνιον ἀφείλοντο Ῥωμαῖοι χρημάτων, τὰ σώματα ταῦτα, καὶ τὸ τέλος τῆς δίκης οὐκέτι περιμενοῦντες. οὐκ εἴασε δὲ κατὰ νοῦν αὐτοῖς χωρῆσαι τὴν ἐπιβουλὴν τὸ δαιμόνιον. ἐν ὅσῳ γὰρ ἐκ τοῦ Λατίνων χάρακος ἐξῄεσαν οἱ μέλλοντες τοῖς παραγινομένοις ἐπιθέσθαι, φθάσας ὁ τῶν Ῥωμαίων ὕπατος, ἧκεν ἄγων τὰς κόρας· καὶ πρὸς αὐταῖς ἤδη ταῖς πύλαις τοῦ Τυῤῥηνοῦ χάρακος ὢν, ὑπὸ τῶν ἐπιδιωξάντων ἐκ τῆς ἑτέρας στρατοπεδείας καταλαμβάνεται. ἔνθα τῆς συμπλοκῆς αὐτῶν γενομένης, ταχεῖα τοῖς Τυῤῥηνοῖς αἴσθησις ἐγένετο. καὶ κατὰ σπουδὴν ὁ τοῦ βασιλέως υἱὸς ἴλην ἱππέων λαβὼν, ἐβοήθει, καὶ ἐκ τῶν πεζῶν οἱ προκαθήμενοι τοῦ χάρακος συνέδραμον.

*Porsena, repudiatis Tarquiniis, magnifice cum Romanis agit.*

XXXIV. Ἐφ᾽ οἷς ἀγανακτῶν ὁ Πορσῖνος, εἰς ἐκκλησίαν τοὺς Τυῤῥηνοὺς συνεκάλει· καὶ διεξελθὼν, ὡς ἐπιτρεψάντων αὐτῷ δίκας Ῥωμαίων δικάσαι περὶ ὧν ἐνεκαλοῦντο ὑπὸ Ταρκυνίου, πρὶν ἐπιτελεσθῆναι τὴν δίκην, εἰς ἱερὰ σώματα πρέσβεών τε καὶ ὁμήρων παρανομεῖν ἐν σπονδαῖς ἐπεχείρησαν οἱ δικαίως ὑπ᾽ αὐτῶν ἐξελαθέντες· ὅθεν Τυῤῥηνοὶ Ῥωμαίους μὲν ἀπολύουσι τῶν ἐγκλημάτων, Ταρκυνίων δὲ καὶ Μαμιλίου διαλύονται τὴν ξενίαν, καὶ προεῖπον αὐθημερὸν ἐκ τοῦ χάρακος ἀπιέναι. Ταρκύνιοι μὲν οὖν ἐν ἐλπίσι χρησταῖς γενόμενοι κατ᾽ ἀρχὰς, ὡς ἢ τυραννήσοντες αὖθις τὴν πόλιν, Τυῤῥηνῶν σφίσι βοηθούντων, ἢ τὰ χρήματα κομιούμενοι, διὰ τὴν εἰς τοὺς πρέσβεις καὶ τὰ ὅμηρα παρανομίαν, ἀμφοτέρων διαμαρτόντες ἀπῆλθον ἐκ τοῦ στρατοπέδου σὺν αἰσχύνῃ τε καὶ μύσει. ὁ δὲ τῶν Τυῤῥηνῶν βασιλεὺς τὰ ὅμηρα τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τὸ βῆμα προαχθῆναι κελεύσας, ἀποδίδωσι τῷ ὑπάτῳ, εἰπὼν ὅτι πάσης ὁμηρείας κρείττονα ἡγεῖται τὴν πίστιν τῆς πόλεως. μίαν δὲ παρθένον, ὑφ᾽ ἧς ἐπείσθησαν αἱ λοιπαὶ διανήξασθαι τὸν ποταμὸν, ἐπαινέσας ὡς κρεῖττον ἔχουσαν φρόνημα τῆς τε φύσεως καὶ τῆς ἡλικίας, καὶ τὴν πόλιν μακαρίσας ἐπὶ τῷ μὴ μόνον ἄνδρας ἀγαθοὺς ἐκτρέφειν, ἀλλὰ καὶ παρθένους ἀνδράσιν ὁμοίας, δωρεῖται τὴν κόρην ἵππῳ πολεμιστῇ φαλάροις κεκοσμημένῳ διαπρεπέσι. μετὰ δὲ τὴν ἐκκλησίαν, τὰ περὶ εἰρήνης καὶ φιλίας ὅρκια

πρὸς τοὺς πρέσβεις τῶν Ῥωμαίων ποιησάμενος, καὶ ξενίσας αὐτοὺς, δῶρα τῇ πόλει φέρεσθαι δίδωσι τοὺς αἰχμαλώτους ἅπαντας ἄνευ λύτρων, συχνοὺς πάνυ ὄντας· καὶ τὸ χωρίον, ἐν ᾧ κατεστρατοπεδευκὼς ἦν, οὐχ ὡς στρατόπεδον ἐν ξένῃ γῇ πρὸς ὀλίγον καιρὸν, ἀλλ' ὡς πόλιν ἰδίως τε καὶ δημοσίως ἀποχρώντως κοσμήσας, οὐκ ὄντος τοῖς Τυῤῥηνοῖς ἔθους, ὁπότε ἀναστρατοπεδεύοιεν ἐκ πολεμίας, ὀρθὰς καταλείπειν τὰς κατασκευὰς, ἀλλὰ κατακαίειν, οὐ κατέκαυσεν, ἀλλ' ἀφῆκεν οὕτω μένειν· οὐ μικρὰν τῇ πόλει χαρισάμενος εἰς χρημάτων λόγον δωρεάν. ἐδήλωσε δ' ἡ πρᾶσις, ἣν ἐποιήσαντο μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ βασιλέως οἱ ταμίαι. ὁ μὲν δὴ πόλεμος ὁ συστὰς Ῥωμαίοις πρὸς Τυῤῥηνούς τε καὶ βασιλέα Κλουσινῶν Λάρον Πορσῖνον, εἰς κινδύνους μεγάλους ἀγαγὼν τὴν πόλιν, τοιούτου τέλους ἔτυχεν.

XXXV. Ἡ δὲ τῶν Ῥωμαίων βουλὴ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν Τυῤῥηνῶν συνελθοῦσα, ἐψηφίσατο Πορσίνῳ μὲν πέμψαι θρόνον ἐλεφάντινον, καὶ σκῆπτρον, καὶ στέφανον χρύσεον, καὶ θριαμβικὴν ἐσθῆτα ὑφ' ἧς οἱ βασιλεῖς ἐκοσμοῦντο· Μουκίῳ δὲ τῷ προελομένῳ περὶ τῆς πατρίδος ἀποθανεῖν, αἰτιωτάτῳ δόξαντι γεγονέναι τῆς καταλύσεως τοῦ πολέμου, χαρίσασθαι χώραν ἐκ τῆς δημοσίας, πέραν τοῦ Τιβέριος ποταμοῦ, τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅνπερ Ὁρατίῳ, τῷ πρὸ τῆς γεφύρας ἀγωνισαμένῳ πρότερον, ὅσην ἂν ἀρότρῳ περιλαβεῖν ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ δύνηται. οὗτος ὁ χῶρος, ἕως τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, Μούκιο

λειμῶνες καλοῦνται. ταῦτα μὲν τοῖς ἀνδράσι· Κλοιλίᾳ δὲ τῇ παρθένῳ στάσιν εἰκόνος χαλκῆς ἔδοσαν, ἣν ἀνέθεσαν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ, τῆς εἰς τὴν ἀγορὰν φερούσης, οἱ τῶν παρθένων πατέρες. ταύτην ἡμεῖς μὲν οὐκ ἔτι κειμένην εὕρομεν· ἐλέγετο δὲ ὅτι ἐμπρήσεως περὶ τὰς πλησίον οἰκίας γενομένης ἠφανίσθη. κατὰ τοῦτον τὸν ἐνιαυτὸν ὁ νεὼς τοῦ Καπιτωλίου Διὸς εἰς συντέλειαν ἐξείργασται, περὶ οὗ τὰ κατὰ μέρος ἐν τῷ πρὸ τούτου δεδήλωκα λόγῳ. τὴν δ' ἀνιέρωσιν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιγραφὴν ἔλαβε Μάρκος Ὁράτιος ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων, φθάσας τὴν παρουσίαν τοῦ συνάρχοντος. ἐτύγχανε δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον Οὐαλέριος τῆς πόλεως προεξεληλυθὼς μετὰ τῆς δυνάμεως ἐπὶ τὴν βοήθειαν τῆς χώρας. ἄρτι γὰρ τῶν ἀνθρώπων καταλιπόντων τὰ ἐρύματα, καὶ συνιόντων εἰς τοὺς ἀγροὺς, λῃστήρια πέμπων Μαμίλιος, μεγάλα τοὺς γεωργοὺς ἔβλαπτε. ταῦτα ἐπὶ τῆς τρίτης ὑπατείας ἐπράχθη.

*Sp. Largius et T. Herminius coss.*

XXXVI. Οἱ δὲ τὸν τέταρτον ἐνιαυτὸν ἄρξαντες ὕπατοι, Σπόριος Λάρκιος καὶ Τίτος Ἑρμήνιος, ἄνευ πολέμου τὴν ἀρχὴν διετέλεσαν. ἐπὶ τούτων Ἄῤῥος ὁ Πορσίνου τοῦ Τυῤῥηνῶν βασιλέως υἱὸς, τὴν Ἀρικηνῶν πόλιν δεύτερον ἔτος ἤδη πολεμῶν, ἐτελεύτησεν. εὐθὺς γὰρ ἅμα τῷ γενέσθαι τὰς Ῥωμαίων σπονδὰς, τὴν ἡμίσειαν τῆς στρατιᾶς μοῖραν παρὰ τοῦ πατρὸς λαβὼν ἐστράτευσεν ἐπὶ τοὺς Ἀρικηνοὺς, ἰδίαν κατασκευαζόμενος ἀρχήν. μικροῦ δὲ

*δεήσας τὴν πόλιν ἑλεῖν, ἐλθούσης τοῖς Ἀρικηνοῖς ἐπικουρίας ἔκ τ' Ἀντίας καὶ Τούσκλου καὶ τῆς Καμπανίδος Κύμης, παραταξάμενος ἐλάττονι δυνάμει πρὸς μείζονα, τοὺς μὲν ἄλλους ἐτρέψατο, καὶ μέχρι τῆς πόλεως ἤλασεν· ὑπὸ δὲ Κυμαίων, οὓς ἦγεν Ἀριστόδημος ὁ Μαλακὸς ἐπικαλούμενος, νικηθεὶς ἀποθνήσκει· καὶ ἡ στρατιὰ τῶν Τυῤῥηνῶν, μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτὴν οὐκέτι ὑπομείνασα, τρέπεται πρὸς φυγήν. πολλοὶ μὲν δὴ αὐτῶν διωκόμενοι ὑπὸ τῶν Κυμαίων διεφθάρησαν· ἄλλοι δὲ πλείους σκεδασθέντες ἀνὰ τὴν χώραν εἰς τοὺς ἀγροὺς τῶν Ῥωμαίων οὐ πολὺ ἀπέχοντας κατέφυγον, ὅπλα τ' ἀπολωλεκότες, καὶ ὑπὸ τῶν τραυμάτων ἀδύνατοι ὄντες ἐπὶ τὰ προσωτέρω χωρεῖν. οὓς ἐκ τῶν ἀγρῶν οἱ Ῥωμαῖοι κατακομίζοντες εἰς τὴν πόλιν ἁμάξαις τε καὶ ἀπήναις καὶ τοῖς ἄλλοις ὑποζυγίοις ἡμιθνῆτας ἐνίους, καὶ φέροντες εἰς τὰ ἑαυτῶν, οἰκείαις τροφαῖς τε καὶ θεραπείαις καὶ ταῖς ἄλλαις φιλανθρωπίαις πολὺ τὸ συμπαθὲς ἐχούσαις ἀνελάμβανον· ὥστε πολλοὺς αὐτῶν, ταῖς χάρισι ταύταις ὑπαχθέντας, μηκέτι τῆς οἴκαδε ἀφίξεως πόθον ἔχειν, ἀλλὰ παρὰ τοῖς εὐεργέταις σφῶν βούλεσθαι καταμένειν· οἷς ἔδωκεν ἡ βουλὴ χώραν τῆς πόλεως, ἔνθα οἰκίας ἔμελλον κατασκευάσασθαι, τὸν μεταξὺ τοῦ τε Παλαντίου καὶ τοῦ Καπιτωλίου, τέτταρσι μάλιστα μηκυνόμενον σταδίοις αὐλῶνα· ὃς καὶ μέχρις ἐμοῦ Τυῤῥηνῶν οἴκησις ὑπὸ Ῥωμαίων καλεῖται κατὰ τὴν ἐπιχώριον διάλεκτον, ἡ φέρουσα δίοδος ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἐπὶ τὸν μέγαν ἱππόδρομον. ἀνθ' ὧν εὕροντο παρὰ τοῦ*

βασιλέως αὐτῶν δωρεὰν οὐ τὴν ἐλαχίστου ἀξίαν, ἀλλ᾽ ἐφ᾽ ᾗ μάλιστα ἥσθησαν, τὴν πέραν τοῦ ποταμοῦ χώραν, ἧς ἀπέστησαν ὅτε διελύοντο τὸν πόλεμον· καὶ θυσίας ἀπέδοσαν τοῖς θεοῖς ἀπὸ χρημάτων πολλῶν, ἃς εὔξαντο γενόμενοι πάλιν τῶν Ἑπτὰ πάγων κύριοι συντελέσειν.

*M. Valerio et P. Postumio coss. bellum Sabinum exortum est.*

XXXVII. Ἐνιαυτῷ δὲ πέμπτῳ μετὰ τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων, ὀλυμπιὰς μὲν ἦν ἐννάτη καὶ ἑξηκοστή, ἣν ἐνίκα στάδιον Ἰσχόμαχος Κροτωνιάτης, Ἀθήνησι δὲ τὸ δεύτερον ἄρχων Ἀκεστορίδης, ὕπατοι δὲ Ῥωμαίων Μάρκος Οὐαλέριος, ἀδελφὸς Οὐαλερίου Ποπλικόλα, καὶ Πόπλιος Ποστούμιος Τούβερτος ἐπικαλούμενος. ἐπὶ τούτων ἕτερος ἐξεδέξατο Ῥωμαίους πόλεμος ἐκ τῶν ἔγγιστα οἰκούντων, ὃς ἤρξατο μὲν ἀπὸ λῃστηρίων, προὔβη δ᾽ εἰς πολλοὺς καὶ μεγάλους ἀγῶνας· ἐχώρησε μέντοι τελευτῶν εἰς διαλλαγὰς εὐπρεπεῖς, ἐπὶ τῆς τετάρτης μετὰ τούτους τοὺς ἄνδρας ὑπατείας, πάντα τὸν μεταξὺ χρόνον πολεμηθείς. Σαβίνων γάρ τινες καταγνόντες τῆς πόλεως ἀσθένειαν, ἐκ τοῦ Τυῤῥηνικοῦ πταίσματος, ὡς οὐκέτι τὴν ἀρχαίαν ἀξίωσιν ἀναληψομένης, ἐπετίθεντο τοῖς εἰς τὴν χώραν κατιοῦσιν ἐκ τῶν ἐρυμάτων λῃστήρια καταστησάμενοι, καὶ πολλὰ τοὺς γεωργοὺς ἔβλαπτον. ὑπὲρ ὧν ἀποστείλαντες οἱ Ῥωμαῖοι πρεσβείαν, πρὶν ἐπὶ τὰ ὅπλα χωρῆσαι, δίκας ᾔτουν, καὶ διδόναι λόγον ἠξίουν, καὶ μηδὲν εἰς

τοὺς ἐργαζομένους τὴν γῆν παρανομεῖν· αὐθάδεις τε λαβόντες ἀποκρίσεις, προεῖπον αὐτοῖς τὸν πόλεμον. καὶ γίνεται ἡ μὲν πρώτη ἔξοδος ἑνὸς τῶν ὑπάτων Οὐαλερίου, σὺν ἱππεῦσι καὶ ψιλῶν τοῖς ἀκμαιοτάτοις αἰφνίδιος ἐπὶ τοὺς ληϊζομένους τὰ χωρία, καὶ φόνος τῶν καταληφθέντων ἐν ταῖς προνομαῖς συχνῶν ὄντων πολὺς, οἷα εἰκὸς ἦν, ἀνθρώπων ἀσυντάκτων τε καὶ οὐ προῃσθημένων τὴν ἔφοδον. ἔπειτα τῶν Σαβίνων πολλὴν ἀποστειλάντων ἐπ᾽ αὐτοὺς στρατιὰν ὑφ᾽ ἡγεμόνι τεταγμένην ἐμπείρῳ πολέμου, ἑτέρα γίνεται ἐπ᾽ αὐτοὺς ἔξοδος Ῥωμαίων, σὺν πάσαις ταῖς δυνάμεσιν, ἀμφοτέρων ἀγόντων τῶν ὑπάτων. Ποστούμιος μὲν οὖν πλησίον τῆς Ῥώμης ἐν ὀρεινοῖς τόποις κατεστρατοπέδευσε, δεδιὼς μή τις ἔφοδος ἐκ τῶν φυγάδων γένηται ἐπ᾽ αὐτὴν αἰφνίδιος. Οὐαλέριος δ᾽ ἐγγὺς τῶν πολεμίων, παρὰ ποταμὸν Ἀνίητα, ὃς ἐκ πόλεως μὲν Τιβύρων καθ᾽ ὑψηλοῦ πολὺς ἐκχεῖται σκοπέλου, φέρεται· δὲ διὰ τῆς Σαβίνων καὶ Ῥωμαίων πεδιάδος, ὁρίζων τὴν ἑκατέρων χώραν· συνάπτει δὲ τὸ ῥεῦμα τῷ Τιβέρει ποταμῷ, καλὸς μὲν ὀφθῆναι, γλυκὺς δὲ πίνεσθαι.

XXXVIII. Ἐκ δὲ τῶν ἑτέρων τοῦ ποταμοῦ μερῶν ἡ τῶν Σαβίνων ἔκειτο παρεμβολὴ, τοῦ ῥεύματος οὐδ᾽ αὐτὴ πολὺν ἀπέχουσα τόπον, ἐπὶ γεωλόφου τινὸς ἠρέμα κατακλινοῦς, οὐ σφόδρα ἐχυροῦ. κατ᾽ ἀρχὰς μὲν οὖν δι᾽ εὐλαβείας εἶχον ἀλλήλους ἑκάτεροι, καὶ μάχης ἄρχειν διαβάντες τὸν ποταμὸν ὤκνουν. χρόνῳ δ᾽ ὕστερον οὐ κατὰ λογισμὸν καὶ πρόνοιαν τοῦ συμφέροντος, ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ὀργῆς καὶ φι-

λονεικίας ἐξαφθέντες, συνάπτουσι μάχην. ὑδρευόμενοί τε γὰρ καὶ τοὺς ἵππους ἄγοντες ἐπὶ τὸν πότον, ἀνέβαινον ἐπὶ πολὺ τοῦ ποταμοῦ· βραχὺς δ' ἔῤῥει τηνικαῦτα, οὔπω τοῖς χειμερινοῖς ὕδασι πληθύων· ὥστ' ὀλίγον ὑπὲρ τοῦ γόνατος ἔχοντες αὐτὸν ἐπεραιοῦντο. συμπλοκῆς δέ τινος πρῶτον ὀλίγοις πρὸς οὐ πολλοὺς γενομένης, ἐξέδραμόν τινες ἐπικουροῦντες τοῖς σφετέροις ἐξ ἑκατέρου χάρακος· ἔπειθ' ἕτεροι πάλιν ἀμύνοντες τοῖς κατισχυομένοις ἐκ θατέρου. καὶ τοτὲ μὲν οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς Σαβίνους ἀνέστελλον ἀπὸ τοῦ νάματος. τοτὲ δὲ οἱ Σαβῖνοι τοὺς Ῥωμαίους ἐξεῖργον τοῦ ποταμοῦ. πολλῶν δὲ φόνων καὶ τραυμάτων γινομένων, καὶ φιλονεικίας ἅπασιν ἐμπεσούσης, οἷα περὶ τὰς ἀψιμαχίας τὰς ἐκ καιροῦ συμπεσούσας γίνεσθαι φιλεῖ, προθυμία τοῖς ἡγεμόσι τῶν στρατοπέδων ὁμοία παρέστη διαβαίνειν τὸν ποταμόν. ἔφθασε δὲ πρῶτος ὁ τῶν Ῥωμαίων ὕπατος, καὶ διαβιβάσας τὸν στρατὸν, ἔτι τῶν Σαβίνων ὁπλιζομένων τε καὶ εἰς τάξιν καθισταμένων, ἐν χερσὶν ἦν. οὐ μὴν ἐμέλλησάν γ' οὐδ' ἐκεῖνοι θέσθαι μάχην, καταφρονήσει πολλῇ ἐπαρθέντες, ὅτι οὔτε πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς ὑπάτους, οὔτε πρὸς ἅπασαν τὴν Ῥωμαίων δύναμιν ἔμελλον ἀγωνιεῖσθαι, καὶ συῤῥάξαντες ἐμάχοντο, πᾶσαν εὐτολμίαν καὶ προθυμίαν ἐνδεικνύμενοι.

XXXIX. Ἀγῶνος δε καρτεροῦ γενομένου, καὶ τοῦ δεξιοῦ τῶν Ῥωμαίων κέρατος, ἔνθα ἦν ὁ ὕπατος Ποστούμιος, ἐπιβαίνοντος τοῖς ἐναντίοις, καὶ προσωτέρω χωροῦντος, τοῦ δ' εὐωνύμου κάμνοντος

ἤδη, καὶ πρὸς τῶν πολεμίων ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἐξωθουμένου, μαθὼν τὸ γινόμενον ὁ τὴν ἑτέραν τῶν Ῥωμαίων παρεμβολὴν κατέχων ὕπατος, ἐξῆγε τὴν στρατιάν. αὐτὸς μὲν οὖν τὴν φάλαγγα τῶν πεζῶν ἐπαγόμενος, βάδην ἠκολούθει· τὸν δὲ πρεσβύτερον Σπόριον Λάρκιον, τὸν ὑπατεύσαντα τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ, τοὺς ἱππεῖς ἄγοντα πέμπει κατὰ σπουδὴν, ὃς ἀπὸ ῥυτῆρος τοὺς ἵππους ἐλαύνων, τόν τε ποταμὸν διαπεραιοῦται κωλύοντος οὐδενὸς εὐπετῶς, καὶ κατὰ τὸ δεξιὸν τῶν πολεμίων κέρας περιϊππεύσας, ἐνσείει πλαγίοις τοῖς ἱππεῦσι τῶν Σαβίνων· καὶ γίνεται μέγας αὐτόθι τῶν ἱππέων ἑκατέρων συστάδην μαχομένων ἐπὶ χρόνον πολὺν ἀγών. ἐν δὲ τούτῳ καὶ ὁ Ποστούμιος τοὺς πεζοὺς ἄγων, πλησίον αὐτῶν ἐγένετο· καὶ συῤῥάξας τοῖς πεζοῖς, ἀποκτείνει τε πολλοὺς μαχόμενος, καὶ τοὺς λοιποὺς ἐξωθεῖ τῆς τάξεως. εἰ δὲ μὴ νὺξ ἐπέλαβεν, ἅπαντες ἂν οἱ Σαβῖνοι κυκλωθέντες ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἱπποκρατούντων ἤδη, πασσυδεὶ διεφθάρησαν. νῦν δὲ τὸ σκότος τοὺς διαφυγόντας ἐκ τῆς μάχης, ὄντας ἀνόπλους καὶ οὐ πολλοὺς, ἐῤῥύσατο καὶ διέσωσεν εἰς τὰ οἰκεῖα. τῆς δὲ παρεμβολῆς αὐτῶν οἱ ὕπατοι χωρὶς ἀγῶνος ἐκράτησαν, ἐκλειφθείσης ὑπὸ τῶν ἔνδον ἅμα τῷ θεάσασθαι τὴν τροπὴν τῶν σφετέρων· ἐξ ἧς πολλὰς ὠφελείας λαβόντες, ἃς τοῖς στρατιώταις ἄγειν τε καὶ φέρειν ἐπέτρεψαν, ἀπῆγον ἐπ᾽ οἴκου τὰς δυνάμεις. τότε πρῶτον ἡ πόλις ἀναλαβοῦσα ἑαυτὴν ἐκ τοῦ Τυῤῥηνικοῦ πταίσματος, εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς ἀποκατέστη φρόνημα, καὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν περιοίκων, ὡς πρό-

τερον, ἐθάῤῥησεν ἀντιποιεῖσθαι, καὶ ψηφίζεται κοινῇ μὲν ἀμφοτέροις τοῖς ὑπάτοις θριάμβου καταγωγὴν, ἰδίᾳ δὲ θατέρῳ τῶν ἀνδρῶν Οὐαλερίῳ δωρεὰν τόπον εἰς οἴκησιν ἐν τῷ κρατίστῳ τοῦ Παλαντίου [τόπῳ] δοθῆναι, καὶ τὰς εἰς τὴν κατασκευὴν δαπάνας ἐκ τοῦ δημοσίου χορηγεῖσθαι. ταύτης τῆς οἰκίας, παρ' ἣν ὁ χαλκοῦς ἕστηκε ταῦρος, αἱ κλισιάδες θύραι μόναι τῶν ἐν τῇ Ῥώμῃ δημοσίων τε καὶ ἰδιωτικῶν οἴκων εἰς τὸ ἔξω μέρος ἀνοίγονται.

*Coss. P. Valerio Poplicola IV. et T. Lucretio II. bellum Sabinum recrudescit.*

XL. Παρὰ δὲ τούτων τῶν ἀνδρῶν ἐκδέχονται τὴν ὕπατον ἀρχὴν Πόπλιος Οὐαλέριος ὁ κληθεὶς Ποπλικόλας, τὸ τέταρτον ἄρχειν αἱρεθεὶς, καὶ Τίτος Λουκρήτιος τὸ δεύτερον τῷ Οὐαλερίῳ συνάρχων. ἐφ' ὧν ἅπαντες οἱ Σαβῖνοι, κοινὴν ποιησάμενοι τῶν πόλεων ἀγορὰν, ἐψηφίσαντο Ῥωμαίοις πολεμεῖν, ὡς λελυμένων σφίσι τῶν σπονδῶν, ἐπειδὴ βασιλεὺς Ταρκύνιος ἐξέπεσε τῆς ἀρχῆς, πρὸς ὃν ἐποιήσαντο τοὺς ὅρκους· πεισθέντες ὑπὸ Σέξτου, θατέρου τῶν Ταρκυνίου παίδων, ὃς αὐτοὺς ἰδίᾳ θεραπεύων καὶ λιπαρῶν τοὺς δυνατοὺς ἐξ ἑκάστης πόλεως, ἐξεπολέμωσε κοινῇ [πρὸς] πάντας, καὶ προσηγάγετο δύο πόλεις, Φιδήνην καὶ Καμερίαν, Ῥωμαίων μὲν ἀποστήσας, ἐκείνοις δὲ συμμαχεῖν πείσας· ἀνθ' ὧν αὐτὸν αἱροῦνται στρατηγὸν αὐτοκράτορα, καὶ δυνάμεις ἐπιτρέπουσιν ἐξ ἁπάσης πόλεως καταγράφειν, ὡς ἐν τῇ προτέρᾳ μάχῃ δι' ἀσθένειαν δυνάμεως καὶ στρατη-

γοῦ μωρίαν σφαλέντες. οἱ μὲν δὴ περὶ ταῦτα ἦσαν· τύχη δέ τις, ἐξισῶσαι βουλομένη ταῖς βλάβαις τῶν Ῥωμαίων τὰς ὠφελείας, ἀντὶ τῶν καταλιπόντων αὐτοὺς συμμάχων ἑτέραν οὐκ ἠλπισμένην ἐκ τῶν πολεμίων βοήθειαν προσέθηκε τοιάνδε. ἀνήρ τις ἐκ τοῦ Σαβίνων ἔθνους, πόλιν οἰκῶν Ῥήγιλλον, εὐγενὴς καὶ χρήμασι δυνατός, Τίτος Κλαύδιος, αὐτομολεῖ πρὸς αὐτούς, συγγένειάν τε μεγάλην ἐπαγόμενος, καὶ φίλους καὶ πελάτας συχνοὺς αὐτοῖς μεταναστάντας ἐφεστίοις, οὐκ ἐλάττους πεντακισχιλίων τοὺς ὅπλα φέρειν δυναμένους. ἡ δὲ καταλαβοῦσα αὐτὸν ἀνάγκη μετενέγκασθαι τὴν οἴκησιν εἰς Ῥώμην, τοιαύτη λέγεται γενέσθαι. οἱ δυναστεύοντες ἐν ταῖς ἐπιφανεστάταις πόλεσιν ἀλλοτρίως ἔχοντες πρὸς τὸν ἄνδρα, τῆς εἰς τὰ κοινὰ ἀφιλοτιμίας εἰς δίκην αὐτὸν ἐπῆγον αἰτιασάμενοι προδοσίαν, ὅτι τὸν κατὰ Ῥωμαίων πόλεμον ἐκφέρειν οὐκ ἦν πρόθυμος, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ κοινῷ μόνος ἀντέλεγε τοῖς ἀξιοῦσι τὰς σπονδὰς λελῦσθαι, καὶ τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας οὐκ εἴα κύρια εἶναι τὰ δόξαντα τοῖς ἄλλοις ἡγεῖσθαι. ταύτην ὀῤῥωδῶν τὴν δίκην· ἔδει γὰρ αὐτὴν ὑπὸ τῶν ἄλλων δικασθῆναι πόλεων· ἀναλαβὼν τὰ χρήματα καὶ τοὺς φίλους, τοῖς Ῥωμαίων προστίθεται πολίταις, ῥοπήν τε οὐ μικρὰν εἰς τὰ πράγματα παρέσχε, καὶ τοῦ κατορθωθῆναι τόνδε τὸν πόλεμον ἁπάντων ἔδοξεν αἰτιώτατος γενέσθαι· ἀνθ' ὧν ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος εἴς τε τοὺς πατρικίους αὐτὸν ἐνέγραψε, καὶ τῆς πόλεως μοῖραν εἴασεν ὅσην ἐβούλετο εἰς κατασκευὴν οἰκιῶν· χώραν τ' αὐτῷ προσέθηκεν ἐκ τῆς

δημοσίας τὴν μεταξὺ Φιδήνης καὶ Πικεντίας, ὡς ἔχοι διανεῖμαι κλήρους ἅπασι τοῖς περὶ αὐτὸν, ἀφ' ὧν καὶ φυλή τις ἐγένετο σὺν χρόνῳ, Κλαυδία καλουμένη, καὶ μέχρις ἐμοῦ διέμεινε τὸ αὐτὸ φυλάττουσα ὄνομα.

XLI. Ἐπεὶ δὲ παρεσκεύαστο ἅπαντα ἀμφοτέροις, πρῶτον μὲν ἐξῆγον οἱ Σαβῖνοι τὰς δυνάμεις, καὶ ποιοῦνται δύο παρεμβολὰς, μίαν μὲν ὕπαιθρον, οὐ πρόσω Φιδήνης, ἑτέραν δ' ἐν αὐτῇ Φιδήνῃ, φυλακῆς τε τῶν ἔνδον ἕνεκα, καὶ καταφυγῆς τῶν ἔξω στρατοπεδευόντων, ἄν τι γένηται πταῖσμα περὶ αὐτούς. ἔπειτα οἱ τῶν Ῥωμαίων ὕπατοι, μαθόντες τὴν τῶν Σαβίνων ἐπὶ σφᾶς ἔλασιν, καὶ αὐτοὶ πάντας ἄγοντες τοὺς ἐν ἀκμῇ, στρατοπεδεύονται χωρὶς ἀλλήλων, Οὐαλέριος μὲν ἀγχοῦ τῆς ὑπαίθρου τῶν Σαβίνων παρεμβολῆς, Λουκρήτιος δ' ὀλίγον ἄποθεν, ἐπ' ὄχθου τινὸς, ὅθεν ἦν ὁ ἕτερος χάραξ καταφανής. ἡ μὲν οὖν τῶν Ῥωμαίων ὑπόληψις ἦν, ὡς ἐν ἀγῶνι φανερῷ τοῦ πολέμου ταχείαν ἕξοντος τὴν κρίσιν, συμβαλεῖν τοῖς πολεμίοις αὐτίκα· ὁ δὲ τῶν Σαβίνων στρατηγὸς, ὀῤῥωδῶν ἐκ τοῦ φανεροῦ συμφέρεσθαι πρὸς εὐτολμίαν τε καὶ καρτερίαν ἀνθρώπων ἅπαντα τὰ δεινὰ ὑπομένειν ἑτοίμων, νύκτωρ ἐπιχειρεῖν αὐτοῖς ἔγνω· καὶ παρασκευασάμενος τάφρου τε χώσει καὶ χάρακος ἐπιβάσει ἃ πρόσφορα εἶναι ἔμελλεν, ἐπεὶ πάντα ἐγένετο τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα εὐτρεπῆ, μετὰ τὸν πρῶτον ὕπνον ἀναστήσας τὸ κράτιστον τοῦ στρατοῦ μέρος, ἄξειν ἐπὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων ἔμελλεν ἔρυμα. τοῖς τ' ἐν Φιδήνῃ κατεστρατοπεδευκόσι

παρήγγειλεν, ἐπειδὰν ἐξεληλυθότας αἴσθωνται τοὺς σφετέρους, ἐξιέναι καὶ αὐτοὺς ἐκ τῆς πόλεως, κούφῃ ἐσταλμένους ὁπλίσει. ἔπειτα λοχήσαντας ἐν χωρίοις ἐπιτηδείοις ἐκέλευσεν, εἴ τινες ἐπίκουροι τοῖς περὶ τὸν Οὐαλέριον ἐκ τῆς ἑτέρας στρατιᾶς ἐπίοιεν, ἀναστάντας καὶ κατὰ νώτου γενομένους, σὺν βοῇ τε καὶ πατάγῳ πολλῷ χωρεῖν ἐπ' αὐτούς. ὁ μὲν οὖν Σέξτος ταῦτα βουλευσάμενος καὶ τοῖς λοχαγοῖς φράσας, ἐπειδὴ κἀκείνοις ἦν βουλομένοις, περιέμενε τὸν καιρόν. αὐτόμολος δέ τις ἐλθὼν εἰς τὸν χάρακα τῶν Ῥωμαίων, μηνύει τὴν διάνοιαν αὐτοῦ πρὸς τὸν ὕπατον. καὶ μετ' οὐ πολὺ τῶν ἱππέων τινὲς ἧκον ἄγοντες αἰχμαλώτους τῶν Σαβίνων, οὓς ἐπὶ ξυλισμὸν ἐξεληλυθότας συνέλαβον. οὗτοι χωρὶς ἀλλήλων ἀνακρινόμενοι, τί παρασκευάζεται πράττειν σφῶν [αὐτῶν] ὁ στρατηγός, λέγουσιν ὅτι κλίμακας τεκταίνεται καὶ διαβάθρας· ὅπου δὲ αὐταῖς καὶ ὁπότε μέλλοι χρῆσθαι, οὐκ ἔφασαν εἰδέναι. ταῦτα μαθὼν Οὐαλέριος, ἀποστέλλει τὸν πρεσβευτὴν Μάρκον εἰς τὸν ἕτερον χάρακα, τήν τε διάνοιαν τῶν πολεμίων ἀπαγγελοῦντα τῷ κατέχοντι τὴν παρεμβολὴν ἐκείνην Λουκρητίῳ, καὶ τίνα χρὴ τρόπον ἐπιχειρεῖν τοῖς πολεμίοις ὑποθησόμενον. αὐτὸς δὲ τοὺς ταξιάρχους καὶ λοχαγοὺς καλέσας, καὶ φράσας ὅσα τοῦ τ' αὐτομόλου καὶ τῶν αἰχμαλώτων ἤκουσε, καὶ παρακαλέσας ἄνδρας ἀγαθοὺς εἶναι, καιρὸν εἰληφέναι νομίσαντας εὐχῆς ἄξιον, ἐν ᾧ δίκας λήψονται παρὰ τῶν ἐχθρῶν καλάς, ἅ τε δέοι πράττειν ἑκάστοις ὑποθέμενος, καὶ τὸ σύνθημα δούς, ἀπέλυσεν ἐπὶ τὰς τάξεις.

XLII. Οὔπω μέσαι νύκτες ἦσαν, καὶ ὁ τῶν Σαβίνων ἡγεμὼν ἀναστήσας τοὺς στρατιώτας, ἦγεν ἐξ αὐτῶν τὸ κράτιστον μέρος ἐπὶ τὸν χάρακα, σιωπᾷν ἅπασι παραγγείλας, καὶ μὴ ποιεῖν τῶν ὅπλων ψόφον, ἵνα μὴ γνοῖεν ἥκοντας αὐτοὺς οἱ πολέμιοι, πρὶν ἐπὶ τῷ ἐρύματι γένωνται. ὡς δὲ πλησίον ἐγένοντο τοῦ χάρακος οἱ πρῶτοι πορευόμενοι, καὶ οὔτε φέγγη λαμπτήρων ἑώρων, οὔτε φωνὰς φυλάκων κατήκουον, πολλὴν μωρίαν τῶν Ῥωμαίων καταγνόντες, ὡς ἀφεικότων ἐρήμους τὰς φυλακὰς, καὶ ἐντὸς τοῦ χάρακος καθευδόντων, ἐνεπίμπλασαν ὕλης τὰς τάφρους κατὰ πολλὰ μέρη, καὶ διέβαινον οὐδενὸς σφίσιν ἐμποδὼν γινομένου. περιεκάθηντο δὲ μεταξὺ τῶν τάφρων καὶ τῶν περισταυρωμάτων οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ σπείρας, ἀφανεῖς διὰ τὸ σκότος, καὶ τοὺς διαβαίνοντας αὐτῶν, ὅτε γένοιντο ἐν χερσὶν [αὐτῶν,] ἐφόνευον. μέχρι μὲν οὖν τινος ἐλάνθανε τοὺς ὑστέρους προσιόντας ὁ τῶν προηγουμένων ὄλεθρος· ἐπεὶ δὲ φῶς ἐγένετο σελήνης ἀνισχούσης, οἱ πλησιάζοντες τῇ τάφρῳ, σωρούς τε ὁρῶντες τῶν οἰκείων νεκρῶν παρ' αὐτῇ, καὶ στίφη πολεμίων καρτερὰ ὁμόσε χωροῦντα, ῥίψαντες τὰ ὅπλα, τρέπονται πρὸς φυγήν. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι μέγα ἀναβοήσαντες· ἦν δὲ τοῦτο τὸ σύνθημα τοῖς ἐπὶ τῆς ἑτέρας παρεμβολῆς· ἐκτρέχουσιν ἐπ' αὐτοὺς ἅπαντες ἀθρόοι. καὶ ὁ Λουκρήτιος ὡς ἤκουσε τῆς κραυγῆς, τοὺς ἱππεῖς προαποστείλας διερευνησομένους μή τις ἐγκάθηται πολεμίων λόχος, ὀλίγον ὕστερον ἠκολούθει, τους ἀκμαιοτάτους τῶν πεζῶν ἐπαγόμενος. καὶ κατὰ τον

αὐτὸν χρόνον, οἵ τε ἱππεῖς τοῖς ἐκ τῆς Φιδήνης λοχῶσι περιτυχόντες, τρέπουσιν εἰς φυγὴν, καὶ οἱ πεζοὶ τοὺς ἐπὶ τὴν παρεμβολὴν σφῶν ἀφικομένους κτείνοντες ἐδίωκον, οὔτε ὅπλα, οὔτε κόσμον σώζοντας. ἐν ταύταις ταῖς μάχαις Σαβίνων τε καὶ τῶν συμμάχων ἀπέθανον μὲν ἀμφὶ τοὺς μυρίους καὶ τρισχιλίους, αἰχμάλωτοι δ᾽ ἐλήφθησαν τετρακισχίλιοι καὶ διακόσιοι· καὶ ὁ μὲν χάραξ αὐθημερὸν ἑάλω.

*Sabinis caesis Fidenae captae.*

XLIII. Ἡ δὲ Φιδήνη πολιορκηθεῖσα οὐ πολλαῖς ἡμέραις, καθ᾽ ὃ μάλιστα δυσάλωτος εἶναι μέρος ἐδόκει, καὶ ὑπ᾽ ὀλίγων ἐφυλάσσετο, κατὰ τοῦτο ἐλήφθη. οὐ μὴν ἀνδραποδισμοῦ γ᾽ ἢ κατασκαφῆς ἐπειράθη, φόνος τ᾽ ἀνθρώπων οὐ πολὺς ἐγένετο μετὰ τὴν ἅλωσιν· ἀποχρῶσα γὰρ ἐφάνη ζημία τοῖς ὑπάτοις πόλεως ὁμοεθνοῦς ἁμαρτούσης ἁρπαγὴ χρημάτων τε καὶ ἀνδραπόδων, καὶ ὁ τῶν κατὰ τὴν μάχην ἀπολομένων ὄλεθρος· τοῦ δὲ μὴ προχείρως ἔτι τοὺς ἑαλωκότας ἐπὶ τὰ ὅπλα χωρῆσαι, φυλακὴ γενήσεσθαι μετρία, καὶ ἡ συνήθης Ῥωμαίοις, ἡ τῶν αἰτίων τῆς ἀποστάσεως κόλασις. συγκαλέσαντες δὲ Φιδηναίων τοὺς ἁλόντας εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ πολλὰ τῆς ἀνοίας αὐτῶν κατηγορήσαντες, ἀξίους τ᾽ εἶναι φήσαντες ἅπαντας ἡβηδὸν ἀπολωλέναι, μήτε ταῖς εὐεργεσίαις χάριν εἰδότας, μήτε τοῖς κακοῖς σωφρονιζομένους, ῥάβδοις αἰκισάμενοι τοὺς ἐπιφανεστάτους, πάντων ὁρώντων ἀπέκτειναν· τοὺς δὲ λοιποὺς

εἴασαν οἰκεῖν ὡς πρότερον ᾤκουν, φρουροὺς συγκατοικίσαντες αὐτοῖς οὓς ἔκρινεν ἡ βουλή· καὶ τῆς χώρας ἀφελόμενοί τινα μοῖραν, τοῖς φρουροῖς ἔδωκαν. ταῦτα διαπραξάμενοι, τὴν δύναμιν ἀπῆγον ἐκ τῶν πολεμίων, καὶ τὸν ὑπὸ τῆς βουλῆς ψηφισθέντα θρίαμβον κατήγαγον. ταῦτα μὲν ἐπὶ τῆς τούτων ὑπατείας ἐπράχθη.

*P. Postumius Tubertus II. et Agr. Menenius Lanatus coss.*

XLIV. Ποπλίου δὲ Ποστουμίου, τοῦ καλουμένου Τουβέρτου, τὸ δεύτερον ἄρχειν αἱρεθέντος, καὶ Ἀγρίππα Μενινίου Λανάτου, τρίτη γίνεται Σαβίνων εἰσβολὴ μείζονι στρατιᾷ, πρὶν αἰσθέσθαι Ῥωμαίους αὐτῶν τὴν ἔξοδον, καὶ μέχρι τοῦ τείχους τῆς Ῥώμης ἔλασις· ἐν ᾗ πολὺς ἐγένετο Ῥωμαίων φόνος, οὐ μόνον τῶν γεωργῶν, οἷς οὐδὲν προσδεχομένοις αἰφνιδίως ἐπέστη τὸ δεινὸν, πρὶν εἰς τὰ φρούρια τὰ πλησίον ἑκάστους προσφυγεῖν, ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ πόλιν τηνικαῦτα διατριβόντων. ὁ γὰρ ἕτερος τῶν ὑπάτων Ποστούμιος, οὐκ ἀνεκτὴν εἶναι τὴν ὕβριν τῶν πολεμίων ἡγησάμενος, ἐξεβοήθει κατὰ σπουδὴν, τοὺς ἐπιτυγχάνοντας ἄγων προχειρότερον μᾶλλον ἢ φρονιμώτερον. οὓς ἰδόντες οἱ Σαβῖνοι σὺν πολλῇ καταφρονήσει χωροῦντας ἐπὶ σφᾶς, ἀσυντάκτους τε καὶ διεσπασμένους ἀπ᾽ ἀλλήλων, ἔτι μᾶλλον αὐξῆσαι τὸ καταφρονοῦν αὐτῶν βουλόμενοι, θᾶττον ἢ βάδην ἀνεχώρουν, ὡς δὴ φεύγοντες ὀπίσω, ἕως εἰς δρυμοὺς ἀφίκοντο βαθεῖς, ἔνθα ὁ λοιπὸς

στρατὸς αὐτῶν ὑπεκάθητο· ἔπειθ᾽ ὑποστρέψαντες ἐχώρουν τοῖς διώκουσιν ὁμόσε, καὶ οἱ ἐκ τοῦ δρυμοῦ μέγα ἀλαλάξαντες ἵεντο ἐπ᾽ αὐτούς. ἀσυντάκτοις δ᾽ ἀνθρώποις καὶ τεταραγμένοις καὶ ὑπὸ τοῦ δρόμου συγκεκομμένοις τὰ πνεύματα, πολλοὶ καὶ [πολλῷ] σὺν κόσμῳ ἐπελθόντες, καταβάλλουσί τε τοὺς ὁμόσε χωροῦντας, καὶ τοὺς λοιποὺς εἰς φυγὴν ὁρμήσαντας, ὑποτεμόμενοι τὰς εἰς τὴν πόλιν φερούσας ὁδοὺς, εἰς ὀρεινήν τινα κατακλείουσι ῥάχιν ἔρημον. θέμενοι δὲ πλησίον αὐτῶν τὰ ὅπλα· νὺξ γὰρ ἤδη κατέλαβε· φυλακὰς ἐποιοῦντο δι᾽ ὅλης νυκτὸς, ἵνα μὴ λάθοιεν σφᾶς ἀποδράντες. ὡς δ᾽ εἰς τὴν Ῥώμην τὸ πάθος ἀπηγγέλθη, ταραχή τ᾽ ἦν πολλὴ καὶ δρόμος ἐπὶ τὰ τείχη, καὶ δέος ἁπάντων, μὴ διὰ νυκτὸς εἰς τὴν πόλιν ἔλθοιεν οἱ πολέμιοι τῷ κατορθώματι ἐπαρθέντες, τῶν τ᾽ ἀπολωλότων οἶκτος καὶ τῶν περιλειπομένων ἔλεος, ὡς ἀναρπασθησομένων αὐτίκα μάλα δι᾽ ἀπορίαν τῶν ἀναγκαίων, εἰ μή τις αὐτοῖς ἐπικουρία ἔλθοι ταχεῖα. ἐκείνην μὲν οὖν τὴν νύκτα πονήρας ἔχοντες τὰς ψυχὰς, ἄγρυπνοι διῆγον· τῇ δ᾽ ἑξῆς ἡμέρᾳ ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Μενίνιος, πάντας τοὺς ἐν ἀκμῇ καθοπλίσας, ἦγεν ἐπικούρους τοῖς ἐν τῷ ὄρει, κόσμον καὶ τάξιν φυλάττοντας. ἰδόντες δ᾽ αὐτοὺς οἱ Σαβῖνοι προσιόντας, οὐκέτι παρέμειναν, ἀλλ᾽ ἀναστήσαντες τὸν αὐτῶν στρατηγὸν ἀπὸ τοῦ ὄρους, ἀπῆγον, ἀποχρῆν οἰόμενοι σφίσι τὴν παροῦσαν εὐτυχίαν· καὶ οὐ πολὺν ἔτι διατρίψαντες χρόνον, ἀπῄεσαν ἐπὶ τὰ σφέτερα σὺν αὐχήματι μεγά-

λῳ, βοσκημάτων τε καὶ ἀνδραπόδων καὶ χρημάτων ἀφθόνους ἄγοντες ὠφελείας.

XLV. Ῥωμαῖοι δ᾽ ἀγανακτοῦντες ἐπὶ τῇ συμφορᾷ, καὶ τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων Ποστούμιον ἐν αἰτίαις ἔχοντες, ἔγνωσαν ἁπάσαις δυνάμεσι στρατεύειν κατὰ τάχος ἐπὶ τὴν Σαβίνων γῆν, τήν τε ἧτταν αἰσχρὰν καὶ ἀνέλπιστον γενομένην ἐπανορθῶσαι προθυμούμενοι, καὶ ἐπὶ τῇ νεωστὶ ἀφικομένῃ παρὰ τῶν πολεμίων πρεσβείᾳ, πολλὴν ὕβριν ἐχούσῃ καὶ αὐθάδειαν, ἐκτόπως ἀχθόμενοι. ὡς γὰρ δὴ κρατοῦντες [αὐτῶν] ἤδη, καὶ δίχα πόνου τὴν Ῥώμην αἱρήσοντες, μὴ βουλομένων τὰ κελευόμενα ποιεῖν, Ταρκυνίοις τε διδόναι τὴν κάθοδον ἐκέλευον, καὶ τῆς ἡγεμονίας σφίσι παραχωρεῖν, πολιτείαν τε καταστήσασθαι καὶ νόμους οὓς ἂν οἱ κεκρατηκότες τάξωσιν. ἀποκρινάμενοι δὲ τοῖς πρέσβεσιν ἀπαγγέλλειν πρὸς τὸ κοινὸν, ὅτι Ῥωμαῖοι κελεύουσι Σαβίνους, ὅπλα τ᾽ ἀποθέσθαι καὶ παραδοῦναι σφίσι τὰς πόλεις, ὑπηκόους τ᾽ εἶναι πάλιν, ὥσπερ πρότερον ἦσαν, ταῦτα δὲ ποιήσαντας αὐτοὺς ἥκειν τότε περὶ ὧν ἠδίκησαν ἢ κατέβλαψαν αὐτοὺς ἐν ταῖς πρότερον εἰσβολαῖς δεησομένους, εἰ βούλοιντο τυχεῖν εἰρήνης καὶ φιλίας· ἐὰν δὲ μὴ ποιῶσι τὰ κελευόμενα, προσδέχεσθαι τὸν πόλεμον ἥκοντα ἐπὶ τὰς πόλεις αὐτῶν οὐκ εἰς μακράν. τοιαῦτα ἐπιταχθέντες καὶ ἐπιτάξαντες ἀλλήλοις, ἐπειδὴ ἅπασιν ἐξηρτύσαντο τοῖς εἰς τὸν ἀγῶνα ἐπιτηδείοις, ἐξῆγον τὰς δυνάμεις, Σαβῖνοί τε τὴν κρατίστην ἐξ ἁπάσης πόλεως νεότητα ὅπλοις ἐκπρεπέσι κεκοσμημένην ἐπαγόμενοι, Ῥω-

μαῖοί τε πᾶσαν τὴν δύναμιν τήν τε κατὰ πόλιν, καὶ τὴν ἐν τοῖς φρουρίοις ἀναλαβόντες, ἱκανοὺς οἰόμενοι τοὺς ὑπὲρ τὴν στρατεύσιμον ἡλικίαν γεγονότας, καὶ τὸν οἰκετικὸν ὄχλον, τήν τε πόλιν καὶ τὰ ἐπὶ τῆς χώρας ἐρύματα φυλάττειν. καὶ συνελθόντες ὁμόσε, τίθενται τοὺς χάρακας ἀμφότεροι μικρὸν ἀπέχοντας ἀλλήλων, Ἠρήτου πόλεως, ἣ τοῦ Σαβίνων ἐστὶν ἔθνους, οὐ πρόσω.

XLVI. Ὡς δὲ συνεῖδον ἀμφότεροι τὰ τῶν πολεμίων πράγματα, τῷ τε μεγέθει τῶν στρατοπέδων εἰκάσαντες, καὶ παρ᾽ αἰχμαλώτων ἀκούσαντες, τοῖς μὲν Σαβίνοις θάρσος παρέστη, καὶ καταφρόνησις τῆς τῶν πολεμίων ὀλιγότητος, τοῖς δὲ Ῥωμαίοις δέος, πρὸς τὸ τῶν ἀντιπολεμούντων πλῆθος· ἐθάῤῥησαν δέ, καὶ μικρὰς ἐλπίδας ὑπὲρ τῆς νίκης ἔλαβον, ἄλλων τε σημείων γενομένων σφίσι θεοπέμπτων, καὶ δὴ καὶ τελευταίου φάσματος, ὅτε παρατάττεσθαι ἔμελλον, τοιοῦδε. ἐκ τῶν καταπεπηγμένων παρὰ ταῖς σκηναῖς ὑσσῶν· ἔστι δὲ ταῦτα βέλη Ῥωμαίων, ἃ συνιόντες εἰς χεῖρας ἐξακοντίζουσι, ξύλα προμήκη τε καὶ χειροπληθῆ, τριῶν οὐχ ἧττον ποδῶν σιδηροῦς ὀβελίσκους ἔχοντα προὔχοντας κατ᾽ εὐθεῖαν ἐκ θατέρου τῶν ἄκρων, μετρίοις ἀκοντίοις ἴσα σὺν τῷ σιδήρῳ. ἐκ τούτων δὴ τῶν ὑσσῶν περὶ τοῖς ἄκροις τῶν ὀβελίσκων φλόγες ἀνήπτοντο, καὶ δι᾽ ὅλου τοῦ στρατοπέδου σέλας ἦν, ὥσπερ ἀπὸ λαμπάδων, καὶ κατέσχε τῆς νυκτὸς ἐπὶ πολύ. ἐκ τούτου κατέλαβον τοῦ φάσματος, ὥσπερ οἱ τερατοσκόποι ἀπέφαινον, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις συμβάλλειν οὐ χαλεπὸν ἦν, ὅτι νίκην

αὐτοῖς ταχεῖαν καὶ λαμπρὰν σημαίνει τὸ δαιμόνιον· ἐπειδήπερ ἅπαν εἴκει τῷ πυρὶ, καὶ οὐδὲν ὅ τι οὐχ ὑπὸ τοῦ πυρὸς διαφθείρεται. τοῦτο δ᾽ ὅτε ἐκ τῶν ἀμυντηρίων αὐτοῖς ὅπλων ἀνήφθη, μετὰ πολλοῦ θάρσους προήεσαν ἐκ τοῦ χάρακος, καὶ συῤῥάξαντες τοῖς Σαβίνοις ἐμάχοντο πολλαπλασίοις ἐλάττους, ἐν τῷ θαῤῥεῖν τὸ πιστὸν ἔχοντες· καὶ ἡ ἐμπειρία δὲ, σὺν τῷ φιλοπόνῳ πολλὴ αὐτοῖς παροῦσα, παντὸς ἐπήγετο δεινοῦ καταφρονεῖν. πρῶτος μὲν οὖν ὁ Ποστούμιος τὸ εὐώνυμον ἔχων κέρας, ἀναῤῥύσασθαι τὴν προτέραν ἧτταν προθυμούμενος, τὸ δεξιὸν τῶν πολεμίων ἐξωθεῖ κέρας, πρόνοιαν οὐδεμίαν τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς παρὰ τὸ νικᾷν ποιούμενος, ἀλλ᾽ ὥσπερ οἱ μεμηνότες καὶ θανατῶντες, εἰς μέσους τοὺς πολεμίους ῥίπτων ἑαυτόν· ἔπειτα καὶ οἱ σὺν τῷ Μενινίῳ, θάτερον ἔχοντες κέρας, κάμνοντες ἤδη καὶ ἐξωθούμενοι τῆς στάσεως, ὡς ἔμαθον ὅτι νικῶσι τοὺς κατὰ σφᾶς οἱ τοῦ Ποστουμίου, θαῤῥήσαντες εἰς ἀντίπαλα χωροῦσι· καὶ γίνεται τῶν κεράτων ἀμφοτέρων τοῖς Σαβίνοις ἐγκλινάντων τροπὴ παντελής. οὐδὲ γὰρ οἱ ἐν μέσῃ τῇ φάλαγγι ταχθέντες ἐψιλωμένων ἔτι τῶν ἄκρων παρέμειναν, ἀλλ᾽ ὑπὸ τῆς ἵππου τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐξελαυνούσης κατὰ τέλη βιασθέντες ἀνεστάλησαν. φυγῆς δὲ πάντων γενομένης ἐπὶ τοὺς χάρακας, ἀκολουθήσαντες οἱ Ῥωμαῖοι καὶ συνεισπεσόντες ἀμφότερα λαμβάνουσιν αὐτῶν τὰ ἐρύματα. τοῦ δὲ μὴ πασσυδεὶ τὸν τῶν πολεμίων διαφθαρῆναι στρατὸν ἥ τε νὺξ αἰτία ἐγένετο, καὶ τὸ ἐν οἰκείᾳ γῇ τὸ πάθος αὐτοῖς συμβῆναι· ῥᾷον γὰρ οἱ φεύγοντες

ἐπὶ τὰ σφέτερα ἐσώζοντο δι' ἐμπειρία ἢ οἱ διώκοντες κατελάμβανον δι' α διεξόδων.

*De Sabinis triumphus duplex.*

XLVII. Τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ καύσαντες τοὺ τῶν νεκροὺς οἱ ὕπατοι, καὶ τὰ σκῦλα συλλέξα ἑάλω δέ τινα καὶ ἀπὸ τῶν ζώντων ῥιπτούντων φυγῇ τὰ ὅπλα· ἄνδρας τ' αἰχμαλώτους ἄγοντες ὀλίγους, οὓς ἔλαβον καὶ χρήματα, χωρὶς ὧν οἱ σ τιῶται διήρπασαν· τούτων δὲ πραθέντων δημο τὰς κατ' ἄνδρα γενομένας εἰσφορὰς, αἷς ἔστει τοὺς στρατιώτας, ἅπαντες ἐκομίσαντο· [καὶ] ἀπ σαν ἐπ' οἴκου λαμπροτάτην ἀνῃρημένοι νίκην. θριάμβοις ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐκοσμοῦντο ἀμφότερο Μενίνιος μὲν, τῷ μείζονι καὶ τιμιωτέρῳ, παρεμβ βηκὼς ἐφ' ἁρματίου δίφρου βασιλικοῦ· Ποστο μιος δ', ἐν τῷ ἐλάσσονι καὶ ὑποδεεστέρῳ, ὃν καλο σιν εὐάστην, παρεκκλίναντες τοὔνομα Ἑλληνικ ὑπάρχον εἰς τὸ ἀσαφές. τὸ γὰρ πρῶτον εὐάστης ο τως ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος ἐλέγετο, ὡς αὐτός τε ε κάζω, καὶ ἐν πολλαῖς εὑρίσκω γραφαῖς ἐπιχωρίαις φερόμενον. τότε πρῶτον, ὡς Λικίννιος ἱστορεῖ, τοῦτον ἐξευρούσης τὸν θρίαμβον τῆς βουλῆς. διαφέρει δὲ θατέρου, πρῶτον μὲν, ὅτι πεζὸς εἰσέρχεται μετὰ τῆς στρατιᾶς προηγούμενος ὁ τὸν εὐάστην κατάγων θρίαμβον, ἀλλ' οὐκ ἐφ' ἅρματος, ὥσπερ ἐκεῖνος· ἔπειθ' ὅτι οὐ τὴν ποικίλην καὶ χρυσόσημον ἀμφιέννυται στολὴν, ᾗ κοσμεῖται ὁ ἕτερος, οὐδὲ τὸν χρύ-

σεον ἔχει στέφανον, ἀλλὰ περιπόρφυρον λευκὴν περιβέβληται τήβενναν, τὸ ἐπιχώριον τῶν ὑπάτων τε καὶ στρατηγῶν φόρημα. στέφανον δ' ἐπίκειται δάφνης, μεμείωται δὲ καὶ τοῦ σκήπτρου τῇ φορήσει παρὰ τὸν ἕτερον. τὰ δ' ἄλλα πάντα ταὐτὰ ἔχει. αἴτιον δὲ τῷ ἀνδρὶ Ποστουμίῳ τῆς ἐλάττονος τιμῆς ἐγένετο, καίτοι λαμπροτάτῳ πάντων γενομένῳ κατὰ τὴν μάχην, τὸ πρότερον πταῖσμα ἐν τῇ ἐπιδρομῇ μέγα καὶ σὺν αἰσχύνῃ γενόμενον, ἐξ οὗ τῆς τε δυνάμεως πολλοὺς ἀπώλεσε, καὶ αὐτὸς ὀλίγου ἐδέησε σὺν τοῖς περιλειφθεῖσιν ἐκ τῆς τροπῆς αἰχμάλωτος γενέσθαι.

*P. Valerii Poplicolae obitus, funus, laudes.*

XLVIII. Ἐπὶ δὲ τῆς τούτων ἀρχῆς Πόπλιος Οὐαλέριος, Ποπλικόλας ἐπικαλούμενος, νοσήσας ἐτελεύτα, κράτιστος τῶν τότε Ῥωμαίων κατὰ πᾶσαν ἀρετὴν νομισθείς. τὰ μὲν οὖν ἄλλα τοῦ ἀνδρὸς ἔργα, δι' ἃ θαυμάζεσθαί τε καὶ μνήμης τυγχάνειν ἄξιός ἐστιν, οὐδὲν δέομαι λέγειν. ἐν ἀρχῇ γὰρ τοῦ λόγου τοῦδε τὰ πολλὰ εἴρηται. ὃ δ' ἁπάντων ἐστὶ τῶν τοῦ ἀνδρὸς ἐγκωμίων θαυμασιώτατον, καὶ οὔπω τέτευχε λόγου, τοῦτ' οἴομαι δεῖν μὴ παρελθεῖν, παντὸς μάλιστα τοῦτο νομίζων προσήκειν τοῖς γράφουσιν ἱστορίας, μὴ μόνον τὰς πολεμικὰς πράξεις τῶν ἐπισήμων ἡγεμόνων διεξιέναι, μηδ' εἴ τι πολίτευμα καλὸν καὶ σωτήριον ταῖς πόλεσιν ἀπεδείξαντο ἐξευρόντες, ἀλλὰ καὶ τοὺς βίους αὐτῶν, εἰ μέτριοι καὶ σώφρονες, καὶ μένοντες ἐπὶ τοῖς πατρίοις ἔθεσι καὶ ἐπιτηδεύμασι

διετέλεσαν, ἐπιδείκνυσθαι. ἐκεῖνος τοίνυν ὁ ἀνὴρ συγκαταλύσας μὲν τοὺς βασιλεῖς ἐν τοῖς πρώτοις τέσσαρσι πατρικίοις, καὶ δημεύσας αὐτῶν τὰς ὑπάρξεις, τετράκις δὲ τῆς ὑπατικῆς ἐξουσίας γενόμενος κύριος, μεγίστους δὲ δύο νικήσας πολέμους, καὶ θριάμβους καταγαγὼν ἀπ' ἀμφοτέρων, τὸν μὲν πρῶτον ἀπὸ τοῦ Τυῤῥηνῶν ἔθνους, τὸν δὲ δεύτερον ἀπὸ Σαβίνων, τοιαύτας ἀφορμὰς χρηματισμοῦ λαβών, ἃς οὐδεὶς ὡς αἰσχρὰς ἂν καὶ ἀδίκους διέβαλεν, οὐχ ἑάλω τῇ πάντας καταδουλουμένῃ καὶ ἀσχημονεῖν ἀναγκαζούσῃ φιλοχρηματίᾳ· ἀλλ' ἐπὶ τῇ μικρᾷ καὶ πατροπαραδότῳ διέμεινεν οὐσίᾳ, σώφρονα καὶ αὐτάρκη καὶ πάσης ἐπιθυμίας κρείττονα βίον ζῶν, καὶ παῖδας ἐπὶ τοῖς ὀλίγοις χρήμασιν ἐθρέψατο, τοῦ γένους ἀξίους· καὶ δῆλον ἐποίησε πᾶσιν, ὅτι πλούσιος οὐχ ὁ πολλὰ κεκτημένος ἐστὶν, ἀλλὰ ὁ μικρῶν δεησόμενος. πίστις δ' ἀκριβὴς καὶ ἀναμφίλεκτος τῆς αὐταρκείας τοῦ ἀνδρὸς, ἣν ἀπεδείξατο παρὰ πάντα τὸν τοῦ βίου χρόνον, ἡ μετὰ θάνατον αὐτοῦ φανεῖσα ἀπορία. οὐδὲ γὰρ αὐτὰ τὰ εἰς τὴν ἐκκομιδὴν τοῦ σώματος καὶ ταφὴν, ὧν ἀνδρὶ προσήκει τηλικούτῳ τυχεῖν, ἀρκοῦντα ἐν τοῖς ὑπάρχουσι κατέλιπεν· ἀλλ' ἐμέλλησαν αὐτὸν οἱ συγγενεῖς φαύλως πως, καὶ ὡς ἕνα τῶν ἐπιτυχόντων ἐκκομίσαντες ἐκ τῆς πόλεως καίειν τε καὶ θάπτειν· ἡ μέντοι βουλὴ μαθοῦσα ὡς εἶχεν αὐτοῖς τὰ πράγματα ἀπόρως, ἐκ τῶν δημοσίων ἐψηφίσατο χρημάτων ἐπιχορηγηθῆναι τὰς εἰς τὴν ταφὴν δαπάνας, καὶ χωρίον ἔνθα ἐκαύθη καὶ ἐτάφη, μόνῳ τῶν μέχρις ἐμοῦ γενομένων επιφα

νῶν ἀνδρῶν, ἐν τῇ πόλει σύνεγγυς τῆς ἀγορᾶς ἀπέδειξεν ὑπὸ ἐλέους· καὶ ἔστιν ὥσπερ ἱερὸν τοῦτο τοῖς ἐξ ἐκείνου τοῦ γένους ἐνθάπτεσθαι ἀνειμένον, παντὸς πλούτου καὶ ἁπάσης βασιλείας κρεῖττον ἀγαθὸν, εἴ τις μὴ ταῖς ἐπονειδίστοις ἡδοναῖς μετρεῖ τὴν εὐδαιμονίαν, ἀλλὰ τῷ καλῷ. Οὐαλέριος μὲν δὴ Ποπλικόλας οὐθὲν ἔξω τῆς εἰς τὰ ἀναγκαῖα δαπάνης κτήσασθαι προελόμενος, ὡς τῶν πολυχρημάτων τις βασιλέων, λαμπραῖς ὑπὸ τῆς πόλεως ἐκομίσθη ταφαῖς· καὶ αὐτὸν Ῥωμαίων αἱ γυναῖκες ἅπασαι συνειπάμεναι τὸν αὐτὸν τρόπον ὥσπερ Ἰούνιον Βροῦτον, ἀποθέσει τε χρυσοῦ καὶ πορφύρας, ἐνιαύσιον ἐπένθησαν χρόνον, ὡς ἔθος ἐστὶν αὐταῖς πενθεῖν ἐπὶ τοῖς ἀναγκαίοις τῶν συγγενῶν κήδεσι.

*Spurio Cassio et Op. Virginio coss. cum Sabinis debellatum.*

XLIX. Μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον ὕπατοι καθίστανται Σπόριος Κάσσιος, Οὐσκελῖνος ἐπικαλούμενος, καὶ Ὀπίτωρ Οὐεργίνιος, ὁ Τρικάστος· ἐφ᾽ ὧν ὁ πρὸς Σαβίνους πόλεμος ὑπὸ θατέρου τῶν ὑπάτων Σπορίου κατελύθη, μάχης οὐ μικρᾶς γενομένης πλησίον τῆς Κυριτῶν πόλεως· ἐξ ἧς ἀπέθανον μὲν ἀμφὶ τοὺς μυρίους καὶ τριακοσίους Σαβίνων, αἰχμάλωτοι δ᾽ ἐλήφθησαν ὀλίγον ἀποδέοντες τετρακισχιλίων. ταύτῃ τῇ συμφορᾷ τελευταίᾳ πληγέντες οἱ Σαβῖνοι, πρέσβεις ἀπέστειλαν ὡς τὸν ὕπατον, διαλεξομένους περὶ φιλίας. ἀναβαλομένου δ᾽ αὐτοὺς ἐπὶ τὴν βουλὴν τοῦ Κασσίου, παραγενηθέντες εἰς

Ῥώμην, σὺν πολλῇ δεήσει μόλις εὑρίσκονται διαλλαγὰς καὶ κατάλυσιν τοῦ πολέμου, σῖτόν τε τῇ στρατιᾷ δόντες ὅσον ἐπέταξεν ὁ Κάσσιος, καὶ ἀργύριόν τι τακτὸν κατ᾽ ἄνδρα, καὶ γῆς πεφυτευμένης πλέθρα μύρια. Σπόριος μὲν δὴ Κάσσιος θρίαμβον ἐκ τοῦ πολέμου κατήγαγε τοῦδε. ὁ δ᾽ ἕτερος τῶν ὑπάτων Οὐεργίνιος ἐπὶ τὴν Καμαριναίων πόλιν ἐστράτευσεν, ἀφεστῶσαν [μὲν] ἀπὸ τῆς τῶν Ῥωμαίων συμμαχίας κατὰ τόνδε τὸν πόλεμον, ἄγων τὴν ἡμίσειαν τῆς στρατιᾶς, φράσας δ᾽ οὐδενὶ ποῦ μέλλει πορεύεσθαι, καὶ διὰ νυκτὸς ἀνύσας τὴν ὁδόν, ἵν᾽ ἀπαρασκευάστοις καὶ μὴ προειδόσι τὴν ἔφοδον τοῖς ἔνδον ἐπίθηται. ὅπερ καὶ συνέβη. γενόμενος γὰρ πλησίον τοῦ τείχους ἅπαντας ἔλαθεν ἄρτι τῆς ἡμέρας διαυγώσης· καὶ πρὶν ἢ καταστρατοπεδεύεσθαι, κριοὺς προσέφερε, καὶ κλίμακας προσῆγε, καὶ πάσαις πολιορκίας ἐχρῆτο ἰδέαις. τῶν δὲ Καμαριναίων καταπλαγέντων τὸ αἰφνίδιον τῆς παρουσίας αὐτοῦ, καὶ τῶν μὲν ἀνοίγειν τὰς πύλας καὶ δέχεσθαι τὸν ὕπατον ἀξιούντων, τῶν δ᾽ ἀμύνεσθαι πάσῃ δυνάμει καὶ μὴ ἐᾶν παριέναι τοὺς πολεμίους εἴσω, ἐν ᾧ τὸ ταραττόμενόν τε καὶ στασιάζον αὐτῶν ἐπεκράτει, τὰς πύλας ἐκκόψας καὶ τὰ βραχύτατα τῶν ἐρυμάτων κλίμαξι καταλαβόμενος, κατὰ κράτος εἰλήφει τὴν πόλιν. ἐκείνην μὲν οὖν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα φέρειν τε καὶ ἄγειν τὰ χρήματα τοῖς σφετέροις ἐφῆκε· τῇ δ᾽ ἑξῆς, συναχθῆναι τοὺς αἰχμαλώτους εἰς ἓν χωρίον κελεύσας, τοὺς μὲν βουλεύσαντας

τὴν ἀπόστασιν ἅπαντας ἀπέκτεινε, τὸν δ' ἄλλον ὄχλον ἀπέδοτο, τὴν δὲ πόλιν κατέσκαψεν.

*Post. Cominio et T. Lartio coss. Latini rebellant, et servi conspirant.*

L. Ἐπὶ δὲ τῆς ἑβδομηκοστῆς Ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα στάδιον Νικαίας ὁ Λοκρὸς ἐξ Ὀποῦντος, ἄρχοντος Ἀθήνησι Μύρου, παραλαμβάνουσι τὴν ὕπατον ἀρχὴν Πόστουμος Κομήνιος καὶ Τῖτος Λάρκιος· ἐφ' ὧν ἀπέστησαν αἱ Λατίνων πόλεις ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων φιλίας, Ὀκταουΐου Μαμιλίου, τοῦ κηδεστοῦ Ταρκυνίου, τοὺς ἐπιφανεστάτους ἐξ ἑκάστης πόλεως, τοὺς μὲν ὑποσχέσεσι δώρων, τοὺς δὲ δεήσεσι πείσαντος συμπρᾶξαι τοῖς φυγάσι τὴν κάθοδον. καὶ γίνεται κοινὴ τῶν συναγομένων εἰς Φερεντῖνον ἀγορὰ, πλὴν μιᾶς τῆς Ῥωμαίων πόλεως· ταύτῃ γὰρ οὐκ ἐπήγγειλαν μόνῃ, καθάπερ εἰώθεισαν, παρεῖναι· ἐν ῇ ψῆφον ἐνεγκεῖν ἔδει τὰς πόλεις περὶ τοῦ πολέμου, καὶ στρατηγοὺς ἀποδεῖξαι, καὶ περὶ τῶν ἄλλων βουλεύσασθαι παρασκευῶν. ἐτύγχανε δὲ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἀπεσταλμένος ὑπὸ Ῥωμαίων Μάρκος Οὐαλέριος πρεσβευτὴς, ἀνὴρ ὑπατικὸς, εἰς τὰς ὁμόρους πόλεις, δεησόμενος αὐτῶν μηδὲν νεωτερίζειν· ἐλῄστευον γὰρ ἐξ αὐτῶν τινες τοὺς ὁμοτέρμονας ἀγροὺς, ὑπὸ τῶν δυνατῶν ἀποστελλόμενοι, καὶ πολλὰ τοὺς γεωργοὺς τῶν ἀγρῶν ἔβλαπτον· ὃς ἐπειδὴ τὴν κοινὴν σύνοδον ἔγνω τῶν πόλεων γινομένην, ἐπὶ τῷ διενεγκεῖν ἁπάσας τὴν περὶ τοῦ πολέμου ψῆφον, ἐλθὼν ἐπὶ τὸν σύλλογον, καὶ λόγον αἰτησάμενος

παρὰ τῶν προέδρων, ἔλεξεν, ὅτι πεμφθείη μὲν ὑπὸ τῆς πόλεως πρεσβευτὴς πρὸς τὰς ἀποστελλούσας τὰ λῃστήρια πόλεις, δεησόμενος αὐτῶν, τοὺς ἐνόχους τοῖς ἀδικήμασιν ἐξευρούσας ἐκδοῦναι σφίσι τιμωρίας ὑφέξοντας, κατὰ τὸν νόμον, ὃν ἐν ταῖς συνθήκαις ὥρισαν, ὅτε συνετίθεντο τὴν φιλίαν· καὶ τὸ λοιπὸν ἀξιώσων φυλάττειν, ἵνα μηδὲν ἁμάρτημα γίνηται κοινόν, ὃ διαστήσει τὴν φιλίαν αὐτῶν καὶ τὴν συγγένειαν. ὁρῶν δὲ ἁπάσας συνεληλυθυίας τὰς πόλεις ἐπὶ τῷ κατὰ Ῥωμαίων πολέμῳ, καὶ τοῦτ᾽ ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων καταλαμβανόμενος, μάλιστα δὲ ὅτι Ῥωμαίοις μόνοις οὐ παρήγγειλαν ἐπὶ τὴν ἀγορὰν παρεῖναι, γεγραμμένον ἐν ταῖς συνθήκαις, ἁπάσας παρεῖναι τὰς πόλεις ταῖς κοιναῖς ἀγοραῖς, ὅσαι τοῦ Λατίνων εἰσὶ γένους, παραγγειλάντων αὐταῖς τῶν προέδρων, θαυμάζειν τί δήποτε παθόντες, ἢ τί κατηγορεῖν ἔχοντες τῆς πόλεως οἱ σύνεδροι, μόνην ἐκείνην οὐ παρέλαβον ἐπὶ τὸν σύλλογον, ἣν πρώτην ἁπασῶν ἔδει παρεῖναι, καὶ πρώτην ἐρωτᾶσθαι γνώμην, ἡγεμονίαν ἔχουσαν τοῦ ἔθνους, ἧς ἔτυχε παρ᾽ αὐτῶν ἑκόντων ἀντὶ πολλῶν καὶ μεγάλων εὐεργεσιῶν.

LI. Μετὰ τοῦτον Ἀρικηνοί τε λόγον αἰτησάμενοι, κατηγόρουν τῶν Ῥωμαίων, ὅτι τὸν Τυῤῥηνικὸν πόλεμον ἐπήγαγον σφίσιν ὄντες συγγενεῖς, καὶ παρέσχον, ὅσον ἐφ᾽ ἑαυτοῖς, ἁπάσας τὰς Λατίνων πόλεις ὑπὸ Τυῤῥηνῶν ἀφαιρεθῆναι τὴν ἐλευθερίαν· καὶ Ταρκύνιος ὁ βασιλεὺς ἀνανεούμενος τὰς γενομένας αὐτῷ πρὸς τὸ κοινὸν τῶν πόλεων συνθήκας

περὶ φιλίας τε καὶ συμμαχίας, ἠξίου τὰς πόλεις ἐμπεδοῦν τοὺς ὅρκους, κατάγειν δ' αὐτὸν ἐπὶ τὴν ἀρχήν· Καμαριναίων τε καὶ Φιδηναίων φυγάδες, οἱ μὲν τὴν ἅλωσιν καὶ τὴν φυγὴν τῆς πατρίδος, οἱ δὲ τὸν ἀνδραποδισμὸν καὶ τὴν κατασκαφὴν ὀδυρόμενοι, παρεκάλουν αὐτοὺς εἰς τὸν πόλεμον. τελευταῖος δὲ πάντων ὁ Ταρκυνίου κηδεστὴς Μαμίλιος, μέγιστον ἐν τοῖς τότε χρόνοις παρὰ τοῖς Λατίνοις δυνάμενος, ἀναστὰς, μακρὰν κατὰ τῆς πόλεως διεξῆλθε δημηγορίαν. ἀπολογουμένου δὲ πρὸς ἅπαντα τοῦ Οὐαλερίου, καὶ δοκοῦντος περιεῖναι τοῖς δικαίοις, ἐκείνην μὲν τὴν ἡμέραν εἰς τὰ κατηγορήματα καὶ τὰς ἀπολογίας ἀναλώσαντες, οὐδὲν ἐπέθηκαν τῇ βουλῇ τέλος. τῇ δὲ κατόπιν οὐκέτι τοὺς πρεσβευτὰς τῶν Ῥωμαίων οἱ πρόεδροι προαγαγόντες ἐπὶ τὸν σύλλογον, ἀλλὰ Ταρκυνίῳ τε καὶ Μαμιλίῳ καὶ Ἀρικηνοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις βουλομένοις τῆς πόλεως κατηγορεῖν ἀποδόντες τὸν λόγον, ἐπειδὴ πάντων διήκουσαν, ψηφίζονται λελῦσθαι τὰς σπονδὰς ὑπὸ Ῥωμαίων, καὶ τοῖς περὶ Οὐαλέριον πρέσβεσιν ἀπόκρισιν ἔδωκαν, ὅτι τὸ συγγενὲς ἐκείνων τοῖς ἀδικήμασι λελυκότων, βουλεύσονται κατὰ σχολὴν ὅντινα τρόπον αὐτοὺς ἀμύνεσθαι χρή. ἐν ᾧ δὲ ταῦτ' ἐπράττετο χρόνῳ, συνωμοσία κατὰ τῆς πόλεως ἐγένετο, δούλων πυχνῶν συνειπαμένων τάς τ' ἄκρας καταλαβέσθαι, καὶ κατὰ πολλοὺς τόπους ἐμπρῆσαι τὴν πόλιν. μηνύσεως δὲ γενομένης ὑπὸ τῶν συνειδότων, αἱ πύλαι τ' εὐθὺς ὑπὸ τῶν ὑπάτων ἐκλείοντο, καὶ πάντα τὰ ἐρύματα τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν ἱππέων κατείληπτο·

καὶ αὐτίκα οἱ μὲν ἐξ οἰκιῶν συλληφθέντες, οἱ δ' ἐκ τῶν ἀγρῶν ἀναχθέντες, ὅσους ἀπέφαινον οἱ μηνυταὶ μετασχεῖν τῆς συνωμοσίας, μάστιξι καὶ βασάνοις αἰκισθέντες ἀνεσκολοπίσθησαν ἅπαντες. ταῦτα ἐπὶ τούτων ἐπράχθη τῶν ὑπάτων.

*Ser. Sulpicio et M. Tullio coss. Fidenae obsessae.*

LII. Σερουΐου δὲ Σουλπικίου Καμερινοῦ καὶ Μανίου Τυλλίου Λόγγου τὴν ἀρχὴν παραλαβόντων, Φιδηναίων τινές, παρὰ Ταρκυνίων στρατιώτας μεταπεμψάμενοι, τὴν ἄκραν καταλαμβάνονται, καὶ τῶν μὴ τὰ αὐτὰ προαιρουμένων οὓς μὲν διαφθείραντες, οὓς δ' ἐξελάσαντες, ἀφιστᾶσιν αὖθις ἀπὸ Ῥωμαίων τὴν πόλιν· πρεσβείας τε Ῥωμαϊκῆς ἀφικομένης, ὡς πολεμίοις χρήσασθαι τοῖς ἀνδράσι. κωλυθέντες δὲ ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων, ἐξέβαλον αὐτοὺς ἀπὸ τῆς πόλεως, οὔτε δοῦναι λόγον ἀξιοῦντες, οὔτε λαβεῖν. ταῦτα ἡ βουλὴ τῶν Ῥωμαίων μαθοῦσα, πρὸς μὲν τὸ κοινὸν τῶν Λατίνων οὔπω τὸν πόλεμον ἐκφέρειν πρόθυμος ἦν, πυνθανομένη οὐ πᾶσιν εἶναι τὰ ψηφισθέντα ὑπὸ τῶν προβούλων κατὰ νοῦν· ἐν δ' ἑκάστῃ πόλει τοὺς δημοτικοὺς ἀναδύεσθαι τὸν πόλεμον, καὶ πλείους εἶναι τοὺς ἀξιοῦντας μένειν τὰς σπονδὰς τῶν διαλελῦσθαι λεγόντων· ἐπὶ δὲ τοὺς ἐν Φιδήνῃ τὸν ἕτερον ἐψηφίσαντο τῶν ὑπάτων Μάνιον ἀποστεῖλαι στρατιὰν ἄγοντα πολλήν· ὃς ἐπειδὴ τὴν χώραν αὐτῶν ἐδῄωσε κατὰ πολλὴν ἄδειαν, μηδενὸς ὑπὲρ αὐτῆς ἀμυνομένου, πλησίον τοῦ τείχους στρατοπεδευσάμενος, ἐφύλαττε μήτ' ἀγορὰς εἰσά-

γεσθαι τοῖς ἔνδον, μήτε ὅπλα, μήτ' ἄλλην βοήθειαν μηδεμίαν. Φιδηναῖοι μὲν δὴ τειχήρεις ἐγένοντο, καὶ πρὸς τὰς Λατίνων ἐπρεσβεύοντο πόλεις, δεόμενοι ταχείας συμμαχίας. οἱ δὲ προεστηκότες τῶν Λατίνων, ἀγορὰν ποιησάμενοι τῶν πόλεων, Ταρκυνίοις τ' αὖθις ἀποδόντες λόγον, καὶ τοῖς παρὰ τῶν πολιορκουμένων ἥκουσιν, ἐκάλουν τοὺς συνέδρους εἰς ἀπόφασιν γνώμης, τίνα χρὴ πολεμεῖν Ῥωμαίοις τρόπον, ἀπὸ τῶν πρεσβυτάτων τε καὶ ἐπιφανεστάτων ἀρξάμενοι. πολλῶν δὲ ῥηθέντων λόγων, καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ πολέμου πρῶτον, εἰ δέοι αὐτὸν ἐπικυρῶσαι; οἱ μὲν ταραχωδέστεροι τῶν συνέδρων τὸν βασιλέα κατάγειν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἠξίουν, καὶ Φιδηναίοις βοηθεῖν παρῄνουν· ἐν ἡγεμονίαις βουλόμενοι γενέσθαι στρατιωτικαῖς κύριοι, καὶ πραγμάτων ἐφάψασθαι μεγάλων· μάλιστα δ' οἱ δυναστείας καὶ τυραννίδος ἐν ταῖς ἑαυτῶν πατρίσιν ἐρῶντες, ἣν κατασκευάσειν αὐτοῖς Ταρκυνίους ἐπείθοντο τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν ἀνακτησαμένους. οἱ δ' εὐπορώτατοί τε καὶ ἐπιεικέστατοι μένειν ἐν ταῖς σπονδαῖς ἠξίουν τὰς πόλεις, καὶ μὴ προχείρως ἐπὶ τὰ ὅπλα χωρεῖν· καὶ ἦσαν οὗτοι τῷ πλήθει πιθανώτατοι. ἐξωθούμενοι δὴ πρὸς τῶν παραινούντων τὴν εἰρήνην ἄγειν οἱ τὸν πόλεμον ἐπισπεύδοντες, τοῦτό γε πείθουσι τὴν ἐκκλησίαν ποιῆσαι τελευτῶντες, πρεσβευτὰς εἰς Ῥώμην ἀποστεῖλαι τούς τε παρακαλέσοντας ἅμα καὶ συμβουλεύσοντας τῇ πόλει δέχεσθαι Ταρκυνίους καὶ τοὺς ἄλλους φυγάδας ἐπ' ἀδείᾳ καὶ ἀμνηστίᾳ, καὶ περὶ τούτων ὅρκια τεμόντας τῇ πατρίῳ κοσμεῖσθαι πο-

λιτείᾳ, καὶ τῆς Φιδηναίων πόλεως ἀπανιστάναι τὸν στρατὸν, ὡς σφῶν οὐχ ὑπεροψομένων συγγενεῖς καὶ φίλους ἀφαιρεθέντας τὴν πατρίδα· ἐὰν δὲ μηδέτερον τούτων ὑπομείνωσι πράττειν, τότε βουλεύσεσθαι περὶ τοῦ πολέμου· οὐκ ἀγνοοῦντες μὲν, ὅτι τούτων οὐδέτερον ὑπομενοῦσι Ῥωμαῖοι πράττειν, προφάσεις δὲ τῆς ἔχθρας βουλόμενοι λαβεῖν εὐπρεπεῖς, καὶ τοὺς ἐναντιουμένους σφίσι θεραπείαις ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ καὶ χάρισιν ἐπάξεσθαι νομίζοντες. ταῦτα ψηφισάμενοι, καὶ χρόνον ὁρίσαντες ἐνιαύσιον, Ῥωμαίοις μὲν βουλῆς, ἑαυτοῖς δὲ παρασκευῆς, καὶ πρεσβευτὰς ἀποδείξαντες οὓς Ταρκύνιος ἐβούλετο, διέλυσαν τὸν σύλλογον.

*Legatio Latinorum, et conspiratio urbana.*

LIII. Διασκεδασθέντων δὲ τῶν Λατίνων κατὰ πόλεις, ὁρῶντες οἱ περὶ Μαμίλιόν τε καὶ Ταρκύνιον, ὅτι ταῖς σπονδαῖς ἀναπεπτώκασιν οἱ πολλοὶ, τὰς μὲν ὑπερορίους ἐλπίδας, ὡς οὐ πάνυ βεβαίας, ἀφίεσαν· μεταθέμενοι δὲ τὰς γνώμας, τὸν πολιτικόν τε καὶ ἀφύλακτον ἐμηχανῶντο πόλεμον ἐξ αὐτῆς ἀναστῆσαι τῆς Ῥώμης, στάσιν εἰσάγοντες τοῖς πένησι πρὸς τοὺς εὐπόρους. ἤδη δ᾽ ὑπεκινεῖτο τὸ πολὺ τοῦ δημοτικοῦ μέρος, καὶ ἐνόσει, μάλιστα δὲ τὸ ἄπορον καὶ ὑπὸ δανείων ἠναγκασμένον, μηκέτι τὰ κράτιστα τῷ κοινῷ φροντίζειν· οὐ γὰρ ἐμετρίαζον ἐν ταῖς ἐξουσίαις οἱ δανείζοντες, ἀλλ᾽ εἰς δεσμοὺς τὰ τῶν ὑποχρέων ἀπῆγον σώματα, καὶ ὥσπερ ἀργυρωνήτοις οὕτως ἐχρῶντο. ταῦτα δὴ μαθὼν, ἔπεμψεν ὁ Ταρ-

κύνιος εἰς τὴν πόλιν ἅμα τοῖς πρέσβεσι τῶν Λατίνων ἀνυπόπτους τινὰς ἄνδρας, φέροντας χρυσίον. οἳ συνιόντες εἰς λόγους τοῖς ἀπόροις καὶ θρασυτάτοις, καὶ τὰ μὲν ἤδη διδόντες αὐτοῖς, τὰ δ᾽, εἰ κατέλθοιεν οἱ βασιλεῖς, ἐπαγγελλόμενοι, πολλοὺς πάνυ τῶν πολιτῶν διέφθειραν· καὶ γίνεται συνωμοσία κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας οὐ μόνον ἐλευθέρων ἀπόρων, ἀλλὰ καὶ δούλων πονηρῶν ἐλευθερίας ἐλπίσιν ὑπαχθέντων, οἳ διὰ τοὺς κολασθέντας ὁμοδούλους ἐν τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ, δυσμενῶς καὶ ἐπιβούλως διακείμενοι πρὸς τοὺς δεσπότας, ἀπιστούμενοί τε ὑπ᾽ αὐτῶν, καὶ ἐν ὑποψίαις ὄντες, ὡς καὶ αὐτοὶ σφίσιν ἐπιθησόμενοί ποτε, εἰ καιρὸν λάβοιεν, ἄσμενοι τοῖς παρακαλοῦσι πρὸς τὴν ἐπίθεσιν ὑπήκουσαν. ὁ δὲ τῆς συνωμοσίας αὐτῶν τοιόσδ᾽ ἦν λογισμός. τοὺς μὲν ἡγεμόνας τῆς ἐπιχειρήσεως ἔδει, φυλάξαντας νύκτα ἀσέληνον, τὰς ἄκρας καὶ τοὺς ἐρυμνοὺς τόπους τῆς πόλεως καταλαβέσθαι· τοὺς δὲ θεράποντας, ὅταν αἴσθωνται κρατοῦντας ἐκείνους τῶν ἐπικαίρων χωρίων· ἀλαλαγμῷ δὲ τοῦτο ἔμελλεν αὐτοῖς γενήσεσθαι φανερόν· ἀποκτεῖναι τοὺς δεσπότας καθεύδοντας. ταῦτα διαπραξαμένους, τάς τ᾽ οἰκίας διαρπάσαι τῶν εὐπόρων, καὶ τὰς πύλας τοῖς τυράννοις ἀνοῖξαι.

LIV. Ἡ δ᾽ ἐν παντὶ καιρῷ σώζουσα τὴν πόλιν, καὶ μέχρι τῶν κατ᾽ ἐμὲ χρόνων παραμένουσα θεία πρόνοια, διεκάλυψεν αὐτῶν τὰ βουλεύματα, μηνύσεως θατέρῳ τῶν ὑπάτων γενομένης Σουλπικίῳ, ἣν ἐποίησαν ἀδελφοὶ δύο Ταρκύνιοι, Πόπλιος καὶ

Μάρκος, ἐκ Λαυρέντου πόλεως, κορυφαιότατοι τῶν μετασχόντων τῆς συνωμοσίας, ὑπὸ θείας ἀνάγκης βιαζόμενοι. ἐφίσταντο γάρ αὐτοῖς ὅτε κοιμηθεῖεν ὄψεις ὀνείρων φοβεραὶ, τιμωρίας ἐπαπειλοῦσαι μεγάλας, εἰ μὴ παύσαιντο καὶ ἀποσταῖεν τῆς ἐπιθέσεως· διώκεσθαί τε ὑπὸ δαιμόνων τινῶν, καὶ παίεσθαι, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύττεσθαι, καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ σχέτλια πάσχειν τελευτῶντες ἐδόκουν· ὑφ᾽ ὧν περίφοβοι καὶ τρόμῳ παλλόμενοι διηγείροντο, καὶ οὐδὲ καθεύδειν διὰ ταῦτα τὰ δείματα ἐδύναντο. κατ᾽ ἀρχὰς μὲν οὖν ἀποτροπαίοις τισὶ καὶ ἐξακεστηρίοις θυσίαις ἐπειρῶντο παραιτεῖσθαι τοὺς ἐνισταμένους σφίσι δαίμονας· ὡς δ᾽ οὐδὲν ἐπέραινον, ἐπὶ μαντείας ἐτράποντο, τὴν μὲν διάνοιαν τῆς ἐπιχειρήσεως ἀπόῤῥητον φυλάττοντες, τοῦτο δὲ μόνον μαθεῖν ἀξιοῦντες, εἰ καιρὸς ἤδη πράττειν ἃ βούλονται. ἀποκριναμένου δὲ τοῦ μάντεως, ὅτι πονήραν καὶ ὀλέθριον βαδίζουσιν ὁδὸν, καὶ εἰ μὴ μεταθήσοιεν τὰ βουλεύματα, τὸν αἴσχιστον ἀπολοῦνται τρόπον, δείσαντες μὴ φθάσωσιν αὐτοὺς ἕτεροι τὰ κρυπτὰ εἰς φῶς ἐξενεγκόντες, αὐτοὶ γίνονται μηνυταὶ πρὸς τὸν ἐνδημοῦντα τῶν ὑπάτων. ὁ δὲ ὕπατος ἐπαινέσας αὐτοὺς, καὶ πολλὰ ὑποσχόμενος εὖ ποιῆσαι, ἐὰν καὶ τὰ ἔργα ὅμοια τοῖς λόγοις ἐπιδείξωνται, τούτους μὲν ἔνδον παρ᾽ ἑαυτῷ κατεῖχε μηδενὶ φράσας· τοὺς δὲ Λατίνων πρέσβεις, ἀναβαλλόμενος τέως καὶ παρέλκων τὴν ἀπόκρισιν, τότ᾽ εἰσαγαγὼν εἰς τὸ βουλευτήριον, κατὰ τὰ δόξαντα τοῖς συνέδροις ἀποκρίνεται πρὸς αὐτούς· „Ἄνδρες φιλοι

„τε καὶ συγγενεῖς, ἀπαγγέλλετε ἀπιόντες πρὸς τὸ κοι„νὸν τῶν Λατίνων, ὅτι Ῥωμαίων δῆμος οὔτε πρότε„ρον Ταρκυνίταις ἀξιοῦσιν ἐχαρίσατο τὴν τῶν τυράν„νων κάθοδον, οὔθ' ὕστερον ἅπασι Τυῤῥηνοῖς, οὓς „ἦγε βασιλεὺς Πορσῖνος, ὑπὲρ τῶν αὐτῶν δεομένοις, „καὶ πόλεμον ἐπάγουσιν ἁπάντων πολέμων βαρύ„τατον, ἐνέκλινεν, ἀλλ' ἀνέσχετο γῆν τε κειρομένην „δρῶν, καὶ αὐλὰς ἐμπιπραμένας, τειχήρης γενόμενος „ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, καὶ τοῦ μηδὲν ὧν μὴ βούλεται „πράττειν κελευσθείς. ὑμῶν τ', ὦ Λατῖνοι, τεθαυ„μάκαμεν, εἰ ταῦτα εἰδότες, οὐδὲν ἧττον δέχεσθαι „τοὺς τυράννους, καὶ τὴν Φιδήνης πολιορκίαν λύ„σαι ἐπιτάττοντες ἥκετε, καὶ μὴ πειθομένοις πόλε„μον ἀπειλεῖτε. παύσασθε δὴ ψυχρὰς καὶ ἀπιθά„νους παραβαλλόμενοι προφάσεις τῆς ἔχθρας· καὶ „εἰ διὰ ταῦτα μέλλετε διαλύειν τὸ συγγενὲς, καὶ τὸν „πόλεμον ἐπικυροῦν, μηθὲν ἔτι ἀναβάλλεσθε."

LV. Ταῦτα τοῖς πρέσβεσιν ἀποκρινάμενος, καὶ προπέμψας ἐκ τῆς πόλεως, μετὰ τοῦτο φράζει τῇ βουλῇ περὶ τῆς ἀποῤῥήτου συνωμοσίας, ἃ παρὰ τῶν μηνυτῶν ἔμαθε· καὶ λαβὼν ἐξουσίαν παρ' αὐτῶν αὐτοκράτορα τοῦ διερευνᾶσθαι τοὺς μετασχόντας τῶν ἀποῤῥήτων βουλευμάτων, καὶ κολάσαι τοὺς εὑρεθέντας, οὐ τὴν αὐθάδη καὶ τυραννικὴν ἦλθεν ὁδὸν, ὡς ἕτερος ἄν τις ἐποίησεν, εἰς τοσαύτην κατακλεισθεὶς ἀνάγκην· ἀλλ' ἐπὶ τὴν εὐλόγιστόν τε καὶ ἀσφαλῆ, καὶ τῷ σχήματι τῆς καθεστώσης τότε πολιτείας πρέπουσαν, [ἀκολουθῶν] ἐτράπετο. οὔτε γὰρ ἐκ τῶν οἰκιῶν συλλαμβανομένους ἄγεσθαι τοὺς

πολίτας ἐπὶ τὸν θάνατον, ἀποσπωμένους γυναικῶν τε καὶ παίδων καὶ πατέρων, ἐβουλήθη, τόν τ' οἶκτον ἐνθυμούμενος οἷος ἔσται τῶν προσηκόντων ἑκάστοις παρὰ τὸν ἀποσπασμὸν τῶν ἀναγκαιοτάτων, καὶ δεδοικὼς μή τινες ἀπονοηθέντες ἐπὶ τὰ ὅπλα τὴν ὁρμὴν λάβωσι, καὶ δι' αἵματος ἐμφυλίου χωρήσῃ το ἀναγκασθὲν παρανομεῖν· οὔτε δικαστήρια καθίζειν αὐτοῖς ᾤετο δεῖν, λογιζόμενος ὅτι πάντες ἀρνήσονται, καὶ οὐθὲν ἔσται βέβαιον τοῖς δικασταῖς τεκμήριον οὐδ' ἀναμφίλεκτον ἔξω τῆς μηνύσεως, ᾗ πιστεύσαντες θάνατον τῶν πολιτῶν καταψηφιοῦνται· καινὸν δέ τινα τρόπον ἀπάτης ἐξεῦρε τῶν νεωτεριζόντων, δι' οὗ πρῶτον μὲν αὐτοὶ μηδενὸς ἀναγκάζοντος εἰς ἓν χωρίον ἥξουσιν οἱ τῶν ἀποῤῥήτων βουλευμάτων ἡγεμόνες, ἔπειτ' ἀναμφιλέκτοις ἁλώσονται τεκμηρίοις, ὥστε μηδεμίαν αὐτοῖς ἀπολογίαν καταλείπεσθαι· πρὸς δὲ τούτοις οὐκ εἰς ἔρημον συναχθέντες τόπον, οὐδ' ἐν ὀλίγοις μάρτυσιν ἐξελεγχθέντες, ἀλλ' ἐν ἀγορᾷ, πάντων ὁρώντων γενόμενοι καταφανεῖς, ἃ προσήκει πείσονται, ταραχή τ' οὐδεμία γενήσεται κατὰ τὴν πόλιν, οὐδ' ἐπανάστασις ἑτέρων, οἷα συμβαίνειν φιλεῖ περὶ τὰς κολάσεις τῶν νεωτεριζόντων, καὶ ταῦτα ἐν ἐπισφαλέσι καιροῖς.

LVI. Ἄλλος μὲν οὖν ἄν τις ἀποχρῆν ὑπέλαβεν αὐτὸ τὸ κεφάλαιον εἰπεῖν, ὅτι συλλαβὼν τοὺς μετασχόντας τῶν ἀποῤῥήτων βουλευμάτων ἀπέκτεινεν· ὡς ὀλίγης τοῖς πράγμασιν δηλώσεως δέον· ἐγὼ δὲ καὶ τὸν τρόπον τῆς συλλήψεως τῶν ἀνδρῶν ἱστορίας ἄξιον εἶναι νομίσας, ἔκρινα μὴ παρελθεῖν, ἐνθυμού-

μενος ὅτι τοῖς ἀναγινώσκουσι τὰς ἱστορίας οὐχ ἱκανὸν εἰς ὠφέλειαν, τὸ τέλος αὐτὸ τῶν πραχθέντων ἀκοῦσαι· ἀπαιτεῖ δ' ἕκαστος καὶ τὰς αἰτίας ἱστορῆσαι τῶν γινομένων, καὶ τοὺς τρόπους τῶν πράξεων, καὶ τὰς διανοίας τῶν πραξάντων, καὶ τὰ παρὰ τοῦ δαιμονίου συγκυρήσαντα, καὶ μηδενὸς ἀνήκοος γενέσθαι τῶν πεφυκότων τοῖς πράγμασι παρακολουθεῖν· τοῖς δὲ πολιτικοῖς καὶ πάνυ ἀναγκαίαν ὑπάρχουσαν ὁρῶν τὴν τούτων μάθησιν, ἵνα παραδείγμασιν ἔχοιεν πρὸς τὰ συμβαίνοντα χρῆσθαι. ἦν δ' ὁ τρόπος τῆς συλλήψεως τῶν συνωμοτῶν, ὃν ἐξεῦρεν ὁ ὕπατος, τοιόςδε. τῶν μετεχόντων τοῦ βουλευτικοῦ συνεδρίου τοὺς ἀκμαιοτάτους ἐπιλεξάμενος, ἐκέλευσεν αὐτοῖς, ὅταν λάβωσι τὸ σύνθημα, μετὰ τῶν πιστοτάτων φίλων τε καὶ συγγενῶν τοὺς ἐρυμνοὺς τῆς πόλεως καταλαβέσθαι τόπους, ἐν οἷς ἐτύγχανον ἕκαστοι τὰς οἰκήσεις ἔχοντες· τοῖς θ' ἱππεῦσι προεῖπε ταῖς ἐπιτηδειοτάταις τῶν περὶ τὴν ἀγορὰν οἰκιῶν παραμένειν, ἔχουσι ξίφη, καὶ ποιεῖν ὅ τι ἂν αὐτοῖς κελεύῃ. ἵνα δὲ μηδὲν ἐν τῇ συλλήψει τῶν πολιτῶν νεωτερίσωσι οἱ προσήκοντες αὐτοῖς, ἢ τῶν ἄλλων τινὲς πολιτῶν, μηδ' ἐμφύλιοι διὰ τὴν ταραχὴν γένωνται φόνοι, γράμματα πέμψας πρὸς τὸν ἐπὶ τῇ πολιορκίᾳ τῆς Φιδήνης τεταγμένον ὕπατον, ἐκέλευσεν ἀρχομένης τῆς νυκτὸς ἄγοντα τὸ κράτιστον τῆς στρατιᾶς ἥκειν ἐπὶ τὴν πόλιν, καὶ πλησίον τοῦ τείχους ἐν ὀρεινῷ τόπῳ θέσθαι τὰ ὅπλα.

LVII. Παρασκευασάμενος δὲ ταῦτα, τοῖς μηνύσασι τὴν πρᾶξιν εἶπε, πρὸς τοὺς τῶν συνωμοτῶν

ἡγεμόνας ἥκειν εἰς τὴν ἀγορὰν περὶ μέσας νύκτας, ἄγοντας οἷς μάλιστα πιστεύουσι τῶν ἑταίρων, ὡς ἐκεῖ τάξιν τε καὶ χώραν καὶ σύνθημα ληψομένους, καὶ ἃ δεῖ πράττειν ἑκάστους ἀκουσοντας. ἐγένετο ταῦτα· καὶ ἐπειδὴ συνήχθησαν οἱ προεστηκότες τῶν ἑταίρων ἅπαντες εἰς τὴν ἀγορὰν, διὰ συνθημάτων ἀδήλων ἐκείνοις, εὐθὺς αἵ τ' ἄκραι πλήρεις ἐγένοντο τῶν ὑπὲρ τῆς πόλεως ἀνειληφότων τὰ ὅπλα, καὶ τὰ περὶ τὴν ἀγορὰν ἐφρουρεῖτο ὑπὸ τῶν ἱππέων κύκλῳ, οὐδεμία τε κατελείπετο τοῖς ἀπιέναι βουλομένοις ἔξοδος. καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Μάνιος, ἀπὸ τῆς Φιδήνης ἀναστὰς, παρῆν εἰς τὸ Πεδίον ἄγων τὴν δύναμιν. ὡς δ' ἡμέρα τάχιστα διέλαμψεν, ὁπλίτας περὶ αὐτοὺς ἔχοντες οἱ ὕπατοι, προῆλθον ἐπὶ τὸ βῆμα· καὶ διὰ πάντων τῶν στενωπῶν τοῖς κήρυξι περιαγγεῖλαι κελεύσαντες ἥκειν τὸν δῆμον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, παντὸς τοῦ κατὰ τὴν πόλιν ὄχλου συνδραμόντος, δηλοῦσί τ' αὐτοῖς τὴν γενομένην ἐπὶ τῇ καθόδῳ τοῦ τυράννου συνωμοσίαν, καὶ τοὺς μηνυτὰς ἀναβιβάζονται. καὶ μετὰ τοῦτο ἀπολογεῖσθαι συγχωρήσαντες, ἐάν τινες ἀμφισβητῶσι πρὸς τὴν μήνυσιν, ἐπειδὴ πρὸς ἄρνησιν οὐδεὶς ἐπεχείρησε τραπέσθαι, μεταστάντες ἐκ τῆς ἀγορᾶς εἰς τὸ βουλευτήριον, γνώμην ὑπὲρ αὐτῶν διηρώτησαν τοὺς συνέδρους, καὶ γραψάμενοι τὰ δόξαντα αὐτοῖς, ἦγον αὖθις ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὸ προβούλευμα ἀνέγνωσαν. ἦν δὲ τοιόνδε· „Ταρκυ-„νίοις μὲν τοῖς μηνύσασι τὴν ἐπίθεσιν πολιτείαν „δεδόσθαι, καὶ ἀργυρίου μυρίας ἑκατέρῳ δραχμὰς,

„καὶ πλέθρα γῆς δημοσίας εἴκοσι· τοὺς δὲ μετασχόντας τῆς συνωμοσίας συλληφθέντας ἀποθανεῖν, „ἐὰν τῷ δήμῳ ταῦτα δοκῇ.“ τοῦ δὲ συνεληλυθότος ὄχλου κύρια ποιήσαντος τὰ δόξαντα τῇ βουλῇ, μεταστῆναι κελεύσαντες ἐκ τῆς ἀγορᾶς τοὺς ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν συνεληλυθότας, ἔπειτα καλέσαντες τοὺς ὑπηρέτας ἔχοντας ξίφη, ἐκέλευσαν τοὺς συνωμότας ἅπαντας κτείνειν· οἳ πάντας τοὺς ἐνόχους ταῖς αἰτίαις, ἐν ᾧ συνεκλείσθησαν χωρίῳ, περιστάντες κατεφόνευσαν. διαχρησάμενοι δὲ τούτους, οὐκέτι παρεδέξαντο μήνυσιν οὐδεμίαν κατ᾽ οὐδενὸς τῶν ταὐτὰ βουλευσαμένων, ἀλλὰ πάντας ἀφῆκαν τῶν ἐγκλημάτων τοὺς διαφυγόντας τὴν ἐκ χειρὸς κόλασιν, ἵν᾽ ἅπαν ἐξαιρεθῇ ἐκ τῆς πόλεως τὸ ταραχῶδες. οἱ μὲν δὴ συστήσαντες τὴν συνωμοσίαν, τοιούτῳ τρόπῳ διεφθάρησαν. ἡ δὲ βουλὴ καθαρθῆναι ψηφισαμένη τοὺς πολίτας ἅπαντας, ὅτι πολιτικοῦ φόνου γνώμας ἠναγκάσθησαν ἀποδείξασθαι· ὡς οὐ θεμιτὸν αὐτοῖς ἐφ᾽ ἱερὰ παρεῖναι καὶ θυσιῶν κατάρχεσθαι, πρὶν ἀφοσιώσασθαι τὸ μίασμα, καὶ τὴν συμφορὰν λῦσαι τοῖς εἰωθόσι καθαρμοῖς· ἐπειδὴ πᾶν ὅσον ἦν ὅσιον ὑπὸ τῶν ἐξηγουμένων τὰ θεῖα κατὰ τὸν ἐπιχώριον νόμον ἐπράχθη, θυσίας μὲν μετὰ τοῦτο χαριστηρίους καὶ ἀγῶνας ἔκρινεν ἐπιτελεσθῆναι, καὶ τρεῖς ἡμέρας ἔθηκεν εἰς ταῦτα ἱεράς. Μανίου δὲ Τυλλίου, θατέρου τῶν ὑπάτων, ἐν τοῖς ἱεροῖς καὶ ἐπωνύμοις τῆς πόλεως ἀγῶσι, κατὰ τὴν πομπήν, ἐκ τοῦ ἱεροῦ πεσόντος ἅρματος κατ᾽ αὐτὸν τὸν ἱππόδρομον, καὶ τρίτῃ μετὰ τὴν πομπὴν ταύτην ἡμέρᾳ

τελευτήσαντος, τὸν λειπόμενον χρόνον, βραχὺν ὄντα, τὴν ἀρχὴν μόνος ὁ Σουλπίκιος κατέσχεν.

*P. Veturio et T. Aebutio coss. Fidenae obsessae, Signa defensa.*

LVIII. Ὕπατοι δ' εἰς τὸν ἐπιόντα ἐνιαυτὸν ἀπεδείχθησαν Πόπλιος Οὐετούριος, καὶ Πόπλιος Αἰβούτιος Ἐλαάλβας. τούτων ὁ μὲν Αἰβούτιος ἐπὶ τῶν πολιτικῶν ἐτάχθη πραγμάτων, φυλακῆς οὐ μικρᾶς δεῖσθαι δοκούντων, μή τις ἑτέρως νεωτερισθῇ πρᾶξις ἐκ τῶν πενήτων. Οὐετούριος δὲ τὴν ἡμίσειαν τῆς στρατιᾶς ἐπαγόμενος, τὴν Φιδηναίων γῆν ἐδῄου μηδενὸς κωλύοντος· καὶ προσκαθεζόμενος τῇ πόλει, προσβολὰς ἐποιεῖτο συνεχεῖς. οὐ δυνάμενος δὲ πολιορκίᾳ τὸ τεῖχος ἑλεῖν, ἀπεχαράκου τὰ πέριξ καὶ ἀπετάφρευεν, ὡς λιμῷ τοὺς ἀνθρώπους παραστησόμενος. ἤδη δὲ κάμνουσι τοῖς Φιδηναίοις ἧκεν ἐπικουρία Λατίνων, ἣν ἀπέστειλε Σέξτος Ταρκύνιος, καὶ σῖτος, καὶ ὅπλα, καὶ τἄλλα τὰ εἰς πόλεμον ἐπιτήδεια. οἷς πιστεύσαντες, ἐθάῤῥησε προελθεῖν ἐκ τῆς πόλεως δύναμις οὐ μικρὰ, ποιοῦσα στρατόπεδον ἐν ὑπαίθρῳ. ὁ μὲν δὴ περιτειχισμὸς οὐκέτι τοῖς Ῥωμαίοις χρήσιμος ἦν, ἐδόκει δ' ἀγῶνος δεῖν· καὶ γίνεται πλησίον τῆς πόλεως μάχη μέχρι τινὸς ἀγχώμαλος· ἔπειτα ὑπὸ τοῦ ταλαιπώρου τῶν Ῥωμαίων, ὃ διὰ τὴν πολλὴν ἄσκησιν αὐτοῖς περιῆν, ἐκβιασθέντες οἱ Φιδηναῖοι, πλείους ὄντες ὑπ' ἐλαττόνων εἰς φυγὴν κατέστησαν. φόνος δ' οὐ πολὺς αὐτῶν ἐγένετο, τῆς ὑποχωρήσεως οὐ διὰ μακροῦ γινομένης,

καὶ τῶν ἐπὶ τοῖς τείχεσι τοὺς διώκοντας ἀποκρουομένων. μετὰ τοῦτο τὸ ἔργον, οἱ μὲν ἐπίκουροι διασκεδασθέντες ἀπῄεσαν, οὐδὲν τοὺς ἔνδον ὠφελήσαντες· ἡ δὲ πόλις ἐν ταῖς αὐταῖς πάλιν ἐγεγόνει συμφοραῖς, καὶ τῇ σπάνει τῶν ἀναγκαίων ἐπόνει. κατὰ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, Σέξτος Ταρκύνιος ἄγων στρατιὰν Λατίνων ἐπὶ Σίγνειαν κατεχομένην ὑπὸ Ῥωμαίων ἐστράτευσεν, ὡς ἐξ ἐφόδου τὸ φρούριον παραληψόμενος. γενναίως δὲ τῶν ἔνδον ἀπομαχησαμένων, παρεσκεύαστο μὲν ὡς λιμῷ τοὺς ἀνθρώπους τὸ χωρίον ἐκλιπεῖν ἀναγκάσων, καὶ πολὺν αὐτόθι χρόνον οὐδὲν ἀξιόλογον πράττων διετέλει, ἀποτυχὼν δὲ καὶ ταύτης τῆς ἐλπίδος, ἀφικομένης τοῖς φρουροῖς ἀγορᾶς τε καὶ βοηθείας ἀπὸ τῶν ὑπάτων, λύσας τὴν πολιορκίαν ἀπῆγε τὰς δυνάμεις.

*T. Largio et Q. Cloelio coss. Fidenae deditae.*

LIX. Τῷ δ' ἑξῆς ἐνιαυτῷ Ῥωμαῖοι καθιστᾶσιν ὑπάτους Τίτον Λάρκιον Φλάβον καὶ Κοΐντον Κλοίλιον Σικελόν. τούτων ὁ μὲν Κλοίλιος τὰ πολιτικὰ πράττειν ἐτάχθη ὑπὸ τῆς βουλῆς, τὴν ἡμίσειαν τῆς στρατιᾶς ἔχων, φυλακῆς ἕνεκα τῶν νεωτεριζόντων, ἐπιεικὴς τὴν φύσιν εἶναι δοκῶν καὶ δημοτικός. ὁ δὲ Λάρκιος ἐπὶ τὸν κατὰ Φιδηναίων πόλεμον ἐξηρτυμένην στρατιὰν ἄγων, καὶ τὰ εἰς πολιορκίαν ἐπιτήδεια παρασκευασάμενος, ᾤχετο. πονουμένοις τε τῷ μήκει τοῦ πολέμου τοῖς Φιδηναίοις, καὶ πάντων σπανίζουσι τῶν ἀναγκαίων, χαλεπὸς ἦν, ὑπορύττων τε τοὺς θεμελίους τῶν τειχῶν, καὶ χώματα ἐγείρων,

καὶ μηχανὰς προσφέρων, καὶ οὔθ' ἡμέρας οὔτε νυκτὸς τῆς πολιορκίας ἀφιστάμενος, ὀλίγου τε χρόνου κατὰ κράτος αἱρήσειν τὴν πόλιν ὑπολαμβάνων. οὐδὲ γὰρ αἱ Λατίνων πόλεις, αἷς οἱ Φιδηναῖοι μόναις πιστεύοντες ἀνείχοντο τὸν πόλεμον, ἱκαναὶ σώζειν αὐτοὺς ἔτι τότ᾽ ἦσαν. οὐδεμία γὰρ πόλις ἀξιόχρεως ἦν ἀπαλλάξαι τῆς πολιορκίας αὐτούς· κοινῇ δ᾽ ἐξ ὅλου τοῦ ἔθνους οὔπω συνειστήκει δύναμις, ἀλλὰ πολλάκις αὐτοῖς πρεσβευομένοις τὰς αὐτὰς ἐδίδουν οἱ προεστηκότες τῶν πόλεων ἀποκρίσεις, ὡς ἀφιξομένης σφίσιν ἐπικουρίας ἐν τάχει· ἔργον δ᾽ οὐδὲν ἐγίνετο ταῖς ὑποσχέσεσιν ἕτοιμον, ἀλλὰ μέχρι λόγων αἱ περὶ τῆς συμμαχίας ἐλπίδες ἐχώρουν. οὐ μὴν παντάπασί γε τὰ παρὰ τῶν Λατίνων ἀπεγνώκεσαν οἱ Φιδηναῖοι, ἀλλὰ διεκαρτέρουν ἐπὶ ταῖς ἐκεῖθεν ἐλπίσι πάντα τὰ δεινὰ ὑπομένοντες. ἦν δ᾽ ὑπὲρ πάντα ὁ λιμὸς ἄμαχον πρᾶγμα, καὶ πολλὴν οὗτος ἐποίησεν ἀνθρώπων φθοράν. ὡς δ᾽ ἀπειρήκεσαν ἤδη τοῖς κακοῖς, πρεσβεύονται ὡς τὸν ὕπατον, ἀνοχὰς αἰτοῦντες εἰς τεταγμένον τινὰ ἡμερῶν ἀριθμὸν, ὡς ἐν τούτῳ βουλευσόμενοι τῷ χρόνῳ περὶ τῆς πρὸς Ῥωμαίους φιλίας, ἐφ᾽ οἷς αὐτὴν ποιήσονται δικαίοις. ἦν δ᾽ οὐ βουλῆς χάριν αἰτούμενος παρ᾽ αὐτῶν ὁ χρόνος, ἀλλὰ παρασκευῆς τῶν συμμάχων, ὡς ἐδήλωσαν τῶν αὐτομόλων τινὲς ἔναγχος ἀφιγμένοι. τῇ γὰρ ἔμπροσθεν νυκτὶ τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν πολιτῶν, καὶ πλεῖστον ἐν ταῖς Λατίνων πόλεσι δυναμένους, ἀπεστάλκεσαν πρέσβεις πρὸς τὸ κοινὸν ἱκετηρίας φέροντας.

LX. Ταῦτα δὴ προεγνωκὼς ὁ Λάρκιος, τοῖς

μὲν αἰτοῦσι τὰς ἀνοχὰς ἐκέλευσε τὰ ὅπλα ἀποθεμένοις, καὶ τὰς πύλας ἀνοῖξασι, τότε διαλέγεσθαι πρὸς αὐτόν· ἄλλως δ' οὔτε διαλλαγάς, οὔτ' ἀνοχάς, οὔτ' ἄλλο φιλάνθρωπον ἢ μέτριον οὐδὲν αὐτοῖς ὑπάρξειν ἔφη παρὰ τῆς Ῥωμαίων πόλεως. τοὺς δ' ἀποσταλέντας ἐπὶ τὸ Λατίνων ἔθνος πρεσβευτὰς ἐφύλαττε μηκέτι παρελθεῖν ἐντὸς τείχους, ἁπάσας τὰς εἰς τὴν πόλιν ἀγούσας ὁδοὺς φρουραῖς ἐπιμελεστέραις διαλαβών· ὥστ' ἠναγκάσθησαν οἱ πολιορκούμενοι, τὰς συμμαχικὰς ἀπογνόντες ἐλπίδας, ἐπὶ τὰς τῶν πολεμίων δεήσεις καταφυγεῖν. καὶ συνελθόντες εἰς ἐκκλησίαν, ἔκριναν ὑπομεῖναι τὰς διαλλαγάς, ἐφ' οἷς ὁ κρατῶν ἠξίου. οὕτω δ' ἄρα πολιτικὰ ἦν τὰ τῶν τότε ἡγεμόνων ἤθη, καὶ πλεῖστον ἀπέχοντα τυραννικῆς αὐθαδείας. ἣν σπάνιοί τινες τῶν καθ' ἡμᾶς ἡγεμόνων ἴσχυσαν, ἐξουσίας ἐπαρθέντες μεγέθει, διαφυγεῖν· ὥστε παραλαβὼν τὴν πόλιν ὁ ὕπατος, οὐθὲν ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης ἔπραξεν, ἀλλ' ἀποθέσθαι τοὺς ἀνθρώπους κελεύσας τὰ ὅπλα, καὶ φρουρὰν ἐπὶ τὴν ἄκραν καταλιπών, αὐτὸς ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀπῄει, καὶ συναγαγὼν τὸ συνέδριον, ἀπέδωκεν αὐτοῖς σκοπεῖν, πῶς, ἢ τίνα χρηστέον τοῖς παραδοῦσιν ἑαυτοὺς τρόπον. ἐφ' οἷς ἀγασθέντες τῆς πρὸς αὐτοὺς τιμῆς τὸν ἄνδρα οἱ σύνεδροι, τοὺς μὲν ἐπιφανεστάτους Φιδηναίων, καὶ τῆς ἀποστάσεως ἄρξαντας, ἐδικαίωσαν οὓς ἂν ὁ ὕπατος ἀπεφήνατο, ῥάβδοις μαστιγωθέντας ἀποκοπῆναι τὰς κεφαλάς· περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἐπ' ἐκείνῳ τὴν ἐξουσίαν ἐποίησαν, ἅπαντα ὅσα πράττειν προῃρεῖτο. γενόμενος δὲ ὁ

Λάρκιος ἁπάντων κύριος, ὀλίγους μέν τινας τῶν Φιδηναίων κατηγορηθέντας ὑπὸ τῶν τὰ ἐναντία φρονούντων, ἐν τοῖς ἁπάντων ὀφθαλμοῖς ἀπέκτεινε, καὶ τὰς οὐσίας αὐτῶν ἐδήμευσε· τοῖς δ' ἄλλοις ἅπασιν ἀπέδωκε τήν τε πόλιν ἔχειν καὶ τὰ χρήματα· γῆν τ' αὐτῶν ἀπετάμετο τὴν ἡμίσειαν, ἣν ἐκληρούχησαν οἱ καταλειφθέντες ἐν τῇ πόλει Ῥωμαῖοι φρουροὶ τῆς ἄκρας. ταῦτα διαπραξάμενος, ἀπῆγεν ἐπ' οἴκου τὴν στρατιάν.

*Latinorum conspiratio.*

LXI. Ὡς δ' ἀπηγγέλθη τοῖς Λατίνοις ἡ τῆς Φιδήνης ἅλωσις, ὀρθὴ καὶ περίφοβος πᾶσα πόλις ἦν, καὶ τοῖς προεστηκόσι τῶν κοινῶν ἅπαντες ἐχαλέπαινον, ὡς προδεδωκόσι τοὺς συμμάχους. συναχθείσης δ' ἀγορᾶς ἐν Φερεντίνῳ, πολλὴν ἐποιοῦντο τῶν ἀποσπευδόντων τὸν πόλεμον κατηγορίαν οἱ τὰ ὅπλα πείθοντες ἀναλαβεῖν· μάλιστα δὲ Ταρκύνιος καὶ ὁ κηδεστὴς αὐτοῦ Μαμίλιος, καὶ οἱ προεστηκότες τῆς Αρικηνῶν πόλεως. ὑφ' ὧν ἐκδημαγωγηθέντες ὅσοι τοῦ Λατίνων μετεῖχον γένους, κοινῇ τὸν κατὰ τῶν Ῥωμαίων ἀναιροῦνται πόλεμον· καὶ ἵνα πόλις μηδεμία μήτε προδῷ τὸ κοινὸν, μήτε προκαταλύσηται τὴν ἔχθραν ἄνευ τῆς ἁπάντων γνώμης, ὅρκους ἔδοσαν ἀλλήλοις, καὶ τοὺς μὴ φυλάσσοντας τὰς ὁμολογίας, ἐκσπόνδους εἶναι καὶ καταράτους ἐψηφίσαντο, καὶ πολεμίους ἁπάντων. οἱ δ' ἐγγραψάμενοι ταῖς συνθήκαις ταῦτα πρόβουλοι, καὶ τοὺς ὅρκους ὀμόσαντες, ἀπὸ τούτων τῶν πόλεων ἦσαν ἄνδρες, Ἀρ-

δεατῶν, Ἀρικηνῶν, Βοϊαλανῶν, Βουβεντανῶν, Κόρνων, Κορυεντανῶν, Γαβίων, Λαρατίνων, Λαουνίων, Λαβινιατῶν, Λαβικανῶν, Νωμεντανῶν, Μωρεανῶν, Πραινεστηνῶν, Παιδανῶν, Κορκοτουλανῶν, Σατρικανῶν, Σκαπτηνίων, Σητίνων, Τελληνίων, Τιβουρτίνων, Τυσκλανῶν, Τρικρίνων, Οὐελιτρανῶν· ἐκ τούτων πασῶν τῶν πόλεων τοὺς ἐν ἀκμῇ στρατεύειν, ὅσων ἂν δέῃ τοῖς ἡγεμόσιν, Ὀκταουΐῳ Μαμιλίῳ καὶ Σέξτῳ Ταρκυνίῳ· τούτους γὰρ ἀπέδειξαν στρατηγοὺς αὐτοκράτορας. ἵνα δ' εὐπρεπεῖς δόξωσι ποιεῖσθαι τὰς τοῦ πολέμου προαιρέσεις, πρεσβευτὰς ἐξ ἑκάστης πόλεως τοὺς ἐπιφανεστάτους εἰς Ῥώμην ἀπέστειλαν· οἳ καταστάντες ἐπὶ τὴν βουλὴν, ἔλεγον κατηγορεῖσθαι τὴν πόλιν αὐτῶν ὑπὸ τῆς πόλεως τῶν Ἀρικηνῶν, ὅτι πόλεμον ἐπιφερόντων Τυῤῥηνῶν Ἀρικηνοῖς, οὐ μόνον ἀσφαλεῖς παρεῖχον αὐτοῖς τὰς διόδους διὰ τῆς ἑαυτῶν χώρας, ἀλλὰ καὶ συνέπραξαν ὅσων αὐτοῖς εἰς τὸν πόλεμον ἔδει, καὶ τοὺς φυγόντας ἐκ τῆς τροπῆς ὑποδεξάμενοι, τραυματίας τε καὶ ἀνόπλους ὄντας ἅπαντας ἔσωσαν· οὐκ ἀγνοοῦντες ὅτι κοινὸν ἐπῆγον ἅπασι τοῖς ὁμοεθνέσι πόλεμον· καὶ εἰ τὴν Ἀρικηνῶν πόλιν ὑποχείριον ἔλαβον, οὐδὲν ἂν ἦν τὸ κωλῦσον αὐτοὺς καὶ τὰς ἄλλας καταδουλώσασθαι ἁπάσας. εἰ μὲν οὖν βουλήσονται αὐτῶν δίκας Ἀρικηνοῖς ὑπέχειν, ἐπὶ τὸ κοινὸν τῶν Λατίνων ἀφικόμενοι δικαστήριον, καὶ εἴξουσι τοῖς ὑπὸ πάντων δικασθησομένοις, οὐδὲν αὐτοῖς ἔφασαν δεήσειν πολέμου· εἰ δὲ τὴν συνήθη φυλάξαντες αὐθάδειαν, οὐδὲν ἀξιώσουσι συγχωρήσειν τοῖς συγγενέσι τῶν

δικαίων καὶ μετρίων, ἠπείλουν πολεμήσειν αὐτοῖς Λατίνους ἅπαντας ἀνὰ κράτος.

LXII. Ταῦτα προκαλουμένων τῶν πρεσβευτῶν, οὐκ ἀξιοῦσα δίκην ὑποσχεῖν τοῖς Ἀρικηνοῖς ἡ βουλὴ, περὶ ὧν οἱ κατηγοροῦντες ἔμελλον γίνεσθαι κριταὶ, καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων κριτὰς ἔσεσθαι ὑπολαμβάνουσα τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ προσθήσειν ἔτι τούτων βαρύτερα ἐπιτάγματα, δέχεσθαι τὸν πόλεμον ἐψηφίσατο. τῆς μὲν οὖν ἀρετῆς ἕνεκα καὶ τῆς ἐμπειρίας τῶν ἀγώνων οὐδεμίαν ὑπελάμβανε καταλήψεσθαι τὴν πόλιν συμφοράν· τὸ δὲ πλῆθος ὠῤῥώδει τῶν πολεμίων· καὶ πολλαχῇ διαπέμπουσα πρέσβεις, παρεκάλει τὰς πλησιοχώρους πόλεις ἐπὶ συμμαχίαν, ἀντιπορευομένων εἰς τὰς αὐτὰς πόλεις καὶ τῶν Λατίνων, καὶ πολλὰ τῆς Ῥώμης κατηγορούντων. Ἕρνικες μὲν οὖν κοινῇ συνελθόντες, ὕποπτα καὶ οὐδὲν ὑγιὲς ἀμφοτέραις ταῖς πρεσβείαις ἀπεκρίναντο, συμμαχήσειν μὲν οὐδετέροις λέγοντες κατα τὸ παρὸν, βουλεύσεσθαι δ' ὁπότεροι δικαιότερα ἀξιοῦσι, κατὰ σχολήν; τῇ δὲ βουλῇ χρόνον ἐνιαύσιον ἀποδώσειν. Ῥότολοι δὲ Λατίνοις μὲν ἐπικουρίαν πέμπειν ἄντικρυς ὑπέσχοντο· Ῥωμαίοις δ', ἂν βουληθῶσι καταλύσασθαι τὴν ἐχθρὰν, διὰ σφῶν μετριωτέρους παρέξειν Λατίνους ἔφασαν, καὶ τὰς συμβάσεις αὐτοῖς διαιτήσειν. Οὐολοῦσκοι δὲ καὶ θαυμάζειν ἔλεγον τὴν Ῥωμαίων ἀναισχυντίαν, οἳ συνειδότες ἑαυτοῖς ὅτι τἄλλα τ' ἠδικηκότες ἦσαν αὐτοὺς, καὶ τὰ τελευταῖα, [ὡς] τῆς χώρας τὴν κρατίστην αὐτοὺς ἀφελόμενοι κατεῖχον, οὐδὲν ἧττον ἐτόλμησαν

ἐπὶ συμμαχίαν ἐχθροὺς ὄντας σφᾶς παρακαλεῖν. συνεβούλευόν τ᾽ αὐτοῖς ἀποδοῦσι τὴν χώραν, τότε παρὰ τῶν φίλων ἀπαιτεῖν τὰ δίκαια. Τυῤῥηνοὶ δ᾽ ἀμφοτέροις ἐκποδὼν ἐγίνοντο, Ῥωμαίοις μὲν σπονδὰς γεγονέναι λέγοντες οὐ πρὸ πολλοῦ, πρὸς δὲ Ταρκυνίους συγγένειαν εἶναι σφίσι καὶ φιλίαν. τοιαῦτα τούτων ἀποκριναμένων, οὐδὲν οἱ Ῥωμαῖοι ταπεινωθέντες, ὃ παθεῖν εἰκὸς ἦν τοὺς μέγαν τε πόλεμον ἀναιρουμένους, καὶ πάσας ἀπεγνωκότας συμμαχικὰς ἐλπίδας· ἀλλὰ ταῖς οἰκείαις δυνάμεσι πιστεύοντες μόναις, πολλῷ προθυμότεροι πρὸς τὸν ἀγῶνα ἐγίνοντο, ὡς διὰ τὴν ἀνάγκην ἄνδρες ἀγαθοὶ παρὰ τοὺς κινδύνους ἐσόμενοι, καὶ ἐὰν κατὰ νοῦν πράξωσι, ταῖς ἰδίαις ἀρεταῖς κατορθώσαντες τὸν πόλεμον, οὐδενὶ κοινωσόμενοι τῆς δόξης. τοσοῦτον αὐτοῖς φρονήματος καὶ τόλμης ἐκ τῶν πολλῶν ἀγώνων περιῆν.

*Turbae intestinae ex inopi plebe.*

LXIII. Παρασκευαζόμενοι δὲ τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἐπιτήδεια, καὶ τὰς δυνάμεις ἀρξάμενοι καταγράφειν, εἰς πολλὴν ἐνέπιπτον ἀμηχανίαν, οὐ τὴν αὐτὴν ἁπάντων προθυμίαν εἰς τὰ ἔργα παρεχομένων. οἱ γὰρ ἐνδεεῖς βίου, καὶ μάλιστα οἱ τὰ χρέα τοῖς συμβαλοῦσι διαλῦσαι οὐ δυνάμενοι, πολλοὶ σφόδρα ὄντες, οὐχ ὑπήκουον ἐπὶ τὰ ὅπλα καλούμενοι, οὐδ᾽ ἐβούλοντο κοινωνεῖν οὐδενὸς ἔργου τοῖς πατρικίοις, εἰ μὴ ψηφίσαιντο αὐτοῖς χρεῶν ἄφεσιν· ἀλλὰ καὶ καταλείψειν τινὲς αὐτῶν τὴν πόλιν ἔλεγον, καὶ παρεκελεύοντο ἀλλήλοις μὴ φιλοχωρεῖν ἐν πόλει μηδενὸς αὐτοῖς ἀγαθοῦ μεταδιδούσῃ. τέως μὲν οὖν

παρακαλεῖν αὐτοὺς οἱ πατρίκιοι καὶ μεταπείθειν ἐπειρῶντο. ἐπεὶ δ' οὐδὲν ἐγίνοντο μετριώτεροι πρὸς τὰς παρακλήσεις, οὕτω δὴ συνελθόντες εἰς τὸ βουλευτήριον, ἐσκόπουν τίς εὐπρεπὴς πρόφασις λύσει τὴν πόλιν τῆς ταραχῆς. ὅσοι μὲν οὖν ἐπιεικεῖς τὴν φύσιν, καὶ μέτριοι τοῖς τιμήμασι τῶν βίων ἦσαν, παρῄνουν ἀφεῖναι τὰ χρέα τοῖς πένησι, καὶ πρίασθαι πολιτικὴν εὔνοιαν ὀλίγου διαφόρου, μεγάλα μέλλοντας ἐξ αὐτῆς κερδαίνειν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ.

*Valerii de remittendis plebi debitis suasio.*

LXIV. Ἦν δ' ὁ ταύτης ἡγούμενος τῆς γνώμης Μάρκος Οὐαλέριος, υἱὸς Μάρκου Οὐαλερίου, ἑνὸς τῶν καταλυσάντων τὴν τυραννίδα, Ποπλίου, τοῦ κληθέντος διὰ τὴν εἰς τὸ δημοτικὸν εὔνοιαν Ποπλικόλα, ἀδελφὸς, „Διδάσκων αὐτοὺς, ὅτι τοῖς μὲν „ὑπὲρ τῶν ἴσων ἀγωνιζομένοις ἴσαι φιλοῦσιν ἐμφύε„σθαι πρὸς τὰ ἔργα φιλοτιμίαι, τοῖς δὲ μηδενὸς ἀπο„λαύειν μέλλουσιν ἀγαθοῦ, οὐδὲν ἐπέρχεται φρονεῖν „γενναῖον· ἠρεθίσθαι τε λέγων ἅπαντας τοὺς ἀπό„ρους, καὶ περιϊόντας κατὰ τὴν ἀγορὰν λέγειν· Τί δ' „ἡμῖν ἔσται πλέον, ἐὰν νικήσωμεν τοὺς ἔξωθεν πολε„μίους, εἰ τοῖς δανεισταῖς ἀγώγιμοι πρὸς τὰ χρέα γε„νησόμεθα; καὶ τῇ πόλει τὴν ἡγεμονίαν κατασκευά„σαντες, αὐτοὶ μηδὲ τὴν ἐλευθερίαν τοῖς σώμασι „φυλάξαι δυνησόμεθα; κίνδυνόν τ' οὐ τοῦτον μό„νον ἐπαχθῆναι σφίσιν ἀποφαίνων, ἐὰν ἐκπολεμω„θῇ πρὸς τὴν βουλὴν ὁ δῆμος, μὴ καταλίπῃ τὴν „πόλιν ἐν τοῖς κινδύνοις, ὃ πάντας ὀῤῥωδεῖν χρὴ

,,τοὺς τὰ κοινὰ σώζεσθαι βουλομένους· ἀλλὰ κἀκεῖ-
,,νον τὸν ἔτι τούτου χαλεπώτερον, μὴ ταῖς παρὰ
,,τῶν τυράννων φιλανθρωπίαις ἐξαπατηθεὶς κατὰ
,,τῶν πατρικίων ἄρῃ τὰ ὅπλα, καὶ συγκατάγῃ Ταρ-
,,κύνιον ἐπὶ τὴν ἀρχήν. ἕως οὖν ἔτι λόγους καὶ
,,ἀπειλὰς εἶναι, πονηρὸν δ' ἔργον οὐδὲν ὑπὸ τοῦ
,,δήμου γεγονέναι, φθάσαι τῇ βοηθείᾳ ταύτῃ τὸν
,,δῆμον εἰς τὰ πράγματα προοικειωσαμένους παρῄ-
,,νει, οὔτε πρώτους τὸ πολίτευμα τοῦτο καθισταμέ-
,,νους, οὔτ' αἰσχύνην τινὰ δι' αὐτὸ μεγάλην ὀφλή-
,,σοντας, ἀλλὰ πολλοὺς ἔχοντας ἐπιδεῖξαι καὶ τοῦτο
,,ὑπομείναντας, καὶ ἄλλα πολλῷ τούτου χαλεπώτερα,
,,ὅταν τινὶ μηδὲν ἐξῇ πράττειν ἕτερον· τὰς γὰρ
,,ἀνάγκας κρείττους εἶναι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως·
,,καὶ τότε τὸ εὐπρεπὲς ἀξιοῦν ἅπαντας σκοπεῖν,
,,ὅταν ἔχωσιν ἤδη τὸ ἀσφαλές.

LXV. ,,Ἐξαριθμησάμενος δὲ πολλὰ καὶ ἐκ
,,πολλῶν πόλεων παραδείγματα, τελευταίαν παρέσχε-
,,το τὴν Ἀθηναίων πόλιν, μεγίστου τότε τυγχάνου-
,,σαν ὀνόματος ἐπὶ σοφίᾳ, οὐ πρὸ πολλῶν χρόνων,
,,ἀλλὰ κατὰ τοὺς πατέρας αὐτῶν, ἄφεσιν χρεῶν ψη-
,,φισαμένην τοῖς ἀπόροις, Σόλωνος προκαθηγησα-
,,μένου, καὶ οὐδένα τῇ πόλει τοῦ πολιτεύματος
,,τοῦδ' ἐπιτιμᾷν, οὐδὲ τὸν εἰσηγησάμενον αὐτὸ δη-
,,μοκόπον καὶ πονηρὸν ἀποκαλεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς
,,πεισθεῖσι πολλὴν φρόνησιν ἅπαντας μαρτυρεῖν,
,,καὶ τῷ πείσαντι μεγάλην σοφίαν. Ῥωμαίοις δ', οἷς
,,οὐ περὶ μικρῶν τὸν κίνδυνον εἶναι διαφόρων, ἀλλ'
,,ὑπὲρ τοῦ μὴ παραδοθῆναι πάλιν ὠμῷ καὶ παντος

„χείρονι θηρίου τυράννῳ, τίς τῶν νοῦν ἐχόντων „ἐπιτιμήσειεν ἄν, τῇ φιλανθρωπίᾳ ταύτῃ συμμά„χους ἀντὶ πολεμίων τῇ πόλει τοὺς πένητας κατα„σκευάσασι γενέσθαι; διεξελθὼν δὲ τὰ ξενικὰ πα„ραδείγματα, τελευταῖον τὸν ἐκ τῶν ἐπιχωρίων „ἔργων προσελάμβανε λόγον, ὑπομιμνήσκων τὰς „ἔναγχος αὐτοὺς κατασχούσας ἀνάγκας, ὅτι κρατου„μένης σφῶν τῆς χώρας ὑπὸ Τυῤῥηνῶν τειχήρεις „γενόμενοι, καὶ εἰς πολλὴν τῶν ἀναγκαίων κατα„στάντες ἀπορίαν, οὐκ ἔσχον ἀνθρώπων μεμηνότων „καὶ θανατώντων λογισμοὺς, ἀλλ' εἴξαντες τοῖς κατ„έχουσι καιροῖς, καὶ τὴν ἀνάγκην διδάσκαλον τῶν „συμφερόντων λαβόντες, ὅμηρα τε δοῦναι τῷ βασι„λεῖ Πορσίνῳ τοὺς ἐπιφανεστάτους ὑπέμειναν παῖ„δας, οὔπω πρότερον τοῦτο ὑπομείναντες, καὶ μέρει „τῆς χώρας ζημιωθῆναι, τῶν Ἑπτὰ πάγων Τυῤῥη„νοῖς ἀποστάντες, καὶ δικαστῇ χρήσασθαι τῷ πο„λεμίῳ, περὶ ὧν αὐτοῖς ὁ τύραννος ἐνεκάλει, διδόν„τες καὶ ἀγορὰν καὶ ὅπλα, καὶ τἄλλα ὅσων ἐδέοντο „Τυῤῥηνοὶ παρασχεῖν ἐπὶ τῇ καταλύσει τοῦ πολέ„μου. τούτοις δὴ τοῖς παραδείγμασι χρησάμενος, οὐ „τῆς αὐτῆς φρονήσεως ἔργον ἀπέφαινεν εἶναι, τοῖς „μὲν πολεμίοις περὶ μηδενὸς ὧν ἠξίωσαν ἀντειπεῖν, „τοῖς δὲ ἑαυτῶν πολίταις περὶ μικροῦ πολεμεῖν δια„φόρου, οἳ πολέμους μὲν ἠγωνίσαντο πολλοὺς καὶ „καλοὺς περὶ τῆς ἡγεμονίας, ὅτε κατεῖχον οἱ βασι„λεῖς τὰ κοινὰ, μεγάλην δὲ προθυμίαν εἰς τὸ συνε„λευθερῶσαι τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν τυράννων παρέ„σχοντο, ἔτι δὲ πλείονα παρέξεσθαι σπουδὴν ἔμελλον

„εἰς τὰ λοιπὰ ἔργα παρακληθέντες, βίων μὲν σπα-„νίζοντες, τὰ δὲ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς, ἃ μόνα „περιῆν αὐτοῖς, ἀφειδῶς εἰς τοὺς περὶ αὐτῆς κινδύ-„νους ἐπιδιδόντες. ἔφη τε λέγων, ὡς εἰ καὶ μηδὲν „ἐπεχείρουν ἐκεῖνοι τοιοῦτον ὑπ᾽ αἰσχύνης κρατού-„μενοι λέγειν, μηδ᾽ ἐπαγγέλλειν, τοὺς πατρικίους „ἐχρῆν τὸν προσήκοντα λογισμὸν περὶ αὐτῶν λα-„βόντας, ὧν ᾔδεσαν δεομένους καὶ κοινῇ καὶ καθ᾽ „ἕνα ἕκαστον, ταῦτα ἐξ ἑτοίμου χαρίζεσθαι, ἐνθυ-„μουμένους ὅτι πρᾶγμα ὑπερήφανον ποιήσουσιν, „αἰτοῦντες μὲν παρ᾽ ἐκείνων τὰ σώματα, μὴ χαριζό-„μενοι δ᾽ αὐτοῖς τὰ χρήματα, καὶ λέγοντες μὲν πρὸς „ἅπαντας, ὅτι τῆς κοινῆς ἐλευθερίας ἕνεκα πολε-„μοῦσι, τῶν δὲ συγκατακτησαμένων αὐτὴν ἀφαι-„ρούμενοι, οὐ πονηρίαν ἔχοντες αὐτοῖς ὀνειδίζειν, „ἀλλ᾽ ἀπορίαν, ἣν οἰκτείρεσθαι μᾶλλον, ἢ μισεῖσθαι „προσῆκε.“

*App. Claudii dissuasio.*

LXVI. Τοιαῦτα τοῦ Οὐαλερίου λέγοντος, καὶ πολλῶν τὴν γνώμην ἐπαινούντων, Ἄππιος Κλαύδιος Σαβῖνος, ἐν τῷ προσήκοντι κληθεὶς τόπῳ, παρῄει διδάσκων τἀναντία, „Ὅτι τὸ στασιάζον οὐκ ἐξαι-„ρεθήσεται τῆς πόλεως, ἂν ψηφίσωνται χρεῶν ἀπο-„κοπάς, ἀλλ᾽ ἔτι πονηρότερον ἔσται μεταχθὲν ἀπὸ „τῶν πενήτων εἰς τοὺς εὐπόρους. δῆλον γὰρ ἤδη „πᾶσιν ὑπάρχειν, ὅτι χαλεπῶς οἴσουσιν οἱ μέλλοντες „ἀποστερεῖσθαι τῶν χρημάτων, πολῖταί τ᾽ ὄντες, „καὶ ἐπίτιμοι, καὶ πάσας ἐστρατευμένοι τὰς ἐπιβα-

„λούσας ὑπὲρ τῆς πόλεως στρατείας, οὐκ ἀξιοῦντες „ἃ κατέλιπον αὐτοῖς οἱ πατέρες, καὶ αὐτοὶ φιλερ„γοῦντες καὶ σωφρόνως ζῶντες ἐκτήσαντο, δημεύε„σθαι τοῖς πονηροτάτοις καὶ ἀργοτάτοις τῶν πολι„τῶν. πολλῆς δ' εἶναι μωρίας ἔργον, τῷ χείρονι μέ„ρει τοῦ πολιτεύματος χαρίζεσθαι βουλομένους, „τοῦ κρείττονος ὑπερορᾷν· καὶ τοῖς ἀδικωτάτοις „τῶν πολιτῶν τὰς ἀλλοτρίας δημεύοντας οὐσίας, „τῶν δικαίως αὐτὰς κτησαμένων ἀφαιρεῖσθαι. ἐν„θυμεῖσθαί τ' αὐτοὺς ἠξίου, ὅτι οὐχ ὑπὸ τῶν πενή„των καὶ οὐδεμίαν ἰσχὺν ἐχόντων αἱ πόλεις ἀπόλ„λυνται, τὰ δίκαια ποιεῖν ἀναγκαζομένων, ἀλλ' ὑπὸ „τῶν εὐπόρων καὶ τὰ πολιτικὰ πράττειν δυναμένων, „ὅταν ὑπὸ τῶν χειρόνων ὑβρίζωνται, καὶ τῶν δι„καίων μὴ τυγχάνωσιν. εἰ δὲ μηδὲν ἀγανακτήσειν „μέλλοιεν οἱ τῶν συμβολαίων ἀποστερούμενοι, πρᾴ„ως δέ πως καὶ ῥᾳθύμως οἴσειν τὰς βλάβας, οὐδ' „οὕτω καλῶς ἔφη ἕξειν σφίσιν οὐδ' ἀσφαλῶς, δω„ρεὰν χαρίζεσθαι τοῖς πένησι τοιαύτην, δι' ἣν ἀσυν„άλλακτος ὁ κοινὸς ἔσται βίος καὶ μισάλληλος, καὶ „τῶν ἀναγκαίων, ὧν χωρὶς οὐκ ἔστιν οἰκεῖσθαι τὰς „πόλεις, ἐνδεής, οὔτε τὴν χώραν σπειρόντων ἔτι καὶ „φυτευόντων τῶν γεωργῶν, οὔτε τὴν θάλασσαν „πλεόντων καὶ διαμειβομένων τὰς διαποντίους ἀγο„ρὰς τῶν ἐμπόρων, οὔτ' ἄλλην δικαίαν ἐργασίαν „οὐδεμίαν ποιουμένων τῶν πενήτων. εἰς ἅπαντα „γὰρ ταῦτα, τοῖς δεομένοις ἀφορμῆς, οὐδένα τῶν „εὐπόρων τὰ ἑαυτοῦ χρήματα προήσεσθαι· ἐκ δὲ „τούτων φθονηθήσεσθαι μὲν εὐπορίαν, καταλυ-

„θήσεσθαι δὲ φιλεργίαν· κρείττω δὲ μοῖραν ἕξειν „τοὺς ἀκολάστους τῶν σωφρόνων, τοὺς δ᾽ ἀδίκους „τῶν δικαίων, καὶ τοὺς σφετεριζομένους τὰ ἀλλότρια „τῶν φυλαττόντων τὰ ἴδια. ταῦτα δ᾽ εἶναι τὰ ποι-„οῦντα διχοστασίας ἐν ταῖς πόλεσι, καὶ ἀλληλοφθο-„ρίας ἀπαύστους, καὶ πᾶσαν ἄλλην κακῶν ἰδέαν, „ὑφ᾽ ὧν αἱ μὲν εὐτυχέστατα πράξασαι τὴν ἐλευθε-„ρίαν ἀφηρέθησαν, αἱ δὲ τῆς χείρονος μοίρας τυ-„χοῦσαι πανώλεθροι διεφθάρησαν.

LXVII. „Παντὸς δὲ μάλιστα σκοπεῖν αὐτοὺς „ἠξίου καινὴν καθισταμένους πολιτείαν, ὅπως μηδὲν „εἰς αὐτὴν πονηρὸν εἰσελεύσεται ἔθος· πολλὴν „ἀνάγκην εἶναι λέγων, ὁποῖα ἄττα ᾖ τὰ κοινὰ τῶν „πόλεων ἐπιτηδεύματα, τοιούτους γίνεσθαι τοὺς „τῶν ἰδιωτῶν βίους. ἔθος δ᾽ εἶναι οὐδὲν κάκιον „οὔτε πόλεσιν, οὔτ᾽ οἴκοις, τοῦ καθ᾽ ἡδονὰς ζῆν „ἕκαστον ἀεὶ, καὶ τοῦ πάντα συγχωρεῖσθαι τοῖς „ἥττοσιν ὑπὸ τῶν κρειττόνων, εἴτε πρὸς χάριν, εἴτε „πρὸς ἀνάγκην· οὐ γὰρ ἀποπληροῦσθαι τὰς ἐπιθυ-„μίας τῶν ἀφρόνων, τυγχανούσας ὧν ἂν δεηθῶσιν, „ἀλλ᾽ ἑτέρων εὐθὺς ὀρέγεσθαι μειζόνων, καὶ εἰς „ἄπειρον προβαίνειν· μάλιστα δὲ τοῦτο πάσχειν „τοὺς ὄχλους. ἃ γὰρ καθ᾽ ἑαυτὸν ἕκαστος αἰσχύνε-„ται πράττειν, ἢ δέδιεν ὑπὸ τοῦ κρείττονος κατειρ-„γόμενος, ταῦτα ἐν κοινῷ γινομένους ἑτοιμότερον „παρανομεῖν, προσειληφότας ἰσχὺν ταῖς ἑαυτῶν „γνώμαις ἐκ τῶν τὰ ὅμοια βουλομένων. ἀπληρώτους „δὲ καὶ ἀορίστους ὑπαρχούσας τὰς τῶν ἀνοήτων „ὄχλων ἐπιθυμίας, ἀρχομένας ἔφη δεῖν κωλύειν, ἕως

„εἰσὶν ἀσθενεῖς, οὐχ ὅταν ἰσχυρὰς καὶ μεγάλας μὴ „δύνωνται καθαιρεῖν. χαλεπωτέραν γὰρ ὀργὴν „ἅπαντας ἔχειν τῶν συγχωρηθέντων στερουμένους, „ἢ τῶν ἐλπιζομένων μὴ τυγχάνοντας. παραδείγμασί „τε πολλοῖς εἰς τοῦτο ἐχρήσατο, πόλεων Ἑλληνίδων „ἔργα διεξιών, ὅσαι μαλακισθεῖσαι διὰ καιρούς τι„νας, καὶ πονηρῶν ἐπιτηδευμάτων ἀρχὰς ἀφεῖσαι „παρελθεῖν, οὐκέτι παῦσαι καὶ ἀνελεῖν αὐτὰ δύνα„μιν ἔσχον· ἐξ ὧν εἰς αἰσχρὰς καὶ ἀνηκέστους ἠναγ„κάσθησαν ἐλθεῖν συμφοράς. ἐοικέναι τε τῷ καθ' „ἕνα τὸ κοινὸν ἔφη· ψυχῇ μὲν ἀνδρὸς ἀνάλογον „ἐχούσης τι τῆς βουλῆς, σώματι δὲ τοῦ δήμου. ἐὰν „μὲν οὖν βουλῆς τὸν ἄφρονα δῆμον ἄρχειν ἐῶσιν, „ὅμοια πείσεσθαι αὐτοὺς ἔφη τοῖς ὑποτάττουσι τὴν „ψυχὴν τῷ σώματι, καὶ μὴ κατὰ τὸν λογισμὸν, ἀλ„λὰ κατὰ τὰ πάθη ζῶσιν. ἐὰν δ' ἄρχεσθαί τε καὶ „ἄγεσθαι τὸν δῆμον συνεθίζωσιν ὑπὸ τῆς βουλῆς, „ταὐτὸ ποιήσουσι τοῖς ὑποτάττουσι τῇ ψυχῇ τὸ „σῶμα, καὶ πρὸς τὸ βέλτιστον, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ „ἥδιστον τοὺς βίους ἄγουσι. βλάβην δὲ μεγάλην „οὐδεμίαν ἀπέφαινε συμβήσεσθαι τῇ πόλει, ἐὰν οἱ „πένητες ἀγανακτοῦντες ἐπὶ τῷ μὴ συγχωρηθῆναι „σφίσι τὴν χρεοκοπίαν, μὴ θελήσωσιν ὑπὲρ αὐτῆς „τὰ ὅπλα ἀναλαβεῖν, ὀλίγους τινὰς λέγων εἶναι „παντάπασι τοὺς μηδὲν ὑπολειπομένους ἑαυτοῖς „ἔξω τοῦ σώματος, οὓς οὔτ' ὠφέλειάν τινα παρέξε„σθαι τῷ κοινῷ θαυμαστὴν ὅσην, παρόντας ταῖς „στρατιαῖς, οὔτε βλάβην, ἀπόντας· ὑπομιμνήσκων „αὐτοὺς, ὅτι τὴν ἐσχάτην ἀπελάμβανον ἐν τοῖς πο-

„λέμοις χώραν οἱ τὸ ἐλάχιστον ἔχοντες τοῦ βίου τι-
„μημα, καὶ ὅτι προσθήκης μοῖραν ἐπεῖχον οὗτοι
„τοῖς ἐν φάλαγγι τεταγμένοις, καταπλήξεως ἕνεκα
„τῶν πολεμίων συνόντες, οἷα δὴ μηδὲν φέροντες
„ὅπλον, ὅτι μὴ σφενδόνας, ὧν ἐλάχιστον ἐν ταῖς
„μάχαις ἦν ὄφελος.

LXVIII. „Τοὺς δ' οἰκτείρειν τὴν πενίαν τῶν „πολιτῶν ἀξιοῦντας, καὶ βοηθεῖν τοῖς μὴ δυναμέ-„νοις διαλῦσαι τὰ χρέα παραινοῦντας, ἔφη δεῖν „ἐξετάζειν, τί ποτε τὸ πεποιηκὸς ἦν αὐτοὺς ἀπό-„ρους, κλήρους τε παραλαβόντας οὓς οἱ πατέρες αὐ-„τῶν κατέλιπον, καὶ ἀπὸ τῶν στρατειῶν πολλὰ „ὠφεληθέντας, καὶ τελευταῖον ἐκ τῆς δημευθείσης „τῶν τυράννων οὐσίας τὴν ἐπιβάλλουσαν μοῖραν „λαβόντας· ἔπειθ' οὓς μὲν ἂν ὁρῶσι τῇ γαστρὶ καὶ „ταῖς αἰσχίσταις ἐζηκότας ἡδοναῖς, καὶ διὰ ταῦτα „ἐκπεπτωκότας ἐκ τῶν βίων, αἰσχύνας τῆς πόλεως „νομίζειν καὶ βλάβας, καὶ μέγα εἰς τὸ κοινὸν κέρδος „ὑπολαμβάνειν, ἐὰν ἑκόντες ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπο-„φθαρῶσιν· οὓς δ' ἂν αἴσθωνται διὰ πονηρὰν τύχην „ἀπολωλεκότας τοὺς βίους, ἐκ τῶν ἰδίων τούτους εὖ „ποιεῖν. ἄριστα δὲ καὶ τοῦτο καὶ γινώσκειν καὶ „ποιήσειν ἔφησε τοὺς συμβεβληκότας αὐτοῖς, καὶ „βοηθήσειν αὐτῶν ταῖς τύχαις αὐτοὺς ἐκείνους, οὐκ „ἀναγκασθέντας ὑφ' ἑτέρων, ἀλλ' ἑκόντας, ἵν' αὐ-„τοῖς ἡ χάρις ἀντὶ τῶν χρημάτων καλὸν ὀφείλημα „περιῇ· κοινὴν δὲ ποιεῖν τὴν βοήθειαν ἅπασιν, „ἧς ἐξ ἴσου μεθέξουσιν οἱ πονηροὶ τοῖς χρηστοῖς, „καὶ μὴ ἐκ τῶν ἰδίων, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀλλοτρίων τινὰς

„εὖ ποιεῖν· καὶ ὧν τὰ χρήματα ἀφαιροῦνται, τού-
„τοις μηδὲ τὰς ὑπὲρ τῶν εὐεργεσιῶν καταλιπεῖν χά-
„ριτας, ἥκιστα τῇ Ῥωμαίων ἀρετῇ προσήκειν. ὑπὲρ
„ἅπαντα δὲ ταῦτα καὶ τὰ ἄλλα, δεινόν τι καὶ οὐκ
„ἀνεκτὸν εἶναι Ῥωμαίοις τῆς ἡγεμονίας ἀντιποιου-
„μένοις, ἣν διὰ πολλῶν πόνων οἱ πατέρες αὐτῶν
„κτησάμενοι τοῖς ἐκγόνοις κατέλιπον, μὴ κατὰ
„προαίρεσιν, μηδὲ πεισθέντας, μηδ' ἐν ᾧ προσῆκε
„καιρῷ, τὰ βέλτιστα πράττειν καὶ τῷ κοινῷ συμφέ-
„ροντα, ἀλλ' ὥσπερ ἑαλωκυίας τῆς πόλεως ἢ προσ-
„δοκώσης τοῦτο πείσεσθαι, παρὰ τὸ δοκοῦν ἑαυτοῖς
„πράττειν, ἐξ ὧν ὠφέλειαν μὲν οὐδεμίαν, ἢ μικράν
„τινα κομιδῇ λήψονται, κακῶν δὲ κινδυνεύουσι
„τὰ αἴσχιστα παθεῖν. μακρῷ γὰρ αὐτοῖς εἶναι
„κρεῖττον, ἃ κελεύουσι Λατῖνοι πράττειν ὡς με-
„τριώτερα ὄντα, καὶ μηδ' εἰς πεῖραν ἐλθεῖν πολέ-
„μου, ἢ τοῖς μηδαμῇ μηδὲν χρησίμοις συγχωρήσαν-
„τας ἃ παρακαλοῦσιν, ἀνελεῖν τὴν πίστιν ἐκ τῆς
„πόλεως, ἣν ἱεροῦ κατασκευῇ, καὶ θυσίαις δὴ καὶ
„ταῖς ἐτησίοις οἱ πατέρες αὐτῶν ἔταξαν γεραίρεσθαι,
„μέλλοντας σφενδονητῶν συμμαχίαν ἐπὶ τὸν πόλε-
„μον προσλαμβάνειν. κεφάλαιον δὲ τῆς γνώμης ἦν
„αὐτῷ τόδε· τοὺς μὲν θέλοντας τῶν πολιτῶν κοινω-
„νεῖν τῆς ἐκ τοῦ πολέμου τύχης, ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς
„δικαίοις, οἷς καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, παραλαμβά-
„νειν ἐπὶ τὰ πράγματα· τοὺς δὲ κατὰ συνθήκας
„ὁποίας δήποτε ἀξιοῦντας ἀναλαμβάνειν τὰ ὅπλα
„ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ὡς οὐδὲν, οὐδ' εἰ λάβοιεν,
„ὠφελήσοντας, χαίρειν ἐᾷν. εἰ γὰρ τοῦτο μάθοιεν,

„ἥξειν αὐτοὺς ἔφη, καὶ παρέξειν σφᾶς αὐτοὺς τοῖς „τὰ κράτιστα περὶ τοῦ κοινοῦ βουλεύουσιν εὐπει- „θεῖς. εἴωθε γὰρ ἀεί πως τὸ ἀνόητον ἅπαν, ὅταν „μέν τις αὐτὸ κολακεύῃ, μεγάλα φρονεῖν· ὅταν δὲ „δεδίττηται, σωφρονεῖν.“

*S. C. de suspendendis exactionibus invalidum.*

LXIX. Αὗται μὲν αἱ πλεῖστον ἀλλήλων διαφέρουσαι γνῶμαι ἐλέχθησαν· ἕτεραι δέ τινες αἱ τὴν μεταξὺ τούτων ἔχουσαι χώραν, συχναί. οἱ μὲν γὰρ αὐτοὺς μόνον ἀφεῖσθαι τῶν χρεῶν τοὺς μηδὲν κεκτημένους ἠξίουν, τὰ χρήματα ποιοῦντες ἀγώγιμα τοῖς δανεισταῖς, οὐ τὰ σώματα· οἱ δὲ τὸ δημόσιον ὑπὲρ τῶν ἀδυνάτων διαλῦσαι τὰ συμβόλαια συνεβούλευον, ἵνα ἥτε πίστις τῶν πενήτων ὑπὸ τῆς δημοσίας φυλαχθῇ χάριτος, καὶ οἱ συμβεβληκότες αὐτοῖς μηδὲν ἀδικηθῶσιν. ἐδόκει δέ τισι καὶ τῶν ἤδη κατεχομένων πρὸς τὰ χρέα, καὶ τῶν μελλόντων ἀφαιρεθήσεσθαι τὴν ἐλευθερίαν, ῥύσασθαι τὰ σώματα, ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἕτερα τοῖς δανεισταῖς διαμειψαμένους ὑπὲρ αὐτῶν σώματα. τοιούτων δέ τινων λεχθέντων, ἡ νικῶσα ἦν γνώμη, μηδὲν ἐν τῷ παρόντι γενέσθαι περὶ αὐτῶν προβούλευμα· ὅταν δὲ τὸ κράτιστον τέλος οἱ πόλεμοι λάβωσι, τότε προθεῖναι τοὺς ὑπάτους λόγον, καὶ ψῆφον ἀποδοῦναι τοῖς συνέδροις· τέως δὲ μηδεμίαν εἴσπραξιν εἶναι, μήτε συμβολαίου μηδενός, μήτε καταδίκης μηδεμιᾶς, ἀφεῖσθαι δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἀμφισβητήσεις πάσας, καὶ μήτε τὰ δικαστήρια καθίζειν, μήτε τὰς ἀρχὰς

διαγινώσκειν περὶ μηδενὸς, ἔξω τῶν εἰς τὸν πόλεμον ἀνηκόντων. τοῦτο τὸ προβούλευμα εἰς τὸν δῆμον ἐξενεχθὲν ἐμείωσε μέν τι τῆς πολιτικῆς ταραχῆς, οὐ μὴν ἅπαν γε τὸ στασιάζον ἐξεῖλεν ἐκ τῆς πόλεως. ἦσαν γάρ τινες ἐκ τοῦ θητικοῦ πλήθους, οἷς οὐκ ἐφαίνετο ἀποχρῶσα εἶναι βοήθεια ἡ παρὰ τῆς βουλῆς ἐλπὶς, φανερὸν οὐδὲ βέβαιον ἔχουσα οὐδέν· ἀλλὰ δυοῖν θάτερον ἠξίουν αὐτὴν ποιεῖν, ἢ διδόναι σφίσιν ἤδη τὴν ἄφεσιν τῶν χρεῶν, εἰ βούλεται κοινωνοὺς τῶν κινδύνων ἕξειν, ἢ μὴ φενακίζειν εἰς ἑτέρους ἀναβαλλομένην χρόνους· οὐ γὰρ ὁμοίας εἶναι τὰς διανοίας τῶν ἀνθρώπων δεομένων τε καὶ ἀποπληρωθέντων ὅτου ἂν δεηθῶσιν.

*S. C. de creando dictatore.*

LXX. Ἐν τοιαύτῃ δὲ καταστάσει τῶν κοινῶν ὑπαρχόντων, σκοποῦσα ἡ βουλὴ δι' οὗ μάλιστα διαπράξεται τρόπου, μηδὲν ἔτι νεωτερίσαι τοὺς δημοτικοὺς, ἔκρινε τὴν μὲν ὑπατικὴν ἐξουσίαν ἀνελεῖν κατὰ τὸ παρὸν, ἑτέραν δέ τινα ἀρχὴν ἀποδεῖξαι, πολέμου τε καὶ εἰρήνης καὶ παντὸς ἄλλου πράγματος κυρίαν, αὐτοκράτορα καὶ ἀνυπεύθυνον ὧν ἂν βούληται καὶ πρᾶξαι. χρόνου δ' εἶναι μέτρον τῇ νέᾳ ἀρχῇ μῆνας ἕξ, μετὰ δὲ τὸν ἑξάμηνον, αὖθις ἄρχειν τοὺς ὑπάτους. τὰ δ' ἀναγκάσαντα αὐτὴν ἐπὶ τῷ καταλῦσαι τὸν τυραννικὸν πόλεμον, αὐθαίρετον ὑπομεῖναι τυραννίδα, πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα ἦν, ὑπὲρ ἅπαντα δὲ, ὁ κυρωθεὶς ὑφ' ἑνὸς τῶν ὑπάτων, Ποπλίου Οὐαλερίου, τοῦ κληθέντος Ποπλικόλα, νόμος,

περὶ οὗ κατ' ἀρχὰς ἔφην, ὅτι τὰς τῶν ὑπάτων γνώμας ἀκύρους ἐποίησε, μὴ τιμωρεῖσθαι Ῥωμαίων τινὰ πρὸ δίκης ἐπιτρέψας, τοῖς δ' ἀγομένοις ἐπὶ τὰς κολάσεις ὑπ' αὐτῶν προκαλεῖσθαι ἐπὶ τὴν διάγνωσιν τὸν δῆμον, καὶ ἕως ἂν ἡ πληθὺς ἐνέγκῃ ψῆφον ὑπὲρ αὐτῶν, σώματι καὶ βίοις τὸ ἀσφαλὲς ἔχειν· τὸν δὲ παρὰ ταῦτά τι ποιεῖν ἐπιχειροῦντα νηποινὶ τεθνᾶναι κελεύων. ἐλογίζετο δὴ μένοντος μὲν κυρίου τοῦδε τοῦ νόμου, μηθὲν ὑπηρετήσειν ἀναγκαζομένους ταῖς ἀρχαῖς τοὺς πένητας, καταφρονοῦντας, ὡς εἰκὸς, τῶν τιμωριῶν, ἃς οὐ παραχρῆμα ὑφέξειν ἔμελλον, ἀλλ' ὅταν ὁ δῆμος αὐτῶν καταψηφίσηται· ἀναιρεθέντος δ' αὐτοῦ, κατὰ πολλὴν ἀνάγκην τὰ κελευόμενα ποιήσειν ἅπαντας. ἵνα δὲ μηδὲν ἐναντιωθεῖεν οἱ πένητες, εἴ τις αὐτῶν καταλύῃ τὸν νόμον ἐκ τοῦ φανεροῦ, τὴν ἰσοτύραννον ἀρχὴν ἔκρινεν ἐπὶ τὰ πράγματα παραγαγεῖν, ἣ πάντας ἔμελλεν ἕξειν ὑφ' ἑαυτῇ τοὺς νόμους. καὶ γράφει προβούλευμα, δι' οὗ παρακρουσαμένη τοὺς πένητας, καὶ τὸν βεβαιοῦντα τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῖς νόμον ἀνελοῦσα ἔλαθεν. ἦν δὲ τὸ προβούλευμα τοιόνδε· „Λάρκιον μὲν καὶ Κλοίλιον τοὺς τότε ὑπατεύοντας ἀποθέσθαι τὴν ἐξουσίαν, καὶ εἴ τις ἄλλος „ἀρχήν τινα εἶχεν, ἢ πραγμάτων κοινῶν ἐπιμέλειαν· „ἕνα δ' ἄνδρα ὃν ἂν ἥ τε βουλὴ προέληται, καὶ ὁ „δῆμος ἐπιψηφίσηται, τὴν ἁπάντων ἐξουσίαν παρα„λαβόντα ἄρχειν μὴ πλείονα χρόνον ἑξαμήνου, „κρείττονα ἐξουσίαν ἔχοντα τῶν ὑπάτων" τοῦτο ἀγνοήσαντες ἣν ἔχει δύναμιν οἱ δημοτικοὶ, ψηφίζον-

ται κύρια εἶναι τὰ δόξαντα τῇ βουλῇ· ἦν δ' ἄρα κρείττων ἀρχὴ τῆς κατὰ τοὺς νόμους τυραννίδος· τήν τε αἵρεσιν τοῦ μέλλοντος ἄρξειν, τοῖς ἐκ τοῦ συνεδρίου συνεχώρησαν αὐτοῖς ἐφ' ἑαυτῶν βουλευομένοις ποιήσασθαι.

LXXI. Μετὰ τοῦτο πολλὴ ζήτησις ἐνέπιπτε τοῖς προεστηκόσι τῆς βουλῆς, καὶ πρόνοια περὶ τοῦ παραληψομένου τὴν ἡγεμονίαν. ἐδόκει γὰρ αὐτοῖς δραστηρίου τ' ἀνδρὸς εἰς τὰ πράγματα δεῖν, καὶ πολλὴν τῶν πολεμικῶν ἀγώνων ἐμπειρίαν ἔχοντος, πρὸς δὲ τούτοις, φρονίμου τε καὶ σώφρονος, καὶ μηδὲν ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῆς ἐξουσίας ἐπὶ τὸ ἀνόητον παραχθησομένου· ὑπὲρ ἅπαντα δὲ ταῦτα, καὶ τἆλλα ὅσα δεῖ προσεῖναι στρατηλάταις ἀγαθοῖς, ἄρχειν ἐγκρατῶς εἰδότος, καὶ μηδὲν μαλακὸν ἐνδώσοντος τοῖς ἀπειθοῦσιν· οὗ μάλιστα ἐν τῷ παρόντι ἐδέοντο. ἅπαντα δὲ ὁρῶντες, ὅσα ἠξίουν, περὶ τὸν ἕτερον ὑπάρχοντα τῶν ὑπάτων Τίτον Λάρκιον· ὁ γὰρ Κλοίλιος ἐν ταῖς πολιτικαῖς ἀρεταῖς διάφορος ὢν, τὸ δραστήριον καὶ φιλοπόλεμον οὐκ εἶχεν, οὐδὲ τὸ ἀρχικὸν καὶ φοβερὸν, ἀλλ' ἐπιεικὴς ἦν τιμωρὸς τῶν ἀπειθούντων· ἡ δὲ βουλὴ δι' αἰσχύνης ἐλάμβανε, τοῦ μὲν ἀφελέσθαι τὴν ἀρχὴν, ἣν κατὰ τοὺς νόμους εἶχε, τῷ δὲ χαρίσασθαι τὴν ἀμφοτέρων ἐξουσίαν, μείζονα βασιλικοῦ σχήματος γινομένην· καί τι καὶ δέος αὐτὴν ὑπῄει, μὴ βαρεῖαν ὁ Κλοίλιος λογισάμενος τὴν ἀπαξίωσιν τῆς ἀρχῆς, ὡς ἠτιμασμένος ὑπὸ τῆς βουλῆς, ἔπειτα μεταθῆται τὴν προαίρεσιν τοῦ βίου, τοῦ δήμου γενόμενος προστάτης,

καὶ πάντα ἀνατρέψῃ τὰ κοινά. αἰδουμένων δ' ἁπάντων, ἃ φρονοῦντες ἐτύγχανον, εἰς μέσον ἐκφέρειν, καὶ μέχρι πολλοῦ τοῦτο ποιούντων, ὁ πρεσβύτατος καὶ τιμιώτατος τῶν ὑπατικῶν γνώμην ἀπεδείξατο, δι' ἧς ἀμφοτέρους ἐν ἴσῃ τιμῇ τοὺς ὑπάτους φυλάξας, παρ' αὐτῶν ἐκείνων τὸν ἐπιτηδειότερον ἄρχειν εὕρατο· „Ἔφη γὰρ αὐτῷ δοκεῖν, ἐπειδὴ τὸ μὲν „τῆς ἀρχῆς κράτος ἥ τε βουλὴ διέγνωκε, καὶ ὁ δῆ„μος ἐψηφίσατο, ἑνὶ δοθῆναι· δύο δὲ καταλείπεται „βουλῆς καὶ φροντίδος δεόμενα οὐ μικρᾶς, τίς ὁ πα„ραληψόμενος τὴν ἰσοτύραννον ἀρχὴν ἔσται, καὶ „ὑπὸ τίνος ἀποδειχθεὶς ἐξουσίας νομίμου· ἐκ τῶν „τότε ὑπάτων ὄντων τὸν ἕτερον, εἴτε παραχωρήσαν„τος τοῦ συνάρχοντος, εἴτε κλήρῳ λαχόντα, ἑλέσθαι „Ῥωμαίων ὃν ὑπολαμβάνει κράτιστα καὶ συμφορώ„τατα τὰ τῆς πόλεως ἐπιτροπεύσειν. μεσοβασιλέων „δ' αὐτοῖς μηδὲν ἐν τῷ παρόντι δεῖν, οὓς ἐν ταῖς „μοναρχίαις ἀποδείκνυσθαι μονογνώμονας τῶν „μελλόντων ἄρξειν ἔθος ἦν, ἐχούσης τῆς πόλεως τὴν „ὅσιον ἀρχήν.“

LXXII. Ἐπαινεσάντων δὲ τὴν γνώμην ἁπάντων, μετὰ τοῦτον ἀναστὰς ἕτερος, εἶπεν· „Ἐμοὶ δ', „ὦ βουλή, δοκεῖ καὶ τοῦτο ἔτι προσθεῖναι τῇ γνώ„μῃ, δυοῖν ἀνδρῶν κρατίστων εἰς τόδε χρόνου τὰ „κοινὰ διοικούντων, ὧν οὐκ ἂν εὕροιτε ἀμείνους, „τὸν μὲν ἕτερον αὐτῶν κύριον ἀποδειχθῆναι τῆς „ἀναῤῥήσεως, τὸν δ' ἕτερον ὑπὸ τοῦ συνάρχοντος „αἱρεθῆναι, διαγνόντων αὐτῶν ἐν ἀλλήλοις τὸν „ἐπιτηδειότερον· ἵν' αὐτοῖς περιγένηται σὺν τῷ

„τιμίῳ καὶ τὸ χαῖρον ἴσον, τῷ μὲν, ὅτι τὸν συνάρ„χοντα κράτιστον ἀπέφηνε, τῷ δ', ὅτι πρὸς τοῦ „συνάρχοντος ἄριστος ἐκρίθη· ἡδὺ γὰρ καὶ καλὸν „ἑκάτερον. οἶδα μὲν οὖν ὅτι καὶ μὴ προστεθέντος „τῇ γνώμῃ τοῦδε τοῦ μέρους, αὐτοῖς ἂν ἐφάνη τοῖς „ἀνδράσιν οὕτω ποιεῖν· κρεῖττον δὲ τὸ μηδ' ὑμῶν „ἕτερόν τι βουλομένων." ἐδόκει τοῦτο κατὰ νοῦν ἅπασιν εἰρῆσθαι· καὶ οὐδενὸς ἔτι τῇ γνώμῃ προστεθέντος, ἐπικυροῦται τὸ δόγμα. ὡς δὲ παρέλαβον τὴν ἐξουσίαν οἱ ὕπατοι τοῦ διαγνῶναι πότερος ἐξ αὐτῶν ἄρχειν ἐστὶν ἐπιτηδειότερος, θαυμαστόν τι καὶ παρὰ πάσας τὰς ἀνθρωπίνας ὑπολήψεις πρᾶγμα ἐποίουν. οὐ γὰρ ἑαυτὸν ἑκάτερος ἄξιον ἀπέφηνε τῆς ἡγεμονίας, ἀλλὰ τὸν ἕτερον· καὶ κατέτριψαν ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τὰς ἀλλήλων ἀρετὰς ἐξαριθμούμενοι, καὶ λιπαροῦντες μὴ λαβεῖν αὐτοὶ τὴν ἀρχήν· ὥστ' ἐν πολλῇ γενέσθαι τοὺς ἐν τῷ συνεδρίῳ παρόντας ἀμηχανίᾳ. διαλυθείσης δὲ τῆς βουλῆς, οἱ προσήκοντες κατὰ γένος ἑκατέρῳ, καὶ τῶν ἄλλων βουλευτῶν οἱ ἐντιμότατοι, πρὸς τὸν Λάρκιον ἀφικόμενοι, πολλὰς ἐποιοῦντο τοῦ ἀνδρὸς ἄχρι πολλῆς νυκτὸς δεήσεις, διδάσκοντες ὡς ἐν ἐκείνῳ τὰς ἐλπίδας ἡ βουλὴ τέθειται πάσας, καὶ τὸ ἀσπούδαστον αὐτοῦ περὶ τὴν ἀρχὴν πονηρὸν εἶναι τῷ κοινῷ λέγοντες. ὁ δ' ἦν ἀτενὴς, καὶ πολλὰ ἐν μέρει δεόμενός τε καὶ ἀντιβολῶν ἕκαστον διετέλει. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ πάλιν τοῦ συνεδρίου συναχθέντος, ἐπειδὴ καὶ τότε διεμάχετο, καὶ πειθόμενος ὑπὸ πάντων οὐκ ἀφίστατο τῆς γνώμης, ἀνα-

στὰς ὁ Κλοίλιος ἀναγορεύει τ' αὐτὸν, ὥσπερ εἰώθεσαν ποιεῖν οἱ μεσοβασιλεῖς, καὶ τὴν ὑπατείαν αὐτὸς ἐξόμνυται.

*Dictator primus T. Lartius.*

LXXIII. Οὗτος πρῶτος ἐν Ῥώμῃ μόναρχος ἀπεδείχθη, πολέμου τε καὶ εἰρήνης καὶ παντὸς ἄλλου πράγματος αὐτοκράτωρ. ὄνομα δ' αὐτῷ τίθενται Δικτάτωρα, εἴτε διὰ τὴν ἐξουσίαν τοῦ κελεύειν καὶ διατάττειν ὅπῃ θέλει, τά τε δίκαια καὶ τὰ καλὰ τοῖς ἄλλοις, ὡς ἂν αὐτῷ δοκῇ· τὰ γὰρ ἐπιτάγματα καὶ τὰς διαγραφὰς τῶν δικαίων τε καὶ ἀδίκων, Ἐδίκτα οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν· εἴτε, ὥς τινες γράφουσι, διὰ τὴν τότε γενομένην ἀνάῤῥησιν· ἐπειδὴ οὐ παρὰ τοῦ δήμου τὴν ἀρχὴν εὑρόμενος, κατὰ τοὺς πατρίους ἐθισμοὺς, ἔμελλεν ἕξειν, ἀλλ' ὑπ' ἀνδρὸς ἀποδειχθεὶς ἑνός. οὐ γὰρ ᾤοντο δεῖν ἐπίφθονον ὄνομα καὶ βαρὺ θέσθαι ἀρχῇ πόλιν ἐλευθέραν ἐπιτροπευούσῃ, τῶν τ' ἀρχομένων ἕνεκα, ἵνα μηθὲν ἐπὶ ταῖς μισουμέναις προσηγορίαις ἐκταράττωνται, καὶ τῶν παραλαμβανόντων τὰς ἀρχὰς προνοίᾳ, μὴ λάθωσί τι ἢ παθόντες ὑφ' ἑτέρων πλημμελὲς, ἢ δράσαντες αὐτοὶ τοὺς πέλας, ὧν φέρουσιν αἱ τοιαῦται δυναστεῖαι· ἐπεὶ τό γε τῆς ἐξουσίας μέγεθος, ἧς ὁ δικτάτωρ ἔχει, ἥκιστα δηλοῦται ὑπὸ τοῦ ὀνόματος· ἔστι γὰρ αἱρετὴ τυραννὶς ἡ Δικτατωρία. δοκοῦσι δέ μοι καὶ τοῦτο παρ' Ἑλλήνων οἱ Ῥωμαῖοι τὸ πολίτευμα λαβεῖν. οἱ γὰρ Αἰσυμνῆται καλούμενοι παρ' Ἕλλησι τὸ ἀρχαῖον, ὡς ἐν τοῖς περὶ

βασιλείας ἱστορεῖ Θεόφραστος, αἱρετοί τινες ἦσαν τύραννοι· ᾑροῦντο δ' αὐτοὺς αἱ...πόλεις, οὔτ' εἰς ἀόριστον χρόνον, οὔτε συνεχῶς, ἀλλὰ πρὸς τοὺς καιρούς, ὁπότε δόξειε συμφέρειν, καὶ εἰς πόσον χρόνον· ὥσπερ καὶ Μιτυληναῖοί ποτε εἵλοντο Πιττακὸν πρὸς τοὺς φυγάδας τοὺς περὶ Ἀλκαῖον τὸν ποιητήν.

LXXIV. Ἦλθον δ' ἐπὶ τοῦτο οἱ πρῶτοι διδαχθέντες τῇ πείρᾳ τὸ χρήσιμον. κατ' ἀρχὰς μὲν γὰρ ἅπασα πόλις Ἑλλὰς ἐβασιλεύετο, πλὴν οὐχ ὥσπερ τὰ βάρβαρα ἔθνη δεσποτικῶς, ἀλλὰ κατὰ νόμους τε καὶ ἐθισμοὺς πατρίους· καὶ κράτιστος ἦν βασιλεὺς ὁ δικαιότατός τε καὶ νομιμώτατος, καὶ μηδὲν ἐκδιαιτώμενος τῶν πατρίων: δηλοῖ δὲ καὶ Ομηρος, δικασπόλους τε καλῶν τοὺς βασιλεῖς καὶ θεμιστοπόλους. καὶ μέχρι πολλοῦ διέμειναν ἐπὶ ῥητοῖς τισιν αἱ βασιλεῖαι διοικούμεναι, καθάπερ ἡ Λακεδαιμονίων· ἀρξαμένων δέ τινων ἐν ταῖς ἐξουσίαις πλημμελεῖν, καὶ νόμοις μὲν ὀλίγα χρωμένων, ταῖς δ' αὐτῶν γνώμαις τὰ πολλὰ διοικούντων, δυσχεράναντες ὅλον τὸ πρᾶγμα οἱ πολλοί, κατέλυσαν μὲν τὰς βασιλείας καὶ τὸ πολίτευμα, νόμους δὲ καταστησάμενοι. καὶ ἀρχὰς ἀποδείξαντες, ταύταις ἐχρῶντο τῶν πόλεων φυλακαῖς. ἐπεὶ δ' οὐκ αὐτάρκεις ἦσαν οὔτε οἱ τεθέντες ὑπ' αὐτῶν νόμοι βεβαιοῦν τὸ δίκαιον, οὔτε οἱ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐπιμελείας αὐτῶν λαμβάνοντες, βοηθεῖν τοῖς νόμοις, οἵ τε καιροὶ πολλὰ νεοχμοῦντες, οὐ τὰ κράτιστα τῶν πολιτευμάτων, ἀλλὰ τὰ πρεπωδέστατα ταῖς κατα-

λαμβανούσαις αὐτοὺς συντυχίαις ἠνάγκαζον αἱρεῖσθαι, οὐ μόνον ἐν ταῖς ἀβουλήτοις συμφοραῖς, ἀλλὰ κἀν ταῖς ὑπερβαλλούσαις τὸ μέτρον εὐτυχίαις, διαφθειρομένων δι᾿ αὐτὰς τῶν πολιτικῶν κόσμων, οἷς ἐπανορθώσεως ταχείας καὶ αὐτογνώμονος ἔδει. ἠναγκάζοντό παράγειν πάλιν τὰς βασιλικὰς καὶ τυραννικὰς ἐξουσίας εἰς μέσον, ὀνόμασι περικαλύπτοντες αὐτὰς εὐπρεπεστέροις. Θετταλοὶ μὲν γὰρ ἀρχοὺς, Λακεδαιμόνιοι δὲ ἁρμοστὰς καλοῦντες, φοβούμενοι τυράννους ἢ βασιλεῖς αὐτοὺς καλεῖν· ὡς οὐδ᾿ ὅσιον σφίσιν ὑπάρχον, ἃς κατέλυσαν ἐξουσίας ὅρκοις καὶ ἀραῖς ἐπιθεσπισάντων θεῶν, ταύτας πάλιν ἐμπεδοῦν. ἐμοὶ μὲν δὴ παρ᾿ αὐτῶν Ἑλλήνων δοκοῦσι Ῥωμαῖοι τὸ παράδειγμα λαβεῖν, ὥσπερ ἔφην. Λικίννιος δὲ παρ᾿ Ἀλβανῶν οἴεται τὸν δικτάτωρα Ῥωμαίους εἰληφέναι, τούτους λέγων πρώτους μετὰ τὸν Ἀμουλίου καὶ Νομίτωρος θάνατον, ἐκλειπούσης τῆς βασιλικῆς συγγενείας, ἐνιαυσιαίους ἄρχοντας ἀποδεῖξαι, τὴν αὐτὴν ἔχοντας ἐξουσίαν τοῖς βασιλεῦσι, καλεῖν δ᾿ αὐτοὺς δικτάτωρας. ἐγὼ δὲ τοὔνομα ζητεῖν οὐκ ἠξίουν, πόθεν ἡ Ῥωμαίων πόλις ἔλαβεν, ἀλλὰ τῆς ἐξουσίας τῆς περιλαμβανομένης τῷ ὀνόματι παράδειγμα. ἀλλ᾿ ὑπὲρ μὲν τούτων οὐδὲν ἂν εἴη τάχα προὔργου τὰ πλείω γράφειν.

*Dictator primus quae et quomodo gesserit.*

LXXV. Ὃν δὲ τρόπον ὁ Λάρκιος ἐχρήσατο τοῖς πράγμασι, δικτάτωρ πρῶτος ἀποδειχθεὶς, καὶ κόσμον οἷον περιέθηκε τῇ ἀρχῇ, συντόμως πειρά-

σομαι διεξελθεῖν, ταῦτα ἡγούμενος εἶναι χρησιμώτατα τοῖς ἀναγνωσομένοις, ἃ πολλὴν εὐπορίαν παρέξει καλῶν καὶ συμφερόντων παραδειγμάτων νομοθέταις τε καὶ δημαγωγοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασι τοῖς πολιτεύεσθαί τε καὶ τὰ κοινὰ πράττειν βουλομένοις. οὐ γὰρ ἀζήλου καὶ ταπεινῆς πόλεως πολιτεύματα καὶ βίους, οὐδ' ἀνωνύμων καὶ ἀπεῤῥιμμένων ἀνθρώπων βουλεύματα καὶ πράξεις μέλλω διηγεῖσθαι, ὥστ' ὄχλον ἄν τινι καὶ φλυαρίαν φανῆναι τὴν περὶ τὰ μικρὰ καὶ φαῦλα ἡμῶν σπουδήν· ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἅπασι τὰ δίκαια καὶ καλὰ ὁριζούσης πόλεως, καὶ περὶ τῶν ἐν τούτῳ καταστησαμένων αὐτὴν τῷ ἀξιώματι ἡγεμόνων· ἃ τὶς οὐκ ἂν σπουδάσειε μὴ ἀγνοεῖν φιλόσοφος καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ ἀποδειχθήσεται. εὐθὺς μὲν οὖν ἅμα τῷ παραλαβεῖν τὴν ἐξουσίαν, ἱππάρχην ἀποδείκνυσι Σπόριον Κάσσιον, τὸν ὑπατεύσαντα κατὰ τὴν ἑβδομηκοστὴν ὀλυμπιάδα. τοῦτο τὸ ἔθος ἕως τῆς κατ' ἐμὲ γενεᾶς ἐφυλάττετο ὑπὸ Ῥωμαίων, καὶ οὐδεὶς εἰς τόδε χρόνου δικτάτωρ αἱρεθεὶς χωρὶς ἱππάρχου τὴν ἀρχὴν διετέλεσεν. ἔπειτα τῆς ἐξουσίας τὸ κράτος ἐπιδεῖξαι βουλόμενος ὅσον ἐστὶ, καταπλήξεως μᾶλλον ἢ χρήσεως ἕνεκα, τοῖς ῥαβδούχοις ἐκέλευσεν ἅμα ταῖς δέσμαις τῶν ῥάβδων τοὺς πελέκεις διὰ τῆς πόλεως φέρειν· ἔθος ἐπιχώριον μὲν τοῖς βασιλεῦσιν, ἐκλειφθὲν δὲ ὑπο τῶν ὑπάτων, ἐξ οὗ Οὐαλέριος Ποπλικόλας ὁ πρῶτος ὑπατεύσας ἐμείωσε τὸν φθόνον τῆς ἀρχῆς, αὐτὸς ἀνανεωσάμενος. καὶ καταπληξάμενος τούτῳ τε καὶ τοῖς ἄλλοις συμβόλοις τῆς

βασιλικῆς ἡγεμονίας τοὺς ταρακτικοὺς καὶ νεωτεριστὰς, τὸ κράτιστον τῶν ὑπὸ Σερουΐου Τυλλίου τοῦ δημοτικωτάτου βασιλέως κατασταθέντων νομίμων, πρῶτον ἐπέταξε Ῥωμαίοις ἅπασι ποιῆσαι, τιμήσεις κατὰ φυλὰς τῶν βίων ἐνεγκεῖν, προσγράφοντας γυναικῶν καὶ παίδων ὀνόματα, καὶ ἡλικίας ἑαυτῶν τε καὶ τέκνων. ἐν ὀλίγῳ δὲ χρόνῳ πάντων τιμησαμένων, διὰ τὸ μέγεθος τῆς τιμωρίας· τήν τε γὰρ οὐσίαν ἀπολέσαι τοὺς ἀπειθήσαντας ἔδει, καὶ τὴν πολιτείαν· ἑπτακοσίοις πλείους εὑρέθησαν οἱ ἐν ἥβῃ Ῥωμαίων πεντεκαίδεκα μυριάδων. μετὰ τοῦτο διακρίνας τοὺς ἔχοντας τὴν στρατεύσιμον ἡλικίαν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ καταχωρίσας εἰς λόχους, διένειμε πεζούς τε καὶ ἱππεῖς εἰς τέτταρας μοίρας· ὧν μίαν μὲν τὴν κρατίστην περὶ αὐτὸν εἶχεν, ἐκ δὲ τῶν ὑπολειπομένων Κλοίλιον ἐκέλευσε, τὸν συνύπατον, ἣν αὐτὸς ἐβούλετο, λαβεῖν, τὴν δὲ τρίτην Σπόριον Κάσσιον τὸν ἱππάρχην, τὴν δὲ καταλειπομένην τὸν ἀδελφὸν Σπόριον Λάρκιον· αὕτη φρουρεῖν τὴν πόλιν ἐτάχθη σὺν τοῖς πρεσβυτέροις ἐντὸς τείχους μένουσα.

LXXVI. Ὡς δ᾽ ἦν αὐτῷ πάντα τὰ εἰς τὸν πόλεμον ἐπιτήδεια εὐτρεπῆ, προήγαγε τὰς δυνάμεις εἰς τὴν ὕπαιθρον· καὶ προτίθεται στρατόπεδα τρία, καθ᾽ οὓς μάλιστα ὑπελάμβανε τόπους ποιήσεσθαι τοὺς Λατίνους τὴν ἔφοδον. ἐνθυμούμενος δὲ ὅτι φρονίμων στρατηγῶν ἐστιν, οὐ μόνον τὰ ἑαυτῶν πράγματα ποιεῖν ἰσχυρὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν πολεμίων ἀσθενῆ, καὶ μάλιστα μὲν ἄνευ μάχης καὶ

πόνου καταλύεσθαι τοὺς πολέμους, εἰ δὲ μή γε, σὺν ἐλαχίστῃ τοῦ στρατιωτικοῦ πλήθους δαπάνῃ, πολέμων τε ἁπάντων κακίστους ἡγούμενος, καὶ πλεῖστα λυπηρὰ ἔχοντας, οὓς πρὸς συγγενεῖς καὶ φίλους ἀναγκαζόμενοί τινες ἀναιροῦνται, ἐπιεικεστέρων μᾶλλον ἢ δικαιοτέρων ᾤετο δεῖν αὐτοῖς διαλύσεων. κρύφα τε δὴ πέμπων πρὸς τοὺς ἐπιφανεστάτους Λατίνων ἀνυπόπτους τινὰς, ἔπειθε φιλίαν πράττειν ταῖς πόλεσι· καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ πρεσβευόμενος κατὰ πόλεις τε καὶ πρὸς τὸ κοινὸν, οὐ χαλεπῶς ἐξειργάσατο μηκέτι τὴν αὐτὴν ἅπαντας ὁρμὴν ἔχειν πρὸς τὸν πόλεμον· μάλιστα δ' αὐτοὺς ἐξεθεράπευσε, καὶ διὰ τοιαύτης εὐεργεσίας διαστῆναι πρὸς τοὺς ἡγεμόνας ἐποίησεν. οἱ δὲ τὴν αὐτοκράτορα παρειληφότες Λατίνων στρατηγίαν, Μαμίλιός τε καὶ Σέξτος, ἐν Τούσκλῳ πόλει τὰς δυνάμεις συνέχοντες, παρεσκευάζοντο μὲν ὡς ἐλάσοντες ἐπὶ τὴν Ῥώμην· ἐδαπάνων δὲ πολὺν εἰς τὸ μέλλειν χρόνον, εἴτε τὰς ὑστεριζούσας ἀναμένοντες πόλεις, εἴτε τῶν ἱερῶν αὐτοῖς οὐ γινομένων καλῶν. ἐν τούτῳ δὴ τῷ χρόνῳ τινὲς ἀποσκιδνάμενοι τοῦ στρατοπέδου, τὴν χώραν τῶν Ῥωμαίων ἐπόρθουν. τοῦτο μαθὼν ὁ Λάρκιος, ἀποστέλλει τὸν Κλοίλιον ἐπ' αὐτοὺς, ἄγοντα τῶν ἱππέων τε καὶ ψιλῶν τοὺς ἀνδρειοτάτους. ὃς ἐπιφανεὶς αὐτοῖς ἀπροσδόκητος, ὀλίγους μέν τινας ἀποκτείνει μαχόμενος, τοὺς δὲ λοιποὺς αἰχμαλώτους λαμβάνει. τούτους ὁ Λάρκιος ἐκ τῶν τραυμάτων ἀναλαβὼν, καὶ ταῖς ἄλλαις ἐκθεραπεύσας φιλανθρωπίαις, ἀπέστειλεν εἰς Τοῦσκλον ἀθρόους ἄνευ

λύτρων, πρεσβευτὰς σὺν αὐτοῖς πέμψας Ῥωμαίων τοὺς ἐπιφανεστάτους. οὗτοι διεπράξαντο καταλυθῆναι τὸ στράτευμα τῶν Λατίνων, καὶ γενέσθαι ταῖς πόλεσιν ἐνιαυσιαίους ἀνοχάς.

LXXVII. Ταῦτα διαπραξάμενος ὁ ἀνὴρ, ἀπῆγε τὰς δυνάμεις ἐκ τῆς ὑπαίθρου, καὶ πρὶν ἢ πάντα τὸν τῆς ἐξουσίας ἐκπληρῶσαι χρόνον, ὑπάτους ἀποδείξας, ἀπέθετο τὴν ἀρχὴν, οὔτ' ἀποκτείνας οὐδένα Ῥωμαίων, οὔτ' ἐξελάσας τῆς πατρίδος, οὔτ' ἄλλῃ συμφορᾷ βαρείᾳ περιβαλὼν οὐδεμιᾷ. οὗτος ὁ ζῆλος, ἀπ' ἐκείνου τοῦ ἀνδρὸς ἀρξάμενος, ἅπασι παρέμεινε τοῖς λαμβάνουσι τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν, ἄχρι τῆς τρίτης πρὸ ἡμῶν γενεᾶς. οὐδένα γοῦν ἐκ τῆς ἱστορίας παρειλήφαμεν, ὃς οὐ μετρίως αὐτῇ καὶ πολιτικῶς ἐχρήσατο, πολλάκις ἀναγκασθείσης τῆς πόλεως καταλῦσαι τὰς νομίμους ἀρχὰς, καὶ πάντα ποιῆσαι τὰ πράγματα ὑφ' ἑνί. καὶ εἰ μὲν ἐν τοῖς ὀθνείοις πολέμοις μόνον ἦσαν οἱ λαμβάνοντες τὴν δικτατωρίαν ἀγαθοὶ προστάται τῆς πατρίδος, μηδὲν ὑπὸ τοῦ μεγέθους τῆς ἀρχῆς διαφθειρόμενοι, ἦν ἂν ἧττον θαυμαστόν· νῦν δὲ καὶ ἐν ταῖς ἐμφυλίοις διχοστασίαις, πολλαῖς καὶ μεγάλαις γενομέναις, καὶ ἐπὶ καταλύσει βασιλειῶν καὶ τυραννίδων ὑποπτευομένων, καὶ ἐπ' ἄλλων συμφορῶν κωλύσει μυρίων, ὅσοι τηλικαύτης ἔτυχον ἐξουσίας, ἅπαντες ἀνεπιλήπτους καὶ τῷ πρώτῳ λαβόντι τὴν ἀρχὴν ὁμοίους ἑαυτοὺς παρέσχοντο· ὥσθ' ἅπασι παραστῆναι τὴν αὐτὴν δόξαν, ὅτι μία βοήθεια παντὸς ἐστιν ἀνιάτου κακοῦ, καὶ τελευταία σωτηρίας ἐλπὶς,

ὅταν ἀποῤῥαγῶσιν ἅπασαι διὰ καιρούς τινας, ἡ τοῦ δικτάτωρος ἀρχή. ἐπὶ δὲ τῆς κατὰ τοὺς πατέρας ἡμῶν ἡλικίας ὁμοῦ τι τετρακοσίων διαγενομένων ἐτῶν ἀπὸ τῆς Τίτου Λαρκίου δικτατωρίας, διεβλήθη καὶ μισητὸν ἅπασιν ἀνθρώποις διεφάνη, τὸ πρᾶγμα Λευκίου Κορνηλίου Σύλλα πρώτου καὶ μόνου πικρῶς καὶ ὠμῶς αὐτῇ χρησαμένου· ὥστε τότε πρῶτον αἰσθέσθαι Ῥωμαίους, ὃ τὸν ἄλλον ἅπαντα χρόνον ἠγνόουν, ὅτι τυραννίς ἐστιν ἡ τοῦ δικτάτωρος ἀρχή. βουλήν τε γὰρ ἐκ τῶν ἐπιτυχόντων ἀνθρώπων συνέστησε, καὶ τὸ τῆς δημαρχίας κράτος εἰς ἐλάχιστον συνέστειλε, καὶ πόλεις ὅλας ἐξῴκισε, καὶ βασιλείας τὰς μὲν ἀνεῖλε, τὰς δ' αὐτὸς ἀπέδειξε, καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ αὐθάδη διεπράξατο, περὶ ὧν πολὺ ἔργον ἂν εἴη λέγειν· πολίτας τε, χωρὶς τῶν ἐν ταῖς μάχαις ἀπολομένων, τοὺς παραδόντας αὐτῷ σφᾶς αὐτούς, οὐκ ἐλάττους τετρακισμυρίων ἀπέκτεινεν, ὧν τινας καὶ βασάνοις πρῶτον ᾐκίσατο. εἰ μὲν οὖν ἀναγκαίως ἢ συμφερόντως τῷ κοινῷ ταῦτα πάντα ἔπραξεν, οὐχ ὁ παρὼν καιρὸς ἐξετάζειν. ὅτι δὲ διὰ ταῦτα ἐμισήθη, καὶ δεινὸν ἐφάνη τὸ τοῦ δικτάτωρος ὄνομα, τοῦτό μοι προὔκειτο ἐπιδεῖξαι. πέφυκε δ' οὐ ταῖς δυναστείαις τοῦτο μόναις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις συμβαίνειν τοῖς περιμαχήτοις καὶ θαυμαζομένοις ὑπὸ τοῦ κοινοῦ βίου πράγμασι. καλὰ μὲν γὰρ ἅπαντα καὶ συμφέροντα φαίνεται τοῖς χρωμένοις, ὅταν τις αὐτοῖς χρήσηται καλῶς· αἰσχρὰ δὲ καὶ ἀσύμφορα, ὅταν πονηροὺς λάβῃ προστάτας. τούτου δ' ἡ φύσις αἰτία, προσθεῖσα τοῖς ἀγαθοῖς

ἅπασι καὶ κῆράς τινας συμφύτους. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τούτων ἕτερος ἂν εἴη τοῖς λόγοις καιρὸς ἐπιτηδειότερος. οἱ δ' ἐν τῷ κατόπιν ἐνιαυτῷ τὴν ὕπατον ἀρχὴν παραλαβόντες, Αὖλος Σεμπρώνιος Ἀτρατῖνος καὶ Μάρκος Μινύκιος, ἐπὶ τῆς ἑβδομηκοστῆς καὶ πρώτης ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα στάδιον Τισικράτης Κροτωνιάτης, ἄρχοντος Ἀθήνησιν Ἱππάρχου.

# ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ
## ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
## ΤΟΥ
## ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ
# ΡΩΜΑΙΚΗΣ
# ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
## ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΚΤΟΝ.

---

*A. Sempronio et M. Minucio coss. quies a bellis.*

Οἱ δ' ἐν τῷ κατόπιν ἐνιαυτῷ τὴν ὕπατον ἀρχὴν παραλαβόντες, Αὖλος Σεμπρώνιος Ἀτρατῖνος καὶ Μάρκος Μινύκιος, ἐπὶ τῆς ἑβδομηκοστῆς καὶ πρώτης ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα στάδιον Τισικράτης Κροτωνιάτης, ἄρχοντος Ἀθήνησιν Ἱππάρχου, ἄλλο μὲν οὐδὲν οὔτε πολεμικὸν, οὔτε πολιτικὸν ἱστορίας ἄξιον ἐπὶ τῆς ἑαυτῶν ἀρχῆς ἔπραξαν· αἵ τε γὰρ πρὸς Λατίνους ἀνοχαὶ πολλὴν αὐτοῖς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν πολέμων παρέσχον εἰρήνην, ἥ τε τῆς ἀναπράξεως τῶν δανείων κώλυσις, ἣν ἐψηφίσατο ἡ βουλὴ, ἕως ἂν ὁ προσδοκώμενος πόλεμος εἰς ἀσφαλὲς

ἔλθῃ τέλος, ἔπαυσε τοὺς ἐντὸς τείχους νεωτερισμούς, οὓς ἐποιοῦντο οἱ πένητες, ἀφεῖσθαι τῶν χρεῶν ἀξιοῦντες δημοσίᾳ· δόγμα δὲ βουλῆς ἐκύρωσαν, ἐπιεικεστάτοις Ῥωμαίων καὶ λογίοις ἀνδράσιν εἴ τινες ἔτυχον ἐκ τοῦ Λατίνων ἔθνους συνοικοῦσαι γυναῖκες, ἢ Ῥωμαῖαι Λατίνοις, ἑαυτῶν εἶναι κυρίας, ἐάντε μένειν θέλωσι παρὰ τοῖς γεγαμηκόσιν, ἐάντε μή, εἰς τὰς πατρίδας ἀναστρέφειν· τῶν δ' ἐγγόνων τὰ μὲν ἄῤῥενα παρὰ τοῖς πατράσι μένειν, τὰς δὲ θηλείας καὶ ἔτι ἀγάμους ταῖς μητράσιν ἕπεσθαι· ἐτύγχανον δὲ πολλαὶ πάνυ γυναῖκες εἰς τὰς ἀλλήλων πόλεις ἐκδεδομέναι, καὶ διὰ τὸ συγγενὲς καὶ διὰ φιλίαν. αἳ τυχοῦσαι τῆς ἐκ τοῦ ψηφίσματος ἀδείας, ἐδήλωσαν ὅσην εἶχον ἐπιθυμίαν τῆς ἐν Ῥώμῃ διαίτης. αἵ τε γὰρ ἐν ταῖς Λατίνων πόλεσι Ῥωμαῖαι μικροῦ δεῖν πᾶσαι καταλιποῦσαι τοὺς ἄνδρας, ὡς τοὺς πατέρας ἀνέστρεψαν· αἵ τε Ῥωμαίοις ἐκδεδομέναι Λατίνων, πλὴν δυεῖν, αἱ λοιπαὶ τῶν πατρίδων ὑπεριδοῦσαι, παρὰ τοῖς γεγαμηκόσιν ἔμειναν· οἰωνὸς εὐτυχὴς τῆς μελλούσης πόλεως ἐπικρατήσειν τῷ πολέμῳ. ἐπὶ τούτων φασὶ τῶν ὑπάτων τὸν νεὼν καθιερωθῆναι τῷ Κρόνῳ, κατὰ τὴν ἄνοδον τὴν εἰς τὸ Καπιτώλιον φέρουσαν ἐκ τῆς ἀγορᾶς, καὶ δημοτελεῖς ἀναδειχθῆναι τῷ θεῷ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἑορτάς τε καὶ θυσίας. τὸ δὲ προτοῦ βωμὸν αὐτόθι καθιδρῦσθαι λέγουσιν ὑφ' Ἡρακλέους κατεσκευασμένον, ἐφ' οὗ τὰς ἐμπύρους ἀπαρχὰς ἔθυον Ἑλληνικοῖς ἔθεσιν οἱ τὰ ἱερὰ παρ' ἐκείνου παραλαβόντες· τὴν δὲ γραφὴν τῆς ἱδρύσεως τοῦ ναοῦ, τινὲς

μὲν ἱστοροῦσι λαβεῖν Τῖτον Λάρκιον τὸν ὑπατεύσαντα τῷ πρόσθεν ἐνιαυτῷ· οἱ δὲ, βασιλέα Ταρκύνιον τὸν ἐκπεσόντα τῆς ἀρχῆς· τὴν δὲ καθιέρωσιν τοῦ ναοῦ λαβεῖν Πόστουμον Κομίνιον, κατὰ ψήφισμα βουλῆς. τούτοις μὲν δὴ τοῖς ὑπάτοις εἰρήνης, ὥσπερ ἔφην, βαθείας ἐξεγένετο ἀπολαῦσαι.

*A. Postumio et T. Virginio coss. redintegratum bellum Latinum. Dictator secundus A. Postumius.*

II. Μετὰ δὲ τούτους παραλαμβάνουσι τὴν ἀρχὴν Αὖλος Ποστούμιος καὶ Τίτος Οὐεργίνιος· ἐφ᾽ ὧν αἱ μὲν ἐνιαύσιοι ἀνοχαὶ πρὸς Λατίνους διελέλυντο. παρασκευαὶ δὲ πρὸς τὸν πόλεμον ὑφ᾽ ἑκατέρων ἐγίνοντο μεγάλαι. ἦν δὲ τὸ μὲν Ῥωμαίων πλῆθος ἅπαν ἑκούσιον καὶ σὺν πολλῇ προθυμίᾳ χωροῦν ἐπὶ τὸν ἀγῶνα· τὸ δὲ Λατίνων τὸ πλέον ἀπρόθυμον καὶ ὑπ᾽ ἀνάγκης κατειργόμενον, τῶν μὲν δυναστευόντων ἐν ταῖς πόλεσιν, ὀλίγου δεῖν πάντων, δωρεαῖς τε καὶ ὑποσχέσεσιν ὑπὸ Ταρκυνίου καὶ Μαμιλίου διεφθαρμένων, τῶν δὲ δημοτικῶν, ὅσοις οὐκ ἦν βουλομένοις ὁ πόλεμος, ἀπελαυνομένων ἀπὸ τῆς τῶν κοινῶν φροντίδος· οὐδὲ γὰρ λόγος ἔτι τοῖς βουλομένοις ἀπεδίδοτο. ἠναγκάζοντο δὴ χαλεπαίνοντες ἐπὶ τούτῳ συχνοὶ καταλιπεῖν τὰς πόλεις, καὶ πρὸς Ῥωμαίους αὐτομολεῖν. κωλύειν γὰρ οὐκ ἠξίουν οἱ δι᾽ ἑαυτῶν πεποιημένοι τὰς πόλεις, ἀλλὰ πολλὴν τοῖς διαφόροις τῆς ἑκουσίου φυγῆς χάριν ᾔδεσαν. ὑποδεχόμενοι δ᾽ αὐτοὺς οἱ Ῥωμαῖοι, τοὺς μὲν ἅμα γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἀφικνουμένους,

εἰς τὰς ἐντὸς τείχους κατέταττον στρατείας, τοῖς πολιτικοῖς ἐγκαταμιγνύντες λόχοις· τοὺς δὲ λοιποὺς εἰς τὰ περὶ τὴν πόλιν ἀποστέλλοντες φρούρια, καὶ ταῖς ἀποικίαις ἀπομερίζοντες, ἵνα μή τι νεωτερίσειαν, εἶχον ἐν φυλακῇ. ἁπάντων δὲ τὴν αὐτὴν γνώμην λαβόντων, ὅτι μιᾶς δεῖ πάλιν τοῖς πράγμασιν ἀφειμένης ἅπαντα διοικεῖν κατὰ τὸν αὐτῆς λογισμὸν ἀνυπευθύνου ἀρχῆς, δικτάτωρ ἀποδείκνυται τῶν ὑπάτων ὁ νεώτερος Αὖλος Ποστούμιος, ὑπὸ τοῦ συνάρχοντος Οὐεργινίου· ἱππάρχην δὲ αὐτὸς ἑαυτῷ προσείλετο κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τῷ προτέρῳ δικτάτωρι, Τῖτον Αἰβούτιον Ἕλβαν· καὶ καταγράψας ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τοὺς ἐν ἥβῃ Ῥωμαίους ἅπαντας, καὶ διελὼν εἰς τέτταρα μέρη τὴν δύναμιν, μιᾶς μὲν αὐτὸς ἡγεῖτο μοίρας, ἑτέρας δὲ τὸν συνύπατον Οὐεργίνιον ἔταξεν ἄρχειν, τῆς δὲ τρίτης Αἰβούτιον τὸν ἱππάρχην· ἐπὶ δὲ τῆς τετάρτης κατέλιπεν ἔπαρχον Αὖλον Σεμπρώνιον, ᾧ τὴν πόλιν φυλάττειν ἐπέτρεψεν.

III. Παρεσκευασμένῳ δὲ τούτῳ πάντα τὰ ἐπιτήδεια πρὸς τὸν πόλεμον, ἧκον ἀγγέλλοντες οἱ σκοποὶ πανστρατιᾷ Λατίνους ἐξεληλυθότας· καὶ αὖθις ἕτεροι, δηλοῦντες ἐξ ἐφόδου τι καταληφθῆναι πρὸς αὐτῶν χωρίον ἐχυρὸν, Κορβιῶνα καλούμενον, ἐν ᾧ φρουρά τις ἦν Ῥωμαίων ἐνοικουροῦσα ὀλίγη· ἣν ἅπασαν διαφθείραντες, καὶ τὸ χωρίον αὐτῶν κατασχόντες, ὁρμητήριον ἐποιοῦντο τοῦ πολέμου· ἀνδράποδα δὲ καὶ βοσκήματα ὀλίγα κατελάμβανον ἐν τοῖς ἀγροῖς, χωρὶς τῶν ἐν τῷ Κορβιῶνι ἐγκατα-

ληφθέντων, προκατεσκευασμένων πρὸ πολλοῦ τῶν γεωργῶν εἰς τὰ προσεχέστατα τῶν ἐρυμάτων, ὅσα δύναμις ἦν ἑκάστοις φέρειν τε καὶ ἄγειν· οἰκίας τ' αὐτῶν ἐνεπίμπρασαν ἐρήμους ἀφειμένας, καὶ τὴν γῆν ἐδῄουν. ἀφίκετο δ' αὐτοῖς ἐξεστρατευμένοις ἤδη, ἐξ Ἀντίου, πόλεως ἐπιφανεστάτης τοῦ Οὐολούσκων ἔθνους, στρατιά τε καινὴ καὶ ὅπλα καὶ σῖτος, καὶ ὅσων ἄλλων εἰς τὸν πόλεμον ἐδέοντο. ἐφ' οἷς πάνυ θαῤῥήσαντες, ἐν ἐλπίσι χρησταῖς ἦσαν, ὡς καὶ τῶν ἄλλων Οὐολούσκων συναρουμένων σφίσι τοῦ πολέμου, τῆς Ἀντιατῶν πόλεως ἀρξαμένης. ταῦτα μαθὼν ὁ Ποστούμιος ἐξεβοήθει διὰ ταχέων, πρὶν ἢ συνελθεῖν τοὺς πολεμίους ἅπαντας· ἀγαγὼν δ' ἐν νυκτὶ τὴν σὺν αὐτῷ στρατιὰν πορείᾳ συντόνῳ, πλησίον γίνεται τῶν Λατίνων ἐστρατοπεδευκότων παρὰ λίμνῃ Ῥηγίλλῃ καλουμένῃ, ἐν ἐχυρῷ χωρίῳ· καὶ τίθεται τὸν χάρακα κατὰ κεφαλῆς τῶν πολεμίων ἐν ὑψηλῷ λόφῳ καὶ δυσβάτῳ. ἐν ᾧ ὑπομένων, πολλὰ πλεονεκτήσειν ἔμελλεν.

IV. Οἱ δὲ τῶν Λατίνων ἡγεμόνες, Ὀκταουΐός τε ὁ Τουσκλανὸς, Ταρκυνίου τοῦ βασιλέως γαμβρὸς, ὡς δέ τινες γράφουσιν, υἱὸς τοῦ γαμβροῦ, καὶ Σέξτος Ταρκύνιος· ἐτύγχανον γὰρ ἤδη τηνικαῦτα χωρὶς ἀλλήλων ἐστρατοπεδευκότες· εἰς ἓν συνάγουσι τὰς δυνάμεις χωρίον· καὶ παραλαβόντες τοὺς χιλιάρχους καὶ λοχαγοὺς, ἐσκόπουν ὅστις ἔσται τρόπος τοῦ πολέμου· καὶ πολλαὶ γνῶμαι ἐλέχθησαν. οἱ μὲν γὰρ, ἐξ ἐφόδου χωρεῖν ἠξίουν ἐπὶ τοὺς ἅμα τῷ δικτάτωρι καταλαβομένους τὸ ὄρος, ἕως τινὲς

ἦσαν αὐτοῖς φοβεροί· οὐκ ἀσφαλείας σημεῖον εἶναι νομίζοντες τὴν τῶν ἐχυρῶν κατάληψιν, ἀλλὰ δειλίας· οἱ δὲ, τοὺς μὲν ἀποταφρεύσαντας ὀλίγῃ τινὶ καθείργειν φυλακῇ· τὴν δ᾽ ἄλλην δύναμιν ἀναλαβόντας, ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἄγειν ὡς ῥᾳδίαν ἁλῶναι, τῆς κρατίστης νεότητος ἐξεληλυθυίας. οἱ δὲ τὰς Οὐολούσκων τε καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων βοηθείας ἀναμένειν συνεβούλευον, τὰ ἀσφαλέστερα πρὸ τῶν θρασυτέρων αἱρουμένους· Ῥωμαίους μὲν γὰρ οὐθὲν ἀπολαύσειν ἐκ τῆς τριβῆς τοῦ χρόνου, ἑαυτοῖς δὲ βραδυνόμενα κρείττω γενέσθαι τὰ πράγματα. ἔτι δ᾽ αὐτῶν βουλευομένων, ἧκεν ἐκ Ῥώμης ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Τῖτος Οὐεργίνιος ἔχων τὴν σὺν αὐτῷ δύναμιν, αἰφνιδίως ἐν τῇ κατόπιν νυκτὶ τὴν ὁδὸν διανύσας· καὶ στρατοπεδεύεται δίχα τοῦ δικτάτωρος ἐφ᾽ ἑτέρας ῥάχεως ὀρεινῆς πάνυ καὶ ἐχυρᾶς· ὥστ᾽ ἀμφοτέρων ἀποκεκλεῖσθαι τοὺς Λατίνους τῶν ἐπὶ τὴν πολεμίαν ἐξόδων· τοῦ μὲν ὑπάτου τῶν ἀριστερῶν προκαθημένου μερῶν, τοῦ δὲ δικτάτωρος τῶν δεξιῶν. ἔτι δὲ πλείονος ταραχῆς κατασχούσης τοὺς οὐδὲν πλέον τῶν ἀσφαλῶν προελομένους ἡγεμόνας, καὶ δέους, μὴ τὰ οἰκεῖα οὐ πολλὰ ὄντα δαπανᾷν ἀναγκάζωνται βραδύνοντες, μαθὼν ὁ Ποστούμιος ὅσον ἦν ἐν αὐτοῖς τὸ ἄπειρον στρατηγίας, πέμπει τὸν ἱππάρχην Τῖτον Αἰβούτιον, ἄγοντα τοὺς ἀκμαιοτάτους ἱππεῖς τε καὶ ψιλοὺς, καταλαβέσθαι κελεύσας ὄρος τι καλῶς ἐν παρόδῳ κείμενον ταῖς παρακομιζομέναις Λατίνοις ἀγοραῖς οἴκοθεν· καὶ φθάνει πρὶν αἰσθέσθαι τοὺς πολεμίους ἢ σὺν τῷ

ἱππάρχῃ πεμφθεῖσα δύναμις νύκτωρ παρενεχθεῖσα, καὶ δι᾽ ὕλης ἀτριβοῦς διελθοῦσα, καὶ γενομένη εγκρατὴς τοῦ λόφου.

V. Μαθόντες δ᾽ οἱ στρατηγοὶ τῶν πολεμίων καταλαμβανόμενα καὶ τὰ κατὰ νώτου σφῶν ἐρυμνά, καὶ οὐδὲ περὶ τῆς οἴκοθεν ἀγορᾶς χρηστὰς ἔτι ἐλπίδας ἔχοντες, ὡς ἀσφαλῶς σφίσι παρακομισθησομένης, ἀποῤῥάξαι τοὺς Ῥωμαίους ἔγνωσαν ἀπὸ τοῦ λόφου, πρὶν ἢ χάρακι καὶ τάφρῳ κρατύνασθαι. ἀναλαβὼν δὲ τὴν ἵππον ἅτερος αὐτῶν Σέξτος ἤλαυνεν ἀνὰ κράτος αὐτήν, ὡς οὐ δεξομένης αὐτὴν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἵππου. γενναίως δὲ τῶν Ῥωμαίων ἱππέων τοὺς ἐπιόντας ὑπομεινάντων, μέχρι μέν τινος ἀντεῖχεν ὑποστρέφων τε καὶ αὖθις ἐπάγων. ἐπεὶ δ᾽ ἥ τε φύσις τοῦ χωρίου τοῖς μὲν ἤδη κρατοῦσι τῶν ἄκρων μεγάλα πλεονεκτήματα παρεῖχε, τοῖς δὲ κάτωθεν ἐπιοῦσιν οὐδὲν ὅ τι μὴ πολλὰς πάνυ πληγὰς καὶ πόνους ἀνηνύτους ἔφερε, καὶ αὖθις ἑτέρα παρῆν δύναμις τοῖς Ῥωμαίοις ἐπιλέκτων ἀνδρῶν ἐκ τῆς πεζικῆς φάλαγγος ἐπίκουρος, ἣν ὁ Ποστούμιος κατὰ πόδας ἀπέστειλεν, οὐδὲν ἔτι πράττειν δυνάμενος, ἀπῆγε τὴν ἵππον ἐπὶ τὸν χάρακα· καὶ οἱ Ῥωμαῖοι βεβαίως κρατοῦντες τὸ χωρίον, προφανῶς κρατύνονται φυλακήν. μετὰ τοῦτο τὸ ἔργον, τοῖς περὶ Μαμίλιον καὶ Σέξτον ἐδόκει μὴ πολὺν διὰ μέσου ποιεῖν χρόνον, ἀλλ᾽ ὀξείᾳ κρῖναι τὰ πράγματα μάχῃ. τῷ δὲ δικτάτωρι τῶν Ῥωμαίων καταρχὰς οὕτως ἔχοντι προαιρέσεως, ὡς ἀμαχητὶ καταλύσασθαι τὸν πόλεμον, καὶ πάντων μάλιστα διὰ τὴν ἀπορίαν τῶν

ἀντιστρατήγων τοῦτο ποιήσειν ἐλπίσαντι, τότ' ἐφάνη [αἴτιον] χωρεῖν ἐπὶ τὸν ἀγῶνα. ἑάλωσαν γάρ τινες ὑπὸ τῶν φρουρούντων τὰς ὁδοὺς ἱππέων ἄγγελοι γράμματα φέροντες παρὰ Οὐολούσκων πρὸς τοὺς στρατηγοὺς τῶν Λατίνων, δηλοῦντες ὅτι πολλαὶ δυνάμεις αὐτοῖς ἐπὶ συμμαχίαν ἥξουσιν εἰς ἡμέραν τρίτην μάλιστα, καὶ αὖθις ἑτέρα παρὰ Ἑρνίκων. τὰ μὲν δὴ παρασχόντα τοῖς ἡγεμόσιν αὐτῶν ταχεῖαν παρατάξεως ἀνάγκην τέως οὐ προαιρουμένοις, ταῦτα ἦν. ἐπειδὴ δὲ τὰ σημεῖα ἤρθη παρ' ἑκατέρων τῆς μάχης, προήεσαν εἰς τὸ μεταξὺ χωρίον ἀμφότεροι, καὶ ἐξέτασσον τὰς δυνάμεις κατὰ τάδε· Σέξτος μὲν Ταρκύνιος ἐπὶ τοῦ λαιοῦ τῶν Λατίνων ἐτάχθη κέρατος, Ὀκταούϊος δὲ Μαμίλιος ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ· τὴν δὲ κατὰ μέσον στάσιν εἶχεν ὁ ἕτερος τῶν Ταρκυνίου παίδων, Τῖτος, ἔνθα καὶ Ῥωμαίων οἵ τ' αὐτόμολοι καὶ οἱ φυγάδες ἐτάχθησαν. ἡ δὲ ἵππος, ἅπασα τριχῇ διαιρεθεῖσα, τοῖς κέρασιν ἀμφοτέροις προσενεμήθη, καὶ τοῖς κατὰ μέσην τεταγμένοις τὴν φάλαγγα. τῆς δὲ Ῥωμαίων στρατιᾶς τὸ μὲν ἀριστερὸν κέρας εἶχεν ὁ ἱππάρχης Τῖτος Αἰβούτιος, ἐναντίως Σέξτῳ Ταρκυνίῳ· τὸ δὲ δεξιὸν, Τῖτος Οὐεργίνιος ὁ ὕπατος, Ὀκταουΐῳ Μαμιλίῳ στάσιν ἐναντίαν ἐπέχων· τὰ δὲ μέσα τῆς φάλαγγος αὐτὸς ὁ δικτάτωρ Ποστούμιος ἐξεπλήρου, Τίτῳ Ταρκυνίῳ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν φυγάσι χωρήσων ὁμόσε· πλῆθος δὲ τῆς συνελθούσης δυνάμεως εἰς τὴν παράταξιν ἀφ' ἑκατέρου στρατεύματος ἦν, Ῥωμαίων μὲν, ἐπὶ δισμυρίοις τε καὶ τετρακισχιλίοις πεζοῖς καὶ τρισχίλιοι ἱππεῖς· Λα-

τίνων δ', ἐπὶ τετρακισμυρίοις πεζοῖς καὶ τρισχίλιοι ἱππεῖς.

VI. Ὡς δ' εἰς χεῖρας ἥξειν ἔμελλον, οἵ τε τῶν Λατίνων στρατηγοὶ συγκαλέσαντες τοὺς σφετέρους, πολλὰ εἰς τὸ ἀνδρεῖον ἐπαγωγὰ, καὶ δεήσεις τῶν στρατιωτῶν μακρὰς διεξῆλθον, ὅ τε Ῥωμαῖος ὀῤῥωδοῦντας ὁρῶν τοὺς σφετέρους, ὅτι πλήθει συνοίσονται μακρῷ προὔχοντι τοῦ σφετέρου, ἐξελέσθαι τὸ δέος αὐτῶν ἐκ τῆς διανοίας βουλόμενος, συνεκάλει εἰς ἐκκλησίαν· καὶ παραστησάμενος τοὺς πρεσβυτάτους τῶν ἐκ τοῦ βουλευτικοῦ συνεδρίου καὶ τιμιωτάτους, ἔλεξε τοιάδε· „Θεοὶ μὲν ἡμῖν ὑπι„σχνοῦνται δι' οἰωνῶν τε καὶ σφαγίων καὶ τῆς ἄλ„λης μαντικῆς ἐλευθερίαν τῇ πόλει παρέξειν καὶ νί„κην εὐτυχῆ, ἀμοιβὰς ἡμῖν ἀποδιδόντες ἀγαθὰς „ἀνθ' ὧν αὐτοὺς σέβοντες καὶ τὰ δίκαια ἀσκοῦντες „ἐν παντὶ τῷ βίῳ ἡμῶν διετελέσαμεν· καὶ τοῖς „ἐχθροῖς ἡμῶν νεμεσῶντες κατὰ τὸ εἰκὸς, ὅτι πολλὰ „καὶ μεγάλα πεπονθότες ὑφ' ἡμῶν ἀγαθὰ, συγγε„νεῖς τ' ὄντες καὶ φίλοι, καὶ τοὺς αὐτοὺς ὀμωμοκό„τες ἕξειν ἐχθροὺς καὶ φίλους, ἁπάντων ὑπεριδόντες „τούτων, πόλεμον ἐπιφέρουσιν ἡμῖν ἄδικον, οὐχ „ὑπὲρ ἀρχῆς καὶ δυναστείας, ὁποτέρους ἡμῶν μᾶλ„λον αὐτὴν ἔχειν προσῆκεν· ἧττον γὰρ ἂν ἦν δεινόν· „ἀλλ' ὑπὲρ τῆς Ταρκυνίων τυραννίδος, ἵνα δούλην „ἀντ' ἐλευθέρας τὴν πόλιν αὐτοῖς ποιήσωσι. χρὴ „δὲ καὶ ὑμᾶς, ἄνδρες λοχαγοί τε καὶ στρατιῶται, „μαθόντας ὅτι συμμάχους ἔχετε τοὺς θεοὺς, οἵπερ „αἰεὶ τὴν πόλιν σώζουσιν, ἄνδρας ἀγαθοὺς γενέ-

„σθαι παρὰ τόνδε τὸν ἀγῶνα· ἐπισταμένους ὅτι τῆς „παρὰ θεῶν βοηθείας ὑπάρχει τυγχάνειν τοῖς γεν„ναίως ἀγωνιζομένοις, καὶ πάντα τὰ παρ' ἑαυτῶν „εἰς τὸ νικᾷν πρόθυμα παρεχομένοις, οὐ τοῖς φεύ„γουσιν ἐκ τῶν κινδύνων, ἀλλὰ τοῖς βουλομένοις „ὑπὲρ αὐτῶν ταλαιπωρεῖν. ὑπάρχει δ' ὑμῖν πολλὰ „μὲν καὶ ἄλλα πλεονεκτήματα πρὸς τὸ νικᾷν ὑπὸ „τῆς τύχης παρεσκευασμένα, τρία δὲ πάντων μά„λιστα καὶ φανερώτατα.

VII. „Πρῶτον μὲν τὸ παρ' ἀλλήλων πιστὸν, οὗ „μάλιστα δεῖ τοῖς μέλλουσι τῶν ἐχθρῶν κρατήσειν. „οὐ γὰρ ἀρξαμένους ὑμᾶς τήμερον ἀλλήλοις εἶναι „βεβαίους φίλους δεῖ καὶ πιστοὺς συμμάχους, ἀλλ „ἡ πατρὶς ἐκ πολλοῦ τοῦθ' ἅπασι παρεσκεύακε τἀ„γαθόν. καὶ γὰρ ἐτράφητε ὁμοῦ, καὶ παιδείας „ἐτύχετε κοινῆς, καὶ θεοῖς ἐπὶ τῶν αὐτῶν βωμῶν „ἐθύσατε; καὶ πολλῶν μὲν ἀγαθῶν ἀπολελαύκατε, „πολλῶν δὲ κακῶν πεπείρασθε κοινῇ, ἐξ ὧν ἰσχυραὶ „καὶ ἀδιάλυτοι πεφύκασι συγκεράννυσθαι πᾶσιν „ἀνθρώποις φιλίαι· ἔπειτα ὁ περὶ τῶν μεγίστων „κοινὸς ἅπασιν ὑπάρχει ἀγών. εἰ γὰρ ὑποχείριοι „γενήσεσθε τοῖς ἐχθροῖς, οὐχὶ τοῖς μὲν ὑμῶν ὑπάρ„ξει μηδενὸς πειραθῆναι δεινοῦ, τοῖς δὲ τὰ ἔσχατα „παθεῖν, ἀλλὰ τὸ μὲν ἀξίωμα καὶ τὴν ἡγεμονίαν „καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἅπασιν ὁμοίως ἀπολωλεκέναι, „καὶ μήτε γυναικῶν, μήτε παίδων, μήτ' οὐσίας, „μήτ' ἄλλου τινὸς ὧν ἔχετε ἀπολαύσειν ἀγαθῶν· „τοῖς δὲ ἡγουμένοις τῆς πόλεως καὶ τὰ κοινὰ διοι„κοῦσι, τὸν οἴκτιστον μόρον ἀποθανεῖν σὺν αἰκίαις

„καὶ βασάνοις. ὅπου γὰρ οὐδὲν πεπονθότες ὑφ' „ἡμῶν κακὸν οὔτε μεῖζον, οὔτ' ἔλαττον, πολλὰ καὶ „παντοδαπὰ ἐξύβρισαν εἰς ἡμᾶς ἅπαντας, τί χρὴ „προσδοκᾶν ποιήσειν αὐτοὺς, ἂν νῦν κρατήσωσι „τοῖς ὅπλοις, μνησικακοῦντας ὅτι τῆς πόλεως μὲν „αὐτοὺς ἀπεσπάσατε, καὶ τὰς οὐσίας ἀφείλεσθε, „καὶ οὐδ' ἐπιβῆναι τῆς πατρῴας γῆς ἐᾶτε; τελευ„ταῖον δὲ τῶν εἰρημένων, ὃ οὐδενὸς ἑτέρου φήσαιτ' „ἂν εἶναι πλεονεκτήματος ἔλασσον, ἐὰν ὀρθῶς σκο„πῆτε, τὸ μὴ τοιαῦτα ἡμῖν ἀπηντῆσθαι παρὰ τῶν „πολεμίων, οἷα ὑπελάβομεν, ἀλλὰ πολλῷ τῆς δόξης „ἐνδεέστερα. ἔξω γὰρ τῆς Ἀντιατῶν ἐπικουρίας, οὐ„δένας ἄλλους ὁρᾶτε κοινωνοὺς παρόντας αὐτοῖς τοῦ „πολέμου· ἡμεῖς δὲ ἅπαντας Οὐολούσκους ἥξειν „αὐτοῖς ὑπελαμβάνομεν συμμάχους, καὶ Σαβίνων „τε καὶ Ἑρνίκων συχνούς· καὶ μυρίους ἄλλους διὰ „κενῆς ἀνεπλάττομεν ἡμῖν αὐτοῖς φόβους. πάντα δ' „ἦν ἄρα ταῦτα Λατίνων ὀνείρατα, ὑποσχέσεις „ἔχοντα κενὰς καὶ ἐλπίδας ἀτελεῖς. οἱ μὲν γ' ἐγκα„ταλελοίπασιν αὐτῶν τὴν ἐπικουρίαν, καταφρονή„σαντες τῶν στρατηγῶν τῆς στρατηγίας. οἱ δὲ μελ„λήσουσι μᾶλλον ἢ βοηθήσουσι, τρίβοντες ἐν ταῖς „ἐλπίσι τὸν χρόνον· οἱ δὲ νῦν ὄντες ἐν παρασκευ„αῖς, ὑστερήσαντες τῆς μάχης, οὐδὲν ἔτι αὐτοῖς „χρήσιμοι γενήσονται.

VIII. „Εἰ δέ τινες ὑμῶν ταῦτα μὲν ὀρθῶς „εἰρῆσθαι νομίζουσιν, ὀῤῥωδοῦσι δὲ τὸ τῶν ἀντι„πολεμίων πλῆθος, βραχείᾳ διδαχῇ μαθέτωσαν τὰ „μὴ δεινὰ δεδιότες, μᾶλλον δ' ἀναμνήσει· πρῶτον

„μὲν, ἐνθυμηθέντες ὅτι πλεῖόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς τὸ „ἠναγκασμένον τὰ ὅπλα καθ' ἡμῶν ἀναλαβεῖν, ὡς „ἐκ πολλῶν ἡμῖν ἔργων τε καὶ λόγων ἐδήλωσεν· τὸ δὲ „ἑκούσιόν τε καὶ ἐκ προθυμίας ὑπὲρ τῶν τυράν- „νων ἀγωνιζόμενον, πάνυ ὀλίγον, μᾶλλον δὲ πολ- „λοστὸν μέρος τι τοῦ ἡμετέρου· ἔπειτα, ὅτι τοὺς „πολέμους ἅπαντας οὐχ οἱ πλείους τοῖς ἀριθμοῖς κατ- „ορθοῦσιν, ἀλλ' οἱ κρείττους ἀρετῇ. πολὺ ἔργον ἂν „εἴη παραδείγματα φέρειν, ὅσα βαρβάρων τε καὶ „Ἑλλήνων στρατεύματα ὑπερβάλλοντα πλήθει μικραὶ „πάνυ κατηγωνίσαντο δυνάμεις, οὕτως ὥστε μηδὲ „πιστοὺς εἶναι τοῖς πολλοῖς τοὺς περὶ αὐτῶν λόγους. „ἐῶ τἄλλα· ἀλλ' ὑμεῖς αὐτοὶ πόσους κατωρθώκατε „πολέμους μετ' ἐλάττονος ἢ ὅσης νῦν ἔχετε δυνάμεως, „μείζοσιν ἢ τοσαύταις παρασκευαῖς πολεμίων ἀντι- „ταχθέντες; φέρε, ἀλλὰ τοῖς μὲν ἄλλοις φοβεροὶ διε- „τελεῖτε ὄντες, ὧν ἐκρατεῖτε μαχόμενοι· Λατίνοις δ' „ἄρα τούτοις καὶ τοῖς συμμάχοις αὐτῶν Οὐολούσκοις „εὐκαταφρόνητοι, διὰ τὸ μήπω πειραθῆναί ποτε αὐ- „τοὺς τῆς ὑμετέρας μάχης; ἀλλὰ πάντες ἴστε ὅτι ταῦτ' „ἀμφότερα τὰ ἔθνη πολλαῖς ἐνίκων μάχαις οἱ πατέ- „ρες ἡμῶν. ἆρα οὖν λόγον ἔχει, τὰ μὲν τῶν κρατη- „θέντων πράγματα ἐπὶ ταῖς τοιαύταις συμφοραῖς „κρείττονα εἶναι, τὰ δὲ τῶν κεκρατηκότων ἐπὶ ταῖς „τηλικαύταις εὐπραγίαις χείρονα; καὶ τίς ὂν τοῦτο „φήσειε νοῦν ἔχων; θαυμάσαιμι δ' ἂν εἴ τις ὑμῶν „τὸ μὲν τῶν πολεμίων πλῆθος, ἐν ᾧ βραχὺ τὸ γεν- „ναῖόν ἐστιν, ὀῤῥωδεῖ, τῆς δ' οἰκείας δυνάμεως οὕ- „τω πολλῆς καὶ ἀγαθῆς οὔσης καταφρονεῖ, ἧς οὔτ'

„ἀρετῇ κρείττων οὔτ' ἀριθμῷ πλείων συνήχθη ποτὲ „ἡμῖν ἐν οὐδενὶ τῶν πρὸ τούτου πολέμων δύναμις.

IX. „Καὶ τόδε, ὦ πολῖται, τοῦ μήτ' ὀῤῥωδεῖν „μήτ' ἐκτρέπεσθαι τὰ δεινὰ μέγιστον παρακέλευμα, „ὅτι πάντες οἱ πρωτεύοντες τοῦ βουλευτικοῦ συνε- „δρίου πάρεισιν, ὥσπερ ὁρᾶτε, κοινὰς ὑμῖν ποιη- „σόμενοι τὰς τοῦ πολέμου τύχας, οἷς ἀφεῖσθαι στρα- „τείας ὅ τε χρόνος ὁ τῆς ἡλικίας ἀποδέδωκε καὶ ὁ „νόμος. οὐκοῦν αἰσχρὸν ὑμᾶς μὲν τοὺς ἐν ἀκμῇ „φεύγειν τὰ δεινὰ, τούτους δὲ τοὺς ὑπὲρ ἡλικίαν „διώκειν· καὶ τὸ μὲν τῶν γερόντων πρόθυμον, ἐπεὶ „οὐκ ἀποκτεῖναί τινα δύναται τῶν πολεμίων, ἀπο- „θνήσκειν γ' ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐθέλειν· τὸ δὲ „ὑμέτερον ἀκμάζον, οἷς ἔξεστιν εὐτυχήσασι μὲν, ἀμ- „φότερα σῶσαι καὶ νικᾷν ἀσφαλῶς, εἰ δὲ δεῖ, καὶ „μετὰ τοῦ δρᾶσαί τι καὶ παθεῖν γενναῖον· μήτε τῆς „τύχης πεῖραν λαβεῖν, μήτε τῆς ἀρετῆς δόξαν κατα- „λιπεῖν; οὐ πρὸ ὑμῶν, ὦ ἄνδρες Ῥωμαῖοι, τὰ μὲν „πολλὰ ὑπάρχει καὶ θαυμαστὰ ἔργα παρ' ἑτέροις, „οὓς οὐδεὶς ὑμνήσει λόγος ἀξίως· πολλὰς δὲ καὶ „περιβοήτους πράξεις οἰκείας τὸ ἐξ ὑμῶν καρπώσε- „ται γένος, ἢν τοῦτον ἐπικατορθώσητε τὸν πόλε- „μον; ἵνα δὲ καὶ τοῖς τὰ κράτιστα ὑμῶν ἐγνωκόσι „τὸ γενναῖον μὴ ἀκερδὲς γένηται, καὶ τοῖς πέρα „τοῦ δέοντος τὰ δεινὰ πεφοβημένοις μὴ ἀζήμιον ᾖ, „πρὶν εἰς ταῦτα ἐλθεῖν, οἵων ἑκατέροις συμβήσεται „τυχεῖν, ἀκούσατέ μου. ᾧ μὲν ἄν τι καλὸν ἢ γεν- „ναῖον ἐν τῇ μάχῃ διαπραξαμένῳ μαρτυρήσωσιν οἱ „τὰ ἔργα συνειδότες, τάς τ' ἄλλας ἀποδώσω παρα-

„χρῆμα τιμάς, ἅς ἐκ τῶν πατρίων ἐκείνῳ ἐθισμῶν „ὑπάρχει φέρεσθαι, καὶ γῆς ἐπιπροσθήσω κλῆρον, „ἐξ ἧς κέκτηται τὸ δημόσιον, καὶ ἱκανὸν ποιῆσαι „ὡς μηδενὸς τῶν ἀναγκαίων δεηθῆναι· ᾧ δ' ἂν ἡ „κακὴ καὶ θεοβλαβὴς διάνοια φυγῆς ἀσχήμονος „ἐπιθυμίαν ἐμβάλῃ, τούτῳ τὸν φευγόμενον ἀγχοῦ „παραστήσω θάνατον· κρείττων γὰρ ἑαυτῷ καὶ „τοῖς ἄλλοις γένοιτο ὁ τοιοῦτος πολίτης ἀποθανών· „καὶ περιέσται τοῖς οὕτως ἀποθανοῦσι μήτε ταφῆς „μήτε τῶν ἄλλων νομίμων μεταλαβεῖν, ἀλλ' ἀζήλοις, „ἀκλαύστοις, ὑπ' οἰωνῶν τε καὶ θηρίων διαφθαρῆ-„ναι. ταῦτα δὴ προεγνωκότες, ἴτε προθύμως ἅπαν-„τες ἐπὶ τὸν ἀγῶνα, λαβόντες καλὰς ἐλπίδας, ἔργων „καλῶν ἡγεμόνας, ὡς ἐνὶ τῷ κινδύνῳ τὸ κράτιστον „καὶ κατ' εὐχὴν ἅπασι τέλος λαβόντι, τὰ μέγιστα „ἕξοντες ἀγαθά, φόβου τυράννων ὑμᾶς αὐτοὺς „ἐλευθερώσοντες, πόλει τῇ γειναμένῃ τροφείων δι-„καίας ἀπαιτούσῃ χάριτας ἀποδώσοντες, παῖδας „ὅσοις εἰσὶν ὑμῶν ἔτι νήπιοι, καὶ γαμετὰς γυναῖκας „οὐ περιοψόμενοι παθεῖν πρὸς ἐχθρῶν ἀνήκεστα, „γηραιούς τε πατέρας τὸν ὀλίγον ἔτι χρόνον ἥδιστον „βιῶναι παρασκευάσοντες. ὦ μακάριοι μέν, οἷς ἂν „ἐγγένηται τὸν ἐκ τοῦδε τοῦ πολέμου θρίαμβον „καταγαγεῖν, ὑποδεχομένων ὑμᾶς τέκνων καὶ γυ-„ναικῶν καὶ πατέρων· εὐκλεεῖς δὲ καὶ ζηλωτοὶ τῆς „ἀρετῆς, οἱ τὰ σώματα χαριούμενοι τῇ πατρίδι. „ἀποθανεῖν μὲν γὰρ πᾶσιν ἀνθρώποις ὀφείλεται, „κακοῖς τε καὶ ἀγαθοῖς· καλῶς δὲ καὶ ἐνδόξως μό-„νοις τοῖς ἀγαθοῖς.“

X. Ἔτι δ' αὐτοῦ λέγοντος τὰ εἰς το γενναῖον ἐπαγωγὰ, θάρσος τι δαιμόνιον ἐμπίπτει τῇ στρατιᾷ, καὶ ὥσπερ ἐκ μιᾶς ψυχῆς ἅπαντες ἀνεβόησαν ἅμα· „Θάρσει τε καὶ ἄγε.“ καὶ ὁ Ποστούμιος ἐπαινέσας τὸ πρόθυμον αὐτῶν, καὶ τοῖς θεοῖς εὐξάμενος, ἐὰν εὐτυχὲς καὶ καλὸν τέλος ἀκολουθήσῃ τῇ μάχῃ, θυσίας τε μεγάλας ἀπὸ πολλῶν ἐπιτελέσειν χρημάτων, καὶ ἀγῶνας καταστήσεσθαι πολυτελεῖς, οὓς ἄξει ὁ Ῥωμαίων δῆμος ἀνὰ πᾶν ἔτος, ἀπέλυσεν ἐπὶ τὰς τάξεις. ὡς δὲ τὸ σύνθημα παρὰ τῶν ἡγεμόνων παρέλαβον, καὶ τὰ παρακλητικὰ τῆς μάχης αἱ σάλπιγγες ἐνεκελεύσαντο, ἐχώρουν ἀλαλάξαντες ὁμόσε, πρῶτον μὲν οἱ ψιλοὶ καὶ ἱππεῖς ἀφ' ἑκατέρων, ἔπειτα αἱ πεζαὶ φάλαγγες, ὁπλισμούς τε καὶ τάξεις ὁμοίους ἔχουσαι· καὶ γίνεται πάντων ἀναμὶξ μαχομένων καρτερὸς ἀγὼν, καὶ ἐν χερσὶ πᾶσα ἡ μάχη. ὡς δὲ πολὺ τὸ παράλογον ἀμφοτέροις τῆς δόξης· οὐδέτεροι γὰρ ἐλπίσαντες μάχης δεήσειν σφίσιν, ἀλλὰ τῇ πρώτῃ ἐφόδῳ τοὺς πολεμίους ὑπολαβόντες φοβήσειν· Λατῖνοι μὲν τῷ πλήθει τῆς σφετέρας ἵππου πιστεύσαντες, ἧς οὐδὲ τὸ ῥόθιον ᾤοντο τοὺς Ῥωμαίων ἱππεῖς ἀνέξεσθαι· Ῥωμαῖοι δὲ τῷ τολμηρῷ καὶ ἀπερισκέπτῳ ἐπὶ τὰ δεινὰ χωροῦντες, καταπλήξεσθαι τοὺς πολεμίους· ταῦτα ὑπὲρ ἀλλήλων καταδοξάσαντες ἐν ἀρχαῖς, τὰ ἐναντία ἑώρων γινόμενα. οὐκέτι δὲ τὸ τῶν ἀντιπολεμίων δέος, ἀλλὰ τὸ ἴδιον θάρσος ἑκάτεροι τοῦ τε σωθήσεσθαι καὶ τοῦ νικήσειν αἴτιον σφίσι νομίσαντες, ἀγαθοὶ μαχηταὶ καὶ ὑπὲρ δύναμιν ἐφά-

νησαν. ἐγίνοντο δὲ ποικίλαι καὶ ἀγχίστροφοι περὶ αὐτοὺς αἱ τοῦ ἀγῶνος τύχαι.

XI. Πρῶτον μὲν οὖν οἱ κατὰ μέσην τὴν φάλαγγα τεταγμένοι Ῥωμαίων, ἔνθα ὁ δικτάτωρ Ποστούμιος ἦν λογάδας ἔχων περὶ αὐτὸν ἱππεῖς, καὶ αὐτὸς ἐν πρώτοις μαχόμενος, τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἐξωθοῦσι μέρος, τρωθέντος ὑσσῷ τὸν δεξιὸν ὦμον θατέρου τῶν Ταρκυνίου παίδων Τίτου, καὶ μηκέτι δυναμένου τῇ χειρὶ χρῆσθαι. (Λικίννιος μὲν γὰρ καὶ οἱ περὶ Γέλλιον, οὐδὲν ἐξητακότες οὔτε τῶν εἰκότων οὔτε τῶν δυνατῶν, αὐτὸν εἰσάγουσι τὸν βασιλέα Ταρκύνιον ἀγωνιζόμενον ἐφ' ἵππου καὶ τιτρωσκόμενον, ἄνδρα ἐννενήκοντα ἔτεσι προσάγοντα.) πεσόντος δὲ Τίτου, μικρὸν ἀγωνισάμενοι χρόνον οἱ περὶ αὐτὸν, καὶ τὸ σῶμα ἔμψυχον ἀράμενοι, γενναῖον οὐδὲν ἔτι ἔπραξαν, ἀλλ' ἐχώρουν ἐπιοῦσι τοῖς Ῥωμαίοις ἐπὶ πόδα· ἔπειτα αὖθις ἔστησάν τε καὶ εἰς ἀντίπαλα ἐχώρουν, θατέρου τῶν Ταρκυνίου παίδων Σέξτου μετὰ τῶν ἐκ Ῥώμης φυγάδων τε καὶ τῶν ἄλλων ἐπιλέκτων ἱππέων ἐπιβοηθησάντων αὐτοῖς. οὗτοι μὲν οὖν πάλιν ἀναλαβόντες αὐτοὺς, ἐμάχοντο· οἱ δὲ τῆς φάλαγγος ἑκατέρας ἡγεμόνες, Τῖτος Αἰβούτιος καὶ Μαμίλιος Ὀκταουΐος, λαμπρότατα πάντων ἀγωνιζόμενοι, καὶ τρέποντες μὲν τοὺς ὑφισταμένους καθ' ὃ χωρήσειαν μέρος, ἀντικαθιστάντες δὲ τῶν σφετέρων τοὺς θορυβηθέντας, χωροῦσιν ἐκ προκλήσεως ὁμόσε· καὶ συῤῥάξαντες πληγὰς κατ' ἀλλήλων φέρουσιν ἰσχυρὰς, οὐ μὴν καιρίους, ὁ μὲν ἱππάρχης εἰς τὰ στέρνα τοῦ Μαμιλίου διὰ τοῦ θώ-

ραχος ἐλάσας τὴν αἰχμὴν, ὁ δὲ Μαμίλιος μέσον πε-ρονήσας τὸν δεξιὸν ἐκείνου βραχίονα· καὶ πίπτου-σιν ἀπὸ τῶν ἵππων.

XII. Ἀποκομισθέντων δ' ἀμφοτέρων ἐκ τῆς μάχης, ὁ τεταγμένος [αὖθις καὶ πρεσβύτερος] πρεσβευτὴς Μάρκος Οὐαλέριος τὴν τοῦ ἱππάρχου παρειληφὼς ἡγεμονίαν, ἐπιστὰς τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἱππεῦσιν ἐπὶ τοὺς κατὰ πρόσωπον, καὶ μικρὸν ἀν-τισχὼν χρόνον, ἐξωθεῖται τῆς τάξεως ἐπιπολύ· ἧκον δὲ καὶ τούτοις ἐκ τῶν φυγάδων τῶν ἐκ Ῥώμης ἱπ-πέων τε καὶ ψιλῶν βοήθειαι, καὶ ὁ Μαμίλιος ἀνει-ληφὼς ἐκ τῆς πληγῆς ἑαυτὸν, ἤδη παρῆν αὖθις, ἄγων πλῆθος ἱππέων τε καὶ ψιλῶν πεζῶν καρτερόν· ἐν τούτῳ τῷ ἀγῶνι ὁ πρεσβευτὴς Μάρκος Οὐαλέ-ριος, ὁ τὸν κατὰ Σαβίνων πρῶτος εἰσαγαγὼν θρίαμ-βον, καὶ τὸ φρόνημα τῆς πόλεως τεταπεινωμένον ἐκ τοῦ Τυῤῥηνικοῦ πτώματος διαναστήσας, δόρατι πληγεὶς πίπτει, καὶ περὶ αὐτὸν ἄλλοι πολλοὶ Ῥω-μαίων καλοί τε καὶ ἀγαθοί. περὶ δὲ τῷ πτώματι αὐτοῦ γίνεται καρτερὸς ἀγὼν, Ποπλίου καὶ Μάρ-κου τῶν Ποπλικόλα παίδων τὸν θεῖον ὑπερασπισάν-των. ἐκεῖνον μὲν οὖν ἀσκύλευτόν τε καὶ μικρὸν ἔτι ἐμπνέοντα τοῖς ὑπασπισταῖς ἀναθέντες, ἀπέστειλαν ἐπὶ τὸν χάρακα, ἑαυτοὺς δ' εἰς μέσους τοὺς πολε-μίους ὑπὸ λήματός τε καὶ προθυμίας ὠσάμενοι, καὶ πολλὰ τραύματα λαβόντες, ἀθρόων περιχυθέντων σφίσι τῶν φυγάδων, ἀποθνήσκουσιν ἅμα. ἐξωθεῖται δὲ μετὰ τοῦτο τὸ πάθος ἡ Ῥωμαίων φάλαγξ, καὶ ἀπὸ τῶν ἀριστερῶν ἐπιπολὺ καὶ μέχρι τῶν μέσων

παρεῤῥήγνυτο. ἔπειτα μαθὼν ὁ δικτάτωρ τὴν φυγὴν τῶν σφετέρων, ἐβοήθει κατὰ τάχος, ἄγων τοὺς περὶ αὐτὸν ἱππεῖς. κελεύσας δὲ τὸν ἕτερον πρεσβευτὴν, Τῖτον Ἑρμήνιον, ἴλην ἱππέων ἄγοντα κατὰ νώτου χωρεῖν τῆς σφετέρας φάλαγγος, καὶ τοὺς φεύγοντας ἐπιστρέφειν, εἰ δὲ μὴ πείθοιντο, ἀποκτεῖναι, αὐτὸς ἅμα τοῖς κρατίστοις ἐπὶ τὸ στῖφος ὠθεῖται. κἀπειδὴ πλησίον τῶν πολεμίων ἐγένετο, πρῶτος εἰσελαύνει τὸν ἵππον ἀφειμένῳ τῷ χαλινῷ. ἀθρόας δὲ γενομένης καὶ καταπληκτικῆς τῆς ἐλάσεως, οὐ δεξάμενοι τὸ μανικὸν αὐτῶν καὶ τεθηριωμένον οἱ πολέμιοι, τρέπονται καὶ πίπτουσι συχνοί. ἐν δὲ τούτῳ καὶ ὁ πρεσβευτὴς Ἑρμήνιος ἀνειληφὼς τοὺς φοβηθέντας ἐκ τῆς τροπῆς τῶν σφετέρων, ἦγεν ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Μαμίλιον συνεστῶτας· καὶ συμπεσὼν αὐτῷ, μεγίστῳ τ' ὄντι καὶ ῥώμης ἀρίστῳ τῶν καθ' ἑαυτὸν τότε ἀνθρώπων, ἐκεῖνόν τ' ἀποκτείνει, καὶ αὐτὸς, ἐν τῷ σκυλεύειν τὸν νεκρὸν πληγεὶς ὑπό τινος ξίφει διὰ τῆς λαγόνος, ἀποθνήσκει. Σέξτος δὲ Ταρκύνιος, τοῦ λαιοῦ τῶν Λατίνων κέρατος ἡγούμενος, ἀντεῖχεν ἔτι τοῖς δεινοῖς, καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ τῶν Ῥωμαίων κέρατος ἐξωθεῖ τῆς στάσεως. ὡς δὲ τὸν Ποστούμιον ἐθεάσατο σὺν τοῖς ἐπιλέκτοις ἱππεῦσιν ἐπιφαινόμενον, ἀπογνοὺς ἁπάσης ἐλπίδος, εἰς μέσους αὐτοὺς ἵεται· ἔνθα δὴ κυκλωθεὶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἱππέων τε καὶ πεζῶν, καὶ βαλλόμενος πανταχόθεν, ὥσπερ θηρίον, οὐκ ἄνευ τοῦ πολλοὺς ἀποκτεῖναι τῶν ὁμόσε χωρησάντων, ἀποθνήσκει. πεσόντων δὲ τῶν ἡγεμόνων, ἀθρόα γίνεται πάντων αὐτίκα τῶν Λατίνων

φυγὴ, καὶ τοῦ χάρακος αὐτῶν ἐρήμου καταλειφθέντος ὑπὸ τῶν φυλάκων ἅλωσις· ὅθεν οἱ Ῥωμαῖοι πολλὰς καὶ καλὰς ἔλαβον ὠφελείας· συμφορά τε αὕτη μεγίστη Λατίνοις ἐγένετο, δι᾽ ἣν ἐπὶ πλεῖστον ἐκακώθησαν, καὶ φθόρος σωμάτων ὅσος οὔπω πρότερον. ἀπὸ γὰρ τετρακισμυρίων πεζῶν, καὶ τρισχιλίων ἱππέων, ὥσπερ ἔφην, οἱ λειφθέντες ἐλάττους μυρίων, ἐσώθησαν ἐπὶ τὰ σφέτερα.

*Cum Latinis debellatum.*

XIII. Ἐν ταύτῃ λέγονται τῇ μάχῃ Ποστουμίῳ τε τῷ δικτάτωρι καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν τεταγμένοις ἱππεῖς δύο φανῆναι, κάλλει τε καὶ μεγέθει μακρῷ κρείττους ὧν ἡ καθ᾽ ἡμᾶς φύσις ἐκφέρει, ἐναρχόμενοι γενειᾶν, ἡγούμενοί τε τῆς Ῥωμαϊκῆς ἵππου, καὶ τοὺς ὁμόσε χωροῦντας τῶν Λατίνων παίοντες τοῖς δόρασι, καὶ προτροπάδην ἐλαύνοντες. καὶ μετὰ τὴν τροπὴν τῶν Λατίνων καὶ τὴν ἅλωσιν τοῦ χάρακος αὐτῶν περὶ δείλην ὀψίαν, τότε τέλος λαβούσης τῆς μάχης, ἐν τῇ Ῥωμαίων ἀγορᾷ τὸν αὐτὸν τρόπον ὀφθῆναι δύο νεανίσκοι λέγονται, πολεμικὰς ἐνδεδυκότες στολὰς, μήκιστοι καὶ κάλλιστοι, καὶ τὴν αὐτὴν ἡλικίαν ἔχοντες, αὐτοί τε φυλάττοντες ἐπὶ τῶν προσώπων ὡς ἐκ μάχης ἥκοντες τὸ ἐναγώνιον σχῆμα, καὶ τοὺς ἵππους ἱδρῶτι διαβρόχους ἐπαγόμενοι. ἄραντες δὲ τῶν ἵππων ἑκάτεροι, καὶ ἀπονίψαντες ἀπὸ τῆς λιβάδος, ἣ παρὰ τὸ ἱερὸν τῆς Ἑστίας ἀναδίδωσι, λίμνην ποιοῦσα ἐμβύθιον ὀλίγην, πολλῶν αὐτοὺς περιστάντων, καὶ εἴ τι φέρουσιν ἔτι καινὸν

ἀπὸ στρατοπέδου μαθεῖν ἀξιούντων, τήν τε μάχην αὐτοῖς φράζουσιν ὡς ἐγένετο, καὶ ὅτι νικῶσιν· οὓς μεταχωρήσαντας ἐκ τῆς ἀγορᾶς ὑπ' οὐδενὸς ἔτι λέγουσιν ὀφθῆναι, πολλὴν ζήτησιν αὐτῶν ποιουμένου τοῦ καταλειφθέντος τῆς πόλεως ἡγεμόνος. ὡς δὲ τῇ κατόπιν ἡμέρᾳ τὰς παρὰ τοῦ δικτάτωρος ἐπιστολὰς ἔλαβον οἱ τῶν κοινῶν προεστῶτες, καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις ἅπασι τοῖς ἐν τῇ μάχῃ γενομένοις καὶ τὰ περὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν δαιμόνων ἔμαθον, νομίσαντες τῶν αὐτῶν θεῶν εἶναι ἄμφω τὰ φάσματα, ὥσπερ εἰκὸς, Διοσκούρων ἐπείσθησαν εἶναι τὰ εἴδωλα. ταύτης ἐστὶ τῆς παραδόξου καὶ θαυμαστῆς τῶν δαιμόνων ἐπιφανείας ἐν Ῥώμῃ πολλὰ σημεῖα, ὅ τε νεὼς ὁ τῶν Διοσκούρων, ὃν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς κατεσκεύασεν ἡ πόλις, ἔνθα ὤφθη τὰ εἴδωλα, καὶ ἡ παρ' αὐτῷ κρήνη καλουμένη τε τῶν θεῶν τούτων ἱερὰ, καὶ εἰς τόδε χρόνου νομιζομένη, θυσίαι τε πολυτελεῖς, ἃς καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ὁ δῆμος ἐπιτελεῖ διὰ τῶν μεγίστων ἱππέων ἐν μηνὶ Κυϊντιλίῳ λεγομένῳ, ταῖς καλουμέναις εἰδοῖς, ἐν ᾗ κατώρθωσαν ἡμέρᾳ τόνδε τὸν πόλεμον· ὑπὲρ ἅπαντα δὲ ταῦτα, ἡ μετὰ τὴν θυσίαν ἐπιτελουμένη πομπὴ τῶν ἐχόντων τὸν δημόσιον ἵππον, οἳ κατὰ φυλάς τε καὶ λόχους κεκοσμημένοι, στοιχηδὸν ἐπὶ τῶν ἵππων ὀχούμενοι πορεύονται πάντες, ὡς ἐκ μάχης ἥκοντες, ἐστεφανωμένοι θαλλοῖς ἐλαίας, καὶ πορφυρᾶς φοινικοπαρύφους ἀμπεχόμενοι τηβέννας, τὰς καλουμένας τραβέας, ἀρξάμενοι μὲν ἀπὸ ἱεροῦ τινος Ἄρεως ἔξω τῆς πόλεως ἱδρυμένου, διεξιόντες δὲ τήν τ' ἄλλην πόλιν διὰ

τῆς ἀγορᾶς, καὶ παρὰ τὸ τῶν Διοσκούρων ἱερὸν παρερχόμενοι, ἄνδρες ἔστιν ὅτε καὶ πεντακισχίλιοι, φέροντες ὅσα παρὰ τῶν ἡγεμόνων ἀριστεῖα ἔλαβον ἐν ταῖς μάχαις, καλὴ καὶ ἀξία τοῦ μεγέθους τῆς ἡγεμονίας ὄψις. ταῦτα μὲν ὑπὲρ τῆς γενομένης ἐπιφανείας τῶν Διοσκούρων λεγόμενά τε καὶ πραττόμενα ὑπὸ Ῥωμαίων ἔμαθον· ἐξ ὧν τεκμήραιτο ἄν τις, ὡς θεοφιλεῖς ἦσαν οἱ τότε ἄνθρωποι, σὺν ἄλλοις πολλοῖς καὶ μεγάλοις.

XIV. Ὁ δὲ Ποστούμιος ἐκείνην μὲν τὴν νύκτα κατεστρατοπέδευσεν ἐν τῷ πεδίῳ· τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ στεφανώσας τοὺς ἀριστεύσαντας ἐν τῇ μάχῃ, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους φυλάττεσθαι διαδούς, ἔθυε τὰ νικητήρια τοῖς θεοῖς. ἔτι δ' αὐτῷ τὸν στέφανον ἐπικειμένῳ, καὶ τὰς ὑπερπύρους ἀπαρχὰς τοῖς βωμοῖς ἐπιτιθέντι, σκοποί τινες, ἀπὸ τῶν μετεώρων καταδραμόντες, ἀγγέλλουσι πολέμιον ἐπὶ σφᾶς ἐλαύνειν στρατόν. ἦν δ' ἐκ τοῦ Οὐολούσκων ἔθνους ἐπίλεκτος ἀκμὴ σύμμαχος ἀπεσταλμένη Λατίνοις, πρὶν ἢ τὴν μάχην αὐτῶν ἐπιτελεσθῆναι. ὡς δὲ δὴ ταῦτ' ἔγνω, χωρεῖν ἅπαντας ἐκέλευσεν ἐπὶ τὰ ὅπλα, καὶ μένειν ἐν τῷ χάρακι παρὰ ταῖς ἰδίαις ἕκαστον σημαίαις, φυλακὴν καὶ κόσμον φυλάττοντας, ἕως ἂν αὐτὸς ἃ χρὴ πράττειν παραγγείλῃ. οἱ δὲ τῶν Οὐολούσκων ἡγεμόνες ἐξ ἀπόπτου τοῖς Ῥωμαίοις παρεμβάλλοντες, ὡς εἶδον μεστὸν μὲν τὸ πεδίον νεκρῶν, ὀρθοὺς δὲ τοὺς χάρακας ἀμφοτέρους, προϊόντα δ' ἐκ τῶν ἐρυμάτων οὔτε πολέμιον οὔτε φίλον οὐδένα, τέως μὲν ἐθαύμαζον, καὶ τίς ἡ κατειληφυῖα

τύχῃ τὰ πράγματα, ἀπόρως εἶχον συμβάλλειν. ἐπεὶ δὲ παρὰ τῶν ἀνασωζομένων ἐκ τῆς τροπῆς ἅπαντα τὰ περὶ τὸν ἀγῶνα ἔμαθον, ἐσκόπουν μετὰ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τί χρὴ πράττειν. τοῖς μὲν οὖν θρασυτάτοις αὐτῶν ἐδόκει κράτιστον εἶναι, χωρεῖν ἐπὶ τὸν χάρακα τῶν Ῥωμαίων ἐξ ἐφόδου, ἕως πολλοὶ μὲν ἔκαμον ὑπὸ τραυμάτων, ἀπειρήκεσάν τε ἅπαντες ὑπὸ κόπου, ὅπλα τ' ἄχρηστα τοῖς πλείστοις ἦν, τὰ μὲν ἀπεστομωμένα τὰς ἀκμάς, τὰ δὲ κατεαγότα, καὶ βοήθεια παρὰ τῶν οἴκοθεν ἀκραιφνὴς οὔπω παρῆν οὐδεμία αὐτοῖς· ἡ δὲ σφῶν αὐτῶν δύναμις, πολλή τ' οὖσα καὶ ἀγαθὴ καὶ ὡπλισμένη καλῶς, ἐμπειροπόλεμός τε καὶ οὐ προσδεχομένοις ἐξαπιναίως παροῦσα, φοβερὰ καὶ τοῖς εὐτολμοτάτοις φανήσεσθαι ἔμελλε.

XV. Τοῖς δὲ σωφρονεστάτοις οὐκ ἀσφαλὲς τὸ κινδύνευμα εἶναι ἐφαίνετο, ἀνδράσιν ἀγαθοῖς τε τὰ πολέμια καὶ νεωστὶ τὴν Λατίνων τοσαύτην δύναμιν ἀραμένοις, ἄνευ συμμάχων ὁμόσε χωρεῖν μέλλοντας, τὸν ὑπὲρ τῶν μεγίστων κίνδυνον ἐν ἀλλοτρίᾳ ποιεῖσθαι γῇ, ἔνθα εἴ τι συμβαίη πταῖσμα, οὐδεμίαν ἕξουσι καταφυγὴν ἀσφαλῆ· τῆς δ' οἴκαδε σωτηρίας προνοεῖσθαι μᾶλλον ἠξίουν οὗτοι διὰ ταχέων, καὶ μέγα κέρδος ὑπολαμβάνειν, εἰ μηδὲν ἀπολαύσουσιν ἐκ τῆς στρατείας κακόν· ἑτέροις δὲ τούτων μὲν οὐδέτερον ἐδόκει χρῆναι ποιεῖν, νεανικὸν μὲν ἀποφαίνουσι τὸ πρόχειρον τῆς ἐπὶ τὸν ἀγῶνα ὁρμῆς, αἰσχρὸν δὲ τὸ παράλογον τῆς ἐπὶ τὰ οἰκεῖα φυγῆς ὡς κατ' εὐχὴν ληψομένων τῶν πολεμίων ὁπότερον ἂν

αὐτῶν ποιήσωσι. γνώμη δὲ τούτων ἦν, ἐν μὲν τῷ παρόντι κρατύνασθαι τὸν χάρακα καὶ τὰ πρὸς τὸν ἀγῶνα εὐτρεπίζεσθαι· πέμποντας δὲ πρὸς τοὺς ἄλλους Οὐολούσκους, δυοῖν θάτερον ἀξιοῦν, ἢ δύναμιν ἑτέραν πέμπειν ἀξιόμαχον ἐπὶ Ῥωμαίους, ἢ καὶ τὴν ἀπεσταλμένην μετακαλεῖν. ἡ δὲ πιθανωτάτη τοῖς πλείστοις φανεῖσα, καὶ ὑπὸ τῶν ἐν τέλει κυρωθεῖσα γνώμη ταῦτα παρῄνει, πέμψαι τινὰς εἰς τὸν χάρακα τῶν Ῥωμαίων κατασκόπους, ὀνόματι πρεσβευτῶν ἕξοντας τὸ ἀσφαλές, οἳ δεξιώσονται τὸν ἡγεμόνα, καὶ φράσουσιν, ὅτι σύμμαχοι Ῥωμαίων ἥκοντες ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Οὐολούσκων, ἄχθονται μὲν ὑστερήσαντες τῆς μάχης, ὡς οὐδεμίαν ἢ μικράν τινα τῆς προθυμίας χάριν οἰσόμενοι, τῇ δ' ἐξ ἐκείνων τύχῃ μέγαν ἀγῶνα δίχα συμμάχων κατωρθωκότων συνήδονται. ἐξαπατήσαντες δ' αὐτοὺς τῇ φιλανθρωπίᾳ τῶν λόγων, καὶ πιστεύειν, ὡς φίλοις, σφίσι κατασκευάσαντες, ἅπαντα κατασκέψονται, καὶ δηλώσουσιν ἀφικόμενοι πλῆθός τ' αὐτῶν καὶ ὁπλισμοὺς καὶ παρασκευάς, καὶ εἴ τι κατὰ νοῦν ἔχουσι πράττειν. ὅταν δὲ ταῦτ' ἀκριβῶς σφίσι γένηται φανερά, τότε προθεῖναι βουλήν, εἴτ' ἐπιχειρεῖν αὐτοῖς ἄμεινον εἴη, προσμεταπεμψαμένοις δύναμιν ἑτέραν, εἴτε καὶ τὴν παροῦσαν ἀπάγειν.

XVI. Ὡς δὲ ταύτῃ προσέθεντο τῇ γνώμῃ, καὶ οἱ προχειρισθέντες ὑπ' αὐτῶν πρέσβεις, ἀφικόμενοι πρὸς τὸν δικτάτωρα, παραχθέντες ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἐξηγοῦντο τοὺς ἐξαπατήσοντας λόγους· ὀλίγον ὁ Ποστούμιος ἐπισχὼν χρόνον πρὸς αὐτοὺς εἶπε·

„Πονηρὰ βουλεύματα, ὦ Οὐολοῦσκοι, χρηστοῖς ἀμ-„φιέσαντες λόγοις ἥκετε· καὶ πολεμίων ἔργα πράτ-„τοντες, φίλων ἐξενέγκασθαι βούλεσθε δόξαν. ὑμεῖς „γὰρ ἀπέσταλθε ὑπὸ τοῦ κοινοῦ Λατίνοις συμμαχή-„σοντες καθ᾽ ἡμῶν· ἐπεὶ δὲ ὕστεροι τῆς μάχης ἥκετε „καὶ κρατουμένους αὐτοὺς ὁρᾶτε, παρακρούσασθαι „βούλεσθε ἡμᾶς, τἀναντία ὧν ἐμέλλετε πράττειν λέ-„γοντες. καὶ οὐδὲ ἡ φιλανθρωπία τῶν λόγων ἣν „πλάττεσθε πρὸς τὸν παρόντα καιρὸν, οὐδὲ τὸ „προσποίημα ὑμῶν τῆς δεῦρο ἀφίξεως ὑγιές ἐστιν, „ἀλλὰ μεστὸν δόλου καὶ ἀπάτης. οὐ γὰρ συνησθησό-„μενοι τοῖς ἀγαθοῖς τοῖς ἡμετέροις ἐξαπέσταλθε, „ἀλλὰ κατασκεψόμενοι πῶς ἡμῖν ἀσθενείας ἢ δυνά-„μεως τὰ πράγματα ἔχει· καί ἐστε πρεσβευταὶ μὲν „λόγῳ, κατάσκοποι δ᾽ ἔργῳ.“ ἀρνουμένων δὲ πρὸς ἅπαντα τῶν ἀνδρῶν, οὐ διὰ μακροῦ τὴν πίστιν ἔφησεν αὐτοῖς παρέξεσθαι· καὶ αὐτίκα τὰς ἐπιστολὰς αὐτῶν, ἃς ἔλαβε πρὸ τῆς μάχης τοῖς ἡγεμόσι τῶν Λατίνων φερομένας, ἐν αἷς ὑπισχνοῦντο αὐτοῖς πέμπειν ἐπικουρίαν, προήνεγκε, καὶ τοὺς φέροντας αὐτὰς προσήγαγεν. ἀναγνωσθέντων δὲ τῶν γραμμάτων, καὶ τῶν αἰχμαλώτων ἃς ἔλαβον ἐντολὰς διηγησαμένων, τὸ μὲν πλῆθος ὥρμησε βαλεῖν τοὺς Οὐολούσκους, ὡς ἑαλωκότας ἐπ᾽ αὐτοφώρῳ κατασκόπους· ὁ δὲ Ποστούμιος οὐκ ᾤετο δεῖν ὁμοίους γίνεσθαι τοῖς κακοῖς τοὺς ἀγαθούς· κρεῖττον εἶναι λέγων καὶ μεγαλοψυχότερον εἰς τοὺς ἀποστείλαντας φυλάττειν τὴν ὀργὴν, ἢ εἰς τοὺς ἀποσταλέντας· καὶ διὰ τὸ φανερὸν ὄνομα τῆς πρεσβείας ἀφεῖναι τοὺς ἄνδρας

μᾶλλον, ἢ διὰ τὸ ἀφανὲς τῆς κατασκοπῆς ἔργον ἀπολέσαι· ἵνα μήτε Οὐολούσκοις ἀφορμὴν παράσχωσιν εὐπρεπῆ τοῦ πολέμου, πρεσβευτῶν ἀνῃρῆσθαι σώματα σκηπτομένοις παρὰ τὸν ἁπάντων νόμον, μήτε τοῖς ἄλλοις ἐχθροῖς πρόφασιν εἶναι εἰ καὶ ψεύδους, ἀλλ' οὐκ ἀλόγου γε, οὐδ' ἀπίστου.

*De Latinis triumphis.*

XVII. Ἐπισχὼν δὲ τὴν ὁρμὴν τοῦ πλήθους, ἀπιέναι τοὺς ἄνδρας ἐκέλευσεν ἀμεταστρεπτὶ, φυλακῇ παραδοὺς ἱππέων, οἱ προέπεμψαν αὐτοὺς ἐπὶ τὸν Οὐολούσκων χάρακα. ἐκβαλὼν δὲ τοὺς κατασκόπους, εὐτρεπίζεσθαι τὰ εἰς μάχην παρήγγελλε τοῖς στρατιώταις, ὡς ἐν τῇ κατόπιν ἡμέρᾳ παραταξόμενος· ἐδέησε δ' οὐδεμιᾶς αὐτῷ μάχης. οἱ γὰρ ἡγεμόνες τῶν Οὐολούσκων πολλῆς ἔτι νυκτὸς οὔσης ἀναστήσαντες τὴν στρατιὰν, ᾤχοντο ἐπὶ τὰ σφέτερα. ἁπάντων δὲ χωρησάντων αὐτῷ κατ' εὐχὴν, θάψας τοὺς οἰκείους νεκροὺς, καὶ τὴν στρατιὰν καθήρας, ἀνέστρεψεν εἰς τὴν πόλιν εὐπρεπεῖ θριάμβῳ κοσμούμενος, ὅπλων τε σωρὸν ἐφ' ἁμάξαις πολλαῖς κομίζων, καὶ χρημάτων στρατιωτικῶν παρασκευὰς ἀφθόνους εἰσφέρων, καὶ τοὺς ἁλόντας ἐν τῇ μάχῃ πεντακοσίων ἀποδέοντας ἑξακισχιλίους ἐπαγόμενος. ἀπὸ δὲ τῶν λαφύρων ἐξελόμενος τὰς δεκάτας, ἀγῶνάς τε καὶ θυσίας τοῖς θεοῖς ἀπὸ τετταράκοντα ταλάντων ἐποίει, καὶ ναῶν κατασκευὰς ἐξεμίσθωσε Δήμητρι, καὶ Διονύσῳ, καὶ Κόρῃ, κατ' εὐχήν. ἐσπάνισαν γὰρ αἱ τροφαὶ τοῦ πολέμου κατ' ἀρχὰς, καὶ πολὺν αὐ-

τοῖς παρέσχον φόβον ὡς ἐπιλείψουσαι, τῆς τε γῆς ἀκάρπου γενομένης, καὶ τῆς ἔξωθεν ἀγορᾶς οὐκέτι παρακομιζομένης διὰ τὸν πόλεμον. διὰ τοῦτο τὸ δέος ἀνασκέψασθαι τὰ Σιβύλλεια τοὺς φύλακας αὐτῶν κελεύσας, ὡς ἔμαθεν ὅτι τούτους ἐξιλάσασθαι τοὺς θεοὺς οἱ χρησμοὶ κελεύουσιν, εὐχὰς αὐτοῖς ἐποιήσατο, μέλλων ἐξάγειν τὸν στρατὸν, ἐὰν εὐετηρία γένηται κατὰ τὴν πόλιν ἐπὶ τῆς ἰδίας ἀρχῆς, οἵα πρότερον ἦν, ναούς τ' αὐτοῖς καθιδρύσεσθαι, καὶ θυσίας καταστήσεσθαι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν· οἱ δὲ ὑπακούσαντες, τήν τε γῆν παρεσκεύασαν ἀνιέναι πλουσίους καρποὺς, οὐ μόνον τὴν σπόριμον, ἀλλὰ καὶ τὴν δενδροφόρον, καὶ τὰς ἐπεισάκτους ἀγορὰς πάσας ἐπικλῦσαι μᾶλλον ἢ πρότερον. ἅπερ ὁρῶν αὐτὸς ὁ Ποστούμιος ἐψηφίσατο τὰς τῶν ναῶν τότε κατασκευάς. Ῥωμαῖοι μὲν δὴ τὸν τυραννικὸν ἀπωσάμενοι πόλεμον εὐνοίᾳ θεῶν, ἐν ἑορταῖς τε καὶ θυσίαις ἦσαν.

### *Latini pacem petunt.*

XVIII. Ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις πρέσβεις ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Λατίνων ἧκον ὡς αὐτοὺς ἐξ ἁπασῶν τῶν πόλεων ἐπιλεχθέντες, οἷα τὴν ἐναντίαν ἔχοντες περὶ τοῦ πολέμου γνώμην, ἱκετηρίας καὶ στέμματα προεχόμενοι. οὗτοι παραχθέντες ἐπὶ τὴν βουλὴν, τῆς μὲν ἀρχῆς τοῦ πολέμου τοὺς δυναστεύοντας ἐν ταῖς πόλεσιν ἀπέφαινον αἰτίους· τὸ δὲ πλῆθος ἓν μόνον τοῦτο ἁμαρτεῖν ἔλεγον, ὅτι πονηροῖς ἐπείσθη δημαγωγοῖς ἴδια κέρδη παρεσκευασμέ-

νοις. ταύτης δὲ τῆς ἀπάτης, ἐν ῇ τὸ πλεῖον ἀνάγκης μέρος ἦν, οὐ μεμπτὰς τετικέναι δίκας ἑκάστην πόλιν ἔλεγον, τῆς κρατίστης νεότητος ἀναιρεθείσης, ὥστε μὴ ῥάδιον εἶναι πένθους καθαρὰν εὑρεῖν οἰκίαν. ἠξίουν τ' αὐτοὺς παραλαβεῖν σφᾶς ἑκόντας, οὔτε περὶ τῆς ἀρχῆς ἔτι διαφερομένους, οὔτε περὶ τῶν ἴσων φιλονεικοῦντας, συμμάχους τε καὶ ὑπηκόους ἅπαντα τὸν λοιπὸν χρόνον ἐσομένους, καὶ πᾶν ὅσον ὁ δαίμων ἀφείλετο τοῦ Λατίνων ἀξιώματος, τοῦτο τῇ Ῥωμαίων προσθήσοντας εὐποτμίᾳ. τελευτῶντες δὲ τοῦ λόγου, συγγένειαν ἐπεκαλοῦντο, καὶ συμμαχιῶν ἀπροφασίστων ποτὲ γενομένων ἀνεμίμνησκον, καὶ συμφορὰς ἀνέκλαιον τὰς καταληψομένας τοὺς μηδὲν ἡμαρτηκότας, οἳ μακρῷ πλείους ἦσαν τῶν ἡμαρτηκότων, ὀδυρόμενοι παρ' ἕκαστα, καὶ τῶν γονάτων ἁπτόμενοι πάσης τῆς γερουσίας, καὶ τὰς ἱκετηρίας παρὰ τοῖς ποσὶ τοῦ Ποστουμίου τιθέντες· ὥστε παθεῖν τι πρὸς τὰ δάκρυα καὶ τὰς δεήσεις αὐτῶν τὸ συνέδριον ἅπαν.

XIX. Ὡς δὲ μετέστησαν ἐκ τοῦ βουλευτηρίου, καὶ λόγος ἀπεδόθη τοῖς εἰωθόσιν ἀποφαίνεσθαι γνώμας, Τίτος μὲν Λάρκιος ὁ πρῶτος ἀποδειχθεὶς δικτάτωρ ἐν τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ, ταμιεῦσθαι τὴν τύχην αὐτοῖς συνεβούλευε, „Μέγιστον εἶναι, „λέγων, ἐγκώμιον, ὥσπερ ἑνὸς ἀνδρὸς, οὕτω καὶ πό- „λεως ὅλης, εἰ μὴ διαφθαρήσεται ταῖς εὐπραγίαις, „ἀλλ' εὐμενῶς καὶ μετρίως φέροι τἀγαθά. πάσας „μὲν γὰρ τὰς εὐτυχίας φθονεῖσθαι, μάλιστα δ', „ὅσαις πρόσεστιν εἰς τοὺς ταπεινωθέντας καὶ ὑπὸ

„χεῖρα γενομένους ὕβρις καὶ βαρύτης· τῇ τύχῃ δ᾽ „οὐκ ἐῶν πιστεύειν, πολλάκις αὐτῆς πεῖραν εἰληφό-„τας ἐπ᾽ οἰκείοις κακοῖς τε καὶ ἀγαθοῖς, ὡς ἀβέ-„βαιός ἐστι καὶ ἀγχίστροφος· οὐδ᾽ ἀνάγκην προσά-„γειν τοῖς διαφόροις τὴν περὶ τῶν ἐσχάτων κινδύ-„νων, δι᾽ ἣν καὶ παρὰ γνώμην τολμηταὶ γίνονταί „τινες καὶ ὑπὲρ δύναμιν μαχηταί· δέος δὲ σφίσιν „εἶναι λέγων, μὴ κοινὸν μῖσος ἐπισπάσωνται παρὰ „πάντων ὅσων ἀξιοῦσιν ἄρχειν, ἐὰν πικρὰς καὶ „ἀπαραιτήτους ἀπὸ τῶν ἁμαρτόντων ἀναπράττων-„ται δίκας, ὡς ἐκβεβηκότες ἐκ τῶν συνήθων ἐπιτη-„δευμάτων, ἀφ᾽ ὧν εἰς ἐπιφάνειαν προῆλθον ἐπι-„λαθόμενοι, καὶ πεποιηκότες τυραννίδα τὴν ἀρχὴν, „ἀλλ᾽ οὐχ ἡγεμονίαν, ὡς πρότερον ἦν, καὶ προστα-„σίαν· τά τε ἁμαρτήματα μέτρια καὶ οὐ νεμεσητὰ „λέγων εἶναι, εἴ τινες ἐλευθερίας περιεχόμεναι πό-„λεις καὶ ἄρχειν ποτὲ μαθοῦσαι, τῆς παλαιᾶς „ἀξιώσεως οὐ μεθίενται. εἰ δ᾽ ἀνιάτως οἱ τῶν κρα-„τίστων ὀρεχθέντες, ἐὰν διαμάρτωσι τῆς ἐλπίδος, „ζημιωθήσονται, οὐδὲν ἔσεσθαι τὸ κωλῦον πάντας „ἀνθρώπους ὑπ᾽ ἀλλήλων ἀπολωλέναι· πᾶσι γὰρ „εἶναι τὸν τῆς ἐλευθερίας πόθον ἔμφυτον· πολλῷ „τε κρείττονα καὶ βεβαιοτέραν ἀποφαίνων ἀρχὴν, „ἥτις εὐεργεσίαις, ἀλλὰ μὴ τιμωρίαις κρατεῖν βού-„λεται τῶν ὑπηκόων· τῇ μὲν γὰρ εὔνοιαν ἀκολου-„θεῖν, τῇ δὲ φόβον. ἀνάγκην δ᾽ εἶναι φύσεως, μά-„λιστα μισεῖσθαι τὰ φοβερὰ πάντα. τελευτῶν δὲ „τοῦ λόγου, παραδείγμασιν αὐτοὺς ἠξίου χρῆσθαι „τοῖς κρατίστοις τῶν προγόνων ἔργοις, ἐφ᾽ οἷς ἐπαι-

„νων ἐτύγχανον ἐκεῖνοι, ἐπιλεγόμενος ὅσας ἁλούσας „κατὰ κράτος πόλεις οὐ κατασκάπτοντες, οὐδ' ἡβη-„δὸν ἀναιροῦντες, οὐδ' ἐξανδραποδιζόμενοι, ἀλλ' „ἀποικίας τῆς Ῥώμης ποιοῦντες, καὶ τοῖς βουλομέ-„νοις τῶν κρατηθέντων παρὰ σφίσι κατοικεῖν πολι-„τείας μεταδιδόντες, μεγάλην ἐκ μικρᾶς ἐποιοῦντο „τὴν πόλιν. κεφάλαιον δ' αὐτοῦ τῆς γνώμης ἦν, „ἀνανεώσασθαι τὰς σπονδὰς πρὸς τὸ κοινὸν τῶν „Λατίνων, ἃς ἦσαν πεποιημένοι πρότερον, καὶ „μηδενὸς τῶν ἁμαρτημάτων μηδεμιᾷ πόλει μνησι-„κακεῖν.“

XX. Σερούϊος δὲ Σουλπίκιος περὶ μὲν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀνανεώσεως τῶν σπονδῶν οὐδὲν ἀντέλεγεν· „Ἐπειδὴ δὲ πρότερον τὰς σπονδὰς ἔλυσαν „Λατῖνοι, καὶ οὐχὶ τότε πρῶτον, ὥστε συγγνώμης „τινὸς αὐτοῖς δεῖν, ἀνάγκην καὶ ἀπάτην προβαλλο-„μένοις, ἀλλὰ πολλάκις ἤδη καὶ πρότερον· ὥστε καὶ „διορθώσεως σφίσι δεῖν· τὴν μὲν ἄδειαν ἅπασι „συγκεχωρῆσθαι καὶ τὴν ἐλευθερίαν διὰ τὸ συγγε-„νές, τῆς δὲ γῆς τὴν ἡμίσειαν αὐτοὺς ἀφαιρεθῆναι, „καὶ κληρούχους ἀποσταλῆναι Ῥωμαίων εἰς αὐτήν, „οἵ τινες ἐκείνην καρπώσονται, καὶ τοὺς ἄνδρας μη-„δὲν ἔτι νεωτερίσαι φυλάξουσι.“ „Σπόριος δὲ Κάσ-„σιος ἀνελεῖν τὰς πόλεις αὐτῶν συνεβούλευε, θαυ-„μάζειν λέγων ἐπὶ ταῖς εὐηθείαις τῶν παραινούν-„των ἀφεῖναι τὰς ἁμαρτίας αὐτοῖς ἀζημίους, εἰ μὴ „δύνανται καταμαθεῖν, ὅτι διὰ τὸν φθόνον τὸν „ἔμφυτόν τε καὶ ἀναφαίρετον, ὃν ἔχουσι πρὸς τὴν „πόλιν αὐτῶν αὐξομένην, ἄλλους ἐπ' ἄλλοις ἐπι-

„τεχνῶνται πολέμους, καὶ οὐδέποτε παύσονται „τῆς ἐπιβούλου προαιρέσεως ἑκόντες, ἕως αὐτῶν „τοῦτο ἐν ταῖς ψυχαῖς τὸ δύστηνον ἐνοικεῖ πάθος· „οἵ γε τελευτῶντες ὑπὸ τυράννῳ ποιήσασθαι, θη„ρίων ἁπάντων ἀγριωτάτῳ, συγγενῆ σφῶν τὴν πό„λιν ἐπεχείρησαν, ἁπάσας ἀνατρέψαντες τὰς ἐπὶ „θεῶν ὁμολογίας, οὐκ ἄλλαις τισὶν ἐλπίσιν ἐπαρ„θέντες, ἀλλ' ὅτι, ἂν μὴ αὐτοῖς κατὰ γνώμην χω„ρήσῃ τὰ τοῦ πολέμου, δίκην οὐδεμίαν ὑφέξουσιν, „ἤ τινα μικρὰν κομιδῇ. παραδείγμασί τε καὶ αὐτὸς „ἠξίου χρῆσθαι τοῖς τῶν προγόνων ἔργοις, οἳ τὴν „Ἀλβανῶν πόλιν, ἐξ ἧς αὐτοὶ ἀπῳκίσθησαν, καὶ „Λατίνων πᾶσαι πόλεις, ἐπειδὴ φθονοῦσαν ἔγνω„σαν τοῖς αὐτῶν ἀγαθοῖς, καὶ τὴν ἄδειαν, ἣν ἐπὶ „τοῖς πρώτοις ἁμαρτήμασιν εὕρατο, μείζονος ἐπι„βουλῆς ἀφορμὴν ποιησαμένην, ἐν ἡμέρᾳ καθελεῖν „ἔγνωσαν μιᾷ· ἐν ἴσῳ δόξαντες εἶναι τὸ μηδένα „οἰκτείρειν τῶν τὰ μέτρια ἁμαρτανόντων, τῷ μηδένα „τιμωρεῖσθαι τῶν τὰ μέγιστα καὶ ἀδιόρθωτα ἀδι„κούντων. πολλῆς δ' εἶναι μωρίας καὶ ἀναλγησίας „ἔργον· οὐ γὰρ δὴ φιλανθρωπίας οὐδὲ μετριότητος· „τὸν τῶν ἀποικισάντων σφᾶς φθόνον, ἐπεὶ πέρα τοῦ „δέοντος ἔδοξεν εἶναι βαρὺς καὶ ἀφόρητος, οὐκ „ἀνασχομένους, τὸν τῶν ὁμογενῶν ὑπομένειν· καὶ „τοὺς ἐν ἐλάττοσι πείραις ἐλεγχθέντας πολεμίους „ἀφαιρέσει πόλεων ζημιώσαντας, παρὰ τῶν πολλά„κις τὸ μῖσος ἀδιάλλακτον ἀποδειξαμένων μηδεμίαν „εἰσπράξασθαι δίκην. ταῦτ' εἰπών, καὶ τὰς ἀπο„στάσεις τῶν Λατίνων ἁπάσας ἐξαριθμησάμενος,

„τῶν τ' ἀπολομένων ἐν τοῖς πρὸς αὐτοὺς πολέμοις „Ῥωμαίων τὸ πλῆθος ὅσον ἦν ἀναμνήσας,. ἠξίου „τὸν αὐτὸν τρόπον χρήσασθαι, ὃν ἐχρήσαντο Ἀλβα„νοῖς πρότερον· τὰς μὲν πόλεις αὐτῶν ἀνελεῖν, καὶ „τὴν χώραν αὐτῶν τῇ Ῥωμαίων προσθεῖναι· τῶν δ' „ἀνθρώπων τοὺς μὲν εὔνοιάν τινα πρὸς αὐτοὺς „ἀποδειξαμένους, ἔχοντας τὰ σφέτερα, πολίτας „ποιήσασθαι· τοὺς δ' αἰτίους τῆς ἀποστάσεως, ὑφ' „ὧν αἱ σπονδαὶ διελύθησαν, ἀποκτεῖναι, ὡς προδό„τας· ὅσον δὲ τοῦ δήμου πτωχὸν καὶ ἀργὸν καὶ „ἄχρηστον, ἐν ἀνδραπόδων ποιήσασθαι λόγῳ."

*Cum Latinis foedus renovatur.*

XXI. Ταῦτα μὲν ἦν τὰ λεχθέντα ὑπὸ τῶν προεστηκότων τῆς βουλῆς. τοῦ δὲ δικτάτωρος τὴν Λαρκίου γνώμην προελομένου, καὶ οὐδενὸς ἔτι λέξαντος τὰ ἐναντία, παρῆσαν εἰσκληθέντες εἰς τὸ συνέδριον οἱ πρέσβεις, τὰς ἀποκρίσεις ληψόμενοι· καὶ ὁ Ποστούμιος, ὀνειδίσας αὐτοὺς τῆς οὐδέποτε σωφρονισθῆναι δυναμένης κακίας· „Δίκαιον μὲν „ἦν, ἔφη, τὰ ἔσχατα παθεῖν, ἅ τε δὴ καὶ αὐτοὶ „πράττειν ἐμέλλετε, εἰ κατωρθώσατε ἃς πολλάκις „ἐμάθετε ἐπ' αὐτοὺς ὁδούς· οὐ μέντοι Ῥωμαίους „τὰ δίκαια πρὸ τῶν ἐπιεικῶν προελέσθαι, λογιζομέ„νους ὅτι συγγενεῖς εἰσι, καὶ ἐπὶ τὸν ἔλεον τῶν „ἀδικουμένων καταπεφεύγασιν· ἀλλὰ καὶ ταύτας „τὰς ἁμαρτίας αὐτοῖς ἀζημίους ἀφιέναι, θεῶν τε „ὁμογενίων ἕνεκα, καὶ τύχης ἀτεκμάρτου, παρ' ἧς „τὸ κράτος ἔσχον. νῦν μὲν οὖν, ἔφη, παντὸς ἠλευ–

„θερωμένοι, πορεύεσθε· ἐὰν δὲ τοὺς αἰχμαλώτους „ἀπολύσητε, καὶ τοὺς αὐτομόλους παραδῶτε ἡμῖν, „καὶ τοὺς φυγάδας ἐξελάσητε, τότε τοὺς περὶ φιλίας „τε καὶ συμμαχίας διαλεξομένους πρέσβεις πέμπετε „πρὸς ἡμᾶς, ὡς οὐδενὸς ἀτυχήσοντας τῶν μετρίων.“ ἀπῄεσαν οἱ πρέσβεις ταύτας τὰς ἀποκρίσεις λαβόντες, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἧκον τούς τ' αἰχμαλώτους ἀφεικότες, καὶ τοὺς ἁλόντας τῶν αὐτομόλων δεσμίους ἄγοντες, καὶ τοὺς ἅμα Ταρκυνίῳ φυγάδας ἐξεληλακότες ἐκ τῶν πόλεων. ἀνθ' ὧν εὗρόν τε παρὰ τῆς βουλῆς τὴν ἀρχαίαν φιλίαν καὶ συμμαχίαν, καὶ τοὺς ὅρκους τοὺς ὑπὲρ τούτων ποτὲ γενομένους διὰ τῶν εἰρηνοδικῶν ἀνενεώσαντο. ὁ μὲν δὴ πρὸς τοὺς τυράννους συστὰς πόλεμος, τετρακαιδεκαέτης ἀπὸ τῆς ἐκπτώσεως αὐτῶν γενόμενος, τοιαύτης ἔτυχε τελευτῆς. Ταρκύνιος δ' ὁ βασιλεὺς, οὗτος γὰρ ἔτι λοιπὸς ἐκ τοῦ γένους ἦν, ὁμοῦ τι γεγονὼς ἐννενήκοντα ἔτη, κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον, ἀπολωλεκὼς τὰ τέκνα, καὶ τὸν τῶν κηδεστῶν οἶκον, καὶ γῆρας ἐλεεινὸν καὶ παρ' ἐχθροῖς διαντλῶν, οὔτε Λατίνων ὑποδεχομένων αὐτὸν ἔτι ταῖς πόλεσιν, οὔτε Τυῤῥηνῶν, οὔτε Σαβίνων, οὔτ' ἄλλης πλησιοχώρου πόλεως ἐλευθέρας οὐδεμιᾶς, εἰς τὴν Καμπανίδα Κύμην ᾤχετο πρὸς Ἀριστόδημον, τὸν ἐπικληθέντα Μαλακὸν, τυραννοῦντα τότε Κυμαίων· παρ' ᾧ βραχὺν τινα ἡμερῶν ἀριθμὸν ἐπιβιοὺς· ἀποθνήσκει, καὶ θάπτεται ὑπ' αὐτοῦ. τῶν δὲ σὺν ἐκείνῳ φυγάδων οἱ μὲν ἐν τῇ Κύμῃ κατέμειναν, οἱ δ' εἰς ἄλλας τι-

νὰς πόλεις σκεδασθέντες, ἐπὶ ξένης τὸν βίον κατέστρεψαν.

*Intestinae turbae recrudescunt.*

XXII. Ῥωμαίοις δὲ καταλυσαμένοις τοὺς ὑπαίθρους πολέμους ἡ πολιτικὴ στάσις αὖθις ἐπανίσταται, τῆς μὲν βουλῆς ψηφισαμένης καθίζειν τὰ δικαστήρια, καὶ τὰς ἀμφισβητήσεις, ἃς διὰ τὸν πόλεμον ἀνεβάλοντο, κρίνεσθαι κατὰ τοὺς νόμους· τῶν δὲ περὶ τὰς συναλλαγὰς ἀμφισβητημάτων εἰς μεγάλους κλύδωνας καὶ δεινὰς προβεβηκότων ἀτοπίας τε καὶ ἀναισχυντίας, τῶν μὲν δημοτῶν ἀδυνάτως ἔχειν σκηπτομένων διαλύειν τὰ χρέα, χώρας τ' αὐτοῖς κεκωλυμένης ἐν τῷ πολυετεῖ πολέμῳ, καὶ βοσκημάτων διεφθαρμένων, καὶ ἀνδραπόδων αὐτομολίαις καὶ καταδρομαῖς σπανισθέντων, τῆς τε κατὰ πόλιν κτήσεως ἐξανηλωμένης ταῖς εἰς τὴν στρατείαν δαπάναις· τῶν δὲ δανειστῶν ταύτας μὲν τὰς συμφορὰς ὁμοίας ἅπασι γεγονέναι λεγόντων, καὶ οὐ μόνον τοῖς χρεωφειλέταις, οὐκ ἀνεκτὸν δὲ ἡγουμένων σφίσι μὴ μόνον, ἃ διὰ τὸν πόλεμον ἀφῃρέθησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ καὶ ἃ δεομένοις τισὶ τῶν πολιτῶν ἐν εἰρήνῃ συνήλλαξαν, ἀπολωλέναι· ἀξιούντων δ' οὔτε τῶν δανειστῶν οὐδὲν μέτριον ὑπομένειν, οὔτε τῶν χρεωφειλετῶν οὐδὲν ποιεῖν δίκαιον, ἀλλὰ τῶν μὲν οὐδὲ τοὺς τόκους ἀφιέναι, τῶν δὲ μηδ' αὐτὰ τὰ συναλλάγματα διαλύειν· ἐξ ὧν σύνοδοι μὲν ἤδη κατὰ συστροφὰς τῶν ἐν ταῖς ὁμοίαις ὄντων τύχαις ἐγίνοντο, καὶ ἀντιπαρατάξεις κατὰ τὴν ἀγοράν, ἔστι

δ᾽ ὅτε καὶ χειρῶν ἁψιμαχίαι, καὶ συνετετάρακτο πᾶς ὁ πολιτικὸς κόσμος· ταῦτα ὁρῶν ὁ Ποστούμιος, ἐν ᾧ ἔτι τὸ τιμώμενον εἶχε παρὰ πάντων ὅμοιον. καλὸν ὑπεκδῦναι πολέμῳ βαρεῖ τοὺς πολιτικοὺς χειμῶνας ἔγνω· καὶ πρὶν ἐκπληρῶσαι τὸν ἔσχατον τῆς αὐτοκράτορος ἀρχῆς χρόνον, τήν τε δικτατωρείαν ἐξωμόσατο, καὶ προθεὶς ἀρχαιρεσιῶν ἡμέραν, μετὰ τοῦ συνυπάτου τὰς πατρίους κατέστησεν ἀρχάς.

*Ap. Claudio et P. Servilio coss. turbae domi et foris bellum cum Volscis.*

XXIII. Παραλαμβάνουσι δ᾽ ὕπατοι πάλιν τὴν ἐνιαύσιόν τε καὶ νόμιμον ἀρχὴν Ἄππιος Κλαύδιος Σαβῖνος καὶ Πόπλιος Σερουΐλιος Πρίσκος· οἳ τὸ μὲν ἀνωτάτω σύμφορον εἶδον ὀρθῶς, ὅτι δεῖ περισπᾷν τὸν ἐντὸς τείχους θόρυβον ἐπὶ τοὺς ἔξω πολέμους· καὶ παρεσκευάζοντο κατὰ τοῦ Οὐολούσκων ἔθνους τὸν ἕτερον σφῶν ἐξάγειν στρατιὰν, τιμωρήσασθαί τ᾽ αὐτοὺς προθυμούμενοι τῆς ἀποσταλείσης κατὰ Ῥωμαίων Λατίνοις συμμαχίας, καὶ προκαταλαβεῖν τὰς παρασκευὰς αὐτῶν ἔτι συνεσταλμένας. ἠγγέλλοντο γὰρ κἀκεῖνοι δυνάμεις ἤδη καταγράφειν ἁπάσῃ σπουδῇ, καὶ εἰς τὰ πλησίον ἔθνη πρεσβεύεσθαι, παρακαλοῦντες ἐπὶ τὴν συμμαχίαν, πυνθανόμενοι τοὺς δημοτικοὺς ἀφεστηκέναι τῶν πατρικίων, καὶ νομίσαντες οὐ χαλεπὸν εἶναι πόλιν οἰκείῳ πολέμῳ νοσοῦσαν ἄρασθαι. ἐπὶ τούτοις δὴ στρατιὰν ἐξάγειν βουλευσάμενοι, καὶ δόξαντες ἅπασι

τοῖς συνέδροις ὀρθῶς βεβουλεῦσθαι, προεῖπον ἥκειν ἅπασι τοῖς ἐν ἀκμῇ, χρόνον ὁρίσαντες, ἐν ᾧ τὴν καταγραφὴν τῶν στρατιωτῶν ἔμελλον ποιεῖσθαι. ὡς δ' οὐχ ὑπήκουον αὐτοῖς οἱ δημοτικοὶ καλούμενοι πολλάκις ἐπὶ τὸν στρατιωτικὸν ὅρκον, οὐκέτι τὴν αὐτὴν ἑκάτερος εἶχε γνώμην· ἀλλ' ἔνθεν ἀρξάμενοι, διεστήκεσάν τε καὶ τὰ ἐναντία πράττοντες ἀλλήλοις παρὰ πάντα τὸν τῆς ἀρχῆς χρόνον διετέλεσαν. Σερουϊλίῳ μὲν γὰρ ἐδόκει τὴν ἐπιεικεστέραν τῶν ὁδῶν πορεύεσθαι, τῇ Μανίου Οὐαλερίου γνώμῃ τοῦ δημοτικωτάτου προσθεμένῳ, ὃς ἠξίου τὴν ἀρχὴν ἰάσασθαι τῆς στάσεως, μάλιστα μὲν ἄφεσιν ἢ μείωσιν τῶν χρεῶν ψηφισαμένους. εἰ δὲ μήγε, κώλυσιν τῆς ἀπαγωγῆς τῶν ὑπερημέρων κατὰ τὸ παρὸν, παρακλήσει τε μᾶλλον ἢ ἀνάγκῃ τοὺς πένητας ἐπὶ τὸν στρατιωτικὸν ὅρκον ἄγειν, καὶ τὰς τιμωρίας κατὰ τῶν ἀπειθούντων μὴ χαλεπὰς ποιεῖσθαι καὶ ἀπαραιτήτους, ὡς ἐν ὁμονοούσῃ πόλει, μετρίους δέ τινας καὶ ἐπιεικεῖς· κίνδυνον γὰρ ἂν εἶναι μὴ πρὸς ἀπόνοιαν τράπωνται συνελθόντες εἰς ταὐτὸν ἄνθρωποι τῶν καθ' ἡμέραν ἐνδεεῖς, ἀναγκαζόμενοι στρατεύεσθαι τέλεσιν οἰκείοις.

XXIV. Ἀππίου δ' ἦν γνώμη τοῦ κορυφαιοτάτου τῶν προεστηκότων τῆς ἀριστοκρατίας αὐστηρὰ καὶ αὐθάδης, μηδὲν ἐνδιδόναι τῷ δήμῳ μαλακὸν, ἀλλὰ καὶ τῶν συναλλαγμάτων τὰς ἀναπράξεις ἐπιτρέπειν τοῖς δεδανεικόσιν, ἐφ' οἷς ἔμελλον δικαίοις ποιεῖσθαι, καὶ τὰ δικαστήρια καθίζειν τὸν ἐν τῇ πόλει μένοντα τῶν ὑπάτων κατὰ τοὺς πατρίους

ἐθισμοὺς, καὶ τὰς τιμωρίας, ἃς κατὰ τῶν ἐκλιπόντων οἱ περὶ αὐτῶν νόμοι δεδώκασιν, ἀναπράττεσθαι, εἴκειν δὲ τοῖς δημοτικοῖς μηδὲν ὅ τι μὴ δίκαιον, μηδὲ δύναμιν αὐτοῖς συγκατασκευάζειν πονηράν. „Καὶ γὰρ νῦν, ἔφη, πέρα τοῦ μετρίου τρυφῶσι, τε„λῶν ἀφειμένοι, ὧν ἐτέλουν τοῖς βασιλεῦσι πρότε„ρον, καὶ τῶν εἰς τὸ σῶμα τιμωριῶν, αἷς ἐκολάζοντο „ὑπ' αὐτῶν, ὁπότε μὴ ταχέως ὑπηρετήσειάν τι τῶν „ἐπιταττομένων, ἐλεύθεροι γεγονότες. ἐὰν δέ τι „κινεῖν ἢ μετεωρίζειν προενεχθέντες ἐπιβάλωνται, „κατείργωμεν αὐτοὺς τῷ σωφρονοῦντι μέρει τῆς „πόλεως καὶ ὑγιαίνοντι, πλείονι τοῦ νοσοῦντος φα„νησομένῳ. ὑπάρχει μέν γ' ἡμῖν οὐ μικρὰ ἰσχὺς „πρὸς τὰ πράγματα, καὶ ἡ τῶν πατρικίων νεότης „ἑτοίμη τὰ κελευόμενα ποιεῖν· μέγιστον δὲ πάντων „ὅπλον καὶ δυσκαταγώνιστον, ᾧ χρώμενοι ῥᾳδίως „ἐπικρατήσομεν τῶν δημοτικῶν, τὸ τῆς βουλῆς κρά„τος, ᾧ δεδιττόμεθα αὐτοὺς μετὰ τῶν νόμων ἱστά„μενοι. ἐὰν δὲ ὑποκατακλινώμεθα αὐτοῖς τῆς ἀξιώ„σεως, πρῶτον αἰσχύνην ὀφλήσομεν, εἰ παρὸν ἐν „ἀριστοκρατίᾳ πολιτεύεσθαι, δήμῳ τὰ κοινὰ ἐπι„τρέψομεν· ἔπειτ' ἂν εἰς κίνδυνον οὐ τὸν ἐλάχιστον „ἥξομεν, εἴ τις ἐκθεραπεύσας αὐτὸν, ἐξουσίαν „κρείττονα τῶν νόμων κατασκευάσαιτο τυραννικὸς „ἀνὴρ, τὴν ἐλευθερίαν αὖθις ἀφαιρεθῆναι.“ Τοιαῦτα διαφερομένων τῶν ὑπάτων κατὰ σφᾶς αὐτοὺς, καὶ ὁπότε συναχθείη συνέδριον, καὶ συλλαμβανόντων πολλῶν ἑκατέρῳ, ἡ μὲν βουλὴ φιλονεικίας καὶ θορύβου καὶ λόγων ἀκόσμων, οἷς ἀλλήλους

προεπηλάκιζον, ἀκούσασα, σωτήριον δὲ βούλευμα οὐδὲν καθισταμένη, διελύετο.

XXV. Διατριβομένου δ' εἰς ταῦτα πολλοῦ χρόνου, ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Σερουίλιος· ἦν γὰρ ἡ στρατεία κατὰ κλῆρον ἐκείνῳ προσήκουσα· πολλῇ δεήσει καὶ θεραπείᾳ παρασκευασάμενος τὸ δημοτικὸν συνάρασθαι τοῦ πολέμου, δύναμιν ἔχων οὐκ ἐκ καταλόγου προσηναγκασμένην, ἀλλ' ἑκούσιον, ὡς οἱ καιροὶ παρεκάλουν, ἐξῆλθεν ἐπὶ τὸν πόλεμον, ἔτι τῶν Οὐολούσκων παρασκευαζομένων, καὶ Ῥωμαίους μὲν οὔτε προσδεχομένων μετὰ δυνάμεως ἥξειν ἐπὶ σφᾶς, οὕτως στασιωτικῶς πολιτευομένους, καὶ ἐχθρῶς ἔχοντας πρὸς ἀλλήλους, οὔτ' εἰς χεῖρας ἥξειν αὐτοῖς ἐπιοῦσιν οἰομένων· σφίσι δὲ πολλὴν ἐξουσίαν ὑπάρχειν, ὁπότε βούλοιντο τοῦ πολέμου ἄρχειν. ἐπειδὴ δ' ᾔσθοντο, πολεμεῖν δέον, αὐτοὶ πολεμούμενοι, τότε δὴ καταπεπληγότες τὸ τῶν Ῥωμαίων τάχος, ἱκετηρίας ἀναλαβόντες ἐκ τῶν πόλεων οἱ γεραίτατοι, προῄεσαν ἐπιτρέποντες τῷ Σερουϊλίῳ χρῆσθαι σφίσιν, ὡς ἡμαρτηκόσιν, ὅ τι βούλοιτο. ὁ δὲ τροφὰς τῷ στρατεύματι λαβὼν παρ' αὐτῶν, ἐσθῆτάς τε, καὶ τριακοσίους εἰς ὁμηρείαν ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων οἴκων ἐπιλεξάμενος, ᾤχετο, λελῦσθαι τὸν πόλεμον ὑπολαβών. ἦν δ' ἄρα τοῦτο οὐ λύσις, ἀναβολὴ δέ τις καὶ παρασκευῆς ἀφορμὴ τοῖς φθασθεῖσι τῷ παρ' ἐλπίδα τῆς ἐφόδου. ἀπελθόντος δὲ τοῦ τῶν Ῥωμαίων στρατεύματος, ἐξήπτοντο πάλιν οἱ Οὐολοῦσκοι τοῦ πολέμου, τάς τε πόλεις φραξάμενοι, καὶ εἴ τι ἄλλο χωρίον ἐπιτήδειον ἦν ἀσφα-

λειαν σφίσι παρασχεῖν, διὰ φυλακῆς κρείττονος ἔχοντες· συνήπτοντο δ' αὐτοῖς τοῦ κινδύνου φανερῶς μὲν Ἕρνικες καὶ Σαβῖνοι, κρύφα δὲ καὶ τῶν ἄλλων συχνοί. Λατῖνοι δὲ, πρεσβείας πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ συμμαχίας αἴτησιν ἀφικομένης, δήσαντες τοὺς ἄνδρας, εἰς Ῥώμην ἤγαγον. οἷς ἡ βουλὴ τῆς βεβαίου πίστεως χάριν ἀποδιδοῦσα, καὶ ἔτι μᾶλλον τῆς εἰς τὸν ἀγῶνα προθυμίας· ἕτοιμοι γὰρ ἦσαν ἑκούσιοι συμπολεμεῖν· ὃ μάλιστα βούλεσθαι μὲν αὐτοὺς ᾤετο, δι' αἰσχύνης δ' ἔχειν αἰτήσασθαι, τοῦτ' αὐτοῖς ἐχαρίσατο, τοὺς ἐν τοῖς πολέμοις αὐτῶν ἁλόντας, ἑξακισχιλίων ὀλίγον ἀποδέοντας, προῖκα δωρησαμένη, καὶ, ὡς ἂν μάλιστα κόσμον ἡ δωρεὰ προσήκοντα τῇ συγγενείᾳ λάβοι, πάντας αὐτοὺς ἐσθῆσιν ἀμφιέσασα ἐλευθέροις σώμασι πρεπούσαις. τῆς δὲ συμμαχίας οὐδὲν αὐτῇ ἔφη δεῖν τῆς Λατίνων, ἱκανὰς λέγουσα εἶναι τὰς οἰκείας τῇ Ῥώμῃ δυνάμεις, ἀμύνασθαι τοὺς ἀφισταμένους. ταῦτ' ἐκείνοις ἀποκριναμένη, ψηφίζεται τὸν κατὰ Οὐολούσκων πόλεμον.

XXVI. Ἔτι δ' αὐτῆς ἐν τῷ βουλευτηρίῳ καθεζομένης, καὶ τίνας εἶναι δυνάμεις τὰς ἐξελευσομένας σκοπούσης, εἰς τὴν ἀγορὰν ἀνὴρ πρεσβύτερος ἐφάνη, ῥάκος ἠμφιεσμένος, πώγωνα βαθὺν καθεικὼς καὶ κόμην, βοῶν καὶ ἐπικαλούμενος τὴν ἐξ ἀνθρώπων ἐπικουρίαν. συνδραμόντος δὲ τοῦ πλησίον ὄχλου, στὰς ὅθεν ἔμελλε πολλοῖς καταφανὴς ἔσεσθαι, ἔφη, „Γεννηθεὶς ἐλεύθερος, ἐστρατευμένος „τὰς ἐν ἡλικίᾳ στρατείας πάσας, καὶ δυεῖν δεούσας

„τριάκοντα μάχας ἀγωνισάμενος, καὶ ἀριστεῖα πολλάκις εἰληφὼς ἐκ τῶν πολέμων, ἐπειδὴ κατέσχον οἱ „τὴν πόλιν εἰς τὰς ἐσχάτας ἄγοντες στενοχωρίας „καιροὶ, χρέος ἀναγκασθεὶς λαβεῖν ἕνεκα τοῦ δια„λῦσαι τὰς εἰσπραττομένας εἰσφοράς· ὡς τὸ μὲν „χωρίον οἱ πολέμιοι κατέδραμον, τὰ δὲ κατὰ πόλιν „αἱ σιτοδεῖαι κατανάλωσαν· ὅθεν διαλῦσαί μου τὸ „χρέος οὐκ ἔχων, ἀπήχθην δοῦλος ὑπὸ τοῦ δανει„στοῦ σὺν υἱοῖς δυσίν· ἐπιτάττοντος δὲ τοῦ δεσπό„του τῶν οὐ ῥαδίων ἔργων τὶ, ἀντειπὼν αὐτῷ, πλη„γὰς ἔλαβον μάστιξι πάνυ πολλάς.“ ταῦτα εἰπὼν, ἐῤῥίπτει τὸ ῥάκιον, καὶ ἐδείκνυε τὸ στῆθος μεστὸν τραυμάτων, τὰ δὲ νῶτα αἵματος ἐκ τῶν πληγῶν ἀνάπλεω. κραυγῆς δὲ καὶ οἰμωγῆς ἐκ τῶν παρόντων γενομένης, ἥ τε βουλὴ διελύθη, καὶ κατὰ τὴν πόλιν ὅλην δρόμος ἦν τῶν ἀπόρων ἰδίαν τύχην ἀνακλαιομένων, καὶ βοηθεῖν τοὺς πέλας ἀξιούντων· ἔκ τε τῶν οἰκιῶν οἱ πρὸς τὰ χρέα δουλωθέντες, κομῶντες, ἁλύσεις ἔχοντες οἱ πλεῖστοι καὶ πέδας, οὐδενὸς ἀντιλαμβάνεσθαι τολμῶντος αὐτῶν· εἰ δ' ἅψαιτο μόνον, ἐν χειρὸς νόμῳ διασπαραττομένου. τοσαύτη λύττα τὸν δῆμον ἐν τῷ τότε καιρῷ κατεῖχε, καὶ οὐ μετὰ πολὺ μεστὴ τῶν ἐκφυγόντων τὰς ἀνάγκας ἦν ἡ ἀγορά. ὁ μὲν οὖν Ἄππιος, δείσας τὴν ἐφ' ἑαυτὸν ὁρμὴν τοῦ πλήθους, ἐπειδὴ τῶν κακῶν ἦν αἴτιος, καὶ δι' ἐκεῖνον ἐδόκει ταῦτα γεγονέναι, φεύγων ἐκ τῆς ἀγορᾶς ᾤχετο. ὁ δὲ Σερουΐλιος ῥίψας τὴν περιπόρφυρον ἐσθῆτα, καὶ προκυλιόμενος τῶν δημοτικῶν ἑκάστου μετὰ δακρύων, μόλις αὐτοὺς ἔπεισεν ἐκείνην

μὲν τὴν ἡμέραν ἐπισχεῖν, εἰς δὲ τὴν ἐπιοῦσαν ἥκειν, ὡς τῆς βουλῆς ἐπιμέλειάν τινα περὶ αὐτῶν ποιησομένης. ταῦτ᾽ εἰπὼν, καὶ τὸν κήρυκα ἀνειπεῖν κελεύσας, μηδένα τῶν δανειστῶν ἐξεῖναι σῶμα πολιτικὸν πρὸς ἴδιον χρέος ἄγειν, ἕως ἂν ἡ βουλὴ περὶ αὐτῶν διαγνοίη, τοὺς δὲ παρόντας ὅποι βούλοιντο ἀδεῶς ἀπιέναι, διέλυσε τὸν θόρυβον.

XXVII. Τότε μὲν οὖν ᾤχοντο ἐκ τῆς ἀγορᾶς· τῇ δ᾽ ἑξῆς ἡμέρᾳ παρῆν οὐ μόνον ὁ κατὰ πόλιν ὄχλος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν σύνεγγυς ἀγρῶν τὸ δημοτικὸν πλῆθος, καὶ ἦν ἐξ ἑωθινοῦ πλήρης ἡ ἀγορά. τῆς δὲ βουλῆς συναχθείσης, ἵνα περὶ τούτων βουλεύσειεν ὅ τι χρὴ πράττειν, ὁ μὲν Ἄππιος δημοκόπον ἐκάλει τὸν συνάρχοντα, καὶ τῆς ἀπονοίας τῶν ἀπόρων ἡγεμόνα· ὁ δὲ Σερουΐλιος ἐκεῖνον αὐστηρὸν καὶ αὐθάδη, καὶ τῶν παρόντων τῇ πόλει κακῶν αἴτιον· τέλος δ᾽ οὐδὲν ἐγίνετο τοῖν λόγων. ἐν δὲ τούτῳ Λατίνων ἱππεῖς, κατὰ σπουδὴν ἐλαύνοντες τοὺς ἵππους, παρῆσαν εἰς τὴν ἀγορὰν, ἐξεληλυθότας ἀγγέλλοντες τοὺς πολεμίους μεγάλῃ στρατιᾷ, καὶ ὄντας ἐπὶ τοῖς ἑαυτῶν ὁρίοις ἤδη. καὶ οἱ μὲν ταῦτα· οἱ δὲ πατρίκιοι, καὶ τὸ τῶν ἱππέων πλῆθος, τῶν τ᾽ ἄλλων ὅσοι ἢ πλούτους ἢ δόξας προγονικὰς εἶχον, οἷα δὴ περὶ μεγάλων κινδυνεύοντες, ὡπλίζοντο διὰ τάχους· ὅσοι δ᾽ ἦσαν αὐτῶν ἄποροι, μάλιστα δὲ οἱ τοῖς δανείοις πιεζόμενοι, οὔτε ὅπλων ἥπτοντο, οὔτ᾽ ἄλλως παρείχοντο τοῖς κοινοῖς πράγμασιν ἐπικουρίαν οὐδεμίαν· ἡδόμενοι δὲ καὶ κατ᾽ εὐχὴν δεχόμενοι τὸν ἔξωθεν πόλεμον, ὡς τῶν παρόντων σφᾶς κακῶν

ἐλευθερώσοντα· τοῖς [δὲ] δεομένοις ἀμύνειν ἐπιδεικνύντες τὰς ἁλύσεις καὶ τὰς πέδας, ἐπικερτομοῦντες ἠρώτων εἰ τούτων φυλακῆς ἕνεκα τῶν ἀγαθῶν ἄξιον εἴη σφίσι πολεμεῖν. πολλοὶ δὲ καὶ λέγειν ἐτόλμων, ὡς ἄμεινον εἴη Οὐολούσκοις δουλεύειν μᾶλλον ἢ τὰς ὕβρεις τῶν πατρικίων ὑπομένειν. ἥ τε πόλις οἰμωγῆς καὶ θορύβου καὶ παντοίων γυναικείων ὀδυρμῶν ἐπίμπλατο.

XXVIII. Ταῦτα ὁρῶντες οἱ βουλευταὶ, τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων Σερουΐλιον, ὃς ἐν τῷ παρόντι πιθανώτερος εἶναι τοῖς πολλοῖς ἐδόκει, βοηθεῖν ἐδέοντο τῇ πατρίδι. ὁ δὲ συγκαλέσας εἰς τὴν ἀγορὰν, τοῦ παρόντος καιροῦ τὴν ἀνάγκην ἐπεδείκνυεν οὐκέτι προσδεχομένην πολιτικὰς φιλονεικίας, καὶ ἠξίου νῦν μὲν ὁμόσε χωρεῖν τοῖς πολεμίοις, κοινῇ γνώμῃ χρησαμένους, καὶ μὴ περιϊδεῖν ἀνάστατον τὴν πατρίδα γενομένην, ἐν ᾗ θεοὶ πατρῷοι καὶ θῆκαι προγόνων ἑκάστοις ἦσαν, ἃ τιμιώτατά ἐστιν ἅπασιν ἀνθρώποις· γονέων τ' αἰδῶ λαβεῖν οὐχ ἱκανῶν ἐσομένων ἑαυτοῖς διὰ γῆρας ἀμύνειν, καὶ γυναικῶν ἔλεον τῶν αὐτίκα μάλα δεινὰς καὶ ἀποῤῥήτους ὕβρεις ἀναγκασθησομένων ὑπομένειν· μάλιστα δὲ παιδίων ἔτι νηπίων, οὐκ ἐπὶ τοιαύταις ἐλπίσιν ἀνατραφέντων, οἰκτεῖραι λώβας καὶ προπηλακισμοὺς ἀνηλεεῖς· ὅταν δὲ τὸν παρόντα κίνδυνον ἅπαντες ὁμοίαις προθυμίαις χρησάμενοι παραλύσωνται, τότε δὴ σκοπεῖν τίνα τρόπον ἴσην καὶ κοινὴν καὶ σωτήριον ἅπασι τὴν πολιτείαν καταστήσονται, μήτε τῶν πενήτων ἐπιβουλευόντων ταῖς τῶν πλουσίων οὐσίαις,

μήτ' ἐκείνων προπηλακιζόντων τοὺς ταῖς τύχαις ταπεινοτέρους· ἥκιστα γὰρ εἶναι ταῦτα πολιτικά· ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπόροις ἐπικουρία τις ἔσται πολιτική, καὶ τοῖς συμβαλοῦσι τὰ χρέα βοήθεια μετρία, τοῖς γοῦν ἀδικουμένοις, καὶ τὸ κράτιστον τῶν ἐν ἀνθρώποις ἀγαθῶν, καὶ πάσας φυλάττον ἐν ὁμονοίᾳ τὰς πόλεις, πίστις ἐπὶ συναλλαγαῖς, οὐχ ἅπασα καὶ διὰ παντὸς ἐκ μόνης ἀναιρεθήσεται τῆς Ῥωμαίων πόλεως. Ταῦτα, καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τοιούτῳ καιρῷ λεχθῆναι προσῆκε, διεξελθὼν, τελευτῶν ὑπὲρ τῆς ἰδίας εὐνοίας, ἣν ἔχων διετέλει πρὸς τὸν δῆμον, ἀπελογεῖτο, καὶ ἠξίου συνάρασθαι τῆς στρατείας αὐτῷ ταύτης ἀνθ' ὧν πρόθυμος εἰς αὐτοὺς ἦν, τῆς μὲν κατὰ πόλιν ἐπιμελείας τῷ συνάρχοντι προσηκούσης, ἑαυτῷ δὲ τῆς ἡγεμονίας τῶν πολέμων ἀποδεδομένης· ταύτας γὰρ αὐτοῖς βραβεῦσαι τὰς τύχας τὸν κλῆρον. ὑπεσχῆσθαι δ' αὐτῷ ἔφη τὴν βουλὴν ἐμπεδώσειν, ὅ τι ἂν διομολογήσηται τῷ πλήθει· αὐτὸν δ' ἐκείνοις, πείσειν τοὺς δημότας μὴ προδώσειν τοῖς πολεμίοις τὴν πατρίδα.

XXIX. Ταῦτ' εἰπὼν, ἐκέλευσε τὸν κήρυκα ἀνειπεῖν, ὅσοι ἂν Ῥωμαίων ἐπὶ τὸν κατὰ Οὐολούσκων πόλεμον καταντῶντες ἐκστρατεύσωσι, τὰς τούτων οἰκίας μηδένα ἐξεῖναι μήτε κατέχειν, μήτε πωλεῖν, μήτ' ἐνεχυράζειν, μήτε γένος αὐτῶν ἀπάγειν πρὸς μηδὲν συμβόλαιον, μήτε κωλύειν τὸν βουλόμενον τῆς στρατείας κοινωνεῖν. ὅσοι δ' ἂν ἀπολειφθῶσι τῆς στρατείας, τὰς κατὰ τούτων πράξεις ὑπάρχειν τοῖς δανεισταῖς, ἐφ' οἷς ἕκαστοι συνέβα-

λον. ὡς δὲ ταῦτ᾽ ἤκουσαν οἱ πένητες, αὐτίκα συνέγνωσάν τε, καὶ πολλῇ προθυμίᾳ πάντες εἰς τὸν πόλεμον ὥρμηντο, οἱ μὲν ὠφελειῶν ἐλπίσιν ἐπαρθέντες, οἱ δὲ τοῦ στρατηλάτου χάριτι, οἱ δὲ πλεῖστοι τὸν Ἄππιον καὶ τοὺς ἐν τῇ πόλει κατὰ τῶν ὑπομεινάντων προπηλακισμοὺς φεύγοντες. παραλαβὼν δὲ ὁ Σερουΐλιος τὸ στράτευμα, σὺν πολλῇ σπουδῇ ἐλαύνει, διαλιπὼν οὐδένα χρόνον, ἵνα συμμίξῃ τοῖς πολεμίοις, πρὶν εἰς τὴν Ῥωμαίων χώραν αὐτοὺς εἰσβαλεῖν· καὶ καταλαβὼν περὶ τὸ Πωμεντῖνον χωρίον ἐστρατοπεδευκότας, καὶ τὴν Λατίνων χώραν προνομεύοντας, ὅτι παρακαλοῦσιν αὐτοῖς οὐ συνήραντο τοῦ πολέμου, περὶ δείλην ὀψίαν, παρὰ λόφον τινὰ, ὡς εἴκοσι στάδια τῆς στρατοπεδείας αὐτῶν ἀφεστῶτα, τίθεται τὸν χάρακα· καὶ αὐτοῖς νυκτὸς ἐπιτίθενται Οὐολοῦσκοι, ὀλίγους τε καταδοξάσαντες εἶναι, καὶ, ὡς ἐξ ὁδοῦ μακρᾶς, κατακόπους, προθυμίας τ᾽ ἐνδεῶς ἔχοντας, διὰ τοὺς ἐκ τῶν πενήτων περὶ τὰ χρέα νεωτερισμοὺς, ἐν ἀκμῇ μάλιστα δοκοῦντας εἶναι. ὁ δὲ Σερουΐλιος, ἔτι νυκτὸς ἀπὸ τοῦ χάρακος ἀγωνισάμενος, ἐπειδὴ φῶς τ᾽ ἤδη ἐγένετο, καὶ τοὺς πολεμίους ἔμαθεν ἀτάκτως προνομεύοντας, ἀνοῖξαι κελεύσας πυλίδας ἐκ τοῦ χάρακος ἀδήλως συχνὰς, ἀφ᾽ ἑνὸς παραγγέλματος ἐφῆκεν ἐπ᾽ αὐτοὺς τὸ στράτευμα. ἐξαπιναίου δὲ τοῦ δεινοῦ καὶ παρὰ δόξαν τοῖς Οὐολούσκοις προσπεσόντος, ὀλίγοι μέν τινες ὑποστάντες πρὸς τῷ χάρακι μαχόμενοι κατεκόπησαν· οἱ δ᾽ ἄλλοι φεύγοντες προτροπάδην, καὶ πολλοὺς τῶν σφετέρων ἀπο-

λέσαντες, τραυματίαι τε οἱ πλεῖστοι καὶ τὰ ὅπλα ἀπολωλεκότες, εἰς τὸν χάρακα διεσώζοντο. ἑπομένων δ' αὐτοῖς τῶν Ῥωμαίων ἐκ ποδὸς, καὶ περισχόντων τὸ στρατόπεδον, βραχύν τινα χρόνον ἀμυνάμενοι, παρέδοσαν τὸν χάρακα, πολλῶν ἀνδραπόδων τε καὶ βοσκημάτων καὶ ὅπλων καὶ τῆς εἰς τὸν πόλεμον παρασκευῆς γέμοντα. ἑάλω δὲ καὶ σώματα ἐλεύθερα συχνὰ, τὰ μὲν αὐτῶν Οὐολούσκων, τὰ δὲ τῶν αὐτοῖς συναγωνισαμένων ἐθνῶν· χρήματά τε, καὶ ὅσα χρυσὸς καὶ ἄργυρος καὶ ἐσθὴς, ὥσπερ ἂν πόλεως τῆς κρατίστης ἁλούσης, πάνυ πολλὰ, τοῖς στρατιώταις ταῦτα ἐφιεὶς ὁ Σερουΐλιος, ὡς ἕκαστος ὠφεληθείη, μηδὲν δ' εἰς τὸ δημόσιον ἀναφέρων, ἀλλὰ διανείμασθαι κελεύσας, καὶ τὸν χάρακα πυρὶ δοὺς, ἀναλαβὼν τὰς δυνάμεις, ἦγεν ἐπὶ τὴν ἐγγύτατα Σουέσσαν Πωμεντιανήν. μεγέθει τε γὰρ περιβόλου, καὶ πλήθεσιν οἰκητόρων, ἔτι δὲ δόξῃ καὶ πλούτῳ πολὺ ταύτας ὑπερέχειν ἐδόκει, καὶ ἦν ὥσπερ ἡγεμὼν τοῦ ἔθνους. περιστρατοπεδεύσας δ' αὐτὴν, καὶ οὔτε ἡμέρας οὔτε νυκτὸς ἀνακαλῶν τὸν στρατὸν, ἵνα μηδένα χρόνον οἱ πολέμιοι διαναπαύσαιντο, μήτε ὕπνον αἱρούμενοι, μήτε πολέμου παῦλαν δεχόμενοι, λιμῷ καὶ ἀμηχανίᾳ καὶ σπάνει συμμάχων παρατείνας, εἷλεν αὐτοὺς ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ, καὶ τοὺς ἐν ἥβῃ πάντας κατέσφαξεν. ἐπιτρέψας δὲ καὶ ὅσα ἦν ἐνταῦθα χρήματα τοῖς στρατιώταις φέρειν τε καὶ ἄγειν, ἐπὶ τὰς ἄλλας πόλεις ἀπῆγε τὴν δύναμιν, οὐδενὸς οὐκέτι τῶν Οὐολούσκων ἀμύνειν τι δυναμένου.

*Servilius iniussu patrum de Volscis triumphat.*

XXX. Ὡς δὲ τοῖς Ῥωμαίοις τεταπεινωμένα ἦν τὰ τῶν Οὐολούσκων πράγματα, προάγαγὼν τοὺς ὁμήρους αὐτῶν εἰς τὴν ἀγορὰν ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων Ἄππιος Κλαύδιος, ἄνδρας τριακοσίους, ἵνα δι᾽ εὐλαβείας ἔχοιεν οἱ προσθέμενοι σφίσι πίστεις ὁμηρειῶν μὴ παρασπονδεῖν, μάστιξί τ᾽ ᾐκίσατο, πάντων ὁρώντων, καὶ τοὺς αὐχένας αὐτῶν ἐκέλευσεν ἀποκόψαι. ἀφικομένου δ᾽ ἀπὸ τῆς στρατείας οὐ πολλαῖς ὕστερον ἡμέραις τοῦ συνυπάτου, καὶ τὸν εἰωθότα δίδοσθαι θρίαμβον ἀπὸ τῆς βουλῆς τοῖς ἀγῶνα λαμπρὸν ἀγωνισαμένοις στρατηγοῖς ἀξιοῦντος λαβεῖν, ἐμποδὼν ἐγίνετο, στασιαστὴν ἀποκαλῶν, καὶ πολιτείας πονηρᾶς ἐραστήν· μάλιστα δ᾽ αὐτοῦ κατηγορῶν, ὅτι ἐκ τῶν τοῦ πολέμου λαφύρων οὐδεμίαν μοῖραν εἰς τὸ δημόσιον ἀνήγαγεν, ἀλλ᾽ οἷς αὐτὸς ἐβούλετο κατεχαρίσατο· καὶ ἔπεισε τὴν βουλὴν μὴ δοῦναι τῷ ἀνδρὶ τὸν θρίαμβον. ὁ δὲ Σερουΐλιος ὑβρίσθαι δοκῶν ὑπὸ τοῦ συνεδρίου, εἰς αὐθάδειαν οὐκ εἰωθυῖαν Ῥωμαίοις ἐτράπετο. καλέσας γὰρ εἰς ἐκκλησίαν τὸν δῆμον ἐν τῷ πρὸ τῆς πόλεως πεδίῳ, καὶ διεξελθὼν τὰ πραχθέντα κατὰ τὸν πόλεμον, καὶ τοῦ συνάρχοντος τὸν φθόνον, καὶ τῆς βουλῆς τὸν προπηλακισμὸν διηγησάμενος, ἔφη παρὰ τῶν ἑαυτοῦ πράξεων καὶ τοῦ συναγωνισαμένου στρατεύματος ἔχειν τὴν τοῦ πομπεύειν ἐπὶ καλοῖς τε καὶ εὐτυχέσιν ἔργοις ἐξουσίαν. ταῦτ᾽ εἰπών, στεφανώσασθαι τοὺς ἄνδρας ἐκέλευσεν, καὶ αὐτὸς

στεφανωσάμενος, ἔχων τὴν θριαμβικὴν ἐσθῆτα, προῆγεν εἰς τὴν πόλιν ὑπὸ τοῦ δήμου παντὸς προπεμπόμενος, ἕως εἰς τὸ Καπιτώλιον ἀνέβη, καὶ τὰς εὐχὰς ἀπέδωκε, καὶ τὰ σκῦλα ἀνέθηκεν. ἐκ δὲ τούτου φθόνον μὲν ἔτι μείζονα παρὰ τῶν πατρικίων ἐπεσπάσατο, οἰκεῖον δ' αὐτῷ παρεσκευάσατο τὸ δημοτικόν.

*Sabinos feriarum tempore irruentes fundit et fugat idem Servilius.*

XXXI. Ἐν τοιαύταις δ' ἀκαταστασίαις τῆς πόλεως οὔσης, ἐκεχειρία τις ἐν τῷ διὰ μέσου γενομένη θυσιῶν πατρίων ἕνεκα, καὶ πανηγύρεις ἐπιλαβοῦσαι λαμπραὶ ταῖς δαπάναις ἐπέσχον ἐν τῷ παρόντι τὴν τοῦ πλήθους διχοστασίαν. ἑορτάζουσι δ' αὐτοῖς ἐπιτίθενται πολλῇ δυνάμει Σαβῖνοι, τοῦτον ἐκ πολλοῦ φυλάξαντες τὸν χρόνον, ἀρχομένης ἔτι νυκτὸς ποιησάμενοι τὴν ἐπίστασιν, ἵνα πρὶν αἰσθέσθαι τοὺς ἔνδον, ἐν τῇ πόλει γένωνται· καὶ ῥᾷστα ἂν ἐκράτησαν αὐτῶν, εἰ μὴ τῶν ψιλῶν τινες, ἀποσχισθέντες τῆς φάλαγγος, αὔλαις ἐπιβαλόντες ἁρπαγῆς ἕνεκεν, θόρυβον εἰργάσαντο. βοή τε γὰρ εὐθὺς ἐγένετο, καὶ δρόμος τῶν γεωργῶν εἰς τὸ τεῖχος, πρὶν ἢ ταῖς πύλαις τοὺς πολεμίους προσελθεῖν. ὡς δ' ἔγνωσαν αὐτῶν τὴν ἔφοδον οἱ κατὰ τὴν πόλιν, θεωροῦντες μεταξὺ καὶ τοὺς στεφάνους ἐπικείμενοι, καταλιπόντες τοὺς ἀγῶνας, ἐπὶ τὰ ὅπλα ὥρμησαν· καὶ φθάνει τῷ Σερουϊλίῳ συναχθεῖσα δύναμις αὐτοκέλευτος ἱκανή· ἣν ἐκεῖνος ἔχων συντεταγμένην,

προσπίπτει τοῖς πολεμίοις ὑπό τ' ἀγρυπνίας καὶ κόπου τεταλαιπωρηκόσι, καὶ οὐ προσδεχομένοις τὴν Ῥωμαίων ἔφοδον. ὡς δὲ συνέτειναν εἰς χεῖρας, ἐγίνετο μάχη, τὸ μὲν ἐν τάξει καὶ κόσμῳ διὰ τὴν σπουδὴν ἑκατέρων ἀφῃρημένη· οἱ δ' ὡς ἀπὸ τύχης τινός, ἢ φάλαγξ φάλαγγι, ἢ λόχος λόχῳ, ἢ ἀνὴρ ἀνδρὶ συνέπεσον, ἱππεῖς τε καὶ πεζοὶ ἅμα πεφυρμένοι ἐμάχοντο. ἀρωγοὶ δ' αὐτοῖς ἑκατέρωθεν ἐπῆεσαν, οὐ διὰ μακροῦ τῶν πόλεων οὐσῶν· οἵ τε κάμνον ἀναθαῤῥύνοντες, ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀντέχειν ταῖς ταλαιπωρίαις ἐποίουν. ἔπειτα οἱ Ῥωμαῖοι προσγενομένης σφίσι τῆς ἵππου, πάλιν νικῶσι τους Σαβίνους. καὶ πολλοὺς ἀποκτείναντες, ἀνέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν, ἄγοντες αἰχμαλώτους πάνυ συχνούς· τούς τε κατὰ τὴν πόλιν ὄντας Σαβίνων, οἳ κατα θέας πρόφασιν ἀφιγμένοι, προκαταλήψεσθαι τοῖς ἐπιοῦσι τὰ ἐρύματα τῆς πόλεως ἔμελλον, ὥσπερ αὐτοῖς συνετέτακτο, ἀναζητοῦντες εἰς τὰ δεσμωτήρια κατετίθεντο. τὰς δὲ θυσίας, αἷς ὁ πόλεμος ἐμποδὼν ἐγένετο, διπλασίας τῶν προτέρων ψηφισάμενοι, αὖθις ἐν εὐπαθείαις ἦσαν.

*Auruncos devincit idem Servilius.*

XXXII. Ἔτι δὲ πανηγυρίζουσιν αὐτοῖς πρεσβευταὶ παρῆσαν ἐξ ἔθνους Ἀρούγκων, οἳ τῆς Καμπανῶν χώρας τὰ κάλλιστα πεδία κατεῖχον. οὗτοι καταστάντες ἐπὶ τὴν βουλήν, ἠξίουν τὴν Οὐολούσκων, τῶν καλουμένων Ἐχετρανῶν, χώραν, ἣν ἀφελόμενοι τοὺς Ἐχετρανοὺς Ῥωμαῖοι κληρούχοις εἰς

φυλακὴν τοῦ ἔθνους ἐκπεμφθεῖσι διένειμαν, ἀποδιδόναι σφίσι, καὶ τὴν φρουρὰν ἀπαγαγεῖν ἐξ αὐτῆς· ἐὰν δὲ μὴ ποιήσωσιν, Ἀρούγκους ἥξοντας ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων ὀλίγου χρόνου, καὶ δίκας ληψομένους ὅσων διέθεντο τοὺς ὁμόρους κακῶν. Ῥωμαῖοι δ' αὐτοῖς τάδ' ἀπεκρίναντο· „Ἀγγέλλετε, ὦ πρέσβεις, „Ἀρούγκοις, ὅτι ἡμεῖς οἱ Ῥωμαῖοι δικαιοῦμεν ὅσα „κτᾶταί τις ἀρετῇ πολεμίους ἀφελόμενος, ταῦτα τοῖς „ἐγγόνοις ὡς οἰκεῖα παραδιδόναι. πόλεμον δ' οὐ δεί„δοιμεν τῶν Ἀρούγκων, οὔτε πρῶτον, οὔτε δεινότα„τον ἐσόμενον· ἀλλ' ἐν ἔθει ἡμῖν ὑπάρχει πᾶσι μά„χεσθαι περὶ τῆς ἡγεμονίας καὶ ἀρετῆς· ἐν ἀγωνι„σμῷ τ' ἐσόμενον ὁρῶντες αὐτὸν, ἀκαταπλήκτως „δεξόμεθα.“ μετὰ ταῦτ' Ἀροῦγκοί τε πολλῇ στρατιᾷ ὁρμηθέντες ἐκ τῆς ἑαυτῶν, καὶ Ῥωμαῖοι τὰς οἰκείας δυνάμεις ἔχοντες, ἡγουμένου Σερουϊλίου, συντυγχάνουσιν ἀλλήλοις ἀγχοῦ πόλεως Ἀρικείας. ἣ διέχει σταδίους ἑκατὸν εἴκοσι τῆς Ῥώμης· καὶ στρατοπεδεύονται ἑκάτεροι ἐν ὄρεσιν ὀχυροῖς, ὀλίγον ἀλλήλων διεστῶτες. ἐπεὶ δὲ τοὺς χάρακας ἐκρατύναντο, προῆλθον εἰς τὸ πεδίον ἀγωνιούμενοι· καὶ συμπεσόντες ἐξ ἑωθινοῦ μέχρι μεσούσης ἡμέρας ἀντεῖχον· ὥστε πολὺν ἐξ ἀμφοτέρων γενέσθαι φόνον. φιλοπόλεμον γὰρ δὴ τὸ τῶν Ἀρούγκων ἔθνος ἦν, καὶ τῷ μεγέθει τε καὶ ῥώμῃ, καὶ ὄψεως δεινότητι πολὺ τὸ θηριῶδες ἐχούσῃ φοβερώτατον.

XXXIII. Ἐν τούτῳ λέγεται τῷ πολέμῳ τοὺς ἱππεῖς τῶν Ῥωμαίων κρατίστους γενέσθαι, καὶ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν, Αὖλον Ποστούμιον Ἄλβον, ὃς

ἔσχε τὴν δικτάτωρος ἀρχὴν ἐν τῷ πρόσθεν ἐνιαυτῷ. τὸ μὲν γὰρ χωρίον, ἐν ᾧ ἡ μάχη ἐγίνετο, ἥκισθ' ἱππάσιμον ἦν, κολωνούς τε πετρώδεις καὶ φάραγγας βαθείας εἶχεν, ὥστε μηδὲν ἑκατέροις τὴν ἵππον οἷάν τ' εἶναι προσωφελεῖν. ὁ δὲ Ποστούμιος παρακελευσάμενος τοῖς ἀμφ' αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἵππων καταβῆναι, καὶ ποιήσας στίφος ἀνδρῶν ἑξακοσίων, ἐν οἷς μάλιστα χωρίοις ἔκαμνεν ὠθουμένη κατὰ πρανοῦς τοῖς Ῥωμαίοις ἡ φάλαγξ, ἐν τούτοις συνάπτει τοῖς πολεμίοις, καὶ αὐτίκα συνέστειλεν αὐτούς. ὡς δ' ἅπαξ ἀνεκόπησαν οἱ βάρβαροι, θάρσος ἐνέπεσε τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ φιλονεικία τοῖς πεζοῖς πρὸς τοὺς ἱππεῖς· καὶ καθ' ἓν ἀμφότεροι πυργηδὸν ἐξωθοῦσι τὸ δεξιὸν κέρας τῶν πολεμίων ἕως τοῦ λόφου· καὶ οἱ μὲν τοῖς πρὸς τὸν χάρακα φεύγουσιν ἑπόμενοι, πολλοὺς ἀπέκτειναν· οἱ δὲ τοῖς ἔτι μαχομένοις κατὰ νώτου ἐπῆγον. τρεψάμενοι δε κἀκείνους εἰς φυγὴν, ἐπίπονόν τε καὶ βραδεῖαν τὴν ἀποχώρησιν ποιουμένους, πρὸς ὀχθώδη χωρία ἐδίωκον, τένοντάς τε ὑποκόπτοντες ποδῶν, καὶ τὰς ἰγνύας πλαγίοις τοῖς ξίφεσι διαιροῦντες, ἕως ἐπὶ τὸν χάρακα αὐτῶν ἀφίκοντο. βιασάμενοι δὲ καὶ τούτου τοὺς φύλακας οὐ πολλοὺς ὄντας, ἐκράτησαν τοῦ στρατοπέδου, καὶ διήρπασαν· ὠφελείας μέντοι οὐ πολλὰς εὗρον, ὅτι μὴ ὅπλα καὶ ἵππους, καὶ εἴ τι ἄλλο πολεμιστήριον χρῆμα ἦν. ταῦτα οἱ περὶ Σερουΐλιον καὶ Ἄππιον ὕπατοι ἔπραξαν.

*A. Virginio Montano et T. Veturio Gemino coss. urbana plebis seditio exorta.*

XXXIV. Μετὰ ταῦτα παραλαμβάνουσι τὴν ὑπατικὴν ἀρχὴν Αὖλος Οὐεργίνιος Μοντανὸς, καὶ Τῖτος Οὐετούριος Γέμινος, ἄρχοντος Ἀθήνησι Θεμιστοκλέους, ἑξηκοστῷ καὶ διακοσιοστῷ μετὰ τὴν κτίσιν ἔτει, μελλούσης εἰς τοὐπιὸν τῆς ἑβδομηκοστῆς καὶ δευτέρας ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα δεύτερον Στησικράτης Κροτωνιάτης. ἐπὶ τούτων Σαβῖνοι πάλιν ἐπὶ Ῥωμαίους στρατιὰν ἐξάγειν μείζονα παρεσκευάζοντο· καὶ Μεδυλλῖνοι Ῥωμαίων ἀποστάντες, πρὸς τὸ Σαβίνων ἔθνος ὅρκους ἐποιήσαντο περὶ συμμαχίας. πυνθανόμενοι δὲ τὴν διάνοιαν αὐτῶν οἱ πατρίκιοι, παρεσκευάζοντο διαταχέων ἐξιέναι πανστρατιᾷ· τὸ δὲ δημοτικὸν οὐχ ὑπήκουον αὐτοῖς, ἀλλ' ἐμνησικάκουν τῆς ψευσθείσης αὐτοῖς πολλάκις ὑποσχέσεως περὶ τῶν ἐπικουρίας δεομένων ἀπόρων, ἀντιδιεπαγόντων δὲ τῶν ὑπὲρ ἐκείνους ψηφιζομένων. κατ' ὀλίγους δὲ συλλεγόμενοι, ὅρκοις ἀλλήλους κατελάμβανον ὑπὲρ τοῦ μηκέτι συνάρασθαι τοῖς πατρικίοις πολέμου μηδενὸς, καθ' ἕνα τε τῶν ἀπόρων κατισχόμενοι κοινῇ καὶ πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας βοηθήσοντες. καὶ ἐγίνετο πολλαχῇ μὲν καὶ ἄλλῃ τὸ τῶν συνωμοτῶν ἐν ἀψιμαχίαις λόγων τε καὶ ἔργων ἐμφανὲς, μάλιστα δ' ἐδηλοῦτο τοῖς ὑπάτοις. οἷς ἐπειδὴ οὐ προσήεσαν οἱ καλούμενοι πρὸς τὴν ἀπολογίαν, συναρπάσαι τινὰ τῶν ἐκ τοῦ δήμου κελευσάντων, οἱ πένητες ἀθρόοι συστρα-

φέντες, τόν τε φερόμενον ἀφῃροῦντο, καὶ τοὺς ὑπηρέτας τῶν ὑπάτων οὐ μεθιεμένους αὐτοὶ παίοντες ἀπήλαυνον, καὶ οὔθ' ἱππέων οὔτε πατρικίων, ὅσοι παρόντες τὰ γινόμενα κωλύειν ἠξίουν, ἀπείχοντο μὴ οὐ παίειν· καὶ δι' ὀλίγου πᾶσα ἡ πόλις ἦν ἀκοσμίας πλήρης καὶ θορύβου. ἅμα δὲ τῇ στάσει τῇ κατὰ τὴν πόλιν αὐξομένῃ, καὶ τὰ τῶν πολεμίων, πρὸς κατασκευὴν παρασκευαζόμενα, μείζω τὴν ἐπίδοσιν ἐλάμβανεν. Οὐολούσκων δὲ πάλιν ἀπόστασιν βουλευσαμένων καὶ τῶν καλουμένων Αἰκανῶν, πρεσβεία ἀπὸ πάντων τῶν Ῥωμαίων ὑπηκόων παρῆν, ἀξιούντων σφίσι συμμαχεῖν ἐν τρίβῳ τοῦ πολέμου κειμένοις. Λατῖνοι μὲν γὰρ ἔφασκον Αἰκανοὺς, ἐμβαλόντας εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, λεηλατεῖν τοὺς ἀγροὺς [αὐτῶν,] καὶ πόλεις τινὰς ἤδη διηρπακέναι· οἱ δ' ἐν Κρουστομερίᾳ φρουροὶ πλησίον εἶναι Σαβίνους ἀποφαίνοντες, καὶ πολλῇ χρωμένους προθυμίᾳ τὸ φρούριον πολεμεῖν· ἄλλοι δέ τι ἄλλο κακὸν ἀπαγγέλλοντες γεγονὸς, ἢ γενησόμενον, καὶ βοήθειαν διαταχέων αἰτησόμενοι. παρεγένοντο δ' ἐπὶ τὸ συνέδριον καὶ παρὰ Οὐολούσκων πρέσβεις, ἀξιοῦντες ἀπολαβεῖν ἣν ἀφῃρέθησαν ὑπ' αὐτῶν χώραν, πρὶν ἄρξασθαι πολέμου.

XXXV. Συναχθείσης δὲ περὶ τούτων τῆς βουλῆς, κληθεὶς πρῶτος ὑπὸ τῶν ὑπάτων Τῖτος Λάρκιος, ἀξιώσει τε προὔχειν δοκῶν καὶ φρονῆσαι τὰ δέοντα ἱκανώτατος, προελθὼν ἔλεξεν· „Ἐμοὶ, ὦ „βουλὴ, ἃ μὲν οἱ ἄλλοι δοκοῦσιν εἶναι φοβερὰ καὶ „ταχείας δεόμενα βοηθείας, οὔτε φοβερὰ εἶναι δο-

„κεῖ, οὔτε πάνυ κατεπείγοντα, ὡς χρὴ τοῖς συμμά-
„χοις ἐπικουρῆσαι, ἢ καθ᾽ ὅν τινα τρόπον τοὺς πο-
„λεμίους ἀμύνασθαι· ἃ δ᾽ οὔτε μέγιστα τῶν κακῶν
„νομίζουσιν, οὔτ᾽ ἀναγκαῖα ἐπὶ τῷ παρόντι, ἀμε-
„λείᾳ τ᾽ αὐτὰ ὡς οὐδὲν ἡμᾶς βλάψοντα παραδόντες
„ἔχουσι, ταῦτα φοβερώτατά μοι φαίνονται, καὶ εἰ
„μὴ ταχέως αὐτὰ ἐπιστήσομεν, ἐσχάτης ἀνατροπῆς
„καὶ συγχύσεως τῶν κοινῶν αἴτια, ἥ τε τῶν δημοτι-
„κῶν ἀπείθεια τῶν οὐκ ἀξιούντων τὰ ἐπιταττόμενα
„ὑπὸ τῶν ὑπάτων πράττειν, καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἡ πρὸς
„τὸ ἀνήκοον αὐτῶν καὶ τὸ ἐλευθεριάζον χαλεπότης.
„οἶμαι δὲ μηδὲν ὑμᾶς δεῖν ἐν τῷ παρόντι σκοπεῖν,
„εἰ μὴ ὅπως ἐξαιρεθήσεται ταῦτα ἐκ τῆς πόλεως,
„καὶ μιᾷ ἅπαντες γνώμῃ τὰ κοινὰ πρὸ τῶν ἰδίων
„αἱρούμενοι πολιτευσόμεθα. ὁμονοοῦσα μὲν γὰρ ἡ
„τῆς πόλεως δύναμις, ἱκανὴ ἔσται καὶ φίλοις ἀσφά-
„λειαν παρασχεῖν, καὶ ἐχθροῖς δέος· στασιάζουσα
„δὲ, ὥσπερ νῦν, τούτων οὐδ᾽ ἕτερον ἂν δύναιτο
„διαπράξασθαι. θαυμάσαιμι δ᾽ ἂν εἰ μὴ καὶ αὐτὴν
„διεργάσαιτο, καὶ παράσχοι τοῖς ἐχθροῖς δίχα πό-
„νου τὸ κράτος· ὃ, μὰ τὸν Δία καὶ τοὺς ἄλλους
„θεοὺς, οὐκ εἰς μακρὰν οἴομαι τοιαῦτα πολιτευομέ-
„νων ἡμῶν γενήσεσθαι.

XXXVI. „Διῳκίσμεθα γὰρ, ὡς ὁρᾶτε, καὶ δύο
„πόλεις ἔχομεν, τὴν μὲν μίαν ὑπὸ πενίας τε καὶ
„ἀνάγκης ἀρχομένην, τὴν δ᾽ ὑπὸ κόρου καὶ ὕβρεως.
„αἰδὼς δὲ καὶ κόσμος καὶ δίκη, ὑφ᾽ ὧν πᾶσα πολι-
„τικὴ κοινωνία σώζεται, παρ᾽ οὐδετέρᾳ μένει τῶν
„πόλεων τοιγάρτοι χειρὶ τὸ δίκαιον ἤδη παρ᾽ ἀλλή-

„λων λαμβάνομεν, κἂν τῷ βιαιοτέρῳ τιθεμεν τὸ „δικαιότατον, ὥσπερ τὰ θηρία, τὸ ἀντίπαλον ἐξο„λέσαι μετὰ τοῦ σφετέρου κακοῦ βουληθέντες, ἢ τὸ „ἑαυτοῖς ἀσφαλὲς φυλάττοντες, μετὰ τοῦ διαφόρου „κοινῇ σεσῶσθαι. ὧν ἐγὼ ὑμᾶς ἀξιῶ πολλὴν πρό„νοιαν ποιήσασθαι, βουλὴν ὑπὲρ αὐτῶν τούτων „καθίσαντας, ἐπειδὰν ἀπολύσητε τὰς πρεσβείας. „ἃ δὲ ταῖς πρεσβείαις ἀποκρίνασθαι ἐν τῷ παρόντι „παραινεῖν ἔχω, ταῦτά ἐστιν· ἐπειδὴ γὰρ Οὐολοῦ„σκοι μὲν ἀπαιτοῦσιν ἡμᾶς ἃ ὅπλοις κρατήσαντες „ἔχομεν, καὶ πόλεμον ἀπειλοῦσι μὴ πειθομένοις, „τάδε λέγωμεν, ὅτι Ῥωμαῖοι καλλίστας ὑπολαμβά„νομεν κτήσεις εἶναι καὶ δικαιοτάτας, ἃς κατάσχω„μεν πολέμῳ λαβόντες καὶ νόμῳ, καὶ οὐκ ἂν ὑπο„μείναιμεν μωρίᾳ τὴν ἀρετὴν ἀφανίσαι, παραδόντες „αὐτὰς τοῖς ἀπολωλεκόσι· κοινωνητέον τε πᾶσι καὶ „τοῖς ἐκ τούτων γενομένοις καταλιπεῖν ἀγωνιού„μεθα· νῦν δὲ ὑπαρχόντων ἤδη στερησόμεθα, καὶ „ἑαυτοὺς ὅσα πολεμίους βλάψομεν. Λατίνων δὲ τὸ „εὔνουν ἐπαινέσαντες, ἀναθαρσύνωμεν τὸ δεδιός, „ὡς οὐκ ἐγκαταλείψομεν αὐτούς, ἕως ἂν τὸ πιστὸν „φυλάσσωσιν, ἐν οὐδενὶ δεινῷ γενομένους δι' ἡμᾶς, „ἀλλὰ δύναμιν ἱκανὴν ἀμύνειν αὐτοῖς πέμψομεν οὐ „διὰ μακροῦ. ταύτας ἡγοῦμαι κρατίστας τε καὶ „δικαιοτάτας ἔσεσθαι ἀποκρίσεις. ἀπαλλαγεισῶν „δὲ τῶν πρεσβειῶν, πρώτην φημὶ χρῆναι βου„λὴν τοῖς κατὰ τὴν πόλιν θορύβοις ἡμᾶς ἀπο„δοῦναι, καὶ ταύτην οὐκ εἰς μακράν, ἀλλὰ τῇ „ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ."

XXXVII. Ταύτην ἀποφηναμένου τὴν γνώμην Λαρκίου, καὶ πάντων ἐπαινεσάντων, τότε μὲν αἱ πρεσβεῖαι, λαβοῦσαι τὰς εἰρημένας ἀποκρίσεις, ἀπηλλάγησαν· τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ συναγαγόντες τὴν βουλὴν οἱ ὕπατοι, περὶ τῆς ἐπανορθώσεως τῶν πολιτικῶν θορύβων προὔθεσαν σκοπεῖν. πρῶτος οὖν ἐρωτηθεὶς γνώμην Πόπλιος Οὐεργίνιος, ἀνὴρ δημοτικός, τὴν διὰ μέσου πορευόμενος ὁδὸν, ἔλεξεν· „Ἐπειδὴ τὸ δημοτικὸν πλῆθος ἐν τῷ παρελθόντι „ἐνιαυτῷ προθυμίαν πλείστην εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς „πόλεως ἀγῶνας ἐπεδείξατο, Οὐολούσκοις καὶ „Αρούγκοις πολλῇ στρατιᾷ ἐπιοῦσιν ἀντιταξάμενον „ἐφ' ἡμῶν, οἴομαι δεῖν τοὺς συναραμένους ἡμῖν „τότε, καὶ τῶνδε τῶν πολέμων μετασχόντας, ἀφεῖ„σθαι, καὶ μηδενὸς αὐτῶν μήτε τὸ σῶμα, μήτε τὴν „οὐσίαν ὑπὸ τῶν δανειστῶν κρατεῖσθαι· τὸ δ' αὐτὸ „δίκαιον εἶναι καὶ γονεῦσι τοῖς τούτων ἄχρι καὶ „πάππων, καὶ παισὶν ἕως ἐγγόνων· τοὺς δ' ἄλλους „ἀγωγίμους εἶναι τοῖς δεδανεικόσιν, ὡς ἕκαστοι „συνέβαλον." Μετὰ δὲ ταῦτα Τίτος Λάρκιος εἶπεν· „Ἐμοὶ δ', ὦ βουλὴ, δοκεῖ κράτιστον, μὴ μόνον τοὺς „ἐν τοῖς πολέμοις ἀγαθοὺς γενομένους, ἀλλὰ καὶ τὸν „ἄλλον ἅπαντα δῆμον ἐλεύθερον τῶν συμβολαίων „ἀφεῖσθαι. μόνως γὰρ ἂν οὕτως ὅλην τὴν πόλιν „ὁμονοοῦσαν ἐργασαίμεθα." Τρίτος δὲ παρελθὼν Αππιος Κλαύδιος, ὁ τὴν ὕπατον ἀρχὴν τῷ παρελθόντι ἔτει σχὼν, ἔλεξεν·

XXXVIII. „Ἀεὶ μὲν, ὦ βουλὴ, ὁσάκις ὑπὲρ „τούτων προτεθῇ λόγος, ἐπὶ τῆς αὐτῆς εἰμι γνώμης,

„μὴ ἐπιτρέπειν τῷ δήμῳ μηδὲν τῶν ἀξιουμένων, ὅ „τι μὴ νόμιμον, μήτε καλὸν, μήτε τὸ φρόνημα τῆς „πόλεως ἐλαττοῦν· καὶ οὐδὲ νῦν μεταγινώσκω τῶν „ἐξ ἀρχῆς μοι φανέντων οὐδέν· ἢ πάντων ἂν εἴην „ἀνθρώπων ἀφρονέστατος, εἰ πέρυσι μέν, ὕπατος „ὢν, ἀντιπράττοντός μοι τοῦ συνυπάτου, καὶ τὸν „δῆμον ἐπισείοντος, ἀντέσχον, καὶ διέμεινα ἐπὶ τῶν „ἐγνωσμένων, οὔτε φόβῳ ἀποτραπεὶς, οὔτε δεήσει, „οὔτε χάρισιν εἴξας· νῦν δ', ἰδιώτης ὢν, ῥίψαιμι „ἐμαυτὸν, καὶ τὴν παῤῥησίαν καταπροδοίην· εἴτε „μου τὸ ἐλεύθερον τῆς ψυχῆς ὑμῶν ἕκαστος βούλε- „ται ἀποκαλεῖν εὐγενὲς, εἴτ' αὔθαδες, ὅσον ἂν ζῶ „χρόνον, οὐκ ἀποστήσομαι τοῦ ἤδη καλῶς δεδο- „γμένου, καὶ οὐδέποτ' εἰσάξω χαριζόμενος τοῖς κακοῖς „χρεῶν ἀποκοπὰς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς εἰσάγοντας „αὐτὰς ἁπάσῃ προθυμίᾳ χρώμενος, ὁμόσε χωρήσω· „λογιζόμενος ὅτι πᾶσα κακία καὶ διαφθορὰ, καὶ „συλλήβδην ἀνατροπὴ πόλεως ἀπὸ χρεοκοπίας ἄρ- „χεται. καὶ εἴτε τις ἀπὸ νοῦ φρονίμου, εἴτε, νὴ Δία, „μανίας τινὸς, ἐπειδὴ οὐ τὸ ἴδιον ἀσφαλὲς, ἀλλὰ τὸ „τῆς πόλεως ἀξιῶ σκοπεῖν, εἴτε ὅπως δή ποτε οἰήσε- „ται τάδε λέγεσθαι, συγχωρῶν αὐτῷ νομίζειν ὅπως „βούλεται, μέχρι παντὸς ἐναντιώσομαι τοῖς μὴ τὰ „πάτρια πολιτεύματα εἰσηγησαμένοις. ἐπειδὴ δ' οὐ „τὰ χρέα ἀπαιτοῦσιν οἱ καιροὶ, μεγάλην δὲ βοήθει- „αν, ὃ μόνον ἐστὶ τῆς διχοστασίας φάρμακον ἐν τῷ „παρόντι φράσω, δικτάτωρα ἑλέσθαι κατὰ τάχος, „ὃς ἀνυπευθύνῳ χρώμενος ἐξουσίᾳ καὶ τὴν βουλὴν „καὶ τὸν δῆμον ἀναγκάσει τὰ κράτιστα τῷ κοινῷ

„φρονεῖν· ἄλλη γὰρ οὐκ ἔσται τηλικούτου κακοῦ „λύσις.“

*Manius Valerius dictator tertius.*

XXXIX. Ταῦτ' εἰπόντος Ἀππίου, καὶ τῶν νέων ἐπιθορυβησάντων ὡς τὰ δέοντα εἰσηγουμένου, Σερουΐλιος μὲν ἀντιλέξων ἀνέστη καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν πρεσβυτέρων· ἡττῶντο δὲ ὑπὸ τῶν νεωτέρων, ἐκ παρασκευῆς τ' ἀφικνουμένων καὶ βίᾳ πολλῇ χρωμένων· καὶ πέρας ἐνίκησεν ἡ Ἀππίου γνώμη. καὶ μετὰ ταῦτα οἱ ὕπατοι κοινῇ γνώμῃ χρησάμενοι, τῶν πλείστων οἰομένων Ἄππιον ἀποδειχθήσεσθαι δικτάτωρα, ὡς μόνον ἐπικρατῆσαι τῆς προστασίας δυνησόμενον, ἐκεῖνον μὲν ἀπήλασαν, Μάνιον δὲ Οὐαλέριον ἀδελφὸν Ποπλίου τοῦ πρώτου ὑπατεύσαντος, καὶ δημοτικώτατον δοκοῦντα ἔσεσθαι, καὶ ἄνδρα γηραιὸν, ἀπέδειξαν, αὐτὸ τὸ φοβερὸν οἰόμενοι τῆς ἐξουσίας ἀποχρῆναι· ἀνδρὸς δὲ τὰ πάντα ἐπιεικοῦς τοῖς πράγμασι δεῖν, ἵνα μηδὲν ἐξεργάσηται νεώτερον.

XL. Παραλαβὼν δὲ τὴν ἀρχὴν Οὐαλέριος, καὶ προσελόμενος ἱππάρχην Κόϊντον Σερουΐλιον, ἀδελφὸν τοῦ συνυπατεύσαντος Ἀππίῳ Σερουϊλίου, παρήγγειλε τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν παρεῖναι. συνελθόντος δ' ὄχλου συχνοῦ τότε πρῶτον ἐξ οὗ τὴν ἀρχὴν ὁ Σερουΐλιος ἀπέθετο, καὶ ὁ δῆμος ἀγόμενος ἐπὶ τὰς στρατείας εἰς φανερὰν ἀπόνοιαν ἐτράπετο, ἐλθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα ἔλεξεν· „Ὦ πολῖται, εὖ ἴσμεν „ὅτι βουλομένοις ὑμῖν ἐστιν ἀεί τινας ἐκ τοῦ Οὐα

„λερίων γένους ἄρχειν ὑμῶν, ὑφ᾽ ὧν ἐλεύθεροι τυ„ραννίδος χαλεπῆς γεγονότες, οὐδενὸς τῶν μετρίων „ἀτυχήσειν, οὐδὲ πάσχειν βίαν προσδοκᾶτε, ὑμᾶς „αὐτοὺς ἐπιτρέψαντες τοῖς ἁπάντων δημοτικωτάτοις „δοκοῦσι καὶ οὖσιν. ὥστ᾽ οὐ διδαχῆς ὑμῖν δεομέ„νοις, ὅτι βεβαιώσομεν τῷ δήμῳ τὸ ἐλεύθερον, ὅπερ „καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτῷ ἐδώκαμεν, οἱ λόγοι ἔσονται, „ἀλλὰ παρακλήσεως μετρίας, ἵνα πιστεύητε ἡμῖν „ὅ τι ἂν ὑποσχώμεθα ἐμπεδώσειν. ἡλικίας τε γάρ, „ἣ τὸ φενακίζειν ἥκιστα ἐπιδέχεται, ἐπὶ τὸ τέλειον „ἥκομεν, καὶ ἀξιώσεως, ἥτις τοῦ ῥᾳδιουργεῖν ἐλάχι„στον φέρεται μέρος, ἀρκούντως ἔχομεν, χρόνον τ᾽ „οὐχ ἑτέρωθί που τὸν λειπόμενον βιοτεύσειν μέλλο„μεν, ἀλλ᾽ ἐν ὑμῖν, δίκας ὧν ἂν ἐξαπατῆσαι δοκῶ„μεν ὑφέξοντες. ταῦτα μὲν οὖν, ὥσπερ ἔφην, ὡς οὐ „μακρῶν δεόμενα λόγων πρὸς εἰδότας, ἐάσω. ὃ δέ „μοι δοκεῖτε παθόντες ὑφ᾽ ἑτέρων, εἰκότως ἐπὶ πάν„των ὑποπτεύειν, ὁρῶντες αἰεί τινα τῶν παρακα„λούντων ὑμᾶς ἐπὶ τοὺς πολεμίους ὑπάτων ὑπι„σχνούμενον, ὧν ἂν δέησθε, παρὰ τῆς βουλῆς δια„πράξεσθαι, μηδὲν δ᾽ ἐπὶ τέλος ἄγοντα τῶν ὁμολο„γηθέντων· τοῦτο ὡς οὐ δικαίως ἂν ὑποπτεύοιτε „καὶ περὶ ἐμοῦ, δυσὶν ἂν τοῖσδε μάλιστα πιστωσαί„μην, τῷ τε μὴ ἂν ἐμοὶ τὴν βουλὴν εἰς τοῦτο τὸ „λειτούργημα, ἑτέρων ὄντων τῶν ἐπιτηδειοτέρων, τῷ „φιλοδημοτάτῳ δοκοῦντι εἶναι, καταχρήσασθαι· καὶ „τῷ μὴ ἂν αὐτοκράτορι κοσμῆσαι ἀρχῇ, δι᾽ ἣν τὰ „δόξαντά μοι κράτιστα εἶναι, καὶ δίχα ἐκείνης ἐπι„κυροῦν δυνήσομαι.

XLI. „Οὐ γὰρ δήπου συνεξαπατᾷν ὑμᾶς, ἐπι-„στάμενον τὴν ἀπάτην, καὶ βουλευσάμενον μετὰ „ταύτης, συγκακουργεῖν ὑπολαμβάνετε. εἰ γὰρ ταῦ-„τα ὑμῖν εἰσέρχεται περὶ ἐμοῦ, ὡς ἁπάντων ἀνθρώ-„πων κακουργοτάτῳ, ὅ τι βούλεσθε χρώμενοί μοι, „ταύτης μὲν τῆς ὑποψίας, ἐμοὶ πειθόμενοι, τὰς „ψυχὰς ἐλευθερώσατε· ἐπὶ δὲ τοὺς πολεμίους τὴν „ὀργὴν μετάθετε ἀπὸ τῶν φίλων, οἳ πόλιν τε ὑμᾶς „ἀφελούμενοι ἥκουσι, καὶ ἀντ' ἐλευθέρων δούλους „ποιήσοντες, καὶ τἄλλα, ὅσα δεινὰ ἐν ἀνθρώποις „νενόμισται, διαθεῖναι σπεύδοντες, οὐ πόῤῥω τῆς „χώρας εἶναι ἀγγέλλονται. προθύμως οὖν ἀποδύ-„σασθε, καὶ δείξατε αὐτοῖς ὅτι καὶ στασιάζουσα ἡ „Ῥωμαίων δύναμις κρείττων ἑτέρας ἐστὶν ὁμονοού-„σης· ἢ γὰρ οὐχ ὑπομενοῦσιν ἡμᾶς ἐπιόντας ὁμο-„θυμαδὸν, ἢ δίκας ὑφέξουσι τῆς τόλμης ἀξίας· „ἐνθυμήθητε γὰρ, ὅτι Οὐολοῦσκοι καὶ Σαβῖνοι „εἰσιν, ὧν πολλάκις ἐκρατήσατε μαχομένων, οἱ τὸν „πόλεμον ἐπάγοντες ἡμῖν, οὔτε σώματα νῦν μείζονα „λαβόντες, οὔτε ψυχὰς τῶν προτέρων ἀλκιμωτέρας „κτησάμενοι, ἀλλ' ὡς πρὸς ἀλλήλους ἐχόντων, κατα-„φρονήσαντες ὑμῶν. ὅταν δὲ τοὺς πολεμίους τιμω-„ρήσησθε, ἐγγυῶμαι ὑμῖν τὴν βουλὴν ἐγὼ τάς τε „ὑπὲρ τῶν χρεῶν φιλονεικίας, καὶ ὅ τι ἂν ἄλλο παρ' „αὐτῆς αἰτῆσθε μέτριον, ἀξίως τῆς ἀρετῆς, ἣν ἂν „παράσχησθε ἐν τῷ πολέμῳ, βραβεύσειν. τέως δὲ „ἀφείσθω πᾶσα μὲν οὐσία, πᾶν δὲ σῶμα, πᾶσα δ' „ἐπιτιμία πολίτου Ῥωμαίου ἀῤῥυσίαστος, ἀπό τε „δανείου καὶ ἄλλου παντὸς συμβολαίου. τοῖς δὲ

„προθύμως ἀγωνισαμένοις κάλλιστος μὲν στέφανος „πόλις ἥδε ἡ γειναμένη στᾶσα ὀρθὴ, καλὸς δὲ καὶ „ὁ παρὰ τῶν συνόντων ἔπαινος ὑπάρξει· καὶ ὁ παρ' „ἡμῶν κόσμος ἱκανὸς οἰκόν τ' ἐπανορθῶσαι χρή-„μασι, καὶ γένος ἐπιλαμπρῦναι τιμαῖς. παράδειγμά „τε ὑμῖν ἀξιῶ γενέσθαι τὸ ἐμὸν εἰς τοὺς κινδύνους „πρόθυμον. ὑπεραγωνιοῦμαι γὰρ ὡς ὁ κράτιστα „ἐῤῥωμένος ὑμῶν."

*Volsci profligati. Sabini devicti. Aequi domiti.*

XLII. Ταῦτ' εἰπόντος αὐτοῦ, πᾶς ὁ δῆμος ἀσμένως ἀκούσας, ὡς οὐδὲν ἔτι φενακισθησόμενος, ὑπέσχετο συνάρασθαι τοῦ πολέμου, καὶ γίνεται δέκα στρατιωτικὰ τάγματα, ἐξ ἀνδρῶν τετρακισχιλίων ἕκαστον. τούτων τρία μὲν ἕκαστος τῶν ὑπάτων ἔλαβε, καὶ τῶν ἱππέων ὅσον ἑκάστῳ προσεμερίσθη· τὰ δὲ τέτταρα, καὶ τοὺς λοιποὺς ἱππεῖς, ὁ δικτάτωρ. καὶ αὐτίκα παρασκευασάμενοι, ᾤχοντο διὰ τάχους, ἐπὶ μὲν Αἰκανοὺς Τῖτος Οὐετούριος, ἐπὶ δὲ Οὐολούσκους Αὖλος Οὐεργίνιος, αὐτὸς δὲ ὁ δικτάτωρ Οὐαλέριος ἐπὶ Σαβίνους. τὴν δὲ πόλιν ἅμα τοῖς γεραιτέροις καὶ ὀλίγῳ τινὶ στρατεύματι τῶν ἀκμαίων Τῖτος Λάρκιος ἐφύλαττεν. ὁ μὲν οὖν Οὐολούσκων πόλεμος ταχεῖαν τὴν κρίσιν ἔλαβε· πλήθει γὰρ ὑπεραίρειν πολὺ νομίσαντες, τῶν προτέρων κακῶν ἀναμνησθέντες, ἀγωνισταὶ ταχίους ἢ φρονιμώτεροι ἀναγκασθέντες γενέσθαι, θᾶττον πρῶτοι ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους, ἡνίκα ὤφθησαν ἐν συνόψει στρατοπεδεύσαντες. γενομένης δὲ μάχης καρτερᾶς,

πολλὰ μὲν δράσαντες γενναῖα, πλείω δὲ τὰ δεινὰ ὑπομείναντες, εἰς φυγὴν τρέπονται· καὶ ὅ τε χάραξ αὐτῶν ἑάλω, καὶ πόλις ἐπιφανὴς ἐκ πολιορκίας παρέστη· Οὐέλιτραι δ᾽ ὄνομα αὐτῇ. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ Σαβίνων φρόνημα ἐν ὀλίγῳ πάνυ ἐταπεινώθη χρόνῳ, μιᾷ παρατάξει ἐξ ἀμφοτέρων βουληθέντων. ἔπειτα ἥ τε χώρα προενομεύθη, καὶ πολίχναι τινὲς ἑάλωσαν, ἐξ ὧν πολλὰ καὶ σώματα καὶ χρήματα οἱ στρατιῶται ἔλαβον. Αἰκανοὶ δὲ τὰ τῆς ἀσθενείας αὐτῶν ὑφορῶντες, ἐπεὶ τὰ τῶν συμμάχων τέλος ἔχοντα ἐπύθοντο, χωρίοις τ᾽ ἐχυροῖς ὑπεκάθηντο, καὶ εἰς μάχας οὐ προῄεσαν, τάς τ᾽ ἀποχωρήσεις, ὅπῃ ἐδύναντο, δι᾽ ὀρῶν ἢ δρυμῶν κορυφῶν ἐποιοῦντο, καὶ διέτριψαν μὲν ἄχρι τινὸς διαφέροντες τὸν πόλεμον· οὐ μέντοιγε διασώσασθαι ἀθῶον τὴν στρατιὰν ἐδυνήθησαν, ἐπιθεμένων αὐτοῖς τῶν Ῥωμαίων ἐν χωρίοις κρημνώδεσι τολμηρῶς, καὶ λαβόντων τὸ στρατόπεδον κατὰ κράτος. ἔπειτα φυγή τ᾽ αὐτῶν ἐκ τῆς Λατίνων γῆς ἐγένετο, καὶ παραδόσεις τῶν πόλεων, ἃς ἔτυχον αὐτῶν τῇ πρώτῃ ἐφόδῳ καταλαβόμενοι. εἰσὶ δ᾽ ὧν καὶ, ἐκ φιλονεικίας οὐκ ἐκλιπόντων τὰς ἄκρας, ἁλώσεις.

*Domesticae turbae recrudescunt.*

XLIII. Οὐαλέριος δὲ κατὰ νοῦν χωρήσαντος αὐτῷ τοῦ πολέμου, τὸν εἰωθότα θρίαμβον ἀπὸ τῆς νίκης καταγαγὼν, ἀπέλυσε τὸν δῆμον ἀπὸ τῆς στρατείας, οὔπω τῆς βουλῆς καιρὸν εἶναι νομιζούσης, ἵνα μὴ τὰς ὑποσχέσεις ἀπαιτοῖεν οἱ ἄποροι· εἰς δὲ

τὴν δορίκτητον, ἣν Οὐολούσκους ἀφείλοντο, κληρούχους ἀπέστειλεν, ἐπιλέξας ἄνδρας ἐκ τῶν ἀπόρων, οἳ τήν τε πολεμίαν φρουρήσειν ἔμελλον, καὶ τὸ ἐν τῇ πόλει στασιάζον ἔλαττον ἀπολείψειν. ταῦτα διοικησάμενος, ἠξίου τὴν βουλὴν τὰς ὑποσχέσεις αὐτῷ βεβαιῶσαι, κεκομισμένην τὸ παρὰ τοῦ πλήθους πρόθυμον ἐν τοῖς ἀγῶσιν. ὡς δ' οὐ προσεῖχεν αὐτῷ τὸν νοῦν, ἀλλ' οἵπερ πρότερον ἠναντιοῦντο τῇ γνώμῃ συστρέψαντες ἑαυτοὺς νέοι καὶ βίαιοι, καὶ πλήθει τῶν ἑτέρων ἐπικρατοῦντες, οὗτοι καὶ τότε ἀντέπραττον, καὶ πολλῇ καταβοῇ ἐχρῶντο, τὴν οἰκίαν αὐτῶν δημοκόλακα ἀποφαίνοντες, καὶ νόμων πονηρῶν ἀρχηγὸν, ᾧ δὲ μάλιστα ἠγάλλοντο οἱ ἄνδρες ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν δικαστηρίων πολιτεύματι, τούτῳ πᾶσαν ἠφανικέναι τὴν τῶν πατρικίων δυναστείαν αἰτιώμενοι· σχετλιάσας Οὐαλέριος πολλὰ, καὶ, ὅτι μὴ δίκαια πάσχοι διαβεβλημένος ὑπ' αὐτῶν πρὸς τὸν δῆμον, ὀνειδίσας, τήν τε μέλλουσαν καταλήψεσθαι σφᾶς τύχην, τοιαῦτα βουλευσαμένους, ἀνακλαυσάμενος, καὶ οἷα εἰκὸς ἐν τοιούτῳ κακῷ, τὰ μὲν ἐκ πάθους, τὰ δ' ἀπὸ τοῦ πλεῖόν τι τῶν πολλῶν νοεῖν, ἀποθεσπίσας, ᾤχετο ἀπιὼν ἐκ τοῦ βουλευτηρίου· καὶ συγκαλέσας τὸν δῆμον εἰς ἐκκλησίαν, ἔλεξε. „Πολλὴν χάριν ὑμῖν „εἰδὼς, ὦ πολῖται, τῆς τε προθυμίας, ἣν παρέσχε„σθέ μοι, ἑκούσιοι συναράμενοι τοῦ πολέμου, καὶ „ἔτι μᾶλλον τῆς ἀρετῆς, ἣν ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἀπε„δείξασθε, μεγάλην μὲν ἐποιούμην σπουδὴν ἀμεί„ψασθαι ὑμᾶς τοῖς τ' ἄλλοις, καὶ τῷ μὴ ψεύσασθαι

„τὰς ὑποσχέσεις, ἃς ὑπὲρ τῆς βουλῆς ἐποιούμην „πρὸς ὑμᾶς, καὶ εἰς ὁμόνοιαν ἤδη ποτὲ καταστῆσαι „τὴν στάσιν ὑμῶν, σύμβουλος καὶ διαιτητὴς ἀμφοῖν „γενόμενος· κωλύομαι δὲ πράττειν αὐτά, διὰ τοὺς „οὐ τὰ βέλτιστα τῷ κοινῷ φρονοῦντας, τὰ δὲ σφίσιν „αὐτοῖς ἐν τῷ παρόντι κεχαρισμένα προαιρουμένους, „οἳ πλήθει τ' ἐπικρατοῦντες τῶν ἑτέρων, καὶ δυνά- „μει, ἣν τὸ νέον αὐτοῖς παρέχεται μᾶλλον ἢ τὰ „πράγματα, ἔῤῥωνται. ἐγὼ δὲ γέρων τε δή, ὡς ὁρᾶ- „τε, καὶ ἑτέρους τοιούτους ἔχω συμμάχους, ὧν ἡ τ' „ἐν τῇ γνώμῃ οὖσα ἰσχύς, ἀδύνατός ἐστιν ἔργῳ „ἐπεξελθεῖν, καὶ περιέστηκεν ἡ δοκοῦσα ἡμῶν τοῦ „κοινοῦ πρόνοια, ἰδίᾳ πρὸς ἑκάτερον μέρος ἀπέχθει- „αν φερομένη. τῇ τε γὰρ βουλῇ δι' αἰτίας εἰμὶ ὡς „τὸ ὑμέτερον πλῆθος θεραπεύων, καὶ πρὸς ὑμᾶς „διαβέβλημαι ὡς ἐκείνῃ μᾶλλον τὴν εὔνοιαν ἀπο- „δεικνύμενος·

XLIV. „Εἰ μὲν οὖν ὁ δῆμος εὖ προπαθὼν „ἐξέλιπε τὰς δι' ἐμοῦ τῇ βουλῇ γενομένας ὑποσχέ- „σεις, ἐκεῖνά μοι ἀπολογητέα ἦν, ὅτι ἐψεύσασθε „ὑμεῖς, ἐν ἐμοὶ δ' οὐδὲν κακούργημα ἦν. ἐπεὶ δὲ τὰ „παρὰ τῆς βουλῆς ὁμολογηθέντα οὐ γέγονεν ὑμῖν „ἐπιτελῆ, πρὸς τὸν δῆμον ὁ λόγος ἤδη ἀναγκαῖος „γίγνεταί μοι, ὅτι οὐκ ἐμοὶ συνδοκοῦντα πεπόνθα- „τε, ἀλλ' ὁμοίως πεφενακίσμεθα καὶ παραλελο- „γίσμεθα ἀμφότεροι, καὶ μᾶλλον ὑμῶν ἐγώ, ὅς γ' „οὐχ ἃ κοινῇ ἠπάτημαι μετὰ πάντων, μόνον ἀδι- „κοῦμαι, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἰδίᾳ κακῶς ἀκήκοα, ὡς δὴ „τά τε παρὰ τῶν πολεμίων ἁλόντα, οὐ μετὰ κοινῆς

„γνώμης τοῦ συνεδρίου, τοῖς ἀπόροις ὑμῶν, βουλό-„μενος ἰδίαν ὠφέλειαν ποιήσασθαι, παρασχὼν, καὶ „τὰς τῶν πολιτῶν οὐσίας δημεύειν ἀξιῶν, ἧς γε κω-„λυούσης, ἢ μὴ, παρανομεῖν τε στρατείας, ἐναντιου-„μένων τῶν βουλευτῶν, ἀφεικὼς, δέον ὑπὸ ταῖς „ἀγραυλίαις καὶ πλάναις ἐν τῇ πολεμίᾳ κατέχειν „ὑμᾶς. ὠνείδισται δέ μοι καὶ ἡ τῶν κληρούχων εἰς „Οὐολούσκους ἐκπομπὴ, ὅτι γῆν πολλὴν καὶ ἀγα-„θὴν οὐ τοῖς πατρικίοις, οὐδὲ τοῖς ἱππεῦσιν ἐχαρι-„σάμην, ἀλλὰ τοῖς ἀπόροις ὑμῶν διένειμα· καὶ ὃ „μάλιστά μοι τὴν πλείστην ἀγανάκτησιν παρέσχεν, „ὅτι πλείους ἢ τετρακόσιοι ἄνδρες ἐκ τοῦ δήμου τοῖς „ἱππεῦσι προσκατελέγησαν ἐπὶ στρατολογίας, βίων „εὐπορήσαντες. εἰ μὲν οὖν ἀκμάζοντί μοι τὸ σῶμα „ταῦτα παρέπεσεν, δῆλον ἂν ἔργῳ ἐποίησα τοῖς „ἐχθροῖς, οἷον ὄντα με ἄνδρα προὐπηλάκισαν· ἐπει-„δὴ δὲ ὑπὲρ ἑβδομήκοντα ἔτη γέγονα, καὶ οὐ δυνα-„τὸς ἔτι ἀμύνειν ἑαυτῷ εἰμι, ὁρῶν τε ὅτι οὐκ ἂν ἔτι „ὑπ᾽ ἐμοῦ παύσαιτο ἡ στάσις ὑμῶν, ἀποτίθεμαι τὴν „ἀρχὴν, καὶ ἐπὶ τοῖς βουλομένοις τὸ σῶμα ἐμαυτοῦ „ποιῶ, εἴ τι οἴονται ὑπ᾽ ἐμοῦ ἐξηπατῆσθαι, χρήσα-„σθαί μοι ὅτι ἂν δικαιῶσι.“

*Secessio in montem sacrum.*

XLV. Ταῦτ᾽ εἰπὼν, τὸ μὲν δημοτικὸν ἅπαν εἰς συμπάθειαν ὑπηγάγετο, καὶ προὔπεμψαν αὐτὸν ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἀπιόντα· τὴν δὲ βουλὴν ἔτι χαλεπωτέραν αὐτῷ γενέσθαι ἐποίησεν. εὐθὺς δὲ μετὰ τοῦτο τάδ᾽ ἐγίνετο· οἱ μὲν πένητες οὐκέτι κρύφα, οὐδὲ νύκτωρ,

ὡς πρότερον, ἀλλ᾽ ἀναφανδὸν ἤδη συνιόντες, ἐβούλευον ἀπόστασιν ἐκ τῶν πατρικίων. ἡ δὲ βουλὴ κωλύειν διανοουμένη, τοῖς ὑπάτοις ἐπέταξε μήπω λύειν τὰ στρατεύματα. τῶν γὰρ ἱερῶν ταγμάτων ἔτι κύριος ἦν, τοῖς στρατιωτικοῖς ὅρκοις κατειργομένων, καὶ οὐδεὶς ἀπολείπεσθαι τῶν σημείων ἠξίου· τοσοῦτον ἴσχυσεν ὁ τῶν ὅρκων ἐν ἑκάστῳ φόβος. πρόφασις δὲ κατεσκευάσθη τῆς στρατείας, ὡς Αἰκανῶν καὶ Σαβίνων συνεληλυθότων εἰς ἓν ἐπὶ τῷ κατὰ Ῥωμαίων πολέμῳ. ὡς δὲ προῆλθον ἔξω τῆς πόλεως οἱ ὕπατοι τὰς δυνάμεις ἔχοντες, καὶ τὰς παρεμβολὰς οὐ πρόσω ἀπ᾽ ἀλλήλων ἔθεντο, συνελθόντες οἱ στρατιῶται εἰς ἓν πάντες, ὅπλων τε καὶ σημείων ὄντες κύριοι, Σικιννίου τινὸς Βέλλου παροξύναντος αὐτοὺς, ἀφίστανται τῶν ὑπάτων, ἁρπάσαντες τὰ σημεῖα· τιμιώτατα γὰρ Ῥωμαίοις ταῦτα ἐπὶ στρατείας, καὶ ὥσπερ ἱδρύματα θεῶν ἱερὰ νομίζονται· λοχαγούς τε ἑτέρους, καὶ περὶ ἁπάντων ἄρχοντα τὸν Σικίννιον ἀποδείξαντες, ὄρος τι καταλαμβάνονται πλησίον Ἀνίητος ποταμοῦ κείμενον, οὐ πρόσω τῆς Ῥώμης, ὃ νῦν ἐξ ἐκείνου Ἱερὸν ὄρος καλεῖται. τῶν δὲ ὑπάτων καὶ λοχαγῶν μετακαλούντων αὐτοὺς ἅμα δεήσει καὶ οἰμωγῇ, καὶ πολλὰ ὑπισχνουμένων, ἀπεκρίνατο ὁ Σικίννιος· „Τίνα γνώμην ἔχοντες, ὦ πατρίκιοι, οὓς ἀπηλάσατε ἐκ τῆς πατρίδος, καὶ ἀντ᾽ „ἐλευθέρων δούλους ἐποιήσατε, νῦν μετακαλεῖτε; „ποίᾳ δὲ πίστει τὰς ὑποσχέσεις ἡμῖν ἐμπεδώσετε, ἃς „πολλάκις ἤδη ψευσάμενοι ἐλέγχεσθε; ἀλλ᾽ ἐπειδὴ „μόνοι τὴν πόλιν ἀξιοῦτε κατέχειν, ἄπιτε μηδὲν ὑπὸ

„τῶν πενήτων καὶ ταπεινῶν ἐνοχλούμενοι· ἡμῖν δ᾽ „ἀρκέσει πᾶσα γῆ, ἐν ᾗ ἂν τὸ ἐλεύθερον ἔχωμεν, „ὁποία ποτ᾽ ἂν ᾖ, νομίζεσθαι πατρίς.“

XLVI. Ὡς δ᾽ ἠγγέλθη ταῦτα τοῖς ἐν τῇ πόλει, πολὺς θόρυβος καὶ οἰμωγὴ ἦν, καὶ διὰ τῶν στενωπῶν δρόμος, τοῦ μὲν δήμου καταλιπεῖν τὴν πόλιν παρασκευαζομένου, τῶν δὲ πατρικίων ἀποτρέπειν ἀξιούντων, καὶ βίαν τοῖς μὴ βουλομένοις προσφέρειν· βοή τε περὶ τὰς πύλας καὶ πολὺς ἀνακλαυσμὸς ἦν, λόγοι τε κατ᾽ ἀλλήλων ἐχθροὶ, καὶ ἔργα πολεμίων ἐγίνοντο, οὐκέτι διακρίνοντος οὐδενὸς οὔτε ἡλικίαν, οὔτε ἑταιρείαν, οὔτ᾽ ἀξίωσιν ἀρετῆς. ἐπειδὴ δὲ οἱ ταχθέντες ὑπὸ τῆς βουλῆς φρουρεῖν τὰς ἐξόδους· ἦσαν γὰρ δὴ ὀλίγοι· οὐχ ἱκανοὶ ἔτι ἀντέχειν, ἐκβιασθέντες ὑπὸ τοῦ δήμου, κατέλιπον τὴν φυλακὴν, τότε ἤδη τὸ δημοτικὸν πολὺ ἐξεχεῖτο, καὶ τὸ πάθος ἦν ἁλώσει πόλεως ἐμφερὲς, οἰμωγή τε τῶν ὑπομενόντων, καὶ κατάμεμψις ἀλλήλων ἐγίνετο ἐρημουμένην τὴν πόλιν ὁρώντων. μετὰ τοῦτο βουλαί τε συχναὶ καὶ κατηγορίαι τῶν αἰτίων τῆς ἀποστάσεως ἐγίνοντο. ἐν δὲ τῷ αὐτῷ καιρῷ, καὶ τὰ πολέμια ἔθνη ἐπετίθεντο αὐτοῖς, προνομεύοντα τὴν γῆν ἄχρι τῆς πόλεως. οἱ μέντοι ἀποστάται, τὸν ἀναγκαῖον ἐπισιτισμὸν ἐκ τῶν πλησίον ἀγρῶν λαμβάνοντες, ἄλλο δ᾽ οὐδὲν τὴν χώραν κακουργοῦντες, ἔμενον ὑπαίθριοι, καὶ τοὺς προσιόντας ἐκ τῆς πόλεως καὶ τῶν πέριξ φρουρίων ὑπελάμβανον, συχνοὺς ἤδη γινομένους. οὐ γὰρ μόνον οἱ τὰ χρέα καὶ τὰς καταδίκας καὶ τὰς προσδοκωμένας ἀνάγκας διαφυγεῖν

προαιρούμενοι συνέῤῥεον ὡς αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ὅσοις ὁ βίος ἦν ἀργὸς, ἢ ῥάθυμος, ἢ ταῖς ἐπιθυμίαις χορηγεῖν οὐχ ἱκανὸς, ἢ πονηρῶν ἐπιτηδευμάτων ζηλωτὴς, ἢ φθονερὸς ταῖς ἑτέρων εὐτυχίαις, ἢ δι' ἄλλην τινὰ συμφορὰν ἢ αἰτίαν ἀλλοτρίως διακείμενος τῇ καθεστώσῃ πολιτείᾳ.

XLVII. Τοῖς δὲ πατρικίοις ἐν μὲν τῷ παρόντι ταραχὴ ἐνέπεσε πολλὴ καὶ ἔκπληξις, καὶ ὡς αὐτίκα δὴ μάλα τῶν ἀποστατῶν ἅμα τοῖς ἀλλοεθνέσι πολεμίοις ἐπὶ τὴν πόλιν ἡξόντων δέος. ἔπειτα ὡς ἐξ ἑνὸς παρακελεύματος ἁρπάσαντες τὰ ὅπλα, σὺν τοῖς οἰκείοις ἕκαστοι πελάταις, οἱ μὲν ἐπὶ τὰς ὁδοὺς, ἃς ἥξειν ἐνόμιζον τοὺς πολεμίους, παρεβοήθουν· οἱ δ' ἐπὶ τὰ φρούρια, φυλακῆς ἕνεκα τῶν ἐρυμάτων, ἐξῄεσαν· οἱ δ' ἐν τοῖς προκειμένοις τῆς πόλεως πεδίοις ἐστρατοπεδεύοντο· ὅσοι δὲ διὰ γῆρας ἀδύνατοι τούτων τι δρᾷν ἦσαν, ἐπὶ τοῖς τείχεσιν ἐτάξαντο. ἐπεὶ δὲ τοὺς ἀποστάτας κατέμαθον οὔτε τοῖς πολεμίοις προστιθεμένους, οὔτε τὴν χώραν δῃοῦντας, οὔτ' ἄλλο βλάπτοντας οὐδὲν ὅ τι καὶ λόγου ἄξιον, τοῦ δέους ἐπαύσαντο· καὶ μεταθέμενοι τὰς γνώμας, ἐφ' οἷς διαλλαγήσονται πρὸς αὐτοὺς ἐσκόπουν· καὶ ἐλέχθησαν ὑπὸ τῶν ἡγουμένων τοῦ συνεδρίου λόγοι παντοδαποὶ, καὶ πλεῖστον ἀλλήλων διάφοροι, μετριώτατοι καὶ πρεπωδέστατοι ταῖς παρούσαις τύχαις, οὓς οἱ πρεσβύτατοι αὐτῶν ἔλεξαν, διδάσκοντες ὡς οὐδεμίᾳ κακίᾳ πεποίηται τὴν ἀπόστασιν ἀπ' αὐτῶν ὁ δῆμος, ἀλλὰ τὰ μὲν ὑπὸ τῶν ἀναγκαίων συμφορῶν βιασθεὶς, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν συμβούλων

ἐξηπατημένος, ὀργῇ δὲ μᾶλλον ἢ λογισμῷ τὰ συμφέροντα κρίνων· οἷα ἐν ἀμαθίᾳ γίγνεσθαι φιλεῖ· ἔπειτα ὅτι συνοίδασιν αὑτοῖς κακῶς βεβουλευμένοις οἱ πλείους, καὶ ζητοῦσιν ἀναλύσασθαι τὰς ἁμαρτίας, εὐσχήμονας ἀφορμὰς λαμβάνοντες. τὰ γοῦν ἔργα δρῶσιν ἤδη μετεγνωκότων, καὶ εἰ λάβοιεν ἐλπίδα χρηστὴν περὶ τοῦ μέλλοντος χρόνου, ψηφισαμένης αὐτοῖς ἄδειαν τῆς βουλῆς καὶ διαλλαγὰς ποιησαμένης εὐπρεπεῖς, ἀγαπητῶς τὰ σφέτερα δέξονται. ἠξίουν τε ταῦτα παραινοῦντες, μὴ χείρους ὀργὴν εἶναι τῶν κακιόνων τοὺς κρείττονας, μηδ' εἰς ἐκεῖνον ἀναβαλέσθαι τὸν χρόνον τὰς διαλλαγάς, ὅτ' ἢ νοῦν ἔχειν ἀναγκασθήσεται τὸ ἀνόητον, ἢ τῷ μείζονι κακῷ τοὔλαττον ἰᾶσθαι, ὅπλων παραδόσει καὶ σωμάτων ἐπιτροπῇ τὴν ἐλευθερίαν ἀφαιρεθὲν αὐτὸ ὑφ' ἑαυτοῦ· ταῦτα γὰρ ἐγγὺς εἶναι τοῦ ἀδυνάτου· μετρίως δὲ χρησαμένους, ἀρχηγοὺς τῶν συμφερόντων βουλευμάτων γενέσθαι, καὶ προτέρους ἐκείνων ἐπὶ τὰς διαλλαγὰς χωρεῖν, ἐνθυμουμένους ὅτι τὸ μὲν ἄρχειν καὶ ἐπιτροπεύειν τοῖς πατρικίοις ὑπάρχει, φιλότητος δὲ καὶ εἰρήνης τοῖς ἀγαθοῖς. τὸ δ' ἀξίωμα τῆς βουλῆς οὐκ ἐν τῷδε μάλιστα ἐλαττώσεσθαι ἀπέφαινον, ἐν ᾧ [μάλιστα] τὰς ἀναγκαίας συμφορὰς γενναίως φέροντες ἀσφαλῶς πολιτεύσουσιν, ἀλλ' ἐν ᾧ δυσοργήτως ταῖς τύχαις ὁμιλοῦντες ἀνατρέψουσι τὸ κοινόν. ἀνοίας δ' ἔργον εἶναι, τοὺς εὐπρεπείας ὀρεγομένους, τῆς ἀσφαλείας ὑπερορᾶν· ἀγαπητὸν μὲν γάρ, ἀμφοῖν τυγχάνειν· εἰ δ' ἐξείργοιτό τις θατέρου, τὰ σωτήρια τῶν εὐπρεπεστέρων

νομιστέα ἀναγκαιότερα. τέλος δ' ἦν τῶν ταῦτα παραινούντων, πρέσβεις ἀποστέλλειν τοὺς διαλεξομένους τοῖς ἀφεστηκόσι περὶ φιλίας, ὡς οὐδὲν αὐτοῖς ἡμάρτηται ἀνήκεστον.

XLVIII. Ἐδόκει ταῦτα τῇ βουλῇ· καὶ μετὰ ταῦτα προχειρισαμένη τοὺς ἐπιτηδειοτάτους, διεπέμψατο πρὸς τοὺς ἐπὶ τοῦ χάρακος, ἐντειλαμένη πυνθάνεσθαι παρ' αὐτῶν, τίνος δέονται, καὶ ἐπὶ τίσι δικαίοις ἀξιοῦσιν εἰς τὴν πόλιν ἀναστρέφειν· εἰ γὰρ εἴη τι μέτριον καὶ δυνατὸν τῶν αἰτημάτων, οὐκ ἐναντιώσεσθαι σφίσι τὴν βουλήν. νῦν μὲν οὖν αὐτοῖς ἀποθεμένοις τὰ ὅπλα, καὶ κατιοῦσιν εἰς τὴν πόλιν, ἄδειαν ὑπάρξειν τῶν ἡμαρτημένων, καὶ εἰς τὸν ἀπὸ τοῦδε χρόνον ἀμνηστίαν· ἐὰν δὲ κράτιστα δουλεύωσι τῷ κοινῷ, καὶ προθύμως κινδυνεύωσι περὶ τῆς πατρίδος, ἀμοιβὰς καλὰς καὶ λυσιτελεῖς. ταύτας οἱ πρέσβεις τὰς ἐντολὰς κομισάμενοι, ἀπέδοσαν τοῖς ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου καὶ τὰ ἀκόλουθα διελέχθησαν. οὐ δεξαμένων δὲ τῶν ἀποστατῶν τὰς προκλήσεις, ἀλλ' ὑπεροψίαν καὶ βαρύτητα καὶ πολλὴν εἰρωνείαν τοῖς πατρικίοις ὀνειδισάντων, εἰ προσποιοῦνται μὲν ἀγνοεῖν ὧν ὁ δῆμος δεῖται, καὶ δι' ἃς ἀνάγκας ἀπ' αὐτῶν ἀπέστη· χαρίζονται δ' αὐτῷ τὴν ἄδειαν τοῦ μηδεμίαν ὑποσχεῖν τῆς ἀποστάσεως δίκην, ὥσπερ ἔτι κύριοι, τῆς βοηθείας τ' αὐτοὶ δεόμενοι τῆς πολιτικῆς ἐπὶ τοὺς ὀθνείους πολεμίους οὐκ εἰς μακρὰν ἐλευσομένους πανστρατιᾷ, πρὸς οὓς οὐδ' ἀντᾶραι δυνήσονται, οἱ οὐ σφέτερον ἡγοῦνται τὸ σωθῆναι ἀγαθὸν, ἀλλὰ τῶν συν-

ἀγωνιουμένων εὐτύχημα· τέλος δὲ τοῦτο προσθέντων τῷ λόγῳ, ὡς ἄμεινον ἤδη αὐτοὶ μαθόντες τὰς κατεχούσας τὴν πόλιν ἀπορίας, γνώσονται πρὸς οἵους ἀντιπάλους αὐτοῖς ἔσται ὁ ἀγὼν, καὶ πολλὰς καὶ χαλεπὰς ἀπειλὰς ἐπανατεινομένων· οἱ μὲν πρέσβεις, οὐδὲν ἔτι πρὸς ταῦτα ἀντειπόντες, ἀπηλλάττοντο, καὶ τὰ παρὰ τῶν ἀποστατῶν τοῖς πατρικίοις ἐδήλωσαν. ἡ δὲ πόλις, ἐπειδὴ τὰς ἀποκρίσεις ταύτας ἔλαβεν, ἐν ταραχαῖς καὶ δείμασι πολλῷ χαλεπωτέροις ἢ πρόσθεν ἐγένετο, καὶ οὔτε ἡ βουλὴ πόρον εὑρεῖν οἷα τ᾽ ἦν, οὔτ᾽ ἀναβολὰς, δυσφημιῶν δὲ καὶ κατηγοριῶν, ἃς οἱ προεστηκότες αὐτῆς ἐποιοῦντο κατ᾽ ἀλλήλων, ἐπὶ πολλὰς ἀκούουσα ἡμέρας, διελύετο· οὔτε τὸ δημοτικὸν πλῆθος, ὅσον ἔτι παρέμενεν εὐνοίᾳ τῶν πατρικίων, ἢ πόθῳ τῆς πατρίδος ἠναγκασμένον, ὅμοιον ἦν, ἀλλὰ καὶ τούτου φανερῶς τε καὶ κρύφα πολὺ μέρος διέῤῥει, βέβαιον δ᾽ οὐδὲν τῶν καταλειπομένων ἐδόκει εἶναι. τούτων δὲ γενομένων, οἱ μὲν ὕπατοι· καὶ γὰρ ἦν βραχὺς ὁ λειπόμενος αὐτοῖς ἔτι τῆς ἀρχῆς χρόνος· ἡμέραν ἔστησαν ἀρχαιρεσιῶν.

*Postumus Cominius et Sp. Cassius coss. Menenii consilium de plebis reditu.*

XLIX. Ὁ δὲ δῆμος, ἐπειδὴ παρῆν ὁ χρόνος, ἐν ᾧ τὰς ἀρχὰς ἐπικυροῦν ἔδει συνελθόντας εἰς τὸ πεδίον, οὐδενὸς οὔτε μετιόντος τὴν ὑπατείαν, οὔτε διδομένην ὑπομένοντος λαβεῖν, αὐτὸς ἀποδείκνυσιν ὑπάτους ἐκ τῶν εἰληφότων ἤδη τὴν ἀρχὴν ταύτην,

δήμῳ κεχαρισμένους ἄνδρας καὶ ἀριστοκρατίᾳ, Πόστουμον Κομίνιον, καὶ Σπόριον Κάσσιον, ὑφ᾽ ὧν Σαβῖνοι καταπολεμηθέντες τῆς ἡγεμονίας ἀπέστησαν, ἐπὶ τῆς ἑβδομηκοστῆς καὶ ἑβδόμης ὀλυμπιάδος, ἣν ἐνίκα στάδιον Τισικράτης Κροτωνιάτης, ἄρχοντος Ἀθήνησι Διογνήτου. οὗτοι παραλαβόντες τὴν ἀρχὴν καλάνδαις Σεπτεμβρίαις, θᾶττον ἢ τοῖς προτέροις ἔθος ἦν, πρὶν ἢ τῶν ἄλλων τι διαπράξασθαι, βουλὴν συγκαλέσαντες περὶ τῆς καθόδου τῶν δημοτικῶν, λέγειν ἠξίουν ἥν τινα διάνοιαν ἔχοι, πρῶτον ἀποφήνασθαι παρακαλοῦντες ἄνδρα ἡλικίας ἐν τῇ κρατίστῃ τότε ὄντα, καὶ συνέσει δοκοῦντα τῶν ἄλλων διαφέρειν, μάλιστα δ᾽ ἐπὶ τῇ προαιρέσει τῶν πολιτευμάτων ἐπαινούμενον, ὅτι τῆς μέσης τάξεως ἦν, οὔτε τὴν αὐθάδειαν τῶν ἀριστοκρατικῶν αὔξων, οὔτε τῷ δήμῳ ὅσα βουληθείη πράττειν ἐπιτρέπων, Ἀγρίππαν Μενίνιον· ὃς ἐπὶ τὰς διαλλαγὰς τὴν βουλὴν παρεκάλει, τάδε λέγων· „Εἰ μὲν ἅπασιν, ὦ „βουλή, τοῖς παροῦσι τὴν αὐτὴν γνώμην συνέβαινεν „ἔχειν, καὶ μηδεὶς ἔμελλε ταῖς πρὸς τὸν δῆμον διαλ„λαγαῖς ἐμποδὼν ἔσεσθαι, ἐφ᾽ οἷς διαλυσόμεθα „πρὸς αὐτούς, εἴτε δικαίοις οὖσιν, εἴτε μή, ὁμόσε „τε ταῦτα προὔκειτο μόνον σκοπεῖν, δι᾽ ὀλίγων ἂν „ὑμῖν ἐδήλωσα λόγων, ἃ φρονῶ. ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐ„τὸ τοῦτό τινες οἴονται βουλῆς ἔτι δεῖν, πότερον „ὑμῖν ἄμεινόν ἐστι συμβῆναι πρὸς τοὺς ἀφεστηκό„τας ἢ πολεμεῖν, οὐχ ἡγοῦμαι ῥᾴδιον εἶναί μοι δι᾽ „ὀλίγης δηλώσεως ὅ τι χρὴ πράττειν παραινέσαι, „ἀλλ᾽ ἀνάγκη διὰ πλειόνων διδάξαι λόγων τοὺς πρὸς

„τὰς διαλλαγὰς ἄλλως ἔχοντας ὑμῶν, ὅτι τἀναντία „συμπείθουσιν, ἢ καὶ δεδίττεσθαι μέλλοντες ὑμᾶς, „τὰ φαυλότατα τῶν χαλεπῶν καὶ ῥᾳδίας ἔχοντα τὰς „ἐπανορθώσεις ὀῤῥωδοῦντας, τῶν μεγίστων τε καὶ „ἀνιάτων κακῶν ἀπερισκέπτως ἔχουσι. καὶ τοῦτο „πεπόνθασι παρ᾽ οὐδὲν ἕτερον, ἢ ὥστε λογισμῷ μὴ „κρίνειν τὸ συμφέρον, ἀλλὰ θυμῷ καὶ μανίᾳ. πῶς „γὰρ ἂν οὗτοι λέγοιντο προορᾶσθαί τι τῇ διανοίᾳ „τῶν χρησίμων ἢ δυνατῶν, οἵ τινες ὑπολαμβάνουσι „τηλικαύτην πόλιν καὶ τοσούτων πραγμάτων κυρίαν, „ἤδη ἐπίφθονόν τε καὶ λυπηρὰν τοῖς περιοίκοις γι- „νομένην, ἢ δίχα τοῦ δημοτικοῦ κατέχειν τε καὶ „σώζειν δυνήσεσθαι τὰ ἔθνη ῥᾳδίως, ἢ ἕτερον „ἐπάξεσθαι δῆμον ἀντὶ τοῦ πονηροτάτου κρείττονα, „ὃς αὐτοῖς προπολεμήσει τε τῆς ἀρχῆς, καὶ κατὰ „πολλὴν ἡσυχίαν συμπολιτεύσεται, παρέχων καὶ ἐν „εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμοις ἑαυτὸν μέτριον; οὐδὲν γὰρ „ἂν ἕτερον ἔχοιεν εἰπεῖν, ᾧ πιστεύοντες ἀξιώσουσιν „ἡμᾶς μὴ δέχεσθαι τὰς διαλλαγάς.

L. „Ὧν ἑκάτερον ὅσης ἐστὶ μεστὸν εὐηθείας, „ἐξ αὐτῶν ὑμᾶς ἀξιώσαιμ᾽ ἂν ἔγωγε τῶν ἔργων σκο- „πεῖν, ἐνθυμηθέντας ὅτι διαστασιασάντων πρὸς „ὑμᾶς τῶν ταπεινοτέρων διὰ τοὺς οὔτε πολιτικῶς, „οὔτε μετρίως ταῖς ἀτυχίαις χρησαμένους, καὶ πα- „ραχωρησάντων μὲν ἐκ τῆς πόλεως, ἄλλο δὲ μηδὲν „ὑμᾶς δεινὸν μήτ᾽ ἐργαζομένων, μήτε διανοουμένων, „ἀλλ᾽ ὡς διαλλαγήσονται χωρὶς αἰσχύνης σκοπούν- „των, ἀγαπητῶς δεξάμενοι τὸ συμβὰν ἀπὸ τῆς τύ- „χης πολλοὶ τῶν οὐκ εὖ διανοουμένων πρὸς ὑμᾶς,

„ἀναπτεροῦνται ταῖς γνώμαις, καὶ τοῦτον οἴονται „σφίσι παρεῖναι τὸν εὐκταῖον καιρὸν, ἐν ᾧ κατα-„λύσουσιν ὑμῶν τὴν ἀρχήν. Αἰκανοὶ μὲν γὰρ καὶ „Οὐολοῦσκοι, Σαβῖνοί τε καὶ τὸ Ἑρνίκων ἔθνος, „πρὸς τῷ μηδένα χρόνον ἐξαίρετον πεποιῆσθαι πρὸς „ἡμᾶς πολέμου, καὶ τοῖς ἔναγχος κακοῖς δυσανασχε-„τοῦντες, δημεύουσιν ἡμῶν τοὺς ἀγρούς. Καμπα-„νίας δὲ καὶ Τυῤῥηνίας ὅσα ἐνδοιάστως ἡμῶν ἀφει-„μένα διατελεῖ, τὰ μὲν ἐκ τοῦ φανεροῦ ἀφίσταται, „τὰ δ᾽ ἀφανῶς παρασκευάζεται. δοκεῖ τε οὐδὲ τὸ „Λατίνων συγγενὲς ἔτι βέβαιον ἡμῖν διαμένειν φί-„λιον εἰς πίστιν ἐλθὸν, ἀλλὰ καὶ τούτου πολὺ μέρος „διαγγέλλεται νοσεῖν, ἔρωτι κρατούμενον ἧς ἅπαντες „γλίχονται μεταβολῆς. οἱ δὲ τέως ἐπιστρατοπεδεύ-„οντες ἑτέροις, νῦν αὐτοὶ τειχήρεις ἔνδον καθήμεθα, „γῆν τ᾽ ἄσπορον ἀφεικότες, καὶ αὐλὰς διαρπαζομέ-„νας ὁρῶντες, λείαν τ᾽ ἀπελαυνομένην, καὶ θερά-„ποντας αὐτομολοῦντας, οὐκ ἔχοντες ὅ τι χρησό-„μεθα τοῖς κακοῖς. καὶ ταῦτα πάσχοντες, ἔτι διαλ-„λαγήσεσθαι πρὸς ἡμᾶς ἐλπίζομεν τὸ δημοτικὸν, „καὶ ἐφ᾽ ἡμῖν ὑπάρχον εἰδότες, ἑνὶ καταλύσασθαι „ψηφίσματι τὴν στάσιν.

LI. „Οὕτως δὲ κακῶς ἐχόντων ἡμῖν τῶν ὑπαι-„θρίων, οὐδὲ τὰ ἐντὸς τείχους δεινὰ ἧττόν ἐστι „φοβερά. οὔτε γὰρ ὡς πολιορκησόμενοι παρεσκευά-„σμεθα ἐκ πολλοῦ τὰ συμμαχικὰ, οὔτε πλήθει αὐ-„τοὶ ἀποχρῶντες ἐσμὲν, ὡς πρὸς τοσαῦτα πολεμίων „ἔθνη. τοῦ δ᾽ ὀλίγου καὶ οὐκ ἀξιομάχου πληρώμα-„τος τὸ πλεῖόν ἐστι δημοτικὸν, θῆτες καὶ πελάται

„καὶ χειρώνακτες, οὐ πάνυ βέβαιοι τεταραγμένης „ἀριστοκρατίας φύλακες. αἵ τε νῦν αὐτομολίαι συν„εχεῖς αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀφεστηκότας γινόμεναι, τὸ „σύμπαν ὕποπτον εἶναι παρεσκευάκασιν. ὑπὲρ „ἅπαντα δὲ ταῦτα, ἡ τῶν ἐπιτηδείων συγκομιδὴ, „κρατουμένης ὑπὸ τῶν πολεμίων τῆς γῆς, ἀδύνατος „οὖσα, φοβεῖ μὲν ἤδη λιμόν· ἐπεὶ δ' ἂν ἐν τῷ ἀπό„ρῳ γενώμεθα, ἔτι μᾶλλον φοβήσει. χωρὶς δὲ τού„των, ὁ μηδένα χρόνον ἡμᾶς εὐσταθεῖν ταῖς διανοί„αις ἐῶν πόλεμος. ἃ πάντα ὑπερβάλλει τὰ δεινὰ, „γύναια τῶν ἀποστατῶν καὶ παιδία νήπια καὶ γη„ραιοὶ γονεῖς, ἐν ἐσθῆσιν ἐλεειναῖς καὶ σχήμασι „πενθίμοις περιφερόμενοι κατὰ τὴν ἀγορὰν καὶ „τοὺς στενωποὺς κλαίοντες, ἱκετεύοντες, ἁπτόμενοι „δεξιᾶς ἑκάστου καὶ γονάτων, ἀπολοφυρόμενοι τὴν „κατέχουσαν αὐτοὺς, καὶ ἔτι μᾶλλον καθέξουσαν „ἐρημίαν, δεινὴ καὶ ἀνυπομόνητος ὄψις. οὐδεὶς γοῦν „ἐστιν οὕτως ὠμὸς τὸν τρόπον, ὃς οὐκ ἀνατρέπεται „τὴν ψυχὴν, ὁρῶν ταῦτα, καὶ πάσχει τι πρὸς τὰς „ἀνθρώπων τύχας. ὥς τ' εἰ μέλλοιμεν ἀπίστως πρὸς „τὸ δημοτικὸν ἔχειν, ἀπαλλακτέον ἡμῖν καὶ ταῦτα „τὰ σώματα ἐκποδὼν, τὰ μὲν ὡς ἄχρηστα εἰς πο„λιορκίαν ἐσόμενα, τὰ δὲ ὡς οὐ διαμενοῦντα βε„βαίως φίλα. ἀπελαυνομένων δὴ καὶ τούτων, τίς ἡ „φυλάξουσα τὴν πόλιν ἔτι λειφθήσεται δύναμις; ἢ „τίνι πιστεύσαντες ἐπικουρίᾳ τὰ δεινὰ τολμήσομεν „ὑπομένειν; ἡ μέντοι οἰκεία καταφυγὴ ἡμῶν καὶ „μόνη βεβαία ἐλπὶς, ἡ τῶν πατρικίων ἀκμὴ, βρα„χεῖά ἐστιν, ὥσπερ ὁρᾶτε, καὶ οὐκ ἄξιον ἐπὶ ταύτῃ

„μέγα φρονεῖν. τί οὖν οἱ τὸν πόλεμον ὑπομένειν „εἰσηγούμενοι ληροῦσι, καὶ φενακίζουσιν ἡμᾶς, ἀλλ' „οὐχὶ φανερῶς παραινοῦσιν ἀναιμωτὶ καὶ δίχα πό- „νου παραδιδόναι τοῖς ἐχθροῖς ἤδη τὴν πόλιν;

LII. „Ἀλλ' ἴσως ἔγωγε τετύφωμαι ταῦτα λέ- „γων, καὶ τὰ μὴ δεινὰ ἀξιῶ δεδιέναι· τῇ πόλει δ' „οὐδὲν ἕτερον ἤδη ποι κινδυνεύεται, ἢ μεταβολή, „πρᾶγμα οὐ χαλεπόν· κατὰ πολλήν γ' ἂν ἡμῖν εὐ- „πέτειαν ἐκ παντὸς ἔθνους καὶ τόπου θῆτά τε καὶ „πελάτην ὄχλον εἰσδέξασθαι γένοιτο. τουτὶ γάρ „ἐστιν ὃ πολλοὶ θρυλλοῦσι τῶν ἐναντιουμένων τῷ „δημοτικῷ, καὶ μὰ Δί' οὐχ οἱ φαυλότατοι. εἰς τοῦ- „το γὰρ ἤδη τινὲς ἥκουσιν εὐηθείας, ὥστε μὴ γνώ- „μας εἰσηγεῖσθαι σωτηρίους, ἀλλ' εὐχὰς λέγειν ἀδυ- „νάτους. οὓς ἡδέως ἂν ἐροίμην, ποία μὲν ἡμῖν χρό- „νου δοθήσεται περιουσία περὶ ταῦτα τὰ πράγμα- „τα γινομένοις, οὕτως ἐγγὺς ὄντων τῇ πόλει τῶν „ἐχθρῶν ποία δὲ συγγνώμη τῷ χρονισμῷ καὶ τῇ „μελλήσει τῶν ἐλευσομένων συμμάχων, ἐν οὐ χρονί- „ζουσιν, οὐδὲ μέλλουσι δεινοῖς. τίς δὲ ὁ παρέξων τὸ „ἀσφαλὲς ἀνὴρ ἢ θεός, καὶ κατὰ πολλὴν ἡσυχίαν „συνάξων ἐκ παντὸς τόπου, καὶ παραπέμψων δεῦρο „τὴν ἐπικουρίαν· ἔτι δὲ δή, οἱ τὰς ἑαυτῶν πατρίδας „ἐκλείψοντες, καὶ πρὸς ἡμᾶς μεταναστησόμενοι, „τίνες ἔσονται· πότερα οἱ οἰκήσεις τε καὶ ἐφέστια „καὶ βίους, καὶ τὸ τιμᾶσθαι παρὰ τοῖς πολίταις „διὰ πατέρων ἐπιφάνειαν, ἢ δόξαν οἰκείας ἀρετῆς, „ἔχοντες; καὶ τίς ἂν ὑπομείνειε, τὰ οἰκεῖα παραλι- „πὼν ἀγαθά, τῶν ἀλλοτρίων αἰσχρῶς μεταλαβεῖν

„κακῶν; οὐ γὰρ εἰρήνης καὶ τρυφῆς μεταληψόμενοι „δεῦρο ἥξουσιν, ἀλλὰ κινδύνων καὶ πολέμου, ἐξ ὧν „ἄδηλον εἰ κατορθωθήσεται τὸ τέλος. ἢ τὸ δημοτι- „κὸν καὶ ἀνέστιον ἐπαξόμεθα πλῆθος, οἷον καὶ τὸ „ἐνθένδε ἀπελαθὲν ἦν, δηλονότι καὶ χρέα, καὶ κα- „ταδίκας, καὶ τὰς ὁμοιοτρόπους ταύταις συμφορὰς „ἀγαπητῶς ὅποι τύχῃ μεθιδρυσόμενον; ὃ κἂν τἆλ- „λα χρηστὸν ᾖ καὶ μέτριον, ἵνα καὶ τοῦτο αὐτοῖς „χαρισώμεθα, διὰ τοῦτο γέτοι τὸ μήτ' οἰκεῖον εἶναι, „μήτε ὁμοδίαιτον, μήτε ἐθισμῶν καὶ νόμων καὶ „παιδείας ἔσεσθαι τῆς παρ' ἡμῖν ἔμπειρον, μακρῷ „δή που καὶ τῷ παντὶ κάκιον ἂν εἴη τοῦ παρ' ἡμῖν.

LIII. „Τῷ μὲν ἐπιχωρίῳ καὶ τέκνων καὶ γυναι- „κῶν, καὶ γονέων, καὶ πολλῶν ἄλλων σωμάτων „οἰκείων ὅμηρά ἐστιν ἐνθάδε, καὶ αὐτοῦ νὴ Δία „τοῦ θρέψαντος αὐτοὺς ἐδάφους ὁ πόθος, ἀναγ- „καῖος ὢν ἅπασι καὶ οὐκ ἐξαίρετος· ὁ δ' ἐπίκλη- „τός γε οὑτοσὶ καὶ ἐπίσκηνος ὄχλος, εἰ γένοιτο ἡμῖν „σύνοικος, οὐδενὸς αὐτῷ τούτων ἐνθάδε ὄντος, „ὑπὲρ τίνος ἀξιώσειε κινδυνεύειν ἀγαθοῦ, εἰ μή τις „αὐτῷ γῆς τε ὑπόσχοιτο μέρη δώσειν, καὶ πόλεως „μοῖραν ὅσην δή τινα, τοὺς νῦν κυρίους αὐτῶν „ἀφελόμενος, ὧν οὐκ ἀξιοῦμεν τοῖς πολλάκις ἀγωνι- „σαμένοις ὑπὲρ αὐτῶν πολίταις μεταδιδόναι. καὶ „ἴσως ἂν οὐδὲ τούτοις ἀρκεσθείη δοθεῖσι μόνοις, „ἀλλὰ καὶ τιμῶν, καὶ ἀρχῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν „ἐξ ἴσου τοῖς πατρικίοις ἀξιώσειε μεταλαμβάνειν. „οὐκοῦν εἰ μὲν οὐκ ἐπιτρέψομεν ἕκαστα τῶν αἰτου- „μένων, ἐχθροῖς αὐτοῖς μὴ τυγχάνουσι χρησόμεθα·

„εἰ δὲ συγχωρήσαιμεν, ἡ πατρὶς ἡμῖν οἰχήσεται καὶ „ἡ πολιτεία, πρὸς ἡμῶν αὐτῶν καταλυομένη. καὶ οὐ „προστίθημι ἐνταῦθα, ὅτι πολεμεῖν ἐπιτηδείων „σωμάτων ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι δεῖ, οὐ γεωργῶν, „οὐδὲ θητῶν, οὐδ᾽ ἐμπόρων, οὐδὲ τῶν περὶ τὰς βα„ναύσους τέχνας ἀσχολουμένων, οὓς ἅμα δεήσει „μανθάνειν τὰ πολεμικὰ, καὶ πεῖραν αὐτῶν διδό„ναι· χαλεπὴ δὲ πεῖρα τῶν μὴ ἐν ἔθει· ἀνάγκη δὲ „τοιούτους εἶναι τοὺς σύγκλυδας καὶ ἐκ παντὸς „ἔθνους μετανισταμένους. στρατιωτικὴν γὰρ οὔτε „ὁρῶ συμμαχίαν ἡμῖν οὐδεμίαν συνεστῶσαν, οὔτ᾽, „εἰ φανείη τις ἐκ τοῦ ἀδοκήτου, παραινήσαιμι ἂν „ὑμῖν παραδέξασθαι αὐτὴν τοῖς τείχεσι προχείρως, „πολλάς τινας ἐπιστάμενος πόλεις ταῖς εἰσαχθείσαις „ἐπὶ φυλακῇ στρατιαῖς δεδουλωμένας.

LIV. „Ἐνθυμούμενοι δὴ ταῦτα, καὶ ὅσα δὴ „ἕτερα ἡμῖν εἴρηται πρότερον, ἔτι δὲ τῶν παρακαλούν„των ἐπὶ τὰς διαλλαγὰς ἀναμιμνησκόμενοι, ὅτι οὐ „παρ᾽ ἡμῖν μόνοις ἢ πρώτοις πενία πρὸς πλοῦτον „ἐστασίασε, καὶ ταπεινότης πρὸς ἐπιφάνειαν, ἀλλ᾽ „ἐν ἁπάσαις, ὡς εἰπεῖν, καὶ μικραῖς καὶ μεγάλαις „πόλεσι πολέμιον ὡς τὰ πολλὰ τοῦ πλείονος „τοὔλαττον καθίσταται· ἐν αἷς οἱ προεστηκότες τοῦ „κοινοῦ, μετριάσαντες μὲν ἔσωσαν τὰς πατρίδας, „αὐθαδείᾳ δὲ χρησάμενοι μετὰ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν „καὶ σφᾶς αὐτοὺς διώλεσαν· καὶ ὅτι πᾶν χρῆμα, ὃ „ἂν ἐκ πολλῶν σύνθετον ᾖ, νοσεῖν πέφυκε κατά τι „τῶν ἐν αὐτῷ μορίων· καὶ ἔτι πρὸς τούτοις, ὡς οὔτ᾽ „ἀνθρωπείου σώματος αἰεὶ τὸ κάμνον ἀποτεμεῖν χρὴ

„μέρος· αἰσχρά τε γὰρ ἡ ὄψις ἂν γένοιτο τοῦ λειπο„μένου, καὶ ἡ φύσις οὐκ ἐπιπολὺ διαρκής· οὔτε πο„λιτικῆς κοινωνίας τὴν νοσοῦσαν ἐξελαύνειν μοῖραν· „οὐ γὰρ ἂν φθάνοι διὰ τῶν ἰδίων μερῶν τὸ σύμπαν „ἀπολούμενον σὺν χρόνῳ· τῆς τ' ἀνάγκης ἐνθυμη„θέντες ὅσον τὸ κράτος, ᾗ καὶ θεοὶ εἴκουσι μόνῃ· „μὴ χαλεπαίνετε πρὸς τὰς τύχας, μηδ' ὡς ἁπάντων „ἡμῖν κατ' εὐχὴν ἐσομένων, αὐθαδείας ἐμπίπλασθε „καὶ ἀμαθίας, ἀλλ' ἐπικλάσθητε καὶ εἴξατε, παρα„δείγμασι χρησάμενοι τῆς εὐβουλίας, μὴ τοῖς ὀθνεί„οις, ἀλλὰ τοῖς ὑμετέροις αὐτῶν ἔργοις.

LV. „Καὶ γὰρ ἄνδρα ἕνα καὶ πόλιν ὅλην ἐπὶ ταῖς „καλλίσταις τῶν ἰδίων πράξεων φιλοτιμεῖσθαι χρὴ, „καὶ τὰς λοιπὰς, ὅπως ὁμολογούμεναι ταύταις ἔσον„ται, σκοπεῖν. ὑμεῖς τοίνυν ἤδη πολλοὺς πολεμίους, „ὑφ' ὧν τὰ μέγιστα ἠδικήθετε, ὑποχειρίους λα„βόντες, οὔτ' ἀνελεῖν, οὔτ' ἐκβαλεῖν ἐκ τῶν ἰδίων „ἐβουλήθητε, ἀλλὰ καὶ οἴκους καὶ κλήρους αὐτοῖς „ἀπέδοτε, καὶ πατρίδας οἰκεῖν, ἐξ ὧν ἔφυσαν, εἰά„σατε· ἰσοψήφοις τ' εἶναι καὶ πολίταις ὑμετέροις, „ἤδη τισὶν ἐξ αὐτῶν ἐχαρίσασθε. τούτου δ' ἔτι „θαυμασιώτερον ἔργον ὑμῶν ἔχω λέγειν, ὅτι καὶ „τῶν ὑμετέρων πολιτῶν πολλοὺς μεγάλα εἰς ὑμᾶς „ἐξαμαρτάνοντας ἀφήκατε τῶν τιμωριῶν, εἰς αὐτοὺς „μόνους ἀποσκήψαντες τοὺς αἰτίους τὴν ὀργὴν, ὧν „ἦσαν οἵ τ' Ἀντέμνας κληρουχήσαντες, καὶ Κρου„στομερίαν, καὶ Μεδυλλίαν, καὶ Φιδήνην, καὶ ἄλ„λοι συχνοί. τί γὰρ δεῖ πάντας ἐξαριθμεῖσθαι νυνὶ, „οὓς ὑμεῖς καὶ ἐκ πολιορκίας κρατηθέντας μετρίως

„ἐνουθετήσατε καὶ πολιτικῶς; καὶ οὐκ ἔσθ᾽ ὅπως ἢ „κίνδυνος διὰ ταῦτα κατέλαβε τὴν πόλιν, ἢ ψόγος, „ἀλλ᾽ ἐπαινεῖταί τε ὑμῶν τὸ ἐπιεικὲς, καὶ οὐδὲν „ἠλάττωται τοῦ ἀσφαλοῦς. ἔπειτα οἱ τῶν πολεμίων „φειδόμενοι, τοῖς φίλοις πολεμήσετε; καὶ οἱ τὰ „ὑποχείρια γενόμενα μεθιέντες ἀζήμια, τοὺς συγκα„τακτησαμένους ὑμῖν τὴν ἀρχὴν ζημιώσετε; πόλιν τε „τὴν ἑαυτῶν ὑμεῖς παρέχοντες ἅπασι τοῖς δεομένοις „ἀσφαλῆ καταφυγὴν, ταύτης ἀπελαύνειν ὑπομενεῖ„τε τοὺς αὐθιγενεῖς, οἷς καὶ συνετράφητε, καὶ „συνεπαιδεύθητε, καὶ πολλῶν ἐκοινωνήσατε κακῶν „τε καὶ ἀγαθῶν ἐν εἰρήνῃ τε καὶ κατὰ πολέμους; „οὐκ, ἐὰν τά γε δίκαια καὶ τὰ προσήκοντα τοῖς „ὑμετέροις ἤθεσι βούλησθε πράττειν, καὶ χωρὶς ὀρ„γῆς κρίνητε τὸ συμφέρον.

LVI. „Ἀλλ᾽ ὅτι μὲν δεῖ καταλύσασθαι τὴν στάσιν, „εἴποι τὶς ἂν, οὐχ ἧττον ἡμεῖς ἐγνώκαμεν, καὶ πολ„λὴν παρεσχήμεθα προθυμίαν· πῶς δ᾽ ἂν κατα„λυσαίμεθα αὐτὴν, τοῦτο πειρῶ λέγειν. ὁρᾷς γὰρ „ὅση περὶ τὸν δῆμόν ἐστιν αὐθάδεια, ὃς οὔτε πέμπει „πρὸς ἡμᾶς περὶ διαλύσεων, αὐτὸς ἀδικῶν, οὔτε „τοῖς ὑφ᾽ ἡμῶν ἀποσταλεῖσιν ἀποκρίνεται πολιτικὰς „καὶ φιλανθρώπους ἀποκρίσεις, ἀλλ᾽ ὑπερηφανεῖ „καὶ ἀπειλεῖ, καὶ εἰκάσαι ῥᾴδιον οὐκ ἔστιν ὅ τι „βούλεται. πρὸς δὴ ταῦτα τί παραινῶ νῦν πράττειν, „ἀκούσατέ μου. ἐγὼ τὸν δῆμον οὔτ᾽ ἀδιαλλάκτως „οἴομαι πρὸς ἡμᾶς ἔχειν, οὔτε δράσειν τι, ὧν ἀπει„λεῖ· τεκμαιρόμενος ὅτι οὐκ ἔστιν ὅμοια τοῖς λό„γοις αὐτοῦ τὰ ἔργα· πολὺ δὲ μᾶλλον ἡμῶν ἐσπου-

„δακέναι περὶ τὰς διαλύσεις οἴομαι. ἡμεῖς μὲν γὰρ „καὶ πατρίδα τὴν τιμιωτάτην κατοικοῦμεν, καὶ βί- „ους, καὶ οἴκους, καὶ γονέας, καὶ πάντα τὰ πλεί- „στου ἄξια ἐν ταῖς ἰδίαις ἐξουσίαις ἔχομεν· ὁ δ' „ἄπολις καὶ ἀνέστιός ἐστι, καὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων „αὐτῷ στερεῖται σωμάτων, βίου τε τοῦ καθ' ἡμέ- „ραν οὐκ εὐπορεῖ. τίνος οὖν χάριν, εἴ τις ἔροιτό „με, τὰς μὲν προκλήσεις οὐ δέχεται τὰς ἡμετέρας ὁ „κακοπαθῶν, αὐτὸς δ' οὐδὲν ἐπιπρεσβεύεται πρὸς „ἡμᾶς; ὅτι νὴ Δία, φαίην ἄν, ἄχρις οὗ γε λόγων „ἀκούει παρὰ τῆς βουλῆς, ἔργον δ' οὐδὲν ὁρᾷ γι- „νόμενον ἐξ αὐτῶν, οὔτε φιλάνθρωπον οὔτε μέ- „τριον, ἐξηπατῆσθαί τ' οἴεται πολλάκις ὑφ' ἡμῶν „ὑπισχνουμένων ἀεί τινα πρόνοιάν αὐτοῦ ποιήσα- „σθαι, μηδὲν δὲ προνοουμένων. πρεσβείας δὲ πέμ- „πειν οὐχ ὑπομένει διὰ τοὺς ἐνθάδε κατηγορεῖν εἰω- „θότας αὐτοῦ, δεδοικώς τε μή τινος, ὧν ἀξιοῖ, „διαμάρτῃ. τάχα δ' ἄν τι καὶ φιλοτιμίας ἀνοήτου „περὶ αὐτὸν εἴη πάθος· καὶ οὐδέν γε θαυμαστόν· „ἐπεὶ καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς εἰσί τινες, οἷς τὸ δύσερι „τοῦτο καὶ φιλόνεικον ἐνοικεῖ, καὶ κινεῖ οὐκ ἀξιοῦν „ἡττᾶσθαι τοῦ ἀντιπάλου, ἀλλ' ἐκ παντὸς ἀεὶ ζη- „τοῦσι περιεῖναι τρόπου, καὶ μὴ πρότερόν χαρί- „ζεσθαί τι, ἢ λαβεῖν τὸ μέλλον εὖ πάσχειν ὑποχεί- „ριον. ἐννοούμενος δὴ ταῦτα, οἴομαι δεῖν πρεσ- „βείαν ἀποσταλῆναι πρὸς τοὺς δημοτικοὺς ἐκ τῶν „μάλιστα πιστευομένων· τοὺς δ' ἀποσταλησομένους „ἄνδρας αὐτοκράτορας εἶναι παραινῶ, διαλυσομέ- „νους αὐτὴν τὴν στάσιν ἐφ' οἷς ἂν αὐτοὶ δικαιῶσι,

„καὶ μηδὲν ἔτι τῇ βουλῇ προσαναφέροντας. αὐτοὶ „γὰρ πείσονται τούτοις οἱ νῦν ὑπεροπτικοὶ δοκοῦν„τες εἶναι καὶ βαρεῖς, μαθόντες ὅτι ἀληθῶς σπου„δάζετε περὶ τὴν ὁμόνοιαν, καὶ εἰς ἐπιεικεστέρας „συγκαθήσουσιν αἱρέσεις, οὐδὲν ἀξιοῦντες οὔτε τῶν „αἰσχρῶν, οὔτε τῶν ἀδυνάτων. τὸ γὰρ ἠρεθισμέ„νον ἅπαν, ἄλλως τε κἂν ταπεινὸν ᾖ, πρὸς μὲν „τοὺς ὑπερηφανοῦντας ἀγριαίνεσθαι φιλεῖ, πρὸς „δὲ τοὺς θεραπεύοντας ἡμεροῦσθαι."

LVII. Ταῦτ' εἰπόντος τοῦ Μενινίου, θροῦς πολὺς ἐνέπεσε τῇ βουλῇ, καὶ διελάλουν ἕκαστοι κατὰ συμμορίας, οἱ μὲν οἰκείως διακείμενοι πρὸς τοὺς δημοτικοὺς, παρακαλοῦντες ἀλλήλους πᾶσαν εἰσφέρεσθαι προθυμίαν, ὅπως κατάξωσι τὸν δῆμον εἰς τὴν πατρίδα, ἐπειδὴ προσειλήφεσαν ἡγεμόνα τῆς τότε γνώμης ἄνδρα τῶν ἀριστοκρατικῶν τὸν ἐπιφανέστατον. οἱ δ' ἀριστοκρατικοὶ καὶ περὶ παντὸς θέλοντες μὴ κινεῖσθαι ἐκ τοῦ πατρίου κόσμου τὴν πολιτείαν, ἀποροῦντες ὅ τι χρήσονται τοῖς παροῦσι, μεταθέσθαι μὲν οὐκ ἀξιοῦντες τὰς προαιρέσεις, μένειν δ' ἐπὶ τῶν ἐγνωσμένων οὐ δυνάμενοι· οἱ δ' ἀκέραιοί τε, καὶ τῶν στάσεων οὐδετέρᾳ συμφιλονεικοῦντες, εἰρήνην ἄγειν βουλόμενοι, καὶ ὅπως μὴ τειχήρεις γένωνται σκοπεῖν ἀξιοῦντες. σιωπῆς δὲ γενομένης, ὁ πρεσβύτερος τῶν ὑπάτων, ἐπαινέσας τὸν Μενίνιον τῆς γενναιότητος, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀξιώσας ὁμοίους ἐκείνῳ γενέσθαι κηδεμόνας, λέγοντάς τε ὅσα φρονοῦσι μετὰ παῤῥησίας, καὶ πράττοντας δίχα ὄκνου τὰ δόξαντα, ἕτερον ἐκάλει τὸν

αὐτὸν τρόπον ἐξ ὀνόματος, ἀξιῶν γνώμην ἀποφήνασθαι, Μάνιον Οὐαλέριον ἀδελφὸν τοῦ συνελευθερώσαντος τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν βασιλέων, ἄνδρα παρ' ὁντιναοῦν τῶν ἀριστοκρατικῶν τῷ δήμῳ κεχαρισμένον.

*M. Valerii sententia.*

LVIII. Ὃς ἀναστὰς, πρῶτον ὑπεμίμνησκε τὴν βουλὴν τῶν ἰδίων πολιτευμάτων, καὶ ὅτι πολλάκις αὐτοῦ προλέγοντος τὰ μέλλοντα συμβήσεσθαι δεινὰ, δι' ὀλιγωρίας ἐποιήσαντο τοὺς λόγους· ἔπειτα ἠξίου τοὺς ἐναντιουμένους ταῖς διαλλαγαῖς μὴ περὶ τοῦ μετρίου νῦν ζητεῖν, ἀλλ' ἐπεὶ τὴν στάσιν οὐκ εἴασαν ἐξαιρεθῆναι, ἡνίκα μικρὰ ἦν ἔτι τῇ πόλει τὰ διαφέροντα, νῦν γέ τοι σκοπεῖν ὅπως διὰ ταχέων παύσεται, μὴ προελθοῦσα ἔτι ποῤῥωτέρω λήσῃ τάχα μὲν ἀνίατος, εἰ δὲ μὴ, δυσίατος, καὶ πολλῶν αἰτία σφίσι γενομένη κακῶν· τήν τ' ἀξίωσιν τῶν δημοτικῶν οὐκέτι τὴν αὐτὴν ἀπέφαινεν ἐσομένην τῇ προτέρᾳ, οὐδ' ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς εἴκαζε συμβήσεσθαι τὸν δῆμον, ἀπαλλαγὴν τῶν χρεῶν αἰτούμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ βοηθείας δεήσεσθαί τινος ἴσως, ἀφ' ἧς εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον ἀσφαλὴς διατελέσει· καταλελῦσθαι μὲν γὰρ, ἀφ' οὗ παρῆλθεν ἡ τοῦ δικτάτωρος ἀρχὴ, τὸν φύλακα τῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ νόμον, ὃς οὔτ' ἀποκτείνειν πολίτην ἄκριτον οὐδένα συνεχώρει τοῖς τοιούτοις, οὔτε γε παρὰ τὰς κρίσεις ἐλαττουμένους ὑπὸ τῶν πατρικίων δημοτικοὺς παραδίδοσθαι τοῖς καταδικασαμένοις, ἔφεσιν δὲ τοῖς

βουλομένοις ἐδίδου μεταφέρειν τὰς κρίσεις ἀπὸ τῶν πατρικίων ἐπὶ τὸν δῆμον· καὶ ὅ τι ἂν ὁ δῆμος γνῷ, τοῦτ' εἶναι κύριον· ἀφῃρῆσθαι δὲ καὶ τὴν ἄλλην ἐξουσίαν τῶν δημοτικῶν ὀλίγου δεῖν πᾶσαν, ἧς ἐν τοῖς προτέροις χρόνοις ἦσαν κύριοι, ὅπου γε καὶ τὸν ἐκ τῶν πολέμων θρίαμβον οὐκ ἐξεγένετο αὐτοῖς εὕρασθαι παρὰ τῆς βουλῆς ἀνδρὶ παρ' ὁντιναοῦν ἄλλον ἐπιτηδείῳ ταύτης τυχεῖν τῆς τιμῆς, Ποπλίῳ Σερουϊλίῳ Πρίσκῳ· ἐφ' οἷς εἰκός τι πάσχοντας τοὺς πολλοὺς ἀθυμεῖν, καὶ πονηρὰς ἔχειν ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας ἐλπίδας· ἐπειδὴ οὔτε ὑπάτῳ, οὔτε δικτάτωρι κήδεσθαί αὐτῶν βουλομένοις ἐξεγένετο, ἀλλὰ καὶ προσαπέλαυσε τῆς αὐτῶν ὕβρεως καὶ ἀτιμίας, διὰ τὴν ὑπὲρ τῶν πολλῶν σπουδὴν καὶ πρόνοιαν. ταῦτα δ' ἀπειργάσθαι συγκύψαντας, οὐ τοὺς χαριεστάτους τῶν πατρικίων, ὑβριστὰς δέ τινας καὶ πλεονέκτας περὶ χρηματισμὸν ἄδικον δεινῶς ἐσπουδακότας, οἳ πρὸς πολὺ διάφορον καὶ ἐπὶ μεγάλοις δανεισθὲν τόκοις, πολλὰ καταδουλωσάμενοι πολιτῶν σώματα, τούτοις τ' ὠμὰς καὶ ὑπερηφάνους ἀνάγκας προσφέροντες, ἀλλότριον ἐποίησαν γενέσθαι τῆς ἀριστοκρατίας ἅπαν τὸ δημοτικὸν, ἑταιρίαν τε συστησάμενοι, καὶ ταύτης ἀναδείξαντες Ἄππιον Κλαύδιον ἡγεμόνα, μισόδημον ἄνδρα, καὶ ὀλιγαρχικὸν, δι' ἐκείνου φύρουσι πάντα τὰ πράγματα τῆς πόλεως. οἷς εἰ μὴ τὸ σωφρονοῦν μέρος τῆς βουλῆς ἐμποδὼν στήσεται, κινδυνεύειν ὑπὲρ ἀνδραποδισμοῦ τινος καὶ κατασκαφῆς τὴν πόλιν. τελευτῶν δ' ἀπεφήνατο, συνδοκεῖν τῇ Μενενίου χρῆσθαι γνώμῃ,

καὶ τὴν πρεσβείαν ἠξίου πέμπειν διὰ ταχέων· τοὺς δ᾽ ἄνδρας ἀφικομένους πειρᾶσθαι μὲν, ὡς βούλονται, καταλύσασθαι τὴν στάσιν· εἰ δὲ μὴ διδοίη τις αὐτοῖς ἃ βούλονται, δέχεσθαι τὰ δεδομένα.

*App. Claudii oratio.*

LIX. Μετὰ τοῦτον ἀνέστη κληθεὶς Ἄππιος Κλαύδιος, ὁ τῆς ἐναντιουμένης τῷ δήμῳ στάσεως, ἀνὴρ μέγα φρονῶν ἐφ᾽ ἑαυτῷ, καὶ τοῦτο οὐκ ἄνευ δικαίας πάσχων αἰτίας· ὅ τε γὰρ ἴδιος αὐτοῦ βίος ὁ καθ᾽ ἡμέραν σώφρων καὶ σεμνὸς ἦν, ἥ τε προαίρεσις τῶν πολιτευμάτων εὐγενὴς, καὶ τὸ ἀξίωμα σώζουσα τῆς ἀριστοκρατίας· ὃς ἀφορμὴν λαβὼν τὴν τοῦ Οὐαλερίου δημηγορίαν, τοιούτοις ἐχρήσατο λόγοις· „Ἐν ἐλάττονι μὲν αἰτίᾳ Οὐαλέριος ἦν, εἰ „τὴν αὑτοῦ γνώμην ἀπεφήνατο μόνην, τῶν δὲ τὰ ἐναν„τία ἐγνωκότων μὴ κατηγόρει· περιῆν γὰρ ἂν αὐτῷ „μηδὲν ἀκοῦσαι τῶν προσόντων αὐτῷ κακῶν. ἐπεὶ „δ᾽ οὐκ ἀπέχρησεν αὐτῷ τοιαῦτα συμβουλεύειν, ἐξ „ὧν οὐδὲν ἄλλ᾽ ἢ τοῖς κακίστοις τῶν πολιτῶν δου„λεύσομεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐναντιουμένων αὐτῷ καθ„ήψατο, κἀμοῦ ἀψιμάχως ἐμνήσθη, πολλὴν ἀνάγκην „ὁρῶ κἀμοὶ περὶ τούτων εἰπεῖν, καὶ πρῶτον ἀπο„λύσασθαι τὰς κατ᾽ ἐμαυτοῦ διαβολάς· ὠνείδισται „γάρ μοι πρὸς αὐτοῦ ἐπιτήδευμα, οὔτε πολιτικὸν, „οὔτ᾽ εὐπρεπὲς, ὡς ἀπὸ παντὸς χρηματίζεσθαι προῃ„ρημαι τρόπου, καὶ πολλοὺς τῶν πενήτων ἀφῄρη„μαι τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ὡς ἡ ἀπόστασις τοῦ δή„μου δι᾽ ἐμὲ οὐχ ἥκιστα γέγονεν. ὧν ὅτι οὐδὲν ἀλη-

„θές ἐστιν, οὐδ' ὑγιὲς, ῥᾴδιον ὑμῖν μαθεῖν. ἴθι „γὰρ, εἰπὲ ὦ Οὐαλέριε, τίνες εἰσὶν οὓς κατεδουλω„σάμην ἐγὼ πρὸς τὰ χρέα; τίνας ἐν δεσμοῖς πολίτας „ἔσχον, ἢ νῦν ἔχω; τίς τῶν ἀφεστηκότων διὰ τὴν „ἐμὴν ὠμότητα ἢ φιλοχρηματίαν στερεῖται τῆς ἑαυ„τοῦ πατρίδος; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν. τοσού„του γὰρ δέω τινὰ τῶν πολιτῶν καταδεδουλῶσθαι „διὰ χρέος, ὥστε πολλοῖς πάνυ τὰ ἐμαυτοῦ προέμε„νος, οὐδένα τῶν ἀποστερησάντων με πρόσθετον „ἐποιησάμην οὐδ' ἄτιμον, ἀλλὰ πάντες εἰσὶν ἐλεύ„θεροι, καὶ πάντες οἴδασί μοι χάριν, φίλων τε καὶ „πελατῶν ἐν τοῖς ἀναγκαιοτάτοις ἐξετάζονται. καὶ „οὐ λέγω ταῦτα κατηγορῶν τῶν μὴ τὰ παραπλήσιά „μοι πεποιηκότων, οὐδ' εἴ τινες νόμῳ συγχωρούμε„νόν τι ἔδρασαν, ἀδικεῖν αὐτοὺς οἴομαι, ἀλλὰ τὰς „ἐμαυτοῦ διαβολὰς ἀπολύομαι.

LX. „Ἃ δ' εἰς χαλεπότητα καὶ πονηρῶν ἀνθρώ„πων προστασίαν ὠνείδισέ μοι, μισόδημόν τε καὶ „ὀλιγαρχικὸν ἀποκαλῶν, ὅτι τῆς ἀριστοκρατίας „περιέχομαι, κοινὰ πάντων ὑμῶν ἐστι κατηγορή„ματα, ὅσοι οὐκ ἀξιοῦτε κρείττονες ὄντες ὑπὸ χειρό„νων ἄρχεσθαι, οὐδ' ἣν παρελάβετε ὑπὸ τῶν προ„γόνων πολιτείαν ὑπὸ τῆς κακίστης τῶν ἐν ἀνθρώ„ποις πολιτειῶν δημοκρατίας ἀφαιρεθῆναι. οὐ γὰρ „ἂν οὗτος ὀλιγαρχίας ὄνομα θῆται τῇ τῶν κρατί„στων ἡγεμονίᾳ· καὶ δὴ τὸ πρᾶγμα, ὑπὸ τοῦ ὀνό„ματος διαβληθὲν, ἀφανισθήσεται· ἡμεῖς δὲ πολ„λῷ ἂν δικαιότερον ἐπενέγκαιμεν ὄνειδος καὶ ἀληθέ„στερον, δημοκοπίαν καὶ τυραννικῶν ἔργων ἐπιθυ-

„μίαν. οὐδενὶ γὰρ δὴ ἄδηλον ὅτι πᾶς τύραννος ἐκ „δημοκόλακος φύεται· καὶ ταχεῖα ὁδός ἐστι τοῖς „καταδουλοῦσθαι τὰς πόλεις βουλομένοις, ἡ διὰ „τῶν κακίστων ἄγουσα πολιτῶν ἐπὶ τὰς δυναστείας, „οὓς θεραπεύων αὐτὸς διατετέλεκε, καὶ οὐδὲ μέχρι „τοῦ παρόντος παύεται. εὖ γὰρ ἴστε, ὅτι οὐκ ἂν „ἐτόλμησαν οἱ φαῦλοι καὶ ταπεινοὶ τοιαῦτα ἐξαμαρ„τεῖν, εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ σεμνοῦ καὶ φιλοπόλιδος τού„του ἐξηγέρθησαν, ὡς δὴ ἀκίνδυνον αὐτοῖς τὸ ἔρ„γον ἐσόμενον, καὶ πρὸς τῷ μηδεμίαν ὑποσχεῖν „δίκην, κρείττονα μοῖραν τῆς προτέρας ἕξοντας. „μάθοιτε δ' ἂν ὡς ἀληθῆ ταῦτα ἐγὼ λέγω, μνησθέν„τες ὅτι δεδιττόμενος ὑπὲρ πολέμου, καὶ διαλλαγὰς „ἀναγκαίας ἀποφαίνων, ἅμα ἔφη καὶ ὡς οὐκ ἀγα„πήσουσιν οἱ πένητες ἀφεθέντες τῶν χρεῶν, ἀλλὰ „καὶ βοηθείας δεήσονταί τινος, καὶ οὐκ ἀνέξονται „ἔτι ὑφ' ὑμῶν ὡς καὶ πρότερον ἀρχόμενοι· τελευτῶν „δὲ ὑμᾶς ἠξίου στέργειν τὰ παρόντα, καὶ συγχωρεῖν „ὅ τι ἂν ὁ δῆμος ἐπὶ τῇ καθόδῳ δικαιώσῃ λαβεῖν, „μὴ διακρίναντας μήτ' ἀπὸ καλῶν αἰσχρὰ, μήτ' „ἀπὸ δικαίων ἄδικα. τοσαύτης ἄρα αὐθαδείας τὸ „ἀνόητον οὗτος ἐμπέπληκε τῆς πόλεως, ἀνὴρ πρεσβύ„τερος, καὶ πάσας κεκαρπωμένος τὰς παρ' ἡμῶν „τιμάς. ἆρα ἦν σοι ἄξιον, Οὐαλέριε, καθ' ἑτέρων „τὰ μὴ προσόντα ὀνείδη λέγειν, τοιαύταις ὄντι κατ„ηγορίαις ἐνόχῳ;

LXI. „Καὶ πρὸς μὲν τὰς ὑπὸ τούτου ῥηθείσας „διαβολὰς ἀρκεῖ τὰ εἰρημένα. ὑπὲρ δὲ ὧν βουλευ„σόμενοι συνεληλύθατε, δοκεῖ μοι δίκαιά τ' εἶναι

„καὶ τῆς πόλεως ἄξια καὶ συμφέροντα ἡμῖν, οὐ μό-„νον ἃ ἐν ἀρχαῖς ἀπεφηνάμην, ἀλλὰ καὶ νῦν ἐπὶ „τῆς αὐτῆς γνώμης ἐπιμένων ἀποφαίνομαι, μὴ „συγχεῖν τὸν κόσμον τῆς πολιτείας, μηδὲ κινεῖν ἔθη „πατέρων ἀκίνητα, μηδ᾽ ἀναιρεῖν ἐξ ἀνθρώπων πί-„στιν, ἱερὸν χρῆμα, μεθ᾽ ἧς πᾶσα πόλις οἰκεῖται „ἀσφαλῶς, δήμῳ τε μὴ εἴκειν ἀγνώμονι, ἀδίκων „ἔργων καὶ ἀθεμίτων χρῄζοντι· καὶ οὐχ ὅπως ὑπο-„κατακλίνομαί τι τῆς γνώμης φόβῳ τῶν διαφόρων, „οἳ τὸ ἐν τῇ πόλει δημοτικὸν ἐπ᾽ ἐμοὶ συνιστάντες „δεδίττονταί με, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἢ πρότερον ἐῤ-„ῥωμαι τὴν ὀργὴν, καὶ ἀγανακτῶ τοῖς αἰτήμασι τοῦ „δήμου διπλασίως. ὑμῶν τ᾽, ὦ βουλὴ, τὸ παρά-„λογον τῆς γνώμης τεθαύμακα, ὅτι οὐκ ἐπιτρέψαν-„τες αὐτῷ, ὅτε οὔπω φανερὸς ἦν πολέμιος, χρεῶν „ἀποκοπὰς καὶ κατακριμάτων ἀφέσεις αἰτουμένῳ, „νῦν ἐπεὶ ἐν τοῖς ὅπλοις ἐστὶ καὶ τὰ πολεμίων δρᾷ, „ταῦτα εἰ συγχωρήσετε βουλεύεσθε, κἂν ὅ τι ἂν „ἄλλο αὐτῷ δοκῇ. δόξει δὲ δήπου, καὶ πρῶτον „ποιήσεται τῶν ἀξιουμένων ἰσότιμόν εἶναι, καὶ τῶν „αὐτῶν ἡμῖν μετέχειν. οὐκοῦν εἰς δημοκρατίαν πε-„ριστήσετε, τὴν ἀμαθεστάτην, ὥσπερ ἔφην, τῶν „ἐν ἀνθρώποις πολιτειῶν, καὶ ὑμῖν ἀσύμφορον τοῖς „ἀξιοῦσιν ἄρχειν ἑτέρων; οὐκ, ἐάν γε σωφρονῆτε „ὑμεῖς. ἢ πάντων ἂν εἴητε ἀφρονέστατοι, εἰ, πρὸς „ἑνὸς ἄρχεσθαι ἀνδρὸς τυραννικοῦ οὐκ ἀνασχετὸν „ἡγησάμενοι, δήμῳ, τυραννίδι πολυκεφάλῳ, νῦν „ὑμᾶς αὐτοὺς παραδώσαιτε, καὶ ταῦτα οὐ μετὰ „χαρίτων αὐτῷ πείθοντι συγχωρήσαντες, ὑπὸ δ᾽

„ἀνάγκης κρατηθέντες, καὶ ὡς οὐκ ἐξὸν ἄλλό τι „δρᾷν ὑμῖν, παρὰ γνώμην εἴξαντες. ὅταν δὲ τὸ „ἀνόητον ἀντὶ τοῦ κολάζεσθαι, ἐφ᾽ οἷς ἂν πλημμε-„λήσῃ, καὶ τὸ τιμᾶσθαι δι᾽ αὐτὰ προσλάβῃ, πῶς, „δοκεῖτε, αὔθαδες ἔσται καὶ ὑπερήφανον; μὴ γὰρ δὴ „ἐκείνῃ τῇ ἐλπίδι ἐπαίρεσθε, ὡς μετριάσει περὶ τὰς „ἀξιώσεις ὁ δῆμος, ἐὰν φανερὸν αὐτῷ γένηται, ὅτι „ὑμεῖς ἅπαντες ἐψηφίσασθε οὕτως.

LXII. „Ἀλλὰ πλεῖστον δὴ ἐν τούτῳ Μενίνιος „ἐψεύσθη τῆς δόξης, ἀνὴρ σώφρων, [ὡς] καὶ ἐκ τῶν „ἑαυτοῦ τρόπων τεκμαιρόμενος χρηστὰ ὑπὲρ ἑτέ-„ρων. ἐγκείσεται γὰρ ὑμῖν πέρα τοῦ δέοντος βαρὺς „ὑπό τ᾽ αὐθαδείας, ἣ φιλεῖ περὶ τὸ κρατοῦν αἰεὶ „γίνεσθαι, καὶ ἀφροσύνης, ἧς πλεῖστον ὄχλος μετέ-„χει μέρος· κἂν εἰ μὴ ἐν ἀρχαῖς, χρόνῳ γοῦν ὕστε-„ρον ἐφ᾽ ἑκάστῳ χρήματι, ὧν ἂν δεηθεὶς μὴ τύχῃ, „τὰ ὅπλα λαβὼν, τὸν αὐτὸν τρόπον ἡμῖν σοβαρῶς „ἐπιθήσεται. ὥστ᾽ εἰ τὰ πρῶτα συγχωρήσετε, συμ-„φέροντα εἶναι νομίσαντες, ἕτερόν τι χεῖρον εὐθὺς „ἐπιταχθήσεσθε· καὶ αὖθις ἄλλο τούτου χαλεπώ-„τερον, ὡς φόβῳ ὑπακούσαντες καὶ τὰ πρῶτα, ἕως „ἐκβάλωσιν ὑμᾶς τελευτῶντες τῆς πόλεως, ὡς ἐν „πολλαῖς ἄλλαις, καὶ τὰ τελευταῖα ἐν Συρακούσαις „οἱ γεωμόροι πρὸς τῶν πελατῶν ἐξηλάθησαν. εἰ δ᾽ „ἐπ᾽ ἐκείνων ἀγανακτήσαντες, ἐναντιώσεσθε τοῖς „αἰτήμασι, τί δή ποτ᾽ οὐκ αὐτόθεν ἄρχεσθε ἐλεύ-„θερα φρονήματα ἔχειν; κρεῖττον γὰρ ἀπ᾽ ἐλάττο-„νος αἰτίας ὁρμηθέντας, πρὶν βλαβῆναί τι, ἀπο-„δείξασθαι τὸ γενναῖον, ἢ πολλὰ ὑπομείναντας,

„τότ᾽ ἀγανακτεῖν περὶ τῶν γεγονότων, καὶ μὴ ἐπι-
„τρέπειν τὰ λοιπὰ, καὶ ὀψὲ ἄρξασθαι νοῦν ἔχειν.
„φοβείτω δὲ ὑμῶν μηδένα μήτε ὁ τῶν ἀποστατῶν
„ἀνασεισμὸς, μήτε ὁ τῶν ἀλλοφύλων πόλεμος· μήτε
„καταγινώσκετε τῆς οἰκείας δυνάμεως ὡς οὐχ ἱκανῆς
„οὔσης διασῶσαι τὴν πόλιν. ἡ μὲν γὰρ τῶν φυγάδων
„βραχεῖά ἐστιν ἰσχὺς, καὶ οὔτε πολὺν ἀνθέξει χρό-
„νον διαμένουσα, ὥσπερ νῦν ὑπαίθριος μένει, ὑπὸ
„καλύβαις, ὥρᾳ ἔτους χειμερίῳ, πορίζεσθαί τε τὰ
„ἐπιτήδεια οὐχ ὅπως δι᾽ ἁρπαγῆς ἔτι δυνησομένη,
„ἐπειδὰν τὰ ὄντα ἀναλώσῃ, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἂν ἄλλοθεν
„ὠνητὰ ἐπεισάγεσθαι διὰ πενίαν, οἷς οὔτ᾽ ἰδίᾳ,
„οὔτ᾽ ἐν κοινῷ χρήματά ἐστιν· οἱ δὲ πόλεμοι ταῖς
„περιουσίαις τῶν χρημάτων ὡς τὰ πολλὰ ἀντέχου-
„σιν· ἀναρχία τ᾽ αὐτοῖς, ὡς εἰκὸς καὶ στάσις ἐκ τῆς
„ἀναρχίας ἐμπεσοῦσα, ταχὺ διαχέει καὶ διαλύει τὰ
„βουλεύματα. οὐ γὰρ δὴ ἀξιώσουσιν οὔτε Σαβίνοις,
„οὔτε Τυῤῥηνοῖς, οὔτ᾽ ἄλλοις τισὶ τῶν ἀλλοφύλων
„παραδόντες σφᾶς αὐτοὺς, ἐκείνοις δουλεύειν, ὧν
„καὶ αὐτοί ποτε ἀφείλοντο τὴν ἐλευθερίαν σὺν
„ἡμῖν· καὶ μάλιστα οὐδὲ πιστευθήσονται πρὸς αὐ-
„τῶν οἱ κακῶς αὐτῶν τὴν πατρίδα καὶ αἰσχρῶς
„ἀπολέσαι προθυμηθέντες, μὴ οὐχὶ ὅμοια δράσειν
„τὴν ὑποδεξαμένην. ἀριστοκρατεῖται δὲ καὶ τὰ ἔθνη
„τὰ πέριξ ἡμῶν ἅπαντα, καὶ τὸ δημοτικὸν ἐν οὐδε-
„μιᾷ πόλει μεταποιεῖται τῶν ἴσων. ὥστ᾽ οὐ δή που
„οἱ προὔχοντες ἐν ἑκάστῃ πόλει, τὸν οἰκεῖον οὐκ
„ἐῶντες παρακινεῖν ὄχλον, τοῦτον εἰσδέξονται τὸν
„ἔπηλυν καὶ στασιαστὴν εἰς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα·

„μὴ, μεταδόντες αὐτοῖς τῶν ὁμοίων, σὺν χρόνῳ „στερήσονται τῶν ἴσων. εἰ δ' ἄραγε γνώμης ἁμάρ- „τοιμι, καὶ παραδέξαιτό τις αὐτοὺς πόλις, ἐνταῦθ' „ἤδη διαγινώσκοινθ' ὡς ἂν πολέμιοί τ' ὄντες, καὶ „τὰ πολεμίων πεισόμενοι. ἔχομεν δ' αὐτῶν ὅμηρα „καὶ γαμετὰς καὶ πατέρας καὶ τὴν ἄλλην συγγένει- „αν· ὧν οὐδ' ἂν εὐχόμενοι κρείττονα παρὰ θεῶν „αἰτησαίμεθα· οὓς ἐν ὄψει τῶν συγγενῶν στήσαν- „τες ἀπολοῦμεν, εἰ τολμήσαιεν ὁμόσε χωρεῖν, ὡς „ταῖς ἐσχάταις λώβαις διαχρησόμενοι. καὶ αὐτοὺς, „εἰ τοῦτο μάθοιεν, εὖ ἴστε ὅτι λήψεσθε ἀντιβο- „λοῦντας, ὀλοφυρομένους, παραδιδόντας σφᾶς αὐ- „τοὺς ὑμῖν δίχα τῶν ὅπλων, ἅπαντα ὑπομένοντας. „δειναὶ γὰρ αἱ τοιαίδε ἀνάγκαι καὶ πάντας τοὺς „αὐθάδεις λογισμοὺς κλᾶσαι, καὶ καταβαλεῖν εἰς τὸ „μηδέν.

LXIII. „Ὧν μὲν δὴ χάριν τὸν ἐκ τῶν φυγάδων „πόλεμον οὐκ ἀξιῶ δεδιέναι, ταῦτά ἐστι. τὰ δ' ἐκ „τῶν ἀλλοεθνῶν φοβερὰ οὐ νῦν πρῶτον ἐξητάσθη- „σαν μέχρι λόγου τοιαῦτα ὄντα, ἀλλὰ καὶ πρότερον, „ὁσάκις ἡμῖν πεῖραν ἑαυτῶν ἔδωκαν, ἐλάττω τῆς „δόξης διεφάνη. ὅσοι δ' οὐχ ἱκανὴν οἴονται εἶναι „δύναμιν τὴν τῆς πόλεως οἰκείαν, καὶ τῇδε μάλιστα „ὀῤῥωδοῦσι τὸν πόλεμον, μαθέτωσαν οὐχ ἱκανῶς „αὐτῆς ᾐσθημένοι. πρός μέν γε τοὺς ἀφεστηκότας „τῶν πολιτῶν ἀντίπαλον χεῖρα ἕξομεν, εἰ βουλοί- „μεθα τῶν θεραπόντων ἐπιλεξάμενοι τοὺς ἀκμαιο- „τάτους ἐλευθερῶσαι. κρεῖττον γὰρ τὴν ἐλευθερίαν „χαρίσασθαι τούτοις, ἢ τὴν ἡγεμονίαν ὑπ' ἐκείνων

„ἀφαιρεθῆναι. ἔχουσι δὲ τῶν πολεμικῶν ἐμπειρίαν
„ἱκανὴν, πολλάκις ἡμῖν παραγενόμενοι κατὰ τὰς
„στρατείας. πρὸς δὲ τοὺς ἔξωθεν πολεμίους αὐτοί
„τε χωρῶμεν ἁπάσῃ προθυμίᾳ, καὶ τοὺς πελάτας
„ἅπαντας ἐπαγώμεθα. καὶ τοῦ δημοτικοῦ τὸ περιὸν
„ἵνα πρόθυμον ᾖ πρὸς τοὺς ἀγῶνας, ἄφεσιν αὐτῷ
„χαρισώμεθα τῶν χρεῶν, μὴ κοινὴν, ἀλλὰ κατ᾽ ἄν-
„δρα. εἰ γάρ τι δεῖ τοῖς καιροῖς εἴξαντας μετριάσαι,
„μὴ πρὸς τοὺς πολεμίους τῶν πολιτῶν τοῦτ᾽ ἔστω
„τὸ μέτριον, ἀλλὰ πρὸς τοὺς φίλους, οἷς οὐκ ἀναγ-
„καζόμενοι τὰς χάριτας δόξομεν διδόναι, ἀλλὰ πει-
„θόμενοι. ἐὰν δὲ καὶ ἄλλης ἐπιδέῃ βοηθείας, ὡς
„ταύτης οὐκ οὔσης ἱκανῆς, τούς τ᾽ ἐκ τῶν φρουρίων
„μεταπεμπώμεθα, καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἀποικίαις ἀνα-
„καλῶμεν. τοῦτο δ᾽ ὅσον ἐστὶ πλῆθος, ἐκ τῆς
„ἔγγιστα γενομένης τιμήσεως μαθεῖν ῥᾴδιον ἂν εἴη.
„τρισκαίδεκα μυριάδες εἰσὶ Ῥωμαίων τῶν ἐν ἥβῃ
„τετιμημένων· ὧν οὐκ ἂν εἴη μέρος ἕβδομον τὸ φυ-
„γαδικόν. οὐ λέγω δὲ τὰς Λατίνων τριάκοντα πό-
„λεις, αἳ μετὰ πολλῆς εὐχῆς δέξαιντ᾽ ἂν τοὺς ὑπὲρ
„ἡμῶν ἀγῶνας διὰ τὸ συγγενὲς, ἐὰν ψηφίσησθε
„αὐταῖς ἰσοπολιτείαν μόνον, ἧς αἰεὶ διατελοῦσι
„δεόμεναι.

LXIV. „Ὃ δὲ πάντων ἐστὶ κράτιστον ἐν τοῖς
„πολέμοις, καὶ οὔτε ὑμεῖς αὐτὸ ἐνεθυμήθητέ πω,
„οὔτε τῶν συμβούλων οὐδεὶς λέγει, τοῦτο προσθεὶς
„παύσομαι. οὐδενὸς οὕτως δεῖ τοῖς μέλλουσιν εὐτυ-
„χὲς ἕξειν τὸ τῶν ἀγώνων τέλος, ὡς στρατηγῶν
„ἀγαθῶν. τούτων ἡ μὲν ἡμετέρα πλουτεῖ πόλις·

„αἱ δὲ τῶν ἀντιπάλων σπανίζουσιν. αἱ μὲν οὖν πολυοχλοῦσαι δυνάμεις, ὅταν λάβωσιν ἡγεμόνας οὐκ „εἰδότας ἄρχειν, ἀσχημονοῦσι, καὶ περὶ αὐταῖς „σφάλλονται τὰ πλεῖστα, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον κακοπαθοῦσιν, ὅσῳ περ ἂν μείζονα ἔχωσι πόρον. οἱ „δ' ἀγαθοὶ στρατηλάται, κἂν μικρὰς λάβωσι δυνάμεις, ταχέως ποιοῦσιν αὐτὰς μεγάλας. ὥστ' ἄχρις „ἂν ἡγεῖσθαι δυναμένους ἄνδρας ἔχωμεν, οὐκ ἀπορήσομεν τῶν ἄρχεσθαι βουλομένων. ἐνθυμούμενοι „δὴ ταῦτα καὶ τῶν ἔργων τῆς πόλεως μεμνημένοι, „μηδὲν ταπεινόν, μηδ' ἀγενές, μηδ' ἀνάξιον ὑμῶν „αὐτῶν ψηφίσησθε. τί οὖν, εἴ τις ἔροιτό με, τι „πράττειν ὑμῖν παραινῶ; τουτὶ γὰρ ἴσως πάλαι „γνῶναι σπεύδετε. μηδένα μήτε πρεσβείαν πέμπειν „πρὸς τοὺς ἀφεστηκότας, μήτ' ἄφεσιν ψηφίσασθαι „τῶν χρεῶν, μήτ' ἄλλο ποιεῖν μηδέν, ὅ τι δόξειεν ἂν „φόβου τεκμήριον εἶναι καὶ ἀμηχανίας· ἐὰν δὲ καταθέμενοι τὰ ὅπλα κατέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν, καὶ „παράσχωσιν ὑμῖν βουλεύσασθαι περὶ σφῶν αὐτῶν, „καθ' ἡσυχίαν ἐξετάσαντας, χρῆσθαι μετριότητι „πρὸς αὐτούς, εἰδότας ὅτι πᾶν τὸ ἀνόητον, ἄλλως „τε κἂν ὄχλος ᾖ, πρὸς μὲν τοὺς ταπεινοὺς αὐθάδες γενέσθαι φιλεῖ, πρὸς δὲ τοὺς αὐθάδεις ταπεινοῦσθαι."

LXV. *Παυσαμένου δὲ τοῦ Κλαυδίου, μεγάλη φωνὴ καὶ θόρυβος ἐξαίσιος ἄχρι πολλοῦ χρόνου κατεῖχε τὸ συνέδριον. οἱ μὲν γὰρ ἀριστοκρατικοὶ δοκοῦντες εἶναι, καὶ τὰ δικαιότερα πρὸ τῶν ἀδίκων οἰόμενοι δεῖν σκοπεῖν, τῇ Κλαυδίου γνώμῃ προσε-*

τίθεντο, καὶ τοὺς ὑπάτους ἠξίουν μάλιστα μὲν τῇ κρείττονι προσχωρῆσαι μερίδι, διαλογιζομένους ὅτι βασιλικὸν ἔχουσι τὸ τῆς ἀρχῆς κράτος, οὐ δημοτικόν· εἰ δὲ μή γε, φυλάττειν αὑτοὺς ἴσους, καὶ μὴ κατισχύειν μηδετέραν τῶν στάσεων, διαριθμησαμένους δὲ τὰς γνώμας τῶν συνέδρων, ταῖς πλείοσι γνώμαις στοιχεῖν. εἰ δὲ τούτων ἀμφοτέρων ὑπεριδόντες, αὐτοκράτορας αὑτοὺς ποιήσωνται τῶν διαλύσεων, οὐκ ἐπιτρέψειν αὐτοῖς ἔλεγον, ἀλλ' ἐναντιώσεσθαι πάσῃ προθυμίᾳ, λόγοις τ', ἄχρις ἂν ἐξῇ, χρώμενοι, καὶ ὅπλοις, ὅταν ἀνάγκη γένηται· ἦν δὲ τοῦτο στίφος καρτερὸν, καὶ σχεδὸν ἅπασα τῶν πατρικίων ἡ νεότης ταύτης εἴχετο τῆς προαιρέσεως. οἱ δὲ τῆς εἰρήνης ἐπιθυμοῦντες, τῇ Μενινίου τε καὶ Οὐαλερίου γνώμῃ προσετίθεντο, καὶ μάλιστα οἱ προβεβηκότες ταῖς ἡλικίαις, ἐνθυμούμενοι τὰς συμφορὰς ὅσαι καταλαμβάνουσι τὰς πόλεις ἐκ τῶν ἐμφυλίων πολέμων. ἐξηττώμενοι δὲ τῆς κραυγῆς τῶν νέων καὶ τῆς ἀκοσμίας, τό τε φιλότιμον αὐτῶν ὑφορώμενοι καὶ τὸν ἐπιπολασμὸν, ὃν ἐποιοῦντο κατὰ τῶν ὑπάτων, δεδιότες ὡς οὐ πρόσω χειροκρασίας ἐλευσόμενον, εἰ μή τις αὐτοῖς εἴξειεν, εἰς δάκρυα καὶ δεήσεις τῶν ἐναντιουμένων τελευτῶντες ἐτράποντο.

*Consulum sententia.*

LXVI. Λωφήσαντος δὲ τοῦ θορύβου καὶ σιωπῆς γενομένης σὺν χρόνῳ, διαλεχθέντες ἔτι πρὸς αὐτοὺς οἱ ὕπατοι, τέλος ἐξήνεγκαν τῆς ἑαυτῶν γνώμης τοιόνδε· ,,Ἡμεῖς, ὦ βουλὴ, μάλιστα μὲν ἠξιοῦμεν

„ἅπαντας ὑμᾶς ὁμογνωμονεῖν, [ἄλλως τε] καὶ ταῦ-
„τα περὶ κοινῆς σωτηρίας βουλευομένους· εἰ δὲ μή,
„τοῖς πρεσβυτέροις ὑμῶν εἴκειν τοὺς νεωτέρους, καὶ
„μὴ φιλονεικεῖν, ἐνθυμουμένους ὅτι κἀκείνοις εἰς
„ταύτην ἐλθοῦσι τὴν ἡλικίαν τῆς ἴσης ὑπάρξει τυγ-
„χάνειν τιμῆς παρὰ τῶν ἐγγόνων. ἐπεὶ δ' ὁρῶμεν
„εἰς ἔριν ὑμᾶς ἐκπεπτωκότας ὀλεθριωτάτην τῶν ἀν-
„θρωπείων νόσων, καὶ πολλὴν τὴν αὐθάδειαν ὑμῶν
„ὁμιλοῦσαν τῷ νέῳ, νῦν μὲν ἐπεὶ βραχὺ τὸ λειπό-
„μενόν ἐστι τῆς ἡμέρας, καὶ οὐκ ἂν δύναιτο τέλος
„ἐν τούτῳ λαβεῖν τὰ δόξαντα ὑμῖν, ἄπιτε ἐκ τοῦ
„συνεδρίου· εἰς δὲ τὸν ἐπιόντα σύλλογον ἥξετε με-
„τριώτεροι γενόμενοι, καὶ γνώμας ἔχοντες ἀμείνους.
„εἰ δὲ παραμένοι τὸ φιλόνεικον ὑμῖν, νέοις μὲν οὔτε
„δικασταῖς οὔτε συμβούλοις ἔτι τῶν συμφερόντων
„χρησόμεθα· ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ λοιπὸν ἀνείρξομεν αὐ-
„τῶν τὴν ἀκοσμίαν νόμῳ, τάξαντες ἀριθμὸν ἐτῶν,
„ὃν δεήσει τοὺς βουλεύσοντας ἔχειν· τοῖς δὲ πρεσ-
„βυτέροις ἀποδόντες λόγον αὖθις, ἐὰν μηδὲν συμ-
„φέρωνται ταῖς γνώμαις, ταχείᾳ τὴν φιλονεικίαν
„αὐτῶν λύσομεν ὁδῷ, ἣν ἄμεινόν ἐστιν ὑμῖν προα-
„κοῦσαι καὶ μαθεῖν. ἴστε δήπου νόμον ἡμῖν ὑπάρ-
„χοντα ἐξ οὗ τήνδ' οἰκοῦμεν τὴν πόλιν, πάντων
„εἶναι κυρίαν τὴν βουλήν, πλὴν ἀρχὰς ἀποδεῖξαι,
„καὶ νόμους ψηφίσαι, καὶ πόλεμον ἐξενεγκεῖν, ἢ
„τὸν συνεστῶτα καταλύσασθαι· τούτων δὲ τῶν
„τριῶν τὸν δῆμον ἔχειν τὴν ἐξουσίαν, ψῆφον ἐπιφέ-
„ροντα. ἐν δὲ τῷ παρόντι οὐχ ὑπὲρ ἑτέρου τινὸς ἢ
„πολέμου καὶ εἰρήνης βουλευόμεθα· ὥστε πολλὴ

„ἀνάγκη τὸν δῆμον ἐπικυρῶσαι τὰς ἡμετέρας γνώ„μας, ψήφου γενόμενον κύριον. παραγγείλαντες δὴ „τῷ πλήθει παρεῖναι κατὰ τόνδε τὸν νόμον εἰς τὴν „ἀγορὰν, ἐπειδὰν ὑμεῖς ἀποδείξησθε τὰς γνώμας, „ἀποδώσομεν αὐτῷ τὴν ψῆφον, οὕτως ἂν μάλιστα „νομίσαντες ἀρθῆναι τὴν ἔριν ὑμῶν· ὅ τι δ' ἂν οἱ „πλείους ψηφίσωνται, τοῦθ' ἡγησόμεθα κύριον. „ἄξιοι δὲ δήπου ταύτης εἰσὶ τῆς τιμῆς τυγχάνειν οἱ „διαμένοντες εὔνοι τῇ πόλει, καὶ μέλλοντες ἰσομοι„ρεῖν ἡμῖν κακῶν τε καὶ ἀγαθῶν.“

LXVII. Ταῦτ' εἰπόντες διέλυσαν τὸν σύλλογον· ταῖς δ' ἑξῆς ἡμέραις παραγγεῖλαι κελεύσαντες ἅπασι τοῖς κατὰ τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰ φρούρια παρεῖναι, καὶ τῇ βουλῇ προαγορεύσαντες ἥκειν εἰς τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ἐπειδὴ κατέμαθον ὄχλου μεστὴν οὖσαν τὴν πόλιν, καὶ τὰς γνώμας τῶν πατρικίων ἐξηττωμένας τῶν δεήσεων, ἃς ἐποιοῦντο σὺν οἰμωγῇ καὶ ὀδυρμῷ πατέρες τε καὶ νήπια τέκνα τῶν ἀποστατῶν, τῇ κυρίᾳ τῶν ἡμερῶν ἐξῆεσαν ἐπὶ τὴν ἀγορὰν στενοχωρουμένην ἐκ πολλῆς ἔτι νυκτὸς ἅπασαν ὄχλῳ παντοδαπῷ. καὶ παρελθόντες ἐπὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἡφαίστου, ἔνθα ἦν ἔθος αὐτοῖς τὰς ἐκκλησίας ἐπιτελεῖν, πρῶτον μὲν ἐπῄνεσαν τὸν δῆμον ἐπὶ τῇ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ τῆς κατὰ πλῆθος ἀφίξεως· ἔπειτα παρεκάλεσαν ἐκδέχεσθαι μεθ' ἡσυχίας, ἕως ἂν γένηται τὸ προβούλευμα τῆς βουλῆς· τοῖς δ' οἰκείοις τῶν ἀποστατῶν ἀγαθὰς παρῄνουν ἐλπίδας ἔχειν, ὡς οὐ διὰ μακροῦ κομιουμένοις τὰ φίλτατα. μετὰ τοῦτο παρελθόντες εἰς τὸ συνέδριον, αὐτοί τε

διελέχθησαν ἐπιεικεῖς καὶ μετρίους λόγους, καὶ τοὺς ἄλλους ἠξίουν χρηστὰς καὶ φιλανθρώπους ἀποδείκνυσθαι γνώμας. πρῶτον δὲ τῶν ἄλλων ἐκάλουν τὸν Μενίνιον· ὃς ἀναστὰς τοῖς αὐτοῖς ἐχρήσατο λόγοις οἷς καὶ πρότερον, ἐπὶ τὰς διαλλαγὰς παρακαλῶν τὴν βουλήν· καὶ γνώμην ἀπεφήνατο τὴν αὐτήν, ἀξιῶν πρεσβείαν ἀποστέλλειν πρὸς τοὺς ἀφεστηκότας διὰ ταχέων, αὐτοκράτορα τῶν διαλλαγῶν.

LXVIII. Μετὰ τοῦτον ἀνίστανται καθ' ἡλικίαν καλούμενοι οἱ τὴν ὑπατικὴν ἐσχηκότες ἀρχήν· οἷς ἅπασιν ἐδόκει τῇ Μενινίου κεχρῆσθαι γνώμῃ, ἕως ἂν καθῆκεν ὁ λόγος εἰς τὸν Ἄππιον. ὁ δ' ἀναστάς, „Ὁρῶ μέν, ἔφησεν, ὅτι καὶ τοῖς ὑπάτοις ἐστὶ „κεχαρισμένον, ὦ βουλή, καὶ τοῖς ἄλλοις ὑμῖν ὀλί„γου δεῖν πᾶσι, κατάγειν τὸν δῆμον ἐφ' οἷς ἂν αὐ„τὸς ἀξιοῖ· καὶ μόνος ἐξ ἁπάντων ἐγὼ λείπομαι τῶν „ἐναντιωθέντων πρὸς τὰς διαλύσεις, ἐκείνοις τ' „ἀπεχθὴς διαμένων, καὶ ὑμῖν οὐδὲν ἔτι χρήσιμος „ὤν. οὐ μὴν διὰ ταῦτά γ' ἀποστήσομαι τῶν ἐξ ἀρ„χῆς ἐγνωσμένων, οὐδὲ καταλείψομαι τὴν γνώμην „τῆς πολιτείας ἑκών. ὅσῳ δ' ἂν ἐρημότερος γένωμαι „τῶν τὰ αὐτά μοι προελομένων, τοσούτῳ τιμιώτερος „ὑμῖν ἔσομαί ποτ' ἐν χρόνῳ, καὶ περιέσται μοι „ζῶντι μὲν ἔπαινος, τελευτήσαντι δὲ ἡ παρὰ τῶν „ἐπιγινομένων μνήμη. εἴη μὲν οὖν, ὦ Καπιτώλιε „Ζεῦ, καὶ θεοὶ πόλεως ἐπίσκοποι τῆς ἡμετέρας, „ἥρωές τε καὶ δαίμονες, ὅσοι γῆν τὴν Ῥωμαίων „ἐφορᾶτε, καλὴ καὶ συμφέρουσα πᾶσιν ἡ τῶν φυ„γάδων κάθοδος, καὶ ψευσθείην ἐγὼ τῶν ἐλπίδων,

„ἃς ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος ἔχω χρόνου. ἐὰν δέ τι δει-
„νὸν ἐκ τούτων καταλάβοι τῶν βουλευμάτων τὴν
„πόλιν· ἔσται δὲ τοῦτο φανερὸν οὐκ εἰς μακράν·
„τούτοις μὲν ταχεῖαν ἐπανόρθωσιν αὐτοὶ δοίητε,
„καὶ σωτηρίαν τοῖς πράγμασιν ἀσφαλῆ· ἐμοὶ δ',
„ὃς οὔτ' ἐν ἄλλῳ καιρῷ πώποτε τὰ ἥδιστα εἱλόμην
„λέγειν ἀντὶ τῶν ὠφελιμωτάτων, οὔτε νῦν προδί-
„δωμι τὸ κοινὸν, ἰδίαν καταπραττόμενος ἀσφάλειαν,
„εὐμενεῖς εἴητε καὶ μειλίχιοι. Θεοῖς μὲν δὴ ταῦτα
„εὔχομαι· λόγων γὰρ οὐδὲν ἔτι δεῖ· γνώμην δ', ἣν
„καὶ πρότερον, ἀποφαίνομαι, τοὺς μὲν ἐν τῇ πόλει
„διαμένοντας τῶν δημοτικῶν ἀφεῖσθαι χρεῶν, τοῖς
„δ' ἀποστάταις πολεμεῖν ἁπάσῃ προθυμίᾳ, ἕως ἂν
„ἔτι διαμένωσιν ἐν τοῖς ὅπλοις."

*Legati ex S. C. ad secessores missi.*

LXIX. Ταῦτ' εἰπὼν ἐπαύσατο. ἐπεὶ δ' αἱ τῶν πρεσβυτέρων γνῶμαι τῇ Μενινίου προσέθεντο, καὶ καθῆκεν ὁ λόγος ἐπὶ τοὺς νεωτέρους, ὀρθῆς ἁπάσης τῆς βουλῆς οὔσης, ἀνίσταται Σπόριος Ναύτιος, οἰκίας ἐν ταῖς πάνυ λαμπροτάταις διάδοχος· (ὁ γὰρ ἡγεμὼν αὐτῶν τοῦ γένους Ναύτιος, ἀπὸ τῶν σὺν Αἰνείᾳ στειλάντων τὴν ἀποικίαν, [ὃς] ἦν Ἀθηνᾶς ἱερεὺς Πολιάδος, καὶ τὸ ξόανον ἀπηνέγκατο τῆς θεᾶς μετανιστάμενος, ὃ διεφύλαττον ἄλλοι παρ' ἄλλων μεταλαμβάνοντες οἱ τοῦ γένους ὄντες τῶν Ναυτίων·) ὃς ἐδόκει καὶ διὰ τὴν οἰκείαν ἀρετὴν λαμπρότατος εἶναι τῶν νέων, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν τῆς ὑπατικῆς ἐξουσίας τεύξεσθαι. ἀρξάμενος δ' ἀπολο-

γεῖσθαι κοινὴν ἀπολογίαν ὑπὲρ ἁπάντων τῶν νέων, ὡς οὔτε φιλονεικίᾳ τῇ πρὸς τοὺς πατέρας, οὔτ' αὐθαδείᾳ χρησαμένων, ὅτε τὴν ἐναντίαν ἔσχον ἐν τῇ προτέρᾳ βουλῇ προαίρεσιν, ἀλλ', εἴπερ ἄρα ἡμάρτανον, διὰ τὴν ἡλικίαν γνώμῃ σφαλέντων, τελευτῶν ἔφη τὸ πιστὸν τούτου παρέξειν τὴν μεταβολήν. συγχωρεῖν γοῦν αὐτοῖς, ὡς ἄμεινον φρονοῦσιν, ἐπιψηφίζεσθαι πᾶν ὅ τι ἂν ἡγῶνται τῷ κοινῷ συμφέρειν, ὡς οὐδὲν σφῶν γε πρὸς ταῦτα ἐναντιωσομένων, ἀλλὰ πεισομένων τοῖς πρεσβυτέροις. ὅμοια δὲ τούτῳ καὶ τῶν ἄλλων νέων ἀποφηναμένων, ἐκτὸς ὀλίγων τινῶν πάνυ, τῶν Ἀππίου συγγενῶν, ἐπαινέσαντες τὴν εὐκοσμίαν αὐτῶν οἱ ὕπατοι, καὶ παρακαλέσαντες εἰς πάντα τὰ κοινὰ τοιούτους εἶναι, πρεσβευτὰς εἵλοντο δέκα τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν πρεσβυτέρων, ἐκτὸς ἑνὸς ἅπαντας ὑπατικούς. οἱ δ' ἀποδειχθέντες ἦσαν οἵδε· Ἀγρίππας Μενίνιος Γαΐου υἱός, Πόπλιος Σερουΐλιος Ποπλίου υἱός, Ποστούμιος Κοΐντου υἱὸς Τούβερτος, Τίτος Αἰβούτιος Τίτου υἱὸς Φλαουΐος, Σέρβιος Σουλπίκιος Ποπλίου υἱὸς Καμερῖνος, Αὖλος Ποστούμιος Ποπλίου υἱὸς Βάλβος, Αὖλος Οὐεργίνιος Αὔλου υἱὸς καὶ Νωμεντανός. μετὰ ταῦτα τῆς βουλῆς διαλυθείσης, οἱ μὲν ὕπατοι προελθόντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὸ δόγμα τῆς βουλῆς ἀνέγνωσαν, καὶ τοὺς πρεσβευτὰς προήγαγον. ἁπάντων δ' ἀξιούντων τὰς ἐντολάς, ἃς ἔδωκαν αὐτοῖς, μαθεῖν, εἶπον ἐν τῷ φανερῷ, πράττειν ὅτῳ ἂν τρόπῳ δύνωνται φιλίαν τῷ δήμῳ συνθέσθαι πρὸς τοὺς πατρικίους, ἄτερ δόλου καὶ ἀπάτης,

καὶ κατάγειν τοὺς φεύγοντας ἐπὶ τὰ σφέτερα ἐν τάχει.

LXX. Ταύτας οἱ πρέσβεις [αὐτῶν] λαβόντες τὰς ἐντολὰς, αὐθημερὸν ἐξῄεσαν. φθάσασα δὲ τὴν παρουσίαν αὐτῶν ἡ φήμη, διήγγειλε τοῖς ἐπὶ στρατοπέδου πάντα τὰ ἐν τῇ πόλει γενόμενα· καὶ αὐτίκα πάντες ἐκλιπόντες τὸ ἔρυμα, ὑπήντων ἔτι καθ' ὁδὸν οὖσι τοῖς πρεσβευταῖς. ἦν δέ τις ἐν τῷ στρατοπέδῳ πάνυ ταραχώδης καὶ στασιαστὴς ἀνὴρ, ὀξὺς τῇ γνώμῃ προϊδεῖν τι τῶν ἐσομένων ἐκ πολλοῦ, καὶ εἰπεῖν ὅ τι νοήσοι, ὡς λάλος καὶ κωτίλος, οὐκ ἀδύνατος ὃς ἐκαλεῖτο μὲν Λεύκιος Ἰούνιος, ὁμωνύμως τῷ καταλύσαντι τοὺς βασιλεῖς· ἐκπληρῶσαι δὲ τὴν ὁμωνυμίαν βουλόμενος, ἠξίου καὶ Βροῦτος ἐπικαλεῖσθαι. τοῖς δ' ἄρα πολλοῖς γέλως ἐπὶ τῇ κενοσπουδίᾳ τοῦ ἀνδρὸς εἰσήρχετο, καὶ ὅτε βουληθεῖεν ἐπισκώπτειν αὐτὸν, Βροῦτον ἐπεκάλουν. οὗτος ὁ ἀνὴρ τὸν ἡγεμόνα τοῦ στρατοπέδου Σικίννιον διδάξας, ὡς οὐκ ἄμεινον εἴη τῷ δήμῳ ῥᾳδίως ἑαυτὸν ἐπιτρέπειν τοῖς προτεινομένοις, ἵνα μὴ ἀπ' ἐλάττονος ἀξιώσεως ἀτιμωτέραν εὕρηται τὴν κάθοδον, ἀλλ' ἐναντιοῦσθαι μέχρι πολλοῦ, καὶ τραγῳδίαν τινὰ ἐπιθεῖναι τοῖς πράγμασι προσποιητὴν, ὑποσχόμενός τ' αὐτὸς ἀναλήψεσθαι τὸν ὑπὲρ τοῦ δήμου λόγον, τά τ' ἄλλα ὑποθέμενος, ἃ χρὴ πράττειν ἢ λέγειν, ἔπεισε τὸν Σικίννιον. καὶ μετὰ τοῦτο ὁ μὲν Σικίννιος, συγκαλέσας εἰς ἐκκλησίαν τὸν δῆμον, ἐκέλευσε τοὺς πρεσβευτὰς ὑπὲρ ὧν ἥκουσι λέγειν.

*Valerii legati oratio.*

LXXI. Παρελθὼν δὲ Μάνιος Οὐαλέριος, ὅσπερ ἦν αὐτῶν πρεσβύτατός τε καὶ δημοτικώτατος, ἐπι- μαρτυρήσαντος αὐτῷ τοῦ πλήθους τὴν προθυμίαν εὐμενεστάταις φωναῖς καὶ προσηγορίαις, ἐπειδὴ σιωπῆς ἔτυχε, τοιούτοις ἐχρήσατο λόγοις· „Οὐδὲν „ὑμᾶς ἔτι κωλύον ἐστὶν, ὦ δημόται, κατιέναι πάλιν „ἐπὶ τὰ ὑμέτερα, καὶ διηλλάχθαι πρὸς τοὺς πατέ- „ρας. ἐψήφισται γὰρ ἡ βουλὴ καλὴν καὶ συμφέ- „ρουσαν ὑμῖν κάθοδον, καὶ γνώμην πεποίηται μη- „δενὸς τῶν γεγονότων μνησικακεῖν· ἡμᾶς τε, οὓς „ἐγίνωσκε φιλοδημοτάτους ὄντας, καὶ πρὸς ὑμῶν „τὰ δίκαια τιμωμένους, πρεσβευτὰς ἀπέσταλκεν, „αὐτοκράτορας ἀποδείξασα τῶν διαλύσεων, ἵνα μὴ „δόξαις μηδ' εἰκασμοῖς χρώμενοι περὶ τῆς ὑμετέρας „γνώμης, ἀλλὰ παρ' αὐτῶν ὑμῶν ἀκούσαντες ἐφ' οἷς „ἀξιοῦτε καταλύσασθαι τὰς διχοστασίας, ἂν ᾖ μέ- „τριόν τι τῶν αἰτημάτων, καὶ μήτε τῷ ἀδυνάτῳ, „μήτε ὑπ' ἄλλης αἰσχύνης ἀνηκέστου κωλύηται, „συγχωρῶμεν ὑμῖν, μηκέτι τὴν τοῦ συνεδρίου γνώ- „μην ἐκδεχόμενοι, μηδ' εἰς χρόνους μακροὺς καὶ „φθόνους ἀντιπάλων ἀναβάλλοντες τὰ πράγματα. „ταῦτα δὲ τῆς βουλῆς ἐπεψηφισμένης, δέχεσθε „ἄσμενοι τὰς χάριτας αὐτῶν, ὦ δημόται, μετὰ πά- „σης προθυμίας καὶ σπουδῆς, ἐν μεγάλῳ τιθέμενοι „τὴν τοσαύτην εὐτυχίαν, καὶ πολλὴν τοῖς θεοῖς χά- „ριν εἰδότες αὐτῆς, εἰ πόλις ἡ Ῥωμαίων, ἡ τοσούτων „ἄρχουσα ἀνθρώπων, καὶ συνέδριον, ὃ τὴν ἡγεμο

„νίαν ἔχει πάντων τῶν ἐν ταύτῃ καλῶν, οὐκ ὂν αὐ-„τοῖς πάτριον οὐδενὶ τῶν ἀντιπάλων εἴκειν, ὑμῖν „μόνοις ὑποκατακλίνονται τῆς ἀξιώσεως ἑκόντες, „καὶ οὔτ᾽ ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τῶν καθηκόντων „ἑκατέροις ἠξίωσαν, ὡς ὑποδεεστέροις κρείττονες, „ἀλλ᾽ αὐτοὶ πρότεροι περὶ διαλύσεως ἐπρεσβεύσαν-„το· οὔτε τὰς αὐθάδεις ὑμῶν ἀποκρίσεις, ἃς ἐποιή-„σασθε πρὸς τοὺς προτέρους πρέσβεις, πρὸς ὀργὴν „ἐδέξαντο, ἀλλ᾽ ὑπέμειναν ὑμῶν τὸ σοβαρὸν τοῦτο „καὶ μειρακιῶδες τῆς αὐθαδείας βάρος, ὥσπερ ἂν „παίδων ἀφρόνων χρηστοὶ πατέρες· καὶ πάλιν ἑτέ-„ραν πρεσβείαν ἀποστέλλειν ᾤοντο δεῖν, καὶ τῶν „δικαίων μειονεκτεῖν, καὶ πάντα ὑπομένειν, ὦ πολῖ-„ται, τὰ μέτρια. ἐπὶ δὴ τοσαύτης βεβηκότες εὐτυ-„χίας, μὴ μέλλετε λέγειν, ὦ δημόται, τίνων χρήζετε, „μηδ᾽ ἐντρυφᾶτε ἡμῖν· καταλυσάμενοι δὲ τὴν στά-„σιν, ἄπιτε χαίροντες εἰς τὴν γειναμένην τε καὶ „θρεψαμένην ὑμᾶς πόλιν, ᾗ τροφεῖά τε καὶ χάριτας „οὐ χρηστὰς ἀπεδίδοτε, καταλιπόντες αὐτὴν, τὸ „γοῦν ἐφ᾽ ὑμῖν, ἔρημον εἶναι καὶ μηλόβοτον. εἰ δὲ „παρήσετε τὸν καιρὸν τοῦτον, εὔξαισθ᾽ ἂν πολλάκις „ὅμοιον εὑρεῖν ἕτερον.“

*L. Iunii Bruti responsio.*

LXXII. Παυσαμένου δὲ τοῦ Οὐαλερίου, παρελθὼν ὁ Σικίννιος, οὐκ ἐξ ἑνὸς ἔφη δεῖν λόγου τὸ συμφέρον ἐξετάζειν τοὺς εὖ βουλευομένους, ἀλλ᾽ ὑποτίθεσθαι τὸν ἐναντίον αὐτοῖς λόγον, ἄλλως τε καὶ περὶ τηλικούτων πραγμάτων σκοποῦντας· ἠξίου

τε λέγειν πρὸς ταῦτα τοὺς βουλομένους, απασαν αἰδῶ καὶ εὐλάβειαν ἀποθεμένους· οὐ γὰρ ἐπιτρέπειν τὰ πράγματα σφίσιν εἰς τοιαύτας ἀνάγκας κατακεκλεισμένοις, οὔτ' ὄκνῳ, οὔτ' αἰσχύνῃ εἴκειν. σιωπῆς δὲ γενομένης, ἐπειδὴ πάντες εἰς ἀλλήλους ἀπέβλεπον, ἐπιζητοῦντες τὸν ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ λέξοντα, ἐφαίνετο δ' οὐδείς· ὁ γὰρ Σικίννιος τοῖς αὐτοῖς πολλάκις ἐχρῆτο λόγοις· προσέρχεται κατὰ τὰς ὑποσχέσεις Λεύκιος Ἰούνιος ἐκεῖνος, ὁ βουλόμενος ἐπικαλεῖσθαι Βροῦτος· καὶ τυχὼν ἐπισημασίας παρὰ τοῦ πλήθους ἀθρόας, τοιαύτην διέθετο δημηγορίαν· „Τὸ δέος ὑμᾶς, ὦ δημόται, τὸ τῶν πα„τρικίων, ἐντετηκὸς ἔτι ταῖς ψυχαῖς, ἐκπλήσσειν „ἔοικε· καὶ διὰ τοῦτο τεταπεινωμένοι, φέρειν τοὺς „λόγους εἰς μέσον, οἷς εἰώθατε χρῆσθαι πρὸς ἀλλή„λους, ὀκνεῖτε. οἴεται δ' ἴσως ἕκαστος ὑμῶν τὸν „πλησίον ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ λέξειν, καὶ πάντας μᾶλ„λον, εἴ τι κινδύνευμά ἐστιν, ὑπομένειν· αὐτὸς δ' „ἐν τῷ ἀσφαλεῖ βεβηκώς, ὅ τι ἂν ἐκ τοῦ τολμηροῦ „χρηστὸν περιγένηται, τούτου τὸ μέρος ἕξειν ἀδεῶς· „κακῶς εἰδώς. εἰ γὰρ ἅπαντες τοῦτο ὑπολάβοιμεν, „ἡ καθ' ἕνα ἡμῶν ἕκαστον ἀτολμία κοινὴ πᾶσιν „ἔσται βλάβη, καὶ ἐν ᾧ τὸ ἴδιόν τις ἀποσκοπεῖ „ἀσφαλές, τὸ μετὰ πάντων κοινὸν ἀπολεῖ. ἀλλ' εἰ „καὶ μὴ πρότερον ἔγνωτε ὅτι λέλυται τὸ δέος ὑμῶν, „καὶ τὸ ἐλεύθερον ἅμα τοῖς ὅπλοις βεβαίως ἔχετε, „νῦν γ' ἤδη μάθετε, διδασκάλοις χρησάμενοι τού„τοις. οἱ γὰρ ὑπερήφανοι καὶ βαρεῖς, οὐκ ἐπιτάτ„τοντες ἡμῖν, ὡς πρότερον, ἥκουσιν, οὐδ' ἀπειλοῦν-

„τες, ἀλλὰ δεόμενοι καὶ παρακαλοῦντες ἐπὶ τὰ ἡμέ-„τερα ἡμᾶς κατιέναι, καὶ ὡς ἐλευθέροις ἐξ ἴσου ἤδη „ἄρχονται ὁμιλεῖν: τί οὖν ἔτι καταπέπληχθε αὐτοὺς, „καὶ σιωπᾶτε; ἀλλ᾽ οὐκ ἐλεύθερα φρονεῖτε, καὶ „διαῤῥήξαντες ποτ᾽ ἤδη τοὺς χαλινοὺς, λέγετε εἰς „τὸ κοινὸν ἃ πεπόνθατε πρὸς αὐτῶν; ὦ σχέτλιοι, τι „δεδοίκατε μὴ πάθητε, ἡγεμόνι τῆς ἐλευθεροστο-„μίας ἐμοὶ χρώμενοι; κινδυνεύσω γὰρ ὑπὲρ ὑμῶν „εἰπεῖν τὰ δίκαια μετὰ παῤῥησίας ἐγὼ πρὸς αὐτοὺς, „καὶ οὐδὲν ἀποκρύψομαι. καὶ ἐπειδὴ Οὐαλέριος „οὐδὲν ἔφησεν εἶναι τὸ κωλύον ἀναστρέφειν ὑμᾶς „ἐπὶ τὰ οἰκεῖα, τῆς βουλῆς διδούσης τὴν κάθοδον, „καὶ προσεψηφισμένης τὸ μὴ μνησικακεῖν, ταῦτα „ἀποκρινομενος πρὸς αὐτὸν, ἅπερ ἐστὶν ἀληθῆ καὶ „ἀναγκαῖα εἰρῆσθαι.

LXXIII. „Ἡμᾶς, ὦ Οὐαλέριε, πολλὰ μὲν καὶ „ἄλλα τὰ κωλύοντά ἐστιν ἀποθεμένους τὰ ὅπλα, „ἐφ᾽ ὑμῖν γενέσθαι· τρία δὲ τὰ μέγιστα καὶ φανε-„ρώτατα. πρῶτον μὲν ὅτι ἐγκαλοῦντες ἡμῖν ὡς ἡμαρ-„τηκόσιν ἥκετε, καὶ ἐν εὐεργεσίας οἴεσθε μέρει δι-„δόναι τὴν κάθοδον· ἔπειθ᾽, ὅτι οὐδὲν ὑποδηλοῦτε „παρακαλοῦντες ἐπὶ τὰς διαλλαγὰς, ἐφ᾽ οἷς αὐτὰς „δικαίοις ἢ φιλανθρώποις ποιησόμεθα· τὸ δὲ τε-„λευταῖον, ὅτι βέβαιον ἡμῖν ὧν ἂν ὑπόσχησθε οὐδὲν „ἐστιν, ἀλλὰ πολλάκις ἐξαπατῶντές τε καὶ φενακί-„ζοντες ἡμᾶς διατετελέκατε. ἐρῶ δὲ ὑπὲρ ἑκάστου „χωρὶς, ἀπὸ τοῦ δικαίου ἀρξάμενος· καὶ γὰρ ἰδίᾳ „καὶ ἐν κοινῷ λέγοντας, ἀπὸ τοῦ δικαίου χρὴ ἄρχε-„σθαι. ἡμεῖς τοίνυν εἰ μὲν ἀδικοῦμεν ὑμᾶς, οὐδὲν

„δεόμεθα οὔτ' ἀδείας, οὔτ' ἀμνηστίας· καίτοιγ' οὐκ „ἀξιοῦμεν οὐδὲ κοινωνεῖν ἔτι τῆς πόλεως, ἀλλ' ἐπι- „μενοῦμεν ὅποι ποτ' ἂν ἡμᾶς ἄγῃ τὸ χρεὼν, τύχῃ „καὶ δαίμοσιν ἐπιτρέψαντες ἡγεμόσιν. εἰ δ' ἀδικού- „μενοι πρὸς ὑμῶν, ταύτης ἠναγκάσμεθα τῆς τύχης „πειραθῆναι, ἐν ᾗ ἔσμεν, τί οὐχ ὁμολογεῖτε, κακοὶ „περὶ ἡμᾶς αὐτοὶ γενόμενοι, συγγνώμης δεῖσθαί „καὶ ἀμνηστίας; νῦν δ', ἣν αἰτεῖσθε, ταύτην διδό- „ναι λέγετε· καὶ ἧς ἀφεῖσθαι ζητεῖτε ὀργῆς, ταύτης „ὡς ἀφιέντες μεγαληγορεῖτε, συγχέοντες τὴν τῆς „ἀληθείας φύσιν, καὶ τὴν τῶν δικαίων ἀξίωσιν ἀνα- „στρέφοντες. ὅτι δ' οὐκ ἀδικεῖσθε, ἀλλ' ἀδικεῖτε, „καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα εὐεργετηθέντες ὑπὸ τοῦ δή- „μου, τὰ μὲν εἰς τὴν ἐλευθερίαν, τὰ δ' εἰς τὴν ἡγε- „μονίαν, οὐ καλὰς ἀποδεδώκατε αὐτῷ τὰς ἀμοιβὰς, „μάθετε· ποιήσομαι δ' ἀφ' ὧν ἴστε καὶ αὐτοὶ „πραγμάτων τοὺς λόγους, καὶ, πρὸς θεῶν, ἐάν τι „ψεῦδος εἴπω, μὴ ἀνάσχησθε, ἀλλ' εὐθὺς ἐλέγχετε.

LXXIV. „Ἡμῖν τὸ ἀρχαῖον πολίτευμα ἦν μο- „ναρχία, καὶ μέχρι γενεᾶς ἑβδόμης ταύτῃ χρώμενοι „διετελέσαμεν τῇ πολιτείᾳ· καὶ παρὰ πάσας τὰς „ἡγεμονίας ταύτας οὐδὲν ὁ δῆμος ἠλαττώθη πώπο- „τε ὑπὸ τῶν βασιλέων, καὶ πάντων ἥκιστα ὑπὸ τῶν „τελευταίων. ἐῶ γὰρ λέγειν ὅτι πολλὰ καὶ μεγάλα „ἀγαθὰ ἐκ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν ἐκαρπώσατο. χωρὶς γὰρ „τῆς ἄλλης θεραπείας, ᾗ κολακεύοντες αὐτὸν, οἰ- „κεῖον μὲν σφίσιν, ἐχθρὸν δὲ ὑμῖν ἐβούλοντο εἶναι· „ὃ ποιοῦσιν ἅπαντες οἱ τυραννικῶς ἐξάγοντες τὰς „δυναστείας· κρατήσαντες πολέμῳ μακρῷ Σουέσ-

„σης, πόλεως πάνυ εὐδαίμονος, ἐξὸν αὐτοῖς μηδενὶ „κοινοῦσθαι τῶν λαφύρων, ἀλλ' αὐτοὶ κατασχεῖν, „καὶ πάντας ὑπερβαλέσθαι πλούτῳ βασιλέων, οὐκ „ἠξίωσαν, ἀλλὰ φέροντες εἰς μέσον ἔθηκαν ἅπασαν „τὴν ὠφέλειαν· ὥσθ' ἡμᾶς, χωρὶς ἀνδραπόδων καὶ „βοσκημάτων, καὶ τῆς ἄλλης κτήσεως, πολλῆς οὔσης „καὶ καλῆς, ἀργυρίου πέντε μνᾶς κατ' ἄνδρα δια- „νείμασθαι. ὧν ἡμεῖς ἀμελήσαντες, ἐπειδὴ τυραννι- „κώτερον ἐχρῶντο ταῖς ἐξουσίαις, οὐκ εἰς τὸν δῆμον „πλημμελοῦντες, ἀλλ' εἰς ὑμᾶς, δυσανασχετοῦντες „ἐπὶ τοῖς γινομένοις, τῆς μὲν τῶν βασιλέων εὐνοίας „ἀπέστημεν, ὑμῖν δὲ προσεθέμεθα· καὶ συνεπανα- „στάντες αὐτοῖς μεθ' ὑμῶν, οἵ τε ἐν τῇ πόλει καὶ „οἱ ἐπὶ στρατοπέδου, τοὺς μὲν ἐξηλάσαμεν, ὑμῖν δὲ „φέροντες ἀνεθήκαμεν τὴν ἐκείνων ἀρχήν. πολλάκις „τε γενόμενον ἐφ' ἡμῖν μεταθέσθαι πρὸς τοὺς ἐξε- „λαθέντας μεγάλαις δωρεαῖς, ἃς ὑπέτεινον ἡμῖν, ἵνα „δὴ τὸ πρὸς ὑμᾶς πιστὸν ἐγκαταλίπωμεν, οὐχ ὑπε- „μείναμεν, ἀλλὰ πολλοὺς καὶ μεγάλους καὶ συνεχεῖς „κινδύνους καὶ πολέμους δι' ὑμᾶς ἠντλήσαμεν· καὶ „μέχρι τοῦ παρόντος ἔτος ἑπτακαιδέκατον ἤδη τρι- „βόμεθα, πᾶσιν ἀνθρώποις μαχόμενοι περὶ τῆς „κοινῆς ἐλευθερίας. ἀκαταστάτου μὲν γὰρ ἔτι τῆς „πολιτείας οὔσης· οἷα γίνεσθαι φιλεῖ περὶ τὰς με- „ταβολὰς τὰς αἰφνιδίως γινομένας, δυσὶ ταῖς ἐπι- „φανεστάταις πόλεσι Τυῤῥηνῶν, Ταρκυνίταις τε καὶ „Οὐϊενταναῖς κατάγειν βουλομένοις τοὺς βασιλεῖς „μεγάλῃ στρατιᾷ, παρακινδυνεύσαντες, ὀλίγοι πρὸς „πολλοὺς διηγωνισάμεθα, καὶ μεγίστην ἀποδειξάμε-

„νοι προθυμίαν, τούς τ' ἀντιταχθέντας μάχῃ νική-„σαντες ἀπωσάμεθα, καὶ τῷ περιόντι τῶν ὑπάτων „διεσώσαμεν τὴν ἀρχήν. οὐ πολλοῖς δὲ χρόνοις „ὕστερον, Πορσῖνον Τυῤῥηνῶν βασιλέα, κατάγειν „καὶ αὐτὸν ἀξιοῦντα τοὺς φυγάδας, τῇ τ' ἐξ ἁπάσης „Τυῤῥηνίας, ἣν αὐτὸς ἐπήγετο, δυνάμει, καὶ ταῖς „ὑπ' ἐκείνων ἐκ πολλοῦ συναχθείσαις, οὐκ ἔχοντες „ἀξιόμαχον χεῖρα, καὶ διὰ τοῦτο κατακλεισθέντες „εἰς πολιορκίαν τε καὶ ἀμηχανίαν, καὶ παντὸς „πράγματος ἀπορίαν, τῷ πάντα ὑπομεῖναι τὰ δεινὰ, „φίλον γενόμενον ἠναγκάσαμεν ἀπελθεῖν. τὰ δὲ „τελευταῖα, τρίτην κάθοδον τῶν βασιλέων παρα-„σκευασαμένων διὰ τοῦ Λατίνων ἔθνους, καὶ τριά-„κοντα πόλεις ἐπαγομένων, ἀντιβολοῦντας ὑμᾶς „ὁρῶντες, καὶ ὀλοφυρομένους, καὶ ἕνα ἕκαστον ἐπι-„βοωμένους, ἑταιρίας τε καὶ συντροφίας καὶ ὁμαι-„χμίας ἀναμιμνήσκοντας, οὐχ ὑπεμείναμεν ἐγκατα-„λιπεῖν· ἡγησάμενοι δὲ κάλλιστον εἶναι καὶ λαμ-„πρότατον ἀγῶνα τὸν ὑπὲρ ὑμῶν, ὁμόσε τοῖς δεινοῖς „ἐχωρήσαμεν, μέγιστον ἤδη κίνδυνον ἀναῤῥίψαντες „ἐκεῖνον, ἐν ᾧ πολλὰ μὲν τραύματα λαβόντες, πολ-„λὰ δὲ σώματα συγγενῶν τε καὶ ἑταίρων καὶ „ὁμοσκήνων ἀποβαλόντες, ἐνικήσαμεν τοὺς πολε-„μίους, καὶ τοὺς ἡγεμόνας αὐτῶν ἀπεκτείναμεν, „καὶ τὴν βασιλικὴν συγγένειαν ἅπασαν διεφθεί-„ραμεν.

LXXV. „Ἃ μὲν δὴ εἰς τὸ συνελευθερῶσαι „ὑμᾶς ἀπὸ τῶν τυράννων, παρεσχόμεθα ὑπὲρ δύνα-„μιν τὸ ἑαυτῶν πρόθυμον, οὐχ ὑπὸ τοῦ ἀναγκαίου

„μᾶλλον εἰς αὐτὸ καταστάντες, ἢ ἀπ' ἀρετῆς, ταῦτά „ἐστιν. ἃ δ' εἰς τὸ τιμᾶσθαί τε καὶ ἄρχειν ἑτέρων, „δυναστείαν τε περιβαλέσθαι μείζω ἢ κατὰ τὴν ἐξ „ἀρχῆς δόκησιν, ἀκούσατε, καὶ ὅπως, ἐάν τι παρα-„τρέψω τὸν λόγον ἔξω τοῦ ἀληθοῦς, ὥσπερ καὶ „ἀρχόμενος εἶπον, ἐναντιώσεσθέ μοι. ὑμῖν γὰρ „ἐπειδὴ τὸ ἀσφαλὲς τῆς ἐλευθερίας ἔδοξεν εἶναι βέ-„βαιον, οὐκ ἀπέχρησεν ἐπὶ τούτῳ μένειν, ἀλλ' ἐπὶ „τὸ τολμᾷν καὶ νεωτεροποιεῖν ὁρμήσαντες, ἐχθρὸν „δι' ἴσης ἅπαν ἡγούμενοι τὸ περιεχόμενον ἐλευθε-„ρίας, καὶ μικροῦ δεῖν πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους „πόλεμον ἀναδείξαντες, εἰς ταῦτα τὰ κινδυνεύματα, „καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς πλεονεξίας ταύτης ἀγῶνας τοῖς „ἡμετέροις ᾤεσθε δεῖν καταχρῆσθαι σώμασιν. ὅσας „μὲν οὖν πόλεις κατὰ μίαν καὶ δύο πολεμούσας „ὑμῖν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, τὰς μὲν ἐκ παρατάξεως „χειρωσάμενοι, τὰς δὲ τειχομαχίαις ἑλόντες, ὑπηκό-„ους ἐποιήσαμεν, ἐῶ. τί γὰρ δεῖ κατὰ μικρὸν λέγειν „τὰς πράξεις, τοσαύτην ἔχοντας λόγων ἀφθονίαν; „ἀλλὰ Τυῤῥηνίαν ἅπασαν εἰς δώδεκα νενεμημένην „ἡγεμονίας, καὶ πολλῇ μὲν τῇ κατὰ γῆν, πολλῇ δὲ „τῇ κατὰ θάλατταν δυναστείᾳ περιουσιάζουσαν, „τίνες ἦσαν οἱ συγκατακτησάμενοι καὶ ποιήσαντες „αὐτὴν ὑμῖν ὑπήκοον; Σαβίνους δὲ τουτουσὶ, „ἔθνος τηλικοῦτον, οἷς διὰ παντὸς ὁ περὶ τῶν πρω-„τείων πρὸς ὑμᾶς ἦν ἀγὼν, ποία παρέσχεν ὑμῖν „βοήθεια μηκέτι διαμιλλᾶσθαι περὶ τῶν ἴσων; τί „δέ; αἱ τῶν Λατίνων τριάκοντα πόλεις, οὐ μόνον „μεγέθει ἐπαιρομένας δυνάμεως, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ

„δικαιότερα ἀξιοῦν μεγαλοφρονούσας, τίνες ἦσαν οἱ „καταδουλωσάμενοι, καὶ παρασχόντες ὑπὲρ ἀνδρα„ποδισμοῦ καὶ κατασκαφῆς τῶν πόλεων δεομένας „καταφυγεῖν ἐφ᾽ ὑμᾶς;

LXXVI. „Ἐῶ τἄλλα, ὅσα οὔπω διαστασιά„ζοντες πρὸς ὑμᾶς, καὶ αὐτοὶ μέν τι μεταποιούμε„νοι τῶν ἐκ τῆς ἀρχῆς ἐλπίδων, συνεκινδυνεύσαμεν „ὑμῖν. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ φανερῶς ἤδη τυραννίδα περι„βεβλημένοι τὴν ἀρχὴν, καὶ ἡμῖν ὥσπερ δούλοις „παραχρώμενοι ἐξηλέγχθητε, ἡμεῖς τ᾽ οὐκέτι ὅμοιοι „ταῖς πρὸς ὑμᾶς διανοίαις διαμένοντες, ἐν δὲ τούτῳ, „καὶ τὰ ὑπήκοα ὀλίγου δεῖν πάντα ἐπανίστατο, „ἀρξάντων μὲν τῆς ἀποστάσεως Οὐολούσκων, ἀκο„λουθησάντων δ᾽ αὐτοῖς Αἰκανῶν, Ἑρνίκων, Σαβί„νων, ἄλλων συχνῶν, ἐδόκει τε οἷος οὐχ ἕτερος εἶναι „καιρὸς, εἰ βουλομένοις ἡμῖν ἦν, δυοῖν ἐξεργάσα„σθαι θάτερον, ἢ καταλύσασθαι τὴν ἀρχὴν ὑμῶν, „ἢ πρὸς τὸ λοιπὸν ἀποδεῖξαι μετριωτέραν· ἆρα „μέμνησθε εἰς οἵαν ἀπόγνωσιν τῆς ἀρχῆς ἤλθετε, „καὶ ὡς ἐν παντὶ δι᾽ ἀθυμίαν ἐγένεσθε, εἴτε μὴ „συναροίμεθα τῶν ἀγώνων ὑμῖν, εἴτε ὀργῇ ἐφέντες „ὡς τοὺς πολεμίους τρεψοίμεθα, καὶ ὅσας δεήσεις „καὶ ὑποσχέσεις ἐποιήσασθε; τί οὖν οἱ ταπεινοὶ „καὶ πρὸς ὑμῶν ὑβρισμένοι τότ᾽ ἐποιήσαμεν; ἡττη„θέντες τῶν δεήσεων, καὶ πεισθέντες ταῖς ὑποσχέ„σεσιν, αἷς ὁ βέλτιστος οὑτοσὶ Σερουίλιος ὑπατεύ„ων τότε πρὸς τὸν δῆμον ἐποιήσατο, οὐθὲν μὲν „ἐμνησικακήσαμεν ὑμῖν τῶν πάλαι, χρηστὰ δὲ περὶ „τοῦ μέλλοντος ἐλπίσαντες χρόνου, παρέσχομεν ὑμῖν

„ἑαυτοὺς, καὶ πάντα τὰ πολέμια ἐν ὀλίγῳ κατεργασάμενοι χρόνῳ, πάρῆμεν ἄγοντες αἰχμαλώτους „πολλοὺς καὶ λείας καλάς. ἀνθ' ὧν τίνας ἡμῖν χάριτας ἀπεδώκατε; ἆρά γε δικαίας καὶ τῶν κινδύνων ἀξίας; πόθεν; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. διεψεύσασθε μέν γε καὶ τὰς ὑποσχέσεις, ἃς ἐκελεύσατε τὸν „ὕπατον ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ποιήσασθαι. αὐτὸν δὲ „τουτονὶ τὸν βέλτιστον, ᾧ κατεχρήσασθε πρὸς τὸν „φενακισμὸν, ἄμοιρον ἐποιήσατε τῶν θριάμβων, „πάντων μάλιστα ἀνθρώπων ἄξιον ὄντα τῆς τιμῆς „ταύτης τυχεῖν· οὐκ ἄλλου τινὸς προσθέντες αὐτῷ „τὴν ὕβριν, ἀλλ' ὅτι τὰ δίκαια ποιεῖν ὑμᾶς, ὡς „ὑπέσχεσθε, ἠξίου, καὶ ἀγανακτῶν ἐπὶ τῷ φενακισμῷ δῆλος ἦν.

LXXVII. „Ἔναγχος δὲ δὴ τοῦ χρόνου· τουτὶ „γὰρ ἔτι προσθεὶς τῷ περὶ τοῦ δικαίου λόγῳ, παύσομαι· ὅθ' ἡμῖν Αἰκανοί τε καὶ Σαβῖνοι καὶ Οὐολοῦσκοι, μιᾷ γνώμῃ χρησάμενοι, αὐτοί τ' ἐπανίσταντο, καὶ τοὺς ἄλλους παρεκάλουν, οὐκ ἐφ' ἡμᾶς „ἠναγκάσθητε καταφυγεῖν τοὺς ταπεινοὺς καὶ φαύλους οἱ σεμνοὶ καὶ βαρεῖς, πάντα ὑπισχνούμενοι „τῆς τότε σωτηρίας; καὶ ἵνα μὴ ἐξαπατᾷν ἡμᾶς „αὖθις δόξητε, ὃ πολλάκις ἐποιήσατε, προκάλυμμα „τῆς ἀπάτης Μάνιον Οὐαλέριον τουτονὶ, τὸν φιλοδημότατον ἄνδρα, εὕρεσθε· ᾧ πιστεύσαντες ἡμεῖς, „ὡς οὐκ ἂν ὑπὸ δικτάτωρός τε.. καὶ ταῦτα χρηστοῦ „περὶ ἡμᾶς ἀνδρὸς, φενακισθησόμενοι, συνηράμεθα „ὑμῖν καὶ τοῦδε τοῦ πολέμου, καὶ τοὺς ἐχθροὺς „ἐνικῶμεν, οὐ μικροὺς, οὐδ' ὀλίγους, οὐδ ἀφανεῖς

„ὑπομείναντες ἀγῶνας. θᾶττον δ' ἢ κατὰ τὴν „ἁπάντων ἐλπίδα τέλος εἰληφότος κάλλιστον τοῦ „πολέμου, τοσοῦτον ἀπέσχετε τοῦ χάριν, καὶ πολ- „λὴν, εἰδέναι τῷ δήμῳ, ὥστε κατέχειν ἡμᾶς ἔτι „ἠξιοῦτε ἄκοντας ὑπὸ ταῖς σημαίαις ἐν τοῖς ὅπλοις, „ἵνα παρέλθητε τὰς ὑποσχέσεις, ὥσπερ ἐξ ἀρχῆς „διέγνωτε. οὐχ ὑπομένοντος δὲ τοῦ ἀνδρὸς τὸν φε- „νακισμὸν, οὐδὲ τὴν αἰσχύνην τοῦ ἔργου, ἀλλ' „εἰσενέγκαντος εἰς τὴν πόλιν τὰ σημεῖα, καὶ διαφέν- „τος ἐπὶ τὰ οἰκεῖα τὰς δυνάμεις, πρόφασιν ποιησά- „μενοι ταύτην τοῦ μὴ τὰ δίκαια ποιεῖν, τοῦτον „ὑβρίσατε, τῶν δὲ πρὸς ἡμᾶς ὁμολογιῶν οὐδεμίαν „ἐφυλάξατε, ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ τρία τὰ μέγιστα παρ- „ενομήσατε, τὸ ἀξίωμα τῆς βουλῆς καταλύσαντες, „καὶ τὴν πίστιν τοῦ ἀνδρὸς διαφθείραντες, καὶ τοῖς „εὐεργέταις ἀνόνητον ποιήσαντες τὴν χάριν τῶν πό- „νων. ταῦτα δὴ καὶ ἄλλα πρὸς τούτοις ὅμοια πολλὰ „ἔχοντες λέγειν πρὸς ὑμᾶς, οὐκ ἠξιοῦμεν, ὦ πατρί- „κιοι, πρὸς ἱκεσίας καὶ δεήσεις ὑμῶν τραπέσθαι, „οὐδ' ὥσπερ οἱ τὰ δεινὰ δεδρακότες, ἐπ' ἀδείᾳ καὶ „ἀμνηστίᾳ κάθοδον λαμβάνειν. οὐ μὴν ἀκριβολο- „γεῖσθαί γε περὶ τούτων ἐν τῷ παρόντι οἰόμεθα „χρῆναι, ἐπειδὴ περὶ ὁμονοίας διαλεξόμενοι συνελη- „λύθαμεν. ἀλλ' ἀμελείᾳ καὶ λήθῃ παραδόντες αὐτὰ „φέρομεν.

LXXVIII. „Ἐφ' οἷς δὲ πρεσβεύετε, καὶ τίνων „δεόμενοι ἥκετε, τί οὐ λέγετε φανερῶς; ἐπὶ ποίαις „ἡμᾶς ἐλπίσιν εἰς τὴν πόλιν κατελθεῖν ἀξιοῦτε; ποί- „αν ἡγεμόνα τῆς ὁδοῦ λαβόντας τύχην; τίνος ὑπο-

„δεξομένης εὐθυμίας ἢ χαρᾶς; οὐδὲν γὰρ ἄχρι τοῦ-„δε φιλάνθρωπον ὑμῶν ἢ χρηστὸν προτεινομένων „ἀκούομεν, οὐ τιμάς, οὐκ ἀρχάς, οὐκ ἐπανόρθωσιν „ἀπορίας, οὐκ ἄλλο ἁπλῶς οὐδ᾽ ὁτιοῦν. καίτοι οὐ „λέγειν ὑμᾶς ἐχρῆν ἃ μέλλετε ποιεῖν, ἀλλὰ ποιήσαν-„τας λέγειν, ἵνα προειληφότες ἤδη τι ἔργον ἀπ᾽ εὐ-„νοίας γενόμενον, καὶ τὰ λοιπὰ τοιαῦτα ἔσεσθαι „εἰκάσωμεν. οἴομαι τοίνυν πρὸς ταῦτα ἐρεῖν αὐ-„τοὺς, ὅτι περὶ πάντων ἥκουσιν αὐτοκράτορες, „ὥσθ᾽ ὅ τι ἂν πείσωμεν ἀλλήλους, τοῦτ᾽ ἔσται κύ-„ριον. ἔστω ταῦτα ἀληθῆ· γιγνέσθω τὰ ἀκόλουθα „τούτοις· οὐδὲν ἀντιλέγω. βούλομαι δὲ τὰ μετὰ „ταῦτ᾽ ἐσόμενα παρ᾽ αὐτῶν μαθεῖν, ἐπειδὰν εἴπωμεν „ἡμεῖς, ἐφ᾽ οἷς ἀξιοῦμεν ποιεῖσθαι τὴν κάθοδον, „καὶ συγχωρηθῇ ταῦτα, τούτων τίς ἐγγυητὴς ἔσται „τῶν ὁμολογιῶν ἡμῖν; τίνι πιστεύσαντες ἀσφαλείᾳ „τὰ ὅπλα θήσομεν ἐκ τῶν χειρῶν, καὶ καταστήσο-„μεν αὖθις εἰς τὴν τούτων ἐξουσίαν τὰ σώματα; „πότερον τοῖς ψηφίσμασι τῆς βουλῆς τοῖς ὑπὲρ „τούτων γραφησομένοις; οὐ γὰρ δὴ γεγραμμένοις. „καὶ τί πάλιν κωλύσει ἑτέροις ἀκυρωθῆναι ταῦτα „ψηφίσμασιν, ὅταν Ἀππίῳ, καὶ τοῖς τὰ ὅμοια φρο-„νοῦσιν ἐκείνῳ φανῇ; ἢ τοῖς ἀξιώμασι τῶν πρεσ-„βευτῶν, οἳ τὰς ἑαυτῶν παρέχονται πίστεις; ἀλλὰ „διὰ τῶν ἀνδρῶν τούτων καὶ πρότερον ἡμᾶς ἐξη-„πάτησαν. ἢ ταῖς ἐπὶ τῶν θεῶν ὁμολογίαις δι᾽ ὅρ-„κων τὰ πιστὰ κυρωσάμενοι παρ᾽ αὐτῶν; ἀλλ᾽ „ἔγωγε ὑπὲρ ἅπασαν πίστιν ἀνθρωπίνην ταύτην „δέδοικα, ἣν ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ὄντων

„καταφρονουμένην ὁρῶ· καὶ τὰς ἀκουσίους συμ-„βάσεις τοῖς ἄρχειν ἀξιοῦσι πρὸς τοὺς ἐλευθερίας „μεταποιουμένους, οὐ νῦν πρῶτον, ἀλλὰ καὶ πολλά-„κις ἤδη καταμαθὼν, ἐπίσταμαι τοσοῦτον ἰσχυού-„σας χρόνον, ὅσον ἂν αὐτῶν αἱ ἀνάγκαι κρατῶσι. „τίς οὖν ἡ τοιαύτη φιλία καὶ πίστις, ἐν ᾗ καὶ παρὰ „γνώμην ἀλλήλους θεραπεύειν ἀναγκασθησόμεθα, „φυλάττοντες τοὺς οἰκείους ἑκάτεροι καιρούς; ὑπο-„ψίαι δὲ δὴ τότε μετὰ τοῦτο, καὶ διαβολαὶ συνεχεῖς „κατ᾽ ἀλλήλων, φθόνοι τε καὶ μίση, καὶ πᾶσα ἄλλη „κακῶν ἰδέα, καὶ πολὺς ὁ περὶ τοῦ φθάσαι διολέ-„σαντας τὸ ἀντίπαλον ἀγὼν, ὡς ἐν τῷ μέλλειν κει-„μένου τοῦ παθεῖν.

LXXIX. „Πολέμου δὲ πολιτικοῦ, ὡς ἅπαντες „ἴσασι, κάκιον χρῆμα οὐδὲν, ἐν ᾧ τὰ μὲν κρατηθέν-„τα ἀτυχεῖ, τὰ δὲ κρατήσαντα ἀδικεῖ, καὶ περίεστι „τοῖς μὲν ὑπὸ τῶν φιλτάτων ἀπόλλυσθαι, τοῖς δὲ „τὰ φίλτατα διολέσαι. ἐπὶ τοιαύταις δὴ τύχαις καὶ „συμφοραῖς οὐκ εὐκταίαις, μήτε ὑμεῖς, ὦ πατρίκιοι, „καλεῖτε ἡμᾶς, μήτε ἡμεῖς αὐτοῖς ὑπακούωμεν, ὦ „δημόται, ἀλλ᾽ ὡς διήρηκεν ἡμᾶς ἀπ᾽ ἀλλήλων ἡ „τύχη, στέργωμεν. ἐχέτωσαν μὲν οὗτοι τὴν πόλιν „ὅλην, καὶ καρπούσθωσαν ἡμῶν δίχα, καὶ τῶν ἄλ-„λων ἀγαθῶν ἁπάντων ἀπολαυέτωσαν μόνοι, τοὺς „ταπεινοὺς καὶ ἀδόξους δημότας ἐκβαλόντες ἐκ τῆς „πατρίδος. ἀπαλλαττώμεθα δὲ καὶ ἡμεῖς ὅποι ποτ᾽ „ἂν ἡμᾶς ὁ δαίμων ἄγῃ, τόπον ἀλλότριον ἐκλιπεῖν „νομίσαντες, οὐ πόλιν ἰδίαν. οὔτε γὰρ ἡμῶν τινι „ἐνθάδε ὑπολείπεται κλῆρος γῆς, οὔτε πατρῷον

„ἐφέστιον, οὔτε ἱερὰ κοινὰ, οὔτε ἀξίωμα ὡς ἐν πατρίδι, ὧν περιεχόμενοι φιλοχωροῖμεν ἂν καὶ παρὰ „γνώμην μένειν, ἀλλ' οὐδ' ἡ μετὰ τῶν ὅπλων τοῖς „σώμασι μετὰ πολλῶν πόνων ἐλευθερία· ἐπεὶ τὰ „μὲν οἱ πόλεμοι διέφθειραν, τὰ δὲ ἡ τῶν καθ' ἡμέραν σπάνις ἀναγκαίων ἐξανάλωσε, τὰ δ' ὑπὸ τῶν „ὑπερηφάνων δανειστῶν τούτων ἀφηρέθημεν· οἷς „τελευτῶντες ἠναγκαζόμεθα τοὺς ἑαυτῶν κλήρους οἱ „δείλαιοι γεωργεῖν, σκάπτοντες, φυτεύοντες, ἀροῦντες, ποίμνια νέμοντες, ὁμόδουλοι τοῖς ἑαυτῶν δορικτήτοις ἀνδραπόδοις ὄντες, οἱ μὲν ἁλύσει δεθέντες, οἱ δὲ πέδαις, οἱ δὲ ὥσπερ τὰ χαλεπώτατα τῶν „θηρίων, κλοιοῖς καὶ μύδροις. αἰκίας δὲ δὴ καὶ προπηλακισμοὺς, καὶ μάστιγας, καὶ πόνους ἐκ νυκτὸς „εἰς νύκτα, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀνάγκης ὠμότητα, καὶ „ὕβριν καὶ ὑπερηφανίαν, ἣν ὑπεμείναμεν, ἐῶ. τοσούτων οὖν καὶ τηλικούτων ἀπηλλαγμένοι κακῶν „ὑπὸ τοῦ δαίμονος, ὅση σπουδὴ καὶ δύναμις ἑκάστῳ πάρεστι, φεύγωμεν ἀπ' αὐτῶν ἄσμενοι, τύχην „καὶ θεὸν, οἵπερ ἡμᾶς σώζουσιν, ἡγεμόνας τῆς ὁδοῦ „ποιησάμενοι, πατρίδα νομίζοντες τὴν ἐλευθερίαν „καὶ πλοῦτον τὴν ἀρετήν. πᾶσα γὰρ ἡμᾶς ὑποδέξεται γῆ κοινωνοὺς, τὰ μὲν ἀλύπους ἐσομένους τοῖς „ὑποδεξομένοις, τὰ δ' ὠφελίμους.

LXXX. „Παραδείγματα δὲ τούτων γενέσθωσαν ἡμῖν πολλοί τε Ἕλληνες πολλοί τε βάρβαροι, „μάλιστα δ' οἱ τούτων τε καὶ ἡμῶν πρόγονοι· ὧν „οἱ μὲν, μετ' Αἰνείου συναναστάντες ἐκ τῆς Ἀσίας „εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐν τῇ Λατίνων γῇ πόλιν ᾤκισαν·

„οἱ δ' ὕστερον ἐξ Ἄλβας ἀναστάντες, Ῥωμύλου τὴν „ἀποικίαν ἄγοντος, ἐν τοῖσδε τοῖς τόποις ἱδρύσαντο „τὴν ὑφ' ἡμῶν ἐκλειπομένην. ὑπάρχει τε ἡμῖν δύνα-„μις οὐκ ὀλίγῳ πλείων μόνον τῆς ἐκείνοις γενομένης, „ἀλλὰ καὶ τριπλασία, καὶ πρόφασις δικαιοτέρα τῆς „μεταναστάσεως. οἱ μέντοιγε ἐξ Ἰλίου μεταναστάν-„τες, ὑπὸ πολεμίων ἐξηλαύνοντο· ἡμεῖς δ' αὐτόθεν „ὑπὸ φίλων· ἐλεεινότερον δὲ δήπου πρὸς τῶν οἰκεί-„ων, ἢ τῶν ἀλλοτρίων ἐλαύνεσθαι. οἱ δὲ Ῥωμύλῳ „συναράμενοι τῆς στρατείας, ἐπὶ τῷ κτήσασθαι „κρείττονα γῆν, ὑπερεῖδον τῆς πατρῴας· ἡμεῖς δὲ „τὸν ἄπολιν καὶ ἀνέστιον ἐκλείποντες βίον, οὔτε „θεοῖς ἐπίφθονον, οὔτ' ἀνθρώποις λυπηρὰν, οὔτε „γῇ τινὶ βαρεῖαν στέλλομεν ἀποικίαν, [ἀλλ'] οὐ δι' „αἵματος καὶ φόνων ἐμφυλίων ἐλθόντες πρὸς τοὺς „ἀπελαύνοντας ἡμᾶς, οὐδὲ πυρὶ καὶ σιδήρῳ κακώ-„σαντες τὴν ἐκλειπομένην γῆν, οὐδ' ἄλλο μνημόσυ-„νον οὐδὲν αἰωνίου καταλιπόντες ἔχθρας, ὡς ταῖς „παρεσπονδημέναις φυλαῖς καὶ εἰς ἀβουλήτους „ἀνάγκας κατακλεισθείσαις ἔθος ἐστὶ δρᾷν· θεοὺς „δ' ἐπιμαρτυράμενοι καὶ δαίμονας, οἳ τὰ θνητὰ „πάντα κατὰ δίκην ἄγουσι, καὶ καταλιπόντες ἐκεί-„νους ἀναπράξασθαι τὰς ὑπὲρ ἡμῶν δίκας, ἐκεῖνο „μόνον ἀξιοῦμεν, οἷς ἐστιν ἡμῶν ἐν τῇ πόλει τέκνα „νήπια καὶ γονεῖς, καὶ εἴ τινες ἄρα γυναῖκες ἡμῖν „ἐθελήσουσι κοινωνεῖν τῆς τύχης, τὰ σώματα ἀπο-„λαβεῖν. ταῦτα ἡμῖν ἀπόχρη λαβεῖν, καὶ οὐκέτ' „οὐδενὸς ἄλλου δεόμεθα τῶν ἐκ τῆς πατρίδος. „ἀλλ' εὐτυχεῖτε καὶ ζῆτε βίον, ὃν ἂν προαιρῆσθε,

„οὕτως ἀπολίτευτα καὶ ἀκοινώνητα πρὸς τοὺς τα-„πεινοτέρους φρονοῦντες.“

*Ad crimina objecta respondet T. Lartius.*

LXXXI. Ὁ μὲν δὴ Βροῦτος τοιούτους εἰπὼν λόγους, ἐπαύσατο· τοῖς δὲ παροῦσιν ὅσα τε περὶ τῶν δικαίων εἶπεν, ἀληθῆ εἶναι ἐδόκει, καὶ ὅσα τῆς ὑπεροψίας τοῦ συνεδρίου κατηγόρησε, μάλιστα δ' ἐν οἷς τὸ ἀσφαλὲς τῶν ὁμολογιῶν δόλου μεστὸν ἀπεδείκνυε καὶ ἀπάτης. ἐπεὶ δὲ τὰς ὕβρεις τελευτῶν διῆλθεν, ἃς ἦσαν ὑβρισμένοι ὑπὸ τῶν δανειστῶν, καὶ τῶν οἰκείων ἕκαστον ἀνέμνησε κακῶν, οὐδεὶς ἦν στεῤῥὸς οὕτως τὴν διάνοιαν, ὃς οὐκ ἐξεχεῖτο τοῖς δάκρυσι, καὶ ἀνεκλαίετο τὰς κοινὰς συμφοράς· καὶ τοῦτ' οὐκ αὐτοῖς μόνοις συνέβαινε παθεῖν, ἀλλὰ καὶ τοῖς παρὰ τῆς βουλῆς ἥκουσιν. οὐδὲ γὰρ οἱ πρέσβεις τὰ δάκρυα κατασχεῖν ἴσχυσαν, ἐνθυμούμενοι τὰς ἐκ τοῦ διοικισμοῦ τῆς πόλεως ἀτυχίας· καὶ πολὺς ἦν χρόνος, ἐν ᾧ κατηφεῖς καὶ δεδακρυμένοι, καὶ τί χρὴ λέγειν ἀποροῦντες, εἱστήκεσαν. ἐπειδὴ δὲ ὅ τε πολὺς θρῆνος ἐπαύσατο, καὶ σιωπὴ κατέσχε τὴν ἐκκλησίαν, παρῆλθεν ἀπολογησόμενος πρὸς ταῦτα, ὅσπερ ἐδόκει τῶν ἄλλων πολιτῶν ἡλικίᾳ τε προὔχειν καὶ ἀξιώσει, Τῖτος Λάρκιος, ὃς δὶς ἀποδειχθεὶς ὕπατος, δυναστείας τῆς καλουμένης δικτατωρίας, ᾗ κράτιστα πάντων ἀνθρώπων χρησάμενος, ἱερὰν καὶ σεβασμοῦ μεστὴν ἐποίησε νομισθῆναι τὴν ἐπίφθονον ἀρχήν. ἐπιβαλόμενος δὲ τοὺς περὶ τοῦ δικαίου ποιεῖσθαι λόγους, καὶ τὰ μὲν τοῖς δανειστικοῖς

ἐγκαλῶν, ὡς ὠμὰ καὶ ἀπάνθρωπα διαπεπραγμένοις· τὰ δὲ τῶν πενήτων καθαπτόμενος, ὡς οὐ δίκαια ἀξιούντων, βίᾳ μᾶλλον ἀφεῖσθαι τῶν ὀφειλημάτων, ἢ χάριτι, καὶ ὡς τὴν βουλὴν οὐκ ὀρθῶς δι᾽ ὀργῆς ἐχόντων ἐπὶ τῷ μηθενὸς τῶν μετρίων παρ᾽ αὐτῆς τυγχάνειν, μᾶλλον ἢ οὐχὶ τοὺς αἰτίους· πειρώμενός τ᾽ ἀποφαίνειν βραχὺ μὲν ὑπάρχον τοῦ δήμου τὸ μὴ κατὰ γνώμην ἀδικοῦν, ὑπὸ δὲ μήκους ἀπορίας ἠναγκασμένον αἰτεῖσθαι τὴν ἄφεσιν, τὸ δὲ πλεῖον, ἀκολασίᾳ καὶ ὕβρει καὶ τῷ καθ᾽ ἡδονὰς ζῆν ἐφεικὸς, καὶ δι᾽ ἁρπαγῆς ὑπηρετεῖν ἐκ τῶν ἀλλοτρίων ταῖς ἐπιθυμίαις παρεσκευασμένον, διακρίνεσθαί τ᾽ οἰόμενος δεῖν ἀπὸ τῶν ἐλεεινῶν τὰ πονηρὰ, καὶ ἀπὸ τῶν φιλανθρωπίας δεομένων τὰ μίσους ἄξια, καὶ τοιούτους τινὰς ἄλλους καθιστάμενος λόγους, ἀληθεῖς μὲν, οὐχ ἅπασι δὲ τοῖς ἀκούουσι κεχαρισμένους, οὐκ ἔπειθεν, ἀλλὰ θροῦς ἦν ἐφ᾽ ἑκάστῳ πολὺς, καὶ τῶν μὲν ἀγανακτήσεις, ὡς ἐξαιμάττοντος τὰς λύπας, τῶν δὲ ἐξομολογήσεις, ὡς οὐδὲν τῶν ἀληθῶν ἀποκρυπτομένου. ἔλαττον δὲ πολλῷ τοῦτ᾽ ἦν θατέρου τὸ μέρος, ὥστ᾽ ἠφανίζοντο τῷ πολλῷ, καὶ περιῆν ἡ τοῦ ἀγανακτοῦντος βοή.

*Sicinii responsio.*

LXXXII. Ὀλίγα δὲ τούτοις ἔτι προσθέντος τοῦ Λαρκίου, καὶ τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῶν καὶ τῆς προπετειας τῶν βουλευμάτων καθαψαμένου, παραλαβὼν τὸν λόγον ὁ τοῦ δήμου προεστηκὼς τότε Σικίννιος, ἔτι μᾶλλον ἐτράχυνε τὰς ὀργὰς αὐτῶν, λέ-

γων· „Ὡς ἐκ τούτων ἂν μάλιστα δύναιντο τῶν λό-„γων καταμαθεῖν, οἷαι τιμαὶ καὶ χάριτες αὐτοὺς „ὑποδέξονται κατελθόντας εἰς τὴν πατρίδα. οἷς γὰρ „ἐν ἀκμῇ τῶν δεινῶν οὖσι, καὶ δεομένοις τῆς παρὰ „τοῦ δήμου βοηθείας, καὶ ἐπὶ τοῦτο ἥκουσιν, οὐδὲ „νῦν ἐπέρχεται μετρίους καὶ φιλανθρώπους ποιεῖσθαι „λόγους, τίνα χρὴ δοκεῖν παραστήσεσθαι διάνοιαν, „ὅταν αὐτοῖς κατ᾽ ἐλπίδα χωρήσῃ τὰ πράγματα, καὶ „γένηται τὰ νῦν ὑβριζόμενα τοῖς λόγοις ὑποχείρια „τοῖς ἔργοις; ποίας ὑπερηφανίας αὐτοὺς ἀφέξεσθαι, „ποίας αἰκίας, ποίας ὠμότητος τυραννικῆς; ἀλλ᾽ εἰ „μὲν ὑμῖν ἀπόχρη δουλεύειν πάντα τὸν τοῦ βίου „χρόνον δεδεμένους καὶ μαστιγουμένους, καὶ πυρὶ, „καὶ σιδήρῳ, καὶ λιμῷ, καὶ πάσῃ λώβῃ ἀπολλυμέ-„νους, μὴ τρίβετε τὸν χρόνον, ἀλλὰ τὰ ὅπλα ῥίψαν-„τες καὶ τὼ χεῖρε περιαγαγόντες, ἀκολουθεῖτε αὐ-„τοῖς. εἰ δὲ τῆς ἐλευθερίας ἔνεστιν ὑμῖν τις πόθος, „μὴ ἀνάσχεσθε αὐτῶν. ὑμεῖς τ᾽, ὦ πρέσβεις, ἢ „λέγετε ἐφ᾽ οἷς καλεῖτε ἡμᾶς δικαίοις, ἢ μὴ λέγον-„τες, ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἄπιτε· οὐ γὰρ ἂν ἔτι μετα-„δοίημεν ὑμῖν λόγου.“

*Agrippae Menenii oratio.*

LXXXIII. Ὡς δ᾽ ἐπαύσατο, πάντες οἱ παρόντες ἐπεθορύβησαν, ὡς τὰ δέοντα λελογισμένῳ συγκατατιθέμενοι. καὶ μετὰ τοῦτο, ἡσυχίας γενομένης, Μενίνιος Ἀγρίππας, ὅσπερ καὶ τοὺς ἐν τῇ βουλῇ λόγους ὑπὲρ τοῦ δήμου διέθετο, καὶ τοῦ πεμφθῆναι τὴν αὐτοκράτορα πρεσβείαν γνώμην

ἀποφηνάμενος, αἰτιώτατος ἦν, διεσήμαινεν ὅτι βούλεται καὶ αὐτὸς εἰπεῖν. τοῖς δὲ κατ' εὐχὴν τὸ πρᾶγμα ἐφάνη, καὶ νυνί γέ τοι λόγων ὑπέλαβον ἀκούσεσθαι συμβάσεις ἀληθινάς, καὶ γνώμας σωτηρίας ἀμφοῖν ἐχόντων. καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐπεῤῥόθησαν ἅπαντες βοῇ μεγάλῃ, λέγειν κελεύοντες· ἔπειτα ἐπέσχον, καὶ σιγὴ τοσαύτη κατέλαβε τὴν ἐκκλησίαν, ὥστε μηδὲν διαλλάξαι τὸν τόπον ἐρημίας. ὁ δὲ τά τ' ἄλλα, ὡς οἷόν τ' ἦν, πιθανωτάτοις ἔδοξε χρήσασθαι λόγοις, καὶ τοῦ βουλεύματος τῶν ἀκουόντων ἐστοχασμένοις· τελευτῶν δὲ τῆς δημηγορίας λέγεται μῦθόν τινα εἰπεῖν εἰς τὸν Αἰσώπειον τρόπον συμπλάσας, πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰ πράγματα ἔχοντα, καὶ τούτῳ μάλιστα αὐτοὺς ἑλεῖν· ὅθεν καὶ μνήμης ἀξιοῦται ὁ λόγος, καὶ φέρεται ἐν ἁπάσαις ταῖς ἀρχαίαις ἱστορίαις. ἦν δὲ τὰ λεχθέντα ὑπ' αὐτοῦ τοιάδε. „Ἡμεῖς ἀπεστάλημεν „ὑπὸ τῆς βουλῆς, ὦ δημόται, πρὸς ὑμᾶς, οὔτ' „ἀπολογησόμενοι ὑπὲρ ἐκείνης, οὔθ' ὑμῶν κατ„ηγορήσοντες· οὐ γὰρ ἐδόκει ταῦτα καιρὸν ἔχειν, „οὐδ' εἶναι ταῖς κατεχούσαις τὸ κοινὸν τύχαις πρόσ„φορα· ἀλλὰ διαλύσοντες ἁπάσῃ προθυμίᾳ καὶ „μηχανῇ τὴν στάσιν, καὶ καταστήσοντες εἰς τὸν ἐξ „ἀρχῆς κόσμον τὴν πολιτείαν· ἔχοντες δὲ τούτου τὴν „ἐξουσίαν αὐτοκράτορα. ὥστε περὶ μὲν τῶν δικαίων „οὐδὲν ἂν οἰόμεθα δεῖν, ὅπερ Ἰούνιος ἐποιήσεν „οὗτος, εἰς μακρὸν ἐκμηκύνειν χρόνον· ἐφ' οἷς δὲ „φιλανθρώποις οἰόμεθα δεῖν λῦσαι τὴν στάσιν, καὶ „τίς ἡ βεβαιώσουσα τὰς ὁμολογίας ἡμῶν ἔσται πί-

„στις, περὶ τούτων, ἃ διεγνώκαμεν ἐροῦμεν πρὸς „ἡμᾶς. ἡμῖν ἐνθυμουμένοις ὅτι πᾶσα θεραπεύεται „στάσις ἐξ ἁπάσης πόλεως, ὅταν ἐξαιρεθῶσιν αἱ „παρασχοῦσαι τὴν διαφορὰν αἰτίαι, ἀναγκαῖον „ἔδοξεν εἶναι τὰς ἀρχηγοὺς τῆς διχοστασίας προφά„σεις γνῶναί τε καὶ παῦσαι. εὑρόντες δὲ τὰς ἀπο„τόμους τῶν δανείων ἀναπράξεις τῶν παρόντων κα„κῶν αἰτίας γεγονυίας, οὕτως αὐτὰς διορθούμεθα· „τοὺς ὀφείλοντας χρέα καὶ μὴ δυναμένους διαλύσα„σθαι, πάντας ἀφεῖσθαι τῶν ὀφειλημάτων δικαιοῦμεν. „καὶ εἴ τινων ἤδη τὰ σώματα ὑπερημέρων ὄντων ταῖς „νομίμοις προθεσμίαις κατέχεται, καὶ ταῦτα ἐλεύ„θερα εἶναι κρίνομεν· ὅσοι τε δίκαις ἁλόντες ἰδί„αις, παρεδόθησαν τοῖς καταδικασαμένοις, καὶ „τούτους ἐλευθέρους εἶναι βουλόμεθα, καὶ τὰς κα„ταγνώσεις αὐτῶν ἀκύρους ποιοῦμεν. περὶ μὲν οὖν „τῶν ἐκ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου συμβολαίων, ἃ „τὴν ἀπόστασιν ὑμῖν ἔδοξε ποιῆσαι, τοῦτον ἐπαν„ορθούμεθα τὸν τρόπον. περὶ δὲ τῶν ὕστερον „ἐσομένων, ὡς ἂν ὑμῖν τε, τῷ δήμῳ, καὶ τοῖς ἐκ „τοῦ συνεδρίου κοινῇ βουλευσαμένοις φανῇ, νόμου „κυρωθέντος, οὕτως ἐχέτω. οὐχὶ ταῦτα μέντοι τὰ „διαστήσαντα ὑμᾶς ἦν ἀπὸ τῶν πατρικίων, ὦ δη„μόται· καὶ τούτων εἰ τύχοιτε, ἀποχρῆν ὑμῖν ᾤεσθε, „καὶ οὐδενὸς ἄλλου ὠρέγεσθε; δίδοται νῦν ὑμῖν· „ἄπιτε ἤδη χαίροντες εἰς τὴν πατρίδα.

LXXXIV. „Αἱ δὲ βεβαιώσουσαι τὰς ὁμολογίας „ταύτας, καὶ τὸ ἀσφαλὲς ὑμῖν παρέξουσαι πίστεις, „ἔσονται αἱ πᾶσι νόμιμοί τε καὶ ἐν ἔθει τοῖς διαλυ-

„μένοις τὰς ἔχθρας. ἐπιψηφιεῖται μὲν ἡ βουλὴ „ταῦτα, καὶ νόμου τάξιν ἀποδώσει τοῖς γραφησο- „μένοις· μᾶλλον δ' ὑφ' ἡμῶν ἐνθάδε γραφέσθω τὰ „δόξαντα, καὶ ἡ βουλὴ τούτοις πείσεται. τοῦ δὲ „μένειν βέβαια τὰ συγχωρούμενα νῦν, καὶ μηδὲν „ὕστερον ἐναντίον αὐτοῖς ὑπὸ τῆς βουλῆς ἐξενε- „χθήσεσθαι, πρῶτον μὲν ἡμεῖς οἱ πρέσβεις ἀνάδο- „χοι, διδόντες ὑμῖν σώματα καὶ ψυχὰς καὶ γενεὰς „τὰς ἑαυτῶν, ἐνέχυρα· ἔπειτα οἱ ἄλλοι βουλευταὶ, „ὅσοι τῷ ψηφίσματι συνεγγραφήσονται. οὐ γὰρ δή „ποτ' ἀκόντων ἡμῶν γραφήσεταί τι κατὰ τοῦ δή- „μου. οἱ γὰρ ἡγούμενοι τοῦ συνεδρίου, καὶ πρῶ- „τοι τὰς αὑτῶν γνώμας ἀποφαινόμενοι τῶν ἄλλων, „ἡμεῖς ἐσμέν. τελευταία δὲ πίστις ἅπασίν ἐστιν ἀν- „θρώποις Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, ἣν οὐδεὶς πώ- „ποτ' ἀναιρήσει χρόνος, ἡ δι' ὅρκων καὶ σπονδῶν „ἐγγυητὰς θεοὺς ποιουμένη τῶν συμβάσεων, ὑφ' ἧς „πολλαὶ μὲν ἰδιωτῶν ἔχθραι μικραὶ, πολλοὶ δὲ „πόλεμοι πόλεσι πρὸς πόλεις συστάντες, διηλλάγη- „σαν. καὶ ταύτην εἴ γε λαμβάνετε τὴν πίστιν, εἴτ' „ὀλίγοις ἐπιτρέπετε, τοῖς ἡγεμόσι τοῦ συνεδρίου, „περὶ ὅλης ὑμῖν δοῦναι τῆς βουλῆς τοὺς ὅρκους, „εἴτε πάντας ἀξιοῦτε τοὺς ἐπιγραφομένους τοῖς „δόγμασιν ὀμνύειν καθ' ἱερῶν, ἦ μὴν βέβαιά „τὰ συγκείμενα φυλάξειν. δεξιὰς δὲ καὶ σπον- „δὰς καὶ πίστεις ἐπὶ θεῶν γενομένας μητε σὺ διά- „βαλλε, Βροῦτε, μήτ' ἀναίρει τὸ κάλλιστον ἐπι- „τήδευμα τῶν ἀνθρωπίνων, μηδὲ ὑμεῖς ἀνάσχη- „σθε αὐτοῦ λέγοντος ἀνοσίων καὶ τυραννικῶν ἀν-

„θρώπων πονηρεύματα, ἃ τῆς Ῥωμαίων ἀρετῆς „πολὺ ἀπέχει.

LXXXV. „Μίαν εἰπὼν ἔτι τὴν οὔτ᾽ ἀγνοου„μένην ὑπ᾽ οὐδενὸς ἀνθρώπων, οὔτ᾽ ἀμφισβητου„μένην, παύσομαι. τίς δ᾽ ἐστὶν αὕτη; ἡ τὸ κοι„νὸν συμφέρον εἰσάγουσα, καὶ δι᾽ ἀλλήλων ἀμφό„τερα ποιοῦσα σώζεσθαι τὰ μέρη. αὕτη μέντοι „πρώτη καὶ μόνη συνῆγέ τε ἡμᾶς εἰς τὸ αὐτό, καὶ „οὐκ ἐάσει ποτὲ δίχα ἀλλήλων γενέσθαι. δεήσεται „γὰρ ἀεί, καὶ οὐδέποτε παύσεται δεόμενον, τὸ „μὲν ἀμαθὲς πλῆθος ἔμφρονος ἡγεμονίας· τὸ δ᾽ „ἡγεῖσθαι δυνάμενον βουλευτήριον τῶν ἄρχεσθαι „βουλομένων ὄχλων. καὶ οὐ δόξῃ τοῦτο μόνον εἰ„κάσαντες, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ πειραθέντες ἴσμεν. τί „οὖν δεδιττόμεθα πράγματα παρέχοντες ἀλλήλοις; „τί δὲ λόγους πονηροὺς λέγομεν, χρηστὰ πράγματα „ἔχοντες ἐν χερσίν; ἀλλ᾽ οὐκ ἀναπτύξαντες αὐτούς, „καὶ τὼ χεῖρε περιβαλόντες ἀλλήλοις, ἄπιμεν εἰς „τὴν πατρίδα, παλαιὰν τέρψιν τῶν ἡδίστων, καὶ „πόθον ἁπάντων γλυκύτατον ἀποληψόμενοι· ἀλλ᾽ „ἐπιζητοῦμεν ἀσφαλείας ἀγενήτους, καὶ πίστεις „ἀπίστους, ὥσπερ οἱ πολεμιώτατοι καὶ πάντα ὑπ„οπτεύοντες ἐπὶ τὸ χεῖρον; ἡμῖν μέν, ὦ δημόται, „τοῖς ἐκ τοῦ συνεδρίου μία πίστις ἀπόχρη, περὶ „τοῦ μὴ ἄν ποτε ὑμᾶς γενέσθαι περὶ ἡμᾶς, εἰ κατ„έλθοιτε, κακούς, τροφάς τε ὑμῶν ἀγαθὰς εἰδόσι, „καὶ ἐπιτηδεύματα νόμιμα, τήν τ᾽ ἄλλην ἀρετήν, ἣν „πολλάκις ἐπεδείξασθε καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ κατὰ πολέ„μους. καὶ εἴ τι δεῖ ἀνάγκη· τῆς πίστεως καὶ ἐλπίδος τὰ

„συμβόλαια κοινῆς ἐπανορθώσεως τύχοι, τὰ γοῦν „ἄλλα πιστεύομεν ὑμῖν ἔσεσθαι ἀγαθά, καὶ οὐδὲν „δεόμεθα οὔτε ὅρκων, οὔτε ὁμήρων, οὔτ' ἄλλης „πίστεως παρὰ τοῦ πλήθους οὐδεμιᾶς· ὑμῖν μέν-„τοιγε πρὸς οὐδὲν τῶν ἀξιουμένων ἐναντιωσόμεθα „καὶ περὶ μὲν τῆς πίστεως, ἐφ' ᾗ διαβάλλειν ἡμᾶς „Βροῦτος ἐπεχείρει, ταῦτα ἱκανά. εἰ δέ τις ὑμῖν „φθόνος οὐ δίκαιος ἐγκάθηται, πονηρὰ περὶ τῆς „βουλῆς διανοεῖσθαι πείθων, βούλομαί τινα καὶ „πρὸς τοῦτον εἰπεῖν λόγον, ὦ δημόται· καί μοι „πρὸς θεῶν μεθ' ἡσυχίας καὶ προσοχῆς ἀκούσατε.

LXXXVI. „Ἔοικέ πως ἀνθρωπείῳ σώματι „πόλις. σύνθετον γάρ, καὶ ἐκ πολλῶν μερῶν ἐστιν „ἑκάτερον· καὶ οὔτε δύναμιν ἔχει ἕκαστον τὴν αὐ-„τὴν τῶν ἐν αὐτοῖς μερῶν, οὔτε χρείας παρέχεται „τὰς ἴσας. εἰ δὴ λάβοι τὰ μέρη τοῦ ἀνθρωπείου „σώματος ἰδίαν αἴσθησιν καθ' αὑτὰ καὶ φωνήν, „ἔπειτα στάσις ἐν αὐτοῖς ἐμπέσοι καθ' ἓν γενομένοις „τοῖς ἄλλοις ἅπασι πρὸς τὴν γαστέρα μόνην, καὶ „λέγοιεν οἱ μὲν πόδες, ὅτι πᾶν ἐπ' αὐτοῖς τὸ σῶμα „ἐπίκειται· αἱ δὲ χεῖρες, ὅτι τὰς τέχνας ἐργάζον-„ται, καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐκπορίζουσι, καὶ μάχονται „πολεμίοις, καὶ ἄλλα πολλὰ ὠφελήματα παρέχουσιν „εἰς τὸ κοινόν· οἱ δ' ὦμοι, ὅτι τὰ ἄχθη πάντα „ἐπ' αὐτοῖς κομίζεται· τὸ δὲ στόμα ὅτι φθέγγεται, ἡ „δὲ κεφαλή, ὅτι ὁρᾷ καὶ ἀκούει καὶ τὰς ἄλλας αἰ-„σθήσεις περιλαβοῦσα ἁπάσας ἔχει, δι' ὧν σώζεται „τὸ πρᾶγμα· ἔπειτα φαῖεν πρὸς τὴν γαστέρα· „Σὺ δ', ὦ χρηστή, τί τούτων ποιεῖς; ἢ τίς ἐστιν

„ἡ σὴ χάρις ἡμῖν καὶ ὠφέλεια; ἀλλά σύ γε τοσοῦτον „ἀπέχεις τοῦ πράττειν καὶ συγκατορθοῦν ἡμῖν τῶν „τι κοινῇ χρησίμων, ὥστε καὶ ἀντιπράττεις καὶ „ἐνοχλεῖς, καὶ εἶ πρᾶγμα ἀφόρητον, ὑπηρετεῖν ἀναγ„κάζουσα, καὶ φέρειν ἁπανταχόθεν εἰς τὴν ἐκ„πλήρωσιν τῶν σεαυτῆς ἐπιθυμιῶν. φέρε, τί οὐ „μεταποιούμεθα τῆς ἐλευθερίας, καὶ τῶν πολλῶν „ἀφιέμεθα πραγματειῶν, ἃς ἕνεκα ταύτης ὑπομέ„νομεν; εἰ δὴ ταῦτα δόξειεν αὐτοῖς, καὶ μηδὲν ἔτι „δρῴη τὸ ἑαυτοῦ ἔργον, ἔσθ᾽ ὅπως ἂν ἐπὶ πολὺ „διαρκέσαι δυνηθείη τὸ σῶμα, ἀλλ᾽ οὐκ ἂν ἐντὸς „ὀλίγων ἡμερῶν τῷ κακίστῳ τῶν μόρων ἀναλωθείη, „λιμῷ; οὐκ ἂν ἔχοι ἄλλως τις εἰπεῖν. τὸν αὐτὸν δὴ „τρόπον ὑπολάβετε καὶ περὶ τῆς πόλεως. πολλὰ „γὰρ δὴ καὶ ταύτην τὰ συμπληροῦντα ἔθνη, καὶ „οὐδὲν ἀλλήλοις ἐοικότα· ὧν ἕκαστον ἰδίαν τινὰ „τῷ κοινῷ χρείαν, ὥσπερ τὰ μέλη τῷ σώματι, παρέ„χεται. οἱ μὲν γὰρ τοὺς ἀγροὺς γεωργοῦσιν, οἱ δὲ „μάχονται περὶ αὐτῶν πρὸς τοὺς πολεμίους, οἱ δ᾽ „ἐμπορεύονται πολλὰς διὰ θαλάσσης ὠφελείας, οἱ „δὲ τὰς ἀναγκαίας ἐργάζονται τέχνας. εἰ δὲ ταῦτα „πάντα τὰ ἔθνη πρὸς τὴν βουλὴν τὴν ἐκ τῶν ἀρί„στων συγκειμένην διαστασιάσειε, καὶ λέγοι· Σὺ δὲ „ἡμῖν, ὦ βουλή, τί ποιεῖς ἀγαθόν; καὶ ἀντὶ ποίας „αἰτίας ἄρχειν τῶν ἄλλων ἀξιοῖς; οὐδὲν γὰρ ἂν εἰ„πεῖν ἔχοις· ἔπειτα οὐκ ἀπαλλαγησόμεθά σου τῆς „τυραννίδος ταύτης ἤδη ποτὲ, καὶ δίχα ἡγεμόνος „οἰκήσομεν; εἰ δὴ ταῦτα διανοηθέντες, τῶν συνή„θων ἐπιτηδευμάτων ἀποσταῖεν, τί κωλύσει ταύτην

„κακὴν κακῶς ἀπολέσθαι τὴν πόλιν, ὑπό λιμοῦ τε
„καὶ πολέμου, καὶ παντὸς ἄλλου κακοῦ; μαθόντες
„οὖν, ὦ δημόται, ὅτι καθάπερ ἐν τοῖς σώμασιν
„ἡμῶν ἡ λοιδορουμένη κακῶς ὑπὸ τῶν πολλῶν τρέ-
„φει τὸ σῶμα τρεφομένη, καὶ σώζει σωζομένη, καὶ
„ἔστιν ὡσεί τις ἑστίασις κοινὴ, τὸ πρόσφορον ἁπάν-
„των καὶ τῆς διαμονῆς αἴτιον ἀποδιδοῦσα· οὕτως
„ἐν ταῖς πόλεσιν ἡ διοικοῦσα τὰ κοινὰ, καὶ τοῦ
„προσήκοντος ἑκάστῳ προνοουμένη βουλὴ, πάντα
„σώζει καὶ φυλάττει καὶ ἐπανορθοῖ· παύσασθε τὰς
„ἐπιφθόνους κατ᾽ αὐτῆς φωνὰς λέγοντες, ὡς ἐξε-
„βλήθητε τῆς πατρίδος, ὡς ἀλῆται καὶ πτωχοὶ πε-
„ριέρχεσθε δι᾽ αὐτήν. οὐδὲν γὰρ ὑμᾶς εἴργασται
„κακὸν, οὐδ᾽ ἂν ἐργάσαιτο· ἀλλ᾽ αὐτὴ καλεῖ καὶ
„ἀντιβολεῖ, καὶ τὰς χεῖρας ὑμῖν ἅμα ταῖς πύλαις
„ἀναπετάσασα, ὑποδέχεται."

## *Bruti postulata.*

LXXXVII. Τοιαῦτα λέγοντος τοῦ Μενινίου, πολλαὶ καὶ ποικίλαι παρ᾽ ὅλην τὴν δημηγορίαν ἐγίνοντο ἐκ τῶν παρόντων φωναί. ἐπειδὴ δὲ τελευτῶν τοῦ λόγου, πρὸς ὀλοφυρμοὺς ἐτράπετο, καὶ τὰς μελλούσας καθέξειν συμφορὰς, τούς τε ὑπομένοντας ἐν τῇ πόλει καὶ τοὺς ἀπελαυνομένους, καὶ τὰς ἀμφοῖν ἀπεκλαύσατο τύχας, δάκρυά τε ἁπάντων ἐξεχεῖτο, καὶ μιᾷ βοῇ συμφρονήσαντες ἀνεβόησαν ἀπάγειν σφᾶς εἰς τὴν πόλιν, καὶ μὴ τρίβειν τὸν χρόνον· ὀλίγου τε πάνυ ἐδέησαν ἀπιέναι διὰ τάχους ἐκ τῆς ἐκκλησίας, ἅπαντα τὰ πράγματα τοῖς

πρεσβευταῖς ἐπιτρέψαντες, καὶ μηδὲν ἄλλο τῶν εἰς ἀσφάλειαν πραγματευσάμενοι, εἰ μὴ παρελθὼν ὁ Βροῦτος ἐπέσχε τὰς ὁρμὰς αὐτῶν· „Τὰ μὲν ἄλλα „καλῶς ἔχειν τῷ δήμῳ, λέγων, ὅσα ἡ βουλὴ ὑπι„σχνεῖτο, καὶ πολλὴν αὐτῇ τῶν συγχωρηθέντων χά„ριν ἔχειν ἀξιῶν· δεδοικέναι μέντοι τὸν ἅπαντα „χρόνον φάσκων, καὶ τοὺς αὖθίς ποτε τυραννικοὺς „ἄνδρας ἐπιχειρήσοντας, εἰ τύχοι, περὶ τῶν γεγο„νότων τῷ δήμῳ μνησικακεῖν· μίαν δ' εἶναι μόνην „ἀσφάλειαν πᾶσι τοῖς δεδοικόσι τοὺς κρείττονας „ταύτην, εἰ γένοιτο αὐτοῖς φανερὸν, ὅτι τοῖς βου„λομένοις αὐτοὺς ἀδικεῖν, οὐχ ὑπάρξει δύναμις· „ἕως δ' ἂν παρῇ τὸ δύνασθαι πονηρὰ δρᾶν, οὐκ „ἐλλείψει τοῖς πονηροῖς τὸ βούλεσθαι. ταύτης οὖν „εἰ τύχοιεν τῆς ἀσφαλείας, οὐθὲν αὐτοῖς ἔτι δεή„σει." ὑποτυχόντος δὲ τοῦ Μενινίου, καὶ κελεύσαντος λέγειν τὴν ἀσφάλειαν, ἧς ἔτι τὸν δῆμον οἴεται δεῖσθαι, „Συγχωρήσατε, φησὶν, ἡμῖν ἄρχοντας „ἀποδεικνύναι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἐξ ἡμῶν ὅσους „δή τινας, οἵτινες ἄλλου μὲν οὐδενὸς ἔσονται κύ„ριοι, τοῖς δ' ἀδικουμένοις ἢ κατισχυομένοις τῶν „δημοτῶν βοηθήσουσι, καὶ οὐ περιόψονται τῶν „δικαίων ἀποστερούμενον οὐδένα· τοῦτο ὑμᾶς ἀν„τιβολοῦμεν καὶ δεόμεθα πρὸς τοῖς ἄλλοις οἷς δε„δώκατε, εἰ μὴ λόγος, ἀλλ' ἔργον εἰσὶν αἱ διαλλα„γαὶ, δοῦναι καὶ χαρίσασθαι."

LXXXVIII. Ὁ μὲν οὖν δῆμος, ὡς τούτων ἤκουσε, μεγάλῃ βοῇ καὶ μέχρι πολλοῦ κατεχούσῃ τόν τ' ἄνδρα ἐπῄνει, καὶ τοὺς πρεσβευτὰς παρεκά-

λει συγχωρῆσαι σφίσι καὶ τοῦτο. οἱ δὲ πρέσβεις μεταστάντες ἐκ τῆς ἐκκλησίας, καὶ διαλεχθέντες ὀλίγα πρὸς ἀλλήλους, παρῆσαν οὐ διὰ μακροῦ. σιωπῆς δὲ γενομένης, παρελθὼν ὁ Μενίνιος, εἶπε· „Τὸ μὲν „πρᾶγμα, ὦ δημόται, μέγα καὶ πολλῶν μεστὸν „ὑποψιῶν ἀτόπων· δέος τε καὶ φροντὶς ἡμᾶς εἰσέρ„χεται, μή ποτε δύο πόλεις ποιήσωμεν ἐν μιᾷ· „πλήν, τό γ᾽ ἐφ᾽ ἡμῖν εἶναι μέρος, οὐδὲ πρὸς ταύ„την ἐναντιούμεθα τὴν δέησιν ὑμῶν. τοῦτο μέν„τοι χαρίσασθε ἡμῖν, ὃ καὶ ὑπὲρ ὑμῶν ἐστιν· „ἐπιτρέψατε τῶν πρεσβευτῶν τρισὶν εἰς τὴν πόλιν „ἀφικομένοις δηλῶσαι τῇ βουλῇ ταῦτα· καὶ γὰρ εἰ „τὴν ἐξουσίαν παρ᾽ αὐτῆς ἔχομεν, ὅπως ἂν βουλώ„μεθα, ποιήσασθαι τὰς διαλλαγάς, αὐτοκράτορες „ὄντες τῶν ὑποσχέσεων, αὐτοί γέ τοι οὐ δικαιοῦ„μεν τοῦτο λαβεῖν· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ παρὰ δόξαν ἡμῖν „ἀπήντηται πρᾶγμα καινόν, οἷα ἀφελόμενοι τὴν „ἰδίαν ἐξουσίαν, τῷ συνεδρίῳ φέροντες ἀναθήσο„μεν· πεπείσμεθα μέντοι κἀκείνῳ ταῦτα δόξειν „ἅπερ ἡμῖν. ἐγὼ μὲν οὖν ἐνθάδε μενῶ, καὶ σὺν „ἐμοί τι μέρος τῆς πρεσβείας· Οὐαλέριος δὲ πορεύ„σεται, καὶ οἱ λοιποὶ σὺν αὐτῷ.“ ἐδόκει ταῦτα· καὶ κατὰ σπουδὴν ἀναβάντες ἐπὶ τοὺς ἵππους, ἤλαυνον εἰς τὴν πόλιν οἱ μέλλοντες δηλώσειν τῇ βουλῇ τὰ γενόμενα. προθέντων δὲ τῶν ὑπάτων λόγον τοῖς συνέδροις, Οὐαλερίου μὲν ἦν γνώμη, διδόναι καὶ ταύτην τῷ δήμῳ τὴν χάριν· Ἄππιος δέ, ὅσπερ ἐξ ἀρχῆς ἠναντιοῦτο ταῖς διαλλαγαῖς, καὶ τότ᾽ ἐκ τοῦ φανεροῦ ἀντέλεγε, βοῶν καὶ θεοὺς ἐπιμαρτυρόμε-

νος, καὶ ὅσων μέλλοι σπέρμα κακῶν βαλεῖν τῇ πολιτείᾳ προλέγων. ἀλλ' οὐκ ἔπειθε τοὺς πολλοὺς, ὡρμηκότας, ὥσπερ εἶπον, διαλύσασθαι τὴν στάσιν. γίνεται δὴ ψήφισμα τῆς βουλῆς, τά τ' ἄλλα, ὅσα οἱ πρέσβεις ὑπέσχοντο τῷ δήμῳ, εἶναι κύρια, καὶ τὴν ἀσφάλειαν, ἣν ᾐτεῖτο, ἐπιτρέπειν. ταῦτα οἱ πρέσβεις διοικησάμενοι, τῇ κατόπιν ἡμέρᾳ παρῆσαν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, καὶ τὰ δόξαντα τῇ βουλῇ διεσάφησαν. μετὰ τοῦτο Μενινίου παραινέσαντος τοῖς δημόταις ἀποστεῖλαί τινας εἰς τὴν βουλὴν, οἷς τὰ πιστὰ δώσει, πέμπεται Λεύκιος Ἰούνιος Βροῦτος, ὑπὲρ οὗ πρότερον εἴρηκα, καὶ σὺν αὐτῷ Μάρκος Δέκιος, καὶ Σπόριος Ἰκίλιος. τῶν δὲ παρὰ τῆς βουλῆς ἀφιγμένων, οἱ μὲν ἡμίσεις ἅμα τοῖς περὶ τὸν Βροῦτον εἰς τὴν πόλιν ἀπεστάλησαν· Ἀγρίππας δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν κατέμεινεν ἐπὶ τοῦ στρατοπέδου, διαγράψαι παρακληθεὶς τὸν νόμον τοῖς δημοτικοῖς, καθ' ὃν ἀποδείξουσι τὰς ἀρχάς.

*Tribuni plebis.*

LXXXIX. Τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ παρῆσαν μὲν οἱ περὶ τὸν Βροῦτον, πεποιημένοι τὰς πρὸς τὴν βουλὴν συνθήκας διὰ τῶν εἰρηνοδικῶν, οὓς καλοῦσι Ῥωμαῖοι Φιτιάλεις. νεμηθεὶς δ' ὁ δῆμος εἰς τὰς τότε οὔσας φρατρίας, ἢ ὅπως βούλεταί τις αὐτὰς προσαγορεύειν, ἃς ἐκεῖνοι καλοῦσι κουρίας, ἄρχοντας ἐνιαυσιαίους ἀποδεικνύουσι τοὺς περὶ Λεύκιον Ἰούνιον Βροῦτον, καὶ Γάϊον Σικίννιον Βελλοῦτον, οὓς καὶ τέως εἶχον ἡγεμόνας· καὶ ἔτι πρὸς

τούτοις, Γάϊον καὶ Πόπλιον Λικιννίους, καὶ Γάϊον Ἰουσίλλιον Ῥιουγανόν. οὗτοι τὴν δημαρχικὴν ἐξουσίαν πρῶτοι παρέλαβον οἱ πέντε ἄνδρες, ἡμέρᾳ τετάρτῃ πρὸ τριῶν εἰδῶν Δεκεμβρίων, ὥσπερ καὶ μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου γίνεται. τελεσθέντων δ' τῶν ἀρχαιρεσίων, τοῖς μὲν παρὰ τῆς βουλῆς ἥκουσι καλῶς ἔχειν ἐδόκει πάντα περὶ ὧν ἀπεστάλησαν· ὁ δὲ Βροῦτος ἐκκλησίαν συναγαγὼν, συνεβούλευε τοῖς δημόταις ἱερὰν καὶ ἄσυλον ἀποδεῖξαι τὴν ἀρχὴν, νόμῳ τε καὶ ὅρκῳ βεβαιώσαντας αὐτῇ τὸ ἀσφαλές. ἐδόκει ταῦτα πᾶσι, καὶ γράφεται πρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν συναρχόντων ὅδε ὁ νόμος· „ὅτι δήμαρχον ἄκοντα, ὥσπερ ἕνα τῶν πολλῶν, μηδεὶς μηδὲν ἀναγκαζέτω δρᾷν, μηδὲ μαστιγούτω, μηδὲ ἐπιταττέτω μαστιγοῦν ἑτέρῳ, μηδὲ ἀποκτιννύτω, μηδὲ ἀποκτείνειν κελευέτω. ἐὰν δέ τις τῶν ἀπηγορευμένων τι ποιήσῃ, ἐξάγιστος ἔστω, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ Δήμητρος ἱερά· καὶ ὁ κτείνας τινὰ τῶν ταῦτα εἰργασμένων, φόνου καθαρὸς ἔστω.“ καὶ ἵνα μὴ μηδ' εἰς τὸ λοιπὸν τῷ δήμῳ ἐξουσία γένηται καταπαῦσαι τόνδε τὸν νόμον, ἀλλ' εἰς πάντα τὸν χρόνον ἀκίνητος διαμείνῃ, πάντας ἐτάχθη Ῥωμαίους ὀμόσαι καθ' ἱερῶν, ἦ μὴν χρήσεσθαι τῷ νόμῳ καὶ αὐτοὺς καὶ ἐγγόνους τὸν ἀεὶ χρόνον. ἀρά τε τῷ ὅρκῳ προσετέθη, τοῖς μὲν ἐμπεδοῦσι τοὺς θεοὺς τοὺς οὐρανίους ἵλεως εἶναι, καὶ δαίμονας τοὺς καταχθονίους· τοῖς δὲ παραβαίνουσιν, ἐναντία καὶ τὰ παρὰ θεῶν γίνεσθαι, καὶ τὰ παρὰ δαιμόνων, ὡς ἄγει τῷ μεγίστῳ ἐνόχοις. ἐκ τούτων κατ-

ἐστὴ τοῖς Ῥωμαίοις ἔθος, τὰ τῶν δημάρχων σώματα ἱερὰ εἶναι καὶ παναγῆ, καὶ μέχρι τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου διαμένει.

*Aediles plėbis.*

XC. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἐψηφίσαντο, βωμὸν κατεσκεύασαν ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας, ἐν ᾗ κατεστρατοπέδευσαν, ὃν ἐπὶ τοῦ κατασχόντος αὐτοὺς δείματος τότε ὠνόμασαν, ὡς ἡ πάτριος αὐτῶν σημαίνει γλῶσσα, Διὸς Δειματίου. ᾧ θυσίας ἐπιτελέσαντες, καὶ τὸν ὑποδεξάμενον αὐτοὺς τόπον ἱερὸν ἀνέντες, κατήεσαν εἰς τὴν πόλιν ἅμα τοῖς πρέσβεσιν. ἀποδόντες δὲ καὶ τοῖς ἐν τῇ πόλει θεοῖς χαριστήρια, καὶ τοὺς πατρικίους πείσαντες ἐπικυρῶσαι τὴν ἀρχὴν, ψῆφον ἐπενέγκαντας, ἐπειδὴ καὶ τούτου παρ' αὐτῶν ἔτυχον, ἐδεήθησαν ἔτι τῆς βουλῆς ἐπιτρέψαι σφίσιν ἄνδρας ἐκ τῶν δημοτικῶν δύο καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀποδεικνύναι, τοὺς ὑπηρετήσοντας τοῖς δημάρχοις ὅσων ἂν δέωνται, καὶ δίκας, ἃς ἂν ἐπιτρέψωνται ἐκεῖνοι, κρινοῦντας, ἱερῶν τε καὶ δημοσίων τόπων καὶ τῆς κατὰ τὴν ἀγορὰν εὐετηρίας ἐπιμελησομένους. λαβόντες δὲ καὶ τοῦτο τὸ συγχώρημα παρὰ τῆς βουλῆς, ἀποδεικνύουσιν ἄνδρας, οὓς ὑπηρέτας τῶν δημάρχων καὶ συνάρχοντας, καὶ δικαστὰς ἐκάλουν. νῦν μέντοι κατὰ τὴν ἐπιχώριον γλῶτταν ἀφ' ἑνὸς, ὧν πράττουσιν, ἔργων, ἱερῶν τόπων ἐπιμεληταὶ καλοῦνται, καὶ τὴν ἐξουσίαν οὐκέθ' ὑπηρετικὴν ἑτέρων ἔχουσιν, ὡς πρότερον. ἐπιτέτραπται δ' αὐτοῖς πολλὰ καὶ μεγάλα, καὶ σχε-

δὸν ἐοίκασί πως κατὰ τὰ πλεῖστα τοῖς παρ' Ἕλλησιν ἀγορανόμοις.

*Volsci debellati.*

XCI. Ἐπεὶ δὲ κατέστη τὰ πράγματα, καὶ τὸν ἀπ' ἀρχῆς κόσμον ἐκομίσατο ἡ πόλις, ἐπὶ τοὺς ἔξω πολέμους ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων στρατιὰ κατελέγετο, πολλὴν εἰσενεγκαμένου προθυμίαν τοῦ δήμου, καὶ δι' ὀλίγου χρόνου πάντα τὰ εἰς πόλεμον ἐπιτήδεια εὐτρεπῆ ποιήσαντος. τῶν δ' ὑπάτων διακληρωσαμένων περὶ τῆς ἐξουσίας, ὡς ἔστιν αὐτοῖς ἔθος, Σπόριος μὲν Κάσσιος, ὃς ἔλαχε τὴν τῶν κατὰ τὴν πόλιν ἐπιμέλειαν, ὑπέμεινε, μέρος τῆς κατειλεγμένης δυνάμεως λαβὼν τὸ ἀρκοῦν· Πόστουμος δὲ Κομήνιος ἐξῆγε τὴν λοιπὴν στρατιὰν, Ῥωμαίων τ' αὐτῶν ἀξιόχρεων ἄγων μοῖραν, καὶ Λατίνων τὸ συμμαχικὸν, οὐκ ὀλίγον ὄν. κρίνας δὲ Οὐολούσκοις ἐπιχειρεῖν πρώτοις, πόλιν αὐτῶν Λογγόλαν ἐξ ἐφόδου καταλαμβάνεται, ἐπιβαλλομένων μὲν τῶν ἐν αὐτῇ μεταποιεῖσθαί τινος ἀρετῆς, καί τινα στρατιὰν ὕπαιθρον ἀποστειλάντων, ἣ τοὺς ἐπιόντας ἀνείρξειν ἐπίστευον, αἰσχρῶς δ' ἀναγκασθέντων φυγεῖν, πρὶν ἢ λαμπρόν τι ἔργον ἀποδείξασθαι, καὶ οὐδ' ἐν τῇ τειχομαχίᾳ γενναῖον οὐδὲν ἀποδειξαμένων. μιᾷ γοῦν ἡμέρᾳ τῆς τε γῆς αὐτῶν Ῥωμαῖοι ἐκράτησαν ἀκονιτὶ, καὶ τὴν πόλιν οὐ πολλὰ πραγματευθέντες κατὰ κράτος ἔλαβον. ὁ δὲ τῶν Ῥωμαίων στρατηγὸς τά τ' ἐγκαταληφθέντα χρήματα διαρπάσαι τοῖς στρατιώταις ἐφεὶς, καὶ φρουρὰν ἐν τῇ πόλει καταλι-

πὼν, ἐξῆγε τὴν δύναμιν ἐφ' ἑτέραν πόλιν τῶν Οὐολούσκων, ἣ καλεῖται μὲν Πολούσκα, διάστημα δ' οὐ πολὺ τῆς Λογγόλας ἀπέχει. οὐδενὸς δ' αὐτῷ τολμήσαντος ὑπαντῆσαι, διανύσας τὴν χώραν κατὰ πολλὴν εὐπέτειαν, προσέβαλε τοῖς τείχεσι· τῶν δὲ στρατιωτῶν οἱ μὲν τὰς πύλας διακόψαντες, οἱ δὲ διὰ κλιμάκων ἐπὶ τὸ τεῖχος ἀναβάντες, αὐθημερὸν γίνονται καὶ ταύτης τῆς πόλεως κύριοι. ὡς δὲ παρέλαβε τὴν πόλιν, ὀλίγους μέν τινας ἐπιλέξας, τοὺς αἰτίους τῆς ἀποστάσεως, ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ λοιποὺς χρημάτων ἀφαιρέσει ζημιώσας, καὶ ὅπλα ἀφελόμενος, Ῥωμαίων εἶναι τὸ λοιπὸν ἠνάγκασεν ὑπηκόους.

XCII. Καταλιπὼν δὲ κἂν ταύτῃ βραχεῖαν τῆς στρατιᾶς μοῖραν ἕνεκα φυλακῆς, τῇ κατόπιν ἡμέρᾳ τὴν δύναμιν ἀναλαβὼν, προῆγεν ἐπὶ Κοριόλαν, πόλιν ἐπιφανῆ σφόδρα, καὶ ὥσπερ ἂν μητρόπολιν τῶν Οὐολούσκων· ἔνθα καὶ δύναμις ἦν συνειλεγμένη καρτερὰ, καὶ τὸ τεῖχος οὐ ῥᾴδιον ἁλῶναι, τά τε πρὸς τὸν πόλεμον ἐπιτήδεια παρεσκευασμένα τοῖς ἔνδον ἐκ πολλοῦ. ἐπιχειρήσας δὲ τῇ τειχομαχίᾳ μέχρι δείλης ὀψίας, ἀποκρούεται πρὸς τῶν ἐναντίων, πολλοὺς τῶν οἰκείων ἀπολέσας. τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ κριούς τε καὶ γέῤῥα καὶ κλίμακας εὐτρεπισάμενος, παρεσκευάζετο μὲν, ὡς πάσῃ τῇ δυνάμει πειρασόμενος τῆς πόλεως. ἀκούσας δὲ ὅτι πολλῇ χειρὶ μέλλουσιν Ἀντιάται βοηθεῖν τοῖς Κοριολάνοις κατὰ τὸ συγγενὲς, καὶ εἴσιν οἱ πεμφθέντες ἐν ὁδῷ ἤδη, μερίσας τὸν ἑαυτοῦ στρατὸν, τῷ μὲν ἡμίσει τειχομαχεῖν

ἔγνω, Τίτον Λάρκιον ἐπ᾽ αὐτοῖς καταλιπὼν, τῷ δὲ λοιπῷ κωλύειν τοὺς ἐπιόντας διενοεῖτο. καὶ γίνονται δύο τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀγῶνες· Ῥωμαῖοι δ᾽ ἐνίκων, πάντων μὲν προθύμως ἀγωνισαμένων, ἑνὸς δὲ ἀνδρὸς ἄπιστον ἀρετὴν καὶ παντὸς λόγου κρείττονας ἀποδειξαμένου πράξεις. ὃς ἦν μὲν ἐκ τοῦ γένους τῶν πατρικίων, καὶ οὐκ ἀσήμων πατέρων. ἐκαλεῖτο δὲ Γάϊος Μάρκιος· σώφρων δὲ τὸν καθ᾽ ἡμέραν βίον ὁ ἀνὴρ, καὶ φρονήματος ἐλευθέρου μεστός. ἐγένετο δ᾽ ὁ τρόπος τῆς ἑκατέρας μάχης τοιόσδε· ὁ μὲν Λάρκιος ἐξαγαγὼν τὴν στρατιὰν ἅμα ἡμέρᾳ, προσῆγε τοῖς τείχεσι τῆς Κοριόλας, καὶ κατὰ πολλοὺς τόπους ἐποιεῖτο τὰς προσβολάς· οἱ δὲ Κοριολάνοι, μεγαλοφρονοῦντες ἐπὶ τῇ παρὰ τῶν Ἀντιατῶν βοηθείᾳ, ἣν οὐ διὰ μακροῦ σφίσι παρέσεσθαι ἐπίστευον, ἀνοίξαντες πάσας τὰς πύλας, ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἀθρόοι. Ῥωμαῖοι δὲ τὴν μὲν πρώτην ἔφοδον αὐτῶν ἐδέξαντο, καὶ πολλὰς πληγὰς τοῖς ὁμόσε χωροῦσιν ἔδοσαν. ἔπειτα πλειόνων ἐπιόντων, ὠθούμενοι κατὰ πρανοῦς χωρίου, ἐνέκλιναν. τοῦτο κατιδὼν ὁ Μάρκιος, ὑπὲρ οὗ πρότερον ἔφην, ἵσταται σὺν ὀλίγοις, καὶ δέχεται τὸ ἐπιφερόμενον τῶν πολεμίων στῖφος· καταβαλὼν δὲ συχνοὺς αὐτῶν, ὡς ἐνέκλιναν οἱ λοιποὶ, καὶ πρὸς τὴν πόλιν ἔφευγον, ἠκολούθει, κτείνων ἀεὶ τοὺς ἐν χερσὶ, καὶ ἐπικελευόμενος τοῖς φεύγουσιν ἀεὶ τῶν σφετέρων, ἀναστρέφειν τε καὶ θαῤῥεῖν, καὶ αὐτῷ ἕπεσθαι. οἱ δ᾽ αἰδεσθέντες ἐπὶ τῷ ἔργῳ, ἀνέστρεφον αὖθις, καὶ τοῖς καθ᾽ ἑαυτοὺς ἐπέκειντο παίοντες καὶ διώκοντες,

καὶ δι' ὀλίγου χρόνου τοὺς συμπλακέντας ἕκαστοι τρεψάμενοι, προσέκειντο τοῖς τείχεσι· καὶ ὁ Μάρκιος θρασύτερον ἤδη κινδυνεύων, προσωτέρω μᾶλλον ἐχώρει· καὶ πρὸς αὐταῖς γενόμενος ταῖς πύλαις, συνεισέπιπτε τοῖς φεύγουσιν εἰς τὸ τεῖχος. συνεισπεσόντων δ' αὐτῷ καὶ ἄλλων συχνῶν, κατὰ πολλὰ μέρη τῆς πόλεως φόνος ἐγίνετο ἐξ ἀμφοῖν πολύς· τῶν μὲν ἀνὰ τοὺς στενωποὺς, τῶν δὲ περὶ ταῖς ἁλισκομέναις οἰκίαις μαχομένων. συνελάμβανον δὲ τοῦ ἔργου τοῖς ἔνδον καὶ αἱ γυναῖκες, ἀπὸ τῶν στεγῶν βάλλουσαι τοὺς πολεμίους τοῖς καλυπτῆρσι· καὶ καθ' ὅσον ἑκάστῳ τις ἰσχὺς καὶ δύναμις ἦν, προθύμως ἐβοήθουν τῇ πατρίδι. οὐ μέντοι ἐπὶ πολύν γε χρόνον τοῖς δεινοῖς ἀντεῖχον, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν παραδοῦναι σφᾶς αὐτοὺς τοῖς κεκρατηκόσι. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἁλούσης τῆς πόλεως, οἱ μὲν ἄλλοι Ῥωμαῖοι πρὸς ἁρπαγὴν τῶν ἐγκαταληφθέντων ἐτράποντο, καὶ μέχρι πολλοῦ διετέλουν, προσκείμενοι ταῖς ὠφελείαις, χρημάτων τε πολλῶν ὑπαρχόντων καὶ ἀνδραπόδων.

XCIII. Ὁ δὲ Μάρκιος ὁ πρῶτος καὶ προϋποστὰς τοὺς πολεμίους, καὶ λαμπρότατος ἁπάντων γενόμενος Ῥωμαίων ἔν τε τῇ τειχομαχίᾳ καὶ τοῖς ἐντὸς τείχους ἀγῶσι, λαμπρότερος ἐν τῷ δευτέρῳ ἀγῶνι τῷ συστάντι πρὸς τοὺς Ἀντιάτας ἐφάνη. οὐδὲ γὰρ ταύτης ἐδικαίωσεν ἀπολειφθῆναι τῆς μάχης· ἀλλ' ἅμα τῷ κρατηθῆναι τὴν πόλιν, ὀλίγους τοὺς ἀκολουθῆσαι δυναμένους ἐπαγόμενος, ἐχώρει δρόμῳ, καὶ καταλαβὼν παρατεταγμένας ἤδη τὰς δυνά-

μεις, καὶ μελλούσας εἰς χεῖρας ἰέναι, τήν τε ἅλωσιν τῆς πόλεως πρῶτος ἀναγγέλλει τοῖς σφετέροις, τεκμήριον ἀποδεικνὺς τὸν καπνὸν, ὃς ἀπὸ τῶν ἐμπρησθεισῶν οἰκιῶν πολὺς ἐφέρετο, καὶ δεηθεὶς τοῦ ὑπάτου, κατὰ τὸ καρτερώτατον τῶν πολεμίων ἐλίττει. καὶ ἐπειδὴ τὰ σημεῖα ἤρθη τῆς μάχης, πρῶτος ὁμόσε τοῖς ἐναντίοις ἐχώρει, καὶ πολλοὺς τῶν εἰς χεῖρας ἐλθόντων ἀποκτείνας, εἰς μέσην αὐτῶν τὴν φάλαγγα ὠθεῖται. οἱ δ' Ἀντιᾶται συστάδην μὲν οὐκέτι μάχεσθαι πρὸς αὐτὸν ὑπέμενον, ἀλλ' ἐξέλιπον τὰς τάξεις καθ' οὓς γένοιτο ἐπιὼν, κύκλῳ δὲ περιΐσταντο ἀθρόοι καὶ ἔβαλλον ὑποχωροῦντες ἐπιόντα καὶ ἑπόμενοι. ὁ δὲ Ποστούμιος ὡς ἔγνω τοῦτο, δείσας μή τι μονωθεὶς ὁ ἀνὴρ πάθῃ, τοὺς κρατίστους τῶν νέων ἀρωγοὺς αὐτῷ πέμπει· καὶ ἐκεῖνοι ποιήσαντες πυκνοὺς τοὺς λόχους, ἐμβάλλουσι τοῖς πολεμίοις. οὐ δεξαμένων δ' αὐτοὺς τῶν κατὰ μέτωπον, ἀλλ' εἰς φυγὴν τραπέντων, προσωτέρω ὑποχωροῦντες εὑρίσκουσι τὸν Μάρκιον τραυμάτων μεστὸν, καὶ περὶ αὐτὸν ὁρῶσι νεκρούς τε κειμένους πολλοὺς καὶ ἡμιθανεῖς. μετὰ τοῦτ' ἤδη κοινῶς ἐχώρουν, ἡγεμόνα τὸν Μάρκιον ἔχοντες, ἐπὶ τοὺς ἔτι διαμένοντας ἐν τάξει, κτείνοντες τοὺς ὑφισταμένους, καὶ ὥσπερ ἀνδραπόδοις παραχρώμενοι. ἄξιοι μὲν δὴ λόγου καὶ ἄλλοι Ῥωμαῖοι ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ ἐγένοντο· κράτιστοι δ' αὐτῶν οἱ προασπίσαντες τὸν Μάρκιον. ὑπὲρ ἅπαντας δ' αὐτὸς ὁ Μάρκιος, ὃς καὶ τῆς νίκης ἀναμφιλόγως αἰτιώτατος ἦν. ἐπεὶ δὲ συνεσκότασεν ἤδη, οἱ μὲν Ῥωμαῖοι ἀνεχώρουν ἐπὶ τὸ στρα-

πέδον, μέγα ἐπὶ τῇ νίκῃ φρονοῦντες, καὶ πολλοὺς μὲν ἀνῃρηκότες τῶν Ἀντιατῶν, πολλοὺς δ' αἰχμαλώτους ἄγοντες.

XCIV. Τῇ δ' ἑξῆς ἡμέρᾳ συγκαλέσας ὁ Ποστούμιος εἰς ἐκκλησίαν τὸν στρατὸν, ἔπαινον τοῦ Μαρκίου διεξῆλθε πολὺν, καὶ στεφάνοις αὐτὸν ἀριστείας ἀνέδησεν, ἀμφοτέρων χαριστήρια τῶν ἀγώνων ἀποδιδούς. ἐδωρήσατο δ' αὐτὸν ἵππῳ πολεμιστῇ, στρατηγικοῖς ἐπισήμοις κεκοσμημένῳ, καὶ δέκα σώμασιν αἰχμαλώτοις, ἐπ' ἐκείνῳ ποιήσας οὓς βούλοιτο λαβεῖν, ἀργυρίῳ δ' ὅσον ἂν ἐξενέγκασθαι δύναιτο αὐτός, καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης λείας πολλαῖς καὶ καλαῖς ἀπαρχαῖς. βοῆς δὲ γενομένης ἐξ ἁπάντων μεγάλης, ὡς ἂν ἐπαινούντων τε καὶ συνηδομένων, παρελθὼν ὁ Μάρκιος, τῷ τε ὑπάτῳ χάριν εἰδέναι μεγάλην ἔφη, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ἐπὶ ταῖς τιμαῖς, ὧν αὐτὸν ἠξίουν· οὐ μέντοι καταχρήσεσθαί γ' αὐταῖς, ἀρκεσθήσεσθαι δὲ τῷ τε ἵππῳ, τῆς λαμπρότητος τῶν σημείων ἕνεκεν, καὶ ἑνὶ αἰχμαλώτῳ, ὃς ἔτυχεν αὐτῷ ξένος ὤν. οἱ δὲ στρατιῶται καὶ πρότερον ἀγάμενοι τὸν ἄνδρα τῆς γενναιότητος, ἔτι μᾶλλον ἐθαύμασαν τῆς ὑπεροψίας τοῦ πλούτου, καὶ ὅτι μετρίως ἤνεγκε τὴν τοιαύτην εὐτυχίαν. ἐκ τούτου Κοριολάνος ἐπεκλήθη τοῦ ἔργου, καὶ πάντων ἐγεγόνει τῶν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡλικίαν ἐπιφανέστατος. τῆς δὲ πρὸς τοὺς Ἀντιάτας μάχης τοῦτο λαβούσης τὸ τέλος, αἱ λοιπαὶ τῶν Οὐολούσκων πόλεις διελύοντο τὴν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἔχθραν, καὶ ὅσοι τὰ ὅμοια ἐκείνοις ἐφρόνουν· οἵ τ' ἐν τοῖς ὅπλοις ἤδη ὄντες,

καὶ οἱ παρασκευαζόμενοι τὸν πόλεμον, ἐπέπαυντο. οἷς ἅπασιν ὁ Ποστούμιος ἐπιεικῶς χρησάμενος, ἀνέστρεψεν ἐπὶ τὰ οἰκεῖα, καὶ διαφῆκε τὴν στρατιάν. Κάσσιος δὲ ὁ ἕτερος τῶν ὑπάτων, ὁ καταλειφθεὶς ἐν τῇ Ῥώμῃ, τόν τε νεὼν τῆς Δήμητρος καὶ Διονύσου καὶ Κόρης ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ καθιέρωσεν, ὅς ἐστιν ἐπὶ τοῖς τοῦ μεγίστου ἱπποδρόμου τέρμασιν, ὑπὲρ αὐτὰς ἱδρυμένος τὰς ἀφέσεις, εὐξαμένου μὲν αὐτὸν Αὔλου Ποστουμίου τοῦ δικτάτωρος ὑπὲρ τῆς πόλεως ἀναθήσειν τοῖς θεοῖς, καθ' ὃν χρόνον ἔμελλεν ἀγωνίζεσθαι πρὸς τὴν Λατίνων στρατιάν, τῆς τε βουλῆς μετὰ τὸ νίκημα τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ ψηφισαμένης ἐκ τῶν λαφύρων ποιήσασθαι πᾶσαν, τότε δὲ τοῦ ἔργου λαβόντος τὴν συντέλειαν.

*Pace cum Volscis inita, cum Latinorum populis foedus renovatur.*

XCV. Ἐγένοντο δ' ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, καὶ πρὸς τὰς τῶν Λατίνων πόλεις ἁπάσας συνθῆκαι καιναὶ μεθ' ὅρκων, ὑπὲρ εἰρήνης καὶ φιλίας· ἐπειδὴ παρακινῆσαί τ' οὐδὲν ἐπεχείρησαν ἐν τῇ στάσει, καὶ συνηδόμενοι τῇ καθόδῳ τοῦ δήμου φανεροὶ ἦσαν, τοῦ τε πολέμου τοῦ πρὸς τοὺς ἀποστάτας ἑτοίμως ἐδόκουν συνάρασθαι. ἦν δὲ τὰ γραφέντα τοιάδε ἐν ταῖς συνθήκαις· „Ῥωμαίοις καὶ ταῖς Λατίνων πό„λεσιν ἁπάσαις εἰρήνη πρὸς ἀλλήλους ἔστω, μέχρις „ἂν οὐρανός τε καὶ γῆ τὴν αὐτὴν στάσιν ἔχωσι· καὶ „μήτ' αὐτοὶ πολεμείτωσαν πρὸς ἀλλήλους, μήτ' ἄλ„λοθεν πολεμίους ἐπαγέτωσαν, μήτε τοῖς ἐπιφέρου-

„σι πόλεμον ὁδοὺς παρεχέτωσαν ἀσφαλεῖς· βοηθεί„τωσάν τε τοῖς πολεμουμένοις ἁπάσῃ δυνάμει, λα„φύρων τε καὶ λείας τῆς ἐκ τῶν κοινῶν πολέμων τὸ „ἴσον λαγχανέτωσαν μέρος ἀμφότεροι· τῶν τ᾿ ἰδιω„τικῶν συμβολαίων αἱ κρίσεις ἐν ἡμέραις γιγνέσθω„σαν δέκα, παρ᾿ οἷς ἂν γένηται τὸ συμβόλαιον. „ταῖς δὲ συνθήκαις ταύταις μηδὲν ἐξέστω προσθεῖ„ναι, μήτ᾿ ἀφελεῖν ἀπ᾿ αὐτῶν, ὅ τι ἂν μὴ Ῥωμαίοις „τε καὶ Λατίνοις ἅπασι δοκῇ.“ ταῦτα μὲν δὴ Ῥωμαῖοί τε καὶ Λατῖνοι συνέθηκαν πρὸς ἀλλήλους, ὀμόσαντες καθ᾿ ἱερῶν. ἐψηφίσατο δὲ καὶ θυσίας ἀποδοῦναι τοῖς θεοῖς ἡ βουλὴ χαριστηρίους ἐπὶ ταῖς πρὸς τὸν δῆμον διαλλαγαῖς, προσθεῖσα μίαν ἡμέραν ταῖς καλουμέναις Λατίναις ἑορταῖς, δυσὶν οὔσαις. τὴν μὲν πρώτην ἀνιερώσαντος βασιλέως Ταρκυνίου, καθ᾿ ὃν χρόνον ἐνίκησαν Τυῤῥηνούς· τὴν δ᾿ ἑτέραν τοῦ δήμου προσθέντος, ὅτε τοὺς βασιλεῖς ἐκβαλὼν ἐλευθέραν τὴν πόλιν ἐποίησεν· αἷς ἡ τρίτη προσενεμήθη τῆς καθόδου τῶν ἀποστατῶν ἕνεκα. τὴν δὲ προστασίαν καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἐν αὐταῖς γινομένων θυσιῶν τε καὶ ἀγώνων, οἱ τῶν δημάρχων ὑπηρέται παρέλαβον, οἱ τὴν νῦν ἀγορανομικὴν ἔχοντες ἐξουσίαν, ὥσπερ ἔφην, κοσμηθέντες ὑπὸ τῆς βουλῆς πορφύρᾳ καὶ θρόνῳ ἐλεφαντίνῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ἐπισήμοις, οἷς εἶχον οἱ βασιλεῖς.

XCVI. Οὐ πολλῷ δ᾿ ὕστερον χρόνῳ τῆς ἑορτῆς, τῶν ὑπατικῶν εἷς, Μενίνιος Ἀγρίππας, ἐτελεύτησε τὸν βίον, ὁ νικήσας Σαβίνους, καὶ τὸν ἀπ᾿

αὐτῶν θρίαμβον ἐπιφανέστατον ἀγαγὼν, ᾧ πεισθεῖσα ἡ βουλὴ τὴν κάθοδον ἐπέτρεψε τοῖς φυγάσι, καὶ ὁ δῆμος πιστεύσας ἀπέστη τῶν ὅπλων· καὶ αὐτὸν ἔθαψεν ἡ πόλις δημοσίᾳ καὶ καλλίστῃ πάντων ἀνθρώπων καὶ λαμπροτάτῃ ταφῇ· οὐσία γὰρ οὐκ ἦν τῷ ἀνδρὶ εἰς μεγαλοπρέπειαν ἐκκομιδῆς καὶ ταφῆς ἀποχρῶσα· ὥστε καὶ τοῖς ἐπιτρόποις αὐτοῦ τῶν παίδων βουλευομένοις ἔδοξεν, ὡς ἕνα τῶν πολλῶν, εὐτελῶς ἐκκομίσαι τε καὶ θάψαι. οὐ μέντοιγε ὁ δῆμος εἴασεν, ἀλλὰ συναγαγόντες οἱ δήμαρχοι τὸ πλῆθος εἰς ἐκκλησίαν, καὶ πολλὰ διελθόντες ἐγκώμια τῶν τε κατὰ πόλεμον ἔργων τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν πολιτικῶν, τήν τε σωφροσύνην αὐτοῦ καὶ τὴν λιτότητα τοῦ βίου, μάλιστα δὲ τὴν εἰς χρηματισμὸν ἐγκράτειαν ἐπὶ μήκιστον ἄραντες τοῖς ἐπαίνοις, αἴσχιστον ἔφησαν εἶναι τῶν πραγμάτων, ἄνδρα τηλικοῦτον ἀσήμου καὶ ταπεινῆς κηδείας τυχεῖν διὰ πενίαν· παρῄνεσάν τε τῷ δήμῳ τὴν δαπάνην ἀναδέξασθαι, καὶ συνενεγκεῖν καθ' ὅσον ἂν αὐτοὶ τάξωσι. τοῖς δ' ἀκούσασιν ἄσμενον ἐγένετο. καὶ αὐτίκα φέροντος ἑκάστου τὸ ταχθὲν, πολύ τι χρῆμα συνήχθη. μαθοῦσα δὲ ἡ βουλὴ τοῦτο, δι' αἰσχύνης τὸ πρᾶγμα ἔλαβε, καὶ ἔκρινε μὴ κατ' ἄνδρα ἐρανισμῷ τὸν ἐπιφανέστατον Ῥωμαίων περιϊδεῖν θαπτόμενον, ἀλλ' ἐκ τῶν δημοσίων ἐδικαίωσε τὸ ἀνάλωμα γενέσθαι, τοῖς ταμίαις ἐπιτρέψασα τὴν ἐπιμέλειαν. οἱ δὲ πολλῶν πάνυ μισθώσαντες χρημάτων τὰς παροχὰς, κόσμῳ τε πολυτελεστάτῳ κοσμήσαντες αὐτοῦ τὸ σῶμα, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἐπιχορηγήσαντες εἰς